

ธรรมบทอรรถกถา

แปลและสัมพันธ์ ภาค ๖

๑๕. สุขวรรค ๑๖. ปิยวรรค ๑๗. โกธวรรค เล่ม ๑๘

ธรรมเนียมบรรณกถาแปลและสัมพันธ์

ภาค ๖

๑๕.สุขวรรค ๑๖.ปิยวรรค ๑๗.โกธวรรค เล่ม ๑๘

พระมหาธีรพงศ์ อุตตมปณโย
แปลและสัมพันธ์

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถาแปลและลัมพันธ์ ภาค ๖
๑๕.สุชวรรค ๑๖.ปิยวรรค ๑๗.โกธวรรค เล่ม ๑๘

ISBN : 978-616-619-673-3

จัดทำโดย : พระมหาธิดิพงษ์ อุดตมปัญโญ

แปลและลัมพันธ์ : พระมหาธิดิพงษ์ อุดตมปัญโญ

คอมพิวเตอร์/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิดิพงษ์ อุดตมปัญโญ

ตรวจทาน : พระมหาพิเชษฐ์ เตชธมโม พระมหาวิเชียร ปภัสโร
พระมหาจรัณ จารุณโณ พระมหาปิ่น โชติกโร
พระมหาเสกสิทธิ์ สารสุธิ์ พระมหาสุภาวิจิ กนฺตโร
พระมหาอ่อนสา ภาณิสโร พระมหาถนัท อภิสิทธิ
แม่ชีนรุษ นาคแก้ว คุณวิไล สีสรรพ์
คุณมลฤดี สายสุต คุณอักษร โอวาทัทธัญญ

ออกแบบปก : คุณปาลิต โชติเสน

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ห้ามจำหน่าย

สถานที่พิมพ์ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด
(โรงงาน สาขาทุพธมณฑล สาย 5) 555 หมู่ 12 ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ
จังหวัดนครปฐม 73210
(Phutthamonthon sai 5 Factory) 555 Moo 12 Raiking, Sam Phran,
Nakhon Pathom 73210
โทรศัพท์ 0-2118-3555 (17 lines)
Fax. 0-2119-4527

คำนำ

“ธัมมปท” หรือ “ธรรมปท” เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคาถาล้วนๆ มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักษณะรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักษณะรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัติธรรม

ส่วนคำว่า “ธัมมปทฎกถา” หรือ “ธรรมบทธรรถกถา” แปลว่า คำอธิบายธรรมบท โดยคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์นำพระคาถาและเค้าโครงเนื้อเรื่องมาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในที่ต่างๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว มีบุคคล และสถานที่ ก่อนที่จะมาถึงคาถาหัวใจของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อเรื่องและธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ระดับคุณธรรมศีลธรรม แต่ท่านใดที่มีพื้นฐานการศึกษาทั้งไวยากรณ์บาลีใหญ่และพระอภิธรรมมาก่อน ก็จะเป็นเหตุทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวจัดอยู่หมวดพระสูตร เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตของทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าในอดีตเคยทำกรรมอะไรไว้ และปัจจุบันทำกรรมอะไร จึงได้รับผลเช่นนั้น

หนังสือ “ธรรมบทธรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เอื้อประโยชน์ให้แก่นักเรียนใหม่ที่เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีประโยคบาลีที่ตัดตกแต่งที่สมบูรณ์ สำหรับปัญหาของนักเรียนที่เริ่มเรียนแปลบาลีที่ไม่รู้ว่าจะต้องโยคอะไร ต้องเติมอะไรเข้ามา และไล่ไวดรจน ไท คำศัพท์แต่ละคำแปลว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนักเรียนที่แปลมาบ้างแล้ว จะเริ่มฝึกสัมพันธ์ ก็มีสัมพันธ์เป็นตัวอย่างไว้ให้ นักเรียนที่ประสงค์จะฝึกแปลโดยอรรถ ก็มีแปลเป็นตัวอย่างไว้เช่นกัน นอกจากนั้น ถ้าประสงค์จะดูการแยกธาตุปัจจัยของคำศัพท์กิริยา (ทั้งกิริยาคุมพากย์และกิริยาในระหว่าง) ก็มีอยู่ท้ายเล่ม ประเด็นที่มักเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่แปลศัพท์มาจากรูปวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นกิตก์ สมาส หรือดัตถิต ว่าแปลอย่างไร ถูก

(ข)

ต้องตรงตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ ก็มีวิเคราะห์ไว้ตามหลักในคัมภีร์ปुरुषาสีติ ซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ของสายกัจจายน์ไวยากรณ์ หรือคัมภีร์มูลกัจจายน์ และนำมาจากแหล่งอื่นๆ เช่น ธรรมปทฎกกาถาโยชนา ธรรมปทมหาฎีกา และคัมภีร์ธาวัตถสังคหะ เป็นต้น

ฉะนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเหมาะสำหรับผู้ศึกษาภาษาบาลีทุกกลุ่ม คือ กลุ่มใหม่ที่เริ่มเรียนแปลเบื้องต้น โดยได้ตัดตกแต่งประโยคและแปลยกศัพท์ให้ กลุ่มกลางที่เริ่มฝึกสัมผัสและแปลโดยอรรถ และท่านที่ได้เรียนมาบ้างแล้ว ต้องการทบทวนหรือยังมีข้อสงสัยในประเด็นต่างๆ เช่น การแยกธาตุปัจจัย หรือแม้แต่วิเคราะห์ของศัพท์กิต্ত สมาส หรือศัพท์ิต

จึงหวังว่า หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมผัส” เล่มนี้ จะช่วยอำนวยความสะดวกในการศึกษาภาษาบาลีได้บ้าง หากจะมีข้อขาดตกบกพร่อง หรือผิดพลาดประการใด เพราะความด้อยปัญญา หรือขาดสติสัมปชัญญะในการจัดทำ ก็ขออภัยและขอความเมตตาจากท่านผู้รู้ทั้งหลายได้โปรดช่วยชี้แนะ บอกข้อผิดพลาด บกพร่องต่างๆ ที่มีปรากฏให้กระผมได้รับทราบ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงในการจัดพิมพ์ในครั้งต่อไป จะขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และถือว่าได้ร่วมกันทำบุญที่เป็นธรรมทานในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยกัน

ขอให้ทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มดังกล่าวนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญใหญ่ที่กระผมได้กระทำแล้วในครั้งนี้ และขอให้ทุกท่านจงได้รับประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ กล่าวคือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คืออมตมทานิพพาน ซึ่งเป็นสันติสุข บรมสุขด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิดิพงษ์ อุดมปญโญ

๑ ธันวาคม ๒๕๖๗

คำปรารภ

การปรารภของพระเดชพระคุณพระราชวังวชิรธรรมวิธาน (พระอาจารย์มหาทอง ธมฺมวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดป่าวชิรบรรพต จังหวัดชลบุรี ซึ่งต้องการจะหาคัมภีร์ลัทธิท้าวเสือและคัมภีร์อื่นๆ ซึ่งในยุคที่ท่านกำลังศึกษาอยู่นั้น หาได้ยาก เพราะนักศึกษาที่ต้องการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ กว่าจะได้มาแต่ละคัมภีร์แต่ละเล่มนั้น ลำบากแสนเชิญ ท่านได้อธิบายถึงความสำคัญของคัมภีร์ลัทธิท้าวเสือและคัมภีร์อื่นๆ ว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาของชาวมคธ ที่เรียกว่า “มาคธิ” เป็นภาษาที่มีแบบแผน มีรากศัพท์ ที่เกิดจากการสร้างคำอย่างชัดเจน เรียกว่า “ไวยากรณ์” เมื่อนักศึกษาเข้าใจไวยากรณ์อย่างแจ่มแจ้งดีแล้ว ก็ย่อมจะเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้ง และไม่ผิดพลาด

เพื่อความดำรงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ตั้งมั่นอยู่ยืนนาน จึงเล็งเห็นความสำคัญของคัมภีร์ลัทธิท้าวเสือต่างๆ เมื่อนักศึกษามีคัมภีร์ที่เข้าถึงได้ไม่ยาก สะดวกในการค้นคว้าหาความรู้ ก็จะมีอุปสรรคในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ต้องแสวงหาเหมือนกับตอนที่ท่านศึกษาอยู่ ประจวบเหมาะๆกับเมื่อท่านมีโอกาสได้ไปศึกษาที่วัดท่ามะโอ โดยมีท่านพระอาจารย์ภทฺตมณฺณนันทมหาเถระ ธมฺมาจริยะ อัครมหาบัณฑิต อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ท่านมาเปิดสำนักเรียน เปิดสอนให้กับพุทธบริษัท ศึกษาพระไตรปิฎก ได้เข้าใจอย่างไม่มีที่เคลือบแคลงสงสัยในคำสอน ท่านได้นำคัมภีร์พื้นฐาน ๔ คัมภีร์ คือ ปทูปลัทธิ คัมภีร์ไวยากรณ์ ๑ คัมภีร์อภิธานปทูปิกา เกี่ยวกับคำศัพท์ ๑ คัมภีร์วุดโตทัย เกี่ยวกับกาพย์กลอน ๑ และคัมภีร์สุโพธาลังการ ประดับเสียงและอรรถ ๑ มาเป็นแบบเรียน เพื่อเป็นพื้นฐานในการที่จะศึกษาพระไตรปิฎก และในขณะเดียวกัน ก็ยังได้จัดพิมพ์คัมภีร์ต่างๆ เพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอน และศึกษาค้นคว้าสำหรับครูและนักศึกษาขึ้นมาอีกหลายคัมภีร์

มาบัดนี้ คัมภีร์เหล่านั้น บางคัมภีร์ก็เหลือน้อย บางคัมภีร์ก็หมดไปแล้ว ท่านพระมหาธิติพงศ์ อุดมปัญโญ ท่านเคยศึกษาอยู่ที่วัดท่ามะโอมามากหลายปี และมีความสามารถในการสั่งสมจดจำ นำมาถ่ายทอดจัดทำเป็นหนังสือ เพื่อให้นักศึกษาได้สะดวกในการศึกษาเล่าเรียนยิ่งขึ้น เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระลัทธิธรรม จึงได้สนับสนุนให้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์ต่างๆ ขึ้น เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนาตราบนานเท่านาน

จิร ติฎฺจตุ สทฺธมฺโม

แอนซ์ เตชากิตติ์

(ข)

คำอนุโมทนา

หนังสือธรรมบทบรรณกถาแปลและสัมพันธ ภาศ ๖ แบ่งเป็น ๓ เล่ม คือ เล่ม ๑๖, ๑๗, ๑๘ มีหลักในการจัดทำเพื่ออนุเคราะห์ผู้เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีทั้งประโยคบาลีเดิม ประโยคตัดตกแต่ง แปลยกศัพท์ แปลโดยอรรถ และสัมพันธ นอกจากนี้ ยังมีการแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต และมีการแยกธาตุปัจจัยของศัพท์กิริยาอาขยาตและกิตก์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษาใหม่ โดยมีพระเดชพระคุณพระราชวัชรธรรมวิธาน (พระอาจารย์มหาทอง ธมฺมวฑฺโฒ) เจ้าอาวาสวัดป่าวัชรบรรพต จังหวัดชลบุรี เป็นผู้ปรารภว่าอยากให้ผู้สนใจศึกษาบาลี ได้มีหนังสือประกอบการเรียนที่เป็นประโยชน์ และได้เป็นสะพานบุญเชื่อมไปยังคุณโยมแอนซี่ เตชะกิตติ ร่วมบุญค่าจัดทำฉบับ

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของท่านเจ้าภาพ มีพระเดชพระคุณพระราชวัชรธรรมวิธาน (พระอาจารย์มหาทอง ธมฺมวฑฺโฒ) พระครูวิมลสุทธาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสุทธาโฆชน์ คุณโยมแอนซี่ เตชะกิตติ คุณโยมพัชร์ กิตินุกุลศิลป์ คุณกณทพร เวชพาณิชย์ คุณอุ๋นเรือน เทียมศักดิ์ และชาววัดสุทธาโฆชน์เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาวิเชียร ปภัสโร พระมหาจรัณ จารุณโณ พระมหาพิเชษฐ์ เดชธมฺโม พระมหาเสกสิทธิ์ สารสุธี พระมหาปิ่น โชติโกโร พระมหาสุธาวีลี กนฺตวิโร พระมหาอ่อนสำณานิสรโร พระมหาถันท์ อภิสิทธิ แม้นิรันดร์ นาคแก้ว คุณวิไล สีสรพ์ คุณอักษร โอวาททัญญูและคุณมลฤดี สายสุด ผู้ตรวจทานต้นฉบับนายปาลิต โชติเสน ผู้ออกแบบปกถวาย คุณธนตล มงคลชัย ต.ญ.ญาดามา ต.ช.กฤษ คุณแสงภาคณีย์ คุณยศรินทร์ โชติเสน คุณศรินทร์ โชติเสน คุณอุ๋นเรือน เทียมศักดิ์ เจ้าภาพต้นฉบับและคุณณัฐศักย์ ดันตยานุพนธ์ เจ้าภาพค่าโปรแกรม Adobe Indesign CC และหมึกพิมพ์

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภักทนต์ธมฺมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภักทนต์นันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัติ ถาวรจิตโต โยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ คุณโยมพ่อพิง คุณโยมแม่ปุ่น เข้มสันเทียะ คุณโยมสุวรรณ ต้นตระกูลชัย คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญรัตน์ คุณวิไล สีสรพ์ และผู้มีส่วนช่วยในการจัดทำหนังสือธรรมบทบรรณกถาแปลและสัมพันธ ภาศ ๖ นี้ ให้สำเร็จลุล่วงทุกท่าน ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ร่วมกันทำในครั้งนี้ จงเป็นพลปัจจัยส่งผลให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากภัยอันตราย และได้มีปัญญาทั้งโลกียปัญญาและโลกุตระปัญญาด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาอธิพงษ์ อุตตมปัญโญ

คำชี้แจง โปรดทำความเข้าใจก่อนใช้หนังสือ

หนังสือธัมมปทฎกถา หรือ ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระคาถา เป็นพระพุทฺธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๒๖ วรรค มี ๓๐๕ เรื่อง ดังนี้

๑. ยมกวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๑
๒. อัปมาทวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๒
๓. จิตตวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๒
๔. ปุပ္ผวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๓
๕. พาลวรรค	มี ๑๕ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๓
๖. ปัณฑิตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๔
๗. อรหันตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๔
๘. สหัสสวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๔
๙. ปาปวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๕
๑๐. ทัณตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๕
๑๑. ชราวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๕
๑๒. อัตตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๖
๑๓. โลกวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๖
๑๔. พุทฺธวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๖
๑๕. สุขวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๖
๑๖. ปิยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๖
๑๗. โกชวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๖
๑๘. มลวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๗
๑๙. ธัมมัญญวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๗
๒๐. มัคควรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๗
๒๑. ปกิณณกวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๗
๒๒. นิรยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๗
๒๓. นาควรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปทฎกถา ภาค ๗

๒๔. ตัณหาวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมปทฎกถา ภาค ๘
 ๒๕. ภิกขุวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมปทฎกถา ภาค ๘
 ๒๖. พราหมณวรรค มี ๔๐ เรื่อง ธรรมปทฎกถา ภาค ๘

ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่แต่งโดยมีการนำตัวละครมาใส่ไว้ มีสถานที่รองรับ เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากพระสูตรต่างๆ ไป ตรงที่พระสูตรจะเน้นเนื้อหาของพระธรรมมาตั้งเป็นชื่อพระสูตร เช่น อาทิตตปริยายสูตร ตรัสแสดงเรื่องกิเลสมี รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับไฟที่เผาไหม้ทำให้ร้อน ส่วนชื่อเรื่องในธรรมบทอรรถกถา จะใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอก มาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องมัญญุกุณฑลีมาถพ เรื่องพระติสสเถระ เป็นต้น และมีเรื่องซ้ำกันอยู่หลายเรื่อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่พูดถึงคนละประเด็นกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสพระคาถาต่างกันไป ท่านผู้เรียบเรียง คือ พระพุทธโฆสะ ก็แยกเป็นเรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จัดพิมพ์เป็นวรรคละหนึ่งเล่ม แต่ถ้าวรรคไหนมีเนื้อหามาก เช่น ยมกวรรค ก็จะแยกเป็น ๓ เล่ม เนื้อหาทั้งหมดมีประมาณ ๑,๖๐๐ กว่าหน้า ซึ่งหนาเกินไป จึงควรแยกพิมพ์ เพื่อความสะดวกในการนำไปศึกษา อีกหนึ่งวรรคคือ อปปมาทวรรค เฉพาะเรื่องแรก คือ เรื่องพระนางสามาวดี ก็มีเนื้อหามาก ก็ควรแยกออกเป็นอีกเล่มต่างหาก และอีกวรรคหนึ่งคือ พราหมณวรรค ก็มีเนื้อหามากเช่นเดียวกัน ก็ควรแยกพิมพ์เป็น ๒ เล่ม ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จทั้งหมด ๘ ภาค จะได้หนังสือจำนวน ๓๐ เล่ม

หนังสือเล่มนี้ใช้ชื่อว่า “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มิได้หมายความว่า มีเพียง ๒ ประเด็น คือการแปลกับการสัมพันธเท่านั้น แต่มีเนื้อหาสาระ ๗ ประเด็น ดังนี้คือ

๑. บาลีเดิมที่นำมาจากหนังสือ “ธรรมปทฎกถา ภาค ๑ - ๘”
๒. ประโยคบาลีที่ตัดตกแต่ง
๓. แปลยกศัพท์
๔. แปลโดยอรรถ
๕. สัมพันธ
๖. ศัพท์กิริยาที่น่าสนใจ ที่เป็นกิริยาคุมพากย์ (อาชยาต + กิตก์) และกิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)
๗. วิเคราะห์คำศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

วัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทธอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มีดังนี้

- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนใหม่ โดยมีนโยบายลิตัดตกแต่งและแปลยกศัพท์ให้
- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนที่กำลังฝึกแปลโดยอรรถ และฝึกสัมผัส
- เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่สนใจต้องการทราบเหตุผลในการแปลความหมายของคำศัพท์ โดยมีการแยกธาตุปัจจัยและวิเคราะห์คำศัพท์ต่างๆ ให้

หนังสือ “ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ ใช้หลักการแปลและสัมพันธ์ตาม คัมภีร์ไวยากรณ์ปทรูปสัทธิ ซึ่งเป็นคัมภีร์ในสายคัมภีร์กัจจายนะ หรือมูลกัจจายน์ ฉะนั้น จะมีอยู่บ้างที่แปลและสัมพันธ์แตกต่างจากที่นิยมในปัจจุบัน แต่ส่วนไหนที่ไม่ขัดกับหลักไวยา-
กรณ์ปทรูปสัทธิ ก็จะแปลและสัมพันธ์ตามนั้น แต่การสัมพันธ์บางประเด็น ก็สามารถเรียกชื่อ
ได้หลายชื่อ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้ผู้ที่ศึกษาได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ก็จะแสดงไว้เพื่อให้
เห็นความหลากหลาย เช่นเป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก จะเรียกชื่อสัมพันธ์ว่า สยกัตตา
บ้าง สุตรกัตตา บ้าง ปกติกัตตา บ้าง อภิตกัตตา บ้าง หรือ สัปธานกัตตา บ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็น
ชื่อสัมพันธ์ของบทที่ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก สามารถเรียกชื่อสัมพันธ์
ได้หลายชื่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรียกชื่อสัมพันธ์ว่า “สยกัตตา” ใช้อธิบายเทียบเคียงกับประโยคเหตักัตตวาจาก

เช่น สุธา โอนันต์ ประดิษฐ์ กัตตุวาท

สยกัตตะตา อวุตตะกัมมะ อาชยาตบัททักัตตุวาก

สุโท อ.พ็อครว ปจติ ย่อมหุง โทหน่ ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิโก สฺหํ โอนํ ปาเจติ. เหตุกัตตุวาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชยาตบพเหตุกัตตุวาก

สามิโก อ.เจ้านาย สุกข์ ยังพอครัว ปาเจติ ย่อมให้หุง โทหน่ ซึ่งข้าวสุก ฯ

เรียกชื่อสัมพันธว่า “สุทธกัตตา” ใช้เพื่ออธิบายในกรณีที่กัตตามีใช้บุคคลหรือสัตว์ แต่เป็นวัตถุหรือนามธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคกัตตฺวาจก

เช่น สโยโค ชายเต. กัตตฺวาจก

สุทธกัตตา อาชยาดบทกัตตฺวาจก

สโยโค อ.การประกอบ ชายเต ย่อมเกิดขึ้น ๒

ประโยคนี้ คำว่า “สโยโค” เป็นกัตตา เป็นสักว่ากัตตา แต่ไม่สามารถที่จะทำ
กิริยาการเกิดได้จริงๆ

เรียกชื่อสัมพันธว่า “ปกติกัตตา” ใช้เทียบในกรณีที่มีวิกติกัตตาอยู่ในประโยค เพื่อแยก
ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บทไหนเป็นกัตตาเดิม บทไหนเป็นกัตตาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว

เช่น ทารโก สามเณโร โหติ. กัตตฺวาจก

ปกติกัตตา วิกติกัตตา อาชยาดบทกัตตฺวาจก

ทารโก อ.เด็กชาย สามเณโร เป็นสามเณร โหติ ย่อมเป็น ๒

ตยา อารทฺฐวีริเยน ภวิตพฺพ. ภาววาทก

ปกติกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววาทก

/อนภิตกัตตา

ตยา อันท่าน อารทฺฐวีริเยน เป็นผู้มีความเพียรอันปรารถแล้ว ภวิตพฺพ พึง
เป็น ๒

คำว่า “ทารโก” แปลว่าเด็กชาวบ้าน ส่วนคำว่า “สามเณโร” มาบวชเป็น
สามเณรในพระพุทธศาสนา เปลี่ยนภาวะจากเด็กสามัญ เป็นนักบวชเณรน้อย และอีกหนึ่ง
ตัวอย่าง คือ “ตยา” เป็นปกติกัตตา ส่วน “อารทฺฐวีริเยน” เป็นวิกติกัตตา ท่านคนเดิมอาจจะยัง
ไม่ค่อยขยัน แล้วต่อมาเปลี่ยนเป็นคนขยันในการศึกษาหรือปฏิบัติธรรม เมื่อได้กำลังใจที่ดี

เรียกชื่อสัมพันธว่า “อภิตกัตตา” ใช้เทียบเพื่ออธิบายบทกัตตาที่ทำหน้าที่เป็น
ประธาน กับมิได้ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค โดยประโยคกัตตฺวาจก บทกัตตาเรียก
ว่า “อภิตกัตตา” กัตตาที่ถูกกล่าวไปแล้ว ได้แก่งิริยาอาชยาดหรือกิริยาगतกัที่ทำหน้าที่
เป็นกิริยาคุมพากย์เป็นกัตตฺวาจกเสียเองแล้ว บทนามซึ่งทำหน้าที่เป็นกัตตา ซึ่งตามปกติจะต้อง
ประกอบด้วยตติยวิภัติ แต่เมื่อกิริยากล่าวกัตตาไปแล้ว บทนามเองก็ไม่ต้องทำหน้าที่ แต่
ให้ลงวิภัติสำรอง คือปฐมวิภัติ เพื่อรักษาท ในกรณีนี้จะเข้าใจชัดเจนได้ ต้องศึกษากริยา

อาชญาตหรือกิตก์ และการกร ซึ่งอธิบายอรรถของวิภัตตินามต่าง ๆ จึงจะเข้าใจได้

เช่น สุโท โอทโน ปจติ. กัตตุวจาก

อนภิตกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สุโท อ.พอครัว ปจติ ย่อมหุง โอทโน ซึ่งข้าวสุก ฯ

สุเทน โอทโน ปจีเยเต. กัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชญาตบทกัมมวจาก

โอทโน อ.ข้าวสุก สุเทน อันพอครัว ปจีเยเต ย่อมหุง ฯ

สามิโก สุทฺ โอทโน ปาเจติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

สามิโก อ.เจ้านาย สุทฺ ยังพอครัว ปาเจติ ย่อมให้หุง โอทโน ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิเกน สุโท โอทโน ปาจีเยเต. เหตุกัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัมมวจาก

สุโท อ.พอครัว สามิเกน อันเจ้านาย ปาจีเยเต ย่อมให้หุง โอทโน ซึ่งข้าวสุก ฯ

มยา อปฺปมาเทน ภวิตพฺพ. ภาววจาก

อนภิตกัตตา วิกิตกัตตา กิตบทภาววจาก

/ปกตีกัตตา

มยา อันข้าพเจ้า อปฺปมาเทน เป็นผู้ไม่ประมาท ภวิตพฺพ ฟังเป็น ฯ

ส่วนเรียกชื่อสัมพันธว่า “สัปปชานกัตตา” กัตตาที่มีตัวเองเป็นใหญ่เป็นประธาน ใช้เทียบกับประโยคเหตุกัตตุวจาก ที่มีบุคคลอื่นเป็นใหญ่ เป็นผู้สั่ง บังคม หรือขอร้องให้ทำ

เช่น สตุถา ฐมฺมํ เทเสติ. กัตตุวจาก

สัปปชานกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สตุถา อ.พระศาสดา เทเสติ ย่อมทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

ภิกฺขุ สตุถาริ ฐมฺมํ เทสาเปติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สตุถาริ ทูลยังพระศาสดา เทสาเปติ ย่อมให้ทรงแสดง

ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

บท ๔ ที่ใช้ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา

บทที่ใช้ในภาษาบาลีมี ๔ บท คือ นามบท นิบาตบท อุปสัคบท และอาขยาตบท ซึ่งในประโยคหนึ่งๆ จะเป็นประโยคที่ยาวหรือสั้นก็ตาม เมื่อสรุปแล้วจะมีเพียง ๔ บทดังกล่าวนี้เท่านั้น ดังนี้

๑. **นามบท** เป็นบทที่สร้างมาจากกิตก์ (ธาตุกับปัจจัย) นำบทที่ลงวิภัตตินามตั้งแต่สองบทขึ้นไปมาย่อเป็นบทเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “สมาส” (บทกับบท) และนำบทที่ลงวิภัตตินามมาย่อกับปัจจัย มาแทนศัพท์ที่ถูกลบทิ้งไป เรียกว่า “ตัทธิต” (บทกับปัจจัย) เมื่อสร้างคำศัพท์ตามขั้นตอนของแต่ละกัณฑ์เสร็จแล้ว นำมากระจายตามวิภัตตินามในนามกัณฑ์ และแสดงอรรถของวิภัตตินามในอรรถต่างๆ มีอรรถกรรมเป็นต้น ซึ่งแสดงไว้ในการกัณฑ์

๒. **นิบาตบท** เป็นนิบาตโดดๆ ไม่ผ่านการสร้างคำศัพท์ กับนิบาตที่ผ่านการสร้างคำมาจากสมาส ตัทธิต และกิตก์ ซึ่งในไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิประมวลไว้ในนามกัณฑ์

๓. **อุปสัคบท** บทนี้โดยมากแล้ว จะประกอบกับบทที่เป็นกิริยาบ้าง นามบ้าง ส่วนที่แยกอยู่เพียงลำพัง มีใช้ไม่มากนัก อุปสัคบทนี้ท่านแสดงไว้ในนามกัณฑ์เช่นกัน ส่วนชื่อสัมพันธของอุปสัคที่แยกอยู่เป็นเอกเทศ มีแสดงไว้ในการกัณฑ์ที่เกี่ยวกับ “กัมมปวจาณียะ”

๔. **อาขยาตบท** เป็นบทกิริยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์ ส่วนใหญ่จะอยู่ท้ายประโยค คือที่จะระบุว่าประโยคนี้เป็นประโยคอะไร กัตตุวาก หรือกัมมวากเป็นต้น แสดงไว้ในอาขยาตกัณฑ์

แหล่งที่มาของชื่อสัมพันธ

สำหรับชื่อที่นำมาใช้เรียกชื่อสัมพันธในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ นำมาจากไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิโดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างที่นำมาจากคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากคัมภีร์ปทรูปสัทธิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ใหญ่ ขนาดปานกลาง ฉะนั้น หลักการบางอย่างอาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง จึงจำเป็นที่จะต้องนำมาจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยชื่อเรียกสัมพันธนำมาจากกัณฑ์ต่างๆ ในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ ดังนี้

๑. นิบาต ชื่อสัมพันธของนิบาตบท นำมาจากนามกัณฑ์
๒. นาม ชื่อสัมพันธของนามบท นำมาจากการกัณฑ์
๓. กิริยาอาขยาต ชื่อสัมพันธของอาขยาตบท นำมาจากอาขยาตกัณฑ์
๔. กิริยากิตก์ กลุ่มกิริยากิตก์ ไม่ว่าจะเป็นกิริยาคุมพากย์ หรือกิริยาในระหว่างกิต

นำมาจากกัพพิธานกัณฑ์ ส่วนที่เป็นนามกิตก์ จะใช้หลักสัมพันธ์ในการกัณฑ์

ชื่อสัมพันธ์ที่แตกต่างมีบ้าง

บาลีสนามหลวง

สยกัตตา

ภินนาหาระ สัตตมีวิภัตติที่สัมพันธ์เข้ากับนาม
อาหาระ นิบาตที่ใช้ในอรรถสัตตมีวิภัตติ
อวุตตกัมมะ แปลว่า “ซึ่ง...”

ปทรูปสิทธิ

สุทธกัตตา, ปกติกัตตา, อภิตกัตตา,
สัปปธานกัตตา, สยกัตตา

อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาหาระ
อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาหาระ
สัมปทาปุณณีกัมมะ กรรมที่ถูกถึงหรือ
ถูกบรรลู่ แปลว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...”

ศัพท์ที่แปลและสัมพันธ์ต่างกัน

ในที่ประกอบด้วย สห, สหุรี, สมํ, นานา, วินา, อลံ และกัศัพท์ เป็นต้น ลงตติยาวิภัตติ
ด้วยสูตรว่า “สหากิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น กี เม ฆรวาเสน.

กี (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร ฆรวาเสน ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ฯ

กี วิเสสนะของ ปโยชนๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชน ฆรวาเสน
ตติยาวิเสสนะใน ปโยชน ฯ

อลํ เต อีธ วาเสน.

อลํ อ.พอละ วาเสน ด้วยการอยู่ อีธ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ฯ

อลํ ปฏิเสธลึงคัตตะ เต สัมปทานใน อลํ อีธ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาหาระใน
วาเสนๆ ตติยาวิเสสนะใน อลํ ฯ

ในที่ประกอบด้วย อลံ และกัศัพท์ ในอรรถปฏิเสธ ลงจตุตถีวิภัตติ ด้วยสูตรว่า “สิลาฆ-
นุทธาสปธารปีหุหิสโสสุยราธิกุขปจจาสุณอนุปตติคณปุพุกตตาโรจนตถตตตตตตตตตตตตตต-
มตถมณณานาทรปภาณินิ คตยตถกมฺมนิ อาสีสตุถสมมุติภียยสตุตมยตถเถสุ จ” (สูตรที่ ๓๐๓)

เช่น กี เม ฆรวาเสน.

ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร ฆราวาเสน ด้วยการอยู่ในเรือน แม่ แก่เรา ฯ
ก็ วิเสสนะของ ปโยชนฺ ๑ ลิงคัตตะ แม่ สัมปทานใน ปโยชน ฆราวาเสน
ตติยาวิเสสนะใน ปโยชน ๑

อลํ เต อิท วาเสน.

อลํ อ.พอละ วาเสน ด้วยการอยู่ อิท (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ฯ

อลํ ปฏิเสธลึงคัตตะ เต สัมปทานใน อลํ อิท วิเสสนะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน
วาเสน ๑ ตติยาวิเสสนะใน อลํ ๑

ในที่ประกอบด้วย รุชธาตุ เรียกหาบทนามที่ประกอบด้วยจัญญวิวัคคิตี สูตรว่า “ยสฺส วา
ปริคฺคโห ทํ สามิ” (สูตรที่ ๓๑๖ หน้า ๑๕๑)

เช่น ตสฺส โรโค อุปฺปชฺชติ.

โรโค อ.โรค ตสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ฯ

โรโค สุทรกัตตาใน อุปฺปชฺชติ ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ
บุคคลสฺส ๑ สามิสัมพันธ์ใน โรโค ๑

ในที่ประกอบด้วย วสธาตุ ที่มี อุปฺปสฺสเป็นต้นเป็นบทหน้า ลงทุตติยาวิวัคคิตีในอรรถ
สัตตมวิวัคคิตี ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐-๑)

เช่น อคฺคาร์ อชฺฌมาวสติ.

(บุคคล) อ.บุคคล อชฺฌมาวสติ ย่อมอยู่ อคฺคาร์ ในเรือน ฯ

บุคคล สุทรกัตตาใน อชฺฌมาวสติ ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อคฺคาร์ ทุตติยาวิสยา-
ธาระใน อชฺฌมาวสติ ๑

ปถวี อธิเสสฺสติ

(บุคคล) อ.บุคคล อธิเสสฺสติ จักนอนทับ ปถวี บนแผ่นดิน ฯ

บุคคล สุทรกัตตาใน อธิเสสฺสติ ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ปถวี ทุตติยาวิสยา-
ธาระใน อธิเสสฺสติ ๑

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แสดงกาลเวลา จะใช้วิวัคคิตีอยู่ ๓ วิวัคคิตี คือ ทุตติยา, ตติยา
และสัตตมวิวัคคิตี ลงทุตติยาในอรรถสัตตมวิวัคคิตี ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า
๑๓๐) เช่น เอกํ สมยํ ภควา ...

เอกัม สมยํ ในสมัยหนึ่ง ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ... ๗

เอกํ วิเสสณะของ สมยํ ฤติยากาลสัตตมํ ภควา สุทธกัตตา...๗

ลงตติยาในอรรถสัตตมํ หลังศัพท์ที่กล่าวกาลเวลา ระยะทาง ทิศ และสถานที่ เป็นต้น ด้วยสูตรว่า “สตตมยตุเถ จ” (สูตรที่ ๒๙๘ หน้า ๑๓๕)

เช่น เตน สมเยน...

เตน สมเยน ในสมัยนั้น ... ๗

เตน วิเสสณะของ สมเยน ฤติยากาลสัตตมํ... ๗

เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหริติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศนั้น ๗

ภควา สุทธกัตตาใน วิหริติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เยน วิเสสณะของ ทิสภาเคน ฤติยาวิสยาระใน วิหริติ, ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน อุปสงฺกมิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสณะของ ทิสภาเคน ฤติยาวิสยาระใน อุปสงฺกมิ ๗

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าเสื่อมและกลัว ลงนิจฺฐีในอรรถบัญญัติ ด้วยสูตรว่า “ฤติยาปณฺณมินฺนจ” (สูตรที่ ๓๑๘ หน้า ๑๕๒) บาลีสนามหลวง จะแปลว่า “ต่อ” สัมพันธ์ว่า “สัมปทาน” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

เช่น สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.

(สตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺทสฺส แต่อาชญาฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตฺตา ฤทธกัตตาใน ตสนฺติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทณฺทสฺส ๗ นิจฺฐีอุปาทานใน ตสนฺติ ๗

สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน.

(สตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ภาณฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน แต่ความตายฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตฺตา ฤทธกัตตาใน ภาณฺติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มจฺจุสฺส ๗ นิจฺฐีอุปาทานใน ภาณฺติ ๗

ตฺวนาภิปัจจยํ ได้แก่ปัจจย ๓ ตัว คือ ตฺน, ตฺวา และ ตฺวานปัจจย มีฐานะ ๕ อย่าง ในฐานะ

ที่ ๔ มีชื่อเรียกได้ ๒ คือ ลักษณะตถะ กับ ปรีโยสานกาลกิริยา ในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จะเลือกใช้ชื่อสัมพันธว่า “ลักษณะตถะ” เพื่อแสดงความหมายของชื่อสัมพันธในอีกแง่มุมหนึ่ง

เช่น ตัขณน อาคนฺตฺวา จกฺขฺपालํ อุปาคมิ. อุปคณฺตฺวา จ ปน เถรสฺสวาทูเร ปทสฺสทํ อกาสิ. (๑/๑/๑๖)

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ตัขณน ในขณะที่นั้น อุปาคมิ ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว จกฺขฺपालํ ซึ่งพระจักขุบาล, จ ปน ก็แล (โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น อุปคณฺตฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว ปทสฺสทํ ซึ่งเสียงแห่งเท้า อวิทุเร ในที่ไม่ไกล เถรสฺส แห่งพระเถระ ฯ

โส วิเสสณะของ สกฺโกๆ สุธกัตตาใน อุปาคมิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตัขณน ตติยากาลสัตตมิมิใน อาคนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคมิ จกฺขฺपालํ สัมปาปฺถึนย-กัมมะใน อุปาคมิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสณะของ สกฺโกๆ สุธกัตตาใน อกาสิๆ อาชยาต-บทกัตตฺวาจาก อุปคณฺตฺวา ลักษณะตถะ (ปรีโยสานกาลกิริยา) เถรสฺส สามีสัมพันธะใน อวิทุเรๆ วิสยาธาระใน อกาสิ ปทสฺสทํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

นิบาต ๕ บท คือ สยํ, สามํ, สํ, สมฺมา และ กิณฺติ ใช้ในอรรถตติยาวิภัตติ (ปทฺฐปสฺสธิธิ หน้า ๑๒๒) ในกรณีของ “สย” บาลีสนามหลวง นิยมแปลว่า “เอง” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยา-วิเสสณะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลว่า “ด้วย...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กระณะ” โดยมาก หรือ แปลและสัมพันธตามหน้าที่ในประโยคนั้นๆ

กฺขตฺตํปจฺจย เป็นปัจจัยในอภยยัตถิต ลงในอรรถการจำแนกสังขยา (สงฺขยวาทิภาค, ปทฺฐปสฺสธิธิ หน้า ๑๒๓) บาลีสนามหลวง นิยมแปลในอรรถของทติยาวิภัตติว่า “สิ้น...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “อจฺจันตสังโยคะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตของ วิภัตติใดๆ เลย เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสณะ”

เช่น ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณํ กตฺวา...

กตฺวา กระทำแล้ว ปทกฺขิณํ ซึ่งการประทักษิณ ติกฺขตฺตํ สามครั้ง ...

ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน กตฺวา ปทกฺขิณํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาล-กิริยา ...

“จิรสฺสฺว” เป็นฉฎฐีวิภัตติ แต่ใช้ในอรรถตติยา แปลว่า “โดยกาลนานนั้นเทียว”

สัมพันธ์ว่า “ฉฐิตตยาวิเสสนะ” บาลีสนามหลวง แปลว่า “ต่อกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธ์เป็น “สัมปทาน”

เช่น โส เอว อปฺมตฺโต วิหรนฺโต นจิสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปฺณิ.
(๒/๖/๙๓)

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น **อปฺมตฺโต** ไม่ประมาทแล้ว เอว อย่างนี้ วิหรนฺโต อยู่อยู่ ปาปฺณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏิสัมภิตา ท. นจิสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเทียว ฯ

โส วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุทรกัตตาใน ปาปฺณิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก เอว ภิรยาวิเสสนะใน อปฺมตฺโตๆ วิเสสนะของ ภิกขุ วิหรนฺโต อัปภันตรภิรยาของ ภิกขุ นจิสฺเสว ฉฐิตตยาวิเสสนะใน ปาปฺณิ สหตฺตํ ทัพพสมวายะใน อรหตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สหัตถตตยา เข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิ ฯ

บทที่ลง โตปัจจย ลงได้ ๓ วิภตติ คือ ตติยา, ปัญจมี และสัตตมีวิภตติ (ปทรูปสิทธิ หน้า ๑๑๑-๓ วิภตติปัจจยวิธาน และหน้า ๑๒๒ เนปาติกปท) บาลีสนามหลวง จะใช้ ๒ อรรถ คือ ตติยา กับ ปัญจมี เช่นคำว่า “ปุโรโต” จะแปลว่า “ข้างหน้า” หรือ “ข้าพระพักตร์” เรียกชื่อ สัมพันธ์ว่า “ตติยาวิเสสนะ” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ในอรรถสัตตมีวิภตติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น อนิจฺจโต สมฺมสฺติ. (โตปัจจยลงในอรรถตติยาวิภตติ)

(บุคคล) อ.บุคคล สมฺมสฺติ ย่อมพิจารณา อนิจฺจโต โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง ฯ

บุคคล สุทรกัตตาใน สมฺมสฺติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อนิจฺจโต ตติยาวิเสสนะ ใน สมฺมสฺติ ฯ

อคฺคิโต ภยํ อคฺคิภยํ. (โตปัจจยลงในอรรถปัญจมีวิภตติ)

ภยํ อ.ภย อคฺคิโต จากไฟ อคฺคิภยํ ชื่อว่าอคฺคิภย.

อคฺคิโต อปาทานใน ภยๆ ลิงคัตถะ อคฺคิภยํ สัญญาวิเสสนะของ อคฺคิโต ภย ฯ

ปุโรโต อฏฺฐาสิ. (โตปัจจยลงในอรรถสัตตมีวิภตติ)

(บุคคล) อ.บุคคล อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า ฯ

บุคคล สุทรกัตตาใน อฏฺฐาสิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ปุโรโต วิสยาธาระใน อฏฺฐาสิ ฯ

สห สหุธิ มีการรวบ ๓ อย่าง

สห และสหุธิศัพท์ เป็นศัพท์นิบาต แปลว่า “กับ” มีอรรถว่า “สมกิริยา” การกระทำพร้อมกัน ใช้รวบรวมกิริยา เรียกว่า “กิริยาสมวาเย” ใช้รวบรวมคุณนาม เรียกว่า “คุณสมวาเย” ใช้รวบรวมสุทธนาม เรียกว่า “ทัพสมวาเย”

ส่วนนามที่จะสัมพันธ์เข้ากับ สห หรือ สหุธิศัพท์ ต้องประกอบด้วยตติยาวิภัติเท่านั้น เรียกว่า “สหัตถตติยา” ลงด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น สิริรีปิ อตฺตนา สหุธิ น คจฺจติ. (๑/๑/๖)

สิริรีปิ แม่ อ.สรีระ น คจฺจติ ย่อมไม่ไป สหุธิ กับ อตฺตนา ด้วยตน ฯ

อุปศัพท์ อเพกขัตถะเข้ากับ สิริรีฯ สุทธกัตตาใน คจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อตฺตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ ศัพท์ กิริยาสมวาเยใน คจฺจติ นศัพท์ ปฏิเสธใน คจฺจติ ฯ

เช่น ปุตุเตน สห ญฺโล. (รูปสิทธิ.สูตรที่ ๒๙๖ หน้า ๑๘๐)

(ปีตา) ปุตุเตน สห ญฺโล (โหติ).

(ปีตา) อ.ปีตา ญฺโล เป็นผู้อ้วน สห กับ ปุตุเตน ด้วยบุตร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ปีตา สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุตุเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สหฯ ศัพท์ คุณสมวาเยใน ญฺโลฯ วิภัติกัตตาใน โหติ ฯ

เช่น มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลาณี ยาจาม.

ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยฺ อ.ข้าพเจ้า ท. ยาจาม ย่อมขอ สีลาณี ซึ่งศีล ท. ปญฺจ ห้า สห กับ ติสฺรเณน ด้วยสละสาม รกฺขณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา วิสฺสุ วิสฺสุ เฉพาะข้อ ๆ ฯ

ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สุทธกัตตาใน ยาจามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก วิสฺสุ วิสฺสุ กิริยาวิเสสใน รกฺขณฺตถายฯ สัมปทานใน ยาจาม ติสฺรเณน สหัตถตติยา เข้ากับ สหฯ ศัพท์ ทัพสมวาเยใน สีลาณี ปญฺจ วิเสสของ สีลาณีฯ อวุตตกัมมะใน ยาจาม ฯ

ส่วนบาลีสนามหลวง ใช้ ๒ ประการ คือ กิริยาสมวาเย และ ทัพสมวาเย ถ้าเป็น คุณศัพท์ ก็สัมพันธ์เป็นทัพสมวาเย

บทที่ประกอบด้วย ตปัจจัย

ธาตุที่ลง ตปัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามก็มี เป็นกิริยาก็มี เช่น “พุทฺโธ, วาโต” เป็นต้น รูปสำเร็จเป็นนาม “โคโต, กโต” เป็นต้น รูปสำเร็จเป็นกิริยา สำหรับ ตปัจจัยที่ลงมาแล้ว รูปสำเร็จเป็นสาธนะ มี ๔ สาธนะ ดังนี้

(๑) กัตตุสาธนะ เช่น อคฺฉนฺติ คโต. (คมุ คติมุหิ ในการไป + ต) ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ผู้ไปแล้ว)

(๒) กัมมสาธนะ เช่น อลภียิตฺถาติ ลทฺโธ. (ลก ลาภ ในการได้ + ต) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ. (ถูกได้แล้ว, อันเขาได้แล้ว, เป็นที่อันเขาได้แล้ว)

(๓) ภาวสาธนะ เช่น คายนํ คีตํ. (คิ สทฺเท ในการกระทำเสียง + ต) การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

(๔) อธิกรณสาธนะ เช่น อฏฺฐาสิ เอตฺถาติ จิตฺ, จานํ. (จา คตินิวตฺติมุหิ ในการห้ามการไป + ต) ได้ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิต. (ที่เป็นที่ยืน, ที่เป็นที่ตั้ง)

มีข้อสังเกตของบทที่ลง ตปัจจัย เฉพาะรูปสำเร็จที่เป็นอธิกรณสาธนะ จะมีศัพท์เหล่านี้ คือ จาน, กาล, สมย, ทิวส และ มคฺคศัพท์ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับกาลเวลาและสถานที่ ปรากฏอยู่ต่อท้ายศัพท์ และเข้าสมาส จะเป็นวิเศษนบุพพบทกัมมชารยสมาส

ส่วนที่นิยมแปลกันทั่วไปในปัจจุบัน มักจะวิเคราะห์เป็นกัตตุสาธนะหรือกัมมสาธนะ และเมื่อเข้าสมาส จะเป็นฉฐฐิตปฺปริสสมาสทั้งหมด ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จะวิเคราะห์ แปล และสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์คัมภีร์ปทฺฐปฺปฐิตังกล่าว

เช่น อถายสฺมา มหาโมคฺคัลลาโน ปพฺพชิตทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคฺชรฏฺเฐ กลฺลวาลคามํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺโต, ถินมิทฺเธ โอฏฺกมนฺเต, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ถินมิทฺธํ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฏฺฐาณํ สฺกนฺโตว อุปริมคฺคตฺตยกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สวากปารมีฌานสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. (๑/๘/๘๖-๗)

อก ครั้งนั้น มหาโมคฺคัลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุปนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว กลฺลวาลคามํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากลลวาละ มคฺชรฏฺเฐ ในแคว้นมคธ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด ปพฺพชิตทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, ถินมิทฺเธ ครั้นเมื่อถินะและมิทระ โอฏฺกมนฺเต ก้าวลงอยู่, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ผู้อันพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ถินมิทฺธํ ซึ่งถินะและมิทระ สฺกนฺโตว พังอยู่เกี่ยว ธาตุกมฺมฏฺฐาณํ ซึ่งธาตุกรรมฐาน ตถาคเตน ทินฺนํ

อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว อุปริมคตตยกิจจํ ยังกิจแห่งหมวดสามแห่งมรรคใน เบื้องบน นิฏฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว ปตฺโต ถึงแล้ว มตฺถกํ ซึ่งที่สุด สาวกปารมีญาณสูงสุด แห่งสาวกปารมีญาณ ฯ

อถ กาลกสัตตมี อายสฺมา วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ สุธกัตตาทาใน ปตฺโต กิตบทกัตตฺวาจก ปุพฺพชิตทิวสโต อปาทานใน สุตตเม ทิวเส สุตตเม วิเสสณะของ ทิวเส กาลกสัตตมีใน อุปนิสฺสาย มคฺชรรุเจ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกํ อวุตตกัมมะใน อุปนิสฺสาย สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ, ถีนมิทฺเธ ลักษณะใน โอภกนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, สุตถารา อนภิตกัตตาทาใน สํเวชิตฺโตฯ วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺธ อวุตตกัมมะใน วิโนเทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุนฺนโต ตถาคเตน อนภิตกัตตาทาใน ทินฺนํฯ วิเสสณะของ ชาติกมฺมฏฺฐานํ อวุตตกัมมะใน สุนฺนโต เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ สุนฺนโตฯ อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ อุปริมคตตยกิจจํ การิตกัมมะใน นิฏฐาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สาวกปารมีญาณสูงสุด สามีสัมพันธะใน มตฺถกํฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺโต ฯ

อาธาระ ๔

บาลีสนามหลวง

วิสยาธาร

อุปสิเลสิกาธาร

สมีปาธาร

พฺยาปิกาธาร

ปทฺฐปสิทธิ

เวสยิกาธาร

โอปสิเลสิกาธาร

สามีปิกาธาร

พฺยาปิกาธาร

ตามคัมภีร์ปทฺฐปสิทธิ มีการลง ฅกัปปัจจยํทํยคัพฺพนํทุกคัพฺพ แล้วลบ ฅนุณฺพณฺธ เมื่อลบแล้ว เป็นเหตุให้มีการวุทธิตํนคัพฺพ ยกเว้น “พฺยาปิกาธาร” เพราะที่ “พ” ไม่มีสระ จึง ไม่สามารถที่จะวุทธิได้ แต่ตามคัพฺพทึบาลีสนามหลวง มีการลง ฅกัปปัจจยํทํยคัพฺพ เพียง ๒ คัพฺพ คือ อุปสิเลสิกาธาร และ พฺยาปิกาธาร และไม่มีการวุทธิหลังจากลบ ฅนุณฺพณฺธทึงไป แล้ว สำหรับในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ชื่อสัมพันธตามบาลีสนามหลวง เพื่อความสะดวก

หลักการแปลและสัมพันธ

ประโยคอนุาทร – กับหลักของ ทา ธาตุ

“อนุาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเฟื้อ ถ้ามีข้อความที่ไม่เอื้อเฟื้อต่ออีกฝ่ายหนึ่ง จะสังเกตได้ เช่นมีการร้องไห้ หรือเสียใจเป็นต้น จะเป็นประโยคอนุาทร จะใช้อยู่ ๒ วิภัติ คือ ฦฐี กับ สัตตมี แต่โดยมากมักจะเป็นฦฐีวิภัติ

เช่น ตสฺส กนฺทนฺตสฺสว, พหิ นิภฺขมิ. (๑/๓/๓๘)

ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อตาบสัชื่อว่าเทวละนั้น **กนฺทนฺตสฺส** เหว คร่ำครวญอยู่นั้นเทียว, **(นารโท)** อ.ตาบสัชื่อนารทะ **นิภฺขมิ** ออกไปแล้ว **พหิ** ในภายนอก ฯ

ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺส อนุาทรใน กนฺทนฺตสฺส อนุาทรกิริยา เหวศัพท อวธารณะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, นารโท สุกทกัตตาใน นิภฺขมิ อยาตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาระใน นิภฺขมิ ฯ

ส่วนหลักของ ทาธาตุ จะเรียกหาอยู่ ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดไป กิริยาการให้ก็จะไม่สำเร็จ เช่นมีกรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ แต่ขาดผู้รับ (สัมปทาน) กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จ หรือมีผู้รับ (สัมปทาน) แต่กรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ไม่มี กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน

เช่น สารีปุตฺตเถโร “อหิ ภนฺเต สรามี, อยิ เม ราชคเ ปิณฺทาย จรฺนตสฺส อตฺตโน อภิหฺงฺ กฏฺจจฺกฺกฺขิ ทาเปสิ, อิมสฺสหา อธิการํ สรามีติ อาห. (๔/๑/๑-๒)

สารีปุตฺตเถโร อ.พระสารีบุตรผู้เถระ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามี** ย่อมระลึกได้, **อยิ (พฺราหฺมณ)** อ.พราหมณ์นี้ **(ปฺคฺค)** ยังบุคคล **ทาเปสิ** ให้ถวายแล้ว **กฏฺจจฺกฺกฺขิ** ซึ่งภิกษาทัพพีหนึ่ง **(ปฺคฺคเลน)** **อภิหฺงฺ** อัน- อันบุคคล -นำมาเฉพาะแล้ว **อตฺตโน** เพื่อตน **เม** แก่ข้าพระองค์ **จรฺนตสฺส** ผู้เที่ยวไปอยู่ **ราชคเ** ในเมืองราชคฤห์ **ปิณฺทาย** เพื่อก่อนข้าว, **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามี** ย่อมระลึกได้ **อธิการํ** ซึ่งอธิการ **อิมสฺส (พฺราหฺมณสฺส)** ของพราหมณ์นี้” **อิติ** ดังนี้ ฯ

สารีปุตฺตเถโร สุกทกัตตาใน อาห อยาตบทกัตตฺวาจก “**ภนฺเต** อาลปะนะ **อหิ** สุกทกัตตาใน **สรามี** อยาตบทกัตตฺวาจก, **อยิ** วิเสสนะของ **พฺราหฺมณ** เหตุกัตตาใน **ทาเปสิ** อยาตบทเหตุกัตตฺวาจก **ปฺคฺค** การตักมมะใน **ทาเปสิ** **เม** สัมปทานใน **ทาเปสิ** **ราชคเ** วิสยาธาระใน **จรฺนตสฺส** **ปิณฺทาย** สัมปทานใน **จรฺนตสฺส** วิเสสนะของ **เม** **อตฺตโน** สัมปทานใน **อภิหฺงฺ** วิเสสนะของ **กฏฺจจฺกฺกฺขิ** อุตตกัมมะใน **ทาเปสิ**, **อหิ**

สุทธกัตตาใน สรามิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมสฺส วิเสสณะของ พุราหุณฺณสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน อธิการ ๆ อุตตกัมมะใน สรามิ” อิติศัพท์ อาการใน อาห ฯ

ในตัวอย่างนี้ ถ้าแปลและสัมพันธเป็นประโยคอนุาทร ก็จะขัดแย้งทั้งเนื้อความ และหลักของ ทาธาตุ ประเด็นที่หนึ่ง ก็คือ ถ้าเขาไม่เอื้อเฟื้อ จะให้คนมาใส่บาตรได้อย่างไร ประเด็นที่สอง ถ้าเป็นประโยคอนุาทร หลักของ ทาธาตุ ซึ่งเรียกหา ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน ในประโยคนี้ ก็จะไม่สัมปทาน (ผู้รับ) แล้วกิริยาการให้จะสำเร็จได้อย่างไร

หลักการแปลและสัมพันธ

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ หู, ญ และ อสชาตุ

หลักของ หู, ญ, และ อสชาตุ จะเรียกหา “สัมปทาน” (ผู้รับ) ได้มีแล้วแก่ใคร “อาหาระ” (ที่รองรับ) มีที่ไหน เป็นต้น

เช่น เตสํ อิมินา นียาเมน เอกทิวสํ สมชฺชํ ปสฺสนฺตานํ ปรีปากคตตฺตา ฌาณสฺส ปุริมทิวเสสฺส วีย หลิตพฺพญฺจาเน หาสฺส วา สํเวคฺคญฺจาเน สํเวโค วา ทายํ ทาตุํ ยุตตฺตญฺจาเน ทายํ วา นาโหสิ. (๑/๘/๘๑)

หาสฺส อ.การหัวเราะ (บุคคลเล่น) หลิตพฺพญฺจาเน ในที่- อันบุคคล - ฟัง หัวเราะ วา หรือ วา หรือว่า สํเวโค อ.ความสังเวช สํเวคฺคญฺจาเน ในที่เป็นที่สังเวช วา หรือว่า ทายํ อ.รางวัล ยุตตฺตญฺจาเน ในที่อันควรแล้ว ทาตุํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล นอโหสิ มิได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสฺส วีย ราวกะ ในวันอันมีในก่อน ท. เตสํ (ชนานํ) แก่ชน ท. เหล่านั้น ปสฺสนฺตานํ ผู้ดูอยู่ สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อิมินา นียาเมน โดยทำนองนี้ ปรีปากคตตฺตา ฌาณสฺส เพราะความที่- แห่งฌาณ - เป็นสภาพถึงแล้วซึ่งความแสรบ ฯ

หาสฺส กิติ สํเวโค กิติ ทายํ กิติ สุทธกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสํ วิเสสณะของ ชนานํฯ สัมปทานใน อโหสิ อิมินา วิเสสณะของ นียาเมนฯ ตติยาวิเสสณะ ใน ปสฺสนฺตานํ เอกทิวสํ ทุตติยากาลสัตตมีใน ปสฺสนฺตานํ สมชฺชํ อุตตกัมมะใน ปสฺสนฺตานํฯ วิเสสณะของ ชนานํ ปรีปากคตตฺตา เหตุใดใน อโหสิ ฌาณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ปรีปากคตตฺตา ปุริมทิวเสสฺส อุปมากาลสัตตมีใน อโหสิ วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุริมทิวเสสฺส บุคคลเล่น อนนิกิตกัตตาใน หลิตพฺพ- หลิตพฺพญฺจาเน วิสยาหาระใน หาสฺส วา สามศัพท์ ปทวิกัปปัตตะ

เข้ากับ หสิตพพภูจาเน หาโส, สัเวคภูจาเน สัเวโค และ ทายั ทาตุ ยุตตภูจาเน ทายั, สัเวคภูจาเน วิสยาธาระไน สัเวโค ทายั อวุตตกัมมะไน ทาตุๆ ตุมัตตสัมปทานไน ยุตตภูจาเนๆ วิสยาธาระไน ทายั นศัพท ปฏิสะระไน อโหสิ ฯ

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “เตสั ชนानั” สามารถแปลและสัมพันธ์เข้ากับ ประธาน ก็ได้ ในฐานะเป็น “สามีสัมพันธะ” เจ้าของการหัวเราะ ความสังเวช หรือเจ้าของรางวัล หรือจะแปลและสัมพันธ์เข้ากับ กริยาคุมพากย์ คือ อโหสิ ก็ได้ ในฐานะเป็น “สัมปทาน” (ผู้รับ) ว่าการหัวเราะ เป็นต้นได้มีแก่ใคร แต่จะเป็นประโยคอนุาทรไม่ควรเลย

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร – กับหลักของภาวสาธนะศัพท์

กริยาที่วิเคราะห์เป็นภาวสาธนะ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยคหรือทำหน้าที่อื่นก็ตาม จะเรียกหา “สามีสัมพันธะ” หรือ “ภาวาทิสัมพันธะ”

เช่น อาวุโส ตูว์ มา เอว จินตยิ, อิเชว เม นิปชชิตวา มรณตสสาปิ อปราปรึ ปวฏฺเณตสสาปิ ตยา สทฺธิ คมนั นาม นตฺถิ. (๑/๑/๑๕)

อาวุโส คุณก่อนผู้มีอายุ ตูว์ อ.เธอ มา จินตยิ อย่างคิดแล้ว เอว อย่างนี้, คมนั นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเธอ เม ของเรา นิปชชิตวา มรณตสสาปิ ผู้นอนตายอยู่ที่ดี อปราปรึ ปวฏฺเณตสสาปิ ผู้กลิ้งเกลือกไปๆ มาๆ อยู่ที่ดี อิธ (จาเน) เอว ในที่นี้นั่นเทียว นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

อาวุโส อาลปนะ ตูว์ สุทธกัตตาไน จินตยิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิสะระไน จินตยิ เอว กริยาวิเสสนะไน จินตยิ, นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ คมนัๆ สุทธกัตตาไน นตฺถิๆ กริยาบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระไน นิปชชิตวา มรณตสส และปวฏฺเณตสส เม สามีสัมพันธะไน คมนั นิปชชิตวา สมานกาลกริยาไน มรณตสส อปิ สองศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ มรณตสส และ ปวฏฺเณตสส มรณตสส ก็ดี ปวฏฺเณตสส ก็ดี วิเสสนะของ เม อปราปรึ กริยาวิเสสนะไน ปวฏฺเณตสส ตยา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กริยาสมวายะไน คมนั ฯ

ดูเปรียบเทียบบทกัตตา กรรม และกิริยา ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค ดังต่อไปนี้

กัตตาเป็นประธาน

เช่น ปุริโส คามิ คจฺจติ. ประโยคกัตตฺวาจาก
อนิหิตกัตตา สัมปาปฺณียกัมมะ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก
ปุริโส อ.บุรุษ คจฺจติ ย่อมไป คามิ สู้หมู่บ้าน ฯ

กรรมเป็นประธาน

เช่น ปุริเสน คาโม คจฺจียเต. ประโยคกัมมวาทจาก
อนิหิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชยาดบทกัมมวาทจาก
คาโม อ.หมู่บ้าน ปุริเสน อันบุรุษ คจฺจียเต ย่อมไป ฯ

กิริยาเป็นประธาน

เช่น ปุริสสุส คามิ คมนิ. ประโยคลึงคัตตะ
สามีสัมพันธะ สัมปาปฺณียกัมมะ ลึงคัตตะ
คมนิ อ.การไป คามิ สู้หมู่บ้าน ปุริสสุส แห่งบุรุษ ฯ

คำศัพท์บาลีที่แตกต่างกัน

ธมฺมปทฺฐจกฺกา

- อาทยิตฺวา
- สญฺจี
- สมฺภาวน
- วาลิกา, วาลูกา
- นิปฺชชิตฺวา, นิปฺปชชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา
- ชลิตฺ
- อารณฺณโก

ไวยากรณ์ปทฺฐปสฺสิตฺธิและอื่น ๆ

- อาทียิตฺวา
- สญฺจิ
- สมฺภาวนา
- วาลิกา
- นิปฺปชชิตฺวา
- ปาจาเปตฺวา
- หาราเปตฺวา
- ชาลิต
- อารณฺณโก

- อรรถนิโก	- อารณนิโก
- อถ โข	- อถ โข
- สมাপันนะ, ปริสมাপันนะ	- สมापนะ, ปริสมापนะ
- ปพพชตถาย	- ปพพชตถาย
- ทายิ	- ทาโย
- สุปปฏิปนโน	- สุปปฏิปนโน
- สมุโห, สมุหะ	- สมุโห, สมุหะ

ฯลฯ

การแยกธาตุปัจจัยของบทกิริยา

๑. กรณีที่ธาตุมีสระเพียงตัวเดียว จะคงสระไว้ ไม่ลบสระที่สุดของธาตุ เช่น
 ทา ธาตุ ทาเน ในความให้
 ณา ธาตุ าวโพธเน ในความรู้
 นิ ธาตุ นเย ในความนำไป
๒. กรณีธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “อเนกสระธาตุ” จะมีการลบสระที่สุดของธาตุ ด้วยสูตรว่า “ธาตุสฺสนโต โลโปเนกสฺสรสฺส” มียกเว้นธาตุบางตัวที่ไม่ต้องลบ เช่น สมโถ มาจาก “สมธาตุ + ถปัจจัย” เพราะถาลบสระที่สุดของธาตุแล้ว จะมีรูปเป็น “สมโถ” ซึ่งรูปนี้ไม่มีใช้ในพระบาลี, มหียติ มาจาก “มหาธาตุ + ยปัจจัย + เตวิภคิติ” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อ เป็น อี ด้วยสูตรว่า “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมถาทินมฺ” ถ้ามีลบสระที่สุดของธาตุ ก็จะไม่มีการมาแปลง เป็นต้น

สำหรับบาลีสยามหลวง เป็นบาลีไวยากรณ์ย่อ ฉะนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ผู้รวบรวมและทำการย่อไวยากรณ์ดังกล่าว จึงทำการลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป จึงทำให้เห็นว่า ธาตุ มีสระเป็นที่สุดก็ดี มีพยัญชนะเป็นที่สุดก็มี ซึ่งตามหลักไวยากรณ์เดิมแล้ว ธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดเท่านั้น จึงจะสมควรต่อพระพุทธพจน์ตามสูตรว่า “ลึงฺคณฺจ นิปจฺเจเต” ซึ่งก็มีข้อดีที่ว่า เมื่อนักศึกษาทราบว่ธาตุมีสระเป็นที่สุด และธาตุที่สระอิเป็นที่สุด จะต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุเสมอ ดังปริภาสาที่ว่า

“อิการนฺตมฺหิ ธาตุสฺมี นิจฺจํ นิคฺคหิตาคโม”

ธาตุที่อักษระเป็นที่สุด ให้ลงนิคหิตอาคม แน่นนอน

เช่น กปิธาตุ มีรูปเป็น กมปติ ย่อมหวั่นไหว เป็นต้น

คจฺจติ คมฺ ฐาตุ + อปฺปัจจัย + ติวตฺตมานาวิภตฺติ (บาลีสันนามหลวง)
 คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + ติ (รูปสัทธิ)
 นิ กขมฺม นิ บทหน้า + ขมฺ ฐาตุ + ตุนาภิปัจจัย (บาลีสันนามหลวง)
 นิ บทหน้า + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตุนาภิปัจจัย (รูปสัทธิ)

การแสดงอรรถของธาตุ

การแสดงอรรถของธาตุ ถ้าเป็นบาลีสันนามหลวง จะแสดงด้วยภาษาไทย และจะแสดงเพียงอรรถเดียว ซึ่งความจริงแล้ว ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก ขึ้นอยู่กับว่าอยู่หมวดไหนบ้าง หรือมีอุปสัคตัวใดเข้ามาจัดแจงอรรถของธาตุบ้าง เช่น ภูษธาตุ ในความกิน บาลีสันนามหลวง จะแสดงอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นปทรูปสัทธิ จะแสดงว่า “ภูษ ปาลนหฺพยปทาเนสุ” ภูษธาตุ ย่อมเป็นไปในอรรถการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย มีการแสดงอรรถของธาตุเป็นบาลี และแสดงไว้ว่ามี ๒ อรรถ คือ รักษา กับ กลืนกิน เพราะฉะนั้น ตัวอย่างว่า “คามโกชโก” ทั่วไปจึงมักแปลว่า “ผู้บริโภคน้ำ” แต่สำหรับปทรูปสัทธิ ในตัวอย่างนี้ จะต้องแปลว่า “ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน” ตามอรรถแรกของธาตุ ซึ่งก็ตรงตามความเป็นจริงที่ว่า หน่วยใหญ่ที่ดูแลประชาชน เรียกว่า “รฏฺฐปาล” ผู้รักษาประเทศ, รัฐบาล ส่วนหน่วยเล็กที่สุดที่ดูแลประชาชน ได้แก่ “คามโกชก” ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คามโกชโก มาจาก “คามสทฺทูปปท + ภูษ ปาลนหฺพยปทาเนสุ ในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย + ฌวฺปัจจัย” เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส ประเภททุตติยาตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ภูษติ ปาเลตฺติ คามโกชโก, ปุคฺคโล. (คาม + ภูษ + ฌว)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล ภูษติ ปาเลติ ย่อมรักษา คามํ ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนํ คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

ตัวอย่างของธาตุที่มีอรรธมาก

๑. กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า

กมฺติ	ย่อangk้าวไป	กมฺ + อ + ติ
จกฺมฺติ	ย่อmจกฺกรม	กมฺ + อ + ติ
ปกฺกมฺติ	ย่อmหลีกไป	ป + กมฺ + อ + ติ
ปรกฺกมฺติ	ย่อmบกบ้น	ปร + กมฺ + อ + ติ
นิกฺกมฺติ	ย่อmออกไป	นิ + กมฺ + อ + ติ
สงฺกมฺติ	ย่อmเคลื่อนย้าย	สํ + กมฺ + อ + ติ
อภิกฺกมฺติ	ย่อmก้าวไปข้างหน้า	อภิ + กมฺ + อ + ติ
ปฏิกฺกมฺติ	ย่อmก้าวกลับ	ปติ + กมฺ + อ + ติ
โอกฺกมฺติ	ย่อmก้าวลง	อว + กมฺ + อ + ติ

๒. หรฺ หรฺเณ ในการนำไป

หฺรติ	ย่อmนำไป	หฺร + อ + ติ
ปหฺรติ	ย่อmตี, ย่อมประหาร	ป + หฺร + อ + ติ
นีหฺรติ	ย่อmนำออกไป	นี + หฺร + อ + ติ
สํหฺรติ	ย่อmรวบรวม	สํ + หฺร + อ + ติ
วิหฺรติ	ย่อmอยู่	วิ + หฺร + อ + ติ
อวหฺรติ	ย่อmลักขโมย	อว + หฺร + อ + ติ
อภิหฺรติ	ย่อmนำไปเฉพาะ	อภิ + หฺร + อ + ติ
ปจฺจหฺรติ	ย่อmนำกลับมา	ปติ + อ + หฺร + อ + ติ
อาหฺรติ	ย่อmนำมา	อา + หฺร + อ + ติ
อปหฺรติ	ย่อmนำไปปราศ	อป + หฺร + อ + ติ
อุปหฺรติ	ย่อmนำเข้า	อุป + หฺร + อ + ติ
อุปสํหฺรติ	ย่อmนำเข้ามา	อุป + สํ + หฺร + อ + ติ

๓. ธา ธารทานโปสมฺหิ ในการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู

ทธาติ	ย่อmทรงไว้	ธา + อ + ติ
นิธฺธาติ	ย่อmฝังไว้	นิ + ธา + อ + ติ
วิทฺธาติ	ย่อmจัดทำ	วิ + ธา + อ + ติ
อาทฺธาติ	ย่อmยกขึ้น	อา + ธา + อ + ติ

สมาทฐาติ	ย่อมตั้งไว้	ส + อา + ฐา + อ + ติ
อภิทฐาติ	ย่อมกล่าว	อภิ + อา + ฐา + อ + ติ
สทฺทหติ	ย่อมเชื้อ, ย่อมศรัทธา	ส + ฐา + อ + ติ
ปีทหติ	ย่อมปิด	อปี + ฐา + อ + ติ
ปริทหติ	ย่อมนุ่งห่ม	ปริ + ฐา + อ + ติ
อนฺตรธายติ	ย่อมหายไป	อนฺตร + ฐา + ย + ติ
ปทฐาติ	ย่อมเพียรพยายาม	ป + ฐา + อ + ติ
อนฺวิทฐาติ	ย่อมทำเลียนแบบ	อนฺ + วิ + ฐา + อ + ติ
สุทหติ	ย่อมอ้อม, ย่อมเต็ม	สุ + ฐา + อ + ติ

คำว่า “กนิฏฺโจ” กับ “กณฺโณ” มีความแตกต่างกันดังนี้

“กนิฏฺโจ” มาจาก “ยฺวศัพฺท + อิฏฺฐปัจจัย” ในวิเสสตัทฺธิต โดยแปลง ยฺวศัพฺท เป็น “กณ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานณฺจ” (สูตรที่ ๓๙๖) และแปลง “ณ” เป็น “น” ด้วยสูตรว่า “เตสฺ วุฑฺธิโลปาคม-
การวิปริตาเทสา จ” (สูตรที่ ๓๙๐) แปลว่า “ผู้หนุ่มที่สุด”

และคำว่า “กณฺโณ” มาจาก “อปฺปศัพฺท + อิฏฺฐปัจจัย” ในวิเสสตัทฺธิต โดยแปลง อปฺป-
ศัพฺท เป็น “กณ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณ” (สูตรที่ ๓๙๕) แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

ส่วนที่ใช้ในธัมมปทฺฏฐกถา ใช้คำว่า “กณฺโณ” แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

สาริปฺตฺโต เป็นฉฺฐิตฺตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า “สาริยา ปฺตฺโต สาริปฺตฺโต” มาจาก “สารี + ปฺตฺต” เมื่อเข้าสมาสแล้ว ให้ทำรัสสะท่ามกลางสมาส ด้วยสูตรว่า “กฺวจากิมชฺชุตฺตรานํ
ทีฆรสฺสา ปจฺจเยสฺ จ” (สูตรที่ ๓๕๓) แต่ในธัมมปทฺฏฐกถา ใช้รูปว่า “สาริปฺตฺโต” ซึ่งไม่ทำรัสสะ
แต่ที่ทำรัสสะท่ามกลางสมาสก็มีปรากฏอยู่ เช่น “ชฺมพุทฺธิโป” มาจาก “ชฺมพุ + ทฺธิป” (๑/๘/๘๒)

อทฺตมมาส บทนี้เป็นอมาทิปรตฺตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า “มาสสฺส อทฺตฺม อทฺตมมาส”
แปลว่า “กึ่งแห่งเดือน, ครึ่งเดือน” ไม่ใช่เป็นตติยัตตปฺปรีสสมาส ตามที่นิยมแปลกันว่า “เดือน
ด้วยทั้งกึ่ง ซึ่งตามหลักไวยากรณ์ ถ้าเป็นครึ่งอันแรก จะเพียงคำว่า “อทฺตม” หรือ “อทฺท” แปล
ว่า “ครึ่ง, กึ่ง” เลย ยกเว้นในกรณีที่เป็นหนึ่งครึ่ง สองครึ่ง หรือ สามครึ่งเป็นต้น จะใช้จำนวน
ท้าย เพียงครึ่งเดียว เช่น ทิยทฺตฺโณ ที่สองด้วยทั้งกึ่ง หมายถึง หนึ่งครึ่ง คืออันที่สอง มีเพียงแค่
ครึ่งเดียว ยังไม่เต็ม เป็นต้น (๑/๑/๑๔) (อทฺตมมาสมุตฺต)

“สมาปน” มาจาก “สับทหน้า + อาป พยาปเน ในการแผ่กระจายไป + ยฺปัจจัย” ถ้า ลง ตปัจจัย จะมีรูปเป็น “สมตฺโต, สมตฺตา, สมตฺตํ” แปลว่า จบแล้ว ลบ ป ช้อน ต ด้วยสูตรว่า “คุปาทีนญจ” (สูตรที่ ๖๓๐ หน้า ๓๒๘) ทำรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รสุส” (สูตรที่ ๓๘ หน้า ๒๔) และเพราะสระหลัง แปลงนิคหิตเป็น ม ด้วยสูตรว่า “มทา สเร” (สูตรที่ ๕๒ หน้า ๓๘) จะ ไม่มีรูปเป็น “สมาปนฺน” ถ้าเป็นรูปนี้จะมาจาก “สับทหน้า + อาปทหน้า + ปทธาตุ + ตปัจจัย” จะแปลว่า ถึงพร้อมแล้ว ไม่ได้แปลว่า จบแล้ว “อิติ” ศัพท์ ที่แปลว่า “ดังนี้แล” ความหมายก็คือ จบเรื่องแล้ว เพราะฉะนั้น ควรจะมีรูปเป็น “สมาปน” หรือ “ปริสมาปน”

เวชฺโซ ทิสฺวา อาห... (ธม.อฎ. ๑/๑/๙) ข้อความนี้ ไม่มีบทขยายกิริยาการเห็น เพราะทิสฺวาเป็นสกรรมกธาตุ ถ้าแต่งบาลีโดยไม่มีบทขยายกิริยาที่เป็นกรรมอย่างนี้ จะมีโทษทางภาษา ตามหลักของอลังการะ เพราะไม่ทราบว่าเป็นอะไร ฉะนั้น ประโยคนี้ที่ถูกต้อง ควร มีบทกรรมมาขยายกิริยา เช่น เวชฺโซ เถรํ ทิสฺวา อาห... จึงจะชัดเจน และถูกต้องตามหลักการทางภาษาบาลี

อาทียิตฺวา มาจาก “อาปทหน้า + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยฺปัจจัย + ตวา ปัจจัย” ลง ยฺปัจจัย ด้วยสูตรว่า “ทิวาทิตโย” เพราะยฺปัจจัย ให้แปลง อา เป็น อิ ด้วยสูตรว่า “กวจิ ธาตุวิภตติปจฺยยานํ ทิฆวิปริตาเทสโลปาคมา จ” ฉะนั้น จึงมีรูปว่า “อาทียิตฺวา” รูปว่า “อาทียิตฺวา” ไม่ควร รวมถึงศัพท์ว่า “สมาทียิตฺวา” ด้วย จะมีรูปเป็น “สมาทียิตฺวา” นั้นไม่ควร นอกจากนี้ ในธัมมปทฎฐกถา ยังพบรูปที่ตรงกับหลักไวยากรณ์ว่า “อนาทียนฺเตสุ” (ธม.อฎ. ๑/๑/๕๑) และ “สมาทียสฺสุ” (ธม.อฎ. ๑/๑/๓๐)

“อุทกจลนภาวุปฺปตฺติสทิสฺโส” (ธม.อฎ. ๑/๘๑๓๐) กับ “อุทกจลนภาวุปฺปตฺติสทิสฺโส” (ธม.อฎ. ๑/๘/๑๐๔) ซึ่งข้อความอันเดียวกัน แต่บาลีแตกต่างกัน ข้างหน้าเป็น “อุปฺปตฺติ” แปลว่า การเกิดขึ้น ข้างหลังเป็น “ปฺตฺติ” แปลว่า “การถึง” เมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีรูปเป็น “อุทกจลนภาวุปฺปตฺติสทิสฺโส” ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ผู้แปล จึงเลือกเอาแบบแรกอย่างเดียว ในการแปลและวิเคราะห์คำศัพท์

“กาลสฺเสว” (ธม.อฎ. ๑/๑/๑๘) “กาลสฺเสวาติ ปจฺจุสกาลโตเยว, นิสฺสกุฏเต เจตฺตํ สามีวณํ (ปาจิตฺยาทีโยชนา ข้อ ๖๔ หน้า ๒๑๘ ฉบับพม่า) แปลว่า “แต่กาลนั้นเทียว, แต่เข้านั้นแหละ” เป็นฉนฺทวิวิภตติ ลงในอรรถบัญญัติมีวิภตติ แต่ทั่วไปมักแปลว่า “ต่อกาลนั้นเทียว”

ตารางเปรียบเทียบบทกวี

บาลีสหามลวง	ปทฤษฏี
โคตตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อปัจจัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว
ตรตยาทิธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังสัทธาภิเนกัตถัทธิต มีปัจจัย ๑๘ ตัว
ราคาทิธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ชาตาทิธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
สมุหัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
ฐานัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
พหุลัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ปกตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
อุปมาัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
นิสสิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ภาวัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว	ภาวัทธิต มีปัจจัย ๗ ตัว
เสฏฐัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	วิเสสัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว
ตทสัทธิต มีปัจจัย ๙ ตัว	อัสสัทธิต มีปัจจัย ๑๒ ตัว
สังขยาัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังขยาัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว
ปุณณัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	
อพยัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	อพยัทธิต มีปัจจัย ๑๐ ตัว
วิภาคัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	

ตารางเปรียบเทียบสมการ

บาลีสหามลวง	ปทฤษฏี
อพยัยภาวสมการ ๒	อพยัยภาวสมการ ๒
- อุปสัคคบุพพะ	- อุปสัคคบุพพะ
- นิปาตบุพพะ	- นิปาตบุพพะ
กัมมธารยสมการ ๖	กัมมธารยสมการ ๙

- วิเสสนบุพพบท
- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
- วิเสสโนปมบท
 - อุปมานบุพพบท
 - อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาตบุพพบท หรือ อุกยัตปปริสະ
-
-

ทุคีสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสมาส ๖

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
-
-

พหุพพิหิสมาส ๕

- ตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุติยาตุลยาธิกรณะ
 - ตติยาตุลยาธิกรณะ

- วิเสสนบุพพบท
- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
-
-
- อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาตบุพพบท
- กุบุพพบท
- ปาทิบุพพบท

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสมาส ๘

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
- อมาทิปรตปปริสະ
- อโลปตปปริสະ

พหุพพิหิสมาส ๙

- ทวิปทตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ
 - ตติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ

- จตุตถิตุลาธิกรณะ - ปัญจมีตุลาธิกรณะ - ฉัฏฐีตุลาธิกรณะ - สัตตมีตุลาธิกรณะ - ภินนาธิกรณะ - - นบุพพบท - สหบุพพบท - ฉัฏฐีอุปमानบุพพพิหิ - - -	- จตุตถีทวิปทตุลาธิกรณะ - ปัญจมีทวิปทตุลาธิกรณะ - ฉัฏฐีทวิปทตุลาธิกรณะ - สัตตมีทวิปทตุลาธิกรณะ - ทวิปทภินนาธิกรณะ - ติปทะ - นนินาตบุพพบท - สหบุพพบท - อุปमानบุพพบท - ปฐมายัตตะ อุปमानบุพพบท - ฉัฏฐียัตตะ อุปमानบุพพบท - วาสัททัตตะ สังขโยภยบท - ทิสันตราพัตตะ - พยติหารลักขณะ
วันทสมาส ๒ - สมหาระ - อสมหาระ สมาสพิเศษ -	วันทสมาส ๒ - สมหาระ - อิตธีตรโยคะ - อยู่ตัตถสมาส

ในการแสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างไวยากรณ์บาลีสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบันกับไวยากรณ์บาลีเก่าแก่อีกคัมภีร์หนึ่ง คือปทรูปสัทธี มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นข้อที่เหมือนและข้อที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโลกแห่งการศึกษาภาษาบาลีให้กว้างขึ้น และจุดประกายให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้ทราบว่ายังมีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถอธิบายข้อเคลือบแคลงสงสัยในอีกบางประเด็นหรือหลายๆประเด็นตามชื่อที่ว่า “ไวยากรณ์” (แปลว่า “ทำให้แจ่มแจ้งในการสร้างคำศัพท์”) ในการแสดงนี้ มิได้มีจุดประสงค์เป็นอย่างอื่นจากที่ต้องการให้การศึกษภาษาบาลีและพระพุทธพจน์เจริญก้าวหน้าอย่างไม่ที่สิ้นสุดไม่

เรียนบาลีแล้วได้อะไรบ้าง ?

โปรดทำความเข้าใจก่อนสัณนิท โดยตั้งหลักว่า ทำไมถึงเรียนบาลี เรียนทำไม เรียนไปเพื่ออะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เรียนแล้วจะไปทำอะไร

เรียนบาลีแล้วได้

๑. ปัญญา รู้ภาษาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นอกจากนั้น ยังได้รู้ธรรมวินัยต่างๆ ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เริ่มจากอ่านภาษาบาลีได้ อ่านได้ถูกต้อง เว้นวรรคตอนถูกต้อง รู้ความหมายของบทสวดมนต์ต่างๆ เช่นคำไหว้พระ อารธนาศีล อารธนาพระปริตร คำถวายทานต่างๆ เป็นวจีสุจริต เป็นบุญทางปาก

๒. ได้บุญ บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในขณะที่บริกรรมภาษาบาลีเป็นต้น กิเลสต่างๆ เช่น ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่ค่อยเกิด และเป็นการทำลายโมหะไปที่ละหน่อยๆ จิตเกิดสมาธิ จดจ่ออยู่กับบทที่บริกรรม

๓. นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยยิ่งขึ้น

๔. สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค่างควา งูเหลือม และกบเป็นต้น

๕. อนุเคราะห์อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา

๖. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา

๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตินิตทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

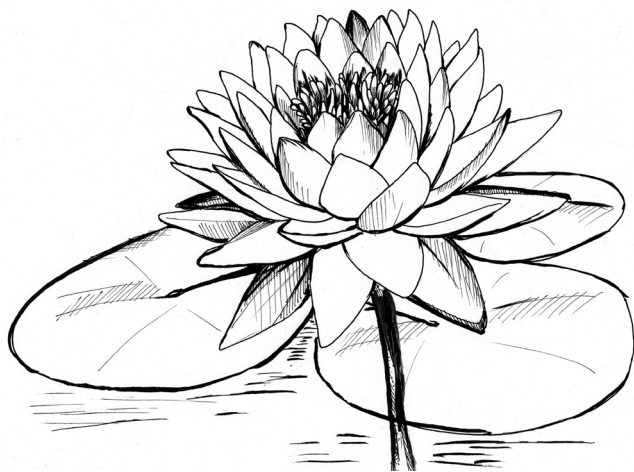
๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

เมื่อทราบเหตุผลในการที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีแล้ว มีได้ถึง ๘ ข้อด้วยกัน มีได้ปัญญาเป็นต้น จะทำให้มีความสุขในการศึกษา และมีกำลังใจในการศึกษา จะไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ทดถอย เลิกลาต่อการศึกษา มีแต่จะเพิ่มความเพียร วิริยะ อุตสาหะ ความพยายามให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่จะมีความสามารถทำได้

ขอให้ผู้ศึกษาจงมีความสุขในการศึกษาพระบาลี คือทั้งภาษาบาลีและพระพุทธพจน์ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี มีความสุขในการดำเนินชีวิต และมีความสุขสูงสุด ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุข คืออมตมหานิพพานด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาจิตติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำนำ		(ก)
คำปรารภ		(ค)
คำอนุโมทนา		(ง)
คำชี้แจง		(๑-๒๗)
๑๕. สุนวคควณณนา		๑
๑. ฉาตกานํ กลหฺวปสมนฺวตฺถ		๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๒๖
๒. มารวตฺถ		๓๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๔๙
๓. โกสฺสรณฺโณ ปราชยวตฺถ		๕๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๖๔
๔. อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถ		๖๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๗๘
๕. อณฺณตรอุปาสกวตฺถ		๘๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๑๐๔
๖. ปเสนทิโกสลวตฺถ		๑๑๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๑๓๓
๗. ติสฺสตุเถรวตฺถ		๑๔๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๑๕๙
๘. สกฺกวตฺถ		๑๖๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๑๙๒
๑๖. ปิยวคควณณนา		๒๑๑
๑. ตโยปพฺพชิตวตฺถ		๒๑๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๒๔๐
๒. อณฺณตรกฺขมฺพิกวตฺถ		๒๔๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๒๖๓

๓. วิชาอาขุสกาสูท		๒๗๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๒๗๒
๔. ลิจนวิวตฺถ		๒๗๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๒๗๕
๕. อนิตฺถิณฐกุมารวตฺถ		๒๗๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๓๒๓
๖. อณฺณตฺรพฺราหฺมณวตฺถ		๓๓๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๓๕๔
๗. ปญจสททการวตฺถ		๓๕๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๓๗๔
๘. อนาคามิตฺถเรวตฺถ		๓๗๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๓๗๖
๙. นนฺทียวตฺถ		๔๐๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๔๒๗
๑๗. โกธวคควณณนา		๔๔๗
๑. โรหิณฺชตฺติยกณณวตฺถ		๔๔๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๔๕๕
๒. อณฺณตฺรภิกขวตฺถ		๔๗๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๕๑๔
๓. อุตฺตรอาขุสกาสูท		๕๒๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๕๗๗
๔. มหาโมคคฺคฺลนตฺถเรวตฺถ		๖๓๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๖๕๐
๕. ภิกขุหิ ปุณฺณปณฺทวตฺถ		๖๕๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๖๗๓
๖. ปุณฺณทาสีวตฺถ		๖๗๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต		๗๒๑
๗. อตฺตอาขุสกาสูท		๗๓๓

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต					๗๖๑
๘. นพพคฺยภิกขวตฺถุ					๗๗๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต					๗๘๓
คำศัพท์กริยานำรู้					๗๙๑
บรรณานุกรม					๘๕๖
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ					๘๕๘

๑๕. สุขวคฺควณณนา

สุขวคฺควณณนา (มยา วุจฺเจเต) ฯ

สุขวคฺควณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรค

อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยสุข

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

สุขวคฺควณณนา วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวจาก

มยา อนภินิหิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๑๕. สุขวรรควิณณนา

๑. ฃาตกานํ กลหฺวปสมนฺวตฺถุ ฯ [๑๕๖]

ฃาตกานํ กลหฺวปสมนฺวตฺถุ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

ฃาตกานํ กลหฺวปสมนฺวตฺถุ อ.เรื่องแห่งการยังความทะเลาะ แห่งฃาติ ท.

ให้เข้าไปสงบวิเศษ

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

กลหฺวปสมนฺวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวจาก

ฃาตกานํ สามีสัมพันธะใน กลหฺวปสมนฺวตฺถุ มยา อนภินิหิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๑. เรื่องการยังความทะเลาะแห่งเหล่าฃาติให้เข้าไปสงบ

๑. “สุสฺสํ วตฺตติ อิมํ ฃมฺมเทสํ สตฺถา สกฺเกสฺส วิหรนฺโต กลหฺวปสมนฺตํ ฃาตเก
อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตฺถา สกฺเกสฺส วิหรนฺโต กลหฺวปสมนฺตํ ฃาตเก อารพฺภ “สุสฺสํ วตฺตติ อิมํ ฃมฺมเทสํ
กเถสิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับอยู่ สกฺเกสฺส ในแคว้นแคว้นชื่อว่าสักกะ ท.

อารพุก ทรงปรารภ ญาติเก ซึ่งพระญาติ ท. กลหุปสมนตุถึ เพื่ออันทรงยังความ
ทะเลาะให้เข้าไปสงบวิเศษ กเถสิ ตรัสแล้ว อิม ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา
“สุสุขํ วตาดิ ว่า “สุสุขํ วต” ดังนี้เป็นต้น ฯ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในแคว้นสักกะ ทรงปรารภเหล่าพระญาติ เพื่อทรงรับ
ความทะเลาะ ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “สุสุขํ วต” ดังนี้เป็นต้น ฯ

สตถา สุทฺธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สุสุขํ วต” สรุปะใน อิติฯ ศัพท
อาหัตถะใน อิม ฐมฺมเทสนํ อิม วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ อุตตกัมมะใน กเถสิ
สกุเสสุ วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตกริยาของ สตถา กลหุปสมนตุถึ สัมปทาน
ใน อารพุกฯ สมานกาลกริยาใน กเถสิ ฯ

๒. สากียา จ โกลียา จ กิร กปิลวตฺถุนครสุส จ โกลียนครสุส จ อนฺตเร โรหิณี นาม
นที เอเกเนว อวารณน พนฺธาเปตฺวา สสุสานิ กาเรนฺติ ฯ

สากียา จ โกลียา จ กิร (ปุคฺคเล) กปิลวตฺถุนครสุส จ โกลียนครสุส จ อนฺตเร โรหิณี นาม
นที เอเกน เหว อวารณน พนฺธาเปตฺวา (ปุคฺคเล) สสุสานิ กาเรนฺติ ฯ

กิร ได้ยินว่า สากียา จ อ.เจ้าศากยะ ท. ด้วย โกลียา จ อ.เจ้าโกลียะ ท. ด้วย
(ปุคฺคเล) ทรงยังบุคฺคท. พนฺธาเปตฺวา ให้ผูกแล้ว นที ซึ่งแม่น้ำ โรหิณี นาม ชื่อ
ว่าโรหิณี อนฺตเร ในระหว่าง กปิลวตฺถุนครสุส จ แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ด้วย โกลีย-
นครสุส จ แห่งเมืองโกลียะด้วย อวารณน ด้วยทำนบ เอเกน เหว อันเดียวกันนั้น
เทียว (ปุคฺคเล) ทรงยังบุคฺคท. กาเรนฺติ ย่อมให้กระทำ สสุสานิ ซึ่งข้าวกล้า ท. ฯ

ได้ยินว่า เหล่าเจ้าศากยะและเหล่าเจ้าโกลียะ ยังบุคฺคท.ทั้งหลายให้กันแม่น้ำชื่อว่า
โรหิณี ในระหว่างแห่งเมืองกบิลพัสดุ์และเมืองโกลียะ ด้วยทำนบเดียวกันนั้นแหละ
แล้วใช้บุคฺคท.ทั้งหลายให้ทำข้าวกล้า

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ สากียา กิตฺติ โกลียา กิตฺติ เหตุกัตตาใน กาเรนฺติฯ อาชยาต-
บทเหตุกัตตฺวาจก จ สองศัพทํ ปทสมฺมจยฺตถะเข้ากับ สากียา และ โกลียา ปุคฺคเล
การิตกัมมะใน พนฺธาเปตฺวา กปิลวตฺถุนครสุส กิตฺติ โกลียนครสุส กิตฺติ สามีสัมพันธะ
ใน อนฺตเร จ สองศัพทํ ปทสมฺมจยฺตถะเข้ากับ กปิลวตฺถุนครสุส และ โกลียนครสุส

อนุตเร วิทยาธาระใน พนฺธาเปตฺวา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ โรหิณี วิเสสณะของ นที ๆ อวุตตกัมมะใน พนฺธาเปตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอเกน ๆ วิเสสณะของ อวธารณะ ๆ กระณะใน พนฺธาเปตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน กาเรนฺติ ปุคฺคเล การิตกัมมะใน กาเรนฺติ สสฺसानิ อวุตตกัมมะใน กาเรนฺติ ฯ

๓. อถ เชฏฐจุมฺลมาเส สสฺเสสฺส มัลลายนฺเตสฺส อุภยนครวาสิกานํปี กมฺมกรรา สนนฺิปตีสฺส ฯ

อถ เชฏฐจุมฺลมาเส สสฺเสสฺส มัลลายนฺเตสฺส, อุภยนครวาสิกานํปี (ชนาน) กมฺมกรรา สนนฺิปตีสฺส ฯ

อถ ครั้งนั้น สสฺเสสฺส ครั้นเมื่อข้าวกุล้า ท. มัลลายนฺเตสฺส เห็นว่าแห่งอยู่ เชฏฐจุมฺลมาเส ในเดือนอันประกอบด้วยดาวช้างใหญ่ต้น, กมฺมกรรา อ.กรรมกร ท. (ชนาน) ของชน ท. อุภยนครวาสิกานํปี แม้ผู้อยู่ในเมืองทั้งสองโดยปกติ สนนฺิปตีสฺส ประชุมกันแล้ว ฯ

ครั้งนั้น เมื่อข้าวกุล้าทั้งหลาย เห็นว่าแห่งอยู่ในเดือน ๗, พวกกรรมกร แม่ของพวกชน ผู้อยู่ในเมืองทั้งสองโดยปกติ ประชุมกันแล้ว

อถ กาลสํตตมฺมี สสฺเสสฺส ลักษณะใน มัลลายนฺเตสฺส ลักษณะกิริยา เชฏฐจุมฺลมาเส กาลสํตตมฺมี ใน มัลลายนฺเตสฺส, กมฺมกรรา สุตฺรทักตฺตาใน สนนฺิปตีสฺส อาชยาดบทักตฺตฺวาจาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อุภยนครวาสิกานํ วิเสสณะของ ชนาน ๆ สามีสัมพันธะใน กมฺมกรรา ฯ

๔. ตตฺถ โกลิยนครวาสินฺ อาหํสุ “อิทํ อุทกํ อุภโต หริยมาณํ เนว ตุมฺหากํ ปโหสฺสติ, น อมฺหากํ, อมฺหากํ ปน สสฺสํ เอกอุทเกเนว นิปฺพชฺชิสฺสติ, อิทํ อุทกํ อมฺหากํ เทถาติ ฯ

ตตฺถ (อุภยนครวาสีสฺส ชเนสฺ) โกลิยนครวาสินฺ (ชนา) อาหํสุ “อิทํ อุทกํ (อมฺเหหิ) อุภโต (ปฺสฺสโต) หริยมาณํ เนว ตุมฺหากํ ปโหสฺสติ, น อมฺหากํ (ปโหสฺสติ), อมฺหากํ ปน สสฺสํ เอกอุทเกเนว นิปฺพชฺชิสฺสติ, (ตุมฺเห) อิทํ อุทกํ อมฺหากํ เทถาติ ฯ

ตตฺถ (อุภยนครวาสีสฺส ชเนสฺ) โกลิยนครวาสินฺ (ชนา) อ.- ในชน ท. ผู้อยู่ในเมืองทั้งสองโดยปกติเหล่านั้นหนา -ชน ท. ผู้อยู่ในเมืองโกลิยะโดยปกติ อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อิทํ อุทกํ อ.น้ำนี้ (อมฺเหหิ) หริยมาณํ อันอันเรา ท. นำไปอยู่ อุภโต

(ปสฺสโต) จากข้างทั้งสอง เนว ปโหสฺสติ จักไม่เพียงพอนั้นเทียว ตุมหากัม แก่ท่าน ท., น (ปโหสฺสติ) จักไม่เพียงพอ อมฺหากัม แก่เรา ท., ปน แต่ว่า สสฺสํ อ.ข้าวกล้ำ อมฺหากัม ของเรา ท. นิปฺมุขชิสฺสติ จักสำเร็จ เอกอุทเกน เหว ด้วยน้ำคราวเดียวนั้นเทียว, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เทถ ขอจงให้ อิํ อุกํ ซึ่งน้ำนี้ อมฺหากัม แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

บรรดาพวกชนชาวเมืองทั้งสองเหล่านั้น พวกชนชาวเมืองโกลิยะ กล่าวว่า “น้ำนี้ เมื่อถูกพวกเรานำไปจากข้างทั้ง ๒ จักไม่เพียงพอนั้นแหละ แก่พวกท่าน, จักไม่เพียงพอ แก่พวกเรา, ข้าวกล้ำของพวกเรา จักสำเร็จด้วยน้ำคราวเดียวนั้นแหละ, ขอพวกท่านจงให้น้ำนี้แก่พวกเราเถิด”

ตตฺถ กิตฺติ อุภยนครवासिสุ กิตฺติ วิเสสฺสนะของ ชเนสุญ นิทธารณะใน โกลิยนนครवासิน ชนา โกลิยนนครवासิน วิเสสฺสนะของ ชนาญ นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน อาหํสุญ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อิํ วิเสสฺสนะของ อุกํญ สุทธกัตตาใน ปโหสฺสติญ สองบท อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อมฺเหหิ อนภิทกัตตาใน หริยมานํ อุทโต วิเสสฺสนะของ ปสฺสโตญ อปาทานใน หริยมานํ อัมภันตริกิริยาของ อุกํ เหวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ นญ ศัพทํ ปฏิเสธะใน ปโหสฺสติ ตุมฺหากัม สัมปทานใน ปโหสฺสติ, นศัพทํ ปฏิเสธะใน ปโหสฺสติ อมฺหากัม สัมปทานใน ปโหสฺสติ, ปนศัพทํ วิเสสโชตกะ สสฺสํ สุทธกัตตาใน นิปฺมุขชิสฺสติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อมฺหากัม สามีสัมพันธะใน สสฺสํ เหวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เอกอุทเกนญ ภาระใน นิปฺมุขชิสฺสติ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน เทถญ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิํ วิเสสฺสนะของ อุกํญ อวุตตกัมมะใน เทถ อมฺหากัม สัมปทานใน เทถ” อิติศัพทํ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

๕. อิตเรปิ เอวมาหํสุ “ตุมฺहेสุ โกญฺเญ ปุเรตฺวา จิตฺเตสุ, มยํ รตฺตสฺสวณฺณํ นีลมนิกภาพมณิกหาปเณ จ คเหตฺวา ปจฺฉิปปสิพฺพกาทิหตฺถา น สกฺขิสฺสาม ตุมฺหากัม ชรทฺวาเร วิจิริตุํ, อมฺหากัมปิ สสฺสํ เอกอุทเกเนว นิปฺมุขชิสฺสติ, อิํ อุกํ อมฺหากัม เทถาติ ฯ

อิตเรปิ (ชนา) เอว อาหํสุ “ตุมฺहेสุ โกญฺเญ ปุเรตฺวา จิตฺเตสุ, มยํ รตฺตสฺสวณฺณํ (จ) นีลมนิกภาพมณิกหาปเณ จ คเหตฺวา ปจฺฉิปปสิพฺพกาทิหตฺถา น สกฺขิสฺสาม ตุมฺหากัม ชรทฺวาเร วิจิริตุํ, อมฺหากัมปิ สสฺสํ เอกอุทเกน เหว นิปฺมุขชิสฺสติ, (ตุมฺเห) อิํ อุกํ อมฺหากัม เทถาติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อิตเรปี แม้นอกนี้ อาหังสุ กล่าวแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ว่า “ตุมฺเหสุ ครั้นเมื่อท่าน ท. โกฏฺเจ ยังฉาง ท. ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว จิตฺเตสุ ดำรงอยู่แล้ว, มยฺ อ.เรา ท. คเหตฺวา ถือเอาแล้ว รตฺตสฺวณฺณ (จ) ซึ่งทองอันมีสีสุกด้วย นิลมณิกภาพมณิกหาปणे จ ซึ่งมรกต นิล และกหาปณะ ท. ด้วย ปจฺฉิปปสิพฺพกาภิหตฺถา มีวัตถุมีกระเช้าและกระสอบเป็นต้นในมือ น สกฺขิสฺสาม จักไม่อาจ วิจริตุ์ เพื่ออันเที่ยวไป ขรทฺวาเร ที่ประตูแห่งเรือน ตุมฺหากํ ของท่าน ท., สสฺสํ อ.ข้าวก้าว อมฺหากํปี แม้ของเรา ท. นิปฺพชฺชิสฺสติ จักสำเร็จ เอกอุทฺเทน เอว ด้วยน้ำคราวเดียวนั้นเที่ยว, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เทถ ของจงให้ อิํ อุกทํ ซึ่งน้ำนี้ อมฺหากํ แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนแม้นอกนี้ กล่าวอย่างนี้ว่า “เมื่อพวกท่านยังฉางทั้งหลายให้เต็มแล้ว ดำรงอยู่แล้ว, พวกเราถือเอาทองสีสุก มรกต นิล และกหาปณะทั้งหลาย ในมือถือวัตถุมีกระเช้าและกระสอบเป็นต้น จักไม่อาจเพื่อจะเที่ยวไปที่ประตูเรือนของพวกท่านได้, ข้าวก้าว แม้ของพวกเรา จักสำเร็จด้วยน้ำคราวเดียวนั้นแหละ, ขอพวกท่านจงให้น้ำนี้แก่พวกเราเถิด”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อิตเรฯ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน อาหังสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อาหังสุ “ตุมฺเหสุ ลักษณะใน จิตฺเตสุฯ ลักษณะกิริยา โกฏฺเจ การิตกัมมะใน ปุเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จิตฺเตสุ, มยฺ สุทฺธกัตตาใน สกฺขิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รตฺตสฺวณฺณ ก็ดี นิลมณิกภาพมณิกหาปणे ก็ดี อวุตตกัมมะใน คเหตฺวา จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ รตฺตสฺวณฺณ และ นิลมณิกภาพมณิกหาปणे คเหตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สกฺขิสฺสามิ ปจฺฉิปปสิพฺพกาภิหตฺถา วิเสสนะของ มยฺ นศัพทํ ปฏิเสธะใน สกฺขิสฺสาม ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ขรทฺวาเรฯ วิสยาธาระใน วิจริตุ์ฯ ตุมตฺถสัสมปทานใน สกฺขิสฺสาม, สสฺสํ สุทฺธกัตตาใน นิปฺพชฺชิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อมฺหากํฯ สามีสัมพันธะใน สสฺสํ เอวํศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เอกอุทฺเทนฯ กรณะใน นิปฺพชฺชิสฺสติ, ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิํ วิเสสนะของ อุทกํฯ อวุตตกัมมะใน เทถ อมฺหากํ สัมปทานใน เทถ” อิติศัพทํ อาการะใน อาหังสุ ฯ

๖. “น มยิ ทสฺสามาติ ฯ

(โกลิยนครวาสโน ชนา) “น มยิ ทสฺสามาติ (อาหํสุ) ฯ

(चना) อ.ชน ท. (โกลิยนครวาสโน) ผู้อยู่ในเมืองโกลิยะโดยปกติ (อาหํสุ) กล่าวแล้ว
อิติ ว่า “มยิ อ.เรา ท. น ทสฺสาม จักไม่ให้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนชาวเมืองโกลิยะ กล่าวว่า “พวกเราจักไม่ให้”

โกลิยนครวาสโน วิเสสนะของ ชนาฯ สุตหัตถตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
“มยิ สุตหัตถตาใน ทสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นคฺพทฺ ปรฎิเสระใน ทสฺสาม”
อิตติคฺพทฺ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๗. “มยิปิ น ทสฺสามาติ ฯ

(กปิลวตฺถุนครวาสโน ชนา) “มยิปิ น ทสฺสามาติ (อาหํสุ) ฯ

(चना) อ.ชน ท. (กปิลวตฺถุนครวาสโน) ผู้อยู่ในเมืองกบิลพัสดุ์โดยปกติ (อาหํสุ)
กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยิปิ แม้อ.เรา ท. น ทสฺสาม จักไม่ให้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนชาวเมืองกบิลพัสดุ์ กล่าวว่า “แม้พวกเราจักไม่ให้”

กปิลวตฺถุนครวาสโน วิเสสนะของ ชนาฯ สุตหัตถตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
“อปีคฺพทฺ อเปกขตถะเข้ากัปป มยิฯ สุตหัตถตาใน ทสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
นคฺพทฺ ปรฎิเสระใน ทสฺสาม” อิตติคฺพทฺ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๘. เอวํ กถํ วทฺเพตฺวา “เอโก อญฺญาย เอกสฺส ปหารํ อทาสิ, โสปิ อญฺญสฺสาปีติ เอวํ
อญฺญมณฺณํ ปหริตฺวา ราชกุลานํ ชาตี ฆญฺเฏตฺวา กลหํ วทฺพยีสฺสุ ฯ

(เต อญยนครวาสโน ชนา) เอวํ กถํ วทฺเพตฺวา “เอโก (ปฺกคฺโล) อญฺญาย เอกสฺส (ปฺกคฺลสฺส)
ปหารํ อทาสิ, โสปิ (ปฺกคฺโล) อญฺญสฺสาปี (ปฺกคฺลสฺส ปหารํ อทาสิ)” อิติ เอวํ อญฺญมณฺณํ
ปหริตฺวา ราชกุลานํ ชาตี ฆญฺเฏตฺวา กลหํ วทฺพยีสฺสุ ฯ

(เต อญยนครวาสโน ชนา) อ.ชน ท. ผู้อยู่ในเมืองทั้งสองโดยปกติ เหล่านั้น กถํ

ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว วาทุเมตวา ให้เจริญแล้ว เอว อย่างนี้ ปหริตวา ดีแล้ว
อญญมณญ์ ซึ่งกันและกัน เอว อย่างนี้ อิติ คือ “เอโก (บุคคล) อ.บุคคลหนึ่ง อญฺจาย
ลุกขึ้นแล้ว อทาสี ได้ให้แล้ว ปหาริ ซึ่งการตี เอกสฺส (บุคคลสฺส) แก่บุคคลหนึ่ง,
โสปี (บุคคล) อ.บุคคลแม่นั้น (อทาสี) ได้ให้แล้ว (ปหาริ) ซึ่งการตี อญฺจสฺสาปี
(บุคคลสฺส) แก่บุคคลแม่อื่น” อิติ ดังนี้ ฆฏฺเฏตวา กระทบแล้ว ชาติ ซึ่งพระชาติ
ราชกุลานํ ของราชตระกูล ท. กลหิ ยังความทะเลาะ วาทุมยีสฺส ให้เจริญแล้ว ฯ

พวกชนผู้อยู่ในเมืองทั้ง ๒ โดยปกติเหล่านั้น ยังถ้อยคำให้เจริญอย่างนี้ ดีกันและกัน
อย่างนี้ คือ “บุคคลหนึ่ง ลุกขึ้น ได้ให้การตีแก่บุคคลหนึ่ง, บุคคลแม่นั้น ได้ให้การตีแม่
แก่บุคคลอื่น” ดังนี้ กระทบพระชาติของราชตระกูล ยังความทะเลาะให้เจริญแล้ว

เต กิตฺติ อุภยนครวาสโน กิตฺติ วิเสสนะของ ชนๆ เหตุกัตตาใน วาทุมยีสฺส อาชยาตบพ
เหตุกัตตฺวาจาก เอว กิริยาวิเสสนะใน วาทุเมตวา ถถ การิตกัมมะใน วาทุเมตวา
ปุพพกาลกิริยาใน ปหริตวา “เอโก วิเสสนะของ บุคคลๆ สฺสทกัตตาใน อทาสี
อาชยาตบพกัตตฺวาจาก อญฺจาย ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี เอกสฺส วิเสสนะของ
บุคคลสฺสๆ สัมปทานใน อทาสี ปหาริ อวุตตกัมมะใน อทาสี, อปีตฺถ์ อเปกขัตตะ
เข้ากับ โสๆ วิเสสนะของ บุคคลๆ สฺสทกัตตาใน อทาสี อาชยาตบพกัตตฺวาจาก
อปีตฺถ์ อเปกขัตตะเข้ากับ อญฺจสฺสๆ วิเสสนะของ บุคคลสฺสๆ สัมปทานใน อทาสี
ปหาริ อวุตตกัมมะใน อทาสี” อิตีตฺถ์ สรุปะใน เอวๆ นิทสสันตตะ อญฺญมณญ์ อวุตต-
กัมมะใน ปหริตวา ปุพพกาลกิริยาใน ฆฏฺเฏตวา ราชกุลานํ สามีสัมพันธะใน ชาติ
อวุตตกัมมะใน ฆฏฺเฏตวา สมานกาลกิริยาใน วาทุมยีสฺส กลหิ การิตกัมมะใน
วาทุมยีสฺส ฯ

๙. โกลียกมมกรา วทฺหติ “ตุมฺเห กปิลวตฺถวาสโน ทารเก คเหตุวา คจฺจน, เป
โสณสิคาลาทโย วีย อตฺตโน ภคินีหิ สทฺธิ สํวสํ วสฺสึ, เอเตสํ หตฺถิโน เจว
อสุสา จ ผลกาฐานิ จ อมฺหากํ กิํ กริสฺสนตฺติติ ฯ

โกลียกมมกรา วทฺหติ “ตุมฺเห กปิลวตฺถวาสโน ทารเก คเหตุวา คจฺจน, เป (ชนา) โสณ-
สิคาลาทโย (สตุตา) วีย อตฺตโน ภคินีหิ สทฺธิ สํวสํ วสฺสึ, เอเตสํ (ชนาน) หตฺถิโน เจว
อสุสา จ ผลกาฐานิ จ อมฺหากํ กิํ กริสฺสนตฺติติ ฯ

โกถียกมมกรา อ.กรรมกรของเจ้าโกถียะ ท. วทนติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “ตุมเห
อ.ท่าน ท. คเหตุวา พาเอาแล้ว ทารเก ซึ่งเด็ก ท. กปิลวตถวาสโน ผู้อยู่ในเมือง
กปิลพัสดุ์โดยปกติ คจณถ จงไป, เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสีสุ อยู่แล้ว ส่วาส
อยู่ร่วม สทฐี กับ ภคินีหิ ด้วยพี่น้องหญิง ท. อตตโน ของตน (สตตา) วีย รวากะ
อ.สัตว์ ท. โสณสิคาลาทโย มีสุนัขบ้านและสุนัขจิ้งจอกเป็นต้น, หตถิโน เจว อ.ช้าง
ท. ด้วยนั้นเทียว อสุสา จ อ.ม้า ท. ด้วย ผลการุธานี จ อ.โลห์และอาวุธ ท. ด้วย
เอเตส (ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น กริสฺสนหฺติ จักกระทำ ก็ ซึ่งอะไร อมฺหากํ แก่
เรา ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พวกกรรมกรของเจ้าโกถียะ ย่อมกล่าวว่า “พวกท่านจงพาเอาเด็ก ๆ ผู้เป็นชาวเมือง
กปิลพัสดุ์ไปเถิด, พวกชนเหล่าใด อยู่แล้ว อยู่ร่วมกันกับด้วยพี่น้องหญิงทั้งหลายของ
ตน ดูพวกสัตว์มีสุนัขบ้านและสุนัขจิ้งจอกเป็นต้น, ช้างทั้งหลาย ม้าทั้งหลาย และโลห์
และอาวุธทั้งหลาย ของพวกชนเหล่านั้น จักทำอะไรพวกเราได้”

โกถียกมมกรา สฺททกัถตาใน วทนติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ตุมเห สฺททกัถตาใน
คจณถฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก กปิลวตถวาสโน วิเสสนะของ ทารเกฯ อวุตตกัมมะใน
คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน คจณถ, เย วิเสสนะของ ชนาฯ สฺททกัถตาใน วสีสุฯ
อาชยาตบทกัถตฺวาจก โสณสิคาลาทโย วิเสสนะของ สตตาฯ อุปมาลึงคัถตะ วียคัพท
อุปมาโชตกะเข้ากับ โสณสิคาลาทโย สตตา อตตโน สามีสัมพันธะใน ภคินีหิฯ
สทถตตติยาเข้ากับ สทฐีฯ กิริยาสมวายะใน ส่วาสฯ กิริยาวิเสสนะใน วสีสุ, หตถิโน
กัถิ อสุสา กัถิ ผลการุธานี กัถิ สฺททกัถตาใน กริสฺสนหฺติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เอเตส
วิเสสนะของ ชนาฯ สามีสัมพันธะใน หตถิโน อสุสา และ ผลการุธานี จ สามคัพท
ปทสมุจยัถตะเข้ากับ หตถิโน อสุสา และ ผลการุธานี อมฺหากํ สัมปทานใน กริสฺสนหฺติ
กั อวุตตกัมมะใน กริสฺสนหฺติ” อิติคัพท อาการะใน วทนติ ๕

๑๐. สากียกมมกราปิ วทนติ “ตุมเหทานิ กุฏฺฐิโน ทารเก คเหตุวา คจณถ, เย อนาถา
นิคฺคตฺติกา ตีรจฺฉานา วีย โกลรฺกฺเข วสีสุ, เอเตส หตถิโน จ อสุสา จ ผลการุธานี
จ อมฺหากํ กั กริสฺสนหฺติติ ๕

สากียกมมกราปิ วทนติ “ตุมเห อิทานิ กุฏฺฐิโน ทารเก คเหตุวา คจณถ, เย (ชนา) อนาถา

นิคคตিকা (หุตฺวา) ตีรจฺฉานา วีย โกลรฺกฺเข วสีสุ, เอเตสฺ (ชนานํ) หตฺถิโน จ อสฺสา จ ผลกาธุรานิ จ อมฺหากํ ก็ กริสฺสนฺตึติ ฯ

สาภิยมุมมกราปี แม้อ.กรรมกรของเจ้าศากยะ ท. วทฺหฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. คเหตุวา พาเอาแล้ว ทารเก ซึ่งเด็ก ท. กุฏฺฐิโน ผู้มีโรคเรื้อน คจฺฉน จงไป อิทานิ ในกาลนี้, เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด อนาถา เป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง นิคคตিকা เป็นผู้มีความคิดไปปราศแล้ว (หุตฺวา) เป็น วสีสุ อยู่แล้ว โกลรฺกฺเข ที่ต้นกระเบา ตีรจฺฉานา วีย รวากะ อ.สัตว์เดรัจฉาน ท., หตฺถิโน จ อ.ช้าง ท. ด้วย อสฺสา จ อ.ม้า ท. ด้วย ผลกาธุรานิ จ อ.โลห์และอาวุธ ท. ด้วย เอเตสฺ (ชนานํ) ของชน ท. เหล่านั้น กริสฺสนฺติ จักกระทำ ก็ ซึ่งอะไร อมฺหากํ แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้พวกกรรมกรของเจ้าศากยะ ย่อมกล่าวว่า “พวกท่านจงพาเอาพวกเด็กๆ ผู้มีโรคเรื้อนไปในกาลนี้, พวกชนเหล่าใด เป็นคนอนาถา ไม่มีคิดเป็นที่ไป อยู่ที่ต้นกระเบา ดูพวกสัตว์เดรัจฉาน, ช้างทั้งหลาย ม้าทั้งหลาย และโลห์และอาวุธทั้งหลาย ของพวกชนเหล่านั้น จักทำอะไรพวกเราได้”

อปีศัพฺทํ อเปกฺขตฺถะเข้ากับ สาภิยมุมมกราฯ สุตฺถกัถฺตาใน วทฺหฺติฯ อาชยาตบท กัถฺตฺวาจก “ตุมฺเห สุตฺถกัถฺตาใน คจฺฉนฯ อาชยาตบทกัถฺตฺวาจก อิทานิ กาลสัตฺตมิ ใน คจฺฉน กุฏฺฐิโน วิเสสณะของ ทารเกฯ อวุตตกัถฺมมะใน คเหตุวาทฯ สมานกาลกิริยาใน คจฺฉน, เย วิเสสณะของ ชนาฯ สุตฺถกัถฺตาใน วสีสุฯ อาชยาตบทกัถฺตฺวาจก อนาถา กัถฺตี นิคคตিকা กัถฺตี วิกตีกัถฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วสีสุ ตีรจฺฉานา อุปมา- ลิงคัถฺถะ วียศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ ตีรจฺฉานา โกลรฺกฺเข วิสยาธาระใน วสีสุ, หตฺถิโน กัถฺตี อสฺสา กัถฺตี ผลกาธุรานิ กัถฺตี สุตฺถกัถฺตาใน กริสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัถฺตฺวาจก เอเตสฺ วิเสสณะของ ชนาฯ สามีสัมพันธะใน หตฺถิโน อสฺสา และ ผลกาธุรานิ จ สาม- ศัพฺทํ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ หตฺถิโน อสฺสา และ ผลกาธุรานิ อมฺหากํ สัมปทานใน กริสฺสนฺติ ก็ อวุตตกัถฺมมะใน กริสฺสนฺติ” อิติศัพฺทํ อาการะใน วทฺหฺติ ฯ

๑๑. เต คนฺตฺวา ตสฺมี กมฺเม นิยุตฺตานํ อมฺจฺจานํ กถียีสุ ฯ

เต (ชนา) คนฺตฺวา ตสฺมี กมฺเม นิยุตฺตานํ อมฺจฺจานํ กถียีสุ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คนุตวา ไปแล้ว กถียีสุ บอกแล้ว อมจจาห์
แก้อำมาตย์ ท. นิยุตฺตานํ ผู้ประกอบแล้ว ตสฺมี กมฺเม ในการทำงานนั้น ฯ

พวกชนเหล่านั้น ไปแล้ว บอกแล้วแก้เหล่าอำมาตย์ผู้ประกอบในการทำงานนั้น

เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน กถียีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก คนุตวา ปุพพ-
กาลกิริยาใน กถียีสุ ตสฺมี วิเสสณะของ กมฺเมฯ วิสยาธาระใน นิยุตฺตานํฯ วิเสสณะของ
อมจจาห์ฯ สัมปทานใน กถียีสุ ฯ

๑๒. อมจจา ราชกุลานํ กเถสุ ฯ

อมจจา อ.อำมาตย์ ท. กเถสุ กราบทูลแล้ว ราชกุลานํ แก่ราชตระกูล ท. ฯ

พวกอำมาตย์ กราบทูลแต่ราชตระกูลทั้งหลาย

อมจจา สุทฺธกัตตาใน กเถสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ราชกุลานํ สัมปทานใน กเถสุ ฯ

๑๓. ตโต สากิยา “ภคินีหิ สหฺริ สฺवासํ วสิตกานํ ฅามญจ พลญจ ทสฺเสสุสามาติ
ยฺยทุสฺสชฺชา นิภฺขมีสุ ฯ

ตโต สากิยา “(มยฺ) ภคินีหิ สหฺริ สฺवासํ วสิตกานํ (ชนานํ) ฅามํ จ พลํ จ ทสฺเสสุสามาติ
(วตฺวา) ยฺยทุสฺสชฺชา (หุตฺวา) นิภฺขมีสุ ฯ

ตโตในลำดับนั้น สากิยา อ.เจ้าศากยะ ท. (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท.
ทสฺเสสุสาม จักแสดง ฅามํ จ ซึ่งเรียวแรงด้วย พลํ จ ซึ่งกำลังด้วย (ชนานํ) ของ
ชน ท. วสิตกานํ ผู้อยู่แล้ว สฺवासํ อยู่ร่วม สหฺริ กับ ภคินีหิ ด้วยพี่น้องหญิง ท.”
อิติ ดังนี้ ยฺยทุสฺสชฺชา เป็นผู้เตรียมเพื่ออันรบ (หุตฺวา) เป็น นิภฺขมีสุ เสด็จออกไป
ไปแล้ว ฯ

ลำดับนั้น เจ้าศากยะทั้งหลาย ตรัสว่า “พวกเราจักแสดงเรียวแรงและกำลังของพวกชน
ผู้อยู่แล้ว อยู่ร่วมกับด้วยพี่น้องหญิงทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นผู้เตรียมเพื่อจะรบ เสด็จ
ออกไปแล้ว

ดโต กาลสัตตมี สากิยา สุทรกัตตาใน นิกุมมีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มยฺ สุทรกัตตาใน ทสฺเสสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภคินีหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยา-สมวายะใน สํวาสํฯ กิริยาวิเสสณะใน วสิตกานํฯ วิเสสณะของ ชนานํฯ สามีสัมพันธะใน ถามํ และ พลํ ถามํ กิตฺติ พลํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสสฺสาม จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ถามํ และ พลํ” อิตฺติศัพทํ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิกุมมีสุฯ ยฺทุทฺสชฺชา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิกุมมีสุฯ

๑๔. โกลิยาปิ “โกลรฺกฺขวาสิโน ถาณญจ พณญจ ทสฺเสสฺสามาติ ยฺทุทฺสชฺชา นิกุมมีสุฯ

โกลิยาปิ “(มยฺ) โกลรฺกฺขวาสิโน (ชนานํ) ถามํ จ พลํ จ ทสฺเสสฺสามาติ (วตฺวา) ยฺทุทฺสชฺชา (หุตฺวา) นิกุมมีสุฯ

โกลิยาปิ แม้อ.เจ้าโกลิยะ ท. (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. ทสฺเสสฺสาม จักแสดง ถามํ จ ซึ่งเร็วแรงด้วย พลํ จ ซึ่งกำลังด้วย (ชนานํ) ของชน ท. โกลรฺกฺข-วาสิโน ผู้อยู่ที่ต้นกระเบาโดยปกติ” อิติ ดังนี้ ยฺทุทฺสชฺชา เป็นผู้เตรียมเพื่ออันรบ (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิกุมมีสุฯ เสร็จออกไปแล้ว ฯ

อปิศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ โกลิยาฯ สุทรกัตตาใน นิกุมมีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มยฺ สุทรกัตตาใน ทสฺเสสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โกลรฺกฺขวาสิโน วิเสสณะของ ชนานํฯ สามีสัมพันธะใน ถามํ และ พลํ ถามํ กิตฺติ พลํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสสฺสาม จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ถามํ และ พลํ” อิตฺติศัพทํ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวาฯ ยฺทุทฺสชฺชา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิกุมมีสุฯ

๑๕. สตุถาปิ ปจฺจุสสมเย โลกํ โวลเณโต ฆาตเก ทิสฺวา “มยฺ อคฺคจฺจนฺเต, อิเม นสฺสิสฺสนฺติ, มยา คนฺตุํ วัฏฏํตีติ จินฺเตตฺวา เอกโกว อากาเสน คนฺตฺวา โรหิณฺยา นทียา มชฺฌเณ อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสฺสีทิ ฯ

สตุถาปิ ปจฺจุสสมเย โลกํ โวลเณโต ฆาตเก ทิสฺวา “มยฺ อคฺคจฺจนฺเต, อิเม (ฆาตกา) นสฺสิสฺสนฺติ, มยา คนฺตุํ วัฏฏํตีติ จินฺเตตฺวา เอกโกว อากาเสน คนฺตฺวา โรหิณฺยา นทียา มชฺฌเณ อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสฺสีทิ ฯ

สตถาปิ แม อ.พระศาสดา โวโลเกนโต ทรงตรวจดูอยู่ โลกํ ซึ่งโลก ปจฺจุสสมเย ในสมัยเป็นที่จัดเสียดเฉพาะซึ่งมีด ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ฆาตเก ซึ่งพระญาติ ท. จินฺเตตฺตวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “มยิ ครั้นเมื่อเรา อคฺคจฺจนฺเต ไม่ไปอยู่, อิเม (ฆาตกา) อ.ญาติ ท. เหล่านี้ นสฺสิสฺสนฺติ จักฉิบหาย, มยา คนฺตุํ อ.อัน อันเรา ไป วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ เอกโก ด้พระองค์เดียวเที่ยว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อากาเสน ทางอากาศ นิสฺสิทิ ประทับนั่งแล้ว อากาเส ในอากาศ มชฺฌเณ ในท่ามกลาง นทียา แห่งแม่น้ำ โรหิณียา ชื่อว่าโรหิณี ปลฺลฺลฺเกน โดยบัลลังก์ ฯ

ฝ่ายพระศาสดา ทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทอดพระเนตรเห็นเหล่าพระญาติ ทรงดำริว่า “เมื่อเราไม่ไปอยู่, พวกพระญาติเหล่านี้ จักฉิบหาย, การที่เราไป จึงควร” ดังนี้ พระองค์เดียวเที่ยว เสด็จไปแล้วทางอากาศ ประทับนั่งในอากาศในท่ามกลางแม่น้ำ ชื่อว่าโรหิณี โดยบัลลังก์

อปิตฺถํ อเปกฺขตฺถะเข้ากับ สตถาฯ สฺสทกฺตฺตาใน นิสฺสิทิฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจาก ปจฺจุสสมเย กาลสัตตมีใน โวโลเกนโต โลกํ อวุตตกัมมะใน โวโลเกนโตฯ อัปฺภันตร-กิริยาของ สตถา ฆาตเก อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตวา “มยิ ลักษณะ ใน อคฺคจฺจนฺเตฯ ลักขณกิริยา, อิเม วิเสสณะของ ฆาตกาฯ สฺสทกฺตฺตาใน นสฺสิสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจาก, คนฺตุํ ตุมฺถกฺตฺตาใน วฏฺฏติฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจาก มยา อนภิหิตกฺตฺตาใน คนฺตุํ” อิตฺติศฺพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺตวาฯ ปุพฺพกาล-กิริยาใน คนฺตฺวา เอวตฺถํ อวธารณะเข้ากับ เอกโกฯ วิเสสณะของ สตถา อากาเสน ตติยาวิเสสณะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิทิ โรหิณียา สัณฺญาวิเสสณะของ นทียาฯ สามีสัมพันธะใน มชฺฌเณฯ วิสยาธาระใน อากาเสฯ วิสยาธาระใน นิสฺสิทิ ปลฺลฺลฺเกน ตติยาวิเสสณะใน นิสฺสิทิ ฯ

๑๖. ฆาตกา สตถารํ ทิสฺวา อาวูธา นิ ทฺเตตฺตวา วณฺทิสฺสุ ฯ

ฆาตกา อ.พระญาติ ท. ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว สตถารํ ซึ่งพระศาสดา นิ ทฺเตตฺตวา ทรงทิงแล้ว อาวูธา ซึ่งอาวูท ท. วณฺทิสฺสุ ถวายบังคมแล้ว ฯ

เหล่าพระญาติ ทรงเห็นพระศาสดา ทรงทิงอาวูททั้งหลาย ถวายบังคมแล้ว

ญาติกา สุทรภักตดาใน วนุทีสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สตุถาริ อุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน จเหตุเตวา อาวุธาใน อุตตกัมมะใน จเหตุเตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 วนุทีสุ ๆ

๑๗. อถ เน สตุถา อาห “กิ กลโห นามะโส มหาราชาติ ?

อถ เน (ญาติกา) สตุถา อาห “กิ กลโห นาม เโส มหาราชาติ ?

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว เน (ญาติกา) กะพระญาติ ท. เหล่า
 นั้น อิติ ว่า “มหาราชา ดูก่อนมหาบพิตร ท. เโส กลโห นาม ชื่อ อ.ความทะเลาะ
 นั้น กิ อะไร ?” อิติ ดังนี้ ๆ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพระญาติเหล่านั้นว่า “ดูก่อนมหาบพิตรทั้งหลาย ชื่อความ
 ทะเลาะนั้นอะไร ?”

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทรภักตดาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เน วิเสสณะของ
 ญาติกา ๆ อภิตกัมมะใน อาห “มหาราชา อาลปนะ เโส วิเสสณะของ กลโห นาม-
 ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ กลโห ๆ ลิงคัตถะ กิศัพท์ ปุจจนัตถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน
 อาห ๆ

๑๘. “น ชานาม ภนฺเตติ ฯ

(เต ญาติกา “มยิ) น ชานาม ภนฺเตติ (อาหิสฺสุ) ฯ

(เต ญาติกา) อ.พระญาติ ท. เหล่านั้น (อาหิสฺสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ (มยิ) อ.ข้าพระองค์ ท. น ชานาม ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี้ ๆ

พระญาติเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลาย ย่อมไม่รู้”

เต วิเสสณะของ ญาติกา ๆ สุทรภักตดาใน อาหิสฺสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนฺเต
 อาลปนะ มยิ สุทรภักตดาใน ชานาม ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท์ ปฏิเสระใน
 ชานาม” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหิสฺสุ ฯ

๑๙. “โกทานิ ชานิสฺสตีติ ?

(สตถา) “โก อิทานิ ชานิสฺสตีติ (ปุจฺฉิ) ?

(สตถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “โก อ.ใคร ชานิสฺสตี จักฺรู้
อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ใครจักรู้ในกาลนี้”

สตถา สุทฺธกัฏฺฐาใน ปุจฺฉิฯ อาชยاتبทกัฏฺฐาจาก “โก สุทฺธกัฏฺฐาใน ชานิสฺสตีฯ
อาชยاتبทกัฏฺฐาจาก อิทานิ กาลสัถตฺตมีใน ชานิสฺสตี” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๐. เต “อุปราชา ชานิสฺสตี, เสนาปติ ชานิสฺสตีติ อิมินา อุปาเยน ยาว ทาสกมฺมกเร
ปุจฺฉิตฺวา “ภนฺเต อุทกกฺกลโหติ อาหํสุ ฯ

เต (ฅาตกา) “อุปราชา ชานิสฺสตี, เสนาปติ ชานิสฺสตีติ อิมินา อุปาเยน ยาว ทาสกมฺมกเร
ปุจฺฉิตฺวา “ภนฺเต อุทกกฺกลโหติ อาหํสุ ฯ

เต (ฅาตกา) อ.พระญาติ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว ยาว เพียงใด
ทาสกมฺมกเร ซึ่งทาสและกรรมกร ท. อิมินา อุปาเยน โดยอุบายนี้ อิติ ว่า
“อุปราชา อ.อุปราช ชานิสฺสตี จักฺรู้, เสนาปติ อ.เสนาบตี ชานิสฺสตี จักฺรู้” อิติ ดังนี้
อาหํสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุทกกฺกลโห อ.ความ
ทะเลาะเพราะน้ำ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระญาติเหล่านั้น ตรัสถามจนถึงพวกทาสและกรรมกร โดยอุบายนี้ว่า “อุปราช จักฺรู้,
เสนาบตี จักฺรู้” ดังนี้ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความทะเลาะเพราะน้ำ”

เต วิเสสนะของ ฅาตกาฯ สุทฺธกัฏฺฐาใน อาหํสุฯ อาชยاتبทกัฏฺฐาจาก “อุปราชา
สุทฺธกัฏฺฐาใน ชานิสฺสตีฯ อาชยاتبทกัฏฺฐาจาก, เสนาปติ สุทฺธกัฏฺฐาใน ชานิสฺสตีฯ
อาชยاتبทกัฏฺฐาจาก” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา อิมินา วิเสสนะของ อุปาเยนฯ
ตติยาวิเสสนะใน ปุจฺฉิตฺวา ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน ปุจฺฉิตฺวา ทาสกมฺมกเร อวุตต-
กัมมะใน ยาว ปุจฺฉิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “ภนฺเต อาลปนะ อุทกกฺกลโห
ลึงคัถฺถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

๒๑. “อุทกํ ก็ อคฺขมติ มหาราชชาติ ?

(สตฺถา) “อุทกํ ก็ อคฺขมติ มหาราชชาติ (ปฺจฺฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “มหาราชชา ดูก่อนมhabาฬิตร ท. อุทกํ อ.น้ำ อคฺขมติ ย่อมถึงค่า ก็ ซึ่งอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ดูก่อนมhabาฬิตรทั้งหลาย น้ำย่อมถึงค่าอะไร ?”

สตฺถาสุทฺธกัถตาในปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “มหาราชชา อาฬปนะ อุทกํ สุทฺธกัถตา ใน อคฺขมติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ก็ อวฺตตกัถมมะใน อคฺขมติ” อิติศัพทํ อากาละใน ปฺจฺฉิ ฯ

๒๒. “อปฺปคฺขมํ ภาณเตติ ฯ

(ฅาตกา “อุทกํ) อปฺปคฺขมํ (โหติ) ภาณเตติ (อาหํสุ) ฯ

(ฅาตกา) อ.พระญาติ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (อุทกํ) อ.น้ำ อปฺปคฺขมํ เป็นของมีค่าน้อย (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เหล่าพระญาติ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำมีค่าน้อย”

ฅาตกา สุทฺธกัถตาในอาหํสุฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “ภาณเต อาฬปนะ อุทกํ สุทฺธกัถตา ใน โหติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก อปฺปคฺขมํ วิกัถกัถตาใน โหติ” อิติศัพทํ อากาละใน อาหํสุ ฯ

๒๓. “ขตฺติยา ก็ อคฺขมฺหติ มหาราชชาติ ?

(สตฺถา) “ขตฺติยา ก็ อคฺขมฺหติ มหาราชชาติ (ปฺจฺฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “มหาราชชา ดูก่อนมhabาฬิตร ท. ขตฺติยา อ.กษัตริย์ ท. อคฺขมฺหติ ย่อมถึงค่า ก็ ซึ่งอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ดูก่อนมhabาฬิตรทั้งหลาย กษัตริย์ทั้งหลาย ย่อมถึงค่าอะไร ?”

สตถา สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มหาราชฯ อาลปนะ ขตฺติยา
 สุทรกัตตาใน อคฺขณฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ อวุตตกัมมะใน อคฺขณฺติ” อิติศัพฺพ
 อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๔. “ขตฺติยา นาม อนคฺฆา ฆนฺเตติ ฯ

(ฅาตกา) “ขตฺติยา นาม อนคฺฆา (โหนฺติ) ฆนฺเตติ (อาหํสุ) ฯ

(ฅาตกา) อ.พระฅาติ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้ำแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ขตฺติยา นาม ชื่อว่า อ.กษัตริย์ ท. อนคฺฆา เป็นผู้หาคำมิได้ (โหนฺติ) ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เหล่าพระฅาติ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลาย เป็นผู้หา
 คำมิได้”

ฅาตกา สุทรกัตตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ นามศัพฺพ
 สัณฺญาโชตกะเข้ากับ ขตฺติยาฯ สุทรกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนคฺฆา
 วิกติกัตตาใน โหนฺติ” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

๒๕. “ยฺตุตฺ ปน ตุมฺหากํ อปฺปมตฺตํ อุกํ นิสฺสาย อนคฺฆะ ขตฺติเย นาเสตฺถุนฺติ ฯ

(สตถา) “ยฺตุตฺ ปน ตุมฺหากํ อปฺปมตฺตํ อุกํ นิสฺสาย อนคฺฆะ ขตฺติเย นาเสตฺถุนฺติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ตุมฺหากํ อปฺปมตฺตํ
 อุกํ นิสฺสาย อนคฺฆะ ขตฺติเย นาเสตฺถุ อ.อัน- อันพระองค์ ท. อาศัยแล้ว ซึ่งน้ำ
 อันมีประมาณน้อย ยังกษัตริย์ ท. ผู้หาคำมิได้ ให้ฉิบหาย ยฺตุตฺ ควรแล้วหรือ ?” อิติ
 ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ก็การที่พระองค์ทั้งหลาย อาศัยน้ำมีประมาณน้อย ยังกษัตริย์
 ทั้งหลายผู้หาคำมิได้ให้ฉิบหาย ควรแล้วหรือ ?”

สตถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปนศัพฺพ วากยารัมภโชตกะ
 นาเสตฺถุ ตุมฺกัตตฺตาใน ยฺตุตฺฯ กิตบทกัตตฺวาจก ตุมฺหากํ ฅณฺฐิออนภิตกัตตฺตาใน

นาเสตุ์ อุปปมตุดกั วิเสสนะของ อุทกัฏ อวุตตกัมมะไน นิสุสายๆ ปุพพกาลกิริยาใน
นาเสตุ์ อนนุเจ วิเสสนะของ ขตติเยๆ การิตกัมมะไน นาเสตุ์” อิติศัพท อาการะไน
อาห ๕

๒๖. เต ตุณ्हี อเหสิ ๕

เต (ฌาตกา) ตุณ्हี อเหสิ ๕

เต (ฌาตกา) อ.พระญาติ ท. เหล่านั้น ตุณ्हี เป็นผู้หนึ่ง อเหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

พวกพระญาติเหล่านั้น ได้เป็นผู้หนึ่งเสีย

เต วิเสสนะของ ฌาตกาๆ สุทธกัตตาไน อเหสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ตุณ्हี วิกติ-
กัตตาไน อเหสิ ๕

๒๗. อถ เต สตถา อามนเตตวา “กสฺมา มหาราชา เอวรูปุ กโรถ, มยิ อสนฺเต, อชฺช
โลหิตนที ปวตฺติสฺสติ, อยฺยตฺตํ โว กตฺ, ตุมฺहे ปญฺจหิ เวเรหิ สเวรา วิหฺรถ, อหํ
อเวโร วิหฺรามิ, ตุมฺहे กิเลสาตุรา หุตฺวา วิหฺรถ, อหํ อนาตุโร วิหฺรามิ, ตุมฺहे
กามคฺชนฺปริเยสเน อสฺสกุภา หุตฺวา วิหฺรถ, อหํ อนุสฺสกุโก วิหฺรามิตี วตฺวา อีมา
คาถา อภาสิ

“สฺสขํ วต ชีวาม

เวริเนสฺส มนุสฺเสสฺส

สฺสขํ วต ชีวาม

อาตุเรสฺส มนุสฺเสสฺส

สฺสขํ วต ชีวาม

อฺสฺสเกสฺส มนุสฺเสสฺส

เวริเนสฺส อเวรินฺ,

วิหฺราม อเวรินฺ ๕

อาตุเรสฺส อนาตุรา;

วิหฺราม อนาตุรา ๕

อฺสฺสเกสฺส อนุสฺสกุภา;

วิหฺราม อนุสฺสกุภาติ ๕

อถ เต (ฌาตเก) สตถา อามนเตตวา “(ตุมฺเห) กสฺมา มหาราชา เอวรูปุ (กมฺม) กโรถ, มยิ
อสนฺเต, อชฺช โลหิตนที ปวตฺติสฺสติ, อยฺยตฺตํ (กมฺม) โว กตฺ, ตุมฺहे ปญฺจหิ เวเรหิ สเวรา
(หุตฺวา) วิหฺรถ, อหํ อเวโร (หุตฺวา) วิหฺรามิ, ตุมฺहे กิเลสาตุรา หุตฺวา วิหฺรถ, อหํ อนาตุโร
(หุตฺวา) วิหฺรามิ, ตุมฺहे กามคฺชนฺปริเยสเน อสฺสกุภา หุตฺวา วิหฺรถ, อหํ อนุสฺสกุโก (หุตฺวา)

วิหรามีติ วตฺวา อีมา คาคา อภาสิ

“(เต มยฺ) สฺสุขํ วต ชีวาม, เวรินฺสฺ (มฺหุสฺเสสฺ เย มยฺ) อเวรินฺ (อมฺห),
 เวรินฺสฺ มฺหุสฺเสสฺ (มยฺ) วิหราม อเวรินฺ (หุตฺวา) ๕
 (เต มยฺ) สฺสุขํ วต ชีวาม, อาตุเรสฺ (มฺหุสฺเสสฺ เย มยฺ) อนาตุรา (อมฺห);
 อาตุเรสฺ มฺหุสฺเสสฺ (มยฺ) วิหราม อนาตุรา (หุตฺวา) ๕
 (เต มยฺ) สฺสุขํ วต ชีวาม, อฺสุสฺสูกฺเกสฺ (มฺหุสฺเสสฺ เย มยฺ) อนฺสุสฺสูกา (อมฺห);
 อฺสุสฺสูกฺเกสฺ มฺหุสฺเสสฺ (มยฺ) วิหราม อนฺสุสฺสูกา (หุตฺวา)” อิติ ๕

อก ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา आमनुเตตฺวา ตรัสเรียกแล้ว เต (ฅาตเก) ซึ่งพระ
 ญาติ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราชา ดูก่อนมหาบพิตร ท. (ตฺมฺเห)
 อ.พระองค์ ท. กโรถ ย่อมกระทำ (กมฺม) ซึ่งกรรม เอวรูปิ อันมีอย่างนี้เป็นรูป กสฺมา
 เพราะเหตุอะไร ? มยฺ ครั้นเมื่ออาตมา อสนฺเต ไม่มีอยู่, โลหิตนที อ.แม่น้ำคือ
 เลือด ปวตฺติสฺสติ จักเป็นไปทั่ว อชฺช ในวันนี้, อยฺยตฺตํ (กมฺม) อ.กรรม อันไม่ควร
 แล้ว โว อันพระองค์ ท. กตํ กระทำแล้ว, ตฺมฺเห อ.พระองค์ ท. สเวรา เป็นผู้เป็น
 ไปกับด้วยเวร เวเรหิ ด้วยเวร ท. ปญฺจหิ ห้า (หุตฺวา) เป็น วิหรต ย่อมอยู่, อหิ
 อ.อาตมา อเวโร เป็นผู้ไม่มีเวร (หุตฺวา) เป็น วิหรามิ ย่อมอยู่, ตฺมฺเห อ.พระองค์
 ท. กิเลสาตุรา เป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะกิเลส หุตฺวา เป็น วิหรต ย่อมอยู่, อหิ
 อ.อาตมา อนาตุโร เป็นผู้ไม่มีความกระสับกระส่าย (หุตฺวา) เป็น วิหรามิ ย่อมอยู่,
 ตฺมฺเห อ.พระองค์ ท. อฺสุสฺสูกา เป็นผู้ขวนขวาย กามคุณปริเยสฺเน ในการแสวงหา
 ซึ่งกามคุณ หุตฺวา เป็น วิหรต ย่อมอยู่, อหิ อ.อาตมา อนฺสุสฺสูกโก เป็นผู้ไม่มีความ
 ขวนขวาย (หุตฺวา) เป็น วิหรามิ ย่อมอยู่” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาคา
 ซึ่งพระคาคา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“เวรินฺสฺ (มฺหุสฺเสสฺ เย มยฺ) อ.- ในมนุษยฺ ท. ผู้มีเวรหนา
 -เรา ท. เหล่าใด อเวรินฺ เป็นผู้ไม่มีเวร (อมฺห) ย่อมเป็น, (เต
 มยฺ) อ.เรา ท. เหล่านั้น ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สฺสุขํ วต สบายดี
 หนอ, เวรินฺสฺ มฺหุสฺเสสฺ (มยฺ) อ.- ในมนุษยฺ ท. ผู้มีเวรหนา
 -เรา ท. อเวรินฺ เป็นผู้ไม่มีเวร (หุตฺวา) เป็น วิหราม ย่อม
 อยู่,
 อาตุเรสฺ (มฺหุสฺเสสฺ เย มยฺ) อ.- ในมนุษยฺ ท. ผู้กระสับ

กระสายหนา -เรา ท. เหล่าใด **อนาตุรา** เป็นผู้ไม่มีความ
กระสับกระส่าย (**อมฺห**) ย่อมเป็น, (**เต มยฺ**) อ.เรา ท. เหล่านั้น
ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ **สุสุขํ** วัตถุสบายดีหนอ, **อาตุเรสุ มนุสฺเสสุ**
มยฺ อ.- ในมนุษย์ ท. ผู้กระสับกระส่ายหนา -เรา ท. **อนาตุรา**
เป็นผู้ไม่มีความกระสับกระส่าย (**หุตฺวา**) เป็น **วิหราม** ย่อม
อยู่,

อุสุกฺเกสุ (มนุสฺเสสุ เย มยฺ) อ.- ในมนุษย์ ท. ผู้ชวนชวายน
หนา -เรา ท. เหล่าใด **อนุสุกฺกา** เป็นผู้ไม่มีความชวนชวายน
(**อมฺห**) ย่อมเป็น, (**เต มยฺ**) อ.เรา ท. เหล่านั้น **ชีวาม** ย่อม
เป็นอยู่ **สุสุขํ** วัตถุสบายดีหนอ, **อุสุกฺเกสุ มนุสฺเสสุ มยฺ** อ.-
ในมนุษย์ ท. ผู้ชวนชวายนหนา -เรา ท. **อนุสุกฺกา** เป็นผู้ไม่
มีความชวนชวายน (**หุตฺวา**) เป็น **วิหราม** ย่อมอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดา ตรัสเรียกพระญาติเหล่านั้น ตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตรทั้งหลาย
พระองค์ทั้งหลาย ย่อมกระทำความผิดอันเห็นปานนี้ เพราะเหตุอะไร ? เมื่ออาตมา ไม่มี
อยู่, แม่น้ำคือสายเลือด จักเป็นไปทั่วในวันนี้, กรรมที่ไม่สมควร พระองค์ทั้งหลายทำ
แล้ว, พระองค์ทั้งหลาย เป็นผู้มิเวร ด้วยเวร ๕ ย่อมอยู่, อาตมา เป็นผู้ไม่มีเวร ย่อมอยู่,
พระองค์ทั้งหลาย เป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะกิเลส ย่อมอยู่, อาตมา เป็นผู้ไม่มีความ
กระสับกระส่าย ย่อมอยู่, พระองค์ทั้งหลาย เป็นผู้ชวนชวายนในการแสวงหากามคุณ
ย่อมอยู่, อาตมา เป็นผู้ไม่มีความชวนชวายน ย่อมอยู่” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“บรรดาพวกมนุษย์ผู้มีเวร พวกเราเหล่าใด เป็นผู้ไม่มีเวร, พวก
เราเหล่านั้น ย่อมเป็นอยู่สุขสบายดีหนอ, บรรดาพวกมนุษย์
ผู้มีเวร พวกเรา เป็นผู้ไม่มีเวร ย่อมอยู่,

บรรดาพวกมนุษย์ผู้กระสับกระส่าย พวกเราเหล่าใด เป็นผู้ไม่
มีความกระสับกระส่าย, พวกเราเหล่านั้น ย่อมเป็นอยู่สุขสบายดี
หนอ, บรรดาพวกมนุษย์ผู้กระสับกระส่าย พวกเรา เป็นผู้ไม่
มีความกระสับกระส่าย ย่อมอยู่,

บรรดาพวกมนุษย์ผู้ชวนชวายน พวกเราเหล่าใด เป็นผู้ไม่
มีความชวนชวายน, พวกเราเหล่านั้น ย่อมเป็นอยู่สุขสบายดี

หนอ, บรรดาพวกมนุษย์ผู้ชวนชวาย พวกเรา เป็นผู้ไม่มีความ
ชวนชวาย ย่อมอยู่”

อถ กาลสัตตมมี สุตถา สุทธกัตตาใน อภาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เต วิเสสณะของ
ฆาตเกฯ อวุตตกัมมะใน อามนเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “มหาราชฯ อาลปนะ
ตุมฺเห สุทธกัตตาใน กโรถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺมา เหตุใน กโรถ เอรูปี
วิเสสณะของ กมฺมฺฯ อวุตตกัมมะใน กโรถ, มยิ ลักษณะใน อสนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, อชฺช
กาลสัตตมมีใน ปวตฺตติสฺสติ โลหิตนํที่ สุทธกัตตาใน ปวตฺตติสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก,
อยุตฺตํ วิเสสณะของ กมฺมฺฯ วุตตกัมมะใน กตฺย กิตฺตบทกัมมวจาก โว อนภิตฺตกัตตาใน
กตฺ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน วิหรถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปญฺจหิ วิเสสณะของ เวเรหิฯ
กฺรณะใน สเวราฯ วิกิตฺกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรถ, อหํ สุทธกัตตาใน
วิหรามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อเวโร วิกิตฺกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน
วิหรามิ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน วิหรถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กิเลสาตุรา วิกิตฺกัตตา
ใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรถ, อหํ สุทธกัตตาใน วิหรามิฯ อาชยาตบ
ทกัตตุวจาก อนาตุโร วิกิตฺกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรามิ, ตุมฺเห สุทธ
กัตตาใน วิหรถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กามคุณปริเยสเน วิสยาธาระใน อุตฺตสุกฺกาฯ
วิกิตฺกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรถ, อหํ สุทธกัตตาใน วิหรามิฯ อาชยาต
บทกัตตุวจาก อนุตฺตสุกฺโก วิกิตฺกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรามิ” อิตฺตํพท
อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อีมา วิเสสณะของ คากาฯ อวุตตกัมมะใน
อภาสิ

“เต วิเสสณะของ มยฺยํ สุทธกัตตาใน ชีวามฯ อาชยาตบ
ทกัตตุวจาก สุตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน ชีวาม วตฺตํพท อัจฉริยัตถะ,
เวรีเนสุ วิเสสณะของ มนุสฺเสสุฯ นิทธารณะใน เย มยฺยํ เย
วิเสสณะของ มยฺยํ นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน อมฺหฯ
อาชยาตบทกัตตุวจาก อเวรีโน วิกิตฺกัตตาใน อมฺห, เวรีเนสุ
วิเสสณะของ มนุสฺเสสุฯ นิทธารณะใน มยฺยํ นิทธารณียะและ
สุทธกัตตาใน วิหรามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อเวรีโน วิกิต
กัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหราม ฯ

“เต วิเสสณะของ มยฺยํ สุทธกัตตาใน ชีวามฯ อาชยาตบ

กัตตุวาทก สุตฺตํ กิริยาวิเสสเนใน ชีวาม วตคัพพํ อัจฉริยัตถะ,
 อาตุเรสุ วิเสสเนของ มนุสฺเสสุญฺญํ นิทธารณะใน เย มยฺเย
 วิเสสเนของ มยฺเย นิทธารณียะและสุทฺธกัตตาใน อมฺหํ
 อาชยาตบทกัตตุวาทก อนาตุรา วิกิตกัตตาใน อมฺหํ, อาตุเรสุ
 วิเสสเนของ มนุสฺเสสุญฺญํ นิทธารณะใน มยฺเย นิทธารณียะและ
 สุทฺธกัตตาใน วิหรามญฺญํ อาชยาตบทกัตตุวาทก อนาตุรา วิกิต-
 กัตตาใน หุตฺวาญฺญํ สมานกาลกิริยาใน วิหราม ๕

“เต วิเสสเนของ มยฺเย สุทฺธกัตตาใน ชีวามญฺญํ อาชยาตบท
 กัตตุวาทก สุตฺตํ กิริยาวิเสสเนใน ชีวาม วตคัพพํ อัจฉริยัตถะ,
 อุตฺตสุกฺกเกสุ วิเสสเนของ มนุสฺเสสุญฺญํ นิทธารณะใน เย มยฺเย
 วิเสสเนของ มยฺเย นิทธารณียะและสุทฺธกัตตาใน อมฺหํ
 อาชยาตบทกัตตุวาทก อนุตฺตสุกฺกา วิกิตกัตตาใน อมฺหํ,
 อุตฺตสุกฺกเกสุ วิเสสเนของ มนุสฺเสสุญฺญํ นิทธารณะใน มยฺเย
 นิทธารณียะและสุทฺธกัตตาใน วิหรามญฺญํ อาชยาตบทกัตตุวาทก
 อนุตฺตสุกฺกา วิกิตกัตตาใน หุตฺวาญฺญํ สมานกาลกิริยาใน วิหราม”
 อิตติคัพพํ สรูปะใน อิมะ คาถา ๕

๒๘. ตตฺถ “สุสฺสขนฺตํ สุตฺตํ สุตฺตํ ๕

ตตฺถ (ปเทสุ) “สุสฺสขนฺตํ (ปทสฺส) “สุตฺตํ สุตฺตํ” (อิตติ อตฺถ) ๕

(อตฺถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สุสฺส ขบาย สุตฺตํ ด้วยดี” (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ)
 “สุสฺสขนฺตํ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “สุสฺส” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สุสฺส” แปลว่า ขบายด้วยดี

ตตฺถ วิเสสเนของ ปเทสุญฺญํ นิทธารณะใน ปทสฺส “สุสฺส” สรูปะใน อิตติ ๕ คัพพํ สรูปะใน
 ปทสฺสญฺญํ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺถ “สุตฺตํ ตติยาวิเสสเนใน สุตฺตํ กิริยา-
 วิเสสเนใน ชีวาม” อิตติคัพพํ สรูปะใน อตฺถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๒๙. อิหิ วุตฺตํ โหติ “เย คิหิโน สนฺธิจฺเจทาทิวเสน, ปพฺพชิตา วา ปน เวชฺชกมฺมาทิวเสน ชีวิตฺวตฺตํ อูปฺปาเทตฺวา ‘สุเขน ชีวามาติ วทฺหนฺติ, เตหิ มยฺเมว สฺสุขํ วต ชีวาม, เย มยํ ปญฺจหิ เวเรหิ เวรีเนสุ มนฺุสฺเสสุ อเวรีโน, กิเลสาตุเรสุ [มนฺุสฺเสสุ] นิกฺกิลเสตาย อนาตุรา, ปญฺจกามคฺุณปริเยสเน อฺุสฺสุเกสุ [มนฺุสฺเสสุ] ตาย ปริเยสนาย อภาเวน อนฺุสฺสุกาติ ฯ”

อิหิ (อตฺถรูปํ ภควตา) วุตฺตํ โหติ “เย คิหิโน สนฺธิจฺเจทาทิวเสน (ชีวิตฺวตฺตํ อูปฺปาเทตฺวา ‘มยํ สฺสุเขน ชีวามาติ วทฺหนฺติ), ปพฺพชิตา วา ปน เวชฺชกมฺมาทิวเสน ชีวิตฺวตฺตํ อูปฺปาเทตฺวา ‘(มยํ) สฺสุเขน ชีวามาติ วทฺหนฺติ, เตหิ (มนฺุสฺเสหิ เต) มยํ เอว สฺสุขํ วต ชีวาม, เย มยํ ปญฺจหิ เวเรหิ เวรีเนสุ มนฺุสฺเสสุ อเวรีโน (อมฺห, เย มยํ) กิเลสาตุเรสุ [มนฺุสฺเสสุ] (อมฺหากํ) นิกฺกิลเสตาย อนาตุรา (อมฺห, เย มยํ) ปญฺจกามคฺุณปริเยสเน อฺุสฺสุเกสุ [มนฺุสฺเสสุ] ตาย ปริเยสนาย อภาเวน อนฺุสฺสุกา (อมฺห)” อิติ ฯ

อิหิ (อตฺถรูปํ) อ.เนื้อความนี้ อิติ ว่า “เย คิหิโน อ.คฤหัสถ์ ท. เหล่าใด (ชีวิตฺวตฺตํ) ยังความเป็นไปแห่งชีวิต อูปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว สนฺธิจฺเจทาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งกรรมมีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้น (วทฺหนฺติ) ย่อมกล่าว (อิตติ) ว่า ‘(มยํ) อ.เรา ท. ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สฺสุเขน ตามสบาย’ อิติ ดังนี้, วา ปน ก็หรือว่า ปพฺพชิตา อ.บรรพชิต ท. ชีวิตฺวตฺตํ ยังความเป็นไปแห่งชีวิต อูปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้น เวชฺชกมฺมาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งอนสนกรรมมีเวชกรรมเป็นต้น วทฺหนฺติ ย่อมกล่าว อิตติ ว่า ‘(มยํ) อ.เรา ชีวาม ย่อมเป็น สฺสุเขน ตามสบาย’ อิติ ดังนี้, เย มยํ ปญฺจหิ เวเรหิ เวรีเนสุ มนฺุสฺเสสุ อ.- ในมนุษย์ ท. ผู้มีเวร ด้วยเวร ท. ห้าหา -เรา ท. เหล่าใด อเวรีโน เป็นผู้ไม่มีเวร (อมฺห) ย่อมเป็น, (เย มยํ) กิเลสาตุเรสุ [มนฺุสฺเสสุ] อ.- ในมนุษย์ ท. ผู้กระสับกระส่ายด้วยกิเลสหนา -เรา ท. เหล่าใด อนาตุรา เป็นผู้ไม่กระสับกระส่าย (อมฺหากํ) นิกฺกิลเสตาย เพราะความที่ แห่งเรา ท. เป็นผู้มียกิลสไปปราศแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น, (เย มยํ) ปญฺจกามคฺุณปริเยสเน อฺุสฺสุเกสุ [มนฺุสฺเสสุ] อ.- ในมนุษย์ ท. ผู้ชวนชวาย ในการแสวงหาซึ่งกามคฺุณห้าหา -เรา ท. เหล่าใด อนฺุสฺสุกา เป็นผู้ไม่มีความชวนชวาย อภาเวน เพราะความไม่มี ตาย ปริเยสนาย แห่งการแสวงหา นั้น (อมฺห) ย่อมเป็น, (เต) มยํ เอว อ.เรา ท. เหล่านั้นนั้นเทียว ชีวาม ย่อมเป็นอยู่ สฺสุขํ วต สบายดีหนอ เตหิ (มนฺุสฺเสหิ) กว่า

มนุษย์ ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตต์ เป็นคำอธิบาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคำอธิบายเนื้อความนี้ไว้ว่า “พวกคฤหัสถ์เหล่าใด ทำความเป็นไปแห่งชีวิตให้เกิดขึ้น ด้วยสามารถกรรมมีการตัดที่ต่อเป็นต้น ย่อมกล่าวว่า ‘พวกเรา จะเป็นอยู่โดยสบาย’ ดังนี้, ก็หรือว่า พวกบรรพชิต ทำความเป็นไปแห่งชีวิตให้เกิดขึ้น ด้วยอเนสนกรรมมีเวชกรรมเป็นต้น ย่อมกล่าวว่า ‘พวกเรา จะเป็นอยู่โดยสบาย’ ดังนี้, บรรดามนุษย์ผู้มีเวร ด้วยเวร ๕ พวกเราเหล่าใด เป็นผู้ไม่มีเวร, บรรดามนุษย์ผู้กระสับกระส่ายเพราะกิเลส พวกเราเหล่าใด เป็นผู้ไม่มีความกระสับกระส่าย เพราะความที่พวกเราเป็นผู้ไม่มีกิเลส, บรรดามนุษย์ผู้ชวนชวายในการแสวงหากามคุณ ๕ พวกเราเหล่าใด เป็นผู้ไม่มีความชวนชวาย เพราะความไม่มีแห่งการแสวงหาอันนั้น, พวกเราเหล่านั้นนั้นแหละ ย่อมเป็นอยู่สบายดีหนอ กว่าพวกมนุษย์เหล่านั้น, ”

อิท วิเสสนะของ อตฺถฐปฺปํ สุทฺธกัตฺตาโน โหติ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ภควตา อนภิตกัตฺตาโน วุตฺตํ วิกิตกัตฺตาโน โหติ “เอ วิเสสนะของ คิหิโน ฯ สุทฺธกัตฺตาโน วทฺติ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สนฺธิจเฑทาทิวเสน ตติยาวิเสสนะโน อุปฺปาเตตฺวา ชีวิตวุตฺติ การิตกัมมะโน อุปฺปาเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน วทฺติ ‘มยฺ สุทฺธกัตฺตาโน ชีวาม ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สุเขน ตติยาวิเสสนะโน ชีวาม’ อิตฺตํ อากาเรโน วทฺติ, วา ปน นิปาตสมฺมุหะ ปุพฺพชิตา สุทฺธกัตฺตาโน วทฺติ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เวชชกมฺมาทิวเสน ตติยาวิเสสนะโน อุปฺปาเตตฺวา ชีวิตวุตฺติ การิตกัมมะโน อุปฺปาเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน วทฺติ ‘มยฺ สุทฺธกัตฺตาโน ชีวาม ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สุเขน ตติยาวิเสสนะโน ชีวาม’ อิตฺตํ อากาเรโน วทฺติ, เต วิเสสนะของ มยฺ เอวํ อวธารณะเข้ากับ มยฺ ฯ สุทฺธกัตฺตาโน ชีวาม ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เตหิ วิเสสนะของ มนุสฺเสหิ ฯ อปาทานโน สุตฺตํ กิริยาวิเสสนะโน ชีวาม วตฺตํ อัจฉริยัตถะ, เอ วิเสสนะของ มยฺ ฯ นิทธารณียะและสุทฺธกัตฺตาโน อมฺห ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปญฺหิ วิเสสนะของ เวเรหิ ฯ ภาวะโน เวรีเนสุ ฯ วิเสสนะของ มนุสฺเสสุ ฯ นิทธารณะโน มยฺ อเวรีโน วิกิตกัตฺตาโน อมฺห, เอ วิเสสนะของ มยฺ ฯ นิทธารณียะและสุทฺธกัตฺตาโน อมฺห ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กิเลสาดุเรสุ วิเสสนะของ มนุสฺเสสุ ฯ นิทธารณะโน มยฺ อมฺหากํ ภาวาทิสัมพันธะโน นิฏฺกิเลสตาย ฯ เหตุโน อนาตุรา ฯ

วิกติกัตตาใน อมฺห, เย วิเสสณะของ มยฺย นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน อมฺห
 อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ปณฺจกามคุณปริเยสเน วิสยาธาระใน อุตฺตฺสูกฺเกสฺส วิเสส
 ของ มนุสฺเสสฺส นิทธารณะใน มยฺ ตาย วิเสสณะของ ปริเยสนายฺ ภาวาทิสัมพันธะใน
 อภาเวณฺ เหตุใน อนุสฺสูกาญ วิกติกัตตาใน อมฺห” อิติศัพท์ สรุปะใน อิํ อตฺถรูป ๫

๓๐. เสสฺ อุตฺตานตฺถเมว ๫

เสสฺ (วจนฺ) อุตฺตานตฺถ เอว (โหติ) ๫

เสสฺ (วจนฺ) อ.คำที่เหลือ อุตฺตานตฺถ เอว เป็นคำมีเนื้อความอันตั้นนั้เี่ยว (โหติ)
 ย่อมเป็น ๫

คำที่เหลือ เป็นคำมีเนื้อความอันตั้นทั้งนั้

เสสฺ วิเสสณะของ วจนฺ ๫ สุทธกัตตาใน โหติ ๫ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ อุตฺตานตฺถ ๫ วิกติกัตตาใน โหติ ๫

๓๑. เทสฺนาวสาเน พหุ โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปฺณิสฺสูติ ๫

เทสฺนาวสาเน พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสู อิติ ๫

เทสฺนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
 ปาปฺณิสฺสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนิ มีโสตาปตฺติ-
 ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๫

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ดังนี้
 แล

เทสฺนาวสาเน กาลสัตตมีใน ปาปฺณิสฺสู พหุ วิเสสณะของ ชนา ๫ สุทธกัตตาใน
 ปาปฺณิสฺสู อาขยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปตฺติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยผลานิ ๫
 สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสู อิติศัพท์ สમાปนะ ๫

ญาติกานันท์ กลหุฬสมนทฤ ๙

ญาติกานันท์ กลหุฬสมนทฤ (นิมิตต์) ๙

ญาติกานันท์ กลหุฬสมนทฤ อ.เรื่องแห่งการยังความทะเลาะ แห่งญาติ ท.

ให้เข้าไปสงบพิเศษ (นิมิตต์) จบแล้ว ๙

กลหุฬสมนทฤ สุธรรกัตตาใน นิมิตต์ ๆ กิตตบทกัตตวจาก

ญาติกานันท์ สามีสัมพันธะใน กลหุฬสมนทฤ ๙

จบเรื่องการยังความทะเลาะแห่งเหล่าญาติให้เข้าไปสงบ

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

สุขวคควณณา

เป็นฉนฺธิตปฺริสสมาส โดยมิตติยาตปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณณติ เอตาชาติ วณณนา. (วณณ วิตถาเร ในการขยายความ + ณปัจจัย + ยุ
ปัจจัย + อาปัจจัย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ
(ปณฺธิโต) อ.บัณฑิต วณณติ ย่อมพรรณนา เอตาย (วาจาย) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เอสํ วาจา) อ.วาจานั้น วณณนา ชื่อว่าวณณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณนา)
๒. สุขฺเณ สลฺลภฺชิโต วคฺโค สุขวคฺโค. (สุข + สลฺลภฺชิโต + วคฺค) ตติยาตปฺริสสมาส
วคฺโค อ.วรรค (ปณฺธิเตน) สลฺลภฺชิโต อันบัณฑิต กำหนดแล้ว สุขฺเณ ด้วยความสุข
สุขวคฺโค ชื่อว่าสุขวคฺค. (วรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความสุข)
๓. สุขวคฺคสฺส วณณนา สุขวคฺควณณนา. (สุขวคฺค + วณณนา) ฉนฺธิตปฺริสสมาส
วณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนา สุขวคฺคสฺส ซึ่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความสุข
สุขวคฺควณณนา ชื่อว่าสุขวคฺควณณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณनावรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความสุข)

กลหฺวูปสมฺนวดตฺ

เป็นฉนฺธิตปฺริสสมาส โดยมีฉนฺธิตปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กลหฺสฺส วูปสมฺนํ กลหฺวูปสมฺนํ. (กลห + วูปสมฺน) ฉนฺธิตปฺริสสมาส
กลหฺสฺส วูปสมฺนํ อ.การ ยังความทะเลาะ ให้เข้าไปสงบวิเศษ กลหฺวูปสมฺนํ ชื่อว่ากลห-
วูปสมฺน. (การยังความทะเลาะให้เข้าไปสงบวิเศษ)
๒. กลหฺวูปสมฺนสฺส วตฺตฺ กลหฺวูปสมฺนวดตฺ. (กลหฺวูปสมฺน + วตฺต) ฉนฺธิตปฺริสสมาส
วตฺตฺ อ.เรื่อง กลหฺวูปสมฺนสฺส แท่งการยังความทะเลาะให้เข้าไปสงบวิเศษ กลหฺวูปสมฺน-
วตฺตฺ ชื่อว่ากลหฺวูปสมฺนวดตฺ. (เรื่องการยังความทะเลาะให้เข้าไปสงบวิเศษ)

เชฏฺฐมฺมูลมาโล

เป็นตติยาตปฺริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลป นิยุตตคัพพ์ มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฺฐมฺมูลเณ ยุตฺโต มาโล เชฏฺฐมฺมูลมาโล. (เชฏฺฐมฺมูล + ยุตฺต + มาโล)

มาโล อ.เดือน นิยุโต อันประกอบแล้ว เชษฐมุเสน ด้วยดาวข้างใหญ่ เชษฐมุลมาโล ชื่อว่า เชษฐมุลมาโล. (เดือนที่ประกอบด้วยดาวข้างใหญ่, เดือน ๗)

อุภยนครवासिका, ชนา

เป็นลัตตมัตตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุภยานิ จ ตานิ นครานิ จาติ อุภยนครานิ. (อุภย + นคร) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

อุภยานิ จ อ.ทั้งสอง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งสอง ท. เหล่านั้น นครานิ จ เป็นนครด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อุภยนครานิ ชื่อว่าอุภยนคร. (นครทั้งสอง)

๒. อุภยนครเรสุ วสิตุ สิลล เยสนนติ อุภยนครवासिका, ชนา. (อุภยนครสหุรูป + วส
นิวาเส ในการอยู่ + ฌักปัจจย) ลัตตมัตตปุริสสมาส, สมาสรูป, ตัลลิลสาธนะ

วสิตุ อ.อันอยู่ อุภยนครเรสุ ในนครทั้งสอง ท. สิลล เป็นปกติ เยสน (ชนาน) แห่งชน ท.
เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุภยนครवासिका ชื่อว่า
อุภยนครवासิก (ผู้มีอันอยู่ในนครทั้งสองเป็นปกติ) ได้แก่ชนทั้งหลาย.

โกสิยนนครवासिโน, ชนา

เป็นลัตตมัตตปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, ตัลลิลสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

โกสิยนนคร เวสนนติ สีเสนนติ โกสิยนนครवासिโน, ชนา. (โกสิยนนครสหุรูป + วส นิวาเส
ในการอยู่ + ฌักปัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด เวสนนติ ย่อมอยู่ โกสิยนนคร ในเมืองชื่อว่าโกสิยะ สีเสน โดย
ปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น โกสิยนนครवासิโน ชื่อว่าโกสิยนนครवासี (ผู้อยู่ใน
เมืองโกสิยะโดยปกติ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

เอกอุทกั

เป็นอสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกญจ ตั อุทกญจาติ เอกอุทกั. (เอก + อุทก)

เอกั จ อ.คราวเดียวด้วย ตั อ.คราวเดียวนั้น อุทกั จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เอกอุทกั ชื่อว่าเอกอุทก. (น้ำคราวเดียว)

รตตสฺวณฺณํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

รตตญจ ตํ สฺวณฺณญจาติ รตตสฺวณฺณํ. (รตต + สฺวณฺณ)

รตตํ จ อ.สึสฺสํด้วย ตํ อ.สึสฺสํนั้น สฺวณฺณํ จ เป็นทองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ รตตสฺวณฺณํ
ชื่อว่ารตตสฺวณฺณ. (ทองสึสฺส)

นิลมนิกาฬมณิกหาปณา

เป็นอิตริตโรยคทวันทสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

นิลมนโย จ กาฬมณโย จ กปหาณา จ นิลมนิกาฬมณิกหาปณา. (นิลมนิ + กาฬมณิ
+ กหาปณ)

นิลมนโย จ อ.มรกด ท. ด้วย กาฬมณโย จ อ.นิล ท. ด้วย กหาปณา จ อ.กหาปณะ ท.
ด้วย นิลมนิกาฬมณิกหาปณา ชื่อว่า นิลมนิกาฬมณิกหาปณา. (มรกด นิลและกหาปณะทั้งหลาย)

ปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทิหตฺตา, มยํ

เป็นทวีปทภินนาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมีจฺณัฐิทวีปทตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส และอิตริตโร-
ยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปจฺฉิ จ ปสัณฺฑิกญจ ปจฺฉิปปสัณฺฑิกานิ. (ปจฺฉิ + ปสัณฺฑิก) อิตริตโรยคทวันทสฺมาส

ปจฺฉิ จ อ.กระเข้าด้วย ปสัณฺฑิกํ จ อ.กระสอบด้วย ปจฺฉิปปสัณฺฑิกานิ ชื่อว่าปจฺฉิปป-
สัณฺฑิก. (กระเข้าและกระสอบทั้งหลาย)

๒. ปจฺฉิปปสัณฺฑิกานิ อาทิ เยสฺสนติ ปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทินิ, วตฺถุนิ. (ปจฺฉิปปสัณฺฑิก + อาทิ)
จฺณัฐิทวีปทตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

ปจฺฉิปปสัณฺฑิกานิ อ.กระเข้าและกระสอบ ท. อาทิ เป็นต้น เยสฺ (วตฺถุนิ) แห่งวตฺถุ ท.
เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วตฺถุนิ) อ.วตฺถุ ท. เหล่านั้น ปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทินิ
ชื่อว่าปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทิ (มีกระเข้าและกระสอบเป็นต้น), ได้แก่วตฺถุทั้งหลาย.

๓. ปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทินิ หตฺเตสฺ เยสฺสนติ ปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทิหตฺตา, มยํ. (ปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทิ +
หตฺถ) ทวีปทภินนาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

ปจฺฉิปปสัณฺฑิกาทินิ (วตฺถุนิ) อ.วตฺถุ ท. มีกระเข้าและกระสอบเป็นต้น หตฺเตสฺ ในมือ ท.

เยส (อุมหาก) ของเรา ท. เหล่าใด (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต มย) อ.เรา ท. เหล่านั้น
 ปจฺฉิปฺปสิพฺพกาทิทฺตถา ชื่อว่า ปจฺฉิปฺปสิพฺพกาทิทฺตถ (ผู้มีวัตถุมีกระเช้าและกระสอบเป็นต้นในมือ), ได้แก่
 เราทั้งหลาย.

พรทวาร

เป็นนัฏฐิต์ปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พรสฺส ทวาร พรทวาร. (พร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู พรสฺส แห่งเรือน พรทวาร ชื่อว่าพรทวาร. (ประตูเรือน)

โกสิยกมฺมกรา

เป็นนัฏฐิต์ปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกสิยานํ กมฺมกรา โกสิยกมฺมกรา. (โกสิย + กมฺมกร)

กมฺมกรา อ.กรรมกร ท. โกสิยานํ ของเจ้าโกสิยะ ท. โกสิยกมฺมกรา ชื่อว่าโกสิยกมฺมกร.
 (กรรมกรของเจ้าโกสิยะทั้งหลาย)

กปิลวตฺถวาสิน, ทารกา

เป็นสัตตมิต์ปฺริสฺสมาส, กิตันตสฺมาส, กัตตฺรูป, ตัสสิลสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

กปิลวตฺถุสฺมี วสนฺติ สีเลนาคิ กปิลวตฺถวาสิน, ชนา. (กปิลวตฺถุสฺทูปปท + วส นิवास
 ในการอยู่ + ฌปัจจัย)

(เย ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ กปิลวตฺถุสฺมี ในเมืองกบิลพัสดุ์ สีเลน โดย
 ปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่านั้น กปิลวตฺถวาสิน ชื่อว่ากปิลวตฺถวาสี (ผู้
 ที่เมืองกบิลพัสดุ์โดยปกติ), ได้แก่เด็กทั้งหลาย.

โสณสิคาลกาทโย, สดฺดา

เป็นนัฏฐิต์วิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพทิสฺมาส โดยมีอิตรียคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โสณา จ สีคาลกา จ โสณสิคาลกา. (โสณ + สีคาลก) อิตรียคทวันทสฺมาส

โสณา จ อ.สุนัขบ้าน ท. ด้วย สีคาลกา จ อ.สุนัขจิ้งจอก ท. ด้วย โสณสิคาลกา
 ชื่อว่าโสณสิคาลก. (สุนัขบ้านและสุนัขจิ้งจอกทั้งหลาย)

๒. โสณสีตลกา อาทิ เยสนติ โสณสีตลกาปิโย, สัตตา. (โสณสีตลก + อาทิ) ฌฎฐิ-
ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส

โสณสีตลกา อ.สุนัขบ้านและสุนัขจิ้งจอก ท. อาทิ เป็นต้น เยส (สัตตานิ) แห่งสัตว์ ท.
เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต สัตตา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น โสณสีตลกาปิโย ชื่อว่า
โสณสีตลกาทิ (มีสุนัขบ้านและสุนัขจิ้งจอกเป็นต้น), ได้แก่สัตว์ทั้งหลาย.

ผลกาฐธานี

เป็นอิติไตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ผลกานิ จ อาฐธานี จ ผลกาฐธานี. (ผลก + อาฐ)

ผลกานิ จ อ.โลห์ ท. ด้วย อาฐธานี จ อ.อาฐ ท. ด้วย ผลกาฐธานี ชื่อว่าผลกาฐ.
(โลห์และอาฐทั้งหลาย)

สาภิยมมมกรา

เป็นฌฎฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาภิยานิ มมมกรา สาภิยมมมกรา. (สาภิย + มมมกร)

มมมกรา อ.กรรมกร ท. สาภิยานิ ของเจ้าคาคยะ ท. สาภิยมมมกรา ชื่อว่าสาภิยมมมกร.
(กรรมกรของเจ้าคาคยะทั้งหลาย)

อนาธา, ชนา

เป็นนนิบาตบุพพทพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ นาโถ เยสนติ อนาธา, ชนา. (น + นาถ)

นาโถ อ.ที่พึ่ง นตติ ย่อมไม่มี เยส (ชนานิ) แก่ชน ท. เหล่าใด อิติ เพราะเหตุนี้ (เต
ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อนาธา ชื่อว่าอนาถ (ผู้ไม่มีที่พึ่ง), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

นิคคติกา, ชนา

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคคโต คติ เยทติ นิคคติกา, ชนา. (นิ + คติ)

คติ อ.คติ นิศโต ออกแล้ว เยติ (ขเนติ) จากชน ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น นิศคติกา ชื่อว่านิศคติก (ผู้มีคติออกแล้ว, ผู้ไม่มีคติ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

ยทุธสัชชา, สากิยา

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยทุธาย สัชชา ยทุธสัชชา, สากิยา. (ยทุธ + สัชชา)

(สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. สัชชา อ.ผู้เตรียม ยทุธาย เพื่ออันรบ ยทุธสัชชา ชื่อว่ายทุธสัชช (ผู้เตรียมเพื่อจะรบ)

โกลรุกขวาสิโน, ชนา

เป็นสัตตมัตปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัลลีสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

โกลรุกเข วสนฺติ สีเสนาติ โกลรุกขวาสิโน, ชนา. (โกลรุกขสทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ฌปัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ โกลรุกเข ที่ต้นกระเบา สีเสน โดยปกติ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น โกลรุกขวาสิโน ชื่อว่าโกลรุกขวาสิ (ผู้อยู่ที่ต้นกระเบาโดยปกติ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

ปจจุสสมโย

เป็นวิเสสนูปพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจุโส จ โส สมโย จาติ ปจจุสสมโย (ปจจุส + สมโย)

ปจจุโส จ อ. เป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย โส อ. เป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ปจจุสสมโย ชื่อว่าปจจุสสมโย. (สมัยเป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด, ไกลรู้, ไกลสว่าง)

ทาสกมมกรา

เป็นอิติไตรยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาสา จ กมมกรา จ ทาสกมมกรา. (ทาส + กมมกร)

ทาสา จ อ.ทาส ท. ด้วย กมมกรา จ อ.กรรมกร ท. ด้วย ทาสกมมกรา ชื่อว่าทาสกมมกร.
(ทาสและกรรมกรทั้งหลาย)

อุทกกลโ

เป็นตติยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทเกณ กลโ อุทกกลโ. (อุทก + กลท)

กลโ อ.ความทะเลาะ อุทเกณ เพราะน้ำ อุทกกลโ ชื่อว่าอุทกกลท. (ความทะเลาะเพราะน้ำ)

อนคฺมา, จตฺติยา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อคฺมา อนคฺมา, จตฺติยา. (น + อคฺม)

อคฺมา อ.ค่า ท. น หามีได้ อนคฺมา ชื่อว่าอนคฺม (ผู้หาค่ามิได้, ประเมินค่ามิได้), ได้แก่กษัตริย์
ทั้งหลาย)

อปฺปมตฺตํ, อุทกํ

เป็นฉฐฐีทวีปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปฺปา มตฺตา ยสฺสาติ อปฺปมตฺตํ, อุทกํ. (อปฺปา + มตฺตา)

มตฺตา อ.ประมาณ อปฺปา น้อย ยสฺส (อุทกสฺส) แห่งน้ำใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตํ อุทกํ) อ.น้ำนั้น อปฺปมตฺตํ ชื่อว่าอปฺปมตฺตก (มีประมาณน้อย), ได้แก่น้ำ.

โลหิตนที

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โลหิตเมว นที โลหิตนที. (โลหิต + นที)

โลหิตํ เอว อ.โลหิตนั้นเขียว นที เป็นแม่น้ำ โลหิตนที ชื่อว่าโลหิตนที. (แม่น้ำคือโลหิต)

สเวรา, ตุมเท

เป็นสหบุพพทพหุพีหิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

สท เวเรน เย วุตตถาติ สเวรา, ตุมเท. (สท + เวร)

เย (ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่าใด วุตตถ ย่อมเป็นไป สท กับ เวเรน ด้วยเวร อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่านั้น สเวรา ชื่อว่าสเวร (ผู้เป็นไปกับด้วยเวร, ผู้มีเวร), ได้แก้ท่านทั้งหลาย.

อเวโร, อหัง

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีหิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

นตติ เวโร ยสส์าติ อเวโร, อหัง. (น + เวร)

เวโร อ.เวร นตติ ย่อมไม่มี ยสส์ (มม) แก่เราใด อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อหัง) อ.เรานั้น อเวโร ชื่อว่าอเวร (ผู้ไม่มีเวร), ได้แก้เรา.

กิเลสํตฺรา, ตุมเท

เป็นตติยาตฺปปริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

กิเลสํเท อาตฺรา กิเลสํตฺรา, ตุมเท. (กิเลส + อาตฺร)

(ตุมเท) อ.ท่าน ท. อาตฺรา ผู้กระลบกระล่าย กิเลสํเท เพราะกิเลส ท. กิเลสํตฺรา ชื่อว่ากิเลสํตฺร (ผู้กระลบกระล่ายเพราะกิเลส), ได้แก้ท่านทั้งหลาย.

กามคุณปริเยสนํ

เป็นจณัฐิปปริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

กามคุณานํ ปริเยสนํ กามคุณปริเยสนํ. (กามคุณ + ปริเยสน)

ปริเยสนํ อ.การแสวงหา กามคุณานํ ซึ่งกามคุณ ท. กามคุณปริเยสนํ ชื่อว่ากามคุณปริเยสน. (การแสวงหากามคุณ)

อนุสสุโก, อห

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ อสุสสุโก ยสสาติ อสุสสุโก, อห. (น + อสุสสุก)

อสุสสุโก อ.ความขวนขวาย นตติ ย่อมไม่มี ยสส (มม) แก่เราใด อติ เพราะเหตุนี้ (โส อห) อ.เรานั้น อสุสสุโก ชื่อว่าอสุสสุก (ผู้ไม่มีความขวนขวาย), ได้แก่เรา.

เวรีโน, มนุสสา

เป็นอัสสัดติตติตติ มีวิเคราะห์ว่า

เวรี เยส อตติติ เวรีโน, มนุสสา. (เวร + อีปัจจย)

เวรี อ.เวร เยส (มนุสสาน) แห่งมนุษย์ ท. เหล่าใด อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น เวรีโน ชื่อว่าเวรี (ผู้มีเวร), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

อเวรีโน, มย

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เวรี เยส อตติติ เวรีโน, มนุสสา. (เวร + อีปัจจย)

เวรี อ.เวร เยส (มนุสสาน) แห่งมนุษย์ ท. เหล่าใด อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น เวรีโน ชื่อว่าเวรี (ผู้มีเวร), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

๒. น เวรีโน อเวรีโน, มย. (น + เวรี) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(มย) อ.เรา ท. เวรีโน เป็นผู้มีเวร น ทาไม่ได้ อเวรีโน ชื่อว่าอเวรี (ผู้ไม่มีเวร), ได้แก่เราทั้งหลาย.

อนาตุรา, มย

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ อาตุโร เยสนติ อนาตุรา, มย. (น + อาตุร)

อาตุโร อ.ความกระสับกระส่าย เยส (อมุทาก) แห่งเรา ท. เหล่าใด นตติ ย่อมไม่มี อติ เพราะเหตุนี้ (เต มย) อ.เรา ท. เหล่านั้น อนาตุรา ชื่อว่าอนาตุร (ผู้ไม่มีความกระสับกระส่าย), ได้แก่เราทั้งหลาย.

สนธิเจตาทิวโส

เป็นบัญญัติปฐีสมาส โดยมีทุตยัตปฐีสมาส และบัญญัติทวิบทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สนธิ เจโท สนธิเจโท. (สนธิ + เจท) ทุตยัตปฐีสมาส
เจโท อ.การตัด สนธิ ซึ่งที่ต่อ สนธิเจโท ชื่อว่าสนธิเจท. (การตัดที่ต่อ)
๒. สนธิเจโท อาทิ เยสนติ สนธิเจทาทีน, กมฺมานิ. (สนธิเจท + อาทิ) บัญญัติทวิบท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
สนธิเจโท อ.การตัดซึ่งที่ต่อ อาทิ เป็นต้น เยส (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น สนธิเจทาทีน ชื่อว่าสนธิเจทาที (มีการตัดที่ต่อเป็นต้น), ได้แก่กรรมทั้งหลาย.
๓. สนธิเจทาทีน วโส สนธิเจทาทิวโส. (สนธิเจทาที + วส) บัญญัติปฐีสมาส
วโส อ.สามารถ สนธิเจทาทีน (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. มีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้น สนธิ-
เจทาทิวโส ชื่อว่าสนธิเจทาทิวส. (สามารถแห่งกรรมที่การตัดที่ต่อเป็นต้น)

เวชชกมฺมาทิวโส

เป็นบัญญัติปฐีสมาส โดยมีบัญญัติทวิบทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เวชชกมฺม อาทิ เยสนติ เวชชกมฺมาทีน, กมฺมานิ. (เวชชกมฺม + อาทิ) บัญญัติทวิบท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
เวชชกมฺม อ.เวชกรรม อาทิ เป็นต้น เยส (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น เวชชกมฺมาทีน ชื่อว่าเวชชกมฺมาที (มีเวชกรรมเป็นต้น), ได้แก่กรรมทั้งหลาย.
๒. เวชชกมฺมาทีน วโส เวชชกมฺมาทิวโส. (เวชชกมฺมาที + วส) บัญญัติปฐีสมาส
วโส อ.สามารถ เวชชกมฺมาทีน (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. มีเวชกรรมเป็นต้น เวชชกมฺมา-
ทิวโส ชื่อว่าเวชชกมฺมาทิวส. (สามารถแห่งกรรมมีเวชกรรมเป็นต้น)

ชีวิตวุตติ

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ชีวิตสฺส วุตติ ชีวิตวุตติ. (ชีวิต + วุตติ)

วุตติ อ.ความเป็นไป ชีวิตสฺส แห่งชีวิต ชีวิตวุตติ ชื่อว่าชีวิตวุตติ. (ความเป็นไปแห่งชีวิต)

นิกกิเลสตา

เป็นภาวตฺตทิต มิวีเคราะหฺตังนี้

๑. นิคฺคโต กิเลสํ ยสฺมาติ นิกกิเลสํ, ปุคฺคโล. (นิ + กิเลส) ปญฺจมีทวิปทฺตูลยาธิกรณ-
พหุพพิทิสฺมาส

กิเลสํ อ.กิเลสํ นิคฺคโต ออกแล้ว ยสฺมา (ปุคฺคลา) จากบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นิกกิเลสํ ชื่อว่านิกกิเลส (ผู้มีกิเลสออกแล้ว, ผู้ไม่มีกิเลส),
ได้แก่บุคคล.

๒. นิกกิเลสสฺส ภาโว นิกกิเลสตา. (นิกกิเลส + ตาปัจจย) ภาวตฺตทิต

ภาโว อ.ความเป็น นิกกิเลสสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล เป็นผู้มีกิเลสออกแล้ว นิกกิเลสตา
ชื่อว่านิกกิเลสตา. (ความที่บุคคลเป็นผู้มีกิเลสออกแล้ว, ความที่บุคคลเป็นผู้ไม่มีกิเลส)

ปญฺจกามคุณปริเยสนํ

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปรีสฺสมาส โดยมีสฺมาทาทิคุสฺมาอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺตังนี้

๑. ปญฺจ กามคุณา ปญฺจกามคุณา. (ปญฺจ + กามคุณ) อสฺมาทาทิคุสฺมาส

กามคุณา อ.กามคุณ ท. ปญฺจ ท้า ปญฺจกามคุณา ชื่อว่าปญฺจกามคุณ. (กามคุณ ๕)

๒. ปญฺจกามคุณานํ ปริเยสนํ ปญฺจกามคุณปริเยสนํ. (ปญฺจกามคุณ + ปริเยสน) ฉนฺธิตฺตปฺปรีส-
สมาส

ปริเยสนํ อ.การแสวงหา ปญฺจกามคุณานํ ซึ่งกามคุณ ๕ ท. ปญฺจกามคุณปริเยสนํ ชื่อว่า
ปญฺจกามคุณปริเยสน. (การแสวงหากามคุณ ๕)

อุตตนาตถิ, วจนั

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า
 อุตตนาโน อตฺโต ยสฺสํติ อุตตนาตถิ, วจนั. (อุตตนา + อตฺถ)
 อตฺโต อ.เนื้อความ อุตตนาโน อันตั้น ยสฺส (วจนสฺส) แห่งคำใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนั้น (ติ วจนั) อ.คำนั้น อุตตนาตถิ ชื่อว่าอุตตนาตถ (มีเนื้อความนั้น), ได้แก่คำ.

เทสนาวสานั

เป็นนัฏฐิต้ปฺริสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า
 เทสนาย อวสานั เทสนาวสานั. (เทสนา + อวสาน)
 อวสานั อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานั ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลา
 จบพระเทศนา)

โสตาปตติผลาทีน, อริยผลานิ

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า
 โสตาปตติผลํ อาที เยสํ ตานิ โสตาปตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสตาปตติผล + อาที)
 โสตาปตติผลํ อ.โสตาปตติผล อาที เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตฺถิ)
 มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตติผลาทีน ชื่อว่าโสตาปตติผลาที (มีโสตาปตติ
 ผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๒. มारวตถุ ฯ [๑๕๗]

मारवतถु (มยา วุจเต) ฯ

मारवतถु อ.เรื่องแห่งมาร

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมโห) (วุจเต) จะกล่าว ฯ

मारवतถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาก

มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ฯ

๒. เรื่องมาร

๑. “สุสุมิ วตาทิ อิมิ ฐมมเทสนิ สตุถา ปญจสาละย พุราหุมนคาเม วิหรนโต มาริ อารพุก กเถสิ ฯ

สตุถา ปญจสาละย พุราหุมนคาเม วิหรนโต มาริ อารพุก “สุสุมิ วตาทิ อิมิ ฐมมเทสนิ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนโต เมื่อประทับ พุราหุมนคาเม ในหมู่บ้านของพราหมณ์ ปญจสาละย ชื่อว่าปัญจศาลา อารพุก ทรงปรารภ มาริ ซึ่งมาร กเถสิ ตรัสแล้ว อิมิ ฐมมเทสนิ ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “สุสุมิ วตาทิ ว่า “สุสุมิ วต” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดา เมื่อประทับในหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อว่าปัญจศาลา ทรงปรารภมาร ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “สุสุมิ วต” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาก “สุสุมิ วต” สรุปะไน อิติฯ ศัพท อาชยัตถะไน อิมิ ฐมมเทสนิ อิมิ วิเสสนะของ ฐมมเทสนิฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ปญจสาละย สันญญาวิเสสนะของ พุราหุมนคาเมฯ วิสยาธาระไน วิหรนโตฯ อัพกันตร-กิริยาของ สตุถา มาริ อวุตตกัมมะใน อารพุกฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. เอกทิวสํ หิ สตุถา ปญจสถานํ กุมาริกานํ โสตาปตติมคคสุส อุนนิสสุยํ ทิสฺวา ตํ คามํ อุนนิสฺสาย วิหาสิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง สตถา อ.พระศาสดา ทิสฺวา ทรงเห็น แล้ว อุปนิสฺสย ซึ่งอุปนิสัย โสตาปัตติมคฺคสุส แห่งโสตาปัตติมรรค กุมาริกาห์ ของเด็กหญิง ท. ปญฺจสตานํ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ อุปนิสฺสาย เสด็จเข้าไปอาศัย แล้ว ตํ คามํ ซึ่งหมู่บ้านนั้น วิहाสิ ประทับอยู่แล้ว ฯ

ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ในวันหนึ่ง พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโสตาปัตติมรรคของเด็กหญิงประมาณ ๕๐๐ คน ทรงเสด็จเข้าไปอาศัยหมู่บ้านประทับอยู่แล้ว

หิศัพท์ วิตถารโชตกะ เอกทิวส์ ทุตฺยกาลสัตตมีใน วิहाสิ สตถา สุทฺธกัตฺตาใน วิहाสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ปญฺจสตานํ วิเสสนะของ กุมาริกาห์ ฯ สามีสัมพันธะใน โสตาปัตติมคฺคสุส ฯ สามีสัมพันธะใน อุปนิสฺสย ฯ อุตฺตตกัมมะใน ทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปนิสฺสาย ตํ วิเสสนะของ คามํ ฯ อุตฺตตกัมมะใน อุปนิสฺสาย ฯ สมานกาลกิริยาใน วิहाสิ ฯ

๓. ตาปี กุมาริกาโย เอกสุมี นกฺขตฺตทิวเส นที คนฺตฺวา นฺหายิตฺวา อลงฺกตปฺปฎิยตฺตา คามาภิมุขิโย ปายีสฺสุ ฯ

ตาปี กุมาริกาโย เอกสุมี นกฺขตฺตทิวเส นที คนฺตฺวา นฺหายิตฺวา อลงฺกตปฺปฎิยตฺตา คามาภิมุขิโย ปายีสฺสุ ฯ

ตาปี กุมาริกาโย อ.เด็กหญิง ท. แม่เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว นที สู่แม่น้ำ นกฺขตฺตทิวเส ในวันแห่งนักษัตร เอกสุมี วันหนึ่ง นฺหายิตฺวา อาบแล้ว อลงฺกตปฺปฎิยตฺตา ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว คามาภิมุขิโย ผู้มีหน้าเฉพาะต่อหมู่บ้าน ปายีสฺสุ ดำเนินไปแล้ว ฯ

พวกเด็กหญิงแม่เหล่านั้น ไปสู่แม่น้ำในวันนักษัตรวันหนึ่ง อาบแล้ว ผู้ทั้งประดับแล้ว ทั้งตกแต่งแล้ว มีหน้ามุ่งตรงต่อหมู่บ้าน ดำเนินไปแล้ว

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตา ฯ วิเสสนะของ กุมาริกาโย ฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปายีสฺสุ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เอกสุมี วิเสสนะของ นกฺขตฺตทิวเส ฯ กาลสัตตมีใน คนฺตฺวา นที สัมปาปุณฺียกัมมะใน คนฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นฺหายิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อลงฺกตปฺปฎิยตฺตา ฯ กิติ คามาภิมุขิโย กิติ วิเสสนะของ กุมาริกาโย ฯ

๔. สตถาปี ต่ คามํ ปวิสิตฺวา ปิณฺทาย จริ ฯ

สตถาปี แม้ อ.พระศาสดา ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว ต่ คามํ สู่หมู่บ้านนั้น จริ เสด็จเที่ยวไปแล้ว ปิณฺทาย เพื่อก่อนข้าว ฯ

แม้พระศาสดา เสด็จเข้าไปสู่หมู่บ้าน เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต

อปิศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สตถาฯ สุทธกัตตาใน จริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ คามํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จริ ปิณฺทาย สัมปทานใน จริ ฯ

๕. มาโร สกลคามวาสีํ สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา, ยถา สตถา กญฺจญฺญิกฺขามตฺตํปี น ลภติ, เอวํ กตฺวา ยถาโธเตน ปตฺเตน นิกุขมนฺตํ สตถารํ คามทฺวาเร จตฺวา อาห “อปี สมณ ปิณฺทํ อลภิตฺวาติ ฯ

มาโร สกลคามวาสี (ชนาน) สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา, ยถา สตถา กญฺจญฺญิกฺขามตฺตํปี (วตฺถุ) น ลภติ, เอวํ กตฺวา ยถาโธเตน ปตฺเตน นิกุขมนฺตํ สตถารํ คามทฺวาเร จตฺวา อาห “(ตุเม) อปี สมณ ปิณฺทํ อลภิตฺวาติ ฯ

มาโร อ.มาร อธิมุจฺจิตฺวา สิงแล้ว สรีเรในสรีระ (ชนาน) ของชน ท. สกลคามวาสี ผู้อยู่ในหมู่บ้านทั้งสิ้นโดยปกติ, กตฺวา กระทำแล้ว เอวํ โดย-, สตถา อ.พระศาสดา น ลภติ จะไม่ทรงได้ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ กญฺจญฺญิกฺขามตฺตํปี แม้สักว่าภิกษาทัพพีหนึ่ง ยถา โดยประการใด, -ประการนั้น จตฺวา ยืนแล้ว คามทฺวาเร ที่ประตูแห่งหมู่บ้าน อาห กราบทูลแล้ว สตถารํ กะพระศาสดา นิกุขมนฺตํ ผู้เสด็จออกไปอยู่ ปตฺเตน ด้วยทั้งบาตร ยถาโธเตน อันทรงล้างแล้วอย่างไร อิติ ว่า “สมณ ข้าแต่พระสมณะ (ตุเม) อ.พระองค์ อลภิตฺวา ได้ได้แล้ว ปิณฺทํ ซึ่งก่อนข้าว อปี บ้างหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

มารสิงในสรีระของพวกชนผู้อยู่ในหมู่บ้านทั้งสิ้นโดยปกติ ทำโดยประการที่พระศาสดา จะไม่ได้วัตถุแม้สักว่าภิกษาทัพพีหนึ่ง ยืนที่ประตูหมู่บ้าน กราบทูลกะพระศาสดา ผู้เสด็จออกไปอยู่ด้วยทั้งบาตรที่ทรงล้างแล้วอย่างไรว่า “ข้าแต่สมณะ พระองค์ได้ก่อน ข้าวบ้างหรือ ?”

มาโร สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สกกลคามวาสีโน วิเสสณะของ ชนานํฯ สามีสัมพันธะใน สรีเรฯ วิสยาธาระใน อธิมุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา, สตุถา สุทรกัตตาใน ลมฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา ปการัตตะ อปีศัพฺท อเปกขัตตะ เข้ากับ กฏฺจฺญกฺขามตฺตํฯ วิเสสณะของ วตฺถุํฯ อวุตตกัมมะใน ลมฺติ นศฺพฺท ปฏฺิเสระ ใน ลมฺติ, เอว ปการัตตะ กตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา ยถาโรเตน วิเสสณะของ ปตฺเตนฯ อิตถัมภุตตะของ สตุถารํ นิภฺขมนตํ วิเสสณะของ สตุถารํฯ อกฺกิตกัมมะใน อาห ความทฺวาเร วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “สมณ อาลปนะ ตุมฺเห สุทรกัตตาใน อลภิตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพฺท ปุจฺจนัตตะ ปิณฺหํ อวุตตกัมมะใน อลภิตฺถ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

๖. “กึ ปน ตฺวํ ปาปิม ตถา อกาสิ, ยถา อหํ ปิณฺหํ น ลเภยฺยนฺติ ?

(สตุถา) “กึ ปน ตฺวํ ปาปิม ตถา อกาสิ, ยถา อหํ ปิณฺหํ น ลเภยฺยนฺติ (อาห) ?

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปาปิม ตุก่อนมารผู้มีบาป ปน กึ อหํ อ.เรา น ลเภยฺย ไม่พึงได้ ปิณฺหํ ซึ่งก่อนข้าว ยถา โดยประการใด, ตฺวํ อ.ท่าน อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา โดยประการนั้น กึ ทำไม ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ตูก่อนมารผู้มีบาป กึเราไม่พึงได้ก่อนข้าวโดยประการใด, ท่านได้ ทำแล้วโดยประการนั้นทำไม ?”

สตุถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปาปิม อาลปนะ ปนศัพฺท วากยา- รัมภโชตกะ ตฺวํ สุทรกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิศัพฺท ปุจฺจนัตตะ ตถา ปการัตตะ, อหํ สุทรกัตตาใน ลเภยฺยฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา ปการัตตะ ปิณฺหํ อวุตตกัมมะใน ลเภยฺย นศฺพฺท ปฏฺิเสระใน ลเภยฺย” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

๗. “เตนฺหิ ฆนฺเต ปุณฺ ปวิสฺสาติ ฯ

(มาโร) “เตนฺหิ (ตุมฺเห) ฆนฺเต ปุณฺ ปวิสฺสาติ (อาห) ฯ

(มาโร) อ.มาร (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เตนฺหิ ถ้อยคำนั้น (ตุมฺเห) อ.พระองค์ ปวิสฺส ของงเสด็จเข้าไป ปุณฺ อีก” อิติ ดังนี้ ฯ

มารกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงเสด็จเข้าไปใหม่เถิด”

มาโร สุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภนฺเต อาลปนะ เตนฺหิ อุกฺโขชนํตถะ
ตุมฺเห สุทรกัตตาใน ปวิสถะ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปุณฺศัพฺพํ กิริยาวิเสสํใน ปวิสถ”
อิตฺตัพฺพํ อาการะใน อาห ะ

๘. เหว์ กิรสฺส อโหสิ “สเจ ปุณฺ ปวิสติ, สพุเพสํ สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา อิมสฺส ปุโรโต ปาณิ
ปหริตฺวา หสนเกฬิ กิรสฺสามิติ ะ

เอว (จินฺตณ) กิร อสฺส (มารสฺส) อโหสิ “สเจ (สมโณ) ปุณฺ ปวิสติ, (อห) สพุเพสํ (ชนาน) สรีเร
อธิมุจฺจิตฺวา อิมสฺส (สมณสฺส) ปุโรโต ปาณิ ปหริตฺวา หสนเกฬิ กิรสฺสามิติ ะ

กิร ได้ยินว่า เหว์ (จินฺตณ) อ.ความคิดอย่างนี้ อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า (สมโณ) อ.พระ
สมณะ ปวิสติ จะเสด็จเข้าไป ปุณฺ อีกไชรั, (อห) อ.เรา อธิมุจฺจิตฺวา สิ่งแล้ว สรีเร
ในสรีระ (ชนาน) ของชน ท. สพุเพสํ ทั้งปวง ปหริตฺวา ประบแล้ว ปาณิ ซึ่งฝ่ามือ
กิรสฺสามิ จักกระทำ หสนเกฬิ ซึ่งการหัวเราะและการเยาะเย้ย ปุโรโต ในที่ข้างหน้า
อิมสฺส (สมณสฺส) ของพระสมณะนี้” อิติ ดังนี้ ะ

ได้ยินว่า มารได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “ถ้าพระสมณะจะเสด็จเข้าไปอีกไชรั, เราสิงใน
สรีระของพวกชนทั้งปวงแล้ว จักประบมือแล้วทำการหัวเราะและการเยาะเย้ย ในที่ข้าง
พระพักตร์ของพระสมณะนี้”

กิตฺตัพฺพํ อนุสฺสวณํตถะ เหว์ วิเสสํของ จินฺตณํ สุทรกัตตาใน อโหสิ อาชยาตบท
กัตตุวาจก อสฺส วิเสสํของ มารสฺส สัมปทานใน อโหสิ “สเจตฺตัพฺพํ ปรักกัปปตถะ
สมโณ สุทรกัตตาใน ปวิสติ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปุณฺศัพฺพํ กิริยาวิเสสํใน ปวิสติ,
อห สุทรกัตตาใน กิรสฺสามิ อาชยาตบทกัตตุวาจก สพุเพสํ วิเสสํของ ชนานํ
สามิสัมพันธะใน สรีเร วิสยาคาระใน อธิมุจฺจิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหริตฺวา
อิมสฺส วิเสสํของ สมณสฺส สามิสัมพันธะใน ปุโรโต วิสยาคาระใน ปหริตฺวา ปาณิ
อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวา สมานกาลกิริยาใน กิรสฺสามิ หสนเกฬิ อวุตตกัมมะใน
กิรสฺสามิ” อิตฺตัพฺพํ สรุปะใน เหว์ จินฺตณ ะ

๙. ตสฺมี ขณฺ เต ทา กุมาริกาโย คามทวารํ ปตฺวา สตฺถารํ ทิสฺวา วณฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ
อฏฺฐํ ๖

ตสฺมี ขณฺ ในขณะนั้น เต ทา กุมาริกาโย อ.เด็กหญิง ท. เหล่านั้น ปตฺวา ถึงแล้ว
คามทวารํ ซึ่งประตูแห่งหมู่บ้าน ทิสฺวา เห็นแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา วณฺทิตฺวา
ถวายบังคมแล้ว อฏฺฐํ ได้ยืนแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๖

ในขณะนั้น พวกเด็กหญิงเหล่านั้น ถึงประตูหมู่บ้าน เห็นพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว
ได้ยืน ณ ที่สมควร

ตสฺมี วิเสสนะของ ขณฺๆ กาลสัตตตมฺใน อฏฺฐํ เต วิเสสนะของ กุมาริกาโยๆ สุธ-
กัตตาใน อฏฺฐํๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก คามทวารํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺวาๆ
ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วณฺทิตฺวาๆ
ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐํ เอกมฺนฺตํ วิสยาธาระใน อฏฺฐํ ๖

๑๐. มาโรปี สตฺถารํ อาห “อปี ภาณฺเต ปิณฺฑํ อลภมาณา ชิมฺจนาทุกฺเขน ปิพิตฺตถาติ ๖

มาโรปี สตฺถารํ อาห “อปี ภาณฺเต (ตุมฺเห) ปิณฺฑํ อลภมาณา ชิมฺจนาทุกฺเขน ปิพิตฺตา อตฺถาติ ๖

มาโรปี แม้ อ.มาร อาห กราบทูลแล้ว สตฺถารํ กะพระศาสดา อิติ ว่า “ภาณฺเต
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.พระองค์ อลภมาณา เมื่อไม่ทรงได้ ปิณฺฑํ ซึ่งก่อน
ข้าว ชิมฺจนาทุกฺเขน ปิพิตฺตา เป็นผู้ อันความทุกข์อันเกิดแล้วแต่ความหิว บีบคั้นแล้ว
อตฺถ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๖

แม้มาร กราบทูลกะพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ เมื่อไม่ทรงได้ก่อน
ข้าว เป็นผู้ถูกความทุกข์ที่เกิดแต่ความหิวบีบคั้นแล้ว”

อปีศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ มาโรๆ สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
สตฺถารํ อภิตกัมมะใน อาห “ภาณฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุธกัตตาใน อตฺถๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก อปีศัพฺพํ ปุจณฺนัตถะ ปิณฺฑํ อวุตตกัมมะใน อลภมาณาๆ อัมภันตฺรกิริยา
ของ ตุมฺเห ชิมฺจนาทุกฺเขน อนภิตกัตตาใน ปิพิตฺตาๆ วิกตีกัตตาใน อตฺถ” อิติศัพฺพํ
อาการะใน อาห ๖

๑๑. สตถา “อชฺช มยฺ ปาปิม กิณฺจิ อลภิตฺวาปิ อามสฺสรเทวโลเก พุรหฺมาโน วีย
ปีติสฺสฺเชเนว วิตินาเมสฺสามาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“สุสฺสขํ วต ชีวาม ยะสฺสโน นตฺถิ กิณฺจณฺ;
ปีติภฺกฺขา ภวิสฺสาม เทวา อามสฺสรา ยถาติ ฯ

สตถา “อชฺช มยฺ ปาปิม กิณฺจิ (วตฺถุ) อลภิตฺวาปิ อามสฺสรเทวโลเก พุรหฺมาโน วีย (กาลํ)
ปีติสฺสฺเชเนว วิตินาเมสฺสามาติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(มยฺ) สุสฺสขํ วต ชีวาม, ยะสฺ โน นตฺถิ กิณฺจณฺ;
(มยฺ) ปีติภฺกฺขา ภวิสฺสาม เทวา อามสฺสรา ยถาติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปาปิม ดูก่อนมารผู้มีบาป อชฺช ใน
วันนี้ มยฺ อ.เรา ท. อลภิตฺวาปิ แม่ไม่ได้แล้ว กิณฺจิ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุอะไรๆ (กาลํ)
ยังกาล วิตินาเมสฺสาม จักให้น้อมไปล่วงวิเศษ ปีติสฺสฺเชเนว เหว ด้วยสุขอันเกิดแล้ว
แต่ปีตินั้นเทียว พุรหฺมาโน วีย รวากะ อ.พรหม ท. อามสฺสรเทวโลเก ในเทวโลก
ชื่อว่าอามสฺสรา” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“กิณฺจณฺ อ.กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล นตฺถิ ย่อมไม่มี ยะสฺ โน
แก่เรา ท. เหล่าใด, (เต มยฺ) อ.เรา ท. เหล่านั้น ชีวาม ย่อม
เป็นอยู่ สุสฺสขํ วต สบายดีหนอ, (มยฺ) อ.เรา ท. ปีติภฺกฺขา
เป็นผู้มีปีติเป็นภักขา ภวิสฺสาม จักเป็น เทวา ยถา รวากะ
อ.เทวดา ท. อามสฺสรา ผู้อยู่ในเทวโลกชื่อว่าอามสฺสรา” อิติ
ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนมารผู้มีบาป ในวันนี้ พวกเราแม่ไม่ได้วัตถุอะไรๆ จักยังกาล
ให้น้อมล่วงไป ด้วยปีติสุขนั้นแหละ ดูกวักพรหมในเทวโลกชั้นอามสฺสรา” ดังนี้ ตรัส
พระคาถานี้ว่า

“กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล ย่อมไม่มีแก่พวกเราใด, พวกเรา
เหล่านั้น ย่อมเป็นอยู่สุขสบายดีหนอ, พวกเรา จักเป็นผู้มีปีติ
เป็นภักขา ดูกวักพรหม ผู้อยู่ในเทวโลกชั้นอามสฺสรา”

สตถา สุทฺธกัตตาโน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปาปิม อาลปนะ อชฺช กาลสํตตมึ
ใน วิตินาเมสฺสาม มยฺ เหตุกัตตาโน วิตินาเมสฺสามฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก กิณฺจิ

วิเสสของ วตุฏฺฐํ อวุตตกัมมะใน อภิลตฺวา อปีคัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ อภิลตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน วิดีนาเมสุสาม อาภสฺสรวทโลเก วิสยาธาระใน พุราหฺมานาฯ
 อุปมาลึงคัตถะ วิยคัพฺพํ อุปมาโชตกะเข้ากับ อาภสฺสรวทโลเก พุราหฺมานา กาลํ
 การิตกัมมะใน วิดีนาเมสุสาม เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ปิติสฺสเวนฯ กระณะใน
 วิดีนาเมสุสาม” อิตติคัพฺพํ อาการะใน วตุฏฺฐาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสของ
 คาถิฯ อวุตตกัมมะใน อาห

“มยํ สุทฺธกัตตาใน ชีวามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สฺสุขํ กิริยา-
 วิเสสใน ชีวาม วตคัพฺพํ อัจฉริยัตถะ, กิณฺจนํ สุทฺธกัตตาใน
 นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจาก เยสํ วิเสสของ โนฯ สัมปทาน
 ใน นตฺถิ, มยํ สุทฺธกัตตาใน ภวิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 ปิติภุจฺจา วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสาม อาภสฺสรา วิเสสของ
 เทวฯ อุปมาลึงคัตถะ ยถา อุปมาโชตกะเข้ากับ เทวา
 อาภสฺสรา” อิตติคัพฺพํ สรุปะใน อิมํ คาถิ ฯ

๑๒. ตตฺถ “เยสนฺโนติ เยสํ อมฺหากํ ปลิพฺพุทฺชนตฺถเณ ราคาทีสุ กิณฺจนํสฺส เอกํปี กิณฺจนํ
 นตฺถิ ฯ

ตตฺถ (ปเทสฺ) “เยสนฺโนติ (ปททฺวยสฺส) “เยสํ อมฺหากํ ปลิพฺพุทฺชนตฺถเณ ราคาทีสุ กิณฺจนํสฺส
 เอกํปี กิณฺจนํ นตฺถิ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ราคาทีสุ กิณฺจนํสฺส เอกํปี กิณฺจนํ อ.- ในกิเลสชาติ
 เป็นเครื่องกังวล ท. มีราคาเป็นต้นหนา -กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล แม้อย่างหนึ่ง
 ปลิพฺพุทฺชนตฺถเณ เพราะอรรถว่าอันพัวพัน นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ อมฺหากํ แก่เรา ท.
 เหล่าใด” (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “เยสนฺโนติ (ปททฺวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่า
 นั้นหนา -หมวดสองแห่งบทว่า “เยสนฺโน” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “เยสนฺโน” ความว่า บรรดาภิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล
 มีราคาเป็นต้น กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวลแม้อย่างหนึ่ง ย่อมไม่มีแม้แก่พวกเราเหล่าใด

ตตฺถ วิเสสของ ปเทสฺฯ นิทธารณะใน ปททฺวยสฺส “เยสนฺโน” สรุปะใน อิตติฯ คัพฺพํ
 สรุปะใน ปททฺวยสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ราคาทีสุ วิเสสของ

กัญจนเศรษฐี นิทธารณะใน เอก์ปิ กัญจน อปิศัพพ์ อเปกษัตถะเข้ากับ เอก์ๆ วิเสสนะ
ของ กัญจนๆ นิทธารณียะและสุทรรกัตตาใน นตฺถิ กิริยาบทกัตตฺวาจาก เยส วิเสสนะ
ของ อมฺหาก์ๆ สัมปทานใน นตฺถิ ปลิพุทฺทนต์เถน เหตุโน กัญจน” อติศัพพ์ สรุปะใน
อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๑๓. “**ปิตฺติภกฺขาติ** ยถา อามสฺสรา เทวา ปิตฺติภกฺขา หุตฺวา วิตฺตินาเมนฺติ, เอวํ มยฺปิ
ภวิสฺสามาติ อตฺโถ ฯ

“**ปิตฺติภกฺขาติ** (ปทสฺส) “ยถา อามสฺสรา เทวา ปิตฺติภกฺขา หุตฺวา (กาล) วิตฺตินาเมนฺติ, เอวํ มยฺปิ
ภวิสฺสามาติ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “เทวา อ.เทวดา ท. อามสฺสรา ผู้อยู่ในเทวโลกชื่อว่าอามสฺสรา
ปิตฺติภกฺขา เป็นผู้มียิตฺติเป็นภักขา หุตฺวา เป็น (กาล) ยังกาล วิตฺตินาเมนฺติ ย่อมให้
น้อมล่วงไปวิเศษ ยถา จันใด, มยฺปิ แม้ อ.เรา ท. ภวิสฺสาม จักเป็น เอวํ จันนั้น”
อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปิตฺติภกฺขาติ** ว่า “**ปิตฺติภกฺขา**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ปิตฺติภกฺขา**” ความว่า พวกเทวดาผู้อยู่ในเทวโลกชั้นอามสฺสรา มียิตฺติเป็นภักขา
ย่อมยังกาลให้น้อมไปล่วงวิเศษ จันใด, แม้พวกเรา จักเป็นจันนั้น”

“**ปิตฺติภกฺขา**” สรุปะใน อิติๆ ศัพพ์ สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อามสฺสรา
วิเสสนะของ เทวาๆ เหตุกัตตฺวาใน วิตฺตินาเมนฺติๆ อาชยาตบตเหตุกัตตฺวาจาก ยถา
อุปมาโชตกะ **ปิตฺติภกฺขา** วิกิตกัตตฺวาใน หุตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน วิตฺตินาเมนฺติ,
อปิศัพพ์ อเปกษัตถะเข้ากับ มยฺ สุทรรกัตตฺวาใน ภวิสฺสามๆ อาชยาตบตกัตตฺวาจาก เอวํ
อุปเมยยโชตกะ” อติศัพพ์ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๑๔. เทสนาวสานะ ปณฺจสตาปิ กุมาริกาโย โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหีสฺสูติ ฯ

เทสนาวสานะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา กุมาริกาโย อ.เด็กหญิง ท.
ปณฺจสตาปิ แม้ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ปติฏฺฐหีสฺสู ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล
ในโสตาปตฺติผล อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา เด็กหญิงแม้มีประมาณ ๕๐๐ คน ตั้งอยู่เฉพาะในโสตาปตฺติผล

ดังนี้แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมึใน ปติฏฺฐหึสุ อปีคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปญจस्ताย
วิเสสณะของ กุมาริกาโยย สุทฺธกัตตาใน ปติฏฺฐหึสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
โสตาปตฺติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหึสุ อิตีคัพพํ สmapนะ ฯ

มารวตฺถุ ฯ

มารวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

มารวตฺถุ อ.เรื่องแห่งมาร (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

มารวตฺถุ สุทฺธกัตตาใน นิฏฺฐิตํ กิตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องมาร

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

มารวตถุ

เป็นนัฏฐิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

มารสส วตถุ มารวตถุ. (มาร + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง มารสส แห่งมาร มารวตถุ ชื่อว่ามารวตถุ. (เรื่องมาร)

พราหมณคาโม

เป็นนัฏฐิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พราหมณสส คาโม พราหมณคาโม. (พราหมณ + คาม)

คาโม อ.หมู่บ้าน พราหมณสส ของพราหมณ์ พราหมณคาโม ชื่อว่าพราหมณคาม. (หมู่บ้านพราหมณ์)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหาคาริคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

ปญจสตา, กุมาริกาโย

เป็นนัฏฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส, อันตโลปะ ลบ มตตาคัพท มีวิเคราะห์ว่า

ปญจ สตานิ มตตา ยาสนติ ปญจสตา, กุมาริกาโย. (ปญจ + สต + มตตา)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ทำ มตตา เป็นประมาณ ยาส (กุมาริกาน) แห่งเด็กหญิง ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา กุมาริกาโย) อ.เด็กหญิง ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่าปญจสตา (ผู้มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, ผู้มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่เด็กหญิงทั้งหลาย.

นภขตตทิวโส

เป็นฉนฺธิสัตฺตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

นภขตตสฺส ทิวโส นภขตตทิวโส. (นภขตต + ทิวโส)

ทิวโส อ.วัน นภขตตสฺส แห่งนักษัตร นภขตตทิวโส ชื่อว่านภขตตทิวส. (วันนักษัตร)

อลงกตปฏฺยิตตา, กุมาริกาโย

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

อลงกตา จ ตา ปฏฺยิตตา จาติ อลงกตปฏฺยิตตา, กุมาริกาโย. (อลงกตา + ปฏฺยิตตา)

ตา (กุมาริกาโย) อ.เด็กหญิง ท. เหล่านั้น อลงกตา จ ผู้ประดับแล้วด้วย ปฏฺยิตตา จ ผู้ตกแต่งแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อลงกตปฏฺยิตตา ชื่อว่าอลงกตปฏฺยิตตา (ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว), ได้แก่เด็กหญิงทั้งหลาย.

คามากิมฺขิโย, กุมาริกาโย

เป็นทวีปทภินนาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

คามสฺส อภิมุขํ ยาสนฺติ คามากิมฺขิโย, กุมาริกาโย. (คาม + อภิมุข)

อภิมุขํ อ.หน้าเฉพาะ คามสฺส ต่อหมู่บ้าน ยาสฺ (กุมาริกานํ) แห่งเด็กหญิง ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา กุมาริกาโย) อ.เด็กหญิง ท. เหล่านั้น คามากิมฺขิโย ชื่อว่าคามากิมฺขิ (ผู้มีหน้าตรงต่อหมู่บ้าน, ผู้มุ่งหน้าต่อหมู่บ้าน), ได้แก่เด็กหญิงทั้งหลาย.

สกลคามวาสีโน, ชนา

เป็นสัตตมิตฺตปฺปรีสสฺมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. สกลโล จ โส คาโม จาติ สกลคาโม. (สกล + คาม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

สกลโล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น คาโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สกลคาโม ชื่อว่าสกลคาม. (หมู่บ้านทั้งสิ้น)

๒. สกลคาเม วสนฺติ สีเลนาคิ สกลคามวาสีโน, ชนา. (สกลคามสทฺทูปฺปท + วส นิวาเส) ในการอยู่ + ฌปฺจจฺย) สัตตมิตฺตปฺปรีสสฺมาส, กิตฺตนตสฺมาส, กิตฺตรูป, ตสฺสสีลสาธนะ

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ สกลคาเม ในหมู่บ้านทั้งสิ้น สีเลน โดย

ปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ สกลตามวาสโน ชื่อว่าสกลตามวาส (ผู้อยู่ในหมู่บ้านทั้งสิ้นโดยปกติ, ชาวบ้านทั้งสิ้น), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

กฏจตุรภิษามตตํ, วตถุ

เป็นบัญญัติวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กฏจจุ จ โส ภิกขา จาติ กฏจจุภิกขา. (กฏจจุ + ภิกขา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

กฏจจุ จ อ.ทัพพีหนึ่งด้วย โส อ.ทัพพีหนึ่งนั้น ภิกขา จ เป็นภิกษาดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กฏจจุภิกขา ชื่อว่ากฏจจุภิกขา. (ภิกษาทัพพีหนึ่ง)

๒. กฏจจุภิกขา มตตา ยสฺสาติ กฏจจุภิกขามตตํ, วตถุ. (กฏจจุภิกขา + มตตา) บัญญัติ-
วิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กฏจจุภิกขา อ.ภิกษาทัพพีหนึ่ง มตตา เป็นประมาณ ยสฺส (วตถุสฺส) แห่งวตถุใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ วตถุ) อ.วตถุนั้น กฏจจุภิกขามตตํ ชื่อว่ากฏจจุภิกขามตต (มีภิกษาทัพพีหนึ่งเป็นประมาณ, สักว่าภิกษาทัพพีหนึ่ง), ได้แก่วตถุ.

ยถาโธโต, ปตฺโต

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยถา โธโต ยถาโธโต. (ยถา + โธต)

(ปตฺโต) อ.บาตร (อตฺตนา) โธโต อันอันพระองค์ ทรงล้างแล้ว ยถา อย่างไร ยถาโธโต
ชื่อว่ายถาโธต (อันพระองค์ทรงล้างแล้วอย่างไร, ตามที่ทรงล้างแล้ว), ได้แก่บาตร.

คามทวารํ

เป็นบัญญัติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามสฺส ทวารํ คามทวารํ. (คาม + ทวาร)

ทวารํ อ.ประตู คามสฺส แห่งหมู่บ้าน คามทวารํ ชื่อว่าคามทวาร. (ประตูหมู่บ้าน)

ทสน์เกฬิ

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

ทสน์ณจ เกฬิ จ ทสน์เกฬิ. (ทสน์ + เกฬิ)

ทสน์ จ อ.การทว้ระด้วย เกฬิ จ อ.การเยาะเย้ยด้วย ทสน์เกฬิ ชื่อว่าทสน์เกฬิ. (การทว้ระและการเยาะเย้ย)

จิมจฉายทุกข

เป็นปัญจมีตปุริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ อุปปนัคพท มีวิเคราะหว่า

จิมจฉาย อุปปนั ทกข จิมจฉายทุกข. (จิมจฉาย + อุปปน + ทกข)

ทุกข อ.ทุกข อุปปนั อันเกิดขึ้นแล้ว จิมจฉาย แต่ความทว จิมจฉายทุกข ชื่อว่าจิมจฉายทุกข. (ทุกขที่เกิดขึ้นแต่ความทว)

ปาปิมา, มาโร

เป็นอัสสตติตทิต มีวิเคราะหว่า

ปาปิ อสส อตติติ ปาปิมา, มาโร. (ปาปิ + อิมนุตัจจ)

ปาปิ อ.บาป อสส (มารส) ของมารนั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โล มาโร) อ.มารนั้น ปาปิมา ชื่อว่าปาปิมนุ (ผู้มีบาป), ไต้แก่มาร.

อามสสรเทวโลโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อามสสร จ ส่า เทวโลโก จาติ อามสสรเทวโลโก. (อามสสร + เทวโลก)

อามสสร จ อ.ชื่อว่าอามสสรด้วย ส่า อ.ชื่อว่าอามสสรนั้น เทวโลโก จ เป็นเทวโลกด้วย อติ เพราะเหตุนั้น อามสสรเทวโลโก ชื่อว่าอามสสรเทวโลก. (เทวโลกชื่อว่าอามสสร)

ปิติสข

เป็นปัญจมีตปุริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ อุปปนัคพท มีวิเคราะหว่า

ปิติยา อุปปนั สข ปิติสข. (ปิติ + อุปปน + สข)

สข อ.สข อุปปนั อันเกิดขึ้นแล้ว ปิติยา แต่ปิติ ปิติสข ชื่อว่าปิติสข. (สขที่เกิดขึ้นแต่ปิติ)

ปิตุภษา, มย

เป็นจัญญูวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปิตุ ภษา เยสนฺติ ปิตุภษา, มย. (ปิตุ + ภษา)

ปิตุ อ.ปิตุ ภษา เป็นภักษา เยส (อุมหาก) ของเรา ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต มย) อ.เรา ท. เหล่านั้น ปิตุภษา ชื่อว่าปิตุภษ (มีปิตุเป็นภักษา), ได้แก่เราทั้งหลาย.

ปฺลิตฺพุทฺธนตฺถิ

เป็นสัณฺฆาวนาบุพพทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปฺลิตฺพุทฺธํ อิตฺติ อตฺถิ ปฺลิตฺพุทฺธนตฺถิ. (ปฺลิตฺพุทฺธ + อตฺถิ)

อตฺถิ อ.อรรถ ปฺลิตฺพุทฺธํ อิตฺติ ว่าพัวพัน ปฺลิตฺพุทฺธนตฺถิ ชื่อว่าปฺลิตฺพุทฺธนตฺถ. (อรรถว่าพัวพัน)

ราคะทินิ, กิณฺจนานิ

เป็นจัญญูวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ราโค อาทิ เยสนฺติ ราคะทินิ, กิณฺจนานิ. (ราคะ + อาทิ)

ราโค อ.ราคะ อาทิ เป็นต้น เยส (กิณฺจนานิ) แห่งกิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ กิณฺจนานิ) อ.กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล ท. เหล่านั้น ราคะทินิ ชื่อว่าราคะทินิ (มีราคะเป็นต้น), ได้แก่กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวลทั้งหลาย.

กิณฺจนานิ

เป็นกัตตุรูป, กรณสาธนะ มิวีเคราะหฺว่า

กิณฺเจนฺติ เอเตนาคิ กิณฺจนานิ, ปลิโพธา. (กิจิ มทฺทเน ในการย้าย + ยุปัจจัย)

(สฺตฺตา) อ.สฺตฺว ท. กิณฺเจนฺติ ย่อมกังวล เอเตติ (กิเลสชาติ) ด้วยกิเลส ท. เหล่านี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตานิ กิเลสชาติ) อ.กิเลสชาติ ท. เหล่านี้ กิณฺจนานิ ชื่อว่ากิณฺจน. (กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวลทั้งหลาย)

เทสนาวสาน์

เป็นฉนฺตูปปฺริสฺสํมาสํ มิวฺเตระหฺวํ

เทสนาย อวสาน์ เทสนาวสาน์. (เทสนา + อวสาน์)

อวสาน์ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน์ ชื่อว่าเทสนาวสาน์. (เวลาจบพระเทศนา)

๓. โกสลดรณโณ ปราชยวตถุ ๕ [๑๕๘]

โกสลดรณโณ ปราชยวตถุ (มยา วุจเจเต) ๕

ปราชยวตถุ อ.เรื่องแห่งความปราชัย โกสลดรณโณ ของพระราชาพระนามว่าโกศล
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทธรโณสะ) (วุจเจเต) จะกล่าว ๕

ปราชยวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเต อาชยาดบทกัมมวจาก
โกสลดรณโณ สามีสัมพันธะใน ปราชยวตถุ มยา อนภิตกัตตาใน วุจเจเต ๕

๓. เรื่องความปราชัยของพระเจ้าโกศล

๑. “ชย เวรุตติ อิม ฐมมเทสน สตุถา เขตวเน วิหรนโต โกสลดรณโณ ปราชย
อารพุก กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนโต โกสลดรณโณ ปราชย อารพุก “ชย เวรุตติ อิม ฐมมเทสน กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุก ทรงปรารภ ปราชย ซึ่งความปราชัย โกสลดรณโณ ของพระราชาพระนามว่า
ปเสนทิโกศล กเถสิ ตรัสแล้ว อิม ฐมมเทสน ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “ชย เวรุตติ
ว่า “ชย เวร” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดา เมื่อประทับในพระเขตวัน ทรงปรารภความปราชัยของพระเจ้าปเสนทิ-
โกศล ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “ชย เวร” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกตกัตตาใน กเถสิ อาชยาดบทกัตตวจาก “ชย เวร” สรุปะใน อิติ ๕ ศัพท
อาทยัตถะใน อิม ฐมมเทสน อิม วิเสสนะของ ฐมมเทสน ๕ วุตตกัมมะใน กเถสิ
เขตวเน วิสยธาระใน วิหรนโต ๕ อัปภันตกริยาของ สตุถา โกสลดรณโณ สามีสัม
พันธะใน ปราชย ๕ วุตตกัมมะใน อารพุก ๕ สมานกาลกริยาใน กเถสิ ๕

๒. โส กิร กาสิกคาม นิสสาย ภาคินะเยเนน อชาตสตุตนา สทฐิ ยุชฌนโต เตเน ตโย
วาเร ปราชิตอ ตติเย วาเร จินเตสิ “อหิ ชีรุมช ทารก ปราชะตุ นาสกชี, กิ เม
ชีวีเตนาติ ๕

โส (โกสลราชา) กิร กาสิกคามํ นิสฺสาย ภาคิเนยฺเยน อชาตสตุตฺตนา สทฺธิํ ยฺชุมฺมนโต เตน (อชาตสตุตฺตนา) ตโย วาเร ปราชิโต ตติเย วาเร จินฺตลฺลิตฺติ “อหํ ชีรฺมขํ ทารกํ ปราเชตฺตํ น อสฺสขี, กิ (ปโยชน) เม ชีวิตฺเตนาติ ฯ

กิริได้ยิโนว่า โส (โกสลราชา) อ.พระราชาพระนามว่าโกศลนั้น นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว กาสิกคามํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากาสิกะ ยฺชุมฺมนโต ทรงรบอยู่ สทฺธิํ กับ อชาตสตุตฺตนา ด้วยพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรู ภาคิเนยฺเยน ผู้เป็นหลาน เตน (อชาตสตุตฺตนา) ปราชิโต ผู้อันพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรุนั้น ให้พ่ายแพ้แล้ว วาเร ลัณวาระ ท. ตโย สาม จินฺตลฺลิตฺติ ทรงดำริแล้ว วาเร ในวาระ ตติเย ที่สาม อิติ ว่า “อหํ อ.เรา น อสฺสขี ไม่ได้ आजแล้ว ชีรฺมขํ ทารกํ ปราเชตฺตํ เพื่ออัน ยังเด็ก ผู้มีน้ำนมในปาก ให้พ่ายแพ้, กิ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร ชีวิตฺเตน ด้วยชีวิต เม แก่เรา’ อิติ ดังนี้ ฯ

ได้ยิโนว่า พระเจ้าโกศลนั้น ทรงอาศัยกาสิกคาม ทรงรบอยู่กับด้วยพระเจ้าอชาตศัตรู ผู้เป็นหลาน ถูกพระเจ้าอชาตศัตรูให้พ่ายแพ้ถึง ๓ ครั้ง ในวาระที่ ๓ ทรงดำริว่า “เราไม่ได้ आजเพื่อจะยังเด็กผู้มีน้ำนมในปากให้พ่ายแพ้ได้, ประโยชน์อะไรด้วยชีวิตแก่เรา”

กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ โส วิเสสฺสนะของ โกสลราชาฯ สทฺธกัถตาใน จินฺตลฺลิตฺติฯ อาชยาต-บทกัถตฺตวาจก กาสิกคามํ อวุตฺตกัมมมะใน นิสฺสายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยฺชุมฺมนโต ภาคิเนยฺเยน วิเสสฺสนะของ อชาตสตุตฺตนาฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิํฯ กิริยาสมวายะ ใน ยฺชุมฺมนโตฯ อัปฺพันฺตรกิริยาของ โกสลราชา เตน วิเสสฺสนะของ อชาตสตุตฺตนาฯ อนภิทกัถตาใน ปราชิโต ตโย วิเสสฺสนะของ วาเรฯ อัจจันตสังโยคะใน ปราชิโตฯ วิเสสฺสนะของ โกสลราชา ตติเย วิเสสฺสนะของ วาเรฯ กาลสัถตฺตมีใน จินฺตลฺลิตฺติ “อหํ สทฺธกัถตาใน อสฺสขีฯ อาชยาตบทกัถตฺตวาจก ชีรฺมขํ วิเสสฺสนะของ ทารกํฯ การิตกัมมมะ ใน ปราเชตฺตํฯ ตุมฺมตฺตสัมปทานใน อสฺสขี นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน อสฺสขี, กิ วิเสสฺสนะของ ปโยชนํฯ ลิงคัถถะ เม สัมปทานใน ปโยชนํ ชีวิตฺเตน ตติยาวิเสสฺสนะใน ปโยชนํ” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺตลฺลิตฺติ ฯ

๓. โส อาหารุปฺจเจทํ กตฺวา มณฺจเก นิปฺชฺชติ ฯ

โส (โกสลราชา) อาหารุปฺจเจทํ กตฺวา มณฺจเก นิปฺชฺชติ ฯ

โส (โกศลราชา) อ.พระราชพาพระนามว่าโกศลนั้น กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อาหารปจฺ-
เจทํ ซึ่งการเข้าไปตัดซึ่งพระกระยาหาร นิปชฺชติ บรรทมแล้ว มณฺจเก บนพระแท่น ๫

พระเจ้าโกศลนั้น ทรงทำการเข้าไปตัดพระกระยาหาร บรรทมบนพระแท่น

โส วิเสสณะของ โกศลราชา ๗ สุธกัถตาใน นิปชฺชติ ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก อาหารปจฺ-
เจทํ อุตตตกัมมะใน กตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปชฺชติ มณฺจเก อุปสิเลสิกาธาระใน
นิปชฺชติ ๫

๔. อถ สฺส สา ปวตฺติ สกลนคฺรํ ปตฺถริ ๫

อถ สฺส (โกศลธมฺม) สา ปวตฺติ สกลนคฺรํ ปตฺถริ ๫

อถ ครั้งนั้น สา ปวตฺติ อ.ความเป็นไปทั่วนั้น สฺส (โกศลธมฺม) ของพระราช
พระนามว่าโกศลนั้น ปตฺถริ แผ่ไปแล้ว สกลนคฺรํ ตลอดพระนครทั้งสิ้น ๫

ครั้งนั้น ความเป็นไปนั้น ของพระเจ้าโกศลนั้น แผ่ไปตลอดพระนครทั้งสิ้น

อถ กาลสัตฺตมี สา วิเสสณะของ ปวตฺติ ๗ สุธกัถตาใน ปตฺถริ ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก
อสฺส วิเสสณะของ โกศลธมฺม สามีสัมพันธะใน ปวตฺติ สกลนคฺรํ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน
ปตฺถริ ๫

๕. ภิกฺขุ ตถาคตสฺส อาโรเจสฺสุ “ภนฺเต ราชา กิร กาสิกคามกํ นิสฺสาย ตโย วาเร ปราชิตฺโต, โส อิทานิ ปราชิตฺวา อากโต ‘ชีรมุขํ ทารกํ ปราชิตฺตํ นาสกฺขี, กิ เม ชีวเตนาติ อาหารปจฺเจทํ กตฺวา มณฺจเก นิปฺนโนติ ๫

ภิกฺขุ ตถาคตสฺส อาโรเจสฺสุ “ภนฺเต ราชา กิร กาสิกคามกํ นิสฺสาย (อชาตสตุตฺตนา) ตโย วาเร
ปราชิตฺโต, โส (ราชา) อิทานิ ปราชิตฺวา อากโต (อหํ) ชีรมุขํ ทารกํ ปราชิตฺตํ น อสฺกฺขี,
กิ (ปโยชนํ) เม ชีวเตนาติ (จินฺเตตฺวา) อาหารปจฺเจทํ กตฺวา มณฺจเก นิปฺนโนติ ๫

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อาโรเจสฺสุ กราบทูลแล้ว ตถาคตสฺส แก่พระตถาคต อิติ วา “ภนฺเต
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า ราชา อ.พระราช นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว
กาสิกคามกํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากาสิกะ (อชาตสตุตฺตนา) อันพระราชนามว่าอชาตศัตรู

ปราชิต ทรงให้พ่ายแพ้แล้ว วาเร สันวาระ ท. ตโย สาม, โส (ราชา) อ.พระราชานั้น ปราชิตวา ทรงพ่ายแพ้แล้ว อิทานิ ในกาลนี้ อาคโต เสด็จมาแล้ว (จินเตตวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า ‘(อห) อ.เรา น อสกุขี ไม่ได้ आजแล้ว ชีรมุข ทารก ปราเชตุ เพื่ออัน ยังเด็ก ผู้มีน้ำนมในปาก ให้พ่ายแพ้, ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร ชีวิติน ด้วยชีวิต เม แก่เรา’ อิติ ดังนี้ กตวา ทรงกระทำแล้ว อาหารุปจเฑท ซึ่งการเข้าไป ตัดซึ่งอาหาร นิปนโน บรรทมแล้ว มญจเก บนพระแท่น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุกราบทูลแต่พระตถาคตว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ทราบข่าวว่า พระราชา ทรงอาศัยกาลสิกคาม ถูกพระเจ้าอชาตศัตรูให้พ่ายแพ้ถึง ๓ ครั้ง, พระราชาทรงพ่ายแพ้ ในบัดนี้ เสด็จมาแล้ว ทรงดำริว่า ‘เราไม่ได้ आजเพื่อจะยังเด็กทารกผู้มีน้ำนมในปากให้ พ่ายแพ้ได้, ประโยชน์อะไรด้วยชีวิตแก่เรา’ ดังนี้ ทรงทำการเข้าไปตัดอาหาร บรรทม บนพระแท่น”

ภิกษุ สุททกัตตาใน อาโรเจสุ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ตถาคตสฺส สัมปทานใน อาโรเจสุ “ภนฺเต อาลปนะ กิรคัพท อนุสสวณฺตเถ ราชาน วุตตกัมมะใน ปราชิตฺตฺว กิตตบทเหตุกัมมวาจก กาสิกคามกํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายํ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปราชิตฺตฺว อชาตสตุตฺตนา อนภินิหิตกัตตาใน ปราชิตฺตฺว ตโย วิเสสฺสนะของ วาเรจฺจ อัจจันต-สังโยคะใน ปราชิตฺตฺว, โส วิเสสฺสนะของ ราชานํ สุททกัตตาใน นิปนโนจฺจ กิตตบทกัตตฺว วาจก อิทานิ กาลสํตตมฺมีใน ปราชิตฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคโตจฺจ วิเสสฺสนะของ ราชานํ ‘อหํ สุททกัตตาใน อสกุขีจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ชีรมุขํ วิเสสฺสนะของ ทารกํจฺจ การิตกัมมะใน ปราเชตฺตฺว ตุมฺหํตถสัมปทานใน อสกุขี นคัพท ปฏฺวิเสสฺสนะใน อสกุขี, ก็ วิเสสฺสนะของ ปโยชนํจฺจ ลิงคัตถะ เม สัมปทานใน ปโยชนํ ชีวิติน ตติยาวิเสสฺสนะใน ปโยชนํ’ อิติคัพท อากาเรใน จินเตตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อาหารุปจเฑท อวุตตกัมมะใน กตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปนโน มญฺจเก อุปสิเลสิกาธาระใน นิปนโน” อิติคัพท อากาเรใน อาโรเจสุ ฯ

๖. สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา “ภิกฺขเว ชินฺนโตปิ เวรํ ปสวติ, ปราชิตฺตฺว ปน ทุกฺขํ เสติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“ชยํ เวรํ ปสวติ,

ทุกฺขํ เสติ ปราชิตฺตฺว;

อุปสมโต สุขี เสดิ

หิตวา ชยปราชชนนิตี ฯ

สตถา เตสั (ภิกขุณ) กถิ์ สุตวา “ภิกขเว (ปุคฺคโล) ชินฺหโตปิ เวรํ ปสวติ, (ปุคฺคโล ปเรน ปุคฺคเลน) ปราชิตो ปน ทุกฺขี เสดิ เอว” อิติ วตฺวา อิมิ คาคํ อาห

“(ปุคฺคโล) ชยิ เวรํ ปสวติ, (ปุคฺคโล) ทุกฺขี เสดิ (ปเรน ปุคฺคเลน) ปราชิตो;

(ปุคฺคโล) อุปสมโต สุขี เสดิ หิตวา ชยปราชชนนิตี ฯ

สตถา อ.พระศาสดา สุตวา ทรงสดับแล้ว กถิ์ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสั (ภิกขุณ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ชินฺหโตปิ แม้ขณะอยู่ ปสวติ ย่อมประสบ เวรํ ซึ่งเวร, ปน ส่วนว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปเรน ปุคฺคเลน) ปราชิตो ผู้อันบุคคลอื่น ให้แพ้แล้ว เสดิ เอว ย่อมนอนนั้นเที่ยว ทุกฺขี เป็นทุกข์” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมิ คาคํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ชยิ ขณะอยู่ ปสวติ ย่อมประสบ เวรํ ซึ่งเวร, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปเรน ปุคฺคเลน) ปราชิตो ผู้ อันบุคคลอื่น ให้แพ้แล้ว เสดิ ย่อมนอน ทุกฺขี เป็นทุกข์, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปสมโต ผู้เข้าไปสงบแล้ว หิตวา ละ แล้ว ชยปราชย์ ซึ่งความชนะและความแพ้ เสดิ ย่อมนอน สุขี เป็นสุข” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล แม้ขณะอยู่ ย่อมประสบเวร, ส่วนบุคคล ผู้ถูกบุคคลอื่นให้พ่ายแพ้ ย่อมนอนเป็นทุกข์ นั้นแหละ” ดังนี้ แล้วตรัสพระศาสดานี้ว่า

“บุคคลขณะอยู่ ย่อมประสบเวร, บุคคลผู้ถูกบุคคลอื่นให้พ่าย แพ้ ย่อมนอนเป็นทุกข์, บุคคลผู้เข้าไปสงบแล้ว ละความชนะ และความแพ้ ย่อมนอนเป็นสุข”

สตถา สุทฺธกัตตาใน อาห ฤ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสั วิเสสณะของ ภิกขุณฺญ สามี- สัมพันธะใน กถิ์ ฤ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ฤ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกขเว อาลปนะ ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน ปสวติ ฤ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิตัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ

ชินนุโตๆ อัมภัตริยาของ ปุคฺคโล เวรํ อุตตกัมมะใน ปสวติ, ปนศัพทํ ปักขันตร-
 ไซตกะ ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน เสดติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ปเรน วิเสสณะของ
 ปุคฺคเลนๆ อนภิตกัตตาใน ปราชิตุๆ วิเสสณะของ ปุคฺคโล ทุกฺขํ กิริยาวิเสสณะใน
 เสดติ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เสดติ” อิติศัพทํ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 อาห อิมํ วิเสสณะของ คากถํๆ อุตตกัมมะใน อาห

“ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน ปสวติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ชย
 อัมภันตรกิริยาของ ปุคฺคโล เวรํ อุตตกัมมะใน ปสวติ, ปุคฺคโล
 สุทธกัตตาใน เสดติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ทุกฺขํ กิริยาวิเสสณะ
 ใน เสดติ ปเรน วิเสสณะของ ปุคฺคเลนๆ อนภิตกัตตาใน
 ปราชิตุๆ วิเสสณะของ ปุคฺคโล, ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน เสดติๆ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อุปสนฺโตๆ อัมภันตรกิริยาของ ปุคฺคโล
 สุขํ กิริยาวิเสสณะใน เสดติ หิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน เสดติ
 ชยปราชยํ อุตตกัมมะใน หิตฺวา” อิติศัพทํ สรุปะใน อิมํ คากถํ
 ๕

๗. ตตฺถ “ชยฺหฺนฺติ ปรี ชินฺนุโต เวรํ ปฏฺฐิลภติ ๕

ตตฺถ (ปเทสุ) “ชยฺหฺนฺติ (ปทสฺส “ปุคฺคโล) ปรี (ปุคฺคลํ) ชินฺนุโต เวรํ ปฏฺฐิลภติ” (อติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ชินฺนุโต ชนະอยู่ ปรี (ปุคฺคลํ) ซึ่ง
 บุคคลอื่น ปฏฺฐิลภติ ย่อมกลับได้ เวรํ ซึ่งเวร” (อติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ) “ชยฺหฺนฺติ
 (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “ชย” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ชย” ความว่า บุคคลชนะบุคคลอื่น ย่อมกลับได้เวร

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสุๆ นิทธารณะใน ปทสฺส “ชย” สรุปะใน อิติๆ ศัพทํ สรุปะใน
 ปทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน ปฏฺฐิลภติๆ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ปรี วิเสสณะของ ปุคฺคลํๆ อุตตกัมมะใน ชินฺนุโตๆ อัมภันตร-
 กิริยาของ ปุคฺคโล เวรํ อุตตกัมมะใน ปฏฺฐิลภติ” อิติศัพทํ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๘. “ปราชิตโตติ ปเรน ปราชิตโต “กทา นุ โข ปจจามิตตสฺส ปิฏฺฐิ ทฏฺฐํ สกฺขิสฺสามีติ
ทุกฺขํ เสติ สพฺพิริยาปເຄສฺ ทุคฺขເမว วิหฺรตีติ อตฺโถ ๕

“ปราชิตโตติ (ปทสฺส “ปุคฺคโล) ปเรน (ปุคฺคเลน) ปราชิตโต ‘(อหํ) กทา นุ โข ปจจามิตตสฺส
ปิฏฺฐิ ทฏฺฐํ สกฺขิสฺสามีติ (จินฺตເນน) ทุกฺขํ เสติ สพฺพิริยาปເຄສฺ ทุคฺขํ เหว วิหฺรตีติ อตฺโถ ๕

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปเรน (ปุคฺคเลน) ปราชิตโต ผู้อันบุคคล
อื่น ให้แพ้แล้ว เสติ ย่อมนอน ทุกฺขํ เป็นทุกข์ วิหฺรติ คือว่าย่อมอยู่ ทุกฺขํ เหว เป็น
ทุกข์นั้นเทียว สพฺพิริยาปເຄສฺ ในอิริยาบถทั้งปวง ท. (จินฺตເນน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า
(อหํ) อ.เรา สกฺขิสฺสามิ จักอาจ ทฏฺฐํ เพื่ออันเห็น ปิฏฺฐิ ซึ่งหลัง ปจจามิตตสฺส
ของศัตรู กทา นุ โข ในกาลไรหนอแล’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“ปราชิตโตติ ว่า “ปราชิตโต” ดังนี้ ๕

บทว่า “ปราชิตโต” ความว่า บุคคล ถูกบุคคลอื่นให้พ่ายแพ้แล้ว ย่อมนอนเป็นทุกข์ คือ
ว่าย่อมอยู่เป็นทุกข์นั้นแหละในอิริยาบถทั้งปวง ด้วยอันคิดว่า “เราจักอาจเพื่อจะเห็น
หลังของศัตรูในกาลไรหนอแล”

“ปราชิตโต” สรุปะไน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๕ สามีสัมพันธะไน อตฺโถ “ปุคฺคโล
สุทฺธกัตตาไน เสติ และ วิหฺรติ เสติ ก็ดี วิหฺรติ ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปเรน
วิเสสณะของ ปุคฺคเลน ๕ อนภินิหิตกัตตาไน ปราชิตโต ๕ วิเสสณะของ ปุคฺคโล ‘อหํ สุทฺธ-
กัตตาไน สกฺขิสฺสามิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กทา กาลสัตตมิมิไน สกฺขิสฺสามิ นุศัพท์
สังกัปปัตถะ โขศัพท์ วจนาลังการะ ปจจามิตตสฺส สามีสัมพันธะไน ปิฏฺฐิ ๕ อวุตตกัมมะ
ไน ทฏฺฐํ ๕ ตุมัตถสัมปทานไน สกฺขิสฺสามิ’ อิติศัพท์ สรุปะไน จินฺตເນน ๕ กรณะไน
เสติ และ วิหฺรติ ทุกฺขํ กิริยาวิเสสณะไน เสติ สพฺพิริยาปເຄສฺ วิสยาธาระไน วิหฺรติ
เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ทุกฺขํ ๕ กิริยาวิเสสณะไน วิหฺรติ ทุกฺขํ เสติ วิวรียะไน
สพฺพิริยาปເຄສฺ ทุคฺขເမว วิหฺรติ ๕ วิวรณะ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๙. “อุปสนฺโตติ อพฺภนฺตเร อุปสนฺตราคาทิกฺกิลโส ชีณาสโว ชยฺยจ ปฺราชยฺยจ
หิตฺวา สุขํ เสติ สพฺพิริยาปເຄສฺ สุขເမว วิหฺรตีติ อตฺโถ ๕

“อุปสนฺโตติ (ปทสฺส) “อพฺภนฺตเร อุปสนฺตราคาทิกฺกิลโส ชีณาสโว ชยฺ จ ปฺราชยฺ จ หิตฺวา

สุขี เสติ สพุพิริยาปเถสุ สุขี เอว วิหริตติ อตุโถ ฯ

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “ชีณาสโว อ.พระชีณาสพ อุปสนฺตราคาทิกุเกโส ผู้มีกิเลส มีราคะเป็นต้นอันเข้าไปสงบแล้ว อพฺพนฺตเร ในภายใน หิตฺวา ละแล้ว ชยํ จ ซึ่ง ความชนะด้วย ปราชยํ จ ซึ่งความพ่ายแพ้ด้วย เสติ ย่อมนอน สุขํ เป็นสุข วิหริติ คือว่าย่อมอยู่ สุขี เอว เป็นสุขนั้นเทียว สพุพิริยาปเถสุ ในอิริยาบถทั้งปวง ท.” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุปสนฺโตติ ว่า “อุปสนฺโต” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

บทว่า “อุปสนฺโต” ความว่า พระชีณาสพ ผู้มีกิเลสมีราคะเป็นต้นอันเข้าไปสงบแล้ว ในภายใน ละความชนะและความพ่ายแพ้ ย่อมนอนเป็นสุข คือว่าย่อมอยู่เป็นสุขนั้น แหละ ในอิริยาบถทั้งปวง

“อุปสนฺโต” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “อุปสนฺตราคาทิกุเกโส วิเสสณะของ ชีณาสโวฯ สุทธกัตตาใน เสติ และ วิหริติ เสติ ก็ดี วิหริติ ก็ดี อาชยาดบทกัตตฺวาจก อพฺพนฺตเร วิสยารณะใน อุปสนฺตราคาทิกุเกโส ชยํ ก็ดี ปราชยํ ก็ดี อวุตตกัมมะใน หิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เสติ และ วิหริติ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ชยํ และ ปราชยํ สุขํ กิริยาวิเสสณะใน เสติ สพุพิริยาปเถสุ วิสยารณะใน วิหริติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สุขํฯ กิริยาวิเสสณะใน วิหริติ สุขี เสติ วิวรียะใน สพุพิริยาปเถสุ สุขเมว วิหริตฺย วิวรณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๐. เทสนาวसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปาปฺณิสฺสุติ ฯ

เทสนาวसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสุ อิติ ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนึ มีโสตปตฺติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตปตฺติผลเป็นต้น ดังนี้ แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมีใน ปาปฺณิสฺสุ พหุ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน

ปาปุณีสู้ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยผลานิๆ
สัมปาปุณียกัมมะไน ปาปุณีสู้ อิตฺติศัพทฺ์ สมาปนะ ๕

.....

โกศลธมฺโม ปราชยวตฺถุ ๕

โกศลธมฺโม ปราชยวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ๕

ปราชยวตฺถุ อ.เรื่องแห่งความปราชัย โกศลธมฺโม ของพระราชาพระนามว่าโกศล

(นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๕

ปราชยวตฺถุ สุทฺธกัตตาไน นิฏฺฐิตํๆ กิตฺตบทกัตตฺวาจก

โกศลธมฺโม สามีสัมพันธะไน ปราชยวตฺถุ ๕

จบเรื่องความปราชัยของพระเจ้าโกศล

—————◆—————

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

โกศลสรณโม ปราชยวตฺถุ

เป็นฉฎฐิตูปริสสมาส โดยมีวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โกสโล จ โส ราชา จาติ โกศลราชา. (โกส + ราช)

โกสโล จ อ.พระนามว่าโกศลด้วย โส อ.พระนามว่าโกศลนั้น ราชา จ เป็นพระราชด้วย
อติ เพราะเหตุนั้น โกศลราชา ชื่อว่าโกศลราช. (พระราชำพระนามว่าโกศล)

๒. ปราชยสฺส วตฺถุ ปราชยวตฺถุ. (ปราชย + วตฺถุ) ฉฎฐิตูปริสสมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง ปราชยสฺส แห่งความปราชัย ปราชยวตฺถุ ชื่อว่าปราชยวตฺถุ. (เรื่องความ
ปราชัย)

จิรมุโข, ทารโก

เป็นทวิพทภินนาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิรํ มุเข ยสฺสาติ จิรมุโข, ทารโก. (จิร + มุข)

จิรํ อ.น่านม มุเข ในปาก ยสฺส (ทารกสฺส) ของเด็กใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น
(โส ทารโก) อ.เด็กนั้น จิรมุโข ชื่อว่าจิรมุข (มีน่านมในปาก), ได้แก่เด็ก.

อาหารุปจฺเจโท

เป็นทติยาตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาหารํ อุปจฺเจโท อาหารุปจฺเจโท. (อาหาร + อุปจฺเจท)

อุปจฺเจโท อ.การเข้าไปตัต อาหารํ ซึ่งอาหาร อาหารุปจฺเจโท ชื่อว่าอาหารุปจฺเจท. (การเข้าไป
ตัตอาหาร)

สกลนครํ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลญจ ตํ นครญจาติ สกลนครํ. (สกล + นคร)

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น นครํ จ เป็นพระนครด้วย อติ เพราะเหตุนั้น สกล-
นครํ ชื่อว่าสกลนคร. (พระนครทั้งสิ้น)

ชยปราชโย

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชโย จ ปราชโย จ ชยปราชโย. (ชย + ปราชย)

ชโย จ อ.ความชนะด้วย ปราชโย จ อ.ความแพ้ด้วย ชยปราชโย ชื่อว่าชยปราชย. (ความชนะและความแพ้)

สพพิริยาปถา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพ จ เต อิริยาปถา จาติ สพพิริยาปถา. (สพเพ + อิริยาปถ)

สพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อิริยาปถา จ เป็นอิริยาปถด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพพิริยาปถา ชื่อว่าสพพิริยาปถ. (อิริยาปถทั้งปวงทั้งหลาย)

อุปสนตราคาทิกกิเลโส, ชินาสโว

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีบัญญัติทวิบทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส และบัญญัติทวิบทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ราโค อาทิ เยสนติ ราคาทโย, กิเลสา. (ราค + อาทิ) บัญญัติทวิบทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส

ราโค อ.ราคา อาทิ เป็นต้น เยส (กิเลสอัน) แห่งกิเลส ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต กิเลสา) อ.กิเลส ท. เหล่านั้น ราคาทโย ชื่อว่าราคาทิ (มีราคาเป็นต้น), ได้แก่กิเลสทั้งหลาย.

๒. ราคาทโย กิเลสา ยสสาติ ราคาทิกกิเลโส, ชินาสโว. (ราคาทิ + กิเลส) บัญญัติทวิบทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส

กิเลสา อ.กิเลส ท. ราคาทโย มีราคาเป็นต้น ยสส (ชินาสวล) แห่งพระชินาสพไต (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ชินาสโว) อ.พระชินาสพนั้น ราคาทิกกิเลโส ชื่อว่าราคาทิกกิเลส (ผู้มีกิเลสมิราคาเป็นต้น), ได้แก่พระชินาสพ.

๓. อุปสนโต จ โส ราคาทิกกิเลโส จาติ อุปสนตราคาทิกกิเลโส, ชินาสโว. (อุปสนโต + ราคาทิกกิเลส) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อุปสันโต จ อ.อันเข้าไปสงบแล้วด้วย โส อ.อันเข้าไปสงบแล้วนั้น ราคาทิฏฐิเลโส จ เป็นผู้มีกิเลสมีราคะเป็นต้นด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปสันตราคาทิฏฐิเลโส ชื่อว่าอุปสันตราคาทิฏฐิเลโส (ผู้มีกิเลสมีราคะเป็นต้นอันเข้าไปสงบแล้ว), ได้แก่พระชินาสพ.

เทสนาวสาน์

เป็นภิกขุผู้ดีปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน์ เทสนาวสาน์. (เทสนา + อวสาน์)

อวสาน์ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน์ ชื่อว่าเทสนาวสาน์. (เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ

เป็นภิกขุผู้วิปทูลยาธิกรณพหุพิหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อุตฺติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทีน ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทีน (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๔. อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถ ๗ [๑๕๙]

อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ๗

อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถ อ.เรื่องแห่งเด็กหญิงในตระกูลคนใดคนหนึ่ง
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโมสเส) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ๗

อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิกขิตกัตตาใน วุจฺเจเต ๗

๔. เรื่องเด็กหญิงในตระกูลคนใดคนหนึ่ง

๑. “นตฺถิ รากสโม อคฺคิตี อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต อณฺณตรํ
กุมาริกํ อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต อณฺณตรํ กุมาริกํ อารพฺภ “นตฺถิ รากสโม อคฺคิตี อิมํ ฐมฺมเทสนํ
กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เชตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเชตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ กุมาริกํ ซึ่งเด็กหญิง อณฺณตรํ คนใดคนหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “นตฺถิ รากสโม อคฺคิตี ว่า “นตฺถิ รากสโม
อคฺคิ” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดา เมื่อประทับในพระเชตวัน ทรงปรารภเด็กหญิงคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระ
ธรรมเทศนานี้ว่า “นตฺถิ รากสโม อคฺคิ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตฺรกัตตาใน กเถสิ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “นตฺถิ รากสโม อคฺคิ” สรุปะในอิติฯ
ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฐมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เชตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกีรียาของ สตุถา อณฺณตรํ วิเสสณะของ
กุมาริกํฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกีรียาใน กเถสิ ๗

๒. ตสฺสา กิร มาตาปิตโร อาวาหํ กตฺวา มงฺกลทิวเส สตุถารํ นิมนตฺยีสฺสุ ๗

ตสฺสา (กุมาริกาย) กิร มาตาปิตโร อาวาหํ กตฺวา มงฺคลทิวเส สตฺถารํ นิมนฺตยีสฺสุ ฯ

กิร ได้ยินว่า มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. **ตสฺสา (กุมาริกาย)** ของนางกุมาริกา นั้น **กตฺวา** กระทำแล้ว **อาวาหํ** ซึ่งอาวาหะ **นิมนฺตยีสฺสุ** ทูลนิมนต์แล้ว **สตฺถารํ** ซึ่งพระศาสดา **มงฺคลทิวเส** ในวันอันเป็นมงคล ฯ

ได้ยินว่า มารดาและบิดาของนางกุมาริกานั้น ทำอาวาหะ จึงทูลนิมนต์พระศาสดา ในวันมงคล

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ มาตาปิตโร สุตฺรกัถตาใน นิมนฺตยีสฺสุ อาชยาตบหกัถตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสนะของ กุมาริกายๆ สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร อาวาหํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺตยีสฺสุ มงฺคลทิวเส กาลสัตตมีใน นิมนฺตยีสฺสุ สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน นิมนฺตยีสฺสุ ฯ

๓. สตฺถา ภิกฺขุสงฺฆปริวัโต ตตฺถ คนฺตฺวา นิสฺสีทิ ฯ

สตฺถา ภิกฺขุสงฺฆปริวัโต ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา นิสฺสีทิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา **ภิกฺขุสงฺฆปริวัโต** ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว **คนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **ตตฺถ (จาเน)** ในที่นั้น **นิสฺสีทิ** ประทับนั่งแล้ว ฯ

พระศาสดา ถูกภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว เสด็จไปในที่นั้น ประทับนั่งแล้ว

สตฺถา สุตฺรกัถตาใน นิสฺสีทิๆ อาชยาตบหกัถตฺวาจาก ภิกฺขุสงฺฆปริวัโต วิเสสนะของ สตฺถา ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสีทิ ฯ

๔. สาปิ โข วรฺรฺกกา ภิกฺขุสงฺฆสฺส อุทกปริสฺสาวนาทีนิ กโรนฺตี อปรารฺปํ สมฺมจฺรติ ฯ

สาปิ โข วรฺรฺกกา ภิกฺขุสงฺฆสฺส อุทกปริสฺสาวนาทีนิ (กิจฺจานิ) กโรนฺตี อปรารฺปํ สมฺมจฺรติ ฯ

สาปิ โข วรฺรฺกกา อ.หญิงสาวแม้นั้นแล **กโรนฺตี** กระทำอยู่ **(กิจฺจานิ)** ซึ่งกิจ ท. **อุทกปริสฺสาวนาทีนิ** มีการกรองซึ่งน้ำเป็นต้น **สมฺมจฺรติ** ย่อมเที่ยวไป **อปรารฺปํ** ไปๆ มาๆ ฯ

หญิงสาวแม้นั้นแล ทำกิจมีการกรองน้ำเป็นต้น ย่อมเที่ยวไป ไปๆ มาๆ

อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ สาๆ วิเสสณะของ วรุธาๆ สุทธกัตตาใน สมุทจติๆ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โขศัพท์ วจนาลังการะ ภิกขุสงฆสฺสๆ สัมปทานใน กโรนฺตี
อุทกปริสฺสาวนาทีนิ วิเสสณะของ กิจจานิๆ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตีๆ อัปภันตรกิริยา
ของ วรุธา อปรปรํ กิริยาวิเสสณะใน สมุทจติ ๕

๕. สามิโกปิสุสา ตํ โอโลเกนฺโต อฏฺฐาสิ ๕

สามิโกปิ อสุสา (วรุธา) ตํ (วรุธํ) โอโลเกนฺโต อฏฺฐาสิ ๕

สามิโกปิ แม่ อ.สามี อสุสา (วรุธา) ของหญิงสาวนั้น โอโลเกนฺโต อฏฺฐาสิ ได้ยืน
แลดูอยู่แล้ว ตํ (วรุธํ) ซึ่งหญิงสาวนั้น ๕

แม่สามีของหญิงสาวนั้น ได้ยืนแลดูอยู่แล้วซึ่งหญิงสาวนั้น

อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ สามิโกๆ สุทธกัตตาใน อฏฺฐาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
อสุสา วิเสสณะของ วรุธาๆ สามีสัมพันธะใน สามิโก ตํ วิเสสณะของ วรุธํๆ อวุตตกัมมะ
ใน โอโลเกนฺโตๆ อัปภันตรกิริยาของ สามิโก ๕

๖. ตสฺส ราควเสน โอโลเกนฺตสฺส อนฺโต กิเลโส สมุทจจติ ๕

ตสฺส (สามิกสฺส) ราควเสน โอโลเกนฺตสฺส อนฺโต กิเลโส สมุทจจติ ๕

กิเลโส อ.กิเลส อนฺโต ในภายใน ตสฺส (สามิกสฺส) ของสามีนั่น โอโลเกนฺตสฺส
ผู้แลดูอยู่ ราควเสน ด้วยสามารถแห่งระคะ สมุทจจติ ย่อมฟังขึ้น ๕

กิเลสในภายในของสามีนั่นผู้แลดูด้วยสามารถแห่งระคะ ย่อมฟังขึ้น

กิเลโส สุทธกัตตาใน สมุทจจติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ สามิกสฺสๆ
สามีสัมพันธะใน อนฺโต ราควเสน ตติยาวิเสสณะใน โอโลเกนฺตสฺสๆ วิเสสณะของ
สามิกสฺส อนฺโต วิสยาธาระใน กิเลโส ๕

๗. โส อนุชาตานุชาโต เนว พุทฺธํ อุปปัจจหิ, น อสีติมหาเถเร, “หตฺถํ ปสาเรตฺวา ตํ [วรุํ] คณฺหิสฺสามีติ ปน จิตฺตํ อกาสิ ฯ

โส (สามิโก) อนุชาตานุชาโต เนว พุทฺธํ อุปปัจจหิ, น อสีติมหาเถเร (อุปปัจจหิ), (โส สามิโก “อหํ) หตฺถํ ปสาเรตฺวา ตํ [วรุํ] คณฺหิสฺสามีติ ปน จิตฺตํ อกาสิ ฯ

โส (สามิโก) อ.สามีนั่น อนุชาตานุชาโต ผู้อันความไม่รู้ครอบงำแล้ว เนว อุปปัจจหิ ไม่บำรุ้งแล้วนั้นที่เียว พุทฺธํ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า, น (อุปปัจจหิ) ไม่บำรุ้งแล้ว อสีติมหาเถเร ซึ่งพระมหาเถระแปดสิบ ท., ปน แต่ว่า (โส สามิโก) อ.สามีนั่น อกาสิ ได้กระทำแล้ว จิตฺตํ ซึ่งความคิด อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ปสาเรตฺวา เหยียดออกแล้ว หตฺถํ ซึ่งมีอ คณฺหิสฺสามิ จักจับ ตํ (วรุํ) ซึ่งหญิงสาวนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

สามีนั่น ถูกความไม่รู้ครอบงำแล้ว ไม่บำรุ้งพระพุทฺธเจ้าเลย, ไม่บำรุ้งพระมหาเถระ ๘๐ รูป, แต่ว่าสามีนั่น ได้ทำจิตว่า “เราเหยียดมือออกแล้ว จักจับหญิงสาวนั้น”

โส วิเสสนะของ สามิโกฯ สุตฺรกัถตาใน อุปปัจจหิฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจาก อนุชาตานุชาโต วิเสสนะของ สามิโก เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ นฯ คัพฺพ ปฏฺวิเสระใน อุปปัจจหิ พุทฺธํ อวุตตกัถมมะใน อุปปัจจหิ, นคัพฺพ ปฏฺวิเสระใน อุปปัจจหิ อสีติมหาเถเร อวุตตกัถมมะใน อุปปัจจหิ, ปนคัพฺพ วิเสสโซตกะ โส วิเสสนะของ สามิโกฯ สุตฺรกัถตาใน อกาสิฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจาก “อหํ สุตฺรกัถตาใน คณฺหิสฺสามิฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจาก หตฺถํ อวุตตกัถมมะใน ปสาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหิสฺสามิ ตํ วิเสสนะของ วรุํฯ อวุตตกัถมมะใน คณฺหิสฺสามิ” อิติคัพฺพ สรุปะใน จิตฺตํฯ อวุตตกัถมมะใน อกาสิ ฯ

๘. สตุถา ตสฺส อชฺชมาสยํ ฅตฺวา, ยถา ตํ [อิตฺถิ] น ปสฺสติ, เอวํ อกาสิ ฯ

สตุถา ตสฺส (สามิกสฺส) อชฺชมาสยํ ฅตฺวา, ยถา (โส สามิโก) ตํ [อิตฺถิ] น ปสฺสติ, เอวํ อกาสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา ฅตฺวา ทรงทราบแล้ว อชฺชมาสยํ ซึ่งอัยยาศัย ตสฺส (สามิกสฺส) ของสามีนั่น อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว เอวํ โดย-, (โส สามิโก) อ.สามีนั่น น ปสฺสติ จะไม่เห็น ตํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น ยถา โดยประการใด, -ประการนั้น ฯ

พระศาสดา ทรงทราบอภัยภัยของสามีนั่น ได้ทรงทำโดยประการที่สามีนั่น จะไม่เห็นหญิงนั้น

สตถา สุทรกัตตาใน อากาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ สามิกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อชฺฌาสยํๆ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากาสิ, โส วิเสสณะของ สามิกโกๆ สุทรกัตตาใน ปสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา ปการัตถะ ตํ วิเสสณะของ อิตฺถิๆ อวุตตกัมมะใน ปสฺสติ นคฺคํ ปฏฺฐิเสระใน ปสฺสติ, เอว ปการัตถะ ๕

๙. โส ตํ อทิสฺวา สตถารํ โอลิเกตฺวา อฏฺฐาสิ ๕

โส (สามิกโก) ตํ (อิตฺถิ) อทิสฺวา สตถารํ โอลิเกตฺวา อฏฺฐาสิ ๕

โส (สามิกโก) อ.สามีนั่น อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว ตํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น โอลิเกตฺวา อฏฺฐาสิ ได้ยืนแลดูแล้ว สตถารํ ซึ่งพระศาสดา ๕

สามีนั่น ไม่เห็นหญิงนั้น ได้ยืนแลดูพระศาสดาแล้ว

โส วิเสสณะของ สามิกโกๆ สุทรกัตตาใน อฏฺฐาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ อิตฺถิๆ อวุตตกัมมะใน อทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลิเกตฺวา สตถารํ อวุตตกัมมะใน โอลิเกตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อฏฺฐาสิ ๕

๑๐. สตถา ตสฺส โอลิเกตฺวา จิตกาเล “กุมารก น หิ รากคฺคินา สทิสฺโส อคฺคิ นาม โทสกลินา สทิสฺโส กลิ นาม ขนฺธปริหรณทุกฺเขน สทิสฺสํ ทุกฺขํ นาม อตฺถิ, นิพฺพาน-สุขสทิสฺสํ สุขํปี นตฺถิเยวาทิ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“นตฺถิ รากสโม อคฺคิ, นตฺถิ โทสสโม กลิ;
นตฺถิ ขนฺธสฺมา ทุกฺขา, นตฺถิ สนฺตปิปรํ สุขนฺติ ๕

สตถา ตสฺส (สามิกสฺส) โอลิเกตฺวา จิตกาเล “กุมารก น หิ รากคฺคินา สทิสฺโส อคฺคิ นาม โทสกลินา สทิสฺโส กลิ นาม ขนฺธปริหรณทุกฺเขน สทิสฺสํ ทุกฺขํ นาม อตฺถิ, นิพฺพานสุขสทิสฺสํ สุขํปี นตฺถิ เอว” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“นตฺถิ รากสโม อคฺคิ, นตฺถิ โทสสโม กลิ;

นตฺถิ ขนฺธสฺมา ทฺกฺขฺชา,

นตฺถิ สนฺติปรี สุขนฺติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กุมารก ดูก่อนกุมาร หิ ก็ อคฺคิ นาม ชื่อ อ.ไฟ สทิสฺส อันเช่นกับ ราคคฺคินา ด้วยไฟคือราคะ กลิ นาม ชื่อ อ.โทษ สทิสฺส อันเช่นกับ โทสกลินา ด้วยโทษคือโทสะ ทฺกฺขฺ นาม ชื่อ อ.ทุกข์ สทิสฺส อันเช่นกับ ขนฺธปริหรณทฺกฺขฺเนน ด้วยทุกข์ในการบริหารซึ่งชั้นนํ อตฺถิ มีอยู่ น หามีได้, สุขํปี แม้ อ.สุข นิพฺพานสุขสทิสฺส อันเช่นกับด้วยสุขคือพระนิพฺพาน นตฺถิ เหว ย่อมไม่มีนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ โอโลเกตฺวา จิตฺกาเล ในกาลเป็นที่แลดู แล้วจึงยืนแล้ว ตสฺส (สามิกสฺส) แห่งสามีนั่น อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“อคฺคิ อ.ไฟ ราคสโม อันเสมอกับด้วยราคะ นตฺถิ ย่อมไม่มี,
กลิ อ.โทษ โทสสโม อันเสมอกับด้วยโทสะ นตฺถิ ย่อมไม่มี,
ทฺกฺขฺชา อ.ทุกข์ ท. ขนฺธสฺมา อันเสมอกับด้วยชั้นนํ นตฺถิ ย่อมไม่มี,
สุขํ อ.สุข สนฺติปรี อันยิ่งกว่าความสงบ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนกุมาร ชื่อว่าไฟอันเช่นกับด้วยไฟคือราคะ ชื่อว่าโทษอันเช่นกับด้วยโทษคือโทสะ ชื่อว่าทุกข์อันเช่นกับด้วยทุกข์ในการบริหารชั้นนํ มีอยู่หามีได้, แม้ความสุข อันเช่นกับด้วยนิพฺพานสุข ย่อมไม่มีนั่นแหละ” ดังนี้ ในกาลเป็นที่ยืนแลดูแล้ว แห่งสามีนั่น แล้วตรัสพระคาถาว่า

“ไฟอันเสมอด้วยราคะ ย่อมไม่มี, โทษอันเสมอด้วยโทสะ ย่อมไม่มี, ทุกข์ทั้งหลาย อันเสมอด้วยชั้นนํ ย่อมไม่มี, สุขอันยิ่งกว่าความสงบ ย่อมไม่มี”

สตฺถา สุทฺธกัฏฺฐาใน อาหฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก ตสฺส วิเสสณะของ สามิกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน จิตฺกาเล โอโลเกตฺวา สมานกาลกิริยาใน จิตฺกาเลฯ กาลสัตฺตมึใน วตฺวา “กุมารก อาลปนะ หิศัพฺท วากยารัมภโชตกะ นาม สามศัพฺท สัณฺญาโชตกะเข้ากับ อคฺคิ กลิ และ ทฺกฺขฺ อคฺคิ กัฏฺฐิ กลิ กัฏฺฐิ ทฺกฺขฺ กัฏฺฐิ สุทฺธกัฏฺฐาใน อตฺถิฯ กิริยาบทกัฏฺฐาจาก นศัพฺท ปฏฺวิเสชนันตกะ ราคคฺคินา ตติยาวิเสสณะใน สทิสฺสฯ วิเสสณะของ อคฺคิ โทสกลินา ตติยาวิเสสณะใน สทิสฺสฯ วิเสสณะของ กลิ ขนฺธปริหรณทฺกฺขฺเนน ตติยาวิเสสณะใน สทิสฺสฯ วิเสสณะของ ทฺกฺขฺ, นิพฺพานสุขสทิสฺส วิเสสณะของ สุขํ

อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ สุกข์ๆ สุกฐกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ นตฺถิ” อิติศัพท์ อากาธะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คาถ์ๆ อวุตตกัมมะใน อาห

“ราคสโม วิเสสณะของ อคฺคิๆ สุกฐกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก, โทสสโม วิเสสณะของ กลิๆ สุกฐกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก, ขนฺธสมา วิเสสณะของ ทุกฺขาๆ สุกฐกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก, สนฺติปรํ วิเสสณะของ สุกข์ๆ สุกฐกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก” อิติศัพท์ สรุปะใน อิมํ คาถ์ ๕

๑๑. ตตฺถ “นตฺถิ ราคสโมติ ฐมํ วา ชาลํ วา องฺคารํ วา อทสฺเสตฺวา อนฺโตเยว ฌาเปตฺวา ภสฺสมมฺภูจึ กาทํ สมตฺถิเณ ราเคน สโม อญฺเณ อคฺคิ นาม นตฺถิ ๕

ตตฺถ (ปเทสฺ) “นตฺถิ ราคสโมติ (ปททวยสฺส) “ฐมํ วา ชาลํ วา องฺคารํ วา อทสฺเสตฺวา อนฺโต เอว ฌาเปตฺวา ภสฺสมมฺภูจึ กาทํ สมตฺถิเณ ราเคน สโม อญฺเณ อคฺคิ นาม นตฺถิ” (อิตฺติ อตฺถิเณ) ๕

(อตฺถิเณ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อคฺคิ นาม ชื่อ อ.ไฟ อญฺเณ อันอื่น สโม อันเสมอ ราเคน ด้วยราคะ สมตฺถิเณ อันสามารถ ฐมํ วา ชาลํ วา องฺคารํ วา อทสฺเสตฺวา อนฺโต เอว ฌาเปตฺวา ภสฺสมมฺภูจึ กาทํ เพื่ออัน ไม่แสดง ซึ่งคว้นหรือ หรือว่าซึ่ง เปลวไฟ หรือว่าซึ่งถ่านเพลิง แล้วจึงไหม้ ในภายในนั้นเทียว แล้วจึงกระทำให้เป็นกองแห่งถ้ำ นตฺถิ ย่อมไม่มี” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “นตฺถิ ราคสโมติ (ปททวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น -หมวดสองแห่งบทว่า “นตฺถิ ราคสโม” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “นตฺถิ ราคสโม” ความว่า ชื่อว่าไฟอื่นอันเสมอด้วย ราคะ อันสามารถเพื่อจะไม่แสดงคว้นไฟ เปลวไฟ หรือว่าถ่านเพลิง แล้วจึงไหม้ ในภายในนั้นแหละ แล้วจึงทำให้เป็นกองขึ้นถ้ำ ย่อมไม่มี

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสฺๆ นิทธารณะใน ปททวยสฺส “นตฺถิ ราคสโม” สรุปะใน อิตฺติๆ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺถิเณ “สมตฺถิเณ กิตฺติ สโม กิตฺติ อญฺเณ กิตฺติ วิเสสณะของ อคฺคิ นามศัพท์ สัณญาโชตกะเข้ากับ อคฺคิๆ สุกฐกัตตา

ใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจาก ฐมฺมํ กิตฺติ ชาลํ กิตฺติ อังคารํ กิตฺติ อวุตตกัมมมะใน
 อทฺสเสตฺวา วา สามคฺคิพฺพํ ปทวิกัปปิตฺตเตเข้ากัปป ฐมฺมํ ชาลํ และ อังคารํ อทฺสเสตฺวา
 สมานกาลกิริยาใน ฌาเปตฺวา เอวคฺคิพฺพํ อวธารณะเข้ากัปป อนนฺโตฯ วิสยาธาระใน
 ฌาเปตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กาตุํ ภสฺสมมฺภูจฺจํ วิกิตกัมมมะใน กาตุํฯ ตุมฺมัตถสัสมฺปทาน
 ใน สมตฺถโก ราเคน ตติยาวิเสสณะใน สโม” อิตฺติคฺคิพฺพํ สฺรูปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๒. “กลีติ โทเสน สโม อปฺราโรปิ นตฺถิ ฯ

“กลีติ (ปทสฺส) “โทเสน สโม อปฺราโรปิ นตฺถิ” (อิตฺติ อตฺถโก) ฯ

(อตฺถโก) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อปฺราโรปิ แมํ อ.ความผิด สโม อันเสมอ โทเสน
 ด้วยโทสะ นตฺถิ ย่อมไม่มี” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กลีติ ว่า “กลี” ดังนี้ ฯ

บทว่า “กลี” ความว่า แมํความผิดอันเสมอกับด้วยโทสะ ย่อมไม่มี

“กลี” สฺรูปะใน อิตฺติฯ คฺคิพฺพํ สฺรูปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโก “สโม วิเสสณะ
 ของ อปฺราโร อปิคฺคิพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากัปป อปฺราโรฯ สฺพุทฺธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบท
 กัตตฺวาจาก โทเสน ตติยาวิเสสณะใน สโม” อิตฺติคฺคิพฺพํ สฺรูปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๓. “ขนฺธสฺมาติ ขนฺธเรหิ สมา ฯ

“ขนฺธสฺมาติ (ปทสฺส) “ขนฺธเรหิ สมา” (อิตฺติ อตฺถโก) ฯ

(อตฺถโก) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “สมา อันเสมอ ขนฺธเรหิ ด้วยขันธ ท.” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส)
 แห่งบท “ขนฺธสฺมาติ ว่า “ขนฺธสมา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ขนฺธสมา” ความว่า อันเสมอกับด้วยขันธทั้งหลาย

“ขนฺธสมา” สฺรูปะใน อิตฺติฯ คฺคิพฺพํ สฺรูปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโก “ขนฺธเรหิ
 ตติยาวิเสสณะใน สมาฯ วิเสสณะของ ทุกฺขา” อิตฺติคฺคิพฺพํ สฺรูปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๔. ยถา ปริหริยมานา ขนฺธา ทุกฺขา, เอรํ อญฺโฆ ทุกฺโข นาม นตฺถิ ฯ

“ยถา (ปุคฺคเลน) ปริหริยมานา ขนฺธา ทุกฺขา (โหนฺติ), เอวํ อญฺโฆ ทุกฺโข นาม นตฺถิ” (อติ
อตฺโถ ปณฺธุเทเน เวทิตพฺโพ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อธิบาย (อติ) ว่า “ขนฺธา อ.ขันธฺ ท. (ปุคฺคเลน) ปริหริยมานา อันอัน
บุคคลบริหารอยู่ ทุกฺขา เป็นทุกฺข์ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ยถา จันใด, ทุกฺโข นาม ชื่อ
อ.ทุกฺข์ อญฺโฆ อื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี เอวํ จันนั้น” (อติ) ดังนี้ (ปณฺธุเทเน) อันบัณฑิต
(เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

บัณฑิตพึงทราบอธิบายว่า “ขันธฺทั้งหลายที่บุคคลบริหารอยู่ เป็นทุกฺข์ จันใด, ชื่อว่า
ทุกฺข์อื่น ย่อมไม่มี จันนั้น”

“ปริหริยมานา วิเสสณะของ ขนฺธาฯ สุกฺธกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา
อุปมาโชตกะ ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน ปริหริยมานา ทุกฺขา วิคิตกัตตาใน โหนฺติ,
อญฺโฆ วิเสสณะของ ทุกฺโข นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ทุกฺโขฯ สุกฺธกัตตาใน
นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก เอวํ อุปเมยโยชตกะ” อติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ วุตตกัมมะ
ใน เวทิตพฺโพฯ กิตบทกัมมวาทก ปณฺธุเทเน อนภิหิตกัตตาใน เวทิตพฺโพ ฯ

๑๕. “สนฺติปรนฺติ นิพฺพานโต อุตฺตริ อญฺญํ สุขํ นตฺถิ ฯ

“สนฺติปรนฺติ (ปทสฺส) “นิพฺพานโต อุตฺตริ อญฺญํ สุขํ นตฺถิ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สุขํ แม้ อ.สุข อญฺญํ อื่น อุตฺตริ อันยิ่ง นิพฺพานโต
กว่าพระนิพพาน นตฺถิ ย่อมไม่มี” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สนฺติปรนฺติ
ว่า “สนฺติปร” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สนฺติปร” ความว่า แม้สุขอื่นอันยิ่งกว่าพระนิพพาน ย่อมไม่มี

“สนฺติปร” สรุปะใน อติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อุตฺตริ ก็ดี
อญฺญํ ก็ดี วิเสสณะของ สุขํ อปิศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ สุขํฯ สุกฺธกัตตาใน นตฺถิฯ
กิริยาบทกัตตฺวาจก นิพฺพานโต อปาทานใน อุตฺตริ

๑๖. อญฺญํ हि สุขํ สุขเมว, นิพฺพานํ ปน ปรมสุขนฺติ อตฺโถ ฯ

“อญญํ หิ สุขํ สุขํ เอว (โหติ), นิพพานํ ปน ปรมสุขํ (โหติ)” อิติ อตฺโถ (ปณฺธิเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

อตฺโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “หิ จริงอยู่ อญญํ สุขํ อ.สุขอื่น สุขํ เอว เป็นความสุขนั้น เทียบ (โหติ) ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า นิพพานํ อ.พระนิพพาน ปรมสุขํ เป็นสุขอย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ปณฺธิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

บัณฑิตพึงทราบอธิบายว่า “แท้จริง สุขอื่น ก็เป็นสุขทั้งนั้นแหละ, แต่ว่า พระนิพพาน เป็นบรมสุข”

“หิ ศัพท์ ทัพพิกถาโรชิตกะ อญญํ วิเสสนะของ สุขํ สุขุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบท กัตตฺวาจาก เอว ศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สุขํ วิกติกัตตาใน โหติ, ปน ศัพท์ วิเสสโรชิตกะ นิพพานํ สุขุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ปรมสุขํ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติ ศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ วุตตกัมมะใน เวทิตพฺโพฯ กิตบทกัมมวาทก ปณฺธิเตน อนภินิหิตกัตตาใน เวทิตพฺโพ ฯ

๑๗. เทสนาวสาเน กุมาริกา จ कुमारโก จ โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหีสุ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา कुमारิกา จ อ.กุมาริกาด้วย कुमारโก จ อ.กุมารด้วย ปติฏฺฐหีสุ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล ในโสตาปตฺติผล ฯ

เวลาจบพระเทศนา कुमारิกาและกุมาร ตั้งอยู่ในโสตาปตฺติผล

เทสนาวสาเน กาลสัตตมีใน ปติฏฺฐหีสุ कुमारิกา กิติ कुमारโก กิติ สุขุทฺธกัตตาใน ปติฏฺฐหีสุฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ कुमारิกา และ कुमारโก โสตาปตฺติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหีสุ ฯ

๑๘. ตสฺมี สมเย ภควา เตสํ อญฺญมมญฺญํ ทสฺสนาการํ อกาสิติ ฯ

ตสฺมี สมเย ภควา เตสํ (ทฺวินฺนํ ชนํ) อญฺญมมญฺญํ ทสฺสนาการํ อกาสิ อิติ ฯ

ตสฺมี สมเย ในสมัยนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว

ทสฺสนาการํ ซึ่งอาการคืออันเห็น อญฺญมญฺญํ ซึ่งกันและกัน เตสํ (ทวิหฺนํ ชนฺหาณํ)
 แก่ชน ท. สอง เหล่านั้น อิติ ดังนี้แล ฯ

ในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำอาการคืออันเห็นกันและกัน แก่ชนทั้ง ๒
 เหล่านั้น ดังนี้แล

ตสฺมี วิเสสณะของ สมเยยฺย กาลสํตตมฺมีใน อกาสิ ภควา สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิยฺย อาขยาต-
 บทกัตฺตฺวาจาก เตสํ กิตฺติ ทวิหฺนํ กิตฺติ วิเสสณะของ ชนฺหาณํ สัมปทานใน อกาสิ อญฺญมญฺญํ
 อวุตตกัมมะใน ทสฺสนาการํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ อิติศัพทํ สมาปนะ ฯ

.....

อญฺญตรกุลทวาริกาวตฺถุ ฯ

อญฺญตรกุลทวาริกาวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

อญฺญตรกุลทวาริกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งเด็กหญิงในตระกูลคนใดคนหนึ่ง (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อญฺญตรกุลทวาริกาวตฺถุ สุทฺธกัตฺตาใน นิฏฺฐิตํ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องเด็กหญิงในตระกูลคนใดคนหนึ่ง

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถุ

เป็นฉนฺธิฐิตปฺปฺริสฺสมาส โดยมิลิตตมิตปฺปฺริสฺสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุเล ทวาริกา กุลทวาริกา. (กุล + ทวาริกา) สัตตมิตปฺปฺริสฺสมาส

ทวาริกา อ.เด็กหญิง กุเล ในตระกูล กุลทวาริกา ชื่อว่ากุลทวาริกา. (เด็กหญิงในตระกูล)

๒. อณฺณตรจ จ ล่า กุลทวาริกา จาติ อณฺณตรกุลทวาริกา. (อณฺณตรจ + กุลทวาริกา)

วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อณฺณตรจ จ อ.คนใดคนหนึ่งด้วย ล่า อ.คนใดคนหนึ่งนั้น กุลทวาริกา จ เป็นเด็กหญิงในตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อณฺณตรกุลทวาริกา ชื่อว่าอณฺณตรกุลทวาริกา. (เด็กหญิงในตระกูลคนใดคนหนึ่ง)

๓. อณฺณตรกุลทวาริกาย วตฺถุ อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถุ. (อณฺณตรกุลทวาริกา + วตฺถุ) ฉนฺธิฐิตปฺปฺริสฺสมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง อณฺณตรกุลทวาริกาย แห่งเด็กหญิงในตระกูลคนใดคนหนึ่ง อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถุ ชื่อว่า อณฺณตรกุลทวาริกาวตฺถุ. (เรื่องเด็กหญิงในตระกูลคนใดคนหนึ่ง)

มาตาปิตโร

เป็นอิติธิตโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดาทั้งหลาย)

มงฺคลทิวโส

เป็นฉนฺธิฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มงฺคลสฺส ทิวโส มงฺคลทิวโส. (มงฺคล + ทิวส)

ทิวโส อ.วัน มงฺคลสฺส แห่งมงฺคล มงฺคลทิวโส ชื่อว่ามงฺคลทิวส. (วันมงฺคล)

ภิกขุสงฆ์ปริวโต, สัตถา

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีฉัญฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกขุณฺ สงโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺม) ฉัญฐิตปปริสสมาส

สงโฆ อ.หมู่ ภิกขุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฆ์. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

๒. ภิกขุสงฺเเมน ปริวโต ภิกขุสงฺมปริวโต, สัตถา. (ภิกขุสงฺม + ปริวโต) ตติยัตปปริสสมาส

(สัตถา) อ.พระศาสดา ภิกขุสงฺเเมน อันหมู่แห่งภิกษุ ปริวโต แวดล้อมแล้ว ภิกขุสงฺมปริวโต

ชื่อว่าภิกขุสงฺมปริวโต (ผู้อันภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว), ได้แก่พระศาสดา.

อุทกปริสสาวนาทีนิ, กิจจานิ

เป็นฉัญฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีฉัญฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุทกสฺส ปริสสาวนํ อุทกปริสสาวนํ. (อุทก + ปริสสาวน) ฉัญฐิตปปริสสมาส

ปริสสาวนํ อ.การกรอง อุทกสฺส ซึ่งน้ำ อุทกปริสสาวนํ ชื่อว่าอุทกปริสสาวน. (การกรองน้ำ)

๒. อุทกปริสสาวนํ อาทิ เยสฺนติ อุทกปริสสาวนาทีนิ, กิจจานิ. (อุทกปริสสาวน + อาทิ)

ฉัญฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

อุทกปริสสาวนํ อ.การกรองซึ่งน้ำ อาทิ เป็นต้น เยสฺ (กิจจานิ) แห่งกิจ ท. เหล่าใด (อุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กิจจานิ) อ.กิจ ท. เหล่านั้น อุทกปริสสาวนาทีนิ ชื่อว่าอุทก-ปริสสาวนาทิ (มีการกรองน้ำเป็นต้น), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

ราควโส

เป็นฉัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ราควสฺส วโส ราควโส. (ราคว + วส)

วโส อ.สามารถ ราควสฺส แห่งราคะ ราควโส ชื่อว่าราควส. (สามารถแห่งราคะ)

อณฺณณามิกฺกโต, สามีโก

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีนินิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ณณํ อณฺณณํ. (น + ณณ) นินิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

ณณ อ.ความรู น หามิไต้ อยณณณ ซื่อว่าอยณณณ. (ความไมรู)

๒. อยณณณณ อยณณณณ อยณณณณณณณณณ, สามีโก. (อยณณณ + อยณณณณ) ตติยาดัปปุริส-
สมาส

(สามีโก) อ.สามี อยณณณณณ อ้นความไมรู อยณณณณณณณณณ ครอบงำแล้ว อยณณณณณณณณณ
ซื่อว่าอยณณณณณณณณณ (อ้นความไมรูครอบงำแล้ว), ไต้แกสามี.

อสิติมหาเถรา

เป็นอสมาหารทิกุสมาส มีวิเคราะหว่า

อสิติ มหาเถรา อสิติมหาเถรา. (อสิติ + มหาเถร)

มหาเถรา อ.พระมหาเถระ ท. อสิติ แปดสิบ อสิติมหาเถรา ซื่อว่าอสิติมหาเถร. (พระมหาเถระ
๘๐ รูป)

จิตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารสมาส มีวิเคราะหว่า

จิตญจ ตํ กาโล จาติ จิตกาโล. (จิต + กาล)

จิต จ อ.เป็นที่ตั้งอยู่แล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ตั้งอยู่แล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ
เหตุ นั้น จิตกาโล ซื่อว่าจิตกาล. (กาลเป็นที่ตั้งอยู่แล้ว)

ราศคคิ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ราโคเยว อคคิ ราศคคิ. (ราศ + อคคิ)

ราโค เอว อ.ราคะนั้นเทียว อคคิ เป็นไฟ ราศคคิ ซื่อว่าราศคคิ. (ไฟคือราคะ)

โทสกลิ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

โทโสเยว กลิ โทสกลิ. (โทส + กลิ)

โทโส เอว อ.โทสะนั้นเทียว กลิ เป็นโทษ โทสกลิ ซื่อว่าโทสกลิ. (โทษคือโทสะ)

ขนฺธปริทฺธณทุกฺขํ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมิฉฐิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. ขนฺธานํ ปริทฺธณํ ขนฺธปริทฺธณํ (ขนฺธ + ปริทฺธณ) ฉฐิตฺตปฺริสฺสมาส
 ปริทฺธณํ อ.การบริหาร ขนฺธานํ ซึ่งขันธํ ท. ขนฺธปริทฺธณํ ชื่อว่าขนฺธปริทฺธณ. (การบริหาร
 ขันธ, การรักษากันธ)
๒. ขนฺธปริทฺธณเมว ทุกฺขํ ขนฺธปริทฺธณทุกฺขํ. (ขนฺธปริทฺธณ + ทุกฺข) อวธารณบุพพบทกัมม-
 ธารยสฺมาส
 ขนฺธปริทฺธณํ เอว อ.การบริหารซึ่งขันธนั้นเกี่ยว ทุกฺขํ เป็นทุกฺขํ ขนฺธปริทฺธณทุกฺขํ ชื่อว่า
 ขนฺธปริทฺธณทุกฺข. (ทุกฺขคือการบริหารขันธ)

นิพฺพานสุขสทิสฺ, สฺขํ

เป็นตติยาตฺปฺริสฺสมาส โดยมิฉฐิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. นิพฺพานเมว สฺขํ นิพฺพานสุขํ. (นิพฺพาน + สฺข) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส
 นิพฺพานํ เอว อ.พระนิพพานนั้นเกี่ยว สฺขํ เป็นสุขํ นิพฺพานสุขํ ชื่อว่านิพฺพานสุข. (สุขคือ
 พระนิพพาน)
๒. นิพฺพานสุเขน สทิสฺ นิพฺพานสุขสทิสฺ, สฺขํ. (นิพฺพานสุข + สทิส) ตติยาตฺปฺริสฺสมาส
 (สุข) อ.สุข สทิสฺ อันเช้นกับ นิพฺพานสุเขน ด้วยสุขคือพระนิพพาน นิพฺพานสุขสทิสฺ ชื่อว่า
 นิพฺพานสุขสทิส (อันเช้นกับสุขคือพระนิพพาน), ได้แก่สุข.

ราคสโม, อคฺคิ

เป็นตติยาตฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

- ราเคน สโม ราคสโม, อคฺคิ. (ราค + สม)
- (อคฺคิ) อ.ไฟ สโม อันเสมอ ราเคน ด้วยราคะ ราคสโม ชื่อว่าราคสม (อันเสมอด้วยราคะ),
 ได้แก่ไฟ.

โทสสโม, กสิ

เป็นตติยัตตปฐิสสมาส มิวเคราะหฺว่า

โทเสน สโม โทสสโม, กสิ. (โทส + สม)

(กสิ) อ.โทษ สโม อันเสมอ โทเสน ด้วยโทส โทสสโม ชื่อว่าโทสสม (อันเสมอด้วยโทส),
ได้แก่โทษ.

ขนธสมา, ทุกขา

เป็นตติยัตตปฐิสสมาส มิวเคราะหฺว่า

ขนธเหติ สมา ขนธสมา, ทุกขา. (ขนธ + สม)

ทุกขา อ.ทุกซ์ ท. สมา อันเสมอ ขนธเหติ ด้วยขนธ ท. ขนธสมา ชื่อว่าขนธสม (เสมอด้วย
ขนธ), ได้แก่ทุกซ์ทั้งหลาย.

สนธิปรํ, สุข

เป็นปัญจมีตปฐิสสมาส มิวเคราะหฺว่า

สนธิโต ปรํ สนธิปรํ, สุข. (สนธิ + ปร)

(สุข) อ.สุข ปรํ อื่น สนธิโต กว่าพระนิพพาน สนธิปรํ ชื่อว่าสนธิปร (อื่นกว่าพระนิพพาน),
ได้แก่สุข.

ภสฺสมมุจฺจิ

เป็นฉฐีตตปฐิสสมาส มิวเคราะหฺว่า

ภสฺमानํ มุจฺจิ ภสฺสมมุจฺจิ. (ภสฺมา + มุจฺจิ)

มุจฺจิ อ.กอง ภสฺमानํ แห่งชี้เฝ้า ท. ภสฺสมมุจฺจิ ชื่อว่าภสฺสมมุจฺจิ. (กองชี้เฝ้า)

ปรมสุข

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวเคราะหฺว่า

ปรมญจ ตํ สุขญจจติ ปรมสุข. (ปรม + สุข)

ปรมํ จ อ.อย่างยิ่งด้วย ตํ อ.อย่างยิ่งนั้น สุขํ จ เป็นสุขด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรมสุข
ชื่อว่าปรมสุข. (สุขอย่างยิ่ง)

เทสนาวสาน์

เป็นญาติอุปนิสัยมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน์ เทสนาวสาน์. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน์ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน์ ชื่อว่าเทสนาวสาน์. (เวลาจบพระเทศนา)

ทสฺสนากาโร

เป็นอวชารณบุพพบทกัมมธรรยมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทสฺสนเมว อากาโร ทสฺสนากาโร. (ทสฺสน + อาการ)

ทสฺสนํ เอว อ.อันเห็นนั้นเที่ยว อากาโร เป็นอาการ ทสฺสนากาโร ชื่อว่าทสฺสนาการ. (อาการคืออันเห็น)

๕. อถุยตรอุปาสกาวตถุ ๗ [๑๖๐]

อถุยตรอุปาสกาวตถุ (มยา วุจเต) ๗

อถุยตรอุปาสกาวตถุ อ.เรื่อแห้งอุปาสกคนใดคนหนึ่ง
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๗

อถุยตรอุปาสกาวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาขยาตบทกัมมวาก
มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ๗

๕. เรื่ออุปาสกคนใดคนหนึ่ง

๑. “ซิมจณาติ อิม ฐมมเทสน สตุถา อาพวีย วิหรนโต เอก อุปาสก อารพุก
กเถสิ ๗

สตุถา อาพวีย วิหรนโต เอก อุปาสก อารพุก “ซิมจณาติ อิม ฐมมเทสน กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนโต เมื่อประทับ อาพวีย ในเมืองอาพวี่ อารพุก ทรง
ปรารภ อุปาสก ซึ่งอุปาสก อถุยตร คนใดคนหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว อิม ฐมมเทสน
ซึ่งพระธรรมเทศนา “ซิมจณาติ” ว่า “ซิมจณา” ดังนี้เป็นต้น ๗

พระศาสดา เมื่อประทับในเมืองอาพวี่ ทรงปรารภอุปาสกคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรม
เทศนาว่า “ซิมจณา” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิฯ อาขยาตบทกัตตวาก “ซิมจณา” สรุปะใน อิติฯ ศัพท
อาทยัตถะใน อิม ฐมมเทสน อิม วิเสสนะของ ฐมมเทสนฯ อุตตกัมมะใน กเถสิ
อาพวีย วิสยาธาระใน วิหรนโตฯ อัพันตรกิริยาของ สตุถา อถุยตร วิเสสนะของ
อุปาสกฯ อุตตกัมมะใน อารพุกฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

๒. เอกสมิ ธิ ทิวเส สตุถา เขตวเน คนธกุฎิ นิสินโนว ปจจุสกาลเ โลก โวลเกนโต
อาพวีย เอก ทุกคตมนุสส ธิสวา ตสสุ อุปนิสสยสมปตติ ฃตวา ปณจสติกุข-
ปริวาริ อาพวี่ อคมาสิ ๗

เอกสมิ หิ ทิวเส สตถา เขตวเน คนธกุฏิยํ นิสินฺโนว ปจฺจุสกาลเ โลกํ โวลเณโต อาพวียํ
เอกํ ทุกคตมนุสฺสํ ทิสฺวา ตสฺส (มนุสฺสสฺส) อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํ ฅตฺวา ปณฺจสตภิกฺขุปริวารโ
อาพวึ อคมาสิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกสมิ ทิวเส ในวันหนึ่ง สตถา อ.พระศาสดา นิสินฺโนว
ประทับนั่งแล้วเที่ยว คนธกุฏิยํ ในพระคันธกุฏี เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
โวลเณโต ทรงตรวจดูอยู่ โลกํ ซึ่งโลก ปจฺจุสกาลเ ในกาลเป็นที่จัดเสียเฉพาะ
ซึ่งมีต ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ทุกคตมนุสฺสํ ซึ่งมีมนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก เอกํ คนหนึ่ง
อาพวียํ ในเมืองอาพวึ ฅตฺวา ทรงทราบแล้ว อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํ ซึ่งความถึงพร้อม
แห่งอุปนิสัย ตสฺส (มนุสฺสสฺส) แห่งมนุษย์นั้น ปณฺจสตภิกฺขุปริวารโ ผู้ทรงมีภิกษุ
มีร้อยห้าเป็นประมาณเป็นบริวาร อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว อาพวึ สู่เมืองอาพวึ ฯ

ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ในวันหนึ่ง พระศาสดาประทับนั่งแล้วเที่ยวในพระคันธกุฏี ใน
พระเขตวัน ทรงตรวจดูโลก ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นมนุษย์ผู้ตกยากคนหนึ่ง ในเมือง
อาพวึ ทรงทราบความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของมนุษย์นั้น ผู้ทรงมีภิกษุประมาณ ๕๐๐
รูปเป็นบริวาร ได้เสด็จไปสู่เมืองอาพวึ

หิตฺัพพํ วิตถารโชตกะ เอกสมิ วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตตมีใน อคมาสิ สตถา
สุทฺธกัตตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เขตวเน วิสยาธาระใน คนธกุฏิยํฯ
วิสยาธาระใน นิสินฺโน เหวตัพพํ อวธารณะเข้ากับ นิสินฺโนฯ วิเสสนะของ สตถา
ปจฺจุสกาลเ กาลสัตตมีใน โวลเณโต โลกํ อวุตตกัมมะใน โวลเณโตฯ อัพกันตร-
กิริยาของ สตถา อาพวียํ วิสยาธาระใน ทุกคตมนุสฺสํ เอกํ วิเสสนะของ ทุกคตมนุสฺสํฯ
อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ฅตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ มนุสฺสสฺสฯ
สามีสัมพันธะใน อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํฯ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
อคมาสิ ปณฺจสตภิกฺขุปริวารโ วิเสสนะของ สตถา อาพวึ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๓. อาพวิวาสินโ สตถารํ นิมนฺตยีสฺสุ ฯ

อาพวิวาสินโ (ชนา) สตถารํ นิมนฺตยีสฺสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อาพวิวาสินโ ผู้อยู่ในเมืองอาพวึโดยปกติ นิมนฺตยีสฺสุ ทูลนิมนต์แล้ว

สตถาริ์ ซึ่งพระศาสดา ฯ

พวกชนชาวเมืองอาฬวี ภูลนิมนต์พระศาสดา

อาฬวีวาสิโน วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน นิมนตยิสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
สตถาริ์ อวุตตกัมมะใน นิมนตยิสฺสุ ฯ

๔. โสปี ทุคฺคตมฺหุสฺโส “สตถา กิร อาคโตติ สุตฺวา “สตฺถุ สนฺติเก ฃมฺมํ โสสุสํมิตฺติ
มนํ อกาสิ ฯ

โสปี ทุคฺคตมฺหุสฺโส “สตถา กิร อาคโตติ สุตฺวา “(อหํ) สตฺถุ สนฺติเก ฃมฺมํ โสสุสํมิตฺติ มนํ
อกาสิ ฯ

โสปี ทุคฺคตมฺหุสฺโส อ.มนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยากแค้นนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว อิติ ว่า “กิร
ไดยินว่า สตถา อ.พระศาสดา อาคโต เสด็จมาแล้ว” อิติ ดังนี้ อกาสิ ได้กระทำแล้ว
มนํ ซึ่งใจ อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา โสสุสํมิตฺติ จักฟัง ฃมฺมํ ซึ่งธรรม สนฺติเก ในสำนัก
สตฺถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

มนุษย์ผู้ตักยากแค้นนั้น ฟังว่า “ไดยินว่า พระศาสดาเสด็จมาแล้ว” ดังนี้ ได้ทำไว้ซึ่งใจว่า
“เราจักฟังธรรมในสำนักของพระศาสดา”

อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ โสญ วิเสสนะของ ทุคฺคตมฺหุสฺโสสุ สุทธกัตตาใน อกาสิญ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “กิริศัพทํ อนุสสวณัตตะ สตถา สุทธกัตตาใน อาคโตญ กิตบท-
กัตตฺวาจาก” อิติศัพทํ อาการะใน สุตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อกาสิ “อหํ สุทธกัตตาใน
โสสุสํมิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตฺถุ สํมิตฺติสัมพันธะใน สนฺติเกญ วิสยาธาระใน
โสสุสํมิตฺติ ฃมฺมํ อวุตตกัมมะใน โสสุสํมิตฺติ” อิติศัพทํ อาการะใน อกาสิ มนํ อวุตตกัมมะ
ใน อกาสิ ฯ

๕. ตํทิวสฺเมว จสฺส เอโก โคโณ ปลายิ ฯ

ตํทิวสํ เอว จ อสฺส (มฺหุสฺสสฺส) เอโก โคโณ ปลายิ ฯ

จ ก็ ตํทิวสํ เอว ในวันนั้นนั้นเกี่ยว เอโก โคโณ อ.โคตัวหนึ่ง อสฺส (มฺหุสฺสสฺส)

ของมนุษย์นั้น ปลายี หนีไปแล้ว ฯ

ก็ในวันนั้นนั่นแหละ โคตัวหนึ่งของเขา หนีไปแล้ว

จัตพท์ วากยารัมภโชตกะ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตัมทิวสํ ทุติยากาลสัตตมมีใน ปลายี เอโก วิเสสนะของ โคโคณํ สุทธกัตตาใน ปลายี อยายาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสนะของ มนุสฺสสุสฺสฯ สามีสัมพันธะใน โคโคณํ ฯ

๖. โส “กึ นุ โข โคณํ ปริเยสิสฺสามิ อุทาหุ ฐมฺมํ สุนามิตฺติ จินฺเตตฺวา “โคณํ ปริเยสิตฺวา โคโคณํ ปเวเสตฺวา ปจฺจนา ฐมฺมํ โสสุสามิตฺติ ปาโตว เคหา นิกุขมิ ฯ

โส (มนุสฺสโส “อหํ) กึ นุ โข โคณํ ปริเยสิสฺสามิ อุทาหุ (อหํ) ฐมฺมํ สุนามิตฺติ จินฺเตตฺวา “(อหํ) โคณํ ปริเยสิตฺวา (โคณํ) โคโคณํ ปเวเสตฺวา ปจฺจนา ฐมฺมํ โสสุสามิตฺติ (จินฺเตตฺวา) ปาโตว เคหา นิกุขมิ ฯ

โส (มนุสฺสโส) อ.มนุษย์นั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ปริเยสิสฺสามิ จักแสวงหา โคณํ ซึ่งโค กึ นุ โข หรือหนอแล อุทาหุ หรือว่า (อหํ) อ.เรา สุนามิ จะพึง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม” อิติ ดังนี้ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ปริเยสิตฺวา แสวงหาแล้ว โคณํ ซึ่งโค (โคณํ) ยังโค ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว โคโคณํ ซึ่งฝูงแห่งโค โสสุสามิ จักพึง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ปจฺจนา ในภายหลัง” อิติ ดังนี้ นิกุขมิ ออกไปแล้ว เคหา จากเรือน ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว ฯ

มนุษย์นั้น คิดว่า “เราจักแสวงหาโคหรือหนอแล หรือว่าจะพึงธรรม” ดังนี้ คิดว่า “เราแสวงหาโค แล้วให้โคเข้าไปสู่ฝูงโค แล้วจึงจักพึงธรรมในภายหลัง” ดังนี้ แล้วก็ออกจากเรือนในเวลาเช้าตรู

โส วิเสสนะของ มนุสฺสสุสฺสฯ สุทธกัตตาใน นิกุขมิ อยายาตบทกัตตฺวาจาก “อหํ สุทธกัตตา ใน ปริเยสิสฺสามิ อยายาตบทกัตตฺวาจาก กิศัพท์ ปุจฺจนัตถะ นุศัพท์ ปุจฺจนัตถะ ไซศัพท์ วจนาลังการะ โคณํ อวุตตกัมมะใน ปริเยสิสฺสามิ อุทาหุ ปุจฺจนัตถะ อหํ สุทธกัตตาใน สุนามิ อยายาตบทกัตตฺวาจาก ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน สุนามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อหํ สุทธกัตตาใน โสสุสามิ อยายาตบทกัตตฺวาจาก โคณํ อวุตตกัมมะใน ปริเยสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเวเสตฺวา

โคณิ การิตกัมมะใน ปเวเสตวา โคณิ สัมปาปุณเณกัมมะใน ปเวเสตวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน โสสสามิ ปจจา กาลสัตตมีใน โสสสามิ ฐมม อวุตตกัมมะใน โสสสามิ”
อิตีศัพท อากาเรใน จินเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิกขมิ เอวตัพท อวธารณะเข้ากับ
ปาโตฯ กาลสัตตมีใน นิกขมิ เคหา อปาทานใน นิกขมิ ฯ

๗. อาฬวาลิโนปิ พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสีทาเปตฺวา ปรีวีสิตฺวา อนฺุโมทนตฺถาย ปตฺตํ
คณฺหีสุ ฯ

อาฬวาลิโนปิ (ชนา) พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสีทาเปตฺวา ปรีวีสิตฺวา อนฺุโมทนตฺถาย ปตฺตํ
คณฺหีสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อาฬวาลิโนปิ แม่ผู้อยู่ในเมืองอาฬวโดยปกติ ภิกฺขุสงฺฆํ ยังหมู่แห่ง
ภิกษุ พุทฺธปฺปมฺขํ มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว ปรีวีสิตฺวา
อังกาสแล้ว คณฺหีสุ รับเอาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร อนฺุโมทนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่
การอนฺุโมทนา ฯ

พวกชนแม่ชาวอาฬว นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทเจ้าเป็นประมุขให้นั่งแล้ว อังกาสแล้ว
รับเอาบาตรเพื่อประโยชน์แก่การอนฺุโมทนา

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อาฬวาลิโนฯ วิเสสณะของ ชนาฯ สุตฺรกัตตาใน คณฺหีสุฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พุทฺธปฺปมฺขํ วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆํฯ การิตกัมมะใน
นิสียทาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีวีสิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหีสุ อนฺุโมทนตฺถาย
สัมปทานใน คณฺหีสุ ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน คณฺหีสุ ฯ

๘. สตุถา “ยํ นิสฺสาย อหํ ตีสโยชนมคฺคํ อากโต, โส โคณิ ปรีเยสิตฺตุ อรณฺณํ ปวิฏฺโฆ,
ตสฺมี อากเตเยว ฐมมํ เทเสสสามีติ ตฺถนฺหิ อโหสิ ฯ

สตุถา “ยํ (มนุสฺส) นิสฺสาย อหํ ตีสโยชนมคฺคํ อากโต (อมฺหิ), โส (มนุสฺส) โคณิ
ปรีเยสิตฺตุ อรณฺณํ ปวิฏฺโฆ, ตสฺมี (มนุสฺส) อากเต เอว, (อหํ) ฐมมํ เทเสสสามีติ (จินเตตฺวา)
ตฺถนฺหิ อโหสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา (จินเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา นิสฺสาย อาตฺม

แล้ว ยี่ (มนุสฺส) ซึ่งมนุษย์ใด อากโต เป็นผู้มาแล้ว ตีสโยชนมคฺคํ สิ้นหนทาง มีโยชนสามสิบเป็นประมาณ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, โส (มนุสฺส) อ.มนุษย์นั้น ปวิฏฺโฐ เข้าไปแล้ว อรรถณํ สู้ป่า ปริเยสํ เพื่ออันแสวงหา โคณํ ซึ่งโค, ตสฺมี (มนุสฺส) ครั้นเมื่อมนุษย์นั้น อากเต เอว มาแล้วนั้นเที่ยว, (อหํ) อ.เรา เทเสสฺสามิ จักแสดง ธรรมํ ซึ่งธรรม” อิติ ดังนี้ ตฺถุหิ ทรงเป็นผู้นั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระศาสดา ทรงดำริว่า “เราอาศัยมนุษย์ใด เป็นผู้มาแล้วสิ้นหนทาง ๓๐ โยชนเป็นประมาณ, มนุษย์นั้น เข้าไปสู่ป่า เพื่อจะแสวงหาโค, เมื่อมนุษย์นั้นมาแล้วนั้นแหละ, เราจักแสดงธรรม” ดังนี้ ได้ทรงเป็นผู้นิ่งเสีย

สตฺถา สุทฺธกัฏฺฐาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก “อหํ สุทฺธกัฏฺฐาใน อมฺหิ ฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก ยี่ วิเสสณะของ มนุสฺสํ อุตฺตกัมมะใน นิสสาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากโต ตีสโยชนมคฺคํ อัจจันตสังโยคะใน อากโต ฯ วิกิตกัฏฺฐาใน อมฺหิ, โส วิเสสณะของ มนุสฺสํ สุทฺธกัฏฺฐาใน ปวิฏฺโฐ กิตบทกัฏฺฐาจาก โคณํ อุตฺตกัมมะใน ปริเยสํ ตุมฺถสํปทานใน ปวิฏฺโฐ อรรถณํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิฏฺโฐ, ตสฺมี วิเสสณะของ มนุสฺสํ ลักษณะใน อากเตฯ ลักษณะกิริยา เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากับ อากเต, อหํ สุทฺธกัฏฺฐาใน เทเสสฺสามิ ฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก ธรรมํ อุตฺตกัมมะใน เทเสสฺสามิ” อิติคฺคํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ ตฺถุหิ วิกิตกัฏฺฐาใน อโหสิ ฯ

๙. โสปี มนุสฺสํ ทิวา โคณํ ทิสฺวา โคคเณ ปกฺขิปีตฺวา “สเจปิ อญฺญํ นตฺถิ, สตฺถุ วนฺทนมตฺตํปิ กริสฺสามิตี ชิมฺจฉาย ปิฬิตฺปิ เคหํ คมนาย มนํ อกตฺวา เวเคน สตฺถุ สนฺติกํ อากนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ

โสปี มนุสฺสํ ทิวา โคณํ ทิสฺวา โคคเณ ปกฺขิปีตฺวา “สเจปิ อญฺญํ (กิจจํ) นตฺถิ, (อหํ) สตฺถุ วนฺทนมตฺตํปิ (กิจจํ) กริสฺสามิ” อิติ (จินฺเตตฺวา) ชิมฺจฉาย ปิฬิตฺปิ เคหํ คมนาย มนํ อกตฺวา เวเคน สตฺถุ สนฺติกํ อากนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ

โสปี มนุสฺสํ อ.มนุษย์นั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว โคณํ ซึ่งโค ทิวา ในเวลากลางวัน ปกฺขิปีตฺวา ปล่อยเข้าไปแล้ว โคคเณ ในฝูงแห่งโค (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจปิ แม้ถ้าว่า อญฺญํ (กิจจํ) อ.กิจอื่น นตฺถิ ย่อมไม่มีไชรั, (อหํ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ (กิจจํ) ซึ่งกิจ วนฺทนมตฺตํปิ แม้สักว่าการถวายเป็นคัม สตฺถุ ซึ่งพระ-

ศาสดา” อิติ ดังนี้ ชิมจฉาย ปิฬิตปิ แม่ผู้อันความหิว บีบคั้นแล้ว ออกตวา ไม่กระทำแล้ว มนั ซึ่งใจ คมนาย เพื่ออันไป เคห สู่เรือน อาคนตวา มาแล้ว สนฺตักิ สู้สำนัก สตถุ ของพระศาสดา เวเคน โดยเร็ว วนฺทิตวา ถวายบังคมแล้ว สตถาริ ซึ่งพระศาสดา อฏฺจาสิ ได้ยืนแล้ว เอกมนฺต ฌ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

มนุษย์เมื่อนั้น เห็นโคในเวลากลางวัน ใส่เข้าไปในฝูงโค คิดว่า “แม้ถ้าว่า กิจอื่นไม่มี ไชรั, เราจักทำกิจแม้สักว่าการถวายบังคมพระศาสดา” ดังนี้ แม้ถูกความหิวบีบคั้นแล้ว ไม่ทำใจในการไปสู่เรือน มาสู่สำนักของพระศาสดาโดยเร็ว ถวายบังคมพระศาสดา ยืน ฌ ที่สมควร

อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ โส วิเสสนะของ มนุสฺโส ๑ สุตฺถกัตตาใน อฏฺจาสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ทิวา กาลสัตตมึใน ทิสฺวา โคณ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺขิปีตฺวา โคณ วิสยาธาระใน ปกฺขิปีตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ สเจ ๑ ศัพทฺ ปริกัปปัตถะ อณฺณ วิเสสนะของ กิจจํ ๑ สุตฺถกัตตาใน นตฺถิ ๑ กิริยาตบทกัตตฺวาจาก, อหํ สุตฺถกัตตาใน กริสฺสามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตถุ ฌ ๑ อวุตตกัมมะใน วนฺทน- อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ วนฺทน- มตฺตํ ๑ วิเสสนะของ กิจจํ ๑ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติศัพทฺ อาการะใน จินฺเตตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปิฬิต ชิมจฉาย อนภหิตกัตตาใน ปิฬิต อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ ปิฬิต ๑ วิเสสนะของ มนุสฺโส เคห สัมปาปญฺเญกัมมะใน คมนาย ๑ สัมปทานใน ออกตวา มนํ อวุตตกัมมะใน ออกตวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนตฺวา เวเคน ตติยาวิเสสนะใน อาคนตฺวา สตถุ สามีสัมพันธะใน สนฺตักิ ๑ สัมปาปญฺเญกัมมะใน อาคนตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺจาสิ เอกมนฺต วิสยาธาระใน อฏฺจาสิ ฯ

๑๐. สตฺถา ตสฺส จิตฺกาเล ทานเวยฺยาวกฺกึ อาห “อตุถิ กิณฺจิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อติริตฺตุนฺติ ?

สตฺถา ตสฺส (มนุสฺสสฺส) จิตฺกาเล ทานเวยฺยาวกฺกึ (ปฺริสฺ) อาห “อตุถิ กิณฺจิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อติริตฺตํ” อิติ ?

สตถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว ทานเวยยาวฏิกิ กะบุรุษผู้ประกอบแล้วในการ ขวนขวายในทาน อิติ ว่า “อติริตฺตํ อ.ของอันเป็นเดน ภิกุขฺสงฺฆสฺส ของหมู่ของ ภิกษุ ภิกฺขุ อะไรๆ อตฺถิ มีอยู่หรือ?” อิติ ดังนี้ จิตกาเล ในกาลเป็นที่ยืนแล้ว ตสฺส (มนุสฺสสฺส) แห่งมนุษย์นั้น ฯ

พระศาสดา ตรัสกะบุรุษผู้ขวนขวายในทานว่า “ของเดนภิกุขฺสงฺฆอะไรๆ มีอยู่หรือ?” ในกาลเป็นที่ยืนแห่งบุรุษนั้น ฯ

สตถา สุทฺธกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ มนุสฺสสฺสๆ สามีสัมพันธะใน จิตกาเลๆ กาลสัตตมมีใน อาห ทานเวยยาวฏิกิ วิเสสณะของ ปุริสํๆ อกถิตกัมมะใน อาห “ภิกฺขุ วิเสสณะของ อติริตฺตํๆ สุทฺธกัถตาใน อตฺถิๆ อาชยาตบท กัถตฺวาจาก ภิกฺขุสงฺฆสฺส สามีสัมพันธะใน อติริตฺตํ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๑. “ภนฺเต สพฺพํ อตฺถิ อติ ฯ

(โส ปุริโส) “ภนฺเต สพฺพํ (วตฺถุ) อตฺถิ อติ (อาห) ฯ

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สพฺพํ (วตฺถุ) อ.วัตถุทั้งปวง อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วัตถุทั้งปวง มีอยู่”

โส วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทฺธกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ สพฺพํ วิเสสณะของ วตฺถุๆ สุทฺธกัถตาใน อตฺถิๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก” อิติศัพท์ อาการะ ใน อาห ฯ

๑๒. “เตนฺหิ อิมํ ปรีวีสาดิ ฯ

(สตถา) “เตนฺหิ (ตฺวํ) อิมํ (มนุสฺสํ) ปรีวีสาดิ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ) อ.ท่าน ปรีวีส จงเลี้ยงดู อิมํ (มนุสฺสํ) ซึ่งมนุษย์นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเลี้ยงดูมนุษย์นี้”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เตนหิ อุษโยชนัตถะ ตฺวํ สุทธกัตตา
ใน ปรีวิสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสณะของ มนุสฺสํ ๑ อวุตตกัมมะใน ปรีวิสิ”
อิตติศัพทํ อากาละใน อาห ๑

๑๓. โส สตถารา วุตตฏฺฐาเนเวย ตํ นิสีทาเปตฺวา ยาคุขาหนียโกชนิเยหิ สกุกจํ
ปรีวิสิ ๑

โส (ปรีโส) สตถารา วุตตฏฺฐาเน เวย ตํ (มนุสฺสํ) นิสีทาเปตฺวา ยาคุขาหนียโกชนิเยหิ สกุกจํ
ปรีวิสิ ๑

โส (ปรีโส) อ.บุรุษนั้น ตํ (มนุสฺสํ) ยังมนุษย์นั้น นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว สตถารา
วุตตฏฺฐาเน เวย ในที่ แห่งพระตำราส อันพระศาสดา ตรัสแล้วนั้นเทียว ปรีวิสิ เลี้ยง
ดูแล้ว ยาคุขาหนียโกชนิเยหิ ด้วยข้าวยาคุ ของอันบุคคลพึงเคี้ยวและของอันบุคคล
พึงบริโภค ท. สกุกจํ โดยเคารพ ๑

บุรุษนั้น เชิญมนุษย์นั้นให้นั่งแล้วในที่ที่พระศาสดาตรัสแล้วนั้นแหละ เลี้ยงดูด้วยข้าว
ยาคุ ของเคี้ยวและของบริโภคโดยเคารพ

โส วิเสสณะของ ปรีโส ๑ สุทธกัตตาใน ปรีวิสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตถารา
อนภิตกัตตาใน วุตต- เวยศัพทํ อวธารณะเข้ากับ วุตตฏฺฐาเน ๑ วิสยาธาระใน
นิสีทาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ มนุสฺสํ ๑ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน
ปรีวิสิ ยาคุขาหนียโกชนิเยหิ กระณะใน ปรีวิสิ สกุกจํ กิริยาวิเสสณะใน ปรีวิสิ ๑

๑๔. โส ภูตฺตภตฺโต มุขํ วิขฺชาเลสิ ๑

โส (มนุสฺโส) ภูตฺตภตฺโต มุขํ วิขฺชาเลสิ ๑

โส (มนุสฺโส) อ.มนุษย์นั้น ภูตฺตภตฺโต ผู้มีภักตร์อันบริโภคแล้ว วิขฺชาเลสิ บ้วนแล้ว
มุขํ ซึ่งปาก ๑

มนุษย์นั้น ผู้บริโภคภักตร์แล้ว บ้วนปากแล้ว

โส วิเสสณะของ มนุสฺโส๑ สุทธกัตตาใน วิชาเลสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ภูตฺตภตฺโต
วิเสสณะของ มนุสฺโส มุขํ อวุตตกัมมะใน วิชาเลสิ ๕

๑๕. จเปตฺวา กิร อิมํ จานํ ตีสุ ปิฏฺเฏสุ อญฺญตฺถ ตถาคตฺตสฺส ภตฺตวิจาร์ณํ นาม
นตฺถิ ๕

จเปตฺวา กิร อิมํ จานํ ตีสุ ปิฏฺเฏสุ อญฺญตฺถ (จาเน) ตถาคตฺตสฺส ภตฺตวิจาร์ณํ นาม นตฺถิ ๕

กิร ได้ยินว่า ภตฺตวิจาร์ณํ นาม ชื่อ อ.อันทรงจัดแจงซึ่งภัตร ตถาคตฺตสฺส แห่งพระ
ตถาคต นตฺถิ ย่อมไม่มี อญฺญตฺถ (จาเน) ในที่อื่น ปิฏฺเฏสุ ในปิฎก ท. ตีสุ สาม
จเปตฺวา เวณ อิมํ จานํ ซึ่งที่นี้ ๕

ได้ทราบว่ ชื่อว่าการจัดแจงภัตรแห่งพระตถาคต ย่อมไม่มีในที่อื่นในพระไตรปิฎก
เว้นเฉพาะที่นี้

กิริศัพฺพํ อนุสฺสวณฺตถะ นามศัพฺพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ ภตฺตวิจาร์ณ๑ สุทธกัตตาใน
นตฺถิ๑ กิริยาบทกัตตฺวาจาก จเปตฺวา กิริยาวิเสสณะใน นตฺถิ อิมํ วิเสสณะของ จาน๑
อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา ตีสุ วิเสสณะของ ปิฏฺเฏสุ๑ วิสยาธาระใน นตฺถิ อญฺญตฺถ
วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน นตฺถิ ตถาคตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน ภตฺตวิจาร์ณ ๕

๑๖. ตสฺส ปสฺสทฺททฺธสฺส จิตฺตํ เอกคฺคํ อโหสิ ๕

ตสฺส (มนุสฺสสฺส) ปสฺสทฺททฺธสฺส จิตฺตํ เอกคฺคํ อโหสิ ๕

จิตฺตํ อ.จิต ตสฺส (มนุสฺสสฺส) ของมนุษย์นั้น ปสฺสทฺททฺธสฺส ผู้มีความกระวนกระวาย
อันระงับแล้ว เอกคฺคํ เป็นจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

จิตของมนุษย์นั้น ผู้ระงับความกระวนกระวายแล้ว ได้เป็นจิตมีอารมณ์เดียว

จิตฺตํ สุทธกัตตาใน อโหสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส กิตฺติ ปสฺสทฺททฺธสฺส กิตฺติ
วิเสสณะของ มนุสฺสสฺส๑ สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ เอกคฺคํ วิกิตกัตตาใน อโหสิ ๕

๑๗. อถสฺส สตฺถา อนุปฺพุพฺพิถํ กเถตฺวา สจฺจานิ ปกาเสสิ ๕

อถ อสฺส (มนุสฺสสฺส) สตฺถา อนุปฺพุพฺพิกถํ กเถตุวา สจฺจานิ ปกาเสสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา กเถตุวา ตรัสแล้ว อนุปฺพุพฺพิกถํ ซึ่งอนุปฺพุพฺพิกถา ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว สจฺจานิ ซึ่งสัจจะ ท. อสฺส (มนุสฺสสฺส) แก่มนุสฺยนั้น ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสอนุปฺพุพฺพิกถา ทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย แก่มนุสฺยนั้น

อถ กาลสัตตมึ สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน ปกาเสสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อสฺส วิเสสนะ ของ มนุสฺสสฺส ฯ สัมปทานใน ปกาเสสิ อนุปฺพุพฺพิกถํ อวุตตกัมมะใน กเถตุวา ฯ สมานกาลกิริยาใน ปกาเสสิ สจฺจานิ อวุตตกัมมะใน ปกาเสสิ ฯ

๑๘. โส เทสฺนาวสาเน โสตาปตฺติผลํ ปติฏฺฐหิ ฯ

โส (มนุสฺโส) เทสฺนาวสาเน โสตาปตฺติผลํ ปติฏฺฐหิ ฯ

โส (มนุสฺโส) อ.มนุสฺยนั้น ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผลํ ในโสตาปตฺติผล เทสฺนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา ฯ

เวลาจบพระเทศนา มนุสฺยนั้น ตั้งอยู่เฉพาะในโสตาปตฺติผล

โส วิเสสนะของ มนุสฺโส ฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปติฏฺฐหิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เทสฺนาวสาเน กาลสัตตมึใน ปติฏฺฐหิ โสตาปตฺติผลํ วิชยาระใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๑๙. สตฺถาปิ อนุโมทนํ กตฺวา อญฺญาสาสนา ปกฺกามิ ฯ

สตฺถาปิ อนุโมทนํ กตฺวา อญฺญา สาสนา ปกฺกามิ ฯ

สตฺถาปิ แม้ อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา อญฺญา เสด็จลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

แม้พระศาสดาทรงทำการอนุโมทนา เสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จหลีกไปแล้ว

อปีศัพฺพํ อเปกชัตตะเข้ากับ สตฺถา ฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปกฺกามิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อนุโมทนํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อญฺญา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกามิ อาสนา อปาทานใน อญฺญา ฯ

๒๐. มหาชนโน สตถาริ อญฺจนุตฺวา นิวตติ ฯ

มหาชนโน อ.มหาชน อญฺจนุตฺวา ตามส่งเสด็จไปแล้ว สตถาริ ซึ่งพระศาสดา นิวตติ กลับแล้ว ฯ

มหาชนตามส่งเสด็จพระศาสดาแล้ว กลับแล้ว

มหาชนโน สุทฺธกตฺตาใน นิวตติ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจาก สตถาริ อวุตตกัมมะใน อญฺจนุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตติ ฯ

๒๑. ภิกขุ สตถารา สทุธิ คจฺจนฺตาเยว อชฺฌายีสุ “ปสฺสธฺวาสฺ สตถุ กมฺมํ, อญฺเฌสุ ทิวเสสุ เอวรูปํ นตฺถิ, อชฺช ปนํ มนุสฺสํ นิสฺสาย ยาคูอาทีนํ วิจาเรตฺวา ทาเปสฺสิตี ฯ

ภิกขุ สตถารา สทุธิ คจฺจนฺตา เอว อชฺฌายีสุ “(ตุมฺเห) ปสฺสธฺวาสฺ สตถุ กมฺมํ, อญฺเฌสุ ทิวเสสุ เอวรูปํ (กมฺมํ) นตฺถิ, (โส สตถฺวา) อชฺช ปนํ เอกํ มนุสฺสํ นิสฺสาย ยาคูอาทีนํ (วตฺถุณิ) วิจาเรตฺวา (ปคฺคฺล) ทาเปสฺสิตี ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. คจฺจนฺตา เอว ไปอยู่นั้นเทียว สทุธิ กับ สตถารา ด้วยพระศาสดา อชฺฌายีสุ ยกโทษแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ปสฺสธฺว จงดู กมฺมํ ซึ่งกรรม สตถุ ของพระศาสดา, เอวรูปํ (กมฺมํ) อ.กรรม อันมี อย่างนี้เป็นรูป ทิวเสสุ ในวัน ท. อญฺเฌสุ เหล่าอื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ ว่า อชฺช ในวันนี้ (โส สตถฺวา) อ.พระศาสดานั้น นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว มนุสฺสํ ซึ่งมนุษย์ เอกคนหนึ่ง วิจาเรตฺวา ทรงจัดแจงแล้ว (วตฺถุณิ) ซึ่งวัตถุ ท. ยาคูอาทีนํ มีข้าวยาคุ เป็นต้น (ปคฺคฺล) ทรงยังบุคคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเดินทางไปอยู่พร้อมกับพระศาสดานั้นแหละ ยกโทษว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงดูกรรมของพระศาสดา, กรรมเห็นปานนี้ ในวันทั้งหลาย เหล่าอื่น ย่อมไม่มี, แต่ว่าในวันนี้ พระศาสดานั้น ทรงอาศัยมนุษย์คนหนึ่ง ทรงจัดแจง วัตถุทั้งหลายมีข้าวยาคุ เป็นต้น รับยังบุคคลให้ให้แล้ว”

ภิกขุ สุทนต์กัฏฐาใน อุชฺฌายีสํยุ อาชยตบพทักตฺตฺวาจก สตุถารรา สหัตถตติยาเข้ากับ
 สทฺธิ์ ฤทธาสมวายะใน คจฺจนฺตา เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ คจฺจนฺตา อัมภันตร-
 ฤทธาของ ภิกขุ “อาวุโส อาลปนะ ตุมเห สุทนต์กัฏฐาใน ปสฺสสจฺจ อาชยตบพทักตฺตฺวาจก
 สตุถฺ สามีสัมพันธะใน กมฺมํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสสจฺจ, เอวรูปุ วิเสสณะของ กมฺมํ สุทนต์-
 กัฏฐาใน นตฺถิ ฤทธาพทักตฺตฺวาจก อญฺเญสุ วิเสสณะของ ทิวเสสฺสจฺจ กาลสัตตมฺมีใน
 กมฺมํ, ปนศัพพ วิเสสชตฺตะกะ โส วิเสสณะของ สตุถา ฤทธกัฏฐาใน ทาเปสิ ฤทธาชยต-
 บพทักตฺตฺวาจก อชฺช กาลสัตตมฺมีใน ทาเปสิ เอกํ วิเสสณะของ มนุสฺสจฺจ อวุตตกัมมะ
 ใน นิสฺสายจฺจ ปุพฺพกาลฤทธาใน วิจาเรตฺวา ยาคูอาทินิ วิเสสณะของ วตฺถุนิ ฤทธ-
 กัมมะใน วิจาเรตฺวาจก ปุพฺพกาลฤทธาใน ทาเปสิ ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ทาเปสิ” อิตฺติศัพพ
 อากาเรใน อุชฺฌายีสํยุ ฯ

๒๒. สตุถา นิวตฺตติตฺวา จิตฺโกว “กั ภิกฺขเว กเถถาติ ปุจฺฉติตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา “อาม
 ภิกฺขเว, ‘อหํ ตีสโยชนํ กนฺตารํ อากจฺจนฺโต ตสฺส อุปาสกสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา
 อากโต, โส อติวีย ชิมฺจจฺฉิตฺโต, ปาโตว ปฏฺจาย โคณํ ปริเยสนฺโต อรณฺเณ วิจริ,
 ชิมฺจจฺฉาทุกฺเขน ฐมฺเม เทสิยมาเนปิ, ปฏฺวิวิชฺฌิตุํ น สกฺขิสฺสตี’ติ จินฺเตตฺวา เอวํ
 อากาสี, ภิกฺขเว ชิมฺจจฺฉาโรคสทิสฺโส หิ โรโค นาม นตฺถิตี วตฺวา อิมํ คาถมาห

“ชิมฺจจฺฉา ปรมา โรคา, สงฺขารรา ปรมา ทุกฺขา;
 เอตํ ฃตฺวา ยถาภูตํ นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ ฯ

สตุถา นิวตฺตติตฺวา จิตฺโกว “(ตุมเห) กั (วจนฺ) ภิกฺขเว กเถถาติ ปุจฺฉติตฺวา ตํ อตฺถํ สุตฺวา “อาม
 ภิกฺขเว (เอวํ, อหํ) ‘อหํ ตีสโยชนํ กนฺตารํ อากจฺจนฺโต ตสฺส อุปาสกสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา
 อากโต (อมฺหิ), โส (อุปาสโก) อติวีย ชิมฺจจฺฉิตฺโต, (โส อุปาสโก) ปาโตว ปฏฺจาย โคณํ
 ปริเยสนฺโต อรณฺเณ วิจริ, ชิมฺจจฺฉาทุกฺเขน, (มยา) ฐมฺเม เทสิยมาเนปิ, ปฏฺวิวิชฺฌิตุํ น
 สกฺขิสฺสตี’ติ จินฺเตตฺวา เอวํ อากาสี, ภิกฺขเว ชิมฺจจฺฉาโรคสทิสฺโส หิ โรโค นาม นตฺถิตี วตฺวา
 อิมํ คาถํ อาห

“ชิมฺจจฺฉา ปรมา โรคา (โหติ), สงฺขารรา ปรมา ทุกฺขา (โหนติ);
 (ปณฺทิตฺโต) เอตํ (อตฺถํ) ฃตฺวา ยถาภูตํ (นิพฺพานํ สจฺฉิกโรติ), นิพฺพานํ (หิ)
 ปรมํ สุขํ (โหติ)” อิตติ ฯ

สตถาอ.พระศาสดา นิวตติตฺวาเสด็จกลับแล้ว จิตโกวประทับยืนแล้วเทียว ปุจฉิตฺวา
 ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมุเห) อ.เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กิ
 (วจนฺ) ซึ่งคำอะไร ?” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ อตถํ ซึ่งเนื้อความนั้น วตฺวา
 ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอว) อ.อย่างนั้น, (อหํ) อ.เรา
 จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า ‘อหํ อ.เรา อาคจฺจนฺโต เมื่อมา กนฺตาริ สิ้นทางกันดาร
 ติสโยชนํ มีโยชนสามสิบเป็นประมาณ ทิสฺวา เห็นแล้ว อุปนิสฺสยํ ซึ่งอุปนิสฺสย ตสฺส
 อุปาสกสฺส ของอุปาสกนั้น อาคโต เป็นผู้มาแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, โส (อุปาสโก)
 อ.อุปาสกนั้น ชิมฺจฺจโต หิวแล้ว อติวีย เกินเปรี้ยว, (โส อุปาสโก) อ.อุปาสกนั้น
 ปริเยสนฺโต แสงงหาอยู่ โคณํ ซึ่งโค ปฏฺฐาย จำเดิม ปาโตว ในเวลาเช้าเทียว
 วิจริ เทียวไปแล้ว, ธมฺเม ครั้นเมื่อธรรม (มยา) อันเรา เทสิยมาเนปิ แม้แสดงอยู่
 ชิมฺจฺจาทูทุกฺเขน เพราะความทุกข์คือความหิว, น สกฺขิสฺสติ จักไม่อาจ ปฏิวิชฺฌิตุํ
 เพื่ออันแทงตลอด’ อิติ ดังนี้ โอกาสได้กระทำแล้ว เอวอย่างนี้, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
 หิ เพราะว่า โรโค นาม ชื่อ อ.โรค ชิมฺจฺจโรคสทิสฺส อันเช่นกับด้วยโรคคือความหิว
 นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“ชิมฺจฺจ อ.ความหิว โรคา เป็นโรค ปรมา อย่างยิ่ง (โหติ)
 ย่อมเป็น, สงฺขารา อ.สังขาร ท. ทุกฺขา เป็นทุกข์ ปรมา
 อย่างยิ่ง (โหนติ) ย่อมเป็น, (ปณฺทิต) อ.บัณฑิต ญตฺวา รู้
 แล้ว เอตํ (อตถํ) ซึ่งเนื้อความนั้น ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง
 (สจฺจิกโรติ) ย่อมกระทำให้แจ้ง (นิพฺพานํ) ซึ่งพระนิพพาน,
 (หิ) เพราะว่า นิพฺพานํ อ.นิพพาน สุขํ เป็นสุข ปรมํ อย่างยิ่ง
 (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา เสด็จกลับแล้ว ประทับยืนแล้วเทียว ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอ
 ทั้งหลาย ย่อมกล่าวซึ่งคำอะไร ?” ทรงสดับเนื้อความนั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้ง
 หลาย ไซ้ อย่างนั้น, เราคิดว่า ‘เราเมื่อมาสิ้นทางกันดารมีประมาณ ๓๐ โยชนํ เห็น
 อุปนิสฺสยของอุปาสกนั้น จึงมาแล้ว, อุปาสกนั้น หิวเกินเปรี้ยว, อุปาสกนั้น แสงงหาโค
 จำเดิมแต่เช้าตรู่ เทียวไปแล้วในป่า, เมื่อเราแม้แสดงธรรมอยู่, จักไม่อาจเพื่อจะบรรลุ
 ได้ เพราะทุกข์คือความหิว’ ดังนี้ จึงได้ทำอย่างนี้, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า โรค
 อันเช่นกับด้วยโรคคือความหิว ย่อมไม่มี” ดังนี้ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ความหิว เป็นโรคอย่างยิ่ง, สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์อย่างยิ่ง,
 บัณฑิตรู้เนื้อความนั้นตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมกระทำให้
 แจ่มซึ่งพระนิพพาน, เพราะว่า พระนิพพาน เป็นสุขอย่างยิ่ง”
 ดังนี้

สตถา สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นีวตฺติตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จิตโก
 เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ จิตโกฯ วิเสสณะของ สตถา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทธ-
 กัตตาใน กเถถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ วิเสสณะของ วจฺณํ อุตฺตกัมมะใน กเถถ”
 อิตฺตคัพพํ อาการะใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา ตํ วิเสสณะของ อตฺถํ อุตฺต-
 กัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ อาม สัมปฏิจฺฉนํตถะ
 เอวํ สัจจวาจกํลึงคํตถะ, อหํ สุทธกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘อหํ
 สุทธกัตตาใน อมุหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตีสโยชนํ วิเสสณะของ กนฺตารํ อัจฺจันต-
 สังโยคะใน อากจฺฉนํโตฯ อพฺภันตรกิริยาของ อหํ ตสฺส วิเสสณะของ อุปาสกสฺสฯ
 สามีสัมพันธะใน อุปนีสฺสยํ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคโตฯ
 วิกตีกัตตาใน อมุหิ, โส วิเสสณะของ อุปาสโกฯ สุทธกัตตาใน ชิมฺมจฺฉิตฺโตฯ กิตฺตบ-
 ทกัตตฺวาจก อติวีย กิริยาวิเสสณะใน ชิมฺมจฺฉิตฺโต, โส วิเสสณะของ อุปาสโกฯ สุทธกัตตาใน
 สกฺขิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสํตตมํใน
 ปฏฺฐายฯ กิริยาวิเสสณะใน ปริเยสนํโต โคณํ อุตฺตกัมมะใน ปริเยสนํโตฯ อพฺภันตร-
 กิริยาของ อุปาสโก อรณฺณเณ วิสยาธาระใน วิจริ ชิมฺมจฺฉาทุกฺเขน เหตุํใน สกฺขิสฺสตี,
 รมฺเม ลักขณะใน เทสียมาเนฯ ลักขณกิริยา มยา อนภิหิตกัตตาใน เทสียมาเน
 อปิตฺถํ อเปกขตฺถะเข้ากับ เทสียมาเน, ปฏฺฐวิจฺฉิตฺตํ ตุมฺมตฺถสํปทานํใน สกฺขิสฺสตี
 นคัพพํ ปฏฺฐิเสธะใน สกฺขิสฺสตี’ อิตฺตคัพพํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อกาสิ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน อกาสิ, ภิกฺขเว อาลปนะ หิตฺถํ เหตุโฆตกะ ชิมฺมจฺฉา-
 โรคสทิสฺส วิเสสณะของ โรโค นามคัพพํ สํญญาโฆตกะเข้ากับ โรโคฯ สุทธกัตตาใน
 นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก” อิตฺตคัพพํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ
 วิเสสณะของ คาถํ อุตฺตกัมมะใน อาห

“ชิมฺมจฺฉา สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปรมา
 วิเสสณะของ โรคาฯ วิกตีกัตตาใน โหติ, สงฺขารา สุทธกัตตา
 ใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปรมา วิเสสณะของ ทุกฺขาฯ

วิกตีกัตตาใน โหนติ, ปณฺหิโต สุทฺธกัตตาใน สจฺจนโรติฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสณะของ อุตฺถํ อุตฺตกัมมะ
 ใน ญตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สจฺจนโรติ ยถาภูตํ กิริยา-
 วิเสสณะใน สจฺจนโรติ นิพฺพานํ อุตฺตกัมมะใน สจฺจนโรติ,
 หิศฺสํพฺพํ เหตุโชนฺทกะ นิพฺพานํ สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก ปรมํ วิเสสณะของ สุขํ วิกตีกัตตาใน โหติ”
 อิติศฺสํพฺพํ สรุปะใน อิมํ คำนํ ฯ

๒๓. ตตฺถ “**ชฺชิจฺฉา ปรมา โรคาติ** ยสฺมา อญฺเญ โรโค สกึ ติกิจฺฉิตฺโต วินสฺสติ วา
 ตทฺงควเสน วา ปหียติ, **ชฺชิจฺฉา ปน** นิจฺจกาสํ ติกิจฺฉิตฺตพฺพาเยวาติ เสสโรคานํ อัย
 ปรมา นาม ฯ

ตตฺถ (ปเทสฺ) “**ชฺชิจฺฉา ปรมา โรคาติ** (คาถาปาทสฺส) “ยสฺมา อญฺเญ โรโค (ปฺคฺคฺเลน)
 สกึ ติกิจฺฉิตฺโต วินสฺสติ วา ตทฺงควเสน วา (ปฺคฺคฺเลน) ปหียติ, **ชฺชิจฺฉา ปน** (ปฺคฺคฺเลน)
 นิจฺจกาสํ ติกิจฺฉิตฺตพฺพา เอว อิติ เสสโรคานํ อัย (ชฺชิจฺฉา) ปรมา นาม (โหติ) อิติ อุตฺถํ) ฯ

(อุตฺถํ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**อญฺเญ โรโค** อ.โรคอื่น (ปฺคฺคฺเลน) **ติกิจฺฉิตฺโต** อันอัน
 บุคคลเญียวยาแล้ว **สกึ** คราวเดียว **วินสฺสติ** ย่อมพินาศไป **วา** หรือ **วา** หรือว่า
 (ปฺคฺคฺเลน) อันบุคคล **ปหียติ** ย่อมละได้ **ตทฺงควเสน** ด้วยสามารถแห่งการละชั่ว
 ขณะ, **ปน** แต่ว่า **ชฺชิจฺฉา** อ.ความหิว (ปฺคฺคฺเลน) อันบุคคล **ติกิจฺฉิตฺตพฺพา** เอว พึง
 เญียวยานั้นเที่ยว **นิจฺจกาสํ** ตลอดกาลเป็นนิตย์ **ยสฺมา** เพราะเหตุใด **อิตฺติ** เพราะเหตุ
 นั้น **อัย** (ชฺชิจฺฉา) อ.ความหิวนี้ **ปรมา นาม** ชื่อว่าเป็นอย่างยิ่ง **เสสโรคานํ** กว่า
 โรคที่เหลือ ท. (โหติ) ย่อมเป็น” อิตฺติ ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “**ชฺชิจฺฉา ปรมา โรคาติ**
 (คาถาปาทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาทแห่งพระคาถาว่า “**ชฺชิจฺฉา ปรมา**
โรคา” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า “**ชฺชิจฺฉา ปรมา โรคา**” ความว่า โรคอื่น ที่
 บุคคลเญียวยาแล้วคราวเดียว ย่อมพินาศไปหรือ หรือว่าที่บุคคลละได้แล้วด้วยสามารถ
 การได้ชั่วขณะ, แต่ความหิว บุคคลพึงเญียวยาตลอดกาลเป็นนิตย์นั้นแหละ เพราะเหตุ
 ใด, เพราะเหตุนั้น ความหิวนี้ ชื่อว่าเป็นโรคอย่างยิ่งกว่าโรคที่เหลือทั้งหลาย

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสุญ นิทธารณะใน คาถาปาทสุส “ชัมมจฺญา ปรมมา โรคา” สรูปะ
 อิติฯ ศัพท์ สรูปะใน คาถาปาทสุสญ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺถโก “อญฺโฆ
 วิเสสณะของ โรโคญ สุททกัตตาใน วินสฺสติ และวุตตกัมมะใน ปหียติ วินสฺสติ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปหียติ อาชยาตบทกัมมวาก ยสฺมา เหตุวตฺถะ ปุคฺคเลน
 อนภิทกัตตาใน ติกิจฺจโต สกึ กิริยาวิเสสณะใน ติกิจฺจโตฯ วิเสสณะของ โรโค
 ตทงฺควเสน ตติยาวิเสสณะใน ปหียติ ปุคฺคเลน อนภิทกัตตาใน ปหียติ วา สอง-
 ศัพท์ ปทวิกปตฺตตะเข้ากับ สกึ ติกิจฺจโต และ ตทงฺควเสน ปหียติ, ปนศัพท์
 วิเสสโรตตะกะ ชัมมจฺญา วุตตกัมมะใน ติกิจฺจิตพฺพาฯ กิตบทกัมมวาก ปุคฺคเลน
 อนภิทกัตตาใน ติกิจฺจิตพฺพา นิจฺจกาลํ อัจจันตสังโยคะใน ติกิจฺจิตพฺพา เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ ติกิจฺจิตพฺพา อิตติศัพท์ เหตุวตฺถะ อยู่ วิเสสณะของ ชัมมจฺญาญ สุทท-
 กัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เสสโรคานํ ญฺญูอูปาทานใน ปรมมา นามศัพท์
 สญฺญาโชตตะเข้ากับ ปรมมาญ วิทกัตตาใน โหติ” อิตติศัพท์ สรูปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตตะ ฯ

๒๔. สงฺขาราทิ ปญฺจกฺขนฺธา ฯ

ปญฺจกฺขนฺธา อ.ขันธหํ ท. สงฺขาราทิ ชื่อว่าสงฺขารา ฯ

ขันธ ๕ ชื่อว่าสงฺขารา

สงฺขารา สรูปะใน อิติฯ ศัพท์ สญฺญาโชตตะเข้ากับ สงฺขารา ปญฺจกฺขนฺธา ลิงคัตตะ ฯ

๒๕. “เอตํ ฌตฺวาติ ชัมมจฺญา ย สโม โรโค นตฺถิ, ขนฺธปริหรณสมํ ทุกฺขํ นาม นตฺถิ” เอตมตฺถํ ยถาภูตํ ฌตฺวา ปณฺหิโต นิพฺพานํ สจฺฉิกโรติ ฯ

“เอตํ ฌตฺวาติ (ปททวยสฺส) “ชัมมจฺญา ย สโม โรโค นตฺถิ, ขนฺธปริหรณสมํ ทุกฺขํ นาม
 นตฺถิ”ติ เอตํ อตฺถํ ยถาภูตํ ฌตฺวา ปณฺหิโต นิพฺพานํ สจฺฉิกโรติ” (อิตติ อตฺถโก) ฯ

(อตฺถโก) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปณฺหิโต อ.ปณฺหิต ฌตฺวา รู้แล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อ
 ความนั้น ยถาภูตํ ตามความเป็นจริง อิตติ ว่า ‘โรโค อ.โรค สโม อันเสมอ ชัมมจฺญา
 ด้วยความหิว นตฺถิ ย่อมไม่มี, ทุกฺขํ นาม ชื่อ อ.ทุกข์ ขนฺธปริหรณสมํ อันเสมอ
 ด้วยการบริหารซึ่งขันธ นตฺถิ ย่อมไม่มี’ อิตติ ดังนี้ สจฺฉิกโรติ ย่อมกระทำให้แจ้ง

นิพพาน ซึ่งพระนิพพาน” อิติ ดังนี้ **(ปททวยสฺส)** แห่งหมวดสองแห่งบท “**เอตํ ฌตฺวา**ติ ว่า “**เอตํ ฌตฺวา**” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “**เอตํ ฌตฺวา**” ความว่า บัณฑิตรู้เนื้อความนั้นตามความเป็นจริงว่า “โรคที่เสมอกับความหิว ย่อมไม่มี, ชื่อว่าทุกข์ที่เสมอกับการบริหารชั้น ย่อมไม่มี” ย่อมทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

“**เอตํ ฌตฺวา**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “**ปณฺหิตโต สฺทธกัตตาไน สจฺจิกโรติฯ** อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘สโม วิเสสณะของ โรโคฯ สฺทธกัตตาไน นตฺติฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก ชิมฺจนาย ตติยาวิเสสณะไน สโม, ขนฺธปริหรณสม วิเสสณะของ ทุกฺขํ นามศัพท์ สญฺญาโชตกะเข้ากับ ทุกฺขํฯ สฺทธกัตตาไน นตฺติฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก’ อิตีศัพท์ สรุปะไน **เอตํ อตฺถํ** **เอตํ** วิเสสณะของ **อตฺถํ**ฯ อุตฺตกัมมะไน **ฌตฺวา** ยถาภูตํ กิริยาวิเสสณะไน **ฌตฺวา**ฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน **สจฺจิกโรติ** นิพฺพานํ อุตฺตกัมมะไน **สจฺจิกโรติ**” อิตีศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๖. **“นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ** ตํ หิ สพฺพสุขานํ ปรมํ อุตฺตมํ สุขนฺติ อตุโถ ฯ

“นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ (คาถาปาทสฺส) “**ตํ (นิพฺพานํ) หิ สพฺพสุขานํ ปรมํ อุตฺตมํ สุขํ (โหติ)**” อิติ อตุโถ ฯ

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “**หิ** เพราะว่า **ตํ (นิพฺพานํ)** อ.พระนิพพานนั้น **สุขํ** เป็นสุข **ปรมํ** อย่างยิ่ง **อุตฺตมํ** คือว่าอย่างสูงสุด **สพฺพสุขานํ** กว่าสุขทั้งปวง **ท. (โหติ)** ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ **(คาถาปาทสฺส)** แห่งบาทแห่งพระคาถา **“นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ** ว่า “**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า **“นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**” ความว่า เพราะว่า พระนิพพานนั้น เป็นสุข อย่างยิ่ง คืออย่างสูงสุด กว่าสุขทั้งปวง

“**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “**หิ**ศัพท์ เหตุโชตกะ ตํ วิเสสณะของ นิพฺพานํฯ สฺทธกัตตาไน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก **สพฺพสุขานํ** ฌญฺฐีอปาทานไน **ปรมํ อุตฺตมํ ปรมํ** กิตฺติ อุตฺตมํ กิตฺติ วิเสสณะของ **สุขํ**ฯ วิกิติกัตตาไน **โหติ** **ปรมํ** วิวิริยะไน **อุตฺตมํ**ฯ **วิวรณะ**” อิตีศัพท์ สรุปะไน

อตฺโตโกฯ ลิงคัตตะ ฯ

๒๗. เทสนาวสานะ พหุ โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปฺณิสฺสุติ ฯ

เทสนาวสานะ พหุ (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสุ อิติ ฯ

เทสนาวสานะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติ-
ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสนาวสานะ กาลสัตตมฺหิโน ปาปฺณิสฺสุ พหุ วิเสสชะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน
ปาปฺณิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสชะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปฺณียกัมมะโน ปาปฺณิสฺสุ อิติศัพท์ สมাপนะ ฯ

อณฺณตรอุปาสกาวตฺถุ ฯ

อณฺณตรอุปาสกาวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

อณฺณตรอุปาสกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอุบาสกคนใดคนหนึ่ง (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อณฺณตรอุปาสกาวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

อณฺดรอุปาสกฺวตฺถุ

เป็นฉนฺตูปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อณฺดรโร จ โส อุปาสโก จาติ อณฺดรอุปาสโก. (อณฺดร + อุปาสก) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

อณฺดรโร จ อ.คนใดคนหนึ่งด้วย โส อ.คนใดคนหนึ่งนั้น อุปาสโก จ เป็นอุปาสกด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ อณฺดรอุปาสโก ชื่อว่าอณฺดรอุปาสก. (อุปาสกคนใดคนหนึ่ง)

๒. อณฺดรอุปาสกสฺส วตฺถุ อณฺดรอุปาสกฺวตฺถุ. (อณฺดรอุปาสก + วตฺถุ) ฉนฺตูปริส-
สมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง อณฺดรอุปาสกสฺส แห่งอุปาสกคนใดคนหนึ่ง อณฺดรอุปาสกฺวตฺถุ ชื่อว่า
อณฺดรอุปาสกฺวตฺถุ. (เรื่องอุปาสกคนใดคนหนึ่ง)

ปจฺจุสกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจฺจุโส จ โส กาลโ จาติ ปจฺจุสกาลโ. (ปจฺจุส + กาล)

ปจฺจุโส จ อ. เป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย โส อ. เป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมีนั้น กาลโ
จ เป็นกาลด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ ปจฺจุสกาลโ ชื่อว่าปจฺจุสกาล. (กาลเป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด, ใกล้เคียง,
ใกล้เคียง)

ทฺตคตมฺนุสโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฺตคโต จ โส มฺนุสโส จาติ ทฺตคตมฺนุสโส. (ทฺตคต + มฺนุสโส)

ทฺตคโต จ อ.ผู้ถึงแล้วซึ่งยากด้วย โส อ.ผู้ถึงแล้วซึ่งยากนั้น มฺนุสโส จ เป็นมนุษย์ด้วย อิตติ เพราะ
เหตุนี้ ทฺตคตมฺนุสโส ชื่อว่าทฺตคตมฺนุสส. (มนุษย์ผู้ตยาก)

อุบนิสสยสมปตติ

เป็นบัญญัติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุบนิสสยสส สมปตติ อุบนิสสยสมปตติ. (อุบนิสสย + สมปตติ)

สมปตติ อ.ความถึงพร้อม อุบนิสสยสส แห่งอุบนิสย อุบนิสสยสมปตติ ชื่อว่าอุบนิสสยสมปตติ.
(ความถึงพร้อมแห่งอุบนิสย)

ปณจสตภิกขุปริวารโร, สตถา

เป็นบัญญัติวิปทตฺถยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีบัญญัติวิปทตฺถยาธิกรณพหุพีทิสมาส และวิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปณจสตา, ภิกขุ. (ปณจ + สต + มตฺตา) บัญญัติวิปท-
ตฺถยาธิกรณพหุพีทิสมาส, อันตโลปะ ลบ มตฺตาศัพท์

สตานิ อ.ร้อย ท. ปณจ ทำ มตฺตา เป็นประมาณ เยส (ภิกขุ) แห่งภิกษุ ท. เหล่าใด
(สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปณจสตา ชื่อว่าปณจสต (มี ๕๐๐
รูปเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ รูป), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

๒. ปณจสตา จ เต ภิกขุ จาติ ปณจสตภิกขุ. (ปณจสต + ภิกขุ) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสมาส

ปณจสตา จ อ.มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. เหล่า
นั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปณจสตภิกขุ ชื่อว่าปณจสตภิกขุ. (ภิกษุมี ๕๐๐ รูปเป็น
ประมาณ, ภิกษุมีประมาณ ๕๐๐ รูป)

๓. ปณจสตภิกขุ ปริวารโร ยสฺสาติ ปณจสตภิกขุปริวารโร, สตถา. (ปณจสตภิกขุ + ปริวาร)
บัญญัติวิปทตฺถยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปณจสตภิกขุ อ.ภิกษุมีร้อยทำเป็นประมาณ ท. ปริวารโร เป็นปริวาร ยสฺส (สตถุโน) แห่ง
พระคาสตาใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สตถา) อ.พระคาสตานั่น ปณจสตภิกขุปริวารโร
ชื่อว่าปณจสตภิกขุปริวาร (ผู้มีภิกษุมี ๕๐๐ รูปเป็นประมาณเป็นปริวาร, ผู้มีภิกษุมีประมาณ ๕๐๐ รูปเป็น
ปริวาร), ได้แก่พระคาสตา.

อาพวีวาลีโน, ชนา

เป็นสัตตมัตตปฐิสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสัสสาธานะ มิวเคราะหว่า

อาพวีย วสนติ สีเสนาติ อาพวีวาลีโน, ชนา. (อาพวีลทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ติปัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนติ ย่อมอยู่ อาพวีย ในเมืองอาพวี สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อาพวีวาลีโน ชื่อว่าอาพวีวาลี (ผู้อยู่ในเมืองอาพวีโดยปกติ, ชาวเมืองอาพวี), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

โคคโคณ

เป็นฉนฺธิสัตปฐิสสมาส มิวเคราะหว่า

คฺนฺหิ คโคณ โคคโคณ. (โค + คณ)

คโคณ อ.ฝูง คฺนฺหิ แห่งโค ท. โคคโคณ ชื่อว่าโคคณ. (ฝูงโค)

พทุธปปมฺโข, ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉนฺธิสัตปฐิสสมาส มิวเคราะหว่า

พทุธ ปมฺขํ ยสฺสาติ พทุธปปมฺโข, ภิกขุสงฺโฆ. (พทุธ + ปมฺข)

พทุธ อ.พระพทุธเจ้า ปมฺขํ เป็นประมุข ยสฺส (ภิกขุสงฺฆสฺส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุสงฺโฆ) อ.หมู่แห่งภิกษุนั้น พทุธปปมฺโข ชื่อว่าพทุธปปมฺข (มีพระพทุธเจ้าเป็นประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฆ์.

ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉนฺธิสัตปฐิสสมาส มิวเคราะหว่า

ภิกฺขุณฺํ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกฺขุ + สงฺฆ)

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกฺขุณฺํ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

อนฺโมทนตถาย

เป็นจตุตถัตตปฐิสสมาส มิวเคราะหว่า

อนฺโมทนสฺส อตถาย อนฺโมทนตถาย. (อนฺโมทน + อตถ)

อุตถาย เพื่อประโยชน์ ออนุโมทณสูตร์ แก่การอนุโมทนา ออนุโมทนุตถาย ชื่อว่าอนุโมทนุตถ.
(ประโยชน์แก่การอนุโมทนา)

ติสโยชนมคโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมิฉฐฐวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ติส โยชนานิ มตฺตา ยสฺสาติ ติสโยชน, มคโค. (ติส + โยชน + มตฺตา) ฉฐฐวิปท-
ตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส, อันตโลปะ ลบ มตฺตาศัพท์

โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ติส สามสลิป มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (มคฺคสฺส) แห่งหนทางใด
(สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มคโค) อ.หนทางนั้น ติสโยชน ชื่อว่าติสโยชน (มี ๓๐ โยชนเป็น
ประมาณ, มีประมาณ ๓๐ โยชน), ได้แก่หนทาง.

๒. ติสโยชน จ โส มคโค จาติ ติสโยชนมคโค. (ติสโยชน + มคโค) วิเสสนบุพพทกัมม-
ธารยสมาส

ติสโยชน จ อ.มีสามสลิปโยชนเป็นประมาณด้วย โส อ.มีสามสลิปโยชนเป็นประมาณนั้น
มคโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ติสโยชนมคโค ชื่อว่าติสโยชนมคโค. (หนทางมี ๓๐ โยชน
เป็นประมาณ, หนทางมีประมาณ ๓๐ โยชน)

วนทนมตฺต, การณ

เป็นฉฐฐวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

วนทนํ มตฺตา ยสฺสาติ วนทนมตฺต, การณ. (วนทน + มตฺตา)

วนทนํ อ.การกราบไหว้ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อุตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ วนทนมตฺต ชื่อว่าวนทนมตฺต (มีการกราบไหว้เป็นประมาณ, สักว่า
การกราบไหว้), ได้แก่เหตุ.

จิตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

จิตฺตญฺ ตํ กาโล จาติ จิตกาโล. (จิต + กาล)

จิตํ จ อ.เป็นที่ตั้งอยู่แล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ตั้งอยู่แล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ จิตกาโล ชื่อว่าจิตกาล. (กาลเป็นที่ตั้งอยู่แล้ว)

ทานเวຍยาวฏิกโก, ปุริโส

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เวຍยาวฏ นิยุตโต เวຍยาวฏิกโก, ปุริโส. (เวຍยาวฏ + ฌิกปัจจย) สัจจัญญาทือนักตต-
ตัทธิต

(ปุริโส) อ.บุรุษ นิยุตโต ผู้ประกอบแล้ว เวຍยาวฏ ในการชวนขาย เวຍยาวฏิกโก ชื่อว่า
เวຍยาวฏิก (ผู้ประกอบแล้วในการชวนขาย), ได้แก่บุรุษ.

๒. ทาเน เวຍยาวฏิกโก ทานเวຍยาวฏิกโก, ปุริโส. (ทาน + เวຍยาวฏิก) สัตตมัตตปุริสสมาส

(ปุริโส) อ.บุรุษ เวຍยาวฏิกโก ผู้ประกอบแล้วในการชวนขาย ทาเน ในทาน ทานเวຍยาวฏิกโก
ชื่อว่าทานเวຍยาวฏิก (ผู้ประกอบแล้วในการชวนขายในทาน), ได้แก่บุรุษ.

วุตตมฺหานํ, สตถารา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุตตญจ ตํ จานญจาทิ วุตตมฺหานํ. (วุตต + จาน)

(สตถารา) วุตตํ จ อ.อันพระศาสดาตรัสแล้วด้วย ตํ อ.อันพระศาสดาตรัสแล้วนั้น จานํ จ
เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วุตตมฺหานํ ชื่อว่าวุตตมฺหาน. (ที่อันพระศาสดาตรัสแล้ว)

ยาคุฆาถนียโกขนิยานิ

เป็นอิติไตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยาคุ จ ฆาถนียญจ โภขนียญจ ยาคุฆาถนียโกขนิยานิ. (ยาคุ + ฆาถนีย + โภขนีย)

ยาคุ จ อ.ข้าวต้มด้วย ฆาถนีย จ อ.ของอันบุคคลพึงเคี้ยวด้วย โภขนีย จ อ.ของอันบุคคล
พึงบริโภคด้วย ยาคุฆาถนียโกขนิยานิ ชื่อว่ายาคุฆาถนียโกขนีย. (ข้าวต้ม ของควรเคี้ยวและของควรบริโภค
ทั้งหลาย)

ภุตตภตโต, ทุคคตมฺหุสโส

เป็นตติยาทวิพทตูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุตตํ ภตตํ เยนติ ภุตตภตโต, ทุคคตมฺหุสโส. (ภุตต + ภตต)

ภตตํ อ.ภัตร เยน (ตุคคตมฺหุสเสน) อันมนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยากใด ภุตตํ บริโภคแล้ว อิติ

เพราะเหตุนี้ (โล่ ทศตมनुสโล) อ.มนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยากนั้น ฤตฤตโต ชื่อว่าฤตฤต (ผู้มีภัตรอันบริโภคนั้น, ผู้บริโภคภัตรแล้ว), ได้แก่มนุษย์ผู้ตกยาก.

ภตตวิจาร์ณ

เป็นนัฏฐิตปฺปรีสฺสมาส มิวเคราะหฺว่า

ภตตสฺส วิจาร์ณ ภตตวิจาร์ณ. (ภตต + วิจาร์ณ)

วิจาร์ณ อ.การจัดแจง ภตตสฺส ซึ่งภัตร ภตตวิจาร์ณ ชื่อว่าภตตวิจาร์ณ. (การจัดแจงภัตร)

ปสฺสทฺทธโร, มนุสฺโส

เป็นนัฏฐิตวิปทฺตยาธิกรณพหุพพิทฺสมาส มิวเคราะหฺว่า

ปสฺสทฺธ ทโร ยสฺสาติ ปสฺสทฺทธโร, มนุสฺโส. (ปสฺสทฺธ + ทโร)

ทโร อ.ความกระวนกระวาย ปสฺสทฺธ อันระงับแล้ว ยสฺส (มนุสฺสสฺส) แห่งมนุษย์ใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โล่ มนุสฺโส) อ.มนุษย์นั้น ปสฺสทฺทธโร ชื่อว่าปสฺสทฺทธโร (ผู้มีความกระวนกระวายอันระงับแล้ว), ได้แก่มนุษย์.

เอกคฺ, จิตฺ

เป็นนัฏฐิตวิปทฺตยาธิกรณพหุพพิทฺสมาส มิวเคราะหฺว่า

เอกํ อคฺ ยสฺสาติ เอกคฺ, จิตฺ. (เอก + อคฺ)

อคฺ อ.อารมณ์ เอกํ เดียว ยสฺส (จิตฺตสฺส) แห่งจิตนั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จิตฺ) อ.จิตนั้น เอกคฺ ชื่อว่าเอกคฺ (มีอารมณ์เดียว), ได้แกจิต.

อนุปฺพุทฺทิกา

เป็นตติยาตฺปรีสฺสมาส มิวเคราะหฺว่า

อนุปฺพุเพน กถา อนุปฺพุทฺทิกา. (อนุปฺพุ + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว อนุปฺพุเพน ตามลำดับ อนุปฺพุทฺทิกา ชื่อว่าอนุปฺพุทฺทิกา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวตามลำดับ, อนุปฺพุทฺทิกา)

ติสโยชนกนดาโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญวาทิปทุลยาธิกรณพหุพพิทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ติส โยชนานิ มตฺตา ยสฺสาติ ติสโยชน, กนดาโร. (ติส + โยชน + มตฺตา) จัญญวาทิปทุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส, อันตโลปะ ลบ มตฺตาคัพท

โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ติส สามสิป มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (กนดาสฺส) แห่งที่กนดาร์โต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส กนดาโร) อ.ที่กนดาร์นั้น ติสโยชน ชื่อว่าติสโยชน (มี ๓๐ โยชนเป็นประมาณ), ได้แก่ที่กนดาร์.

๒. ติสโยชน จ โส กนดาโร จาติ ติสโยชนกนดาโร. (ติสโยชน + กนดาร์) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ติสโยชน จ อ.มีสามสิปโยชนเป็นประมาณด้วย โส อ.มีสามสิปโยชนเป็นประมาณนั้น กนดาโร จ เป็นที่กนดาร์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ติสโยชนกนดาโร ชื่อว่าติสโยชนกนดาร์. (ที่กนดาร์มี ๓๐ โยชนเป็นประมาณ)

จิมจจนาทุกข

เป็นปัญจมีตปฺริสสมาส, มัชฌเณโลปะ ลบ อุปฺปนคัพท มีวิเคราะห์ว่า

จิมจจนา อุปฺปนํ ทุกขํ จิมจจนาทุกข. (จิมจจนา + อุปฺปน + ทุกข)

ทุกขํ อ.ทุกขํ อุปฺปนํ อันเกิดขึ้นแล้ว จิมจจนา แต่ความทิว จิมจจนาทุกข ชื่อว่าจิมจจนาทุกข. (ทุกขที่เกิดขึ้นแต่ความทิว)

จิมจจนาโรคสทิส, โรโค

เป็นตติยัตตปฺริสสมาส โดยมีอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จิมจจนาเยว โรโค จิมจจนาโรโค. (จิมจจนา + โรค) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

จิมจจนา เหว อ.ความทิวนั้นเทียว โรโค เป็นโรค จิมจจนาโรโค ชื่อว่าจิมจจนาโรค. (โรคคือความทิว)

๒. จิมจจนาโรเคน สทิส จิมจจนาโรคสทิส, โรโค. (จิมจจนาโรค + สทิส) ตติยัตตปฺริสสมาส

(โรโค) อ.โรค สทิส อันเช้นกับ จิมจจนาโรเคน ด้วยโรคคือความทิว จิมจจนาโรคสทิส ชื่อว่าจิมจจนาโรคสทิส (อันเช้นกับด้วยโรคคือความทิว), ได้แก่โรค.

ตทงควโส

เป็นภักขุสัฎฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตทงคสส วโส ตทงควโส. (ตทงค + วส)

วโส อ.สามารถ ตทงคสส แห่งการละได้ชั่วขณะ ตทงควโส ชื่อว่าตทงควส. (สามารถการละได้ชั่วขณะ)

นิจจกาโล

เป็นทตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิจจ กาลो นิจจกาโล. (นิจจ + กาล)

กาลो อ.กาล นิจจ เป็นนิตย นิจจกาโล ชื่อว่านิจจกาล. (กาลเป็นนิตย)

เสสโรคา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสสสา จ เต โรคา จาติ เสสโรคา. (เสส + โรค)

เสสสา จ อ.ที่เหลือ ท. ด้วย เต อ.ที่เหลือ ท. เหล่านั้น โรคา จ เป็นโรคด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เสสโรคา ชื่อว่าเสสโรค. (โรคที่เหลือทั้งหลาย)

ปญจกขนธา

เป็นอสมหารทศุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญจ ขนธา ปญจกขนธา. (ปญจ + ขนธ)

ขนธา อ.ขันธ ท. ปญจ ห้า ปญจกขนธา ชื่อว่าปญจกขนธ. (ขันธ ๕, เบญจขันธ)

ขนธปริทรณสมัง, ทุกข์

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีภักขุสัฎฐิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ขนธานัง ปริทรณัง ขนธปริทรณัง. (ขนธ + ปริทรณ) ภักขุสัฎฐิปุริสสมาส

ปริทรณัง อ.การบริหาร ขนธานัง ซึ่งขันธ ท. ขนธปริทรณัง ชื่อว่าขนธปริทรณ. (การบริหารขันธ)

๒. ขนฺธปริทฺรณณ สํ ขนฺธปริทฺรณสํ, ทุกฺขํ. (ขนฺธปริทฺรณ + สํ) ตติยาตฺปฺริสฺสํสาส
 ทุกฺขํ อ.ทุกฺขํ สํ อันเสมอ ขนฺธปริทฺรณณ ด้วยการปริทฺรณซึ่งจันท์ ขนฺธปริทฺรณสํ
 ชื่อว่าขนฺธปริทฺรณสํ (อันเสมอด้วยจันท์), ได้แก่ทุกฺขํ.

ยถาภูตํ

เป็นนิบาตบุพพกะ อํพยยํภาวสํสาส มีวิเคราะหว่า

ยํ ยํ ภูตํ ยถาภูตํ. (ยถา + ภูต)

ภูตํ อ.ความจริง ยํ ยํ ไตฺย ยถาภูตํ ชื่อว่ายถาภูต. (ตามความเป็นจริง)

เทสนาวสานํ

เป็นนญฺฐิตตฺปฺริสฺสํสาส มีวิเคราะหว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปตฺติผลาทีนํ, อริยผลานํ

เป็นนญฺฐิตวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสํสาส มีวิเคราะหว่า

โสตาปตฺติผลํ อาที เยสํ ตานํ โสตาปตฺติผลาทีนํ, อริยผลานํ. (โสตาปตฺติผล + อาที)

โสตาปตฺติผลํ อ.โสตาปตฺติผล อาที เป็นต้น เยสํ (อริยผลานํ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, ตานํ (อริยผลานํ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตฺติผลาทีนํ ชื่อว่าโสตาปตฺติผลาที (มีโสตาปตฺติผล เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๖. ปเสนทิโกศลวตถุ ฯ [๑๖๑]

ปเสนทิโกศลวตถุ (มยา วุจเต) ฯ

ปเสนทิโกศลวตถุ อ.เรื่องแห่งพระราชาพระนามว่าปเสนทิโกศล
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมโห) (วุจเต) จะกล่าว ฯ

ปเสนทิโกศลวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ฯ

๖. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

๑. “อาโรคฺยปรมา ลาภาติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต ราชาเน
ปเสนทิโกศลํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต ราชาเน ปเสนทิโกศลํ อารพฺภ “อาโรคฺยปรมา ลาภาติ อิมํ
ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตฺวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ราชาเน ซึ่งพระราชา ปเสนทิโกศล พระนามว่าปเสนทิโกศล
กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “อาโรคฺยปรมา ลาภาติ ว่า
“อาโรคฺยปรมา ลาภา” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อประทับในพระเขตวัน ทรงปรารภพระราชาพระนามว่าปเสนทิโกศล
ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “อาโรคฺยปรมา ลาภา” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตฺรกัตตาใน กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาก “อาโรคฺยปรมา ลาภา” สรุปะใน
อิตฺติ ฯ ศัพท์ อาชยาตตะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํ ฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตฺวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา ปเสนทิโกศล
สัณญาวีเสสนะของ ราชาเน ฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ ฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. เอกสฺมี หิ สมเย ราชา ตณฺหุลโทณสฺส โอทนํ ตทฺปิเยน สุปฺพยุถฺชเนน ภุญฺชติ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกสุมี สมเย ในสมัยหนึ่ง ราชา อ.พระราชา ภูณชติ ย่อมเสวย โอหน้ ซึ่งพระกระยาหาร ตณฺหุลโทณสุส แห่งทะนานแห่งข้าวสาร สุป- พยณฺชน ด้วยแกงและกับ ตทูปิเยน อันสมควรแก่พระกระยาหารนั้น ฯ

ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ในสมัยหนึ่ง พระราชาย่อมเสวยพระกระยาหารแห่งข้าวสาร แห่งทะนาน ด้วยแกงและกับที่สมควรแก่พระกระยาหารนั้น

หิศัพท์ วิตถารโชตกะ เอกสุมี วิเสสณะของ สมเยฯ กาลสัตตมมีใน ภูณชติ ราชา สุทธ- กัตตาใน ภูณชติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตณฺหุลโทณสุส สามีสัมพันธะใน โอหน้ฯ อวุตตกัมมะใน ภูณชติ ตทูปิเยน วิเสสณะของ สุปพยณฺชนฯ กระณะใน ภูณชติ ฯ

๓. โส เอกทิวสํ ภูตฺตปาตฺราโส ภูตฺตสมฺมทํ อวิโนเทตฺวาว สตุฏฺฐ สนฺติกํ คนฺตฺวา กิลนฺตรูปํ อิตฺโต จิตฺโต จ สมฺปรีวตฺตนฺโต นิทฺทาย อภิภุญฺยมาโนปิ อุกฺกํ นิปฺชฺชิตฺตํ อสฺสโกโณโต เอกมฺนฺตํ นิสีทึ ฯ

โส (ราชา) เอกทิวสํ ภูตฺตปาตฺราโส ภูตฺตสมฺมทํ อวิโนเทตฺวาว สตุฏฺฐ สนฺติกํ คนฺตฺวา กิลนฺตรูปํ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ สมฺปรีวตฺตนฺโต นิทฺทาย อภิภุญฺยมาโนปิ อุกฺกํ นิปฺชฺชิตฺตํ อสฺสโกโณโต เอกมฺนฺตํ นิสีทึ ฯ

โส (ราชา) อ.พระราชา ภูตฺตปาตฺราโส ผู้มีพระกระยาหารอันพระองค์ทรงบริโภค แล้ว เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อวิโนเทตฺวาว ไม่ทรงบรรเทาแล้ว ภูตฺตสมฺมทํ ซึ่งความ มัวเมาพร้อมเพราะภัตร คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สตุฏฺฐ ของพระศาสดา กิลนฺตรูปํ ผู้มีพระรูปอันทรงลำบากแล้ว สมฺปรีวตฺตนฺโต ทรงผลัดเปลี่ยนอยู่ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ ในข้างนี้ด้วย อิตฺโต (ปสฺสโต) จ ในข้างนี้ด้วย นิทฺทาย อภิภุญฺยมาโนปิ แม้ผู้ อั้นความหลับ ครอบงำอยู่ อสฺสโกโณโต ไม่ทรงอาจอยู่ นิปฺชฺชิตฺตํ เพื่ออันบรรทม อุกฺกํ ตรง นิสีทึ ประทับนั่งแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

พระราชนั้น ทรงเสวยพระกระยาหารเข้าแล้ว ในวันหนึ่ง ไม่ทรงบรรเทาความมัวเมา เพราะภัตร เสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดา ทรงมีพระรูปที่ลำบาก ทรงผลัดเปลี่ยนใน ข้างนั้นและในข้างนี้ แม้ทรงถูกความหลับครอบงำอยู่ ก็ไม่อาจเพื่อจะทรงบรรทมตรงๆ ประทับนั่ง ณ ที่สมควร

โส วิเสสณะของ ราชาย สุธกัตตาใน นิสิตีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอกทิวส์
 ทุตติยากาลสัตตมีใน ภูตตปาตราโสๆ วิเสสณะของ ราชาย ภูตตสมมทํ อุตตกัมมะใน
 อวิโนเทตฺวา เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ อวิโนเทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา
 สตุฏฺฐ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํๆ สัมปาปฏินียกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 สมฺปวิรวุตฺตนโตะ กิลนฺตฺรูป วิเสสณะของ ราชาย อโตะ สองบท วิเสสณะของ ปสฺสโตะๆ
 สองบท วิสยาธาระใน สมฺปวิรวุตฺตนโตะๆ อัปภันตรกิริยาของ ราชาย จ สองคัพทํ
 ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ อโตะ ปสฺสโตะ และ อโตะ ปสฺสโตะ นิทฺทาย อนภินทกัตตาใน
 อภิภูยฺยมาโน อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ อภิภูยฺยมาโนๆ อัปภันตรกิริยาของ ราชาย
 อุชฺฐกํ กิริยาวิเสสณะใน นิปชฺชิตฺตํ ตุมฺมตฺตสัมปทานใน อสฺสโกนฺโตะๆ อัปภันตรกิริยาของ
 ราชาย เอกมนฺตํ วิสยาธาระใน นิสิตี ฯ

๔. อถ นํ สตุฏฺฐา อาห “กึ มหาราช อวิสฺสสมิตฺตวาว อาคโตะสฺสิตี ?

อถ นํ (ราชานํ) สตุฏฺฐา อาห “(ตฺวํ) กึ มหาราช อวิสฺสสมิตฺตวาว อาคโตะ อสฺสิตี ?

อถ ครั้นนั้น สตุฏฺฐา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว นํ (ราชานํ) กะพระราชานั้น อิติ
 ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (ตฺวํ) อ.พระองค์ อวิสฺสสมิตฺตวาว ไม่ทรงพักผ่อนแล้ว
 เทียว อาคโตะ เป็นผู้เสด็จมาแล้ว อสฺสิ ย่อมเป็น กึ หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพระราชานั้นว่า “ดูก่อนมหาบพิตร พระองค์ไม่ทรงพักผ่อน
 แล้ว เป็นผู้เสด็จมาแล้วหรือ ?”

อถ กาลสัตตมี สตุฏฺฐา สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสณะของ
 ราชานํๆ อถิตกัมมะใน อาห “มหาราช อาลปนะ ตฺวํ สุธกัตตาใน อสฺสิๆ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจาก กิคัพทํ ปุจณนัตตะ เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ อวิสฺสสมิตฺตวาวๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน อาคโตะๆ วิกตีกัตตาใน อสฺสิ” อิติคัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๕. “อาม ภนฺเต, ภูตฺตกาโลโต ปฏฺจาย เม มหาทฺทฺทฺทํ โหตีติ ฯ

(ราชาย) “อาม ภนฺเต (เอวํ, มยา) ภูตฺตกาโลโต ปฏฺจาย เม มหาทฺทฺทํ โหตีติ (อาห) ฯ

(ราชาย) อ.พระราชา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น, มหาทุกข อ.ทุกขใหญ่ โหติ ย่อมมี เม แก่ข้า-
พระองค์ ปฏฺจาย จำเดิม (มยา) ฤๅตฺกาลโต แต่กาลเป็นที่ อันข้าพระองค์ บริโภค
แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้นพระเจ้าข้า, ทุกขใหญ่ย่อมมีแก่
ข้าพระองค์ จำเดิมแต่กาลที่ข้าพระองค์บริโภคแล้ว”

ราชาสุทรกัฏฐาในอาห ๑ อาชยาตบทกัฏฐาจาก “ภนฺเต อาลปนะ อาม สัมปฏิจจันตถะ
เอว สัจจวจากลึงคัฏฐะ, มหาทุกข สุทรกัฏฐาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัฏฐาจาก มยา
อนภิตกัฏฐาใน ฤๅตฺ- ฤๅตฺกาลโต อปาทานใน ปฏฺจาย ๑ กิริยาวิเสสนะใน โหติ
เม สัมปทานใน โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๖. อถ น สตุถา “มหาราช อติพหุโกชน เอว ทุกข โหตีติ วตฺวา

“มิทฺธี ยทา โหติ มหคฺขโส จ,

นิทฺทายิตา สมฺปรีวตฺตสายี;

มหาวราโห นีวาปฏฺจโจ,

ปฺนปฺนํ คพฺภมฺเปติ มนฺโทติ

อิมาย คากาย โอวทิตฺวา “มหาราช โกชน นาม มตฺตาย ภูณฺชิตุํ วฏฺฏติ,
มตฺตโกชนิโน หิ สุขํ โหตีติ อุตฺตริ โอวทฺโต อิมํ คากมาห

“มนฺชสฺส สทา สตีมโต

มตฺตํ ชานโต ลทฺธโกชน

ตณฺหสฺส ภาวนฺติ เวทนา

สณฺนิกํ ชีรติ อายุ ปาลยฺหนฺติ ฯ

อถ น (ราชานํ) สตุถา “มหาราช อติพหุโกชน เอว ทุกข โหตีติ วตฺวา

“(ปฺริโส) มิทฺธี (จ) ยทา โหติ มหคฺขโส จ,

นิทฺทายิตา สมฺปรีวตฺตสายี;

มหาวราโห อีว นีวาปฏฺจโจ (จ),

(ตทา โส ปฺริโส) ปฺนปฺนํ คพฺภํ อฺเปติ มนฺโทติ

อิมาย คากาย โอวทิตฺวา “มหาราช (ตยา) โกชน นาม มตฺตาย ภูณฺชิตุํ วฏฺฏติ, มตฺตโกชนิโน

(ปุณณณส) หิ สฺขํ โหติติ (วตฺวา) อุตฺตริ โวทฺหโต อิมํ คาคํ อาห

“มฺหุสฺส สทา สติมโต

มตฺตํ ชานโต ลทฺธโกชน

ตณฺหา อสฺส (ปุณณณส) ภาวนฺติ เวทนา,

(ปุณณณเลณ ภูตฺตาหาโร) สณฺณํ ชีรติ อายุํ ปาลยฺนติ ฯ

อก ครั้งนั้น สตุธา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว หํ (ราชานํ) กะพระราชานัน อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อติพหุโภชนํ อ.อันบริโภคมามากเกิน ทุกข์ เป็นทุกข์ เอว อย่างนี้ โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ โวทฺหโต ตรัสสอนแล้ว อิมาย คากาย ด้วย พระคานานี้ อิติ ว่า

“(ปุริโส) อ.บุรุษ มหฺธิ (จ) เป็นผู้มีควมม่งงด้วย มหคฺมโส จ เป็นผู้มีกมมากด้วย นิทฺทายิตา เป็นผู้ประพฤติหลับเป็นปกติ สมฺปวิวตฺตสยํ เป็นผู้อนหมนไปรอบโดยปกติ มหาวราโห อิว เพียงดัง อ.สุกรตัวใหญ่ นีวาปฺปฏฺโฐ (จ) ตัวอันบุคคล เลี้ยงแล้วด้วยผักด้วย โหติ ย่อมเป็น ยทา ในกาลใด, (ตทา) ในกาลนั้น (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น มนฺโท ผู้มีปัญญาน้อย อฺเปติ ย่อมเข้าถึง คพฺภํ ซึ่งห้อง ปุณฺปุณฺนํ บ่อยๆ” อิติ ดังนี้

(วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (ตยา) โภชนํ นาม มตฺตตาย ภูณฺชิตุํ อ.อัน อันพระองค์ บริโภค ชื่อซึ่งโภชนะ โดยประมาณ วฏฺฐติ ย่อมควร, หิ เพราะว สฺขํ อ.ความสุข โหติ ย่อมมี (ปุณณณส) แก่บุคคล มตฺตโกชนโน ผู้มีอัน บริโภคโดยประมาณเป็นปกติ” อิติ ดังนี้ โวทฺหโต เมื่อตรัสสอน อุตฺตริ ยิง อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาคํ ซึ่งพระคานานี้ อิติ ว่า

“เวทนา อ.เวทนา ท. (ปุณณณส) ของบุคคล มฺหุสฺส ผู้ เกิดแต่พระเจ้านุ สติมโต ผู้มีสติ ชานโต ผู้รู้ อยู่ มตฺตํ ซึ่ง ประมาณ ลทฺธโกชน ในโภชนะอันตนได้แล้ว อสฺส นั้น ตณฺหา เป็นเวทนาเบาบาง ภาวนฺติ ย่อมเป็น, (ปุณณณเลณ ภูตฺตาหาโร) อ.อาหารอันบุคคลบริโภคแล้ว ปาลยํ รักษาอยู่ อายุํ ซึ่งอายุ ชีรติ ย่อมย่อยไป สณฺณํ ค่อยๆ” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพระราชานั้ว่า “ดูก่อนมหาบพิตร การบริโภคมกเกินไป เป็นทุกขอย่างนี้” ตรัสสอนแล้วด้วยพระคาถานี้ว่า

“บุรุษ เป็นผู้ว่าง เป็นผู้กินมาก และเป็นผู้ประพฤติหลับเป็นปกติ นอนหม่นเป็นไปรอบๆ ดุจสุกรตัวใหญ่ตัวที่เจ้าของเลี้ยงด้วยผัก ในกาลใด, ในกาลนั้น บุรุษนั้น ผู้เขลา ย่อมเข้าถึงห้องบ่อยๆ”

ตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร การที่พระองค์บริโภคชื่อโภชนะโดยประมาณ จึงจะควร, เพราะว่า ความสุขย่อมมีแก่บุคคลผู้มีบริโภคพอประมาณ” ดังนี้ เมื่อตรัสสอนให้ยิ่ง จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“เวทนาทั้งหลายของบุคคลผู้เกิดแต่พระเจ้ามนู ผู้มีสติในกาลทุกเมื่อ ผู้รู้ประมาณในโภชนะที่ได้แล้วนั้น เป็นสภาพเบาบาง, อาหารที่บุคคลบริโภคแล้ว รักษาอายุ ย่อมค่อยๆ ย่อย”

อถ กาลสัตตมี สตถา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสณะของราชานๆ อกถิตกัมมะใน วตฺวา “มหาราช อาลปนะ อติพหุโภชน สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอว วิเสสณะของ ทุกขๆ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิตีศัพท อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอวทิตฺวา

“ปริโส สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มิทฺธิ กัถิ มหคฺชโส กัถิ นิทฺทายิตา กัถิ สมฺปริวตฺตสายี กัถิ วิกตีกัตตาใน โหติ ยทา กาลสัตตมีใน โหติ มหาวราโห อุปมาลึงคัตถะ นิวาปปฺภูโจ วิเสสณะของ มหาวราโห อิวศัพท อุปมาโชตกะ เข้ากับ มหาวราโห นิวาปปฺภูโจ จ สามศัพท ปทสมุจยัตถะ เข้ากับ มิทฺธิ มหคฺชโส และนิทฺทายิตา สมฺปริวตฺตสายี มหาวราโห นิวาปปฺภูโจ, ตทา กาลสัตตมี โส วิเสสณะของ ปริโสๆ สุทธกัตตาใน อุเปติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุณฺณปุณฺณ กิริยาวิเสสณะใน อุเปติ คพฺภ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน อุเปติ มนุโท วิเสสณะของ ปริโส” อิตีศัพท สรุปะใน อิมาย คาถาย

อิมาย วิเสสณะของ คาถายๆ ภาระใน โอวทิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “มหาราช อาลปนะ ภูณฺชิตฺตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฺฐติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา อนภิตกัตตา

ใน ภุณฺธิตุํ นามคัมภีร์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ โภชนํ อนุตตกัมมะใน ภุณฺธิตุํ มตฺตยาตติยาวิเสสณะใน ภุณฺธิตุํ, หิคัมภีร์ เหตุโชตกะ สุขํ สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก มตฺตโกชิโน วิเสสณะของ ปุคฺคผลสุสฺสํ สัมปทานใน โหติ” อิตฺติคัมภีร์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอวทฺทโต อุตฺตริ กิริยาวิเสสณะใน โอวทฺทโตฯ อัปฺภันตรกิริยาของ สตฺถา อิมํ วิเสสณะของ คาคํฯ อนุตตกัมมะใน อาห

“เวทนา สุทฺธกัตตาใน ภวนฺติฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก มนุสฺส กิตฺติ สติมฺโต กิตฺติ ชานโต กิตฺติ อสฺส กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคผลสุสฺสํ สามีสัมพันธะใน เวทนา สทา กาลสํตตมิมํ สติมฺโต มตฺตํ อนุตตกัมมะใน ชานโต ลหฺวโภชน วิสยาธาระใน มตฺตํ ตนฺกา วิกตีกัตตาใน ภวนฺติ, อนุตฺตาหาโร สุทฺธกัตตาใน ชีรติฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภินิหิตกัตตาใน อนุตฺต- สณฺนิกํ กิริยาวิเสสณะใน ชีรติ อายุํ อนุตตกัมมะใน ปาลยํฯ อัปฺภันตรกิริยาของ อนุตฺตาหาโร” อิตฺติคัมภีร์ สรุปะใน อิมํ คาคํ ฯ

๗. ราชชา คาคํ อุกฺคณฺหิตุํ นาสกฺขิ, สมฺปิเป จิตฺ ปน ภาคิเนยฺยํ สุทฺธสฺสนํ นาม “อิมํ คาคํ อุกฺคณฺห ตาตาทิ อาห ฯ

ราชชา คาคํ อุกฺคณฺหิตุํ น อสกฺขิ, (โส ราชชา) สมฺปิเป จิตฺ ปน ภาคิเนยฺยํ สุทฺธสฺสนํ นาม “(ตุวํ) อิมํ คาคํ อุกฺคณฺห ตาตาทิ อาห ฯ

ราชชา อ.พระราชา น อสกฺขิ ไม่ได้ทรงอาจแล้ว อุกฺคณฺหิตุํ เพื่ออันทรงเรียนเอา คาคํ ซึ่งพระคาคา, ปน แต่ว่า (โส ราชชา) อ.พระราชานั้น อาห ตรัสแล้ว ภาคิเนยฺยํ กะพระเจ้าหลาน สุทฺธสฺสนํ นาม ชื่อว่าสุทฺธสสนะ จิตฺ ผู้ดำรงอยู่แล้ว สมฺปิเป ในที่ใกล้ อิติ ว่า “ตาต ตูก่อนพ่อ (ตุวํ) อ.เธอ อุกฺคณฺห จงเรียนเอา อิมํ คาคํ ซึ่งพระคาคา นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาไม่ได้ทรงอาจเพื่อจะทรงเรียนพระคาคาได้, แต่พระราชานั้น ตรัสกะพระเจ้าหลานชื่อว่าสุทฺธสสนะ ผู้ดำรงอยู่ในที่ใกล้ว่า “ตูก่อนพ่อ เธอจงเรียนพระคาคานี้”

ราชชา สุทฺธกัตตาใน อสกฺขิฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก คาคํ อนุตตกัมมะใน อุกฺคณฺหิตุํฯ

ตุ้มตถสัมปทานใน อสกุขิ นคัพพํ ปฏิสระใน อสกุขิ, ปนคัพพํ วิเสสโชตกะ โส วิเสสณะของ ราชาๆ สุธกัตตาใน อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก สมีเป วิสยาธาระใน จิตฺๆ วิเสสณะของ ภาคิเนยฺยๆ อกถิตกัมมะใน อาห นามคัพพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุธสนนํๆ วิเสสณะของ ภาคิเนยฺย “ตาต อาลปนะ ตฺวํ สุธกัตตาใน อุกคณฺหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสณะของ คากถํๆ อวุตตกัมมะใน อุกคณฺห” อิติคัพพํ อาการะใน อาห ฯ

๘. โส ตํ คากถํ อุกคณฺหิตฺวา “กํ กโรมิ ภนฺเตติ สตุถารํ ปุจฺฉิ ฯ

โส (ภาคิเนยฺโย) ตํ คากถํ อุกคณฺหิตฺวา “(อหํ) กํ กโรมิ ภนฺเตติ สตุถารํ ปุจฺฉิ ฯ

โส (ภาคิเนยฺโย) อ.พระเจ้าหลานนั้น อุกคณฺหิตฺวา ทรงเรียนเอาแล้ว ตํ คากถํ ซึ่ง พระคากถานั้น ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ (อหํ) อ.ข้าพระองค์ กโรมิ จะกระทำ ก็ อย่างไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าหลานนั้น ทรงเรียนเอาพระคากถานั้น ทูลถามพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะอย่างไร ?”

โส วิเสสณะของ ภาคิเนยฺโยๆ สุธกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะ ของ คากถํๆ อวุตตกัมมะใน อุกคณฺหิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ภนฺเต อาลปนะ อหํ สุธกัตตาใน กโรมิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก กิํคัพพํ ปุจฺฉนตฺถะ” อิติคัพพํ อาการะ ใน ปุจฺฉิ สตุถารํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ ฯ

๙. อถ นํ สตุถา อาห “รณฺโฆ ภูณฺชนตฺสส โอสานปิณฑกालะ อิมํ คากถํ วเทยฺยาสี, ราชา อตฺถํ สลฺลภฺเขตฺวา ตํ ปิณฺฑํ จกฺกฺเขตฺสสติ, ตสฺมี ปิณฺฑเฑ สิตฺถคณฺณาย รณฺโฆ ภตฺตปจฺจนกालะ ตตฺตเก ตณฺฑุเล หราเปยฺยาสีติ ฯ

อถ นํ (ภาคิเนยฺย) สตุถา อาห “(ตฺวํ) รณฺโฆ ภูณฺชนตฺสส โอสานปิณฑกालะ อิมํ คากถํ วเทยฺยาสี, ราชา อตฺถํ สลฺลภฺเขตฺวา ตํ ปิณฺฑํ จกฺกฺเขตฺสสติ, (ตฺวํ สฺสุทํ) ตสฺมี ปิณฺฑเฑ สิตฺถคณฺณาย รณฺโฆ ภตฺตปจฺจนกालะ ตตฺตเก ตณฺฑุเล หราเปยฺยาสีติ ฯ

อถ ครั้นนั้น สตุถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว นํ (ภาคิเนยฺย) กะพระเจ้าหลาน

นั้น อิติ ว่า “(ตว์) อ.ท่าน วเทยยาสิ ฟังกล่าว อิม คาลิ ซึ่งกาลานี้ โอสานปิณฑกาเล ในกาลแห่งก่อนข้าวอันเป็นที่สิ้นสุดลง รมโย ของพระราช ภูณชนตสฺส ผู้เสวยอยู่, ราช อ.พระราช สลุลกเขตฺวา ทรงกำหนดแล้ว อตุถิ ซึ่งเนื้อความ จกฺทงฺกิง จักทรงทิ้ง ตํ ปิณฑํ ซึ่งก่อนข้าวนั้น, (ตว์) อ.ท่าน (สุทฺ) ยังพ้อครวฺหฺราเปยฺยาสิ ฟังให้นำไป ตณฺหุเล ซึ่งข้าวสาร ท. ตตฺตเก อันมีประมาณเพียงนั้น ภตฺตปจนกาเล ในกาลเป็นที่หุงซึ่งภัตร รมโย เพื่อพระราช สิตฺถคณฺนาย ด้วยการนับซึ่งเมล็ด ตสฺมี ปิณฑะ ในก่อนข้าวนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพระเจ้าหลานนั้นว่า “ท่านฟังกล่าวกาลานี้ ในกาลแห่งก่อนข้าวก่อนสุดท้ายของพระราชผู้กำลังเสวย, พระราชาทรงกำหนดเนื้อความ จักทรงทิ้งก่อนข้าวนั้น, ท่านฟังให้พ้อครวฺหฺราเปยฺยาสิทั้งหลายมีประมาณเท่านั้นออกไป ในกาลเป็นที่หุงภัตรเพื่อพระราช ด้วยการนับเมล็ดในก่อนข้าวนั้น”

อถ กาลสํตตมี สตุถา สุทฺธกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ ภาคิเนยฺยํ อภิตกัมมะใน อาห “ตว์ สุทฺธกัตตาใน วเทยยาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รมโย สามีสัมพันธะใน โอสานปิณฑกาเล ภูณชนตสฺส วิเสสณะของ รมโย โอสานปิณฑกาเล กาลสํตตมีใน วเทยยาสิ อิม วิเสสณะของ คาลิฯ อวุตตกัมมะใน วเทยยาสิ, ราช สุทฺธกัตตาใน จกฺทงฺกิง อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตุถิ อวุตตกัมมะใน สลุลกเขตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จกฺทงฺกิง ตํ วิเสสณะของ ปิณฑํฯ อวุตตกัมมะใน จกฺทงฺกิง, ตว์ เหตุกัตตาใน หฺราเปยฺยาสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สุทฺทการิตกัมมะใน หฺราเปยฺยาสิ ตสฺมี วิเสสณะของ ปิณฑะฯ วิสยาธาระใน สิตฺถคณฺนายฯ ภาระใน หฺราเปยฺยาสิ รมโย สัมปทานใน ภตฺตปจนกาเลฯ กาลสํตตมีใน หฺราเปยฺยาสิ ตตฺตเก วิเสสณะของ ตณฺหุเลฯ อวุตตกัมมะใน หฺราเปยฺยาสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๐. โส “สาธุ ฆนฺเตติ สายํปิ ปาโตปิ รมโย ภูณชนตสฺส โอสานปิณฑกาเล ตํ คาลิ อุกาหริตฺวา เตน จกฺทิตฺตปิณฑะ สิตฺถคณฺนาย ตณฺหุเล หาเรสิ ฯ

โส (ภาคิเนยฺโย) “สาธุ ฆนฺเตติ (สมปฏิจฺฉิตฺวา) สายํปิ ปาโตปิ รมโย ภูณชนตสฺส โอสานปิณฑกาเล ตํ คาลิ อุกาหริตฺวา (สุทฺ) เตน (รณฺนา) จกฺทิตฺตปิณฑะ สิตฺถคณฺนาย ตณฺหุเล หาเรสิ ฯ

โส (ภาคินเญโย) อ.พระเจ้าหลานนั้น (สมปฏิจฉิตวา) ทูลรับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อุทาทริตวา เปล่งแล้ว ตํ คาคํ ซึ่งคาคานัน โอสานปิณฑกाल ในกาลแห่งก่อนข้าวอันเป็นที่สิ้นสุดลง รณฺโฆ ของพระราชา ภูณฺชนตสฺส ผู้เสวยอยู่ สายํปิ แม้ในเวลาเย็น ปาโตปิ แม้ในเวลาเช้า (สุทํ) ยังพ้อครว หาเรสิ ให้นำไปแล้ว ตณฺหุเล ซึ่งข้าวสาร ท. ลิตฺถคณฺนาย ด้วยการนับซึ่งเมล็ด เตน (รณฺญา) จตุทิตปิณฑ ในก่อนข้าว อันพระราชานั้น ทรงทิ้งแล้ว ฯ

พระเจ้าหลานนั้น ทูลรับว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า” ดังนี้แล้ว เปล่งคาคานัน ในกาลแห่งก่อนข้าวก่อนสุดท้ายของพระราชาผู้เสวยอยู่แม้ในเวลาเย็น แม้ในเวลาเช้า ยังพ้อครวให้นำข้าวสารทั้งหลายออก ด้วยการนับเมล็ดในก่อนข้าวที่พระราชานั้นทรงทิ้งแล้ว

โส วิเสสณะของ ภาคินเญโยๆ เหตุกัตตาใน หาเรสิๆ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ สาธุ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน สมปฏิจฉิตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุทาทริตวา อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สายํ และ ปาโต สายํ ก็ดี ปาโต ก็ดี กาล- สัตตมมีใน ภูณฺชนตสฺสๆ วิเสสณะของ รณฺโฆๆ สามีสัมพันธะใน โอสานปิณฑกालๆ กาลสัตตมมีใน อุทาทริตวา ตํ วิเสสณะของ คาคํๆ อวุตตกัมมะใน อุทาทริตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน หาเรสิ สุทํ การิตกัมมะใน หาเรสิ เตน วิเสสณะของ รณฺญาๆ อนภีหิตกัตตาใน จตุทิตปิณฑๆ วิสยาธาระใน ลิตฺถคณฺนายๆ กรณะใน หาเรสิ ตณฺหุเล อวุตตกัมมะใน หาเรสิ ฯ

๑๑. ราชปิสุส คาคํ สุตฺวา สหสฺสํ สหสฺสํ ทาเปสิ ฯ

ราชปิ อสุส (ภาคินเญยสุส) คาคํ สุตฺวา (ราชปฺริสํ) สหสฺสํ สหสฺสํ ทาเปสิ ฯ

ราชปิ แม่ อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว คาคํ ซึ่งคาคา อสุส (ภาคินเญยสุส) ของพระเจ้าหลานนั้น (ราชปฺริสํ) ทรงยังราชบุรุษ ทาเปสิ ให้พระราชทานแล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ ฯ

แม่พระราชา ทรงสดับคาคาของพระเจ้าหลานนั้น ทรงยังราชบุรุษให้พระราชทาน

ทรัพย์ครึ่งละหนึ่งพันๆ

อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ ราชาๆ เหตุกัตตาใน ทาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก
อสุส วิเสสนะของ ภาคิเนยฺยสุสๆ สามีสัมพันธะใน คาคัๆ อวุตตกัมมะใน สุตวาๆ
บุพพกาลกิริยาใน ทาเปสิ ราชบุริสั การิตกัมมะใน ทาเปสิ สหสฺสํ สองบท อวุตตกัมมะ
ใน ทาเปสิ ฯ

๑๒. โส อปเรน สมเยน นาฬิกาทนปรมตตาย สณฺหิตฺวา สุขุปรุตฺโต ตนุสรีโร อโหสิ ฯ

โส (ราชา) อปเรน สมเยน (อตุตโน) นาฬิกาทนปรมตตาย สณฺหิตฺวา สุขุปรุตฺโต ตนุสรีโร
อโหสิ ฯ

อปเรน สมเยน ในสมัยอื่นอีก โส (ราชา) อ.พระราชานั้น สณฺหิตฺวา ทรงดำรง
อยู่ด้วยดีแล้ว สุขุปรุตฺโต ทรงเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข ตนุสรีโร ทรงเป็นผู้มีพระ
สรีระอันเบา อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อตุตโน) นาฬิกาทนปรมตตาย เพราะความที่ แห่ง
พระองค์ เป็นผู้ที่มีพระกระยาหารมีเท่านั้นเป็นประมาณเป็นอย่างยิ่ง ฯ

ในสมัยอื่นอีก พระราชานั้น ทรงดำรงอยู่ด้วยดี ได้เป็นผู้ทรงถึงความสุข ทรงมีพระ
สรีระเบา เพราะความที่พระองค์ทรงมีพระกระยาหารมีเท่านั้นเป็นประมาณอย่างยิ่ง

อปเรน วิเสสนะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัตตมีใน อโหสิ โส วิเสสนะของ ราชาๆ
สุทฺธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน นาฬิกาทน-
ปรมตตายๆ เหตุใน สณฺหิตฺวาๆ บุพพกาลกิริยาใน สุขุปรุตฺโตๆ ก็ดี ตนุสรีโร ก็ดี
วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๑๓. อถกทิวสํ สตุถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตุถาริ วณฺทิตฺวา อาห “ภนฺเต อิทานิ เม สุขํ
ชาตํ, มิคํปิ อสุสํปิ อนุพฺพนฺธิวฺวา คณฺหนสมตฺโต ชฺาโตมฺหิ, ปุพฺพเม ภาคิเนยฺเยน
สทฺธิ ยฺุทฺธเมว โหติ, อิทานิ เม วชิรกฺุมาริ นาม ธีตรํ ภาคิเนยฺยสุส ทตฺวา โส
คาโม ตสฺสาเยว นหฺานมฺูลกํ กตฺวา ทินฺโน, เตนฺ สทฺธิ วิกฺคโห วุปรสนฺโต, อิมินาปิ
เม การณฺน สุขเมว ชาตํ, กุสฺราชนฺนตํ มณฺริตนํปิ โน เคเห ปริมทิวเส นฺนฺจํ,
ตํปิ อิทานิ หตฺถปถํ อาคตํ, อิมินาปิ เม การณฺน สุขเมว ชาตํ, ตุมฺหากํ สวาทฺเกหิ

สทุธิ วิสฺสาสํ อิจฺจนฺเตน ฌาติธิตาปี โว เคเห กตา, อิมินาปี เม การณฺเนน สุขเมว ชาตุนฺติ ฯ

อถ เอกทิวสํ (ราชา) สตุฏฺฐ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตุฏฺฐารํ วนฺทิตฺวา อาห “ภนฺเต อิทานิ เม สุขํ ชาตํ, (อหํ) มิคฺคิปี อสฺสัปี อนฺุพฺพนฺธิตฺวา คณฺหนสมฺตฺโต ชฺาโต อมฺหิ, ปุพฺเพ เม ภาคิเนยฺเยน สทุธิ ยฺยทุธํ เอว โหติ, อิทานิ เม วชิรกฺุมาริ นาม ธีตฺร ภาคิเนยฺยสฺส ทตฺวา โส คาโม ตสฺสา เอว (ธิตฺตฺยา) นหฺานมฺูลกํ กตฺวา ทินฺโน, เตน (ภาคิเนยฺเยน) สทุธิ วิคฺคโห วุพฺสนฺโต, อิมินาปี เม การณฺเนน สุขํ เอว ชาตํ, กุสฺราชนฺตํ มณฺิรตฺนํ โน เคเห ปฺริมทิวเส นฺุฏฺจํ, ตํปี (มณฺิรตฺนํ) อิทานิ หตฺถปถํ อาคตํ, อิมินาปี เม การณฺเนน สุขํ เอว ชาตํ, (มยา) ตุมหาภํ สฺวเกหิ สทุธิ วิสฺสาสํ อิจฺจนฺเตน ฌาติธิตาปี โว เคเห กตา, อิมินาปี เม การณฺเนน สุขํ เอว ชาตุนฺติ ฯ

อถ ครั้นนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง (ราชา) อ.พระราชา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สตุฏฺฐ ของพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุฏฺฐารํ ซึ่งพระศาสดา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทานิ ในกาลนี้ สุขํ อ.ความสุข ชาตํ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน, (อหํ) อ.หม่อมฉัน มิคฺคิปี อสฺสัปี อนฺุพฺพนฺธิตฺวา คณฺหนสมฺตฺโต เป็นผู้สามารถในการ ติดตาม แม่ซึ่งเนื้อ แม่ซึ่งม้า แล้ว จึงจับ ชฺาโต เป็นผู้เกิดแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น, ยฺยทุธํ เอว อ.การรบนั้นเที่ยว สทุธิ กับ ภาคิเนยฺเยน ด้วยหลาน เม ของข้าพระองค์ โหติ ย่อมมี ปุพฺเพ ในกาลก่อน, อิทานิ ในกาลนี้ โส คาโม อ.หมู่บ้านนั้น เม อันหม่อมฉัน ทตฺวา ให้แล้ว ธีตฺร ซึ่งธิดา วชิรกฺุมาริ นาม ชื่อว่าวชิรกฺุมาริ ภาคิเนยฺยสฺส แก่หลาน ทินฺโน ให้แล้ว กตฺวา กระทำ นหฺานมฺูลกํ ให้เป็นมูลค่าแห่งน้ำเป็นเครื่องอาบ ตสฺสา เอว (ธิตฺตฺยา) ของธิดานั้นนั้นเที่ยว, วิคฺคโห อ.ความแกล้งแหย่ สทุธิ กับ เตน (ภาคิเนยฺเยน) ด้วยหลานนั้น วุพฺสนฺโต เข้าไปสงบวิเศษแล้ว, สุขํ เอว อ.ความสุขนั้นเที่ยว ชาตํ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน อิมินาปี การณฺเนน เพราะเหตุฉะนั้น, มณฺิรตฺนํ แม้ อ.รัตนะ คือแก้วมณี กุสฺราชนฺตํ อันเป็นของมีอยู่แห่งพระราชาพระนามว่ากุสะ เคเห ในพระตำหนัก โน ของหม่อมฉัน ท. นฺุฏฺจํ หายไปแล้ว ปฺริมทิวเส ในวันอันมีในก่อน, ตํปี (มณฺิรตฺนํ) อ.รัตนะคือแก้วมณีเมื่อนั้น อาคตํ มาแล้ว หตฺถปถํ สู้คลองแห่งมีอ อิทานิ ในกาลนี้, สุขํ เอว อ.ความสุขนั้นเที่ยว ชาตํ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน

อิมินาปี การณเณ เพราะเหตุแม่นี้, ญาติธิดาปี แม่ อ.พระธิดาของพระญาติ โวของพระองค์ ท. (มยา) อันหม่อมฉัน อิจจนุเตน ผู้ปรารถนาอยู่ วิสุสาสิ ซึ่งความคั่นเคย สทุธิ กับ สาวเกหิ ด้วยสาวก ท. ตุมหากิ ของพระองค์ ท. กตา กระทำไว้แล้ว เคเห ในพระตำหนัก, สุขิ เอว อ.ความสุখনั้นเที่ยว ชาติ เกิดแล้ว เม แก่หม่อมฉัน อิมินาปี การณเณ เพราะเหตุแม่นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในกาลนี้ ความสุขเกิดแก่หม่อมฉัน, หม่อมฉันกลายเป็นผู้สามารถในการติดตามเนื้อบ้าง ม้าบ้าง แล้วจึงจับ, การรบนั่นแหละกับด้วยหลาน ของข้าพระองค์ ย่อมมีในกาลก่อน, ในกาลนี้ หมู่บ้านนั้น อันหม่อมฉันให้ธิดาชื่อว่าวชิรกุมารี แก่หลาน ให้แล้วทำให้เป็นมูลค่าแห่งน้ำเครื่องอาบน้ำของธิดานั้นนั่นแหละ, ความแ่งแ่งกับด้วยหลานนั้น เข้าไปสงบวิเศษแล้ว, ความสุখনั่นแหละ เกิดแก่หม่อมฉัน เพราะเหตุแม่นี้, แม้รัตนะคือแก้วมณีที่เป็นสมบัติของพระเจ้ากุสะ ในพระตำหนักของหม่อมฉันทั้งหลาย หายไปในวันก่อน, รัตนะคือแก้วมณีนั้น มาสู่คลองมือในกาลนี้, ความสุখনั่นแหละ เกิดแก่หม่อมฉัน เพราะเหตุแม่นี้, แม้พระธิดาของพระญาติของพระองค์ทั้งหลาย อันหม่อมฉันผู้ปรารถนาความคั่นเคยกับด้วยสาวกทั้งหลายของพระองค์ทั้งหลาย ทำไว้ในพระตำหนักแล้ว, ความสุখনั่นแหละ เกิดแก่หม่อมฉัน เพราะเหตุแม่นี้”

อถ กาลสัตตมี เอกทิวสั ทุตติยากาลสัตตมีใน อาห ราชา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัฏ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน วณฺทิตฺวา สตุถารุ อวุตตกัมมะใน วณฺทิตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อิทานิ กาลสัตตมีใน ชาตํ สุขิ สุทธกัตตาใน ชาตํๆ กิตตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทานใน ชาตํ, อหิ สุทธกัตตาใน อมุหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปี สองศัพฺพทอเปกขัตตะเข้ากับ มิคํ และ อสุสํ มิคํ กิตฺติ อสุสํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อนฺนพฺนฺธิตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหนสมตฺโถจก วิกตีกัตตาใน ชาโตจก วิกตีกัตตาใน อมุหิ, ปุพฺเพกาลสัตตมีใน โหติ เอวศัพฺพท อวธารณะเข้ากับ ยุทฺธํๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ภาคินฺนุยนฺจก สหิตตตติยาเข้ากับ สทุธิๆ กิริยาสมวายะใน ยุทฺธํ, อิทานิ กาลสัตตมีใน ทินฺโน โส วิเสสนะของ คาโมจก วุตตกัมมะใน

“อาโรคฺยปรมา ลาภา (โหนฺติ), สหฺตฺถุจิปรมํ (โหติ) ธนํ,
 วิสฺสาสปรมา (โหนฺติ) ฌาตี, นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ (โหติ)” อิติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ตูก่อนนมหาบพิตร อาโรคฺยา
 นาม ชื่อ อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่มีโรค ท. ลากา เป็นลาก ปรมา อย่างยิ่ง (โหนฺติ)
 ย่อมเป็น, ธนํ อ.ทรัพย์ สหฺตุฏฺฐจฺวารสทิสฺสปี แม้อันเช่นกับด้วยความเป็นคือความ
 สันโดษ (วตฺถุนา) ตัววัตถุ (อตฺตนา) ยถาลทฺเธน อันอันตนได้แล้วอย่างไร
 (นตฺถิ) ย่อมไม่มี, จ อนึ่ง ฌาติ นาม ชื่อ อ.ญาติ วิสุสาสททิสฺโส อันเช่นกับด้วยความ
 คั่นเคย (นตฺถิ) ย่อมไม่มี, สุขํ นาม ชื่อ อ.สุข นิพฺพานสทิสฺส อันเช่นกับด้วยพระ
 นิพพาน นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“ลามภา อ.ลามท. อาโรคฺยปรมา เป็นสภาพมีความเป็นแห่ง
บุคคลผู้ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง (โหนดิ) ย่อมเป็น, ธนํ อ.ทรัพย์
สนฺตฺตฺถิปรมํ เป็นทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง (โหติ)
ย่อมเป็น, ฌาตี อ.ญาติท. วิสฺสุสาสปรมา เป็นญาติมีความคุ้น-
เคยเป็นอย่างยิ่ง (โหนดิ) ย่อมเป็น, นิพฺพุทฺตามํ อ.พระนิพพาน
สุข เป็นสุข ปรมํ อย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ชื่อว่าความเป็นผู้ไม่มีโรค เป็นลาภอย่างยิ่ง, ทรัพย์แม้อันเช่นกับด้วยความเป็นคือความสันโดษ ด้วยวัตถุตามที่ตนได้ ย่อมไม่มี, ชื่อว่าญาติ เช่นกับด้วยความคุ้นเคย ย่อมไม่มี, ชื่อว่าสุข อันเช่นกับพระนิพพาน ย่อมไม่มี” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถาที่ว่า

“ลาภทั้งหลาย มีความเป็นผู้ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง, ทรัพย์ มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง, ญาติทั้งหลาย มีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง, พระนิพพาน เป็นสุขอย่างยิ่ง”

สตฺตา สฺมรทกัฏฏตาใน อาหจฺ อาขยตบทกัฏฏตฺวาจก “มหาราช อลปนะ นามศัพทํ
 สัณฺญาไซตกะเข้ากับ อาโรคฺยาจฺ สฺมรทกัฏฏตาใน โหนฺติจฺ อาขยตบทกัฏฏตฺวาจก ปรมา
 วิเสสนะของ ลภาจฺ วิกตีกัฏฏตาใน โหนฺติ, อปีศัพทํ อเปกขิตตะเข้ากับ สนฺตฺตฺกฺภาว-
 สหิสํ วิเสสนะของ ฌนจฺ สฺมรทกัฏฏตาใน นตฺติจฺ กิริยาบทกัฏฏตฺวาจก อตฺตนา อนภินิ-
 ทกัฏฏตาใน ยถาลทฺเรนจฺ วิเสสนะของ วตฺตฺนาจฺ ภาระนะใน สนฺตฺตฺกฺจ-, จศัพทํ สัมปิณฺทนัตตะ

วิสุสาสสทิส วิเสสณะของ ฌาติ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ฌาติๆ สุทธกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก, นิพฺพานสทิส วิเสสณะของ สุขํ นามศัพท์ สัญญาโชตกะ เข้ากับ สุขํๆ สุทธกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คาคํๆ อวุตตกัมมะใน อาห

“ลามภา สุทธกัตตาใน โหนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาโรคฺย-
ปรมา วิกติกัตตาใน โหนฺติ, ธนํ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก สหฺตุฏฺฐิปรมํ วิกติกัตตาใน โหติ, ฌาติ สุทธกัตตา
ใน โหนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสุสาสปรมา วิกติกัตตาใน
โหนฺติ, นิพฺพานํ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
ปรมํ วิเสสณะของ สุขํๆ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน
อิมํ คาคํ ๕

๑๕. ตตฺถ “อาโรคฺยปรมาติ อโรคภาวปรมา, โรคิโน หิ วิชฺชมานาปิ ลามภา อลามายะ,
ตสฺมา อโรคสฺส สพฺพลามภา อาคตาว โหนฺติ, เตน วุตฺตํ “อาโรคฺยปรมา ลามภาติ
๕

ตตฺถ (ปเทสุ) “อาโรคฺยปรมาติ (ปทสฺส) “อโรคภาวปรมา” (อิตฺติ อตฺถโก), “โรคิโน (ปฺคฺคฺลสฺส)
หิ วิชฺชมานาปิ ลามภา อลามายะ เอว (โหนฺติ), ตสฺมา อโรคสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) สพฺพลามภา อาคตาว
โหนฺติ” (อิตฺติ อตฺถโก), เตน (ภควตา) วุตฺตํ “อาโรคฺยปรมา ลามภาติ (วจนํ) ๕

(อตฺถโก) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อโรคภาวปรมา เป็นสภาพมีความเป็นแห่งบุคคล
ผู้ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ) “อาโรคฺยปรมาติ (ปทสฺส)
แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อาโรคฺยปรมา” ดังนี้, (อตฺถโก) อ.อธิบาย
(อิตฺติ) ว่า “หิ ก็ ลามภา อ.ลาม ท. วิชฺชมานาปิ แม้อันมีอยู่ (ปฺคฺคฺลสฺส) แก่
บุคคล โรคิโน ผู้มีโรค อลามายะ เอว เป็นสภาพไม่ใช่ลามานั้นเทียว (โหนฺติ) ย่อม
เป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สพฺพลามภา อ.ลามทั้งปวง ท. อาคตาว เป็นสภาพ
มาแล้วเทียว (ปฺคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล อโรคสฺส ผู้ไม่มีโรค โหนฺติ ย่อมเป็น” (อิตฺติ)
ดังนี้, เตน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ.พระดำรัส “อาโรคฺยปรมา ลามภาติ ว่า
“อาโรคฺยปรมา ลามภา” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**อาโรคฺยปรมา**” ความว่า เป็นสภาพมีความเป็นผู้ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง, อธิบายว่า “ก็ลามทั้งหลาย แม้มีอยู่แก่บุคคลผู้มีโรค เป็นสภาพไม่ใช่ลามนั้นแหละ, เพราะฉะนั้น ลามทั้งปวงทั้งหลาย เป็นสภาพมาแล้วนั้นแหละแก่บุคคลผู้ไม่มีโรค” ดังนี้, เพราะฉะนั้น คำว่า “**อาโรคฺยปรมา ลามา**” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้ว

ตตฺถ วิเสสฺสํของ ปเทสุํ นิทธารณฺใน ปทสฺส “**อาโรคฺยปรมา**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ นิทธารณฺยะและสามีสัมพันธะใน อตฺถโก “**อโรคฺภาวปรมา**” วิกิตกัตตา ใน โหนฺติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตตะ, “**หิศัพท์**” วากยารัมภชยตกะ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ วิชฺชมานาฯ วิเสสฺสํของ ลามาฯ สุตฺรกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โรคิโน วิเสสฺสํของ ปุคฺคสฺสฯ สัมปทานในวิชฺชมานา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อลามาฯ วิกิตกัตตาใน โหนฺติ, ตสฺมา เหตุวตตะ สพฺพลามา สุตฺรกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อโรคฺสฺส วิเสสฺสํของ ปุคฺคสฺสฯ สัมปทาน ใน อาคตา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อาคตาฯ วิกิตกัตตาในโหนฺติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตตะ, เตน เหตุวตตะ “**อาโรคฺยปรมา ลามา**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน วจฺนํฯ วุตตกัมมเณ วุตตํฯ กิตฺตบทกัมมวาท กวตฺตา อนภิหิตกัตตาใน วุตตํ ฯ

๑๖. “**สนฺตุฏฺฐิปรมํ ฌนฺนํ**” คิหิโน วา ปพฺพชิตสฺส วา ยํ อตฺตนา ลหฺรํ อตฺตโน สฺนตํ, เตนฺว ตฺสฺสนภาโว สฺนตุฏฺฐิ นาม, โส เสสฺสเนหิ ปรมํ ฌนํ ฯ

“**สนฺตุฏฺฐิปรมํ ฌนฺนํ** (คาถาปาทสฺส) “คิหิโน วา ปพฺพชิตสฺส วา ยํ อตฺตนา ลหฺรํ (วตฺถุ) อตฺตโน สฺนตํ (โหติ), เตนฺว เอว (วตฺถุ) ตฺสฺสนภาโว สฺนตุฏฺฐิ นาม (โหติ), โส (ตฺสฺสนภาโว) เสสฺสเนหิ ปรมํ ฌนํ (โหติ) อิติ อตฺถโก ฯ

(อตฺถโก) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(วตฺถุ) อ.วตฺถุ อตฺตนา ลหฺรํ อันอันตนได้แล้ว ยํ ไค สฺนตํ เป็นของมีอยู่ อตฺตโน แห่งตน (โหติ) ย่อมเป็น, ตฺสฺสนภาโว อ.ความเป็นคืออันยินดี เตนฺว เอว (วตฺถุ) ด้วยวตฺถุนั้นนั้นเที่ยว คิหิโน แห่งภคฺยหฺสฺถ วา หรือวา หรือว่า ปพฺพชิตสฺส แห่งบรรพชิต สฺนตุฏฺฐิ นาม ชื่อว่าเป็นความสันโดษ (โหติ) ย่อมเป็น, โส (ตฺสฺสนภาโว) อ.ความเป็นคืออันยินดีนั้น ฌนํ เป็นทรรพย์ ปรมํ อย่าง

กันดีแล้ว ญาติ เป็นญาติ ปรโม อย่างยิ่ง อุตตโม คือว่าอย่างสูงสุด (โหด) ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ (คาถาปาหสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “วิสฺสาสปรมา ญาติติ ว่า “วิสฺสาสปรมา ญาติ” ดังนี้, เตน เพราะเหตุนั้น (วจน) อ.พระดำรัส “วิสฺสาสปรมา ญาติติ ว่า “วิสฺสาสปรมา ญาติ” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ๕

บาทพระคาถาว่า “วิสฺสาสปรมา ญาติ” ความว่า มารดาหรือบิดา จงยกไว้เถิด, ความคุ้นเคยกับด้วยบุคคลใด ย่อมไม่มี, บุคคลนั้น เป็นผู้มิใช่ญาตินั้นแหละ, แต่ว่า ความคุ้นเคยกับด้วยบุคคลใด มีอยู่, บุคคลนั้น แม้ไม่มีความผูกพันกัน ย่อมเป็นญาติอย่างยิ่ง คือว่าอย่างสูงสุด, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า “วิสฺสาสปรมา ญาติ”

“วิสฺสาสปรมา ญาติ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์สรุปะใน คาถาปาหสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโธ “มาตา กิติ ปิตา กิติ สุทธกัตตาใน โหดฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ มาตา และ ปิตา, วิสฺสาโส สุทธกัตตาใน นตฺธิฯ กิริยาบท กัตตุวจาก เยน วิเสสณะของ ปุคฺคเลนฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวาเย ใน วิสฺสาโส, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตาใน โหดฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อณฺณวาทโกฯ วิกตีกัตตาใน โหด, ปนศัพท์ วิเสสโศตกะ วิสฺสาโส สุทธกัตตาใน อตฺธิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เยน วิเสสณะของ ปุคฺคเลนฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวาเยใน วิสฺสาโส, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตาใน โหดฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อสมพทุโรฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโล ปรโม กิติ อุตตโม กิติ วิเสสณะของ ญาติฯ วิกตีกัตตาใน โหด ปรโม วิวรียะใน อุตตโมฯ วิวรณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโธฯ ลิงคัตตะ, เตน เหตุวัตตะ “วิสฺสาสปรมา ญาติ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน วจนฯ วุตตกัมมะใน วุตตฺฯ กิตบทกัมมวจาก ภควตา อนภิตกัตตาใน วุตตฺ ๕

๑๘. นิพฺพานสทิสฺ ปน สุขํ นาม นตฺธิ, เตนนาห “นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ ๕

นิพฺพานสทิสฺ ปน สุขํ นาม นตฺธิ, เตน (ภควา) อาห “นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ ๕

ปน อนึ่ง สุขํ นาม ชื่อ อ.ความสุข นิพฺพานสทิสฺ อันเช้นกับด้วยพระนิพฺพาน นตฺธิ ย่อมไม่มี, เตน เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว

“นิพพานํ ปรมํ สุขนฺติ ว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” ดังนี้ ฯ

อนึ่ง ชื่อว่าความสุขอันเช้นกับพระนิพพาน ย่อมไม่มี, เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” ดังนี้

ปนคัพพํ สัมปิณฑนตถะ นิพพานสทิสํ วิเสสณะของ สุขํ นามคัพพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุขํ สุขุทกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจาก, เตน เหตุวัตถะ ภควา สุขุทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” สรุปะใน อิติฯ คัพพํ อาการะใน อาห ฯ

๑๙. เทสनावसानะ พหุ โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปฺณิสฺสุติ ฯ

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสุ อิติ ฯ

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล

เทสनावसानะ กาลสัตตมึใน ปาปฺณิสฺสุ พหุ วิเสสณะของ ชนาฯ สุขุทกัตตาใน ปาปฺณิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยผลานิฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสุ อิตีคัพพํ समाปนะ ฯ

ปเสนทิโกสลวตฺถุ ฯ

ปเสนทิโกสลวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

ปเสนทิโกสลวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระราชาพระนามว่าปเสนทิโกสล (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

ปเสนทิโกสลวตฺถุ สุขุทกัตตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และตัวทิต

ปเสนทิโกศลวตถุ

เป็นนัฏฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

ปเสนทิโกศลสส วตถุ ปเสนทิโกศลวตถุ. (ปเสนทิโกศล + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง ปเสนทิโกศลสส แห่งพระราชำพระนามว่าปเสนทิโกศล ปเสนทิโกศลวตถุ ชื่อว่า ปเสนทิโกศลวตถุ. (เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล)

ตณฺหุลโทณ

เป็นนัฏฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตณฺหุลสส โทณ ตณฺหุลโทณ. (ตณฺหุล + โทณ)

โทณ อ.ทะนทาน ตณฺหุลสส แห่งข้าวสาร ตณฺหุลโทณ ชื่อว่าตณฺหุลโทณ. (ทะนทานแห่งข้าวสาร)

ตทุปิย, สูปพยณชน

เป็นนตฺตติตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตสส อฺปิย ตทุปิย, สูปพยณชน. (ต + อฺปิย)

(สูปพยณชน) อ.แกงและกับ อฺปิย อันสมควร ตสส (โอทนสส) แก่พระกระยาหารนั้น ตทุปิย ชื่อว่าตทุปิย (อันสมควรแก่พระกระยาหารนั้น), ได้แก่แกงและกับ.

สูปพยณชน

เป็นสสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สูปณจ พยณชนณจ สูปพยณชน. (สูป + พยณชน)

สูป จ อ.แกงด้วย พยณชน จ อ.กับด้วย สูปพยณชน ชื่อว่าสูปพยณชน. (แกงและกับ)

เอกทิวโส

เป็นอสสมาหารทิตฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส
ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

ภุตตปาตราโส, ราช่า

เป็นตติยาภิพทตฺลยาธิกรณพหุพพิทสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

ภุตโต ปาตราโส เยนติ ภุตตปาตราโส, ราช่า. (ภุตต + ปาตราส)

ปาตราโส อ.อาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า เยน (รณฺเณ) อันพระราชาใด ภุตโต เสวยแล้ว
อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ราช่า) อ.พระราชานั้น ภุตตปาตราโส ชื่อว่าภุตตปาตราส (ผู้ทรงมีอาหารเช้าอัน
บุคคลพึงกินในเวลาเช้าอันเสวยแล้ว, ผู้ทรงเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว)

ภุตตสम्मโท

เป็นตติยาตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ภุตเตน สम्मโท ภุตตสम्मโท. (ภุตต + สम्मท)

สम्मโท อ.ความเมาพร้อม ภุตเตน เพราะภัตถ ภุตตสम्मโท ชื่อว่าภุตตสम्मท. (ความเมาพร้อม
เพราะภัตถ)

กิลนฺตรูป, ราช่า

เป็นฉนฺธิทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพพิทสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

กิลนฺต รูป ยสฺสาติ กิลนฺตรูป, ราช่า. (กิลนฺต + รูป)

รูป อ.พระรูป กิลนฺต อันทรงเห็นตเห็น้อยแล้ว ยสฺส (รณฺเณ) แห่งพระราชาใด (อตฺถิ) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ราช่า) อ.พระราชานั้น กิลนฺตรูป ชื่อว่ากิลนฺตรูป (ผู้มีพระรูปอันทรงเห็นตเห็น้อย
แล้ว), ได้แก่พระราชา.

ภุตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

ภุตตตฺยจ ตํ กาโล จาติ ภุตตกาโล. (ภุตต + กาล)

ภุตตํ จ อ.เป็นที่บริโภคแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่บริโภคแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิตติ เพราะ
เหตุนี้ ภุตตกาโล ชื่อว่าภุตตกาล. (กาลเป็นที่บริโภคแล้ว)

มหาทุกุข

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนตญจ ตํ ทุกขญจาติ มหาทุกุข. (มหนต + ทุกข)

มหนตํ จ อ.ใหญ่ด้วย ตํ อ.ใหญ่นั้น ทุกุข จ เป็นทุกุขด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาทุกุข
ชื่อว่ามหาทุกุข. (ทุกุขใหญ่, ทุกุขมาก)

อติพทุโภชน

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติพทุ โภชนํ อติพทุโภชน. (อติพทุ + โภชน)

โภชนํ อ.อันบริโภค อติพทุ มากยิ่ง อติพทุโภชน ชื่อว่าอติพทุโภชน. (อันบริโภคมากยิ่งขึ้น, การ
บริโภคมากเกินไป)

มิทธี, ปุคฺคโล

เป็นอัลลัตติตัพทิต มีวิเคราะห์ว่า

มิทธี อสฺส อตฺถิติ มิทธี, ปุคฺคโล. (มิทธี + อีปัจจัย)

มิทธี อ.ความมั่งงอ อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส
ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มิทธี ชื่อว่ามิทธี (ผู้มีความมั่งงอ), ได้แก่บุคคล.

มหคฺมโส, ปุคฺคโล

เป็นนัญฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต โส ยสฺสาติ มหคฺมโส, ปุคฺคโล. (มหนต + มส)

โส อ.การกิน มหนโต มาก ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นี้ (ส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มหคฺมโส ชื่อว่ามหคฺมโส (ผู้มีการกินมาก), ได้แก่บุคคล.

สมฺปวิเวตตสํยิ, ปุคฺคโล

เป็นทุตียาตปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสีสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

สมฺปวิเวตตํ สยติ สีเลนาติ สมฺปวิเวตตสํยิ, ปุคฺคโล. (สมฺปวิเวตตสํยูปปท + ลี สเย ใน
การนอน + ณีปัจจัย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด สยติ ย่อมนอน สมปริวตฺตํ เป็นไปรอบพร้อมแล้ว สิ้นเสน โดยปกติ
อิตติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สมปริวตฺตสํยํ ชื่อว่าสมปริวตฺตสํยํ (ผู้นอนเป็นไปรอบ
แล้วโดยปกติ), ได้แก่บุคคล.

มหาวราโท

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า
มหนฺโต จ โส วราโท จาติ มหาวราโท. (มหนฺต + วราท)
มหนฺโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น วราโท จ เป็นสักรด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ มหาวราโท
ชื่อว่ามหาวราท. (สักรตัวใหญ่)

นิวาปปุณฺโณ, มหาวราโท

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส มิวิเคราะห์ว่า
นิวาเพน ปุณฺโณ นิวาปปุณฺโณ, มหาวราโท. (นิวาป + ปุณฺณ)
(มหาวราโท) อ.สักรตัวใหญ่ (ปุคฺคเลน) ปุณฺโณ ตัวอันบุคคลเลี้ยงแล้ว นิวาเพน ด้วยผัก
นิวาปปุณฺโณ ชื่อว่านิวาปปุณฺณ (ตัวอันบุคคลเลี้ยงแล้วด้วยผัก), ได้แก่สักรตัวใหญ่.

มตฺตโกชี, ชโน

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส, กิตฺตตสมาส, สมาสรูป, ตัสสีสสาธนะ มิวิเคราะห์ว่า
มตฺตาย ภูฏชิตฺตุํ สีสมสฺสาติ มตฺตโกชี, ชโน. (มตฺตาสทฺทูปปท + ภูฏ พยวทรณ ในการ
กลืนกลืน + ณีปัจจัย)
ภูฏชิตฺตุํ อ.อันบริโภค มตฺตาย โดยประมาณ สีส เป็นปกติ (อสฺส ชนฺสฺส) ของชนนั้น (อตฺติ)
มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ชโน) อ.ชนนั้น มตฺตโกชี ชื่อว่ามตฺตโกชี (ผู้มีอันบริโภคโดยประมาณเป็น
ปกติ), ได้แก่ชน.

สติมา, ปุคฺคโล

เป็นอัสสัตติตฺทิตฺติ มิวิเคราะห์ว่า
สติ อสฺส อตฺติติ สติมา, ปุคฺคโล. (สติ + มนฺตฺปัจจัย)
สติ อ.สติ อสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคลนั้น อตฺติ มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น สติมา ชื่อว่าสติมนฺตฺ (ผู้มีสติ), ได้แก่บุคคล.

ลททโกชนั

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลททณจ ตั โภชนณจาทิ ลททโกชนั. (ลทท + โภชน)

(อุตตนา) ลทท จ อ.อันตนได้แล้วด้วย ตั อ.อันตนได้แล้วนั้น โภชน จ เป็นโภชนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ลททโกชนั ชื่อว่าลททโกชน. (โภชนะอันตนได้แล้ว)

โอสานปิณฑกาล

เป็นฉนัฎฐิตุปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โอสานณจ ตั ปิณฑ จาทิ โอสานปิณฑ. (โอสาน + ปิณฑ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

โอสาน จ อ.อันเป็นที่สุดลงด้วย ตั อ.อันเป็นที่สุดลงนั้น ปิณฑ จ เป็นก้อนข้าวด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โอสานปิณฑ ชื่อว่าโอสานปิณฑ. (ก้อนข้าวคำสุดท้าย)

๒. โอสานปิณฑทสส กาล โอสานปิณฑกาล. (โอสานปิณฑ + กาล) ฉนัฎฐิตุปริสสมาส
กาล อ.กาล โอสานปิณฑทสส แห่งก้อนข้าวอันเป็นที่สุดลง โอสานปิณฑกาล ชื่อว่า
โอสานปิณฑกาล. (กาลแห่งก้อนข้าวคำสุดท้าย)

สิตถคณนา

เป็นฉนัฎฐิตุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิตถานั คณนา สิตถคณนา. (สิตถ + คณนา)

คณนา อ.การนับ สิตถานั ซึ่งเมล็ด ท. สิตถคณนา ชื่อว่าสิตถคณนา. (การนับเมล็ด)

ภตตปจนกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีฉนัฎฐิตุปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตตสส ปจณั ภตตปจน. (ภตต + ปจณ) ฉนัฎฐิตุปริสสมาส

ปจณั อ.เป็นที่หุง ภตตสส ซึ่งภัตร ภตตปจน ชื่อว่าภตตปจน. (เป็นที่หุงภัตร)

๒. ภตตปจนณจ ตั กาล จาทิ ภตตปจนกาล. (ภตตปจน + กาล) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ภตตปจัน จ อ.เป็นที่หุงซึ่งภัตตรด้วย ตํ อ.เป็นที่หุงซึ่งภัตตรนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ ภตตปจันกาโล ชื่อว่าภตตปจันกาล. (กาลเป็นที่หุงภัต)

ฉททิตปิณโท

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฉททิตโต จ โส ปิณโท จาติ ฉททิตปิณโท. (ฉททิต + ปิณโท)

(รณญา) ฉททิตโต จ อ.อันพระราชาทรงทิ้งแล้วด้วย โส อ.อันพระราชาทรงทิ้งแล้วนั้น ปิณโท
จ เป็นก่อนข้าวด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ ฉททิตปิณโท ชื่อว่าฉททิตปิณท. (ก่อนข้าวที่พระราชาทรงทิ้ง
แล้ว)

นาฬโกทนปรมตา

เป็นภาวตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. นาฬิ มตฺตา อสฺสํติ นาฬิกํ, โอทนํ. (นาฬิ + มตฺตา) จัณฐิวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพีทิส-
สมาส, อันตโลปะ ลบ มตฺตาตัพท

นาฬิ อ.เท่านั้น มตฺตา เป็นประมาณ อสฺสํ (โอทนสฺส) แห่งพระกระยาหารนั้น อตฺติ มี
อยู่ อิตติ เพราะเหตุนี้ (ตํ โอทน) อ.พระกระยาหารนั้น นาฬิกํ ชื่อว่านาฬิก (มีเท่านั้นเป็นประมาณ),
ได้แก่พระกระยาหาร.

๒. นาฬิกญจ ตํ โอทนญจาติ นาฬโกทนํ. (นาฬิก + โอทน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
นาฬิกํ จ อ.มีเท่านั้นเป็นประมาณด้วย ตํ อ.มีเท่านั้นเป็นประมาณนั้น โอทนํ จ เป็นพระ
กระยาหารด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ นาฬโกทนํ ชื่อว่านาฬโกทน. (พระกระยาหารมีเท่านั้นเป็นประมาณ)

๓. นาฬโกทนํ ปรมํ ยสฺสํติ นาฬโกทนปรโม, ราชํ. (นาฬโกทน + ปรม) จัณฐิวิปท-
ตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

นาฬโกทนํ อ.พระกระยาหารมีเท่านั้นเป็นประมาณ ปรมํ เป็นอย่างยิ่ง ยสฺสํ (รณญเ) แห่ง
พระราชใด (อตฺติ) มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ราช) อ.พระราชานั้น นาฬโกทนปรโม ชื่อว่า
นาฬโกทนปรม (มีพระกระยาหารมีเท่านั้นเป็นประมาณเป็นอย่างยิ่ง), ได้แก่พระราช.

๔. นาฬโกทนปรมสฺส ภาโว นาฬโกทนปรมตา. (นาฬโกทนปรม + ตาปัจจย) ภาวตัตถิต

ภาโว อ.ความเป็น นาฬโกทนปรมสฺส (รณญเ) แห่งพระราช ผู้มีพระกระยาหารมี
เท่านั้นเป็นประมาณเป็นอย่างยิ่ง นาฬโกทนปรมตา ชื่อว่านาฬโกทนปรมตา. (ความที่พระราชาทรงมี-

พระกระยาหารมีทานเป็นประมาณเป็นอย่างยิ่ง)

สุขปปโต, ราชำ

เป็นทติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุขํ ปโต สุขปปโต, ราชำ. (สุข + ปโต)

(ราชำ) อ.พระราชำ ปโต ทรงถึงแล้ว สุข ซึ่งความสุข สุขปปโต ชื่อว่าสุขปปโต (ผู้ทรงถึงความสุข), ได้แก่พระราชำ.

ตณฺสรีโร, ราชำ

เป็นฉฐฐิวิปทตฺตยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตณฺ สรีโร ยสฺสาติ ตณฺสรีโร, ราชำ. (ตณฺ + ราชำ)

สรีโร อ.พระสรีระ ตณฺ อันเบา ยสฺส (รณฺโย) ของพระราชำใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ราชำ) อ.พระราชำนั้น ตณฺสรีโร ชื่อว่าตณฺสรีโร (มีพระสรีระอันเบา), ได้แก่พระราชำ.

คณฺทนสมฺตโต, อหํ

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คณฺทนาย สมฺตโต คณฺทนสมฺตโต, อหํ. (คณฺท + สมฺตโต)

(อหํ) อ.หม่อมฉัน สมฺตโต เป็นผู้สามารถ คณฺทนาย เพื่ออันจับ คณฺทนสมฺตโต ชื่อว่าคณฺท-สมฺตโต (ผู้สามารถเพื่อจะจับ), ได้แก่หม่อมฉัน.

นทานมูลกํ

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นทานสฺส มูลกํ นทานมูลกํ. (นทาน + มูลก)

มูลกํ อ.มูลค่า นทานสฺส แท่งน้ำเป็นเครื่องอาบ นทานมูลกํ ชื่อว่านทานมูลก. (มูลค่าสำหรับอาบ)

กุสราชสนตกำ, มณิรตน

เป็นฉฐฐิตปฐฐสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุโส จ โส ราช่า จาติ กุสราช่า. (กุส + ราช) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 กุโส จ อ.พระนามว่ากุสด้วย โส อ.พระนามว่ากุสนั้น ราช่า จ เป็นพระราชด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ กุสราช่า ชื่อว่ากุสราช. (พระราชาพระนามว่ากุส)
๒. กุสรวณโณ สนตกำ กุสราชสนตกำ, มณิรตน. (กุสราช + สนต) ฉฐฐิตปฐฐสมาส
 มณิรตน อ.รัตนคือแก้วมณี สนตกำ อันเป็นของมีอยู่ กุสรวณโณ ของพระราช่าพระนามว่า
 กุส กุสราชสนตกำ ชื่อว่ากุสราชสนต (อันเป็นสมบัติของพระเจ้ากุส), ได้แก้วรัตนคือแก้วมณี)

มณิรตน

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

มณิเยว รตน มณิรตน. (มณิ + รตน)

มณิ เอว อ.แก้วมณีนั่นเทียว รตน เป็นรัตน มณิรตน ชื่อว่ามณิรตน. (รัตนคือแก้วมณี)

ปุริมทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ปุริโม จ โส ทิวโส จาติ ปุริมทิวโส. (ปุริม + ทิวส)

ปุริโม จ อ.อันมีในกาลก่อนด้วย โส อ.อันมีในกาลก่อนนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ ปุริมทิวโส ชื่อว่าปุริมทิวส. (วันอันมีในกาลก่อน)

หตตปโต

เป็นฉฐฐิตปฐฐสมาส มิวิเคราะห์ว่า

หตตสส ปโต หตตปโต. (หตต + ปโต)

ปโต อ.คลอง หตตสส แห่งมีอ หตตปโต ชื่อว่าหตตปโต. (คลองแห่งมีอ)

ณาคีตดา

เป็นฉฐฐิตปฐฐสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ฌาติยา อิตา ฌาติธิตา. (ฌาติ + อิตฺ)

ธิตา อ.พระธิดา ฌาติยา แห่งพระญาติ ฌาติธิตา ชื่อว่าฌาติธิตุ. (พระธิดาของพระญาติ)

อาโรคยา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตฺติ โรโค ยสฺสาติ อโรโค, ปุคฺคโล. (น + โรค) นิบาตบุพพบทพหุพพิทิสมาส
โรโค อ.โรค นตฺติ ย่อมไม่มี ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคลใด อิตฺ เพราะเหตุนั้น (โส
ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อโรโค ชื่อว่าอโรค (ผู้ไม่มีโรค), ได้แก่บุคคล.

๒. อโรคสฺส ภาวา อาโรคยา. (อโรค + ฌยปัจจย) ภาวัตถิต
ภาวา อ.ความเป็น ท. อโรคสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้ไม่มีโรค อาโรคยา ชื่อว่า
อาโรคย. (ความเป็นแห่งผู้ไม่มีโรค)

ยถาลทฺธํ, ฌนํ

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิภาวสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยํ ยํ ลทฺธํ ยถาลทฺธํ, ฌนํ. (ยถา + ลทฺธ)

(ฌนํ) อ.ทรัพย์ (มยา) ลทฺธํ อันเราได้แล้ว ยํ ยํ ใดๆ ยถาลทฺธํ ชื่อว่ายถาลทฺธ (ตามที่เร
ได้แล้ว), ได้แก่ทรัพย์.

สนฺตุฏฺฐิภาวสฺทิสํ, ฌนํ

เป็นตติยาตปฺปริสฺสมาส โดยมีฉฺฉฐิตปฺปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สนฺตุฏฺฐิยา ภาโว สนฺตุฏฺฐิภาโว. (สนฺตุฏฺฐิ + ภาว) ฉฺฉฐิตปฺปริสฺสมาส
ภาโว อ.ความเป็น สนฺตุฏฺฐิยา แห่งความสันโดษ สนฺตุฏฺฐิภาโว ชื่อว่า สนฺตุฏฺฐิภาว. (ความ
เป็นแห่งความสันโดษ)

๒. สนฺตุฏฺฐิภาเวน สฺทิสํ สนฺตุฏฺฐิภาวสฺทิสํ, ฌนํ. (สนฺตุฏฺฐิภาว + สฺทิส) ตติยาตปฺปริสฺสมาส
(ฌนํ) อ.ทรัพย์ สฺทิสํ อันเงินกับ สนฺตุฏฺฐิภาเวน ด้วยความเป็นแห่งความสันโดษ สนฺตุฏฺฐิ-
ภาวสฺทิสํ ชื่อว่าสนฺตุฏฺฐิภาวสฺทิส (อันเงินกับด้วยความเป็นแห่งความสันโดษ), ได้แก่ทรัพย์.

วิสสาสสทิส, ฌาติ

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสสาเสน สทิส วิสสาสสทิส, ฌาติ. (วิสสาส + สทิส)

(ฌาติ) อ.ฌาติ สทิส ผู้เข้ากับ วิสสาเสน ด้วยความคุ้นเคย วิสสาสสทิส ชื่อว่าวิสสาสสทิส (ผู้เข้ากับด้วยความคุ้นเคย), ได้แก่ฌาติ.

อาโรคยปรมา, ลามา

เป็นฉฐฐวิพทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตติ โรโค ยสสาติ อโรโค, ปุคฺคโล. (น + โรค) นนิบาตบุพพทพหุพพีทิสมาส

โรโค อ.โรค นตติ ย่อมไม่มี ยสส (ปุคฺคลสส) แก่บุคคลใด อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อโรโค ชื่อว่าอโรค (ผู้ไม่มีโรค), ได้แก่บุคคล.

๒. อโรคสส มาโว อาโรคย. (อโรค + ฌยปัจจย) ภาวตฺถิต

มาโว อ.ความเป็น อโรคสส (ปุคฺคลสส) แห่งบุคคล ผู้ไม่มีโรค อาโรคย ชื่อว่าอาโรคย. (ความเป็นแห่งผู้ไม่มีโรค)

๓. อาโรคย ปรม ฺยสนฺติ อาโรคยปรมา, ลามา. (อาโรคย + ปรม) ฉฐฐวิพทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

อาโรคย อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่มีโรค ปรม เป็นอย่างยิ่ง เยส (ลามาน) แห่งลาม ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ลามา) อ.ลาม ท. เหล่านั้น อาโรคยปรมา ชื่อว่าอาโรคยปรม (มีความเป็นผู้ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง), ได้แก่ลามทั้งหลาย.

สนฺตุฏฺฐิปรม, ฌน

เป็นฉฐฐวิพทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สนฺตุฏฺฐิ ปรมา ยสสาติ สนฺตุฏฺฐิปรม, ฌน. (สนฺตุฏฺฐิ + ปรมา)

สนฺตุฏฺฐิ อ.ความสันโดษ ปรมา เป็นอย่างยิ่ง ยสส (ฌนสส) แห่งทรรพฺยใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ฌน) อ.ทรรพฺยนั้น สนฺตุฏฺฐิปรม ชื่อว่าสนฺตุฏฺฐิปรม (มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง), ได้แก่ทรรพฺย.

วิสาสาปรมมา, ฌาติ

เป็นนัฏฐิวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสาสาส ปรม ฌสนติ วิสาสาปรมมา, ฌาติ. (วิสาสาส + ปรม)

วิสาสาส อ.ความคุ้นเคย ปรม เป็นอย่างยิ่ง ฌส (ฌาติ) แห่งฌาติ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ฌาติโย) อ.ฌาติ ท. เหล่านั้น วิสาสาปรมมา ชื่อว่าวิสาสาปรม (มีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง), ได้แก่ฌาติทั้งหลาย.

อาโรคภาวปรมมา, ลามา

เป็นนัฏฐิวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพทพหุพพิทิสมาส และนัฏฐิต์ปฐิสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตติ โรค ยสสาติ อโรค, ปุคฺคโล. (น + โรค) นิบาตบุพพทพหุพพิทิสมาส

โรค อ.โรค นตติ ย่อมไม่มี ยส (ปุคฺคลส) แก่บุคคลใด อติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อโรค ชื่อว่าอโรค (ผู้ไม่มีโรค), ได้แก่บุคคล.

๒. อโรคสส ภาโว อาโรคภาโว. (อโรค + ฌปัจจย) นัฏฐิต์ปฐิสมาส

ภาโว อ.ความเป็น อโรคสส (ปุคฺคลส) แห่งบุคคล ผู้ไม่มีโรค อาโรคภาโว ชื่อว่าอาโรคภาว. (ความเป็นแห่งผู้ไม่มีโรค)

๓. อาโรคภาโว ปรม ฌสนติ อาโรคภาวปรมมา, ลามา. (อาโรคภาว + ปรม) นัฏฐิวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

อาโรคภาโว อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่มีโรค ปรม เป็นอย่างยิ่ง ฌส (ลามาน) แห่งลาม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ลามา) อ.ลาม ท. เหล่านั้น อาโรคภาวปรมมา ชื่อว่าอาโรคภาวปรม (มีความเป็นผู้ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง), ได้แก่อลามทั้งหลาย.

โรคิ, ปุคฺคโล

เป็นอัสสัถิตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

โรคิ อสส อตติติ โรคิ, ปุคฺคโล. (โรค + อปัจจย)

โรคิ อ.โรค อสส (ปุคฺคลส) ของบุคคลนั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โรคิ ชื่อว่าโรคิ (ผู้มีโรค), ได้แก่บุคคล.

อโรโค, ปุคฺคโล

เป็นนนิบาตบุพพทพทพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฺถิ โรโค ยสฺสาติ อโรโค, ปุคฺคโล. (น + โรค)

โรโค อ.โรค นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคลใด อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อโรโค ชื่อว่าอโรค (ผู้ไม่มีโรค), ได้แก่บุคคล.

สพฺพลาภา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพฺเพ จ เต ลาภา จาติ สพฺพลาภา. (สพฺพ + ลาภ)

สพฺเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น ลาภา จ เป็นลาภด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพฺพลาภา ชื่อว่าสพฺพลาภ. (ลาภทั้งปวงทั้งหลาย)

ตุสฺสณภาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุสฺสณเมว ภาโว ตุสฺสณภาโว. (ตุสฺสณ + ภาว)

ตุสฺสณํ เอว อ.อันยินดีนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น ตุสฺสณภาโว ชื่อว่าตุสฺสณภาว. (ความเป็นคืออันยินดี)

เสสฺสนานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสสฺสานิ จ ตานิ ธนานิ จาติ สเสสฺสนานิ. (เสส + ธน)

เสสฺสานิ จ อ.ที่เหลือ ท. ด้วย ตานิ อ.ที่เหลือ ท. เหล่านั้น ธนานิ จ เป็นทรัพย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สเสสฺสนานิ ชื่อว่าเสสฺสน. (ทรัพย์ที่เหลือทั้งหลาย)

อณฺณตโก, ปุคฺคโล

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ณะตโก อณฺณตโก, ปุคฺคโล. (น + ณะตก)

(บุคคล) อ.บุคคล (บุคคล) ญาติโก อันอันบุคคล รู้แล้ว น หามีได้ อนุญาตโก ชื่อว่า อนุญาตก (ผู้อันบุคคลไม่รู้แล้ว), ได้แก่บุคคล.

นิพพานสหัส, สข

เป็นตติยัตปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพาน สหส นิพพานสหัส, สข. (นิพพาน + สหส)

สข อ.สข สหส อันเช่นกับ นิพพาน ด้วยพระนิพพาน นิพพานสหัส ชื่อว่านิพพานสหัส (อัน เช่นกับพระนิพพาน), ได้แก่สข.

เทสนาวสาน

เป็นนัฐิปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลา จบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาที, อริยผลานิ

เป็นนัฐิปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาที เยส ตานิ โสตาปัตติผลาที, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาที)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาที เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาที ชื่อว่าโสตาปัตติผลาที (มีโสตาปัตติผล เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๓. ติสฺสตุเถรวตฺถ ๙ [๑๖๒]

ติสฺสตุเถรวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ๙

ติสฺสตุเถรวตฺถ อ.เรื่องแห่งพระติสสะผู้เถระ

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโมสสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ๙

ติสฺสตุเถรวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต อาชยาตบพกัมมวาทก

มยา อนภิตกัตตาใน วุจฺเจเต ๙

๓. เรื่องพระติสสเถระ

๑. “ปวิเวกรสนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เวสาลียํ วิหรนฺโต อญฺญตรํ ภิกฺขุ อารพฺภ กเถสิ ๙

สตุถา เวสาลียํ วิหรนฺโต อญฺญตรํ ภิกฺขุ อารพฺภ “ปวิเวกรสนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ๙

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวสาลียํ ในเมืองเวสาลี อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ อญฺญตรํ รูปใดรูปหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “ปวิเวกรสนฺติ” ว่า “ปวิเวกรส” ดังนี้ เป็นต้น ๙

พระศาสดา เมื่อประทับในเมืองเวสาลี ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “ปวิเวกรส” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิ อาชยาตบพกัตตวาทก “ปวิเวกรส” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์อาทยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํ อวุตตกัมมะใน กเถสิ เวสาลียํ วิสยาคาระใน วิหรนฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ สตุถา อญฺญตรํ วิเสสนะของ ภิกฺขุ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๙

๒. สตุถาร่า หิ “ภิกฺขเว อหํ อิตฺถ จตุหิ มาเสหิ ปรีนิพฺพายิสฺสามีติ วุตฺเต, สตุถุสนฺติเก สตุต ภิกฺขุสฺตานิ สนฺตาสํ อาปชฺชิสฺสุ ๙

สตุถาร่า หิ “ภิกฺขเว อหํ อิตฺถ (มาสโต) จตุหิ มาเสหิ ปรีนิพฺพายิสฺสามีติ (วจน) วุตฺเต, สตุถุ

สนฺติเก สตุต ภิกขุสถานิ สนฺตาสํ อาปชฺชิสฺสุ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหํ อ.เรา ปรีณิพฺพายิสฺสามิ จักปรีณิพพาน มาเสหิ โดยเดือน ท. จตุหิ สึ อโตะ (มาสโต) แต่เดือนนี้” อิติ ดังนี้ สตุถารรา อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว, ภิกขุสถานิ อ.ร้อยแห่งภิกษุ ท. สตุต เจ็ด สนฺติเก ในสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา อาปชฺชิสฺสุ ถึงแล้ว สนฺตาสํ ซึ่งความสะดุ้งพร้อม ฯ

ความพิสดารว่า เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักปรีณิพพาน โดย เดือน ๔ จากเดือนนี้”, ภิกษุ ๗๐๐ รูป ในสำนักของพระศาสดา ถึงความสะดุ้ง

หิศัพท์ วิตถารโชตกะ “ภิกขเว อาลปนะ อหํ สุทฺธกตฺตานิ ปรีณิพฺพายิสฺสามิ ฯ อาชยาตบทกตฺตวจาก อโตะ วิเสสณะของ มาสโต ฯ อปาทานใน มาเสหิ จตุหิ วิเสสณะของ มาเสหิ ฯ ตติยาวิเสสณะใน ปรีณิพฺพายิสฺสามิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจน ฯ ลักษณะใน วุตฺเต ฯ ลักษณะกิริยา สตุถารรา อนภิตกตฺตานิ วุตฺเต, สตุต วิเสสณะของ ภิกขุสถานิ ฯ สุทฺธกตฺตานิ อาปชฺชิสฺสุ ฯ อาชยาตบทกตฺตวจาก สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเก ฯ วิสยาธาระใน ภิกขุสถานิ สนฺตาสํ สัมปาปญฺเญกัมมะใน อาปชฺชิสฺสุ ฯ

๓. ขีณาสวานํ ฌมฺมสํเวโค อุปฺปชฺชิ ฯ

ฌมฺมสํเวโค อ.ธรรมสังเวช อุปฺปชฺชิ เกิดขึ้นแล้ว ขีณาสวานํ แก่พระขีณาสพ ท. ฯ

ธรรมสังเวชเกิดขึ้นแก่พระขีณาสพทั้งหลาย

ฌมฺมสํเวโค สุทฺธกตฺตานิ อุปฺปชฺชิ ฯ อาชยาตบทกตฺตวจาก ขีณาสวานํ สัมปทานใน อุปฺปชฺชิ ฯ

๔. ปุถุชฺชนา อสฺสฺสนิ สนฺธาเรตุํ นาสฺกขีสุ ฯ

ปุถุชฺชนา (ภิกขุ) อสฺสฺสนิ สนฺธาเรตุํ น อสฺกขีสุ ฯ

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. ปุถุชฺชนา ผู้เป็นปุถุชน น อสฺกขีสุ ไม่ได้อาจแล้ว สนฺธาเรตุํ เพื่อ อันทรงไว้พร้อม อสฺสฺสนิ ซึ่งน้ำตา ท. ฯ

พวกภิกษุผู้เป็นปุถุชน ไม่ได้อาจเพื่องจะกลั่นน้ำตาทั้งหลายไว้

ปุถุชนหา วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุธรรกัตตาใน อสกุขีสุๆ อาชยาตบทกัตตุจาก อสสุนิ
การิตกัมมะใน สนุทธาเรตฺตํ ตุมัตถสัมปทานใน อสกุขีสุ นคฺคํ ปรกฺกึสเสระใน อสกุขีสุ ฯ

๕. ภิกษุ วคฺควคฺคา หุตฺวา “กึ นุ โข กริสฺสามาติ มนฺเตนฺตา วิจฺรนฺติ ฯ

ภิกษุ วคฺควคฺคา หุตฺวา “(มยฺ) กึ นุ โข กริสฺสามาติ มนฺเตนฺตา วิจฺรนฺติ ฯ

ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. วคฺควคฺคา เป็นพวกๆ หุตฺวา เป็น มนฺเตนฺตา ปรีกษากันอยู่
อิตฺติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. กริสฺสาม จักกระทำ กึ นุ โข อย่างไรหนอแล ?” อิตฺติ ดังนี้
วิจฺรนฺติ ย่อมเที่ยวไป ฯ

พวกภิกษุ เป็นพวกๆ ปรีกษากันว่า “พวกเราจักทำอย่างไรหนอแล” ย่อมเที่ยวไป

ภิกษุ สุธรรกัตตาใน วิจฺรนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุจาก วคฺควคฺคา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาๆ
สมานกาลกิริยาใน มนฺเตนฺตา “มยฺ สุธรรกัตตาใน กริสฺสามๆ อาชยาตบทกัตตุจาก
กึ นุ ปุณฺณตฺถะ โขคฺคํ วจนาลังการะ” อิตฺติคฺคํ อาการะใน มนฺเตนฺตาๆ อพฺภันตร-
กิริยาของ ภิกษุ ฯ

๖. อเถโก ติสฺสตุเถโร นาม ภิกษุ “สตฺถา กิร จาตุมฺมาสจฺเจเนน ปรีนิพฺพายิสฺสติ,
อหฺมจฺมุหิ อวิตฺตราโค, สตฺถริ ฐรมาเนเยว, มยา อรหฺตตํ คณฺหิตุํ วัฏฏฺฐิตฺติ จตุสฺสุ
อิริยาปถेषฺส เอกโกว วิหาสิ ฯ

อถ เอโก ติสฺสตุเถโร นาม ภิกษุ “สตฺถา กิร จาตุมฺมาสจฺเจเนน ปรีนิพฺพายิสฺสติ, อหฺ จ อมฺหิ
อวิตฺตราโค, สตฺถริ ฐรมาเน เอว, มยา อรหฺตตํ คณฺหิตุํ วัฏฏฺฐิตฺติ (จินฺเตตฺวา) จตุสฺสุ อิริยาปถेषฺส
เอกโกว วิหาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภิกษุ อ.ภิกษุ เอโก รูปหนึ่ง ติสฺสตุเถโร นาม ชื่อว่าพระติสสผู้เถระ
(จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิตฺติ ว่า “กิร ได้ยินว่า สตฺถา อ.พระศาสดา ปรีนิพฺพายิสฺสติ
จักเสด็จปรีนิพพาน จาตุมฺมาสจฺเจเนน ในกาลอันล่วงไปแห่งเดือนสี่, จ กึ อหฺ อ.เรา
อวิตฺตราโค เป็นผู้มิราคะอันไม่ไปปราศแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น, สตฺถริ ครั้นเมื่อพระ

ศาสดา ธรรมาเน เอว ทรงพระชนม์อยู่นั้นเทียว, มยา อรหตุตฺ คณฺหิตุ อ.อัน
อันเรา ถือเอา ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ เอกโกว
ผู้ผู้เดียวเทียว วิหาสิ อยู่แล้ว อิริยาปเถสุ ในอิริยาบถ ท. จตุสุสี่ ๙

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าพระติสสเถระ คิดว่า “ได้ทราบว่ พระศาสดาจักเสด็จ
ปรินิพพานในกาลล่วงไป ๔ เดือน, ก็เรายังเป็นผู้ไม่ปราศจากราคะ, เมื่อพระศาสดายัง
ทรงพระชนม์อยู่นั้นแหละ, การที่เราถือเอาพระอรหันต์ จึงควร” ดังนี้ ผู้ผู้เดียวเท่านั้น อยู่
แล้วในอิริยาบถทั้ง ๔

อก กาลสัตตมี เอกโก วิเสสนะของ ภิกขุ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ติสฺสตุเถโร
วิเสสนะของภิกขุๆ สุตฺถกัตตาในวิหาสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กิริศัพท์อนุสฺสวณัตถะ
สตฺถา สุตฺถกัตตาใน ปรีนิพฺพายิสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก จาตุมาสจฺเจยน ตติยา-
กาลสัตตมีใน ปรีนิพฺพายิสฺสติ, จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อหิ สุตฺถกัตตาใน อมฺหิๆ
อาชยาตบทกัตตุวจาก อวิตราโค วิกติกัตตาใน อมฺหิ, สตฺถิ ลักษณะใน ธรรมาเนๆ
ลักษณกิริยา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ธรรมาเน, คณฺหิตุ ตุมฺถกัตตาใน วฏฺฏติๆ
อาชยาตบทกัตตุวจาก มยา อนภิตกัตตาใน คณฺหิตุ อรหตุตฺ อวุตตกัมมะใน
คณฺหิตุ” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิหาสิ จตุสุ วิเสสนะ
ของ อิริยาปเถสุๆ วิสยาระใน วิหาสิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอกโก วิเสสนะ
ของ ภิกขุ ๙

๗. ภิกฺขุณฺ สนฺติเก คมนฺ วา เยน เกนจิ สทฺธิ กถาสลฺลาโป วา นตฺถิ ๙

ภิกฺขุณฺ สนฺติเก คมนฺ วา เยน เกนจิ (ภิกฺขุณา) สทฺธิ กถาสลฺลาโป วา นตฺถิ ๙

คมนฺ อ.การไป สนฺติเก ในสำนัก ภิกฺขุณฺ ของภิกษุ ท. วา หรือ วา หรือว่า กถา-
สลฺลาโป อ.การสนทนาด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว สทฺธิ กับ เยน เกนจิ (ภิกฺขุณา)
ด้วยภิกษุ รูปใดรูปหนึ่ง นตฺถิ ย่อมไม่มี ๙

การไปในสำนักของพวกภิกษุหรือ หรือว่าการสนทนาด้วยถ้อยคำกับด้วยภิกษุบางรูป
ย่อมไม่มี

คมนฺ กิติ กถาสลฺลาโป กิติ สุตฺถกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตุวจาก ภิกฺขุณฺ สามิ-

สัมพันธ์กันใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน คมนํ เยน เกนจิ วิเสสณะของ ภิกขุณาฯ สหัตถ-
ตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวาเยใน กถาสลฺลาโป วา สองศัพท์ ปทวิกับปัดตะเข้ากับ
ภิกขุณฺ สนฺติเก คมนํ และ เยน เกนจิ ภิกขุณา สทฺธิ กถาสลฺลาโป ฯ

๘. อถ นํ ภิกขุ อาหํสุ “อาวุโส ติสฺส กสฺมา เอวํ กโรสฺสตีติ ฯ

อถ นํ (เถร) ภิกขุ อาหํสุ “(ตุว) อาวุโส ติสฺส กสฺมา เอวํ กโรสฺสตีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อาหํสุ กล่าวแล้ว นํ (เถร) กะพระเถระนั้น อิติ ว่า
“ติสฺส เนตฺติสสะ อาวุโส ผู้มีอายุ (ตุว) อ.ท่าน กโรสฺสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้
กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พวกภิกษุกล่าวกะพระเถระนั้นว่า “เนตฺตานติสสะผู้มีอายุ ท่านย่อมทำอย่างนี้
เพราะเหตุอะไร ?”

อถ กาลสัตตมี ภิกขุ สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นํ วิเสสณะของ
เถรฯ ออกิตกัมมะใน อาหํสุ “อาวุโส วิเสสณะของ ติสฺสฯ อาลปนะ ตุว สุทฺธกัตฺตาใน
กโรสฺสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก กสฺมา เหตุไฉน กโรสฺสิ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน กโรสฺสิ”
อิตฺติศัพท์ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๙. โส เตสํ กถํ น สฺมณาทิ ฯ

โส (เถโร) เตสํ (ภิกขุณฺ) กถํ น สฺมณาทิ ฯ

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น น สฺมณาทิ ย่อมไม่ฟัง กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสํ
(ภิกขุณฺ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น ฯ

พระเถระนั้น ย่อมไม่ฟังถ้อยคำของพวกภิกษุเหล่านั้น

โส วิเสสณะของ เถโรฯ สุทฺธกัตฺตาใน สฺมณาทิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตสํ วิเสสณะ
ของ ภิกขุณฺฯ สามีสัมพันธ์ใน กถํฯ อุตตกัมมะใน สฺมณาทิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน สฺมณาทิ ฯ

๑๐. เต ตํ ปวตฺตี สตถุ อาโรเจตฺวา “ภนฺเต ตุมฺहेสุ ติสฺสตุเถรสุสฺส สินเนโห นตฺถิ ติ อาหํสุ ฯ

เต (ภิกขุ) ตํ ปวตฺตี สตถุ อาโรเจตฺวา “ภนฺเต ตุมฺहेสุ ติสฺสตุเถรสุสฺส สินเนโห นตฺถิ ติ อาหํสุ ฯ

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อาโรเจตฺวา กราบทูลแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น สตถุ แก่พระศาสดา อาหํสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สินเนโห อ.ความรัก ติสฺสตุเถรสุสฺส แห่งพระตีสสเถระ ตุมฺहेสุ ในพระองค์ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลความเป็นไปนั้นแก่พระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความรักแห่งพระตีสสเถระ ในพระองค์ ย่อมไม่มี”

เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุธรกัตตาใน อาหํสุๆ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ ปวตฺตีๆ อุตตตกัมมะใน อาโรเจตฺวา สตถุ สัมปทานใน อาโรเจตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “ภนฺเต อาลปนะ สินเนโห สุธรกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก ตุมฺहेสุ วิสยธาระใน สินเนโห ติสฺสตุเถรสุสฺส สามีสัมพันธะใน สินเนโห” อิตติศัพท์ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๑๑. สตถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา “กสฺมา ติสฺส เอรํ อกาสีติ ปุจฺฉิตฺวา, เตน อตฺตโน อธิป ปาเย อาโรจิตฺ, “สาธุ ติสฺสาติ สาธุการํ ทตฺวา “ภิกฺขเว มยิ สินเนหา ติสฺสสทิสาว โหนฺตุ, คณฺหมาลาทิหิ ปุชฺชํ กโรนฺตาปิ เนว มํ ปุเชนฺติ, ฐมฺมานุฐมมํ ปฏิปชฺชมานา เยว ปน มํ ปุเชนฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“ปวิเวกรสํ ปิตฺวา

รสํ อุปสมฺมสุส จ;

นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโป

ธมฺมปีติรสํ ปิวนฺติ ฯ

สตถา (บุคคล) ตํ (เถร) ปกฺโกสาเปตฺวา “(ตุว) กสฺมา ติสฺส เอรํ อกาสีติ ปุจฺฉิตฺวา, เตน (เถเรน) อตฺตโน อธิปปาเย อาโรจิตฺ, “สาธุ ติสฺสาติ สาธุการํ ทตฺวา “ภิกฺขเว มยิ สินเนหา (ชนา) ติสฺสสทิสาว โหนฺตุ, (ชนา) คณฺหมาลาทิหิ (วตฺถุหิ) ปุชฺชํ กโรนฺตาปิ เนว มํ ปุเชนฺติ, (ชนา) ฐมฺมานุฐมมํ ปฏิปชฺชมานา เอร ปน มํ ปุเชนฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(ขีณาสโว ภิกขุ) ปวิเวกรสํ (จ) ปิตฺวา รสํ อุปสมฺมสุส (นิพฺพานสุส) จ

นิทุทโร โหติ นิปปาโป

ธมฺมปีติรสํ ปิวนฺติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา (บุคคล) ทรงยังบุคคล ปกโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ตํ (เถร) ซึ่งพระเถระนั้น ปุจฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ติสฺส ดูก่อนติสสะ (ตัว) อ.เธอ โอกาส ได้กระทำแล้ว เอว อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้, อธิปปาเย ครั้นเมื่อความประสงค์ อุตฺตโน ของตน เตน (เถเรน) อันพระเถระนั้น อาโรจิตฺเว กราบทูลแล้ว, ทตฺวา ประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ อิติ ว่า “ติสฺส ดูก่อนติสสะ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ชนา) อ.ชน ท. สิเนหา ผู้มีความรัก มยิ ในเรา ติสฺสสทิสฺสาว เป็นผู้เช่นกับด้วยพระติสสะเทียว โหนฺตุ จงเป็น, (ชนา) อ.ชน ท. กโรหนฺตาปิ แม้กระทำอยู่ ปุชฺช ซึ่งการบูชา (วตฺถุหิ) ด้วยวัตถุ ท. คนฺธมาลาทีหิ มีของหอมและระเบียบเป็นต้น ปุเชนฺติ ชื่อว่าย่อมบูชา มํ ซึ่งเรา เหว หามิได้นั้นเทียว, ปน ส่วนว่า (ชนา) อ.ชน ท. ปฏิปชฺชมานา เอว ปฏิบัติอยู่นั้นเทียว ธมฺมานุธมฺมํ ซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรม ปุเชนฺติ ชื่อว่าย่อมบูชา มํ ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ (ชีณาสโว) ผู้เป็นพระชีณาสพ ปิตฺวา ตีเม แล้ว ปวิเวกรสํ ซึ่งรสอันเกิดขึ้นแล้วแต่ความสด (จ) ด้วยรส ซึ่งรส (นิพฺพานสฺส) แห่งพระนิพพาน อุปสมสฺส อันเป็นที่เข้าไปสงบ จ ด้วย ปิวิ ตีเมอยู่ ธมฺมปีติรสํ ซึ่งรสแห่งปิติ อันเกิดขึ้นแล้วด้วยอำนาจแห่งธรรม นิทุทโร เป็นผู้มีความกระวนกระวายออกแล้ว นิปปาโป เป็นผู้มีบาปออกแล้ว โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดารับสั่งให้เรียกพระเถระนั้น ตรัสถามว่า “ดูก่อนติสสะ เธอได้ทำอย่างไร เพราะเหตุอะไร ?”, เมื่อความประสงค์ของตน อันพระเถระนั้น กราบทูลแล้ว, ทรงประทานสาธุการว่า “ดูก่อนติสสะ สาธุ” แล้วตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกชนผู้มีความรักในเรา จงเป็นเช่นกับด้วยพระติสสะนั้นแหละ, พวกชนแม้ทำการบูชาด้วยวัตถุทั้งหลายมีของหอมและระเบียบเป็นต้น ชื่อว่าย่อมบูชาเรา หามิได้เลย, ส่วนว่า พวกชนปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเท่านั้น ชื่อว่าย่อมบูชาเรา” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“ภิกษุผู้เป็นพระขีณาสพดีมรสที่เกิดแต่ความสงัดและรส
พระนิพพานอันเป็นที่เข้าไปสงบ ดีมรสปีติที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจ
แห่งธรรม เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายและเป็นผู้ไม่มีบาป”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน
ปฏโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ เถรฺย อุตฺตกัมมะใน ปฏโกสาเปตฺวา ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปุจฺจิตฺวา “ติสฺส อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน อากาสึ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
กสฺมา เหตุไฉน อากาสึ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน อากาสึ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา, อธิปฺปาเย ลักษณะใน อาโรจิตฺย ลักษณะกิริยา เตน วิเสสณะ
ของ เถเรนฺย อนภิตกัตตาใน อาโรจิตฺย อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน อธิปฺปาเย, “ติสฺส
อาลปนะ สาธุ ลิงคัตถะ” อิติศัพฺทํ สรูปะใน สาธุการฺย อุตฺตกัมมะใน ทตฺวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ สินฺหา วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน
โหนฺตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก มย วิสยาธาระใน สินฺหา เอวํ อวธารณะเข้ากับ
ติสฺสสทิสาย วิคิตกัตตาใน โหนฺตฺย, ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปุเชนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
คณฺธมาลาทีหิ วิเสสณะของ วตฺถุหิฯ กระณะใน กโรนฺตา ปุชฺชํ อุตฺตกัมมะใน กโรนฺตา
อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ กโรนฺตาฯ อัมภันตฺรกิริยาของ ชนาฯ เอวํ อวธารณะ
เข้ากับ นนฺย ศัพฺทํ ปฏฺวิเสสนัตถะ มํ อุตฺตกัมมะใน ปุเชนฺติ, ปนศัพฺทํ ปักขันตฺรโชตกะ
ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปุเชนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฐมฺมานุฐมํ อุตฺตกัมมะใน
ปฏฺวิปชฺชมานาฯ เอวํ อวธารณะเข้ากับ ปฏฺวิปชฺชมานาฯ อัมภันตฺรกิริยาของ ชนาฯ
มํ อุตฺตกัมมะใน ปุเชนฺติ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน วตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ
วิเสสณะของ คาคํฯ อุตฺตกัมมะใน อาห

“ขีณาสโว วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ปวิเวกรสํ อุตฺตกัมมะใน ปีตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปีวํ รสํ อุตฺตกัมมะใน ปีตฺวา อุปสมสฺส วิเสสณะของ
นิพฺพานสฺสฯ สามีสัมพันธะใน รสํ จ สองศัพฺทํ ปทสมฺมจยัตถะ
เข้ากับ ปวิเวกรสํ และ รสํ อุปสมสฺส นิพฺพานสฺส นิทฺทโร กิตฺติ
นิปฺปาโป กิตฺติ วิคิตกัตตาใน โหติ ฐมฺมปีตฺรสํ อุตฺตกัมมะใน
ปีวํฯ อัมภันตฺรกิริยาของ ภิกฺขุ” อิติศัพฺทํ สรูปะใน อิมํ คาคํ ฯ

๑๒. ตตถ “ปวิเวกรสนฺหติ ปวิเวกโต อุปปนฺหนํ รสํ, เอกีภาวสุขนฺหติ อตฺโถ ฯ

ตตถ (ปเทสฺ) “ปวิเวกรสนฺหติ (ปทสฺส) “ปวิเวกโต อุปปนฺหนํ รสํ” (อิตฺติ อตฺโถ), “เอกีภาวสุขนฺหติ อตฺโถ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “รสํ ซึ่งรส อุปปนฺหนํ อันเกิดขึ้นแล้ว ปวิเวกโต แต่ความสงบ” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสฺ) “ปวิเวกรสนฺหติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น หนา -บทว่า “ปวิเวกรสํ” ดังนี้, อตฺโถ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “เอกีภาวสุขํ ซึ่งสุขอันเกิดขึ้นแล้วแต่ความเป็นแห่งบุคคลคนเดียว” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปวิเวกรสํ” ความว่า ซึ่งรสที่เกิดขึ้นแต่ความสงบ, อธิบายว่า “ซึ่งสุขที่เกิดขึ้นแต่ความเป็นบุคคลผู้เดียว”

ตตถ วิเสสณะของ ปเทสฺ ญิทธาณะใน ปทสฺส “ปวิเวกรสํ” สรุปะใน อิตฺติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๑ ญิทธาณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ปวิเวกโต อปาทานใน อุปปนฺหนํ ๑ วิเสสณะของ รสํ ๑ อุตตกัมมะใน ปิตฺวา” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ, “เอกีภาวสุขํ อุตตกัมมะใน ปิตฺวา” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ฯ

๑๓. “ปิตฺวาติ ทุกฺขปริณฺญาทีนํ กโรนฺโต อารมฺมณโต สจฺฉิกิริยาวิเสสนํ ปิวิตฺวา ฯ

“ปิตฺวาติ (ปทสฺส “ชีณาสโว ภิกฺขุ) ทุกฺขปริณฺญาทีนํ (กิจฺจานิ) กโรนฺโต อารมฺมณโต สจฺฉิกิริยาวิเสสนํ ปิวิตฺวา” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ (ชีณาสโว) ผู้เป็นพระชีณาสพ กโรนฺโต กระทำอยู่ (กิจฺจานิ) ซึ่งกิจ ท. ทุกฺขปริณฺญาทีนํ มีการกำหนดซึ่งทุกข์เป็นต้น ปิวิตฺวา ตีมนแล้ว สจฺฉิกิริยาวิเสสนํ ด้วยสามารถแห่งการกระทำให้แจ้ง อารมฺมณโต โดยอารมณ์” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปิตฺวาติ ว่า “ปิตฺวา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปิตฺวา” ความว่า ภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพ ทำกิจทั้งหลายมีการกำหนดรู้ทุกข์เป็นต้น ตีมนด้วยสามารถแห่งการกระทำให้แจ้งโดยอารมณ์

“ปิตฺวา” สรุปะใน อิตฺติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ชีณาสโว วิเสสณะของ ภิกฺขุ ๑ สุทธกัตตาโน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทุกฺขปริณฺญาทีนํ วิเสสณะ

ของ กิจจานิ ๆ อวุตตกัมมะใน กโรโนโต ๆ อัฏฐันตกริยาของ ภิกขุ อารมมณโต ตติยา-
วิเสสนะใน สจฉนิกิริยาวิเสสนะ ตติยาวิเสสนะใน ปิวิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปิวั
อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๆ ลิงคัตถะ ฯ

๑๔. “รส อุปสมมสุส จาติ กิเลสุปสมมสุส นิพพานสุส จ รส ปิตวา ฯ

“รส อุปสมมสุส จาติ (คาถาปาทสุส) “กิเลสุปสมมสุส นิพพานสุส จ รส ปิตวา” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ปิตวา ดิมแล้ว รส ซึ่งรส นิพพานสุส แห่งพระนิพพาน
กิเลสุปสมมสุส อันเป็นที่เข้าไปสงบแห่งกิเลส จ ด้วย” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสุส)
แห่งบาทแห่งพระคาถา “รส อุปสมมสุส จาติ ว่า “รส อุปสมมสุส จ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “รส อุปสมมสุส จ” ความว่า ดิมรสพระนิพพานอันเป็นที่เข้าไปสงบ
กิเลส

“รส อุปสมมสุส จ” สรุปะใน อติ ๆ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุส ๆ สามีสัมพันธะใน
อตุโถ “กิเลสุปสมมสุส กิติ นิพพานสุส กิติ สามีสัมพันธะใน รส ๆ อวุตตกัมมะใน ปิตวา ๆ
ปุพพกาลกิริยาใน ปิวั จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ กิเลสุปสมมสุส นิพพานสุส”
อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๆ ลิงคัตถะ ฯ

๑๕. “นิทฺทโร โหติติ เตน อุกฺขรสปานเน ชีณาสโว ภิกฺขุ อพฺภนฺตเร ราคทรณาทินิ
อภาเวน นิทฺทโร เจว นิปฺปาโป จ โหติ ฯ

“นิทฺทโร โหติติ (ปททวยสุส) “เตน อุกฺขรสปานเน ชีณาสโว ภิกฺขุ อพฺภนฺตเร ราคทรณาทินิ
(ทรณานิ) อภาเวน นิทฺทโร เจว นิปฺปาโป จ โหติ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ภิกขุ อ.ภิกษุ ชีณาสโว ผู้เป็นพระชีณาสพ นิทฺทโร เจว
ชื่อว่าเป็นผู้มีความกระวนกระวายออกแล้วด้วยนั้นเทียว นิปฺปาโป จ ชื่อว่าเป็นผู้มี
บาปออกแล้วด้วย อภาเวน เพราะความไม่มี (ทรณานิ) แห่งความกระวนกระวาย ท.
ราคทรณาทินิ มีความกระวนกระวายคือราคะเป็นต้น อพฺภนฺตเร ในภายใน เตน
อุกฺขรสปานเน เพราะอันตมซึ่งรสทั้งสองนั้น โหติ ย่อมเป็น” (อติ) ดังนี้ (ปททวยสุส)
แห่งหมวดสองแห่งบท “นิทฺทโร โหติติ ว่า “นิทฺทโร โหติ” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “**นิทุทโร โหติ**” ความว่า ภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย และชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีบาป เพราะความไม่มีความกระวนกระวายทั้งหลาย มีความกระวนกระวายคือราคะเป็นต้นในภายใน เพราะดีมรสทั้งสองนั้น

“**นิทุทโร โหติ**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโก “**ชีณาสโว** วิเสสณะของ ภิกษุฯ สุตฺถกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก เตน วิเสสณะของ อุภยรสปานเนฯ เหตุใน อภาเวน อพฺภนฺตเร วิสยาธาระใน รากทรรณาทินฺฯ วิเสสณะของ ทรรณานฺฯ ภาวาทิสัมพันธะใน อภาเวนฯ เหตุใน นิทุทโร และ นิปฺปาโป นิทุทโร ก็ดี นิปฺปาโป ก็ดี วิกตีกัตตาใน โหติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ จฯ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ นิทุทโร และ นิปฺปาโป” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๖. “**รสํ ปิวนฺติ** นววิธโลกุตตรมฺมวเสน อุปฺปนฺนํ ปิตฺรสํ ปิวนฺโตปิ นิทุทโร นิปฺปาโป จ โหตีติ อตฺถโก ฯ

“**รสํ ปิวนฺติ** (ปททวยสฺส “**ชีณาสโว** ภิกษุ) นววิธโลกุตตรมฺมวเสน อุปฺปนฺนํ ปิตฺรสํ ปิวนฺโตปิ นิทุทโร นิปฺปาโป จ โหตีติ อตฺถโก ฯ

อตฺถโก อ.อรรถ อิติ ว่า “(ภิกษุ) อ.ภิกษุ (**ชีณาสโว**) ผู้เป็นพระชีณาสพ **ปิวนฺโตปิ** แม้ดีมอยู่ **ปิตฺรสํ** ซึ่งรสแห่งปีติ **อุปฺปนฺนํ** อันเกิดขึ้นแล้ว **นววิธโลกุตตรมฺมวเสน** ด้วยสามารถแห่งโลกุตตรธรรมอันมีอย่างเก้า **นิทุทโร (จ)** เป็นผู้มีความกระวนกระวายออกแล้วด้วย **นิปฺปาโป จ** เป็นผู้ไม่มีบาปออกแล้วด้วย **โหติ** ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (**ปททวยสฺส**) แห่งหมวดสองแห่งบท “**รสํ ปิวนฺติ** ว่า “**รสํ ปิวํ**” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “**รสํ ปิวํ**” ความว่า ภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพ แม้ดีมรสแห่งปีติที่เกิดขึ้นด้วยสามารถโลกุตตรธรรม ๙ ประการ เป็นไม่มีความกระวนกระวายและเป็นผู้ไม่มีบาป

“**รสํ ปิวํ**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโก “**ชีณาสโว** วิเสสณะของ ภิกษุฯ สุตฺถกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก นววิธโลกุตตรมฺมวเสน ตติยาวิเสสณะใน อุปฺปนฺนํฯ วิเสสณะของ ปิตฺรสฺฯ อวุตตกัมมะใน ปิวนฺโต อปิตฺตฺวํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปิวนฺโตฯ อภิพฺปนฺตกริยาของ ภิกษุ นิทุทโร ก็ดี นิปฺปาโป ก็ดี วิกตีกัตตาใน โหติ จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ นิทุทโร และ นิปฺปาโป” อิติศัพท์

สรูปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๑๗. เทสนาวสาเน ติสฺสตุเถโร อรหฺตํ ปาปฺณิ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา ติสฺสตุเถโร อ.พระติสสผู้เถระ
ปาปฺณิ บรรลุแล้ว อรหฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

เวลาจบพระเทศนา พระติสสเถระ บรรลุพระอรหัต

เทสนาวสาเน กาลสัตตมีใน ปาปฺณิ ติสฺสตุเถโร สุทฺธกัตตาใน ปาปฺณิๆ อาชยาคบ
กัตตุวจาก อรหฺตํ สัมปาปฺณิยกัมมะใน ปาปฺณิ ฯ

๑๘. มหาชนสฺสาปิ สาตฺถิกา ฐมฺมเทสนา อโหสิตี ฯ

ฐมฺมเทสนา อ.พระธรรมเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจา มีประโยชน์
อโหสิ ได้มีแล้ว มหาชนสฺสาปิ แม่แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ฯ

พระธรรมเทศนา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจา มีประโยชน์ ได้มีแล้วแม่แก่มหาชน
ดังนี้แล

ฐมฺมเทสนา สุทฺธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาคบกัตตุวจาก อปีคัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ
มหาชนสฺสๆ สัมปทานใน อโหสิ สาตฺถิกา วิทกัตตาใน อโหสิ อิติคัพฺพ สมาปนะ ฯ

ติสฺสตุเถรวตฺถุ ฯ

ติสฺสตุเถรวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

ติสฺสตุเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระติสสผู้เถระ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

ติสฺสตุเถรวตฺถุ สุทฺธกัตตาใน นิฏฺฐิตํๆ กิตฺตบกกัตตุวจาก ฯ

จบเรื่องพระติสสเถระ

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

ติสส์ตเถรวตฺต

เป็นนัฏฐิตปฺปรีสสฺมาล โดยมิวิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสฺมาลอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ติสฺโส จ โส เถโร จาติ ติสฺสฺตเถโร. (ติสฺส + เถร) วิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสฺมาล
ติสฺโส จ อ.พระติสฺสด้วย โส อ.พระติสฺสนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ติสฺสฺตเถโร ชื่อว่าติสฺสฺตเถร. (พระติสฺสผู้เถระ, พระติสฺสเถระ)
๒. ติสฺสฺตเถรสฺส วตฺต ติสฺสฺตเถรวตฺต. (ติสฺสฺตเถร + วตฺต) นัฏฐิตปฺปรีสสฺมาล
วตฺต อ.เรื่อง ติสฺสฺตเถรสฺส แห่งพระติสฺสผู้เถระ ติสฺสฺตเถรวตฺต ชื่อว่าติสฺสฺตเถรวตฺต.
(เรื่องพระติสฺสเถระ)

ภิกฺขุสฺตานิ

เป็นนัฏฐิตปฺปรีสสฺมาล มิวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุณฺ สฺตานิ ภิกฺขุสฺตานิ. (ภิกฺขุ + สฺต)

สฺตานิ อ.ร้อย ท. ภิกฺขุณฺ แห่งภิกฺขุ ท. ภิกฺขุสฺตานิ ชื่อว่าภิกฺขุสฺต. (ภิกฺขุ ๑๐๐ รูป)

ธมฺมสฺสเวโค

เป็นสัตตมิตฺตปฺปรีสสฺมาล มิวิเคราะห์ว่า

ธมฺเม สฺสเวโค ธมฺมสฺสเวโค. (ธมฺม + สฺสเวค)

สฺสเวโค อ.ความสังเวช ธมฺเม ในธรรม ธมฺมสฺสเวโค ชื่อว่าธมฺมสฺสเวค. (ความสังเวชในธรรม,
ธรรมสังเวช)

วคฺควคฺคา, ภิกฺขุ

เป็นวิเสสนิภยบทกัมมธารยสฺมาล มิวิเคราะห์ว่า

วคฺคา จ เต วคฺคา จาติ วคฺควคฺคา, ภิกฺขุ. (วคฺค + วคฺค)

เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ท. เหล่านั้น วคฺคา จ เป็นพวกด้วย วคฺคา จ เป็นพวกด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ วคฺควคฺคา ชื่อว่าวคฺควคฺค (เป็นพวกๆ), ได้แก่ภิกฺขุทั้งหลาย.

จาตุมมาสจจโย

เป็นฉนฺธิตูปริสสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตฺตาริ มาลา จาตุมมาลา. (จตุ + มาส) อสมาหารทิสมาส
มาลา อ.เตือน ท. จตฺตาริ สี่ จาตุมมาลา ชื่อว่าจาตุมมาลา. (๔ เตือน)
๒. จาตุมมาลัน อจจโย จาตุมมาสจจโย. (จาตุมมาล + อจจโย) ฉนฺธิตูปริสสมาส
อจจโย อ.อันล่งไป จาตุมมาลัน แห่งเตือนสี่ ท. จาตุมมาสจจโย ชื่อว่าจาตุมมาสจจโย.
(ล่งไป ๔ เตือน)

อวิตราโค, อห

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีปัญจมีทวิปตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิโต ราโค ยสฺมาติ วิตราโค, อห. (วิต + ราค) ปัญจมีทวิปตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสมาส
ราโค อ.ราคะ วิโต ไปปราศแล้ว ยสฺมา (มยา) จากเราใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส อห) อ.เรานั้น วิตราโค ชื่อว่าวิตราโค (ผู้มีราคะไปปราศแล้ว, ผู้ปราศจากราคะแล้ว), ได้แก่เรา.
๒. น วิตราโค อวิตราโค, อห. (น + วิตราโค) นินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
(อห) อ.เรา วิตราโค ผู้มีราคะไปปราศแล้ว น ทาไมได้ อวิตราโค ชื่อว่าอวิตราโค (ผู้มีราคะยังไม่ไปปราศแล้ว), ได้แก่เรา.

กถาสลฺลาโป

เป็นตติยาดูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กถาย สลฺลาโป กถาสลฺลาโป. (กถา + สลฺลาป)

สลฺลาโป อ.การสนทนา กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กถาสลฺลาโป ชื่อว่ากถาสลฺลาป.
(การสนทนาด้วยถ้อยคำ)

ติสส์สัทธา, สีนทา ชนา

เป็นตติยาตปปริสสมาส มิวเคราะห์ว่า

ติสเสน สัทธา ติสส์สัทธา, สีนทา ชนา. (ติสส์ + สัทธา)

(चना) อ.ชน ท. (สินทา) ผู้มีความรัก สัทธา อันแน่นกับ ติสเสน ด้วยพระติสส์ ติสส์สัทธา
ชื่อว่าติสส์สัทธา (อันแน่นกับพระติสส์), ได้แก่ชนทั้งหลายผู้มีความรัก.

คณธมาลาทีน, วตฺถุณี

เป็นนิจฐิวิปทตฺถยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิติธโรคทวันทมาสอยู่ภายใน มิวเคราะห์ดังนี้

๑. คณโธ จ มาลา จ คณธมาลา. (คณ + มาลา) อิธิธโรคทวันทมาส

คณโธ จ อ.ของหอมด้วย มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คณธมาลา ชื่อว่าคณธมาลา.
(ของหอมและระเบียบทั้งหลาย)

๒. คณธมาลา อาทิ เยสนฺติ คณธมาลาทีน, วตฺถุณี. (คณธมาลา + อาทิ) นิจฐิวิปท-
ตฺถยาธิกรณพหุพีทิสมาส

คณธมาลา อ.ของหอมและระเบียบ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตฺถุณี) แห่งวตฺถุ ท. เหล่าใด
(สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตฺถุณี) อ.วตฺถุ ท. เหล่านั้น คณธมาลาทีน ชื่อว่าคณธมาลาทิ
(มีของหอมและระเบียบเป็นต้น), ได้แก่วตฺถุทั้งหลาย.

ธมฺมานุธมฺโม

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส มิวเคราะห์ว่า

ธมมสฺส ธมฺมานุธมฺโม ธมฺมานุธมฺโม. (ธมม + ธมฺมานุธม)

ธมฺมานุธมฺโม อ.ธรรมอันสมควร ธมมสฺส แก่ธรรม ธมฺมานุธมฺโม ชื่อว่าธมฺมานุธมฺม. (ธรรม-
อันสมควรแก่ธรรม)

ปวิเวกรโส

เป็นปัญจมีตปปริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ อุปฺปนฺนคัพท มิวเคราะห์ว่า

ปวิเวโก อุปฺปนฺโน รโส ปวิเวกรโส. (ปวิเวก + อุปฺปนฺน + รส)

รโส อ.รส อุปฺปนฺโน อันเกิดขึ้นแล้ว ปวิเวโก แต่ความสัจ ปวิเวกรโส ชื่อว่าปวิเวกรส. (รส
ที่เกิดขึ้นแต่ความสัจ)

นิทฺทโร, ปุคฺคโล

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต ทโร ยสฺมาติ นิทฺทโร, ปุคฺคโล. (นิ + ทร)

ทโร อ.ความกระวนกระวาย นิคฺคโต ออกแล้ว ยสฺมา (ปุคฺคลา) จากบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นิทฺทโร ชื่อว่านิทฺทร (ผู้มีความกระวนกระวายออกแล้ว, ผู้ปราศจากความกระวนกระวาย), ได้แก่บุคคล.

นิปฺปาโป, ปุคฺคโล

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคตํ ปาปํ ยสฺมาติ นิปฺปาโป, ปุคฺคโล. (นิ + ปาป)

ปาปํ อ.ความชั่ว นิคฺคตํ ออกแล้ว ยสฺมา (ปุคฺคลา) จากบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นิปฺปาโป ชื่อว่านิปฺปาป (ผู้มีความชั่วออกแล้ว, ผู้ไม่มีความชั่ว), ได้แก่บุคคล.

ธมฺมปิตฺโร

เป็นจัญฐิตูปริสฺสมาส โดยมิบัญญัติอุปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺมโต อุปฺปนฺนา ปิติ ธมฺมปิติ. (ธมฺม + อุปฺปนฺนา + ปิติ) ปัญจมีตูปริสฺสมาส, มัจฺเฌโลปะ ลป อุปฺปนฺนาคัพฺพ

ปิติ อ.ปิติ อุปฺปนฺนา อันเกิดขึ้นแล้ว ธมฺมโต แต่ธรรม ธมฺมปิติ ชื่อว่าธมฺมปิติ. (ปิติที่เกิดแต่ธรรม)

๒. ธมฺมปิตฺติยา รโส ธมฺมปิตฺโร. (ธมฺมปิติ + รส) จัญฐิตูปริสฺสมาส

รโส อ.รส ธมฺมปิตฺติยา แห่งปิติอันเกิดขึ้นแล้วแต่ธรรม ธมฺมปิตฺโร ชื่อว่าธมฺมปิตฺโร. (รส ปิติที่เกิดแต่ธรรม)

เอกิกาวสุขํ

เป็นปัญจมีตูปริสฺสมาส โดยมิบัญญัติอุปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกสฺส ภาโว เอกิกาวโ. (เอก + ภาว) จัญฐิตูปริสฺสมาส

ภาโว อ.ความเป็น เอกสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้เดียว เอกิกาวโ ชื่อว่าเอกิกาว.

(ความเป็นบุคคลผู้เดียว)

๒. เอภิภวโต อุปปนฺนํ สฺขํ เอภิภวสฺขํ. (เอภิภว + อุปปนฺน + สฺข) ปญฺจมิตฺตปฺปรีสฺสํ, มัชฌิมะนิคาเย สบ อุปปนฺนคํพทํ

สฺขํ อ.สฺข อุปปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว เอภิภวโต แต่ความเป็นแห่งบุคคลผู้เดียว เอภิภวสฺขํ ชื่อว่าเอภิภวสฺข. (สฺขที่เกิดแต่ความเป็นบุคคลผู้เดียว)

ทุกขปริณญาทีนํ, กิจจานิ

เป็นนัฏฐิวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมิตฺติยาตฺตปฺปรีสฺสํอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺตังนํ

๑. ทุกฺขํ ปริณญา ทุกฺขปริณญา. (ทุกฺข + ปริณญา) มิตฺติยาตฺตปฺปรีสฺสํ

ปริณญา อ.การกำหนด ทุกฺขํ ซึ่งทุกฺขํ ทุกฺขปริณญา ชื่อว่าทุกฺขปริณญา. (การกำหนดทุกฺข)

๒. ทุกฺขปริณญา อาที เยสนฺติ ทุกฺขปริณญาทีนํ, กิจจานิ. (ทุกฺขปริณญา + อาที) นัฏฐิ-วิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

ทุกฺขปริณญา อ.การกำหนดซึ่งทุกฺขํ อาที เป็นต้น เยสนฺ (กิจจานิ) แห่งกิจ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ กิจจานิ) อ.กิจ ท. เหล่านั้น ทุกฺขปริณญาทีนํ ชื่อว่าทุกฺข-ปริณญาที (มีการกำหนดทุกฺขเป็นต้น), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

สจฺจิกิริยาวโส

เป็นนัฏฐิตฺตปฺปรีสฺสํ โดยมิตฺติยาตฺตปฺปรีสฺสํอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺตังนํ

๑. สจฺจํ กิริยา สจฺจิกิริยา. (สจฺจ + กิริยา) มิตฺติยาตฺตปฺปรีสฺสํ

กิริยา อ.การกระทำ สจฺจํ ให้แจ้ง สจฺจิกิริยา ชื่อว่าสจฺจิกิริยา. (การทำให้แจ้ง)

๒. สจฺจิกิริยา วโส สจฺจิกิริยาวโส. (สจฺจิกิริยา + วส) นัฏฐิตฺตปฺปรีสฺสํ

วโส อ.สามารถ สจฺจิกิริยา แห่งการกระทำให้แจ้ง สจฺจิกิริยาวโส ชื่อว่าสจฺจิกิริยาวโส. (สามารถแห่งการทำให้แจ้ง)

กิเลสฺอุปสมํ

เป็นนัฏฐิตฺตปฺปรีสฺสํ มิวีเคราะหฺทว่า

กิเลสํ อุปสมํ กิเลสฺอุปสมํ. (กิเลส + อุปสม)

อุปสมํ อ.เป็นที่เข้าไปสงบ กิเลสํ แห่งกิเลส ท. กิเลสฺอุปสมํ ชื่อว่ากิเลสฺอุปสม. (เป็นที่เข้าไป

สงบกิเลส)

อุภยรสปาน

เป็นบัญญัติปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุภโย จ เต รสา จาติ อุภยรส. (อุภย + รส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 อุภโย จ อ.ทั้งสอง ท. ด้วย เต อ.ทั้งสอง ท. เหล่านั้น รสา จ เป็นรสด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น อุภยรส ชื่อว่าอุภยรส. (รสทั้งสองทั้งหลาย)
๒. อุภยรสานํ ปานํ อุภยรสปาน. (อุภยรส + ปาน) บัญญัติปฐิสสมาส
 ปานํ อ.การดื่ม อุภยรสานํ ซึ่งรสทั้งสอง ท. อุภยรสปาน ชื่อว่าอุภยรสปาน. (การดื่มรส
 ทั้งสอง)

ราศทรธาทโย, ทรธ

เป็นบัญญัติวิปทลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส โดยมีอธารณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
 วิเคราะห์ดังนี้

๑. ราโคเยว ทรโธ ราศทรโธ. (ราศ + ทรธ) อธารณบุพพทกัมมธารยสมาส
 ราโค เอว อ.ราศนั้นเดียว ทรโธ เป็นความกระวนกระวาย ราศทรโธ ชื่อว่าราศทรธ.
 (ความกระวนกระวายคือราศะ)
๒. ราศทรโธ อาทิ เยสนนติ ราศทรธาทโย, ทรธ. (ราศทรธ + อาทิ) บัญญัติวิปท-
 ลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส
 ราศทรโธ อ.ความกระวนกระวายคือราศะ อาทิ เป็นต้น เยส (ทรธานํ) แห่งความ
 กระวนกระวาย ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ทรธ) อ.ความกระวนกระวาย
 ท. เหล่านั้น ราศทรธาทโย ชื่อว่าราศทรธาทิ (มีความกระวนกระวายคือราศะเป็นต้น), ได้แก่ความ
 กระวนกระวายทั้งหลาย.

นววิธโลกุตตรธมวโส

เป็นบัญญัติปฐิสสมาส โดยมีบัญญัติวิปทลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารย-
 สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นว วิธว ยสสาติ นววิธ, โลกุตตรธมโ. (นว + วิธ) บัญญัติวิปทลยาธิกรณพหุพพิทิส-
 สมาส

วิชา อ.อย่าง ท. นว แก้ว ยสส์ (โลกุตตรมมสส์) แห่งโลกุตตรธรรมโต (สนธิ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (โส โลกุตรมมโม) อ.โลกุตตรธรรมนั้น นววิธ ชื่อว่านววิธ (มี ๙ อย่าง), ได้แก่
โลกุตตรธรรม.

๒. นววิธ จ โส โลกุตรมมโม จาติ นววิธโลกุตตรมมโม. (นววิธ + โลกุตรมมม)
วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

นววิธ จ อ.อันมีอย่างเก้าด้วย โส อ.อันมีอย่างเก้านี้ โลกุตรมมโม จ เป็นโลกุตตร-
ธรรมด้วย อติ เพราะเหตุนี้ นววิธโลกุตตรมมโม ชื่อว่านววิธโลกุตตรมมม. (โลกุตตรธรรมมี ๙ อย่าง)

๓. นววิธโลกุตตรมมสส์ วโส นววิธโลกุตตรมมวโส. (นววิธโลกุตตรมมม + วส) ัญญัติ-
ตปปริสสมาส

วโส อ.สามารถ นววิธโลกุตตรมมสส์ แห่งโลกุตตรธรรมอันมีอย่างเก้า นววิธโลกุตตร-
มมวโส ชื่อว่านววิธโลกุตตรมมวส. (สามารถแห่งโลกุตตรธรรมมี ๙ อย่าง)

ปีติรโส

เป็นัญญัติตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปีติยา รโส ปีติรโส. (ปีติ + รส)

รโส อ.รส ปีติยา แห่งปีติ ปีติรโส ชื่อว่าปีติรส. (รสปีติ)

เทสนาวสาน

เป็นัญญัติตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลา
จบพระเทศนา)

สาตติกา, เทสนา

เป็นสหบุพพบทพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตฺโต อสฺสา อตฺติติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺถ + อิกปัจจย) อัสนัตติตฺตติ

อตฺโต อ.ประโยชน์ อสฺสา วาจา แห่งวาจานั้น อตฺติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สา
วาจา) อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา (อันมีประโยชน์), ได้แก่วาจา.

๒. สห อตุฏิกาย ยา วุตตตีติ ส่าตุฏิกา, เทสนา. (สห + อตุฏิกา) สหบุพพทพพุพิท-
สมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาโต วุตตติ ย่อมเป็นไป สห กับ อตุฏิกาย (วากาย) ด้วยวากา
อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น ส่าตุฏิกา ชื่อว่าส่าตุฏิกา (อันเป็นไปกับ
ด้วยวากาอันมีประโยชน์, มีวากาที่เป็นประโยชน์), ได้แก่เทศนา.

๘. สกฺกาวตฺถุ ฯ [๑๖๓]

สกฺกาวตฺถุ (มยา วุจฺจเต) ฯ

สกฺกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งท้าวสักกะ

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโมสฺส) (วุจฺจเต) จะกล่าว ฯ

สกฺกาวตฺถุ วุตตกัมมมะใน วุจฺจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวาทก

มยา อนภิกฺขิตกัตตาใน วุจฺจเต ฯ

๘. เรื่องท้าวสักกะ

๑. “สาธุ ทสฺสหนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ สตุถา เวพฺพคามเก วิหรนฺโต สกฺกํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา เวพฺพคามเก วิหรนฺโต สกฺกํ อารพฺภ “สาธุ ทสฺสหนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพคามเก ในหมู่บ้านชื่อว่าเวพฺพะ อารพฺภ ทรงปรารภ สกฺกํ ซึ่งท้าวสักกะ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสํ ซึ่งพระ ธรรมเทศนา “สาธุ ทสฺสหนฺติ” ว่า “สาธุ ทสฺส” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อประทับในเวพฺพคาม ทรงปรารภท้าวสักกะ ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “สาธุ ทสฺส” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “สาธุ ทสฺส” สรุปะใน อิติ ฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสํ ฯ อวุตตกัมมมะใน กเถสิ เวพฺพคามเก วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ฯ อัปฺภันตริกิริยาของ สตุถา สกฺกํ อวุตตกัมมมะใน อารพฺภ ฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. ตถาคตสฺส ทิ อายุสงฺขาระ วิสสฺสฺสเจ, โลหิตปฺปภฺชนทิกภาพาสสฺส อุปฺปนฺนภาวํ ฌตฺวา สกฺโก เทวราชา “มยา สตุถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา คิลานุปฺปจฺจํ กาทํ วฏฺฐตฺติ จินฺเตตฺวา ติกาวุตฺตปฺปมาณํ อตฺตภาวํ วิชิตฺวา สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา หตฺถะหิ ปาเท ปริมชฺชิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร อายุสงฺขาระ ครั้นเมื่อสังขารคือพระชนมายุ ตถาคตสุส อันพระตถาคต วิสฺสภูเจ ทรงสละแล้ว, สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวราชา ผู้เป็นพระราชา แห่งเทพ ฌตฺวา ทรงทราบแล้ว โลหิตปฺปุกฺขนฺทิกาพารสฺส อุปฺปนฺนภาวํ ซึ่งความ ที่ แห่งพระอาพารมีอันแล่นไปแห่งพระโลหิตเป็นสมุฏฺฐาน เกิดขึ้นแล้ว จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “มยา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา คิลานุปฺภูจันท์ กาทํ อ.อัน อัน เรา ไป สู่สำนัก ของพระศาสดา แล้วจึงกระทำ ซึ่งการบำรุงซึ่งพระศาสดาผู้ทรงเป็นไข วัฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ วิชฺหิตฺวา ทรงละแล้ว อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพ ติคฺวาตฺต- ปฺมาณํ อันมีคาวุตสามเป็นประมาณ อุปฺสงฺกมิตฺวา เสด็จเข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่ง พระศาสดา ปริมฺชฺชิ ทรงนวดแล้ว ปาเท ซึ่งพระบาท ท. หตฺถเอหิ ด้วยพระหัตถ์ ท. ๙

ความพิสดารว่า เมื่อพระตถาคตทรงปลงพระชนมายุสังขาร, ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ ทรงทราบความที่โลหิตปฺกฺขนฺทิกาพารสฺสเกิดขึ้นแล้ว ทรงดำริว่า “การที่เราไปสู่สำนัก ของพระศาสดา แล้วจึงทำการบำรุงพระศาสดาผู้ทรงเป็นไข ย่อมควร” ดังนี้ ทรงสละ อัตภาพที่มี ๓ คาวุตเป็นประมาณ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทรงนวดพระบาททั้ง หลาย ด้วยพระหัตถ์ทั้งหลาย

หิศัพทํ วิตถารโฆตกะ อายุสงฺขาระ ลักษณะใน วิสฺสภูเจฯ ลักษณะกิริยา ตถาคตสุส จัณฺฐิเอนภินิหิตกัตตาใน วิสฺสภูเจ, เทวราชา วิเสสณะของ สกโกฯ สุกฺทกัตตาใน ปริมฺชฺชิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก โลหิตปฺปุกฺขนฺทิกาพารสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อุปฺปนฺนภาวํฯ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “กาทํ ตุมฺถกัตตาใน วัฏฺฏติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก มยา อนภินิหิตกัตตาใน กาทํ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺญเณยกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาทํ คิลานุปฺภูจันท์ อวุตตกัมมะใน กาทํ” อิติศัพทํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิชฺหิตฺวา ติคฺวาตฺตปฺมาณํ วิเสสณะของ อตฺตภาวํฯ อวุตตกัมมะใน วิชฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺสงฺกมิตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน อุปฺสงฺกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริมฺชฺชิ หตฺถเอหิ ภาระใน ปริมฺชฺชิ ปาเท อวุตตกัมมะใน ปริมฺชฺชิ ๙

๓. อถ นํ สตฺถา อาห “โก เอโสติ ?

อถ นํ (สกกํ) สตฺถา อาห “โก เอโสติ ?

ออก ครั้งนั้น สตุฎา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว น้ (สกุ) กะท้าวสั๊กกะนั้น อิติ ว่า “โก เอโส อ.ไครนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดา ตรัสกะท้าวสั๊กกะนั้นว่า “ไครนั้น”

ออก กาลสัตตมี สตุฎา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก น้ วิเสสนะของ สกุ ๑ ออกกิตกัมมะใน อาห “เอโส วิเสสนะของ โก ๑ ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๑

๔. “อหิ ภานเต สกุโกติ ฯ

(สกุโก) “อหิ ภานเต สกุโก (อมหิ)” อิติ (อาห) ๑

(สกุโก) อ.ท้าวสั๊กกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภานเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหิ) อ.หม่อมฉัน สกุโก เป็นท้าวสั๊กกะ (อมหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสั๊กกะ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน เป็นท้าวสั๊กกะ”

สกุโก สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก “ภานเต อาลปนะ อหิ สุทธกัตตาใน อมหิ ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก สกุโก วิกติกัตตาใน อมหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๑

๕. “กสฺมา อาคโตสฺสิติ ?

(สตุฎา “ตฺวํ) กสฺมา อาคโต อสฺสิติ (ปฺจฺฉ) ?

(สตุฎา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.พระองค์ อาคโต เป็นผู้เสด็จมาแล้ว อสฺสิ ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “พระองค์เป็นผู้เสด็จมาแล้ว เพราะเหตุอะไร ?”

สตุฎา สุทธกัตตาใน ปฺจฺฉ ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก “ตฺวํ สุทธกัตตาใน อสฺสิ ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก กสฺมา เหตุใด อสฺสิ อาคโต วิกติกัตตาใน อสฺสิ” อิติศัพท์ อาการะใน ปฺจฺฉ ๑

๖. “ตุเมเห คิลานะ อุปฺภฺจฺหิตุํ ภาณเตติ ฯ

(สกุโก “อหิ) ตุมเห คิลานะ อุปฏฺฐหิตุ (อาคโต อมฺหิ) ฆนฺเตติ (อาห) ๕

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “**ฆนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหิ) อ.หม่อมฉัน (อาคโต) เป็นผู้มาแล้ว **อุปฏฺฐหิตุ** เพื่ออันบำรุง **ตุมเห** ซึ่งพระองค์ **คิลานะ** ผู้ทรงเป็นไข้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเป็นผู้มาแล้วเพื่อจะบำรุงพระองค์ผู้ทรงเป็นไข้”

สกุโก สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “**ฆนฺเต** อาลปนะ อหิ สุทรกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก **ตุมเห** อวุตตกัมมะใน **อุปฏฺฐหิตุ** **คิลานะ** วิเสสณะของ **ตุมเห** **อุปฏฺฐหิตุ** ตุมัตถสัมปทานใน **อาคโต**ฯ **วิกตีกัตตาใน อมฺหิ**” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๗. “**สกุโก** **เทวานํ มนุสฺสคณฺโห โยชนสตโต ปฏฺจาย คเล พทฺธกฺขนฺปี วีย โหติ, คจฺจ ตฺวํ, อตฺถิ เม คิลานุปฏฺจายโก ภิกฺขุติ** ๕

(สตฺถา) “**สกุโก** **เทวานํ มนุสฺสคณฺโห โยชนสตโต ปฏฺจาย (ปฺกฺคเลน) คเล พทฺธกฺขนฺปี วีย โหติ, คจฺจ ตฺวํ, อตฺถิ เม คิลานุปฏฺจายโก ภิกฺขุติ (อาห) ๕**

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “**สกุโก** **ดูก่อนสักกะ มนุสฺสคณฺโห** อ.กลืนของมนุษย์ (ปฺกฺคเลน) **พทฺธกฺขนฺปี วีย** เป็นราวกะว่าชากศพอันบุคคลผูกแล้ว **คเล** ที่คอ **โหติ** ย่อมมี **เทวานํ** แก่เทวดา ท. **ปฏฺจาย** จำเดิม **โยชนสตโต** แต่ร้อยแห่งโยชน, **ตฺวํ** อ.พระองค์ **คจฺจ** จงเสด็จไปเกิด, **ภิกฺขุ** อ.ภิกษุ **คิลานุปฏฺจายโก** ผู้เป็นคิลานุปฏฺจาย **เม** ของอาตมา **อตฺถิ** มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “**ดูก่อนสักกะ** **กลืนของมนุษย์** เป็นดุจชากศพที่บุคคลผูกไว้ที่คอ **แก่เหล่าเทวดา** **จำเดิมแต่ ๑๐๐ โยชน**, **ขอพระองค์** **จงเสด็จไปเกิด**, **ภิกษุ** **ผู้เป็นคิลานุปฏฺจาย** **ของอาตมา** **มีอยู่**”

สตฺถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “**สกุโก** **อาลปนะ มนุสฺสคณฺโห** **สุทรกัตตาใน โหติ**ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก **เทวานํ** **สัมปทานใน โหติ** **โยชนสตโต**

อุปาทานใน ปฏุจาย ๆ กิริยาวิเสสนะใน โหติ ปุคฺคเลน อนภิกขิตกัตตาใน พทฺธ- คเล
 วิสยาธาระใน พทฺธ- พทฺธกฺคณเป อุปมาวิกิตกัตตาใน โหติ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้า
 กับ คเล พทฺธกฺคณเป, ตวั สุทฺธกัตตาใน คจฺจฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, คิลานุปฏฺจาโก
 วิเสสนะของ ภิกขุฯ สุทฺธกัตตาใน อตฺถิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน
 คิลานุปฏฺจาโก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๘. “ภนฺเต อหฺปิ จตุราสีติโยชนสทฺสสมตฺถเก จิโต ตุมฺหากํ สีลคฺคหํ ฌายิตฺวา อาคโต,
 อหฺเมว อุปฏฺฐหิสุสามีติ สตฺถุ สรีรวลณฺชนภาชนํ อณฺณสฺส หตฺถเณนาปิ ฌุสฺสิตุํ
 อทฺตฺวา สีเสเยว จเปตฺวา นีหฺรนฺโต มุขสงฺโกจณฺมตฺตํปิ น อกาสิ, คณฺฐภาชนํ
 ปริหฺรนฺโต วิย อโหสิ, เอวํ สตฺถารํ ปฏฺวิชคฺคิตฺวา สตฺถุ ฌาสุกกาเลเยว อคฺมาสิ ฯ

(สกุโก) “ภนฺเต อหฺปิ จตุราสีติโยชนสทฺสสมตฺถเก จิโต ตุมฺหากํ สีลคฺคหํ ฌายิตฺวา อาคโต
 (อมฺหิ), อหฺ เอว อุปฏฺฐหิสุสามีติ (วตฺวา) สตฺถุ สรีรวลณฺชนภาชนํ อณฺณสฺส (ปุคฺคฺลสฺส)
 หตฺถเณนาปิ ฌุสฺสิตุํ อทฺตฺวา สีเส เอว จเปตฺวา นีหฺรนฺโต มุขสงฺโกจณฺมตฺตํปิ (อาการํ) น อกาสิ,
 คณฺฐภาชนํ ปริหฺรนฺโต วิย อโหสิ, เอวํ สตฺถารํ ปฏฺวิชคฺคิตฺวา สตฺถุ ฌาสุกกาเล เอว อคฺมาสิ ฯ

(สกุโก) อ.ท้าวสัณณะ (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 อหฺปิ แม่ อ.หม่อมฉัน จิโต ดำรงอยู่แล้ว จตุราสีติโยชนสทฺสสมตฺถเก ในที่สุดแห่ง
 พันแห่งโยชนแปดสิบสี่ ฌายิตฺวา สุตตมแล้ว สีลคฺคหํ ซึ่งกลืนแห่งศีล ตุมฺหากํ ของ
 พระองค์ ท. อาคโต เป็นผู้มาแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, อหฺ เอว อ.หม่อมฉันนั้นเกี่ยว
 อุปฏฺฐหิสุสามิ จักบำรุง” อิติ ดังนี้ อทฺตฺวา ไม่ประทานแล้ว ฌุสฺสิตุํ เพื่ออันถูกต้อง
 สรีรวลณฺชนภาชนํซึ่งภาชนะแห่งวลัญชะในพระสรีระ สตฺถุของพระศาสดา หตฺถเณนาปิ
 แม้ด้วยมือ อณฺณสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคลอื่น จเปตฺวา ทรงวางไว้แล้ว สีเส เอว
 บนพระเศียรนั้นเกี่ยว นีหฺรนฺโต ทรงนำออกไปอยู่ น อกาสิ ไม่ทรงกระทำแล้ว
 (อาการํ) ซึ่งอาการ มุขสงฺโกจณฺมตฺตํปิ แม้สักว่าการสยิวแห่งพระพักตร์, ปริหฺรนฺโต
 วิย เป็นราวกะว่าทรงนำไปรอบอยู่ คณฺฐภาชนํ ซึ่งภาชนะแห่งของหอม อโหสิ ได้
 เป็นแล้ว, ปฏฺวิชคฺคิตฺวา ทรงปฏิบัติแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา เอวํ อย่างนี้ อคฺมาสิ
 ได้เสด็จไปแล้ว ฌาสุกกาเล เอว ในกาลเป็นที่ทรงพระสำราญนั้นเกี่ยว สตฺถุ แห่ง
 พระศาสดา ฯ

ท้าวสักกะ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้หม่อมฉันดำรงอยู่ในที่สุดแห่ง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ สุดตมกลืนศีลของพระองค์แล้ว เป็นผู้มาแล้ว, หม่อมฉันนั้นแหละ จัก บำรุง” ไม่ประทานเพื่อจะถูกต้องภาชนะสรีรวลัญชนะของพระศาสดา แม้ด้วยมือ แก่ บุคคลอื่น วางไว้บนพระเศียรนั้นแหละ นำออกไป ไม่ได้ทรงทำอาการแม้สักกว่าการ สยิวแห่งพระพักตร์ ได้เป็นจุนำภาชนะของหอมออกไปจะนั้น ทรงปฏิบัติพระศาสดา อย่างนี้ ได้เสด็จไปในกาลที่พระศาสดาทรงพระสำราญนั้นแหละ

สกุโก สุทธกัตตาใน อกาลสิ อโหสิ และ อคมาสิ อกาลสิ ก็ดี อโหสิ ก็ดี อคมาสิ ก็ดี อาชยาดบทกัตตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ อปีคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ อหัง สุทธกัตตา ใน อมุหิ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก จตุราสัทธิโยชนสทสสมตฺถเก วิสยาธาระใน จิตฺตํ วิเสสณะของ อหํ ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน สิลกนฺธํ อวุตตกัมมะใน ฌายิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อากโตฯ วิกิตกัตตาใน อมุหิ, เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ อหัง สุทธกัตตาใน อุปฺภวจฺหิสฺสามิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก” อิตฺติคัพพํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อทตฺวา สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สรีรวลัญฆาชนํ อวุตตกัมมะใน ผุสฺสิตฺถํ อญฺญสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคสฺสฯ สัมปทานใน อทตฺวา อปีคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ หตฺถะนํ ภาระใน ผุสฺสิตฺถํ ตุมตฺถสสัมปทานใน อทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปตฺวา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ สีสะฯ อุปฺสิเลสิกาธาระใน จเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นีหรนฺโตฯ อัปฺภนฺตรกิริยาของ สกุโก อปีคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ มุขสงฺโกจนมตฺตํ วิเสสณะของ อาการํ อวุตตกัมมะใน อกาลสิ นคัพพํ ปฏิเสธะใน อกาลสิ, ฌนฺทภาชนํ อวุตตกัมมะใน ปริหรนฺโตฯ อุปฺมาวิกิตกัตตาใน อโหสิ วิวคัพพํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ ฌนฺทภาชนํ ปริหรนฺโต, เอวํ กิริยาวิเสสณะใน ปฏิชคฺคิตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อคมาสิ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน ผาสูกกาเล เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ ผาสูกกาเลฯ กาลสัตตมีใน อคมาสิ ฯ

๙. ภิกฺขุ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อโห สตฺถุริ สกุกสฺส สินโห, เอวรูปํ นาม ทิพฺพสมฺปตฺติ ปหาเย มุขสงฺโกจนมตฺตํปิ อทตฺวา ฌนฺทภาชนํ นีหรนฺโต วิว สตฺถุ สรีรวลัญฆน- ภาชนํ สีสเณ นีหรนฺโต อุปฺภวจานมกาสัตติ ฯ

ภิกษุ กถั สมุฏจาเปสฺสุ “อโห สตุถริ สกุกสฺส สินเนโห (อตุถิ, โส สกุกโก) เอวรูปํ นาม ทิพฺพสมฺปตฺติํ ปหาย มุขสงฺโกจนมตฺตปิ (อาการํ) อกฺตฺวา ฅนฺธภาชนํ นีหฺรนฺโต วีย สตุถุ สรีรวลณฺชนภาชนํ สีเสน นีหฺรนฺโต อุปฏฺจํ อกาสิตี ๕

ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. กถั ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อโห โอ สินเนโห อ.ความรัก สกุกสฺส แห่งท้าวสัทกกะ สตุถริ ในพระศาสดา (อตุถิ) มีอยู่, (โส สกุกโก) อ.ท้าวสัทกกะ นั้น ปหาย ทรงละแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ เอวรูปํ นาม ชื่ออันมี อย่างนี้เป็นรูป อกฺตฺวา ไม่ทรงกระทำแล้ว (อาการํ) ซึ่งอาการ มุขสงฺโกจนมตฺตปิ แม้สักว่าการทรงสยิวแห่งพระพักตร์ นีหฺรนฺโต วีย ราวจะว่าทรงนำไปอยู่ ฅนฺธภาชนํ ซึ่งภาชนะแห่งของหอม นีหฺรนฺโต ทรงนำออกไปอยู่ สรีรวลณฺชนภาชนํ ซึ่งภาชนะ แห่งวลัญชนะในพระสรีระ สตุถุ ของพระศาสดา สีเสน ด้วยพระเศียร อกาสิ ได้ ทรงกระทำแล้ว อุปฏฺจํ ซึ่งการบำรุง” อิติ ดังนี้ สมุฏจาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ๕

เหล่าภิกษุสนทนากันว่า “โอ ความรักแห่งท้าวสัทกกะ ในพระศาสดามีอยู่, ท้าวสัทกะนั้น ทรงละทิพฺพสมบัติ ชื่ออันเห็นปานนี้ ไม่ทรงทำอาการแม้สักว่าการทรงสยิวพระพักตร์ ดุจนำภาชนะของหอมไป ทรงนำภาชนะแห่งวลัญชนะในพระสรีระของพระศาสดาไป ด้วยศีรษะ ได้ทรงทำการบำรุง”

ภิกษุ เหตุกัถตาใน สมุฏจาเปสฺสุฯ อาขยาตบทเหตุกัถตฺวาจก กถั การิตกัมมะใน สมุฏจาเปสฺสุ “อโห อัจฉริยัตถะ สินเนโห สุทฺธกัถตาใน อตุถิฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจก สตุถริ วิสยาธาระใน สินเนโห สกุกสฺส สามีสัมพันธะใน สินเนโห, โส วิเสสณะของ สกุกโกฯ สุทฺธกัถตาใน อกาสิฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจก นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ เอวรูปํฯ วิเสสณะของ ทิพฺพสมฺปตฺติฯ อวุตตกัมมะใน ปหายฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อกฺตฺวา อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มุขสงฺโกจนมตฺตฯ วิเสสณะของ อาการํฯ อวุตตกัมมะใน อกฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นีหฺรนฺโต ฅนฺธภาชนํ อวุตตกัมมะใน นีหฺรนฺโตฯ อุปมาอัพภันตริกิริยาของ สกุกโก วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ฅนฺธภาชนํ นีหฺรนฺโต สตุถุ สามีสัมพันธะใน สรีรวลณฺชนภาชนํฯ อวุตตกัมมะใน นีหฺรนฺโต สีเสน ภาระใน นีหฺรนฺโตฯ อัพภันตริกิริยาของ สกุกโก อุปฏฺจํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ” อิติศัพท์ สรุปะใน กถั ๕

๑๐. สตถา เตสํ กถํ สุตวา “กั วเทถ ภิกขเวติ ปุจฺจิตฺวา, “อิทํ นาม ภนฺเตติ วุตฺเต,
 “อนจฺฉริยํ ภิกขเว เอตํ, ยํ สกโก เทวราชา มยิ สินฺเหํ กโรติ, อयํ หิ สกโก
 เทวราชา มํ นิสฺสาย ชรสฺสกุภาวํ วิชฺชิตฺวา ฐมฺมเทสนํ สุตฺวา โสตาปนโน หุตฺวา
 ตรฺณสฺสกุภาวํ ปตฺโต, อหํ หิสฺส มรณฺภยตฺตชฺชิตฺสส ปณฺจสิขคนฺธพฺพเทวปฺตํ ปฺรโต
 กตฺวา อาคตกาเล อินฺทสาลคฺุหายํ เทวปริสาย มชฺเฌ นิสินฺนสฺส

“ปุจฺจ วาสว มํ ปณฺหํ, ยํ ภิกฺขุจิ มนฺสิจฺฉสิ;
 ตสฺส ตสฺสเสว ปณฺหสฺส อหํ อนฺตํ กโรมิ เตติ

วตฺวา ตสฺส กงฺขํ วิโนทเนโต ฐมฺมํ เทเสสิ, เทสนาวสานเ จุทฺทสนฺนํ ปาณโกฏฺฐิํ
 ฐมฺมาภิสฺมโย อโหสิ, สกโกปิ ยถานิสินฺโนว โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา ตรฺณสฺสโก ชาโต,
 เอวมสฺสาหํ พหุปการो, ตสฺส มยิ สินฺโห นาม อนจฺฉริโย, ภิกขเว อริยานํ หิ
 ทสฺสนปี สุขํ, เตหิ สทฺธิ เอกภูจฺฉาเน สนฺนิวาโสปี สุขो, พาเลหิ ปน สพฺพเมตํ
 ทฺกฺขนฺติ วตฺวา อีมา คาคา อภาสิ

“สาธุ ทสฺสนมริยานํ สนฺนิวาโส สทา สุขो;
 อทสฺสเนน พาลานํ นิจฺจเมว สุขี สียา,
 พาลสงฺกตจาริ หิ ทิฆมมฺมทฺธาน โสจติ;
 ทฺกฺโข พาเลหิ สํวาโส อมิตฺเตเนว สพฺพทา;
 ธีโร จ สุขสํวาโส ฌาตีนํ สมาคโม,

[ตสฺมา หิ]

ธีรณฺจ ปณฺณณฺจ พหุสฺสุตฺตณฺจ

โธรยฺหสึลํ วตฺวานฺตมริยํ

ตํ ตาทิสํ สปฺปฺริสํ สุขเมธํ

ภเชถ นกฺขตฺตปถํ ว จนฺทิมมา”ติ ฯ

สตถา เตสํ (ภิกฺขุณฺ) กถํ สุตฺวา “(ตุมฺเห) กั (วตฺถุ) วเทถ ภิกขเวติ ปุจฺจิตฺวา, “(มยํ) อิทํ
 นาม (วตฺถุ วเทม) ภนฺเตติ (วเจเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “อนจฺฉริยํ (โหติ) ภิกขเว เอตํ
 (สฺกสฺส มยิ สินฺเหํ กรณํ), ยํ สกโก เทวราชา มยิ สินฺเหํ กโรติ, อยํ หิ สกโก เทวราชา มํ
 นิสฺสาย ชรสฺสกุภาวํ วิชฺชิตฺวา ฐมฺมเทสนํ สุตฺวา โสตาปนโน หุตฺวา ตรฺณสฺสกุสฺส ภาวํ ปตฺโต,
 อหํ หิ อสฺส (สฺกสฺส) มรณฺภยตฺตชฺชิตฺสส ปณฺจสิขคนฺธพฺพเทวปฺตํ ปฺรโต กตฺวา อาคตกาเล
 อินฺทสาลคฺุหายํ เทวปริสาย มชฺเฌ นิสินฺนสฺส

“(ตุ๋ม) ปุจณ วาสว มํ ปญหํ, (ตุ๋ม) ยํ ภิกขุจิ (ปญหํ ปุจณิตุํ) มนสิ อิจจสิ;
ตสฺส ตสฺส เอว ปญหสฺส อหํ อนฺตํ กโรมิ เตติ

วตฺวา ตสฺส (สกุสฺส) กงฺขํ วิโนทเนโต ฐมมํ เทเสสิ, เทสทวสาเน จุฑทสนนํ ปาณโกฏีเน
ฐมมาภิสมโย อโหสิ, สกุโกปิ ยถาณิสฺสนโนว โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา ตฺรณสกุโก ชาโต, เอวํ อสฺส
(สกุสฺส) อหํ พหุปการो (โหม), ตสฺส (สกุสฺส) มยิ สินฺเห นาม อนจฺจริโย (โหติ), ภิกฺขเว
อริยานํ หิ ทสฺสนนํ สฺสุขํ (โหติ), เตหิ (อริเยหิ) สทฺธิ อิกฺกจาเน สมนฺวิสาโสปิ สฺสุขํ (โหติ),
พาลเอหิ ปน สพฺพํ เอตํ (ทสฺสนนฺนิวสนนํ) ทุกฺขํ (โหติ)” อิติ วตฺวา อีมา คาคา อภาสิ

“สาธุ (โหติ) ทสฺสนํ อริยานํ, (เตหิ อริเยหิ) สมนฺวิสาโส สทา สฺสุขํ (โหติ);
อทสฺสเนน พาลานํ นิจฺจํ เอว สฺสุขิ (ปุคฺคโล) สียา,
พาลสงฺคตจาริ หิ (ปุคฺคโล) ทิฆํ อทฺธานํ โสจติ;
ทุกฺโข (โหติ) พาลเอหิ สฺวาโส อมิตฺเตน (สฺวาโส) อิว สพฺพทา;
ธโร จ สุขสฺวาโส (โหติ) ฌาตึนํ อิว สมากโม,

[ตสฺมา หิ]

(ปุคฺคโล) ธโร จ ปญญํ จ พหุสฺสุตํ จ

โรธยฺหสิลํ วตฺวณฺตํ อริยํ

ตํ ตาทิสํ สปปฺริสํ สุขเมธํ (ปุคฺคลํ)

ภเชถ นกฺขตฺตปถํ (ภชฺนโต) อิว จนฺทิมามา”ติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ถัดซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกฺษุ ท. เหล่านั้น ปุจณิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. (ตุ๋ม) อ.เธอ ท. วเทถ ย่อมกล่าว ก็ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอะไร” อิติ ดังนี้, (วจฺเณ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยิ) อ.ข้าพระองค์ ท. (วเทม) ย่อมกล่าว อิทํ นาม (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องชื่อนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกฺษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. สกุโก อ.ท้าวสัฏกะ เทวราชา ผู้เป็นพระราชาแห่งเทพ กโรติ ย่อมกระทำ สินฺเห ซึ่งความรัก มยิ ในเรา ยํ ใด, เอตํ (สกุสฺส มยิ สินฺเห กรณํ) อ.อันทรงกระทำ ซึ่งความรัก ในเรา แห่งท้าวสัฏกะ นั้น อนจฺจริยํ เป็นเหตุไม่น่าอัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า สกุโก อ.ท้าวสัฏกะ เทวราชา ผู้เป็นพระราชาแห่งเทพ อยํ นี้ นิสฺสาย อาศัยแล้ว มํ ซึ่งเรา วิชฺhitฺวา ทรงละแล้ว ชรสกุภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งท้าวสัฏกะผู้ชรา

สุตฺวา ฟังแล้ว ธมฺมเทศน์ ซึ่งธรรมเทศนา โสตาปนฺโน เป็นพระโสดาบัน หุตฺวา เป็น ปตฺโต ทรงถึงแล้ว ภาวํ ซึ่งความเป็น ตรุณสกุสฺส แห่งท้าวสักกะหนุม, หิ เพราะว่า อหํ อ.เรา วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“วาสว ดูก่อนวาสวะ (ตฺวํ) อ.พระองค์ ปุจฺจน จงตรัสถาม
ปญฺหํ ซึ่งปัญหา มํ กะอาตมา, (ตฺวํ) อ.พระองค์ อิจฺจสิ ย่อม
ทรงปรารภนา (ปุจฺจตุ) เพื่ออันตรัสถาม (ปญฺหํ) ซึ่งปัญหา
ยํ กิจฺจํ ข้อใดข้อหนึ่ง มนสิ ในพระทัย, อหํ อ.อาตมา กโรมิ
จะกระทำ อนฺตํ ซึ่งที่สุด ปญฺหสฺส แห่งปัญหา ตสฺส ตสฺส
เอว นั้นๆ นั้นเทียว เต แก่พระองค์” อิติ ดังนี้

อสุส (สกุสฺส) แก่ท้าวสักกะนั้น มรณภยตฺชชิตสฺส ผู้อันภัยคือความตายคุกคาม
แล้ว นิสินฺนสฺส ผู้ประทับนั่งแล้ว มชฺฌเณ ในท่ามกลาง เทวปริสาย แห่งเทพบริษัท
อินฺทสาลคฺคหํ ในถ้ำชื่อว่าอินทสาล ปญฺจสิลคฺคหุพฺเพวปตฺตํ ปุโรโต กตฺวา
อาคตกาเล ในกาลเป็นที่ กระทำ ซึ่งเทพบุตรนักพ่อนชื่อว่าปัญจสิชะ ในที่ข้างพระ
พักตร์ แล้วจึงเสด็จมาแล้ว วิโนเทนโต เมื่อทรงบรรเทา กงฺขํ ซึ่งความสงสัย ตสฺส
(สกุสฺส) ของท้าวสักกะนั้น เทเสสิ แสดงแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม, เทสหาสาเน ใน
กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา ธมฺมาภิสมโย อ.การตรัสรู้ซึ่งธรรม อโหสิ ได้มี
แล้ว ปาณโกฏินํ แก่โกฏิแห่งสัตว์ ท. จุทฺทสนฺหนํ สิบสี่, สกุโกปิ แม้ อ.ท้าวสักกะ
ยถา นิสินฺโนว ประทับนั่งแล้วอย่างไรเทียว ปตฺวา บรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสดา
ปัตติผล ตรุณสกุโก เป็นท้าวสักกะหนุม ชาโต เกิดแล้ว, อหํ อ.เรา พหุปการो
เป็นผู้มีอุปการะมาก อสุส (สกุสฺส) แก่ท้าวสักกะนั้น (โหมิ) ย่อมเป็น เอวํ อย่าง
นี้, สินฺเนโห นาม ชื่อ อ.ความรัก มยิ ในเรา ตสฺส (สกุสฺส) ของท้าวสักกะนั้น
อนจฺจริโย เป็นสภาพไม่น่าอัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. หิ จจริง
อยู่ ทสฺสนปี แม้ อ.การเห็น อริยานํ ซึ่งพระอริยเจ้า ท. สุขํ เป็นเหตุนำมาซึ่งความ
สุข (โหติ) ย่อมเป็น, สหฺนฺวิสาปี แม้ อ.การอยู่ร่วม เอกกฺขจาเน ในที่แห่งเดียวกัน
สทฺธิ กับ เตหิ (อริเยหิ) ด้วยพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น สุขो เป็นเหตุนำมาซึ่งความ
สุข (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า เอตํ (ทสฺสนสนฺนวิสาสนํ) อ.การเห็นและการอยู่
ร่วมนั้น สพฺพํ ทั้งปวง พาเลหิ กับด้วยคนพาล ท. ทุกฺขํ เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์

(โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ **อภาสิ** ได้ตรัสแล้ว **อิมมา คากา** ซึ่งพระคากา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“**ทสฺสนํ** อ.การเห็น **อริยานํ** ซึ่งพระอริยเจ้า ท. **สาหุ** เป็นคุณ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น, **สนฺนิวาโส** อ.การอยู่ร่วม (เตหิ อริเยหิ) กับด้วยพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น **สุโข** เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น **สทา** ในกาลทุกเมื่อ, (**ปฺคุคฺโล**) อ.บุคคล **สุขี** เป็นผู้มีมีความสุข **สียา** ฟังเป็นหูจ้ง เอว เนื่องนิตยนั้นเที่ยว **อทสฺสเนน** เพราะการไม่เห็น **พาลานํ** ซึ่งคนพาล ท., **หิ** จจริงอยู่ (**ปฺคุคฺโล**) อ.บุคคล **พาล-สงฺคตจาริ** ผู้เที่ยวไปกับด้วยคนพาลโดยปกติ **โสจติ** ย่อมเศร้าโศก **อทุธานํ** สิ้นกาล **ทิม** อันยาวนาน, **สฺวาโส** อ.การอยู่ร่วม **พาลเอหิ** กับด้วยคนพาล ท. **ทุกฺโข** เป็นเหตุนำมาซึ่งทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น (**สฺวาโส**) **อิว** เพียงดัง อ.การอยู่ร่วม **อมิตฺเตน** กับด้วยศัตรูผู้มีไฉมิตร **สพฺพทา** ในกาลทุกเมื่อ, **จ** ส่วนว่า **ธีโร** อ.นักปราชญ์ **สุขสฺวาโส** เป็นผู้มีการอยู่ร่วมเป็นสุข (โหติ) ย่อมเป็น **สมาคโม** **อิว** เพียงดัง อ.สมาคม **ณาทินํ** แห่งญาติ ท.,

(ตสฺมา หิ) เพราะเหตุนั้นแล

(**ปฺคุคฺโล**) อ.บุคคล **ภเชถ** ฟังคบ (**ปฺคุคฺลํ**) ซึ่งบุคคล **ธีริ** ผู้เป็นนักปราชญ์ **จ** ด้วย **ปญฺญํ** ผู้มีปัญญา **จ** ด้วย **พหุสฺสุตํ** ผู้มีสุขะมาก **จ** ด้วย **โรธยุหสึลล์** ผู้มีอันนำไปซึ่งธุระเป็นปกติ **วตวนฺตํ** ผู้มีวัตร **อริยํ** ผู้ห่างไกล **ตํ** นั้น **ตาทิสํ** ผู้เช่นนั้น **สปรุสิ** ผู้เป็นสัตบุรุษ **สุเมธํ** ผู้มีปัญญาดี **จหนฺติมา** **อิว** เพียงดัง อ.พระจันทร์ (**ภชฺนโต**) คบอยู่ **นภฺยตฺตปถํ** ซึ่งทางแห่งนักษัตร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย ย่อมกล่าวซึ่งเรื่องอะไร ?, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์

ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ย่อมกล่าวซึ่งเรื่องชื่อนี้, ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกะผู้เป็นราชาแห่งเทพ ย่อมทำความรักในเราใด, การทำความรักในเราแห่งท้าวสักกะนั้น เป็นเหตุไม่น่าอัศจรรย์, เพราะว่า ท้าวสักกะผู้เป็นราชาแห่งเทพนี้ อาศัยเรา ทรงละความเป็นท้าวสักกะแก่ พังชรรคมเทศนาแล้วเป็นพระโสดาบัน ทรงถึงแล้วความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม, เพราะว่า เรากล่าวว่า

“ดูก่อนวาสนะ ขอพระองค์ จงตรัสถามปัญหาหะอาตมา,
พระองค์ ย่อมปรารภนาเพื่อจะตรัสถามปัญหาข้อใดข้อหนึ่งใน
พระทัย, อาตมาจะกระทำที่สุดแห่งปัญหานั้นๆ นั้นแหละ แก่
พระองค์”

แก่ท้าวสักกะนั้น ผู้ถูกภัยคือความตายคุกคาม ผู้ประทับนั่งในท่ามกลางแห่งเทพบริษัทในถ้ำอินทสาล ในกาลเป็นที่ทรงทำเทพบุตรนักฟ้อนชื่อว่าปัญจสิขะในที่ข้างพระพักตร์ แล้วจึงเสด็จมาแล้ว เมื่อจะทรงบรรเทาความสงสัยของท้าวสักกะนั้น แสดงธรรมแล้ว, เวลาจบพระเทศนา การตรัสรู้ธรรมได้มีแก่สัตว์ ๑๔ โกฏิ, แม้ท้าวสักกะ ตามประทับนั่งนั้นแหละ บรรลุโสดาปัตติผล กลายเป็นท้าวสักกะหนุ่ม, เราเป็นผู้มีอุปการะมากแก่ท้าวสักกะนั้นอย่างนี้, ขึ้นชื่อว่าความรักในเรา ของท้าวสักกะนั้น เป็นสภาพไม่น่าอัศจรรย์, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แท้จริง แม้การเห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นเหตุนำสุขมาให้, แม้การอยู่ร่วมในที่เดียวกันกับพระอริยเจ้าเหล่านั้น เป็นเหตุนำสุขมาให้, ส่วนการเห็นและการอยู่ร่วมนั้นทั้งปวง กับพวกคนพาล เป็นเหตุนำความทุกข์มาให้” ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“การเห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ,
การอยู่ร่วมกับด้วยพระอริยเจ้าเหล่านั้น เป็นเหตุนำความสุข
มาให้ในกาลทุกเมื่อ, บุคคลเป็นผู้มีความสุขเป็นนิตยนั้นแหละ
เพราะการไม่เห็นพวกคนพาล, แท้จริง บุคคลผู้เที่ยวไปกับคน
พาลโดยปกติ ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน, การอยู่ร่วมกับด้วย
พวกคนพาล เป็นเหตุนำความทุกข์มาให้ ดูกการอยู่ร่วมกับ
ศัตรูผู้มีมิตรในกาลทุกเมื่อ, ส่วนนักปราชญ์ เป็นผู้มีการอยู่
ร่วมเป็นสุข ดุจสมาคมแห่งเหล่าญาติฉะนั้น”

เพราะเหตุนี้แล

บุคคลพึงคบบุคคลผู้เป็นนักปราชญ์ ผู้มีปัญญา ผู้มีสุตะมาก ผู้
มีอันนำธุระไปเป็นปกติ ผู้มีวัตร ผู้ห่างไกลนั้น ผู้เช่นนั้น ผู้เป็น
สัตบุรุษ ผู้มีปัญญาดี ดุจพระจันทร์คบทางแห่งนักษัตรจะนั้น”

สตถา สุทรกัตตานิ อภาสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสณะของ ภิกฺขุหนึ่ง
สามีสัมพันธะใน กถํ อุตตกัมมะใน สุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตฺวา “ภิกฺขเว
อาลปนะ ตุมฺเห สุทรกัตตานิ วเทถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ วิเสสณะของ วตฺถุ
อุตตกัมมะใน วเทถ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, “ภนฺเต
อาลปนะ มยํ สุทรกัตตานิ วเทมฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะ
เข้ากับ อิทํฯ วิเสสณะของ วตฺถุ อุตตกัมมะใน วเทม” อิติศัพทํ สรุปะใน วจเนฯ
ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิจฺจ อนภินิหิตกัตตานิ วุตฺเต,
“ภิกฺขเว อาลปนะ เอตํ วิเสสณะของ กรณํฯ สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
อนจฺฉริยํ วิกิตกัตตานิ โหติ สกฺกสฺส สามีสัมพันธะใน สินเหํ มยิ วิสยาธาระใน
สินเหํฯ อุตตกัมมะใน กรณํ, เทวราชา วิเสสณะของ สกฺโกฯ สุทรกัตตานิ กโรติฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยํ กิริยาปฺรามาสใน กโรติ มยิ วิสยาธาระใน สินเหํฯ อุตต-
กัมมะใน กโรติ, หิตฺทํ เหตุโชตกะ อยู่ ก็ดี เทวราชา ก็ดี วิเสสณะของ สกฺโกฯ
สุทรกัตตานิ ปตฺโตฯ กิตตบทกัตตฺวาจก มํ อุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน วิชฺชิตฺวา ชรสกฺกภาวํ อุตตกัมมะใน วิชฺชิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา
ธมฺมเทสนํ อุตตกัมมะใน สุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา โสตาปนโน วิกิตกัตตานิ
ใน หุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต ตฺรณสกฺกสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ภาวํฯ
สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปตฺโต, หิตฺทํ เหตุโชตกะ อหํ สุทรกัตตานิ เทเสสิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ สกฺกสฺสฯ สัมปทานใน วตฺวา มรณภยตฺทชฺชิตฺส
วิเสสณะของ สกฺกสฺส ปณฺจสิขคณฺฐพฺพเทวปฺตํ อุตตกัมมะใน กตฺวา ปฺรโต
วิสยาธาระใน กตฺวาจ สมานกาลกิริยาใน อาคตกาเลฯ กาลสัตตมิมิใน วตฺวา อินฺทสาล-
คฺคฺหายํ วิสยาธาระใน นิสินฺนสฺส เทวปริสาย สามีสัมพันธะใน มชฺฌเวยวิสยาธาระใน
นิสินฺนสฺสฯ วิเสสณะของ สกฺกสฺส

“वासว อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตานิ ปุจฺจฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก มํ อภินิหิตกัมมะใน ปุจฺจ ปณฺหํ อุตตกัมมะใน ปุจฺจ,
ตฺวํ สุทรกัตตานิ อิจฺฉสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยํ กิณฺจ

วิเสสณะของ ปญห์ๆ อุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺตํ ตุมฺถสํปทาน
ใน อิจฺฉสิ มนสิ วิสยาธาระใน อิจฺฉสิ, อหํ สุตฺรกัฏฺฏาใน กโรมิฯ
อาชยตบทกัฏฺฏวจาก เอวสัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ตสฺสฯ
สองบท วิเสสณะของ ปญฺหสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อนนฺตํ
อุตตกัมมะใน กโรมิ เต สัมปทานใน กโรมิ” อิติศัพฺพ อากาเร
ใน วตฺวา

วตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วินฺเทนฺโต ตสฺส วิเสสณะของ สกฺกสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน
กขฺยํ อุตตกัมมะใน วินฺเทนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ อหํ ฐมฺมํ อุตตกัมมะใน
เทเสสิ, เทสนาวสาเน กาลสัตตมฺมีใน อโหสิ ฐมฺมาภิสมโย สุตฺรกัฏฺฏาใน อโหสิฯ
อาชยตบทกัฏฺฏวจาก จุทฺทสนฺนํ วิเสสณะของ ปาณโกฏฺฐิณํฯ สัมปทานใน อโหสิ,
อปีศัพฺพ อเปกขัตตะเข้ากับ สกฺโกฯ สุตฺรกัฏฺฏาใน ชาโตฯ กิตตบทกัฏฺฏวจาก เอวสัพฺพ
อวธารณะเข้ากับ ยถานิสฺสนํฯ วิเสสณะของ สกฺโก โสตาปตฺติผลํ สัมปาปญฺเญกัมมะใน
ปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาโต ตฺรณสกฺโก วิกิตกัฏฺฏาใน ชาโต, อหํ สุตฺรกัฏฺฏาใน
โหมิฯ อาชยตบทกัฏฺฏวจาก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน โหมิ อสฺส วิเสสณะของ สกฺกสฺสฯ
สัมปทานใน พหุปกาโรฯ วิกิตกัฏฺฏาใน โหมิ, นามศัพฺพ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ สินฺโหฯ
สุตฺรกัฏฺฏาใน โหติฯ อาชยตบทกัฏฺฏวจาก ตสฺส วิเสสณะของ สกฺกสฺสฯ สามีสัมพันธ์
ใน สินฺโห มย วิสยาธาระใน สินฺโห อนจฺฉริโย วิกิตกัฏฺฏาใน โหติ, ภิกฺขเว อาลปนะ
หิตฺถํ ทัพฺพหิกรณโชตกะ อปีศัพฺพ อเปกขัตตะเข้ากับ ทสฺสนํฯ สุตฺรกัฏฺฏาใน โหติฯ
อาชยตบทกัฏฺฏวจาก อริยานํ ฌณฺฐิอุตตกัมมะใน ทสฺสนํฯ สุตฺร วิกิตกัฏฺฏาใน โหติ,
อปีศัพฺพ อเปกขัตตะเข้ากับ สนฺนิวาโสฯ สุตฺรกัฏฺฏาใน โหติฯ อาชยตบทกัฏฺฏวจาก
เตหิ วิเสสณะของ อริเยหิฯ สหัตถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน สนฺนิวาโส
เอกกฺกจาเน วิสยาธาระใน สนฺนิวาโสฯ สุตฺร วิกิตกัฏฺฏาใน โหติ, ปนศัพฺพ ปักขันตร-
โชตกะ สพฺพํ กิตฺติ เอตํ กิตฺติ วิเสสณะของ ทสฺสนสนฺนิวสนฺนํฯ สุตฺรกัฏฺฏาใน โหติฯ
อาชยตบทกัฏฺฏวจาก พาเลหิ สหัตถตฺติยาเข้ากับ ทสฺสนสนฺนิวสนฺนํฯ ทุกฺขํ วิกิตกัฏฺฏา
ใน โหติ” อิติศัพฺพ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อีมา วิเสสณะของ
คาถาฯ อุตตกัมมะใน อภาสิ

“ทสฺสนํ สุตฺรกัฏฺฏาใน โหติฯ อาชยตบทกัฏฺฏวจาก สาหุ วิกิต-
กัฏฺฏาใน โหติ อริยานํ ฌณฺฐิอุตตกัมมะใน ทสฺสนํ, สนฺนิวาโส

สุทรกัณฑ์ใน โหติฯ อาชยาตบทกัณฑ์จาก เตหิ วิเสสณะของ
 อริเยหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สนวนาโส สทา กาลสัตตมีใน
 สุโขฯ วิกิตกัณฑ์ใน โหติ, สุชี วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทร-
 กัณฑ์ใน สียาฯ อาชยาตบทกัณฑ์จาก อทสฺสเนน เหตุใน สุชี
 พาลานํ ฌฎฐิอวุตตกัมมะใน อทสฺสเนน เอวคัพพ อวธารณะ
 เข้ากับ นิจจํ กิริยาวิเสสณะใน สุชี, หิคัพพ ทัพพิกรณโชตกะ
 พาลสงฺกตจาริ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทรกัณฑ์ใน โสจติฯ
 อาชยาตบทกัณฑ์จาก ที่ฆํ วิเสสณะของ อทฺธานํฯ อัจฉน-
 สังโยคะใน โสจติ, สฺวาโส สุทรกัณฑ์ใน โหติฯ อาชยาตบ-
 ทกัณฑ์จาก ทุกฺโข วิกิตกัณฑ์ใน โหติ พาลาหิ สหัตถตติยา
 เข้ากับ สฺวาโส อมิตฺเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สฺวาโสฯ ลิงคัถะ
 สพฺพทา กาลสัตตมีใน สฺวาโส อิวคัพพ อุปมาโชตกะเข้ากับ
 อมิตฺเตน สฺวาโส สพฺพทา, จคัพพ ปักขันตรโชตกะ ธีโร
 สุทรกัณฑ์ใน โหติฯ อาชยาตบทกัณฑ์จาก สุขสฺวาโส วิกิต-
 กัณฑ์ใน โหติ ฌาตินํ สมฺมุหสัมพันธะใน สมาคโมฯ อุปมา-
 ลิงคัถะ อิวคัพพ อุปมาโชตกะเข้ากับ ฌาตินํ สมาคโม,

ตสฺมา เหตุวัตถะ หิคัพพ วจนาลังการะ

ปุคฺคโล สุทรกัณฑ์ใน ภาเชถฯ อาชยาตบทกัณฑ์จาก ธีรํ กิตฺติ
 ปณณํ กิตฺติ พหุสฺสุตํ กิตฺติ ฐอยุหสิลลํ กิตฺติ วตฺวนตํ กิตฺติ อิริยํ กิตฺติ
 ตํ กิตฺติ ตาหิสํ กิตฺติ สปปุริสํ กิตฺติ สุเมธํ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ
 อวุตตกัมมะใน ภาเชถ จ สามคัพพ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ธีรํ
 ปณณํ และ พหุสฺสุตํ นกฺขตฺตปถํ อวุตตกัมมะใน ภาชนโตฯ
 วิเสสณะของ จนนีมาฯ อุปมาลิงคัถะ อิวคัพพ อุปมาโชตกะ
 เข้ากับ นกฺขตฺตปถํ ภาชนโต จนนีมา” อิตฺติคัพพ สรุปะใน อีมา
 คาถา ฯ

๑๑. ตตฺถ “สาธุติ สาธุ สุนฺหริ ภาทกํ ฯ

ตตฺถ (ปะเทสุ) “สาธุติ (ปะทสฺส) “สาธุ สุนฺหริ ภาทกํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ สุนฺทรี คือว่าเป็นความดี ภาทกัม คือว่าเป็นความเจริญ” (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) “สาธุติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “สาธุ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สาธุ” แปลว่า เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือว่าเป็นความดี ได้แก่เป็นความเจริญ

ตตฺถ วิเสสของ ปเทศุ นิทธารณะใน ปทสฺส “สาธุ” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโต “สาธุ” ก็ดี สุนฺทรี ก็ดี ภาทกัม ก็ดี วิกิตกัตตานิ โหติ สาธุ วิริยะใน สุนฺทรีฯ วิวรรณะและวิริยะใน ภาทกัมฯ วิวรรณะ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโตฯ ลึงคัตถะ ฯ

๑๒. “สนฺนิวาโสติ น เกวลํ เตสํ ทสฺสนเมว, เตหิ ปน สทฺธิ เอกภูจาเน นิสิตฺตนาทิกาโวปี เตสํ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ กาทุมํ ลภณภาโวปี สาธุเยว ฯ

“สนฺนิวาโสติ (ปทสฺส) “น เกวลํ เตสํ (อริยานํ) ทสฺสนํ เอว (สาธุ โหติ), เตหิ (อริเยหิ) ปน สทฺธิ เอกภูจาเน นิสิตฺตนาทิกาโวปี เตสํ (อริยานํ) วตฺตปฺปฏิวตฺตํ กาทุมํ ลภณภาโวปี สาธุ เอว (โหติ) อิตติ อตฺโต) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ทสฺสนํ เอว อ.การเห็นนั้นเที่ยว เตสํ (อริยานํ) ซึ่งพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น (สาธุ) เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น เกวลํ อย่างเดียว น หามีได้, ปน ก็ นิสิตฺตนาทิกาโวปี แม้ อ.ความเป็นแห่งกิริยาในการนั่ง เป็นต้น เอกภูจาเน ในที่แห่งเดียวกัน สทฺธิ กับ เตหิ (อริเยหิ) ด้วยพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น ลภณภาโวปี แม้ อ.ความเป็นคืออันได้ กาทุมํ เพื่ออันกระทำ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ ซึ่งวัตรใหญ่และวัตรน้อย เตสํ (อริยานํ) แก่พระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น สาธุ เอว เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จนั้นเที่ยว (โหติ) ย่อมเป็น” อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สนฺนิวาโสติ ว่า “สนฺนิวาโส” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สนฺนิวาโส” ความว่า การเห็นพระอริยเจ้าเหล่านั้นเท่านั้น เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จอย่างเดียว ก็หาไม่, ก็ภาวะมีการนั่งในที่แห่งเดียวกันกับพระอริยเจ้าเหล่านั้น ก็ดี ภาวะคือการได้เพื่อจะทำวัตรใหญ่และวัตรน้อยแก่พระอริยเจ้าเหล่านั้น ก็ดี เป็น

คุณยังประโยชน์ให้สำเร็จทั้งนั้น

“สนธิวาโส” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ทสฺสน์ฯ สุทรกัตตไน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพท์ ปฏิเสธนัตตะ เกวล์ กิริยาวิเสสไน โหติ เตส วิเสสไนของ อริยาน์ฯ ญฺญูวุดตกัมมะไน ทสฺสน์ฯ สาหุ วิกติกัตตไน โหติ, ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อปี สองศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ นิสินนาทิกาวโ และ ลนภาวโ นิสินนาทิกาวโ กัตติ ลนภาวโ กัตติ สุทรกัตตไน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก เตหิ วิเสสไนของ อริเยหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺริฯ กิริยาสมวายะไน นิสิน- เอกภูจาเน วิสยาธาระไน นิสินนาทิกาวโ เตส วิเสสไนของ อริยาน์ฯ สัมปทานไน กาคุ วุตตปปฏิวตฺต อุตตกัมมะไน กาคุฯ ตุมตตสัมปทานไน ลนภาวโ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สาหุฯ วิกติกัตตไน โหติ” อิตีศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๑๓. “พาลสงฺคตจาร์ หิติ โย หิ พาลเณ สหจาร์ ฯ

“พาลสงฺคตจาร์ หิติ (ปทสฺส) “โย (ปฺคุคฺโล) หิ พาลเณ สหจาร์” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “หิ จริงอยู่ โย (ปฺคุคฺโล) อ.บุคคลใด พาลเณ สหจาร์ ผู้มีอันเกี่ยวไปกับ ด้วยคนพาล โดยปกติ” อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “พาลสงฺคตจาร์ หิติ ว่า “พาลสงฺคตจาร์ หิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “พาลสงฺคตจาร์ หิ” ความว่า แท้จริง บุคคลใด ผู้มีอันเกี่ยวไปกับด้วยคนพาล โดยปกติ

“พาลสงฺคตจาร์ หิ” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “หิศัพท์ ทฬหิกรณโชตกะ โย วิเสสไนของ ปฺคุคฺโลฯ สุทรกัตตไน โสจติ พาลเณ สหัตถตติยาเข้ากับ สห- สหจาร์ วิเสสไนของ ปฺคุคฺโล” อิตีศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๑๔. “ทิมมทฺธานนฺติ โส พาลสหาเยน “เอหิ, สนฺธิจฺเณทาทีนิ กโรมาติ วุจฺจมาโน เตเน สหฺริ เอกจฺจนฺโท หุตฺวา ตานิ กโรนฺโต หตฺถจฺเณทาทีนิ ปตฺวา ทิมมทฺธานนฺ

โสจติ ฯ

“**ทิมมทุธานนุติ** (ปทสฺส) “โส (ปุคฺคโล) พาลสหาเยน ‘(ตุว) เอहि, (มย) สนฺธิจฺเจทาทีนึ (กมฺมานิ) กโรมาติ วุจฺจมาโน เตน (พาลสหาเยน) สทุธิ เอกจฺจนฺโท หุตฺวา ตานิ (กมฺมานิ) กโรนฺโต หตฺถจฺเจทาทีนึ (กมฺมกฺรณานิ) ปตฺวา ทิมฺ อทุธานํ โสจติ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น พาลสหาเยน วุจฺจมาโน ผู้
อันสหายผู้เป็นพาล กล่าวอยู่ อติ ว่า ‘(ตุว) อ.ท่าน เอहि จงมา, (มย) อ.เราท. กโรม
จะกระทำ (กมฺมานิ) ซึ่งกรรม ท. สนฺธิจฺเจทาทีนึ มีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้น’ อติ ดังนี้
เอกจฺจนฺโท เป็นผู้มีฉันทะเป็นอันเดียวกัน สทุธิ กับ เตน (พาลสหาเยน) ด้วย
สหายผู้เป็นพาลนั้น หุตฺวา เป็น กโรนฺโต กระทำอยู่ ตานิ (กมฺมานิ) ซึ่งกรรม ท.
เหล่านั้น ปตฺวา ถึงแล้ว (กมฺมกฺรณานิ) ซึ่งกรรมกฺรณ ท. หตฺถจฺเจทาทีนึ มีการตัด
ซึ่งมือเป็นต้น โสจติ ย่อมเศร้าโศก อทุธานํ สิ้นกาล ทิมฺ อันยาวนาน” อติ ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบท “**ทิมมทุธานนุติ** ว่า “ทิมมทุธานํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ทิมมทุธานํ**” ความว่า บุคคลนั้น ถูกสหายผู้เป็นคนพาลกล่าวอยู่ว่า “ท่าน
จงมา, พวกเราจะทำการทั้งหลายมีการตัดที่ต่อเป็นต้น” เป็นผู้มีฉันทะร่วมกันกับ
สหายผู้เป็นคนพาลนั้น ทำกรรมเหล่านั้น ถึงกรรมกฺรณทั้งหลายมีการตัดมือเป็นต้น
ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลอันยาวนาน

“ทิมมทุธานํ” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะไน อตฺโถ “โส วิเสสชะ
ของ ปุคฺคโล ๑ สุทธกัตตาไน โสจติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก พาลสหาเยน อนภิหิต-
กัตตาไน วุจฺจมาโน ‘ตุว สุทธกัตตาไน เอहि ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก, มยฺ สุทธกัตตา
ไน กโรม ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก สนฺธิจฺเจทาทีนึ วิเสสชะของ กมฺมานิ ๑ อวุตตกัมมะ
ไน กโรม’ อติศัพท์ อากาละไน วุจฺจมาโน ๑ อัปภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล เตน วิเสสชะ
ของ พาลสหาเยน ๑ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ ๑ คุณสมวาเยไน เอกจฺจนฺโท ๑ วิกติ-
กัตตาไน หุตฺวา ๑ สมานกาลกิริยาไน กโรนฺโต ตานิ วิเสสชะของ กมฺมานิ ๑ อวุตตกัมมะ
ไน กโรนฺโต ๑ อัปภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล หตฺถจฺเจทาทีนึ วิเสสชะของ กมฺมกฺรณานิ ๑
สัมปาปญฺเญกัมมะไน ปตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาไน โสจติ ทิมฺ วิเสสชะของ อทุธาน ๑
อัจจันตสยโอะไน โสจติ” อติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ฯ

๑๕. “**สพฺพทาติ** ยถา อสิหตุเถน วา อมิตฺเตน อาสิวิสาทีหิ วา สทฺธิ เอโกโต วาโส นาม นิจฺจํ ทุกฺโข, ตเถว พาเลหิ สทฺธิ นินฺติ อตุโถ ๗

“**สพฺพทาติ** (ปทสฺส) “ยถา อสิหตุเถน วา อมิตฺเตน อาสิวิสาทีหิ (สตุเตหิ) วา สทฺธิ เอโกโต วาโส นาม นิจฺจํ ทุกฺโข (โหติ), ตเถว พาเลหิ สทฺธิ (เอโกโต วาโส ทุกฺโข โหติ)” อิติ อตุโถ ๗

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “**วาโส** นาม ชื่อ อ.การอยู่ **เอโกโต** โดยความเป็นอันเดียวกัน **สทฺธิ** กับ **อมิตฺเตน** ด้วยศัตรูผู้มีไช้มิตร **อสิหตุเถน** ผู้มีดาบในมือ **วา** หรือ **วา** หรือ ว่า (**สตุเตหิ**) ด้วยสัตว์ ท. **อาสิวิสาทีหิ** มีอสรพิษเป็นต้น **ทุกฺโข** เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ **นิจฺจํ** เป็นนิตย (โหติ) ย่อมเป็น **ยถา** ฉนใด, (**วาโส**) อ.การอยู่ (**เอโกโต**) โดยความเป็นอันเดียวกัน **สทฺธิ** กับ **พาเลหิ** ด้วยคนพาล ท. (**ทุกฺโข**) เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ (**โหติ**) ย่อมเป็น **ตเถว** ฉนนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**สพฺพทาติ** ว่า “**สพฺพทา**” ดังนี้ ๗

บทว่า “**สพฺพทา**” ความว่า ธรรมดาว่าการอยู่โดยความเป็นอันเดียวกันกับด้วยศัตรูผู้มีไช้มิตร ผู้มีดาบในมือหรือ หรือว่าเหล่าสัตว์มีอสรพิษเป็นต้น เป็นเหตุนำทุกข์มาให้เป็นนิตย ฉนใด, การอยู่โดยความเป็นอันเดียวกันกับด้วยพวกคนพาล เป็นเหตุนำความทุกข์มาให้ ฉนนั่นแหละ

“**สพฺพทา**” สรูปะใน อิติ ๗ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺส ๗ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ **วาโส** ๗ สุตหัตถ์ใน โหติ ๗ อาชยาตบหัตถ์จาก **ยถา** อุปมา-โชตกะ **อสิหตุเถน** วิเสสณะของ **อมิตฺเตน** ๗ กิติ **สตุเตหิ** กิติ สหัตถ์ติดเข้ากับ **สทฺธิ** **อาสิวิสาทีหิ** วิเสสณะของ **สตุเตหิ** **วา** สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ **อสิหตุเถน** **อมิตฺเตน** และ **อาสิวิสาทีหิ** **สตุเตหิ** **สทฺธิ** กิริยาสมวาเยใน **วาโส** **เอโกโต** ตติยาวิเสสณะใน **วาโส** **นิจฺจํ** กิริยาวิเสสณะใน **ทุกฺโข** ๗ วิกิตกัตตาใน โหติ, **วาโส** สุตหัตถ์ใน โหติ ๗ อาชยาตบหัตถ์จาก **ตเถว** อุปเมยโชตกะ **พาเลหิ** สหัตถ์ติดเข้ากับ **สทฺธิ** ๗ กิริยาสมวาเยใน **วาโส** **เอโกโต** ตติยาวิเสสณะใน **วาโส** **ทุกฺโข** วิกิตกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตุโถ ๗ ลิงคัตตะ ๗

๑๖. “ธโร จ สุขสวาโสติ เอตถ สุโข สวาโส เอเตนาติ สุขสวาโส, ปณฺทิตน สหฺริ เอกภฺจาเน วาโส สุโขติ อตุโถ ฯ

“ธโร จ สุขสวาโสติ เอตถ (คาถาปาเท วิคฺคโห ปณฺทิตน กาทพฺโพ), สุโข (โหติ) สวาโส เอเตน (ธโร) อติ (เอโส ธโร) สุขสวาโส, “ปณฺทิตน สหฺริ เอกภฺจาเน วาโส สุโข (โหติ)” อติ อตุโถ ฯ

(วิคฺคโห) อ.อันวิเคราะห์ เอตถ (คาถาปาเท) ในบาทแห่งพระคาถานี้ “ธโร จ สุขสวาโสติ” ว่า “ธโร จ สุขสวาโส” ดังนี้ (ปณฺทิตน) อันบัณฑิต (กาทพฺโพ) พึงกระทำ, สวาโส อ.การอยู่ร่วม เอเตน (ธโร) กับด้วยนักปราชญ์นั้น สุโข เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น อติ เพราะเหตุนั้น (เอโส ธโร) อ.นักปราชญ์นั้น สุขสวาโส ชื่อว่าสุขสวาโส, อตุโถ อ.อธิบาย อติ ว่า “วาโส อ.การอยู่ เอกภฺจาเน ในที่แห่งเดียวกัน สหฺริ กับ ปณฺทิตน ด้วยบัณฑิต สุโข เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น” อติ ดังนี้ ฯ

บัณฑิตพึงทำการวิเคราะห์ในบาทพระคาถาว่า “ธโร จ สุขสวาโส” ดังนี้, การอยู่ร่วมกับด้วยนักปราชญ์ เป็นเหตุนำสุขมาให้ เพราะเหตุนี้ นักปราชญ์นั้น ชื่อว่าสุขสวาโส, อธิบายว่า “การอยู่ในที่แห่งเดียวกันกับด้วยบัณฑิต เป็นเหตุนำความสุขมาให้” ดังนี้

วิคฺคโห วุตตกัมมะเน กาทพฺโพ ๑ กิตบทกัมมวาทก “ธโร จ สุขสวาโส” สรุปะไน อติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน เอตถ คาถาปาเท เอตถ วิเสสณะของ คาถาปาเท ๑ วิสยาธาระไน วิคฺคโห ปณฺทิตน อนภิตกัตตาไน กาทพฺโพ, สวาโส สหฺริกัตตาไน โหติ ๑ อาขยาต-บทกัตตวาทก สุโข วิคิตกัตตาไน โหติ เอเตน วิเสสณะของ ธโร ๑ สหฺริกัตตาไน เข้ากับ สวาโส อติศัพท์ เหตุวิตถะ เอโส วิเสสณะของ ธโร ๑ ลิงคัตถะ สุขสวาโส สัญญา-วิเสสณะของ ธโร, “วาโส สหฺริกัตตาไน โหติ ๑ อาขยาตบทกัตตวาทก ปณฺทิตน สหฺริกัตตาไน เข้ากับ สหฺริ ๑ กิริยาสมวายะไน วาโส เอกภฺจาเน วิสยาธาระไน วาโส สุโข วิคิตกัตตาไน โหติ” อติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ฯ

๑๗. กถิ ? ฅาติหนั สมาคโมติ ยถา ปิยฅาติหนั สมาคโม สุโข, เอวั สุโข ฯ

“กถิ (ปณฺทิตน สหฺริ เอกภฺจาเน วาโส สุโข โหติ) อติ ปุจฺฉา) ?

“(ปณฺฑิตฺเตน สทฺธิ อฺเภกฺกฺจาเน วาโส สฺโข โหติ) ฌาตีนิ อิว สฺมาคโมติ (วิสฺสชฺชนํ),
 “ยถา ปิยฌาตีนิ สฺมาคโม สฺโข (โหติ), เอวํ (ปณฺฑิตฺเตน สทฺธิ อฺเภกฺกฺจาเน วาโส) สฺโข (โหติ)
 อิติ อตฺโถ ปณฺฑิตฺเตน เวทิตพฺโพ) ๕

(ปจฺจนา) อ.อรรถาธิบาย (อิตติ) ว่า “(วาโส) อ.การอยู่ (เอภกฺกฺจาเน) ในที่แห่งเดียวกัน
 (สทฺธิ) กับ (ปณฺฑิตฺเตน) ด้วยบัณฑิต (สฺโข) เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อม
 เป็น กถา อย่างไร” (อิตติ) ดังนี้ ๕

(วิสฺสชฺชนํ) อ.อันแก่ อิตติ ว่า “(วาโส) อ.การอยู่ (เอภกฺกฺจาเน) ในที่แห่งเดียวกัน
 (สทฺธิ) กับ (ปณฺฑิตฺเตน) ด้วยบัณฑิต (สฺโข) เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อม
 เป็น สฺมาคโม อิว เพียงดัง อ.สมาคม ฌาตีนิ แห่งญาติ ท.” อิตติ ดังนี้ ๕

(อตฺโถ) อ.อธิบาย (อิตติ) ว่า “สฺมาคโม อ.สมาคม ปิยฌาตีนิ แห่งญาติผู้เป็นที่รัก ท.
 สฺโข เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺได, (วาโส) อ.การอยู่
 (เอภกฺกฺจาเน) ในที่แห่งเดียวกัน (สทฺธิ) กับ (ปณฺฑิตฺเตน) ด้วยบัณฑิต สฺโข เป็นเหตุ
 นำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น เอวํ ฉนฺนํ” (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ)
 พึงทราบ ๕

ถามว่า “การอยู่ในที่แห่งเดียวกันกับด้วยบัณฑิต เป็นเหตุนำความสุขมาให้อย่างไร ?”

แก้ว่า “การอยู่ในที่แห่งเดียวกันกับด้วยบัณฑิต เป็นเหตุนำความสุขมาให้ ดุจสมาคม
 แห่งญาติทั้งหลายฉะนั้น”

บัณฑิตพึงทราบอธิบายว่า “สมาคมแห่งญาติผู้เป็นที่รัก เป็นเหตุนำความสุขมาให้
 ฉนฺได, การอยู่ในที่แห่งเดียวกันกับด้วยบัณฑิต เป็นเหตุนำความสุขมาให้ ก็ฉนฺนํ”

“วาโส สฺทฺธกัตตาโน โหติ” ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กถํ ปจฺจณฺตถะ ปณฺฑิตฺเตน สทฺธกต-
 ตติยาเข้ากับ สทฺธิ” ๑ กิริยาสมวายะโน วาโส อฺเภกฺกฺจาเน วิสฺยาธาระโน วาโส สฺโข
 วิกิตกัตตาโน โหติ” อิตติศัพท์ สรุปะโน ปจฺจนา” ๑ ลิงคัตถะ ๕

“วาโส สฺทฺธกัตตาโน โหติ” ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺฑิตฺเตน สทฺธกตติยาเข้ากับ
 สทฺธิ” ๑ กิริยาสมวายะโน วาโส อฺเภกฺกฺจาเน วิสฺยาธาระโน วาโส สฺโข วิกิตกัตตาโน
 โหติ ฌาตีนิ สมฺมุหสมฺพันฺธะโน สฺมาคโม” ๑ อุปมาลึงคัตถะ อิวศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ

ญาติน์ สมาคโม” อิตติศัพท์ สรุปะไน วิสสุชชนนฺ ฌึงคัตถะ ๗

“สมาคโม สุทธกัตตานิ โหติ ฌ อาชยาดบทกัตตฺวจาก ยถา อุปมาโชตกะ ปิยญาติน์
สมุหสัมพันธะไน สมาคโม สุโข วิคิตกัตตานิ โหติ, วาโส สุทธกัตตานิ โหติ ฌ
อาชยาดบทกัตตฺวจาก เอวํ อุปเมยยโชตกะ ปณฺธิเตน สหิตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ ฌ
กิริยาสมวายะไน วาโส เอกภูจฺจาเน วิสยาธาระไน วาโส สุโข วิคิตกัตตานิ โหติ”
อิตติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ฌ วุตตกัมมะไน เวทิตพฺโพ ฌ กิตบทกัมมวจาก ปณฺธิเตน
อนภิตกัตตานิ เวทิตพฺโพ ๗

๑๘. “ตสฺมาติ ยสฺมา พาลเณ สทฺธิ สํวาโส ทฺกฺโข, ปณฺธิเตน สทฺธิ สุโข, ตสฺมา หิ
ธิติสมฺปนฺนํ ธีรญจ, โลกียโลกุตฺตรปฺปณฺณาสมฺปนฺนํ ปณฺณญจ, อาคมาธิคมฺสมฺปนฺนํ
พหุสฺสุตฺตญจ อรหตฺตปฺปาปนสงฺขาตาย ฐรวหนสีลตฺตาย ฐฺรยฺหสีลํ สีลวเตน เจว
ฐตฺตงฺควเตน ฌ วตฺวนตํ กิเลเสหิ อารกตฺตาย อริยํ ตํ ตถารูปํ สปฺปริสํ โสภณปณฺณํ
ยถา นิมฺมลํ นกฺขตฺตปฺปตฺตสงฺขาตํ อากาสํ จนฺทิมมา ภชติ, เอวํ ภชเณ ปยิริปาเสถาติ
อตุโถ ๗

“ตสฺมาติ (ปทสฺส) “ยสฺมา พาลเณ สทฺธิ สํวาโส ทฺกฺโข (โหติ), ปณฺธิเตน สทฺธิ (สํวาโส)
สุโข (โหติ), ตสฺมา หิ (ปฺคฺคฺล) ธิติสมฺปนฺนํ ธีรํ ฌ โลกียโลกุตฺตรปฺปณฺณาสมฺปนฺนํ ปณฺณํ ฌ
อาคมาธิคมฺสมฺปนฺนํ พหุสฺสุตฺตํ ฌ (อตุโถ) อรหตฺตปฺปาปนสงฺขาตาย ฐรวหนสีลตฺตาย ฐฺรยฺหสีลํ
สีลวเตน เจว ฐตฺตงฺควเตน ฌ วตฺวนตํ (อตุโถ) กิเลเสหิ อารกตฺตาย อริยํ ตํ ตถารูปํ สปฺปริสํ
โสภณปณฺณํ (ปฺคฺคฺล), ยถา นิมฺมลํ นกฺขตฺตปฺปตฺตสงฺขาตํ อากาสํ จนฺทิมมา ภชติ, เอวํ ภชเณ
ปยิริปาเสถาติ อตุโถ ๗

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “สํวาโส อ.การอยู่ร่วม สทฺธิ กับ พาลเณ ด้วยคนพาล ทฺกฺโข
เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น, (สํวาโส) อ.การอยู่ร่วม สทฺธิ กับ
ปณฺธิเตน ด้วยบัณฑิต สุโข เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา
เพราะเหตุใด, ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล (ปฺคฺคฺล) อ.บุคคล ภชเณ ฟังคบ
ปยิริปาเสถ คือว่าฟังเข้าไปนั่งใกล้ (ปฺคฺคฺล) ซึ่งบุคคล ธิติสมฺปนฺนํ ผู้ถึงพร้อมแล้ว
ด้วยปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ ธีรํ ชื่อว่าผู้เป็นนักปราชญ์ ฌ ด้วย โลกียโลกุตฺตรปฺป-
ณฺณาสมฺปนฺนํ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยปัญญาอันเป็นโลกียะและโลกุตฺตระ ปณฺณํ ชื่อ

ว่าผู้มีปัญญา จ ด้วย อาคมาธิตมสมปนฺน ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยปริยัติเป็นที่มาและ
มรรคผลเป็นที่บรรลุ พหุสฺสุตฺต ชื่อว่าผู้มีสุตตะมาก จ ด้วย โธรยหสิลฺล ผู้มีอันนำไปซึ่ง
ฐานะเป็นปกติ (อตุตฺโท) ฐรวหนสิลลตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มีอันนำไปซึ่ง
ฐานะเป็นปกติ อรหตฺตปาปนสงฺขาทาย อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าการยังตนให้บรรลุ
ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วตฺตวณฺโณ ผู้มีวัตร สิลวเตน เจว เพราะวัตรคือศีลด้วย
นั้นเทียว ฐตฺตวณฺโณ จ เพราะวัตรคือธุดงค์ด้วย อริยํ ชื่อว่าผู้เป็นอริยะ (อตุตฺโท)
กิลเลเสหิ อารกตตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ห่างไกล จากกิลเลส ท. ตํ นั้น
ตถารูป ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูป สปปริสฺส ผู้เป็นสัตบุรุษ โสภณปญฺญํ ผู้มีปัญญางาม,
จหนฺทิมมา อ.พระจันทร์ ภษติ ย่อมคบ อากาสํ ซึ่งอากาศ นกฺขตฺตปถสงฺขาทํ อัน
อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าคลองแห่งนักษัตร นิมฺมลํ อันมีมลทินออกแล้ว ยถา จันใด,
เอวํ จันนั้น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตสฺมาติ ว่า “ตสฺมา” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

บทว่า “ตสฺมา” เป็นต้น ความว่า การอยู่ร่วมกับด้วยคนพาล เป็นเหตุนำความทุกข์
มาให้, การอยู่ร่วมกับบัณฑิต เป็นเหตุนำความสุขมาให้ เพราะเหตุใด, เพราะเหตุ
นั้นแล บุคคลพึงคบ คือว่าพึงเข้าไปนั่งใกล้บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ชื่อว่าผู้เป็นนัก
ปราชญ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา ชื่อว่าผู้มีปัญญา ผู้ถึงพร้อม
ด้วยปริยัติและมรรคผล ชื่อว่าผู้มีสุตตะมาก ชื่อว่าผู้มีอันนำไปซึ่งฐานะเป็นปกติ เพราะ
ความที่ตนเป็นผู้นำฐานะไป กล่าวคือการยังตนให้บรรลुพระอรหันต์เป็นปกติ ชื่อว่าผู้มี
วัตร เพราะวัตรคือศีล และเพราะวัตรคือธุดงค์ ชื่อว่าผู้ห่างไกล เพราะความที่ตนเป็น
ผู้ห่างไกลจากกิลเลสทั้งหลาย นั้น ผู้เห็นปานนั้น ผู้เป็นสัตบุรุษ ผู้มีปัญญางาม,
พระจันทร์ย่อมคบอากาศกล่าวคือทางแห่งนักษัตร จันใด ก็จันนั้น

“ตสฺมา” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตุโธ “สวํโส
สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยสฺมา เหตุโน โหติ พาเลน สหัตถตติยา
เข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวาเยใน สวํโส ทุกฺโข วิกตีกัตตาใน โหติ, สวํโส สุทฺธกัตตา
ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺธุเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวาเย
ใน สวํโส สุโข วิกตีกัตตาใน โหติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ หิศัพท์ วจนาลังการะ ปุคฺคโล
สุทฺธกัตตาใน ภเชถ และ ปยฺรุปาเสถ ภเชถ กิตฺติ ปยฺรุปาเสถ กิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
จิตฺตสมปนฺน กิตฺติ ธีร กิตฺติ โลกียโลกุตตรปญฺญาสมปนฺน กิตฺติ ปญฺญํ กิตฺติ อาคมาธิตม-

สมปนฺนํ กิตฺติ พหุสฺสุตํ กิตฺติ โชรฺยหฺสึลํ กิตฺติ วตฺวนฺตํ กิตฺติ อริยํ กิตฺติ ตํ กิตฺติ ตถารูปํ กิตฺติ
 สปรฺปริสํ กิตฺติ โสภณปณฺณํ กิตฺติ วิเสสฺนํของ ปุคฺคํสํ อนุตฺตกัมมํใน ภเชถ และ
 ปยุรฺปาเสถ อนุตฺตโน ภาวาทิสัมพันธํใน ชุรวฺหนสึลตาย อรหฺตฺตปาปนสงฺขาทาย
 วิเสสฺนํของ ชุรวฺหนสึลตาย ๑ เหตุโน โชรฺยหฺสึลํ สึลวเตน กิตฺติ ชุตฺตงฺควเตน กิตฺติ เหตุ
 ใน วตฺวนฺตํ อนุตฺตโน ภาวาทิสัมพันธํใน อารกตาย กิเลเสหิ อปาทานโน อารกตาย ๑
 เหตุโน อริยํ ชาติสมปนฺนํ สัณฺณํ ธีรํ สัณฺณํ โลกียโลกุตฺตรปณฺณสมปนฺนํ สัณฺณํ
 ปณฺณํ สัณฺณํ อากมฺมาธิคมสมปนฺนํ สัณฺณํ พหุสฺสุตํ สัณฺณํ อรหฺตฺตปาปนสงฺขาทาย
 ชุรวฺหนสึลตาย สัณฺณํ โชรฺยหฺสึลํ สัณฺณํ สึลวเตน เจว ชุตฺตงฺควเตน จ สัณฺณํ วตฺวนฺตํ
 สัณฺณํ กิเลเสหิ อารกตาย สัณฺณํ อริยํ สัณฺณํ จ สามคฺคํ ปทสมฺมจยัตถะเข้า
 กับ ชาติสมปนฺนํ ธีรํ, โลกียโลกุตฺตรปณฺณสมปนฺนํ ปณฺณํ และ อากมฺมาธิคมสมปนฺนํ
 พหุสฺสุตํ เอวคฺคํ อวชารณะเข้ากับ จ ๑ สองคฺคํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ สึลวเตน
 และ ชุตฺตงฺควเตน, จนฺทิมมา สุทฺธกัตตาโน ภชติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมา-
 ไซตกะ นิมฺมลํ กิตฺติ นกฺขตฺตปถสงฺขาตํ กิตฺติ วิเสสฺนํของ อากาสํ อนุตฺตกัมมํใน
 ภชติ, เอว อุปเมยไซตกะ ภเชถ วิวริยะโน ปยุรฺปาเสถ ๑ วิวริยะ” อิตฺติคฺคํ สฺฐปะโน
 อนุตฺตงฺโก ๑ ลิงคัตถะ ๑

๑๙. เทสนาวसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนํ ปาปฺณิสฺสํ ๑

เทสนาวसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนํ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสํ อิติ ๑

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
 ปาปฺณิสฺสํ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนํ มีโสตาปตฺติ-
 ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๑

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ดังนี้
 แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมีใน ปาปฺณิสฺสํ พหุ วิเสสฺนํของ ชนา ๑ สุทฺธกัตตาโน
 ปาปฺณิสฺสํ อาชยตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนํ วิเสสฺนํของ อริยผลานิ ๑
 สัมปาปฺณียกัมมํใน ปาปฺณิสฺสํ อิตฺติคฺคํ สฺมาปณะ ๑

สกุทตฤ ๒

สกุทตฤ (นิฎฐิต) ๒

สกุทตฤ อ.เรื่องแห่งท้าวสักกะ (นิฎฐิต) จบแล้ว ๒

สกุทตฤ สุทรกัตตาใน นิฎฐิต ๆ กิตบทกัตตฺวาจาก ๒

จบเรื่องท้าวสักกะ

สุขัคควณณนา นิฎฐิตา ๒

สุขัคควณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดแล้ว
ด้วยความสุข นิฎฐิตา จบแล้ว

สุขัคควณณนา สุทรกัตตาใน นิฎฐิตา ๆ กิตบทกัตตฺวาจาก

จบอรรถกถาพรรณนาสุขวรรค

ปนฺนรสม วคโค ๒

ปนฺนรสม วคโค (นิฎฐิต) ๒

วคโค อ.วรรค ปนฺนรสม ที่สืบท้า (นิฎฐิต) จบแล้ว ๒

ปนฺนรสม วิเสสณะของ วคโค ๆ สุทรกัตตาใน นิฎฐิต ๆ กิตบทกัตตฺวาจาก ๒

จบวรรคที่ ๑๕

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

สกุทวตฺต

เป็นฉนฺตฺตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกุทสฺส วตฺต สกุทวตฺต. (สกุท + วตฺต)

วตฺต อ.เรื่อง สกุทสฺส แห่งท้าวสักกะ สกุทวตฺต ชื่อว่าสกุทวตฺต. (เรื่องท้าวสักกะ)

เวฬุคามโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เวฬุโว จ โส คามโก จาติ เวฬุคามโก. (เวฬุ + คามก)

เวฬุโว จ อ.ชื่อว่าเวฬุด้วย โส อ.ชื่อว่าเวฬุฉะนั้น คามโก จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เวฬุคามโก ชื่อว่าเวฬุคามก. (หมู่บ้านชื่อว่าเวฬุ)

อายุสงฺขาร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อายุเยว สงฺขาร อายุสงฺขาร. (อายุ + สงฺขาร)

อายุ เอว อ.พระชนมายุนั้นเทียว สงฺขาร เป็นสังขาร อายุสงฺขาร ชื่อว่าอายุสงฺขาร. (พระชนมายุคือสังขาร, อายุสงฺขาร)

โลหิตปฺปุกฺขนฺทิกาพาโธ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลหิตสฺส ปุกฺขนฺโท โลหิตปฺปุกฺขนฺโท. (โลหิต + ปุกฺขนฺท) ฉนฺตฺตปฺปรีสสมาส

ปุกฺขนฺโท อ.การเล่นไป โลหิตสฺส แห่งพระโลหิต โลหิตปฺปุกฺขนฺโท ชื่อว่าโลหิตปฺปุกฺขนฺท. (การเล่นไปแห่งพระโลหิต)

๒. โลหิตปฺปุกฺขนฺโท อสฺส อตฺถิติ โลหิตปฺปุกฺขนฺทโก, อาพาโธ. (โลหิตปฺปุกฺขนฺท + อิกปัจจย) อัสสตติตฺติต

โลหิตปฺปุกฺขนฺโท อ.การเล่นไปแห่งพระโลหิต อสฺส (อาพาธสฺส) แห่งอาพาธนั้น อตฺถิมีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อาพาโธ) อ.อาพาธนั้น โลหิตปฺปุกฺขนฺทโก ชื่อว่าโลหิตปฺปุกฺขนฺทิก (มีการ

เล่นไปแห่งพระโลหิต), ได้แก่อาพาธ.

๓. โลหิตุปกษณฺทิโก จ โส อาพาธ จาติ โลหิตุปกษณฺทิกาพาธ. (โลหิตุปกษณฺทิโก + อาพาธ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

โลหิตุปกษณฺทิโก จ อ.มีการเล่นไปแห่งพระโลหิตด้วย โส อ.มีการเล่นไปแห่งพระโลหิตนั้น อาพาธ จ เป็นอาพาธด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โลหิตุปกษณฺทิกาพาธ ชื่อว่าโลหิตุปกษณฺทิกาพาธ. (อาพาธมีการเล่นไปแห่งพระโลหิต)

อุปนฺนภาโว

เป็นนฺวิฐิตฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปนฺนสฺส ภาโว อุปนฺนภาโว. (อุปนฺน + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อุปนฺนสฺส (อาพาธสฺส) แห่งอาพาธ อันเกิดขึ้นแล้ว อุปนฺนภาโว ชื่อว่าอุปนฺนภาว. (ความที่อาพาธเป็นสภาวะเกิดขึ้นแล้ว)

คิลานุปฺฏฺจํ

เป็นนฺวิฐิตฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คิลานสฺส อุปฺฏฺจํ คิลานุปฺฏฺจํ. (คิลาน + อุปฺฏฺจ)

อุปฺฏฺจํ อ.การบำรุง คิลานสฺส (สตุณฺ) ซึ่งพระศาสดา ผู้ทรงป่วยไข้ คิลานุปฺฏฺจํ ชื่อว่าคิลานุปฺฏฺจ. (การบำรุงพระศาสดาผู้ทรงป่วยไข้)

ติคาวุตฺปมาณ, อตฺตภาโว

เป็นนฺวิฐิตฺวิปทฺตฺยธฺกฺรณพฺพทฺธิสสมาส โดยมีสมาหารทิสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตโย คาวุตฺ ติคาวุตฺ. (ติ + คาวุต) สสมาหารทิสฺสมาส

คาวุตฺ อ.คาวุตฺ ท. ตโย สาม ติคาวุตฺ ชื่อว่าติคาวุต. (๓ คาวุต)

๒. ติคาวุตฺ ปมาณํ ยสฺสาติ ติคาวุตฺปมาณ, อตฺตภาโว. (ติคาวุต + ปมาณ) นฺวิฐิตฺวิปทฺตฺยธฺกฺรณพฺพทฺธิสสมาส

ติคาวุตฺ อ.คาวุตฺสาม ปมาณํ เป็นประมาณ ยสฺส (อตฺตภาวสฺส) แห่งอัตฺตภาพไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อตฺตภาโว) อ.อัตฺตภาพนั้น ติคาวุตฺปมาณ ชื่อว่าติคาวุตฺปมาณ (มี ๓ คาวุตเป็นประมาณ, มีประมาณ ๓ คาวุต), ได้แก่อัตฺตภาพ.

มนุสฺสคนฺโธ

เป็นฉนฺทิสฺสัปปุริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

มนุสฺसानํ คนฺโธ มนุสฺสคนฺโธ. (มนุสฺส + คนฺธ)

คนฺโธ อ.กลืน มนุสฺसानํ แห่งมนุสฺย ท. มนุสฺสคนฺโธ ชื่อว่ามนุสฺสคนฺธ. (กลืนมนุสฺย)

โยชนสฺตํ

เป็นฉนฺทิสฺสัปปุริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

โยชนานํ สฺตํ โยชนสฺตํ. (โยชน + สฺต)

สฺตํ อ.ร้อย โยชนานํ แห่งโยชนํ ท. โยชนสฺตํ ชื่อว่าโยชนสฺต. (๑๐๐ โยชน)

พทฺธกฺุณปี

เป็นวิเสสณฺบุพพทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

พทฺธญฺจ ตํ กฺุณปญฺจาติ พทฺธกฺุณปี. (พทฺธ + กฺุณป)

(ปุคฺคเลน) พทฺธํ จ อ.อันบุคคลผูกแล้วด้วย ตํ อ.อันบุคคลผูกแล้วนั้น กฺุณปี จ เป็นข้ากศฺพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พทฺธกฺุณปี ชื่อว่าพทฺธกฺุณป. (ข้ากศฺพที่บุคคลผูกไว้แล้ว)

คิลานุปฏฺจาโก

เป็นทฺติยาตฺปปฺริสฺสมาส, กิตฺตณฺสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺลํภณํ มิวีเคราะหฺว่า

คิลานํ อุปฏฺจาติตี คิลานุปฏฺจาโก, ภิกฺขุ. (คิลานสทฺทูปปท + อุป + จา คตินิเวตติมฺทิตี
ในการทํามการไป + อนุปจฺจย)

(โย ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุใด อุปฏฺจาติ ย่อมบํารุง คิลานํ ซึ่งภิกฺขุผู้ป่วยไข้ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุนั้น คิลานุปฏฺจาโก ชื่อว่าคิลานุปฏฺจาโก (ผู้บํารุงภิกฺขุผู้ป่วยไข้), ได้แก่ภิกฺขุ.

จตุราสํติโยชนสทฺสสมฺตถกํ

เป็นฉนฺทิสฺสัปปุริสฺสมาส โดยมิตติยาตฺปปฺริสฺสมาส อสฺมาทาทิกุสฺมาสและฉนฺทิสฺสัปปุริสฺสมาสอยู่
ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. จตุทฺติ อธิกา อสํติ จตุราสํติ. (จตุ + อธิกา + อสํติ) ตติยาตฺปปฺริสฺสมาส, มัชฌิมะ

ลบ อธิกาศัพท

อลีติ อ.แปดสิบ อธิกา อันย้ง จตุทิ ตัวยสี่ ท. จตุราลิตี ชื่อว่าจตุราลิตี. (๘๔)

๒. จตุราลิตี โยชนานิ จตุราลิตีโยชนานิ. (จตุราลิตี + โยชน) อสมาทารทิตุสมาล

โยชนานิ อ.โยชน ท. จตุราลิตี แปดสิบสี่ จตุราลิตีโยชนานิ ชื่อว่าจตุราลิตีโยชน. (๘๔ โยชนทั้งหลาย)

๓. จตุราลิตีโยชนานิ สหสล์ จตุราลิตีโยชนสหสล์. (จตุราลิตีโยชน + สหสล์) ัญฐิตัพปริส สมาล

สหสล์ อ.พัน จตุราลิตีโยชนานิ แห่งโยชนแปดสิบสี่ ท. จตุราลิตีโยชนสหสล์ ชื่อว่า จตุราลิตีโยชนสหสล์. (๘๔,๐๐๐ โยชน)

๔. จตุราลิตีโยชนสหสล์ส มตถก จตุราลิตีโยชนสหสล์มตถก. (จตุราลิตีโยชนสหสล์ + มตถก) ัญฐิตัพปริสสมาล

มตถก อ.ที่สุด จตุราลิตีโยชนสหสล์ส แห่งพันแห่งโยชนแปดสิบสี่ จตุราลิตีโยชนสหสล์-มตถก ชื่อว่า จตุราลิตีโยชนสหสล์มตถก. (ที่สุด ๘๔,๐๐๐ โยชน)

สัลคนโธ

เป็นัญฐิตัพปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

สัลสล์ คนโธ สัลคนโธ. (สัล + คนโธ)

คนโธ อ.กลืน สัลสล์ แห่งศีล สัลคนโธ ชื่อว่าสัลคนโธ. (กลืนศีล)

สรีรวลยชนภาษาณ

เป็นัญฐิตัพปริสสมาล โดยมีสัตตมิตัพปริสสมาลอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สรีเร วลยชน สรีรวลยชน. (สรีเร + วลยชน) สัตตมิตัพปริสสมาล

วลยชน อ.วลยฺช สรีเร ในพระสรีระ สรีรวลยชน ชื่อว่าสรีรวลยชน. (วลยฺชในพระสรีระ)

๒. สรีรวลยชนสล์ ภาษาณ สรีรวลยชนภาษาณ. (สรีรวลยชน + ภาษาณ) ัญฐิตัพปริสสมาล

ภาษาณ อ.ภาษาณะ สรีรวลยชนสล์ แห่งวลยฺชในพระสรีระ สรีรวลยชนภาษาณ ชื่อว่าสรีรวลยชนภาษาณ. (ภาษาณะแห่งวลยฺชในพระสรีระ)

มุขสงฺโกจนมตฺโต, อาภาโร

เป็นฉนฺธิทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพหิหสฺมาส โดยฉนฺธิทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพหิหสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มุขสฺส สงฺโกจนํ มุขสงฺโกจนํ. (มุข + สงฺโกจน) ฉนฺธิทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพหิหสฺมาส

สงฺโกจนํ อ.การทรงสยฺว มุขสฺส ซึ่งพระพักตร์ มุขสงฺโกจนํ ชื่อว่ามุขสงฺโกจน. (การทรงสยฺวพระพักตร์)

๒. มุขสงฺโกจนํ มตฺตา ยสฺสาติ มุขสงฺโกจนมตฺโต, อาภาโร. (มุขสงฺโกจน + มตฺตา) ฉนฺธิทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพหิหสฺมาส

มุขสงฺโกจนํ อ.การทรงสยฺวซึ่งพระพักตร์ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (อาภาโร) แห่งอาภาโร (อตฺติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โล อาภาโร) อ.อาภาโรนั้น มุขสงฺโกจนมตฺโต ชื่อว่ามุขสงฺโกจนมตฺต (มีการทรงสยฺวพระพักตร์เป็นประมาณ, ลกฺว่า การทรงสยฺวพระพักตร์), ได้แก่อาภาโร.

คณฺธภาชนํ

เป็นฉนฺธิทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพหิหสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

คณฺธสฺส ภาชนํ คณฺธภาชนํ. (คณฺธ + ภาชนํ)

ภาชนํ อ.ภาชนะ คณฺธสฺส แห่งของหอม คณฺธภาชนํ ชื่อว่าคณฺธภาชน. (ภาชนะของหอม)

ผาสฺสกกาโล

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ผาสฺสฺกญฺจ ตํ กาโล จาติ ผาสฺสกกาโล. (ผาสฺสฺก + กาล)

ผาสฺสฺกํ จ อ.เป็นที่ผาสฺสฺกด้วย ตํ อ.เป็นที่ผาสฺสฺกนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ผาสฺสกกาโล ชื่อว่าผาสฺสกกาล. (กาลเป็นที่ผาสฺสฺก)

ทิพฺพสมฺปตฺติ

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทิพฺพา จ สํ สมฺปตฺติ จาติ ทิพฺพสมฺปตฺติ. (ทิพฺพา + สมฺปตฺติ)

ทิพฺพา จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย สํ อ.อันเป็นทิพย์นั้น สมฺปตฺติ จ เป็นสมบัตินี้ด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ทิพฺพสมฺปตฺติ ชื่อว่าทิพฺพสมฺปตฺติ. (สมบัตินี้ทิพย์)

ชรัสกุภาโว

เป็นฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เป็นฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ชโร จ โส สกุโก จาติ ชรสกุโก. (ชร + สกุ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ชโร จ อ.แก้ด้วย โส อ.แก้ขึ้น สกุโก จ เป็นท้าวสักกะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ชรสกุโก ชื่อว่าชรสกุ. (ท้าวสักกะแก้)

๒. ชรสกุสส ภาโว ชรสกุภาโว. (ชรสกุ + ภาว) ฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น ชรสกุสส แห่งท้าวสักกะแก้ ชรสกุภาโว ชื่อว่าชรสกุภาว. (ความเป็นท้าวสักกะแก้)

ตรุณสกุภาโว

เป็นฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตรุโณ จ โส สกุโก จาติ ตรุณสกุโก. (ตรุณ + สกุ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ตรุโณ จ อ.หนุ่มด้วย โส อ.หนุ่มขึ้น สกุโก จ เป็นท้าวสักกะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ตรุณสกุโก ชื่อว่าตรุณสกุ. (ท้าวสักกะหนุ่ม)

๒. ตรุณสกุสส ภาโว ตรุณสกุภาโว. (ตรุณสกุ + ภาว) ฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น ตรุณสกุสส แห่งท้าวสักกะหนุ่ม ตรุณสกุภาโว ชื่อว่าตรุณสกุภาว. (ความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม)

มรณภยตชชิต, สกุโก

เป็นตติยัตถ์ปฐิสสมาส โดยมีปัญจมีตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มรณสฺมา ภยํ มรณภยํ. (มรณ + ภย) ปัญจมีตปฐิสสมาส

ภยํ อ.ภัย มรณสฺมา แต่ความตาย มรณภยํ ชื่อว่ามรณภย. (ภัยแต่ความตาย, มรณภัย)

๒. มรณภเยน ตชชิต มรณภยตชชิต, สกุโก. (มรณภย + ตชชิต) ตติยัตถ์ปฐิสสมาส

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ มรณภเยน อันภัยแต่ความตาย ตชชิต คุกคามแล้ว มรณภยตชชิต
ชื่อว่ามรณภยตชชิต (ผู้ถูกมรณภัยคุกคามแล้ว), ได้แก่ท้าวสักกะ.

ปัญจสิขคนุพพเทวปุตโต

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คนุพโพ จ โส เทวปุตโต จาติ คนุพพเทวปุตโต. (คนุพพ + เทวปุตโต) วิเสส-บุพพบทกัมมธารยสมาส

คนุพโพ จ อ.นักพ็อนด้วย โส อ.นักพ็อนนั้น เทวปุตโต จ เป็นเทพบุตรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คนุพพเทวปุตโต ชื่อว่าคนุพพเทวปุตโต. (เทพบุตรนักพ็อน)

๒. ปัญจสิโข จ โส คนุพพเทวปุตโต จาติ ปัญจสิขคนุพพเทวปุตโต. (ปัญจสิข + คนุพพเทวปุตโต) วิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส

ปัญจสิโข จ อ.ชื่อว่าปัญจสิขด้วย โส อ.ชื่อว่าปัญจสิขนั้น คนุพพเทวปุตโต จ เป็นเทพบุตรนักพ็อนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปัญจสิขคนุพพเทวปุตโต ชื่อว่าปัญจสิขคนุพพเทวปุตโต. (เทพบุตรนักพ็อนชื่อว่าปัญจสิข)

อาคตกาโล

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตญจ ตํ กาโล จาติ อาคตกาโล. (อาคต + กาล)

อาคตํ จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่มาแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคตกาโล ชื่อว่าอาคตกาล. (กาลเป็นที่มาแล้ว)

อินทสาลคฺคุหา

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อินทสาลโ จ โส คฺคุหา จาติ อินทสาลคฺคุหา. (อินทสาล + คฺคุหา)

อินทสาลโ จ อ.ชื่อว่าอินทสาลด้วย โส อ.ชื่อว่าอินทสาลนั้น คฺคุหา จ เป็นถ้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อินทสาลคฺคุหา ชื่อว่าอินทสาลคฺคุหา. (ถ้ำชื่อว่าอินทสาล)

เทวปริสา

เป็นนัฏฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวานัน ปริสา เทวปริสา. (เทว + ปริสา)

ปริสา อ.บริษัท เทวานัน ของเทวดา ท. เทวปริสา ชื่อว่าเทวปริสา. (เทพบริษัท)

ปาณโกฏิโย

เป็นนัฏฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาณานัน โกฏิโย ปาณโกฏิโย. (ปาณ + โกฏิ)

โกฏิโย อ.โกฏิ ท. ปาณานัน แห่งสัตว์ ท. ปาณโกฏิโย ชื่อว่าปาณโกฏิ. (สัตว์หนึ่งโกฏิ)

ธมฺมาภิสมโย

เป็นนุติยาตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมฺม อภิสมโย ธมฺมาภิสมโย. (ธมฺม + อภิสมย)

อภิสมโย อ.การตรัสรู้ ธมฺม ซึ่งธรรม ธมฺมาภิสมโย ชื่อว่าธมฺมาภิสมย. (การตรัสรู้ธรรม)

ยถานิสฺสินโน, สกฺโก

เป็นปาติบุพพบุพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โย โย นิสฺสินโน ยถานิสฺสินโน, สกฺโก. (ยถา + นิสฺสิน)

(สกฺโก) อ.ท้าวสักกะ นิสฺสินโน นั่งแล้ว โย โย ไตย ยถานิสฺสินโน ชื่อว่ายถานิสฺสิน (ผู้นั่งแล้ว
อย่างไร, ตามที่นั่งแล้ว), ได้แก่ท้าวสักกะ.

ตรุณสกฺโก

เป็นวิเสสนบุพพบุพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตรุณ จ โส สกฺโก จาติ ตรุณสกฺโก. (ตรุณ + สกฺก)

ตรุณ จ อ.หนุ่มด้วย โส อ.หนุ่มนั้น สกฺโก จ เป็นท้าวสักกะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ตรุณ-
สกฺโก ชื่อว่าตรุณสกฺก. (ท้าวสักกะหนุ่ม)

พหูปการโ, อห

เป็นฉฐฐิทธิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหู อุปการา ยสส์ลาคิ พหูปการโ, อห. (พหู + อุปการ)

อุปการา อ.อุปการะ ท. พหู มาก ยสส์ (มม) ของเราใด (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อห) อ.เรานั้น พหูปการโ ชื่อว่าพหูการ (มีอุปการะมาก), ได้แก่เรา.

เอกภูจัน

เป็นอสมาทาทิคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกญจ ต จานญจาติ เอกภูจัน. (เอก + ฐาน)

เอก จ อ.เดียวกันด้วย ต อ.เดียวกันนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกภูจัน ชื่อว่าเอกภูจัน. (ที่แห่งเดียวกัน)

พาลสังคตจาริ, ปุคฺคโล

เป็นตติยาตปปริสสมาส, กิตันตสมาส, สมาสรูป, ตัสสิสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

พาลเณ สังคต จริตุ สีสมสสาติ พาลสังคตจาริ, ปุคฺคโล. (พาลสหุอุปท + สหสหุอุปท + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + ฌปจจย)

จริตุ อ.อันเที่ยวไป สังคต กับ พาลเณ ด้วยคนพาล สีส เป็นปกติ อสส (ปุคฺคลสส) แห่งบุคคลนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น พาลสังคตจาริ ชื่อว่าพาล-สังคตจาริ (ผู้มีอันเที่ยวไปกับด้วยคนพาลเป็นปกติ), ได้แก่บุคคล.

สุขสวาโส, อโร

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุข สวาโส ยสส์ลาคิ สุขสวาโส, อโร. (สุข + สวาส)

สวาโส อ.การอยู่ร่วม สุข เป็นสุข ยสส์ (ธีรสส) แห่งนักปราชญ์ใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อโร) อ.นักปราชญ์นั้น สุขสวาโส ชื่อว่าสุขสวาส (ผู้มีการอยู่ร่วมเป็นสุข), ได้แก่นักปราชญ์.

ปณโณ, ปุคฺคโล

เป็นอัสสัถิตัตถิต มิวเคราะหฺว่า

ปณณ อสฺส อตฺถิติ ปณโณ, ปุคฺคโล. (ปณณ + ฌปจฺจย)

ปณณ อ.ปัญญา อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปณโณ ชื่อว่าปณณ (ผู้มีปัญญา), ได้แก่บุคคล.

พหุสฺสุโต, ปุคฺคโล

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺตยาธิกรณพหุพพีทิสมาล มิวเคราะหฺว่า

พหุ สฺตํ ยสฺสาติ พหุสฺสุโต, ปุคฺคโล. (พหุ + สฺต)

สฺตํ อ.สฺตะ พหุ มาก ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น พหุสฺสุโต ชื่อว่าพหุสฺสุต (ผู้มีสฺตะมาก), ได้แก่บุคคล.

โธรยทสฺสิโล, ปุคฺคโล

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺตยาธิกรณพหุพพีทิสมาล มิวเคราะหฺว่า

โธรยทํ สิสํ ยสฺสาติ โธรยทสฺสิโล, ปุคฺคโล. (โธรยท + สิส)

โธรยทํ อ.อันนำไปซึ่งฐานะ สิสํ เป็นปกติ ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โธรยทสฺสิโล ชื่อว่าโธรยทสฺสิล (ผู้มีอันนำไปซึ่งฐานะเป็นปกติ), ได้แก่บุคคล.

วตฺวา, ปุคฺคโล

เป็นอัสสัถิตัตถิต มิวเคราะหฺว่า

วตํ อสฺส อตฺถิติ วตฺวา, ปุคฺคโล. (วต + วนฺตฺปจฺจย)

วตํ อ.วัตร อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น วตฺวา ชื่อว่าวตฺวานฺต (ผู้มีวัตร), ได้แก่บุคคล.

สุเมธ, ปุคฺคโล

เป็นอัสสัถิตัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

สุเมธา อสฺส อตฺถิตี สุเมธ, ปุคฺคโล. (สุเมธา + ฌปฺจย)

สุเมธา อ.ปัญญาตี อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สุเมธ ชื่อว่าสุเมธ (ผู้มีปัญญาตี), ได้แก่บุคคล.

นฺกฺขตฺตปโถ

เป็นนฺกฺขิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะห์ว่า

นฺกฺขตฺตสฺส ปโถ นฺกฺขตฺตปโถ. (นฺกฺขตฺต + ปถ)

ปโถ อ.ทาง นฺกฺขตฺตสฺส แห่งนักษัตร นฺกฺขตฺตปโถ ชื่อว่านฺกฺขตฺตปถ. (ทางแห่งนักษัตร)

นิสฺสึทฺทาทิภาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนฺกฺขิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิสฺสึทฺทํ อาทิ เยสฺนติ นิสฺสึทฺทาทินิ, กิริยานิ. (นิสฺสึทฺท + อาทิ) นฺกฺขิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมา

นิสฺสึทฺทํ อ.การนั่ง อาทิ เป็นต้น (เยสฺ กิริยานิ) แห่งกิริยา ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กิริยานิ) อ.กิริยา ท. เหล่านั้น นิสฺสึทฺทาทินิ ชื่อว่านิสฺสึทฺทาทิ (มีการนั่งเป็นต้น), ได้แก่กิริยาทั้งหลาย.

๒. นิสฺสึทฺทาทินิเยว ภาโว นิสฺสึทฺทาทิภาโว. (นิสฺสึทฺทาทิ + ภาว) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

นิสฺสึทฺทาทินิ เหว (กิริยานิ) อ.กิริยา ท. มีการนั่งเป็นต้นนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น นิสฺสึทฺทาทิภาโว ชื่อว่านิสฺสึทฺทาทิภาว. (ความเป็นคือกิริยามีการนั่งเป็นต้น)

วตฺตปฺปวฺวตฺตํ

เป็นสมาหารทวันทสมาส มิวีเคราะห์ว่า

วตฺตตฺตฺย ปวฺวตฺตตฺยจาทิ วตฺตปฺปวฺวตฺตํ. (วตฺต + ปวฺวตฺต)

วตต์ จ อ.วัตรใหญ่ด้วย ปฏิวตต์ จ อ.วัตรน้อยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วตตปปฏิวตต์
ชื่อว่าวตตปปฏิวตต. (วัตรใหญ่และวัตรน้อย)

ลภณภาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลภณเมว ภาโว ลภณภาโว. (ลภณ + ภาว)

ลภณ เอว อ.อันได้นั้นเที่ยว ภาโว เป็นความเป็น ลภณภาโว ชื่อว่าลภณภาว. (ความเป็นคืออัน
ได้)

สหจารี, ปุคคโล

เป็นตติยัตตปุริสสมาส, สมาสรูป, ตัสสีสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

(พาเลน) สห จริตุ สีสมส์สาติ สหจารี, ปุคคโล. (สหสหุพปท + จร จรณ ในการเที่ยว
ไป + ณีปัจจย)

จริตุ อ.อันเที่ยวไป (พาเลน) สห กับ ด้วยคนพาล สีส เป็นปกติ อสส์ (ปุคคลสส์) ของ
บุคคลนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น สหจารี ชื่อว่าสหจารี (ผู้มีอัน
เที่ยวไปกับ(ด้วยคนพาล)เป็นปกติ), ได้แก่บุคคล.

พาลสหાય

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พาลो ज सो सहाय जाति पालसहाय. (พาล + สहाย)

พาลो ज อ.ผู้เป็นพาลด้วย โส อ.ผู้เป็นพาลนั้น สहाय ज เป็นสहायด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
พาลสหાય ชื่อว่าพาลสหาย. (สहायผู้เป็นพาล)

สนธิจเฑาทินิ, กมฺมานิ

เป็นฉนฺธิทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพพีทสมาส โดยมีทติยัตตปุริสสมาสอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สนธิ เฑโท สนธิจเฑโท. (สนธิ + เฑ) ทติยัตตปุริสสมาส

เฑโท อ.การตัด สนธิ ซึ่งที่ต่อ สนธิจเฑโท ชื่อว่าสนธิจเฑ. (การตัดที่ต่อ)

๒. สนธิจเฑโท อาทิ เยสนฺติ สนธิจเฑาทินิ, กมฺมานิ. (สนธิจเฑ + อาทิ) ฉนฺธิทวิพท-

ตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

สนธิเจโท อ.การตัดซึ่งที่ต่อ อาทิ เป็นต้น เยล (กมฺมาน) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น สนธิเจทาทีนิ ชื่อว่าสนธิเจทาที (มีการตัดที่ต่อเป็นต้น), ได้แก่กรรมทั้งหลาย.

เอกจณโท, ปุคฺคโล

เป็นฉนฺธิทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จณโท ยสฺสํสาติ เอกจณโท, ปุคฺคโล. (เอก + จณท)

จณโท อ.จันทะ เอโก เป็นอันเดียวกัน ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เอกจณโท ชื่อว่าเอกจณท (มีจันทะเป็นอันเดียวกัน), ได้แก่บุคคล.

หตฺถเจทาทีนิ, กมฺมานิ

เป็นฉนฺธิทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีทติยาตปุริสสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตฺถํ เจโท หตฺถเจโท. (หตฺถ + เจท) ทติยาตปุริสสํมาส

เจโท อ.การตัด หตฺถํ ซึ่งมือ หตฺถเจโท ชื่อว่าหตฺถเจท. (การตัดมือ)

๒. หตฺถเจโท อาทิ เยลฺลนฺติ หตฺถเจทาทีนิ, กมฺมานิ. (หตฺถเจท + อาทิ) ฉนฺธิทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

หตฺถเจโท อ.การตัดซึ่งมือ อาทิ เป็นต้น เยล (กมฺมาน) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น หตฺถเจทาทีนิ ชื่อว่าหตฺถเจทาที (มีการตัดมือเป็นต้น), ได้แก่กรรมทั้งหลาย.

อสิหตฺโต, ปุคฺคโล

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสิ หตฺเต ยสฺสํสาติ อสิหตฺโต, ปุคฺคโล. (อสิ + หตฺเต)

อสิ อ.ตาบ หตฺเต ในมือ ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อสิหตฺโต ชื่อว่าอสิหตฺต (ผู้มีตาบในมือ), ได้แก่บุคคล.

อาสวีสาทโย, สดตะ

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสวีส อธิ เยสนติ อาสวีสาทโย, สดตะ. (อาสวีส + อธิ)

อาสวีส อ.อสรพิษ อธิ เป็นต้น เยส (สดตะ) แห่งสัตว์ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต สดตะ) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น อาสวีสาทโย ชื่อว่าอาสวีสาทิ (มีอสรพิษเป็นต้น), ได้แก่ สัตว์ทั้งหลาย.

ปิยฌาตโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิยา จ เต ฌาตโย จาติ ปิยฌาตโย. (ปิย + ฌาติ)

ปิยา จ อ.ผู้เป็นที่รัก ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นที่รัก ท. เหล่านั้น ฌาตโย จ เป็นญาติด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ปิยฌาตโย ชื่อว่าปิยฌาติ. (ญาติผู้เป็นที่รักทั้งหลาย)

อิติสมฺปนฺโน, ปุคฺคโล

เป็นตติยาตฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิติยา สมฺปนฺโน อิติสมฺปนฺโน, ปุคฺคโล. (อิติ + สมฺปนฺน)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว อิติยา ด้วยปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ อิติสมฺปนฺโน ชื่อว่าอิติสมฺปนฺน (ผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ), ได้แก่บุคคล.

โลกียโลกุตตรปณฺณาสมฺปนฺโน, ปุคฺคโล

เป็นตติยาตฺปฺริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และอิตรียโคทวินทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลภียา จ ส่า ปณฺญา จาติ โลภียปณฺญา. (โลภียา + ปณฺญา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

โลภียา จ อ.อันเป็นโลกียะด้วย โส อ.อันเป็นโลกียะนั้น ปณฺญา จ เป็นปัญญาด้วย อติ เพราะเหตุนี้ โลภียปณฺญา ชื่อว่าโลภียปณฺญา. (ปัญญาอันเป็นโลกียะ)

๒. โลกุตฺตรา จ ส่า ปณฺญา จาติ โลกุตฺตรปณฺญา. (โลกุตฺตรา + ปณฺญา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

โลกุตตรา จ อ.อันเป็นโลกุตระด้วย ส่า อ.อันเป็นโลกุตระนั้น ปญญา จ เป็นปัญญา ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โลกุตตรปญญา ชื่อว่าโลกุตตรปญญา. (ปัญญาอันเป็นโลกุตระ)

๓. โลภียปญญา จ โลกุตตรปญญา จ โลภียโลกุตตรปญญา. (โลภียปญญา + โลกุตตรปญญา) อิตริตรโยคทวันทสมาส

โลภียปญญา จ อ.ปัญญาอันเป็นโลภียะด้วย โลกุตตรปญญา จ อ.ปัญญาอันเป็นโลกุตระด้วย โลภียโลกุตตรปญญา ชื่อว่าโลภียโลกุตตรปญญา. (โลภียปัญญาและโลกุตตรปัญญา)

๔. โลภียโลกุตตรปญญาหิ สมฺปนฺโน โลภียโลกุตตรปญญาสมฺปนฺโน, ปุคฺคโล. (โลภีย-โลกุตตรปญญา + สมฺปนฺน) ตติยาตฺปปริสฺสมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว โลภียโลกุตตรปญญาหิ ด้วยปัญญาอันเป็นโลภียะและปัญญาอันเป็นโลกุตระ ท. โลภียโลกุตตรปญญาสมฺปนฺโน ชื่อว่าโลภียโลกุตตรปญญา-สมฺปนฺน (ผู้ถึงพร้อมด้วยโลภียปัญญาและโลกุตตรปัญญา), ได้แก่บุคคล.

आकमाचिकमसम्पन्नो, पुक्कलो

เป็นตติยาตฺปปริสฺสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. आकโม จ อचिकโม จ आकमाचिकमा. (आक + อचिक) อิตริตรโยคทวันทสมาส

आकโม จ อ.ปริยัติเป็นที่มาด้วย อचिकโม จ อ.ปฏิเวธเป็นที่บรรลด้วย आकमाचिकมา ชื่อว่าआคมาชिकม. (ปริยัติเป็นที่มาและปฏิเวธเป็นที่บรรลทั้งหลาย)

๒. आकमाचिकเมहि सम्पन्नो आकमाचिकसम्पन्नो, पुक्कलो. (आकมาचिक + सम्पन्न) ตติยา-ตฺปปริสฺสมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล सम्पन्नो ผู้ถึงพร้อมแล้ว आคมาชिकเมहि ด้วยปริยัติเป็นที่มาและปฏิเวธเป็นที่บรรล ท. आคมาชिकสมฺปนฺโน ชื่อว่า आคมาชिकสมฺปนฺน (ผู้ถึงพร้อมด้วยปริยัติเป็นที่มาและปฏิเวธเป็นที่บรรล), ได้แก่บุคคล.

अरहतपापनसंखाता, चुरवहनसिलता

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญิตฺตฺปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. अरहत्तसं गावो अरहतत्. (अरहत + ตตฺปัจจย) गावत्तचित

गावो อ.ความเป็น อรหत्ตสं แห่งพระอรหันต์ อรहतत् ชื่อว่าอรहतต. (ความเป็นพระอรหันต์, พระอรหัต)

๒. อรหตุตสฺส ปาปนํ อรหตุตปาปนํ. (อรหตุต + ปาปน) จัมมูตฺตปฺปรีสฺสมาส
(อุตตานิ) ปาปนํ อ.การยังตนให้บรรลु อรหตุตสฺส ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ อรหตุต-
ปาปนํ ชื่อว่าอรหตุตปาปน. (การยังตนให้บรรลุพระอรหัต)

๓. อรหตุตปาปนํ อิติ สงฺฆาตา อรหตุตปาปนสงฺฆาตา, ชุรวทนลิลตา. (อรหตุตปาปน +
สงฺฆาตา) สัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสฺมาส

(ชุรวทนลิลตา) อ.ความที่แห่งตนเป็นผู้มีอันนำไปซึ่งฐานะเป็นปกติ สงฺฆาตา อันอันบัณฑิต
กล่าวแล้ว อรหตุตปาปนํ อิติ ว่าการยังตนให้บรรลุซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ อรหตุตปาปนสงฺฆาตา
ชื่อว่าอรหตุตปาปนสงฺฆาตา (กล่าวคือการยังตนให้บรรลุพระอรหัต), ได้แก่ความที่ตนเป็นผู้มีอันนำฐานะไป
เป็นปกติ)

ชุรวทนลิลตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ชุรวํ วทนํ ชุรวทนํ. (ชุรว + วทน) ทุตติยาตฺตปฺปรีสฺสมาส

วทนํ อ.อันนำไป ชุรวํ ซึ่งฐานะ ชุรวทนํ ชื่อว่าชุรวทน. (อันนำฐานะไป)

๒. ชุรวทนํ ลิลลสฺสํ ลิลลํ, ปุคฺคโล. (ชุรวทน + ลิล)

ชุรวทนํ อ.อันนำไปซึ่งฐานะ ลิลลํ เป็นปกติ ลิลลํ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อุตติ) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ชุรวทนลิลลํ ชื่อว่าชุรวทนลิล (ผู้มีอันนำฐานะไปเป็นปกติ),
ได้แก่บุคคล.

๓. ชุรวทนลิลลสฺส ภาโว ชุรวทนลิลตา. (ชุรวทนลิล + ตาปัจจย) ภาวัตถิต

ภาโว อ.ความเป็น ชุรวทนลิลลสฺส (อุตตโน) แห่งตน ผู้มีอันนำไปซึ่งฐานะเป็นปกติ ชุรวทน-
ลิลตา ชื่อว่าชุรวทนลิลตา. (ความที่ตนเป็นผู้มีอันนำฐานะไปเป็นปกติ)

ลิลลวต

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลิลลเมว วต ลิลลวต. (ลิล + วต)

ลิลลํ เอว อ.ศีลนั้นเทียว วต เป็นวัตร ลิลลวต ชื่อว่าลิลลวต. (วัตรคือศีล)

อตุตงควต

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อตุตงควเมว วต อตุตงควต. (อตุตง + วต)

อตุตงค์ เอว อ.อตุตงคฺนั้นเทียว วต เป็นวัตร อตุตงควต ชื่อว่าอตุตงควต. (วัตรคืออตุตงค์)

อารกตา

เป็นภาวตัตถิต มีวิเคราะหว่า

อารกา ภาโว อารกตา. (อารกา + ตาปัจจัย)

ภาโว อ.ความเป็น อารกา (อตุตโน) แห่งตน เป็นผู้ท่างไกล อารกตา ชื่อว่าอารกตา. (ความเป็นผู้ท่างไกล)

โสภณปณโย, ปุคฺคโล

เป็นจัญฐิทธิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิหสมาส มีวิเคราะหว่า

โสภณา ปณโย ยสฺสาติ โสภณปณโย, ปุคฺคโล. (โสภณา + ปณโย)

ปณโย อ.ปัญญา โสภณา อันงาม ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตุตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โสภณปณโย ชื่อว่าโสภณปณโย (ผู้มีปัญญางาม), ได้แก่บุคคล.

นิมฺมโล, ปุคฺคโล

เป็นปัญจมีทวิปทูลยาธิกรณพหุพพิหสมาส มีวิเคราะหว่า

นิคฺคตํ มลํ ยสฺมาติ นิมฺมโล, ปุคฺคโล. (นิ + มล)

มลํ อ.มลทิน นิคฺคตํ ออกแล้ว ยสฺมา (ปุคฺคลา) จากบุคคลใด (อตุตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นิมฺมโล ชื่อว่านิมฺมล (ผู้มีมลทินออกแล้ว, ผู้ปราศจากมลทิน), ได้แก่บุคคล.

นกุขตตปถสงฺขาโต, อาภาโส

เป็นสัมภาวานบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญฐิตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. นกุขตตสฺส ปโต นกุขตตปโต. (นกุขตต + ปโต)

ปโต อ.ทาง นกุขตตสฺส แห่งนักษัตร นกุขตตปโต ชื่อว่านกุขตตปโต. (ทางแห่งนักษัตร)

๒. นกขตุตปโต อิติ สังขาโต นกขตุตปตสังขาโต, อากาโส. (นกขตุตปต + สังขาโต)
ลัมภานาบุพพบทกัมมธารยสมาส

(อากาโส) อ.อากาต สังขาโต อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว นกขตุตปโต อิติ ว่าเป็นทาง
แห่งนักร้อง นกขตุตปตสังขาโต ชื่อว่านกขตุตปตสังขาต (กล่าวคือทางนักร้อง), ได้แก่อากาต.

เทสนาวสาน

เป็นนัฎฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลา
จบพระเทศนา)

โสตาปตติผลาทินี, อริยผลานิ

เป็นนัฎฐิต์ปฐิสสมาส โดยมิตติยาตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

โสตาปตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปตติผลาทินี, อริยผลานิ. (โสตาปตติผล + อาทิ)

โสตาปตติผล อ.โสตาปตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ)
มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตติผลาทินี ชื่อว่าโสตาปตติผลาทินี (มีโสตาปตติ
ผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

สุขวคควณณา

เป็นนัฎฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีติยาตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วนฺณณติ เอตยาติ วนฺณณนา. (วนฺณณ วิตฺถาเร ในการขยายความ + ณฺณปัจจย + ย
ปัจจย + อาปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(ปณฺทิตโต) อ.บัณฑิต วนฺณณติ ย่อมพรรณนา เอตยาติ (วาทาย) ด้วยวาจาอัน อิติ เพราะ
เหตุอัน (เอสว วาจา) อ.วาทานั้น วนฺณณนา ชื่อว่าวนฺณณนา. (วาทาเป็นเครื่องพรรณนา)

๒. สุขเณ สลฺลภฺชิตो वृत्तो सुखवृत्तः. (พุทฺธ + สลฺลภฺชิต + วृत्ต) ตติยาตปฐิสสมาส
วृत्तो อ.วรรณคดี (ปณฺทิตเตน) สลฺลภฺชิตो อันบัณฑิต กำหนดแล้ว สุขเณ ด้วยความสุข
สุขวคฺตฺติ ชื่อว่าสุขวคฺต. (วรรณคดีที่บัณฑิตกำหนดด้วยความสุข)

๓. สุขวคคสฺส วนฺณณนา สุขวคควณณา. (สุขวคค + วนฺณณนา) นัฎฐิต์ปฐิสสมาส

วณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนา สุขฺวคฺตสุสฺส ซึ่งวรรคอันบัญญัติกำหนดแล้วด้วยความสุข
 สุขฺวคฺตวณฺณนา ชื่อว่าสุขฺวคฺตวณฺณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณनावรรคที่บัญญัติกำหนดด้วยความสุข)

ปณฺณรสมิ, วคฺโค

เป็นสังขยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ปณฺณรสนํ ปุโรเณ ปณฺณรสมิ, วคฺโค. (ปณฺณรส + มปัจจย)

(วคฺโค) อ.วรรค ปุโรเณ อันเป็นอรรถเต็ม ปณฺณรสนํ แห่งสืบทา ท. ปณฺณรสมิ ชื่อว่าปณฺณรสม (ที่
 ๑๕), ได้แก่วรรค.

๑๖. ปยิ วคฺควณฺณา

ปิยวคฺควณฺณา (มยา วุจฺเจเต) ฯ

ปิยวคฺควณฺณา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรค
อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความรัก

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

ปิยวคฺควณฺณา วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิกขิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๑๖ .๒๒ วิรฺรคฺว์ณฺณา

๑. ตโยปพฺพชิตวตฺถุ ฯ [๑๖๔]

ตโยปพฺพชิตวตฺถุ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

ตโยปพฺพชิตวตฺถุ อ.เรื่องแห่งบรรพชิต ๓ รูป

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

ตโยปพฺพชิตวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิกขิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๑. เรื่องบรรพชิต ๓ รูป

๑. “อโยเค ยฺยชฺชมตฺตานนฺติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต ตโย ปพฺพชิตเ
อารพฺภา กเถสิ ฯ

สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต ตโย ปพฺพชิตเ อารพฺภา “อโยเค ยฺยชฺชมตฺตานนฺติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ
กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตฺวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภา ทรงปรารภ ปพฺพชิตเ ซึ่งบรรพชิต ท. ตโย สาม กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺม-

เทศน์ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “อโยเค ยฺยชมตฺตานนฺติ” ว่า “อโยเค ยฺยชมตฺตานนฺ”
ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อประทับในพระเชตวัน ทรงปรารภบรรพชิต ๓ รูป ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า “อโยเค ยฺยชมตฺตานนฺ” ดังนี้ เป็นต้น

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “อโยเค ยฺยชมตฺตานนฺ” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมิ ฌมฺมเทศนํ อิมิ วิเสสณะของ ฌมฺมเทศนํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เชตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกีรยาของ สตฺถา ตโย วิเสสณะ
ของ ปพฺพชิตฺเตฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกีรยาใน กเถสิ ฯ

๒. สาวตฺถิยํ กิร เอกสฺมี กุเล มาตาปิตูนํ เอกปุตฺตโก อโหสิ ปิโย มนาโป ฯ

กิร ได้ยินว่า เอกปุตฺตโก อ.บุตรน้อยคนเดียว มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท.
เอกสฺมี กุเล ในตระกูลหนึ่ง สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวตฺถิ ปิโย เป็นที่รัก มนาโป เป็น
ที่ยังใจให้เอิบอาบ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ได้ทราบว่ บุตรน้อยของมารดาและบิดาในตระกูลหนึ่งในเมืองสาวตฺถิ ได้เป็นที่รัก
เป็นที่เอิบอาบใจ

กิตฺศัพท์ อนุสฺสวณัตถะ เอกปุตฺตโก สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
สาวตฺถิยํ วิสยาธาระใน กุเล เอกสฺมี วิเสสณะของ กุเลฯ วิสยาธาระใน มาตาปิตูนํฯ
สามีสัมพันธ์ใน เอกปุตฺตโก ปิโย ก็ดี มนาโป ก็ดี วิทิกัตฺตาใน อโหสิ ฯ

๓. โส เอกทิวสํ เคเห นิมนฺติตานํ ภิกฺขุณฺ อณฺโหมทนํ กโรนฺตานํ ฌมฺมกถํ สุตฺวา
ปพฺพชิตฺตกาโม หุตฺวา มาตาปิตโร ปพฺพชฺชํ ยาจิ ฯ

โส (ปุตฺโต) เอกทิวสํ (มาตาปิตูหิ) เคเห นิมนฺติตานํ ภิกฺขุณฺ อณฺโหมทนํ กโรนฺตานํ ฌมฺมกถํ
สุตฺวา ปพฺพชิตฺตกาโม หุตฺวา มาตาปิตโร ปพฺพชฺชํ ยาจิ ฯ

โส (ปุตฺโต) อ.บุตรนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ฌมฺมกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม
ภิกฺขุณฺ ของภิกษุ ท. (มาตาปิตูหิ) นิมนฺติตานํ ผู้อันมารดาและบิดา ท. นิมนต์แล้ว

เคเห ในเรือน กโรนุทาน์ ผู้กระทำอยู่ อนุโมทนา ซึ่งการอนุโมทนา เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง ปพพชิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบวช หุตวา เป็น ยาจิ ขอแล้ว ปพพชชั ซึ่งการบวช มาตาปิตโร กะมารดาและบิดา ท. ๕

บุตรนั้น พังกรรมกถาของภิกษุทั้งหลายผู้ที่มารดาและบิดาทั้งหลายนิมนต์แล้วในเรือน ผู้ทำอนุโมทนาอยู่ในวันหนึ่ง เป็นผู้ประสงค์เพื่อจะบวช ขอการบวชกะมารดาและบิดาทั้งหลาย

โส วิเสสณะของ ปุตุโตๆ สุทธกัตตาใน ยาจิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เอกทิวส์ หุตียากาลสัตตมีใน กโรนุทาน์ มาตาปิตุหิ อนภิตกัตตาใน นิมนุติตาน์ เคเห วิสยาธาระใน นิมนุติตาน์ๆ วิเสสณะของ ภิกขุณญ์ สามีสัมพันธะใน ฌมมกถ์ อนุโมทนา อวุตตกัมมะใน กโรนุทาน์ๆ วิเสสณะของ ภิกขุณญ์ ฌมมกถ์ อวุตตกัมมะใน หุตวาๆ ปพพกาลกิริยาใน หุตวา ปพพชิตุกาโม วิกตีกัตตาใน หุตวาๆ สมานกาลกิริยาใน ยาจิ มาตาปิตโร อภิตกัมมะใน ยาจิ ปพพชชั อวุตตกัมมะใน ยาจิ ๕

๔. เต นานุชานีสุ ๕

เต (มาตาปิตโร) น อนุชานีสุ ๕

เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น น อนุชานีสุ ไม่อนุญาตแล้ว ๕

มารดาและบิดาเหล่านั้น ไม่อนุญาตแล้ว

เต วิเสสณะของ มาตาปิตโรๆ สุทธกัตตาใน อนุชานีสุๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก นศัพท์ ปฏิเสระใน อนุชานีสุ ๕

๕. ตสฺส เอตทโหสิ “อหิ มาตาปิตูนํ อปสฺสนุทาน์เยว พหิ คนฺตวา ปพพชิสฺสามิ”ติ ๕

ตสฺส (ปุตุตสฺส) เอตํ (จิหฺตณํ) อโหสิ “อหิ, มาตาปิตูนํ อปสฺสนุทาน์ เอว, พหิ คนฺตวา ปพพชิสฺสามิ”ติ ๕

เอตํ (จิหฺตณํ) อ.ความคิดนั้น อิติ ว่า “อหิ อ.เรา, มาตาปิตูนํ เมื่อมารดาและบิดา ท. อปสฺสนุทาน์ เอว ไม่เห็นอยู่นั้นเทียว, คนฺตวา ไปแล้ว พหิ ในภายนอก

ปพฺพชิสฺสามิ จักฺขวช” อิติ ดังนี้ โอโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺส (ปุตฺตสฺส) แก่บุตรนั้น ฯ

บุตรนั้น ได้มีความคิดนั้นว่า “เรา, เมื่อมารดาและบิดาทั้งหลาย ไม่เห็นอยู่นั้นแหละ, ไปในภายนอก จักบวช”

เอตํ วิเสสฺนะของ จินฺตณํ สุทฺธกัตตาใน โอโหสิ ฯ อาชยาดบพทักฺกตฺวาจาก ตสฺส วิเสสฺนะของ ปุตฺตสฺส ฯ สัมปทานใน โอโหสิ “อหํ สุทฺธกัตตาใน ปพฺพชิสฺสามิ ฯ อาชยาดบพทักฺกตฺวาจาก, มาตาปิตุํ อนาทรใน อปฺสฺสนฺตานํ เอวสํพทํ อวธารณฺะเข้ากับ อปฺสฺสนฺตานํ ฯ อนาทรกิริยา, พหิ วิสยาธารณฺะใน คนฺตุวาทํ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพชิสฺสามิ” อิติศํพทํ สรุปะใน เอตํ จินฺตณํ ฯ

๖. อถ สฺส ปิตา พหิ นิภฺขมฺนฺโต “อิมํ รุกฺเขยฺยาสี”ติ มาตฺรํ ปฏฺิจฺฉาเปสิ, มาตา พหิ นิภฺขมฺนฺตี ปิตฺรํ ปฏฺิจฺฉาเปสิ ฯ

อถ สฺส (ปุตฺตสฺส) ปิตา พหิ นิภฺขมฺนฺโต “(ตุวํ) อิมํ (ปุตฺตํ) รุกฺเขยฺยาสี”ติ (วจเนน) มาตฺรํ ปฏฺิจฺฉาเปสิ, มาตา พหิ นิภฺขมฺนฺตี ปิตฺรํ ปฏฺิจฺฉาเปสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น ปิตา อ.บิดา สฺส (ปุตฺตสฺส) ของบุตรนั้น นิภฺขมฺนฺโต เมื่อออกไป พหิ ในภายนอก มาตฺรํ ยังมารดา ปฏฺิจฺฉาเปสิ ให้รับแล้ว (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.เธอ รุกฺเขยฺยาสี พึงรักษา อิมํ (ปุตฺตํ) ซึ่งบุตรนี้” อิติ ดังนี้, มาตา อ.มารดา นิภฺขมฺนฺตี เมื่อออกไป พหิ ในภายนอก ปิตฺรํ ยังบิดา ปฏฺิจฺฉาเปสิ ให้รับแล้ว ฯ

ครั้งนั้น บิดาของบุตรนั้น เมื่อออกไปในภายนอก ยังมารดาให้รับด้วยคำว่า “เธอพึงรักษาบุตรนี้”, มารดา เมื่อออกไปในภายนอก ยังบิดาให้รับแล้ว

อถ กาลสํตฺตมี ปิตา เหตุกัตตาใน ปฏฺิจฺฉาเปสิ ฯ อาชยาดบพเหตุกัตฺวาจาก สฺส วิเสสฺนะของ ปุตฺตสฺส ฯ สามีสัมพันธฺะใน ปิตา พหิ วิสยาธารณฺะใน นิภฺขมฺนฺโต ฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ ปิตา “ตุวํ สุทฺธกัตตาใน รุกฺเขยฺยาสี ฯ อาชยาดบพทักฺกตฺวาจาก อิมํ วิเสสฺนะของ ปุตฺตํ ฯ อวุตฺตกัมมฺะใน รุกฺเขยฺยาสี” อิติศํพทํ สรุปะใน วจเนน ฯ กรณฺะใน ปฏฺิจฺฉาเปสิ มาตฺรํ การิตกัมมฺะใน ปฏฺิจฺฉาเปสิ, มาตา เหตุกัตตาใน ปฏฺิจฺฉาเปสิ ฯ อาชยาดบพเหตุกัตฺวาจาก พหิ วิสยาธารณฺะใน นิภฺขมฺนฺตี ฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ มาตา

ปิตริ์ การิตกัมมะใน ปฏิจนาเปสิ ฯ

๗. อถสฺสเลกทิวสํ ปิตริ พหิ คเต มาตา “ปุตฺตํ รกฺขิสฺสามิ”ติ เอกํ ทวารพาหํ นิสฺสาย เอกํ ปาเทหิ อุปฺปีเพตฺวา จมาย นิสินฺหา สุตฺตํ กนฺตติ ฯ

อถ อสฺส (ปุตฺตสฺส) เอกทิวสํ ปิตริ พหิ คเต, มาตา “(อหํ) ปุตฺตํ รกฺขิสฺสามิ”ติ (จินฺเตตฺวา) เอกํ ทวารพาหํ นิสฺสาย เอกํ (ทวารพาหํ) ปาเทหิ อุปฺปีเพตฺวา จมาย นิสินฺหา สุตฺตํ กนฺตติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา อสฺส (ปุตฺตสฺส) ของบุตรนั้น คเต ไปแล้ว พหิ ใน ภายนอก เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง, มาตา อ.มารดา (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา รกฺขิสฺสามิ จักรักษา ปุตฺตํ ซึ่งบุตร” อิติ ดังนี้ นิสฺสาย ฟังแล้ว ทวารพาหํ ซึ่งบานแห่งประตู เอกํ บานหนึ่ง อุปฺปีเพตฺวา ยันแล้ว (ทวารพาหํ) ซึ่งบานแห่ง ประตู เอกํ บานหนึ่ง ปาเทหิ ด้วยเท้า ท. นิสินฺหา นั่งแล้ว จมาย ที่พื้น กนฺตติ ย่อมกรอ สุตฺตํ ซึ่งด้าย ฯ

ครั้งนั้น เมื่อบิดาของบุตรนั้นไปแล้วในภายนอกในวันหนึ่ง, มารดาคิดว่า “เราจักรักษา บุตร” ดังนี้ นั่งที่พื้น ฟังบานประตูบานหนึ่ง ใช้เท้าทั้งหลายยันบานประตูบานหนึ่ง ย่อม กรอด้าย

อถ กาลสัตฺตมึ ปิตริ ลักขณะใน คเตฯ ลักขณกิริยา อสฺส วิเสสณะของ ปุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปิตริ เอกทิวสํ ทุตฺยากาลสัตฺตมึใน คเต พหิ วิสยาธาระใน คเต, มาตา สฺุทธกัตฺตาใน กนฺตติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหํ สฺุทธกัตฺตาใน รกฺขิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน รกฺขิสฺสามิ” อิตติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสาย เอกํ วิเสสณะของ ทวารพาหํฯ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน นิสินฺหา เอกํ วิเสสณะของ ทวารพาหํฯ อวุตตกัมมะใน อุปฺปีเพตฺวา ปาเทหิ ภาระใน อุปฺปีเพตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิสินฺหา จมาย วิสยาธาระใน นิสินฺหาฯ วิเสสณะของ มาตา สุตฺตํ อวุตตกัมมะใน กนฺตติ ฯ

๘. โส “อิมํ วญฺเจตฺวา คมิสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา “อมฺม โถกํ ตาว อเปหิ, สรีรวลญฺหํ กริสฺสามิ”ติ วตฺวา ตาย ปาเท สมินฺชิตะ นิภฺขมิตฺวา เวเคน วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา “ปพฺพาเซถ มํ ภาณเต”ติ ยาจิตฺวา เตสํ สนฺติเก ปพฺพชฺชิ ฯ

โส (ปุตุโต “อหัง” อิมัง (มาตรัง) วณฺเจตฺวา คมิสฺสสามิ”ติ จินฺเตตฺวา “(ตุवं) อมฺม โสกํ ตาว อเปหิ, (อหัง) สรีรวลณฺขํ กริสฺสสามิ”ติ วตฺวา, ตาย (มาตรา) ปาเท สมินฺชิตะ, นิภขมิตฺวา เวเคน วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา “(ตุมฺเห) ปพฺพาเชถ มํ ภนฺเต”ติ ยาจิตฺวา เตสํ (ภิกฺขุณฺ) สนฺติเก ปพฺพชิตฺ ๕

โส (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหัง) อ.เรา วณฺเจตฺวา ลวง แล้ว อิมัง (มาตรัง) ซึ่งมารดานี้ คมิสฺสสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ (ตุवं) อ.ท่าน อเปหิ จงหลีกไป โสกํ หน้อยหนึ่ง ตาว ก่อน, (อหัง) อ.กระผม กริสฺสสามิ จักกระทำ สรีรวลณฺขํ ซึ่งวลัญชะในสรีระ” อิติ ดังนี้, ปาเท ครั้นเมื่อเท้า ตาย (มาตรา) อันมารดานั้น สมินฺชิตะ คู้เข้าแล้ว, นิภขมิตฺวา ออกไปแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สุวิหาร เวเคน โดยเร็ว อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหา แล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ยาจิตฺวา ขอแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. มํ ยังกระผม ปพฺพาเชถ จงให้บวช” อิติ ดังนี้ ปพฺพชิตฺ บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น ๕

บุตรนั้น คิดว่า “เราลวงมารดานี้แล้ว จักไป” ดังนี้ กล่าวว่า “ข้าแต่แม่ ขอท่านจงหลีกไป หน้อยหนึ่งก่อน, กระผมจักทำสรีรวลัญชะ” ดังนี้, เมื่อมารดานั้นคู้เข้าแล้ว, ออกไปแล้ว ไปแล้วสุวิหารโดยเร็ว เข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย ขอแล้วว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงยังกระผมให้บวชเถิด” ดังนี้ บวชแล้วในสำนักของภิกษุเหล่านั้น

โส วิเสสณะของ ปุตุโตๆ สุธธกัตตาใน ปพฺพชิตฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก “อหัง สุธธกัตตา ใน คมิสฺสสามิๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก อิมัง วิเสสณะของ มาตรังๆ อวุตตกัมมะใน วณฺเจตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คมิสฺสสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อมฺม อาลปนะ ตวํ สุธธกัตตาใน อเปหิๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก โสกํ กิริยาวิเสสณะใน อเปหิ ตาว กิริยาวิเสสณะใน อเปหิ, อหัง สุธธกัตตาใน กริสฺสสามิๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก สรีรวลณฺขํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภขมิตฺวา, ปาเท ลักษณะใน สมินฺชิตะๆ ลักษณะกิริยา ตาย วิเสสณะของ มาตรารๆ อนภินิหิตกัตตาใน สมินฺชิตะ, นิภขมิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา เวเคน ตติยาวิเสสณะใน คนฺตฺวา วิหารํ สัมปาปฺตฺกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา ภิกฺขุ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา

ใน ยาจิตฺวา “ภนฺเต อาลปนฺเน ตุมฺहे เหตุกัถตาโน ปพฺพาเซถฺย อาชยตบฺทเหตุกัถตฺวาจก มํ การิตกัมมฺเใน ปพฺพาเซถ” อิติศัพฺทํ อากาเรโน ยาจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปพฺพชฺชิตฺสํ วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุณฺณํ สามีสัมพันธะโน สนฺติเกฯ วิสยาธาระโน ปพฺพชฺชิตฺสํ ฯ

๙. อถสฺส ปิตา อาคณฺตุวา มาตริํ ปุจฺฉิ “กหํ เม ปุตุโต”ติ ?

อถ อสฺส (ปุตุตสฺส) ปิตา อาคณฺตุวา มาตริํ ปุจฺฉิ “กหํ (จาเน) เม ปุตุโต (คโต)” อิติ ?

อถ ครั้งนั้น ปิตา อ.ปิตา อสฺส (ปุตุตสฺส) ของบุตรนั้น อาคณฺตุวา มาแล้ว ปุจฺฉิถามแล้ว มาตริํ ซึ่งมารดา อิติ ว่า “ปุตุโต อ.บุตร เม ของเรา (คโต) ไปแล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น ปิตาของบุตรนั้น มาแล้ว ถามมารดาว่า “บุตรของเรา ไปแล้วในที่ไหน ?”

อถ กาลสัตตมฺปี ปิตา สฺสทกัถตาโน ปุจฺฉิฯ อาชยตบฺทกัถตฺวาจก อสฺส วิเสสฺสนะของ ปุตุตสฺสฯ สามีสัมพันธะโน ปิตา อาคณฺตุวา ปุพฺพกาลกิริยาโน ปุจฺฉิ มาตริํ อวฺตตกัมมฺเใน ปุจฺฉิ “ปุตุโต สฺสทกัถตาโน คโตฯ กิตบฺทกัถตฺวาจก กหํ วิเสสฺสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระโน คโต เม สามีสัมพันธะโน ปุตุโต” อิติศัพฺทํ อากาเรโน ปุจฺฉิ ฯ

๑๐. “สามิ อิทานิ อิมสฺมี ปเทเส อโหสิ”ติ ฯ

(มาตา “โส ปุตุโต) สามิ อิทานิ อิมสฺมี ปเทเส อโหสิ”ติ (อาห) ฯ

(มาตา) อ.มารดา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (โส ปุตุโต) อ.บุตรนั้น อโหสิ ได้มีแล้ว อิมสฺมี ปเทเส ในประเทศนี้ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

มารดากล่าวว่า “ข้าแต่ นาย บุตรนั้น ได้มีแล้วในประเทศนี้ในกาลนี้”

มาตา สฺสทกัถตาโน อาหฯ อาชยตบฺทกัถตฺวาจก “สามิ อาลปนฺเน โส วิเสสฺสนะของ ปุตุโตฯ สฺสทกัถตาโน อโหสิฯ อาชยตบฺทกัถตฺวาจก อิทานิ กาลสัตตมฺปีโน อโหสิ อิมสฺมี วิเสสฺสนะของ ปเทเสฯ วิสยาธาระโน อโหสิ” อิติศัพฺทํ อากาเรโน อาห ฯ

๑๑. โส “กหิ นุ โข เม ปุตโต”ติ โอลิเกนโต ตํ อทิสวา “วิหาริ คโต ภวิสสตี”ติ
 วิหาริ คนฺตวา ปุตฺตํ ปพฺพชิตํ ทิสฺวา กนฺทิตฺวา โรทิตฺวา, “ตาท กิ มํ นาเสสิ”ติ
 วตฺวา “มม ปุตฺเต ปพฺพชิตเ อหิ อิทานิ เคเห กิ กริสฺสามิ”ติ สยปี ภิกฺขุณฺ
 สนฺติเก ปพฺพชิ ๕

โส (บิดา) “กหิ (จาเน) นุ โข เม ปุตโต (คโต)” อิติ โอลิเกนโต ตํ (ปุตฺตํ) อทิสวา
 “(โส ปุตโต) วิหาริ คโต ภวิสสตี”ติ (จินฺเตตฺวา) วิหาริ คนฺตวา ปุตฺตํ ปพฺพชิตํ ทิสฺวา
 กนฺทิตฺวา โรทิตฺวา “(ตุว) ตาท กิ มํ นาเสสิ”ติ วตฺวา “มม ปุตฺเต ปพฺพชิตเ, อหิ อิทานิ
 เคเห กิ กริสฺสามิ”ติ (จินฺเตตฺวา) สยปี ภิกฺขุณฺ สนฺติเก ปพฺพชิ ๕

โส (บิดา) อ.บิदानัน โอลิเกนโต ตรวจฺดูอยู่ (จินฺตเนน) ด้วยความคิด อิติ ว่า
 “ปุตฺโต อ.บุตร เม ของเรา (คโต) ไปแล้ว กหิ (จาเน) นุ โข ในที่ไหนหนอแล”
 อิติ ดังนี้ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว ตํ (ปุตฺตํ) ซึ่งบุตรนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า
 “(โส ปุตโต) อ.บุตรนั้น คโต เป็นผู้ไปแล้ว วิหาริ สฺววิหาร ภวิสสตี จักเป็น” อิติ
 ดังนี้ คนฺตวา ไปแล้ว วิหาริ สฺววิหาร ทิสฺวา เห็นแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร ปพฺพชิตํ ผู้
 บวชแล้ว กนฺทิตฺวา คร่ำครวญแล้ว โรทิตฺวา ร้องไห้แล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 “ตาท ลูกก่อนพ่อ (ตุว) อ.เจ้า มํ ยังเรา นาเสสิ ให้ฉิบหายแล้ว กิ ทำไม” อิติ ดังนี้
 (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ปุตฺเต ครั้นเมื่อบุตร มม ของเรา ปพฺพชิตเ บวชแล้ว,
 อหิ อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ กิ ซึ่งอะไร เคเห ในเรือน อิทานิ ในกาลนี้” อิติ
 ดังนี้ ปพฺพชิ บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก ภิกฺขุณฺ ของภิกษุ ท. สยปี แม้ด้วยตนเอง ๕

บิदानัน ตรวจฺดูด้วยอันคิดว่ “บุตรของเราไปแล้วในที่ไหนหนอแล” ดังนี้ ไม่เห็นบุตร
 นั้น คิดว่ “บุตรนั้น จักเป็นผู้ไปสฺววิหารแล้ว” ดังนี้ ไปแล้วสฺววิหาร เห็นบุตรผู้บวชแล้ว
 คร่ำครวญแล้ว ร้องไห้แล้ว กล่าวว่ “ลูกก่อนพ่อ เจ้ายังเราให้ฉิบหายแล้วทำไม ?” คิด
 ว่ “เมื่อบุตรของเราบวชแล้ว, เราจักทำอะไรในเรือนในกาลนี้” ดังนี้ บวชแล้วในสำนัก
 ของภิกษุทั้งหลายแม้ด้วยตนเอง

โส วิเสสณะของบิดา ๑ สุทฺธกตฺตาใน ปพฺพชิ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก “ปุตฺโต สุทฺธกตฺตา
 ใน คโต ๑ กิตบทกตฺตฺวาจาก กหิ วิเสสณะของ จาเน ๑ วิสยาระใน คโต นุคัพฺพ
 สังกปฺปัตตะ โชคัพฺพ วณาลังการะ เม สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต” อิติคัพฺพ อาการะ
 ใน โอลิเกนโต ๑ อัปภันตกริยาของ บิดา ตํ วิเสสณะของ ปุตฺต ๑ อวุตตกัมมะใน

อภิสวาท ปุพพกาลกิริยาใน จินตเตตวา “โส วิเสสณะของ ปุตุโตจ สุธกัตตาใน ภวิสสตีจ อาชยาตบทกัตตวาจก วิหาริ สัมปาปฏินัยกัมมะใน คโตจ วิกติกัตตาใน ภวิสสตี” อิตติศัพท์ อาการะใน จินตเตตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน คนตวา วิหาริ สัมปาปฏินัยกัมมะใน คนตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน ทิสวา ปพพชิต วิเสสณะของ ปุตุโตจ อวุตตกัมมะใน ทิสวาจก ปุพพกาลกิริยาใน กนฺทิตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน โรทิตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “ตาท อาลปนะ ตวั เหตุกัตตาใน นาเสสิจ อาชยาตบท เหตุกัตตวาจก กิตติศัพท์ ปุจฉนัตถะ มํ การิตกัมมะใน นาเสสิ” อิตติศัพท์ อาการะใน วตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน จินตเตตวา “ปุตุเต ลักษณะใน ปพพชิตจ ลักษณะกิริยา มม สามีสัมพันธะใน ปุตุเต, อหํ สุธกัตตาใน กริสฺสามิจ อาชยาตบทกัตตวาจก อิทานิ กาลสัตตมิมิใน กริสฺสามิ เคเห วิสยาธาระใน กริสฺสามิ ก็ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน จินตเตตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน ปพพชิต อปีตติศัพท์ อเปกขัตถะเข้า กับ สยปี ภาระใน ปพพชิต ภิกขุณฺณ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจ วิสยาธาระใน ปพพชิต ฯ

๑๒. อถ สฺส มาตา “กึ นุ โข เม ปุตุโต จ ปติ จ จิรายนฺติ, กจฺจิ วิหาริ คนฺตวา ปพพชิตา”ติ เต โอลฺเกนฺตี วิหาริ คนฺตวา อุโปปี ปพพชิตเต ทิสวา “อิมสํ ปพพชิตกาเล มม เคเหเน โก อตฺโถ”ติ สยปี ภิกขุณฺณปสฺสยฺ คนฺตวา ปพพชิต ฯ

อถ สฺส (ปุตุตสฺส) มาตา “กึ นุ โข เม ปุตุโต จ ปติ จ จิรายนฺติ, (เต ชนา) กจฺจิ วิหาริ คนฺตวา ปพพชิตา”ติ (จินตเนน) เต (ปิตาปุตุเต) โอลฺเกนฺตี วิหาริ คนฺตวา อุโปปี (ชเน) ปพพชิตเต ทิสวา “อิมสํ (ชนานํ) ปพพชิตกาเล มม เคเหเน โก อตฺโถ”ติ (จินตเตตวา) สยปี ภิกขุณฺณปสฺสยฺ คนฺตวา ปพพชิต ฯ

อถ ครั้นนั้น มาตา อ.มารดา สฺส (ปุตุตสฺส) ของบุตรนั้น โอลฺเกนฺตี ตรวจดูอยู่ เต (ปิตาปุตุเต) ซึ่งบิดาและบุตร ท. เหล่านั้น (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “ปุตุโต จ อ.บุตรด้วย ปติ จ อ.สามีด้วย เม ของเรา จิรายนฺติ ย่อมประพฤติเข้า กึ นุ โข ทำไมหนอแล, (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คนฺตวา ไปแล้ว วิหาริ สู้วิหาร ปพพชิตา บวชแล้ว กจฺจิ แลหรือ ?” อิติ ดังนี้ คนฺตวา ไปแล้ว วิหาริ สู้วิหาร ทิสวา เห็นแล้ว อุโปปี (ชเน) ซึ่งชน ท. แม้ทั้งสอง ปพพชิต ผู้บวชแล้ว (จินตเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “โก อตฺโถ อ.ประโยชน์อะไร เคเหเน ด้วยเรื่อน มม แก่

เรา ปพฺพชิตกาล ในกาลเป็นที่บวชแล้ว อิมสฺ (ชนาน) ของชน ท. เหล่านี้” อิติ
 ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ภิกฺขุญฺสสุสยฺ ซึ่งที่เป็นที่พำนักของภิกษุณี ปพฺพชิต บวชแล้ว
 สยฺปิ แมด้วยตนเอง ฯ

ครั้งนั้น มารดาของบุตรนั้น ตรวจฺดูบิดาและบุตรเหล่านั้น ด้วยอันคิดว่า “บุตรและ
 สามีของเรา ย่อมประพฤติชั่วอยู่ทำไมหนอแล, พวกชนเหล่านั้น ไปสู่วิหาร บวชแล้ว
 แลหรือ ?” ดังนี้ ไปสู่วิหารแล้ว เห็นพวกชนแม่ทั้งสองผู้บวชแล้ว คิดว่า “ประโยชน์
 อะไรด้วยเรือนแก่เรา ในกาลเป็นที่พวกชนเหล่านี้บวชแล้ว” ดังนี้ จึงไปสู่ที่พำนักของ
 ภิกษุณี บวชแล้วแมด้วยตนเอง

อถ กาลสัตตมฺมี มาตา สุทฺธกตฺตนาใน ปพฺพชิตฺยา อาชยฺยาตบพกตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสฺน
 ของ ปุตฺตสุตฺตฺยา สามีสัมพันธฺะใน มาตา “ปุตฺโต กิตฺติ ปติ กิตฺติ สุทฺธกตฺตนาใน จิรายนฺตฺยา
 อาชยฺยาตบพกตฺตฺวาจก กิศฺสพฺท ปุจฺฉนฺตฺถะ นุศฺสพฺท สํกปฺปตฺถะ ไชศฺสพฺท วจนาลังการะ
 เม สามีสัมพันธฺะใน ปุตฺโต และ ปติ จ สองศฺสพฺท ปทสมุจจยฺตฺถะเข้ากับ ปุตฺโต และ ปติ,
 เต วิเสสฺนของ ชนฯ สุทฺธกตฺตนาใน ปพฺพชิตาฯ กิตฺตบพกตฺตฺวาจก กจฺจิ ปุจฺฉนฺตฺถะ
 วิหารํ สัมปาปฺณียกัมมฺะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพชิตา” อิติศฺสพฺท สรุปะ
 ใน จินฺตเนนฯ ภาระใน โอลเณนฺตี เต วิเสสฺนของ ปิตาปุตฺเตฯ อวุตตกัมมฺะใน
 โอลเณนฺตฺยา อพฺภันตฺรกิริยาของ มาตา วิหารํ สัมปาปฺณียกัมมฺะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน ทิสฺวา อปีศฺสพฺท อเปกขตฺถะเข้ากับ อุโภฯ กิตฺติ ปพฺพชิตเ กิตฺติ วิเสสฺน
 ของ ชนฯ อวุตตกัมมฺะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺตเตวฯ “โก วิเสสฺนของ
 อตฺตฺโยฯ ลิงคตฺถะ อิมสฺ วิเสสฺนของ ชนานฯ สามีสัมพันธฺะใน ปพฺพชิตกาลฯ กาล-
 สัตตมฺมีใน อตฺตฺโย มม สัมปทานใน อตฺตฺโย เคะเหเน ตติยาวิเสสฺนใน อตฺตฺโย” อิติศฺสพฺท
 อากาเรใน จินฺตเตวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา อปีศฺสพฺท อเปกขตฺถะเข้ากับ สยฺฯ
 ภาระใน ปพฺพชิต ภิกฺขุญฺสสุสยฺ สัมปาปฺณียกัมมฺะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปพฺพชิต ฯ

๑๓. เต ปพฺพชิตฺวาปิ วินา ภวิตฺตํ น สกฺโกนฺตฺติ, วิหารเป ภิกฺขุญฺสสุสเยปิ เอกโตว
 นิสฺสิทฺตฺวา สลฺลปฺนฺตา ทิวสํ วิตฺตินาเมนฺติ ฯ

เต (ตโย ปพฺพชิตา) ปพฺพชิตฺวาปิ วินา ภวิตฺตํ น สกฺโกนฺตฺติ, วิหารเป ภิกฺขุญฺสสุสเยปิ

เอกโตว นิสิติตวา สลลปนฺตา ทิวสํ วิตฺตินาเมนฺติ ฯ

เต (ตโย ปพฺพชิตา) อ.บรรพชิต ท. ๓ รูปเหล่านั้น ปพฺพชิตวาปี แม้บวชแล้ว นสฺสโกนฺติ ย่อมไม่อาจ วิหา ภวฺตุ เพื่ออันเป็น แยกจากกัน, นิสิติตวา สลลปนฺตา นั้นสนทนากันอยู่แล้ว เอกโตว โดยความเป็นอันเดียวกันเกี่ยว ทิวสํ ยังวัน วิตฺตินาเมนฺติ ย่อมให้น้อมไปล่วงวิเศษ วิหาเรปี แม้ในวิหาร ภิกฺขุญฺหุสฺสเยปี แม้ในที่พักแห่ง ภิกษุณี ฯ

พวกบรรพชิต ๓ รูปเหล่านั้น แม้บวชแล้ว ย่อมไม่อาจเพื่อจะเป็นแยกจากกันได้, นั้นสนทนากันอยู่แล้วโดยความเป็นอันเดียวกัน ยังวันให้ผ่านไปแม้ในวิหาร แม้ในที่พักของภิกษุณี

เต กิตฺติ ตโย กิตฺติ วิสฺสเนของ ปพฺพชิตาฯ สฺสทกัตตาใน สสโกนฺติ และ เหตุกัตตาใน วิตฺตินาเมนฺติ สสโกนฺติ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก วิตฺตินาเมนฺติ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ปพฺพชิตวาฯ ปพฺพกาลกิริยาใน สสโกนฺติ วิหา กิริยา-วิสฺสเนใน ภวฺตุฯ ตุมัตถสํปทานใน สสโกนฺติ นตฺทํ ปฏฺฐิสฺสเนใน สสโกนฺติ, อปี สองศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ วิหาเร และ ภิกฺขุญฺหุสฺสเย วิหาเร กิตฺติ ภิกฺขุญฺหุสฺสเย กิตฺติ วิสยาธาระใน นิสิติตวา เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เอกโตฯ ตติยาวิสฺสเนใน นิสิติตวาฯ สมานกาลกิริยาใน สลลปนฺตาฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ปพฺพชิตา ทิวสํ การิตกัมมะใน วิตฺตินาเมนฺติ ฯ

๑๔. เตน ภิกฺขุปี ภิกฺขุณีโยปี อุพฺพาพฺหา โหนฺติ ฯ

เตน ภิกฺขุปี ภิกฺขุณีโยปี (เตหิ ตีหิ ปพฺพชิตฺเตหิ) อุพฺพาพฺหา โหนฺติ ฯ

เตน เพราะเหตุานั้น ภิกฺขุปี แม้ อ.ภิกษุ ท. ภิกฺขุณีโยปี แม้ อ.ภิกษุณี ท. (เตหิ ตีหิ ปพฺพชิตฺเตหิ) อุพฺพาพฺหา เป็นผู้อันบรรพชิต ท. ๓ รูปเหล่านั้น เปียดเปียนแล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น ฯ

เพราะเหตุนั้น แม้พวกภิกษุ แม้พวกภิกษุณี เป็นผู้ถูกบรรพชิต ๓ รูปเหล่านั้น เปียดเปียนแล้ว

เตน เหตุวัตตะ อปี สองศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ภิกขุ และ ภิกขุณิโย ภิกขุ กัถิ
ภิกขุณิโย กัถิ สุตทกัตตาใน โหนติฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก เตหิ กัถิ ตีหิ กัถิ วิเสสนะ
ของ ปพฺพชิตเตหิฯ อนภิตกัตตาใน อุพฺพาพฺหาฯ วิกิตกัตตาใน โหนติ ฯ

๑๕. อเถกทิวสํ ภิกขุ เนสํ กิริยํ สตุฏฺฐ อารโจะสุ ฯ

อถ เอกทิวสํ ภิกขุ เนสํ (ปพฺพชิตานํ) กิริยํ สตุฏฺฐ อารโจะสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อารโจะสุ กราบทูลแล้ว กิริย
ซึ่งกิริยา เนสํ (ปพฺพชิตานํ) ของบรรพชิต ท. เหล่านั้น สตุฏฺฐ แก่พระศาสดา ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกภิกษุกราบทูลกิริยาของบรรพชิตเหล่านั้นแต่พระศาสดา

อถ กาลสัตตมํ เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมํใน อารโจะสุ ภิกขุ สุตทกัตตาใน อารโจะสุฯ
อาขยาตบทกัตตุวจาก เนสํ วิเสสนะของ ปพฺพชิตานํฯ สามีสัมพันธะใน กิริยํ อวุตต-
กัมมะใน อารโจะสุ สตุฏฺฐ สัมปทานใน อารโจะสุ ฯ

๑๖. สตุฏฺฐา เต ปกฺโกสาเปตฺวา “สจฺจํ กิร ตุมฺเห เอวํ กโรถา”ติ ปุจฺฉติวฺวา “สจฺจนฺตุ
วุตฺเต “กสฺมา เอวํ กโรถ ? น หิ เอส ปพฺพชิตานํ โยโค”ติ ฯ

สตุฏฺฐา (ภิกขุ) เต (ตโย ปพฺพชิต) ปกฺโกสาเปตฺวา “สจฺจํ กิร ตุมฺเห เอวํ กโรถ” อิติ
ปุจฺฉติวฺวา, “(มยฺ) สจฺจํ (เอวํ กโรม)” อิติ (วเจน เตหิ ปพฺพชิต) วุตฺเต, “(ตุมฺเห) กสฺมา
เอวํ กโรถ ? น หิ เอส (โยโค) ปพฺพชิตานํ โยโค (โหติ)” อิติ (อาห) ฯ

สตุฏฺฐา อ.พระศาสดา (ภิกขุ) ทรงยังภิกษุ ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว
(ปพฺพชิต) ซึ่งบรรพชิต ท. (ตโย) สาม เต เหล่านั้น ปุจฺฉติวฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ
ว่า “กิร ได้ยินว่า ตุมฺเห อ.เธอ ท. กโรถ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ สจฺจํ จริงหรือ ?”
อิติ ดังนี้, (วเจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (กโรม) ย่อมกระทำ
(เอวํ) อย่างนี้ สจฺจํ จริง” อิติ ดังนี้ (เตหิ ปพฺพชิต) อันบรรพชิต ท. เหล่านั้น
วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เธอ กโรถ ย่อมกระทำ
เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?, หิ เพราะว่า เอส (โยโค) อ.การประกอบนั้น
โยโค เป็นการประกอบ ปพฺพชิตานํ ของบรรพชิต ท. (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้”

อิตติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดารับสั่งให้เรียกบรรพชิต ๓ รูปเหล่านั้น ตรัสถามว่า “ได้ทราบว่ พวกเธอ ย่อมทำอย่างนี้จริงหรือ ?”, เมื่อบรรพชิตเหล่านั้นกราบทูลว่า “จริง”, จึงตรัสว่า “พวกเธอทำอย่างนี้เพราะเหตุอะไร ? เพราะว่า การประกอบนั้น เป็นการประกอบของ บรรพชิตทั้งหลาย หามิได้”

สตถา สุทกัตตาใน อาหฺ อายาตบทกัตตฺวาจก ภิกฺขุ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา เต กิตฺติ ตโย กิตฺติ วิเสสณะของ ปพฺพชิตฺเตจฺ อุตตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาจฺ ปพฺพกาล-กิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “กิริสัพพ อนุสฺสวณฺตถะ ตุมฺเห สุทกัตตาใน กโรถฺ อายาตบทกัตตฺวาจก สจฺจ กิริยาวิเสสณะใน กโรถ เวํ กิริยาวิเสสณะใน กโรถ” อิตฺติสัพพ อากา-ระใน ปุจฺฉิตฺวาจฺ ปพฺพกาลกิริยาใน อาห, “มยฺ สุทกัตตาใน กโรมฺ อายาตบทกัตตฺวาจก สจฺจ กิริยาวิเสสณะใน กโรม เวํ กิริยาวิเสสณะใน กโรม” อิตฺติสัพพ สรุ-ปะใน วจเนจฺ ลักษณะใน วุตฺเตจฺ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิจฺ อนภินิหิตกัตตาใน วุตฺเต, “ตุมฺเห สุทกัตตาใน กโรถฺ อายาตบทกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุใน กโรถ เวํ กิริยาวิเสสณะใน กโรถ, หิตฺัพพ เหตุชฺชิตถะ เอส วิเสสณะของ โยโคจฺ สุทกัตตาใน โหติจฺ อายาตบทกัตตฺวาจก นสฺัพพ ปฏฺิเสธนฺตถะ ปพฺพชิตานํ สามิสัมพันธะใน โยโคจฺ วิกิตกัตตาใน โหติ” อิตฺติสัพพ อากา-ระใน อาห ฯ

๑๗. “ภนฺเต วินา ภวิตฺตํ น สกฺโกม”ติ ฯ

(เต ตโย ปพฺพชิตา “มยฺ” ภนฺเต วินา ภวิตฺตํ น สกฺโกม” อิตติ (อาหฺสุ) ฯ

(เต ตโย ปพฺพชิตา) อ.บรรพชิต ท. ๓ รูปเหล่านั้น (อาหฺสุ) กราบทูลแล้ว อิตติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยฺ) ข้าพระองค์ ท. น สกฺโกม ย่อมไม่อาจ วินา ภวิตฺตํ เพื่ออันเป็น แยกกัน” อิตติ ดังนี้ ฯ

บรรพชิต ๓ รูปเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ ย่อมไม่อาจเพื่อจะเป็นผู้แยกกันได้”

เต กิตฺติ ตโย กิตฺติ วิเสสณะของ ปพฺพชิตาจฺ สุทกัตตาใน อาหฺสุจฺ อายาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สุทกัตตาใน สกฺโกมจฺ อายาตบทกัตตฺวาจก วินา กิริยาวิเสส-

ใน ภวितุ ๆ ตุมัตถสัสมปทานใน สกโกม นคัพท ปฏิสะระใน สกโกม” อิตติศัพท์ อาการะ
ใน อาหังสุ ฯ

๑๘. “ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย เอวํ กรณํ น ยุตฺตํ, ปิยานญฺหิ อทฺสสนํ, อปฺปิยานญจ
ทสฺสนํ ทุกฺขเมว, ตสฺมา สตฺเตสฺส เจว สงฺขารेषฺส จ กณฺจิ ปิยํ วา อปฺปิยํ วา กาคฺคํ
น วณฺณตฺติติ วตฺวา อีมา คาคา อภาสิ

‘อโยเค ยฺยชฺชมตฺตานํ,	โยคสฺมิมฺจ อโยชยํ
อตฺถํ หิตฺวา ปิยคฺคาคํ,	ปิเหตตฺตานุโยคินํ ฯ
“มา ปิเยหิ สมากณฺจิ,	อปฺปิเยหิ กุทาจนํ;
ปิยานํ อทฺสสนํ ทุกฺขํ,	อปฺปิยานญจ ทสฺสนํ ฯ
“ตสฺมา ปิยํ น กยิราถ,	ปิยาปาโย หิ ปาปโก;
คณฺธา เตสํ น วิชฺชนฺติ,	เยสํ นตฺถิ ปิยาปิยนฺติ ฯ

(สตฺถา) “ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย เอวํ กรณํ น ยุตฺตํ, ปิยานํ (สตฺตตฺตฺสขารานํ) หิ อทฺสสนํ,
อปฺปิยานํ (สตฺตตฺตฺสขารานํ) จ ทสฺสนํ ทุกฺขํ เอว (โหติ), ตสฺมา (ปพฺพชิตฺเตหิ) สตฺเตสฺส เจว
สงฺขารेषฺส จ กณฺจิ ปิยํ วา อปฺปิยํ วา กาคฺคํ น วณฺณตฺติ”ติ วตฺวา อีมา คาคา อภาสิ

“(ปพฺพชิต) อโยเค (จาเน) ยฺยชฺชํ อตฺตานํ, โยคสฺมี จ อโยชยํ
อตฺถํ หิตฺวา ปิยคฺคาคํ (หุตฺวา), ปิเหติ อตฺตานุโยคินํ (ปพฺพชิตานํ) ฯ
(ปพฺพชิต) มา ปิเยหิ (สตฺเตหิ วา สงฺขารेषฺส วา) สมากณฺจิ,
อปฺปิเยหิ (สตฺเตหิ วา สงฺขารेषฺส วา) กุทาจนํ;
ปิยานํ (หิ สตฺตตฺตฺสขารานํ) อทฺสสนํ ทุกฺขํ (โหติ),
อปฺปิยานํ (สตฺตตฺตฺสขารานํ) จ ทสฺสนํ ฯ
ตสฺมา (ปพฺพชิต สตฺตํ วา สงฺขารํ วา) ปิยํ น กยิราถ,
ปิยาปาโย หิ ปาปโก (โหติ);
คณฺธา เตสํ (ปพฺพชิตานํ) น วิชฺชนฺติ, ยेषํ (ปพฺพชิตานํ) นตฺถิ ปิยาปิย
(อารมณฺมณ)” อิติ ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กรณํ อ.การกระทำ เอวํ อย่างนี้
ปฏฺจาย จำเดิม ปพฺพชิตกาลโต แต่กาลเป็นที่บวชแล้ว น ยุตฺตํ ไม่ควรแล้ว, หิ

เพราะว่า **อทสฺสนํ** อ.การไม่เห็น (**สตฺตสฺงขารานํ**) ซึ่งสัตว์และสังขาร **ท. ปิยานํ** อันเป็นที่รัก (**จ**) ด้วย **ทสฺสนํ** อ.การเห็น (**สตฺตสฺงขารานํ**) ซึ่งสัตว์และสังขาร **ท. อปฺปิยานํ** อันไม่เป็นที่รัก **จ** ด้วย **ทฺกฺขํ** เอว เป็นความทุกข์นั้นเทียว (**โหติ**) ย่อมเป็น, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (**ปพฺพชิตฺเทหิ**) **สตฺเตสฺสุ** เจว **สงฺขารេสฺสุ** **จ** **ภยฺมิ** **ปิยํ** **วา** **อปฺปิยํ** **วา** **กาตุํ** อ.อัน อันบรรพชิต **ท. กระทำ** ซึ่ง- ในสัตว์ **ท. ด้วย**นั้นเทียว ในสังขาร **ท. ด้วย** -ใดๆ ให้เป็นที่รักหรือ หรือว่าไม่ให้เป็นที่รัก **น** **วฏฺฏติ** ย่อมไม่ควร” **อิตติ** ดังนี้ **อภาสี** ได้ตรัสแล้ว **อิมํ** **คาคา** ซึ่งพระคาคา **ท. เหล่านี้** **อิตติ** ว่า

“(**ปพฺพชิต**) **อ.บรรพชิต** **ยฺยุทฺธํ** ประกอบอยู่ **อตฺตทานํ** ซึ่งตน (**จาเน**) ในฐานะ **อโยเค** อันบุคคลไม่พึงประกอบ (**จ**) ด้วย, **อโยชยํ** ไม่ประกอบอยู่ (**อตฺตทานํ**) ซึ่งตน (**จาเน**) ในฐานะ **โยคสฺมึ** อันบุคคลพึงประกอบ **จ** ด้วย **หิตฺวา** ละแล้ว **อตฺถํ** ซึ่งประโยชน์ **ปิยคฺคาหิ** เป็นผู้ถือเอาซึ่งอารมณ์อันเป็นที่รัก โดยปกติ (**หุตฺวา**) เป็น **ปิเหติ** ย่อมต้องการ **อตฺตทานุโยคินํ** (**ปพฺพชิตานํ**) ต่อบรรพชิต **ท. ผู้ตาม** ประกอบซึ่งตนโดยปกติ, (**ปพฺพชิต**) **อ.บรรพชิต** **มา** **สมาคณฺชิ** อย่างสมาคมแล้ว (**สตฺเตหิ** **วา**) ด้วยสัตว์ **ท. หรือ** (**สงฺขารេหิ** **วา**) หรือว่าด้วยสังขาร **ท. ปิเยหิ** อันเป็นที่รัก (**สตฺเตหิ** **วา**) ด้วยสัตว์ **ท. หรือ** (**สงฺขารเอหิ** **วา**) หรือว่าด้วยสังขาร **ท. อปฺปิเยหิ** อันไม่เป็นที่รัก **กฺุทา**จน ในกาลไหนๆ, (**หิ**) เพราะว่ **อทสฺสนํ** อ.การไม่เห็น (**สตฺตทานํ** **วา**) ซึ่งสัตว์หรือ (**สงฺขารานํ** **วา**) หรือว่าซึ่งสังขาร **ท. ปิยานํ** อันเป็นที่รัก **จ** ด้วย **ทสฺสนํ** อ.การเห็น (**สตฺตทานํ** **วา**) ซึ่งสัตว์ **ท. หรือ** (**สงฺขารานํ** **วา**) หรือว่าซึ่งสังขาร **ท. อปฺปิยานํ** อันไม่เป็นที่รัก **จ** ด้วย **ทฺกฺขํ** เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ (**โหติ**) ย่อมเป็น, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (**ปพฺพชิต**) **อ.บรรพชิต** **น** **กยิราถ** ไม่พึงกระทำ (**สตฺตํ** **วา**) ซึ่งสัตว์หรือ (**สงฺขารํ** **วา**) หรือว่าซึ่งสังขาร **ปิยํ** ให้เป็นที่รัก, **หิ** เพราะว่ **ปิยาปาโย** อ.ความไปปราศจากสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก **ปาโป** เป็นความต่ำทราม (**โหติ**) ย่อมเป็น,

(อารมฺมณฺ) อ.อารมณฺ ปิยาปิยฺ อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก
 นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ (ปพฺพชิตานํ) แก่บรรพชิต ท. เหล่าใด,
 คนฺธา อ.กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด ท. น วิชฺชนฺติ ย่อมไม่มี
 เตสํ (ปพฺพชิตานํ) แก่บรรพชิต ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “การทำอย่างนี้ จำเดิมแต่กาลเป็นที่บวชแล้ว ไม่ควรแล้ว, เพราะ
 ว่า การไม่เห็นสัตว์และสังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รัก และการเห็นสัตว์และสังขารทั้ง
 หลาย อันไม่เป็นที่รัก เป็นความทุกข์นั้นแหละ, เพราะเหตุนั้น การที่บรรพชิตทั้งหลาย
 ทำในบรรดาสัตว์และสังขาร สัตว์หรือสังขารใดๆ ให้เป็นรักหรือไม่ให้เป็นที่รัก ย่อมไม่
 ควร” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“บรรพชิตประกอบอยู่ซึ่งตน ในฐานะอันบุคคลไม่ควรประกอบ
 และไม่ประกอบอยู่ซึ่งตน ในฐานะที่บุคคลควรประกอบ ละ
 ประโยชน์ เป็นผู้ถือเอาอารมณฺอันเป็นที่รักโดยปกติ ย่อม
 ต้องการต่อบรรพชิตทั้งหลายผู้ตามประกอบตนโดยปกติ,
 บรรพชิต ไม่สมาคมแล้วกับด้วยสัตว์ทั้งหลายหรือว่าสังขาร
 ทั้งหมด อันเป็นที่รัก กับด้วยสัตว์ทั้งหลายหรือว่าสังขาร
 ทั้งหมด อันไม่เป็นที่รัก ในกาลไหนๆ, เพราะว่า การไม่เห็น
 สัตว์ทั้งหลายหรือว่าสังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รัก และการเห็น
 สัตว์ทั้งหลายหรือว่าสังขารทั้งหลาย อันไม่เป็นที่รัก เป็นเหตุ
 นำความทุกข์มาให้, เพราะเหตุนั้น บรรพชิตไม่ควรทำสัตว์
 หรือว่าสังขารให้เป็นที่รัก, เพราะว่า ความไปปราศจากสัตว์
 หรือสังขารอันเป็นที่รัก เป็นความดำทรมาน, อารมณฺอันเป็น
 ที่รักและไม่เป็นที่รัก ย่อมไม่มีแก่บรรพชิตเหล่าใด, กิเลสเป็น
 เครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่บรรพชิตเหล่านั้น”

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน อภาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เอวํ วิเสสฺสนะของ กรณฺญํ สุทฺธ-
 กัตตาใน ยุตฺตํ กิตฺตบทกัตตฺวาจก ปพฺพชิตกาลโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสฺสนะ
 ใน กรณฺ นคฺคํ ปฏฺฐิสฺสเรใน ยุตฺตํ, หิศฺสํ เหตุโฆตฺตะกะ อทฺทสฺสนํ กิธฺตี ทสฺสนํ กิธฺตี
 สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปิยานํ วิเสสฺสนะของ สตฺตตฺสขารานํ

ฉันทูอวุตตกัมมะใน อทสสน์ อปปียาน์ วิเสสณะของ สตุตตสงฆารานัง ฉันทูอวุตตกัมมะใน ทสสน์ เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ ทุกขัง วิกิตักตตานิ โหติ จคัพพ์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ปิยาน์ อทสสน์ และ อปปียาน์ ทสสน์, ตสฺมา เหตุวัตถะ กาคูตุมัตถสัมปทานใน วฏฏติฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปพฺพชิตฺเตหิ อนภิหิตกัตตานิ กาคูตฺเตสฺส กิตฺติ สงฺขารสฺส กิตฺติ นิทธารณะใน กณฺเฏ เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ จจฺ สงคัพพ์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สตุตฺเตสฺส และ สงฺขารสฺส กณฺเฏ นิทธารณียะและอวุตตกัมมะใน กาคู ปิย กิตฺติ อปปีย กิตฺติ วิกิตกัมมะใน กาคู วา สงคัพพ์ ปทวิกปปีตถะเข้ากับ ปิย และ อปปีย” อิตฺติคัพพ์ อากาเรใน วตฺวาจก ปพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อิมาว วิเสสณะของ คาถาญ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“ปพฺพชิตฺ สุตฺรกัตตานิ ปิเหติฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อโยเค วิเสสณะของ จาเนฏ วิสยาธาระใน ยฺยชฺชํ อพฺภันตฺร-กิริยาของ ปพฺพชิตฺ อตฺตานํ อวุตตกัมมะใน ยฺยชฺชํ โยคสฺมิมิ วิเสสณะของ จาเนฏ วิสยาธาระใน อโยชยฺยํ อพฺภันตฺรกิริยาของ ปพฺพชิตฺ จคัพพ์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อโยเค ยฺยช-มตฺตานํ และ โยคสฺมิมิ อโยชยฺยํ อตฺถํ อวุตตกัมมะใน หิตฺวาจก ปพฺพกาลกิริยาใน ปุตฺวา ปิยคฺคาหิ วิกิตักตตานิ หุตฺวาจก สมานกาลกิริยาใน ปิเหติ อตฺตานํโยคินํ วิเสสณะของ ปพฺพชิตานัง สัมปทานใน ปิเหติ,

ปพฺพชิตฺ สุตฺรกัตตานิ สมาคณฺเฏฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก มาคัพพ์ ปฏฺวิเสระใน สมาคณฺเฏ ปิเยหิ วิเสสณะของ สตุตฺเตหิ และ สงฺขาระหิ สตุตฺเตหิ กิตฺติ สงฺขาระหิ กิตฺติ สหัตถตติยาเข้ากับ สมาคณฺเฏ วา สงคัพพ์ ปทวิกปปีตถะเข้ากับ สตุตฺเตหิ และ สงฺขาระหิ อปปีเยหิ วิเสสณะของ สตุตฺเตหิ และ สงฺขาระหิ สตุตฺเตหิ กิตฺติ สงฺขาระหิ กิตฺติ สหัตถตติยาเข้ากับ สมาคณฺเฏ วา สงคัพพ์ ปทวิกปปีตถะเข้ากับ สตุตฺเตหิ และ สงฺขาระหิ กุทาจัน กาลสัตตมิมิ สมาคณฺเฏ,

หิตฺัพพ์ เหตุชฺชตฺกะ อทสสน์ กิตฺติ ทสสน์ กิตฺติ สุตฺรกัตตานิ โหติฏ

อาชยาตบหกัตตฺวาจก ปิยานํ วิเสสณะของ สตุตฺตสงฺขารานํ
 จัณฺฐิอุตฺตกัมมะใน อทฺสสนํ ทุกฺขํ วิกิตกัตตาใน โหติ อปฺปิยานํ
 วิเสสณะของ สตุตฺตสงฺขารานํ จัณฺฐิอุตฺตกัมมะใน ทสฺสนํ
 จศฺัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ปิยานํ สตุตฺตสงฺขารานํ อทฺสสนํ
 และ อปฺปิยานํ สตุตฺตสงฺขารานํ ทสฺสนํ,

ตสฺมา เหตุวัตถะ ปพฺพชิตฺโต สุกฺตรกัตตาใน กยิราถํ อาชยาต
 บหกัตตฺวาจก สตุตฺตํ กิตฺติ สงฺขารํ กิตฺติ อุตฺตกัมมะใน กยิราถ ปิยํ
 วิกิตกัมมะใน กยิราถ นศฺัพท์ ปฏฺวิเสระใน กยิราถ วา สองศฺัพท์
 ปทวิกปป์ตถะเข้ากับ สตุตฺตํ และ สงฺขารํ, หิศฺัพท์ เหตุโชตกะ
 ปิยาปาโย สุกฺตรกัตตาใน โหติ อาชยาตบหกัตตฺวาจก ปาปโก
 วิกิตกัตตาใน โหติ, คนฺถา สุกฺตรกัตตาใน วิชฺชนฺติ อาชยาต
 บหกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสณะของ ปพฺพชิตานํ สัมปทานใน
 วิชฺชนฺติ นศฺัพท์ ปฏฺวิเสระใน วิชฺชนฺติ, ปิยาปิยํ วิเสสณะของ
 อารมฺมณํ สุกฺตรกัตตาใน นตฺถิ กิริยาบหกัตตฺวาจก เยสํ
 วิเสสณะของ ปพฺพชิตานํ สัมปทานใน นตฺถิ” อิติศฺัพท์ สรุปะ
 ใน อีมา คาคา ฯ

๑๙. ตตฺถ อโยเคติ อยฺยชิตฺตพฺเพ อโยนิโสมนสิกาเร ฯ

ตตฺถ (ปเทสฺ) “อโยเคติ (ปทสฺส “ปพฺพชิตฺเตน) อยฺยชิตฺตพฺเพ (จาเน) อโยนิโสมนสิกาเร” (อิตฺติ
 อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(จาเน) ในฐานะ (ปพฺพชิตฺเตน) อยฺยชิตฺตพฺเพ อันอัน
 บรรพชิต ไม่พึงประกอบ อโยนิโสมนสิกาเร คือว่าในการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอัน
 ไม่แยบคาย” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “อโยเคติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น
 หนา -บทว่า “อโยเค” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อโยเค” ความว่า ในฐานะที่บรรพชิตไม่พึงประกอบ คือ
 ในอโยนิโสมนสิการ

ตตถ วิเสสณะของ ปเทสฺสฺ นิตถารณะใน ปทสฺส “อโยเค” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฺ นิตถารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺถโก “ปพฺพชิตเณ อนภิตกัตตาใน อญฺชิตพฺเพฯ วิเสสณะของ จาเนฯ ก็ดี อโยนิโสมนสิการะ ก็ดี วิสยาธาระใน ยญฺชํ อญฺชิตพฺเพ จาเน วิวริยะใน อโยนิโสมนสิการะฯ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๐. เวลียาโคจราภิเภทสฺส หิ จพฺพิธสฺส อโคจรสฺส เสวนํ อิทฺ อโยนิโสมนสิการโ นาม, ตสฺมี อโยนิโสมนสิการะ อตฺตานํ ยญฺชนโตติ อตฺถโก ฯ

“เวลียาโคจราภิเภทสฺส หิ จพฺพิธสฺส อโคจรสฺส เสวนํ อิทฺ (จาเน) อโยนิโสมนสิการโ นาม, (ปพฺพชิต) ตสฺมี อโยนิโสมนสิการะ อตฺตานํ ยญฺชนโตติ อตฺถโก ฯ

อตฺถโก อธิบาย อิติ ว่า “หิ ก็ เสวนํ อ.การเสพ อโคจรสฺส ซึ่งอโคจร จพฺพิธสฺส อันมีอย่างหก เวลียาโคจราภิเภทสฺส อันต่างด้วยอโคจรมีอโคจรคือหญิงโสเภณีเป็นต้น อโยนิโสมนสิการโ นาม ชื่อว่าอโยนิโสมนสิการ อิทฺ (จาเน) ในที่นี้, (ปพฺพชิต) อ.บรรพชิต ยญฺชนโต ประกอบอยู่ อตฺตานํ ซึ่งตน ตสฺมี อโยนิโสมนสิการะ ในการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคายนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

อธิบายว่า “ก็การเสพอโคจรมี ๖ อย่างมีประเภทมี อโคจรคือหญิงแพศยาเป็นต้น ชื่อว่าอโยนิโสมนสิการในที่นี้, บรรพชิตประกอบตนในอโยนิโสมนสิการนั้น”

“หิศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เสวนํ ลิงคัตถะ เวลียาโคจราภิเภทสฺส ก็ดี จพฺพิธสฺส ก็ดี วิเสสณะของ อโคจรสฺสฯ จญฺฐิอวุตตกัมมะใน เสวนํ อิทฺ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อโยนิโสมนสิการโ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อโยนิโสมนสิการโฯ วิเสสณะของ เสวนํ, ปพฺพชิต สุกธกัตตาใน ปิเหติ ตสฺมี วิเสสณะของ อโยนิโสมนสิการะฯ วิสยาธาระใน ยญฺชนโต อตฺตานํ อวุตตกัมมะใน ยญฺชนโตฯ อัปภันตกริยาของ ปพฺพชิต” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๑. โยคสฺมินฺหิติ ตพฺพิปริเต จ โยนิโสมนสิการะ อญฺชนโต ฯ

“โยคสฺมินฺหิติ (ปทสฺส) “ตพฺพิปริเต จ โยนิโสมนสิการะ (อตฺตานํ) อญฺชนโต” (อติ อตฺถโก) ฯ

(อตุโธ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อญฺญชฺชโต ไม่ประกอบอยู่ (อตุตฺตานํ) ซึ่งตน โยนิโส-
มนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแนบคาย ตพฺพิปริเต อันตรงกันข้าม
จากการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแนบคายนั้น จ ด้วย” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บท “โยคสุมินฺหิ” ว่า “โยคสุมิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “โยคสุมิ” ความว่า ไม่ประกอบตนในโยนิโสมนสิการ อันตรงกันข้ามจาก
อโยนิโสมนสิการนั้นด้วย

“โยคสุมิ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโธ “ตพฺพิปริเต
วิเสสณะของ โยนิโสมนสิกาเรฯ วิสยาหาระใน อญฺญชฺชโต อตุตฺตานํ อวุตตกัมมะใน
อญฺญชฺชโตฯ อัปภันตกิริยาของ ปพฺพชิตโต จศัพท์ ปทสมุจยัตตะเข้ากับ ตพฺพิปริเต
โยนิโสมนสิกาเร อญฺญชฺชโต” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโธฯ ลิงคัตตะ ฯ

๒๒. อตุถํ หิตฺวาติ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย อธิสึลาทิสฺสขตฺตยํ อตุโธ นาม, ตํ อตุถํ
หิตฺวา ฯ

“อตุถํ หิตฺวาติ (ปททวยสฺส) “ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย อธิสึลาทิสฺสขตฺตยํ อตุโธ นาม, ตํ อตุถํ
หิตฺวา” (อิตติ อตุโธ) ฯ

(อตุโธ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อธิสึลาทิสฺสขตฺตยํ อ.หมวดสามแห่งสิกขามีอธิศีลเป็นต้น
อตุโธ นาม ชื่อว่าประโยชน์, หิตฺวา ละแล้ว ตํ อตุถํ ซึ่งประโยชน์นั้น ปฏฺจาย
จำเดิม ปพฺพชิตกาลโต แต่กาลเป็นที่บวชแล้ว” (อิตติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวด
สองแห่งบท “อตุถํ หิตฺวาติ ว่า “อตุถํ หิตฺวา” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “อตุถํ หิตฺวา” ความว่า ไตรสิกขามีอธิศีลเป็นต้น ชื่อว่าประโยชน์,
ละประโยชน์นั้น จำเดิมแต่กาลเป็นที่บวชแล้ว

“อตุถํ หิตฺวา” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโธ
“ปพฺพชิตกาลโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสณะใน หิตฺวา อธิสึลาทิสฺสขตฺตยํ
ลิงคัตตะ นามศัพท์ สัณญาโชตกะเข้ากับ อตุโธฯ วิเสสณะของ อธิสึลาทิสฺสขตฺตยํ,
ตํ วิเสสณะของ อตุถํฯ อวุตตกัมมะใน หิตฺวาฯ ปพฺพกาลกิริยาใน หิตฺวา” อิตติศัพท์
สรุปะใน อตุโธฯ ลิงคัตตะ ฯ

๒๓. ปิยคุคาหิติ ปรุจกามคุณสงฆาตํ ปิยเมว คณฺหนโต ฯ

“ปิยคุคาหิติ (ปทสฺส) “ปรุจกามคุณสงฆาตํ ปิยํ เอว (อารมฺมณํ) คณฺหนโต” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตฺติ) ว่า “คณฺหนโต ถือเอาอยู่ (อารมฺมณํ) ซึ่งอารมณํ ปิยํ เอว อันเป็นที่รัก ปรุจกามคุณสงฆาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่ากามคุณห้าอันนี้” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปิยคุคาหิติ ว่า “ปิยคุคาหิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปิยคุคาหิ” ความว่า ถือเอาอารมณอันเป็นที่รักนั้นแหละ กล่าวคือกามคุณ ๕

“ปิยคุคาหิ” สรุประใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุประใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “ปรุจกาม-
คุณสงฆาตํ วิเสสณะของ อารมฺมณํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปิยํฯ วิเสสณะของ
อารมฺมณํฯ อวุตตกัมมะใน คณฺหนโตฯ อัปภันตรกิริยาของ ปพฺพชิต” อิตฺติศัพท์ สรุประ
ใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๔. ปิเเหตุตฺตานุโยคินฺนติ ตาย ปฏฺฐิตฺติยา สาสนโต จูโต คิหิภาวํ ปตฺวา ปจฺฉา
เย อตฺตานุโยคํ อนุยฺยตฺตา สีลาทีนํ สมฺปาเทตฺวา เทวมนุสฺसानํ สนฺติกา สกฺกา
รณฺนติ, เตสํ ปิเเหตุ, “อโห วตทํปิ เอวรูปํ อสฺสสนฺติ อิจฺฉตีติ อตฺโถ ฯ

“ปิเเหตุตฺตานุโยคินฺนติ (คาถาปทสฺส) “(ปพฺพชิต) ตาย ปฏฺฐิตฺติยา สาสนโต จูโต คิหิภาวํ
ปตฺวา, ปจฺฉา เย (ปพฺพชิตา) อตฺตานุโยคํ อนุยฺยตฺตา สีลาทีนํ (สิกฺขตฺตยานิ) สมฺปาเทตฺวา
เทวมนุสฺसानํ สนฺติกา สกฺกา รณฺนติ, เตสํ (ปพฺพชิตานํ) ปิเเหตุ, ‘อโห วต อหํปิ เอวรูปํ
อสฺสสนฺติ อิจฺฉตีติ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อรรธ อิตฺติ ว่า “(ปพฺพชิต) อ.บรรพชิต จูโต ผู้เคลื่อนแล้ว สาสนโต จาก
ศาสนา ตาย ปฏฺฐิตฺติยา ด้วยการปฏิบัตินั้น ปตฺวา ถึงแล้ว คิหิภาวํ ซึ่งความ
เป็นแห่งคฤหัสถ์ ปิเเหตุ ย่อมปรารภนา เตสํ (ปพฺพชิตานํ) ต่อ-, เย (ปพฺพชิตา)
อ.บรรพชิต ท. เหล่าใด อนุยฺยตฺตา ตามประกอบแล้ว อตฺตานุโยคํ ตามประกอบซึ่ง
ตน สีลาทีนํ (สิกฺขตฺตยานิ) ยังหมวดสามแห่งสิกขา ท. มีศีลเป็นต้น สมฺปาเทตฺวา
ให้ถึงพร้อมแล้ว ลณฺนติ ย่อมได้ สกฺกา รณฺนติ ซึ่งสักการะ สนฺติกา จากสำนัก เทว-
มนุสฺसानํ ของเทวดาและมนุษย์ ท., -บรรพชิต ท. เหล่านั้น, อิจฺฉติ ย่อมปรารภนา
อิตฺติ ว่า ‘อโห วต โอหนอ อหํปิ แม้ อ.เรา เอวรูปํ เป็นผู้มีอย่างนี้เป็นรูป อสฺส

พึงเป็น' อิติ ดังนี้ ปจฺฉา ในกาลภายหลัง" อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาท
แห่งพระคาถา "ปิเหตตฺตานุโยคินฺนติ" ว่า "ปิเหตตฺตานุโยคิน" ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า "ปิเหตตฺตานุโยคิน" ความว่า บรรพชิตเคลื่อนจากศาสนาด้วย
การปฏิบัตินั้น ถึงความเป็นคฤหัสถ์ ย่อมปรารภนาต่อเหล่าบรรพชิตผู้ติดตามประกอบ
แล้ว ตามประกอบตน ยังไตรสิกขามีศีลเป็นต้นให้ถึงพร้อมแล้ว ย่อมได้สักการะจาก
สำนักของเทวดาและมนุษย์ ย่อมปรารภนาว่า 'โอหนอ แม้เราพึงเป็นผู้เห็นปานนี้' ดังนี้
ในภายหลัง

"ปิเหตตฺตานุโยคิน" สรุปะไน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสุส ๕ สามีสัมพันธะใน
อตฺถุ "ปพฺพชิตฺ สุตฺรกัฏฏาไน ปิเหติ และ อิจฺฉติ ปิเหติ กิตฺติ อิจฺฉติ กิตฺติ อาชยตบ
กัฏฏวาก ตาย วิเสสณะของ ปฏิปตฺติยา ๕ กระณะไน จุโต สาสนโต อปาทานไน จุโต ๕
วิเสสณะของ ปพฺพชิตฺ คิหิภาวํ สัมปาปฺณียกัมมะไน ปตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปิเหติ,
เย วิเสสณะของ ปพฺพชิตา ๕ สุตฺรกัฏฏาไน ลภณฺติ ๕ อาชยตบกัฏฏวาก ปจฺฉา
กาลสัตตมีไน ลภณฺติ อตฺตฺตานุโยคํ ๕ กิริยาวิเสสณะไน อนุยุตฺตา ๕ วิเสสณะของ ปพฺพชิตา
สีลาทีนํ วิเสสณะของ สิกฺขชุตฺตยาไน ๕ การิตกัมมะไน สมฺปาเทตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาไน
ลภณฺติ เทวมานุสฺसानํ สามีสัมพันธะไน สนฺติกา ๕ อปาทานไน ลภณฺติ สกฺกาเร อวฺตต-
กัมมะไน ลภณฺติ, เตสํ วิเสสณะของ ปพฺพชิตานํ ๕ สัมปทานไน ลภณฺติ, 'โอโห อัจฉริยัถะ
วตศัพฺพํ สังกัปปตฺถะ อปิสัพฺพํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อหํ ๕ สุตฺรกัฏฏาไน อสฺสํ ๕ อาชยต-
บกัฏฏวาก เหวรุโป วิกตีกัฏฏาไน อสฺสํ' อิตฺติศัพท์ อากาเรไน อิจฺฉติ" อิตฺติศัพท์
สรุปะไน อตฺถุ ๕ ลิงคัถะ ๕

๒๕. มา ปิเยหีติ ปิเยหิ สตุเตหิ วา สงฺขารเหติ วา กุทาจนํ เอกกฺขณเณปี น
สมาคฺคเจยฺย, ตถา อปฺปิเยหิ ๕

"มา ปิเยหีติ (ปทสุส "ปพฺพชิตฺ) ปิเยหิ สตุเตหิ วา สงฺขารเหติ วา กุทาจนํ เอกกฺขณเณปี น
สมาคฺคเจยฺย, ตถา (ปพฺพชิตฺ) อปฺปิเยหิ (สตุเตหิ วา สงฺขารเหติ วา น สมาคฺคเจยฺย)" (อิตฺติ
อตฺถุ) ๕

(อตฺถุ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า "(ปพฺพชิตฺ) อ.บรรพชิต น สมาคฺคเจยฺย ไม่พึงสมาคม
สตุเตหิ วา ด้วยสัตว์ ท. หรือ สงฺขารเหติ วา หรือว่าด้วยสังขาร ท. ปิเยหิ อันเป็น

ที่รัก กุทาจน ในกาลไหนๆ เอกกษณปิ คือว่าแม่ในขณะหนึ่งๆ, ตถา อ.เหมือน
อย่างนั้น (ปพฺพชิต) อ.บรรพชิต (น สมาคฺจเจยฺย) ไม่พึงสมาคม (สตุเตหิ วา)
ด้วยสัตว์ ท. หรือ (สงฺขารเหหิ วา) หรือว่าด้วยสังขาร ท. อปฺปิเยหิ อันไม่เป็นที่รัก
(อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มา ปิเยหิตฺติ ว่า “มา ปิเยหิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “มา ปิเยหิ” ความว่า บรรพชิตไม่พึงสมาคมกับด้วยสัตว์ทั้งหลายหรือ หรือว่า
สังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รัก ในกาลไหนๆ คือว่าแม่ในขณะหนึ่งๆ, เช่นกัน บรรพชิต
ไม่พึงสมาคม กับด้วยสัตว์ทั้งหลายหรือ หรือว่าสังขารทั้งหลาย อันไม่เป็นที่รัก

“มา ปิเยหิ” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ปพฺพชิต
สุทฺธกัตตาใน สมาคฺจเจยฺยฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ปิเยหิ วิเสสณะของ สตุเตหิ และ
สงฺขารเหหิ สตุเตหิ กิตฺติ สงฺขารเหหิ กิตฺติ สหัตถตติยาเข้ากับ สมาคฺจเจยฺย วา สองศัพท์
ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สตุเตหิ และ สงฺขารเหหิ กุทาจน กาลสัตตมีใน สมาคฺจเจยฺย
อปิศัพท์ อเปกษัตตะเข้ากับ เอกกษณ กุทาจน กิตฺติ เอกกษณ กิตฺติ กาลสัตตมีใน
สมาคฺจเจยฺย กุทาจน วิวริยะใน เอกกษณฯ วิวระน นศัพท์ ปฏิเสระใน สมาคฺจเจยฺย,
ปพฺพชิต วิเสสลาภของ ตถาฯ สุทฺธกัตตาใน สมาคฺจเจยฺยฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก
อปฺปิเยหิ วิเสสณะของ สตุเตหิ และ สงฺขารเหหิ สตุเตหิ กิตฺติ สงฺขารเหหิ กิตฺติ สหัตถตติยา
เข้ากับ สมาคฺจเจยฺย วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สตุเตหิ และ สงฺขารเหหิ”
อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๒๖. กิการณา ? ปิยานณฺหิ วิโยควเสน อทสฺสนํ อปฺปิยานณฺจ อุปสงฺกมฺนวเสน ทสฺสนํ
ทุกฺขํ ฯ

“กิการณา (ปพฺพชิต ปิเยหิ สตุเตหิ วา สงฺขารเหหิ วา อปฺปิเยหิ สตุเตหิ วา สงฺขารเหหิ วา
มา สมาคฺจเจยฺย” อิตฺติ ปุจฉา) ?

“ปิยานํ หิ (สตุตานํ วา สงฺขารานํ วา) วิโยควเสน อทสฺสนํ (จ) อปฺปิยานํ จ (สตุตานํ วา
สงฺขารานํ วา) อุปสงฺกมฺนวเสน ทสฺสนํ ทุกฺขํ (โหติ” อิตฺติ วิสฺสฺซฺชน) ฯ

(ปุจฉา) อ.อันถาม (อิตฺติ) ว่า “(ปพฺพชิต) อ.บรรพชิต (มา สมาคฺจเจยฺย) ไม่พึง
สมาคม (สตุเตหิ วา) ด้วยสัตว์ ท. หรือ (สงฺขารเหหิ วา) หรือว่าด้วยสังขาร ท.

(ปิเยหิ) อันเป็นที่รัก (สตุเตหิ วา) ด้วยสัตว์ ท. หรือ (สงฺขารเหหิ วา) หรือว่า ด้วยสังขาร ท. อปปิเยหิ อันไม่เป็นที่รัก ก็การณา เพราะเหตุอะไร ? (อิตติ) ดังนี้ ฯ

(วิสสุชฺชนํ) อ.อันแก่ (อิตติ) ว่า “หิ เพราะว่า อทสฺสนํ อ.การไม่เห็น (สตุตานํ วา) ซึ่งสัตว์ ท. หรือ (สงฺขารานํ วา) หรือว่าซึ่งสังขาร ท. ปิยานํ อันเป็นที่รัก วิโยควเสน ด้วยสามารถแห่งความพลัดพราก (จ) ด้วย ทสฺสนํ อ.การเห็น (สตุตานํ วา) ซึ่งสัตว์ ท. หรือ (สงฺขารานํ วา) หรือว่าซึ่งสังขาร ท. อปปิยานํ อันไม่เป็นที่รัก อุปสงฺกมณวเสน ด้วยสามารถแห่งการเข้าไปหา (จ) ด้วย ทุกฺขํ เป็นเหตุนำมา ซึ่งความทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น” อิตติ ดังนี้ ฯ

ถามว่า “บรรพชิตไม่พึงสมาคมกับด้วยสัตว์ทั้งหลายหรือ หรือว่าสังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รัก กับด้วยสัตว์ทั้งหลายหรือ หรือว่าสังขารทั้งหลาย อันไม่เป็นที่รัก เพราะเหตุอะไร ?”

แก้ว่า “เพราะว่าการไม่เห็นสัตว์ทั้งหลายหรือ หรือว่าสังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รัก ด้วยสามารถแห่งความพลัดพราก และการเห็นสัตว์ทั้งหลายหรือ หรือว่าสังขารทั้งหลาย อันไม่เป็นที่รัก ด้วยสามารถแห่งการเข้าไปหา เป็นเหตุนำทุกข์มาให้”

“ปพฺพชฺชิตो สุทฺธกตฺตาโน สมาคฺคเจยฺย อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ก็การณา เหตุใน สมาคฺคเจยฺย ปิเยหิ วิเสสฺนะของ สตุเตหิ และ สงฺขารเหหิ สตุเตหิ ก็ดี สงฺขารเหหิ ก็ดี สหตฺถตติยาเข้ากับ สมาคฺคเจยฺย วา สองคํพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ สตุเตหิ และ สงฺขารเหหิ อปปิเยหิ วิเสสฺนะของ สตุเตหิ และ สงฺขารเหหิ สตุเตหิ ก็ดี สงฺขารเหหิ ก็ดี สหตฺถตติยาเข้ากับ สมาคฺคเจยฺย วา สองคํพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ สตุเตหิ และ สงฺขารเหหิ มาคํพท์ ปฏิเสระโน สมาคฺคเจยฺย” อิตติคํพท์ สฺรูปะโน ปุจฺฉาฯ ลิงคัตตะ ฯ

“หิคํพท์ เหตุโชตกะ อทสฺสนํ ก็ดี ทสฺสนํ ก็ดี สุทฺธกตฺตาโน โหติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปิยานํ วิเสสฺนะของ สตุตานํ และ สงฺขารานํ สตุตานํ ก็ดี สงฺขารานํ ก็ดี ญฺฐีวุตตกัมมะ ใน อทสฺสนํ วา สองคํพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ สตุตานํ และ สงฺขารานํ วิโยควเสน ตติยาวิเสสฺนะใน อทสฺสนํ อปปิยานํ วิเสสฺนะของ สตุตานํ และ สงฺขารานํ สตุตานํ ก็ดี สงฺขารานํ ก็ดี ญฺฐีวุตตกัมมะใน ทสฺสนํ วา สองคํพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ สตุตานํ และ สงฺขารานํ อุปสงฺกมณวเสน ตติยาวิเสสฺนะใน ทสฺสนํ ทุกฺขํ วิกตีกตฺตาโน โหติ

จ สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ ปิยาน วิโยควเสน อทสสน์ และ อปปิยาน์
อุปสงกมนวเสน ทสสน์” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสสชชนนฺๆ ลิงคัตตะ ๖

๒๗. **ตสฺมาติ** ยสฺมา อิหํ อุภยํปิ ทุกฺขํ, ตสฺมา กณฺจि สตุตฺตํ วา สงฺขารํ วา ปิยํ นาม
น กรเญย ๖

“ตสฺมาติ (ปทสฺส) “ยสฺมา อิหํ อุภยํปิ (ทสฺสนาทสฺสน์) ทุกฺขํ (โหติ), ตสฺมา (ปพฺพชิตฺโต)
กณฺจิ สตุตฺตํ วา สงฺขารํ วา ปิยํ นาม น กรเญย” (อติ อตฺโถ) ๖

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(ทสฺสนาทสฺสน์) อ.การเห็นและการไม่เห็น อิหํ อุภยํปิ
แม้ทั้งสองนี้ ทุกฺขํ เป็นนามาซึ่งความทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เพราะเหตุใด,
ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ปพฺพชิตฺโต) อ.บรรพชิต น กรเญย ไม่พึงกระทำ สตุตฺตํ วา
ซึ่งสัตว์หรือ สงฺขารํ วา หรือว่าซึ่งสังขาร กณฺจิ ใดๆ ปิยํ นาม ชื่อว่าให้เป็นที่รัก”
(อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตสฺมาติ ว่า “ตสฺมา” ดังนี้ ๖

บทว่า “ตสฺมา” ความว่า การเห็นและการไม่เห็นแม้ทั้งสองนี้ เป็นเหตุนำทุกข์มาให้
เพราะเหตุใด, เพราะเหตุนั้น บรรพชิตไม่พึงทำสัตว์หรือ หรือว่าสังขารใดๆ ชื่อว่าให้
เป็นที่รัก

“ตสฺมา” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อปิศัพท์
อเปกษัตตะเข้ากับ อุภยํ อิหํ กิตฺติ อุภยํ กิตฺติ วิเสสณะของ ทสฺสนาทสฺสน์ๆ สุตฺถกัตตาใน
โหติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ยสฺมา เหตุใด โหติ ทุกฺขํ วิกิตกัตตาใน โหติ, ตสฺมา
เหตุวัตตะ ปพฺพชิตฺโต สุตฺถกัตตาใน กรเญยๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก กณฺจิ วิเสสณะ
ของ สตุตฺตํ และ สงฺขารํ สตุตฺตํ กิตฺติ สงฺขารํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน กรเญย วา สองศัพท์
ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สตุตฺตํ และ สงฺขารํ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปิยํๆ วิกิต-
กัตตาใน กรเญย นศัพท์ ปฏิเสธะใน กรเญย” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตตะ ๖

๒๘. **ปิยาปาโยติ** ปิเยหิ อปาโย วิโยโค ๖

“ปิยาปาโยติ ปิเยหิ (สตุตฺตสงฺขารเหติ) อปาโย วิโยโค ๖

อปาโย อ.การไปปราศ วิโยโค คือว่า อ.การพลัดพราก (สตตสงฺขารเหติ) จากสัตว์ และสังขาร ท. ปิเยหิ อันเป็นที่รัก “ปิยาปาโยติ” ชื่อว่าปิยาปาโย

การไปปราศ คือการพลัดพรากจากเหล่าสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก ชื่อว่าปิยาปาโย

“ปิยาปาโย” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปิยาปาโย ปิเยหิ วิเสสนะของ สตตสงฺขารเหติฯ อปาทานใน อปาโย และ วิโยโค อปาโย ก็ดี วิโยโค ก็ดี ลิงคัตตะ ฯ

๒๙. ปาปโกติ ลามโก ฯ

“ปาปโกติ (ปทสฺส) “ลามโก” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ลามโก เป็นความต่ำทราม” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปาปโกติ ว่า “ปาปโก” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปาปโก” แปลว่า อันต่ำทราม

“ปาปโก” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ลามโก วิกตีกัตตาโน โหติ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๓๐. คนฺธา เตสํ น วิชฺชนุตฺติติ เยสํ ปิยํ นตฺถิ, เตสํ อภิขฺฌา กายคนฺโถ ปหิยติ, เยสํ อปฺปิยํ นตฺถิ, เตสํ พฺยาปาโท กายคนฺโถ ปหิยติ, เตสํ ปน ทฺวิสฺส ปหิเนสฺส เสสคนฺธาปิ ปหิณา นาม โหณฺติ, ตสฺมา ปิยํ วา อปฺปิยํ วา น กตฺตพฺพนฺติ อตุโถ ฯ

“คนฺธา เตสํ น วิชฺชนุตฺติติ (คาถาปาทสฺส) “เยสํ (ปพฺพชิตานํ) ปิยํ (อารมฺมณํ) นตฺถิ, เตสํ (ปพฺพชิตานํ) อภิขฺฌา กายคนฺโถ ปหิยติ; เยสํ (ปพฺพชิตานํ) อปฺปิยํ (อารมฺมณํ) นตฺถิ, เตสํ (ปพฺพชิตานํ) พฺยาปาโท กายคนฺโถ ปหิยติ; เตสํ ปน ทฺวิสฺส (คนฺเถสฺส เตหิ ปพฺพชิตเหติ) ปหิเนสฺส, (เตหิ ปพฺพชิตเหติ) เสสคนฺธาปิ ปหิณา นาม โหณฺติ, ตสฺมา (อารมฺมณํ ปพฺพชิตเณ) ปิยํ วา อปฺปิยํ วา น กตฺตพฺพนฺติ อตุโถ ฯ

อตุโถ อ.อรรถ อิตติ ว่า “(อารมฺมณํ) อารมณํ ปิยํ อันเป็นที่รัก นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ (ปพฺพชิตานํ) แก่บรรพชิต ท. เหล่าใด, กายคนฺโถ อ.กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด

ในกาย อภิขุมา คือ อ.อภิขมา เตส (ปพฺพชิตานํ) อันบรรพชิต ท. เหล่านั้น ปหิยติ ย่อมละได้; (อารมฺมณํ) อ.อารมณ (อปฺปิยํ) อันไม่เป็นที่รัก นตฺถิ ย่อมไม่มี เยส (ปพฺพชิตานํ) แก่บรรพชิต ท. เหล่าใด, กายคนฺโถ อ.กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด ในกาย พยาปาโท คือ อ.พยาบาท เตส (ปพฺพชิตานํ) อันบรรพชิต ท. เหล่านั้น ปหิยติ ย่อมละได้; ปน ก็ (คนฺถสฺส) ครั้นเมื่อกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด ท. ทวีสุ สอง เตส เหล่านั้น (เตหิ ปพฺพชิตฺเทหิ) อันบรรพชิต ท. เหล่านั้น ปหิเนสฺส ละแล้ว, เสสคนฺถาปิ แม้ อ.กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดที่เหลือ ท. (เตหิ ปพฺพชิตฺเทหิ) ปหิณา นาม ชื่อว่าเป็นกิเลส อันบรรพชิต ท. เหล่านั้น ละได้แล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น; ตสฺมา เพราะ เหตุนั้น (อารมฺมณํ) อ.อารมณ (ปพฺพชิตฺเตน) อันบรรพชิต น กาทพฺพํ ไม่พึงกระทำ ปิยํ วา ให้เป็นที่รักหรือ อปฺปิยํ วา หรือว่าไม่ให้เป็นที่รัก” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “คนฺถา เตส น วิชฺชนฺติ” ว่า “คนฺถา เตส น วิชฺชนฺติ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “คนฺถา เตส น วิชฺชนฺติ” ความว่า อารมณอันเป็นที่รัก ย่อมไม่มี แก่บรรพชิตเหล่าใด, กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดในกาย คืออภิขมา อันบรรพชิตเหล่านั้น ย่อมละได้, อารมณอันไม่เป็นที่รัก ย่อมไม่มีแก่บรรพชิตเหล่าใด, กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดในกาย คือพยาบาท อันบรรพชิตเหล่านั้น ย่อมละได้, ก็เมื่อกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด ๒ อย่างเหล่านั้น อันบรรพชิตเหล่านั้น ละได้แล้ว, แม้กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดที่เหลือทั้งหลาย ชื่อว่าเป็นกิเลสอันบรรพชิตเหล่านั้นละได้แล้ว, เพราะฉะนั้น อารมณ อันบรรพชิตไม่พึงทำให้เป็นที่รักหรือ หรือว่าไม่ให้เป็นที่รัก

“คนฺถา เตส น วิชฺชนฺติ” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน อตฺถโก “ปิยํ วิเสสณะของ อารมฺมณฺญ สฺมกตฺตาไน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก เยส วิเสสณะของ ปพฺพชิตานํฯ สัมปทานไน นตฺถิ, อภิขุมา วิเสสลาภีของ กายคนฺโถฯ วุตตกัมมะไน ปหิยติฯ อาขยาตบทกัมมฺวาจก เตส วิเสสณะของ ปพฺพชิตานํฯ ญฺญูฐิ-อนภิทกตฺตาไน ปหิยติ, อปฺปิยํ วิเสสณะของ อารมฺมณฺญ สฺมกตฺตาไน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก เยส วิเสสณะของ ปพฺพชิตานํฯ สัมปทานไน นตฺถิ, พยาปาโท วิเสสลาภีของ กายคนฺโถฯ วุตตกัมมะไน ปหิยติฯ อาขยาตบทกัมมฺวาจก เตส วิเสสณะของ ปพฺพชิตานํฯ ญฺญูฐิอนภิทกตฺตาไน ปหิยติ, ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ

เตสุ กิธี ทวีสุ กิธี วิเสสชะของ คนเถสุๆ ลักษณะใน ปหิเนสุๆ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสชะของ ปพพชิตะหิๆ อนภิหิตกัตตาใน ปหิเนสุ, อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้า เสสคนถาๆ สุทธกัตตาใน โหนติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เตหิ วิเสสชะของ ปพพชิตะหิๆ อนภิหิตกัตตาใน ปหิเนา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปหิเนาๆ วิกติกัตตาใน โหนติ, ตสฺมา เหตุวัตตะ อารมมณฺๆ วุตตกัมมะใน กตฺตพฺพๆ กิตฺตบทกัมมวาทก ปพพชิตะน อนภิหิตกัตตาใน กตฺตพฺพ ปิย กิธี อปฺปิย กิธี วิกติกัมมะใน กตฺตพฺพ วา สองศัพท์ ปทวิกปฏิตตะเข้ากับ ปิย และ อปฺปิย นศัพท์ ปฏิเสระใน กตฺตพฺพ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตตะ ๕

๓๑. เทสनावसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปาปฺณิสฺสุ ๕

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสุ ๕

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนึ มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น

เทสनावसानะ กาลสัตตมีใน ปาปฺณิสฺสุ พหุ วิเสสชะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปาปฺณิสฺสุๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนึ วิเสสชะของ อริยผลานิๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสุ ๕

๓๒. เต ปน ตโย ชนา “มยฺ วินา ภวิทฺตุํ น สกฺโกมาติ วิพฺภมิตฺวา เคหเมว อคฺมฺสูติ ๕

เต ปน ตโย ชนา “มยฺ วินา ภวิทฺตุํ น สกฺโกมาติ (มนฺเตตฺวา) วิพฺภมิตฺวา เคหํ เอว อคฺมฺสู อิติ ๕

ปน ส่วนว่า ชนา อ.ชน ท. ตโย สาม เต เหล่านั้น (มนฺเตตฺวา) ปรึกษากันแล้ว อิติ ว่า “มยฺ อ.เรา ท. น สกฺโกม ย่อมไม่อาจ ภวิทฺตุํ เพื่ออันเป็น วินา แยกจากกันได้” อิติ ดังนี้ วิพฺภมิตฺวา สึกแล้ว อคฺมฺสู ได้ไปแล้ว เคหํ เอว สู่เรือนนั้นเที่ยว อิติ ดังนี้ แล ๕

ส่วนพวกชน ๓ คนเหล่านั้น ปรีชากันว่า “พวกเรา ไม่อาจเพื่อจะเป็นผู้แยกกันได้”
ดังนี้ จึงสึก แล้วได้ไปสู่เรือนนั้นแหละ ดังนี้แล

ปณศัพท ปักขันทรโศตกะ เต ก็ดี ตโย ก็ดี วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน อคมฺสฯ
อาชยาดบทกัตตฺวาจาก “มยฺ สุทธกัตตาใน สกฺโกมฺฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก วินา กิริยา-
วิเสสณะใน ภวิตฺตฺฯ ตุมฺตถสํปทานใน สกฺโกม นศัพท ปฏฺิเสระใน สกฺโกม” อิตศัพท
อาการใน มนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิพฺภมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมฺส
เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ เคหฺฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคมฺส อิตศัพท สมานะ ฯ

.....

ตโยปพฺพชิตวตฺถุ

ตโยปพฺพชิตวตฺถุ (นิฎฺฐิต)

ตโยปพฺพชิตวตฺถุ อ.เรื่องแห่งบรรพชิต ๓ รูป (นิฎฺฐิต) จบแล้ว ฯ

ตโยปพฺพชิตวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฎฺฐิตฺฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องบรรพชิต ๓ รูป

=====

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

ปิยวคฺควณฺณา

เป็นฉนฺฐิตูปริสสฺมาส โดยมิตติยาตูปริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณฺเณติ เอตายาติ วณฺณนา. (วณฺณ วิตถาเร ในการขยายความ + เณปัจจัย + ยุปัจจัย + อาปัจจัย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(ปณฺหิโต) อ.บัณฑิต วณฺเณติ ย่อมพรรณนา เอตาย (วาจาย) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอสํ วาจา) อ.วาจานั้น วณฺณนา ชื่อว่าวณฺณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณนา)

๒. ปิเยน สลฺลฺกฺขิตํ วคฺโค ปิยวคฺโค. (ปิย + สลฺลฺกฺขิต + วคฺค) ตติยาตูปริสสฺมาส วคฺโค อ.วรรค (ปณฺหิเตน) สลฺลฺกฺขิตํ อันบัณฑิต กำหนดแล้ว ปิเยน ด้วยความรัก ปิยวคฺโค ชื่อว่าปิยวคฺค. (วรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความรัก)

๓. ปิยวคฺคสฺส วณฺณนา ปิยวคฺควณฺณา. (ปิยวคฺค + วณฺณนา) ฉนฺฐิตูปริสสฺมาส วณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนา ปิยวคฺคสฺส ซึ่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความรัก ปิยวคฺควณฺณา ชื่อว่าปิยวคฺควณฺณา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณनावรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความรัก)

ตโยปพฺพชิตฺวตฺถุ

เป็นฉนฺฐิตูปริสสฺมาส โดยมีอสมาหารทิกุสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตโย ปพฺพชิตา ตโยปพฺพชิตา. (ติ + ปพฺพชิต) อสมาหารทิกุสฺมาส

ปพฺพชิตา อ.บรรพชิต ท. ตโย สาม ตโยปพฺพชิตา ชื่อว่าตโยปพฺพชิต. (บรรพชิต ๓ รูป)

๒. ตโยปพฺพชิตานํ วตฺถุ ตโยปพฺพชิตวตฺถุ. (ตโยปพฺพชิต + วตฺถุ) ฉนฺฐิตูปริสสฺมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง ตโยปพฺพชิตานํ แห่งบรรพชิตสาม ท. ตโยปพฺพชิตวตฺถุ. (เรื่องบรรพชิต ๓ รูป)

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดาทั้งหลาย)

เอกปุตตโก

เป็นอสมาหารทิสฺมาส มิวีเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ปุตตโก จาติ เอกปุตตโก. (เอก + ปุตตก)

เอโก จ อ.คนเดียวด้วย โส อ.คนเดียวนั้น ปุตตโก จ เป็นบุตรน้อยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
เอกปุตตโก ชื่อว่าเอกปุตตก. (บุตรน้อยคนเดียว)

มนาโป

เป็นหุติยาตปฺปริสฺสมาส, กิตฺตสฺมาส, เหตุกัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ มิวีเคราะห์ว่า

มนํ อาเปตฺติ มนาโป, เอกปุตตโก. (มนสฺสทฺทูปปท + อาป พฺยาปเน ในความเอิบอาบ + เณ
ปัจจยฺ + อปัจจย)

(โย เอกปุตตโก) อ.บุตรน้อยคนเดียวใด มนํ ยังใจ อาเปติ ย่อมให้เอิบอาบ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส เอกปุตตโก) อ.บุตรน้อยคนเดียวนั้น มนาโป ชื่อว่ามนาบ (ยังใจให้เอิบอาบ), ได้แก่บุตรน้อยคน
เดียว.

เอกทิวโส

เป็นอสมาหารทิสฺมาส มิวีเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส
ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

ปพฺพชิตฺกามา, ปุตโต

เป็นจตุตถิตปฺปริสฺสมาส, กิตฺตสฺมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ มิวีเคราะห์ว่า

ปพฺพชิตฺ กามาเตตฺติ ปพฺพชิตฺกามา, ปุตโต. (ปพฺพชิตฺสทฺทูปปท + กมฺ กนฺตยํ ในความใคร่ +
ณปัจจย)

(โย ปุตโต) อ.บุตรใด กามาเตติ ย่อมใคร่ ปพฺพชิตฺ เพื่ออันบวช อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุตโต)
อ.บุตรนั้น ปพฺพชิตฺกามา ชื่อว่าปพฺพชิตฺกาม (ผู้ใคร่เพื่อจะบวช, ผู้ประสงค์เพื่อจะบวช)

ทวารพาหา

เป็นฉนฺตูปปฐิสสํมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

ทวารสฺส พาหา ทวารพาหา. (ทวาร + พาหา)

พาหา อ.บาน ทวารสฺส แห่งประตู ทวารพาหา ชื่อว่าทวารพาหา. (บานประตู)

สรีรวลณฺโ

เป็นสัดตมิตฺตปฐิสสํมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

สรีเร วลณฺโ สรีรวลณฺโ. (สรีร + วลณฺ)

วลณฺโ อ.วลฺณฺชะ สรีเร ในสรีระ สรีรวลณฺโ ชื่อว่าสรีรวลณฺ. (วลฺณฺชะในสรีระ)

ปพฺพชิตกาโล

เป็นวิเสสนบุพฺพพบทกัมมธารยสํมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

ปพฺพชิตญจ ตํ กาโล จาติ ปพฺพชิตกาโล. (ปพฺพชิต + กาล)

ปพฺพชิต จ อ.อันบวชแล้วด้วย ตํ อ.อันบวชแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น ปพฺพชิตกาโล ชื่อว่าปพฺพชิตกาล. (กาลเป็นที่บวชแล้ว)

ภิกฺขุญฺปสฺสโย

เป็นฉนฺตูปปฐิสสํมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

ภิกฺขุณฺนี อุปสฺสโย ภิกฺขุญฺปสฺสโย. (ภิกฺขุณฺนี + อุปสฺสโย)

อุปสฺสโย อ.ที่เป็นที่พำนัก ภิกฺขุณฺนี ของภิกษุณี ท. ภิกฺขุญฺปสฺสโย ชื่อว่าภิกฺขุญฺปสฺสโย. (ที่พำนัก
ของภิกษุณี)

ปิยคฺคาทึ, ปพฺพชิตอ

เป็นทุตฺติยาตฺตปฐิสสํมาสํ, กิตฺตตสํมาสํ, กัตตฺรูป, ตสฺสสํสาธนะ มิวิเคราะหฺว่า

ปิยํ คณฺหาติ ลีเลนาติ ปิยคฺคาทึ, ปพฺพชิตอ. (ปิยสํทฺทฺอุปฺปท + คท อุปาทาเน ในการถือ
เอา + ณีปัจจย)

(โย ปพฺพชิตอ) อ.บรรพชิตใด คณฺหาติ ย่อมถือเอา ปิยํ (อารมณ์) ซึ่งอารมณ์อันเป็นที่รัก

ลีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปพพชิต) อ.บรรพชิตนั้น ปิยคคาที ชื่อว่าปิยคคาที (ผู้ถือเอา
อารมณ์อันเป็นที่รักเป็นปกติ), ได้แก่บรรพชิต.

อุตตานุโยคิโน, ปพพชิตา

เป็นทุติยาตปฺปรีสสฺมาส, กิตฺตสฺมาส, กัตตฺรูป, ตสฺสลีลสาธนะ มิวีเคราะหฺว่า

อุตตานุ อนุยุญฺชนฺติ ลีเสนาติ อุตตานุโยคิโน, ปพพชิตา. (อุตตสฺททุปปท + อนุปฺพพ + ยุชฺ
โยเค ในการประกอบ + ฌปฺจจฺย)

(เย ปพพชิตา) อ.บรรพชิต ท. เหล่าใด อนุยุญฺชนฺติ ย่อมตามประกอบ อุตตานุ ซึ่งตน ลีเสน
โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปพพชิตา) อ.บรรพชิต ท. เหล่านั้น อุตตานุโยคิโน ชื่อว่าอุตตานุโยคิ
(ผู้ตามประกอบตนโดยปกติ), ได้แก่บรรพชิตทั้งหลาย.

ปิยาปาโย

เป็นปัฏฺจมีตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปิเยหิ อปาโย ปิยาปาโย. (ปิย + อปาโย)

อปาโย อ.การไปปราศ ปิเยหิ (สฺตเตหิ วา สํฆาเรหิ วา) จากลัตว์ ท. หรือ หรือว่า
จากสังฆาร ท. อันเป็นที่รัก ปิยาปาโย ชื่อว่าปิยาปาโย. (การไปปราศจากลัตว์หรือสังฆารอันเป็นที่รัก)

ปิยาปิยํ, อารมฺมณํ

เป็นสมาหารทวันทสฺมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. น ปิยํ อปิยํ, อารมฺมณํ. (น + ปิย) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

(อารมฺมณ) อ.อารมณ์ ปิยํ อันเป็นที่รัก น หามีได้ อปิยํ ชื่อว่าอปิย (ไม่เป็นที่รัก), ได้แก่
อารมณ์.

๒. ปิยญฺจ อปิยญฺจ ปิยาปิยํ, อารมฺมณํ. (ปิย + อปิย) สมาหารทวันทสฺมาส

(อารมฺมณ) อ.อารมณ์ ปิยํ จ อันเป็นที่รักด้วย อปิยํ จ อันไม่เป็นที่รักด้วย ปิยาปิย
ชื่อว่าปิยาปิย (อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก), ได้แก่อารมณ์.

เวลียาโคจราภิเษโก

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส และจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณ-
พหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เวลียาเยว อโคจโร เวลียาโคจโร. (เวลียา + อโคจร) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส
เวลียา เหว อ.หญิงแพศยานั้นเทียว อโคจโร เป็นอโคจร เวลียาโคจโร ชื่อว่าเวลียาโคจร.
(อโคจรคือหญิงแพศยา)

๒. เวลียาโคจโร อาภิ เยสนนติ เวลียาโคจราภิเษโก, อโคจรา. (เวลียาโคจร + อาภิ) จัญญู-
ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

เวลียาโคจโร อ.อโคจรคือหญิงแพศยา อาภิ เป็นต้น เยส (อโคจราน) แห่งอโคจร ท.
เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต อโคจรา) อ.อโคจร ท. เหล่านั้น เวลียาโคจราภิเษโก
ชื่อว่าเวลียาโคจราภิ (มีอโคจรคือหญิงแพศยาเป็นต้น), ได้แก่อโคจรทั้งหลาย.

๓. เวลียาโคจราภิเษโก เภิเวลียาโคจราภิเษโก. (เวลียาโคจราภิ + เภิ) ตติยัตปปริสส์มาส
เภิเวลียาโคจราภิ อ.อันต่าง เวลียาโคจราภิเษโก (อโคจเรภิ) ด้วยอโคจร ท. มีอโคจรคือหญิงแพศยา
เป็นต้น เวลียาโคจราภิเษโก ชื่อว่าเวลียาโคจราภิเษโก. (อันต่างด้วยอโคจรมีอโคจรคือหญิงแพศยาเป็นต้น)

จพพิโต, อโคจโร

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จ วิธา ยสส์สาดิ จพพิโต, อโคจโร. (จ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. จ ทก ยสส์ (อโคจรส์ส) แห่งอโคจรใด (อตุติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น
(โส อโคจโร) อ.อโคจรนั้น จพพิโต ชื่อว่าจพพิธ (มี ๖ อย่าง), ได้แก่อโคจร.

ตพพิปริโต, โยนิโสมนสิกาโร

เป็นปัญจมีตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ตสฺมา วิปริโต ตพพิปริโต, โยนิโสมนสิกาโร. (ต + วิปริต)

(โยนิโสมนสิกาโร) อ.การกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย วิปริโต อันตรงกันข้าม ตสฺมา
(โยนิโสมนสิการา) จากการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคายนั้น ตพพิปริโต ชื่อว่าตพพิปริต (อันตรงกัน
ข้ามจากการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคายนั้น)

อธิศีลสิกขาตุตย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีบัญญัติวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และบัญญัติปรีสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อธิศีล อภิ ยสฺสาติ อธิศีลาติ, สิกขาตุตย. (อธิศีล + อภิ) บัญญัติวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

อธิศีล อ.อธิศีล อภิ เป็นต้น ยสฺส (สิกขาตุตยสฺส) แห่งหมวดสามแห่งสิกขาใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ต่อ สิกขาตุตย) อ.หมวดสามแห่งสิกขานั้น อธิศีลาติ ชื่อว่าอธิศีลาติ (มีอธิศีล เป็นต้น), ได้แก่ไตรสิกขา.

๒. สิกขานํ ตยํ สิกขาตุตย. (สิกขา + ตย) บัญญัติปรีสสมาส

ตยํ อ.หมวดสาม สิกขานํ แห่งสิกขา ท. สิกขาตุตย ชื่อว่าสิกขาตุตย. (หมวดสามแห่งสิกขา, ไตรสิกขา)

๓. อธิศีลาติ จ ตํ สิกขาตุตยญฺจาติ อธิศีลาติสิกขาตุตย. (อธิศีลาติ + สิกขาตุตย) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อธิศีลาติ จ อ.มีอธิศีลเป็นต้นด้วย ตํ อ.มีอธิศีลเป็นต้นนั้น สิกขาตุตย จ เป็นหมวดสามแห่งสิกขาด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อธิศีลาติสิกขาตุตย ชื่อว่าอธิศีลาติสิกขาตุตย. (หมวดสามแห่งสิกขามีอธิศีลเป็นต้น, ไตรสิกขามีอธิศีลเป็นต้น)

ปญจกามคุณสงฆาตํ, ปิยํ อารมณ

เป็นสัมภวานาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมถาทิคุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ กามคุณา ปญจกามคุณา. (ปญจ + กามคุณ) อสมถาทิคุสมาส

กามคุณา อ.กามคุณ ท. ปญจ ห้า ปญจกามคุณา ชื่อว่าปญจกามคุณ. (กามคุณ ๕)

๒. ปญจกามคุณา อติ สงฆาตํ ปญจกามคุณสงฆาตํ, ปิยํ อารมณ. (ปญจกามคุณ + สงฆาต) สัมภวานาบุพพบทกัมมธารยสมาส

(ปิยํ อารมณ) อ.อารมณ อันเป็นที่รัก สงฆาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว ปญจกามคุณา อติ ว่ากามคุณห้า ปญจกามคุณสงฆาตํ ชื่อว่าปญจกามคุณสงฆาต (กล่าวคือกามคุณ ๕), ได้แก่อารมณ อันเป็นที่รัก.

คิทธิภาโว

เป็นฉนฺธิต้ปฐิสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

คิทธิสส ภาโว คิทธิภาโว. (คิทธิ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น คิทธิสส แห่งคฤหัสถ์ คิทธิภาโว ชื่อว่าคิทธิภาว. (ความเป็นคฤหัสถ์)

อตุตตานุโยโค

เป็นทุตียาต้ปฐิสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อตุตตานํ อนุโยโค อตุตตานุโยโค. (อตุต + อนุโยค)

อนุโยโค อ.ตามประกอบ อตุตตานํ ซึ่งตน อตุตตานุโยโค ชื่อว่าอตุตตานุโยค. (ตามประกอบตน)

สีลาทีน, ลิกขาตุตยานิ

เป็นฉนฺธิต้วิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

สีลํ อาทิ เยสํนติ สีลาทีน, ลิกขาตุตยานิ. (สีล + อาทิ)

สีลํ อ.ศีล อาทิ เป็นต้น เยสํ (ลิกขาตุตยานิ) แห่งหมวดสามแห่งลิกขา ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ลิกขาตุตยานิ) อ.หมวดสามแห่งลิกขา ท. เหล่านั้น สีลาทีน ชื่อว่าสีลาทิ. (มีศีลเป็นต้น), ได้แก่ไตรลิกขาทั้งหลาย.

เทวมนุสฺสา

เป็นอิติไตรโยคทวนทสมาส มิวิเคราะห์ว่า

เทวา จ มนุสฺสา จ เทวมนุสฺสา. (เทว + มนุสส)

เทวา จ อ.เทวดา ท. ด้วย มนุสฺสา จ อ.มนุษย์ ท. ด้วย เทวมนุสฺสา ชื่อว่าเทวมนุสส. (เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย)

เอกกฺขโณ

เป็นอสมาหารทิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส จโณ จาติ เอกกฺขโณ. (เอก + จณ)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น จโณ จ เป็นขณะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกกฺขโณ ชื่อว่าเอกกฺขณ. (ขณะหนึ่ง)

วิโยควโส

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วิโยคสฺส วโส วิโยควโส. (วิโยค + วส)

วโส อ.อำนาจ วิโยคสฺส แห่งความพลัดพราก วิโยควโส ชื่อว่าวิโยควส. (อำนาจแห่งความพลัดพราก)

อุปสงฺกมวโส

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปสงฺกมณสฺส วโส อุปสงฺกมวโส. (อุปสงฺกมณ + วส)

วโส อ.สามารถ อุปสงฺกมณสฺส แห่งการเข้าไปหา อุปสงฺกมวโส ชื่อว่าอุปสงฺกมวส. (สามารถแห่งการเข้าไปหา)

กายคนฺโถ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กาเย คนฺโถ กายคนฺโถ. (กาย + คนฺถ)

คนฺโถ อ.กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด กาเย ในกาย กายคนฺโถ ชื่อว่ากายคนฺถ. (กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดในกาย)

เสสคนฺธา

เป็นฉันทลักษณ์บุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสสํ จ เต คนฺธา จาติ เสสคนฺธา. (เสส + คนฺถ)

เสสํ จ อ.อันเหลือ ท. ด้วย เต อ.อันเหลือ ท. เหล่านั้น คนฺธา จ เป็นกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เสสคนฺธา ชื่อว่าเสสคนฺถ. (กิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดที่เหลือทั้งหลาย)

เทสนาวสานํ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทีนิ, อริยผลานิ

เป็นฉนฺธิวิปทฺตฺสยาธิกรณพหุพีฬสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

โสตาปัตติผลํ อาที เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทีนิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาที)

โสตาปัตติผลํ อ.โสตาปัตติผล อาที เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทีนิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาที (มีโสตาปัตติผล เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๒. อถุณตรกุกุมพิกวตุฏ ๕ [๑๖๕]

อถุณตรกุกุมพิกวตุฏ (มยา วุจเต) ๕

อถุณตรกุกุมพิกวตุฏ อ.เรื่งแห่งกุกุมพิกนใดคนหนึ่ง
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๕

อถุณตรกุกุมพิกวตุฏ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาขยาตบทกัมมวาก
มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ๕

๒. เรื่งกุกุมพิกนใดคนหนึ่ง

๑. “ปียโต ชายเตติ อิมั ฐมมเทสนั สตุถา เขตวเน วิหรนโต อถุณตรั กุกุมพิกั
อารพุท กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนโต อถุณตรั กุกุมพิกั อารพุท “ปียโต ชายเตติ อิมั ฐมมเทสนั
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุท ทรงปรารภ กุกุมพิกั ซึ่งกุกุมพิกั อถุณตรั คนใดคนหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว อิมั
ฐมมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนา “ปียโต ชายเตติ ว่า “ปียโต ชายเต” ดังนี้เป็นต้น ๕

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเขตวัน ทรงปรารภกุกุมพิกนใดคนหนึ่ง ตรัสพระ-
ธรรมเทศนาว่า “ปียโต ชายเต” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกถกัตตาใน กเถสิฯ อาขยาตบทกัตตวาก “ปียโต ชายเต” สรุปะใน อิติฯ ศัพทั
อาหยัตถะใน อิมั ฐมมเทสนั อิมั วิเสสนะของ ฐมมเทสนัฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนโตฯ อัพภันตรกิริยาของ สตุถา อถุณตรั วิเสสนะของ
กุกุมพิกัฯ อวุตตกัมมะใน อารพุทฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

๒. โส หิ อตฺตโน ปุตุเต กาลกเต ปุตุตโสกาภิกุโต อาพาหนั คนฺตุวา โรหติ,
ปุตุตโสไก สนฺธาเรตุํ น สกโกติ ๕

โส (กุญฺมพิโก) หิ, อุตฺตโน ปุตุเต กาลกเต (สนฺเต), ปุตุตโสกาภิภูโต อาพาหนํ คนฺตวา โรทติ, ปุตุตโสํ สฺนฺธาเรตุํ น สกฺโกติ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ โส (กุญฺมพิโก) อ.กุญฺมพินัน, ปุตุเต ครั้นเมื่อบุตร อุตฺตโน ของตน กาลกเต เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, ปุตุตโสกาภิภูโต ผู้อัน ความเศร้าโศกเพราะบุตรครอบงำแล้ว คนฺตวา ไปแล้ว อาพาหนํ สู้ป่าช้า โรทติ ย่อมร้องไห้, น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ สฺนฺธาเรตุํ เพื่ออันอดกลั้น ปุตุตโสํ ซึ่งความ เศร้าโศกเพราะบุตร ฯ

ดังจะกล่าวโดยย่อ กุญฺมพินัน, เมื่อบุตรของตนทำกาละแล้ว, ถูกความเศร้าโศกเพราะ บุตรครอบงำแล้ว ไปสู่ป่าช้า ย่อมร้องไห้ ย่อมไม่อาจเพื่อจะอดกลั้นความเศร้าโศก เพราะบุตรได้

หิศัพท์ สังเขปโชตกะ โส วิเสสณะของ กุญฺมพิโกฯ สฺนฺธาเรตุํ ใน โรทติ และ สกฺโกติ โรทติ ก็ดี สกฺโกติ ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ปุตุเต ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปุตุเต กาลกเต วิกติกัตตฺวาใน สนฺเต, ปุตุตโสกาภิภูโต วิเสสณะของ กุญฺมพิโก อาพาหนํ สัมปวาปฺณียกัมมะใน คนฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน โรทติ ปุตุตโสํ อวฺตตกัมมะใน สฺนฺธาเรตุํ ตุมฺตถสัมปทานใน สกฺโกติ นศัพท์ ปฏิเสธะใน สกฺโกติ ฯ

๓. สตุถา ปจฺจุสกาลเ โลกํ โวลเณโต ตสฺส โสตาปตฺติมคฺคสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา ปิณฑปาตปฺปฏิกฺกนฺโต เอกํ ปจฺจาสมณํ คเหตฺวา ตสฺส เกหฬวาร์ อคฺมาสิ ฯ

สตุถา ปจฺจุสกาลเ โลกํ โวลเณโต ตสฺส (กุญฺมพิกสฺส) โสตาปตฺติมคฺคสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา ปิณฑปาตปฺปฏิกฺกนฺโต เอกํ ปจฺจาสมณํ (ภิกฺขุ) คเหตฺวา ตสฺส (กุญฺมพิกสฺส) เกหฬวาร์ อคฺมาสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา โวลเณโต ทรงตรวจฺดูอยู่ โลกํ ซึ่งโลก ปจฺจุสกาลเ ในกาล เป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งมีด ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว อุปนิสฺสยํ ซึ่งอุปนิสัย โสตาปตฺติ-มคฺคสฺส แห่งโสตาปตฺติมรรค ตสฺส (กุญฺมพิกสฺส) ของกุญฺมพินัน ปิณฑปาตป-ฏิกฺกนฺโต เสด็จก้าวกลับแล้วจากปิณฑปาต คเหตฺวา ทรงพาเอาแล้ว (ภิกฺขุ)

ซึ่งภิกษุ ปจฺจนสมณํ ผู้เป็นปัจจนสมณะ เอกํ รูปหนึ่ง อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว
เคเหทวารํ สู่ประตูแห่งเรือน ตสฺส (กุฎุมพิกสฺส) ของกุฎุมพินั้น ฯ

พระศาสดา ทรงตรวญฺญโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติมรรค
ของกุฎุมพินั้น เสด็จกลับจากบิณฑบาต ทรงพาเอาภิกษุรูปหนึ่งผู้เป็นปัจจนสมณะ
ได้เสด็จไปสู่ประตูเรือนของกุฎุมพินั้น

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน อคฺมาสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปจฺจสกาเล กาลสัตตมีใน
โวโลเกนฺโต โลกํ อวุตตกัมมะใน โวโลเกนฺโต ฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ สตฺถา ตสฺส
วิเสสณะของ กุฎุมพิกสฺส ฯ สามีสัมพันธะใน โสตาปัตติมคฺคสฺส ฯ สามีสัมพันธะใน
อุปนิสัยยํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปิณฑบาตปฏิกุณฺโฑ
วิเสสณะของ สตฺถา เอกํ กิตฺติ ปจฺจนสมณํ กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกฺขุํ อวุตตกัมมะใน
คเหทฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺมาสิ ตสฺส วิเสสณะของ กุฎุมพิกสฺส ฯ สามีสัมพันธะ
ใน เคเหทฺวารํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

๔. โส สตฺถุ อาคตภาวํ สุตฺวา “มยา สทฺธิ ปฏฺฐิสฺสณฺถารํ กาดูกาโม ภวิสฺสตีติ สตฺถารํ
ปเวเสตฺวา เคหมชฺเฌ อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา สตฺถริ นิสินฺहे อาคณฺตฺวา วณฺทิตฺวา
เอกมฺนตํ นิสีทิ ฯ

โส (กุฎุมพิกโก) สตฺถุ อาคตภาวํ สุตฺวา “(สตฺถา) มยา สทฺธิ ปฏฺฐิสฺสณฺถารํ กาดูกาโม ภวิสฺสตี”ติ
(จินฺเตตฺวา) สตฺถารํ ปเวเสตฺวา เคหมชฺเฌ อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา, สตฺถริ นิสินฺहे, อาคณฺตฺวา
वनฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิ ฯ

โส (กุฎุมพิกโก) อ.กุฎุมพินั้น สุตฺวา ฟังแล้ว สตฺถุ อาคตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งพระ-
ศาสดา เป็นผู้เสด็จมาแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(สตฺถา) อ.พระศาสดา
กาดูกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกระทำ ปฏฺฐิสฺสณฺถารํ ซึ่งปฏฺฐิสฺสณฺถาร สทฺธิ กับ มยา ด้วย
เรา ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ สตฺถารํ ทูลยังพระศาสดา ปเวเสตฺวา ให้เสด็จ
เข้าไปแล้ว ปญฺญาเปตฺวา ปล่อยแล้ว อาสนํ ซึ่งอาสนะ เคหมชฺเฌ ในท่ามกลาง
แห่งเรือน, สตฺถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา นิสินฺहे ประทับนั่งแล้ว, อาคณฺตฺวา มาแล้ว
वनฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว นิสีทิ นั่งแล้ว เอกมฺนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

กุกุมพีนัน พังความที่พระศาสดาเป็นผู้เสด็จมาแล้ว คิดว่า “พระศาสดา จักเป็นผู้
ประสงค์เพื่อจะทำการปฏิสนธารกับด้วยเรา” ดังนี้ ทูลนิมนต์ให้พระศาสดาเสด็จเข้าไป
ปูลาดอาสนะในท่ามกลางเรือน, เมื่อพระศาสดาประทับนั่งแล้ว, มาแล้ว ถวายบังคม
แล้ว นั่งแล้ว ณ ที่สมควร

โส วิเสสชะของ กุกุมพิกโกจ สุธธกัตตาใน นิสีทิจ อาชยาตบทกัตตวาจก สตุถุ ภาวาทิ-
สัมพันธะใน อาคตภาวจ อุตตกัมมะใน สุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “สตุถา
สุทธกัตตาใน ภวิสสติจ อาชยาตบทกัตตวาจก มยา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐิจ กิริยา-
สมวายะใน กาทุกาโม ปฏิสนธาร อุตตกัมมะใน กาทุกาโมจ วิกิตกัตตาใน ภวิสสติ”
อิตติศัพท์ อาการะใน จินเตตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปเวเสตวา สตุถาร การิตกัมมะใน
ปเวเสตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปณญาเปตวา เคหมชฺเฒ วิสยาธาระใน ปณญาเปตวา
อาสน อุตตกัมมะใน ปณญาเปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาคณฺตวา, สตุถริ ลักษณะ
ใน นิสินฺเนจ ลักษณะกิริยา, อาคณฺตวา ปุพพกาลกิริยาใน วณฺทิตวาจ ปุพพกาลกิริยา
ใน นิสีทิจ เอกมณฺต วิสยาธาระใน นิสีทิจ ฯ

๕. อถ น สตุถา “กั นุ โข อุปาสก ทุกฺขิตสึติ ปุจฺจิตฺวา, เตน ปุตุตฺวิโยคทุกฺเข
อาโรจฺเจ, “อุปาสก มา จินฺตยิ, อิห มรณํ นาม น เอกสมฺมึ จาเน, น จ เอกสฺเสว
โหติ; ยาวตา ปน ภวปุวตฺติ นาม อตฺถิ, สพุพฺพสตุตฺตานํ มรณํ โหติเยว; เอกสงฺขาโรปิ
นิจฺจุ นาม นตฺถิ; ตสฺมา ‘มรณธมฺมํ มตฺ, ภิชฺชนธมฺมํ ภินฺนนฺติ โยนิโส
ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, น โสจิตพฺพํ; โปราณกปณฺธิตา หิ ปิยปุตุตฺสส มตฺกาเล ‘มรณธมฺมํ
มตฺ, ภิชฺชนธมฺมํ ภินฺนนฺติ โสกํ อกตฺวา มรณสฺสสฺติเมว ภาวยีสฺสุติ วตฺวา “ภนฺเต
เก ปณฺธิตา เอวํ อกํสุ; กทา จ อกํสุ; อาจิกฺขถ เมติ ยาจิโต ตสฺสตฺถสฺส
ปกาสนตฺถํ อตฺถิํ อหริตฺวา

“อุรฺโคว ตจฺจ ชินฺณํ
เอวํ สรีเร นิพฺโภเค
ทฺยหฺมาโน น ชานาติ
ตสฺมา เอตํ น โสจามิ,

หิตฺวา คจฺจติ สนฺตญํ,
เปเต กาลกเต สติ,
ฌาตีหํ ปริเทวิตํ,
คโต โส ตสฺส ยา คตฺติติ

อิมํ ปณฺจกนิปาเต อรุชชาตกํ วิตฺถาเรตฺวา “เอวํ ปุพฺเพ ปณฺธิตา, ปิยปุตุเต
กาลกเต, ยถา เอตฺรหิ ตวํ กมฺมมฺนเต วิสฺสชฺเชตฺวา นิราหาโร โรทนฺโต วิจฺรสิ, ตถา

อวิจริตวา มรณสฺสตีภาวนาวาเสณ โสกํ อกตฺวา อาหารํ ปริภุญชฺสี, กมฺมหนฺตญฺจ
อริฏฺฐหิํสุ, ตสฺมา ‘ปิยปฺตฺโต เม กาลกโตติ มา จินฺตยิ, อุปฺปชฺชมาโน หิ โสโก วา
ภยํ วา ปิยเมว นิสฺสาย อุปฺปชฺชตี”ติ วตฺวา อิมํ คากฺขมาห

“ปิยโต ชายตี โสโก, ปิยโต ชายตี ภยํ;
ปิยโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก, กุโต ภยหนฺติ ฯ

อท นํ (กุฎุมพิก) สตถา “(ตว) ก็ นุ โข อุปาสก ทุกฺขิโต อสฺสิดิ ปุจฺจิตฺวา, เตน (กุฎุมพิกเณ)
ปฺตฺตวิโยคทุกฺขเ อาโรจิตะ, “(ตว) อุปาสก มา จินฺตยิ, อิํ มรณํ นาม น เอกสฺมี จาเน
(โหติ จ), น จ เอกสฺส เอว (ปฺกฺคฺลสฺส) โหติ; ยาวตา ปน ภาวปฺปวตฺติ นาม อตฺถิ, (ตาวตา)
สพฺพสฺสตาณํ มรณํ โหติ เอว; เอกสงฺขารอฺปํ นิจุจํ นาม นตฺถิ; ตสฺมา (นามรูปํ ตยา)
‘มรณธมฺมํ (ธมฺมชาตํ) มตํ, ภิชฺชนธมฺมํ (ธมฺมชาตํ) ภินฺนหนฺติ โยนิโส ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, (ตยา) น
โสจิตพฺพํ; โปราณกปณฺธิตา หิ ปิยปฺตฺตสฺส มตฺกालะ ‘มรณธมฺมํ (ธมฺมชาตํ) มตํ, ภิชฺชนธมฺมํ
(ธมฺมชาตํ) ภินฺนหนฺติ (ปจฺจเวกฺขิตฺวา) โสกํ อกตฺวา มรณสฺสตี เอว ภาวยฺยสฺสิดิ วตฺวา (เตน
กุฎุมพิกเณ) “ภนฺเต เก ปณฺธิตา เอวํ อกํสุ; กทา จ อกํสุ; (ตุมเห) อาจิกฺขถ เมติ ยาจิโต
ตสฺส อตฺถสฺส ปกาสนตฺถํ อตฺถํ (วตฺถํ) อาหริตฺวา

“อฺรโค อิว ตจฺจ ชินฺณํ (หิตฺวา คจฺจนฺโต มม ปฺตฺโต) หิตฺวา คจฺจติ สนฺตญํ,
เอวํ สรีเร นิพฺโปกะ (สนฺเต), (มม ปฺตฺเต) เปเต กาลกเต สติ,
(เอโส มม ปฺตฺโต ปฺกฺคฺเลณ) ทยฺหมาโน น ชานาติ ฌาตึนํ ปริเทวิตํ,
ตสฺมา (อห) เอตํ (ปฺตฺตํ นิสฺสาย) น โสจามิ, (ตํ คตฺถิ) คโต โส (มม ปฺตฺโต),
ตสฺส (มม ปฺตฺตสฺส) ยา คติ (อตฺถิ)” อิติ

อิมํ ปณฺจกนิปาเต อฺรคชาตกํ วิตฺถาเรตฺวา “เอวํ ปุพฺเพ ปณฺธิตา, ปิยปฺตฺเต กาลกเต (สนฺเต),
ยถา เอตริ ตวํ กมฺมหนฺเต วิสฺสชฺเชตฺวา นิราหาโร โรหนฺโต วิจฺรสี, ตถา อวิจริตฺวา มรณสฺสตี-
ภาวนาวาเสณ โสกํ อกตฺวา อาหารํ ปริภุญชฺสี, กมฺมหนฺตํ จ อริฏฺฐหิํสุ, ตสฺมา (ตว) ‘ปิยปฺตฺโต
เม กาลกโต (โหติ)’ อิติ มา จินฺตยิ, อุปฺปชฺชมาโน หิ โสโก วา ภยํ วา ปิยํ เอว (สฺตฺตํ วา
สงฺขารํ วา) นิสฺสาย อุปฺปชฺชตี”ติ วตฺวา อิมํ คากฺขมาห

“ปิยโต (สฺตฺตสฺมา วา สงฺขารสฺมา วา) ชายเต โสโก,
ปิยโต (สฺตฺตสฺมา วา สงฺขารสฺมา วา) ชายเต ภยํ;
ปิยโต (สฺตฺตสฺมา วา สงฺขารสฺมา วา) วิปฺปมุตฺตสฺส (ปฺกฺคฺลสฺส) นตฺถิ โสโก,
กุโต (จาหนฺโต) ภยํ (ภวิสฺสตี)” อิติ ฯ

อก ครั้งนั้น สตถา อ.พระศาสดา ปุจฉิตวา ตรัสถามแล้ว น (กุฎุมพิก) ซึ่งกุฎุมพินั้น อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก (ตุ) อ.เธอ ทุกขิโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความทุกข์ อสิ ย่อมเป็น ก็ นุ โข เพราะเหตุอะไรหรือหนอแล” อิติ ดังนี้, ปุตตวิโยคทุกเข ครั้นเมื่อความทุกข์เพราะความพลัดพรากจากบุตร เทน (กุฎุมพิก) อันกุฎุมพินั้น อารอจิต กราบทูลแล้ว, วตวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก (ตุ) อ.เธอ มา จินตยิ อย่าคิดแล้ว, อิทำ มรณํ นาม ชื่อว่า อ.ความตายนี้ น (โหติ) ย่อมไม่มี เอกสฺมี จาเน ในที่แห่งเดียว (จ) ด้วย, น โหติ ย่อมไม่มี เอกสฺส เอว (ปฺกฺคฺลสฺส) แก่บุคคลคนเดียวนั้นเทียว จ ด้วย; ปน แต่ว่า ภวปฺปวตฺติ นาม ชื่อ อ.ความเป็นไปทั่วแห่งภพ อตฺถิ มีอยู่ ยาวตา กำหนดกาลเพียงใด, มรณํ อ.ความตาย โหติ เอว ย่อมมีนั้นเทียว สพฺพสฺตฺตานํ แก่สัตว์ทั้งปวง ท. (ตาวตา) กำหนดกาลเพียงนั้น; เอกสงฺขาโรปิ แม้ อ.สังขารอย่างหนึ่ง นิจุจํ นาม ชื่อว่าเป็นสภาพเที่ยง นตฺถิ ย่อมไม่มี; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (นามรูป) อ.นามและรูป (ตยา) อันเธอ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ พึงพิจารณา โยนิโส โดยอุบายอันแยบคาย อิติ ว่า “(ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาติ มรณธมฺมํ อันมีความตายเป็นธรรมดา มตํ ตายแล้ว, (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาติ ภิชฺชชนธมฺมํ อันมีการแตกไปเป็นธรรมดา ภินฺนํ แตกไปแล้ว” อิติ ดังนี้, (ตยา) อันเธอ น โสจิตพฺพํ ไม่พึงเศร้าโศก; हि เพราะว่า โปราณกปณฺหิตา อ.บัณฑิตผู้มีในกาลก่อน ท. (ปจฺจเวกฺขิตวา) พิจารณาแล้ว อิติ ว่า “(ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาติ มรณธมฺมํ อันมีความตายเป็นธรรมดา มตํ ตายแล้ว, (ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาติ ภิชฺชชนธมฺมํ อันมีการแตกไปเป็นธรรมดา ภินฺนํ แตกไปแล้ว” อิติ ดังนี้ มตกาเล ในกาลเป็นที่ตายแล้ว ปิยปุตฺตสฺส แห่งบุตรผู้เป็นที่รัก อกตวา ไม่กระทำแล้ว โสกํ ซึ่งความเศร้าโศก มรณสฺสตี เอว ยังมรณสตินั้นเทียว ภาวยิสฺสุ ให้เจริญแล้ว” อิติ ดังนี้ (เตน กุฎุมพิก) ยาจิโต ผู้อันกุฎุมพินั้น ทูลอ้อนวอนแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เก ปณฺหิตา อ.บัณฑิต ท. เหล่าไหน อกํสุ ได้กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ (จ) ด้วย อกํสุ ได้กระทำแล้ว กทา ในกาลไร; (ตุมฺเห) อ.พระองค์ อาจิกฺขก ของตรัสบอก เม แก่ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ อาหริตวา ทรงนำมาแล้ว อตฺตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว ปกาสนตฺถํ เพื่ออันประกาศ ตสฺส อตฺถสฺส ซึ่งเนื้อความนั้น อรุคชาตํ ทรงยังอรุคชาตก ปญฺจกนิปาเต ในปัญจกนิบาต อิมํ นี้ อิติ ว่า

“(ปุตฺโต) อ.บุตร (มม) ของข้าพเจ้า หิตวา ละแล้ว สนฺตฺนํ

ซึ่งสรีระอันเป็นของตน **คจฺจติ** ย่อมไป **อฺรโค** **อิ** เพียงดัง
 ฝูงผู้ไปตัวแยก (**หิตฺวา**) ลอกคราบแล้ว **ตจฺ** ซึ่งหนึ่ง **ชินฺณ**
 อันคร่ำคร่าแล้ว (**คจฺจนฺโต**) ไปอยู่, **สรีเร** ครั้นเมื่อสรีระ
นิพฺโกเค เป็นสรีระมีอันใช้สอยออกแล้ว (**สนฺหเต**) มีอยู่ **เอว**
 อย่างนี้, (**ปฺตฺเต**) ครั้นเมื่อบุตร (**มม**) ของข้าพเจ้า **เปเต**
 ละไปแล้ว **กาลกเต** เป็นผู้มีกัลลหอันกระทำแล้ว **สติ** มีอยู่,
 (**เอโส มม ปฺตฺโต**) อ.บุตร ของข้าพเจ้านี้ (**ปฺคฺคฺเลน**)
ทฺยหฺมาโน อันอันบุคคลเฝ้าอยู่ **น** **ชานาติ** ย่อมไม่รู้ **ปริเทวิต**
 ซึ่งการคร่ำครวญ **ญาตีนิ** ของญาติ **ท.**, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น
 (**อหิ**) อ.ข้าพเจ้า **น** **โสจามิ** ย่อมไม่เศร้าโศก (**นิสฺสํยา**) เพราะ
 อาศัย **เอตํ** (**ปฺตฺตํ**) ซึ่งบุตรนั้น, **ยา คติ** อ.คติใด (**ตสฺส มม**
ปฺตฺตสฺส) แห่งบุตร ของข้าพเจ้านั้น (**อตฺถิ**) มีอยู่, **โส** (**มม**
ปฺตฺโต) อ.บุตร ของข้าพเจ้านั้น **คโต** ไปแล้ว (**ตํ คติ**) สู่คติ
 นั้น” **อิติ** ดังนี้

วิตุถาเรตฺวา ให้พิศดารแล้ว **วตฺวา** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**ปณฺหิตา** อ.บัณฑิต **ท.** **ปฺพุเพ**
 ในกาลก่อน, **ปิยปฺตฺเต** ครั้นเมื่อบุตรผู้เป็นที่รัก **กาลกเต** เป็นผู้มีกัลลหอันกระทำ
 แล้ว (**สนฺหเต**) มีอยู่ **เอว** อย่างนี้, **อวิจฺริตฺวา** ไม่เที่ยวไปแล้ว **ตถา -**, **ตฺว** อ.เธอ
วิสฺสชฺเซตฺวา สละแล้ว **กมฺมฺนฺเต** ซึ่งการงาน **ท.** **นิรฺหาโร** มีอาหารออกแล้ว
โรทฺหโต **วิจฺรสิ** ย่อมเที่ยวร้องไห้อยู่ **เอตฺรหิ** ในกาลนี้ **ยถา จันโต**, -จันนั้น **อกตฺวา**
 ไม่กระทำแล้ว **โสภํ** ซึ่งความเศร้าโศก **มรณสฺสตีภาวนา** ด้วยสามารถแห่งการ
 ยังมรณสติให้เจริญ **ปริภุญฺชิสฺส** บริโภคแล้ว **อาหาร** ซึ่งอาหาร (**จ**) ด้วย **อภิภูจฺหิสฺส**
 ตั้งใจไว้มันแล้ว **กมฺมฺนฺตํ** ซึ่งการงาน **จ** ด้วย; **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (**ตฺว**) อ.เธอ
มา จินฺตฺยิ อย่าคิดแล้ว **อิติ** ว่า ‘**ปิยปฺตฺโต** อ.บุตรผู้เป็นที่รัก **เม** ของเรา **กาลกโต**
 เป็นผู้มีกัลลหอันกระทำแล้ว’ **อิติ** ดังนี้, **หิ** จจริงอยู่ **โสโก** **วา** อ.ความเศร้าโศกหรือ
ภยํ **วา** หรือว่า อ.ภัย **อุปฺปชฺชฺมาโน** เมื่อเกิดขึ้น **อุปฺปชฺชติ** ย่อมเกิดขึ้น **นิสฺสํยา**
 เพราะอาศัย (**สฺตฺตํ** **วา**) ซึ่งสัตว์หรือ (**สงฺขารํ** **วา**) หรือว่าซึ่งสังขาร **ปิยํ** **เอว** อันเป็น
 ที่รักนั้นเที่ยว” **อิติ** ดังนี้ **อาห** ตรัสแล้ว **อิมํ** **คาถํ** ซึ่งพระคาถานี้ **อิติ** ว่า

“โสโก อ.ความเศร้าโศก ชายเต ย่อมเกิด (สตุตสุมာ วา) จากสัตว์หรือ (สงฺขารสุมา วา) หรือว่าจากสังขาร ปิยโต อันเป็นที่รัก, ภย อ.ภัย ชายเต ย่อมเกิด (สตุตสุมา วา) จากสัตว์หรือ (สงฺขารสุมา วา) หรือว่าจากสังขาร ปิยโต อันเป็นที่รัก, โสโก อ.ความเศร้าโศก นตฺถิ ย่อมไม่มี (ปฺคุคฺคสฺส) แก่บุคคล วิปฺปมุตฺตสฺส ผู้พ้นวิเศษแล้ว (สตุตสุมา วา) จากสัตว์หรือ (สงฺขารสุมา วา) หรือว่าจากสังขาร ปิยโต อันเป็นที่รัก, ภย อ.ภัย (ภวิสฺสติ) จักมี กุโต (จฺานโต) แต่ที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสถามภิกษุมิณนั้นว่า “ดูก่อนอุบาสก เธอเป็นผู้ถึงความทุกข์เพราะเหตุอะไรหนอแล?”, เมื่ออุบาสกกราบทูลความทุกข์เพราะความพลัดพรากจากบุตร, จึงตรัสว่า “ดูก่อนอุบาสก เธออย่าคิดไปเลย, ธรรมดาว่าความตายนี้ ไม่มีในที่แห่งเดียวและไม่มีแก่บุคคลเดียวเท่านั้น, ก็ ชื่อว่าความเป็นไปแห่งภพ ย่อมมีกำหนดกาลเพียงใด, ความตายย่อมมีแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายนั้นแหละ กำหนดกาลเพียงนั้น, แม้สังขารอย่างหนึ่ง ชื่อว่าเป็นสภาพเที่ยง ย่อมไม่มี; เพราะฉะนั้น เธอพึงพิจารณา นามและรูปโดยอุบายอันแยบคายว่า ‘ธรรมชาติมีความตายเป็นธรรมดา ตายไปแล้ว, ธรรมชาติมีความแตกไปเป็นธรรมดา แตกไปแล้ว’ ดังนี้, เธอไม่ควรเศร้าโศก, เพราะว่าโบราณกบัณฑิตทั้งหลาย พิจารณาแล้วว่า ‘ธรรมชาติมีความตายเป็นธรรมดา ตายไปแล้ว, ธรรมชาติมีความแตกไปเป็นธรรมดา แตกไปแล้ว’ ดังนี้ ในกาลที่บุตรผู้เป็นที่รักตายแล้ว ไม่ทำความเศร้าโศก เจริญมรณสติเท่านั้น” ดังนี้ ผู้อันภิกษุมิณนั้นทูล อ้อนวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัณฑิตเหล่าไหน ได้ทำอย่างนี้และได้ทำในกาลไร, ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด” จึงทรงนำอดีตนิทานมา เพื่อทรงประกาศเนื้อความนั้น ทรงยังอุรคชาดกในปัญจกนิบาตนี้ให้พิสดารว่า

“บุตรของข้าพเจ้า ย่อมละสรีระของตนไป ดุจงูลอกคราบหนัง ที่คร่ำคร่าไปฉนั้น, ครั้นเมื่อสรีระ เป็นของใช้สอยไม่ได้มีอยู่อย่างนี้, ครั้นเมื่อบุตรของข้าพเจ้าจะไปแล้ว ทำกาลแล้ว, บุตรของข้าพเจ้านี้ ถูกเผาอยู่ ย่อมไม่รู้ความคร่ำครวญของพวก

ญาติ, เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าย่อมไม่เศร้าโศกเพราะอาศัยบุตร
นั้น, คติใดแห่งบุตรของข้าพเจ้านั้น มีอยู่, บุตรของข้าพเจ้านั้น
ไปสู่คตินั้นแล้ว”

ตรัสว่า “พวกบัณฑิตในกาลก่อน ครั้นเมื่อบุตรผู้เป็นที่รักทำกาลแล้วอย่างนี้, ไม่เที่ยว
ไปอย่างเธอที่สละการงานทั้งหลาย ขาดอาหาร เทียวร้องให้อยู่ในกาลนี้ ไม่ทำความ
เศร้าโศก ด้วยสามารถเจริญมรณสติ บริโภคอาหารแล้ว และตั้งไว้มั่นซึ่งการงาน,
เพราะฉะนั้น เธออย่าคิดไปว่า ‘บุตรผู้เป็นที่รักของเราทำกาลแล้ว’, แท้จริง ความ
เศร้าโศกหรือว่าภัย เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก
เท่านั้น” ดังนี้ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ความเศร้าโศก ย่อมเกิดจากสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก, ภัย
ย่อมเกิดจากสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก, ความเศร้าโศก ย่อม
ไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก,
ภัยจักมีแต่ที่ไหน ?”

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสนะของ
กุฎุมพิกัง อนุตตกัมมะใน ปุจฉิตฺวา “อุปาสก อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน อสิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ก็ นุ ปุจฉนัตถะ ไชศัพทํ วจนาลังการะ ทุกฺขิโต วิกิตกัตตาใน อสิ”
อิตฺตัพทํ อาการะใน ปุจฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, ปุตฺตวิโยคทุกฺขะ ลักษณะ
ใน อาโรจิตะฯ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสนะของ กุฎุมพิกะณฯ อนภิหิตกัตตาใน
อาโรจิตะ, “อุปาสก อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน จินฺตยิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
มาศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน จินฺตยิ, อิหํ วิเสสนะของ มรณํ นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ
มรณํฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ สองบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน โหติ
เอกสมิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน โหติ, นศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน โหติ เอวศัพทํ
อวธารณะเข้ากับ เอกสุสฯ วิเสสนะของ ปุคฺคผลสุสฯ สัมปทานใน โหติ จ สองศัพทํ
วากยสมุจยัตถะเข้ากับ น เอกสมิ จาเน โหติ และ น เอกสุเสว ปุคฺคผลสุส โหติ,
ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ ภวปฺปวตฺติฯ สุทธกัตตา
ใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยาวตา ปริจเณนัตถะ, มรณํ สุทธกัตตาใน โหติฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาวตา ปริจเณนัตถะ สพฺพสตุตฺตานํ สัมปทานใน โหติ

เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ โหติ, อปีคัพพ์ อเปกขัตถะเข้ากับ เอกสงฺขาโรจฺจ สฺสทกัตตา ใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจาก นามคัพพ์ สัญญาโชตกะเข้ากับ นิจฺโจจฺจ วิกตีกัตตาใน โหติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ นามรูป วุตตกัมมะใน ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ กิตบถกัมมวาทก ตยา อนภิหิตกัตตาใน ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘มรณธมฺมํ วิเสสณะของ ธมฺมชาตํจฺจ สฺสทกัตตา ใน มตํจฺจ กิตบถกัตตฺวาจาก, ภิชฺชนธมฺมํ วิเสสณะของ ธมฺมชาตํจฺจ สฺสทกัตตาใน ภินฺนํจฺจ กิตบถกัตตฺวาจาก’ อิตฺติคัพพ์ อากาเรใน ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ โยนิโส ตติยาวิเสสณะใน ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ตยา อนภิหิตกัตตาใน โสจิตพฺพํจฺจ กิตบถภาววาทก นคัพพ์ ปฏิเสธะ ใน โสจิตพฺพํ, หิคัพพ์ เหตุโชตกะ โปราณกปณฺหิตา เหตุกัตตาใน ภาวยีสฺสฺจ อาชยาตบถเหตุกัตตฺวาจาก ปิยปุตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน มตกาเลจฺจ กาลสํตตมฺมีใน ปจฺจเวกฺขิตฺวา ‘มรณธมฺมํ วิเสสณะของ ธมฺมชาตํจฺจ สฺสทกัตตาใน มตํจฺจ กิตบถกัตตฺวาจาก, ภิชฺชนธมฺมํ วิเสสณะของ ธมฺมชาตํจฺจ สฺสทกัตตาใน ภินฺนํจฺจ กิตบถกัตตฺวาจาก’ อิตฺติคัพพ์ อากาเรใน ปจฺจเวกฺขิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกตฺวา โสกํ อวุตตกัมมะใน อกตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภาวยีสฺสฺจ เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ มรณสฺสตีจฺจ การิตกัมมะใน ภาวยีสฺสฺจ อิตฺติคัพพ์ อากาเรใน วตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิโต เตน วิเสสณะของ กุฏุมฺพิกเณจฺจ อนภิหิตกัตตาใน ยาจิโต “ภนฺเต อาลปนะ เก วิเสสณะของ ปณฺหิตาจฺจ สฺสทกัตตาใน อกํสฺสฺจ สองบถ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน อกํสฺส, กทา กาลสํตตมฺมีใน อกํสฺส จคฺคัพพ์ วากยสมุจฺจยัตถะเข้ากับ เก ปณฺหิตา เอวํ อกํสฺส และ กทา อกํสฺส, ตุมहे สฺสทกัตตาใน อาจิขุณฺณจฺจ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก เม สัมปทานใน อาจิขุณฺณ” อิตฺติคัพพ์ อากาเรใน ยาจิโตจฺจ วิเสสณะของ สตุฏฺฐา ตสฺส วิเสสณะของ อตฺถสฺสจฺจ จัณฺฐีวุตตกัมมะใน ปกาสนตฺถํจฺจ สัมปทานใน อาหริตฺวา อตีตํ วิเสสณะของ วตฺถุจฺจ อวุตตกัมมะใน อาหริตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิตุฏฺฐาเรตฺวา

“ปุตฺโต สฺสทกัตตาใน คจฺจนฺตฺติจฺจ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก อฺรุโค อุปมาลึงคัตถะ ชินฺณํ วิเสสณะของ ตจฺจํ อวุตตกัมมะใน หิตฺวาจฺจ สมานกาลกิริยาใน คจฺจนฺโตจฺจ วิเสสณะของ อฺรุโค อิวคัพพ์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อฺรุโค ตจฺจ ชินฺณํ หิตฺวา คจฺจนฺโต มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต สนฺตํจฺจ อวุตตกัมมะใน หิตฺวาจฺจ สมานกาลกิริยาใน คจฺจนฺติ, สรีเร ลักขณะใน สนฺเตจฺจ

ลักษณะกิริยา เอว กิริยาวิเสสณะใน สนฺเต นิพฺโปกเค วิกตีกัตตา
 ใน สนฺเต, ปุตฺเต ลักษณะใน สติฯ ลักษณะกิริยา มม สามี-
 สัมพันธะใน ปุตฺเต เปเต วิเสสณะของ ปุตฺเต กาลกเต วิกติ-
 กัตตาใน สติ, เอโส วิเสสณะของ ปุตฺโตฯ สุธกัตตาใน
 ชานาติฯ อาขยาตบหกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต
 ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน ทฺยหมาโนฯ อัปภันตรกิริยาของ
 ปุตฺโต นคฺคปทฺ ปฏิเสระใน ชานาติ ฌาตีเน สามีสัมพันธะใน
 ปริเทวิทฺฯ อุตตกัมมะใน ชานาติ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ อหํ
 สุธกัตตาใน โสจามิฯ อาขยาตบหกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสณะ
 ของ ปุตฺตํฯ อุตตกัมมะใน นิสฺสาเยฯ เหตุโน โสจามิ นคฺคปทฺ
 ปฏิเสระใน โสจามิ, โส วิเสสณะของ ปุตฺโตฯ สุธกัตตาใน
 คโตฯ กิตบหกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ คติฯ สัมปาปฺณีย-
 กัมมะใน คโต มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต, ยา วิเสสณะ
 ของ คติฯ สุธกัตตาใน อตฺถิฯ อาขยาตบหกัตตฺวาจก ตสฺส
 วิเสสณะของ ปุตฺตตสฺส มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺตตสฺสฯ สามี-
 สัมพันธะใน คติ” อิติคคฺคปทฺ สฺรุปะเน อิมํ อฺรคชาตกํ

อิมํ วิเสสณะของ อฺรคชาตกํ ปญฺจกนิปาเต วิสยาธาระใน อฺรคชาตกํฯ การิตกัมมะ
 ใน วิตฺถาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ปณฺหิตา สุธกัตตาใน ปริภุญฺชิสฺส และ
 อธิภุญฺหิสฺส ปริภุญฺชิสฺส กิตฺติ อธิภุญฺหิสฺส กิตฺติ อาขยาตบหกัตตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสณะใน
 ปริภุญฺชิสฺส และ อธิภุญฺหิสฺส ปุพฺเพ กาลสํตตมิมิใน ปริภุญฺชิสฺส และ อธิภุญฺหิสฺส, ปิยปุตฺเต
 ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา กาลกเต วิกตีกัตตาใน สนฺเต, ตฺวํ สุธกัตตาใน
 วิจฺรสิฯ อาขยาตบหกัตตฺวาจก ยถา อุปมาไซฺตกะ เอตฺรหิ กาลสํตตมิมิใน วิจฺรสิ
 กมฺมุนเต อุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โรหนฺโต นิราหาโร วิเสสณะ
 ของ ตฺวํ โรหนฺโต อัปภันตรกิริยาของ ตฺวํ, ตถา อุปเมยไซฺตกะ อวิจฺริตฺวา ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน อกตฺวา มรณฺสฺสติภาวนาวเสน ตติยาวิเสสณะใน อกตฺวา โสกํ อุตตกัมมะ
 ใน อกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริภุญฺชิสฺส อาหารํ อุตตกัมมะใน ปริภุญฺชิสฺส กมฺมุนตํ
 อุตตกัมมะใน อธิภุญฺหิสฺส จคฺคปทฺ วากยสมุจจยตฺถะเข้ากับ มรณฺสฺสติภาวนาวเสน โสกํ
 อกตฺวา อาหารํ ปริภุญฺชิสฺส และ กมฺมุนตํ อธิภุญฺหิสฺส, ตสฺมา เหตุวตฺถะ ตฺวํ สุธกัตตา

ใน จินตยิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ‘ปิยปุโต สุธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เม สามีสัมพันธะใน ปิยปุโต กาลกโต วิกติกัตตาใน โหติ’ อิติศัพท์ อากาเรในจินตยิ มาศัพท์ ปฏิเสธะในจินตยิ, หิศัพท์ ทัพหิกรณชิตกะ อุปฺปชฺชมาโน วิเสสณะของ โสโก และ ภยํ โสโก ก็ดี ภยํ ก็ดี สุธกัตตาใน อุปฺปชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ โสโก และ ภยํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปิยํ วิเสสณะของ สุตตํ และ สงฺขารํ สุตตํ ก็ดี สงฺขารํ ก็ดี อวุตตกัมมะใน นิสฺสายๆ เหตุใน อุปฺปชฺชติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สุตตํ และ สงฺขารํ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คาถิๆ อวุตตกัมมะใน อาห

“โสโก สุธกัตตาใน ชายเตๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปิยโต วิเสสณะของ สุตตสฺมา และ สงฺขารสฺมา สุตตสฺมา ก็ดี สงฺขารสฺมา ก็ดี อปาทานใน ชายเต วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ โสโก และ ภยํ, ภยํ สุธกัตตาใน ชายเตๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปิยโต วิเสสณะของ สุตตสฺมา และ สงฺขารสฺมา สุตตสฺมา ก็ดี สงฺขารสฺมา ก็ดี อปาทานใน ชายเต วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สุตตํ และ สงฺขารํ, โสโก สุธกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก ปิยโต วิเสสณะของ สุตตสฺมา และ สงฺขารสฺมา สุตตสฺมา ก็ดี สงฺขารสฺมา ก็ดี อปาทานใน วิปฺปมุตตสฺสๆ วิเสสณะของ ปุคฺคสฺสๆ สัมปทานใน นตฺถิ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สุตตสฺมา และ สงฺขารสฺมา, ภยํ สุธกัตตาใน ภวิสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กุโต วิเสสณะของ จานโตๆ อปาทานใน ภวิสฺสติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อิมํ คาถิ ๕

๖. ตตฺถ ปิยโตติ วฏฺฏมฺมโลโก หิ โสโก วา ภยํ วา อุปฺปชฺชมานํ ปิยเมว สุตตํ วา สงฺขารํ วา นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ, ตโต ปน วิปฺปมุตตสฺส อุกฺกัปปํ นตฺถิติ อตฺถิโก ๕

ตตฺถ (ปเทสุ) “ปิยโตติ (ปทสฺส) “วฏฺฏมฺมโลโก หิ โสโก วา ภยํ วา อุปฺปชฺชมานํ ปิยํ เอว

สตฺถํ วา สงฺขารํ วา นิสฺสาย อฺปฺปชฺชติ, ตโต (ปิยโต สตฺตสฺมา วา สงฺขารสฺมา วา) ปน วิปฺปมุตฺตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) อุกฺกมฺปิ เอตํ (โสภกมฺ) นตฺถิติ อตฺถิโก ฯ

อตฺถิโก อ.อรรถ อธิ ว่า “หิ ก็ โสโก วา อ.ความเศร้าโศกหรือ ภยํ วา หรือว่า อ.ภัย วฏฺฏมฺูลโก อันมีวิภวฺเป็นมูล อฺปฺปชฺชมานํ เมื่อเกิดขึ้น อฺปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย เพราะอาศัย สตฺถํ วา ซึ่งสัตว์หรือ สงฺขารํ วา หรือว่าซึ่งสังขาร ปิยํ เอว อันเป็นที่รักนั้นเทียว, ปน แต่ว่า เอตํ (โสภกมฺ) อ.ความเศร้าโศกและภยนั้น อุกฺกมฺปิ แม้ทั้งสอง นตฺถิ ย่อมไม่มี (ปฺคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล วิปฺปมุตฺตสฺส ผู้หลุดพ้นวิเศษแล้ว ตโต (ปิยโต สตฺตสฺมา วา สงฺขารสฺมา วา) จากสัตว์หรือ หรือว่าจากสังขาร อันเป็นที่รักนั้น” อติ ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศ) “ปิยโตติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น หนา -บทว่า “ปิยโต” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปิยโต” ความว่า ก็ความเศร้าโศกหรือว่าภัย อันมีวิภวฺเป็นมูล เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยสัตว์หรือว่าสังขาร อันเป็นที่รักเท่านั้น, แต่ว่า ความเศร้าโศกและภยนั้นแม้ทั้ง ๒ ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากสัตว์ หรือว่าสังขารอันเป็นที่รักนั้น

ตตฺถ วิเสสนะของ ปเทศฯ นิทธารณะใน ปทสฺส “ปิยโต” รูปะใน อติฯ ศัพท์ รูปะใน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺถิโก “หิศัพท์ วากยารัมภโศตกะ วฏฺฏมฺูลโก วิเสสนะของ โสโก และ ภยํ โสโก ก็ดี ภยํ ก็ดี สุตฺรกัตตาใน อฺปฺปชฺชติฯ อาชยาตบท กัตตุวาก วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ โสโก และ ภยํ อฺปฺปชฺชมานํ อัปฺกนฺตร-กิริยาของ โสโก และ ภยํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปิยํฯ วิเสสนะของ สตฺถํ และ สงฺขารํ สตฺถํ ก็ดี สงฺขารํ ก็ดี อวตฺตกัมมะใน นิสฺสายฯ เหตุใน อฺปฺปชฺชติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สตฺถํ และ สงฺขารํ, ปนศัพท์ วิเสสโศตกะ อปิศัพท์ อเปกษัตตะ เข้ากับ อุกฺกมฺฯ ก็ดี เอตํ ก็ดี วิเสสนะของ โสภกมฺฯ สุตฺรกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบท กัตตุวาก ตโต ก็ดี ปิยโต ก็ดี วิเสสนะของ สตฺตสฺมา และ สงฺขารสฺมา สตฺตสฺมา ก็ดี สงฺขารสฺมา ก็ดี อปาทานใน วิปฺปมุตฺตสฺส วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สตฺตสฺมา และ สงฺขารสฺมา วิปฺปมุตฺตสฺส วิเสสนะของ ปฺคฺคฺลสฺสฯ สัมปทานใน นตฺถิ” อติศัพท์ รูปะใน อตฺถิโกฯ ลิงคัตตะ ฯ

๗. เทสนาวสาเน กุฏุมพิกโก โสตาปัตติผล ปติฏฺฐหิ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา กุฏุมพิกโก อ.กุฏุมพี ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปัตติผล ในโสตาปัตติผล ฯ

เวลาจบพระเทศนา กุฏุมพีตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล

เทสนาวสาเน กาลสัตตมมีใน ปติฏฺฐหิ กุฏุมพิกโก สุธรกัตตาใน ปติฏฺฐหิ ฯ อาขยาตบท กัตตุวจาก โสตาปัตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๘. สมฺปตฺตานํ สาตฺถิกา ฌมฺมเทสนา อโหสิตี ฯ

สมฺปตฺตานํ (ชนานํ) สาตฺถิกา ฌมฺมเทสนา อโหสิ อิติ ฯ

ฌมฺมเทสนา อ.พระธรรมเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจา มีประโยชน์ อโหสิ ได้มีแล้ว (ชนานํ) แก่ชน ท. สมฺปตฺตานํ ผู้ถึงพร้อมแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

พระธรรมเทศนา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจา มีประโยชน์ ได้มีแล้วแก่พวกชนผู้ถึงพร้อมแล้ว ดังนี้แล

ฌมฺมเทสนา สุธรกัตตาใน อโหสิ ฯ อาขยาตบท กัตตุวจาก สมฺปตฺตานํ วิเสสนะของ ชนานํ ฯ สัมปทานใน อโหสิ สาตฺถิกา วิกติกัตตาใน อโหสิ อิติศัพท์ สมาปนะ ฯ

อญฺญตรกุฏุมพิกาวตฺถุ ฯ

อญฺญตรกุฏุมพิกาวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ)

อญฺญตรกุฏุมพิกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งกุฏุมพีคนใดคนหนึ่ง (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อญฺญตรกุฏุมพิกาวตฺถุ สุธรกัตตาใน นิฏฺฐิตํ ฯ กิตบท กัตตุวจาก ฯ

จบเรื่องกุฏุมพีคนใดคนหนึ่ง

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

อณฺตรกฏุมพิกวตฺต

เป็นนญฺฐิตปฺปรีสสฺมาส โดยมฺวิเสสณฺบุพพบทกมฺมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มฺวิเคราะหฺดังนี้

๑. อณฺตโร จ โส ฏุมพิกโก จาติ อณฺตรกฏุมพิกโก. (อณฺตร + ฏุมพิก) วิเสสณฺ-
บุพพบทกมฺมธารยสฺมาส

อณฺตโร จ อ.คนใดคนหนึ่งด้วย โส อ.คนใดคนหนึ่งนั้น ฏุมพิกโก จ เป็นกฏุมพิตด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อณฺตรกฏุมพิกโก ชื่อว่าอณฺตรกฏุมพิก. (กฏุมพิตคนใดคนหนึ่ง)

๒. อณฺตรกฏุมพิกสฺส วตฺต อณฺตรกฏุมพิกวตฺต. (อณฺตรกฏุมพิก + วตฺต)

วตฺต อ.เรื่อง อณฺตรกฏุมพิกสฺส แห่งกฏุมพิตคนใดคนหนึ่ง อณฺตรกฏุมพิกวตฺต ชื่อว่า
อณฺตรกฏุมพิกวตฺต. (เรื่องกฏุมพิตคนใดคนหนึ่ง)

กาลกโต, ปุตโต

เป็นตติยาทวิพทฺตลยาธิกรณพหุพหฺพิทิสฺมาส มฺวิเคราะหฺว่า

กาลโ กโต เยนติ กาลกโต, ปุตโต. (กาล + กต)

กาลโ อ.กาละ เยน (ปุตฺเตน) อันบุตรใด กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุตโต)
อ.บุตรนั้น กาลกโต ชื่อว่ากาลกต (มีกาละอันทำแล้ว, เสียชีวิตแล้ว), ได้แก่บุตร.

ปุตฺตโสกาภิภูโต, ฏุมพิกโก

เป็นตติยาตปฺปรีสสฺมาส โดยมีตติยาตปฺปรีสสฺมาสอยู่ภายใน มฺวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปุตฺเตน โสโก ปุตฺตโสโก. (ปุตฺต + โสโก) ตติยาตปฺปรีสสฺมาส

โสโก อ.ความเศร้าโศก ปุตฺเตน เพราะบุตร ปุตฺตโสโก ชื่อว่าปุตฺตโสโก. (ความเศร้าโศก
เพราะบุตร)

๒. ปุตฺตโสเกน อภิภูโต ปุตฺตโสกาภิภูโต, ฏุมพิกโก. (ปุตฺตโสโก + อภิภูต) ตติยาตปฺปรีส
สฺมาส

(กฏุมพิกโก) อ.กฏุมพิต ปุตฺตโสเกน อันความเศร้าโศกเพราะบุตร อภิภูโต ครอบงำแล้ว
ปุตฺตโสกาภิภูโต ชื่อว่าปุตฺตโสกาภิภูต (ผู้ถูกความเศร้าโศกเพราะบุตรครอบงำแล้ว), ได้แก่กฏุมพิต.

ปุตุตโสโก

เป็นตติยัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตุเตน โสโก ปุตุตโสโก. (ปุตุต + โสก)

โสโก อ.ความเศร้าโศก ปุตุเตน เพราะบุตร ปุตุตโสโก ชื่อว่าปุตุตโสโก. (ความเศร้าโศกเพราะบุตร)

ปจจุสกาล

เป็นวิเศษนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจุส จ โส กาล จาติ ปจจุสกาล. (ปจจุส + กาล)

ปจจุส จ อ.เป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดอันด้วย โส อ.เป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจจุสกาล ชื่อว่าปจจุสกาล. (กาลไกลสว่าง)

ปิณฑปาทปปฏิกกนโต, สตถา

เป็นปัญจมีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิณฑปาทสมา ปฏิกกนโต ปิณฑปาทปปฏิกกนโต, สตถา. (ปิณฑปาท + ปฏิกกนโต)

(สตถา) อ.พระศาสดา ปฏิกกนโต ผู้เสด็จก้าวกลับแล้ว ปิณฑปาทสมา จากบิณฑบาต ปิณฑปาทปปฏิกกนโต ชื่อว่าปิณฑปาทปปฏิกกนโต (ผู้เสด็จก้าวกลับแล้วจากบิณฑบาต), ได้แก่พระศาสดา.

เคททวาร

เป็นฉวิธิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทสส ทวาร เคททวาร. (เคท + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู เคทสส แห่งเรือน เคททวาร ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

อาคตภาโว

เป็นฉวิธิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตสส ภาโว อาคตภาโว. (อาคต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อาคตสส (อตุตโน) แห่งพระองค์ ผู้เสด็จมาแล้ว อาคตภาโว ชื่อว่าอาคต-ภาว. (ความที่พระองค์เป็นผู้เสด็จมาแล้ว)

กาตุกาโม, กฎุมพิโก

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาตุ กาเมตติ กาตุกาโม, กฎุมพิโก. (กาตุสทูปปท + กมุ กนฺติยํ ในความใคร่ + ณ ปัจจัย)

(โย กฎุมพิโก) อ.กฎุมพีโต กาเมติ ย่อมใคร่ กาตุ เพื่ออันกระทำ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส กฎุมพิโก) อ.กฎุมพินัน กาตุกาโม ชื่อว่ากาตุกาม (ผู้ใคร่เพื่อจะทำ, ผู้ประสงค์เพื่อจะทำ), ได้แก่กฎุมพี.

เคทหมขุโณ

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทสฺส มขุโณ เคทหมขุโณ. (เคท + มขุณ)

มขุโณ อ.ท่ามกลาง เคทสฺส แห่งเรือน เคทหมขุโณ ชื่อว่าเคทหมขุณ. (ท่ามกลางเรือน)

ทุกขิตโต, ตว

เป็นทติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุกขํ อิตโต ทุกขิตโต, ตว. (ทุกข + อิต)

(ตว) อ.ท่าน อิตโต ถึงแล้ว ทุกขํ ซึ่งความทุกข์ ทุกขิตโต ชื่อว่าทุกขิต (ผู้ถึงความทุกข์), ได้แก่ท่าน.

ปุตตวิโยคทุกขํ

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีปัญจमितปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตตสฺมา วิโยโค ปุตตวิโยโค. (ปุตต + วิโยค) ปัญจमितปุริสสมาส

วิโยโค อ.ความพลัดพราก ปุตตสฺมา จากบุตร ปุตตวิโยโค ชื่อว่าปุตตวิโยค. (ความพลัดพรากจากบุตร)

๒. ปุตตวิโยเคน ทุกขํ ปุตตวิโยคทุกขํ. (ปุตตวิโยค + ทุกข) ตติยาตปุริสสมาส

ทุกขํ อ.ทุกข์ ปุตตวิโยเคน เพราะความพลัดพรากจากบุตร ปุตตวิโยคทุกขํ ชื่อว่าปุตต-วิโยคทุกข. (ทุกข์เพราะความพลัดพรากจากบุตร)

ภวปุปวตติ

เป็นฉนฺธิฐิตปฺปรีสสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

ภวสฺส ปวตติ ภวปุปวตติ. (ภว + ปวตติ)

ปวตติ อ.ความเป็นไปทั่ว ภวสฺส แห่งภพ ภวปุปวตติ ชื่อว่าภวปุปวตติ. (ความเป็นไปทั่วแห่งภพ)

สพฺพสฺตฺตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

สพฺเพ จ เต สฺตฺตา จาติ สพฺพสฺตฺตา. (สพฺพ + สฺตฺต)

สพฺเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น สฺตฺตา จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น สพฺพสฺตฺตา ชื่อว่าสพฺพสฺตฺต. (สัตว์ทั้งปวงทั้งหลาย)

เอกสงฺขารो

เป็นอสมอาหารทิกุสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

เอโก จ โส สงฺขารो จาติ เอกสงฺขารो. (เอก + สงฺขาร)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น สงฺขารो จ เป็นสังขารด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น เอกสงฺขารो ชื่อว่าเอกสงฺขาร. (สังขารหนึ่ง)

มรณธมฺมํ, ธมฺมชาตํ

เป็นฉนฺธิฐิตวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

มรณํ ธมฺโม ยสฺสาติ มรณธมฺมํ, ธมฺมชาตํ. (มรณ + ธมฺม)

มรณํ อ.อันตาย ธมฺโม เป็นธรรมตา ยสฺส (ธมฺมชาตสฺส) แห่งธรรมชาตใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตํ ธมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาตนั้น มรณธมฺมํ ชื่อว่ามรณธมฺม (มีอันตายเป็นธรรมตา), ได้แก่ ธรรมชาต.

ภิชฺชณธมฺมํ, ธมฺมชาตํ

เป็นฉนฺธิฐิตวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

ภิชฺชนํ ธมฺโม ยสฺสาติ ภิชฺชนธมฺมํ, ธมฺมชาตํ. (ภิชฺชน + ธมฺม)

ภิชุชน์ อ.อันแตก ฅมฺโม เป็นธรรมดา ยสฺส (ฅมฺมชาตสฺส) แห่งธรรมชาตใด (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ฅมฺมชาตํ) อ.ธรรมชาตนั้น ภิชุชนมฺม ชื่อว่าภิชุชนมฺม (มีอันแตกเป็นธรรมดา),
ได้แก่ธรรมชาต.

โปราณกปณฺทิตา

เป็นวิเสสณฺบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

โปราณกา จ เต ปณฺทิตา จาติ โปราณกปณฺทิตา. (โปราณก + ปณฺทิต)

โปราณกา จ อ.ผู้มีในกาลก่อน ท. ด้วย เต อ.ผู้มีในกาลก่อน ท. เหล่านั้น ปณฺทิตา จ เป็น
บัณฑิตด้วย อติ เพราะเหตุนี้ โปราณกปณฺทิตา ชื่อว่าโปราณกปณฺทิต. (บัณฑิตผู้มีในกาลก่อนทั้งหลาย)

ปิยปุตฺโต

เป็นวิเสสณฺบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิโย จ โส ปุตฺโต จาติ ปิยปุตฺโต. (ปิย + ปุตฺต)

ปิโย จ อ.ผู้เป็นที่รักด้วย โส อ.ผู้เป็นที่รักนั้น ปุตฺโต จ เป็นบุตรด้วย อติ เพราะเหตุนี้
ปิยปุตฺโต ชื่อว่าปิยปุตฺต. (บุตรผู้เป็นที่รัก)

มตกาโล

เป็นวิเสสณฺบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตฺตฺวา จ ตํ กาโล จาติ มตกาโล. (มต + กาล)

มตํ จ อ.เป็นที่ตายแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ตายแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุ
นี้ มตกาโล ชื่อว่ามตกาล. (กาลเป็นที่ตายแล้ว)

มรณสฺสตี

เป็นทุตติยาตฺตปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณํ สตี มรณสฺสตี. (มรณ + สตี)

สตี อ.สตีเป็นเครื่องระลึกถึง มรณํ ซึ่งความตาย มรณสฺสตี ชื่อว่ามรณสฺสตี. (สตีเป็นเครื่อง
ระลึกถึงความตาย, มรณสตี)

ခုရ်

เป็นตติยัตปปริสส์มาส, กิตันตลสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาณะ มิวเคราะหว่า
 อูเรน คจจตีติ อูโรโค. (อูลททุปป + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + กุวิัจฉัย)
 (โย สตโต) อ.สัตวโต คจจติ ย่อมไป อูเรน ด้วยอก อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สตโต) อ.สัตว์
 นั้น อูโรโค ชื่อว่าอูรค. (ผู้ไปด้วยอก, งู)

นิพโมคัง, สรรี

เป็นปัญหามีทวีปเหตุผลยาธิกรณพหุพีหิธมาล มีวิเคราะหว่า
 นิคคโต โภโค ยสฺมาติ นิพฺโภคํ, สรีรํ. (นิ + โภค)
 โภโค อ.อันใช้สอย นิคคโต ไปปราศแล้ว ยสฺมา (สรีรา) จากสรีระไต อิติ เพราะเหตุนี้ (ต
 สรีร) อ.สรีระนั้น นิพฺโภคํ ชื่อว่านิพฺโภค (มีอันใช้สอยไปปราศแล้ว, ปราศจากการใช้สอย), ได้แก่สรีระ.

นิราหาโร, ตั๋ว

เป็นปัญหามีทวีปเหตุผลาธิกรณพหุพีหิสมาส์ มีวิเคราะห์ว่า
 นิศโต อาหาโร ยสฺมาติ นิราหาโร, ตฺว. (นิ + อาหาร)
 อาหาโร อ.อาหาร นิศโต ไปปราศแล้ว ยสฺมา (ตยา) จากท่านใด อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
 ตฺว) อ.ท่านนั้น นิราหาโร ชื่อว่านิราหาร (ผู้มีอาหารไปปราศแล้ว, ผู้ปราศจากอาหารแล้ว), ได้แก่ท่าน.

มรณสํสดีภาวนาวโส

เป็นฉันทุติตปฐิสสมาส โดยฉันทุติตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวเคราะห้ดั่งนี้

๑. มรณสฺสตียา ภาวนา มรณสฺสตีภาวนา. (มรณสฺสตี + ภาวนา) จมฺภูตูปฺปรีสสฺมาส
มรณสฺสตียา ภาวนา อ.อัน ยังมรณสฺสตีให้เจริญ มรณสฺสตีภาวนา ชื่อว่ามรณสฺสตีภาวนา.
(อันยังมรณสฺสตีให้เจริญ, การอบรมมรณสฺสตี)
๒. มรณสฺสตีภาวนาย วโส มรณสฺสตีภาวนาวโส. (มรณสฺสตีภาวนา + วส) จมฺภูตูปฺปรีส
สฺมาส

วไลย อ.อำนาจ มรณสัสดีภาวนาย แห่งอันยังมรณสดีให้เจริญ มรณสัสดีภาวนาวไลย ชื่อว่า
มรณสัสดีภาวนาวไลย. (อำนาจแห่งอันยังมรณสดีให้เจริญ, อำนาจแห่งการอบรมมรณสดี)

วรรณมูลโก, โสโก

เป็นจัญญูวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

วฏฺโฏ มุลฺ ยสฺสาติ วรรณมูลโก, โสโก. (วฏฺ + มุล)

วฏฺโฏ อ.วฏฺฏะ มุลฺ เป็นมูล ยสฺส (โสกฺสฺ) แห่งความเศร้าโศกใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส โสโก) อ.ความเศร้าโศกนั้น วรรณมูลโก ชื่อว่าวรรณมูลก (มีวฏฺฏะเป็นมูล), ได้แก่ความเศร้าโศก.

เทสนาวสานํ

เป็นจัญญูตปฺปรัสสมาส มิวีเคราะหฺว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

สาตติกา, เทสนา

เป็นสหบุพพบทพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. อตุโก อสฺสา อตุตฺติ อตุติกา, วาจา. (อตุ + อิกปัจจย) อัสนัตติตฺตติ

อตุโก อ.ประโยชน์ อสฺสา วาจา แห่งวาจานั้น อตุติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตุติกา ชื่อว่าอตุติกา (อันมีประโยชน์), ได้แก่วาจา.

๒. สห อตุติกาย ยา วตฺตตฺติ สาตติกา, เทสนา. (สห + อตุติกา) สหบุพพบทพหุพพิทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตตฺติ ย่อมเป็นไป สห กับ อตุติกาย (วาจา) ด้วยวาจาอันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา (อันเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์, มีวาจาที่เป็นประโยชน์), ได้แก่เทศนา.

๓. วิสาขบูชาปาฐกถา ๙ [๑๖๖]

วิสาขบูชาปาฐกถา (มยา วุจเต) ๙

วิสาขบูชาปาฐกถา อ.เรื่องแห่งอุบาสิกาชื่อว่าวิสาข
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมโห) (วุจเต) จะกล่าว ๙

วิสาขบูชาปาฐกถา วุตตกัมมะใน วุจเต อาชยาดบัททกัมมจาก
มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ๙

๓. เรื่องนางวิสาขบูชา

๑. “เปมโต ชายเตติ อิมม ฐมมเทสน สตุถา เขตวเน วิหรนโต วิสาข อุบาสิก อารพุก
กเถสิ ๙

สตุถา เขตวเน วิหรนโต วิสาข อุบาสิก อารพุก “ปิยโต ชายเตติ อิมม ฐมมเทสน กเถสิ ๙

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุก ทรงปรารภ อุบาสิก ซึ่งอุบาสิกา วิสาข ชื่อว่าวิสาข กเถสิ ตรัสแล้ว อิมม
ฐมมเทสน ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “ปิยโต ชายเตติ ว่า “ปิยโต ชายเต” ดังนี้เป็นต้น ๙

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเขตวัน ทรงปรารภนางวิสาขบูชา ตรัสพระ-
ธรรมเทศนาคือว่า “ปิยโต ชายเต” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกตัตตาใน กเถสิ อาชยาดบัททกัตตจาก “ปิยโต ชายเต” สรุปะใน อิติย ศัพท
อาชยัตตะใน อิมม ฐมมเทสน อิมม วิเสสนะของ ฐมมเทสน อาชยัตตะใน กเถสิ
เขตวเน วิสาขาระใน วิหรนโต อาชยัตตะใน อิมม ฐมมเทสน อิมม วิเสสนะของ ฐมมเทสน อาชยัตตะใน กเถสิ
ของ อุบาสิก อาชยัตตะใน อารพุก สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๙

๒. สา กิร ปุตุตสส ฐิตโร สุกตติ นาม กุมาริก อตตโน จาเน จเปตวา เกเห ภิกขุ
สงฆสส เวยยาวจจ กะเรสิ ๙

สา (วิสาขา) กิร ปุตตสฺส ธีตรํ สุทฺตํ นาม กุมาริกํ อุตฺตโน จาเน จเปตฺวา (สุทฺตํ) เคเห ภิกขุสงฺฆสฺส เวยฺยาวจฺจํ กาเรสิ ฯ

กิร ได้ยินว่า สา (วิสาขา) อ.นางวิสaxonนั้น จเปตฺวา ตั้งไว้แล้ว กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา สุทฺตํ นาม ชื่อว่าสุทตฺตี ธีตรํ ผู้เป็นธิดา ปุตตสฺส ของบุตร จาเน ในตำแหน่ง อุตฺตโน ของตน (สุทฺตํ) ยังนางสุทตฺตี กาเรสิ ให้กระทำแล้ว เวยฺยาวจฺจํ ซึ่งการชวนชวาย ภิกขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ เคเห ในเรือน ฯ

ได้ยินว่า นางวิสaxonนั้น ตั้งนางกุมาริกาชื่อว่าสุทตฺตีผู้เป็นธิดาของบุตรไว้ในตำแหน่งของตน ใช้นางสุทตฺตีให้ทำการชวนชวายแก่ภิกษุสงฆ์ในเรือน

กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ สา วิเสสณะของ วิสาขาฯ เหตุกัตตาใน กาเรสิฯ อาชยตบพ เหตุกัตตฺวาจาก ปุตตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ธีตรํฯ วิเสสณะของ กุมาริกํ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุทฺตํฯ วิเสสณะของ กุมาริกํฯ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน จาเนฯ วิสยาระใน จเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรสิ สุทฺตํ กิริตกัมมะใน กาเรสิ เคเห วิสยาระใน กาเรสิ ภิกขุสงฺฆสฺสฯ สัมปทานใน กาเรสิ เวยฺยาวจฺจํ อวุตตกัมมะใน กาเรสิ ฯ

๓. สา อปฺเรน สมเยน กาลมกาสิ ฯ

สา (วิสาขา) อปฺเรน สมเยน กาลํ อกาสิ ฯ

สา (สุทฺตํ) อ.นางสุทตฺตํนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ อปฺเรน สมเยน ในสมัยอื่นอีก ฯ

นางสุทตฺตํนั้น ทำกาละในสมัยต่อมา

สา วิเสสณะของ สุทฺตํฯ สุทฺธกัตตาใน อกาสิฯ อาชยตบพกัตตฺวาจาก อปฺเรน วิเสสณะของ สมเยนฯ ตติยากาลสัตตมฺมีใน อกาสิ กาลํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๔. สา ตสฺสา สรรนิฏฺเขปํ กาเรตฺวา โสกํ สนฺธาเรตฺถํ อสภโกนฺหิตํ ทุกฺขิณี ทุมมฺนา สตฺถุ สนฺตํ อกนฺตฺวา วณฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทิ ฯ

สา (วิสาขา ปุคฺคัล) ตสฺสา (กุมาริกาย) สรีรนิกุเขปํ กาเรตฺวา โสภํ สन्ธราเรตฺถํ อสฺสโกณฺที
ทุกฺขิณี ทุมฺมนา (หุตฺวา) สตุฏฺฐ สนฺติกํ คนฺตฺวา วณฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทิ ฯ

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น (ปุคฺคัล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว สรีร-
นิกุเขปํ ซึ่งการฝังซึ่งสรีระ ตสฺสา (กุมาริกาย) ของนางกุมาริกานั้น อสฺสโกณฺที ไม่
อาจอยู่ สन्ธราเรตฺถํ เพื่ออันอดกลั้น โสภํ ซึ่งความเศร้าโศก ทุกฺขิณี เป็นผู้มีทุกข์
ทุมฺมนา เป็นผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว (หุตฺวา) เป็น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ
สู่สำนัก สตุฏฺฐ ของพระศาสดา นิสฺสีทิ นั่งแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

นางวิสาขานั้น ใช้คนให้ทำการฝังสรีระของนางกุมาริกานั้น ไม่อาจอยู่เพื่อจะอดกลั้น
ความเศร้าโศก เป็นผู้มีทุกข์ เป็นผู้มีใจเสีย ไปสู่สำนักของพระศาสดา ถวาย
บังคมแล้ว นั่งแล้ว ณ ที่สมควร

สา วิเสสฺสนะของ วิสาขาฯ สุทฺธกัฏฺฐตาใน นิสฺสีทิฯ อาชฺยาตบทกัฏฺฐตาจก ปุคฺคัล การิต-
กัมมะใน กาเรตฺวา ตสฺสา วิเสสฺสนะของ กุมาริกายฯ สามีสัมพันธะใน สรีรนิกุเขปํฯ
อวุตตกัมมะใน กาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺสโกณฺที โสภํ อวุตตกัมมะใน
สन्ธราเรตฺถํ ตุมฺตถสัมปทานใน อสฺสโกณฺทีฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ วิสาขา ทุกฺขิณี ก็ดี
ทุมฺมนา ก็ดี วิกิตกัฏฺฐตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สตุฏฺฐ สามีสัมพันธะใน
สนฺติกํฯ สัมปาปุณฺณกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วณฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน นิสฺสีทิ เอกมฺนฺตํ วิสยาธาระใน นิสฺสีทิ ฯ

๕. อถ นํ สตุฏฺฐา “กึ นฺ หิ โข ตวํ วิสาเฆ ทุกฺขิณี ทุมฺมนา อสฺสสุมุขา โรทฺมานา
นิสินฺนาสฺสีติ อาห ฯ

อถ นํ (วิสาข) สตุฏฺฐา “กึ นฺ หิ โข ตวํ วิสาเฆ ทุกฺขิณี ทุมฺมนา อสฺสสุมุขา (หุตฺวา) โรทฺมานา
นิสินฺนา อสฺสีติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุฏฺฐา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว นํ (วิสาข) กะนางวิสาขานั้น อิติ
ว่า “วิสาเฆ ดูก่อนนางวิสาขา ตวํ อ.เธอ ทุกฺขิณี เป็นผู้มีทุกข์ ทุมฺมนา เป็น
ผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว อสฺสสุมุขา เป็นผู้มีหน้าอันเต็มแล้วด้วยน้ำตา (หุตฺวา)
เป็น โรทฺมานา ร้องไห้อยู่ นิสินฺนา เป็นผู้นั่งแล้ว อสิ ย่อมเป็น กึ นฺ หิ โข เพราะเหตุ

อะไรหนอแล ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะนางวิสขานนั้นว่า “ดูก่อนนางวิสขา เธอ เป็นผู้มีความทุกข์ เป็นผู้ที่มีใจเสีย เป็นผู้ที่มีน้ำตานองหน้า เป็นผู้ซึ่งร้องไห้อยู่แล้ว เพราะเหตุอะไรหนอแล ?”

อถ กาลสัตตมึ สตุถา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสชะของ วิสขฯ อกถิตกัมมะใน อาห “วิสขเ อาลปนะ ตวุ สุททกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ก็ นุตัพท ปุจฉนัตตะ โขศัพท วจนาลังการะ ทุกขินี กิติ ทุมมนา กิติ อสสุมุขา กิติ วิกติกัตตาใน หุตวฯ สมานกาลกิริยาใน โรทมานาฯ อัพภันตรกิริยาของ ตวุ นิสินุหา วิกติกัตตาใน อสิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๖. สา ตมตถึ อาโรเจตวา “ปิยา เม ภนุเต सा गुमरिका वतुतसम्पन्ना, इथानि तदारूपं न प्ससामीति आह ฯ

สา (วิสขา) ตํ อตถึ อาโรเจตวา “ปิยา เม ภนุเต सा गुमरिका वतुतसम्पन्ना (โหติ), (อห) इथानि तदारूपं (गुमरिकं) न प्ससामीति आह ฯ

สา (วิสขา) อ.นางวิสขานนั้น อาโรเจตวา กราบทูลแล้ว ตํ อตถึ ซึ่งเนื่อความนั้น อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ सा गुमरिका อ.นางกุมาริกานั้น ปิยา ผู้เป็นที่รัก मे ของหม่อมฉัน वतुतसम्पन्ना เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวัตร (โหติ) ย่อมเป็น, (อห) อ.หม่อมฉัน न प्ससामी ย่อมไม่เห็น (गुमरिकं) ซึ่งนางกุมาริกา तदारूपं อันมีอย่างนั้นเป็นรูป इथानि ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสขานนั้น กราบทูลเนื่อความนั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางกุมาริกานั้น เป็นที่รักของหม่อมฉัน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร, หม่อมฉัน ย่อมไม่เห็นนางกุมาริกาผู้เห็นปานนั้นในกาลนี้”

สา วิเสสชะของ วิสขฯ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสชะของ อตถึฯ อวุตตกัมมะใน อาโรเจตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนุเต อาลปนะ सा วิเสสชะของ गुमरिकाฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปิยา วิกติกัตตาใน โหติ मे सामีสัมพันธะใน ปิยา वतुतसम्पन्ना วิกติกัตตาใน โหติ, अह सुททกัตตา

ใน ปสฺสามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทานิ กาลสํตตมึใน ปสฺสามิ ตถารูปํ วิเสสณะ
ของ กุมาริกํ ๑ อวุตตกัมมะใน ปสฺสามิ นคฺคํ ปฏฺวิเสระใน ปสฺสามิ” อิติคฺคํ อาการะ
ใน อาห ๑

๗. “กิตฺตกา ปน วิสาเช สวตฺถิยํ มนุสฺสาติ ?

(สตฺธา) “กิตฺตกา ปน วิสาเช สวตฺถิยํ มนุสฺสา (สนฺติ)” อิติ (ปฺจุฉิ) ?

(สตฺธา) อ.พระศาสดา (ปฺจุฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “วิสาเช ตุก่อนนางวิสาชา ปน
ก็ มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. สวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี กิตฺตกา มีประมาณเท่าไร ?
(สนฺติ) มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๑

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ตูก่อนนางวิสาชา ก็มนุษย์ทั้งหลายในเมืองสาวัตถี มีประมาณ
เท่าไร ?”

สตฺธา สุตฺรกัตตานิ ปฺจุฉิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “วิสาเช อาลปนะ ปนคฺคํ วากยา-
รัมภชิตฺตะ กิตฺตกา วิเสสณะของ มนุสฺสา ๑ สุตฺรกัตตานิ สนฺติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
สวตฺถิยํ วิสาชาระใน มนุสฺสา” อิติคฺคํ อาการะใน ปฺจุฉิ ๑

๘. “ภนฺเต ตุมฺเหหิเวย เม กถิตํ ‘สวตฺถิยํ สตฺต ชนโกภฺปิโยติ ๑

(วิสาชา “ภนฺเต ตุมฺเหหิ เวย เม กถิตํ ‘สวตฺถิยํ สตฺต ชนโกภฺปิโย’ (อิติ วจฺน)” อิติ (อาห) ๑

(วิสาชา) อ.นางวิสาชา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
(วจฺน) อ.คำ อิติ ว่า ‘ชนโกภฺปิโย อ.โกภฺปิแห่งชน ท. สตฺต เจ็ด สวตฺถิยํ ในเมือง
สาวัตถี’ อิติ ดังนี้ ตุมฺเหหิ เวย อันพระองค์นั้นเทียว กถิตํ ตรัสบอกแล้ว เม
แก้หม่อมฉัน” อิติ ดังนี้ ๑

นางวิสาชา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คำว่า ‘ในเมืองสาวัตถี มีชน ๗ โกภฺปิ’
ดังนี้ อันพระองค์นั้นแหละตรัสบอกแล้วแก้หม่อมฉัน”

วิสาชา สุตฺรกัตตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ วจฺนํ วุตตกัมมะ
ใน กถิตํ ๑ กิตฺตกัมมวาทก เวยคฺคํ อวธารณะเข้ากับ ตุมฺเหหิ ๑ อนภินิหิตกัตตานิ

กถิตํ เม สัมปทานโน กถิตํ ‘สาวตถิยํ วิสยาธาระโน ชนโกฏิโย สตุต วิเสสนะของ
ชนโกฏิโยฯ ลิงคัตถะ’ อิติศัพทํ สรุปะโน วจนํ” อิติศัพทํ อาการะโน อาห ฯ

๙. “สเจ ปนายํ เอตตโก ชโน ตว นตตาย สทิสो ภเวยฺย, อิจฺเจยฺยาสี นนฺติ ?

(สตุถา) “สเจ ปน อยํ เอตตโก ชโน ตว นตตาย สทิสो ภเวยฺย, (ตวํ) อิจฺเจยฺยาสี นํ (ชนํ)”
อิตติ (ปฺจฺฉิ) ?

(สตุถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิตติ ว่า “ปน ก็ สเจ ถ้าว่า ชโน อ.ชน
เอตตโก ผู้มีประมาณเท่านี้ อยํ นี้ สทิสो เป็นผู้เช่นกับ นตตาย ด้วยหลาน ตว
ของเธอ ภเวยฺย พึงเป็นไฉร, (ตวํ) อ.เธอ อิจฺเจยฺยาสี พึงปรารถนา นํ (ชนํ) ซึ่งชน
นั้นหรือ ?” อิตติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “ก็ถ้าชนมีประมาณเท่านี้ พึงเป็นเช่นกับด้วยหลานของเธอ
ไฉร, เธอพึงปรารถนาชนนั้นหรือ ?”

สตุถา สุตฺรกัตตานิ ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ สเจ-
ศัพทํ ปริกัปปัตถะ อยํ กิตฺติ เอตตโก กิตฺติ วิเสสนะของ ชโนฯ สุตฺรกัตตานิ ภเวยฺยฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะโน นตตายฯ ตติยาวิเสสนะโน สทิสोฯ วิกิต-
กัตตานิ ภเวยฺย, ตวํ สุตฺรกัตตานิ อิจฺเจยฺยาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะ
ของ ชนํฯ อุตฺตกัมมะโน อิจฺเจยฺยาสิ” อิติศัพทํ อาการะโน ปฺจฺฉิ ฯ

๑๐. “อาม ภนฺเต”ติ ฯ

(วิสาชา) “อาม ภนฺเต (เอวํ)” อิตติ (อาห) ฯ

(วิสาชา) อ.นางวิสาชา (อาห) กราบทูลแล้ว อิตติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อาม เพคะ (เอวํ) อ.อย่างนั้น” อิตติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาชากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้นเพคะ”

วิสาชาสุตฺรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเตอาลปนะ อามสัมปฏิจฉนัตถะ
เอวํ สัจจวากลึงคัตถะ” อิติศัพทํ อาการะโน อาห ฯ

๑๑. “กตี ปน ชนา สวตถิยํ เทวสิกํ กาลํ กโรนฺตีติ ?

(สตฺถา) “กตี ปน ชนา สวตถิยํ เทวสิกํ กาลํ กโรนฺตีติ (ปุจฺฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ชนา อ.ชน ท. กตี เทาไร
กโรนฺติ ย่อมกระทำ กาลํ ซึ่งกาละ เทวสิกํ ทุกๆ วัน สวตถิยํ ในเมืองสาวัตถี”
อิตติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “ก็พวกชนเท่าไร ย่อมทำกาละทุกๆ วัน ในเมืองสาวัตถี”

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก “ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ กตี
วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน กโรนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก สวตถิยํ วิสยาธาระ
ใน กโรนฺติ เทวสิกํ กิริยาวิเสสณะใน กโรนฺติ กาลํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ” อิตติศัพทํ
อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๒. “พหู ฆนฺเต”ติ ฯ

(วิสาขา) “พหู (ชนา สวตถิยํ เทวสิกํ กาลํ กโรนฺติ) ฆนฺเตติ (อาห) ฯ

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
(ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก (กโรนฺติ) ย่อมกระทำ (กาลํ) ซึ่งกาละ (เทวสิกํ) ทุกๆ วัน
(สวตถิยํ) ในเมืองสาวัตถี” อิตติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกชนจำนวนมาก ย่อมทำกาละทุกๆ
วันในเมืองสาวัตถี”

วิสาขา สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก “ฆนฺเต อาลปนะ พหู วิเสสณะของ
ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน กโรนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก สวตถิยํ วิสยาธาระใน กโรนฺติ
เทวสิกํ กิริยาวิเสสณะใน กโรนฺติ กาลํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ” อิตติศัพทํ อาการะใน
อาห ฯ

๑๓. “นฺนุ เอวํ สนฺเต ตว อโสจนกาโล น ภเวยฺย, รตฺติณฺทิวํ โรทฺนฺตีเยว วิจเรยฺยาสีติ
ฯ

(สตถา) “หนู เอว (ภาเว) สนฺเต, ตว อโชนกาโล น ภเวยฺย, (ตุว) รตฺติณฺทิว โรหนฺตี เอว วิจเรยฺยาสี” อิติ (อาห) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เอว (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, อโชนกาโล อ.กาลเป็นที่ไม่เศร้าโศก ตว แห่งเธอ น ภเวยฺย ไม่พึงมี, (ตุว) อ.เธอ โรหนฺตี เอว ร้องให้อยู่ที่นั่นเทียว รตฺติณฺทิว ตลอดคืนและวัน วิจเรยฺยาสี พึงเทียวไป หนู มิใช่หรือ ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น กาลเป็นที่ไม่เศร้าโศกของเธอ ไม่พึงมี, เธอร้องให้อยู่ตลอดคืนและวันนั้นแหละ พึงเทียวไป มิใช่หรือ ?”

สตถา สุตฺรกัถฺตฺตาใน อาห ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก “เอว วิเสสฺนํของ ภาเว ๕ ลักษณะใน สนฺเต ๕ ลักษณะกิริยา หนูศัพท์ ปุจณฺตถะ, อโชนกาโล สุตฺรกัถฺตฺตาใน ภเวยฺย ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก ตว สามีสัมพันธะใน อโชนกาโล นศัพท์ ปฏิเสธะใน ภเวยฺย, ตุว สุตฺรกัถฺตฺตาใน วิจเรยฺยาสี ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก รตฺติณฺทิว อัจจันตสังโยคะใน โรหนฺตี เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โรหนฺตี ๕ อัปภันตริกิริยาของ ตุว” อิติศัพท์ อากาโร ใน อาห ๕

๑๔. “โหตุ ภาณฺเต, ฌาตํ มยาติ ๕

(วิสาขา “เอตํ ปพฺพํ) โหตุ ภาณฺเต, (เอตํ การณํ) ฌาตํ มยา” อิติ (อาห) ๕

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เอตํ ปพฺพํ) อ.ข้อนั้น โหตุ จงมีเกิด, (เอตํ การณํ) อ.เหตุนั้น มยา อันหม่อมฉัน ฌาตํ ทราบแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

นางวิสาขากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นจงมีเกิด, เหตุนั้น หม่อมฉันทราบดีแล้ว”

วิสาขา สุตฺรกัถฺตฺตาใน อาห ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก “ภาณฺเต อาลปนะ เอตํ วิเสสฺนํของ ปพฺพ ๕ สุตฺรกัถฺตฺตาใน โหตุ ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก, เอตํ วิเสสฺนํของ การณ ๕ วุตตกัมมะใน ฌาต ๕ กิตบทกัมมวาทก มยา อนภิตกัถฺตฺตาใน ฌาตํ” อิติศัพท์ อากาโร

ใน อาห ๕

๑๕. อถ นั สตุถา “เตนหิ มา โสจิ, โสโก วา ภยั วา เปมโตว ชายตีติ วตุวา อิมั คากมาห

“เปมโต ชายเต โสโก, เปมโต ชายเต ภยั;
เปมโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก, กุโต ภยหนฺติ ๕

อถ นั (วิสาข) สตุถา “เตนหิ (ตุว) มา โสจิ, โสโก วา ภยั วา เปมโตว ชายติ” อิติ วตุวา อิมั คากั อาห

“เปมโต ชายเต โสโก, เปมโต ชายเต ภยั;
เปมโต วิปฺปมุตฺตสฺส (ปฺกฺคฺลสฺส) นตฺถิ โสโก, กุโต (จฺานโต) ภยั (ภวิสฺสติ)”

อิติ ๕

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา วตุวา ตรัสแล้ว นั (วิสาข) กะนางวิสาขานั้น อิติ ว่า “เตนหิ ถ้อย่างนั้น (ตุว) อ.เธอ มา โสจิ อย่าเศร้าโศกแล้ว, โสโก วา อ.ความเศร้าโศกหรือ ภยั วา หรือว่า อ.ภัย ชายติ ย่อมเกิด เปมโตว แต่ความรัก เทียว” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมั คากั ซึ่งพระคานานี้ อิติ ว่า

“โสโก อ.ความเศร้าโศก ชายเต ย่อมเกิด เปมโต แต่ความรัก, ภยั อ.ภัย ชายเต ย่อมเกิด เปมโต แต่ความรัก, โสโก อ.ความเศร้าโศก นตฺถิ ย่อมไม่มี (ปฺกฺคฺลสฺส) แก่บุคคล วิปฺปมุตฺตสฺส ผู้พ้นวิเศษแล้ว เปมโต แต่ความรัก, ภยั อ.ภัย (ภวิสฺสติ) จักมี กุโต (จฺานโต) แต่ที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะนางวิสาขานั้นว่า “ถ้อยเช่นนั้น เธออย่าเศร้าโศก, ความเศร้าโศกหรือ หรือว่าภัย ย่อมเกิดแต่ความรักทั้งนั้น” ดังนี้ จึงตรัสพระคานานี้ว่า

“ความเศร้าโศกย่อมเกิดแต่ความรัก, ภัยย่อมเกิดแต่ความรัก, ความเศร้าโศก ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากรัก, ภัยจักมีแต่ที่ไหน ?”

อถ กาลสัตตมึ สตุถา สุทฺธกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตุวาจก นั วิเสสณะของ

วิสาขัง อภิกตัมมะใน วตฺวา “เตนหิ อุกฺโขชนัตถะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน โสจิจฺจ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจาก มาศัพฺพํ ปฏฺวิเสธะใน โสจิจฺ, โสโก กิตฺติ ภายํ กิตฺติ สุทฺธกัตตาใน ชายติจฺจ
 อาชยาตบทยกัตตฺวาจาก วา สองศัพฺพํ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ โสโก และ ภายํ เอวศัพฺพํ
 อวธารณะเข้ากับ เปมโตจฺจ อปาทานใน ชายติ” อิตฺติศัพฺพํ อากาธะใน วตฺวาจฺจ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คากัณฺฐ อวุตตกัมมะใน อาห

“โสโก สุทฺธกัตตาใน ชายเตจฺจ อาชยาตบทยกัตตฺวาจาก เปมโต
 อปาทานใน ชายเต, ภายํ สุทฺธกัตตาใน ชายเตจฺจ อาชยาตบทยกัตตฺวาจาก
 เปมโต อปาทานใน ชายเต, โสโก สุทฺธกัตตาใน นตฺถิจฺจ กิริยาบทกัตตฺวาจาก เปมโต
 อปาทานใน วิปฺปมุตฺตสฺสจฺจ วิเสสณะของ ปุคฺคผลสฺสจฺจ สัมปทานใน นตฺถิ, ภายํ
 สุทฺธกัตตาใน ภวิสฺสติจฺจ อาชยาตบทยกัตตฺวาจาก กุโต วิเสสณะของ จานโตจฺจ
 อปาทานใน ภวิสฺสติ” อิตฺติศัพฺพํ สรุปะใน อิมํ คากัณฺฐ ๕

๑๖. ตตฺถ เปมโตติ ปุตุตฺตธีตาทีสุ กตํ เปมเมว นิสฺสายาติ อตุโถ ๕

ตตฺถ (ปเทสุ) “เปมโตติ (ปทสฺส “อตุตฺตนา) ปุตุตฺตธีตาทีสุ (ปิยชนฺส) กตํ เปมํ เอว นิสฺสายาติ
 อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “นิสฺสาย เพราะอาศัย เปมํ เอว ซึ่งความรัก (อตุตฺตนา)
 ปุตุตฺตธีตาทีสุ (ปิยชนฺส) กตํ อัน อันตน กระทำแล้ว ในปิยชน ท. มีบุตรและธิดา
 เป็นตั่นนัันเทียว” อิติ ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ) “เปมโตติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่า
 นั้นหนา -บทว่า “เปมโต” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “เปมโต” ความว่า เพราะอาศัยความรักที่ตนทำไว้ในปิยชน
 ทั้งหลายมีบุตรและธิดาเป็นตั่นนัันแหละ

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสุจฺจ นิทธารณะใน ปทสฺส “เปมโต” สรุปะใน อิติจฺจ ศัพฺพํ สรุปะ
 ใน ปทสฺสจฺจ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “อตุตฺตนา อนภินิหิตกัตตาใน กตํ
 ปุตุตฺตธีตาทีสุ วิเสสณะของ ปิยชนฺสจฺจ วิสยาธาระใน กตํจฺจ วิเสสณะของ เปมํ เอวศัพฺพํ
 อวธารณะเข้ากับ เปมํจฺจ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายจฺจ เหตุไฉน ชายเต” อิตฺติศัพฺพํ สรุปะใน

อตฺถิโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....
๑๗. เทสนาวसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปฺณิสฺสุติ ฯ

เทสนาวसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสุ อิติ ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนิ มีโสตปาตฺติผล-
เป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตปาตฺติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมฺหิโน ปาปฺณิสฺสุ พหุ วิเสสชะของ ชนาฯ สุตฺรกัตตาใน
ปาปฺณิสฺสุฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปตฺติผลาทีนิ วิเสสชะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปฺณียกัมมะโน ปาปฺณิสฺสุ อิตฺติศัพทํ สમાปนะ ฯ

.....
วิสาขาอุปาสิกาวตฺถุ ฯ

วิสาขาอุปาสิกาวตฺถุ (นิฎฺฐิตํ) ฯ

วิสาขาอุปาสิกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

วิสาขาอุปาสิกาวตฺถุ สุตฺรกัตตาใน นิฎฺฐิตํฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องนางวิสาขาอุบาสิกา

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

วิสาขานุปาสิกาวตถุ

เป็นฉฎฐิตุปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิสาข จ ส่า อุนาสิก้า จาติ วิสาขานุปาสิก้า. (วิสาข + อุนาสิก้า) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

วิสาข จ อ.ชื่อว่าวิสาขด้วย ส่า อ.ชื่อว่าวิสาขนั้น อุนาสิก้า จ เป็นอุนาสิก้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิสาขานุปาสิก้า ชื่อว่าวิสาขานุปาสิก้า. (อุนาสิก้าชื่อว่าวิสาข)

๒. วิสาขานุปาสิก้า ย วตถุ วิสาขานุปาสิก้า วตถุ. (วิสาขานุปาสิก้า + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง วิสาขานุปาสิก้า ย แห่งอุนาสิก้าชื่อว่าวิสาข วิสาขานุปาสิก้า วตถุ ชื่อว่าวิสาขานุปาสิก้า วตถุ. (เรื่องอุนาสิก้าชื่อว่าวิสาข)

ภิกขุสงฆโม

เป็นฉฎฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณั สงฆโม ภิกขุสงฆโม. (ภิกขุ + สงฆ)

สงฆโม อ.หมู่ ภิกขุณั แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฆโม ชื่อว่าภิกขุสงฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ)

สรีรนิกเขโป

เป็นทุตติยัตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรีร นิกเขโป สรีรนิกเขโป. (สรีร + นิกเขโป)

นิกเขโป อ.การฝัง สรีร ซึ่งสรีระ สรีรนิกเขโป ชื่อว่าสรีรนิกเขโป. (การฝังสรีระ)

ทุกขินี, วิสาข

เป็นอัสสัตติตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

ทุกขั อสส่า อตติติ ทุกขินี, วิสาข. (ทุกข + อีปัจจย + อินีปัจจย)

ทุกขั อ.ความทุกข์ อสส่า (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า วิสาข) อ.นางวิสาขนั้น ทุกขินี ชื่อว่าทุกขินี (ผู้มีความทุกข์), ได้แก่นางวิสาข.

ทุมมนา, วิสาขา

เป็น ญัตติทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทฺภูโจ มโน ยสฺสาติ ทุมมนา, วิสาขา. (ท + มน)
 มโน อ.ใจ ทฺภูโจ อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขาใด (อดีต) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนั้น (ส่า วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น ทุมมนา ชื่อว่าทุมมนา (มีใจอันโทษประทุษร้าย, มีใจเสีย), ได้แก่
 นางวิสาขา.

อัสสุมุขา, วิสาขา

เป็นทวีปททินนาธิกรณพทุพพิทิสฺมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ ปุณฺณคัพพ มีวิเคราะห์ว่า
 อสฺสฺหิ ปุณฺณ มุขํ ยสฺสาติ อสฺสุมุขา, วิสาขา. (อัสส + ปุณฺณ + มุข)
 มุขํ อ.หน้า ปุณฺณ อันเต็มแล้ว อสฺสฺหิ ด้วยน้ำตา ท. ยสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขาใด (อดีต)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ส่า วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น อสฺสุมุขา ชื่อว่าอัสสุมุขา (มีหน้าอันเต็มด้วยน้ำตา),
 ได้แก่นางวิสาขา.

วตตสมปนฺนา, กุมาริกา

เป็นตติยาดัปปริสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วตเตน สมปนฺนา วตตสมปนฺนา, กุมาริกา. (วตต + สมปนฺนา)
 (กุมาริกา) อ.กุมาริกา สมปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว วตเตน ด้วยวัตร วตตสมปนฺนา ชื่อว่าวตต
 สมปนฺนา (ผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร), ได้แก่กุมาริกา.

ตถารูปา, กุมาริกา

เป็นญัตติทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ตถา รูปํ ยสฺสาติ ตถารูปา, กุมาริกา. (ตถา + รูป)
 ตถา อ.อย่างนั้น รูปํ เป็นรูป ยสฺสา (กุมาริกาย) แห่งกุมาริกาใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนั้น (ส่า กุมาริกา) อ.กุมาริกานั้น ตถารูปา ชื่อว่าตถารูปา (ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูป, ผู้เห็นปานนั้น),
 ได้แก่กุมาริกา.

กิตตกา, มนุสสา

เป็นสังขลัญญาทือเนกัตถัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

กึ ปริมาณ เยสนติ กิตตกา, มนุสสา. (กึ + ตตกปัจจัย)

กึ อ.เท่าไร ปริมาณ เป็นปริมาณ เยส (มนุสสาน) แห่งมนุษย์ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น กิตตกา ชื่อว่ากิตตก (มีประมาณเท่าไร), ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย.

ชนโกฏิโย

เป็นฉนัญฐิตปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ชนาน โกฏิโย ชนโกฏิโย. (ชน + โกฏิ)

โกฏิโย อ.โกฏิ ท. ชนาน แห่งชน ท. ชนโกฏิโย ชื่อว่าชนโกฏิ. (โกฏิแห่งชนทั้งหลาย)

โสจนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

โสจนญจ ต กาล จาติ โสจนกาโล. (โสจน + กาล)

โสจน จ อ.เป็นที่เศร้าโศกด้วย ต อ.เป็นที่เศร้าโศกนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุนั้น โสจนกาโล ชื่อว่าโสจนกาล. (กาลเป็นที่เศร้าโศก)

รตตินทิว

เป็นสมาหารทวันทสมาส มิวีเคราะห์ว่า

รตติ จ ทิวา จ รตตินทิว. (รตติ + ทิวา)

รตติ จ อ.คืนด้วย ทิวา จ อ.วันด้วย รตตินทิว ชื่อว่ารตตินทิว. (คืนและวัน)

ปุตตธิตาทย, ปยชนา

เป็นฉนัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส โดยมีอติริทโยคทวันทสมาสอยูภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตโต จ ธิตา จ ปุตตธิตโร. (ปุตต + ธิต) อติริทโยคทวันทสมาส

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ธิตา จ อ.ธิดาด้วย ปุตตธิตโร ชื่อว่าปุตตธิต. (บุตรและธิดาทั้งหลาย)

๒. ปุตุตธิตโร อาทิ เยสนันติ ปุตุตธิตาทโย, ปิยชนา. (ปุตุตธิตุ + อาทิ) ัญญัฐวิปทูลยาธิ-
กรรมพหุพพิทิสมาล

ปุตุตธิตโร อ.บุตรและธิดา ท. อาทิ เป็นต้น เยส (ปิยชนาน) แห่งปิยชน ท. เหล่าใด (สนธิ)
มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ปิยชนา) อ.ปิยชน ท. เหล่านั้น ปุตุตธิตาทโย ชื่อว่าปุตุตธิตาทิ (มีบุตรและธิดา
เป็นต้น), ได้แก่ปิยชนทั้งหลาย.

เทสนาวสาน

เป็นัญญัฐิปุริสสมาล มิวเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบ
พระเทศนา)

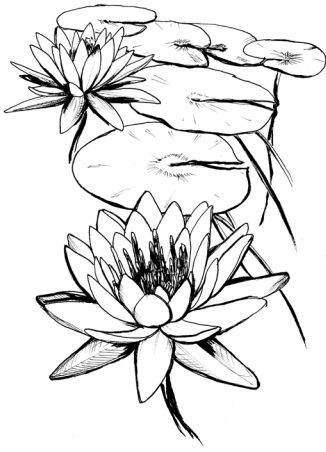
โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ

เป็นัญญัฐวิปทูลยาธิกรรมพหุพพิทิสมาล มิวเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อุตติ)
มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ (มีโสตาปัตติผล
เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๔. ลิจฉวีวิวัตถุ ๗ [๑๖๓]

ลิจฉวีวิวัตถุ (มยา วุจเต) ๗

ลิจฉวีวิวัตถุ อ.เรื่องแห่งเจ้าลิจฉวี

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมโห) (วุจเต) จะกล่าว ๗

ลิจฉวีวิวัตถุ วุตตกัมมะใน วุจเต อาชยาตบทกัมมวาท
มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ๗

๔. เรื่องเจ้าลิจฉวี

๑. “รติยา ชายเตติ อิม ฐมมเทสน สตุถา เวสาลี นิสสัย ภูฏาคารสาละย์ วิหรนโต
ลิจฉวี อารพุก กเถสิ ๗

สตุถา เวสาลี นิสสัย ภูฏาคารสาละย์ วิหรนโต ลิจฉวี อารพุก “รติยา ชายเตติ อิม
ฐมมเทสน กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา นิสสัย ทรงอาศัยแล้ว เวสาลี ซึ่งเมืองเวสาลี วิหรนโต เมื่อ
ประทับ ภูฏาคารสาละย์ ที่ภูฏาคารศาลา อารพุก ทรงปรารภ ลิจฉวี ซึ่งเจ้าลิจฉวี
ท. กเถสิ ตรัสแล้ว อิม ฐมมเทสน ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “รติยา ชายเตติ ว่า
“รติยา ชายเต” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาทรงอาศัยเมืองเวสาลีประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ทรงปรารภเจ้าลิจฉวีทั้ง
หลาย ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “รติยา ชายเต” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกตกัตตาใน กเถสิ อาชยาตบทกัตตวาท “รติยา ชายเต” สรุปะใน อิติ
ศัพท์ อาชยาตบทกัตตาใน อิม ฐมมเทสน อิม วิเสสนะของ ฐมมเทสน อาชยาตบทกัตตาใน
กเถสิ เวสาลี อาชยาตบทกัตตาใน นิสสัย สมานกาลกิริยาใน วิหรนโต ภูฏาคารสาละย์
วิสยาธาระใน วิหรนโต อัมภันตริกิริยาของ สตุถา ลิจฉวี อาชยาตบทกัตตาใน อารพุก
สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....

๒. เต กิร เอกสมิ์ ฉณทิวเส อญญมณฺญํ อสทิสฺสํ อลงฺกาเรหิ อลงฺกตา อุยฺยาน-
คมนตฺถาย นครา นิกุมมฺมึสุ ฯ

เต (ลิจฺฉวีราชาโน) กิร เอกสมิ์ ฉณทิวเส อญญมณฺญํ อสทิสฺสํ อลงฺกาเรหิ อลงฺกตา
อุยฺยานคมนตฺถาย นครา นิกุมมฺมึสุ ฯ

กิร ได้ยินว่า เต (ลิจฺฉวีราชาโน) อ.เจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น อลงฺกตา ทรงประดับแล้ว
อลงฺกาเรหิ ด้วยเครื่องประดับ ท. อสทิสฺสํ อันไม่เช่นนั้นกับ อญญมณฺญํ ซึ่งกันและ
กัน ฉณทิวเส ในวันแห่งมหรสพ เอกสมิ์ วันหนึ่ง นิกุมมฺมึสุ เสด็จออกไปแล้ว นครา
จากพระนคร อุยฺยานคมนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จไปสู่อุทยาน ฯ

ได้ทราบว่ เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ทรงประดับด้วยเครื่องประดับทั้งหลาย ที่ไม่เหมือนกัน
และกัน ในวันมหรสพวันหนึ่ง เสด็จออกไปจากพระนคร เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จไป
สู่อุทยาน

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ เต วิเสสนะของ ลิจฉวีราชาโนฯ สุทฺธกัตตาโน นิกุมมฺมึสุฯ
อาขยาตบทกัตตฺวาจาก เอกสมิ์ วิเสสนะของ ฉณทิวเสฯ กาลสัตตมฺมึโน อลงฺกตา
อญญมณฺญํ อวุตตกัมมะโน อสทิสฺสํฯ วิเสสนะของ อลงฺกาเรหิฯ กรณะโน อลงฺกตาฯ
วิเสสนะของ ลิจฉวีราชาโน อุยฺยานคมนตฺถาย สัมปทานโน นิกุมมฺมึสุ นครา อปาทาน
โน นิกุมมฺมึสุ ฯ

๓. สตุถา ปิณฺฑาย ปวิสฺสนฺโต เต ทิสฺสา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ปสฺสธ ภิกฺขเว ลิจฺฉวีโน,
เยหิ เทวา ตาวตีสฺสา น ทิฏฺฐปฺพุพา, เต อิมะ โอโลเกนฺตฺฐ”ติ วตฺวา นครํ ปาวิสฺสิ ฯ

สตุถา ปิณฺฑาย ปวิสฺสนฺโต เต (ลิจฉวีราชาโน) ทิสฺสา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “(ตุมฺเห) ปสฺสธ
ภิกฺขเว ลิจฉวีโน, เยหิ (ภิกฺขุหิ) เทวา ตาวตีสฺสา น ทิฏฺฐปฺพุพา (โหนดิ), เต (ภิกฺขุ) อิมะ
(ลิจฉวีราชาโน) โอโลเกนฺตฺฐ”ติ วตฺวา นครํ ปาวิสฺสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา ปวิสฺสนฺโต เมื่อเสด็จเข้าไป ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ทิสฺสา
ทรงเห็นแล้ว เต (ลิจฉวีราชาโน) ซึ่งเจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น อามนฺเตสิ ตรัสเรียก
แล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ปสฺสธ
จงดู ลิจฉวีโน ซึ่งเจ้าลิจฉวี ท., เทวา อ.เทวดา ท. ตาวตีสฺสา ผู้อยู่ในชั้นดาวดึงส์

เยหิ (ภิกขุหิ) ภิฏฐปุพพา เป็นผู้ อันภิกษุ ท. เหล่าใด เห็นแล้วในกาลก่อน (โหนติ) ย่อมเป็น น หามิได้, เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น โอโลเภนตุ จงแลดู อิเม (ลิจจวिरาชาโน) ซึ่งเจ้าลิจจวี ท. เหล่านี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา เมื่อเสด็จเข้าไปเพื่อบิณฑบาต ทรงเห็นเจ้าลิจจวีเหล่านั้น ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูเจ้าลิจจวีทั้งหลาย, พวกเทวดาผู้อยู่ชั้นดาวดึงส์ เป็นผู้ที่พวกภิกษุเหล่าใดไม่เคยเห็นแล้ว, พวกภิกษุเหล่านั้น จงแลดูเจ้าลิจจวีเหล่านี้เถิด”

สตถา สุททกัตตาใน อามนุเตสิ และ ปาวิสิ อามนุเตสิ กัตติ ปาวิสิ กัตติ อาชยาตบทกัตตุวาก ปิณฑาย สัมปทานใน ปวิสนโตฏ อัมภันตริกิริยาของ สตถา เต วิเสสณะของ ลิจจวिरาชาโน อดุตตกัมมะใน ทิสวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน อามนุเตสิ ภิกขุ อดุตตกัมมะใน อามนุเตสิ “ภิกขเว อาลปะนะ ตุมเห สุททกัตตาใน ปสฺสธ อดุตตบทกัตตุวาก ลิจจวิน อดุตตกัมมะใน ปสฺสธ, ตาวตีสสา วิเสสณะของ เทวาท สุททกัตตาใน โหนติ อาชยาตบทกัตตุวาก เยหิ วิเสสณะของ ภิกขุหิ อนภิตกัตตาใน ภิฏฐ- นคัพพ ปฏิสเนนตถะ ภิฏฐปุพพา วิคตีกัตตาใน โหนติ, เต วิเสสณะของ ภิกขุ สุททกัตตาใน โอโลเภนตุ อาชยาตบทกัตตุวาก อิเม วิเสสณะของ ลิจจวिरาชาโน อดุตตกัมมะใน โอโลเภนตุ” อิตติคัพพ อาการะใน วตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิสนคร สัมปาปญญิกัมมะใน ปาวิสิ ฯ

๔. เตปิ อุตฺตยาน คจฺจนฺตา เอกํ นครโสภินี อิตฺถิ อาทาย คนฺตฺวา ตํ นิสฺสาย อิสฺสาภิกฺขุตา อญฺญมมฺญํ ปหริตฺวา โลหิตํ นที วีย ปวตฺตยิสฺสุ ฯ

เตปิ (ลิจจวिरาชาโน) อุตฺตยาน คจฺจนฺตา เอกํ นครโสภินี อิตฺถิ อาทาย คนฺตฺวา ตํ (อิตฺถิ) นิสฺสาย อิสฺสาภิกฺขุตา อญฺญมมฺญํ ปหริตฺวา โลหิตํ นที วีย ปวตฺตยิสฺสุ ฯ

เตปิ (ลิจจวिरาชาโน) อ.เจ้าลิจจวี ท. แม่เหล่านั้น คจฺจนฺตา เมื่อไป อุตฺตยาน สู่อุตฺตยาน อาทาย พาเอาแล้ว อิตฺถิ ซึ่งหญิง นครโสภินี ผู้ยังเมืองไหงาม เอกํ คนหนึ่ง คนฺตฺวา ไปแล้ว นิสฺสาย อาศัยแล้ว ตํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น อิสฺสาภิกฺขุตา ผู้อันความริษยาครอบงำแล้ว ปหริตฺวา ดีแล้ว อญฺญมมฺญํ ซึ่งกันและกัน โลหิตํ ทรงยังพระโลหิต นที วีย อันราวกว่าแม่น้ำ ปวตฺตยิสฺสุ ให้เป็นไปทั่วแล้ว ฯ

เจ้าลิจฉวีแม่เหล่านั้น เมื่อไปสู่อุทยาน พาเอาหญิงงามเมืองคนหนึ่งไปแล้ว อาศัยหญิงนั้น ถูกความริษยาครอบงำ ตีกันและกัน ยังพระโลหิตดูจมน้ำให้เป็นไปทั่วแล้ว

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ เตจ วิเสสณะของ ลิจฉวีราชาโนๆ เหตุกัตตาใน ปวตตยีสุ อาชยาตบพเหตุกัตตวาจาก อุยุยาน สัมปาปุกนิยกัมมะใน คจจนตาๆ อัมภันตกริยาของ ลิจฉวีราชาโน เอก กิติ นครโสภินี กิติ วิเสสณะของ อิตถิๆ อุตุตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกริยาใน คนตุวาๆ ปุพพกาลกริยาใน นิสุสาย ต วิเสสณะของ อิตถิๆ อุตุตกัมมะใน นิสุสายๆ ปุพพกาลกริยาใน อีสสาภิภูตาๆ วิเสสณะของ ลิจฉวีราชาโน อญญมณญ์ อุตุตกัมมะใน ปหริตุวาๆ ปุพพกาลกริยาใน ปวตตยีสุ โลहित์ การิตกัมมะใน ปวตตยีสุ นทิจๆ อุปมาวิเสสณะของ โลहित์ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ นทิจ ๕

๕. อถ เน มณฺเฑหิ อาทาย อุกฺขิปีตฺวา อาคมํสุ ๕

อถ (ราชปริสา) เน (ลิจฉวีราชาโน) มณฺเฑหิ อาทาย อุกฺขิปีตฺวา อาคมํสุ ๕

อถ ครั้งนั้น (ราชปริสา) อ.ราชบุรุษ ท. อาทาย พาเอาแล้ว เน (ลิจฉวีราชาโน) ซึ่งเจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น มณฺเฑหิ ด้วยเตียง ท. อุกฺขิปีตฺวา ยกขึ้นแล้ว อาคมํสุ มาแล้ว ๕

ครั้งนั้น พวกราชบุรุษพาเอาเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นด้วยเตียงทั้งหลาย ยกขึ้นแล้ว มาแล้ว

อถ กาลสัตตมี ราชปริสา สุทธกัตตาใน อาคมํสุๆ อาชยาตบพกัตตวาจาก เน วิเสสณะของ ลิจฉวีราชาโนๆ อุตุตกัมมะใน อาทาย มณฺเฑหิ กระณะใน อาทายๆ สมานกาลกริยาใน อุกฺขิปีตฺวาๆ ปุพพกาลกริยาใน อาคมํสุ ๕

๖. สตฺถาปิ กตมตฺตกิจฺโจ นครา นิคุขมิ ๕

สตฺถาปิ แม่ อ.พระศาสดา กตมตฺตกิจฺโจ ผู้มีกิจด้วยภัตรอันทรงกระทำแล้ว นิคุขมิ เสด็จออกไปแล้ว นครา จากพระนคร ๕

ฝ่ายพระศาสดา ผู้ทรงทำภัตรกิจแล้ว เสด็จออกไปแล้วจากพระนคร

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สตุถา สุทธกัตตานิ นิภขมิญ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก กตภตตกิจโจ วิเสสณะของ สตุถา นครา อปาทานไน นิภขมิ ๗

๗. ภิกขุ ลิจจวิโน ตถา นียมานะ ทิสฺวา สตุถาริ อาหสิ “ภนฺเต ลิจจวิราชาโน ปาโตว อลงฺกตปฺปฎิยตุตา เทวา วีย นครา นิภขมิตฺวา อิทานิ เอกํ อิตฺถิ นิสฺสาย อิมํ พุยสนํ ปตฺตาติ ๗

ภิกขุ ลิจจวิโน (ราชปรีเสหิ) ตถา นียมานะ ทิสฺวา สตุถาริ อาหสิ “ภนฺเต ลิจจวิราชาโน ปาโตว อลงฺกตปฺปฎิยตุตา เทวา วีย นครา นิภขมิตฺวา อิทานิ เอกํ อิตฺถิ นิสฺสาย อิมํ พุยสนํ ปตฺตาติ ๗

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ลิจจวิโน ซึ่งเจ้าลิจจวี ท. (ราชปรีเสหิ) นียมานะ ผู้อันราชบุรุษ ท. นำไปอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น อาหสิ กราบทูลแล้ว สตุถาริ กะพระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลิจจวิราชาโน อ.เจ้า ลิจจวี ท. อลงฺกตปฺปฎิยตุตา ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้า เทียว นิภขมิตฺวา เสด็จออกไปแล้ว นครา จากพระนคร เทวา วีย รวากะ อ.เทวดา ท. นิสฺสาย อาศัยแล้ว อิตฺถิ ซึ่งหญิง เอกํ คนหนึ่ง ปตฺตา ถึงแล้ว พุยสนํ ซึ่งความ จิบหาย อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ๗

พวกภิกษุเห็นเจ้าลิจจวีทั้งหลาย ผู้ถูกพวกราชบุรุษนำไปอยู่เหมือนอย่างนั้น จึง กราบทูลกะพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้าลิจจวีทั้งหลาย ผู้ทั้งประดับแล้ว ทั้งตกแต่งแล้วในเวลาเช้าตรู่ เสด็จออกไปแล้วจากพระนคร ดูพวกเทพ ในบัดนี้ อาศัยหญิงคนหนึ่ง ถึงความจิบหายแล้ว”

ภิกขุ สุทธกัตตานิ อาหสิ ๗ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ลิจจวิโน อวุตตกัมมะไน ทิสฺวา ราชปรีเสหิ อนภิตกัตตานิ นียมานะ ตถา กิริยาวิเสสณะไน นียมานะ ๗ วิเสสณะของ ลิจจวิโน สตุถาริ อภิตกัมมะไน อาหสิ “ภนฺเต อาลปนะ ลิจจวิราชาโน สุทธกัตตานิ ปตฺตา ๗ กิตบทกัตตฺวาจาก เอวสัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ปาโต ๗ กาลสัตตมีไน อลงฺกตปฺปฎิยตุตา ๗ วิเสสณะของ ลิจจวิราชาโน เทวา อุปมาลึงคัตตะ วิยสัพฺพ อุปมาโชตกะ เข้ากับ เทวา นครา อปาทานไน นิภขมิตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิสฺสาย อิทานิ กาล- สัตตมีไน นิสฺสาย เอกํ วิเสสณะของ อิตฺถิ ๗ อวุตตกัมมะไน นิสฺสาย ๗ สมานกาลกิริยา

ใน ปตฺตา อิมํ วิเสสชะของ พุยสนฺญํ สัมปาปฺญีนียกัมมะใน ปตฺตา” อิตฺตํพทฺธ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

๘. สตฺถา “ภิกฺขเว โสโก วา ภยํ วา อุปฺปชฺชมานํ รติํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“รติยา ชายเต โสโก, รติยา ชายเต ภยํ;
รติยา วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภยหนฺติ ฯ

สตฺถา “ภิกฺขเว โสโก วา ภยํ วา อุปฺปชฺชมานํ รติํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ เอว” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“รติยา ชายเต โสโก, รติยา ชายเต ภยํ;
รติยา วิปฺปมุตฺตสฺส (ปฺคุคฺคสฺส) นตฺถิ โสโก, กุโต (จฺานโต) ภย
(ภวิสฺสติ)” อิติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. โสโก วา อ.ความเศร้าโศกหรือ ภยํ วา หรือว่า อ.ภัย อุปฺปชฺชมานํ เมื่อเกิดขึ้น อุปฺปชฺชติ เอว ย่อมเกิดขึ้นนั้นเทียว นิสฺสาย เพราะอาศัย รติ ซึ่งความยินดี” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“โสโก อ.ความเศร้าโศก ชายเต ย่อมเกิด รติยา แต่ความ ยินดี, ภยํ อ.ภัย ชายเต ย่อมเกิด รติยา แต่ความยินดี, โสโก อ.ความเศร้าโศก นตฺถิ ย่อมไม่มี (ปฺคุคฺคสฺส) แก่บุคคล วิปฺปมุตฺตสฺส ผู้หลุดพ้นวิเศษแล้ว รติยา แต่ความยินดี, ภยํ อ.ภัย (ภวิสฺสติ) จักมี กุโต (จฺานโต) แต่ที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนภิกฺษุทั้งหลาย ความเศร้าโศกหรือว่าภัย เมื่อเกิด ย่อมเกิด เพราะอาศัยความยินดีนั้นแหละ” ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ความเศร้าโศก ย่อมเกิดแต่ความยินดี, ภัยย่อมเกิดแต่ความ ยินดี, ความเศร้าโศก ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วแต่ ความยินดี, ภัยจักมีแต่ที่ไหน ?”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ โสโก กิตฺติ ภยํ กิตฺติ สุทธกัตตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วา สองคัพฺพ ปทวิกปฺปตฺถะเข้า กับ โสโก และ ภยํ อุปฺปชฺชมานํ อัมภันตริกิริยาของ โสโก และ ภยํ รติ อวุตตกัมมะใน นิสฺสาเยฯ เหตุใน อุปฺปชฺชติ เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ อุปฺปชฺชติ” อิตฺติคัพฺพ อากาเร ใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คาถ์ฯ อวุตตกัมมะใน อาห

“โสโก สุทธกัตตาใน ชายเตฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รติยา
 อปาทานใน ชายเต, ภยํ สุทธกัตตาใน ชายเตฯ อาชยาตบ
 ทกัตตฺวาจก รติยา อปาทานใน ชายเต, โสโก สุทธกัตตาใน
 นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก รติยา อปาทานใน วิปฺปมุตตสฺสฯ
 วิเสสณะของ ปุคฺคผลสฺสฯ สัมปทานใน นตฺถิ, ภยํ สุทธกัตตาใน
 ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุโธ วิเสสณะของ จานโตฯ
 อปาทานใน ภวิสฺสติ” อิตฺติคัพฺพ สรุปะใน อิมํ คาถ์ ฯ

๙. ตตฺถ รติยาติ ปญฺจกามคุณรติโต, ตํ นิสฺสาयाติ อตฺโถ ฯ

ตตฺถ (ปเทสฺ) “รติยาติ (ปทสฺส) “ปญฺจกามคุณรติโต” (อิตฺติ อตฺโถ), “ตํ (ปญฺจกามคุณรติ) นิสฺสาयाติ อตฺโถ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ปญฺจกามคุณรติโต แต่ความยินดีในกามคุณห้า” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “รติยาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “รติยา” ดังนี้, อตฺโถ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “นิสฺสาเย เพราะอาศัย ตํ (ปญฺจกามคุณรติ) ซึ่งความยินดีในกามคุณห้า” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “รติยา” ได้แก่ แต่ความยินดีในกามคุณ ๕, อธิบายว่า “เพราะอาศัยความยินดีในกามคุณ ๕

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสฺฯ นิทธารณะใน ปทสฺส “รติยา” สรุปะใน อิตฺติฯ คัพฺพ สรุปะใน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “ปญฺจกามคุณรติโต อปาทานใน ชายเต” อิตฺติคัพฺพ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ, “ตํ วิเสสณะของ ปญฺจกามคุณรติฯ อวุตตกัมมะใน นิสฺสาเยฯ เหตุใน ชายเต” อิตฺติคัพฺพ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๐. เทสนาวसानะ พหู โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปุณีสฺสูติ ฯ

เทสนาวसानะ พหู (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณีสฺสูติ อิติ ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก
ปาปุณีสฺสูติ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติผล-
เป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมียใน ปาปุณีสฺสูติ พหู วิเสสนะของ ชนาฯ สุตรกัตตาใน
ปาปุณีสฺสูติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสฺสูติ อิตีศัพทํ समाปนः ฯ

.....

ลิจฺจนวिवตฺตํ ฯ

ลิจฺจนวिवตฺตํ (นิฏฺฐจิตํ) ฯ

ลิจฺจนวिवตฺตํ อ.เรื่องแห่งเจ้าลิจจวี (นิฏฺฐจิตํ) จบแล้ว ฯ

ลิจฺจนวिवตฺตํ สุตรกัตตาใน นิฏฺฐจิตํฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องเจ้าลิจจวี

—————❖—————

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

ลิจจวีวตถุ

เป็นนัฏฐิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลิจจวี น วตถุ ลิจจวีวตถุ. (ลิจจวี + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง ลิจจวี น. แห่งเจ้าลิจจวี ท. ลิจจวีวตถุ. ชื่อว่าลิจจวีวตถุ. (เรื่องเจ้าลิจจวี)

ฉณทิวโส

เป็นนัฏฐิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฉณสส ทิวโส ฉณทิวโส. (ฉณ + ทิวโส)

ทิวโส อ.วัน ฉณสส. แห่งมทรสพ ฉณทิวโส. ชื่อว่าฉณทิวโส. (วันแห่งมทรสพ)

อุชยานคณตถาย

เป็นจตุตถิตปุปริสสมาส โดยมีทุตียาตปุปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุชยาน คณ อุชยานคณ. (อุชยาน + คณ) ทุตียาตปุปริสสมาส

คณ อ.อันเสด็จไป อุชยาน สู้อุชยาน อุชยานคณ. ชื่อว่าอุชยานคณ. (อันเสด็จไป
สู้อุชยาน)

๒. อุชยานคณสส อตถาย อุชยานคณตถาย. (อุชยานคณ + อตถ) จตุตถิตปุปริสสมาส

อตถาย เพื่อประโยชน์ อุชยานคณสส แก่อันเสด็จไปสู้อุชยาน อุชยานคณตถาย. ชื่อว่า
อุชยานคณตถ. (ประโยชน์แก่อันเสด็จไปสู้อุชยาน)

ทิจจปุปพา, ลิจจวีโน

เป็นอุยตตตถสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิจจา ปุปพนติ ทิจจปุปพา, ลิจจวีโน. (ทิจจ + ปุปพา)

(ลิจจวีโน) อ.เจ้าลิจจวีทั้งหลาย (อมเหติ) อันข้าพระองค์ ท. ทิจจา เห็นแล้ว ปุปพา ในกาล
ก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น ทิจจปุปพา. ชื่อว่าทิจจปุปพา (อันข้าพระองค์ทั้งหลายเคยเห็นแล้ว), ได้แก่
เจ้าลิจจวีทั้งหลาย.

อิสสาภิกขุตา, ลิจจวิโน

เป็นตติยาตปฺปริสสมาส มิวีเคราะหฺว่า

อิสสา ย อภิกขุตา อิสสาภิกขุตา, ลิจจวิโน. (อิสสา + อภิกขุตา)

(ลิจจวิโน) อ.เจ้าลิจจวิ ท. อิสสา ย อันความริษยา อภิกขุตา ครบจำแล้ว อิสสาภิกขุตา ชื่อว่า
อิสสาภิกขุตา (ถูกความริษยาครบจำแล้ว), ได้แก่เจ้าลิจจวิทั้งหลาย.

กตภตตกิจโจ, สตุถา

เป็นตติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีตติยาตปฺปริสสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. ภตฺเตน กิจโจ ภตฺตกิจโจ. (ภตฺต + กิจโจ) ตติยาตปฺปริสสมาส

กิจโจ อ.กิจ ภตฺเตน ด้วยภตฺตร ภตฺตกิจโจ ชื่อว่าภตฺตกิจโจ. (กิจด้วยภตฺตร, ภตฺตรกิจ)

๒. กตฺ ภตฺตกิจโจ เยนาคิ กตภตตกิจโจ, สตุถา. (กต + ภตฺตกิจโจ) ตติยาทวิปทตฺลยาธิ-
กรณพหุพีทิสมาส

ภตฺตกิจโจ อ.กิจด้วยภตฺตร เยน (สตุถารา) อันพระศาสดาใด กตฺ ทรงกระทำแล้ว กตภตต-
กิจโจ ชื่อว่ากตภตตกิจโจ (ผู้มีกิจด้วยภตฺตรอันทรงทำแล้ว, ผู้มีภตฺตรกิจอันทรงทำแล้ว), ได้แก่พระศาสดา.

อลงกตปฏฺยิตตา, เทวา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

อลงกตา จ เต ปฏฺยิตตา จาคิ อลงกตปฏฺยิตตา, เทวา. (อลงกต + ปฏฺยิตต)

เต (เทวา) อ.เทวตา ท. เหล่านั้น อลงกตา จ ผู้ประคับแล้วด้วย ปฏฺยิตตา จ ผู้ตกแต่ง
แล้วด้วย อลงกตปฏฺยิตตา ชื่อว่าอลงกตปฏฺยิตต (ผู้ทั้งประคับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว), ได้แก่เทวตา
ทั้งหลาย.

ปญจกามคุณรติ

เป็นสัตตมิตปฺปริสสมาส โดยมีอสมาทารทิสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. ปญจ กามคุณา ปญจกามคุณา. (ปญจ + กามคุณ) อสมาทารทิสมาส

กามคุณา อ.กามคุณ ท. ปญจ ห้า ปญจกามคุณา ชื่อว่าปญจกามคุณ. (กามคุณ ๕)

๒. ปญจกามคุณฺสฺ รติ ปญจกามคุณรติ. (ปญจกามคุณ + รติ) สัตตมิตปฺปริสสมาส

รติ อ.ความยินดี ปญจกามคุณะในกามคุณห้า ท. ปญจกามคุณรติ ชื่อว่าปญจกามคุณรติ.
(ความยินดีในกามคุณ ๕)

เทสนาวสาน

เป็นฉันทวิภวปัจจุสมมาส มีวิเคราะห์ว่า
เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)
อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบ
พระเศนา)

โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ

เป็นฉันทวิภวปัจจุสมมาส มีวิเคราะห์ว่า
โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)
โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ)
มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินี ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ (มีโสตาปัตติผล
เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๕. อนัตติคนุญจมารวตถุ ฯ [๑๖๘]

อนัตติคนุญจมารวตถุ (มยา วุจเจเต) ฯ

อนัตติคนุญจมารวตถุ อ.เรื่องแห่งกุมารชื่อว่าอนัตติคนุญจ
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมโห) (วุจเจเต) จะกล่าว ฯ

อนัตติคนุญจมารวตถุ วุตตกัมมะเน วุจเจเต อาชยาตบัททัมมวาทก
มยา อนนิกิตกัตตาเน วุจเจเต ฯ

๕. เรื่องอนัตติคนุญจมาร

๑. “กามโตติ อิมม ฐมมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต อนัตติคนุญจมารํ นาม อารพุก
กเถสิ ฯ

สตุถา เขตวเน วิหรนุโต อยมตฺรํ อนัตติคนุญจมารํ นาม อารพุก “กามโตติ อิมม ฐมมเทสนํ
กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนุโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุก ทรงปรารภ อนัตติคนุญจมารํ นาม ชื่อซึ่งกุมารชื่อว่าอนัตติคนุญจ อยมตฺรํ
คนใดคนหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว อิมม ฐมมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “กามโตติ ว่า
“กามโต” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อประทับในพระเขตวัน ทรงปรารภชื่ออนัตติคนุญจมารคนใดคนหนึ่ง
ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “กามโต” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตถกัตตาเน กเถสิ อาชยาตบัททัตถวาทก “กามโต” สรุปะเน อิติ ๑ ศัพท์
อาชยัตถะเน อิมม ฐมมเทสนํ อิมม วิเสสนะของ ฐมมเทสนํ ๑ อวุตตกัมมะเน กเถสิ
เขตวเน วิสาขาระเน วิหรนุโต ๑ อัปภันตกริยาของ สตุถา นามศัพท์ สัญญาโชตกะ
เข้ากับ อนัตติคนุญจมารํ ๑ อวุตตกัมมะเน อารพุก ๑ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. โส กิร พุทฺหมโลกา จุตสตุโต สาวตฺถิยํ มหาโมคคฺกุเล นิพฺพตฺโต ชาตทิวสโต
ปฏฺจาย อิตฺถิสสิปํ อุปคณฺตุํ น อิจฺจติ, อิตฺถิยา คยฺหมาโน โรหติ, วตฺถจฺมพฺภวเณ

นํ คเหตฺวา ถณฺณํ ปาเยติ ฯ

โส (กุมารโ) กิร พุรหมโลกา จุตสฺสโต (หุตฺวา) สาวตฺถิยํ มหาโกคฺกุลเล นิพฺพตฺโต ชาตทิวสโต ปฏฺจาย อิตฺถิสฺมีปํ อุปคฺนฺตํ น อิจฺฉติ, อิตฺถิยา คยฺหมาโน โรหติ, (มาตา) วตฺถจุมฺพฏฺเณ นํ (กุมารโ) คเหตฺวา (ตํ กุมารโ) ถณฺณํ ปาเยติ ฯ

กิร ได้ยินว่า โส (กุมารโ) อ.กุมารนั้น จุตสฺสโต เป็นสัตว์ผู้เคลื่อนแล้ว พุรหมโลกา จากพรหมโลก (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว มหาโกคฺกุลเล ในตระกูลผู้มี โภคะมาก สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี น อิจฺฉติ ย่อมไม่อาจ อุปคฺนฺตํ เพื่ออันเข้าไป อิตฺถิสฺมีปํ สู่ที่ไกลแห่งหญิง ชาตทิวสโต แต่วันเป็นที่เกิดแล้ว อิตฺถิยา คยฺหมาโน ผู้อันหญิง อุ้มอยู่ โรหติ ย่อมร้องไห้, (มาตา) อ.มารดา คเหตฺวา อุ้มแล้ว นํ (กุมารโ) ซึ่งกุมารนั้น วตฺถจุมฺพฏฺเณ ด้วยเทริดอันเป็นวิการแห่งผ้า (ตํ กุมารโ) ยังกุมารนั้น ปาเยติ ย่อมให้ดื่ม ถณฺณํ ซึ่งน้ำนม ฯ

ได้ยินว่า กุมารนั้น เป็นสัตว์ผู้จุติจากพรหมโลก บังเกิดในตระกูลผู้มีโภคะมากในเมืองสาวัตถี ย่อมไม่ปรารถนาเพื่อจะเข้าใกล้หญิง จำเดิมแต่นั้นเป็นที่เกิดแล้ว, ถูกหญิงจับอยู่ ย่อมร้องไห้, มารดาใช้เทริดผ้าจับกุมารนั้น ยังกุมารนั้นย่อมให้ดื่มน้ำนม

กิริศัพฺพํ อนุสฺสวณฺตถะ โส วิเสสฺนะของ กุมารโ ๑ สฺสทกฺกตฺตาใน อิจฺฉติ และ โรหติ อิจฺฉติ กิตฺติ โรหติ กิตฺติ อาชยตบทกฺกตฺตฺวาจาก พุรหมโลกา อปาทานใน จุตสฺสโต ๑ วิกตีกตฺตาใน หุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺโต สาวตฺถิยํ วิสยาธาระใน มหาโกคฺกุลเล ๑ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺโต ๑ วิเสสฺนะของ กุมารโ ชาตทิวสโต อปาทานใน ปฏฺจาย ๑ กิริยาวิเสสฺนะใน อิจฺฉติ อิตฺถิสฺมีปํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อุปคฺนฺตํ ๑ ตุมฺตถ- สัมปทานใน อิจฺฉติ นศฺพํ ปฏฺฐิเสระใน อิจฺฉติ, อิตฺถิยา อนภิตกตฺตาใน คยฺหมาโน ๑ อัปภันตรกิริยาของ กุมารโ, มาตา เหตุกตฺตาใน ปาเยติ ๑ อาชยตบทเหตุกตฺตฺวาจาก วตฺถจุมฺพฏฺเณ ๑ กระณะใน คเหตฺวา นํ วิเสสฺนะของ กุมารโ ๑ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาเยติ ตํ วิเสสฺนะของ กุมารโ ๑ การิตกัมมะใน ปาเยติ ถณฺณํ อวุตตกัมมะใน ปาเยติ ฯ

๓. โส วยฺยปฺตฺโต, มาตาปิตฺตุหิ “ตาท อาวาทํ เต กริสฺสามา”ติ วุตฺเต, “น เม อิตฺถิยา

อตุโล”ติ ปฏิภาณปิณฑะ ปุณฺณปุณฺณ ยาจิมมาโน ปณฺจสเท สุวณฺณกาเร ปกฺโกสาเปตฺวา
 รตฺตสุวณฺณนิภฺยสทฺสํ ทาเปตฺวา อติวิย ปาสาทิกํ ฆนฺโกฏฐิํ อิตฺถิรูปํ การเตวฺวา,
 ปุณฺ มาตาปิณฑิ “ตาต ตยิ อาวาทํ อกฺโรนฺเต กุลวํโส น ปติฏฺฐหิสฺสติ, กุมาริกํ เต
 อาเนสฺสามา”ติ วุตฺเต, “เตนหิ สเจ เม เอวรूपํ กุมาริกํ อาเนสฺสถ, กริสฺสามิ โว
 วจฺนนฺติ ตํ สุวณฺณรูปกํ ทสฺเสสิ ฯ

โส (กุมาร) วยปฺปตฺโต, มาตาปิณฑิ “(มย) ตาต อาวาทํ เต กริสฺสามาติ (วจเน) วุตฺเต,
 “น เม อิตฺติยา อตุโล (อตุล)” อิติ ปฏิภาณปิณฑะ (มาตาปิณฑิ) ปุณฺณปุณฺณ ยาจิมมาโน (บุคฺค) ปณฺจสเท
 สุวณฺณกาเร ปกฺโกสาเปตฺวา (บุคฺค) รตฺตสุวณฺณนิภฺยสทฺสํ ทาเปตฺวา (สุวณฺณ-
 กาเร) อติวิย ปาสาทิกํ ฆนฺโกฏฐิํ อิตฺถิรูปํ การเตวฺวา, ปุณฺ มาตาปิณฑิ “ตาต ตยิ อาวาทํ
 อกฺโรนฺเต กุลวํโส น ปติฏฺฐหิสฺสติ, (มย) กุมาริกํ เต อาเนสฺสามาติ (วจเน) วุตฺเต, “เตนหิ
 สเจ (ตุมฺเห) เม เอวรूपํ กุมาริกํ อาเนสฺสถ, (อห) กริสฺสามิ โว วจฺนนฺติ (วตฺวา) ตํ สุวณฺณ-
 รูปกํ ทสฺเสสิ ฯ

โส (กุมาร) อ.กุมารนั้น วยปฺปตฺโต ถึงแล้วซึ่งวัย, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า
 “ตาต ลูกก่อนพ่อ (มย) อ.เรา ท. กริสฺสาม จักกระทำ อาวาทํ ซึ่งอาวาทะ เต แก่
 เธอ” อิติ ดังนี้ มาตาปิณฑิ อันมารดาและบิดา ท. วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปฏิภาณปิณฑะ
 ห้ามแล้ว อิติ ว่า “อตุโล อ.ความต้องการ อิตฺติยา ด้วยหญิง น (อตุล) ย่อมไม่มี
 เม แก่กระผม” อิติ ดังนี้ (มาตาปิณฑิ) ยาจิมมาโน ผู้อันมารดาและบิดา ท. อันวอน
 อยู่ ปุณฺณปุณฺณ บ่อยๆ (บุคฺค) ยังบุคฺค ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว สุวณฺณกาเร
 ซึ่งบุคฺคผู้กระทำซึ่งทอง ท. ปณฺจสเท ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ (บุคฺค) ยังบุคฺค
 ทาเปตฺวา ให้ให้แล้ว รตฺตสุวณฺณนิภฺยสทฺสํ ซึ่งพันแห่งลิ้มแห่งทองสีสุก (สุวณฺณ-
 กาเร) ยังบุคฺคผู้กระทำซึ่งทอง ท. การเตวฺวา ให้กระทำแล้ว อิตฺถิรูปํ ซึ่งรูปแห่ง
 หญิง ฆนฺโกฏฐิํ อันบุคฺคพึงบุโดยความเป็นแห่ง ปาสาทิกํ อันนำมาซึ่งความ
 เลื่อมใส อติวิย เกินเปรียบ, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ตาต ลูกก่อนพ่อ ตยิ
 ครั้นเมื่อเธอ อกฺโรนฺเต ไม่กระทำอยู่ อาวาทํ ซึ่งอาวาทะ กุลวํโส อ.วงศ์แห่งตระกูล
 น ปติฏฺฐหิสฺสติ จักไม่ตั้งอยู่, (มย) อ.เรา ท. อาเนสฺสาม จักนำมา กุมาริกํ ซึ่งนาง
 กุมาริกา เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ มาตาปิณฑิ อันมารดาและบิดา ท. วุตฺเต กล่าวแล้ว
 ปุณฺ อีก, (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น สเจ ถ้าว่า (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.

อาเนสฺสส จักนำมา กุมาริกิ ซึ่งนางกุมาริกา เอวรूपิ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป เม
แก่กระผมไซ้ไร, (อหิ) อ.กระผม กริสฺสามิ จักกระทำ วจหนิ ซึ่งคำ โว ของท่าน ท.”
อติ ดังนี้ ทสฺเสสิ แสดงแล้ว ตํ สุวณฺณรูปกํ ซึ่งรูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทองนั้น ฯ

กุมารนั้น ถึงวัยแล้ว, เมื่อมารดาและบิดากล่าวว่า “ดูก่อนพ่อ พวกเราจักทำอวาวะ
แก่เธอ” ดังนี้, ก็ปฏิเสธว่า “ความต้องการด้วยผู้หญิง ย่อมไม่มีแก่กระผม” ถูกมารดา
และบิดาอ่อนวอนอยู่บ่อยๆ ใช้นุคคลให้เรียกช่างทองมีประมาณ ๕๐๐ คน ใช้นุคคลให้
ให้ลิ้มทองสีสุกหนึ่งพัน จ้างช่างทองทั้งหลายให้ทำรูปหญิงที่บุคลพึงบูโดยความเป็น
แท่ง ที่นำมาซึ่งความเลื่อมใส, เมื่อมารดาและบิดากล่าวอีกว่า “ดูก่อนพ่อ เมื่อเธอไม่ทำ
อวาวะ วงศ์ตระกูล จักไม่ตั้งอยู่, พวกเราจักนำนางกุมาริกามาแก่เธอ” ดังนี้, ก็กล่าว
ว่า “ถ้าเช่นนั้น ถ้าพวกท่านจักนำนางกุมาริกาผู้เห็นปานนี้มาแก่กระผมไซ้ไร, กระผม
จักทำคำของพวกท่าน” ดังนี้ แล้วจึงแสดงรูปเปรียบทองคำนั้น

โส วิเสสฺนะของ กุมาโร ๑ สุทฺธกัตตาใน ทสฺเสสิ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก วยปฺปโต
วิเสสฺนะของ กุมาโร, มาตาปิตุหิ อนภิทกัตตาใน วุตฺเต “ตาต อาลปนะ มยฺ สุทฺธกัตตา
ใน กริสฺสาม ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก อวาวหิ อวุตตกัมมะใน กริสฺสาม เต สัมปทาน
ใน กริสฺสาม” อติศัพท์ สรูปะใน วจเน ๑ ลักษณะใน วุตฺเต ๑ ลักษณะกิริยา, “อตฺโถ สุทฺธ-
กัตตาใน อตฺติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก นศฺพทฺ ปฏฺิเสระใน อตฺติ เม สัมปทานใน อตฺติ
อติถิยา ตติยาวิเสสฺนะใน อตฺโถ” อติศัพท์ อาการะใน ปฏฺิภิปิฏวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ยาจิยมาโน มาตาปิตุหิ อนภิทกัตตาใน ยาจิยมาโน ปุณฺณปุณฺ กิริยาวิเสสฺนะใน
ยาจิยมาโน ๑ อัพภันตรกิริยาของ กุมาโร ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา
ปณฺจสเต วิเสสฺนะของ สุวณฺณกาเร ๑ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ทาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ทาเปตฺวา รตฺตสุวณฺณนิภฺยสฺส อวุตตกัมมะใน
ทาเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรตฺวา สุวณฺณกาเร การิตกัมมะใน กาเรตฺวา อติวิย
กิริยาวิเสสฺนะใน ปาสาทิกํ ๑ กิตฺติ ฃนโกฏฺฏิมิ กิตฺติ วิเสสฺนะของ อติถิรูป ๑ อวุตตกัมมะ
ใน กาเรตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, ปุณฺศพทฺ กิริยาวิเสสฺนะใน วุตฺเต มาตาปิตุหิ
อนภิทกัตตาใน วุตฺเต “ตาต อาลปนะ ตยิ ลักษณะใน อกโรนฺเต ๑ ลักษณะกิริยา
อวาวหิ อวุตตกัมมะใน อกโรนฺเต, กุลวโส สุทฺธกัตตาใน ปตฺติฏฺฐหิสุตฺติ ๑ อาชยตบท
กัตตฺวาจาก นศฺพทฺ ปฏฺิเสระใน ปตฺติฏฺฐหิสุตฺติ, มยฺ สุทฺธกัตตาใน อาเนสฺสาม ๑ อาชยต-

บทกัตตฺวาจาก กุมาริกํ อวุตตกัมมะใน อาเนสฺสาม เต สัมปทานใน อาเนสฺสาม”
 อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา, “เตนหิ อุยโยชนัตถะ
 สเจคฺคัพพํ ปริกัปปัตถะ ตุมเห สุทฺธกัตตาใน อาเนสฺสถญ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 เม สัมปทานใน อาเนสฺสถ เหวรูปุ วิเสสนะของ กุมาริกํญ อวุตตกัมมะใน อาเนสฺสถ,
 อหํ สุทฺธกัตตาใน กริสฺสามิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โว สามีสัมพันธะใน วจเนญ
 อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน วตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน ทสฺเสสิ
 ตํ วิเสสนะของ สุวณฺณรูปกํญ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสสิ ๕

๔. อถ สฺส มาตาปิตโร อภิญญาเต พฺราหฺมणे ปกุโกสาเปตฺวา “อมุหํ ปุตุโต
 มหาปุณฺโณ, อวสฺสํ อิมินา สทฺธิ กตปุณฺญา กุมาริกา ภวิสฺสติ, คจฺฉน, อิมํ
 สุวณฺณรูปกํ คเหตฺวา เหวรูปุ กุมาริกํ อาหารถาติ ปหิณฺสี ๕

อถ สฺส (กุมารสฺส) มาตาปิตโร (ปุคฺคัล มหาชนเนน) อภิญญาเต พฺราหฺมणे ปกุโกสาเปตฺวา
 “อมุหํ ปุตุโต มหาปุณฺโณ (โหติ), อวสฺสํ อิมินา (ปุตุเตน) สทฺธิ กตปุณฺญา กุมาริกา
 ภวิสฺสติ, (ตุมเห) คจฺฉน, (ตุมเห) อิมํ สุวณฺณรูปกํ คเหตฺวา เหวรูปุ กุมาริกํ อาหารถาติ
 (วตฺวา) ปหิณฺสี ๕

อถ ครั้งนั้น มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. สฺส (กุมารสฺส) ของกุมารนั้น
 (ปุคฺคัล) ยังบุคคล ปกุโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว พฺราหฺมणे ซึ่งพราหมณ์ ท.
 (มหาชน) อภิญญาเต ผู้อันมหาชน รู้ยิ่งแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปุตุโต
 อ.บุตร อมุหํ ของเรา ท. มหาปุณฺโณ เป็นผู้มียุญมาก (โหติ) ย่อมเป็น, กุมาริกา
 อ.นางกุมาริกา กตปุณฺญา ผู้มียุญอันกระทำแล้ว สทฺธิ กับ อิมินา (ปุตุเตน) ด้วย
 บุตรนี้ ภวิสฺสติ จักมี อวสฺสํ แน่แท้, (ตุมเห) อ.ท่าน ท. คจฺฉน จงไป, (ตุมเห)
 อ.ท่าน ท. คเหตฺวา ถือเอาแล้ว อิมํ สุวณฺณรูปกํ ซึ่งรูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทอง
 อาหารถ จงนำมา กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา เหวรูปุ อันมีอย่างนี้เป็นรูป” อิติ ดังนี้
 ปหิณฺสี ส่งไปแล้ว ๕

ครั้งนั้น มารดาและบิดาของกุมารนั้น ใช้บุคคลให้ร้องเรียกพวกพราหมณ์ที่มหาชน
 รู้จักกัน กล่าวว่า “บุตรของพวกเรา เป็นผู้มียุญมาก, นางกุมาริกา ผู้มียุญอันทำไว้แล้ว
 กับด้วยบุตรนี้ จักมีแน่แท้, ขอพวกท่านจงไป, พวกท่านถือเอารูปเปรียบทองคำนี้ไป

จงนำนางกุมาริกาผู้เห็นปานนี้มา” ดังนี้ ส่งไปแล้ว

อถ กาลสัตตมมี มาตาปิตโร สุทธกัตตาใน ปหิณีสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสณะของ กุมารสฺส สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร ปุคฺคล์ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา มหาชนเน อนภิตกัตตาใน อภิญญาเตฯ วิเสสณะของ พุราหฺมณฺเฯ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ปุตุโต สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ปุตุโต มหาปุณฺโณ วิกติกัตตาใน โหติ, กตปุณฺณา วิเสสณะของ กุมาริกาฯ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อวสฺส กิริยาวิเสสณะใน ภวิสฺสตี อิมินา วิเสสณะของ ปุตุเตนฺฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺรีฯ กิริยาสมวายะใน กต-, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน คจฺจนฺตฺวา อาชยาตบทกัตตฺวาจาก, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน อาหารตฺวา อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมํ วิเสสณะของ สุวณฺณรูปกํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาทฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหารตฺวา เอวรูปํ วิเสสณะของ กุมาริกาฯ อวุตตกัมมะใน อาหารตฺวา” อิติศัพฺพ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณีสฺสุ ฯ

๕. เต “สาธฺว”ติ จาริกํ จรฺนตา มทฺทฺรฏฺเฐ สาคลนครํ คตา ฯ

เต (พุราหฺมณา) “สาธฺว”ติ (สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา) จาริกํ จรฺนตา มทฺทฺรฏฺเฐ สาคลนครํ คตา ฯ

เต (พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณฺ ท. เหล่านั้น (สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺว อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ จรฺนตา เทียวไปอยู่ จาริกํ สู่ที่จาริก คตา ไปแล้ว สาคลนครํ สู่เมืองชื่อว่าสาคละ มทฺทฺรฏฺเฐ ในแคว้นแคว้นชื่อว่ามัททะ ฯ

พวกพราหฺมณฺเหล่านั้น รับพร้อมแล้วว่า “ดีละ” ดังนี้ เทียวไปอยู่สู่ที่จาริก ไปแล้ว สู่เมืองสาคละ ในแคว้นมัททะ

เต วิเสสณะของ พุราหฺมณาฯ สุทธกัตตาใน คตาฯ กิตบทกัตตฺวาจาก “สาธฺว ลิงคัตถะ” อิติศัพฺพ อากาเรใน สมปฺปฏิจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จรฺนตา จาริกํ สัมปาปุณฺเณ-กัมมะใน จรฺนตาฯ อัปภันตรกิริยาของ พุราหฺมณา มทฺทฺรฏฺเฐ วิสยาธาเรใน สาคลนครํฯ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน คตา ฯ

๖. ตสมฺมิจฺจ นคเร เอกา โสฬสวสฺสสุทฺเทสิกา อภิรฺฐปา กุมาริกา อโหสิ ฯ

จ ก็ กุมาริกา อ.นางกุมาริกา อภิรุธา ผู้มีรูปงาม โสฬสสุททุเทสิกา ผู้อันบุคคล
พึงยกแสดงขึ้นว่ามีกาลฝนสืบทก เอกา นางหนึ่ง อโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺมี นคร ใน
เมืองนั้น ฯ

กีนางกุมาริกาผู้มีรูปงามที่บุคคลพึงแสดงว่ามีกาลฝน ๑๖ นางหนึ่ง ได้มีแล้วในเมือง
นั้น

จตฺพท์ วากยารัมภโชตกะ เอกา กิตฺติ โสฬสสุททุเทสิกา กิตฺติ อภิรุธา กิตฺติ วิเสสณะของ
กุมาริกาฯ สุททกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺมี วิเสสณะของ นครฯ
วิสยาธาระใน อโหสิ ฯ

๗. ตํ มาตาปิตโร สตุตฺตมิกสฺส ปาสาทสฺส อฺปริมตเล ปริวาเสสฺสุ ฯ

ตํ (กุมาริก) มาตาปิตโร สตุตฺตมิกสฺส ปาสาทสฺส อฺปริมตเล ปริวาเสสฺสุ ฯ

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ตํ (กุมาริก) ยังนางกุมาริกานั้น ปริวาเสสฺสุ ให้
อยู่แล้ว อฺปริมตเล บนพื้นอันมีในเบื้องบน ปาสาทสฺส แห่งปราสาท สตุตฺตมิกสฺส
อันประกอบแล้วด้วยชั้นเจ็ด ฯ

มารดาและบิดา ยังนางกุมาริกนั้นให้อยู่แล้วบนพื้นอันมีในเบื้องบนแห่งปราสาท อัน
ประกอบด้วย ๗ ชั้น

มาตาปิตโร สุททกัตตาใน ปริวาเสสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ กุมาริกฯ
การิตกัมมะใน ปริวาเสสฺสุ สตุตฺตมิกสฺส วิเสสณะของ ปาสาทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน
อฺปริมตเลฯ วิสยาธาระใน ปริวาเสสฺสุ ฯ

๘. เตปิ โข พฺราหฺมณา “สเจ อิทฺ เอรุปา กุมาริกา ภวิสฺสติ, อิมํ ทิสฺวา ‘อัย
อสุกสฺส กุลสฺส ธีตา วีย อภิรุธา’ติ วกฺขนฺตี”ติ ตํ สุวณฺณรูปกํ ทิตฺตมคฺเค
จเปตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิสฺสุ ฯ

เตปิ โข พฺราหฺมณา “สเจ อิทฺ (จาเน) เอรุปา กุมาริกา ภวิสฺสติ, (ชนา) อิมํ (สุวณฺณรูปก) ทิสฺวา ‘อัย (อิตฺถิ) อสุกสฺส กุลสฺส ธีตา วีย อภิรุธา (โหติ)’ อิติ วกฺขนฺตีติ (มฺนเตตฺวา)

ตัม สุวณฺณรูปํ ติตฺถมคฺเค จเปตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิสฺส ฯ

เตปิ โข พุราหุมนฺนา อ.พราหมณ์ ท. แม่เหล่านั่นแล (มนฺเตตฺตฺวา) ปรึกษากันแล้ว
อิตฺติ ว่า “สเจ ถ้าว่า กุมาริกา อ.นางกุมาริกา เอวรูปา ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป อธิ (จาเน)
ในที่นี้ ภวิสฺสติ จักมีไซ้, (ชนา) อ.ชน ท. ทิสฺสวา เห็นแล้ว อิมํ (สุวณฺณรูปํ) ซึ่ง
รูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทองนี้ วกฺขณฺติ จักกล่าว อิตฺติ ว่า ‘อัยฺ (อิตฺถิ) อ.หญิงนี้
อภिरูปา เป็นผู้มียูปร่าง ธีตา วีย ราวกะ อ.ธิดา กุลสฺส ของตระกูล อสฺสกุสฺส โน้น
(โหติ) ย่อมเป็น’ อิตฺติ ดังนี้” อิตฺติ ดังนี้ จเปตฺวา ตั้งไว้แล้ว ตัม สุวณฺณรูปํ ซึ่งรูป
เปรียบอันเป็นวิการแห่งทองนั้น ติตฺถมคฺเค ที่หนทางเป็นที่ไปสู่น้ำ นิสีทิสฺส นั้น
แล้ว เอกมฺนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

พวกพราหมณ์แม่เหล่านั่นแล ปรึกษากันว่า “ถ้านางกุมาริกาผู้เห็นปานนี้ในที่นี้ จัก
มีไซ้, พวกชนเห็นรูปเปรียบทองคำนี้ จักกล่าวว่า ‘หญิงนี้ เป็นผู้มียูปร่าง ดุจธิดา
ของตระกูลโน้น’ ดังนี้” ตั้งไว้รูปเปรียบทองคำนั้นไว้ที่หนทางไปสู่น้ำ นั้นแล้ว ณ ที่
สมควร

อปิตฺทํ อเปกฺขตฺถะเข้ากับ เตจฺ วิเสสฺของ พุราหุมนฺนาฯ สฺสทกฺตฺตาใน นิสีทิสฺสฯ
อาชยฺยาตบทกฺตฺตฺวาจก โขศฺทํ วจนาลังการะ “สเจศฺทํ ปรกฺกปฺตฺถะ เอวรูปา
วิเสสฺของ กุมาริกาฯ สฺสทกฺตฺตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยฺยาตบทกฺตฺตฺวาจก อธิ วิเสสฺ
ของ จาเนฯ วิสยาธาระใน กุมาริกา, ชนา สฺสทกฺตฺตาใน วกฺขณฺติฯ อาชยฺยาตบท
กฺตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสฺของ สุวณฺณรูปํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺสวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
วกฺขณฺติ ‘อัยฺ วิเสสฺของ อิตฺถิฯ สฺสทกฺตฺตาใน โหติฯ อาชยฺยาตบทกฺตฺตฺวาจก อสฺสกุสฺส
วิเสสฺของ กุลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ธีตาฯ อุปมาลึงคตฺถะ วียศฺทํ อุปมาโชตกะ
เข้ากับ อสฺสกุสฺส กุลสฺส ธีตา อภिरูปา วิกตฺกตฺตาใน โหติ’ อิตฺติศฺทํ อากาเรใน
วกฺขณฺติ’ อิตฺติศฺทํ อากาเรใน มนฺเตตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา ตัม วิเสสฺของ
สุวณฺณรูปํฯ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา ติตฺถมคฺเค วิสยาธาระใน จเปตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน นิสีทิสฺส เอกมฺนตํ วิสยาธาระใน นิสีทิสฺส ฯ

๙. อถสฺสา กุมาริกาย ธาตี ตัม กุมาริกํ นฺหาเปตฺวา สยฺปิ นฺหายิตฺตฺกามา หุตฺวา ติตฺถํ
อาคตา ตัม รูปํ ทิสฺสวา “ธีตา เมติ สณฺณาย “โอโห ทุพฺพินีตาสิ, อิทาเนวาทํ ตัม

นุหาเปตฺวา นิกุขนฺตา, ตฺวํ มยา ปุเรตรํ อิธาคตาसीติ หตฺถเณ ปหริตฺวา ฅทฺธภาวญฺเจว นิพฺพุทฺติการณจ ฅตฺวา “อัยมฺม ธีตาติ สญฺญํ อกาสิ, กิ นามะตฺนฺติ อาห ๕

อด อสฺสา กุมาริกาย ชาติํ ตํ กุมาริกํ นุหาเปตฺวา สยํปิ นุหาจิตฺตุมมา หุตฺวา ติตฺถํ อาคตา ตํ รูปํ ทิสฺวา “ธีตา เมติ สญฺญา ย “อโห (ตฺวํ) พุพฺพินีตา อสิ, อิทานิ เอว อหํ ตํ นุหาเปตฺวา นิกุขนฺตา (อมฺหิ), ตฺวํ มยา ปุเรตรํ อิธ (จาเน) อาคตา อสิติ (วตฺวา) หตฺถเณ ปหริตฺวา (ตสฺส รูปสฺส) ฅทฺธภาวํ เจว นิพฺพุทฺติการํ (รูปํ) จ ฅตฺวา “(อหํ) ‘อัย (อิตฺถิ) มม ธีตา (โหติ)’ อิติ สญฺญํ อกาสิ, กิ นาม เอตํ (การณ)” อิติ อาห ๕

อด ครั้งนั้น ชาติ อ.หญิงแม่นม อสฺสา กุมาริกาย ของนางกุมาริกานั้น ตํ กุมาริกํ ยังนางกุมาริกานั้น นุหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว นุหาจิตฺตุมมา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันอาบ สยํปิ แมด้วยตนเอง หุตฺวา เป็น อาคตา มาแล้ว ติตฺถํ สู้ทำน้ำ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ รูปํ ซึ่งรูปเปรียบนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ (ตฺวํ) อ.เธอ พุพฺพินีตา เป็นผู้อันบุคคลนำไปวิเศษได้โดยยากแล้ว อสิ ย่อมเป็น, อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว อหํ อ.ดิฉัน ตํ ยังเธอ นุหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว นิกุขนฺตา เป็นผู้ออกไปแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ตฺวํ อ.เธอ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อิธ (จาเน) ในที่นี้ ปุเรตรํ ก่อนกว่า มยา กว่าดิฉัน อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ สญฺญา ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “ธีตา อ.ธิดา แม่ของเรา” อิติ ดังนี้ ปหริตฺวา ดีแล้ว หตฺถเณ ด้วยมือ ฅตฺวา รู้แล้ว (ตสฺส รูปสฺส) ฅทฺธภาวํ เจว ซึ่งความที่แห่งรูปนั้น เป็นของแข่งด้วยนั้นเทียว นิพฺพุทฺติการํ (รูปํ) จ ซึ่งรูปเปรียบ มีการเปลี่ยนแปลงออกแล้วด้วย อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา อกาสิ ได้กระทำแล้ว สญฺญํ ซึ่งความสำคัญ อิติ ว่า ‘อัย (อิตฺถิ) อ.หญิงนี้ ธีตา เป็นธิดา มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้, เอตํ (การณ) อ.เหตุ นั้น กิ นาม ชื่ออะไร?” อิติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น หญิงแม่นมของนางกุมาริกานั้น ยังนางกุมาริกานั้นให้อาบแล้ว เป็นผู้ใคร่เพื่อจะอาบแมด้วยตนเอง มาแล้วสู้ทำน้ำ เห็นรูปเปรียบนั้น จึงกล่าวว่า “โอ เธอเป็นผู้ที่บุคคลแนะนำได้ยาก, ในกาลนี้นั้นแหละ ดิฉันยังเธอให้อาบแล้ว เป็นผู้ออกไปแล้ว, เธอเป็นผู้มาแล้วในที่นี้ก่อนกว่าดิฉัน” ดังนี้ ด้วยความสำคัญว่า “ธิดาของเรา” ดังนี้ จึงใช้มือดีแล้ว รู้ความที่รูปเปรียบนั้นเป็นของแข่งด้วยนั้นแหละ และรูปเปรียบไม่มีการเปลี่ยนแปลง จึงกล่าวว่า “เราได้ทำความสำคัญว่า ‘หญิงนี้ เป็นธิดาของเรา’ ดังนี้, เหตุ

นั่น ชื่ออะไร ?” ดังนี้

อถ กาลสัตตมมี ชาติ สุธธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺสา วิเสสณะของ กุมาริกายฯ สามีสัมพันธะใน ชาติ ตํ วิเสสณะของ กุมาริกฯ การิตกัมมะใน นฺหาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา อปีศัพทํ อเปกชัตตะเข้ากับ สยฺย ภาระใน นฺหายิตฺตฺกามาฯ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อาคตา ติตฺถํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อาคตาฯ วิเสสณะของ ชาติ ตํ วิเสสณะของ รูปกํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ธิตา ลิงคัตตะ เม สามีสัมพันธะใน ธิตา” อิตีศัพทํ สฺรุปะใน สณฺณายฯ ภาระใน วตฺวา “อโห สังเวคัตตะ ตฺวํ สุธธกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทฺวํ พินิตา วิกตีกัตตาใน อสิ, เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อิทานิฯ กาลสัตตมมีใน อมฺหิ อหํ สุธธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ การิตกัมมะใน นฺหาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภฺยนฺตาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, ตฺวํ สุธธกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อปาทานใน ปุเรตรํฯ กิริยาวิเสสณะใน อาคตา อิท วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อาคตาฯ วิกตีกัตตาใน อสิ” อิตีศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฺหริตฺวา หตฺเถน ภาระใน ปฺหริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฅตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ รูปกสฺสฯ ภาวาทิสัมพันธะใน ฅทฺฐภาวํฯ กิตฺติ รูปกํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวา นิพฺพิการํ วิเสสณะของ รูปกํ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ จฯ สองศัพทํ ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ ตสฺส รูปกสฺส ฅทฺฐภาวํ และ นิพฺพิการํ รูปกํ ฅตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อหํ สุธธกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘อัย วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุธธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ธิตาฯ วิกตีกัตตาใน โหติ’ อิตีศัพทํ สฺรุปะใน สณฺณํฯ อวุตตกัมมะใน อกาสิ, นามศัพทํ สณฺญาโชตตะเข้ากับ กิฯ กิตฺติ เอตํ กิตฺติ วิเสสณะของ การณํฯ ลิงคัตตะ” อิตีศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๑๐. อถ นํ เต พฺราหฺมณา “เอวรูปา เต อมฺม ธิตาติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ นํ (อิตฺถิ) เต พฺราหฺมณา “เอวรูปา เต อมฺม ธิตา (โหติ)” อิติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ ครั้นนั้น เต พฺราหฺมณา อ.พราหมณ์ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว นํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น อิติ ว่า “อมฺม แม่ ธิตา อ.ธิดา เต ของท่าน เอวรูปา เป็นผู้มีอย่างนี้ เป็นรูป (โหติ) ย่อมเป็นหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พวกพราหมณ์เหล่านั้น ถามหญิงนั้นว่า “แน่แม่ ฐิตาของท่าน เป็นผู้เห็นปานนี้”

อถ กาลสัตตมี เต วิเสสณะของ พราหมณา สุทรรกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุ อาชยาตบท กัตตฺวาจาก น วิเสสณะของ อิตฺถิ อุตฺตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสุ “อมม อาลปนะ ฐิตา สุทรรกัตตาใน โหติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวรูปา วิกตีกัตตาใน โหติ เต สามีสัมพันธะ ใน ฐิตา” อิตฺตัพพ อาการะใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๑๑. “อัย มม ฐิตฺ สุนฺติเก ก็ อคฺขมฺมิตฺติ ?

(สา อิตฺถิ) “อัย (อิตฺถิ) มม ฐิตฺ สุนฺติเก ก็ อคฺขมฺมิตฺติ (อาห) ?

(สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “อัย (อิตฺถิ) อ.หญิงนี้ อคฺขมฺมิตฺติ จะถึงค่า ก็ ซึ่งอะไร สุนฺติเก ในสำนัก ฐิตฺ ของฐิตา มม ของดิฉัน” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

หญิงนั้น กล่าวว่า “หญิงนี้จะถึงค่าอะไรในสำนักของฐิตาของดิฉัน”

สา วิเสสณะของ อิตฺถิ สุทรรกัตตาใน อาห อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อัย วิเสสณะของ อิตฺถิ สุทรรกัตตาใน อคฺขมฺมิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน ฐิตฺ สามีสัมพันธะใน สุนฺติเก วิสยาราระใน อคฺขมฺมิตฺติ ก็ อุตฺตกัมมะใน อคฺขมฺมิตฺติ” อิตฺตัพพ อาการะใน อาห ฯ

๑๒. “เตนฺหิ เต ฐิตฺร อมฺหากํ ทสฺเสหิตฺติ ฯ

(พราหมณา) “เตนฺหิ (ตุว) เต ฐิตฺร อมฺหากํ ทสฺเสหิตฺติ (อาหฺส) ฯ

(พราหมณา) อ.พราหมณ์ ท. (อาหฺส) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน ทสฺเสหิ จงแสดง ฐิตฺร ซึ่งฐิตา เต ของท่าน อมฺหากํ แก่เรา ท.” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

พวกพราหมณ์ กล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงแสดงฐิตาของท่านแก่เราทั้งหลาย”

พราหมณา สุทรรกัตตาใน อาหฺส อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “เตนฺหิ อุกฺโขชนฺตถะ ตุว สุทรรกัตตาใน ทสฺเสหิ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เต สามีสัมพันธะใน ฐิตฺร อุตฺตกัมมะ

ใน ทสฺเสหิ อมฺหากํ สัมปทานโน ทสฺเสหิ” อิตฺตํพทฺ อากาเรโน อาหํสุ ฯ

๑๓. สา เตหิ สทฺธิ์ เคหํ คนฺตฺวา สามิกานํ อาโรเจสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) เตหิ (พฺราหฺมณฺเห) สทฺธิ์ เคหํ คนฺตฺวา สามิกานํ อาโรเจสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ สู่เรือน สทฺธิ์ กับ เตหิ (พฺราหฺมณฺเห) ด้วยพราหมณ์ ท. เหล่านั้น อาโรเจสิ บอกแล้ว สามิกานํ แก่เจ้านาย ท. ฯ

หญิงนั้น ไปสู่เรือนกับด้วยพวกพราหมณ์เหล่านั้น บอกแก่เจ้านายทั้งหลาย

สา วิเสสฺสนะของ อิตฺถิๆ สุตฺรกตฺตาโน อาโรเจสิๆ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก เตหิ วิเสสฺสนะของ พฺราหฺมณฺเหๆ สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิ์ๆ กิริยาสมวายะโน คนฺตฺวา เคหํ สัมปาปฺณียกัมมะโน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน อาโรเจสิ สามิกานํ สัมปทานโน อาโรเจสิ ฯ

๑๔. เต พฺราหฺมณฺเห สทฺธิ์ กตปฏิสมฺโมทนา ธีตรํ โอตฺตาเรตฺวา เหมจฺจาปาสาเท สุวณฺณรูปกสฺส สนฺติเก จเปสฺสุ ฯ

เต (สามิกา) พฺราหฺมณฺเห สทฺธิ์ กตปฏิสมฺโมทนา ธีตรํ โอตฺตาเรตฺวา เหมจฺจาปาสาเท สุวณฺณรูปกสฺส สนฺติเก จเปสฺสุ ฯ

เต (สามิกา) อ.เจ้านาย ท. เหล่านั้น กตปฏิสมฺโมทนา มีความพลอยบันเทิงพร้อมเฉพาะอันกระทำแล้ว สทฺธิ์ กับ พฺราหฺมณฺเห ด้วยพราหมณ์ ท. ธีตรํ ยังธิดา โอตฺตาเรตฺวา ให้ข้ามลงแล้ว จเปสฺสุ พักไว้แล้ว สนฺติเก ในสำนัก สุวณฺณรูปกสฺส แห่งรูปเปรียบอันเป็นวิหารแห่งทอง เหมจฺจาปาสาเท ในภายใต้แห่งปราสาท ฯ

เจ้านายเหล่านั้น มีความบันเทิงพร้อมอันทำแล้วกับด้วยพวกพราหมณ์ ยังธิดาให้ข้ามลงแล้ว พักไว้ในสำนักของรูปเปรียบทองคำในภายใต้ปราสาท

เต วิเสสฺสนะของ สามิกาๆ สุตฺรกตฺตาโน จเปสฺสุๆ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก พฺราหฺมณฺเห สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิ์ๆ กิริยาสมวายะโน กต- กตปฏิสมฺโมทนาๆ วิเสสฺสนะของ สามิกา ธีตรํ การิตกัมมะโน โอตฺตาเรตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน จเปสฺสุ เหมจฺจาปาสาเท

วิสาขาระไน จเปสฺ สุวณฺณรูปกสฺส สามีสัมพันธะไน สนฺติเกฯ วิสาขาระไน จเปสฺ ฯ

๑๕. สุวณฺณรูปกํ นิปฺปกํ อโหสิ ฯ

สุวณฺณรูปกํ อรูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทอง นิปฺปกํ เป็นรูปมีรัศมีออกแล้ว อโหสิ
ได้เป็นแล้ว ฯ

รูปเปรียบทองคำ ได้เป็นรูปไม่มีรัศมี

สุวณฺณรูปกํ สุททกัตตาไน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก นิปฺปกํ วิทกัตตาไน อโหสิ ฯ

๑๖. พฺราหฺมณา ตํ เตสํ ทตฺวา กุมาริกํ ปฏิจฺฉาเปตฺวา คณฺตฺวา อนิตฺติคณฺธกุมารสฺส
มาตาปิตฺตุนํ อาโรจยิสฺสุ ฯ

พฺราหฺมณา ตํ (สุวณฺณรูปกํ) เตสํ (ชนานํ) ทตฺวา (เต ชเน) กุมาริกํ ปฏิจฺฉาเปตฺวา คณฺตฺวา
อนิตฺติคณฺธกุมารสฺส มาตาปิตฺตุนํ อาโรจยิสฺสุ ฯ

พฺราหฺมณา อ.พราหมณ์ ท. ทตฺวา ให้แล้ว ตํ (สุวณฺณรูปกํ) ซึ่งรูปเปรียบอันเป็น
วิการแห่งทองนั้น เตสํ (ชนานํ) แก่ชน ท. เหล่านั้น (เต ชเน) ยังชน ท. เหล่านั้น
ปฏิจฺฉาเปตฺวา ให้รับแล้ว กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา คณฺตฺวา ไปแล้ว อาโรจยิสฺสุ
บอกแล้ว มาตาปิตฺตุนํ แก่มารดาและบิดา ท. อนิตฺติคณฺธกุมารสฺส ของกุมารชื่อว่า
อนิตติคันทะ ฯ

พวกพราหมณ์ให้รูปเปรียบทองคำนั้น แก่พวกชนเหล่านั้น ยังชนเหล่านั้นให้รับนาง
กุมาริกา แล้วจึงไปบอกแก่มารดาและบิดาของอนิตติคันทกุมาร

พฺราหฺมณา สุททกัตตาไน อาโรจยิสฺสุฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ
สุวณฺณรูปกํฯ อวุตตกัมมะไน ทตฺวา เตสํ วิเสสณะของ ชนานํฯ สัมปทานไน ทตฺวาฯ
ปุปฺพกาลกิริยาไน ปฏิจฺฉาเปตฺวา เต วิเสสณะของ ชเนฯ การิตกัมมะไน
ปฏิจฺฉาเปตฺวา กุมาริกํ อวุตตกัมมะไน ปฏิจฺฉาเปตฺวาฯ ปุปฺพกาลกิริยาไน คณฺตฺวาฯ
ปุปฺพกาลกิริยาไน อาโรจยิสฺสุ อนิตฺติคณฺธกุมารสฺส สามีสัมพันธะไน มาตาปิตฺตุนํฯ
สัมปทานไน อาโรจยิสฺสุ ฯ

๑๗. เต ตุฏฐมานสา “คจฺจน, นํ สีฆํ อาเนถา”ติ มหฺนฺเตน สกฺกาเรน ปหิณฺสีสุ ฯ

เต (มาตาปิตโร) ตุฏฐมานสา “(ตุมฺเห) คจฺจน, (ตุมฺเห) นํ (กุมาริกํ) สีฆํ อาเนถา”ติ (วตฺวา) มหฺนฺเตน สกฺกาเรน ปหิณฺสีสุ ฯ

เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ตุฏฐมานสา ผู้มีใจอันยินดีแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คจฺจน จงไป, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อาเนถ จงนำมา นํ (กุมาริกํ) ซึ่งนางกุมาริกานั้น สีฆํ พลัน” อิติ ดังนี้ ปหิณฺสีสุ ส่งไปแล้ว สกฺกาเรน กับด้วยสักการะ มหฺนฺเตน อันใหญ่ ฯ

มารดาและบิดาเหล่านั้น มีใจยินดีแล้ว กล่าวว่า “พวกท่านจงไป, พวกท่านจงนำนางกุมาริกานั้นมาพลันเถิด” ดังนี้ ส่งไปกับด้วยสักการะใหญ่

เต วิเสสของ มาตาปิตโรฯ สุธกตฺตาใน ปหิณฺสีสุฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ตุฏฐมานสา วิเสสของ มาตาปิตโร “ตุมฺเห สุธกตฺตาใน คจฺจนฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก, ตุมฺเห สุธกตฺตาใน อาเนถฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก นํ วิเสสของ กุมาริกํฯ อวุตตกัมมะใน อาเนถ สีฆํ กิริยาวิเสสใน อาเนถ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณฺสีสุ มหฺนฺเตน วิเสสของ สกฺกาเรนฯ สหตฺถตฺติยาเข้ากับ ปหิณฺสีสุ ฯ

๑๘. กุมาโรปิ ตํ ปวตฺติ สุตฺวา “กาณฺจนรูปโตปิ กิร อภิรูปตฺรา ทาริกา อตฺถิ”ติ สวณฺวเสนฺว สีเนหํ อุปฺปาเทตฺวา “สีฆํ อาเนถาติ อาห ฯ

กุมาโรปิ ตํ ปวตฺติ สุตฺวา “กาณฺจนรูปโตปิ กิร อภิรูปตฺรา ทาริกา อตฺถิ”ติ สวณฺวเสนฺว เอว สีเนหํ อุปฺปาเทตฺวา “(ตุมฺเห) สีฆํ อาเนถาติ อาห ฯ

กุมาโรปิ แม่ อ.กุมาร สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ ปวตฺติ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น สีเนหํ ยังความรัก อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว สวณฺวเสนฺว เอว ด้วยสามารถแห่งการฟัง นั้นเทียว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า ทาริกา อ.นางทาริกา อภิรูปตฺรา ผู้มีรูปร่างกว่า กาณฺจนรูปโตปิ แม้กว่ารูปแห่งทอง อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อาเนถ จงนำมา สีฆํ พลัน” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้กุมารฟังความเป็นไปทั่วนั้นแล้ว ยังความรักให้เกิดขึ้นด้วยสามารถแห่งการฟังนั้นแหละว่า “ได้ยินว่า นางทาริกาผู้งามยิ่งกว่าแมกว่ารูปทอง มีอยู่” ดังนี้ จึงกล่าวว่า “พวกท่านจงนำมาพลัน” ดังนี้

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ กุมารโรฏฐุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตัม วิเสสณะของ ปวตตีฏฐุ อุตตถกัมมะใน สุตตะวาฏฐุ ปุพพกาลกิริยาใน อุปปาเทตฺวา “กิริศัพท์” อนุสสนันตตะ อภิรูปตรา วิเสสณะของ ทาริกาฏฐุ สุตฐุทธกัตตาใน อตฺถิฏฐุ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ กาณณรูปโตฏฐุ อุปาทานใน อภิรูปตรา” อิติศัพท์ สรูปปะใน สวัน- เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สวันวเสนะฏฐุ ตติยาวิเสสณะใน อุปปาเทตฺวา สีนะห์ การิตกัมมะใน อุปปาเทตฺวาฏฐุ ปุพพกาลกิริยาใน อาหะ “ตุมเห สุตฐุทธกัตตาใน อาเนถะฏฐุ อาชยาตบทกัตตุวาจก สีนะห์ กิริยาวิเสสณะใน อาเนถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหะ ะ

๑๙. สาปี โข ยานํ อโรเปตฺวา อาเนยมานา อติสุขุมาลตาย ยานานุมาเตน สมุปปาทิตวาตโรคา อนตรามคฺเคเวยว กาลมกาสิ ะ

สาปี โข (ทาริกา ปุคฺคเลน) ยานํ อโรเปตฺวา อาเนยมานา (อตฺตโน) อติสุขุมาลตาย ยานานุมาเตน สมุปปาทิตวาตโรคา อนตรามคฺเค เวยว กาลํ อกาสิ ะ

สาปี โข (ทาริกา) อ.นางทาริกาแม่นั้นแล (**ปุคฺคเลน**) **ยานํ** อโรเปตฺวา **อาเนยมานา** ผู้อันบุคคล ยกขึ้นแล้ว สูยาน นำมาอยู่ **ยานานุมาเตน** **สมุปปาทิตวาตโรคา** ผู้มีโรค อันเกิดแล้วแต่ลม อันการตามกระทบแห่งยาน ให้เกิดขึ้นแล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **กาลํ** ซึ่งกาละ **อนตรามคฺเค เวยว** ในระหว่างแห่งหนทางนั้นเที่ยว (**อตฺตโน**) **อติสุขุมาลตาย** เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ละเอียดอ่อนยิ่ง ะ

นางทาริกาแม่นั้นแล ถูกบุคคลยกขึ้นสูยานแล้วนำมาอยู่ ผู้มีโรคที่เกิดแต่ลม อันการตามกระทบแห่งยานให้เกิดขึ้นแล้ว ได้ทำกาละในระหว่างทางนั้นแหละ เพราะว่าตนเป็นผู้ละเอียดอ่อนยิ่ง

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สาฏฐุ วิเสสณะของ ทาริกาฏฐุ สุตฐุทธกัตตาใน อกาสิฏฐุ อาชยาตบทกัตตุวาจก โขศัพท์ วจนาลังการะ ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน อาเนยมานา ยานํ

สัมปาปุณียกัมมะใน आरोपेतฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนยฺมานาฯ อัပ္ภันตรกิริยา
ของ ทาริกา อุตฺตโน ภาวาทีสัมพันธะใน อติสุขุมาลตยาฯ เหตุใด โอกาสี ยานานุมาเตน
อนภิตกัตตาใน สมุปปาทิต- สมุปปาทิตวาตโรคา วิเสสณะของ ทาริกา เอวคัพพ
อวธารณะเข้ากับ อนุตฺตรามคฺเคฯ วิสยาธาระใน โอกาสี กาลํ อวุตฺตกัมมะใน โอกาสี ฯ

๒๐. กุมาโรปิ “อาคตา”ติ นิรฺนฺตรํ ปุจฺจติ ฯ

กุมาโรปิ “(กุมาริกา) อาคตา”ติ นิรฺนฺตรํ ปุจฺจติ ฯ

กุมาโรปิ แม่ อ.กุมาร ปุจฺจติ ย่อมถาม นิรฺนฺตรํ มีระหว่างออกแล้ว อิติ ว่า
“(กุมาริกา) อ.นางกุมาริกา อาคตา มาแล้วหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

แม่กุมาร ย่อมถามต่อเนื่องว่า “นางกุมาริกามาแล้วหรือยัง ?”

อปีศัพฺพํ อเปกขิตตะเข้ากับ กุมาโรฯ สุตฺรกัตตาใน ปุจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
“กุมาริกา สุตฺรกัตตาใน อาคตาฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก” อิติศัพฺพํ อาการะใน ปุจฺจติ
นิรฺนฺตรํ กิริยาวิเสสใน ปุจฺจติ ฯ

๒๑. ตสฺส อติสิเนเหเน ปุจฺจนฺตสฺส สหสฺว อนาโรเจตฺวา กติปาหํ วิกุเขปํ กตฺวา ตมตฺถํ
อาโรจยีสฺสุ ฯ

(ชนา) ตสฺส (กุมารสฺส) อติสิเนเหเน ปุจฺจนฺตสฺส สหสฺว อนาโรเจตฺวา กติปาหํ วิกุเขปํ
กตฺวา ตํ อตฺถํ อาโรจยีสฺสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อนาโรเจตฺวา ไม่บอกแล้ว ตสฺส (กุมารสฺส) แก่กุมารนั้น
ปุจฺจนฺตสฺส ผู้ถามอยู่ อติสิเนเหเน เพราะความรักยิ่ง สหสฺว โดยพลันเที่ยว
กตฺวา กระทำแล้ว วิกุเขปํ ซึ่งการประวิง กติปาหํ สิ้นวันเล็กน้อย อาโรจยีสฺสุ บอก
แล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ

พวกชน ไม่บอกแก่กุมารนั้น ผู้ถามอยู่เพราะความรักยิ่งโดยพลันเที่ยว ทำการประวิง
สิ้นสองสามวัน จึงบอกเนื้อความนั้น

ชนา สุทธกัตตาใน อาโรจยัสสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ กุมารสฺส
สัมปทานใน อนาโรเจตฺวา อติสิเนเหเน เหตุใน ปุจฺจนตสฺส วิเสสณะของ กุมารสฺส
เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ สหสาฯ ตติยาวิเสสณะใน อนาโรเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน กตฺวา กติปาห อัจฉินตสังโยคเณ กตฺวา วิกุเขป อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน อาโรจยัสสุ ตํ วิเสสณะของ อตฺถํ อวุตตกัมมะใน อาโรจยัสสุ ฯ

๒๒. โส “ตถารูปาย นาม อิตฺติยา สหฺรี สมาคมํ นาลตฺถนฺติ อุปฺปนฺนโทมนสฺโส
ปพฺพเตน วีย โสภทุกฺเขน อชฺโฆตฺถโณ อโหสิ ฯ

โส (กุมาร) “อหฺ” ตถารูปาย นาม อิตฺติยา สหฺรี สมาคมํ น อลตฺถํ” อิติ อุปฺปนฺนโทมนสฺโส
ปพฺพเตน วีย โสภทุกฺเขน อชฺโฆตฺถโณ อโหสิ ฯ

โส (กุมาร) อ.กุมารนั้น อุปฺปนฺนโทมนสฺโส มีความโทมนสฺอันเกิดขึ้นแล้ว อิติ ว่า
“(อหฺ) อ.เรา น อลตฺถํ ไม่ได้ได้แล้ว สมาคมํ ซึ่งการสมาคม สหฺรี กับ อิตฺติยา
ด้วยหญิง ตถารูปาย ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูป” อิติ ดังนี้ ปพฺพเตน วีย โสภทุกฺเขน
อชฺโฆตฺถโณ เป็นผู้ อันความทุกข์คือความเศร้าโศก อันราวกะว่าภูเขา ท่วมทับแล้ว
อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

กุมารนั้น มีความโทมนสฺอันเกิดขึ้นแล้วว่า “เราไม่ได้ได้การสมาคมกับด้วยหญิงซึ่งผู้
เห็นปานนั้น” ดังนี้ ได้เป็นผู้ถูกความทุกข์คือความเศร้าโศก จุกภูเขาท่วมทับแล้ว

โส วิเสสณะของ กุมารฯ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหฺ สุทธกัตตา
ใน อลตฺถํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามคัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ ตถารูปายฯ
วิเสสณะของ อิตฺติยาฯ สหฺตตติยาเข้ากับ สหฺรีฯ กิริยาสมวายะใน สมาคมํฯ อวุตต-
กัมมะใน อลตฺถํ นคัพทํ ปฏิเสระใน อลตฺถํ” อิตฺตัพทํ อากาเรใน อุปฺปนฺนโทมนสฺโสฯ
วิเสสณะของ กุมารฯ ปพฺพเตน อุปฺมาวิเสสณะของ โสภทุกฺเขน วียคัพทํ อุปฺมาโชตกะ
เข้ากับ ปพฺพเตน โสภทุกฺเขน อนนฺทิตกัตตาใน อชฺโฆตฺถโณฯ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๒๓. สตุถา ตสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา ปิณฺหาเย จรฺนโต ตํ เคะทฺวารํ อคฺมาสิ ฯ

สตุถา ตสฺส (กุมารสฺส) อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา ปิณฺหาเย จรฺนโต ตํ เคะทฺวารํ อคฺมาสิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา ทิสุวา ทรงเห็นแล้ว อุปนิสฺสยฺ ซึ่งอุปนิสฺย ตสฺส (กุมารสฺส) ของกุมารนั้น จรฺนโต เสด็จเที่ยวไปอยู่ ปิณฺทาย เพื่อบิณฑบาต อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว ตํ เคหทวารํ สู่ประตูแห่งเรือนนั้น ฯ

พระศาสดา ทรงเห็นอุปนิสฺสยของกุมารนั้น เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ได้เสด็จไปสู่ประตูเรือนนั้น

สตถา สุทฺธกัตฺตาใน อคฺมาสิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตสฺส วิเสสฺนะของ กุมารสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อุปนิสฺสยฺฯ อวุตตกัมมะใน ทิสุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จรฺนโต ปิณฺทาย สัมปทานใน จรฺนโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ สตถา ตํ วิเสสฺนะของ เคหทวารํฯ สัมปาปฺถิยกัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

๒๔. อถ สฺส มาตาปิตโร สตถารํ อนฺโตเคหํ ปเวเสตฺวา สกฺกจํ ปรีวีสึฯ

อถ สฺส (อนิตฺติคณฺฐกุมารสฺส) มาตาปิตโร สตถารํ อนฺโตเคหํ ปเวเสตฺวา สกฺกจํ ปรีวีสึฯ

อถ ครั้งนั้น มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. สฺส (อนิตฺติคณฺฐกุมารสฺส) ของกุมารชื่อว่าอนิตฺติคณฺฐนั้น สตถารํ ทูลยังพระศาสดา ปเวเสตฺวา ให้เสด็จเข้าไปแล้ว อนฺโตเคหํ สู่ภายในแห่งเรือน ปรีวีสึฯ อ้างคาสแล้ว สกฺกจํ โดยเคารพ ฯ

ครั้งนั้น มารดาและบิดาของอนิตฺติคณฺฐกุมารนั้น ทูลนิมนต์พระศาสดาให้เสด็จเข้าไปสู่ภายในเรือน อ้างคาสแล้วโดยเคารพ

อถ กาลสัตฺตมี มาตาปิตโร สุทฺธกัตฺตาใน ปรีวีสึฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจาก สฺส วิเสสฺนะของ อนิตฺติคณฺฐกุมารสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร สตถารํ การิตกัมมะใน ปเวเสตฺวา อนฺโตเคหํ สัมปาปฺถิยกัมมะใน ปเวเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีวีสึฯ สกฺกจํ กิริยาวิเสสฺนะใน ปรีวีสึฯ ฯ

๒๕. สตถา ภตฺตทิจฺจาวิสาเน “กหิ อนิตฺติคณฺฐกุมารโ”ติ ปุจฺฉิ ฯ

สตถา ภตฺตทิจฺจาวิสาเน “กหิ (จาเน) อนิตฺติคณฺฐกุมารโ (คโต)” อิติ ปุจฺฉิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อนิตฺติคณฺฐกุมารโ อ.กุมารชื่อว่า

อนิตติคณธ (คโต) ไปแล้ว กหิ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ภาตตกิจจาวสาเน
ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วยภัตริ ๒

พระศาสดา ตรัสถามว่า “อนิตติคณธกุมารไปในที่ไหน ?” ดังนี้ ในเวลาเป็นที่สิ้นสุดลง
แห่งภัตริกิจ

สตถา สุทนต์กัตตาโน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ภาตตกิจจาวสาเน กาลสัตตมึโน
ปุจฺฉิ “อนิตติคณธกุมารโ สุทนต์กัตตาโน คโตฯ กิตบทกัตตฺวาจาก กหิ วิเสสณะของ
จาเนฯ วิสยาธาระโน คโต” อิติศัพท์ อาการะโน ปุจฺฉิ ๒

๒๖. “เอโส ภานุเต อาหารุปจฺเจทํ กตฺวา อนฺโตคพฺเภ นิปนฺโนติ ๒

(ชนา) “เอโส (อนิตติคณธกุมารโ) ภานุเต อาหารุปจฺเจทํ กตฺวา อนฺโตคพฺเภ นิปนฺโนติ
(อาหิสฺ) ๒

(ชนา) อ.ชน ท. (อาหิสฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภานุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอโส
(อนิตติคณธกุมารโ) อ.กุมารชื่อว่าอนิตติคณธนั้น กตฺวา กระทำแล้ว อาหารุปจฺเจทํ
ซึ่งการเข้าไปตัดซึ่งอาหาร นิปนฺโน นอนแล้ว อนฺโตคพฺเภ ในภายในแห่งห้อง” อิติ
ดังนี้ ๒

พวกชน กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนิตติคณธกุมารนั้น ทำการเข้าไปตัด
อาหาร นอนแล้วในภายในห้อง”

ชนา สุทนต์กัตตาโน อาหิสฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภานุเต อาลปนะ เอโส วิเสสณะ
ของ อนิตติคณธกุมารโ สุทนต์กัตตาโน นิปนฺโนฯ กิตบทกัตตฺวาจาก อาหารุปจฺเจทํ
อวุตตกัมมะโน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิปนฺโน อนฺโตคพฺเภ วิสยาธาระโน
นิปนฺโน” อิติศัพท์ อาการะโน อาหิสฺ ๒

๒๗. “ปฏโกสธ นนฺติ ๒

(สตถา “ตุมฺเห) ปฏโกสธ น (กุมาริ) อิติ (อาห) ๒

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ปฏโกสธ

จงเรียก น้ (กุมาร) ซึ่งกุมารนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “พวกเธอจงเรียกกุมารนั้น”

สตถา สุทนต์ตาทาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาก “ตุเมเห สุทนต์ตาทาใน ปกโกสถ ๑ อาชยาตบทกัตตวาก น้ วิเสสนะของ กุมาร ๑ อวุตตกัมมะใน ปกโกสถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๑

๒๘. โส อาคนตุวา สตถาร วนทิตวา เอกมนตํ นิสิติตวา, สตถารา “กั นุ โข กุมาร พลวโสโก อุปฺปนโนติ วุตเต, “อาม ภนเต, ‘เอวรูปา นาม อิตถิ อนฺตรามคฺเค กาลกตาติ สุตวา พลวโสโก เม อุปฺปนโน, ภตฺตปิ เม นจฺฉาเทตฺติ อาห ๑

โส (กุมาร) อาคนตุวา สตถาร วนทิตวา เอกมนตํ นิสิติตวา, สตถารา “กั นุ โข กุมาร พลวโสโก อุปฺปนโนติ (วจเน) วุตเต, “อาม ภนเต, ‘เอวรูปา นาม อิตถิ อนฺตรามคฺเค กาลกตา (โหติ)’ อิติ สุตวา พลวโสโก เม อุปฺปนโน, ภตฺตปิ เม น จาเทตฺติ อาห ๑

โส (กุมาร) อ.กุมารนั้น อาคนตุวา มาแล้ว วนทิตวา ถวายบังคมแล้ว สตถาร ซึ่งพระศาสดา นิสิติตวา นั่งแล้ว เอกมนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง, (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “กุมาร ดูก่อนกุมาร พลวโสโก อ.ความเศร้าโศกอันมีกำลัง อุปฺปนโน เกิดขึ้นแล้ว กั นุ โข เพราะเหตุอะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ สตถารา อันพระศาสดา วุตเต ตรัสแล้ว, อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า, พลวโสโก อ.ความเศร้าโศกอันมีกำลัง อุปฺปนโน เกิดขึ้นแล้ว เม แก่ข้าพระองค์ สุตวา เพราะฟัง อิติ ว่า ‘อิตถิ อ.หญิง เอวรูปา นาม ชื่อว่าอันมีหญิงอย่างนี้เป็นรูป กาลกตา เป็นผู้มีการละอันกระทำแล้ว อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, ภตฺตปิ แม่ อ.ภักตร น จาเทติ ย่อมไม่ชอบใจ เม แก่ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ

กุมารนั้น มาแล้ว ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร, เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนกุมาร ความเศร้าโศกอันมีกำลัง เกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุอะไรหนอแล” ดังนี้, จึงกราบทูลว่า “ความเศร้าโศกอันมีกำลังเกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์เพราะฟังว่า ‘หญิงชื่อผู้เห็นปานนี้ เป็นผู้ทำการละแล้ว’ ดังนี้, แม่ภักตรยอมไม่ชอบใจแก่ข้าพระองค์” ดังนี้

โส วิเสสณะของ กุมารโง่ๆ สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาคนฺตฺวา
 ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 นิสฺสิตฺวา เอกมนฺตํ วิสยาธาระใน นิสฺสิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, สตุถารา
 อนภิตกัตตาใน วุตเต “กุมาร อาลปนะ พลวโสโก สุธกัตตาใน อุปฺปนโนๆ กิตบท
 กัตตฺวาจก ก็ นุ ปุจจันตถะ โขศัพทํ วจนาลังการะ’ อิตฺตัพทํ สรุปะใน วจเนๆ ลักษณะ
 ใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา, “ภนฺเต อาลปนะ อาม สัมปฏิจจันตถะ, พลวโสโก สุธ-
 กัตตาใน อุปฺปนโนๆ กิตบทกัตตฺวาจก ‘นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ เอรูปาๆ
 วิเสสณะของ อิตฺถิๆ สุธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนฺตรามคฺเค
 วิสยาธาระใน กาลกตาๆ วิกตีกัตตาใน โหติ’ อิตฺตัพทํ อาการะใน สุตฺวาๆ เหตุใน
 อุปฺปนโน เม สัมปทานใน อุปฺปนโน, อปิตัพทํ อเปกขตถะเข้ากับ ภตฺตํ สุธกัตตา
 ใน ฉาเทติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทานใน ฉาเทติ นศัพทํ ปฏิเสระใน
 ฉาเทติ” อิตฺตัพทํ อาการะใน อาห ๕

๒๙. อถ นํ สตุถา อาห “ชานาสี ปน ตฺวํ กุมาร ‘ก็ เต นิสฺสาย โสโก อุปฺปนโนติ ?

อถ นํ (กุมาร) สตุถา อาห “ชานาสี ปน ตฺวํ กุมาร ‘ก็ เต นิสฺสาย โสโก อุปฺปนโน’ อิติ”
 อิติ ?

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว นํ (กุมาร) กะกุมารนั้น อิติ ว่า
 “กุมาร ดูก่อนกุมาร ปน ก็ ตฺวํ อ.เธอ ชานาสี ย่อมรู้ อิติ ว่า ‘โสโก อ.ความเศร้า
 โศก อุปฺปนโน เกิดขึ้นแล้ว เต แก่เธอ นิสฺสาย เพราะอาศัย ก็ ซึ่งอะไร ?’ อิติ
 ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น พระศาสดา ตรัสกะกุมารนั้นว่า “ดูก่อนกุมาร ก็เธอย่อมรู้ว่า ‘ความเศร้าโศก
 เกิดขึ้นแก่เธอ เพราะอาศัยอะไร ?’ ดังนี้”

อถ กาลสัตตมึ สตุถา สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ
 กุมาริๆ ออกิตกัมมะใน อาห “กุมาร อาลปนะ ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ ตฺวํ
 สุธกัตตาใน ชานาสีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘โสโก สุธกัตตาใน อุปฺปนโนๆ
 กิตบทกัตตฺวาจก ก็ อวุตตกัมมะใน นิสฺสาย เต สัมปทานใน อุปฺปนโน นิสฺสาย เหตุใน
 อุปฺปนโน’ อิตฺตัพทํ อาการะใน ชานาสี” อิตฺตัพทํ อาการะใน อาห ๕

๓๐. “น ชานามิ ภนุเตติ ฯ

(กุมารโ “อห) น ชานามิ ภนุเตติ (อาห) ฯ

(กุมารโ) อ.กุมาร (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อห) อ.ข้าพระองค์ น ชานามิ ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี้ ฯ

กุมารกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ ย่อมไม่รู้”

กุมารโ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก “ภนุเต อาลปนะ อหฺ สุททกัตตา ใน ชานามิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก นตฺถํ ปฏฺฐิเสระใน ชานามิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๓๑. “กามํ นิสฺสาย เต กุมาร พลวโสโก อุปปนฺโน, โสโก วา หิ ภยํ วา กามํ นิสฺสาย อุปปชฺชตี”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“กามโต ชายเต โสโก, กามโต ชายเต ภยํ;
กามโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภยหนฺติ ฯ

(สตุถา) “กามํ นิสฺสาย เต กุมาร พลวโสโก อุปปนฺโน, โสโก วา หิ ภยํ วา กามํ นิสฺสาย อุปปชฺชตี”ติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“กามโต ชายเต โสโก, กามโต ชายเต ภยํ;
กามโต วิปฺปมุตฺตสฺส (ปฺบุคคลสฺส) นตฺถิ โสโก,
กุโต (จานโต) ภยํ (ภวิสฺสตี) อิติ ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กุมาร ดูก่อนกุมาร พลวโสโก อ.ความเศร้าโศกอันมีกำลัง อุปปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย กามํ ซึ่ง กาม, หิ จริงอยู่ โสโก วา อ.ความเศร้าโศกหรือ ภยํ วา หรือว่า อ.ภัย อุปปชฺชตี ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย เพราะอาศัย กามํ ซึ่งกาม” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“โสโก อ.ความเศร้าโศก ชายเต ย่อมเกิด กามโต แต่กาม,
ภยํ อ.ภัย ชายเต ย่อมเกิด กามโต แต่กาม, โสโก อ.ความ
เศร้าโศก นตฺถิ ย่อมไม่มี (ปฺบุคคลสฺส) แก่บุคคล วิปฺปมุตฺตสฺส

ผู้พ้นวิเศษแล้ว กามโต แต่กาม, ภย อ.ภย (ภวิสฺสติ) จักมี
กูโต (จามโต) แต่ที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนกุมาร ความเศร้าโศกอันมีกำลัง เกิดขึ้นเพราะอาศัยกาม, แท้จริง ความเศร้าโศกหรือว่าภย ย่อมเกิดขึ้น เพราะอาศัยกาม” จึงตรัสพระคาถานี้ว่า
“ความเศร้าโศก ย่อมเกิดแต่กาม, ภยย่อมเกิดแต่กาม, ความ
เศร้าโศก ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วแต่กาม, ภยจักมี
แต่ที่ไหน ?”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก “กุมาร อาลปนะ พลวโสโก
สุทฺธกัตฺตาใน อุปฺปนโนฯ กิตตทกัตฺตฺวาจาก กามํ อุตฺตกัมมะใน นิสฺสายฯ เหตุใน
อุปฺปนโน, หิศฺพท หัพฺพหิกรณชิตฺตะ โสโก กิตฺติ ภยํ กิตฺติ สุทฺธกัตฺตาใน อุปฺปชฺชติฯ
อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก วา สองศัพท ปทวิกัปปิตฺเตเข้ากับ โสโก และ ภยํ กามํ
อุตฺตกัมมะใน นิสฺสายฯ เหตุใน อุปฺปชฺชติ” อิติศัพท อากากระใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อาห อิมํ วิเสสนะของ คาคํฯ อุตฺตกัมมะใน อาห

“โสโก สุทฺธกัตฺตาใน ชายเตฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก กามโต
อปาทานใน ชายเต, ภยํ สุทฺธกัตฺตาใน ชายเตฯ อาชยตบท
กัตฺตฺวาจาก กามโต อปาทานใน ชายเต, โสโก สุทฺธกัตฺตาใน
นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจาก กามโต อปาทานใน วิปฺปมุตฺตสฺสฯ
วิเสสนะของ ปุคฺคลสฺสฯ สัมปทานใน นตฺถิ, ภยํ สุทฺธกัตฺตาใน
ภวิสฺสติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก กูโต วิเสสนะของ จามโตฯ
อปาทานใน ภวิสฺสติ” อิติศัพท สรุปะใน อิมํ คาคํ ฯ

๓๒. ตตฺถ กามโตติ วตฺตูกามกุกิเลสกามโต, ทฺวิริยมเปตํ กามํ นิสฺสาย ชายตฺติติ อตฺถ โย ฯ

ตตฺถ (ปะเทสุ) “กามโตติ (ปะเทสุ) “วตฺตูกามกุกิเลสกามโต” (อิตติ อตฺถ โย), “ทฺวิริยํ เปตํ กามํ
นิสฺสาย ชายตฺติติ อตฺถ โย ฯ

(อตฺถ โย) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “วตฺตูกามกุกิเลสกามโต แต่วตฺตูกามและกิเลสกาม”
(อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทสุ) “กามโตติ (ปะเทสุ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า
“กามโต” ดังนี้, อตฺถ โย อธิบาย อิตติ ว่า “นิสฺสาย เพราะอาศัย เอตํ กามํ ซึ่งกาม

นั่น ทูริยปี แม้อันมีอย่างสอง ชายติ ย่อมเกิด” อิติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “กามโต” ความว่า แต่วัตถุกามและกิเลสกาม, อธิบายว่า เพราะอาศัยกามนั้นแม้มี ๒ อย่าง ย่อมเกิด.

ตตฺถ วิเสสเนของ ปทสฺสฺ นิตฺถารณเใน ปทสฺส “กามโต” สฺรุปะใน อิติฯ ศัพฺท สฺรุปะใน ปทสฺสฺ นิตฺถารณเยะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “วตฺถุกามกฺกิเลสกามโต อปาทานเใน ชายเต” อิติศัพฺท สฺรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ, “อปีศัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ ทูริยฺฯ กิตฺติ เอตฺ กิตฺติ วิเสสเนของ กามํฯ อวุตตกัมมะเใน นิสฺสายฯ เหตุเใน ชายติฯ อาขยาดบท กัตตฺวจากของ โสโก” อิติศัพฺท สฺรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๓๓. เทสณาวสาเน อนิตฺถิกนฺธกฺุมารโ สโตปาตฺติผลเ ปติฏฺจหิ ฯ

เทสณาวสาเน ในกาลเเป็นทิสันสุดลงแห่งพระเทศนา อนิตฺถิกนฺธกฺุมารโ อ.กฺุมาร ชื่อว่าอนิตฺถิกันธะ ปติฏฺจหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผลเ ในโสตาปตฺติผล ฯ

เวลาจบพระเทศนา อนิตฺถิกันธกฺุมารตั้งอยู่เฉพาะในโสตาปตฺติผล

เทสณาวสาเน กาลสัตตมีเใน ปติฏฺจหิ อนิตฺถิกนฺธกฺุมารโ สฺทธกตฺตาเใน ปติฏฺจหิฯ อาขยาดบทกัตตฺวจาก โสตาปตฺติผลเ วิสยาระเใน ปติฏฺจหิ ฯ

อนิตฺถิกนฺธกฺุมารวตฺถุ ฯ

อนิตฺถิกนฺธกฺุมารวตฺถุ (นิฏฺจิตฺ) ฯ

อนิตฺถิกนฺธกฺุมารวตฺถุ อ.เรื่องแห่งกฺุมารชื่อว่าอนิตฺถิกันธะ (นิฏฺจิตฺ) จบแล้ว ฯ

อนิตฺถิกนฺธกฺุมารวตฺถุ สฺทธกตฺตาเใน นิฏฺจิตฺฯ กิตบทกัตตฺวจาก ฯ

จบเรื่องอนิตฺถิกันธกฺุมาร

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัวทิต

อนิตติคนธกุमारวตถุ

เป็นนวิญฐิตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อนิตติคนธ จ โส กุมารโ จาติ อนิตติคนธกุมารโ. (อนิตติคนธ + กุมาร) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

อนิตติคนธ จ อ.ชื่อว่าอนิตติคนธด้วย โส อ.ชื่อว่าอนิตติคนธนั้น กุมารโ จ เป็นกุมาร
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนิตติคนธกุมารโ ชื่อว่าอนิตติคนธกุมาร. (กุมารชื่อว่าอนิตติคนธ)

๒. อนิตติคนธกุमारสส วตถุ อนิตติคนธกุमारวตถุ. (อนิตติคนธกุमार + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง อนิตติคนธกุमारสส แห่งกุมารชื่อว่าอนิตติคนธ อนิตติคนธกุमारวตถุ ชื่อว่า
อนิตติคนธกุमारวตถุ. (เรื่องอนิตติคนธกุमार)

จตุสสโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุ จ โส สโต จาติ จตุสสโต. (จตุ + สโต)

จตุ จ อ.ผู้เคลื่อนแล้วด้วย โส อ.ผู้เคลื่อนแล้วนั้น สโต จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น จตุสสโต ชื่อว่าจตุสสโต. (สัตว์ผู้เคลื่อนแล้ว)

มหาโกคกุล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิญฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. มหนโต โภโค ยสสาติ มหาโกค, กุล. (มหนโต + โภค) วิญฐิตวิปทตลยาธิกรณ-
พหุพีหิสมาส

โภโค อ.โภคะ มหนโต มาก ยสส (กุลสส) แห่งตระกูลใด (อตติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ต กุล) อ.ตระกูลนั้น มหาโกค ชื่อว่ามหาโกค (มีโภคะมาก), ได้แก่ตระกูล.

๒. มหาโกคญจ ต กุลญจาติ มหาโกคกุล. (มหาโกค + กุล) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

มหาโมค จ อ.มีโมคะมากด้วย ต่ อ.มีโมคะมากนั้น กุล จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ มหาโมคกุล ชื่อว่ามหาโมคกุล. (ตระกูลมีโมคะมาก)

ชาตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาตญจ ต่ ทิวโส จาติ ชาตทิวโส. (ชาต + ทิวส)

ชาต จ อ.เป็นที่เกิดแล้วด้วย ต่ อ.เป็นที่เกิดแล้วนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย ชาตทิวโส ชื่อว่า
ชาตทิวโส. (วันเป็นที่เกิดแล้ว)

อิตถีสมีป

เป็นฉนฺธิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตถียา สมปี อิตถีสมีป. (อิตถิ + สมปี)

สมปี อ.ที่ใกล้ อิตถียา แห่งหญิง อิตถีสมีป ชื่อว่าอิตถีสมีป. (ใกล้หญิง)

วตถจุมพิตโก

เป็นฉนฺธิตูปุริสสมาส, มัจฉะโลปะ ลบ วิการัตัพท มีวิเคราะห์ว่า

วตถสฺส วิกาโร จุมพิตโก วตถจุมพิตโก. (วตถ + จุมพิตก)

จุมพิตโก อ.เทรต วิกาโร อันเป็นวิการ วตถสฺส แห่งผ้า วตถจุมพิตโก ชื่อว่าวตถจุมพิตก.
(เทรตอันเป็นวิการแห่งผ้า, เทรตผ้า)

วยปปตโต, กุมารโ

เป็นทุตียาตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วยํ ปตโต วยปปตโต, กุมารโ. (วย + ปตต)

(กุมารโ) อ.กุมาร ปตโต ผู้ถึงแล้ว วย ซึ่งวัย วยปปตโต ชื่อว่าวยปปตต (ผู้ถึงวัยแล้ว), ได้แก่

กุมาร.

มาตาปิตโร

เป็นอิตรัตริยโคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดาทั้งหลาย)

ปญจสตา, สวณณการา

เป็นนัฏฐิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปญจสตา, สวณณการา. (ปญจ + สต + มตฺตา)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ห้า มตฺตา เป็นประมาณ เยสนฺติ (สวณณการานิ) แห่งบุคคลผู้กระทำซึ่งของ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต สวณณการา) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งของ ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่าปญจสตา (มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่ข้างของทั้งหลาย.

สวณณการา

เป็นทติยาตปฺปรัสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

สวณณ กโรนฺตติ สวณณการา, ปุคฺคฺลา. (สวณณสหุรูปท + กร กรณ ในการกระทำ + ณปัจจย)

(เย ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. เหล่าใด กโรนฺติ ย่อมกระทำ สวณณ ซึ่งของ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น สวณณการา ชื่อว่าสวณณการ (ผู้ทำของ, ข้างของ), ได้แก่บุคคลทั้งหลาย.

รตตสวณณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตตญจ ตํ สวณณญจาติ รตตสวณณ. (รตต + สวณณ)

รตต จ อ.อันมีสีสุกด้วย ตํ อ.อันมีสีสุกนั้น สวณณ จ เป็นทองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ รตตสวณณ ชื่อว่ารตตสวณณ. (ทองอันมีสีสุก)

นิกขสทลล์

เป็นฉนฺธิตูปุริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

นิกขานํ สทลล์ นิกขสทลล์. (นิกข + สทลล์)

สทลล์ อ.พนํ นิกขานํ แห่งลิมํ ท. นิกขสทลล์ ชื่อว่านิกขสทลล์. (หนึ่งพินลิม)

ปาสาทิกํ, อิตติรูป

เป็นสังสฺฐฐาติอเนกตตตทิต มิวิเคราะห์ว่า

ปาสาทํ อวทตติ ปาสาทิกํ, อิตติรูป. (ปาสาท + ฌิกปัจจย)

(ยํ อิตติรูป) อ.รูปแห่งหฺยงไต อวทติ ย่อมนำมา ปาสาทํ ซึ่งความเลื่อมใส อิตติ เพราะเหตุ
นั้น (ตํ อิตติรูป) อ.รูปแห่งหฺยงนั้น ปาสาทิกํ ชื่อว่าปาสาทิก (อันนำมาซึ่งความเลื่อมใส), ได้แก่รูปหฺยง.

พนโกฏฐิมํ, อิตติรูป

เป็นตติยาดูปุริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

พนนํ โกฏฐิมํ พนโกฏฐิมํ, อิตติรูป. (พน + โกฏฐิม)

(อิตติรูป) อ.รูปแห่งหฺยง โกฏฐิมํ อันบุคคลพึงบุ พนนํ โดยความเป็นแห่ง พนโกฏฐิมํ ชื่อว่า
พนโกฏฐิม (อันบุคคลพึงบุโดยความเป็นแห่ง), ได้แก่รูปหฺยง.

อิตติรูป

เป็นฉนฺธิตูปุริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อิตติยา รูปํ อิตติรูป. (อิตติ + รูป)

รูปํ อ.รูป อิตติยา แห่งหฺยง อิตติรูป ชื่อว่าอิตติรูป. (รูปหฺยง)

สฺวณฺณรูปกํ

เป็นฉนฺธิตูปุริสสมาส มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. รูปํ อิว รูปกํ. (รูป + กปัจจย) สังสฺฐฐาติอเนกตตตทิต

รูปํ อิว เพียงดั่ง อ.รูป รูปกํ ชื่อว่ารูปก. (รูปเปรียบ)

๒. สฺวณฺณสส วิกาโร รูปกํ สฺวณฺณรูปกํ. (สฺวณฺณ + วิการ + รูป) ฉนฺธิตูปุริสสมาส,

มัจฉะโลปะ สบ วิศวกรศัพท

รูปกั อ.รูปเปรียบเทียบ วิศวโร อันเป็นวิศวกร สวัสด์แห่งทอง สวัสด์รูปกั ชื่อว่าสวัสด์-
รูปก. (รูปเปรียบเทียบเป็นวิศวกรแห่งทอง, รูปเปรียบเทียบที่ทำได้ด้วยทอง)

มหาปุณโย, ปุโตโต

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
มหนตฺ ปุณฺณ ยสฺสาติ มหาปุณโย, ปุโตโต. (มหนต + ปุณฺณ)
ปุณฺณ อ.บุญ มหนตฺ มาก ยสฺส (ปุตฺตสฺส) แห่งบุตรใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้
(โส ปุโตโต) อ.บุตรนั้น มหาปุณโย ชื่อว่ามหาปุณโย (ผู้มีบุญมาก), ได้แก่บุตร.

กตปุณฺณ, กุมาริกา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
กตฺ ปุณฺณ ยายาติ กตปุณฺณ, กุมาริกา. (กต + ปุณฺณ)
ปุณฺณ อ.บุญ ยาย (กุมาริกา) อันนางกุมาริกาใด กตฺ กระทำแล้ว อติ เพราะเหตุนี้ (สา
กุมาริกา) อ.นางกุมาริกานั้น กตปุณฺณ ชื่อว่ากตปุณฺณ (ผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว, ผู้ได้ทำบุญไว้แล้ว), ได้แก่
หญิง.

โสฬสวสฺสทุเทสิกา, กุมาริกา

เป็นลัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. โสฬส วสฺสานิ ยสฺสาติ โสฬสวสฺสา, เสฏฺฐิธิดา. (โสฬส + วสฺส) นัฏฐิทวีปทตฺลยา-
ธิกรณพหุพพิทิสมาส

วสฺสานิ อ.กาลฝน ท. โสฬส สิบหก ยสฺสา (เสฏฺฐิธิดา) แห่งธิดาของเศรษฐีใด (อติ)
มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สา เสฏฺฐิธิดา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น โสฬสวสฺสา ชื่อว่าโสฬสวสฺสา (ผู้มีกาล
ฝนสิบหก, มีอายุ ๑๖ ปี), ได้แก่ธิดาเศรษฐี.

๒. โสฬสวสฺสา อติ อุทุเทสิกา โสฬสวสฺสทุเทสิกา, เสฏฺฐิธิดา. (โสฬสวสฺสา + อุทุเทสิกา)
ลัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส

(เสฏฺฐิธิดา) อ.ธิดาของเศรษฐี อุทุเทสิกา ผู้อันบุคคลพึงยกแสดงขึ้น โสฬสวสฺสา อติ

ว่ามีกาลฝนสับหก โสฬสวสฺสฺสทุเทสิกา ชื่อว่าโสฬสวสฺสฺสทุเทสิกา (ผู้อันบุคคลพึงยกแสดงขึ้นว่ามีกาลฝนสับหก, พึงถูกแสดงว่ามีอายุ ๑๖ ปี), ได้แก่ธิดาเศรษฐี.

อภिरูปา, กุมาริกา

เป็นภริยวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สารูปปี รูปปี ยสฺสํสาติ อภिरูปา, กุมาริกา. (อภิ + รูป)

รูปปี อ.รูป สารูปปี อันเหมาะสม ยสฺสํ (กุมาริกาย) แห่งกุมาริกาใด (อุตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (สา กุมาริกา) อ.กุมาริกานั้น อภिरูปา ชื่อว่าอภिरูปา (ผู้มีรูปงาม), ได้แก่กุมาริกา.

สตุตตภูมิโก, ปาสาโท

เป็นสังสฺฐฐาเทอเนกตตตติต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตุต ภูมิโย สตุตตภูมิโย. (สตุต + ภูมิ) อสฺมาหารทิตฺตมาส

ภูมิโย อ.ขึ้น ท. สตุต เจต สตุตตภูมิโย ชื่อว่าสตุตตภูมิ. (๗ ชั้น)

๒. สตุตตภูมิทิ นิยุตโต สตุตตภูมิโก, ปาสาโท. (สตุตตภูมิ + ฌกปัจจย) สังสฺฐฐาเทอเนกตต-
ตติต

(ปาสาโท) อ.ปราสาท นิยุตโต อันประกอบแล้ว สตุตตภูมิทิ ด้วยขึ้นเจต ท. สตุตตภูมิโก
ชื่อว่าสตุตตภูมิ (ประกอบด้วย ๗ ชั้น), ได้แก่ปราสาท.

อุปริมตล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปริ ภาว อุปริม, ตล. (อุปริ + อิมปัจจย) สังสฺฐฐาเทอเนกตตตติต

(ตล) อ.พื้น ภาว อันมีอยู่ อุปริ ในเบื้องบน อุปริม ชื่อว่าอุปริม (มีอยู่ในเบื้องบน), ได้แก่
พื้น.

๒. อุปริมญจ ตํ ตลญจาติ อุปริมตล. (อุปริม + ตล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อุปริม จ อ.อันมีในเบื้องบนด้วย ตํ อ.อันมีในเบื้องบนนั้น ตล จ เป็นพื้นด้วย อิติ เพราะ
เหตุ นั้น อุปริมตล ชื่อว่าอุปริมตล. (พื้นอันมีในเบื้องบน)

อสุกกุล

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุกฺกญฺจ ตํ กุลญฺจาติ อสุกกฺกุล. (อสุก + กุล)

อสุกํ จ อ.โน้นด้วย ตํ อ.โน้นนั้น กุลํ จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกกุล
ชื่อว่าอสุกกุล. (ตระกูลโน้น)

ติตถมคโค

เป็นทติยาตปฺปริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ คมนคัพท มีวิเคราะห์ว่า

ติตฺถํ คมนํ มคฺโค ติตถมคฺโค. (ติตถ + คมน + มคค)

มคโค อ.หนทาง คมนํ เป็นที่ไป ติตฺถํ ลู่ว่าน้ำ ติตถมคโค ชื่อว่าติตถมคค. (หนทางเป็นที่ไป
ลู่ว่าน้ำ)

นทายิตุกามา, ชาติ

เป็นจตุตถิตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นทายิตุํ กาเมตฺติ นทายิตุกามา, ชาติ. (นทายิตุสทูปปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ +
ณปัจจย)

(ยา ชาติ) อ.หญิงแม่นมใด กาเมติ ย่อมใคร่ นทายิตุํ เพื่ออันอาบ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา
ชาติ) อ.หญิงแม่นมนั้น นทายิตุกามา ชื่อว่านทายิตุกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะอาบ, ผู้ประสงค์เพื่อจะอาบ),
ได้แก่หญิงแม่นม.

ทพพินิตา, กุมาริกา

เป็นตติยาตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทพฺพเณ วินิตา ทพฺพินิตา, กุมาริกา. (ท + วินิตา)

(กุมาริกา) อ.กุมาริกา (บุคคลเณ) วินิตา ผู้อันบุคคล นำไปวิเศษแล้ว ทพฺพเณ โดยยาก
ทพฺพินิตา ชื่อว่าทพฺพินิตา (ผู้อันบุคคลนำไปวิเศษได้โดยยาก, ผู้ที่เขาแนะนำได้ยาก), ได้แก่กุมาริกา.

ถุทธภาโว

เป็นฉนฺตูปปฐิสสํมาสํ มิวีเคราะหฺว่า

ถุทธสฺส ภาโว ถุทธภาโว. (ถุทธ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ถุทธสฺส (รูปกสฺส) แห่งรูปเปรียบ อันแจ้ง ถุทธภาโว ชื่อว่าถุทธภาว. (ความที่รูปเปรียบเป็นของแจ้ง)

นิพพิการํ, รูปกํ

เป็นปัญจมีทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสสํมาสํ มิวีเคราะหฺว่า

นิคฺคโต วิกาโร ยสฺมาติ นิพพิการํ, รูปกํ. (นิ + วิการ)

วิกาโร อ.เปลี่ยนแปลง นิคฺคโต ออกแล้ว ยสฺมา (รูปกา) จากรูปเปรียบใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ รูปกํ) อ.รูปเปรียบนั้น นิพพิการํ ชื่อว่านิพพิการ (มีการเปลี่ยนแปลงออกแล้ว, ไม่มีการเปลี่ยนแปลง), ได้แก่รูปเปรียบ.

กตปฺปฐิสฺมโมทนา, สํมิกา

เป็นตติยาทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสสํมาสํ มิวีเคราะหฺว่า

กตา ปฐิสฺมโมทนา เยหิตติ กตปฺปฐิสฺมโมทนา, สํมิกา. (กตา + ปฐิสฺมโมทนา)

ปฐิสฺมโมทนา อ.ความบันเทิงพร้อมเฉพาะ เยหิ (สํมิเกหิ) อันเจ้านาย ท. เหล่าใด กตา กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (เต สํมิกา) อ.เจ้านาย ท. เหล่านั้น กตปฺปฐิสฺมโมทนา ชื่อว่ากตปฺปฐิสฺมโมทน (มีความบันเทิงพร้อมเฉพาะอันกระทำแล้ว), ได้แก่เจ้านายทั้งหลาย.

เหตุจาปาสาทํ

เป็นนิบาตบุพพะกะ อัပ္พยียาวาสสํมาสํ มิวีเคราะหฺว่า

ปาสาทสฺส เหตุจา เหตุจาปาสาทํ. (เหตุจา + ปาสาท)

เหตุจา ในภายใต้ ปาสาทสฺส แห่งปราสาท เหตุจาปาสาทํ ชื่อว่าเหตุจาปาสาท. (ภายใต้อปราสาท)

นิปฺปภํ, สฺวณฺณรูปํ

เป็นปัญจมีทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคตา ปภา ยสฺมาติ นิปฺปภํ, สฺวณฺณรูปํ. (นิ + ปภา)

ปภา อ.รํตี นิคฺคตา ไปปราศแล้ว ยสฺมา (สฺวณฺณรูปภา) จากรูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทอง
อิตติ เพราะเหตุนั้น (ตํ สฺวณฺณรูปํ) อ.รูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทองนั้น นิปฺปภํ ชื่อว่านิปฺปภ (มีรํตี
ไปปราศแล้ว, ไม่มีรํตี), ได้แก่อรูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทอง.

ตุณฺณมานสํ, มาตาปิตโร

เป็นจัญญูทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุณฺจํ มานสํ เยสนฺติ ตุนฺณมานสํ, มาตาปิตโร. (ตุณฺจ + มานส)

มานสํ อ.ใจ ตุนฺจํ อันยนิตแล้ว เยสํ (มาตาปิตุณ) แห่งมารดาและบิดา ท. เหล่าใด (อตุติ)
มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนั้น (เต มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ตุนฺณมานสํ ชื่อว่า
ตุณฺณมานส (มีใจอันยนิตแล้ว), ได้แก่มารดาและบิดาทั้งหลาย.

กาณฺจนรูปํ

เป็นจัญญูตปฺปุริสฺสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รูปํ อิว รูปํ. (รูป + กปฺปจฺจย) สํสจฺจฺจาทิอเนกัตถตฺตทิต

รูปํ อิว เพียงดัง อ.รูป รูปํ ชื่อว่ารูปก. (รูปเปรียบ)

๒. กาณฺจนสฺส วิกาโร รูปํ กาณฺจนรูปํ. (กาณฺจน + วิการ + รูป) จัญญูตปฺปุริสฺสมาส,
มฺหํเณโลปะ ลป วิการคัพพ

รูปํ อ.รูปเปรียบ วิกาโร อันเป็นวิการ กาณฺจนสฺส แห่งทอง กาณฺจนรูปํ ชื่อว่า
กาณฺจนรูปก. (รูปเปรียบอันเป็นวิการแห่งทอง, รูปเปรียบที่ทำด้วยทอง)

อภिरูปตรา, กุมาริกา

เป็นวิเสสตฺตทิต มีวิเคราะห์ว่า

อยมิมาสํ วิเสเสน อภिरูปาติ อภिरูปตรา, กุมาริกา. (อภिरูปา + ตระปฺปจฺจย)

อยมิ (กุมาริกา) อิมาสํ (กุมาริกาน) อ.- แห่งกุมาริกา ท. เหล่านี้หนา -กุมาริกานี้ อภिरูปา

เป็นผู้มีรูปงาม วิเสสเน โดยวิเศษ (โทติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ อภิรูปตรา ชื่อว่าอภิรูปตรา (ผู้มีรูปงามกว่า), ได้แก่กุมาริกา.

สวณวโส

เป็นฉนฺธิฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สวณสฺส วโส สวณวโส. (สวณ + วส)

วโส อ.สามารถ สวณสฺส แห่งการฟัง สวณวโส ชื่อว่าสวณว. (สามารถแห่งการฟัง, อำนาจแห่งการฟัง)

อติสุขุมาลตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อติสุขุมาลสฺส ภาวโ อติสุขุมาลตา. (อติสุขุมาล + ตาปัจจย)

ภาวโ อ.ความเป็น อติสุขุมาลสฺส (อติดี) แห่งตน ผู้ละเอียดอ่อนยิ่ง อติสุขุมาลตา ชื่อว่าอติสุขุมาลตา. (ความที่ตนเป็นผู้ละเอียดอ่อนยิ่ง)

ยานานุมาโต

เป็นฉนฺธิฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยานสฺส อนุมาโต ยานานุมาโต. (ยาน + อนุมาต)

อนุมาโต อ.ความตากระทบ ยานสฺส แห่งยาน ยานานุมาโต ชื่อว่ายานานุมาต. (ตามกระทบแห่งยาน)

สมุปปาติตวาตโรคา, กุมาริกา

เป็นจตุตถิตวิพทลยาธิกรณพหุพหิสมาส โดยมีบัญญัติปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วาตสฺมา อุปปนฺโน โรโค วาตโรโค. (วาต + อุปปนฺน + โรค) บัญญัติปุริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ อุปปนฺนศัพท์

โรโค อ.โรค อุปปนฺโน อันเกิดขึ้นแล้ว วาตสฺมา แต่ลม วาตโรโค ชื่อว่าวาตโรค. (โรคที่เกิดขึ้นแต่ลม)

๒. สมนุปาทิตโต วาตโรโค ยสฺสาติ สมนุปาทิตวาตโรคา, กุมาริกา. (สมนุปาทิต + วาต-โรค) จตฺตติทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

วาตโรโค อ.โรคอันเกิดขึ้นแล้วแต่ลม (ยานานุมาเตน) สมนุปาทิตโต อันอันความตามกระทบแห่งยาน ให้เกิดขึ้นแล้ว ยสฺสา (กุมาริกาย) แก่กุมาริกาโต (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา กุมาริกา) อ.กุมาริกานั้น สมนุปาทิตวาตโรคา ชื่อว่าสมนุปาทิตวาตโรคา (ผู้มีโรคที่เกิดขึ้นแล้วแต่ลมอันความตามกระทบแห่งยานให้เกิดขึ้นแล้ว), ได้แก่กุมาริกา.

อนตรามคฺ

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิภาวสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคฺคสฺส อนฺตรา อนฺตรามคฺ. (อนฺตรา + มคฺค)

อนฺตรา ในระหว่าง มคฺคสฺส แห่งหนทาง อนฺตรามคฺ ชื่อว่าอนฺตรามคฺ. (ระหว่างทาง)

อติสิเนโท

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติโก สิเนโท อติสิเนโท. (อติ + สิเนท)

สิเนโท อ.ความรัก อติโก อันยัง อติสิเนโท ชื่อว่าอติสิเนท. (ความรักยัง)

กติปาห

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติปิ อหํ กติปาห. (กติปิ + อห)

อหํ อ.วัน กติปิ อันเล็กน้อย กติปาห ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย, เพียงสองสามวัน)

ตถารูปา, อิตฺติ

เป็นนิจฐิตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตถา รูปํ ยสฺสาติ ตถารูปา, อิตฺติ. (ตถา + รูป)

ตถา อ.อย่างนั้น รูปํ เป็นรูป ยสฺสา (อิตฺติยา) แห่งทณฺเฑน (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา อิตฺติ) อ.ทณฺเฑนนั้น ตถารูปา ชื่อว่าตถารูปา (ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูป, อันเห็นปานนั้น), ได้แก่ทณฺเฑน.

อุปพนฺโทมนสฺโส, กุมารโ

เป็นจตุตถิทวีปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

อุปพนฺ โทมนสฺสํ ยสฺสํติ อุปพนฺโทมนสฺโส, กุมารโ. (อุปพนฺ + โทมนสฺ)

โทมนสฺสํ อ.ความโทมนัส อุปพนฺ เกิดขึ้นแล้ว ยสฺส (กุมารสฺ) แก่กุมารใด (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนั้น (โส กุมารโ) อ.กุมารนั้น อุปพนฺโทมนสฺโส ชื่อว่าอุปพนฺโทมนสฺ (มีความโทมนัส
อันเกิดขึ้นแล้ว, เกิดความโทมนัสขึ้นแล้ว), ได้แก่กุมาร.

โสภทุกฺขํ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

โสภเกว ทุกฺขํ โสภทุกฺขํ. (โสภ + ทุกฺข)

โสภ เอว อ.ความเศร้าโศกนั้นเที่ยว ทุกฺขํ เป็นความทุกข์ โสภทุกฺขํ ชื่อว่าโสภทุกฺข. (ความ
ทุกข์คือความเศร้าโศก)

เคททวารํ

เป็นฉนฺตูปริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

เคทสฺส ทวารํ เคททวารํ. (เคท + ทวาร)

ทวารํ อ.ประตู เคทสฺส แห่งเรือน เคททวารํ ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

อนฺโตเคทํ

เป็นนิบาตบุพพกะ อัပ္พยีสภาวสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

เคทสฺส อนฺโต อนฺโตเคทํ. (อนฺโต + เคท)

อนฺโต ในภายใน เคทสฺส แห่งเรือน อนฺโตเคทํ ชื่อว่าอนฺโตเคท. (ภายในเรือน)

ภตฺตกิจฺจาวสานํ

เป็นฉนฺตูปริสฺสมาส โดยมิตติยาตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. ภตฺเตน กิจฺจํ ภตฺตกิจฺจํ. (ภตฺต + กิจฺจ) ตติยาตฺตปฺริสฺสมาส

กิจฺจํ อ.กิจ ภตฺเตน ด้วยภตฺร ภตฺตกิจฺจํ ชื่อว่าภตฺตกิจฺจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

๒. ภาตตกิจจสฺส อวสานํ ภาตตกิจจาวสานํ. (ภาตตกิจจ + อวสาน) จมฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส
 อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง ภาตตกิจจสฺส แห่งกิจด้วยภัตร ภาตตกิจจาวสานํ ชื่อว่า
 ภาตตกิจจาวสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วยภัตร, เวลาสิ้นสุดภัตตกิจ)

อาหารุปจฺเจโท

เป็นเหตุยัตตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อาหารํ อุปฺจฺเจโท อาหารุปจฺเจโท. (อาหาร + อุปฺจฺเจท)
 อุปฺจฺเจโท อ.การเข้าไปตัด อาหารํ ซึ่งอาหาร อาหารุปจฺเจโท ชื่อว่าอาหารุปจฺเจท. (การเข้าไป
 ตัดอาหาร)

อนฺโตคพฺภ

เป็นนิบาตบุพพะ อํพยยิภาวสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 คพฺภสฺส อนฺโต อนฺโตคพฺภ. (อนฺโต + คพฺภ)
 อนฺโต ในภายใน คพฺภสฺส แห่งห้อง อนฺโตคพฺภ ชื่อว่าอนฺโตคพฺภ. (ภายในห้อง)

พลวโลโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พลวา จ โล โสโก จาติ พลวโลโก. (พลวณฺตุ + โลโก)
 พลวา จ อ.อันมีกำลังด้วย โล อ.อันมีกำลังนั้น โสโก จ เป็นความเศร้าโศกด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น พลวโลโก ชื่อว่าพลวโลโก. (ความเศร้าโศกอันมีกำลัง)

เอวรูปา, อิตฺติ

จมฺฐิตฺตวิปทฺตยาธิกรณพฺพทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอวํ รูปํ ยสฺสาติ เอวรูปา, อิตฺติ. (เอวํ + รูป)
 เอวํ อ.อย่างนี้ รูปํ เป็นรูป ยสฺสา (อิตฺติยา) แห่งหญิงใด (อิตฺติ) มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนี้
 (ส่า อิตฺติ) อ.หญิงนั้น เอวรูปา ชื่อว่าเอวรูปา (ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป, ผู้เห็นปานนี้), ได้แก่หญิง.

กาลกตา, อิตถิ

เป็นตติยาทวีปทูลยาธิกรณพหุพพิทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโล กโต ยายาติ กาลกตา, อิตถิ. (กาล + กต)

กาโล อ.กาละ ยาย (อิตถิยา) อันหญิงใด กโต กระทำแล้ว อิตถิ เพราะเหตุนั้น (สำ อิตถิ)
อ.หญิงนั้น กาลกตา ชื่อว่ากาลกตา (ผู้มีกาละอันทำแล้ว, ผู้เสียชีวิตแล้ว), ได้แก่หญิง.

วตฺตูกามกุกิลเสกามา

เป็นอิตริตรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตฺตูกาโม จ กิลเสกามา จ วตฺตูกามกุกิลเสกามา. (วตฺตูกาม + กิลเสกาม)

วตฺตูกาโม จ อ.วตฺตูกามด้วย กิลเสกามา จ อ.กิลเสกามด้วย วตฺตูกามกุกิลเสกามา ชื่อว่า
วตฺตูกามกุกิลเสกาม. (วตฺตูกามและกิลเสกามทั้งหลาย)

ทพฺพิโธ, กาโม

เป็นฐิติทวีปทูลยาธิกรณพหุพพิทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทว วิธา ยสฺสาติ ทพฺพิโธ, กาโม. (ท + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. เทว ส่อง ยสฺส (กามสฺส) แห่งกามใด (สนธิ) มีอยู่ อิตถิ เพราะเหตุนั้น
(โส กาโม) อ.กามนั้น ทพฺพิโธ ชื่อว่าทพฺพิธ (มี ๒ อย่าง), ได้แก่กาม.

เทสนาวสานํ

เป็นฉฐฐิตูปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลา
จบพระเทศนา)

๖. อถุยตรพราหฺมณวตฺถุ ๗ [๑๖๙]

อถุยตรพราหฺมณวตฺถุ (มยา วุจฺเจเต) ๗

อถุยตรพราหฺมณวตฺถุ อ.เรื่งแห่งพราหฺมณคนใดคนหนึ่ง
(มยา) อนฺข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ๗

อถุยตรพราหฺมณวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจฺเจเต ๗

๖. เรื่งพราหฺมณคนใดคนหนึ่ง

๑. “ตณฺหา ยายเตติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต อถุยตรํ พราหฺมณํ
อารพฺภา กเถสิ ๗

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต อถุยตรํ พราหฺมณํ อารพฺภา “ตณฺหา ยายเตติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ
กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภา ทรงปรารภ พราหฺมณํ ซึ่งพราหฺมณ อถุยตรํ คนใดคนหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “ตณฺหา ยายเตติ ว่า “ตณฺหา ยายเต”
ดังนี้เป็นต้น ๗

พระศาสดา เมื่อประทับในพระเขตวัน ทรงปรารภพราหฺมณคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระ-
ธรรมเทศนาว่า “ตณฺหา ยายเต” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกตัตตาใน กเถสิ อาชยาตบทกัตตวาทก “ตณฺหา ยายเต” สรุปะใน
อิตฺติ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฐมฺมเทสนํ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต อภักตกริยาของ สตุถา อถุยตรํ
วิเสสณะของ พราหฺมณํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภา สมนกาลกริยาใน กเถสิ ๗

.....
.....

๒. โส กิร มิจฺฉาทิฏฺฐิโก เอกทิวสํ นทิตีรํ คนฺตฺวา เขตฺตํ โสเชติ ฯ

โส (พราหมโณ) กิร มิจฺฉาทิฏฺฐิโก (หุตฺวา) เอกทิวสํ นทิตีรํ คนฺตฺวา เขตฺตํ โสเชติ ฯ

กิร ได้ยินว่า โส (พราหมโณ) อ.พราหมณ์นั้น มิจฺฉาทิฏฺฐิโก เป็นผู้มีความเห็นผิด (หุตฺวา) เป็น คนฺตฺวา ไปแล้ว นทิตีรํ สู้ฝั่งแห่งแม่น้ำ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง เขตฺตํ ยังนา โสเชติ ย่อมให้หมดจด ฯ

ได้ยินว่า พราหมณ์นั้นเป็นมิจฺฉาทิฏฺฐิโก ไปสู้ฝั่งแม่น้ำในวันหนึ่ง ย่อมชำระนาให้หมดจด

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ โส วิเสสณะของ พราหมโณฯ เหตุกัตตาใน โสเชติฯ อาขยาต-
บทเหตุกัตตฺวาจาก มิจฺฉาทิฏฺฐิโก วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา
เอกทิวสํ ทุตฺติยาการสํตตมีใน คนฺตฺวา นทิตีรํ สัมปาปญฺเียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพการ-
กิริยาใน โสเชติ เขตฺตํ การิตกัมมะใน โสเชติ ฯ

๓. สตุถา ตสฺส อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํ ทิสฺวา ตสฺส สนฺติกํ อคฺมาสิ ฯ

สตุถา ตสฺส (พราหมณฺสฺส) อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํ ทิสฺวา ตสฺส (พราหมณฺสฺส) สนฺติกํ อคฺมาสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํ ซึ่งความถึงพร้อม
แห่งอุปนิสฺสย ตสฺส (พราหมณฺสฺส) ของพราหมณ์นั้น อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ
สู่สำนัก ตสฺส (พราหมณฺสฺส) ของพราหมณ์นั้น ฯ

พระศาสดา ทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งอุปนิสฺสยของพราหมณ์นั้น ได้เสด็จไปสู่สำนัก
ของพราหมณ์นั้น

สตุถา สุทฺธกัตตาใน อคฺมาสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ พราหมณฺสฺสฯ
สามีสัมพันธะใน อุปนิสฺสยสมฺปตฺติํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพการกิริยาใน อคฺมาสิ
ตสฺส วิเสสณะของ พราหมณฺสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปญฺเียกัมมะใน
อคฺมาสิ ฯ

๔. โส สตุถารํ ทิสฺวาปิ สามิจิกมฺมํ อกตฺวาว ตฺถุเห อโหสิ ฯ

โส (พราหมโณ) สตุถารํ ทิสฺวาปิ สามิจิกมฺมํ อกตฺวาว ตฺถุเห อโหสิ ฯ

โส (พราหมณ์) อ.พราหมณ์นั้น ทิสวาปี แม่เห็นแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา
ออกตวาด ไม่กระทำแล้วเทียว สามิจิกมมฺ ซึ่งสามิจิกรรม ตุณฺหิ เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ
ได้เป็นแล้ว ฯ

พราหมณ์นั้น แม่เห็นพระศาสดา ไม่ทำสามิจิกรรมเทียว ได้เป็นผู้หนึ่งแล้ว

โส วิเสสนะของ พราหมณ์ๆ สุกฺกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตุถาริ
อวุตตกัมมะใน ทิสวา อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ทิสวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อกตฺวา สามิจิกมมฺ อวุตตกัมมะใน อกตฺวา เอวสฺสํ อวธารณะเข้ากับ อกตฺวาๆ
ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ ตุณฺหิ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๕. อถ นํ สตุถา ปุเรตรํ อาลปีตฺวา “พราหมณฺ กิ กโรสฺส”ติ อาห ฯ

อถ นํ (พราหมณฺ) สตุถา ปุเรตรํ อาลปีตฺวา “(ตุวํ) พราหมณฺ กิ กโรสฺส”ติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา อาลปีตฺวา ตรัสเรียกแล้ว นํ (พราหมณฺ) ซึ่ง
พราหมณฺนั้น ปุเรตรํ ก่อนกว่า อิติ ว่า “พราหมณฺ ดูก่อนพราหมณฺ (ตุวํ) อ.ท่าน
กโรสฺส ย่อมกระทำ กิ ซึ่งอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสเรียกพราหมณฺนั้นก่อนกว่าว่า “ดูก่อนพราหมณฺ ท่านยอมทำ
อะไร ?”

อถ กาลสัตตมํ สตุถา สุกฺกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ
พราหมณฺๆ อวุตตกัมมะใน อาลปีตฺวา ปุเรตรํ กิริยาวิเสสนะใน อาลปีตฺวาๆ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อาห “พราหมณฺ อาลปนะ ตุวํ สุกฺกัตตาใน กโรสฺสๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
กิ อวุตตกัมมะใน กโรสฺส” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๖. “เขตฺตํ โภ โคตมฺ โสเชมฺมิตฺติ ฯ

(พราหมณฺ “อหํ) เขตฺตํ โภ โคตมฺ โสเชมฺมิตฺติ (อาห) ฯ

(พราหมณฺ) อ.พราหมณฺ (อาห) ทูลแล้ว อิติ ว่า “โภ โคตมฺ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ
(อหํ) อ.ข้าพเจ้า เขตฺตํ ยังนา โสเชมิ ย่อมให้หมดจด” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าย่อมชำระนาให้หมดจด”

พราหมณ์ สุกธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “โก วิเสสณะของ โคตมๆ
อาลปนะ อหิ เหตุกัตตาใน โสเชมิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก เขตต์ การิตกัมมะใน
โสเชมิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ะ

๗. สตุถา เอตตฺกเมว วตุวา คโต ะ

สตุถา เอตตฺกํ เอว (วจนํ) วตุวา คโต ะ

สตุถา อ.พระศาสดา **วตุวา** ตรัสแล้ว (**วจนํ**) ซึ่งพระดำรัส **เอตตฺกํ เอว** มีประมาณ
เท่านั้นเทียว **คโต** เสด็จไปแล้ว ะ

พระศาสดา ตรัสพระดำรัสมีประมาณเท่านั้นเท่านั้น เสด็จไปแล้ว

สตุถา สุกธกัตตาใน คโตๆ กิตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอตตฺกํๆ
วิเสสณะของ วจนํๆ อวุตตกัมมะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คโต ะ

๘. ปุนทิวเสปี ตสฺส เขตต์ กสิตุํ อาคตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา “พฺราหฺมณ กิ กโรสฺสีติ
ปฺจฺจิตฺวา “เขตต์ กสํมิ โภ โคตมาติ สุตฺวา ปกฺกามิ, ปุนทิวสาทิสฺปิ ตเถว
คนฺตฺวา ปฺจฺจิตฺวา “โภ โคตม เขตต์ วปามิ นิหุเชมิ รกฺขามิติ สุตฺวา ปกฺกามิ ะ

(สตุถา) ปุนทิวเสปี ตสฺส (พฺราหฺมณสฺส) เขตต์ กสิตุํ อาคตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา “(ตุวํ)
พฺราหฺมณ กิ กโรสฺสีติ ปฺจฺจิตฺวา “(อหิ) เขตต์ กสํมิ โภ โคตมาติ สุตฺวา ปกฺกามิ,
ปุนทิวสาทิสฺปิ (ทิวเสสุ) ตเถว คนฺตฺวา ปฺจฺจิตฺวา “(อหิ) โภ โคตม เขตต์ วปามิ นิหุเชมิ
รกฺขามิติ สุตฺวา ปกฺกามิ ะ

(สตุถา) อ.พระศาสดา **คนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **สนฺติกํ** สิ้นสำนัก **ตสฺส (พฺราหฺมณสฺส)**
ของพราหมณ์นั้น **อาคตสฺส** ผู้มาแล้ว **กสิตุํ** เพื่ออันไถ **เขตต์** ซึ่งนา **ปุนทิวเสปี**
แม้ในวันรุ่งขึ้น **ปฺจฺจิตฺวา** ตรัสถามแล้ว **อิติ** ว่า “**พฺราหฺมณ** ดูก่อนพราหมณ์ (**ตุวํ**)
อ.ท่าน **กโรสิ** ย่อมกระทำ ก็ ซึ่งอะไร ?” **อิติ** ดังนี้ **สุตฺวา** ทรงสดับแล้ว **อิติ** ว่า “**โภ**
โคตม ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ (**อหิ**) อ.ข้าพเจ้า **กสํมิ** ย่อมไถ **เขตต์** ซึ่งนา” **อิติ**

ดังนี้ ปกุกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว, คนตุวา เสด็จไปแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้น
นั้นเทียว (ทิวเสสุ) ในวัน ท. ปุณทิวาสทิสฺสปี แม้มีวันรุ่งขึ้นเป็นต้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัส
ถามแล้ว สุตฺวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “โก โคตม ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ (อห)
อ.ข้าพเจ้า วปามิ หว่านอยู่ เขตต์ ซึ่งนา นิทุธมิ ไซอยู่ รกฺขามิ รักษาอยู่” อิติ
ดังนี้ ปกุกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

พระศาสดา เสด็จไปสู่สำนักของพราหมณ์นั้น ผู้มาแล้วเพื่อจะไถนาแม่ในวันรุ่งขึ้น
ตรัสถามว่า “ดูก่อนพราหมณ์ ท่านยอมทำอะไร ?” ดังนี้ ทรงสดับว่า “ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ข้าพเจ้ายอมไถนา” ดังนี้ เสด็จหลีกไปแล้ว, เสด็จไปแล้วเหมือนอย่างนั้นนั้น
แหละในวันทั้งหลายมีในวันรุ่งขึ้นเป็นต้น ตรัสถามแล้ว ทรงสดับว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้
เจริญ ข้าพเจ้าหว่านนา ไซอยู่ รักษาอยู่” ดังนี้ เสด็จหลีกไปแล้ว

สตฺถา สุทฺธกัฏฺฐาใน ปกุกามิฯ สองบท อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก อปีศัพฺท อเปกขัฏฺฐะ
เข้ากับ ปุณทิวเสฯ กาลสัตตมึใน คนตุวา ตสฺส วิเสสณะของ พฺราหมณสฺสฯ สามิ-
สัมพันธะใน สนฺติกั เขตต์ อุตฺตกัมมะใน กสิตฺถุฯ ตุมฺหังสํปทานใน อาคตสฺสฯ
วิเสสณะของ พฺราหมณสฺสฯ สนฺติกั สัมปาปฺณียกัมมะใน คนตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ปุจฺฉิตฺวา “พฺราหมณ อาลปนะ ตวํ สุทฺธกัฏฺฐาใน กโรสิฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก
ก็ อุตฺตกัมมะใน กโรสิ” อิติศัพฺท อาการะใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา
“โก วิเสสณะของ โคตมฯ อาลปนะ อหํ สุทฺธกัฏฺฐาใน กสามิฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก
เขตต์ อุตฺตกัมมะใน กสามิ” อิติศัพฺท อาการะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกุกามิ,
อปีศัพฺท อเปกขัฏฺฐะเข้ากับ ปุณทิวาสทิสฺสฯ วิเสสณะของ ทิวเสสุฯ กาลสัตตมึใน คนตุวา
เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยาวิเสสณะใน คนตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา “โก วิเสสณะของ โคตมฯ อาลปนะ อหํ สุทฺธกัฏฺฐา
ใน วปามิ นิทุธมิ และ รกฺขามิ วปามิ กิธึ นิทุธมิ กิธึ รกฺขามิ กิธึ อาชยาตบท
กัฏฺฐาจาก เขตต์ อุตฺตกัมมะใน วปามิ นิทุธมิ และ รกฺขามิ” อิติศัพฺท อาการะใน
สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกุกามิ ฯ

-
๙. อถ นํ เอกทิวสํ พฺราหมโณ อาห “โก โคตม ตวํ มม เขตฺตโสธฺนทิวสโต ปฏฺฐาย
อาคโต, สเจ เม สสฺสํ สมฺปชฺชิสฺสตี, ตฺยหํปี สํวิภาคํ กริสฺสามิ, ตฺยหํ อทฺตฺวา สยํ

น ขาติสุสามิ, อิตทานิ ปฏฺจาย ตฺวํ มม สหาโย”ติ ฯ

อถ นํ (สตถารํ) เอกทิวสํ พฺราหฺมณํ อาห “โก โคตม ตฺวํ มม เขตฺตโสฺรณทิวสโต ปฏฺจาย อากโต (อสิ), สเจ เม สสุสํ สมฺปชฺชิสฺสติ, (อหํ) ตฺยหํปี สํวิภาคํ กริสฺสามิ, (อหํ) ตฺยหํ อทตฺวา สยํ น ขาติสุสามิ, อิตฺ (กาลโต) อิทานิ ปฏฺจาย ตฺวํ มม สหาโย (โหหิ)” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น พฺราหฺมณํ อ.พราหมณ์ อาห ทูลแล้ว นํ (สตถารํ) กะพระศาสดานั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อิติ ว่า “โก โคตม ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ตฺวํ อ.ท่าน อากโต เป็นผู้มาแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม มม เขตฺตโสฺรณทิวสโต แต่วันเป็นที่ยังนา ของ ข้าพเจ้า ให้หมดจด (อสิ) ย่อมเป็น, สเจ ถ้าว่า สสุสํ อ.ข้าวกล้ำ เม ของข้าพเจ้า สมฺปชฺชิสฺสติ จักถึงพร้อมไซ้, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า กริสฺสามิ จักกระทำ สํวิภาคํ ซึ่งการแบ่ง ตฺมหํปี แม่แก่ท่าน, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า อทตฺวา ไม่ให้แล้ว ตฺยหํ แก่ท่าน น ขาติสุสามิ จักไม่เคี้ยวกิน สยํ ด้วยตนเอง, ตฺวํ อ.ท่าน สหาโย เป็นสหาย มม ของข้าพเจ้า (โหหิ) จงเป็น ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พราหมณ์ทูลกะพระศาสดานั้นในวันหนึ่งว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ท่านเป็นผู้มาแล้วจำเดิมแต่วันเป็นที่ชำระนาของข้าพเจ้า, ถ้าข้าวกล้ำของข้าพเจ้า จักถึงพร้อมไซ้, ข้าพเจ้าจักทำการแบ่งแม่แก่ท่าน, ข้าพเจ้าไม่ให้แล้วแก่ท่าน จักไม่เคี้ยวกินด้วยตนเอง, ท่านจงเป็นสหายของข้าพเจ้า จำเดิมแต่กาลนี้ ในบัดนี้เถิด”

อถ กาลสัตตมํ พฺราหฺมณํ สุทฺธกัตตาโน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ สตถารํ ๑ อกถิตกัมมะโน อาห เอกทิวสํ ทฺติยากาลสัตตมํโน อาห “โก วิเสสนะของ โคตม ๑ อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาโน อสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน เขตฺตโสฺรณทิวสโต ๑ อปาทานโน ปฏฺจาย ๑ กิริยาวิเสสนะใน อากโต ๑ วิกติกัตตาโน อสิ, สเจศฺพทํ ปรักกัปปัตถะ สสุสํ สุทฺธกัตตาโน สมฺปชฺชิสฺสติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สสุสํ, อหํ สุทฺธกัตตาโน กริสฺสามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิตฺททํ อเปกขัตถะเข้ากับ ตฺยหํ ๑ สัมปทานโน กริสฺสามิ สํวิภาคํ อวุตตกัมมะโน กริสฺสามิ, อหํ สุทฺธกัตตาโน ขาติสุสามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตฺยหํ สัมปทานโน อทตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน ขาติสุสามิ สยํ ๑ กรณะโน ขาติสุสามิ นคฺพทํ ปฏฺิเสระใน ขาติสุสามิ, ตฺวํ สุทฺธกัตตาโน โหหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิตฺ วิเสสนะของ

กาลใดๆ อบอุ่นใน ปฏุจาย อิทานิ กาลสัตตมึใน ปฏุจายๆ กิริยาวิเสสณะใน โหหิมม สามีสัมพันธะใน สหาโยๆ วิกตีกัตตาใน โหหิ” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

๑๐. อถสฺส อปเรน สมเยน สสฺสํ สมฺปชฺชติ ฯ

อถ อสฺส (พราหมณสฺส) อปเรน สมเยน สสฺสํ สมฺปชฺชติ ฯ

อถ ครั้นนั้น สสฺสํ อ.ข้าวกล้ำ อสฺส (พราหมณสฺส) ของพราหมณ์นั้น สมฺปชฺชติ ถึงพร้อมแล้ว อปเรน สมเยน ในสมัยอื่นอีก ฯ

ครั้งนั้น ข้าวกล้ำของพราหมณ์นั้น ถึงพร้อมแล้วในสมัยต่อมา

อถ กาลสัตตมึ สสฺสํ สุทฺธกัตตาใน สมฺปชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสณะของ พราหมณสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สสฺสํ อปเรน วิเสสณะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัตตมึ ใน สมฺปชฺชติ ฯ

๑๑. ตสฺส “สมฺปนฺนํ เม สสฺสํ, เสฺวทานิ ลายาเปสฺสามีติ ลายนตฺถํ กตฺตพฺพกิจฺจสฺส รตฺตี มหาเมโฆ วสฺสิตฺวา สพฺพํ สสฺสํ หริ ฯ

ตสฺส (พราหมณสฺส) “สมฺปนฺนํ เม สสฺสํ, (อหํ ปุคฺคํ) เสฺว อิทานิ ลายาเปสฺสามีติ (จินฺตเนน) ลายนตฺถํ กตฺตพฺพกิจฺจสฺส รตฺตี มหาเมโฆ วสฺสิตฺวา สพฺพํ สสฺสํ หริ ฯ

มหาเมโฆ เมฆก้อนใหญ่ วสฺสิตฺวา ตกแล้ว รตฺตี ในเวลากลางคืน หริ พัดไปแล้ว สสฺสํ ซึ่งข้าวกล้ำ สพฺพํ ทั้งปวง ตสฺส (พราหมณสฺส) ของพราหมณ์นั้น กตฺตพฺพกิจฺจสฺส ผู้มีกิจทั้งปวงอันกระทำแล้ว ลายนตฺถํ เพื่ออันเกี่ยว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “สสฺสํ อ.ข้าวกล้ำ เม ของเรา สมฺปนฺนํ ถึงพร้อมแล้ว, (อหํ) อ.เรา (ปุคฺคํ) ยังบุคฺค ลายาเปสฺสามิ จักให้เกี่ยว อิทานิ ในกาลนี้ เสฺว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

เมฆใหญ่ตกในกลางคืน พัดข้าวกล้ำทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ผู้ทำกิจทั้งปวงเพื่ออันเกี่ยว ด้วยอันคิดว่า “ข้าวกล้ำของเราถึงพร้อมแล้ว, เราจักให้บุคฺคเกี่ยวในกาลนี้ ในวันพรุ่งนี้” ดังนี้

มหาเมโฆ สุทรกัตตานิ หริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ พุราหฺมณสฺสฯ
 สามีสัมพันธะใน สสฺส “สสฺส สุทรกัตตานิ สมฺปนฺนํ กิตฺตบทกัตตฺวาจก เม สามี-
 สัมพันธะใน สสฺส, อหิ เหตุกัตตานิ ลายาเปสฺสामीฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก
 ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ลายาเปสฺสामी เสว กิตฺติ อิทานิ กิตฺติ กาลสํตตมฺมีใน ลายาเปสฺสामी”
 อิตฺติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาวะใน กต- ลายนตฺถํ สัมปทานใน กตสพฺพกิจจสฺสฯ
 วิเสสณะของ พุราหฺมณสฺส รตฺถิ กาลสํตตมฺมีใน วสฺสิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน หริ สพฺพ
 วิเสสณะของ สสฺสฯ อวุตตกัมมะใน หริ ฯ

๑๒. เขตฺตํ ตจฺเจตฺวา จปิตสทิสํ อโหสิ ฯ

เขตฺตํ (ปุคฺคเลน) ตจฺเจตฺวา จปิตสทิสํ อโหสิ ฯ

เขตฺตํ อ.นา (ปุคฺคเลน) ตจฺเจตฺวา จปิตสทิสํ เป็นเช่นกับด้วยที่ อันบุคคล ถากแล้ว
 ตั้งไว้แล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

นา ได้เป็นเช่นกับที่ที่บุคคลถากแล้วตั้งไว้แล้ว

เขตฺตํ สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ จปิต-
 ตจฺเจตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จปิต- จปิตสทิสํ วิกิตกัตตานิ อโหสิ ฯ

๑๓. สตฺถา ปน ปจฺมทิวสํเยว “ตํ สสฺสํ น สมฺปชฺชิสฺสตีติ อญฺญาสิ ฯ

ปน ก็ สตฺถา อ.พระศาสดา อญฺญาสิ ได้ทรงทราบแล้ว ปจฺมทิวสํ เหว ในวันที่หนึ่ง
 นั้นเทียว อิติ ว่า “ตํ สสฺสํ อ.ข้าวกลานั้น น สมฺปชฺชิสฺสตี จักไม่สำเร็จ” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็พระศาสดาได้ทรงทราบในวันที่หนึ่งที่เดี๋ยว่า “ข้าวกลานั้น จักไม่สำเร็จ”

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สตฺถา สุทรกัตตานิ อญฺญาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปจฺมทิวสํฯ ทุตฺติยากาลสํตตมฺมีใน อญฺญาสิ “ตํ วิเสสณะ
 ของ สสฺสํ สุทรกัตตานิ สมฺปชฺชิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน
 สมฺปชฺชิสฺสตี” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อญฺญาสิ ฯ

๑๔. พราหมณ์ ปาโตว “เขตต์ โอโลเกสุสามิ”ติ คโต ตุจฉ์ เขตต์ ทิสฺวา อุปฺปนฺน-
พลวโสโก จินฺตสิ “สมโณ โคตโม มม เขตฺตโสธฺนกาลโต ปฏฺจาย อาคโต, อหํปิ
นํ ‘อิมสฺมี สฺสเส นิปฺพนฺเน ตฺยหํปิ สํวิภาคํ กริสฺสามิ, ตฺยหํ อทฺตฺวา สยํ น
ขาทิสฺสามิ, อิตฺธานิ ตฺวํ มม สหาโย’ติ อวจํ, โสปี เม มโนโรโก มตฺถกํ น
ปาปฺณีติ ฯ

พราหมณ์ ปาโตว “(อหํ) เขตต์ โอโลเกสุสามิติ (จินฺตเนน) คโต ตุจฉ์ เขตต์ ทิสฺวา
อุปฺปนฺนพลวโสโก จินฺตสิ “สมโณ โคตโม มม เขตฺตโสธฺนกาลโต ปฏฺจาย อาคโต, อหํปิ
นํ (สมณํ พราหมณํ) ‘อิมสฺมี สฺสเส นิปฺพนฺเน, (อหํ) ตฺยหํปิ สํวิภาคํ กริสฺสามิ, (อหํ) ตฺยหํ
อทฺตฺวา สยํ น ขาทิสฺสามิ, อิตฺ (กาลโต) อิทานิ ตฺวํ มม สหาโย (โหหิ)’ อิติ อวจํ, โสปี
เมมโนโรโก มตฺถกํ น ปาปฺณีติ ฯ

พราหมณ์ อ.พราหมณ์ คโต ไปแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว (จินฺตเนน) ด้วยอัน
คิด อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา โอโลเกสุสามิ จักแลดู เขตต์ ซึ่งนา” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา
เห็นแล้ว เขตต์ ซึ่งนา ตุจฉ์ อันว่างเปล่า อุปฺปนฺนพลวโสโก ผู้มีความเศร้าโศก
อันมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว จินฺตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “สมโณ อ.พระสมณะ โคตโม
ผู้โคดม อาคโต มาแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม มม เขตฺตโสธฺนกาลโต แต่กาลเป็นที่
ยังนา ของเรา ให้หมดจด, อหํปิ แม้ อ.เรา อวจํ ได้กล่าวแล้ว นํ (สมณํ โคตม)
กะพระสมณะ ผู้โคดมนั้น อิติ ว่า ‘อิมสฺมี สฺสเส ครั้นเมื่อข้าวกล้านี้ นิปฺพนฺเน
สำเร็จแล้ว, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า กริสฺสามิ จักกระทำ สํวิภาคํ ซึ่งการแบ่ง ตฺมฺหํปิ
แม้แก่ท่าน, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า อทฺตฺวา ไม่ให้แล้ว ตฺยหํ แก่ท่าน น ขาทิสฺสามิ จักไม่
เคี้ยวกิน สยํ ด้วยตนเอง, ตฺวํ อ.ท่าน สหาโย เป็นสหาย มม ของข้าพเจ้า (โหหิ) จง
เป็น อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้ อิทานิ ในกาลนี้’ อิติ ดังนี้, โสปี เม มโนโรโก อ.มโนรณ
ของเรา แม้ฉัน น ปาปฺณิ ไม่ถึงแล้ว มตฺถกํ ซึ่งที่สุด” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์ไปในเวลาเช้าตรู่ ด้วยอันคิดว่า “เราจักแลดูนา” เห็นนาที่ว่างเปล่า ผู้มีความ
เศร้าโศกอันมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว คิดว่า “สมณะโคตม มาแล้วจำเดิมแต่กาลเป็นที่
ชำระนาของเราให้หมดจด, แม้เราได้กล่าวแล้วกะสมณะโคตมนี้ว่า ‘เมื่อข้าวกล้านี้
สำเร็จแล้ว, ข้าพเจ้าจักทำการแบ่งแม้แก่ท่าน, ข้าพเจ้าไม่ให้แล้วแก่ท่าน จักไม่เคี้ยว
กินด้วยตนเอง, ขอท่านจงเป็นสหายของข้าพเจ้าแต่กาลนี้’ ดังนี้, มโนรณของเรานั้น ไม่

ถึงที่สุดแล้ว”

พราหมโณ สุทธกัตตาโน จินฺตสิญฺหา ขายาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพํ อวธารณฺเฑเข้ากับ
ปาโตญฺ กาลสัตตมึใน คโต “อหํ สุทธกัตตาโน โอลเกสฺสามิญฺหา ขายาตบทกัตตฺวาจก
เขตตํ อวุตตกัมมะใน โอลเกสฺสามิ” อิตฺติคัพพํ สฺรูปะใน จินฺตเนนญฺ กณฺเฑใน คโตญฺ
วิเสสเนของ พราหมโณ ตุจฺจํ วิเสสเนของ เขตตํญฺหา อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาญฺ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อุปฺปนฺน- อุปฺปนฺนพลวโสโกญฺหา วิเสสเนของ พราหมโณ “โคตโม วิเสสเน
ของ สมโณญฺหา สุทธกัตตาโน อาคโตญฺหา กิตฺตบทกัตตฺวาจก มม สามึสัสมัพันธฺเฑใน เขตตโส
ธนกาลโตญฺหา อุปาทานใน ปฏฺจายญฺหา กิริยาวิเสสเนใน อาคโต, อปีคัพพํ อเปกขัตตะเข้า
กับ อหํญฺหา สุทธกัตตาโน อวจฺญํ ขายาตบทกัตตฺวาจก นํ กิตฺติ โคตมํ กิตฺติ วิเสสเน
ของ สมณญฺหา อกถิตกัมมะใน อวจํ ‘อิมสฺมุ วิเสสเนของ สฺสเสญฺหา ลักขณฺเฑใน นิปฺพนฺเฑญฺหา
ลักขณกิริยา, อหํ สุทธกัตตาโน กริสฺสามิญฺหา ขายาตบทกัตตฺวาจก อปีคัพพํ อเปกขัตตะ
เข้ากับ ตฺยหํญฺหา สัมปทานใน กริสฺสามิ สัวิภาคํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ, อหํ สุทธกัตตา
โน ขาทิสฺสามิญฺหา ขายาตบทกัตตฺวาจก ตฺยหํ สัมปทานใน อทตฺวาญฺหา ปุพฺพกาลกิริยาใน
ขาทิสฺสามิ สยํ กณฺเฑใน ขาทิสฺสามิ นคัคัพพํ ปฏฺฐิเสธเนใน ขาทิสฺสามิ, ตวํ สุทธกัตตาโน
โหหิญฺหา ขายาตบทกัตตฺวาจก อีโต วิเสสเนของ กาลโตญฺหา อุปาทานใน โหหิ อิทานิ
กาลสัตตมึใน โหหิ มม สามึสัสมัพันธฺเฑใน สหาโยญฺหา วิคิตกัตตาโน โหหิ’ อิตฺติคัพพํ
อาการเฑใน อวจํ, อปีคัพพํ อเปกขัตตะเข้ากับ โสญฺหา วิเสสเนของ มโนโรญฺหา สุทธกัตตา
โน ปาปฺปณฺเฑญฺหา ขายาตบทกัตตฺวาจก เม สามึสัสมัพันธฺเฑใน มโนโร มตฺถกํ สัมปาปฺปณฺเฑ-
กัมมะใน ปาปฺปณฺเฑ นคัคัพพํ ปฏฺฐิเสธเนใน ปาปฺปณฺเฑ” อิตฺติคัพพํ อาการเฑใน จินฺตสิ ๕

๑๕. โส อาหารุปฺจเจทํ กตฺวา มญฺจเก นิปฺชฺชิ ๕

โส (พราหมโณ) อาหารุปฺจเจทํ กตฺวา มญฺจเก นิปฺชฺชิ ๕

โส (พราหมโณ) อ.พราหมณฺเฑนํ กตฺวา กระทำแล้ว อาหารุปฺจเจทํ ซึ่งการเข้าไป
ตัดซึ่งอาหาร นิปฺชฺชิ นอนแล้ว มญฺจเก บนเตียงน้อย ๕

พราหมณฺเฑนํ ทำการเข้าไปตัดอาหาร นอนบนเตียงน้อย

โส วิเสสเนของ พราหมโณญฺหา สุทธกัตตาโน นิปฺชฺชิญฺหา ขายาตบทกัตตฺวาจก

อาหารปจฺเจทํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปฺชฺชิ มณฺจเก
อุปฺลิลลิกาธาระใน นิปฺชฺชิ ฯ

๑๖. อถ สฺส สตุถา เคหทฺวาริ อคฺมาสิ ฯ

อถ สฺส (พฺราหฺมณฺสฺส) สตุถา เคหทฺวาริ อคฺมาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว เคหทฺวาริ สู้ประตู่
แห่งเรือน อสฺส (พฺราหฺมณฺสฺส) ของพราหมณ์นั้น ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาได้เสด็จไปสู่ประตูเรือนของพราหมณ์นั้น

อถ กาลสัตฺตมี สตุถา สุทฺธกัตฺตาใน อคฺมาสิฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสณะ
ของ พฺราหฺมณฺสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เคหทฺวาริฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

๑๗. โส สตุถุ อาคมนํ สุตฺวา “สหายํ เม อาเนตฺวา อิธ นิสีทาเปถาติ อาห ฯ

โส (พฺราหฺมโณ) สตุถุ อาคมนํ สุตฺวา “(ตุมฺเห) สหายํ เม อาเนตฺวา (ตํ สหายํ) อิธ (จาเน)
นิสีทาเปถาติ อาห ฯ

โส (พฺราหฺมโณ) อ.พราหมณ์นั้น สุตฺวา ฟังแล้ว อาคมนํ ซึ่งการเสด็จมา สตุถุ
ของพระศาสดา อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อาเนตฺวา นำมา
แล้ว สหายํ ซึ่งสหาย เม ของเรา (ตํ สหายํ) ยังสหายนั้น นิสีทาเปถ จงให้นั่ง
อิธ (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์นั้น ฟังการเสด็จมาของพระศาสดา กล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย นำสหายของเรา
มา ยังสหายนั้นจงให้นั่งในที่นี้”

โส วิเสสณะของ พฺราหฺมโณฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก สตุถุ
สามีสัมพันธะใน อาคมนํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตุมฺเห
เหตุกัตฺตาใน นิสีทาเปถฯ อาชฺยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก สหายํ อวุตตกัมมะใน อาเนตฺวา
เม สามีสัมพันธะใน สหายํ อาเนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทาเปถ ตํ วิเสสณะของ
สหายฯ การิตกัมมะใน นิสีทาเปถ อิธ วิเสสณะของ จาเนฯ วิยาธาระใน นิสีทาเปถ”

อิตีศัพทํ อาการะโน อาห ฯ

๑๘. ปริชโน ตถา อากาสี ฯ

ปริชโน อ.ชนผู้เป็นบริวาร อากาสี ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

ชนผู้เป็นบริวาร ได้ทำเหมือนอย่างนั้น

ปริชโน สุทรรกัตตาใน อากาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสณะใน อากาสี ฯ

๑๙. สตฺถา นิสิตฺติวาทา “กหํ พฺราหฺมณฺ”ติ ปุจฺจติวาทา, “คพฺเภ นิปนฺโน”ติ วุตฺเต, “ปฏฺโกสถ นนฺติ ปฏฺโกสาเปตฺวา อาคณฺตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺนํ อาห “กํ พฺราหฺมณฺนาติ ?

สตฺถา นิสิตฺติวาทา “กหํ (จาเน) พฺราหฺมณฺ (คโต)” อิติ ปุจฺจติวาทา, “(พฺราหฺมณฺ) คพฺเภ นิปนฺโนติ (วเจเน ปริชเนน) วุตฺเต, (ปริชนํ “ตุเมเห) ปฏฺโกสถ นํ (พฺราหฺมณฺ)” อิติ ปฏฺโกสาเปตฺวา (พฺราหฺมณฺ) อาคณฺตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺนํ อาห “กํ พฺราหฺมณฺนาติ ?

สตฺถา อ.พระศาสดา นิสิตฺติวาทา ประทับนั่งแล้ว ปุจฺจติวาทา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “พฺราหฺมณฺ อ.พราหมณฺ (คโต) ไปแล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(พฺราหฺมณฺ) อ.พราหมณฺ นิปนฺโน นอนแล้ว คพฺเภ ในห้อง” อิติ ดังนี้ (ปริชเนน) อันชนผู้เป็นบริวาร วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (ปริชนํ) ทรงยังชนผู้เป็นบริวาร ปฏฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว อิติ ว่า “(ตุเมเห) อ.ท่าน ท. ปฏฺโกสถ จงเรียก นํ (พฺราหฺมณฺ) ซึ่งพราหมณฺนั้น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว (พฺราหฺมณฺ) กะพราหมณฺ อาคณฺตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺนํ ผู้มาแล้ว นั่งแล้ว ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง อิติ ว่า “พฺราหฺมณฺ ดูก่อนพราหมณฺ กํ อ.อะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ประทับนั่งแล้ว ตรัสถามว่า “พราหมณฺไปในที่ไหน?”, เมื่อชนผู้เป็นบริวาร กราบทูลว่า “พราหมณฺนอนในห้อง” ดังนี้, จึงรับสั่งให้ชนผู้เป็นบริวารเรียกว่า “พวกท่านจงเรียกพราหมณฺนั้น” ดังนี้ ตรัสกะพราหมณฺผู้มาแล้วนั่งแล้ว ณ ที่สมควรว่า “ดูก่อนพราหมณฺ อะไร?”

สตถา สุทนต์ตาดานะ อาหะ อาชยตบถกัตตวาจก นิสสิทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน
 ปุจฺฉิตวา “พราหมณ์ สุทนต์ตาดานะ โคตม กิตตบถกัตตวาจก กหัง วิเสสณะของ จานะ
 วิสยาหาระใน โคต” อิตติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปกโกสาเปตวา,
 “พราหมณ์ สุทนต์ตาดานะ นิปนโน กิตตบถกัตตวาจก คพฺเภา วิสยาหาระใน นิปนโน”
 อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเนฏฺฐ ลักษณะใน วุตเตฏฺฐ ลักษณะกิริยา ปริชเนน อนภิตกัตต
 ใน วุตเต, ปริชเน การิตกัมมะใน ปกโกสาเปตวา “ตุมเห สุทนต์ตาดานะ ปกโกสเถ
 อาชยตบถกัตตวาจก น วิเสสณะของ พราหมณ์ อวุตตกัมมะใน ปกโกสเถ” อิตติศัพท์
 อากาเรใน ปกโกสาเปตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาห พราหมณ์ อภิตกัตตวาจก อาห
 อาคณฺตวา ปุพพกาลกิริยาใน นิสินฺนํ เอกมณฺตํ วิสยาหาระใน นิสินฺนํ วิเสสณะของ
 พราหมณ์ “พราหมณ์ อาลปะนะ ก็ ปุจฺฉนัตถะลึงคัตถะ” อิตติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๒๐. “โก โคตม ตุมเห มม เขตตโสธนทิวสโต ปฏฺฐาย อาคตา, อหํปิ “สสฺเส นิปฺพนฺเณ,
 ตุมหากํปิ สํวิภาคํ กริสฺสามิ”ติ อวจํ, โส เม มโนรธํ อนิปฺพนฺโน, เตน เม โสโก
 อุปฺปนฺโน, ภตฺตํปิ เม น จาเทตีติ ฯ

(พราหมณ์) “โก โคตม ตุมเห มม เขตตโสธนทิวสโต ปฏฺฐาย อาคตา (อตุถ), อหํปิ ‘สสฺเส
 นิปฺพนฺเณ, (อหํ) ตุมหากํปิ สํวิภาคํ กริสฺสามิ’ติ อวจํ, โส เม มโนรธํ อนิปฺพนฺโน, เตน เม
 โสโก อุปฺปนฺโน, ภตฺตํปิ เม น จาเทตีติ (อาห) ฯ

(พราหมณ์) อ.พราหมณ์ (อาห) ทูลแล้ว อิติ ว่า “โก โคตม ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ
 ตุมเห อ.ท่าน อาคตา เป็นผู้มาแล้ว ปฏฺฐาย จำเดิม มม เขตตโสธนทิวสโต แต่วัน
 เป็นที่ยังนา ของข้าพเจ้า ให้หมดจด (อตุถ) ย่อมเป็น, อหํปิ แม้ อ.ข้าพเจ้า อวจํ ได้
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘สสฺเส ครั้นเมื่อข้าวกล้ำ นิปฺพนฺเณ สำเร็จแล้ว, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า
 กริสฺสามิ จักกระทำ สํวิภาคํ ซึ่งการแบ่ง ตุมหากํปิ แม้แก่ท่าน’ อิติ ดังนี้, โส เม
 มโนรธํ อ.มโนรธ ของข้าพเจ้านั้น อนิปฺพนฺโน ไม่สำเร็จแล้ว, เตน เพราะเหตุนี้
 โสโก อ.ความเศร้าโศก อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว เม แก่ข้าพเจ้า, ภตฺตํปิ แม้ อ.ภัต
 ธิ จาเทติ ย่อมไม่ชอบใจ เม แก่ข้าพเจ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ท่านเป็นผู้มาแล้วจำเดิมแต่วันเป็นที่ชำระนา
 ของข้าพเจ้า, แม้ข้าพเจ้าได้กล่าวว่า ‘เมื่อข้าวกล้ำสำเร็จแล้ว, ข้าพเจ้าจักทำการแบ่ง

แม่แก่ท่าน' ดังนี้, มโนรชของข้าพเจ้านั้น ไม่สำเร็จแล้ว, เพราะเหตุนั้น ความเศร้าโศกเกิดขึ้นแล้วแก่ข้าพเจ้า, แม้ภักตริย่อมไม่ชอบใจแก่ข้าพเจ้า"

พราหมณ์ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก "โก วิเสสณะของ โคตมฯ อาลปนะ ตุมเห สุทรกัตตาใน อุตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน เขตตโสธนทิวสโตฯ อุปาทานใน ปฏฺฐายฯ กิริยาวิเสสณะใน อาคตาฯ วิกติกัตตาใน อุตฺถ, อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ อหฺฯ สุทรกัตตาใน อวจฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก 'สสุเส ลักษณะใน นิปฺพนฺเนฯ ลักษณะกิริยา, อหฺ สุทรกัตตาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ ตุมหากฺฯ สัมปทานใน กริสฺสามิ สัมปทานํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ' อิตีศัพทฺ อาการะใน อวจฺ, โส วิเสสณะของ มโนรโธฯ สุทรกัตตาใน อนิปฺพนฺโนฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก เม สามีสัมพันธะใน มโนรโธ, เตน เหตุวัตถะ โสโก สุทรกัตตาใน อุปฺปนฺโนฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก เม สัมปทานใน อุปฺปนฺโน, อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ ภตฺตฺฯ สุทรกัตตาใน ฉาเทติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เม สัมปทานใน ฉาเทติ นศฺพทฺ ปฏฺฐิเสธะใน ฉาเทติ" อิตีศัพทฺ อาการะใน อาห ฯ

๒๑. อถ นํ สตฺถา "ชานาสี ปน พฺราหฺมณ 'กึ เต นิสฺสาย โสโก อุปฺปนฺโนติ ปุจฺฉิตฺวา, "น ชานามิ โภ โคตม, ตวํ ปน ชานาสีติ วุตฺเต, "อาม พฺราหฺมณ, อุปฺปชฺชมาโน หิ โสโก วา ภยํ วา ตณฺหํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชตีติ วตฺวา อิมํ คาทมาห

“ตณฺหาเย ชายเต โสโก, ตณฺหาเย ชายเต ภยํ;
ตณฺหาเย วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก, กุโต ภยํนฺติ ฯ

อถ นํ (พฺราหฺมณ) สตฺถา "(ตวํ) ชานาสี ปน พฺราหฺมณ 'กึ เต นิสฺสาย โสโก อุปฺปนฺโนติ ปุจฺฉิตฺวา, (เตน พฺราหฺมณน "อหฺ) น ชานามิ โภ โคตม, ตวํ ปน ชานาสีติ (วจเน) วุตฺเต, "อาม พฺราหฺมณ (เอว), อุปฺปชฺชมาโน หิ โสโก วา ภยํ วา ตณฺหํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชตีติ วตฺวา อิมํ คาทํ อาห

“ตณฺหาเย ชายเต โสโก, ตณฺหาเย ชายเต ภยํ;
ตณฺหาเย วิปฺปมุตฺตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) นตฺถิ โสโก,
กุโต (จานโต) ภยํ (ภวิสฺสตี)" อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว นํ (พฺราหฺมณ) ซึ่ง

พราหมณ์นั้น อิติ ว่า “พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ (ตุว) อ.ท่าน ชานาสี ย่อมรู้
 อิติ ว่า ‘โสโก อ.ความเศร้าโศก อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว เต แก่ท่าน นิสฺสาย
 เพราะอาศัย ก็ ซึ่งอะไร’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “โก
 โคตม ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ (อห) อ.ข้าพเจ้า น ชานามิ ย่อมไม่รู้, ปน ส่วนว่า
 ตฺว อ.ท่าน ชานาสี ย่อมรู้หรือ?” อิติ ดังนี้ (เตน พราหมณ์) อันพราหมณ์นั้น
 วุตฺเต กล่าวแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พราหมณ์ ดูก่อนพราหมณ์ อาม เออ
 (เอว) อ.อย่างนั้น, หิ จริงอยู่ โสโก วา อ.ความเศร้าโศกหรือ ภยฺ วา หรือว่า อ.ภัย
 อุปฺปชฺชมาโน เมื่อเกิดขึ้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย เพราะอาศัย ตณฺหํ
 ซึ่งตัณหา” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิม คากํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“โสโก อ.ความเศร้าโศก ชายเต ย่อมเกิด ตณฺหาญ แต่
 ตัณหา, ภยฺ อ.ภัย ชายเต ย่อมเกิด ตณฺหาญ แต่ตัณหา,
 โสโก อ.ความเศร้าโศก นตฺถิ ย่อมไม่มี (ปฺคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล
 วิปฺปมฺมุตฺตสฺส ผู้พ้นวิเศษแล้ว ตณฺหาญ แต่ตัณหา, ภยฺ อ.ภัย
 (ภวิสฺสติ) จักมี กุโธ (จฺานโธ) แต่ที่ไหน?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดา ตรัสถามพราหมณ์นั้นว่า “ดูก่อนพราหมณ์ ท่านย่อมรู้ว่า ‘ความ
 เศร้าโศก เกิดขึ้นแล้วแก่ท่าน เพราะอาศัยอะไร?’ ดังนี้, เมื่อพราหมณ์นั้น กล่าวว่า
 “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าย่อมไม่รู้, ส่วนว่า ท่านย่อมรู้หรือ?” ดังนี้, จึงตรัสว่า
 “ดูก่อนพราหมณ์ ใช้อย่างนั้น, แท้จริง ความเศร้าโศกหรือว่าภัยเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิด
 ขึ้นเพราะอาศัยตัณหา” ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ความเศร้าโศก ย่อมเกิดแต่ตัณหา, ภัยย่อมเกิดแต่ตัณหา,
 ความเศร้าโศก ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วแต่ตัณหา,
 ภัยจักมีแต่ที่ไหน?”

อถ กาลสัตตมึ สตุถา สุทฺธกัตฺตาโน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก น วิเสสนะของ
 พราหมณ์ฯ อวุตฺตกัมมะโน ปุจฺฉิตฺวา “พราหมณ์ อาลปนะ ปนสัพฺพ วากยารัมภโศทกะ
 ตฺว สุทฺธกัตฺตาโน ชานาสึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก โสโก สุทฺธกัตฺตาโน อุปฺปนฺโนฯ
 กิตบทกัตฺตฺวาจก ก็ อวุตฺตกัมมะโน นิสฺสายฯ เหตุโน อุปฺปนฺโน เต สัมปทานโน

อุปฺปนฺโน' อิตฺตํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, เตน วิเสสนะ
ของ พุราหฺมณฺณฯ อนภินิฏฺฐิตตาใน วุตฺเต “โก วิเสสนะของ โคตมฺฯ อาลปนฺฯ”
อํ สฺสทกฺตตาใน ชานามิฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก นคฺคํ ปฏฺวิเสสฺใน ชานามิ, ปนคฺคํ
ปิกฺขันตรโชนฺทกฺฯ ตวํ สฺสทกฺตตาใน ชานาสิฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก” อิตฺตํ สฺสฺ
ใน วจเนฯ ลักขณฺใน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา, “พุราหฺมณฺ อาลปนฺฯ อาม สัมปฏฺจณฺตฺ
เอวํ สัจจวาทกฺลิตฺตฺ, หิตฺตํ ทฬฺหิกรณโชนฺทกฺฯ อุปฺปชฺชมาโนฯ วิเสสนะของ โสโก
และ ภยํ โสโก กิตฺติ ภยํ กิตฺติ สฺสทกฺตตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก
วา สองคฺคํ ปทวิกปฺปตฺตฺเข้ากั โสโก และ ภยํ ตณฺหํ อวุตฺตกัมมฺใน นิสฺสายฯ เหตุ
ใน อุปฺปชฺชติ” อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสนะของ
คาคํฯ อวุตฺตกัมมฺใน อาห

“โสโก สฺสทกฺตตาใน ชายเตฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก ตณฺหา
อปาทานใน ชายเต, ภยํ สฺสทกฺตตาใน ชายเตฯ อาชยาตบ
กฺตฺตฺวาจก ตณฺหา อปาทานใน ชายเต, โสโก สฺสทกฺตตาใน
นตฺถิฯ กิริยาตบทกฺตฺตฺวาจก ตณฺหา อปาทานใน วิปฺปมฺตฺตฺส
วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสฺสฯ สัมปทานใน นตฺถิ, ภยํ สฺสทกฺตตาใน
ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก กุโธ วิเสสนะของ จานโธฯ
อปาทานใน ภวิสฺสติ” อิตฺตํ สฺสฺใน อิมํ คาคํ ฯ

๒๒. ตตฺถ ตณฺหาชาติ จทฺวาริกาย ตณฺหา, เอตํ ตณฺหํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ อตฺถิ ฯ

ตตฺถ (ปเทสฺ) “ตณฺหาชาติ (ปทสฺ) “จทฺวาริกาย ตณฺหา” (อิตฺติ อตฺถิ), “เอตํ ตณฺหํ นิสฺสาย
อุปฺปชฺชติ อตฺถิ ฯ

(อตฺถิ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ตณฺหา แต่ตณฺหา จทฺวาริกาย อันเป็นไปทางทวาร
หก” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “ตณฺหาชาติ (ปทสฺ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา
-บทว่า “ตณฺหา” ดังนี้, อตฺถิ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า “อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น นิสฺสาย
เพราะอาศัย เอตํ ตณฺหํ ซึ่งตณฺหานั้น” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ตณฺหา” ความว่า แต่ตณฺหาที่เป็นไปทางทวาร ๖, อธิบาย
ว่า “ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยตณฺหานั้น”

ตฤณ วิเสสของ ปเทสุญ นิทธารณะใน ปทสส “ตณฺหาย” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะ
ในปทสสญ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะในอตฺโถ “ฉทวาริกายวิเสสของ ตณฺหายฯ
อปาทานใน ชายเต” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ, “เอตํ วิเสสของ ตณฺหํฯ
อวุตตกัมมะใน นิสสายฯ เหตุใน อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจากของ โสโก”
อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๓. เทสนาวसानะ พุราหฺมโณ โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหิตี ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา พุราหฺมโณ อ.พราหมณ์
ปติฏฺฐหิตี ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล ในโสตาปตฺติผล อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา พราหมณ์ตั้งอยู่เฉพาะในโสตาปตฺติผล ดังนี้แล

เทสนาวसानะ กาลสัตฺตมีใน ปติฏฺฐหิตี พุราหฺมโณ สุทฺธกัตตาใน ปติฏฺฐหิตีฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก โสตาปตฺติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิตี อิติศัพท์ สมานะ ฯ

อญฺญตรพุราหฺมณฺวตฺถุ ฯ

อญฺญตรพุราหฺมณฺวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ)

อญฺญตรพุราหฺมณฺวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อญฺญตรพุราหฺมณฺวตฺถุ สุทฺธกัตตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

อณฺดรพฺราหฺมณวตฺถุ

เป็นฉฺฐีตปฺปรีสฺสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อณฺดรโร จ โส พฺราหฺมโณ จาติ อณฺดรพฺราหฺมโณ. (อณฺดร + พฺราหฺมณ)

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมา

อณฺดรโร จ อ.คนใดคนหนึ่งด้วย โส อ.คนใดคนหนึ่งนั้น พฺราหฺมโณ จ เป็นพราหมณ์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อณฺดรพฺราหฺมโณ ชื่อว่าอณฺดรพฺราหฺมณ. (พราหมณ์คนใดคนหนึ่ง)

๒. อณฺดรพฺราหฺมณสฺส วตฺถุ อณฺดรพฺราหฺมณวตฺถุ. (อณฺดรพฺราหฺมณ + วตฺถุ) ฉฺฐีตปฺปรีสฺสมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง อณฺดรพฺราหฺมณสฺส แห่งพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง อณฺดรพฺราหฺมณวตฺถุ ชื่อว่าอณฺดรพฺราหฺมณวตฺถุ. (เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง)

มิจฺฉาทิฏฺฐิโก, พฺราหฺมโณ

เป็นอัสสตีตติศัพท์ มีวิเคราะห์ว่า

มิจฺฉาทิฏฺฐิ อสฺส อตฺถิติ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก, พฺราหฺมโณ. (มิจฺฉาทิฏฺฐิ + อิกปจฺจย)

มิจฺฉาทิฏฺฐิ อ.ความเห็นผิด อสฺส (พฺราหฺมณสฺส) แห่งพราหมณ์นั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก ชื่อว่ามิจฺฉาทิฏฺฐิก (ผู้มีความเห็นผิด), ได้แก่พราหมณ์.

เอกทิวโส

เป็นอสมาทาทิคุสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

นทีติริ

เป็นฉฺฐีตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นทียา ติริ นทีติริ. (นที + ติริ)

ติริ อ.ฝั่ง นทียา แห่งแม่น้ำ นทีติริ ชื่อว่านทีติริ. (ฝั่งแม่น้ำ)

อุปนิสัยยสมฺปตติ

เป็นภริยัฎฐิปปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อุปนิสัยยสฺส สมฺปตติ อุปนิสัยยสมฺปตติ. (อุปนิสัย + สมฺปตติ)

สมฺปตติ อ.ความถึงพร้อม อุปนิสัยยสฺส แห่งอุปนิสัย อุปนิสัยยสมฺปตติ ชื่อว่าอุปนิสัยยสมฺปตติ.
(ความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัย)

เอตตํ, กมฺม

เป็นสังคฺคฐาปิยนกัตถตฺตติ มิวิเคราะห์ว่า

เอตํ ปริมาณํ ยสฺสาติ เอตตํ, กมฺม. (เอต + ตตกปัจจัย)

ปริมาณํ อ.ประมาณ เอตํ เท่านั้น ยสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตํ กมฺม) อ.กรรมนั้น เอตตํ ชื่อว่าเอตตก (มีประมาณเท่านั้น), ได้แก่กรรม.

ปุณฺทิวสาทโย, ทิวสา

เป็นภริยัฎฐิปทิตฺตยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ปุณฺทิวโส อาทิ เยสนฺติ ปุณฺทิวสาทโย, ทิวสา. (ปุณฺทิวส + อาทิ)

ปุณฺทิวโส อ.วันรุ่งขึ้น อาทิ เป็นต้น เยสฺ (ทิวสานํ) แห่งวัน ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุ นั้น (เต ทิวสา) อ.วัน ท. เหล่านั้น ปุณฺทิวสาทโย ชื่อว่าปุณฺทิวสาทิ (มีวันรุ่งขึ้นเป็นต้น), ได้แก่
วันทั้งหลาย.

โสณทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

โสณญจ ตํ ทิวโส จาติ โสณทิวโส. (โสณ + ทิวส)

โสณํ จ อ.เป็นที่ยังนาให้หมดจดด้วย ตํ อ.เป็นที่ยังนาให้หมดจดนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย
อิตติ เพราะเหตุ นั้น โสณทิวโส ชื่อว่าโสณทิวส. (วันเป็นที่ยังนาให้หมดจด)

กตสพฺพกิจโจ, พฺราหฺมโณ

เป็นตติยาทวิปทิตฺตยาธิกรณพทุพพิทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. สัพพกิจฺ จ ตํ กิจฺจญฺจาติ สัพพกิจฺจ. (สัพพ + กิจฺจ) วิเสสํบุพฺพทกัมมธารยสํมาสํ
 สัพพํ จ อ.ทั้งปวงด้วย ตํ อ.ทั้งปวงนั้น กิจฺจํ จ เป็นกิจด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 สัพพกิจฺจํ ชื่อว่าสัพพกิจฺจ. (กิจทั้งปวง)

๒. กตํ สัพพกิจฺจํ เยนาคิ กตสัพพกิจฺโจ, พุราทมโณ. (กต + สัพพกิจฺจ) ตติยาทวิพท-
 ตุสยาธิกรณพหุพพีหิสํมาสํ

สัพพกิจฺจํ อ.กิจทั้งปวง เยน (พุราทมเณน) อันพราทมณฺโณโต กตํ กระทำแล้ว อิติ เพราะ
 เหตุนี้ (โส พุราทมโณ) อ.พราทมณฺนั้น กตสัพพกิจฺโจ ชื่อว่ากตสัพพกิจฺจ (ผู้มีกิจทั้งปวงอันกระทำแล้ว),
 ได้แก่พราทมณฺ.

มหาเมโหม

เป็นวิเสสํบุพฺพทกัมมธารยสํมาสํ มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺโต จ โส เมโหม จาติ มหาเมโหม. (มหนฺโต + เมหม)

มหนฺโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น เมโหม จ เป็นเมหมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาเมโหม
 ชื่อว่ามหาเมหม. (เมหมใหญ่)

จปีตสทิสํ, เขตตํ

เป็นตติยาตปฺปรีสสํมาสํ มีวิเคราะห์ว่า

จปีเตน สทิสํ จปีตสทิสํ, เขตตํ. (จปีต + สทิส)

(เขตตํ) อ.ที่ สทิสํ อันเข้ากับ (บุคคลเณน) จปีเตน (จาเนน) ด้วยที่ อันอันบุคคลตั้งไว้แล้ว
 จปีตสทิสํ ชื่อว่าจปีตสทิส (อันเข้ากับด้วยที่อันบุคคลตั้งไว้แล้ว), ได้แก่เนา.

ปจฺมทิวโส

เป็นวิเสสํบุพฺพทกัมมธารยสํมาสํ มีวิเคราะห์ว่า

ปจฺโม จ โส ทิวโส จาติ ปจฺมทิวโส. (ปจฺม + ทิวส)

ปจฺโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมทิวโส
 ชื่อว่าปจฺมทิวส. (วันที่ ๑)

อุปฺปนฺนพลวโสโก

เป็นวิเสสํบุพฺพทกัมมธารยสํมาสํ โดยวิเสสํบุพฺพทกัมมธารยสํมาสํอยู่ภายใน มีวิเคราะห์

ดังนี้

๑. พล อัสส อตติติ พลวา, โสโก. (พล + วนตฺปัจจย) อัสสตีตติตติ
 พล อ.กำลัง อัสส (โสกส) แห่งความเศร้าโศกนั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้
 พลวา ชื่อว่าพลวนตฺ (มีกำลัง), ได้แก่ความเศร้าโศก.
๒. พลวา จ โส โสโก จาติ พลวโสโก. (พลวนตฺ + โสโก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 พลวา จ อ.อันมีกำลังด้วย โส อ.อันมีกำลังนั้น โสโก จ เป็นความเศร้าโศกด้วย อติ
 เพราะเหตุนี้ พลวโสโก ชื่อว่าพลวโสโก. (ความเศร้าโศกอันมีกำลัง)
๓. อุปปโน จ โส พลวโสโก จาติ อุปปนพลวโสโก. (อุปปน + พลวโสโก) วิเสสน-
 บุพพทกัมมธารยสมาส
 อุปปโน จ อ.อันเกิดขึ้นแล้วด้วย โส อ.อันเกิดขึ้นแล้วนั้น พลวโสโก จ เป็นความเศร้า
 โศกอันมีกำลังด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อุปปนพลวโสโก ชื่อว่าอุปปนพลวโสโก. (ความเศร้าโศกอันมี
 กำลังอันเกิดขึ้นแล้ว)

โสธนกาล

- เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้
- โสธนญ ต กาล จาติ โสธนกาล. (โสธน + กาล)
- โสธน จ อ.เป็นที่ยังนาให้หมดจดด้วย ต อ.เป็นที่ยังนาให้หมดจดนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย
 อติ เพราะเหตุนี้ โสธนกาล ชื่อว่าโสธนกาล. (กาลเป็นที่ยังนาให้หมดจด)

อาหารุปจเจโท

- เป็นทุตียัตปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
- อาหาร อุปจเจโท อาหารุปจเจโท. (อาหาร + อุปจเจโท)
- อุปจเจโท อ.การเข้าไปตัด อาหาร ซึ่งอาหาร อาหารุปจเจโท ชื่อว่าอาหารุปจเจโท. (การเข้าไป
 ตัดอาหาร, ตัดอาหาร)

เคททวาร

- เป็นฉนฺตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
- เคทส ทวาร เคททวาร. (เคท + ทวาร)
- ทวาร อ.ประตู เคทส แห่งเรือน เคททวาร ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

ปริชโน

เป็นปาติบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริวารโร ชโน ปริชโน. (ปริ + ชน)

ชโน อ.ชน ปริวารโร ผู้เป็นบริวาร ปริชโน ชื่อว่าปริชน. (ชนผู้เป็นบริวาร)

จทวาริกตณฺหา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จ ทวารานิ จทวารานิ. (จ + ทวาร) อสมาทาทิคุสมาส

ทวารานิ อ.ทวาร ท. จ ทก จทวารานิ ชื่อว่าจทวาร. (ทวาร ๖)

๒. จทวารเรสุ ปวตตตีติ จทวาริกา, ตณฺหา. (จทวาร + ฌิกปัจจย) สังสัจจฐาทิอเนกัตถ-
ตํทิต

(ยา ตณฺหา) อ.ตณฺหาโต ปวตตติ ย่อมเป็นไปทั่ว จทวารเรสุ ในทวาร ๖ ท. อิติ เพราะ
เหตุนี้ (สา ตณฺหา) อ.ตณฺหานัน จทวาริกา ชื่อว่าจทวาริกา (อันเป็นไปในทวาร ๖), ได้แก้ตณฺหา.

๓. จทวาริกา จ สา ตณฺหา จาติ จทวาริกตณฺหา. (จทวาริกา + ตณฺหา) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

จทวาริกา จ อ.อันเป็นไปในทวาร ๖ ด้วย สา อ.อันเป็นไปในทวาร ๖ นั้น ตณฺหา จ
เป็นตณฺหาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จทวาริกตณฺหา ชื่อว่าจทวาริกตณฺหา. (ตณฺหาที่เป็นไปในทวาร ๖)

เทสนาวสานํ

เป็นจัญฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบ
พระเทศนา)

๓/. ปณจสทธการกวตฤ ๙ [๑๓/๐]

ปณจสทธการกวตฤ (มยา วุจเต) ๙

ปณจสทธการกวตฤ อ.เรื่องแห่งเด็กมีร้อยห้าเป็นประมาณ
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๙

ปณจสทธการกวตฤ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๙

๓/. เรื่องเด็กประมาณ ๕๐๐ คน

๑. “สัทสสนสมปนฺนติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต อนฺตรามคฺเค
ปณจสทธการเก อารพฺภ กเถสิ ๙

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต อนฺตรามคฺเค ปณจสทธการเก อารพฺภ “สัทสสนสมปนฺนติ อิมํ
ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ๙

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ปณจสทธการเก ซึ่งเด็กผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ อนฺตรามคฺเค
ในระหว่างแห่งหนทาง กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา
“สัทสสนสมปนฺนติ” ว่า “สัทสสนสมปนฺน” ดังนี้ เป็นต้น ๙

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวพฺพวัน ระหว่างทาง ทรงปรารภเด็กประมาณ ๕๐๐ คน
ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “สัทสสนสมปนฺน” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตฺถกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “สัทสสนสมปนฺน” สรุปะใน อิติฯ
ศัพฺท อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตกริยาของ สตุถา อนฺตรามคฺเค วิสยาธาระ
ใน อารพฺภ ปณจสทธการเก อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกริยาใน กเถสิ ๙

.....
.....

๒. เอกทิวส์ หิ สตถา อสีติมหาเถรหิ สทุธิ ปญจสตภิกขุปริวารโ ราชคหิ ปิณฑาย ปวิสโนโต เอกสุมี ฉณทิวเส ปญจสเท ทารเก ปุวปจฺฉิโย อุกฺขิปาเปตฺวา นครา นิกุมมม อฺยุยานํ คจฺฉนฺเต อทุทส ฯ

เอกทิวส์ หิ สตถา อสีติมหาเถรหิ สทุธิ ปญจสตภิกขุปริวารโ ราชคหิ ปิณฑาย ปวิสโนโต
เอกสุมี ฉณทิวเส ปญจสเท ทารเก (อญฺญมณฺณ) ปุวปจฺฉิโย อุกฺขิปาเปตฺวา นครา นิกุมมม
อฺยุยานํ คจฺฉนฺเต อทุทส ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง สตถา อ.พระศาสดา ปญจสตภิกขุ-
ปริวารโ ผู้มีภิกษุมีร้อยห้าเป็นประมาณเป็นบริวาร สทุธิ กับ อสีติมหาเถรหิ
ด้วยพระมหาเถระแปดสิบ ท. ปวิสโนโต เมื่อเสด็จเข้าไป ราชคหิ สู่เมืองราชคฤห์
ปิณฑาย เพื่อบิณฑบาต อทุทส ได้ทรงเห็นแล้ว ทารเก ซึ่งเด็ก ท. ปญจสเท
ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ (อญฺญมณฺณ) ปุวปจฺฉิโย อุกฺขิปาเปตฺวา นครา นิกุมมม
อฺยุยานํ คจฺฉนฺเต ผู้ยังกันและกัน ให้ยกขึ้นแล้ว ซึ่งกระเช้าแห่งขนม ท. ออกไปแล้ว
จากเมือง ไปอยู่ สู่อุทยาน ฉณทิวเส ในวันแห่งมหรสพ ฯ

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง พระศาสดามีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเป็นบริวารพร้อมกับ
พระมหาเถระ ๘๐ รูป เมื่อเสด็จเข้าไปสู่เมืองราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตร
เห็นพวกเด็กๆ มีประมาณ ๕๐๐ คน ยังกันและกันให้ยกกระเช้าขนมทั้งหลาย ออกไป
จากเมือง ไปอยู่สู่อุทยาน ในวันมหรสพวันหนึ่ง

หิศัพท์ วิตถารโชตกะ เอกทิวส์ ทูติยากาลสัตตมีใน อทุทส สตถา สุทธกัตตาใน
อทุทสฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสีติมหาเถรหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิฯ ทัพพ-
สมวายะใน ปญจสตภิกขุปริวารโฯ วิเสสนะของ สตถา ราชคหิ สัมปาปฺถิยํกัมมะใน
ปวิสโนโต ปิณฑาย สัมปทานใน ปวิสโนโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สตถา เอกสุมี
วิเสสนะของ ฉณทิวเสฯ กาลสัตตมีใน อุกฺขิปาเปตฺวา ปญจสเท วิเสสนะของ ทารเกฯ
อวุตตกัมมะใน อทุทส อญฺญมณฺณ การิตกัมมะใน อุกฺขิปาเปตฺวา ปุวปจฺฉิโย อวุตต-
กัมมะใน อุกฺขิปาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกุมมม นครา อปาทานใน นิกุมมมฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺฉนฺเต อฺยุยานํ สัมปาปฺถิยํกัมมะใน คจฺฉนฺเตฯ วิเสสนะของ
ทารเก ฯ

๓. เตปี สตถาริ วนหิตฺวา ปกฺกมฺมึสุ ฯ

เตปี (ทารกา) สตถาริ วนหิตฺวา ปกฺกมฺมึสุ ฯ

เตปี (ทารกา) อ.เด็ก ท. แม่เหล่านั้น วนหิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตถาริ ซึ่งพระ-
ศาสดา ปกฺกมฺมึสุ หลีกไปแล้ว ฯ

พวกเด็กๆ แม่เหล่านั้น ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ก็หลีกไป

อปีศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ เตฯ วิเสสณะของ ทารกาฯ สุทฺธกัตตาใน ปกฺกมฺมึสุฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตถาริ อวุตตกัมมะใน วนหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกมฺมึสุ ฯ

๔. เอกํ ภิกฺขุํปิ “ปุวํ คณฺหถาติ น วทิสฺสุ ฯ

(เต ทารกา) เอกํ ภิกฺขุํปิ “(ตุมฺเห) ปุวํ คณฺหถาติ น วทิสฺสุ ฯ

(เต ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่านั้น น วทิสฺสุ ไม่กล่าวแล้ว ภิกฺขุํปิ แม่กะภิกษุ เอกํ
รูปหนึ่ง อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คณฺหถ ของจรับ ปุวํ ซึ่งขนม” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกเด็กๆ เหล่านั้น ไม่กล่าวแม่กะภิกษุรูปหนึ่งว่า “ขอท่านทั้งหลายจงรับขนมเถิด”

เต วิเสสณะของ ทารกาฯ สุทฺธกัตตาใน วทิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอกํ วิเสสณะ
ของ ภิกฺขุํ อปีศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ ภิกฺขุํฯ อภิตกัมมะใน วทิสฺสุ “ตุมฺเห สุทฺธกัตตา
ใน คณฺหถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุวํ อวุตตกัมมะใน คณฺหถ” อิติศัพฺพํ อาการะ
ใน วทิสฺสุ นศัพฺพํ ปฏิเสระใน วทิสฺสุ ฯ

๕. สตฺถา เตสํ คตฺถาเล ภิกฺขุ ออาห “ขาทิสฺสุถ ภิกฺขเว ปุเวติ ฯ

สตฺถา เตสํ (ทารกานํ) คตฺถาเล ภิกฺขุ ออาห “(ตุมฺเห) ขาทิสฺสุถ ภิกฺขเว ปุเวติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา ออาห ตรัสแล้ว ภิกฺขุ กะภิกษุ ท. คตฺถาเล ในกาลเป็นที่ไปแล้ว
เตสํ (ทารกานํ) แห่งเด็ก ท. เหล่านั้น อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห)
อ.เธอ ท. ขาทิสฺสุถ จักเคี้ยวกิน ปุเว ซึ่งขนม ท. หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสกะพวกภิกษุในกาลที่พวกเด็กๆ เหล่านั้นไปแล้วว่า “ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย พวกเธอจักเคี้ยวกินขนมทั้งหลายหรือ ?”

สตถา สุทนต์กัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตสั วิเสสณะของ ทารกานัง
 สามีสัมพันธะใน คตกาเลจ กาลสัตตมีใน อาห ภิภุช อภิตกัมมะใน อาห “ภิภุชเว
 อาลปนะ ตุมเห สุทนต์กัตตาใน ขาทิสุสสจ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปุเว อวุตตกัมมะใน
 ขาทิสุสส” อิตติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๖. “กหิ ภนเต ปุวาติ ?

(เต ภิภุช) “กหิ (จาเน) ภนเต ปุวา (สนติ)” อิติ (อาหิสฺ) ?

(เต ภิภุช) อ.ภิภุช ท. เหล่านั้น (อาหิสฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ปุวา อ.ขนม ท. (สนติ) มีอยู่ กหิ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิภุชเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขนมทั้งหลายมีอยู่ในที่ไหน ?”

เต วิเสสณะของ ภิภุชจ สุทนต์กัตตาใน อาหิสฺจ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภนเต อาลปนะ
 ปุวา สุทนต์กัตตาใน สนติจ อาชยาตบทกัตตุวาจก กหิ วิเสสณะของ จาเนจ วิสยาธาระ
 ใน สนติ” อิตติศัพท อาการะใน อาหิสฺ ฯ

๗. “กิ น ปสฺสส เต ทารเก ปุวปจฺฉิโย อุกฺขิปาเปตฺวา อติกฺกนฺเตติ ?

(สตถา) “กิ (ตุมเห) น ปสฺสส เต ทารเก (อญฺญมญฺญ) ปุวปจฺฉิโย อุกฺขิปาเปตฺวา
 อติกฺกนฺเตติ (อาห) ?

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมเห) อ.เธอ ท. น ปสฺสส ย่อม
 ไม่เห็น เต ทารเก ซึ่งเด็ก ท. เหล่านั้น (อญฺญมญฺญ) ปุวปจฺฉิโย อุกฺขิปาเปตฺวา
 อติกฺกนฺเตติ ผู้ ยังกินและกิน ให้ยกขึ้นแล้ว ซึ่งกระเช้าแห่งขนม ท. ก้าวล่วงแล้ว กิ
 หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “พวกเธอย่อมไม่เห็นพวกเด็กๆ เหล่านั้น ผู้ย้งกินและกินให้ยก
 กระเช้าขนมทั้งหลายขึ้นแล้วผ่านไปหรือ ?”

สตถา สุทนต์ตาทาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตวาจาก “ตุมเห สุทนต์ตาทาใน ปสฺสเถ อาชยาตบทกัตตวาจาก กิณฑะ ปุณณัตตะ นคัพท ปฏิสระใน ปสฺสเถ เต วิเสสณะของ ทารเกอ อุตตกัมมะใน ปสฺสเถ อญญมณญ์ การิตกัมมะใน อุกุชิปาเปตวา ปุวปัจฉิโย อุตตกัมมะใน อุกุชิปาเปตวาอ ปุพพกาลกิริยาใน อติกกนุเตอ วิเสสณะของ ทารเก” อิตคัพท อาการะใน อาหะ

๘. “ภนฺเต เอวรฺฐา นาม ทารกา กสฺสจฺจ ปุวํ น เทนฺตํติ ๕

(เต ภิกขุ) “ภนฺเต เอวรฺฐา นาม ทารกา กสฺสจฺจ ปุวํ น เทนฺตํติ (อาห) ๕

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ทารกา อ.เด็ก ท. เอวรฺฐา นาม ชื่อว่าผู้มีอย่างนี้เป็นรูป น เทนฺติ ย่อมไม่ ถวาย ปุวํ ซึ่งขนม กสฺสจฺจ แก่ใครๆ” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกเด็กๆ ชื่อผู้เห็นปานนี้ ย่อม ไม่ถวายขนมแก่ใครๆ”

เต วิเสสณะของ ภิกขุอ สุทนต์ตาทาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ นามคัพท สญญาโชตกะเข้ากับ เอวรฺฐาอ วิเสสณะของ ทารกาอ สุทนต์ตาทาใน เทนฺติอ อาชยาตบทกัตตวาจาก กสฺสจฺจ สัมปทานใน เทนฺติ ปุวํ อุตตกัมมะใน เทนฺติ นคัพท ปฏิสระใน เทนฺติ” อิตคัพท อาการะใน อาหะ ๕

๙. “ภิกฺขเว ภิกฺขวปฺปิ เอเต มํ วา ตุมฺเห วา ปุเวหิ น นิมฺมตฺตยิสฺส, ปุวสามิโก ปน ภิกฺขุ ปจฺจนโต อากจฺจนติ, ปุเว ขาทิตฺตวาว คนฺตุํ วฏฺฏตฺติติ ๕

(สตถา) “ภิกฺขเว ภิกฺขวปฺปิ เอเต (ทารกา) มํ วา ตุมฺเห วา ปุเวหิ น นิมฺมตฺตยิสฺส, ปุวสามิโก ปน ภิกฺขุ ปจฺจนโต อากจฺจนติ, (อมเห) ปุเว ขาทิตฺตวาว คนฺตุํ วฏฺฏตฺติติ (อาห) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอเต (ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่านั้น น นิมฺมตฺตยิสฺส ไม่nimมตแล้ว มํ วา ซึ่งเราหรือ ตุมฺเห วา หรือว่า ซึ่งเธอ ท. ปุเวหิ ด้วยขนม ท. ภิกฺขวปฺปิ แม้ก็จริง, ปน ถึงอย่าง นั้น ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ปุวสามิโก ผู้เป็นเจ้าของขนม อากจฺจนติ ย่อมมา ปจฺจนโตในที่ข้าง

หลัง, (อมฺเหหิ) ปุเว ขาทิตฺวา ๑.อ.อัน อันเรา ท. เคี้ยวกิน ซึ่งขนม ท. เทียว แล้วจึงไป วมฺมุตติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเด็กๆ เหล่านั้น ไม่นิมนต์เราหรือว่า พวกเรอด้วยขนมทั้งหลายแม้อันจริง, ถึงอย่างนั้น ภิกษุผู้เป็นเจ้าของขนม ย่อมมาในที่ข้างหลัง, การที่พวกเราเคี้ยวกินขนมทั้งหลายนั้นแหละแล้วจึงไป ย่อมควร”

สตฺถา สุตฺถกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภิกฺขเว อาลปนะ เอเต วิเสสนะ ของ ทารกาฯ สุตฺถกัตตาใน นิมนฺตยิสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ภิกฺขเว อรุจิสูจันตละ มํ กิตฺติ ตุมฺเห กิตฺติ อุตตกัมมะใน นิมนฺตยิสฺสุ ๑.วา สองศัพท์ ปทวิภักตตะเข้ากับ มํ และ ตุมฺเห ปุเวหิ ๑.ภคฺคะใน นิมนฺตยิสฺสุ นศฺพทฺ ปฏฺิเสระใน นิมนฺตยิสฺสุ, ปนศฺพทฺ ๑.อนุคหตฺตะ ปุวสามิโก วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุตฺถกัตตาใน อาคจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปจฺจโต วิสยาราระใน อาคจฺจติ, ๑.คนตุํ ตุมตฺถกัตตาใน วมฺมุตติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ๑.อมฺเหหิ ๑.อนภิตกัตตาใน ๑.คนตุํ ปุเว อุตตกัมมะใน ขาทิตฺวา เอวศฺพทฺ ๑.อวธารณะเข้ากับ ขาทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ๑.คนตุํ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๑๐. พุทฺธานํ หิ เอกปฺคฺคเลปิ อิสฺสา ๑.วา โทโส ๑.วา นตฺถิ; ๑.ตสฺมา ๑.อิมํ ๑.วตฺวา ๑.ภิกฺขุสงฺฆํ อาทาย ๑.เอกสฺมี ๑.รุกฺขมฺมูลे ๑.ฉายาย ๑.นิสีทิ ฯ

พุทฺธานํ หิ เอกปฺคฺคเลปิ อิสฺสา ๑.วา โทโส ๑.วา นตฺถิ; ๑.ตสฺมา (๑.สตฺถา) ๑.อิมํ (๑.วจนํ) ๑.วตฺวา ๑.ภิกฺขุสงฺฆํ อาทาย ๑.เอกสฺมี ๑.รุกฺขมฺมูลे ๑.ฉายาย ๑.นิสีทิ ฯ

หิ ๑.จริงอยู่ อิสฺสา ๑.วา ๑.อ.ความริษยาหรือ โทโส ๑.วา หรือว่า ๑.อ.ความประทุษร้าย เอกปฺคฺคเลปิ ๑.แม้ในบุคคลหนึ่ง นตฺถิ ๑.ย่อมไม่มี พุทฺธานํ ๑.แก่พระพุทฺธเจ้า ท., ๑.ตสฺมา ๑.เพราะเหตุนี้ (๑.สตฺถา) ๑.อ.พระศาสดา ๑.วตฺวา ๑.ครั้นตรัสแล้ว ๑.อิมํ (๑.วจนํ) ๑.ซึ่งพระดำรัส ๑.นี้ อาทาย ๑.ทรงพาเอาแล้ว ๑.ภิกฺขุสงฺฆํ ๑.ซึ่งหมู่แห่งภิกฺขุ ๑.นิสีทิ ๑.ประทับนั่งแล้ว ๑.ฉายาย ๑.ที่เงา ๑.รุกฺขมฺมูลे ๑.ณ โคนแห่งต้นไม้ ๑.เอกสฺมี ๑.ต้นหนึ่ง ฯ

แท้จริง ความริษยาหรือว่าความประทุษร้ายแม้ในบุคคลหนึ่ง ย่อมไม่มีแก่พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย, เพราะฉะนั้น พระศาสดา ครั้นตรัสพระดำรัสแล้ว ทรงพาเอาภิกฺขุสงฺฆํ ประทับนั่งที่เงา ณ โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง

หิรัญพัฑ์ ทัพทิกธรรณโชตกะ อัสสา กัตติ โทโส กัตติ สุททกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจาก พุทฺธานํ สัมปทานใน นตฺถิ อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เอกปฺกฺคเลฯ วิสยาธาระใน อัสสา และ โทโส วา สองศัพท์ ปทวิกปิตฺถะเข้ากับ อัสสา และ โทโส, ตสฺมา เหตุวิตถะ สตฺถา สุททกัตตาใน นิสิตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมํ วิเสสณะของ วจฺณํ อวุตต- กัมมะใน วตฺวาฯ ลักขณัตถะ ภิกฺขุสงฺฆํ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน นิสิตฺติ เอกสฺมี วิเสสณะของ รุกฺขมฺมฺเลฯ วิสยาธาระใน ฉายายฯ วิสยาธาระใน นิสิตฺติ ฯ

๑๑. ทารกา มหากัสสปตฺเถรํ ปจฺจโต อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา อุปฺปนฺนสินฺหา ปิตฺติเวเคน ปริปฺปฺนฺณสรีรา หุตฺวา ปจฺจโย โอตฺตารตฺวา เถรํ ปณฺจปติฏฺฐิตฺน วนฺทิตฺวา ปฺปเว ปจฺจนิหิ สทฺธิเยว อุกฺกชิปิตฺวา “คณฺหถ ฆนฺเตติ เถรํ วทิสฺสุ ฯ

ทารกา มหากัสสปตฺเถรํ ปจฺจโต อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา อุปฺปนฺนสินฺหา ปิตฺติเวเคน ปริปฺปฺนฺณสรีรา หุตฺวา ปจฺจโย โอตฺตารตฺวา เถรํ ปณฺจปติฏฺฐิตฺน วนฺทิตฺวา ปฺปเว ปจฺจนิหิ สทฺธิ เอว อุกฺกชิปิตฺวา “(ตุมฺเห) คณฺหถ ฆนฺเตติ เถรํ วทิสฺสุ ฯ

ทารกา อ.เด็ก ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว มหากัสสปตฺเถรํ ซึ่งพระมหากัสสปะผู้เถระ อากจฺจนฺตํ ผู้มาอยู่ ปจฺจโต ในที่ข้างหลัง อุปฺปนฺนสินฺหา ผู้มีความรักอันเกิดขึ้น แล้ว ปริปฺปฺนฺณสรีรา เป็นผู้มีสรีระอันเต็มรอบแล้ว ปิตฺติเวเคน ด้วยกำลังแห่งปิตฺติ หุตฺวา เป็น ปจฺจโย ยังกระเช้า ท. โอตฺตารตฺวา ให้ข้ามลงแล้ว วนฺทิตฺวา ไหวแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ปณฺจปติฏฺฐิตฺน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ห้า อุกฺกชิปิตฺวา ยกขึ้น แล้ว ปฺปเว ซึ่งขนม ท. สทฺธิ เอว กับ ปจฺจนิหิ ด้วยกระเช้า ท. นันฺเทียว วทิสฺสุ กล่าว แล้ว เถรํ กะพระเถระ อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้ำแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน คณฺหถ ของจรับเอา” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกเด็ก ๆ เห็นพระมหากัสสปเถระผู้กำลังมาในที่ข้างหลัง ผู้มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว เป็นผู้มีสรีระอันเต็มรอบแล้วด้วยกำลังแห่งปิตฺติ ยังกระเช้าทั้งหลายให้ข้ามลงแล้ว ไหว พระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ยกขนมทั้งหลายพร้อมกับกระเช้าทั้งหลายนั้นแหละ ขึ้น กล่าวกะพระเถระว่า “ข้ำแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงรับเอาเถิด”

ทารกา สุททกัตตาใน วทิสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มหากัสสปตฺเถรํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ปจฺจโต วิสยาธาระใน อากจฺจนฺตํ วิเสสณะของ มหากัสสปตฺเถรํ ทิสฺวา

ปุพพกาลกิริยาใน อุปปนฺ- อุปปนฺสีเนหาฯ วิเสสณะของ ทารกา ปิตีเวเคน ภาระใน
 ปริปัญณสรีราฯ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน โอตาเรตฺวา ปจฺฉินฺโย การิต-
 กัมมะใน โอตาเรตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วณฺหิตฺวา เถโร อวุตตกัมมะใน วณฺหิตฺวา
 ปณฺจปติฏฺฐิตฺเตน ภาระใน วณฺหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุกฺขิปปิตฺวา ปุเว อวุตตกัมมะ
 ใน อุกฺขิปปิตฺวา ปจฺฉินฺหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺริ เอวคฺคัพพ อวธารณะเข้ากับ สหฺริฯ
 กิริยาสมวายะใน อุกฺขิปปิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วทีสี “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺहे สุทฺธ-
 กัตตาใน คณฺหฺลฺลฺล อาขยาตบทกัตตฺวาจก” อิตฺติคฺคัพพ อากาเรใน วทีสุ เถโร อกฺกิต-
 กัมมะใน วทีสุ ฯ

๑๒. อถ เน เถโร อาห “เอโส สตุถา ภิกฺขุสงฺฆํ คเหตฺวา รุกฺขมฺมูเล นิสินฺโน, ตุมฺहे
 เทยฺยธมฺมํ อาทาย คณฺตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส สวิภาคํ กโรถาติ ฯ

อถ เน (ทารเก) เถโร อาห “เอโส สตุถา ภิกฺขุสงฺฆํ คเหตฺวา รุกฺขมฺมูเล นิสินฺโน, ตุมฺहे
 เทยฺยธมฺมํ อาทาย คณฺตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส สวิภาคํ กโรถาติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว เน (ทารเก) กะเต็ก ท. เหล่านั้น
 อิติ ว่า “เอโส สตุถา อ.พระศาสดานั้น คเหตฺวา พาเอาแล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่
 แห่งภิกษุ นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว รุกฺขมฺมูเล ที่โคนแห่งต้นไม้, ตุมฺहे อ.เธอ ท.
 อาทาย ถือเอาแล้ว เทยฺยธมฺมํ ซึ่งไทยธรรม คณฺตฺวา ไปแล้ว กโรถ จงกระทำ
 สวิภาคํ ซึ่งการแบ่ง ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระเถระกล่าวกะพวกเด็ก ๆ เหล่านั้นว่า “พระศาสดานั้น พาเอาภิกษุสงฆ์
 ประทับนั่งที่โคนต้นไม้, พวกเธอถือเอาไทยธรรม ไปแล้ว จงทำการแบ่งแก่ภิกษุสงฆ์”

อถ กาลสัตตมํ เถโร สุทฺธกัตตาใน อาหฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เน วิเสสณะของ
 ทารเกฯ อกฺกิตกัมมะใน อาห “เอโส วิเสสณะของ สตุถาฯ สุทฺธกัตตาใน นิสินฺโนฯ
 กิตบทกัตตฺวาจก คเหตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน นิสินฺโน รุกฺขมฺมูเล วิสยาธาระใน
 นิสินฺโน, ตุมฺहे สุทฺธกัตตาใน กโรถฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เทยฺยธมฺมํ อวุตตกัมมะ
 ใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คณฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กโรถ ภิกฺขุสงฺฆสฺส
 สัมปทานใน กโรถ สวิภาคํ อวุตตกัมมะใน กโรถ” อิตฺติคฺคัพพ อากาเรใน อาห ฯ

๑๓. เต “สาธุ ภนุเตติ นิวตติตวา เถเรน สหุธิเวยว คนุตวา ปุเว ทตวา โอโลกยมานา เอกมณเต จตวา ปรีโกคาวसानะ อุทกั อหังสุ ฯ

เต (ทารกา) “สาธุ ภนุเตติ (สมปฏิจจัตวา) นิวตติตวา เถเรน สหุธิ เวยว คนุตวา ปุเว ทตวา โอโลกยมานา เอกมณเต จตวา ปรีโกคาวसानะ อุทกั อหังสุ ฯ

เต (ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่านั้น (สมปฏิจจัตวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ นิวตติตวา กลับแล้ว คนุตวา ไปแล้ว สหุธิ เวยว กับ เถเรน ด้วยพระเถระนั้นเทียว ทตวา ถวายแล้ว ปุเว ซึ่งขนม ท. โอโลกยมานา แลดูอยู่ จตวา ดำรงอยู่แล้ว เอกมณเต ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง อหังสุ ได้ถวายแล้ว อุทกั ซึ่งน้ำ ปรีโกคาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งการฉัน ฯ

พวกเด็กๆ เหล่านั้น รับพร้อมแล้วว่า “ได้ พระเจ้าข้า” กลับแล้ว ไปแล้วพร้อมกับ พระเถระนั้นแหละ ถวายขนมทั้งหลาย แลดูอยู่ ดำรงอยู่แล้ว ณ ที่สมควร ได้ถวายน้ำ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งการฉัน

เต วิเสสณะของ ทารกาฯ สหุทกัตตาใน อหังสุฯ อาชยัตตบทกัตตวาจาก “ภนุเต อาลปะนะ สาธุ สัมปฏิจจันตถลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน สมปฏิจจัตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตติตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวา เถเรน สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ เวยวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สหุธิฯ กิริยาสมวายะใน คนุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทตวา ปุเว อวุตตกัมมะใน ทตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอโลกยมานาฯ อัปภันตรกิริยาของ ทารกา เอกมณเต วิสยาราระใน จตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อหังสุ ปรีโกคาวसानะ กาลสัตตมีใน อหังสุ อุทกั อวุตตกัมมะใน อหังสุ ฯ

๑๔. ภิกขุ อชฺชฌายีสุ “ทารเกหิ มุโขโลกเนน ภิกขา ทินฺนา, สมมาสมพุทฺธั วา มหาเถเร วา ปุเวหิ อปฺปจฺจิตฺวา มหากสฺสปตฺเตเร ทิสฺวา ปจฺจึหิ สหุธิเวยว อาทาย อาคมีสุตฺติ ฯ

ภิกขุ อชฺชฌายีสุ “ทารเกหิ มุโขโลกเนน ภิกขา ทินฺนา, (เต ทารกา) สมมาสมพุทฺธั วา มหาเถเร วา ปุเวหิ อปฺปจฺจิตฺวา มหากสฺสปตฺเตเร ทิสฺวา ปจฺจึหิ สหุธิ เวยว อาทาย อาคมีสุตฺติ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อชฺชฌายีสุ ยกโทษแล้ว อิติ ว่า “ภิกขา อ.ภิกษา ทารเกหิ อันเด็ก ท. ทินฺนา ถวายแล้ว มุโขโลกเนน ด้วยการแลดูข้างหน้า, (เต ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่า

นั้น อปฺจุฉิตฺวา ไม่ถามแล้ว สมฺมาสมฺพุทฺธํ วา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือ
มหาเถร วา หรือว่าซึ่งมหาเถระ ท. ปุเวหิ ด้วยขนม ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว
มหากุสฺสปตฺเถรํ ซึ่งพระมหากุสฺสปตฺเถระ อาทาย ถือเอาแล้ว สทฺธิ เอว กับ
ปจฺฉินฺทิตฺวา ด้วยกระเช้า ท. นั้นเทียว อาคมีสุ มาแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุยกโทษว่า “พวกเด็กถวายภิกษาด้วยการแลดูหน้า, พวกเด็กเหล่านั้น ไม่
ถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือว่าพระมหาเถระทั้งหลาย ด้วยขนมทั้งหลาย เห็นพระ
มหากุสฺสปตฺเถระ ถือเอาพร้อมกับกระเช้าทั้งหลายมาแล้ว” ดังนี้

ภิกษุ สุทฺธกัตตาใน อุชฺฌายีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกษา วุตตกัมมะใน ทินฺนาฯ
กิตตบทกัมมวาก ทารเกหิ อนภิตกัตตาใน ทินฺนา มุโขโลกเนน กระณะใน ทินฺนา,
เต วิเสสนะของ ทารกาฯ สุทฺธกัตตาใน อาคมีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สมฺมา-
สมฺพุทฺธํ กิตฺติ มหาเถร กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อปฺจุฉิตฺวา วา สองศัพท์ ปทวิกปิตตะ
เข้ากับ สมฺมาสมฺพุทฺธํ และ มหาเถร ปุเวหิ กระณะใน อปฺจุฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ทิสฺวา มหากุสฺสปตฺเถรํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ปจฺฉินฺทิตฺวา
สทฺธกัตตาเข้ากับ สทฺธิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน อาทายฯ
สมานกาลกิริยาใน อาคมีสุ” อิติศัพท์ อากะระใน อุชฺฌายีสุ ๕

๑๕. สตุถา เตสํ กถํ สุตฺวา “ภิกฺขเว มม ปุตุเตน มหากุสฺสเปน สทฺธิโส ภิกฺขุ
เทวมนุสฺसानํ ปิโย โหติ, ตสฺส จตุปปจฺเจยน ปุชฺชํ กโรนฺติเยวา”ติ วตุวา อิมํ
คาถมาห

“สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ

ธมฺมฏฺฐํ สจฺจวาทินํ;

อตฺตโน กมฺม กุพฺพานํ,

ตํ ชโน กุรุเต ปิยนฺติ ๕

สตุถา เตสํ (ภิกษุ) กถํ สุตฺวา “ภิกฺขเว มม ปุตุเตน มหากุสฺสเปน สทฺธิโส ภิกฺขุ
เทวมนุสฺसानํ ปิโย โหติ, (เทวมนุสฺสา) ตสฺส (มหากุสฺสปสฺส) จตุปปจฺเจยน ปุชฺชํ กโรนฺติ เอว”
อิติ วตุวา อิมํ คาถํ อาห

“สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ

ธมฺมฏฺฐํ สจฺจวาทินํ

อตฺตโน กมฺม กุพฺพานํ

ตํ (บุคคล) ชโน กุรุเต ปิยนฺติ ๕

สตถา อ.พระศาสดา สุตวา ทรงสดับแล้ว กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสั (ภิกขุ) ของภิกขุ ท. เหล่านั้น วตวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกขุ ท. ภิกขุ อ.ภิกขุ สทิส ผู้เช่นกับ มหากัสสปะ ด้วยมหากัสสปะ ปุตุเตน ผู้เป็นบุตร มม ของเรา ปิโย เป็นที่รัก เทวมนุสสาน์ ของเทวดาและมนุษย์ ท. โหติ ย่อมเป็น, (เทวมนุสสา) อ.เทวดาและมนุษย์ ท. กโรนติ เอว ย่อมกระทำนั้นเทียว ปุชั ซึ่งการ บูชา ตสส (มหากัสสปะ) แก่มหากัสสปะนั้น จตุปปัจเจเนน ด้วยปัจจัยสี่” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิม คาคถิ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“ชน อ.ชน กुरुเต ย่อมกระทำ (บุคคล) ซึ่งบุคคล สีสทสน-
สมปนฺหิ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีลและทัสสนะ ฌมมฏฺฐิ ผู้ตั้ง
อยู่ในธรรม สจฺจเวทินิ ผู้กล่าวซึ่งคำสัตย์โดยปกติ กุพฺพพาน์
ผู้กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งกรรม อตฺตโน ของตน ตํ นั้น ปิย
ให้เป็นที่รัก” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ เช่นกับมหากัสสปะผู้เป็นบุตรของเรา เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย, เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมทำการบูชาแก่มหากัสสปะนั้นนั้นแหละ ด้วยปัจจัย ๔” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“ชนย่อมทำบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยศีลและทัสสนะ ผู้ตั้งอยู่ใน
ธรรม ผู้มักกล่าวคำสัตย์ ผู้ทำการงานของตนนั้น ให้เป็นที่รัก”

สตถา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสั วิเสสณะของ ภิกขุทั้งหลาย สามีสัมพันธะใน กถิฯ อวุตตกัมมะใน สุตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตวา “ภิกขเว อาลปนะ สทิส วิเสสณะของ ภิกขุฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปุตุเตนฯ วิเสสณะของ มหากัสสปะฯ ตติยาวิเสสณะใน สทิส เทวมนุสสาน์ สามีสัมพันธะใน ปิโยฯ วิทกัตตาใน โหติ, เทวมนุสสา สุททกัตตาใน กโรนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสส วิเสสณะของ มหากัสสปะฯ สัมปทานใน กโรนติ จตุปปัจเจเนน ภาระใน กโรนติ ปุชั อวุตตกัมมะใน กโรนติ เอวคัพพท อวธารณะเข้ากับ กโรนติ” อิติศัพท์ อากาละใน วตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสณะของ คาคถิฯ อวุตตกัมมะใน อาห

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “จิต ผู้ตั้งอยู่แล้ว นววิธโลกุตตรมเม ในธรรมอันเป็นโลกุตระอันมีอย่างเก่า” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ธมฺมฏฺฐนฺติ ว่า “ธมฺมฏฺฐ” ดังนี้, อตุโถ อ.อธิบาย อิตติ ว่า “สจฺฉิกตโลกุตตรมมํ ผู้มีธรรมอันเป็นโลกุตระอันกระทำให้แจ้งแล้ว” อิตติ ดังนี้ ๕

บทว่า “ธมฺมฏฺฐ” ความว่า ผู้ตั้งอยู่แล้วในโลกุตตรม ๙ ประการ, อธิบายว่า ผู้มีโลกุตตรมอันทำให้แจ้งแล้ว

“ธมฺมฏฺฐ” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “นววิธโลกุตตรมเม วิสยาธาระใน จิต ๑ วิเสสนะของ ปุคฺคล” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๑ ลิงคัตตะ, “สจฺฉิกตโลกุตตรมมํ วิเสสนะของ ปุคฺคล” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๑ ลิงคัตตะ ๕

๑๘. สจฺฉวาทินฺนฺติ จตฺตุนฺ สจฺฉานํ โสฬสหาการิ สจฺฉิกตตฺตา สจฺฉฉาณน สจฺฉวาทินํ ๕

“สจฺฉวาทินฺนฺติ (ปทสฺส) “จตฺตุนฺ สจฺฉานํ โสฬสหาการิ สจฺฉิกตตฺตา สจฺฉฉาณน สจฺฉวาทินํ” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สจฺฉวาทินํ ผู้กล่าวซึ่งคำสัตย์โดยปกติ สจฺฉฉาณน ด้วยสัจฉญาณ จตฺตุนฺ สจฺฉานํ โสฬสหาการิ สจฺฉิกตตฺตา เพราะความที่แห่งสัจจะ ท. สี่ เป็นสภาวะ อันตน กระทำให้แจ้งแล้ว โดยอาการ ท. ๑๖” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สจฺฉวาทินฺนฺติ ว่า “สจฺฉวาทินํ” ดังนี้ ๕

บทว่า “สจฺฉวาทินํ” ความว่า ผู้มักกล่าวคำสัตย์ด้วยสัจฉญาณ เพราะความที่สัจจะ ๔ เป็นสภาวะอันตนกระทำให้แจ้งแล้วโดยอาการ ๑๖

“สจฺฉวาทินํ” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “จตฺตุนฺ วิเสสนะของ สจฺฉานํ ภาวาทิสัมพันธ์ใน สจฺฉิกตตฺตา โสฬสหาการิ วิเสสนะของ อากาเรหิ ๑ ตติยาวิเสสใน สจฺฉิกตตฺตา ๑ เหตุใน สจฺฉวาทินํ สจฺฉฉาณน ภาระใน สจฺฉวาทินํ ๑ วิเสสนะของ ปุคฺคล” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๑ ลิงคัตตะ ๕

๑๙. **อดุตโน กมฺม กุพฺพานนฺติ** อดุตโน กมฺมํ นาม ติสฺโส สิกฺขา, ตา ปุรยฺมานนฺติ อดุโถ ฯ

“อดุตโน กมฺม กุพฺพานนฺติ (คาถาปาทสฺส) “อดุตโน กมฺมํ นาม ติสฺโส สิกฺขา, ตา (ติสฺโส สิกฺขา) ปุรยฺมานนฺติ อดุโถ ฯ

อดุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “สิกฺขา อ.สิกฺขา ท. ติสฺโส สาม กมฺมํ นาม ชื่อว่ากรงาน อดุตโน ของตน, ตา (ติสฺโส สิกฺขา) ยังสิกฺขา ท. สาม เหล่านั้น ปุรยฺมาน ให้เต็ม อยู่” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “อดุตโน กมฺม กุพฺพานนฺติ ว่า “อดุตโน กมฺม กุพฺพาน” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “อดุตโน กมฺม กุพฺพาน” ความว่า สิกฺขา ๓ ชื่อว่ากรงานของตน, ยังสิกฺขา ๓ เหล่านั้นให้เต็มอยู่

“อดุตโน กมฺม กุพฺพาน” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อดุโถ “อดุตโน สามีสัมพันธะใน กมฺมํ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ กมฺมํฯ วิเสสนะ ของ สิกฺขา ติสฺโส วิเสสนะของ สิกฺขาฯ ลิงคัตถะ, ตา ก็ดี ติสฺโส ก็ดี วิเสสนะของ สิกฺขาฯ การิตกัมมะไน ปุรยฺมานํฯ วิเสสนะของ ปุคฺคัล” อิติศัพท์ สรุปะไน อดุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๐. **ตํ ชโนติ** ตํ ปุคฺคัลํ โลกียมฺหาชนํ ปิยํ กโรติ ทฏฺฐกาโม วนฺทิตฺตกาโม จตฺตปฺปจฺเจยน ปุชฺเชตฺตกาโม โหติเยวาติ อดุโถ ฯ

“ตํ ชโนติ (ปททวยสฺส) “ตํ ปุคฺคัลํ โลกียมฺหาชนํ ปิยํ กโรติ ทฏฺฐกาโม วนฺทิตฺตกาโม จตฺตปฺปจฺเจยน ปุชฺเชตฺตกาโม โหติ เอว” อิติ อดุโถ ฯ

อดุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “โลกียมฺหาชนํ อ.มฺหาชนผู้อยู่ในโลก กโรติ ย่อมกระทำ ตํ ปุคฺคัลํ ซึ่งบุคคลนั้น ปิยํ ให้เป็นที่รัก ทฏฺฐกาโม คือว่าเป็นผู้ใคร่เพื่ออันเห็น วนฺทิตฺตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันไหว้ ปุชฺเชตฺตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบูชา จตฺตปฺปจฺเจยน ด้วย ปัจจัยสี่ โหติ เอว ย่อมเป็นนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “ตํ ชโนติ ว่า “ตํ ชโน” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “**ตัม ชโน**” ความว่า โลกียมหาชน ย่อมทำบุคคลนั้นให้เป็นที่รัก คือว่าเป็นผู้ใคร่เพื่ออันเห็น เป็นผู้ใคร่เพื่ออันไหว เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบูชาด้วยปัจจัย ๔ นั้นแหละ

“**ตัม ชโน**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทพวยสสุฯ สามีสัมพันธะไน อตฺโถ “โลกียมหาชน สุธกัตตไน กโรติ และ โหติ กโรติ กิติ โหติ กิติ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตัม วิเสสณะของ ปุคฺคลํฯ อวุตตกัมมะไน กโรติ ปิยํ วิกตีกัมมะไน กโรติ ทฏฺฐกาโม กิติ วณฺทิตฺตกาโม กิติ ปุเชตฺตกาโม กิติ วิกตีกัตตไน โหติ จตฺตปฺปจฺเจยน กรณะไน โหติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โหติ ปิยํ กโรติ วิวริยะไน ทฏฺฐกาโม วณฺทิตฺตกาโม จตฺตปฺปจฺเจยน ปุเชตฺตกาโม โหติ เอวฯ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๒๑. เทสนาวसानะ สพฺเพปิ เต ทารกา โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหีสฺสุติ ฯ

เทสนาวसानะ สพฺเพปิ เต ทารกา โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหีสฺสุ อิติ ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา **เต ทารกา** อ.เด็ก ท. เหล่านั้น **สพฺเพปิ** แม้ทั้งปวง **ปติฏฺฐหีสฺสุ** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **โสตาปตฺติผล** ในโสตาปตฺติผล **อิติ** ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา เด็กเหล่านั้นแม้ทั้งปวง ตั้งอยู่เฉพาะแล้วในโสตาปตฺติผล ดังนี้แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมีไน ปติฏฺฐหีสฺสุ อปิตัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สพฺเพฯ กิติ เต กิติ วิเสสณะของ ทารกาฯ สุธกัตตไน ปติฏฺฐหีสฺสุฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปตฺติผล วิสยาธาระไน ปติฏฺฐหีสฺสุ อิติศัพท์ สมาปนะ ฯ

ปญฺจสตทการวตฺถุ ฯ

ปญฺจสตทการวตฺถุ (นิญฺจิตํ)

ปญฺจสตทการวตฺถุ อ.เรื่องแห่งเด็กมีร้อยห้าเป็นประมาณ (**นิญฺจิตํ**) จบแล้ว ฯ

ปญฺจสตทการวตฺถุ สุธกัตตไน นิญฺจิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องเด็กประมาณ ๕๐๐ คน

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

ปัญจสัตถารกวดตุ

เป็นฉนฺธิ์ต้ปฐิสส์มาส โดยมีฉนฺธิ์ทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสส์มาส และวิเสสณฺพพทกัมมธารย-
สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปญจสตา, ทารกา. (ปญจ + สต + มตฺตา) ฉนฺธิ์ทวิป-
ทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสส์มาส, มัชฌิมโลปสมาส ลบ มตฺตาคัพท

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ห้า มตฺตา เป็นประมาณ เยสฺ (ทารกาน) แห่งเด็ก ท. เหล่า
ใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่าปญจสต
(มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่เด็กทั้งหลาย

๒. ปญจสตา จ เต ทารกา จาติ ปญจสัตถารกา. (ปญจสต + ทารก) วิเสสณฺพพทก-
กัมมธารยสมาส

ปญจสตา จ อ.มีร้อยห้าเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.มีร้อยห้าเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น
ทารกา จ เป็นเด็กด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปญจสัตถารกา ชื่อว่าปญจสัตถารก. (เด็กมี ๕๐๐ คนเป็น
ประมาณ, เด็กมีประมาณ ๕๐๐ คน)

๓. อญฺญตรพฺราหฺมณสฺส วตฺตุ อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺตุ. (อญฺญตรพฺราหฺมณ + วตฺตุ) ฉนฺธิ์-
ต้ปฐิสส์มาส

วตฺตุ อ.เรื่อง ปญจสัตถารกานํ แห่งเด็กมีร้อยห้าเป็นประมาณ ท. ปญจสัตถารกวดตุ
ชื่อว่าปญจสัตถารกวดตุ. (เรื่องเด็กมี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, เรื่องเด็กมีประมาณ ๕๐๐ คน)

อนตรามคค์

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคฺสฺส อนฺตรา อนฺตรามคค์. (อนฺตรา + มคค)

อนฺตรา ในระหว่าง มคคฺสฺส แห่งหนทาง อนฺตรามคค์ ชื่อว่าอนฺตรามคค. (ระหว่างทาง)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส
ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

อสีติมหาเถรา

เป็นอสมาทาทิคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสีติ มหาเถรา อสีติมหาเถรา. (อสีติ + มหาเถร)

มหาเถรา อ.พระมหาเถระ ท. อสีติ แปลสืบรูป อสีติมหาเถรา ชื่อว่าอสีติมหาเถร. (พระมหา
เถระ ๘๐ รูป)

ปญจสตภิกขุปริวารโ, สตถา

เป็นจัญญทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีจัญญทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส และวิเสสน-
บุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปญจสตา, ภิกขุ. (ปญจ + สต + มตฺตา) จัญญทวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส, มัจฉะโลปสมาส ลบ มตฺตาศัพท์

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ท้า มตฺตา เป็นประมาณ เยส (ภิกขุ) แห่งภิกษุ ท. เหล่า
ใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่าปญจสต
(มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย

๒. ปญจสตา จ เต ภิกขุ จาติ ปญจสตภิกขุ. (ปญจสตา + ภิกขุ) วิเสสนบุพพทกัมม-
ธารยสมาส

ปญจสตา จ อ.มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น
ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปญจสตภิกขุ ชื่อว่าปญจสตภิกขุ. (ภิกษุมี ๕๐๐ รูปเป็น
ประมาณ, ภิกษุมีประมาณ ๕๐๐ รูป)

๓. ปญจสตภิกขุ ปริวารโ ยสฺสาติ ปญจสตภิกขุปริวารโ, สตถา. (ปญจสตภิกขุ + ปริวาร)
จัญญทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ปญจสตภิกขุ อ.ภิกษุผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. ปริวารโ เป็นปริวาร ยสฺส (สตุฏโ) ของ
พระศาสดาใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สตถา) อ.พระศาสดานั้น ปญจสตภิกขุปริวารโ
ชื่อว่าปญจสตภิกขุปริวาร (มีภิกษุมีประมาณ ๕๐๐ รูปเป็นปริวาร), ได้แก่พระศาสดา.

จณทิวโส

เป็นฉัฏฐิตุปปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จณสฺส ทิวโส จณทิวโส. (จณ + ทิวส)

ทิวโส อ.วัน จณสฺส แห่งมทรสพ จณทิวโส ชื่อว่าจณทิวส. (วันแห่งมทรสพ)

ปวปจฺฉิโย

เป็นฉัฏฐิตุปปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปวานํ ปจฺฉิโย ปวปจฺฉิโย. (ปว + ปจฺฉิ)

ปจฺฉิโย อ.กระเช้า ท. ปวานํ แห่งขนม ท. ปวปจฺฉิโย ชื่อว่าปวปจฺฉิโย. (กระเช้าขนมทั้งหลาย)

คตกาโล

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คตฺถฺยํ ตํ กาโล จาติ คตกาโล. (คต + กาล)

คตํ จ อ.เป็นที่ไปแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
คตกาโล ชื่อว่าคตกาล. (กาลเป็นที่ไปแล้ว)

ปวสํมิโก

เป็นฉัฏฐิตุปปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปวานํ สํมิโก ปวสํมิโก. (ปว + สํมิ)

สํมิโก อ.เจ้าของ ปวานํ แห่งขนม ท. ปวสํมิโก ชื่อว่าปวสํมิโก. (เจ้าของขนม)

เอกปุคฺคโล

เป็นอสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ปุคฺคโล จาติ เอกปุคฺคโล. (เอก + ปุคฺค)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ปุคฺคโล จ เป็นบุคคลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เอก-
ปุคฺคโล ชื่อว่าเอกปุคฺค. (บุคคลหนึ่ง)

ภิกขุสงฆ์

เป็นภิกษุผู้ดีปรีดีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณี สงฆ์ ภิกขุสงฆ์. (ภิกขุ + สงฆ์)

สงฆ์ อ.หมู่ ภิกขุณี แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฆ์ ชื่อว่าภิกขุสงฆ์. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

รุกขมูล

เป็นภิกษุผู้ดีปรีดีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุกขสัล มูล รุกขมูล. (รุกข + มูล)

มูล อ.โคน รุกขสัล ของต้นไม้ รุกขมูล ชื่อว่ารุกขมูล. (โคนต้นไม้)

มหากัสสปตเถโร

เป็นวิเศษสุดตรบทุกมหารายสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหากัสสป จ โส เถโร จาติ มหากัสสปตเถโร. (มหากัสสป + เถโร)

มหากัสสป จ อ.พระมหากัสสปะด้วย โส อ.พระมหากัสสปะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย
อติ เพราะเหตุนี้ มหากัสสปตเถโร ชื่อว่ามหากัสสปตเถโร. (พระมหากัสสปะผู้เถระ, พระมหากัสสปเถระ)

อุปัชฌาย์, ทารกา

เป็นจตุตถีทวีปทศยาธิกรณพหุพีทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปัชฌาย์ สนิท เยสนติ อุปัชฌาย์, ทารกา. (อุปัชฌาย์ + สนิท)

สนิท อ.ความรัก อุปัชฌาย์ เกิดขึ้นแล้ว เยสน (ทารกา) แก่เด็ก ท. เหล่าใด อติ เพราะ
เหตุนี้ (เต ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่านั้น อุปัชฌาย์ ชื่อว่าอุปัชฌาย์ (ผู้มีความรักอันเกิดขึ้น
แล้ว), ได้แก่เด็กทั้งหลาย.

ปิตุเวโค

เป็นภิกษุผู้ดีปรีดีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิตุยา เวโค ปิตุเวโค. (ปิตุ + เวโค)

เวโค อ.กำลัง ปิตุยา แห่งปิตุ ปิตุเวโค ชื่อว่าปิตุเวโค. (กำลังแห่งปิตุ)

ปริปัญณสรีรา, ทารกา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺสยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปริปัญณานิ สรีรานิ เยสนฺติ ปริปัญณสรีรา, ทารกา. (ปริปัญณ + สรีร)

สรีรานิ อ.สรีร ท. เยสํ (ทารกานํ) แห่งเด็ก ท. เหล่าใด ปริปัญณานิ เต็มรอบแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ทารกา) อ.เด็ก ท. เหล่านั้น ปริปัญณสรีรา ชื่อว่าปริปัญณสรี (มีสรีระอันเต็มรอบแล้ว), ได้แก่เด็กทั้งหลาย.

ปญจปติฏฺฐิจิโต

เป็นทตฺติยาตปฺปรัสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ องคคัพท มิวีเคราะหฺว่า

ปญจ องคานิ ปติฏฺฐิจิโต ปญจปติฏฺฐิจิโต. (ปญจ + องค + ปติฏฺฐิจิโต)

ปติฏฺฐิจิโต อ.อันตั้งไว้เฉพาะ องคานิ ซึ่งองค์ ท. ปญจ ห้า ปญจปติฏฺฐิจิโต ชื่อว่าปญจปติฏฺฐิจิต (อันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ ๕, เบญจางคประดิษฐ์)

ปริโฆคารวสานํ

เป็นฉัฏฐีตปฺปรัสสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปริโฆคสฺส อวสานํ ปริโฆคารวสานํ. (ปริโฆค + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง ปริโฆคสฺส แห่งการปริโฆค ปริโฆคารวสานํ ชื่อว่าปริโฆคารวสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งการปริโฆค)

มุโขโลกนํ

เป็นฉัฏฐีตปฺปรัสสมาส มิวีเคราะหฺว่า

มุขสฺส โอลิกนํ มุโขโลกนํ. (มุข + โอลิกน)

โอลิกนํ อ.การแลดู มุขสฺส ซึ่งหน้า มุโขโลกนํ ชื่อว่ามุโขโลกน. (การแลดูหน้า)

เทวมนุสฺสา

เป็นอิติวโรคฺยทวันทสมาส มิวีเคราะหฺว่า

เทวา จ มนุสฺสา จ เทวมนุสฺสา. (เทว + มนุสฺส)

เทวา จ อ.เทวตา ท. ด้วย มนุสส์ล่า จ อ.มนุษย์ ท. ด้วย เทวมนุสส์ล่า ชื่อว่าเทวมนุสส์.
(เทวตาและมนุษย์ทั้งหลาย)

จตุปปจจยปู้ชา

เป็นตติยาตปปริสส์มาส โดยมีอสมาทารทิสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุตาโร ปจจยา จตุปปจจยา. (จตุ + ปจจย) อสมาทารทิสส์มาส
ปจจยา อ.ปัจจัย ท. จตุตาโร ลี จตุปปจจยา ชื่อว่าจตุปปจจย. (ปัจจัย ๔)
๒. จตุปปจจเยทิ ปู้ชา จตุปปจจยปู้ชา. (จตุปปจจย + ปู้ชา) ตติยาตปปริสส์มาส
ปู้ชา อ.การปู้ชา จตุปปจจเยทิ ด้วยปัจจัยลี ท. จตุปปจจยปู้ชา ชื่อว่าจตุปปจจยปู้ชา. (การ
ปู้ชาด้วยปัจจัย ๔)

สัสทสสันสมปนโน, ภิกขุ

เป็นตติยาตปปริสส์มาส โดยมีอิติรโรยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัสถญ ทสสันญจ สัสทสสันนิ. (สัส + ทสสัน) อิติรโรยคทวันทสมาส
สัส จ อ.ศีลด้วย ทสสัน จ อ.ทสสันด้วย สัสทสสันนิ ชื่อว่าสัสทสสัน. (ศีลและ
ทสสันะทั้งหลาย)
๒. สัสทสสันเทิ สมปนโน สัสทสสันสมปนโน, ภิกขุ. (สัสทสสัน + สมปนโน) ตติยาตปปริส
สมาส
(ภิกขุ) อ.ภิกขุ สมปนโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว สัสทสสันเทิ ด้วยศีลและทสสันะ ท. สัสทสสัน-
สมปนโน ชื่อว่าสัสทสสันสมปนโน (ผู้ถึงพร้อมด้วยศีลและทสสันะ), ได้แก่ภิกขุ.

ธมมฏโจ, ภิกขุ

เป็นลัตตมัตปปริสส์มาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตูลาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

- ธมเม ตัญจัตติ ธมมฏโจ, ภิกขุ. (ธมมสททุปปท + จา คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป +
อปัจจัย)
- (โย ภิกขุ) อ.ภิกขุใด ตัญจติ ย่อมตั้งอยู่ ธมเม ในธรรม อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุ)
อ.ภิกขุนั้น ธมมฏโจ ชื่อว่าธมมฏจ (ผู้ตั้งอยู่ในธรรม), ได้แก่ภิกขุ.

สัจจวาที, ภิกขุ

เป็นทติยาตปฺปรีสสฺมาส, กิตฺตตสฺมาส, กัตตฺรูป, ตสฺสีสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
สัจจํ วทติ สึเลนาติ สัจจวาที, ภิกขุ. (สัจจสทฺทูปปท + วท วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูด
ชัด + ณีปัจจย)

(โย ภิกขุ) อ.ภิกษุใด วทติ ย่อมกล่าวว สัจจํ ซึ่งคำสัตยํ สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น สัจจวาที ชื่อว่าสัจจวาที (ผู้กล่าวคำสัตยโดยปกติ), ได้แก่ภิกษุ.

จตุปปาริสฺสฺทิสฺสํ

เป็นสมาหารทิกุสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
จตุตาริ ปาริสฺสฺทิสฺसानิ จตุปปาริสฺสฺทิสฺสํ. (จตุ + ปาริสฺสฺทิสฺสํ)
ปาริสฺสฺทิสฺसानิ อ.ปาริสฺสฺทิสฺสํ ท. จตุตาริ สึ จตุปปาริสฺสฺทิสฺสํ ชื่อว่าจตุปปาริสฺสฺทิสฺส. (ปาริสฺสฺทิส-
สฺสํ ๔)

มคฺคผลสํปยุตฺตํ, สัมมาทสฺสนํ

เป็นตติยาตปฺปรีสสฺมาส โดยมีอิตฺตริตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
๑. มคฺคา จ ผลานิ มคฺคผลานิ. (มคฺค + ผล) อิตฺตริตรโยคทวันทสฺมาส
มคฺคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคฺคผลานิ ชื่อว่ามคฺคผล. (มรรค
และผลทั้งหลาย)
๒. มคฺคผลเลทิ สํปยุตฺตํ มคฺคผลสํปยุตฺตํ, สัมมาทสฺสนํ. (มคฺคผล + สํปยุตฺต) ตติยา-
ตปฺปรีสสฺมาส
(สัมมาทสฺสนํ) อ.สัมมาทสฺสนะ สํปยุตฺตํ อันประกอบพร้อมแล้ว มคฺคผลเลทิ ด้วยมรรค
และผล ท. มคฺคผลสํปยุตฺตํ ชื่อว่ามคฺคผลสํปยุตฺต (ประกอบด้วยมรรคและผล), ได้แก่สัมมาทสฺสนะ.

นวิโร, โลกุตตรธมฺโม

เป็นนวิฐิวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
นวิ วิธํ ยสฺสาติ นวิโร, โลกุตตรธมฺโม. (นวิ + วิธ)
วิธํ อ.อย่าง ท. นวิ เก้า ยสฺส (โลกุตตรธมฺมสฺส) แห่งโลกุตตรธรรมใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส โลกุตตรธมฺโม) อ.โลกุตตรธรรมนั้น นวิโร ชื่อว่านวิโร (มี ๙ อย่าง), ได้แก่

โลกุตตรธรรม.

สัจฉิกตโลกุตตรธมโม, ปุคฺคโล

เป็นตติยาทวีปตูลยาธิกรณพหุพีหิธมัส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลกุตโร จ โส ธมโม จาติ โลกุตตรธมโม. (โลกุตตร + ธมม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

โลกุตโร จ อ.อันเป็นโลกุตตระด้วย โส อ.อันเป็นโลกุตตระนั้น ธมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โลกุตตรธมโม ชื่อว่าโลกุตตรธมม. (ธรรมอันเป็นโลกุตตระ, โลกุตตรธรรม)

๒. สัจฉิกโต โลกุตตรธมโม เยนาคิ สัจฉิกตโลกุตตรธมโม, ปุคฺคโล. (สัจฉิกต + โลกุตตรธมม) ตติยาทวีปตูลยาธิกรณพหุพีหิธมัส

โลกุตตรธมโม อ.ธรรมอันเป็นโลกุตตระ เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคโล สัจฉิกโต กระทำให้แจ้งแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ สัจฉิกตโลกุตตรธมโม ชื่อว่าสัจฉิกตโลกุตตรธมม (ผู้มีธรรมอันเป็นโลกุตตระอันทำให้แจ้งแล้ว, ผู้มีโลกุตตรธรรมอันทำให้แจ้งแล้ว), ได้แก่บุคฺคล.

สัจฉิกตตต

เป็นภาวัตถิต มิวเคราะห์ว่า

สัจฉิกตสส ภาวโ สัจฉิกตตต. (สัจฉิกต + ตตปัจจย)

ภาวโ อ.ความเป็น (อตตนา) สัจฉิกตสส (สัจจสส) แห่งสัจจะ อันอันตน กระทำให้แจ้งแล้ว สัจฉิกตตต ชื่อว่าสัจฉิกตตต. (ความที่สัจจะเป็นสภาวะอันตนทำให้แจ้งแล้ว)

โลกิยมหาชน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลเก วสตีติ โลกियो, มหาชน. (โลก + อียปัจจย) สังสฺฐาเทยนกัตถตตติ

(โย มหาชน) อ.มหาชนใด วสตี ย่อมอยู่ โลเก ในโลก อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มหาชน) อ.มหาชนนั้น โลกियो ชื่อว่าโลกิย (ผู้อยู่ในโลก), ได้แก่มหาชน.

๒. โลกियो จ โส มหาชน จาติ โลกิยมหาชน. (โลกิย + มหาชน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

โลกียो ज ओ.ผู้อยู่ในโลกด้วย โส ओ.ผู้อยู่ในโลกนั้น มหาชนो ज เป็นมหาชนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โลกियมหาชนो ชื่อว่าโลกियมหาชน. (มหาชนผู้อยู่ในโลก, โลกियมหาชน)

ทฏฐกาโม, ชโน

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตุสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
ทฏฐุ กาเมตติ ทฏฐกาโม, ชโน. (ทฏฐุสทหูปปท + กมุ กนฺติยํ ในความใคร่ + ฌปฺปัจจย)
(โย ชโน) อ.ชนฺโต กาเมติ ย่อมใคร่ ทฏฐุ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ชโน) อ.ชน
นั้น ทฏฐกาโม ชื่อว่าทฏฐกาม (ผู้ใคร่เพื่ออันเห็น, ผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า), ได้แก่ชน.

วนทิตฺตกาโม, ชโน

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตุสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
วนทิตฺตํ กาเมตติ วณทิตฺตกาโม, ชโน. (วนทิตฺตํทหูปปท + กมุ กนฺติยํ ในความใคร่ + ฌปฺปัจจย)
(โย ชโน) อ.ชนฺโต กาเมติ ย่อมใคร่ วณทิตฺตํ เพื่ออันไหว้ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ชโน) อ.ชน
นั้น วณทิตฺตกาโม ชื่อว่าวณทิตฺตกาม (ผู้ใคร่เพื่ออันไหว้), ได้แก่ชน.

ปุเชตฺตกาโม, ชโน

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตุสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
ปุเชตฺตํ กาเมตติ ปุเชตฺตกาโม, ชโน. (ปุเชตฺตํทหูปปท + กมุ กนฺติยํ ในความใคร่ + ฌปฺปัจจย)
(โย ชโน) อ.ชนฺโต กาเมติ ย่อมใคร่ ปุเชตฺตํ เพื่ออันบูชา อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ชโน) อ.ชน
นั้น ปุเชตฺตกาโม ชื่อว่าปุเชตฺตกาม (ผู้ใคร่เพื่ออันบูชา), ได้แก่ชน.

เทสนาวสานํ

เป็นฉนฺนัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)
อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบ
พระเทศนา)

๘. อนาคามิตุเถรวตถุ ฯ [๑๗/๑]

อนาคามิตุเถรวตถุ (มยา วุจเจเต) ฯ

อนาคามิตุเถรวตถุ อ.เรื่องแห่งพระเถระผู้เป็นอนาคามี
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทธรโมสยะ) (วุจเจเต) จะกล่าว ฯ

อนาคามิตุเถรวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิหิตกัตตาใน วุจเจเต ฯ

๘. เรื่องพระเถระผู้เป็นอนาคามี

๑. “**ฉนุทชาโตติ** อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เอกํ อนาคามิตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เอกํ อนาคามิตฺเถรํ อารพฺภ “**ฉนุทชาโตติ** อิมํ ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา **วิหรนฺโต** เมื่อประทับ **เขตฺวเน** ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน **อารพฺภ** ทรงปรารภ **อนาคามิตฺเถรํ** ซึ่งพระเถระผู้เป็นอนาคามี **เอกํ** รูปหนึ่ง **กเถสิ** ตรัสแล้ว **อิมํ ฌมฺมเทสนํ** ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “**ฉนุทชาโตติ**” ว่า “**ฉนุทชาโต**” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเขตวัน ทรงปรารภพระเถระผู้เป็นอนาคามีรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า “**ฉนุทชาโต**” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

สตุถา สุทกัตตาใน กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “**ฉนุทชาโต**” สรุปะไน อิติ ฯ ศัพทํ อาทยัตถะไน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฌมฺมเทสนํ ฯ อวุตตกัมมะไน กเถสิ เขตฺวเน วิสยาธาระไน วิหรนฺโต ฯ อัปภันตรกิริยาของ สตุถา เอกํ วิเสสณะของ อนาคามิตฺเถรํ ฯ อวุตตกัมมะไน อารพฺภ ฯ สมานกาลกิริยาไน กเถสิ ฯ

๒. เอกทิวสํ หิ ตํ เถรํ สทฺธิวิหาริกา ปุจฺฉิสฺสุ “อตุถิ ปน โว ภนฺเต วิเสสชาติโมติ ฯ

หิ” ดังจะกล่าวโดยพิสดาร **เอกทิวสํ** ในวันหนึ่ง **สทฺธิวิหาริกา** อ.สัทธาวิหาริก ท.

ปุจฉิสุ ถามแล้ว ต่ เถโร ซึ่งพระเถระนั้น อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ วิเสสาธคโม อ.การบรรลुซึ่งคุณวิเศษ โว ของท่าน อตฺถิ มีอยู่หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง พวกสัทธิวิหาริกถามพระเถระนั้นว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็การบรรลุคุณวิเศษของท่าน มีอยู่หรือ ?” ดังนี้

หิศัพท วิตถารโชตกะ เอกทิวสํ ทุตติยากาลสัตตมีใน ปุจฉิสุ สหฺริวิหาริกา สหฺรทกัตตา ใน ปุจฉิสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ เถโรฯ อุตตตกัมมะใน ปุจฉิสุ “ภนฺเต อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ วิเสสาธคโม สหฺรทกัตตาใน อตฺถิฯ กิริยาบท กัตตฺวาจก โว สามีสัมพันธะใน วิเสสาธคโม” อิติศัพท อากาละใน ปุจฉิสุ ฯ

๓. เถโร “อนาคามิผลํ นาม คหฺภูจาปี ปาปุณฺณติ, อรหฺตตํ ปตฺตกาเลเยว เตหิ สหฺริ กเถสุสามีติ หรายมาโน กิณฺจิ อกเถตฺวา ว กาลกโต สหฺรทาวาสเทวโลเก นิพฺพตฺติ ฯ

เถโร “อนาคามิผลํ นาม คหฺภูจาปี ปาปุณฺณติ, (อหํ) อรหฺตตํ ปตฺตกาเล เอว เตหิ (สหฺริวิหาริกเห) สหฺริ กเถสุสามีติ (จินฺเตตฺวา) หรายมาโน กิณฺจิ (วจนํ) อกเถตฺวา ว กาลกโต (หุตฺวา) สหฺรทาวาสเทวโลเก นิพฺพตฺติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “คหฺภูจาปี แม้อ.คฤหัสถ์ ท. ปาปุณฺณติ ย่อมบรรลุ อนาคามิผลํ นาม ชื่อซึ่งอนาคามิผล, (อหํ) อ.เรา กเถสุสามิ จักกล่าว สหฺริ กับ เตหิ (สหฺริวิหาริกเห) ด้วยสัทธิวิหาริก ท. เหล่านั้น ปตฺตกาเล เอว ในกาลเป็นที่บรรลุแล้วนั้นเทียว อรหฺตตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์” อิติ ดังนี้ หรายมาโน ละอายอยู่ อกเถตฺวา ไม่กล่าวแล้ว กิณฺจิ (วจนํ) ซึ่งคำอะไรๆ กาลกโต เป็นผู้ที่มีกาละอันกระทำแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว สหฺรทาวาส-เทวโลเก ในเทวโลกชื่อว่าสหฺรทาวาส ฯ

พระเถระคิดว่า “แม้พวกคฤหัสถ์ ย่อมบรรลุชื่ออนาคามิผล, เราจักกล่าวกับพวกสัทธิ-วิหาริกเหล่านั้น ในกาลเป็นที่บรรลุพระอรหันต์เท่านั้น” ดังนี้ ละอายอยู่ ไม่กล่าวคำอะไรๆ เป็นผู้มรณภาพแล้ว บังเกิดแล้วในเทวโลกชั้นสหฺรทาวาส

เถโร สหฺรทกัตตาใน นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อปีศัพท อเปกชัตถะเข้ากับ คหฺภูจาฯ สหฺรทกัตตาใน ปาปุณฺณติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพท สัณฺญาโชตกะ

เข้ากับ อนาคามีผลๆ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณนติ, อหิ สุธรรกัตตาใน กเถสสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อรหตฺตํ สัมปาปุณียกัมมะใน ปตฺตกาเล เอวคัพพํ อวชาธนะ เข้ากับ ปตฺตกาเลๆ กาลสัตตมีใน กเถสสามิ เตหิ วิเสสณะของ สหุวิหริเกหิๆ สหัตถ- ดติยาเข้ากับ สหุวิหริๆ กิริยาวิเสสณะใน กเถสสามิ” อิติคัพพํ อากาธะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน หรายมาโนๆ อัปภันตริกิริยาของ เถโร กิณฺจ วิเสสณะของ วจฺหนํๆ อวุตตกัมมะใน อกเถตฺวา เอวคัพพํ อวชาธนะเข้ากับ อกเถตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา ใน กาลกโตๆ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ สหุชาวาสเทวโลเก วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ ฯ

๔. อถสฺส สหุวิหริกา โรทิตฺวา ปริเทวิตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วณฺทิตฺวา โรทฺหนฺตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิสฺสุ ฯ

อถ อสฺส (เถรสฺส) สหุวิหริกา โรทิตฺวา ปริเทวิตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วณฺทิตฺวา โรทฺหนฺตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น สหุวิหริกา อ.สัทธิวิหาริก ท. อสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น โรทิตฺวา ร้องไห้แล้ว ปริเทวิตฺวา คร่ำครวญแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สูสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา วณฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา โรทฺหนฺตฺวา ร้องให้อยู่เที่ยว นิสีทิสฺสุ นั่งแล้ว เอกมฺนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ครั้งนั้น พวกสัทธิวิหาริกของพระเถระนั้น ร้องไห้แล้ว คร่ำครวญแล้ว ไปสู่สำนักของ พระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ร้องให้อยู่ที่นั่นแหละ นั่งแล้ว ณ ที่สมควร

อถ กาลสัตตมี สหุวิหริกา สุธรรกัตตาใน นิสีทิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสณะของ เถรสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สหุวิหริกา โรทิตฺวา สมานกาลกิริยาใน ปริเทวิตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํๆ สัมปาปุณีย- กัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วณฺทิตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน วณฺทิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โรทฺหนฺตฺวา เอวคัพพํ อวชาธนะเข้ากับ โรทฺหนฺตฺวาๆ อัปภันตริกิริยาของ สหุวิหริกา เอกมฺนตํ วิสยาธาระใน นิสีทิสฺสุ ฯ

๕. อถ เน สตถา “กึ ภิกขเว โรทถาติ อาห ๕

อถ เน (ภิกขุ) สตถา “(ตุมฺเห) กึ ภิกขเว โรทถ” อิติ อาห ๕

อถ ครั้นนั้น สตถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว เน (ภิกขุ) กะภิกษุ ท. เหล่านั้น อิติ ว่า “ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. โรทถ ย่อมร้องไห้ กึ ทำไม ?” อิติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพวกภิกษุเหล่านั้นว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ ย่อมร้องไห้ทำไม ?”

อถ กาลสัตตมึ สตถา สุททกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตุวาก เน วิเสสณะของ ภิกขุ ๕ ออกิตกัมมะใน อาห “ภิกขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุททกัตตาใน โรทถ ๕ อาชยาตบทกัตตุวาก กิศัพท์ ปุจณัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๖. “อุปชฎาโย โน ภนฺเต กาลกโตติ ๕

(เต ภิกขุ) “อุปชฎาโย โน ภนฺเต กาลกโต (โหติ)” อิติ (อาหํสุ) ๕

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ อุปชฎาโย อ.พระอุปัชฌาย์ โน ของข้าพระองค์ ท. กาลกโต เป็นผู้มีการะ อันกระทำแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระอุปัชฌาย์ของพวกข้าพระองค์ เป็นผู้มรณภาพแล้ว”

เต วิเสสณะของ ภิกขุ ๕ สุททกัตตาใน อาหํสุ ๕ อาชยาตบทกัตตุวาก “ภนฺเต อาลปนะ อุปชฎาโย สุททกัตตาใน โหติ ๕ อาชยาตบทกัตตุวาก โน สามีสัมพันธะใน อุปชฎาโย กาลกโต วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหํสุ ๕

๗. “โหตุ ภิกขเว, มา จินฺตยิตถ, ฐวณฺโม นาเมโสติ ?

(สตถา “เอตํ การณํ) โหตุ ภิกขเว, (ตุมฺเห) มา จินฺตยิตถ, ฐวณฺโม นาม (โหติ) เอโส

(มรณธมฺโม)” อิติ (อาห) ?

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกษุ ท. (เอตํ การณํ) อ.เหตุ นั้น โหตุ จมฺมี, (ตมฺเห) อ.เธอ ท. มา จินฺตยิตถ อย่าคิดแล้ว, เอโส (มรณธมฺโม) อ.มรณธรรมนั้น ธฺวธมฺโม นาม ชื่อว่าเป็นธรรมอันเที่ยง (โหติ) ย่อม เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุ นั้น จมฺมี, พวกเธออย่าคิดแล้ว, มรณธรรม นั้น ชื่อว่าเป็นธรรมอันเที่ยง”

สตถา สุตฺรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “ภิกฺขเว อาลปนะ เอตํ วิเสสนะของ การณํฯ สุตฺรกัถตาใน โหตุฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก, ตมฺเห สุตฺรกัถตาใน จินฺตยิตถฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก มาศัพทํ ปฏิเสธะใน จินฺตยิตถ, เอโส วิเสสนะของ มรณธมฺโมฯ สุตฺรกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ ธฺวธมฺโมฯ วิกัถกัถตาใน โหติ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๘. “อาม ภนฺเต มยฺปิ ชานาม; อปิจ มยฺ อุปชฺฌายํ วิเสสธัมมํ ปุจฺฉิมฺหา, โส ภิกฺขุจิ อกเถตฺวาว กาลกโต, เตนฺมฺห ทุกฺขิตาติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “อาม ภนฺเต (เอวํ), มยฺปิ ชานาม; อปิจ มยฺ อุปชฺฌายํ วิเสสธัมมํ ปุจฺฉิมฺหา, โส (อุปชฺฌาย) ภิกฺขุจิ (วจนํ) อกเถตฺวาว กาลกโต (โหติ), เตน (มยฺ) อมฺห ทุกฺขิตาติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่า นั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอวํ) อ.อย่างนั้น, มยฺปิ แม้ อ.ข้าพระองค์ ท. ชานาม ย่อม รู้; อปิจ อีกอย่างหนึ่ง มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. ปุจฺฉิมฺหา ถามแล้ว วิเสสธัมมํ ซึ่งการ บรรลุซึ่งคุณวิเศษ อุปชฺฌายํ กะพระอุปัชฌาย์, โส (อุปชฺฌาย) อ.พระอุปัชฌาย์นั้น อกเถตฺวาว ไม่กล่าวแล้วเทียว ภิกฺขุจิ (วจนํ) ซึ่งคำอะไรๆ กาลกโต เป็นผู้ที่มีกาละ อันกระทำแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, เตน เพราะเหตุ นั้น (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. ทุกฺขิตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความทุกข์ อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้นพระเจ้าข้า, แม้พวก ข้าพระองค์ย่อมรู้, อีกอย่างหนึ่ง พวกข้าพระองค์ถามการบรรลุคุณวิเศษกะพระ-

อุปัชฌาย์, พระอุปัชฌาย์นั้น ไม่กล่าวคำอะไรๆ เลย เป็นผู้มรณภาพแล้ว, เพราะเหตุ
นั้น พวกข้าพระองค์ เป็นผู้ถึงความทุกข์แล้ว”

เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุธรกัตตาใน อาหังสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ
อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอวํ สัจจวาจกสิงคัตถะ, อปีคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ มยฺย
สุทธกัตตาใน ชานามๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อปีจ อปรนัย มยฺย สุธรกัตตาใน
ปุจฺฉิมฺหาๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปชฌายํ อกถิตกัมมะใน ปุจฺฉิมฺหา วิเสสาธคัม
อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิมฺหา, โส วิเสสณะของ อุปชฌายโอย สุธรกัตตาใน โหติๆ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก กิณฺณ วิเสสณะของ วจฺณํ อวุตตกัมมะใน อกเถตฺวา เอวคัพพํ อวธารณะ
เข้ากับ อกเถตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาลกโตๆ วิกิตกัตตาใน โหติ, เตน เหตุวัตถะ
มยฺย สุธรกัตตาใน อมฺหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทุกฺขิตาๆ วิกิตกัตตาใน อมฺห”
อิตีคัพพํ อากาเรใน อาหังสุ ฯ

๙. สตุถา “ภิกขเว มา จินฺตยิตฺถ, อุปชฌายเณ โว อนาคามิผลํ ปตฺตํ, โส ‘คิหิเปตํ
ปาปฺพนฺติ, อรหตฺตํ ปตฺตวาว เนสํ กเถสฺสามิ’ติ หรายนฺโต ตุมฺหากํ กิณฺณ อกเถตฺวาว
กาลํ กตฺวา สุกฺขาวาเสสุ นิพฺพตฺโต, อสฺสาสถ ภิกขเว, อุปชฌายโอย โว กาเมสุ
อปปปฏิพทฺธจิตฺตํ ปตฺโต อุกฺกัสนฺโตติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“ฉนฺทชาโต อนฺทชาเต, มนฺสา จ ฝุโฆ สียา;
กาเมสุ อปปปฏิพทฺธจิตฺโต ‘อุกฺกัสนฺโตติ วุจฺจติ’ติ ฯ

สตุถา “ภิกขเว (ตุมฺเห) มา จินฺตยิตฺถ, อุปชฌายเณ โว อนาคามิผลํ ปตฺตํ, โส (ตุมฺหากํ
อุปชฌายโอย) ‘คิหิปี เอตํ (อนาคามิผลํ) ปาปฺพนฺติ, (อหํ) อรหตฺตํ ปตฺตวาว เนสํ (สทฺธิวาทิกานํ)
กเถสฺสามิ’ อิติ (จินฺเตตฺวา) หรายนฺโต ตุมฺหากํ กิณฺณ (วจฺณํ) อกเถตฺวาว กาลํ กตฺวา สุกฺขาวาเสสุ
(เทเวสุ) นิพฺพตฺโต, (ตุมฺเห) อสฺสาสถ ภิกขเว, อุปชฌายโอย โว กาเมสุ อปปปฏิพทฺธจิตฺตํ ปตฺโต
อุกฺกัสนฺโต (โหติ)” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาม

“(โย ภิกขุ) ฉนฺทชาโต (เกณฺณิ) อนฺทชาเต (จ), มนฺสา จ ฝุโฆ สียา;
กาเมสุ อปปปฏิพทฺธจิตฺโต (จ), (โส ภิกขุ ปณฺทิตฺเตน) ‘อุกฺกัสนฺโตติ วุจฺจติ’ อิติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห)
อ.เธอ ท. มา จินฺตยิตฺถ อย่าคิดแล้ว, อนาคามิผลํ อ.อนาคามิผล อุปชฌายเณ อัน

พระอุปัชฌาย์ โว ของเธอ ท. ปตฺตํ บรรลุแล้ว, โส (ตุมุหากํ อุปชฌายโ) อ.พระอุปัชฌาย์ ของเธอ ท. นั้น (จิหฺเตตฺตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘คิหิปี แม้ อ.คฤหัสถ์ ท. ปาปฺพนฺตฺติ ย่อมบรรลุ เอตํ (อนาคามีผล) ซึ่งอนาคามีผลนั้น, (อหํ) อ.เรา ปตฺตวาท บรรลุแล้วเทียว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ กเถสฺสามิ จักบอก เหลสํ (สทฺธิวิหาริกานํ) แก่สทฺธิวิหาริก ท. เหล่านั้น’ อิติ ดังนี้ หรายฺนุโต ละอายอยู่ ออกเถตฺตวาท ไม่กล่าวแล้วเทียว ภิกฺขุ จวณํ ซึ่งคำอะไรๆ ตุมฺหากํ แก่เธอ ท. กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว สุตฺถาวาเสสฺสุ (เทเวสฺสุ) ในเทวดาท. ผู้อยู่ในชั้นสุทธาวาส, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. อสฺสสาสถ จงเบาใจเถิด, อุปชฌายโ อ.พระอุปัชฌาย์ โว ของเธอ ท. ปตฺโต ถึงแล้ว อปฺปฏฺวิพฺพทฺธจิตฺตํ ซึ่งจิตอันไม่ปฏิบัติแล้ว กาเมสฺสุ ในกาม ท. อุทฺธโสโต เป็นผู้ที่มีกระแสในเบื้องบน (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(โย ภิกฺขุ) อ.ภิกษุใด จฺนฺทฺชาโต เป็นผู้ที่มีฉันทะอันเกิดแล้ว (เกณฺจิ) อนกฺขาเต ในพระนิพพาน อันใครๆ ไม่กล่าวแล้ว (จ) ด้วย มนฺสา ธุญฺโฆ เป็นผู้ อันใจ กระทบแล้ว จ ด้วย อปฺปฏฺวิพฺพทฺธจิตฺโต เป็นผู้ที่มีจิตอันไม่ปฏิบัติแล้ว กาเมสฺสุ ในกาม ท. (จ) ด้วย สียา พึงเป็น, (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น (ปณฺทฺติเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก ‘อุทฺธโสโตติ ว่า ‘เป็นผู้ที่มีกระแสในเบื้องบน’ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าคิดแล้ว, อุปัชฌาย์ของพวกเธอ บรรลุอนาคามีผลแล้ว, อุปัชฌาย์ของพวกเธอ นั้น คิดว่า ‘แม้พวกคฤหัสถ์ ย่อมบรรลุอนาคามีผลนั้น, เราบรรลุพระอรหันต์แล้วเท่านั้น จึงจักบอกแก่สทฺธิวิหาริกเหล่านั้น’ ดังนี้ ละอายอยู่ ไม่กล่าวแล้วซึ่งคำอะไรๆ แก่พวกเธอเทียว ทำกาละแล้ว บังเกิดในเทวดาทั้งหลายชั้นสุทธาวาส, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเบาใจ, อุปัชฌาย์ของพวกเธอ ถึงจิตที่ไม่ปฏิบัติในกามทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีกระแสในเบื้องบน” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“ภิกษุใด พึงเป็นผู้มีฉันทะอันเกิดแล้วในพระนิพพานที่ใครๆ ไม่กล่าวแล้ว พึงเป็นผู้มีใจกระทบแล้ว และพึงเป็นผู้มีใจไม่ปฏิบัติแล้วในกามทั้งหลาย, ภิกษุนั้น อันบัณฑิตย่อมเรียกว่า

เป็นผู้มีกระแสในเบื้องต้น” ดังนี้

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺहे สุทธกัตตา ใน จินฺตยิตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาศฺพทฺ ปรุฏฺเฐระใน จินฺตยิตฺถ, อนาคามีผลํ วุตตกัมมะใน ปตฺตํ กิตฺตบทกัมมฺวาจาก อุปฺชฌาเยน อนภิหิตกัตตาใน ปตฺตํ โว สามีสัมพันธะใน อุปฺชฌาเยน, โส วิเสสณะของ อุปฺชฌาโยฯ สุทธกัตตาใน นิพฺพตฺโตฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน อุปฺชฌาโย ‘อปีศฺพทฺ อเปกขตฺถะเข้ากับ คีหิฯ สุทธกัตตาใน ปาปฺณนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอตฺ วิเสสณะของ อนาคามีผลํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณนฺติ, อหิ สุทธกัตตาใน กเถสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อรหตฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺวา เอวศฺพทฺ อวธารณะเข้ากับ ปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสุสามิ เนสํ วิเสสณะของ สทฺธิวิหาริกานํฯ สัมปทานใน กเถสุสามิ’ อิตฺติศฺพทฺ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทรายนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกริยาของ อุปฺชฌาโย ตุมฺหากํ สัมปทานใน อกเถตฺวาฯ กิณฺจ วิเสสณะของ วจฺนํฯ วุตตกัมมะใน อกเถตฺวาฯ เอวศฺพทฺ อวธารณะเข้ากับ อกเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวาฯ กาลํ วุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺโตฯ สุทฺธาวาเสสุ วิเสสณะของ เทเวสุฯ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺโต, ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺहे สุทธกัตตาใน อสฺสาสธฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก, อุปฺชฌาโย สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โว สามีสัมพันธะใน อุปฺชฌาโย กาเมสุ วิสยาธาระใน อปฺปปฏิพฺพทฺจิตฺตํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺโตฯ วิเสสณะของ อุปฺชฌาโย อุทฺธโสโต วิกิตฺกัตตาใน โหติ” อิตฺติศฺพทฺ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมิ วิเสสณะของ คาทํฯ วุตตกัมมะใน อาห

“โย วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ สุทธกัตตาใน สียาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก จฺนฺทฺชาโต วิกิตฺกัตตาใน สียา เกณฺจิ อนภิหิตกัตตาใน อนกฺขาเตฯ วิสยาธาระใน จฺนฺทฺชาโต มนฺสา อนภิหิตกัตตาใน ฌุญฺเฏฯ วิกิตฺกัตตาใน สียา กาเมสุ วิสยาธาระใน อปฺปปฏิพฺพทฺจิตฺโตฯ วิกิตฺกัตตาใน สียา จ สามศฺพทฺ ปทสมุจฺจยตฺถะเข้ากับ จฺนฺทฺชาโต อนกฺขาเต, มนฺสา ฌุญฺเฏ และ กาเมสุ อปฺปปฏิพฺพทฺจิตฺโต, โส วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ วุตตกัมมะใน วุจฺจติฯ อาชยาตบทกัมมฺวาจาก ปณฺทิตฺเตน อนภิหิตกัตตา

ใน วุจฺจติ ‘อุทฺธโสโต’ สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สัมภาวนาใน วุจฺจติ”
อิตติศัพท์ สรุปะไน อิมิ คาลัง ฯ

๑๐. ตตฺถ **ฉนฺทชาโตติ** กตฺตุมยตาฉนฺทวเสน ชาตฉนฺโท อุตฺสาหปฺปตฺโต ฯ

ตตฺถ (ปเทศุ) “**ฉนฺทชาโตติ** (ปทสฺส) “กตฺตุมยตาฉนฺทวเสน ชาตฉนฺโท อุตฺสาหปฺปตฺโต” (อิตติ
อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ชาตฉนฺโท** เป็นผู้มีมีความพอใจอันเกิดแล้ว **อุตฺสาหปฺปตฺโต**
คือว่าเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความอุตสาหะ **กตฺตุมยตาฉนฺทวเสน** ด้วยสามารถแห่งความ
พอใจในความเป็นแห่งบุคคลผู้ใคร่เพื่ออันกระทำ” (อิตติ) ดังนี้ **ตตฺถ (ปเทศุ) “ฉนฺท-**
ชาโตติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “**ฉนฺทชาโต**” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**ฉนฺทชาโต**” ความว่า เป็นผู้มีมีความพอใจอันเกิดแล้ว
คือว่าเป็นผู้ถึงความอุตสาหะ ด้วยสามารถแห่งความพอใจในความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะทำ

ตตฺถ วิเสสนะของ ปเทศุ นิทธารณะใน ปทสฺส “**ฉนฺทชาโต**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์
สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “กตฺตุมยตาฉนฺทวเสน ตติยาวิเสสนะ
ใน ชาตฉนฺโทฯ ก็ติ อุตฺสาหปฺปตฺโต ก็ติ วิทิกัตตาใน สียา ชาตฉนฺโท วิวริยะใน
อุตฺสาหปฺปตฺโตฯ วิวริณะ” อิตติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๑. **อนกฺขาเตติ** นิพฺพนาเน ฯ

“**อนกฺขาเตติ** (ปทสฺส) “**นิพฺพนาเน**” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**นิพฺพนาเน** ในพระนิพพาน” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“**อนกฺขาเตติ** ว่า “**อนกฺขาเต**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**อนกฺขาเต**” แปลว่า ในพระนิพพาน

“**อนกฺขาเต**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “**นิพฺพนาเน**
วิสยาธาระใน **ฉนฺทชาโต**” อิตติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๒. ตณฺหิ “อสุเกณ กตํ วา นีลาทีสุ เอวรูปํ วาติ อวตตพฺพตาย อนกฺขาตํ นาม ฯ

ตํ (นิพฺพานํ) หิ (ตสฺส นิพฺพานสฺส เกณจิ “นิพฺพานํ) อสุเกณ (ปจฺเจยน) กตํ วา นีลาทีสุ (วณฺเณสุ) เอวรูปํ วา (โหติ)” อิติ อวตตพฺพตาย อนกฺขาตํ นาม ฯ

หิ จริยังอยู่ ตํ (นิพฺพานํ) อ.พระนิพพานนั้น อนกฺขาตํ นาม ชื่อว่าอนกฺขาต (ตสฺส นิพฺพานสฺส เกณจิ อวตตพฺพตาย เพราะความที่ แห่งพระนิพพานนั้น เป็นสภาวะ อันใครๆ ไม่พึงกล่าว อิติ ว่า “(นิพฺพานํ) อ.พระนิพพาน อสุเกณ (ปจฺเจยน) กตํ วา เป็นสภาวะ อันปัจจยโน้น กระทำแล้วหรือ นีลาทีสุ (วณฺเณสุ) เอวรูปํ วา หรือ ว่า เป็นใน- สี ท. มีสีเขียวเป็นต้นหนา -สภาวะมีอย่างนี้เป็นรูป (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

แท้จริง พระนิพพานนั้น ชื่อว่าอนกฺขาต เพราะความที่พระนิพพานนั้น เป็นสภาวะ ที่ใครๆ ไม่พึงกล่าวว่า “พระนิพพาน เป็นสภาวะอันปัจจยโน้นทำแล้วหรือ หรือว่า ในบรรดาสีมีสีเขียวเป็นต้น เป็นสภาวะอันเห็นปานนี้

หิศัพท์ ทพฺหิกรณโชตกะ ตํ วิเสสณะของ นิพฺพานํ ํ ลิงคัตถะ ตสฺส วิเสสณะของ นิพฺพานสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อวตตพฺพตาย เกณจิ อนกฺขิตกัตตาใน อวตตพฺพตาย “นิพฺพานํ สุตฺรคัตตาใน โหติ ํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุเกณ วิเสสณะของ ปจฺเจยน ํ อนกฺขิตกัตตาใน กตํ ํ วิกิตกัตตาใน โหติ นีลาทีสุ วิเสสณะของ วณฺเณสุ ํ นิทธารณะ ใน เอวรูป ํ นิทธารณียะและวิกิตกัตตาใน โหติ วา สองศัพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ อสุเกณ กตํ และ นีลาทีสุ เอวรูปํ” อิติศัพท์ อากาเรใน อวตตพฺพตาย ํ เหตุโน อนกฺขาตํ นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ อนกฺขาต ํ วิเสสณะของ นิพฺพาน ํ

๑๓. มนสา จ ฝุโฏ สียาติ เหมฺจิมะหิ ตีหิ มคฺคผลจิตฺเตหิ ฝุโฏ ปุริโต ภาเวยฺย ฯ

“มนสา จ ฝุโฏ สียาติ (คาถาปาทสฺส) “เหมฺจิมะหิ ตีหิ มคฺคผลจิตฺเตหิ ฝุโฏ ปุริโต ภาเวยฺย” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เหมฺจิมะหิ ตีหิ มคฺคผลจิตฺเตหิ ฝุโฏ ปุริโต เป็นผู้ อัน จิตประกอบแล้วด้วยมรรคและผล ท. สาม อันมีในภายใต้ ถูกต้องแล้ว คือว่า ให้เต็ม แล้ว ภาเวยฺย พึงเป็น” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “มนสา จ

มุโฏ สียาติ ว่า “มนสา จ มุโฏ สียา” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “มนสา จ มุโฏ สียา” ความว่า พึงเป็นผู้ที่จิตที่ประกอบแล้วด้วย
มรรคผล ๓ ที่มีอยู่ในกายได้ถูกต้องแล้ว คือว่าให้เต็มแล้ว

“มนสา จ มุโฏ สียา” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาบาทสสุฯ สามีสัมพันธ์ใน
อตฺโถ “เหฏฺฐิเมหิ กัฏฺฐิ ตัฏฺฐิ กัฏฺฐิ วิเสสณะของ มคฺคผลจิตฺเตหิฯ อนภิตกัฏฺฐาใน มุโฏฯ
กัฏฺฐิ ปุริโต กัฏฺฐิ วิกิตกัฏฺฐาใน ภาเวยฺยฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจากขของ ภิกขุ เหฏฺฐิเมหิ ตัฏฺฐิ
มคฺคผลจิตฺเตหิ มุโฏ วิวริยะใน ปุริโตฯ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลึงคัฏฺฐะ ฯ

๑๔. อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโตติ อนาคามีมคฺควเสน กาเมสุ จ อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต ฯ

“อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโตติ (ปทสฺส) “อนาคามีมคฺควเสน กาเมสุ จ อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต เป็นผู้ที่มีจิตไม่ปฏิพัทธ์แล้ว กาเมสุ
ในกาม ท. อนาคามีมคฺควเสน ด้วยสามารถแห่งอนาคามีมรรค จ ด้วย” อิตติ ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบท “อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโตติ ว่า “อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต” ความว่า เป็นผู้ที่มีจิตไม่ปฏิพัทธ์แล้วในกามทั้งหลาย ด้วย
สามารถแห่งอนาคามีมรรค

“อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ
“อนาคามีมคฺควเสน ตติยาวิเสสณะใน อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต กาเมสุ วิสยาธาระใน
อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโตฯ วิกิตกัฏฺฐาใน สียา จศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ อนาคามีมคฺควเสน
กาเมสุ อปฺปปฏิพทฺธจิตฺโต” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลึงคัฏฺฐะ ฯ

๑๕. อุกุทฺธโสโตติ เอวฺรุโป ภิกขุ อวิหะสุ นิพพตฺติตฺวา ตโต ปฏฺฐาย ปฏฺฐิสนฺธิวเสน อกนิฏฺฐํ คจฺจนฺโต ‘อุกุทฺธโสโตติ วุจฺจติ, ตาทิสฺโส โว อฺปชฺชฌาโยติ อตฺโถ ฯ

“อุกุทฺธโสโตติ (ปทสฺส) “เอวฺรุโป ภิกขุ อวิหะสุ (เทเวสุ) นิพพตฺติตฺวา ตโต (ภาโต) ปฏฺฐาย
ปฏฺฐิสนฺธิวเสน อกนิฏฺฐํ คจฺจนฺโต (ปณฺฑิติน) ‘อุกุทฺธโสโตติ วุจฺจติ, ตาทิสฺโส (โหติ) โว
อฺปชฺชฌาโยติ อตฺโถ ฯ

อตฺถ โอ.อรรถ อิติ ว่า “ภิกขุ อ.ภิกษุ เอวรูปุ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป นิพพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว อวิเหสุ (เทเวสุ) ในเทวดา ท. ผู้อยู่ในภพชื่อว่าอวิหา คจฺจนฺโต ไปอยู่ อกนิฏฺฐํ สู่ภพชื่อว่าอกนิฏฐํ ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (ภาวโต) แต่ภพนั้น ปฏิสนธิวเสน ด้วยสามารถแห่งการปฏิสนธิ (ปณฺธิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า ‘อุทฺธโสโต ผู้มีกระแสในเบื้องบน’ อิติ ดังนี้, อุปชฺฌาโย อ.พระอุปัชฌาย์ โว ของเธอ ท. ตาทีโส เป็นผู้เช่นนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุทฺธโสโตติ ว่า “อุทฺธโสโต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อุทฺธโสโต” ความว่า ภิกษุผู้เห็นปานนี้ บังเกิดในเทวดาทั้งหลายผู้อยู่ในภพชื่อว่าอวิหา ไปอยู่สู่ภพอกนิฏฐํ จำเดิมแต่ภพนั้น ด้วยสามารถแห่งการปฏิสนธิ อันบัณฑิต ย่อมเรียกว่าผู้มีกระแสในเบื้องบน, พระอุปัชฌาย์ของพวกเขา เป็นผู้เช่นนั้น

“อุทฺธโสโต” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถ “เอวรูปุ วิเสสณะของ ภิกขุฯ วุตตกัมมะใน วุจฺจติฯ อาชยาตบทกัมมวาทก อวิเหสุ วิเสสณะของ เทเวสุฯ วิสยาธาระใน นิพพตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต ตโต วิเสสณะของ ภาวโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสณะใน คจฺจนฺโต ปฏิสนธิวเสน ตติยาวิเสสณะ ใน คจฺจนฺโต อกนิฏฺฐํ สัมปาปญฺเญกัมมะใน คจฺจนฺโตฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ภิกขุ ปณฺธิเตน อนภิตกัตตาใน วุจฺจติ ‘อุทฺธโสโต’ สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สัมภาวนาใน วุจฺจติ, อุปชฺฌาโย สุตฺรกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตาทีโส วิทิกัตตาใน โหติ โว สามีสัมพันธะใน อุปชฺฌาโย” อิตฺตศัพท์ สรุปะใน อตฺถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๖. เทสนาวสาเน เต ภิกขุ อรหตฺตผล ปติฏฺฐหีสุ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา เต ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปติฏฺฐหีสุ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อรหตฺตผล ในอรหัตผล ฯ

เวลาจบพระเทศนา พวกภิกษุเหล่านั้น ตั้งอยู่เฉพาะใน อรหัตผล

เทสนาวสาเน กาลสัตตมฺหิใน ปติฏฺฐหีสุ เต วิเสสณะของ ภิกขุฯ สุตฺรกัตตาใน ปติฏฺฐหีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อรหตฺตผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหีสุ ฯ

๑๗. มหาชนสุสาปิ สาตถิกา ฌมมเทสนา อโหสีติ ฯ

มหาชนสุสาปิ สาตถิกา ฌมมเทสนา อโหสิ อิติ ฯ

ฌมมเทสนา อ.พระธรรมเทศนา สาตถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจา มีประโยชน์
อโหสิ ได้มีแล้ว มหาชนสุสาปิ แม่แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ฯ

พระธรรมเทศนา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจา มีประโยชน์ ได้มีแล้วแม่แก่มหาชน
ดังนี้แล

ฌมมเทสนา สุทธกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทฺ อเปกขัตตะเข้ากับ
มหาชนสุส ฯ สัมปทานใน อโหสิ สาตถิกา วิกติกัตตาใน อโหสิ อิติศัพทฺ สมานปะ ฯ

อนาคามีตฺเถรวตฺถุ ฯ

อนาคามีตฺเถรวตฺถุ (นิฎฺฐิตํ)

อนาคามีตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระเถระผู้เป็นอนาคามี (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อนาคามีตฺเถรวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฎฺฐิตํ ฯ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องพระเถระผู้เป็นอนาคามี

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

อนาคามิตเถรวตถุ

เป็นฉนฺธิ์ต้ปฐิสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อนาคามี จ โส เถโร จาติ อนาคามิตเถโร. (อนาคามี + เถโร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

อนาคามี จ อ.ผู้เป็นอนาคามีด้วย โส อ.ผู้เป็นอนาคามีนั่น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนาคามิตเถโร ชื่อว่าอนาคามิตเถร. (พระเถระผู้เป็นอนาคามี)

๒. อนาคามิตเถรสส์ วตถุ อนาคามิตเถรวตถุ. (อนาคามิตเถร + วตถุ) ฉนฺธิ์ต้ปฐิสส์มาส วตถุ อ.เรื่อง อนาคามิตเถรสส์ แห่งพระเถระผู้เป็นอนาคามี อนาคามิตเถรวตถุ ชื่อว่าอนาคามิตเถรวตถุ. (เรื่องพระเถระผู้เป็นอนาคามี)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหาคารทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

วิเสสาธิคโม

เป็นทติยาต้ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วิเสสํ อธิคโม วิเสสาธิคโม. (วิเสส + อธิคม)

อธิคโม อ.การบรรลु วิเสสํ ซึ่งคุณวิเศษ วิเสสาธิคโม ชื่อว่าวิเสสาธิคม. (การบรรลุคุณวิเศษ)

ปตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตตญจ ตํ กาโล จาติ ปตตกาโล. (ปตต + กาล)

ปตตํ จ อ.เป็นที่บรรลุแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่บรรลุแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปตตกาโล ชื่อว่าปตตกาล. (กาลเป็นที่บรรลุแล้ว)

กาลกโต, เถโร

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพีหิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

กาโล กโต เยนาคิ กาลกโต, เถโร. (กาล + กต)

กาโล อ.กาละ เยน (เถเรน) อันพระเถระใด กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โล เถโร)
อ.พระเถระนั้น กาลกโต ชื่อว่ากาลกต (ผู้มีกาละอันทำแล้ว, ผู้มรณภาพแล้ว), ได้แก่พระเถระ.

สุทธาวาสเทวโลก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

สุทธาวาส จ โล เทวโลก จาติ สุทธาวาสเทวโลก. (สุทธาวาส + เทวโลก)

สุทธาวาส จ อ.ชื่อว่าสุทธาวาสด้วย โล อ.ชื่อว่าสุทธาวาสนั้น เทวโลก จ เป็นเทวโลก
ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สุทธาวาสเทวโลก ชื่อว่าสุทธาวาสเทวโลก. (เทวโลกชื่อว่าสุทธาวาส, เทวโลก
ชั้นสุทธาวาส)

สุทธาวาสา, เทวา

เป็นสังสังฐาทิอเนกัตถตฺทิต มิวีเคราะหฺว่า

สุทธาวาเส วสนตฺติ สุทธาวาสา, เทวา. (สุทธาวาส + ฌบัจจย)

(เย เทวา) อ.เทวดา ท. เหล่าใด วสนตฺติ ย่อมอยู่ สุทธาวาเส ในชั้นสุทธาวาส อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เต เทวา) อ.เทวดา ท. เหล่านั้น สุทธาวาสา ชื่อว่าสุทธาวาส (ผู้อยู่ในชั้นสุทธาวาส), ได้แก่
เทวดาทั้งหลาย.

มรณธมโม

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

มรณเเว ธมโม มรณธมโม. (มรณ + ธมม)

มรณเเว อ.ความตายนั้นเทียว ธมโม เป็นธรรม มรณธมโม ชื่อว่ามรณธมม. (ธรรมคือความ
ตาย, มรณธรรม)

ธูธมโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ธูโว จ โล ธมโม จาติ ธูธมโม. (ธู + ธมม)

ธวั จ อ.อันยังยืนด้วย โส อ.อันยังยืนนั้น ธมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ธวธมโม ชื่อว่าธวธมม. (ธรรมอันยังยืน, ธรรมอันเที่ยง, ธรรมอันแน่นอน)

ทุกขิตา, มย

เป็นทติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุกขํ อิตา ทุกขิตา, มย. (ทุกข + อิต)

(มย) อ.ข้าพระองค์ ท. อิตา ถึงแล้ว ทุกขํ ซึ่งความทุกข์ ทุกขิตา ชื่อว่าทุกขิต (ผู้ถึงความทุกข์), ได้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย.

อปปปฏิพทจิตตํ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปฏิพทํ อปปปฏิพทํ, จิตตํ. (น + ปฏิพท) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส
(จิตตํ) อ.จิต ปฏิพทํ อันเนื่องเฉพาะแล้ว น ทาไมได้ อปปปฏิพทํ ชื่อว่าอปปปฏิพทํ
(อันไม่เนื่องเฉพาะแล้ว, ไม่ปฏิบัติแล้ว), ได้แก่จิต.

๒. อปปปฏิพทญจ ตํ จิตตญจาติ อปปปฏิพทจิตตํ. (อปปปฏิพท + จิตต) วิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส

อปปปฏิพทํ จ อ.อันไม่เนื่องเฉพาะแล้วนั้น ตํ อ.อันไม่เนื่องเฉพาะแล้วนั้น จิตตํ จ เป็นจิตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปปปฏิพทจิตตํ ชื่อว่าอปปปฏิพทจิตต. (จิตอันไม่เนื่องเฉพาะแล้ว, จิตอันไม่ปฏิบัติแล้ว)

ฉนทชาโต, ปุคฺคโล

เป็นจตุตถิยปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฉนโท ชาโต ยสฺสาติ ฉนทชาโต, ปุคฺคโล. (ฉนท + ชาต)

ฉนโท อ.ความพอใจ ชาโต เกิดแล้ว ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แก่บุคคลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ฉนทชาโต ชื่อว่าฉนทชาต (ผู้มีฉันทะอันเกิดแล้ว, ผู้เกิดฉันทะแล้ว), ได้แก่บุคคล.

อปปปฏิพทจิตโต, ปุคฺคโล

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพีหิสมาส โดยมโนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปฏิพทํ อปปปฏิพทํ, จิตฺต. (น + ปฏิพท) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส (จิตต) อ.จิต ปฏิพทํ อันเนื่องเฉพาะแล้ว น ทาไมได้ อปปปฏิพทํ ชื่อว่าอปปปฏิพทํ (อันไม่เนื่องเฉพาะแล้ว, ไม่ปฏิบัติแล้ว), ได้แก่จิต.

๒. อปปปฏิพทํ จิตตํ ยสฺสาติ อปปปฏิพทจิตโต, ปุคฺคโล. (อปปปฏิพท + จิตต) นัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพีหิสมาส

จิตตํ อ.จิต อปปปฏิพทํ อันไม่เนื่องเฉพาะแล้ว ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อปปปฏิพทจิตโต ชื่อว่าอปปปฏิพทจิตต (ผู้มีจิตอันไม่เนื่องเฉพาะแล้ว, ผู้มีจิตไม่ปฏิบัติแล้ว), ได้แก่บุคคล.

กตตุกมยตาจนทวโส

เป็นนัฏฐิตปฺปรีสสมาส โดยมีสัจจัตตมิตปฺปรีสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กตตุํ กาเมตฺติ กตตุกาโม, ปุคฺคโล. (กตตุสทฺทูปท + กมฺ กนฺติยํ ในความใคร่ + ณ ปัจจัย) จตฺตตฺตปฺปรีสสมาส, กิตฺตณตฺสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาณะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กาเมติ ย่อมใคร่ กตตุํ เพื่ออันกระทำ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กตตุกาโม ชื่อว่ากตตุกาม (ผู้ใคร่เพื่อจะทำ), ได้แก่บุคคล.

๒. กตตุกามสฺส ภาโว กตตุกมฺย. (กตตุกาม + ฌยปัจจัย) ภาวตฺถิตี
ภาโว อ.ความเป็น กตตุกามสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้ใคร่เพื่ออันทำ กตตุกมฺย ชื่อว่ากตตุกมย. (ความเป็นแห่งบุคคลผู้ใคร่เพื่อจะทำ)

๓. กตตุกมยเมว กตตุกมยตา. (กตตุกมย + ตาปัจจัย) สกัตถตฺถิตี
กตตุกมฺย เอว อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ใคร่เพื่ออันทำนั้นเทียว กตตุกมยตา ชื่อว่า กตตุกมยตา. (ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะทำ)

๔. กตตุกมยตายํ จนนฺโท กตตุกมยตาจนนฺโท. (กตตุกมยตา + จนน) สัจจัตตมิตปฺปรีสสมาส
จนนฺโท อ.ความพอใจ กตตุกมยตายํ ในความเป็นแห่งบุคคลผู้ใคร่เพื่ออันกระทำ กตตุกมยตา-จนนฺโท ชื่อว่ากตตุกมยตาจนน. (ความพอใจในความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะทำ)

๕. กตตุกมยตาจนนทสฺส วโส กตตุกมยตาจนนทวโส. (กตตุกมยตาจนน + วส) นัฏฐิตปฺปรีส

สมาส

วโส อ.สามารถ กตตุกมยตามนทสฺส แห่งความพอใจในความเป็นแห่งบุคคลผู้ใคร่เพื่ออัน
กระทำ กตตุกมยตามนทวโส ชื่อว่ากตตุกมยตามนทวสฺ. (สามารถแห่งความพอใจในความเป็นผู้ใคร่เพื่อ
จะทำ)

อุสสาหปตโต, ปุคฺคโล

เป็นทติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุสสาหํ ปตโต อุสสาหปตโต, ปุคฺคโล. (อุสสาห + ปตต)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปตโต ผู้ถึงแล้ว อุสสาหํ ซึ่งความอุสสาหะ อุสสาหปตโต ชื่อว่า
อุสสาหปตต (ผู้ถึงความอุสสาหะ), ได้แก่บุคคล.

นิลาทโย, วณฺณา

เป็นฉฐฐิทวีปทตูลยาธิกรรมพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิโล อาทิ เยสนฺติ นิลาทโย, วณฺณา. (นิล + อาทิ)

นิโล อ.สีเขียว อาทิ เป็นต้น เยสฺ (วณฺณานํ) แห่งสี ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เต วณฺณา) อ.สี ท. เหล่านั้น นิลาทโย ชื่อว่านิลาทิ (มีสีเขียวเป็นต้น), ได้แก่สีทั้งหลาย.

อวตตพฺพตา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น วตตพฺพํ อวตตพฺพํ, นิพฺพานํ. (น + วตตพฺพ) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส
(นิพฺพานํ) อ.พระนิพพาน (เกณจิ) วตตพฺพํ อันอันใครๆ ฟังกล่าว น ทาไมได้ อวตตพฺพํ
ชื่อว่าอวตตพฺพ (อันใครๆ ไม่ฟังกล่าว), ได้แก่พระนิพพาน.

๒. อวตตพฺพสฺส ภาโว อวตตพฺพตา. (อวตตพฺพ + ตาปัจจย) ภาวตัทธิต

ภาโว อ.ความเป็น (เกณจิ) อวตตพฺพสฺส (นิพฺพานสฺส) แห่งพระนิพพาน อันใครๆ ไม่ฟัง
กล่าว อวตตพฺพตา ชื่อว่าอวตตพฺพตา. (ความที่พระนิพพานเป็นคุณอันใครๆ ไม่ฟังกล่าว)

เหฏฺฐิมานิ, มคฺคผลจิตตานิ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

เทภูฐา ภวานิ เทภูจิมานิ, มคฺคผลจิตฺตานิ. (เทภูฐา + อิมปัจจัจย)

(มคฺคผลจิตฺตานิ) อ.จิตอันประกอบแล้วด้วยมรรคและผล ท. ภวานิ อันมีอยู่ เทภูฐา ในภายใต้อันมีอยู่ เทภูจิมานิ ชื่อว่าเทภูจิม (อันมีอยู่ในภายใต้อันมีอยู่), ได้แก่จิตที่ประกอบด้วยมรรคและผลทั้งหลาย.

มคฺคผลจิตฺตานิ

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส โดยมีอิตรียกทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. มคฺคา จ ผลานิ จ มคฺคผลานิ. (มคฺค + ผล) อิตรียกทวันทสมาส

มคฺคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคฺคผลานิ ชื่อว่ามคฺคผล. (มรรคและผลทั้งหลาย)

๒. มคฺคผลเลหิ สมฺปยุตฺตานิ จิตฺตานิ มคฺคผลจิตฺตานิ. (มคฺคผล + สมฺปยุตฺต + จิตฺต) ตติยาตปฺปรีสฺสมาส, มัจฺเฌโลปะ ลป สมฺปยุตฺตคัพพ

จิตฺตานิ อ.จิต ท. สมฺปยุตฺตานิ อันประกอบพร้อมแล้ว มคฺคผลเลหิ ด้วยมรรคและผล ท. มคฺคผลจิตฺตานิ ชื่อว่ามคฺคผลจิตฺต. (จิตที่ประกอบด้วยมรรคและผลทั้งหลาย)

อนาคามีมคฺควโส

เป็นจัญญิตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

อนาคามีมคฺคสฺส วโส อนาคามีมคฺควโส. (อนาคามีมคฺค + วส)

วโส อ.สามารถ อนาคามีมคฺคสฺส แห่งอนาคามีมรรค อนาคามีมคฺควโส ชื่อว่าอนาคามีมคฺควส. (สามารถแห่งอนาคามีมรรค, อำนาจแห่งอนาคามีมรรค)

ปฏิสฺนธิวโส

เป็นจัญญิตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

ปฏิสฺนธิยา วโส ปฏิสฺนธิวโส. (ปฏิสฺนธิ + วส)

วโส อ.สามารถ ปฏิสฺนธิยา แห่งปฏิสฺนธิ ปฏิสฺนธิวโส ชื่อว่าปฏิสฺนธิวส. (สามารถแห่งปฏิสฺนธิ)

อุทฺธโสโต, ภิกฺขุ

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

อุทฺธ สโต ยสฺสาติ อุทฺธโสโต, ภิกฺขุ. (อุทฺธ + สโต)

โลโต อ.กระแส อุทฺธ ในเบื้องต้น ยสฺส (ภิกขุสฺส) แห่งภิกษุใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โล ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น อุทฺธโลโต ชื่อว่าอุทฺธโลโต (ผู้มีกระแสในเบื้องต้น), ได้แก่ภิกษุ.

ตาทีโล, อุปัชฌาย

เป็นกัตตุรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาทีโล, อุปัชฌาย. (ตสฺสทูปท + ทิสฺ เปกฺขณ การเห็น + กวิปฺปัจจัย) (บุคคล) อ.บุคคล ปสฺสตี ย่อมเห็น นํ (อุปัชฌาย) ซึ่งพระอุปัชฌาย์นั้น ตํ (บุคคล) อิว เพียงตั้งบุคคลนั้น อติ เพราะเหตุนี้ ตาทีโล ชื่อว่าตาทีส (ผู้เช่นนั้น), ได้แก่อุปัชฌาย.

เทสนาวสาน

เป็นฉนฺตูปปฐิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

สาตติกา, เทสนา

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตฺโต อสฺสา อตฺตีติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺต + อิกฺปัจจัย) อสฺสตีตติต

อตฺโต อ.ประโยชน์ อสฺสา วาจา แห่งวาจานั้น อตฺติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา (อันมีประโยชน์), ได้แก่วาจา.

๒. สทฺ อตฺติกาย ยาวตตตีติ สาตติกา, เทสนา. (สทฺ + อตฺติกา) สหบุพพบทพหุพีทิสฺมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตตติ ย่อมเป็นไป สทฺ กับ อตฺติกาย (วาจา) ด้วยวาจาอันมีประโยชน์ อติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา (อันเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์, มีวาจาที่เป็นประโยชน์), ได้แก่เทศนา.

๙. นนุทียวตถุ ๒ [๑๓๒]

นนุทียวตถุ (มยา วุจเต) ๒

นนุทียวตถุ อ.เรื่องแห่งนายนันทียะ

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมโสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๒

นนุทียวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาก

มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ๒

๙. เรื่องนายนันทียะ

๑. “จิรปุปวาสิหุติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา อีสิปตเน วิหรนฺโต นนุทียํ อารพฺภ กเถสิ ๒

สตุถา อีสิปตเน วิหรนฺโต นนุทียํ อารพฺภ “จิรปุปวาสิหุติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ๒

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ อีสิปตเน ในป่าชื่อว่าอีสิปตนะ อารพฺภ
ทรงปรารภ นนุทียํ ซึ่งนายนันทียะ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรม-
เทศนานี้ “จิรปุปวาสิหุติ ว่า “จิรปุปวาสิ” ดังนี้ เป็นต้น ๒

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในป่าอีสิปตนะ ทรงปรารภนายนันทียะ ตรัสพระธรรม-
เทศนานี้ว่า “จิรปุปวาสิ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาก “จิรปุปวาสิ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์
อาชยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
อีสิปตเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัพกัณฺธกริยาของ สตุถา นนุทียํ อวุตตกัมมะใน
อารพฺภฯ สมานกาลกริยาใน กเถสิ ๒

๒. พาราณสียํ กิร สทฺธาสมฺปนฺนสฺส กุลสฺส นนุทียํ นาม ปุตุโต อโหสิ ๒

กิร ได้ยินว่า ปุตุโต อ.บุตร นนุทียํ นาม ชื่อว่านันทียะ กุลสฺส ของตระกูล สทฺธา-
สมฺปนฺนสฺสผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศรัทธา อโหสิได้มีแล้ว พาราณสียํในเมืองพาราณสีฯ

ได้ยินว่า บุตรชื่อนันทิยะของตระกูลผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ได้มีแล้วในเมืองพาราณสี
กิริศัพท อนุสสวัตตะ นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ นนฺทียโย สุทธกัตตาใน อโหสิ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พาราณสีย วิสยาธาระใน อโหสิ สหฺราสมฺปนฺนสฺส วิเสสนะของ
กุลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปุตุโต ฯ

๓. โส มาตาปิตุโน อนุรูป สหฺราสมฺปนฺโน สงฺฆุปฺปจฺจาโกว อโหสิ ฯ

โส (นนฺทียโย) มาตาปิตุโน อนุรูป สหฺราสมฺปนฺโน สงฺฆุปฺปจฺจาโกว อโหสิ ฯ

โส (นนฺทียโย) อ.นายันทิยะนั้น อนุรูป เป็นผู้มียุโรปอันสมควร มาตาปิตุโน แก่มารดา
และบิดา ท. สหฺราสมฺปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศรัทธา สงฺฆุปฺปจฺจาโกว เป็นผู้
บำรุงซึ่งสงฆ์เทียว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

นายันทิยะนั้น เป็นผู้สมควรแก่มารดาและบิดาทั้งหลาย เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
ได้เป็นผู้บำรุงพระสงฆ์นั้นแหละ

โส วิเสสนะของ นนฺทียโย สุทธกัตตาใน อโหสิ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาตาปิตุโน
สัมปทานใน อนุรูปฯ ก็ดี สหฺราสมฺปนฺโน ก็ดี สงฺฆุปฺปจฺจาโก ก็ดี วิกติกัตตาใน อโหสิ
เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ สงฺฆุปฺปจฺจาโก ฯ

๔. อถ สฺส มาตาปิตโร วยฺยปฺตฺตกาเล สมฺมุขเคหโต มาตุลธิตฺโร เรวตี นาม อาเนตุกามา
อหฺลํ ฯ

อถ สฺส (นนฺทียสฺส) มาตาปิตโร วยฺยปฺตฺตกาเล สมฺมุขเคหโต มาตุลธิตฺโร เรวตี นาม
อาเนตุกามา อหฺลํ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. สฺส (นนฺทียสฺส) ของนายันทิยะ
นั้น อาเนตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันนำมา เรวตี นาม ชื่อว่าเรวตี มาตุลธิตฺโร ผู้เป็น
ธิดาของลุง สมฺมุขเคหโต จากเรือนในที่มืหน้าพร้อม วยฺยปฺตฺตกาเล ในกาลเป็นที่
ถึงแล้วซึ่งวัย อหฺลํ ได้เป็นแล้ว ฯ

ครั้งนั้น มารดาและบิดาทั้งหลายของนายันทิยะนั้น ได้เป็นผู้ใคร่เพื่อจะนำชื่อนาง

เรวดี ผู้เป็นธิดาของลุง จากเรือนในที่ตรงหน้า ในกาลเป็นที่ถึงวัยแล้ว

อถ กาลสัตตมี มาตาปิตโร สุทรกัตตาใน อหะสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสุส วิเสสนะของ นนุทียสุสๆ สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร วยปุตตกาเล กาลสัตตมีใน อาเนตุกามา สมมุขเคหโต อปาทานใน อาเนตุกามา มาตุลธัตร์ วิเสสนะของ เรวดี นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ เรวดีๆ อุตตกัมมะใน อาเนตุกามาๆ วิกติกัตตาใน อหะสุ ๆ

๕. สา ปน อสุสทุธา อทานสีลา, นนุทียอ ตํ น อิจฺฉิ ฯ

สา (เรวดี) ปน อสุสทุธา อทานสีลา (โหติ), นนุทียอ ตํ (เรวดี) น อิจฺฉิ ฯ

ปน ก็ สา (เรวดี) อ.นางเรวดีนั้น อสุสทุธา เป็นผู้ไม่มีศรัทธา อทานสีลา เป็นผู้มีอันไม่ให้เป็นปกติ (โหติ) ย่อมเป็น, นนุทียอ อ.นายหนัทธิยะ น อิจฺฉิ ไม่ปรารภนาแล้ว ตํ (เรวดี) ซึ่งนางเรวดีนั้น ฯ

ก็นางเรวดีนั้น เป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นผู้ไม่ให้เป็นปกติ, นายหนัทธิยะ จึงไม่ปรารภนางเรวดีนั้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สา วิเสสนะของ เรวดีๆ สุทรกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสุสทุธา ก็ดี อทานสีลา ก็ดี วิกติกัตตาใน โหติ, นนุทียอ สุทรกัตตาใน อิจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนะของ เรวดีๆ อุตตกัมมะใน อิจฺฉิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน อิจฺฉิ ฯ

๖. อถสุส มาตา เรวดี อาห “อมม ตฺวํ อิมสฺมี เคเห ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสฺสชฺชนญฺจํ อุลลิมฺปิตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปหิ, อาธารเก จเปหิ, ภิกฺขุณฺ อาคตฺกาเล ปตฺตํ คเหตฺวา นิสีทาเปตฺวา ฐมฺมกรเกณ ปาณียํ ปริสฺสาเวตฺวา ภูตฺตกาเล ปตฺเต ไชว; เอวํ เม ปตฺตสฺส อาราทิกา ภวิสฺสสึติ ฯ

อถ อสุส (นนุทียสุส) มาตา เรวดี อาห “อมม ตฺวํ อิมสฺมี เคเห ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสฺสชฺชนญฺจํ อุลลิมฺปิตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปหิ, อาธารเก จเปหิ, ภิกฺขุณฺ อาคตฺกาเล ปตฺตํ คเหตฺวา (ภิกฺขุ) นิสีทาเปตฺวา ฐมฺมกรเกณ ปาณียํ ปริสฺสาเวตฺวา ภูตฺตกาเล ปตฺเต ไชว; (ตฺวํ) เอวํ เม

ปุตตสฺส อาราทิกา ภวิสฺสสึติ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตา อ.มารดา อสฺส (นนทียสฺส) ของนายนนทียะนั้น อาห กล่าวแล้ว เรวตี กะนางเรวตี อิติ ว่า “อมม แนะแม่ ตฺวํ อ.เธอ อุปลิมปิ ตฺวา ฉาบทาแล้ว นิสฺซชฺชนฺณจฺานํ ซึ่งที่เป็นที่นั่ง ภิกขุสงฺฆสฺส แห่งหมู่แห่งภิกษุ อิมสฺมึ เคเห ในเรือนนี้ ปญฺญาเปหิ จงปูลาด อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท., จเปหิ จงตั้งไว้ อาธารเก ซึ่งเชิงรอง ท., คเหตฺวา รับแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร อาคตฺกाले ในกาลเป็นที่มาแล้ว ภิกขุณฺ्ह แห่งภิกษุ ท. (ภิกขุ) ยังภิกษุ ท. นิสฺสทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว ปริสฺสาเวตฺวา กรองแล้ว ปานียํ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ธมฺมกรเกณ ด้วยธรรมกรก โธว จงล้าง ปตฺเต ซึ่งบาตร ท. ภุตฺตฺกाले ในกาลเป็นที่ฉันแล้ว; (ตฺวํ) อ.เธอ อาราทิกา เป็นผู้โปรดปราน ปุตตสฺส แห่งบุตร เม ของเรา ภวิสฺสสึ จักเป็น เอิ ด้วยประการฉะนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น มารดาของนายนนทียะนั้น กล่าวกะนางเรวตีนั้นว่า “นะแม่ เรฉาบทาที่เป็นที่นั่งของภิกษุสงฆ์ในเรือนนี้ จงปูลาดอาสนะทั้งหลาย, จงตั้งเชิงรองทั้งหลายไว้, รับเอาบาตรในกาลเป็นที่มาแล้วแห่งภิกษุทั้งหลาย นิมนต์ให้นั่งแล้ว กรองน้ำดื่มด้วยธรรมกรก จงล้างบาตรทั้งหลาย ในกาลเป็นที่ฉันแล้ว, เธอ จักเป็นผู้โปรดปรานแห่งบุตรของเรา ด้วยประการฉะนี้”

อถ กาลสัตฺตมึ มาตา สฺุทธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อสฺส วิเสสณะของ นนทียสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาตา เรวตี อภิกิตกัมมะใน อาห “อมม อาลปนะ ตฺวํ สฺุทธกัตฺตาใน ปญฺญาเปหิ จเปหิ และ โธว ปญฺญาเปหิ กัถิ จเปหิ กัถิ โธว กัถิ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อิมสฺมึ วิเสสณะของ เคเหฯ วิสยาธาระใน อุปลิมปิ ตฺวา ภิกขุสงฺฆสฺส สามีสัมพันธะใน นิสฺซชฺชนฺณจฺานํฯ อวุตตกัมมะใน อุปลิมปิ ตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปญฺญาเปหิ อาสนานิ อวุตตกัมมะใน ปญฺญาเปหิ, อาธารเก อวุตตกัมมะใน จเปหิ, ภิกขุณฺ्ह สามีสัมพันธะใน อาคตฺกालेฯ กาลสัตฺตมึใน คเหตฺวา ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสทาเปตฺวา ภิกขุ การิตกัมมะใน นิสฺสทาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริสฺสาเวตฺวา ธมฺมกรเกณ ภาระใน ปริสฺสาเวตฺวา ปานียํ อวุตตกัมมะใน ปริสฺสาเวตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โธว ภุตฺตฺกाले กาลสัตฺตมึใน โธว ปตฺเต อวุตตกัมมะใน โธว, ตฺวํ สฺุทธกัตฺตาใน ภวิสฺสสึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เอิ กิริยาวิเสสณะใน ภวิสฺสสึ เม สามีสัมพันธะใน ปุตตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อาราทิกาฯ

วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสสิ” อิตฺตํ อากาเรใน อาห ฯ

๗. สา ตถา อกาสิ ฯ

สา (เรวตี) ตถา อกาสิ ฯ

สา (เรวตี) อ.นางเรวตีนั่น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

นางเรวตีนั่น ได้ทำเหมือนกัน

สา วิเสสณะของ เรวตีๆ สุทฺธกัตตาใน อกาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยา-
วิเสสณะใน อกาสิ ฯ

๘. อถ นํ “โอวาทกฺขมา ชาตาทิ ปุตฺตสฺส อาโรเจตฺวา, เตน “สาธฺมุตติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺเต,
ทิวสํ จเปตฺวา อวาทํ กรีสฺสุ ฯ

อถ นํ (เรวตี มาตาปิตโร “เรวตี) โอวาทกฺขมา ชาตาทิ ปุตฺตสฺส อาโรเจตฺวา, เตน (นนฺทิกเยน)
“สาธฺมุตติ (วจเน) สมฺปฏฺิจฺฉิตฺเต, ทิวสํ จเปตฺวา อวาทํ กรีสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. อาโรเจตฺวา บอกแล้ว นํ (เรวตี)
ซึ่งนางเรวตีนั่น ปุตฺตสฺส แก่บุตร อิติ ว่า “(เรวตี) อ.นางเรวตี โอวาทกฺขมา เป็น
ผู้อดทนต่อโอวาท ชาตา เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สาธฺม
อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ เตน (นนฺทิกเยน) อันนายหนัทยะนั้น สมฺปฏฺิจฺฉิตฺเต รับพร้อมแล้ว,
จเปตฺวา กำหนดแล้ว ทิวสํ ซึ่งวัน กรีสฺสุ กระทำแล้ว อวาทํ ซึ่งอวาทะ ฯ

ครั้งนั้น มารดาและบิดาทั้งหลาย บอกนางเรวตีนั่นแก่บุตรว่า “นางเรวตี เป็นผู้อดทน
ต่อโอวาทเกิดแล้ว”, เมื่อนายหนัทยะนั้นรับพร้อมแล้วว่า “ดีละ”, จึงกำหนดวัน แล้วทำ
อวาทะ

อถ กาลสํตตมํ มาตาปิตโร สุทฺธกัตตาใน กรีสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะ
ของ เรวตีๆ อวุตตกัมมะใน อาโรเจตฺวา “เรวตี สุทฺธกัตตาใน ชาตาๆ กิตบทกัตตฺวาจก
โอวาทกฺขมา วิกตีกัตตาใน ชาตา” อิตฺตํ อากาเรใน อาโรเจตฺวา ปุตฺตสฺส สัมปทาน
ใน อาโรเจตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา, เตน วิเสสณะของ นนฺทิกเยนๆ อนภิหิต-

กัตตาใน สมปฏิจจันต “สาธุ สัมปฏิจจันตถลึงคัตถะ” อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะ
ใน สมปฏิจจันต ๑ ลักษณะกิริยา, ทิวส์ อวุตตกัมมะใน จเปตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน
กรีส อวาท อวุตตกัมมะใน กรีส ๕

๙. อถ นํ นนฺทโย อาห “สเจ ภิกขุสงฺฆมฺจ มาตาปิตโร จ เม อุปฏฺฐหิสฺสสฺสि, เอวํ
อิมสฺมึ เคเห วสิตฺตํ ลภิสฺสสฺสิ, อปฺปมตฺตา โหหิติ ๕

อถ นํ (เรวตี) นนฺทโย อาห “สเจ (ตฺว) ภิกขุสงฺฆํ จ มาตาปิตโร จ เม อุปฏฺฐหิสฺสสฺสิ,
(ตฺว) เอวํ อิมสฺมึ เคเห วสิตฺตํ ลภิสฺสสฺสิ, (ตฺว) อปฺปมตฺตา โหหิติ ๕

อถ ครั้งนั้น นนฺทโย อ.นายนันทียะ อาห กล่าวแล้ว นํ (เรวตี) กะนางเรวตีนัน
อติ ว่า “สเจ ถ้าว้า (ตฺว) อ.เธอ อุปฏฺฐหิสฺสสฺสิ จักบารุง ภิกขุสงฺฆํ จ ซึ่งหมู่แห่ง
ภิกษุด้วย มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. เม ของเรา จ ด้วยไชร, (ตฺว) อ.เธอ
ลภิสฺสสฺสิ จักได้ วสิตฺตํ เพื่ออันอยู่ อิมสฺมึ เคเห ในเรือนนี้ เอวํ ด้วยประการฉะนี้,
(ตฺว) อ.เธอ อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว โหหิ จงเป็น” อติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น นายนันทียะกล่าวกะนางเรวตีนันว่า “ถ้าเธอจักบารุงภิกษุสงฆ์และมารดาบิดา
ทั้งหลายของเราไชร, เธอจักได้เพื่อจะอยู่ในเรือนนี้ ด้วยประการฉะนี้, เธอ จงเป็นผู้ไม่
ประมาทแล้วเถิด”

อถ กาลสัตตมี นนฺทโย สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ
เรวตี ๑ อกถิตกัมมะใน อาห “สเจศัพทํ ปริกัปปัตถะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน อุปฏฺฐหิสฺสสฺสิ ๑
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภิกขุสงฺฆํ กิตฺติ มาตาปิตโร กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อุปฏฺฐหิสฺสสฺสิ
จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ภิกขุสงฺฆํ และ มาตาปิตโร เม สามีสัมพันธะใน
มาตาปิตโร, ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ลภิสฺสสฺสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน
ลภิสฺสสฺสิ อิมสฺมึ วิเสสนะของ เคเห ๑ วิสยาธาระใน วสิตฺตํ ตุมถถสัมปทานใน ลภิสฺสสฺสิ,
ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน โหหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปฺปมตฺตา วิกิตกัตตาใน โหหิ”
อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๑๐. สา “สาธฺฐติ ปฏฺฐิสฺสณฺนิตฺวา กติปาหํ สทฺธา วิย หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺตี เทว ปุตฺเต
วิชาเย ๕

สา (เรวดี) “สาธุติ ปฏิสฺสฺณิตฺวา กติปาหํ สทฺธา วีย หุตฺวา อุปฏฺจหนฺตี เทว ปุตฺเต วิชายี ฯ

สา (เรวดี) อ.นางเรวดีนั้น ปฏิสฺสฺณิตฺวา ฟังตอบแล้ว อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ สทฺธา วีย เป็นราวากะว่ามีศรัทธา กติปาหํ สิ้นวันเล็กน้อย หุตฺวา เป็น อุปฏฺจหนฺตี บำรุงอยู่ วิชายี คลอดแล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตร ท. เทว สอง ฯ

นางเรวดีนั้น รับคำว่า “ดีละ” เป็นคุณผู้มีศรัทธาสิ้นวันเล็กน้อย บำรุงอยู่ คลอดบุตร ๒ คน

สา วิเสสณะของ เรวดี ๆ สุทฺธกัตฺตานิ วิชายี ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “สาธุ สัมปฏฺจจณฺตถลลิกัตฺตะ” อิติศัพท์ อาการะใน ปฏิสฺสฺณิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา กติปาหํ อัจจันตสํโยคะใน สทฺธา ๆ อุปฺมาวิกติกัตฺตานิ หุตฺวา วีย อุปฺมาโชตกะเข้ากับ กติปาหํ สทฺธา หุตฺวา สมานกาลกิริยาใน อุปฏฺจหนฺตี ๆ อัปฺภันตฺรกิริยาของ เรวดี เทว วิเสสณะของ ปุตฺเต ๆ อวุตฺตกัมมะใน วิชายี ฯ

๑๑. นนฺทียสฺสปี มาตาปิตโร กาลมกัสมุ ฯ

นนฺทียสฺสปี มาตาปิตโร กาลํ อกัสมุ ฯ

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. นนฺทียสฺสปี แม่ของนายหนัทธิยะ อกัสมุ ได้กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ ฯ

มารดาและบิดาทั้งหลายแม่ของนายหนัทธิยะ ได้ทำกาละแล้ว

มาตาปิตโร สุทฺธกัตฺตานิ อกัสมุ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปิศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ นนฺทียสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร กาลํ อวุตฺตกัมมะใน อกัสมุ ฯ

๑๒. เคเห สพฺพิสฺสรียํ ตสฺสาเยว อโหสิ ฯ

เคเห สพฺพิสฺสรียํ ตสฺสา เอว (เรวติยา) อโหสิ ฯ

สพฺพิสฺสรีย อ.ความเป็นใหญ่ทั้งปวง เคเห ในเรือน อโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺสา เอว (เรวติยา) แก่นางเรวดีนั้นนั้นเทียว ฯ

ความเป็นใหญ่ทั้งปวงในเรือน ได้มีแก่นางเรวดีนั้นนั่นแหละ

สพพิสุตริย์ สุทรกัตตาใน โอโหสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เคเห วิสยาธาระใน สพพิสุตริย์
เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตสุสาๆ วิเสสนะของ เรวดียาๆ สัมปทานใน โอโหสิ ฯ

๑๓. นนทียโยปี มาตาปิตุโน กาลกิริยโต ปฏฺจาย มหาทานปติ หุตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ
ปฏฺจเปสิ, กปณทฺธิกาทีนํปี เคหทฺวารเ ปากวตฺตํ ปฏฺจเปสิ ฯ

นนทียโยปี มาตาปิตุโน กาลกิริยโต ปฏฺจาย มหาทานปติ หุตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ปฏฺจเปสิ,
กปณทฺธิกาทีนํปี (ชนานํ) เคหทฺวารเ ปากวตฺตํ ปฏฺจเปสิ ฯ

นนทียโยปี แม อ.นายนันทียะ มหาทานปติ เป็นเจ้าของแห่งทานใหญ่ หุตฺวา เป็น
ปฏฺจเปสิ เริ่มตั้งไว้แล้ว ทานํ ซึ่งทาน ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ ปฏฺจเปสิ เริ่ม
ตั้งไว้แล้ว ปากวตฺตํ ซึ่งวัตถุอันเป็นไปเพื่อการหุงต้ม เคหทฺวารเ ณ ประตูแห่งเรือน
(ชนานํ) เพื่อชน ท. กปณทฺธิกาทีนํปี แมมีคนกำพร้าและคนเดินทางไกลเป็นต้น
ปฏฺจาย จำเดิม กาลกิริยโต แต่การกระทำซึ่งกาละ มาตาปิตุโน แห่งมารดาและบิดา
ท. ฯ

แม่นายนันทียะ เป็นเจ้าของทานใหญ่ เริ่มตั้งทานไว้แก่ภิกษุสงฆ์ เริ่มตั้งวัตถุที่เป็น
ไปเพื่อการหุงต้ม ณ ประตูเรือนเพื่อพวกชนมีคนกำพร้าและคนเดินทางไกลเป็นต้น
จำเดิมแต่การทำกาละแห่งมารดาและบิดาทั้งหลาย

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ นนทียโยๆ สุทรกัตตาใน ปฏฺจเปสิๆ สองบท อาชยาตบท
กัตตุวจาก มาตาปิตุโน สามีสัมพันธะใน กาลกิริยโตๆ อกาทานใน ปฏฺจายๆ กิริยา-
วิเสสนะใน หุตฺวา มหาทานปติ วิกติกัตตาใน หุตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน ปฏฺจเปสิ
ภิกฺขุสงฺฆสฺส สัมปทานใน ปฏฺจเปสิ ทานํ อวตฺตตกัมมะใน ปฏฺจเปสิ, อปีศัพท์ อเปกขัตตะ
เข้ากับ กปณทฺธิกาทีนํๆ วิเสสนะของ ชนานํๆ สามีสัมพันธะใน เคหทฺวารๆ วิสยาธาระ
ใน ปฏฺจเปสิ ปากวตฺตํ อวตฺตตกัมมะใน ปฏฺจเปสิ ฯ

๑๔. โส อปรภาเค สตฺถุ ฐมฺมเทสนํ สุตฺวา อาวาสทาเน อานิสฺสํ สลฺลภฺเขตฺวา อิติปตฺเน
มหาวิหาเร จตฺตฺหิ คพฺเภหิ ปฏฺมิณฺหิตํ จตฺตฺสาลํ กาเรตฺวา มณฺจปิจาทีนํ อตฺถราเปตฺวา

ตัม อาวาส นียาเทนโต พุทธปมุขสส ภิกขุสงฆสส ทานํ ทตฺวา ตถาคตสส
ทกฺขิโณทกํ อทาสี ๕

โส (นนทีย) อปรภาเค สตฺถุ ฐมฺมเทสนํ สุตฺวา อาวาสทาเน อาณิสฺสํ สลฺลกุเขตฺวา (ปุคฺคฺลํ)
อิสฺสิปตเน มหาวิหาร จตุทฺธิ คพฺเภทฺธิ ปฏิมณฺฑิตํ จตุสฺสาลํ การेतฺวา (ปุคฺคฺลํ) มณฺจปฺปิจาทีนํ
(วตฺถุณิ) อตฺถราเปตฺวา ตัม อาวาส นียาเทนโต พุทธปมุขสส ภิกขุสงฆสส ทานํ ทตฺวา
ตถาคตสส ทกฺขิโณทกํ อทาสี ๕

โส (นนทีย) อ.นายหนัทยะนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา
สตฺถุ ของพระศาสดา อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก สลฺลกุเขตฺวา กำหนดแล้ว
อาณิสฺสํ ซึ่งอาณิสสํ อาวาสทาเน ในการถวายซึ่งอาวาส (ปุคฺคฺลํ) ยังบุคคล การेतฺวา
ให้กระทำแล้ว จตุสฺสาลํ ซึ่งศาลาสี่หลัง ปฏิมณฺฑิตํ อันประดับแล้ว คพฺเภทฺธิ ด้วย
ห้อง ท. จตุทฺธิ สี่ มหาวิหาร ในมหาวิหาร อิสฺสิปตเน ที่ป่าชื่อว่าอิสฺสิปตนะ (ปุคฺคฺลํ)
ยังบุคคล อตฺถราเปตฺวา ให้ปลาดแล้ว (วตฺถุณิ) ซึ่งวัตถุ ท. มณฺจปฺปิจาทีนํ มีเตียง
และตั้งเป็นต้น นียาเทนโต เมื่อมอบถวาย ตัม อาวาส ซึ่งอาวาสนั้น ทตฺวา ถวาย
แล้ว ทานํ ซึ่งทาน ภิกขุสงฆสส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทธปมุขสส มีพระพุทธรเจ้า
เป็นประมุข อทาสี ได้ถวายแล้ว ทกฺขิโณทกํ ซึ่งน้ำเพื่อทักษิณา ตถาคตสส
แก่พระตถาคต ๕

ในกาลต่อมา นายหนัทยะนั้น ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดา กำหนดอาณิสสํ
ในการถวายที่อยู่ ให้คนสร้างศาลา ๔ หลัง ที่ประดับด้วยห้อง ๔ ห้องในมหาวิหาร
ในป่าอิสฺสิปตนะ ให้ปลาดวัตถุทั้งหลายมีเตียงและตั้งเป็นต้น เมื่อมอบถวายที่อยู่นั้น
ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข ได้ถวายน้ำเพื่อทักษิณาแก่พระ
ตถาคต

อปรภาเค กาลสํตตมึใน อทาสี โส วิเสสนะของ นนทียะ สุทฺธกัตตาใน อทาสี
อาชยตบทกัตตฺวาจาก สตฺถุ สามิสัมพันธะใน ฐมฺมเทสนํ ๑ อุตตตกัมมะใน สุตฺวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน สลฺลกุเขตฺวา อาวาสทาเน วิสยาธาระใน อาณิสฺสํ ๑ อุตตตกัมมะ
ใน สลฺลกุเขตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน การेतฺวา ปุคฺคฺลํ การิตกัมมะใน การेतฺวา
อิสฺสิปตเน วิสยาธาระใน มหาวิหาร ๑ วิสยาธาระใน การेतฺวา จตุทฺธิ วิเสสนะของ
คพฺเภทฺธิ ๑ กระณะใน การेतฺวา ปฏิมณฺฑิตํ วิเสสนะของ จตุสฺสาลํ ๑ อุตตตกัมมะใน

การเตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุตฺตราเปตฺวา ปุคฺคัล การิตกัมมะใน อุตฺตราเปตฺวา มณฺจปิจาทีน วิเสสณะของ วตฺถุณีๆ อวุตตกัมมะใน อุตฺตราเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิยฺยาเทนฺโต ตํ วิเสสณะของ อาวาสํๆ อวุตตกัมมะใน นิยฺยาเทนฺโตๆ อัปฺภันตฺรกิริยาของ นนฺทียะ พุทฺธปฺปมฺขสฺส วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆสฺสๆ สัมปทานใน ทตฺวา ทานํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ตถาคตสฺส สัมปทานใน อทาสี ทกฺขิโณทกํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๫

๑๕. สตุฏฺ หตฺถะ ทกฺขิโณทกปติฏฺฐาเนน สทฺธิเยว ตาวตีสเทวโลเก สพฺพทิสาสฺส ทฺวาทสโยชนิกโก อุทฺธํ โยชนสตฺถุเพโร สตุตฺตรตนมโย นาริคณสมฺปนฺโน ทิพฺพปฺปาสาทิ อุกฺคจฺฉิ ๫

สตุฏฺ หตฺถะ ทกฺขิโณทกปติฏฺฐาเนน สทฺธิ เอว ตาวตีสเทวโลเก สพฺพทิสาสฺส ทฺวาทสโยชนิกโก อุทฺธํ โยชนสตฺถุเพโร สตุตฺตรตนมโย นาริคณสมฺปนฺโน ทิพฺพปฺปาสาทิ อุกฺคจฺฉิ ๫

ทิพฺพปฺปาสาทิ อ.ปฺราสาทอันเป็นทิพย์ นาริคณสมฺปนฺโน อันถึงพร้อมแล้วด้วยหมู่แห่งหญิง สตุตฺตรตนมโย อันเป็นวิการแห่งรัตนะเจ็ด โยชนสตฺถุเพโร อันสูงโดยร้อยแห่งโยชน อุทฺธํ ในเบื้องบน ทฺวาทสโยชนิกโก อันประกอบแล้วด้วยโยชนสิบสอง สพฺพทิสาสฺส ในทิศทั้งปวง ท. อุกฺคจฺฉิ ผุดขึ้นแล้ว ตาวตีสเทวโลเก ในเทวโลกชื่อว่าดาวตีส สทฺธิ เอว กับ ทกฺขิโณทกปติฏฺฐาเนน ด้วยการไว้เฉพาะซึ่งน้ำเพื่อทักษิณนา หตฺถะ ที่พระหัตถ์ สตุฏฺ ของพระศาสดา นั้นเกี่ยว ๫

ปฺราสาททิพย์ ถึงพร้อมด้วยหมู่นารี สำเร็จด้วยรัตนะ ๗ สูง ๑๐๐ โยชนในเบื้องบน ประกอบด้วย ๑๒ โยชนในทิศทั้งปวง ผุดขึ้นในเทวโลกชั้นดาวตีส พร้อมกับการตั้งไว้เฉพาะซึ่งน้ำเพื่อทักษิณนาที่พระหัตถ์ของพระศาสดานั้นแหละ

ทฺวาทสโยชนิกโก ก็ดี โยชนสตฺถุเพโร ก็ดี สตุตฺตรตนมโย ก็ดี นาริคณสมฺปนฺโน ก็ดี วิเสสณะของ ทิพฺพปฺปาสาทิๆ สุธรกัตตาใน อุกฺคจฺฉิๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก สตุฏฺ สามีสัมพันธะใน หตฺถะๆ วิสยาธาระใน ทกฺขิโณทกปติฏฺฐาเนนๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวายะใน อุกฺคจฺฉิ ตาวตีสเทวโลเก วิสยาธาระใน อุกฺคจฺฉิ สพฺพทิสาสฺส วิสยาธาระใน ทฺวาทสโยชนิกโก อุทฺธํ วิสยาธาระใน โยชนสตฺถุเพโร ๫

๑๖. อถกทิวเส มหาโมคคัลลานตเถโร เทวจาริกิ คนฺตวา ตสฺส ปาสาทสฺส อวิหฺวเร จิโต อตฺตโน สนฺติเก อากเต เทวปฺตเต ปุจฺฉิ “กสฺสเอโส อจฺจราคณฺปริปฺณฺโณ ทิพฺพปฺปาสาทิ นิพฺพตฺโตติ ฯ”

อถ เอกทิวเส มหาโมคคัลลานตเถโร เทวจาริกิ คนฺตวา ตสฺส ปาสาทสฺส อวิหฺวเร จิโต อตฺตโน สนฺติเก อากเต เทวปฺตเต ปุจฺฉิ “กสฺส เอโส อจฺจราคณฺปริปฺณฺโณ ทิพฺพปฺปาสาทิ นิพฺพตฺโต” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวเส ในวันหนึ่ง มหาโมคคัลลานตเถโร อ.พระมหาโมคคัลลานะ ผู้เถระ คนฺตวา ไปแล้ว เทวจาริกิ สู่ที่จาริกในเทวโลก จิโต ยืนแล้ว อวิหฺวเร ในที่ไม่ไกล ตสฺส ปาสาทสฺส แห่งปราสาทนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว เทวปฺตเต ซึ่งเทพบุตร ท. อากเต ผู้มาแล้ว สนฺติเก ในสำนัก อตฺตโน ของตน อิติ ว่า “ทิพฺพปฺปาสาทิ อ.ปราสาทอันเป็นทิพย์ อจฺจราคณฺปริปฺณฺโณ อันเต็มรอบแล้วด้วยหมู่แห่งนางอัปสร เอโส นั้น นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว กสฺส เพื่อใคร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น ในวันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานเถระไปสู่ที่จาริกในเทวโลก ยืนในที่ที่ไม่ไกลแห่งปราสาทนั้น ถามเหล่าเทพบุตรผู้มาแล้วในสำนักของตนว่า “ปราสาททิพย์ที่เต็มไปด้วยหมู่แห่งอัปสรนั้น บังเกิดเพื่อใคร ?”

อถ กาลสัตฺถิ เอกทิวเส กาลสัตฺถิใน ปุจฺฉิ มหาโมคคัลลานตเถโร สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เทวจาริกิ สัมปาปุณฺณิกัมมะใน คนฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จิโต ตสฺส วิเสสณะของ ปาสาทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อวิหฺวเรฯ วิสยาธาระใน จิโตฯ วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานตเถโร อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน อากเตฯ วิเสสณะของ เทวปฺตเตฯ อวฺตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “เอโส ก็ดี อจฺจราคณฺปริปฺณฺโณ ก็ดี วิเสสณะของ ทิพฺพปฺปาสาทิ สุทฺธกัตฺตาใน นิพฺพตฺโตฯ กิตตบทกัตฺตฺวาจก กสฺส สัมปทานใน นิพฺพตฺโต” อิติศัพฺพ อากากระใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๗. อถสฺส เทวปฺตฺตา วิมานสามิกิ อาจิขฺนฺตา อาหํสุ “ภนฺเต เยน นนฺทิเยน นาม คหปติปฺตฺเตน อสิปตฺเตน สตฺถุ วิหาโร กาเรตฺวา ทินฺโน, ตสฺสตฺถาย เอตํ วิมานํ นิพฺพตฺตฺนฺติ ฯ”

อถ อสฺส (เถรสุส) เทวปุตฺตา วิมานสามิกํ อาจิขฺชนฺตา อาหํสุ “ภนฺเต เยน นนฺทิกฺเยน นาม คหปติปุตฺเตน อสิปตฺเตน สตฺถุ วิหาโร (ปุคฺคฺล) กาเรตฺวา ทินฺโน, ตสฺส (นนฺทียสฺส) อตฺถาย เอตํ วิมานํ นิพฺพตฺตุนฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เทวปุตฺตา อ.เทพบุตร ท. อาจิขฺชนฺตา เมื่อบอก วิมานสามิกํ ซึ่งเจ้าของแห่งวิมาน อาหํสุ กล่าวแล้ว อสฺส (เถรสุส) แก่พระเถระนั้น “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ วิหาโร อ.วิหาร สตฺถุ เพื่อพระศาสดา อสิปตฺเตน ในปาชื่อว่าอสิปตฺเตน คหปติปุตฺเตน อันคฤหบดีบุตร เยน นนฺทิกฺเยน นาม ชื่อว่านนทียะใด (ปุคฺคฺล) ยังบุคฺคฺล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว ทินฺโน ถวายแล้ว, เอตํ วิมานํ อ.วิมานนั้น นิพฺพตฺตํ บังเกิดแล้ว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ตสฺส (นนฺทียสฺส) แก่นายนนนทียะนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เหล่าเทพบุตร เมื่อบอกเจ้าของวิมาน กล่าวแก่พระเถระนั้นว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ วิหารเพื่อพระศาสดาในปาอสิปตฺเตน ที่คฤหบดีบุตรชื่อนนนทียะใด ให้สร้างถวายแล้ว, วิมานนั้น บังเกิดแล้วเพื่อประโยชน์แก่นายนนนทียะนั้น”

อถ กาลสัตฺตมี เทวปุตฺตา สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ เถรสุสฯ สัมปทานใน อาหํสุ วิมานสามิกํ อวุตตกัมมะใน อาจิขฺชนฺตาฯ อัมภันตฺรกิริยาของ เทวปุตฺตา “ภนฺเต อาลปนะ วิหาโร วุตตกัมมะใน ทินฺโนฯ กิตฺตบทกัมมฺวาจก เยน วิเสสณะของ นนฺทิกฺเยน นามศัพฺพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ นนฺทิกฺเยนฯ วิเสสณะของ คหปติปุตฺเตนฯ อนภิตกัตฺตาใน ทินฺโน อสิปตฺเตน วิสยาธาระใน วิหาโร สตฺถุ สัมปทานใน วิหาโร ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน กาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทินฺโน, เอตํ วิเสสณะของ วิมานํฯ สุทฺธกัตฺตาใน นิพฺพตฺตํฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ นนฺทียสฺสฯ สัมปทานใน อตฺถายฯ สัมปทานใน นิพฺพตฺตํ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

๑๘. อจฺจนฺราสฺสโมปิ นํ ทิสฺวา ปาสาทโต โอโรหิตฺวา อาห “ภนฺเต มยํ ‘นนฺทียสฺส ปริจาริกา ภวิสฺสามา’ติ อิทฺถ นิพฺพตฺตา, ตํ ปน อปฺสฺสนฺตํ อติวีย อุกฺกณฺณจิตฺตมฺห, มตฺติกปาตี ภินฺทิตฺวา สุวณฺณปาตี คหณฺสทิสํ หิ มนุสฺสสมฺปตฺตํ ชหิตฺวา ทิพฺพสมฺปตฺตํ คหณฺ, อิทฺถาคมนตฺถาย นํ วทฺเยยฺยาถาติ ฯ

อจฺจราสฺสโมปิ น (เถร) ทิสฺวา ปาสาทโต โอโรหิตฺวา อาห “ภนฺเต มยฺ ‘(มย) นนฺทียสฺส ปริจาริกา ภวิสฺสามา’ติ (จินฺตเนน) อธิ (จาเน) นิพฺพตฺตา (อมฺห, มย) ตํ (นนฺทีย) ปน อปสฺสนฺตี อติวีย อุกฺกณฺจिता อมฺห, มตฺติกปาตี ภินฺทิตฺวา สุวณฺณปาตี คหณสทิสฺ (โหติ) หิ มนุสฺสสมฺปตฺตี ชหิตฺวา ทิพฺพสมฺปตฺตี คหณ, (ตุมฺเห) อธิ (จาเน) อาคมนฺตฺถาย น (นนฺทีย) วเทยฺยาถาติ ฯ

อจฺจราสฺสโมปิ แม อ.หฺมูแห่งนางอัปสร ทิสฺวา เห็นแล้ว น (เถร) ซึ่งพระเถระนั้น โอโรหิตฺวา ลงแล้ว ปาสาทโต จากปราสาท อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยฺ อ.ดิฉน ท. นิพฺพตฺตา เป็นผู้บังเกิดแล้ว อธิ (จาเน) ในที่นี้ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘(มย) อ.เรา ท. ปริจาริกา เป็นหญิงบำเรอ นนฺทียสฺส ของนายหนัทยะ ภวิสฺสาม จักเป็น’ อิติ ดังนี้ (อมฺห) ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า (มย) อ.ดิฉน ท. อปสฺสนฺตี ไม่เห็นอยู่ ตํ (นนฺทีย) ซึ่งนายหนัทยะนั้น อุกฺกณฺจिता เป็นผู้เบื่อหน่ายแล้ว อติวีย เกินเปรียบ อมฺห ย่อมเป็น, ทิ ก็ มนุสฺสสมฺปตฺตี ชหิตฺวา ทิพฺพสมฺปตฺตี คหณ อ.การ ละซึ่งสมบัติในมนุษย์ แล้วจึงถือเอา ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ มตฺติกปาตี ภินฺทิตฺวา สุวณฺณปาตี คหณสทิสฺ เป็นเช่นกับด้วย การทำลายซึ่งเถาแห่งดินเหนียว แล้วจึงถือเอา ซึ่งเถาอันเป็นวิหารแห่งทอง (โหติ) ย่อมเป็น, (ตุมฺเห) อ.ท่าน วเทยฺยาถ พึงกล่าว น (นนฺทีย) กะนายหนัทยะนั้น อาคมนฺตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การมา อธิ (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ฝ่ายหฺมูนางอัปสรเห็นพระเถระนั้น ก็ลงจากปราสาท กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกดิฉน เป็นผู้บังเกิดในที่นี้ ด้วยอันคิดว่า ‘พวกเราจักเป็นหญิงบำเรอของนายหนัทยะ’ ดังนี้, แต่ว่า พวกดิฉนไม่เห็นนายหนัทยะนั้น เป็นผู้เบื่อหน่ายแล้วเกินเปรียบ, ก็ การละมนุษย์สมบัติ แล้วจึงถือเอาทิพย์สมบัติ เป็นเช่นกับการทำลายเถาดินเหนียวแล้ว จึงถือเอาเถาทอง, ท่านพึงกล่าวกะนายหนัทยะนั้น เพื่อประโยชน์แก่การมาในที่นี้”

อปิตฺทํ อเปกฺขตฺเถเข้ากับ อจฺจราสฺสโมปิ สุทฺธกตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกตฺตาจาก น วิเสสณะของ เถรๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโรหิตฺวา ปาสาทโต อปาทานใน โอโรหิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สุทฺธกตฺตาใน อมฺหๆ อาชยาตบทกตฺตาจาก ‘มยฺ สุทฺธกตฺตาใน ภวิสฺสามๆ อาชยาตบทกตฺตาจาก นนฺทียสฺส สามีสัมพันธะใน ปริจาริกาๆ วิกตีกตฺตาใน ภวิสฺสาม’ อิตฺติศัพท์ สรุปะใน

จินตเนนญฺ ภาระเนใน นิพพตฺตา อิทฺ วิเสสเนของ จาเนญฺ วิสยาระเนใน นิพพตฺตาญฺ
 วิกิตฺกัตตาใน อมฺห, ปณศฺพท์ วิเสสโชตกะ มยฺ สุตฺรกัตตาใน อมฺหญฺ อาขยاتبท
 กัตตฺวาจาก ตํ วิเสสเนของ นนฺทียํญฺ อวุตตกัมมะใน อปฺสฺสนฺตียํญฺ อัปฺภันตฺรกริยาของ มยฺ
 อุกฺกณฺจิตา วิกิตฺกัตตาใน อมฺห, หิตฺพท์ วากยารัมภโชตกะ คหณฺ สุตฺรกัตตาใน โหติญฺ
 อาขยاتبทกัตตฺวาจาก มตฺตฺติกปาตี อวุตตกัมมะใน ภินฺทิตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกริยาใน
 คหณ- สฺวณฺณปาตี อวุตตกัมมะใน คหณ- คหณสทิสํ วิกิตฺกัตตาใน โหติ มนุสฺส-
 สมฺปตฺตี อวุตตกัมมะใน ชหิตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกริยาใน คหณ ทิพฺพสมฺปตฺตี อวุตตกัมมะ
 ใน คหณ, ตุมฺเห สุตฺรกัตตาใน วเทยฺยาถญฺ อาขยاتبทกัตตฺวาจาก อิทฺ วิเสสเนของ
 จาเนญฺ วิสยาระเนใน อาคมนฺตฺยาถญฺ สัมปทานใน วเทยฺยาถ นํ วิเสสเนของ นนฺทียํญฺ
 อกฺกิตกัมมะใน วเทยฺยาถ” อิติศฺพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๙. เถโร ตโต อาคณฺตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ “นิพฺพตฺตติ นุ โข ภนฺเต
 มนุสฺสโลเก จิตานฺณเวยว กตกลฺยาณานํ ทิพฺพสมฺปตฺตติ ฯ

เถโร ตโต (เทวโลกโต) อาคณฺตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ “นิพฺพตฺตติ นุ โข ภนฺเต
 (ชนานํ) มนุสฺสโลเก จิตานํ เวยว กตกลฺยาณานํ ทิพฺพสมฺปตฺติ” อิติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ อาคณฺตฺวา มาแล้ว ตโต (เทวโลกโต) จากเทวโลกนั้น
 อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว อิติ ว่า
 “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิพฺพสมฺปตฺติ อ.สมบัติอันเป็นทิพย์ นิพฺพตฺตติ นุ โข
 ย่อมบังเกิดหรือหนอแล (ชนานํ) แก่ชน ท. จิตานํ เวยว ผู้ดำรงอยู่แล้ว มนุสฺสโลเก
 ในมนุษย์โลกนั้นเทียว กตกลฺยาณานํ ผู้มีกรรมอันงามอันกระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ มาจากเทวโลกนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ทิพฺพสมฺปตฺติ ย่อมบังเกิดหรือหนอแลแก่พวกชนผู้ดำรงอยู่ในมนุษย์โลกนั้น
 แหละ ผู้มีกรรมอันงามที่ทำได้แล้ว”

เถโร สุตฺรกัตตาใน ปุจฺฉิญฺ อาขยاتبทกัตตฺวาจาก ตโต วิเสสเนของ เทวโลกโตญฺ
 อปาทานใน อาคณฺตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน
 อุปสงฺกมิตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกริยาใน ปุจฺฉิ “ภนฺเต อาลปนะ ทิพฺพสมฺปตฺติ สุตฺรกัตตาใน
 นิพฺพตฺตติญฺ อาขยاتبทกัตตฺวาจาก นุศฺพท์ ปุจฺฉนฺตถะ โชศฺพท์ วจนาลังการะ ชนานํ

สัมปทานใน นิพพตตติ มนุสสโลก วิสยาระไน จิตานํ เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ
จิตานํ กิถิ กตกถยาณานํ กิถิ วิเสสณะของ ชนานํ” อิติคัพพํ อาการะไน ปุจฺฉิ ฯ

๒๐. “โมคคัลลน นนุ เต เทวโลก นนุทิสฺส นิพพตฺตา ทิพฺพสมฺปตฺติ สามํ ทิฏฺฐา,
กสฺมา มํ ปุจฺฉสฺสีติ ฯ

(สตฺถา) “โมคคัลลน นนุ เต เทวโลก นนุทิสฺส นิพพตฺตา ทิพฺพสมฺปตฺติ สามํ ทิฏฺฐา,
(ตฺวํ) กสฺมา มํ ปุจฺฉสฺสีติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โมคคัลลน ดูก่อนโมคคัลลนจะ
ทิพฺพสมฺปตฺติ อ.สมบัติอันเป็นทิพย์ นิพพตฺตา อันบังเกิดแล้ว นนุทิสฺส แก่นาย
หนัทยะ เทวโลก ในเทวโลก เต อันเธอ ทิฏฺฐา เห็นแล้ว สามํ ด้วยตนเอง นนุ
มิใช่หรือ ?, (ตฺวํ) อ.เธอ ปุจฺฉสฺสี จะถาม มํ ซึ่งเรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ
ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนโมคคัลลนจะ ทิพฺพสมบัติที่บังเกิดแก่นายหนัทยะในเทวโลก
เธอเห็นด้วยตนเองแล้วมิใช่หรือ ? เธอย่อมถามเรา เพราะเหตุอะไร ?”

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “โมคคัลลน อาลปนะ นิพพตฺตา
วิเสสณะของ ทิพฺพสมฺปตฺติฯ วุตตกัมมะไน ทิฏฺฐาฯ กิตบทกัมมฺวาจก นนุคัพพํ
ปุจฺฉนัตถะ เต อนภิทกัตตาใน ทิฏฺฐา เทวโลก วิสยาระไน นิพพตฺตา นนุทิสฺส
สัมปทานใน นิพพตฺตา สามํ ภาระไน ทิฏฺฐา, ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ปุจฺฉสฺสีฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก กสฺมา เหตุไน ปุจฺฉสฺสี มํ อวุตตกัมมะไน ปุจฺฉสฺสี” อิติคัพพํ อาการะไน อาห ฯ

๒๑. “เอวํ ฆนฺเต นิพพตฺตตีติ ฯ

(เถโร “ทิพฺพสมฺปตฺติ) เอวํ ฆนฺเต นิพพตฺตตีติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
(ทิพฺพสมฺปตฺติ อ.สมบัติอันเป็นทิพย์ นิพพตฺติ ย่อมบังเกิด เอวํ อย่างนี้หรือ ?”
อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิพยสมบัติ ย่อมบังเกิดอย่างนี้หรือ ?”

เถโร สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน ทิพฺพสมฺปตฺติ
สุทธกัตตาใน นิพฺพตฺตติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสฺสนํใน นิพฺพตฺตติ”
อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๒๒. อถ นํ สตุถา “โมคฺคลฺลานํ กิํ นามํเต กเถสิ, ยถา हि จิรปฺปวฺตฺถํ ปุตฺตํ วา ภาตฺร
วา ปวาสโต อากจฺจนฺตํ ความทฺวาทเร จิตฺโต โกจิเทว ทิสฺวา เวเคน เคหํ อากนฺตฺวา
'อสุโก นาม อากโต'ติ อารโหเยย, อถสฺส ฆาตกา หฺมฺจปฺปหฺมฺจา เวเคน นิภฺขมิตฺวา
'อากโตสิ ตาต, อากโตสิ ตาตาติ ตํ อภินนฺทเยยฺย, เอวเมว อิทฺถ กตกลฺยาณํ อิตฺถิ
วา ปุริสํ วา อิมํ โลกํ หิตฺวา ปฺรโลกํ คตํ ทสฺวิธํ ทิพฺพปณฺณการํ อาทาย 'อหํ
ปฺรโต, อหํ ปฺรโตติ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เทวตา อภินนฺทนฺตฺติ วตฺวา อิมํ คากา อภาสิ
“จิรปฺปวาสี ปุริสํ ทูรโต โสตุถิมาคตํ;
ฆาตี มิตฺตา สุหฺชฺชา จ อภินนฺทนฺติ อากตํ,
“ตเถว กตปฺญณฺปี, อสฺมา โลกา ปฺรํ คตํ
ปฺญณฺยานิ ปฏฺิคฺคณฺหนฺติ, ปิยํ ฆาตีว อากตฺนฺติ ฯ

อถ นํ (เถโร) สตุถา “(ตฺวํ) โมคฺคลฺลานํ กิํ นามํ เอตํ (วจฺนํ) กเถสิ, ยถา हि จิรปฺปวฺตฺถํ
ปุตฺตํ วา ภาตฺร วา ปวาสโต อากจฺจนฺตํ ความทฺวาทเร จิตฺโต โกจิ เอว ทิสฺวา เวเคน เคหํ
อากนฺตฺวา 'อสุโก นาม (ปฺคฺคโล) อากโต' อิตฺติ อารโหเยย, อถ (ภาเว สนฺเต), อสฺส (ปฺคฺคลสฺส)
ฆาตกา หฺมฺจปฺปหฺมฺจา เวเคน นิภฺขมิตฺวา '(ตฺวํ) อากโต อสิ ตาต, (ตฺวํ) อากโต อสิ ตาต'
อิตฺติ ตํ (ปฺคฺคลํ) อภินนฺทเยยฺย, เอวเมว อิทฺถ (โลเก) กตกลฺยาณํ อิตฺถิ วา ปุริสํ วา อิมํ โลกํ
หิตฺวา ปฺรโลกํ คตํ ทสฺวิธํ ทิพฺพปณฺณการํ อาทาย 'อหํ ปฺรโต (ภวิสฺสามิ), อหํ ปฺรโต
(ภวิสฺสามิ)' อิตฺติ (จิณฺตเนน) ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เทวตา อภินนฺทนฺติ” อิตฺติ วตฺวา อิมํ คากา อภาสิ

“(ยถา) จิรปฺปวาสี ปุริสํ ทูรโต โสตุถิ อากตํ;
ฆาตี มิตฺตา สุหฺชฺชา จ อภินนฺทนฺติ 'อากตํ' (อิตฺติ),
ตเถว กตปฺญณฺปี (ปฺคฺคลํ) อสฺมา โลกา ปฺรํ (โลกํ) คตํ
ปฺญณฺยานิ ปฏฺิคฺคณฺหนฺติ; ปิยํ ฆาตี อิว อากตํ (ปฺคฺคลํ ปจฺจุคฺคจฺจนฺตา)”
อิตฺติ ฯ

ออก ครั้งนั้น สตถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว หน้ (เถร) กะพระเถระนั้น อิติ ว่า “โมคคัลลานะ ดูก่อนโมคคัลลานะ (ตุว) อ.เธอ กเถสิ กล่าวแล้ว เอตํ (วจน) ซึ่งคำนั้น ก็ นาม ชื่ออะไร, หิ เหมือนอย่างว่า โกจิ เอว อ.ใครๆ นั้นเทียว จิโต ผู้ดำรงอยู่แล้ว ความทวาทะ ที่ประตู่แห่งหมู่บ้าน ทิสฺวา เห็นแล้ว ปุตฺตํ วา ซึ่งบุตรหรือภাত্রี วา หรือว่าซึ่งพี่น้องชาย จิรปุฏฺถํ ผู้อยู่ปราศแล้วสิ้นกาลนาน อาคจฺจนฺตํ ผู้มาอยู่ ปวาสโต จากประเทศเป็นที่อยู่ปราศ อาคนฺตฺวา มาแล้ว เคหํ สู่เรือน เวเคน โดยเร็ว อาโรเจยฺย พึงบอก อิติ ว่า ‘(ปฺคุคฺล) อ.บุคคล อสุโก นาม ชื่อโน้น อาคโต มาแล้ว’ อิติ ดังนี้, ออก (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, ฌาตกา อ.ญาติ ท. อสฺส (ปฺคุคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น ฃฏฺฐปฺปฏฺฐา ทั้งร่าเรียงแล้ว ทั้งร่าเรียงทั่วแล้ว ฃกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว อภินนฺทฺยํ พึงบันเทิง ยิง ตํ (ปฺคุคฺล) กะบุคคลนั้น อิติ ว่า ‘ตาท ณะพ้อ (ตุว) อ.เธอ อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น, ตาท ณะพ้อ (ตุว) อ.เธอ อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ ยถา ฉนฺโต, เทวตา อ.เทวดา ท. อาทาย ถือเอาแล้ว ทิพฺพปณฺณการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการอันเป็นทิพย์ ทสฺวิํ อันมีอย่างสิบ ปจฺจุคฺคฺนฺตฺวา ต้อนรับแล้ว (จิณฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘อหํ อ.เรา (ภวิสฺสํ) จักมี ปุโรโต ในที่ข้างหน้า, อหํ อ.เรา (ภวิสฺสํ) จักมี ปุโรโต ในที่ข้างหน้า’ อิติ ดังนี้ อภินนฺทฺยํ ย่อมเพลิดเพลนยิ่ง อิตฺถิ วา กะหญิงหรือ ปุริสํ วา หรือว่ากะบุรุษ กตฺถกฺขณํ ผู้มีกรรมอันงามอันกระทำแล้ว อิทฺ (โลก) ในโลกนี้ อิมํ โลกํ หิตฺวา ปรโลกํ คตํ ผู้ละแล้ว ซึ่งโลกนี้ ไปแล้ว สู่โลกอื่น เอวเมว ฉนฺนํนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อิมา คาทา ซึ่งพระคทา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“ฌาตี (จ) อ.ญาติ ท. ด้วย มิตฺตา (จ) อ.มิตร ท. ด้วย สฺหชฺชา จ อ.บุคคลผู้มีใจดี ท. ด้วย อภินนฺทฺยํ ย่อมเพลิดเพลนยิ่ง ปุริสํ กะบุรุษ จิรปุฏฺถํ ผู้อยู่ปราศโดยปกติ อาคตํ ผู้มาแล้ว ทูโรโต แต่ที่ไกล โสตฺถิ โดยสวัสดิ์ อิติ ว่า ‘อาคตํ ผู้มาแล้ว’ อิติ ดังนี้ (ยถา) ฉนฺโต; ปุณฺณานิ อ.บุญ ท. ปฏฺฐิคฺคฺนฺตฺยํ ย่อมต้อนรับ (ปฺคุคฺล) ซึ่งบุคคล กตฺถกฺขณํ แม้ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว คตํ ผู้ไปแล้ว อสฺมา โลกา จากโลกนี้ ปรํ (โลก) สู่โลกอื่น ตเถว ฉนฺนํนั้นนั้นเทียว ฌาตี อิว

เพียดัง อ.ญาติ ท. (ปัจจุคจจนุตตา) ต่อนรับอู่ (บุคคล)
ซึ่งบุคคล ปิย ผู้เป็นที่รัก อาคต ผู้มาแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพระเถระนั้นว่า “ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอกล่าวคำนั้นชื่ออะไร ?, เหมือนอย่างว่า ใครๆ นั้นแหละ ผู้ดำรงอยู่ที่ประตุมุขบ้าน เห็นบุตรหรือว่าพี่น้องชาย ผู้อยู่ปราศสันกาลนาน ผู้กำลังมาจากประเทศเป็นที่อยู่ปราศ มาสู่เรือนโดยเร็ว พึงบอกว่า ‘บุคคลชื่อโน้นมาแล้ว’ ดังนี้, เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกญาติๆ ของบุคคลนั้น ทั้งรำเรงแล้วทั้งรำเรงทั่วแล้ว ออกไปแล้วโดยเร็ว พึงบันทึงกะบุคคลนั้นว่า ‘แน่พ้อ เธอเป็นผู้มาแล้ว, แน่พ้อ เธอเป็นผู้มาแล้ว’ ดังนี้ ฉันทิด, เหล่าเทวดาถือเอาเครื่องบรรณาการ ๑๐ อย่าง ต่อนรับด้วยอันคิดว่า ‘เราจักมีในที่ข้างหน้า, เราจักมีในที่ข้างหน้า’ ดังนี้ ย่อมผลิตเพลินยิ่งกะหญิง หรือว่ากะบุรุษผู้ที่ทำกรรมอันงามไว้แล้วในโลกนี้ ผู้ละโลกนี้ไปสู่โลกอื่น ฉันทันนั้นแหละ” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“พวกญาติ พวกมิตร และพวกคนใจดี ย่อมผลิตเพลินยิ่งกะ
บุรุษผู้อยู่ปราศจากโดยปกติ, ผู้มาแต่ที่ไกล โดยสวัสดิ์ว่า ‘ผู้มา
แล้ว’ ดังนี้ ฉันทิด, บุญทั้งหลาย ย่อมต่อนรับบุคคลแม้ผู้ทำบุญ
ไว้แล้ว ผู้ไปจากโลกนี้ สู่โลกอื่น ฉันทันนั้นแหละ ดุจพวกญาติ
ต่อนรับบุคคลผู้เป็นที่รักผู้มาแล้ว” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทธกัตตาใน อภาสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสณะของ
เถรๆ อกถิตกัมมะใน วตฺวา “โมคคัลลาน อาลปนะ ตฺว สุทธกัตตาใน กเถสิจ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ กิจ กิติ เอต กิติ วิเสสณะของ วจณๆ
อวุตตกัมมะใน กเถสิ, หิตัพท ตปฺปาฎิกรรมโชตกะ จิต วิเสสณะของ โกจิ เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ โกจิจ สุทธกัตตาใน อาโรเจยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมา-
โชตกะ จิรปฺปุตถ วิเสสณะของ ปุตต และ ภาตริ ปุตต กิติ ภาตริ กิติ อวุตตกัมมะ
ใน ทิสฺวา วา สองศัพท ปทวิกปิตตะเข้ากับ ปุตต และ ภาตริ ปวสโต อปาทาน
ใน อาคจจนตๆ วิเสสณะของ ปุตต และ ภาตริ ความทวเร วิสยธาระใน จิต ทิสฺวา
ปพพกาลกิริยาใน อาคณฺตฺวา เวเคน ตติยาวิเสสณะใน อาคณฺตฺวา เคห สัมปาปญเญ-
กัมมะใน อาคณฺตฺวา ปพพกาลกิริยาใน อาโรเจยฺย ‘นามศัพท สัญญาโชตกะเข้า
กับ อสุโกจ วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ สุทธกัตตาใน อาคโต กิตบทกัตตฺวาจก’ อิติศัพท

อาการใน อาโรเจย, อถ วิเสสณะของ ภาเวจ ลักษณะใน สนฺเตจ ลักษณะกิริยา, ฌาตกา สุทธกัตตาใน อภินนฺเทยฺยฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสจ สามีสัมพันธะใน ฌาตกา ภูฏปฏฺฐา วิเสสณะของ ฌาตกา เวเคน ตติยาวิเสสณะใน นิภุมิตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน อภินนฺเทยฺยฺ ‘ตาท อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน อสฺสจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อากโต วิกตีกัตตาใน อสฺส, ตาท อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน อสฺสจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อากโต วิกตีกัตตาใน อสฺส’ อิติศัพท์ อาการใน อภินนฺเทยฺยฺ ตํ วิเสสณะของ ปุคฺคลจฺ อภิตกัมมะใน อภินนฺเทยฺยฺ, เทวตา สุทธกัตตาใน อภินนฺทฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวเมว อุปเมยฺยชิตฺตะ อิศ วิเสสณะของ โลเกจฺ วิสยาระใน กต- กตกลฺยาณ วิเสสณะของ อิตฺถิ และ ปุริสฺ อิตฺถิ กิตฺติ ปุริสฺ กิตฺติ อภิตกัมมะใน อภินนฺทฺติ วา สองศัพท์ ปทวิกปฺปตฺเตเข้ากับ อิตฺถิ และ ปุริสฺ อิมํ วิเสสณะของ โลกจฺ อวุตตกัมมะใน หิตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน คตํ ปรโลกํ สัมปาปฺฏเญกัมมะใน คตจฺ วิเสสณะของ อิตฺถิ และ ปุริสฺ ทสฺวิจฺ วิเสสณะของ ทิพฺพปณฺณการจฺ อวุตตกัมมะใน อาทายจฺ สมานกาลกิริยาใน ปจฺจุคฺคณฺตฺวา ‘อหํ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสามิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปฺรโต วิสยาระใน ภวิสฺสามิ, อหํ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสามิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปฺรโต วิสยาระใน ภวิสฺสามิ’ อิติศัพท์ สฺรูปะใน จินฺตเนนจฺ ภาระใน ปจฺจุคฺคณฺตฺวาจก สมานกาลกิริยาใน อภินนฺทฺติ” อิติศัพท์ อาการใน วตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อิมา วิเสสณะของ คาทาจฺ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“ฌาตี กิตฺติ มิตฺตา กิตฺติ สฺหชฺชา กิตฺติ สุทธกัตตาใน อภินนฺทฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาชิตฺตะ จิรปฺปวาสิ กิตฺติ อากตํ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุริสฺจ อภิตกัมมะใน อภินนฺทฺติ ทฺวโร อปาทานใน อากตํ โสตฺถิ ทฺติยาตติยาวิเสสณะใน อากตํ จ สามศัพท์ ปทสมุจจยตฺเตเข้ากับ ฌาตี มิตฺตา และ สฺหชฺชา ‘อากตํ’ สฺรูปะใน อิตฺถิ ศัพท์ สัมภาวนาใน อภินนฺทฺติ, ปญฺญานิ สุทธกัตตาใน ปฏฺธิคฺคณฺทฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตเถว อุปเมยฺยชิตฺตะ อปิตฺถิ อเปกชิตฺเตเข้ากับ กตปฺญญจฺ วิเสสณะของ ปุคฺคลจฺ อวุตตกัมมะใน ปฏฺธิคฺคณฺทฺติ อสฺมา วิเสสณะของ โลกาจฺ อปาทานใน คตํ ปรํ วิเสสณะของ โลกจฺ

สัมปาปุณียกัมมะใน คตฺถ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ ปิยํ กิตฺติ อากตํ
กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ ๑ อวุตตกัมมะใน ปจฺจุคฺคจฺจนตา
วิเสสณะของ ฌาตีย์ อุปมาลึงคัตถะ อิวศัพฺพํ อุปมาโชตกะเข้า
กับ ปิยํ ฌาตีย์ อากตํ ปุคฺคลํ ปจฺจุคฺคจฺจนตา” อิติศัพฺพํ สรุปะ
ใน อิมมา คาคา ๕

๒๓. ตตฺถ จิรปฺปวาสิโนติ จิรปฺปวฺตุถํ ๕

ตตฺถ (ปเทศ) “จิรปฺปวาสิโนติ (ปทสฺส) “จิรปฺปวฺตุถํ” (อิตฺติ อตฺถโถ) ๕

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “จิรปฺปวฺตุถํ ผู้อยู่ปราศแล้วสิ้นกาลนาน” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ
(ปเทศ) “จิรปฺปวาสิโนติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “จิรปฺปวาสิโน”
ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “จิรปฺปวาสิโน” แปลว่า ผู้อยู่ปราศจากสิ้นกาลนาน

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทศ ๑ นิทธารณะใน ปทสฺส “จิรปฺปวาสิโน” สรุปะใน อิตฺติ ๑ ศัพฺพํ
สรุปะใน ปทสฺส ๑ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺถโถ “จิรปฺปวฺตุถํ วิเสสณะของ
ปริสํ” อิติศัพฺพํ สรุปะใน อตฺถโถ ๑ ลึงคัตถะ ๕

๒๔. ทูโรโต โสตุถิมาคตฺถนฺติ วณฺชิชฺช วา ราชปฺริสํ วา กตฺวา ลทฺธลภํ นิปฺพนฺนสมฺปตฺติ
อนุปทฺทเวณ ทูรฺฏฺฏจฺฉนโต อากตํ ๕

“ทูโรโต โสตุถิมาคตฺถนฺติ (คาคาปาทสฺส) “วณฺชิชฺช วา ราชปฺริสํ วา กตฺวา ลทฺธลภํ
นิปฺพนฺนสมฺปตฺติ อนุปทฺทเวณ ทูรฺฏฺฏจฺฉนโต อากตํ” (อิตฺติ อตฺถโถ) ๕

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “วณฺชิชฺช วา ราชปฺริสํ วา กตฺวา ลทฺธลภํ ผู้มีลาภ
อันกระทำแล้ว ซึ่งการค้าขาย หรือ หรือว่า ซึ่งความเป็นแห่งบุรุษของพระราชา ได้แล้ว
นิปฺพนฺนสมฺปตฺติ ผู้มีสมบัติอันสำเร็จแล้ว อากตํ ผู้มาแล้ว ทูรฺฏฺฏจฺฉนโต แต่ที่ไกล
อนุปทฺทเวณ โดยความไม่มีแห่งอันตราย” (อิตฺติ) ดังนี้ (คาคาปาทสฺส) แห่งบาทแห่ง
พระคาคา “ทูโรโต โสตุถิมาคตฺถนฺติ ว่า “ทูโรโต โสตุถิมาคตํ” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “**ทูลโต โสตุถิมาคต**” ความว่า ผู้ได้ลาภเพราะทำการค้าขายหรือว่าความเป็นราชบุรุษ ผู้มีสมบัติอันสำเร็จแล้ว ผู้มาแล้วจากที่ไกล โดยไม่มีอันตราย

“**ทูลโต โสตุถิมาคต**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “**วณฺชชํ กิตฺติ ราชปฺริสํ กิตฺติ อวุตตกัมมะเน กตฺวาฯฯ** ปุพฺพกาลกิริยาใน ลหฺร-
วา สองศัพท์ ปทวิกัปตตะเข้ากับ วณฺชชํ และ ราชปฺริสํ ลหฺรลภํ กิตฺติ นิปฺพน-
สมฺปตฺติ กิตฺติ อาคตํ กิตฺติ วิเสสณะของ ปฺริสํ อนุปทฺทเวเน ตติยาวิเสสณะใน อาคตํ
ทูลฺลจฺจณโต อปาทานใน อาคตํ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๕. **ญาติ มิตุตา สุหฺชชา จาติ** กุลสมฺพนฺธวเสน ญาติ จ สหฺทิฏฺฐาภิภาเวน มิตุตา จ
สุหฺทยภาเวน สุหฺชชา จ ฯ

“**ญาติ มิตุตา สุหฺชชา จาติ** (คาถาปาทสฺส “**ชนา**) กุลสมฺพนฺธวเสน ญาติ จ สหฺทิฏฺฐาภิ-
ภาเวน มิตุตา จ สุหฺทยภาเวน สุหฺชชา (จ โหนฺติ)” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(**ชนา**) อ.ชน ท. **ญาติ** ชื่อว่าเป็นญาติ **กุลสมฺพนฺธ-**
วเสน ด้วยสามารถแห่งความสัมพันธ์แห่งตระกูล **จ** ด้วย **มิตุตา** ชื่อว่าเป็นมิตร
สหฺทิฏฺฐาภิภาเวน ด้วยความเป็นแห่งบุคคลมีบุคคลผู้อันตนเห็นด้วยดีแล้วเป็นต้น **จ**
ด้วย **สุหฺชชา** ชื่อว่าเป็นบุคคลผู้มีใจดี **สุหฺทยภาเวน** ด้วยความเป็นแห่งบุคคลผู้มี
ใจดี (**จ**) ด้วย (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น” (อติ) ดังนี้ (**คาถาปาทสฺส**) แห่งบาทแห่งพระ
คาถา “**ญาติ มิตุตา สุหฺชชา จาติ** ว่า “**ญาติ มิตุตา สุหฺชชา จ**” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “**ญาติ มิตุตา สุหฺชชา จ**” ความว่า พวกชน ชื่อว่าเป็นญาติ
ด้วยสามารถแห่งความสัมพันธ์แห่งตระกูล ชื่อว่าเป็นมิตร ด้วยสามารถแห่งบุคคลมีผู้
ที่ตนเห็นด้วยดีแล้วเป็นต้น และชื่อว่าเป็นผู้มีใจดี ด้วยความเป็นผู้มีใจดี

“**ญาติ มิตุตา สุหฺชชา จ**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะ
ใน อตุโถ “**ชนา** สหฺรทกตฺตาใน โหนฺติฯฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก กุลสมฺพนฺธวเสนฯฯ
ตติยาวิเสสณะใน ญาติฯฯ วิกตีกตฺตาใน โหนฺติ สหฺทิฏฺฐาภิภาเวน ตติยาวิเสสณะใน
มิตุตาฯฯ วิกตีกตฺตาใน โหนฺติ สุหฺทยภาเวน ตติยาวิเสสณะใน สุหฺชชาฯฯ วิกตีกตฺตาใน
โหนฺติ จ สามศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ กุลสมฺพนฺธวเสน ญาติ, สหฺทิฏฺฐาภิภาเวน

มิตฺตา และ สุทฺถยาภาเวน สุทฺทชา” อิติศัพฺทํ สฺรุปะไน อตุโถ ๑ ๑ ลิงคัตถะ ๑

๒๖. **อภินนฺทนต์ อาคตนต์** นํ ทิสฺวา ‘สฺวาคตนต์ วจนมตฺเตน วา อญฺชลิกรรมมตฺเตน วา, เคหํ สมฺปตฺตํ ปน นานปฺปการปญฺณาการาภิหรณวเสน อภินนฺทนต์ ๑

“อภินนฺทนต์ อาคตนต์ (คาถาปาทสฺส” ชนา) นํ (ปฺริสฺ) ทิสฺวา ‘สฺวาคตนต์ วจนมตฺเตน วา อญฺชลิกรรมมตฺเตน วา (การณฺนํ ตํ ปฺริสฺ) อภินนฺทนต์, ชนา) เคหํ สมฺปตฺตํ (ปฺริสฺ) ปน นานปฺปการปญฺณาการาภิหรณวเสน อภินนฺทนต์” (อิตฺติ อตุโถ) ๑

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(चना) อ.ชน ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ (ปฺริสฺ) ซึ่งบุรุษนั้น (อภินนฺทนต์) ย่อมเปลิดเพลินยฺง (ตํ ปฺริสฺ) กะบุรุษนั้น (การณฺนํ) เพราะเหตุ วจนมตฺเตน สักว่าคำ อิตฺติ ว่า ‘สฺวาคตํ เป็นผู้มาดีแล้ว’ อิตฺติ ดังนี้ วา หรือ วา หรือว่า อญฺชลิกรรมมตฺเตน สักว่าการกระทำซึ่งอญฺชลิ, ปน หนึ่ง (चना) อ.ชน ท. อภินนฺทนต์ ย่อมเปลิดเพลินยฺง (ปฺริสฺ) กะบุรุษ สมฺปตฺตํ ผู้ถึงพร้อมแล้ว เคหํ ซึ่งเรือน นานปฺปการปญฺณาการาภิหรณวเสน ด้วยสามารถแห่งการนำไปเฉพาะ ซึ่งเครื่องบรรณาการมีประการต่าง ๆ” (อิตฺติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระ คาถา “อภินนฺทนต์ อาคตนต์ ว่า “อภินนฺทนต์ อาคตํ” ดังนี้ ๑

บาทพระคาถาว่า “อภินนฺทนต์ อาคตํ” ความว่า พวกชนเห็นบุรุษนั้น ย่อม เปลิดเพลินยฺงกะบุรุษนั้น เพราะเหตุสักว่าคำว่าเป็นผู้มาดีแล้วหรือ หรือว่าสักว่าการ ทำอญฺชลิ, หนึ่ง พวกชนย่อมเปลิดเพลินยฺงกะบุรุษผู้ถึงพร้อมเรือน ด้วยสามารถแห่ง การนำไปเฉพาะซึ่งเครื่องบรรณาการมีน่านปฺปการ

“อภินนฺทนต์ อาคตํ” สฺรุปะไน อิตฺติ ๑ ศัพฺทํ สฺรุปะไน คาถาปาทสฺส ๑ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “चना สุทฺธกัตตาใน อภินนฺทนต์ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ ปฺริสฺ ๑ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภินนฺทนต์ ‘สฺวาคตํ’ สฺรุปะไน อิตฺติ ๑ ศัพฺทํ สัมภาวนาใน วจนมตฺเตน ๑ กิตฺติ อญฺชลิกรรมมตฺเตน กิตฺติ วิเสสณะของ การณฺนํ ๑ เหตุใดใน อภินนฺทนต์ วา สองศัพฺทํ ปทวิกัปปิตถะเข้ากับ วจนมตฺเตน และ อญฺชลิกรรมมตฺเตน ตํ วิเสสณะของ ปฺริสฺ ๑ อภินนฺทนต์, ปนศัพฺทํ สัมปิณฺทณตถะ ชนา สุทฺธ- กัตตาใน อภินนฺทนต์ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เคหํ สัมปาปฺญณียกัมมะใน สมฺปตฺตํ ๑ วิเสสณะของ ปฺริสฺ ๑ อภินนฺทนต์ นานปฺปการปญฺณาการาภิหรณวเสน

ตติยาวิเสสณะใน อภินนุทนต์” อิตีศัพท สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๗. **ตเถวาติ** เตเนว การณน กตปุณณปิ ปุคฺคํ อิมมहा โลกา ปรโลกํ คตํ ‘ทิพฺพํ อายุํ, วรรณํ สุขํ ยสํ อธิปเตยฺย; ทิพฺพํ รูปํ สทฺทํ คนฺธํ รสํ โสภณพฺพนฺติ อิมํ ทสวโร ปณฺณาการํ อาทาย มาตาปิตุจฺจนาเน จิตานิ ปุณฺณานิ อภินนุทนต์านิ ปฏิคฺคณฺหนฺติ ฯ

“**ตเถวาติ** (วจนฺตส) “เตน เหว การณน กตปุณณปิ ปุคฺคํ อิมมहा โลกา ปรโลกํ คตํ ‘ทิพฺพํ อายุํ, (ทิพฺพํ) วรรณํ (ทิพฺพํ) สุขํ (ทิพฺพํ) ยสํ (ทิพฺพํ) อธิปเตยฺย; ทิพฺพํ รูปํ (ทิพฺพํ) สทฺทํ (ทิพฺพํ) คนฺธํ (ทิพฺพํ) รสํ (ทิพฺพํ) โสภณพฺพนฺติ อิมํ ทสวโร ปณฺณาการํ อาทาย มาตาปิตุจฺจนาเน จิตานิ ปุณฺณานิ อภินนุทนต์านิ ปฏิคฺคณฺหนฺติ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**ปุณฺณานิ** อ.บุญ ท. จิตานิ อันตั้งอยู่แล้ว มาตาปิตุจฺจนาเน ในฐานะแห่งมารดาและบิดา อาทาย ถือเอาแล้ว **ปณฺณาการํ** ซึ่งเครื่องบรรณาการ **ทสวโร** อันมีอย่างสิบ **อิมํ** นี้ อติ คือ ‘อายุ ซึ่งอายุ **ทิพฺพํ** อันเป็นทิพย์, **วรรณํ** ซึ่งวรรณะ (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์, **สุขํ** ซึ่งสุข (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์, **ยสํ** ซึ่งยศ (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์, **อธิปเตยฺย** ซึ่งความเป็นใหญ่ (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์, **รูปํ** ซึ่งรูป **ทิพฺพํ** อันเป็นทิพย์ **สทฺทํ** ซึ่งเสียง (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์, **คนฺธํ** ซึ่งกลิ่น (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์, **รสํ** ซึ่งรส (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์, **โสภณพฺพนฺติ** ซึ่งโสภณพฺพะ (ทิพฺพํ) อันเป็นทิพย์’ **อภินนุทนต์านิ** เพลิดเพลินยังอยู่ **ปฏิคฺคณฺหนฺติ** ชื่อว่าย่อมต้อนรับ **ปุคฺคํ** ซึ่งบุคคล **กตปุณณปิ** แม้ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว **คตํ** ผู้ไปแล้ว **ปรโลกํ** สูโลกอื่น **อิมมहा โลกา** จากโลกนี้ **เตน เหว (การณน)** ด้วยเหตุนี้แหละ” อติ ดังนี้ (วจนฺตส) แห่งคำ “**ตเถวาติ** ว่า “ตเถว” ดังนี้ ฯ

คำว่า “**ตเถว**” ความว่า บุญทั้งหลายตั้งอยู่ในฐานมารดาบิดา ถือเอาเครื่องบรรณาการ มี ๑๐ อย่างคือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โสภณพฺพะทิพย์ เพลิดเพลินยังอยู่ ชื่อว่าย่อมต้อนรับ บุคคลแม้ผู้ทำบุญไว้แล้ว ผู้ไปสู่ปรโลกแล้วจากโลกนี้ ด้วยเหตุนี้แหละ

“ตเถวา” สรุปะใน อติฯ ศัพท สรุปะใน วจนฺตสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “จิตานิ

วิเสสณะของ ปุณฺณานิฯ สุทฺธกัตตาใน ปฏิกุณฺณหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวสัพฺพทอวธารณะเข้ากับ เตนฯ วิเสสณะของ การณฺณฯ เหตุไฉน ปฏิกุณฺณหนฺติ อปิสัพฺพทอเปกขัตถะเข้ากับ กตปุณฺณฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลฺฯ อวุตตกัมมะใน ปฏิกุณฺณหนฺติ อิมมฺหา วิเสสณะของ โลกาฯ อปาทานใน คตฺ ปรโลกํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คตฺฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลฺ ‘ทิวพฺพํ อายุํ กิตฺติ ทิวพฺพํ วณฺณํ กิตฺติ ทิวพฺพํ สุขํ กิตฺติ ทิวพฺพํ ยสํ กิตฺติ ทิวพฺพํ อธิปเตยฺยํ กิตฺติ ทิวพฺพํ รูปํ กิตฺติ ทิวพฺพํ สทฺทํ กิตฺติ ทิวพฺพํ คนฺธํ กิตฺติ ทิวพฺพํ รสํ กิตฺติ ทิวพฺพํ โผฏฺฐพฺพํ กิตฺติ’ สรุปะไน อิติฯ ศัพฺพทํ สรุปะไน ทสฺวิํ ปณฺณการํ ทสฺวิํ วิเสสณะของ ปณฺณการํฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน จิตานิ มาตาปิตุญฺจาเน วิสยาธาระไน จิตานิ อภินนฺทนฺตานิ วิเสสณะของ ปุณฺณานิ” อิติศัพฺพทํ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๒๘. ปิยํ ฅาตีวาทิ อธิ โลเก ปิยํ ฅาตํ อากตํ เสสฅาตกา วียาติ อตุโถ ๫

“ปิยํ ฅาตีวาทิ (ปททฺวยสฺส) “อธิ โลเก ปิยํ ฅาตํ อากตํ (ปจฺจุคฺคจฺจนฺตา) เสสฅาตกา วียาติ อตุโถ ๫

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “เสสฅาตกา วีย ราวกะ อ.ฅาตีผู้เหลือ ท. (ปจฺจุคฺคจฺจนฺตา) ตอฺนรับอยู่ ฅาตํ ซึ่งฅาตี ปิยํ ผู้เป็นที่รัก อากตํ ผู้มาแล้ว อธิ โลเก ในโลกนี้” อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “ปิยํ ฅาตีวาทิ ว่า “ปิยํ ฅาตีว” ดังนี้ ๫

สองบทว่า “ปิยํ ฅาตีว” ความว่า พวกฅาตีที่เหลือ ตอฺนรับฅาตีผู้เป็นที่รักผู้มาแล้ว ในโลกนี้

“ปิยํ ฅาตีว” สรุปะไน ปททฺวยสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “อธิ วิเสสณะของ โลเกฯ วิสยาธาระไน อากตํ ปิยํ กิตฺติ อากตํ กิตฺติ วิเสสณะของ ฅาตํฯ อวุตตกัมมะใน ปจฺจุคฺคจฺจนฺตาฯ วิเสสณะของ เสสฅาตกาฯ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพฺพทํ อุปมาโชตกะเข้า กับ อธิ โลเก ปิยํ ฅาตํ อากตํ ปจฺจุคฺคจฺจนฺตา เสสฅาตกา” อิติศัพฺพทํ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๒๙. เทสนาวसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปาปฺณิสฺสูติ ๫

เทศนาว่าสาเน พหู (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณีสู อิติ ฯ

เทศนาว่าสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก
ปาปุณีสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติผล-
เป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทศนาว่าสาเน กาลสัตตมียใน ปาปุณีสู พหู วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน
ปาปุณีสูฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู อิติศัพท์ समाปนนะ ฯ

.....
นันทิยวตฺถุ ฯ

นันทิยวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ)

นันทิยวตฺถุ อ.เรื่องแห่งนายหนันทิยะ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

นันทิยวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องนายหนันทิยะ

ปิยวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ปิยวคฺควณฺณนา อ.วาทาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรณคดี
อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความรัก นิฏฺฐิตา จบแล้ว ฯ

จบปิยวรรณคดีพรรณนา

โสฬสมวคฺโค ฯ

โสฬสมวคฺโค (นิฏฺฐิตฺโต) ฯ

โสฬสมวคฺโค อ.วรรคที่ ๑๖ (นิฏฺฐิตฺโต) จบแล้ว ฯ

โสฬสมวคฺโค สุตรกัถตาไน นิฏฺฐิตฺโตฯ กิตฺตบทกัถตฺตฺวาจก ฯ

จบวรรคที่ ๑๖

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัวทิต

นันทิยวตถุ

เป็นนัฏฐิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นันทิยสส วตถุ นันทิยวตถุ. (นันทิย + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง นันทิยสส แห่งนายหนัทธิยะ นันทิยวตถุ ชื่อว่านันทิยวตถุ. (เรื่องนายหนัทธิยะ)

สทฐาสมฺปนฺนํ, กุล

เป็นตติยัตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สทฐาย สมฺปนฺนํ สทฐาสมฺปนฺนํ, กุล. (สทฐา + สมฺปนฺน)

(กุล) อ.ตระกูล สมฺปนฺนํ อันถึงพร้อมแล้ว สทฐาย ด้วยศรัทธา สทฐาสมฺปนฺนํ ชื่อว่าสทฐา-
สมฺปนฺน (ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา), ได้แก่ตระกูล.

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตริยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา
ทั้งหลาย)

สงฺฆุပ္ภวจาโก, นนฺทิโย

เป็นนุติยากาลสสตมมี, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตูลาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

สงฺฆํ อุပ္ภวจาติติ สงฺฆุပ္ภวจาโก, นนฺทิโย. (สงฺฆสทฺทูปฺปท + อุပ္พุพฺพ + จา คตินิวตฺติมฺหิ
ในการทำการไป + ฌรฺปัจจย)

(โย นนฺทิโย) อ.นายหนัทธิยะใด อุပ္ภวจาติ ย่อมบำรุง สงฺฆํ ซึ่งพระสงฆ์ อิติ เพราะเหตุนี้
(โส นนฺทิโย) อ.นายหนัทธิยะนั้น สงฺฆุပ္ภวจาโก ชื่อว่าสงฺฆุပ္ภวจาก (ผู้บำรุงพระสงฆ์), ได้แก่นายหนัทธิยะ.

วยุปปตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีทุตียัตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. วยุ ปตโต วยุปปตโต, กาโล. (วยุ + ปตต) ทุตียัตปฐิสสมาส

(กาโล) อ.กาล ปตโต เป็นที่ถึงแล้ว วยุ ซึ่งวยุ วยุปปตโต ชื่อว่าวยุปปตต (เป็นที่ถึงวยุ),
ได้แก่กาล.

๒. วยุปปตโต จ โส กาโล จาติ วยุปปตตกาโล. (วยุปปตต + กาล) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส

วยุปปตโต จ อ.เป็นที่ถึงแล้วซึ่งวยุด้วย โส อ.เป็นที่ถึงแล้วซึ่งวยุนั้น กาโล จ เป็นกาล
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วยุปปตตกาโล ชื่อว่าวยุปปตตกาล. (กาลเป็นที่ถึงวยุแล้ว)

สมมุขเคห

เป็นสัตตมิตปฐิสสมาส มีวิเคราะหว่า

สมมุข เคห สมมุขเคห. (สมมุข + เคห)

เคห อ.เรือน สมมุข ในที่พร้อมหน้า สมมุขเคห ชื่อว่าสมมุขเคห. (เรือนในที่พร้อมหน้า)

มาตุลธิตา

เป็นฉฐฐิตปฐิสสมาส มีวิเคราะหว่า

มาตุลลล ธิตา มาตุลธิตา. (มาตุล + ธิต)

ธิตา อ.ธิตา มาตุลลล ของลุง มาตุลธิตา ชื่อว่ามาตุลธิต. (ธิตาของลุง)

อาเนตุกามา, มาตาปิตโร

เป็นจตุตถิตปฐิสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตุลสาณะ มีวิเคราะหว่า

อาเนตุ กามเนตติ อาเนตุกามา, มาตาปิตโร. (อาเนตุสทูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่
+ ฌปจจัย)

(เย มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่าใด กามเนติ ย่อมใคร่ อาเนตุ เพื่ออันนำมา อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านี้ อาเนตุกามา ชื่อว่าอาเนตุกาม (ผู้ใคร่
เพื่อจะนำมา, ผู้ประสงค์เพื่อจะนำมา), ได้แก่มารดาและบิดาทั้งหลาย.

อัสสทุธา, เรวตี

เป็นนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นตฺถิ สทุธา ยสฺสาติ อัสสทุธา, เรวตี. (น + สทุธา)
 สทุธา อ.ศรัทธา ยสฺสา (เรวติยา) ของนางเรวตีนั่น นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (สา
 เรวตี) อ.นางเรวตีนั่น อัสสทุธา ชื่อว่าอัสสทุธา (ผู้ไม่มีศรัทธา), ได้แก่นางเรวตี.

ภิกขุสงฺฆโม

เป็นฉนฺธิปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ภิกขุณฺโณ สงฺฆโม ภิกขุสงฺฆโม. (ภิกขุ + สงฺฆ)
 สงฺฆโม อ.หมู่ ภิกขุณฺโณ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

นิสฺซัชนฺภูจฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิสฺซัชนฺภูจฺ ตํ จานญฺจาติ นิสฺซัชนฺภูจฺจานํ. (นิสฺซัชนฺ + จาน)
 นิสฺซัชนฺ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 นิสฺซัชนฺภูจฺจานํ ชื่อว่านิสฺซัชนฺภูจฺจาน. (ที่เป็นที่นั่ง)

อาคตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อาคตญฺจ ตํ กาโล จาติ อาคตกาโล. (อาคต + กาล)
 อาคตํ จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่มาแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น อาคตกาโล ชื่อว่าอาคตกาล. (กาลเป็นที่มาแล้ว)

ภุตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ภุตตญฺจ ตํ กาโล จาติ ภุตตกาโล. (ภุตต + กาล)
 ภุตตํ จ อ.เป็นที่บริโภคแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่บริโภคแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ

เหตุนั้น ฤๅตตกาโล ชื่อว่าฤๅตตกาล. (กาลเป็นที่บริโภครแล้ว)

โอวาทกขมา, เรวตี

เป็นจตุตถัตถ์ปฐีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โอวาทสส ขมา โอวาทกขมา, เรวตี. (โอวาท + ขมา)

(เรวตี) อ.นางเรวตี ขมา ผู้อดทน โอวาทสส ต่อโอวาทส โอวาทกขมา ชื่อว่าโอวาทกขมา (ผู้อดทนต่อโอวาท), ได้แก่นางเรวตี.

กติปาห

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติปิ อห กติปาห. (กติปิ + อห)

อห อ.วัน กติปิ อันเล็กน้อย กติปาห ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย, เพียงสองสามวัน)

สพพิสสรีย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพพญจ ตํ อีสสรียญจาติ สพพิสสรีย. (สพพ + อีสสรีย)

สพพ จ อ.ทั้งปวงด้วย ตํ อ.ทั้งปวงนั้น อีสสรีย จ เป็นความเป็นใหญ่ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น สพพิสสรีย ชื่อว่าสพพิสสรีย. (ความเป็นใหญ่ทั้งปวง)

กาลกิริยา

เป็นทติยาตปฐีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาล กิริยา กาลกิริยา. (กาล + กิริยา)

กิริยา อ.การกระทำ กาล ซึ่งกาละ กาลกิริยา ชื่อว่ากาลกิริยา. (ทำกาละ, เสียชีวิต)

มหาทานปติ

เป็นฉฐัตถ์ปฐีสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหุตญจ ตํ ทานญจาติ มหาทาน. (มหุต + ทาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

มหนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย ต อ.ใหญ่นั้น ทาน จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหา
ทาน ชื่อว่ามหาทาน. (ทานใหญ่)

๒. มหาทานสฺส ปติ มหาทานปติ. (มหาทาน + ปติ) ฌฏฐิตฺตปฺริสฺสมาส

ปติ อ.เจ้าของ มหาทานสฺส แท่งทานใหญ่ มหาทานปติ ชื่อว่ามหาทานปติ. (เจ้าของทาน
ใหญ่)

กปนทฎิกาทโย, ชนา

เป็นฌฏฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กปณา จ อฎฐิกา จ กปนทฎิกา. (กปน + อฎฐิก) อิตฺติรฺโรคฺทวันทสฺมาส

กปณา จ อ.คนกำพร้า ท. ด้วย อฎฐิกา จ อ.คนเดินทางไกล ท. ด้วย กปนทฎิกา
ชื่อว่ากปนทฎิก. (คนกำพร้าและคนเดินทางไกลทั้งหลาย)

๒. กปนทฎิกา อาทิ เยสนฺติ กปนทฎิกาทโย, ชนา. (กปนทฎิก + อาทิ) ฌฏฐิตฺตปฺริสฺส-
มาส

กปนทฎิกา อ.คนกำพร้าและคนเดินทางไกล ท. อาทิ เป็นต้น เยสฺ (ชาน) แท่งชน ท.
เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น กปนทฎิกาทโย ชื่อว่ากปนทฎิกาทิ
(มีคนกำพร้าและคนเดินทางไกลเป็นต้น), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

เคททวาร

เป็นฌฏฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทสฺส ทวาร เคททวาร. (เคท + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู เคทสฺส แท่งเรือน เคททวาร ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

ปากวตฺต

เป็นจตุตถิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปากาย วตฺต ปากวตฺต, วตฺต. (ปาก + วตฺต)

(วตฺต) อ.วัดถุ วตฺต อันเป็นไป ปากาย เพื่อการทงตัม ปากวตฺต ชื่อว่าปากวตฺต (อันเป็นไป
เพื่อการทงตัม), ได้แก่วัดถุ.

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปร-
ภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

อาวาสทาน

เป็นภริยัตถุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาวาสสฺส ทานํ อาวาสทานํ. (อาวาส + ทาน)

ทานํ อ.การถวาย อาวาสสฺส ซึ่งที่เป็นที่อยู่ อาวาสทาน ชื่อว่าอาวาสทาน. (การถวายที่อยู่)

จตุสสาล

เป็นสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุสสํ สาลาโย จตุสสาล. (จตุ + สาลา)

สาลาโย อ.ศาลา ท. จตุสสํ สี่หลัง จตุสสาล ชื่อว่าจตุสสาล. (ศาลา ๔ หลัง)

มณฺจปิจาทินิ, วตฺถุณิ

เป็นภริยัตถุปุริสสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มณฺจ จ ปิจญจ มณฺจปิจาณิ. (มณฺจ + ปิจ) อิตริตรโยคทวันทสมาส

มณฺจ จ อ.เตียงด้วย ปิจ จ อ.ตั้งด้วย มณฺจปิจาณิ ชื่อว่ามณฺจปิจ. (เตียงและตั้ง
ทั้งหลาย)

๒. มณฺจปิจาณิ อาทิ เยสนฺติ มณฺจปิจาทินิ, วตฺถุณิ. (มณฺจปิจ + อาทิ)

มณฺจปิจาณิ อ.เตียงและตั้ง ท. อาทิ เป็นต้น เยสนฺ (วตฺถุณ) แห่งวตฺถุ ท. เหล่าใด (สนฺติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ดานิ วตฺถุณิ) อ.วตฺถุ ท. เหล่านั้น มณฺจปิจาทินิ ชื่อว่ามณฺจปิจาทิ (มีเตียง
และตั้งเป็นต้น), ได้แก่วตฺถุทั้งหลาย.

พทุธปมฺโข, ภิกขุสงฺโฆ

เป็นภิกษุวิปทตฺตยาธิกรณพทุพพิทฺธมาส มีวิเคราะหว่า

พทุธ ปมฺโข ยสฺสาติ พทุธปมฺโข, ภิกขุสงฺโฆ. (พทุธ + ปมฺข)

พทุธ อ.พระพทุธเจ้า ปมฺโข เป็นประมุข ยสฺส (ภิกขุสงฺฆสฺส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุสงฺโฆ) อ.หมู่แห่งภิกษุนั้น พทุธปมฺโข ชื่อว่าพทุธปมฺข (มีพระพทุธเจ้าเป็นประมุข), ได้แก่ภิกขุสงฺฆ.

ทกฺขิโนทก

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ทกฺขิณาย อุทกํ ทกฺขิโนทก. (ทกฺขิณ + อุทก)

อุทกํ อ.น้ำ ทกฺขิณาย เพื่อทักขิณา ทกฺขิโนทก ชื่อว่าทกฺขิโนทก. (น้ำเพื่อทักขิณา)

ทกฺขิโนทกปฺปติฏฺฐาน

เป็นภิกษุัตถิปุริสสมาส โดยมีจตุตถัตถิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ทกฺขิณาย อุทกํ ทกฺขิโนทก. (ทกฺขิณ + อุทก) จตุตถัตถิปุริสสมาส

อุทกํ อ.น้ำ ทกฺขิณาย เพื่อทักขิณา ทกฺขิโนทก ชื่อว่าทกฺขิโนทก. (น้ำเพื่อทักขิณา)

๒. ทกฺขิโนทกสฺส ปติฏฺฐานํ ทกฺขิโนทกปฺปติฏฺฐาน. (ทกฺขิโนทก + ปติฏฺฐาน) ภิกษุัตถิปุริส-
สมาส

ปติฏฺฐานํ อ.อันตั้งอยู่เฉพาะ ทกฺขิโนทกสฺส แห่งน้ำเพื่อทักขิณา ทกฺขิโนทกปฺปติฏฺฐานํ
ชื่อว่าทกฺขิโนทกปฺปติฏฺฐาน. (อันตั้งอยู่เฉพาะแห่งน้ำเพื่อทักขิณา)

สพฺพทิส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

สพฺพา จ ตา ทิส จาติ สพฺพทิส. (สพฺพา + ทิส)

สพฺพา จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตา อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น ทิส จ เป็นทิศด้วย อติ เพราะเหตุนี้
สพฺพทิส ชื่อว่าสพฺพทิส. (ทิศทั้งปวง)

ทวาทสโยชนโก, ทิพพปุปาสาทิ

เป็นสังสังฐานทิวเนกัตถัตถิต มิวเคราะห์ดังนี้

๑. ทวาทส โยชนานิ ทวาทสโยชนานิ. (ทวาทส + โยชน) อสมาทารทิตุสมาล
โยชนานิ อ.โยชน ท. ทวาทส สิบสอง ทวาทสโยชนานิ ชื่อว่าทวาทสโยชน. (๑๒ โยชน)
๒. ทวาทสโยชนนิ นิยุตโต ทวาทสโยชนโก, ทิพพปุปาสาทิ. (ทวาทสโยชน + ฌิกปัจจย)
(ทิพพปุปาสาทิ) อ.ปราสาทอันเป็นทิพย์ นิยุตโต อันประกอบแล้ว ทวาทสโยชนนิ ด้วย
โยชนสิบสอง ท. ทวาทสโยชนโก ชื่อว่าทวาทสโยชนิก (อันประกอบด้วย ๑๒ โยชน), ได้แก่ปราสาททิพย์.

โยชนสตฺตพเพโธ, ทิพพปุปาสาทิ

เป็นจณฐิทธิปทตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาล โดยมีจณฐิตปฺปิริสสมาลอยู่ภายใน มิวเคราะห์ดังนี้

๑. โยชนานํ สตํ โยชนสตํ. (โยชน + สต) จณฐิตปฺปิริสสมาล
สตํ อ.ร้อย โยชนานํ แห่งโยชน ท. โยชนสตํ ชื่อว่าโยชนสต. (๑๐๐ โยชน)
๒. โยชนสตํ อุพเพโธ ยสฺสํติ โยชนสตฺตพเพโธ, ทิพพปุปาสาทิ. (โยชนสต + อุพเพธ)
จณฐิทธิปทตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาล
โยชนสตํ อ.ร้อยแห่งโยชน อุพเพโธ เป็นส่วนสูง ยสฺสํ (ทิพพปุปาสาทิสล) แห่งปราสาท
อันเป็นทิพย์ใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สเ ทิพพปุปาสาทิ) อ.ปราสาทอันเป็นทิพย์นั้น โย
ชนสตฺตพเพโธ ชื่อว่าโยชนสตฺตพเพธ (มี ๑๐๐ โยชนเป็นส่วนสูง), ได้แก่ปราสาททิพย์.

สตุตฺตรตนมโย, ทิพพปุปาสาทิ

เป็นสังสังฐานทิวเนกัตถัตถิต มิวเคราะห์ว่า

๑. สตุตฺ รตนานิ สตุตฺตรตนานิ. (สตุต + รตน) อสมาทารทิตุสมาล
รตนานิ อ.รัตนะ ท. สตุต เจต สตุตฺตรตนานิ ชื่อว่าสตุตฺตรตน. (รัตนะ ๗)
๒. สตุตฺตรตนนิ นิปฺพนโน สตุตฺตรตนมโย, ทิพพปุปาสาทิ. (สตุตฺตรตน + มยปัจจย) สังสังฐานทิว
เนกัตถัตถิต
(ทิพพปุปาสาทิ) อ.ปราสาทอันเป็นทิพย์ นิปฺพนโน อันสำเร็จแล้ว สตุตฺตรตนนิ ด้วยรัตนะ
เจต ท. สตุตฺตรตนมโย ชื่อว่าสตุตฺตรตนมย (อันสำเร็จด้วยรัตนะ ๗), ได้แก่ปราสาททิพย์.

นาริคนสมปนโน, ทิพพปาสาทิ

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีฉฐฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นารินิ คณ นาริคณ. (นาริ + คณ) ฉฐฐิตปปริสสมาส

คณ อ.หมู นารินิ แห่งนาริ ท. นาริคณ ชื่อว่านาริคณ. (หมูนาริ)

๒. นาริคณน สมปนโน นาริคณสมปนโน, ทิพพปาสาทิ. (นาริคณ + สมปนโน) ตติยัตปปริสสมาส

(ทิพพปาสาทิ) อ.ปราสาทอันเป็นทิพย์ สมปนโน อันถึงพร้อมแล้ว นาริคณน ด้วยหมูแห่งนาริ นาริคณสมปนโน ชื่อว่านาริคณสมปนโน (อันถึงพร้อมด้วยหมูนาริ), ได้แก่ปราสาททิพย์.

ทิพพปาสาทิ

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิพโพ จ โส ปาสาทิ จาติ ทิพพปาสาทิ. (ทิพพ + ปาสาท)

ทิพโพ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย โส อ.อันเป็นทิพย์นั้น ปาสาทิ จ เป็นปาสาทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพปาสาทิ ชื่อว่าทิพพปาสาท. (ปราสาททิพย์)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหาคาริยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

มหาโมคคัลลานตเถโร

เป็นวิเศษนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหาโมคคัลลานโน จ โส เถโร จาติ มหาโมคคัลลานตเถโร. (มหาโมคคัลลาน + เถโร)

มหาโมคคัลลานโน จ อ.พระมหาโมคคัลลანะด้วย โส อ.พระมหาโมคคัลลანะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาโมคคัลลานตเถโร ชื่อว่ามหาโมคคัลลานตเถโร. (พระมหาโมคคัลลანะผู้เถระ, พระมหาโมคคัลลันเถระ)

เทวจาริกโก

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทเว จาริกโก เทวจาริกโก. (เทเว + จาริก)

จาริกโก อ.ที่จาริก เทเว ในเทวโลก เทวจาริกโก ชื่อว่าเทวจาริก. (ที่จาริกในเทวโลก)

อจจราคณปริปัญณเณ, ทิพพปาสาทิ

เป็นตติยัตตปุริสสมาส โดยมีฉฐฐัตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อจจรานัน คเณ อจจราคเณ. (อจจรา + คณ) ฉฐฐัตตปุริสสมาส

คเณ อ.หมู่ อจจรานัน แห่งนางอัปสร ท. อจจราคเณ ชื่อว่าอจจราคณ. (หมู่นางอัปสร)

๒. อจจราคณเณ ปริปัญณเณ อจจราคณปริปัญณเณ, ทิพพปาสาทิ. (อจจราคณ + ปริปัญณ)

ตติยัตตปุริสสมาส

(ทิพพปาสาทิ) อ.ปราสาทอันเป็นทิพย์ ปริปัญณเณ อันเต็มรอบแล้ว อจจราคณเณ ด้วยหมู่แห่งนางอัปสร อจจราคณปริปัญณเณ ชื่อว่าอจจราคณปริปัญณ (อันเต็มรอบด้วยหมู่นางอัปสร), ได้แก่ปราสาททิพย์.

วิมานสามิกโก

เป็นฉฐฐัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิมานสส สามิกโก วิมานสามิกโก. (วิมาน + สามิก)

สามิกโก อ.เจ้าของ วิมานสส แห่งวิมาน วิมานสามิกโก ชื่อว่าวิมานสามิก. (เจ้าของวิมาน)

อจจราสงฆโม

เป็นฉฐฐัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อจจรานัน สงฆโม อจจราสงฆโม. (อจจรา + สงฆ)

สงฆโม อ.หมู่ อจจรานัน แห่งนางอัปสร ท. อจจราสงฆโม ชื่อว่าอจจราสงฆ. (หมู่นางอัปสร)

มตติกปาติ

เป็นฉฐฐัตตปุริสสมาส, มัชฌิมะโลปะ สบ วิการคัพพ มีวิเคราะห์ว่า

มตติกาย วิกาโร ปาติ มตติกปาติ. (มตติกา + วิการ + ปาติ)

ปาติ อ.ธาตุ วิกาโร อันเป็นvikar มตติกาย แห่งดินเหนียว มตติกปาติ ชื่อว่ามตติกปาติ. (ธาตุ
ดินเหนียว)

สวณฺณปาติ

เป็นนวุฐิต์ปฐิสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ วิการคัพท มิวเคราะห์ว่า

สวณฺณสส วิกาโร ปาติ สวณฺณปาติ. (สวณฺณ + วิการ + ปาติ)

ปาติ อ.ธาตุ วิกาโร อันเป็นvikar สวณฺณสส แห่งทอง สวณฺณปาติ ชื่อว่าสวณฺณปาติ. (ธาตุ
ทอง)

คทณสทิสสา, มนุสสสมปตติ

เป็นตติยาตปฐิสสมาส มิวเคราะห์ว่า

คทณน สทิสสา คทณสทิสสา, มนุสสสมปตติ. (คทณ + สทิสสา)

(มนุสสสมปตติ) อ.สมบัติของมนุษย์ สทิสสา อันเช่นกับ คทณน ด้วยการถือเอา คทณสทิสสา
ชื่อว่าคทณสทิสสา (อันเช่นกับด้วยการถือเอา), ได้แก่มนุษย์สมบัติ.

มนุสสสมปตติ

เป็นนวุฐิต์ปฐิสสมาส มิวเคราะห์ว่า

มนุสสานํ สมปตติ มนุสสสมปตติ. (มนุสส + สมปตติ)

สมปตติ อ.สมบัติ มนุสสานํ ของมนุษย์ ท. มนุสสสมปตติ ชื่อว่ามนุสสสมปตติ. (สมบัติของ
มนุษย์, มนุษย์สมบัติ)

ทิพพสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวเคราะห์ว่า

ทิพพา จ ส่า สมปตติ จาติ ทิพพสมปตติ. (ทิพพา + สมปตติ)

ทิพพา จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ส่า อ.อันเป็นทิพย์นั้น สมปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ทิพพสมปตติ ชื่อว่าทิพพสมปตติ. (สมบัติทิพย์)

อาคมนตถาย

เป็นจตุตถิปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนสฺส อตถาย อาคมนตถาย. (อาคมน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ อาคมนสฺส แก่การมา อาคมนตถาย ชื่อว่าอาคมนตถ. (ประโยชน์แก่การมา)

กตกลยาณา, ชนา

เป็นตติยาทวีปตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตํ กลยาณํ เยหิติ กตกลยาณา, ชนา. (กต + กลยาณ)

กลยาณํ อ.กรรมอันงาม เยหิ (ชเนติ) อันชน ท. เหล่าใด กตํ กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น กตกลยาณา ชื่อว่ากตกลยาณ (มีกรรมอันงามอันทำแล้ว), ได้แก่
ชนทั้งหลาย.

จิริปวุตโต, ปุโตโต

เป็นทติยาตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

จิริ ปวุตโต จิริปวุตโต, ปุโตโต. (จิริ + ปวุตถ)

(ปุโตโต) อ.บุตร ปวุตโต ผู้อยู่ปราศแล้ว จิริ ลิ่นกาลนาน จิริปวุตโต ชื่อว่าจิริปวุตถ (ผู้อยู่
ปราศสิ้นกาลนาน), ได้แก่บุตร.

คามทวาริ

เป็นฉัฐฐิปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คามสฺส ทวาริ คามทวาริ. (คาม + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู คามสฺส แห่งหมู่บ้าน คามทวาริ ชื่อว่าคามทวาร. (ประตูหมู่บ้าน)

ทฏฐปปทฏฐา, ฌาตกา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฏฐา จ เต ปทฏฐา จาติ ทฏฐปปทฏฐา, ฌาตกา. (ทฏฐ + ปทฏฐ)

เต (ฌาตกา) อ.ญาติ ท. เหล่านั้น ทฏฐา จ ร่ำเรงแล้วด้วย ปทฏฐา จ ร่ำเรงทั่วแล้ว

ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ฏฐปฏฐา ชื่อว่าฏฐปฏฐา (ผู้ทั้งร่าเริงแล้วทั้งร่าเริงทั่วแล้ว), ได้แก้ญาติทั้งหลาย.

ทสวิธ, ทิพพปณณกาโร

เป็นนัฏฐิวิปทตูลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทส วิธ ยสสาติ ทสวิธ, ทิพพปณณกาโร. (ทส + วิธ)

วิธ อ.อย่าง ท. ทส ลีบ ยสส (ทิพพปณณการส) แห่งเครื่องบรรณาการอันเป็นทิพย์ใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ทิพพปณณกาโร) อ.เครื่องบรรณาการอันเป็นทิพย์นั้น ทสวิธ ชื่อว่าทสวิธ (มี ๑๐ อย่าง), ได้แก้เครื่องบรรณาการทิพย์.

ทิพพปณณกาโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิพโพ จ โส ปณณกาโร จาติ ทิพพปณณกาโร. (ทิพพ + ปณณการ)

ทิพโพ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย โส อ.อันเป็นทิพย์นั้น ปณณกาโร จ เป็นเครื่องบรรณาการด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพปณณกาโร ชื่อว่าทิพพปณณการ. (เครื่องบรรณาการอันเป็นทิพย์)

ลทธลาโม, ปุคคโล

เป็นตติยาวิปทตูลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทธ ลาโม เยนาคิ ลทธลาโม, ปุคคโล. (ลทธ + ลาม)

ลาม อ.ลาม เยน (ปุคคเลน) อันบุคคลใด ลทธ ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น ลทธลาโม ชื่อว่าลทธลาม (ผู้มีลามอันได้แล้ว), ได้แก้บุคคล.

นิปณนสมปตติ, ปุคคโล

เป็นนัฏฐิวิปทตูลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิปณนา สมปตติ ยสสาติ นิปณนสมปตติ, ปุคคโล. (นิปณนา + สมปตติ)

สมปตติ อ.สมบัติ นิปณนา อันสำเร็จแล้ว ยสส (ปุคคลส) ของบุคคลใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น นิปณนสมปตติ ชื่อว่านิปณนสมปตติ (ผู้มีสมบัติอันสำเร็จแล้ว), ได้แก้บุคคล.

ทูลฏจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทูลฏจ ต จานญจาติ ทูลฏจัน. (ทูล + จาน)

ทูล จ อ.อันไกลด้วย ต อ.อันไกลนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทูลฏจัน
ชื่อว่าทูลฏจัน. (ทีไกล)

กุลสมพนธวโส

เป็นจัญฐิตปฺปริสสมาส โดยมีจัญฐิตปฺปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุลสฺส สมนฺโธ กุลสมฺพนฺโธ. (กุล + สมนฺโธ) จัญฐิตปฺปริสสมาส

สมนฺโธ อ.ความสัมพันธ์ กุลสฺส แห่งตระกูล กุลสมฺพนฺโธ ชื่อว่ากุลสมฺพนฺธ. (ความ
สัมพันธ์แห่งตระกูล)

๒. กุลสมฺพนฺธวโส วโส กุลสมฺพนฺธวโส. (กุลสมฺพนฺธ + วส) จัญฐิตปฺปริสสมาส

วโส อ.สามารถ กุลสมฺพนฺธวโส แห่งความสัมพันธ์แห่งตระกูล กุลสมฺพนฺธวโส ชื่อว่า
กุลสมฺพนฺธวโส. (สามารถแห่งความสัมพันธ์แห่งตระกูล)

สนฺธิฏฺฐาติภาโว

เป็นจัญฐิตปฺปริสสมาส โดยมีจัญฐิตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สนฺธิฏฺฐโ อาทิ เยสนฺติ สนฺธิฏฺฐาติโย, ปุคฺคลา. (สนฺธิฏฺฐ + อาติ) จัญฐิตวิปทฺตลยาธิ-
กรณพหุพพิทสมาส

สนฺธิฏฺฐโ อ.บุคคลผู้อันตนเห็นดีแล้ว อาติ เป็นต้น เยส (บุคคลาน) แห่งบุคคล ท.
เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุคฺคลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น สนฺธิฏฺฐาติโย ชื่อว่า
สนฺธิฏฺฐาติ (มีบุคคลผู้อันตนเห็นดีแล้วเป็นต้น), ได้แก่บุคคลทั้งหลาย.

๒. สนฺธิฏฺฐาทินํ ภาโว สนฺธิฏฺฐาติภาโว. (สนฺธิฏฺฐาติ + ภาว) จัญฐิตปฺปริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น สนฺธิฏฺฐาทินํ (บุคคลาน) แห่งบุคคล ท. มีบุคคลผู้อันตนเห็นดีแล้ว
เป็นต้น สนฺธิฏฺฐาติภาโว ชื่อว่าสนฺธิฏฺฐาติภาว. (ความเป็นบุคคลมีบุคคลผู้ที่ตนเห็นดีแล้วเป็นต้น)

สุทฺถยาภาโว

เป็นจัญฐิตปฺปริสสมาส โดยมีจัญฐิตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุนทรื ททยั เยสนัติ สุธทยา, ปุคฺคฺลา. (สุ + ททย)

ททยั อ.ใจ สุนทรื ดี เยสนั (ปุคฺคฺลานั) แห่งบุคฺคฺล ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุคฺคฺลา) อ.บุคฺคฺล ท. เหล่านี้ สุธทยา ชื่อว่าสุทธย (ผู้มีใจดี), ได้แก่บุคฺคฺลทั้งหลาย.

๒. สุธทยานั ภาโว สุธทยภาโว. (สุทธย + ภาว) ฦๅฐิตัปปุริสสฺมาล

ภาโว อ.ความเป็น สุธทยานั (ปุคฺคฺลานั) แห่งบุคฺคฺล ท. ผู้มีใจดี สุธทยภาโว ชื่อว่าสุทธยภาว. (ความเป็นผู้มีใจดี)

สุทฺษัชา, ปุคฺคฺลา

เป็นฦๅฐิตัปปุริสสฺมาลปิณฑุยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

สุนทรื ททยั เยสนัติ สุธฺษัชา, ปุคฺคฺลา. (สุ + ททย)

ททยั อ.ใจ สุนทรื ดี เยสนั (ปุคฺคฺลานั) แห่งบุคฺคฺล ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุคฺคฺลา) อ.บุคฺคฺล ท. เหล่านี้ สุธฺษัชา ชื่อว่าสุทฺษัช (ผู้มีใจดี), ได้แก่บุคฺคฺลทั้งหลาย.

วจนมตฺตํ, การณ

เป็นฦๅฐิตัปปุริสสฺมาลปิณฑุยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

วจนํ มตฺตา ยสฺสาติ วจนมตฺตํ, การณ. (วจน + มตฺตา)

วจนํ อ.คำ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺล) แห่งเหตุใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ วจนมตฺตํ ชื่อว่าวจนมตฺต (มีคำเป็นประมาณ, ลักว่าคำ), ได้แก่เหตุ.

อณฺชลิกรณมตฺตํ, การณ

เป็นฦๅฐิตัปปุริสสฺมาลปิณฑุยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาล โดยมิฦๅฐิตัปปุริสสฺมาลอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. อณฺชลิสฺสํ กรณํ อณฺชลิกรณ. (อณฺชลี + กรณ) ฦๅฐิตัปปุริสสฺมาล

กรณํ อ.การกระทำ อณฺชลิสฺสํ ซึ่งอณฺชลิ อณฺชลิกรณ ชื่อว่าอณฺชลิกรณ. (การทำอณฺชลิ)

๒. อณฺชลิกรณํ มตฺตา ยสฺสาติ อณฺชลิกรณมตฺตํ, การณ. (อณฺชลิกรณ + มตฺตา) ฦๅฐิตัปปุริสสฺมาลปิณฑุยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาล

อณฺชลิกรณํ อ.การกระทำซึ่งอณฺชลิ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺล) แห่งเหตุใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ อณฺชลิกรณมตฺตํ ชื่อว่าอณฺชลิกรณมตฺต (มีการทำอณฺชลิเป็นประมาณ, ลักว่าการทำอณฺชลิ), ได้แก่เหตุ.

นानุปการปณณการากิทรณวโส

เป็นจัญญิต์ปฐิสสมาส โดยมีจัญญิต์วิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และจัญญิต์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นานา ปกาโร เยสนฺติ นานุปการา, ปณณการา. (นานา + ปการ) จัญญิต์วิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ เยสฺ (ปณณการานํ) แห่งเครื่องบรรณาการ ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ปณณการา) อ. เครื่อง บรรณาการ ท. เหล่านั้น นานุปการา ชื่อว่านานุปการ (มีประการต่างๆ), ได้แก่เครื่องบรรณาการทั้งหลาย.

๒. นานุปการา จ เต ปณณการา จาติ นานุปการปณณการา. (นานุปการ + ปณณการ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

นานุปการา จ อ.อันมีประการต่างๆ ท. ด้วย เต อ.อันมีประการต่างๆ ท. เหล่านั้น ปณณการา จ เป็นเครื่องบรรณาการด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นานุปการปณณการา ชื่อว่า นานุปการปณณการ. (เครื่องบรรณาการอันมีประการต่างๆ ทั้งหลาย)

๓. นานุปการปณณการานํ อภิทรณํ นานุปการปณณการากิทรณํ. (นานุปการ-ปณณการ + อภิทรณ) จัญญิต์ปฐิสสมาส

อภิทรณํ อ.การนำไปยัง นานุปการปณณการานํ ซึ่งเครื่องบรรณาการอันมีอย่างต่างๆ ท. นานุปการปณณการากิทรณํ ชื่อว่านานุปการปณณการากิทรณ. (การนำไปยังซึ่งเครื่องบรรณาการอันมีอย่างต่างๆ)

๔. นานุปการปณณการากิทรณสฺส วโส นานุปการปณณการากิทรณวโส. (นานุปการ-ปณณการากิทรณ + วส) จัญญิต์ปฐิสสมาส

วโส อ.สามารถ นานุปการปณณการากิทรณสฺส แห่งการนำไปยังซึ่งเครื่องบรรณาการอันมีอย่างต่างๆ นานุปการปณณการากิทรณวโส ชื่อว่านานุปการปณณการากิทรณวส. (สามารถแห่งการนำไปยังซึ่งบรรณาการอันมีอย่างต่างๆ, สามารถแห่งการนำไปยังซึ่งเครื่องบรรณาการนานุปการ)

กตปุณฺณโย, ปุคฺคโล

เป็นตติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตํ ปุณฺณํ เยนาคิ กตปุณฺณโย, ปุคฺคโล. (กต + ปุณฺณ)

ปุณฺณํ อ.บุญ เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด กตํ กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล)

อ.บุคคลนั้น กตปุณโย ชื่อว่ากตปุณโย (ผู้มีบุญอันทำแล้ว), ได้แก่บุคคล.

มาตาปิตุจฉาน

เป็นภริยัติปุริสสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ) อิตรียโคทวันทสมาส

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดาทั้งหลาย)

๒. มาตาปิตุณ จาน มาตาปิตุจฉาน. (มาตาปิตุ + จาน) ภริยัติปุริสสมาส

จาน อ.ฐานะ มาตาปิตุณ แห่งมารดาและบิดา ท. มาตาปิตุจฉาน ชื่อว่ามาตาปิตุจฉาน. (ฐานะแห่งมารดาและบิดา)

เสสชาติกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

เสสา จ เต ชาติกา จาติ เสสชาติกา. (เสส + ชาติกา)

เสสา จ อ.ผู้เหลือ ท. ด้วย เต อ.ผู้เหลือ ท. เหล่านั้น ชาติกา จ เป็นญาติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เสสชาติกา ชื่อว่าเสสชาติกา. (ญาติผู้เหลือ)

เทสนาวสาน

เป็นภริยัติปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ

เป็นภริยัติปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทินิ (มีโสตาปัตติผล เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

ปิยวคฺควณฺณา

เป็นฉนฺธิตูปุริสสฺมาส โดยมิตติยาตูปุริสสฺมาสและฉนฺธิตูปุริสสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺตังนี้

๑. วณฺเณติ เอตายาติ วณฺณนา. (วณฺณ วิตถาเร ในการขยายความ + เณปัจจย + ยุ
ปัจจย + อาปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(ปณฺธิโต) อ.บัณฑิต วณฺเณติ ย่อมพรรณนา เอตาย (วาจาย) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะ
เหตุนั้น (เอสํ วาจา) อ.วาจานั้น วณฺณนา ชื่อว่าวณฺณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณนา)

๒. ปิเยน สลฺลกุชิตो วคฺโค ปิยวคฺโค. (ปิย + สลฺลกุชิต + วคฺค) ตติยาตูปุริสสฺมาส
วคฺโค อ.วรรค (ปณฺธิเตน) สลฺลกุชิตอํ อธิบดีกำหนดแล้ว ปิเยน ด้วยความรัก
ปิยวคฺโค ชื่อว่าปิยวคฺค. (วรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความรัก)

๓. ปิยวคฺคสฺส อตฺถอ ปิยวคฺโค. (ปิยวคฺค + อตฺถ) อันตฺถโลปสฺมาส, ฉนฺธิตูปุริสสฺมาส
อตฺถอ อ.เนื้อความ ปิยวคฺคสฺส แห่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความรัก ปิยวคฺโค ชื่อ
ว่าปิยวคฺค. (เนื้อความแห่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดด้วยความรัก)

๔. ปิยวคฺคสฺส วณฺณนา ปิยวคฺควณฺณา. (ปิยวคฺค + วณฺณนา) ฉนฺธิตูปุริสสฺมาส
วณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนา ปิยวคฺคสฺส ซึ่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความรัก
ปิยวคฺควณฺณา ชื่อว่าปิยวคฺควณฺณา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณनावรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความรัก)

โสฬสโม, วคฺโค

เป็นสังขยาตฺถิต มิวิเคราะหฺว่า

โสฬสํ ปุโรเณ โสฬสโม, วคฺโค. (โสฬส + มปัจจย)
(วคฺโค) อ.วรรค ปุโรเณ อันเป็นอรรถเต็ม โสฬสํ แห่งสิบหก ท. โสฬสโม ชื่อว่าโสฬสม (ที่ ๑๖),
ได้แก่วรรค.

๑๗. โกธวคฺคควณฺณนา

โกธวคฺคควณฺณนา (มยา วุจฺเจเต) ฯ

โกธวคฺคควณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรค

อันบัญญัติกำหนดแล้วด้วยความโกรธ

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสฺสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

โกธวคฺคควณฺณนา วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวจาก

มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๑๗. โกธวรรควณฺณนา

๑. โรหิณฺชตฺตียกฺกญฺยาวตฺถุ [๑๗/๓]

โรหิณฺชตฺตียกฺกญฺยาวตฺถุ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

โรหิณฺชตฺตียกฺกญฺยาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งเจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสฺสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

โรหิณฺชตฺตียกฺกญฺยาวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวจาก

มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๑. เรื่องเจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี

๑. “โกธํ ชฺເຫຕີ ອີມ໌ ຫມຸມເຫສ໌ນ໌ ສຕຸຖາ ນິໂຄຣຮາຣາເມ ວີຮຸນໂຕ ລຣ໌ຫິນີ ນາມ ຫຕຕິຍ-
ກຸຸຸ໌ ອາຣຸກ ກເຄສີ ຯ

ສຕຸຖາ ນິໂຄຣຮາຣາເມ ວີຮຸນໂຕ ລຣ໌ຫິນີ ນາມ ຫຕຕິຍກຸຸ໌ ອາຣຸກ “ໂກຣ໌ ຫເຫຕີ ອີມ໌ ຫມຸມເຫສ໌ນ໌
ກເຄສີ ຯ

ສຕຸຖາ ອ.ພຣະສາສດາ ວີຮຸນໂຕ ເມື່ອປະທັບ ນິໂຄຣຮາຣາເມ ໃນນິໂຄຣຮາຣາມ ອາຣຸກ
ທຣງປຣາຣກ ຫຕຕິຍກຸຸ໌ ສິ່ງເຈົ້າເຢີງ ລຣ໌ຫິນີ ນາມ ພຣະນາມວ່າລຣ໌ຫິນີ ກເຄສີ ຕຣັສ

แล้ว อิม ทุมเทศน์ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “โกรธ ชเหตุ ว่า “โกรธ ชเห” ดังนี้เป็นต้น
๙

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในนิโครธาราม ทรงปรารภเจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า “โอรัง ชเห” ดังนี้เป็นต้น

สตฺตา สุตฺรกัถฺตาใน กเถสิฯ อาขยาตบทกัถฺตฺวาจก “โกธํ ชเห” สฺรุปะใน อิติฯ ศัพฺทํ
 อาทยัถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ อุตฺตกัถฺมะใน กเถสิ
 นิโครธารามะ วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตริกิริยาของ สตฺตา นามศัพฺทํ สัณฺญา-
 โชตกะเข้ากับ โรหิณิฯ วิเสสนะของ ขตฺติยกณฺณํฯ อุตฺตกัถฺมะใน อารพฺภฯ สมาน-
 กาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. เอกสมัย กिर สมเย อายสฺมา อนรุทฺโธ ปญจสเทหิ ภิกฺขุหิ สหฺริ กปิลวตฺถุ
อคฺมาลฺลํ ฯ

กิริ ได้ยินว่า เอกสุมี สมเเย ในสมัยหนึ่ง อนรุฑโธ อ.พระอนรุฑระ आयสุมา ผู้มี
อายุ อคมาสี ได้ไปแล้ว กปิลวตถุ สู่เมืองกบิลพัสดุ์ สทฐิ กับ ภิกขุหิ ด้วยภิกษุ ท.
ปญจสเทหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ฯ

ได้ทราบว่า ในสมัยหนึ่ง พระอนรุทธะผู้มีอายุ ได้ไปสู่มืองกบิลพัสดุ์พร้อมกับภิกษุ
มีประมาณ ๕๐๐ รูป

กิริศัพท์ อนุสฺสวณัตถะ เอกสฺมี วิเสสณะของ สมเยย กาลสัจตมฺมีใน อคมาสิ อายสฺมา
 วิเสสณะของ อนุรุทฺโธย สฺพุทฺธกัตตาใน อคมาสิย อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺจสเทหิ
 วิเสสณะของ ภิกฺขุหิจฺจ สหิตถตติยาเข้ากับ สทฺธิยฺย กิริยาสมวาเยใน อคมาสิ กปิลวตฺถุ
 สัมปาปฺณียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๓. อถสฺส ฆาตกา “เถโร อาคโต”ติ สุตฺวา เถรสฺส สนฺติกัง อคมํสฺส จเปตฺวา โรहिณี นาม
เถรสฺส ภคินี ฯ

อด อสฺส (เถรสฺส) ฌาตกา “เถโร อาคโต”ติ สุตฺวา เถรสฺส สนฺติกำ อคมฺสฺ จเปตฺวา โรหิณีนํ นาม เถรสฺส ภคินี ๕

อีก ครั้งนั้น ฌาตกา อ.พระญาติ ท. อสุส (เถรสสุ) ของพระเถระนั้น สุตว่า ฟังแล้ว
 อิติ ว่า “เถโร อ.พระเถระ อาคโต มาแล้ว” อิติ ดังนี้ อคมंसุ ได้ไปแล้ว สนฺตีกั
 สู้สำนัก เถรสสุ ของพระเถระ จเปตฺวา เว้น โรหิณี ซึ่งพระนางโรหิณี ภคินี ผู้เป็น
 พระภคินี เถรสสุ ของพระเถระ ๕

ครั้งนั้น พวกญาติๆ ของพระเถระนั้น ฟังว่า “พระเถระมาแล้ว” ดังนี้ ได้ไปสู่สำนักของ
 พระเถระ เว้นพระนางโรหิณีผู้เป็นภคินีของพระเถระ

อีก กาลสัตตมี ฌาตกา สุททกัตตาใน อคมंसุ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสุส วิเสสนะ
 ของ เถรสสุ สามีสัมพันธะใน ฌาตกา “เถโร สุททกัตตาใน อาคโตๆ กิตบทกัตตฺวาจาก”
 อิติศัพท์ อาการะใน สุตว่าๆ ปุพพกาลกิริยาใน อคมंसุ เถรสสุ สามีสัมพันธะ
 ใน สนฺตีกัๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคมंसุ จเปตฺวา กิริยาวิเสสนะใน อคมंसุ นามศัพท์
 สัญญาโชตกะเข้ากับ โรหิณีๆ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา เถรสสุ สามีสัมพันธะใน ภคินีๆ
 วิเสสนะของ โรหิณี ๕

๔. เถโร ฌาตเก ปุจฺฉิ “กหํ โรหิณี”ติ ?

เถโร ฌาตเก ปุจฺฉิ “กหํ (จาเน) โรหิณี (คตา)” อิติ ?

เถโร อ.พระเถระ ปุจฺฉิ ถามแล้ว ฌาตเก ซึ่งพระญาติ ท. อิติ ว่า “โรหิณี อ.โรหิณี
 (คตา) ไปแล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระ ถามพวกญาติๆ ว่า “โรหิณีไปแล้วในที่ไหน ?”

เถโร สุททกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ฌาตเก อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “โรหิณี
 สุททกัตตาใน คตาๆ กิตบทกัตตฺวาจาก กหํ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คตา”
 อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๕. “เคเห ภนฺเต”ติ ๕

(ฌาตกา “โรหิณี) เคเห (วสติ) ภนฺเต”ติ (อาหंसุ) ๕

(ฌาตกา) อ.พระญาติ ท. (อาหंसุ) กราบเรียนแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ

โรหิณี อ.พระนางโรหิณี (วสติ) ย่อมประทับอยู่ เคเห ในตำหนัก” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกญาติฯ กราบเรียนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระนางโรหิณี ย่อมประทับอยู่ในตำหนัก”

ฌาตกา สุทรกัตตาใน อาหังสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ โรหิณี สุทรกัตตาใน วสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เคเห วิสยาธาระใน วสติ” อิตติศัพท อากาละใน อาหังสุ ฯ

๖. “กสฺมา อิท นาคตา”ติ ?

(เถโร “โรหิณี) กสฺมา อิท (จาเน) น อาคตา”ติ (ปุจฺฉิ) ?

(เถโร) อ.พระเถระ (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(โรหิณี) อ.โรหิณี น อาคตา ไม่มาแล้ว อิท (จาเน) ในที่นี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ ถามว่า “ทำไม โรหิณีจึงไม่มาในที่นี้”

เถโร สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “โรหิณี สุทรกัตตาใน อาคตาฯ กิตบทกัตตฺวาจาก กสฺมา เหตุใดใน อาคตา อิท วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อาคตา นศัพท ปฏิเสระใน อาคตา” อิตติศัพท อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๗. “สรีเร ตสฺสา จวิโรโค อุปฺปนฺโนติ ลชฺชาย นาคตา ภนฺเต”ติ ฯ

(ฌาตกา “โรหิณี) ‘สรีเร ตสฺสา (โรหิณียา) จวิโรโค อุปฺปนฺโนติ ลชฺชาย น อาคตา ภนฺเต”ติ (อาหังสุ) ฯ

(ฌาตกา) อ.พระญาติ ท. (อาหังสุ) กราบเรียนแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี น อาคตา ไม่มาแล้ว ลชฺชาย เพราะความละอาย อิติ ว่า ‘จวิโรโค อ.โรคแห่งผิวพรรณ อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว สรีเร ที่สรีระ ตสฺสา (โรหิณียา) ของพระนางโรหิณีนั่น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกญาติฯ กราบเรียนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระนางโรหิณี ไม่มาเพราะความละอาย ว่า ‘โรคผิวหนังเกิดขึ้นที่สรีระของพระนางโรหิณีนั่น’ ดังนี้

ฌาตกา สุทรกัตตาใน อาหํสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ โรหิณี สุทร-
กัตตาใน อาคตาๆ กิตบทกัตตฺวาจก ‘ฉวิโรโค สุทรกัตตาใน อุปฺปนโนๆ กิตบทกัตตฺ-
วาจก สรีเร วิสยาธาระใน อุปฺปนโน ตสฺสา วิเสสณะของ โรหิณียาๆ สามีสัมพันธะใน
สรีเร’ อิตฺตํพํ สฺรุปะใน ลชฺชยาๆ เหตุใน อาคตา นคฺพํ ปฏิเสธะใน อาคตา” อิตฺตํพํ
อาการะใน อาหํสุ ๕

๘. เถโร “ปฏโกสถ นนฺติ ปฏโกสาเปตฺวา ปฏกณฺจกํ ปฏฺมิณฺจิตฺวา อาคตํ เอวมาห
“โรหิณี กสฺมา นาคตาสิ”ติ?

เถโร (ฌาตเก “ตุมฺเห) ปฏโกสถ นํ (โรหิณี) อิติ (วจนฺเน) ปฏโกสาเปตฺวา (โรหิณี)
ปฏกณฺจกํ ปฏฺมิณฺจิตฺวา อาคตํ เอวํ อาห “(ตุวํ) โรหิณี กสฺมา น อาคตา อสิ”ติ ?

เถโร อ.พระเถระ (ฌาตเก)ยังพระญาติท. ปฏโกสาเปตฺวาให้ร้องเรียกแล้ว (วจนฺเน)
ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ปฏโกสถ จงเรียก นํ (โรหิณี) ซึ่งโรหิณีนั่น”
อิตี ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว (โรหิณี) กะพระนางโรหิณี ปฏกณฺจกํ ปฏฺมิณฺจิตฺวา
อาคตํ ผู้สวมแล้ว ซึ่งฉลองพระองค์เสด็จมาแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิตี ว่า “โรหิณี คุณก่อน
โรหิณี (ตุวํ) อ.เธอ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น น หามีได้ กสฺมา เพราะ
เหตุอะไร ?” อิตี ดังนี้ ๕

พระเถระ ให้พวกญาติๆ ร้องเรียกด้วยคำว่า “พวกท่านจงเรียกโรหิณีนั่น” แล้วกล่าวกะ
พระนางโรหิณี ผู้สวมฉลองพระองค์เสด็จมาแล้วอย่างนี้ว่า “คุณก่อนโรหิณี ทำไมเธอจึง
ไม่มาแล้ว ?”

เถโร สุทรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌาตเก การิตกัมมะใน
ปฏโกสาเปตฺวา “ตุมฺเห สุทรกัตตาใน ปฏโกสถๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะ
ของ โรหิณีๆ อวุตตกัมมะใน ปฏโกสถ” อิตฺตํพํ สฺรุปะใน วจนฺเนๆ กรณะใน
ปฏโกสาเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห โรหิณี อกถิตกัมมะใน อาห ปฏกณฺจกํ
อวุตตกัมมะใน ปฏฺมิณฺจิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคตํๆ วิเสสณะของ โรหิณี เอวํ
กิริยาวิเสสณะใน อาห “โรหิณี อาลปนะ ตวํ สุทรกัตตาใน อสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
กสฺมา เหตุใน อสิ นคฺพํ ปฏิเสธนตถะ อาคตา วิกติกัตตาใน อสิ” อิตฺตํพํ อาการะ
ใน อาห ๕

๙. “สรีเร เม ฆนเต จวิโรโค อุปฺปนโน, ตสฺมา ลชฺชชาย นาคตามหิ”ติ ฯ

(โรหิณี) “สรีเร เม ฆนเต จวิโรโค อุปฺปนโน, ตสฺมา (อห) ลชฺชชาย น อาคตา อมฺหิตี (อาห) ฯ

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (อาห) กราบเรียนแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ จวิโรโค อ.โรคแห่งผิวหนัง อุปฺปนโน เกิดขึ้นแล้ว สรีเร ที่สรีระ เม ของดิฉัน, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อห) อ.ดิฉัน อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น น หามีได้ ลชฺชชาย เพราะความละลาย” อิติ ดังนี้ ฯ

โรหิณี สุธรกัตตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ฆนเต อาลปนะ จวิโรโค สุธรกัตตา ใน อุปฺปนโน ฯ กิตบทกัตตฺวาจาก สรีเร วิสยาธาระใน อุปฺปนโน เม สามีสัมพันธะใน สรีเร, ตสฺมา เหตุวัตถะ อห สุธรกัตตาใน อมฺหิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ลชฺชชาย เหตุใน อมฺหิ นคฺคัพท ปฏฺวิเสธนตถะ อาคตา วิกติกัตตาใน อมฺหิ” อิติคัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๐. “กิ ปน เต ปุณฺณ กาทํ น วฏฺฏตี”ติ ?

(เถโร) “กิ ปน เต ปุณฺณ กาทํ น วฏฺฏตีติ (อาห) ?

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน กิ เต ปุณฺณ กาทํ อ.อัน อันเธอ กระทำ ซึ่งบุญ น วฏฺฏตี ย่อมไม่ควร กิ หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กล่าวว่า “ก็การที่เธอทำบุญ ย่อมไม่ควรหรือ ?”

เถโร สุธรกัตตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ปนคัพท วากยารัมภโชตถะ กาทํ ตุมตถกัตตาใน วฏฺฏตี ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กิคัพท ปุจฺจนตถะ เต อนภิตกัตตา ใน กาทํ ปุณฺณ อวุตตกัมมะใน กาทํ นคฺคัพท ปฏฺวิเสธะใน วฏฺฏตี” อิติคัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๑. “กิ กโรมิ ฆนเต”ติ ?

(โรหิณี “อห) กิ กโรมิ ฆนเต”ติ (อาห) ?

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (อาห) กราบเรียนแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อห) อ.ดิฉัน กโรมิ จะกระทำ ก็ ซึ่งอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางโรหิณี กราบเรียนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันจะทำอะไร ?”

โรหิณี สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภนุเต อาลปนะ อห สุททกัตตาใน กโรมิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ก็ อุตตกัมมะใน กโรมิ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๒. “อาสนสาละ กาเรหิ”ติ ฯ

(เถโร “ตุว การุ) อาสนสาละ กาเรหิ”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ (การุ) ยังนายช่าง กาเรหิ จงให้กระทำ อาสนสาละ ซึ่งหอนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กล่าวว่า “เธอจงให้นายช่างสร้างหอนั้น”

เถโร สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ตุว เหตุกัตตาใน กาเรหิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก การุ การิตกัมมะใน กาเรหิ อาสนสาละ อุตตกัมมะใน กาเรหิ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๓. “กั คเหตุวา”ติ ?

(โรหิณี “อห) กั คเหตุวา (การุ อาสนสาละ กาเรมิ)” อิติ (ปุจฺฉ) ?

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (ปุจฺฉ) เรียนถามแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน คเหตุวา ถือเอาแล้ว ก็ ซึ่งอะไร (การุ) ยังนายช่าง กาเรมิ จะให้กระทำ อาสนสาละ ซึ่งหอนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางโรหิณี เรียนถามว่า “ดิฉันถือเอาอะไร จะให้นายช่างสร้างหอนั้น”

โรหิณี สุททกัตตาใน ปุจฺฉๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อห เหตุกัตตาใน กาเรมิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก ก็ อุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กาเรมิ การุ การิตกัมมะใน กาเรมิ อาสนสาละ อุตตกัมมะใน กาเรมิ” อิตีศัพท อาการะใน

ปุจฉิ ฯ

๑๔. “กั เต ปสาธนภณฺทกั นตฺถิ”ติ ?

(เถโร) “กั เต ปสาธนภณฺทกั นตฺถิ”ติ (ปุจฉิ) ?

(เถโร) อ.พระเถระ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ปสาธนภณฺทกั อ.สิ่งของคือเครื่องประดับ เต ของเธอ นตฺถิ ย่อมไม่มี กั หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ ถามว่า “สิ่งของคือเครื่องประดับของเธอ ย่อมไม่มีหรือ ?”

เถโร สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฉิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “ปสาธนภณฺทกั สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิ ฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจาก กัศฺพทฺ ปุจฺจณฺตฺถะ เต สามีสัมพันธะใน ปสาธนภณฺทกั” อิติศัพทฺ อากาละใน ปุจฉิ ฯ

๑๕. “อตฺถิ ฆนฺเต”ติ ฯ

(โรหิณี) “ปสาธนภณฺทกั เม) อตฺถิ ฆนฺเต”ติ (อาห) ฯ

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (อาห) กราบเรียนแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ปสาธนภณฺทกั) อ.สิ่งของคือเครื่องประดับ (เม) ของดิฉัน อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางโรหิณี กราบเรียนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สิ่งของคือเครื่องประดับของดิฉัน มีอยู่”

โรหิณี สุทฺธกัตฺตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “ฆนฺเต อาลปนะ ปสาธนภณฺทกั สุทฺธกัตฺตาใน อตฺถิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เม สามีสัมพันธะใน ปสาธนภณฺทกั” อิติศัพทฺ อากาละใน อาห ฯ

๑๖. “กัมฺมฺลนฺติ ?

(เถโร “ตํ ปสาธนภณฺทกั) กัมฺมฺล (โหติ)” อิติ (ปุจฉิ) ?

(เถโร) อ.พระเถระ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตํ ปสาธนภณฺทกั) อ.สิ่งของคือเครื่องประดับนั้น กัมฺมฺล เป็นของมีมูลค่าเท่าไร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ ถามว่า “สิ่งของคือเครื่องประดับนั้น มีมูลค่าเท่าไร ?”

เถโร สุทนต์กัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ตํ วิเสสนะของ ปสาธนภณฺทกํฯ
สุทนต์กัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ก็มุํลํ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิตติศัพทํ อาการะ
ใน ปุจฉิ ฯ

๑๗. “ทสสทสฺสมุํลํ ภวิสฺสติ”ติ ฯ

(โรหิณี “ตํ ปสาธนภณฺทกํ) ทสสทสฺสมุํลํ ภวิสฺสติ”ติ (อาห) ฯ

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (อาห) กราบเรียนแล้ว อิติ ว่า “(ตํ ปสาธนภณฺทกํ)
อ.สิ่งของคือเครื่องประดับนั้น ทสสทสฺสมุํลํ เป็นของมีหมิ่นหนึ่งเป็นมูลค่า ภวิสฺสติ
จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางโรหิณี กราบเรียนว่า “สิ่งของคือเครื่องประดับ จักเป็นของมีมูลค่าหนึ่งหมิ่น”

โรหิณี สุทนต์กัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ตํ วิเสสนะของ ปสาธนภณฺทกํฯ
สุทนต์กัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ทสสทสฺสมุํลํ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ”
อิตติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๑๘. “เตนหิ ตํ วิสฺสชฺเชตฺวา อาสนสาลํ กาเรหิ”ติ ฯ

(เถโร) “เตนหิ (ตฺวํ) ตํ (ปสาธนภณฺทกํ) วิสฺสชฺเชตฺวา (การุํ) อาสนสาลํ กาเรหิ”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ) อ.เธอ
วิสฺสชฺเชตฺวา สละแล้ว ตํ (ปสาธนภณฺทกํ) ซึ่งสิ่งของคือเครื่องประดับนั้น (การุํ)
ยังนายช่าง กาเรหิ จงให้กระทำ อาสนสาลํ ซึ่งหอนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอสละสิ่งของคือเครื่องประดับนั้น แล้วจงให้ช่างสร้าง
หอนั้นเถิด”

เถโร สุทนต์กัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “เตนหิ อูยโยชนัตถะ ตฺวํ เหตุกัตตา
ใน กาเรหิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ ปสาธนภณฺทกํฯ อวุตตกัมมะ
ใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กาเรหิ การุํ การิตกัมมะใน กาเรหิ อาสนสาลํ

อวุตตกัมมะใน การเหิ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๙. “โก เม ฆนเต การะสุสตีติ ?

(โรหิณี) “โก เม ฆนเต (การุ) การะสุสตีติ (ปุจฺฉิ) ?

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (ปุจฺฉิ) เรียนถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
โก อ.ใคร (การุ) ยังนายช่าง การะสุสตี จักให้กระทำ เม เพื่อดิฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางโรหิณี เรียนถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ใครจักยังช่างให้สร้างเพื่อดิฉัน”

โรหิณี สุตหกัตตาใน ปุจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก “ฆนเต อาลปนะ โก เหตุกัตตาใน
การะสุสตี ฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก เม สัมปทานใน การะสุสตี การุ การิตกัมมะใน
การะสุสตี” อิตีศัพท อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๐. เถโร สมิเป จิตตยาตเก โอลเกตุวา “ตุมหากั ภาโร โหตุ”ติ อาห ฯ

เถโร สมิเป จิตตยาตเก โอลเกตุวา “(อัย ภาโร) ตุมหากั ภาโร โหตุ”ติ อาห ฯ

เถโร อ.พระเถระ โอลเกตุวา แลดูแล้ว จิตตยาตเก ซึ่งญาติผู้ดำรงอยู่แล้ว ท. สมิเป
ในที่ใกล้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อัย ภาโร) อ.ภาระนี้ ภาโร เป็นภาระ ตุมหากั
ของท่าน ท. โหตุ จงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระแลดูพวกญาติ ฯ ผู้ดำรงอยู่แล้วในที่ใกล้ กล่าวว่า “ภาระนี้ จงเป็นภาระของ
พวกท่าน”

เถโร สุตหกัตตาใน อาห ฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก สมิเป วิสยาระใน จิตตยาตเก ฯ
อวุตตกัมมะใน โอลเกตุวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อัย วิสยนะของ ภาโร ฯ สุตห-
กัตตาใน โหตุ ฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตุมหากั สามีสัมพันธะใน ภาโร ฯ วิกติกัตตาใน
โหตุ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ฯ

๒๑. “ตุมเห ปน ฆนเต กิ กริสฺสธา”ติ ?

(ฆาตกา) “ตุมเห ปน ฆนเต กิ กริสฺสธา”ติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ?

(ฅาตกา) อ.พระญาคติ ท. (ปจฺจณิสฺส) เรียนถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ ตุมฺเห อ.ท่าน กริสฺสธ จักกระทำ ก็ ซึ่งอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกญาคติ เรียนถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ท่านจักทำอะไร ?”

ฅาตกา สฺททกัตตาใน ปจฺจณิสฺสฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ ปนศัพทํ วากยารัมภโศตกะ ตุมฺเห สฺททกัตตาใน กริสฺสธฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ก็ อวุตต-กัมมะใน กริสฺสธ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปจฺจณิสฺส ฯ

๒๒. “อหฺปี อิธ ภาวิสฺสามิ, เตนฺหิ เอติสฺสา ทพฺพสมฺภาเร อารฺถา”ติ ฯ

(เถโร) “อหฺปี อิธ เอว (จาเน) ภาวิสฺสามิ, เตนฺหิ (ตุมฺเห) เอติสฺสา (อาสนสาละย) ทพฺพ-สมฺภาเร อารฺถา”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหฺปี แม้อ.อาตมา ภาวิสฺสามิ จักมี อิธ เอว (จาเน) ในที่นั้นนี้เทียว, เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อารฺถ จงนำมา ทพฺพสมฺภาเร ซึ่งทัพพะและสัมภาระ ท. เอติสฺสา (อาสนสาละย) เพื่อห่อ ฉะนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “แม้อาตมา จักมีในที่นั้นนี้แหละ, ถ้าอย่างนั้น ขอพวของท่านจงนำ ทัพพะและสัมภาระทั้งหลายมาเพื่อห่อฉนั้น”

เถโร สฺททกัตตาใน อาหฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก “อปิศัพทํ อเปกชัตถะเข้ากับ อหฺฯ สฺททกัตตาใน ภาวิสฺสามิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อิธฯ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน ภาวิสฺสามิ, เตนฺหิ อุกฺกโยชนัตถะ ตุมฺเห สฺททกัตตาใน อารฺถฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก เอติสฺสา วิเสสณะของ อาสนสาละยฯ สัมปทานใน อารฺถ ทพฺพสมฺภาเร อวุตตกัมมะใน อารฺถ” อิติศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๒๓. เต “สาธฺ ภนฺเต”ติ อารฺหิสฺส ฯ

เต (ฅาตกา) “สาธฺ ภนฺเต”ติ (สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) อารฺหิสฺส ฯ

เต (ฅาตกา) อ.พระญาคติ ท. เหล่านั้น (สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) ทรงรับพร้อมแล้ว อิติ ว่า

“ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อหรีสุ ทรงนำมาแล้ว ฯ

พวกญาติเหล่านั้น ทรงรับแล้วว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดีละ” ดังนี้ ทรงนำมาแล้ว

เต วิเสสณะของ ญาติกาฯ สุทธกัตตาใน อหรีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ สาธุ สัมปฏิจฉนัตถลึงคัตถะ” อิตติศัพท์ อาการะใน สัมปฏิจฉิตฺวาฯ ปุพพกาล-กิริยาใน อหรีสุ ฯ

๒๔. เถโร อาสนสาละ สัวิทหนฺโต โรหิณี อาห “ทฺวิญฺมิกํ อาสนสาละ กาเรตฺวา อุปริ ปทราณํ ทินฺนกาลโต ปฏฺจาย เหมฺจฺจา นิพทฺธํ สมนฺนชฺชิตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปหิ, นิพทฺธํ ปาณียฉมฺเฏ อุปฏฺจจาเปหิ”ติ ฯ

เถโร อาสนสาละ สัวิทหนฺโต โรหิณี อาห “(ตุวํ การุ) ทฺวิญฺมิกํ อาสนสาละ กาเรตฺวา (การุหิ) อุปริ ปทราณํ ทินฺนกาลโต ปฏฺจาย เหมฺจฺจา นิพทฺธํ สมนฺนชฺชิตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปหิ, นิพทฺธํ ปาณียฉมฺเฏ อุปฏฺจจาเปหิ”ติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ สัวิทหนฺโต เมื่อจัดแจง อาสนสาละ ซึ่งหอนั้น อาห กล่าวแล้ว โรหิณี กะพระนางโรหิณี อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.เธอ (การุ) ยังนายช่าง กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว อาสนสาละ ซึ่งหอนั้น ทฺวิญฺมิกํ อันประกอบแล้วด้วยชั้นสอง สมนฺนชฺชิตฺวา ปิดกวาดแล้ว เหมฺจฺจา ในภายใต้ นิพทฺธํ เนื่องนิตยฺ ปญฺญาเปหิ จงปูลาด อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท., ปาณียฉมฺเฏ ยังหม้ออันเต็มแล้วด้วยน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ท. อุปฏฺจจาเปหิ จงให้เข้าไปตั้งไว้ นิพทฺธํ เนื่องนิตยฺ ปฏฺจาย จำเดิม (การุหิ) ปทราณํ ทินฺนกาลโต แต่กาล แห่งไม้เรียบ ท. อันนายช่าง ท. ให้แล้ว อุปริ ในเบื้องบน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระเมื่อจัดแจงหอนั้น กล่าวกะพระนางโรหิณีว่า “เธอให้นายช่างสร้างหอนั้นที่ประกอบด้วย ๒ ชั้น ปิดกวาดในภายใต้เนื่องนิตยฺ จงปูลาดอาสนะทั้งหลาย ยังหม้อน้ำดื่มทั้งหลายจงให้เข้าไปตั้งไว้เนื่องนิตยฺ จำเดิมแต่กาลเป็นที่ไม้เรียบทั้งหลายที่พวกนายช่างปูแล้วในเบื้องบน”

เถโร สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาสนสาละ อวุตตกัมมะใน สัวิทหนฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ เถโร โรหิณี ออกิตกัมมะใน อาห “ตุวํ สุทธกัตตาใน ปญฺญาเปหิ และเหตุกัตตาใน อุปฏฺจจาเปหิ ปญฺญาเปหิ อาชยาตบทกัตตฺวาจก

อุปฐาเปหิ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก การุ การิตกัมมะใน การเตวา ทฺวิภูมิกํ วิเสสชะของ อาสนสาละง อุตตกัมมะใน การเตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน สมมุชชิตา การุหิ อนภิตกัตตฺวาใน ทินฺน- อุปริ วิสยาธาระใน ทินฺน- ปทรานํ สามีสัมพันธะใน ทินฺนกาลโตจ อุปาทานใน ปฏฺจายจ กิริยาวิเสสชะใน อุปฐาเปหิ เหฏฺฐา วิสยาธาระ ใน สมมุชชิตฺวา นิพทฺธํ กิริยาวิเสสชะใน สมมุชชิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปณฺญาเปหิ อาสนานิ อุตตกัมมะใน ปณฺญาเปหิ, นิพทฺธํ กิริยาวิเสสชะใน อุปฐาเปหิ ปาณียฉฏฺเฐ การิตกัมมะใน อุปฐาเปหิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๕

๒๕. สา “สาธุ ภนฺเต”ติ ปสาธนภณฺทกํ วิสฺสชฺเชตฺวา ทฺวิภูมิกํ อาสนสาละ การเตวา อุปริ ปทรานํ ทินฺนกาลโต ปฏฺจาย เหฏฺฐา นิพทฺธํ สมมุชชนาทีนํ อกาสิ ๕

สา (โรหิณี) “สาธุ ภนฺเต”ติ (สมปฏฺิจฺฉิตฺวา) ปสาธนภณฺทกํ วิสฺสชฺเชตฺวา (การุ) ทฺวิภูมิกํ อาสนสาละ การเตวา อุปริ (การุหิ) ปทรานํ ทินฺนกาลโต ปฏฺจาย เหฏฺฐา นิพทฺธํ สมมุชชนาทีนํ (กิจฺจานิ) อกาสิ ๕

สา (โรหิณี) อ.พระนางโรหิณีนั้ (สมปฏฺิจฺฉิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชตฺวา สละแล้ว ปสาธนภณฺทกํ ซึ่งสิ่งของคือเครื่องประดับ (การุ) ยังนายช่าง การเตวา ให้กระทำแล้ว อาสนสาละ ซึ่งหอนั้น ทฺวิภูมิกํ อันประกอบแล้วด้วยชั้นสอง อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว (กิจฺจานิ) ซึ่งกิจ ท. สมมุชชนาทีนํ มีการปิดกวาดเป็นต้น เหฏฺฐา ในภายใต้ นิพทฺธํ เนื่องนิตยํ ปฏฺจาย จำเดิม (การุหิ) ปทรานํ ทินฺนกาลโต แต่กาล แห่งไม้เรียบ ท. อันนายช่าง ท. ให้แล้ว อุปริ ในเบื้องบน ๕

พระนางโรหิณีนั้ รับแล้วว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้ละ” สละสิ่งของคือเครื่องประดับ ให้ช่างสร้างหอนั้ที่ประกอบด้วย ๒ ชั้น ได้ทรงทำกิจทั้งหลายมีการปิดกวาดเป็นต้นในภายใต้เนื่องนิตยํ จำเดิมแต่กาลเป็นทึ่ไม้เรียบทั้งหลายอันพวกช่างปู้แล้วในเบื้องบน

สา วิเสสชะของ โรหิณีจ สุทฺธกัตตฺวาใน อกาสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ สาธุ สัมปฏฺิจฺฉนัตถลึงคัตถะ” อิติศัพทํ อาการะใน สมปฏฺิจฺฉิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺเชตฺวา ปสาธนภณฺทกํ อุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน การเตวา การุ การิตกัมมะใน การเตวา ทฺวิภูมิกํ วิเสสชะของ อาสนสาละจ อุตตกัมมะใน

การเรตวาท ปุพพกาลกิริยาใน อากาสี อุปริ วิสยาธาระใน ทินฺน- การุหิ อนภิตกัตตาใน
 ทินฺน- ปทธานํ สามีสัมพันธะใน ทินฺนกาลโตฏ อปาทานใน ปฏฺฐายย กิริยาวิเสสณะใน
 อากาสี เหฏฐา วิสยาธาระใน อากาสี นิพทุธ กิริยาวิเสสณะใน อากาสี สมมุชชุนาทีนิ
 วิเสสณะของ กิจจานิฏ อวุตตกัมมะใน อากาสี ฯ

๒๖. นิพทุธ ภิกขุ นิสิตฺหนฺติ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. นิสิตฺหนฺติ ย่อมนั่ง นิพทุธ เนื่องนิตย ฯ

ภิกษุทั้งหลายย่อมนั่งเนื่องนิตย

ภิกขุ สุทธกัตตาใน นิสิตฺหนฺติฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิพทุธ กิริยาวิเสสณะใน
 นิสิตฺหนฺติ ฯ

๒๗. อถสฺสา อาสนสาลํ สมมุชฺชุนฺติยา ว จวิโรโค มึลลยิ ฯ

อถ อสฺสา (โรหิตฺยา) อาสนสาลํ สมมุชฺชุนฺติยา เอว, จวิโรโค มึลลยิ ฯ

อถ ครั้งนั้น อสฺสา (โรหิตฺยา) เมื่อพระนางโรหิตินั้น สมมุชฺชุนฺติยา เอว บัดกวาด
 อยู่เทียว อาสนสาลํ ซึ่งหอนั้น, จวิโรโค อ.โรคที่ผิวหนึ่ง มึลลยิ มะลายแล้ว ฯ

ครั้งนั้น เมื่อพระนางโรหิตินั้น บัดกวาดหอนั้นอยู่นั้นแหละ โรคผิวหนึ่งมะลายสิ้นไป
 แล้ว

อถ กาลสัตตมึ อสฺสา วิเสสณะของ โรหิตฺยาฏ อนาทรใน สมมุชฺชุนฺติยาฏ อนาทรกิริยา
 อาสนสาลํ อวุตตกัมมะใน สมมุชฺชุนฺติยา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ สมมุชฺชุนฺติยา,
 จวิโรโค สุทธกัตตาใน มึลลยิฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฯ

๒๘. สฺวา อาสนสาลาย นิฏฺฐิตาย พุทฺธปฺมุขํ ภิกขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา อาสนสาลํ ปุเรตฺวา
 นิสินฺนสฺส พุทฺธปฺมุขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส ปณฺตีตํ ขาทนียํ โภชนียํ อทาสิ ฯ

สฺวา (โรหิตี), อาสนสาลาย นิฏฺฐิตาย, พุทฺธปฺมุขํ ภิกขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา อาสนสาลํ ปุเรตฺวา
 นิสินฺนสฺส พุทฺธปฺมุขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส ปณฺตีตํ ขาทนียํ โภชนียํ อทาสิ ฯ

สา (โรหิตี) อ.พระนางโรหิตีนั่น, อาสนสาลาย ครั้นเมื่อหอนัน นิภูจิตาย สำเร็จแล้ว, นิมนเตตวา ทูลนิมนต์แล้ว ภิกขุสงฆ์ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทธปมฺข มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข อทาสี ได้ถวายแล้ว ขาหนีบ ซึ่งของอันบุคคลพึงเคี้ยว โภชนีย ซึ่งของอันบุคคลพึงบริโภค ปณิธ อันประณีต ภิกขุสงฆ์สส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทธปมฺขสส มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข อาสนสาละ ปุเรตวา นิสินฺสส ผู้ ยังหอนัน ให้เต็มแล้ว นั่งแล้ว ฯ

พระนางโรหิตีนั่น, เมื่อหอนันสำเร็จแล้ว, ทูลนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข ได้ถวายของควรเคี้ยว ของควรบริโภคที่ประณีตแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข ผู้นั้นยังหอนันให้เต็มแล้ว

สา วิเสสนะของ โรหิตีฯ สุททกัตตาใน อทาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อาสนสาลาย ลักษณะใน นิภูจิตายฯ ลักษณะกิริยา, พุทธปมฺข วิเสสนะของ ภิกขุสงฆ์ฯ อุตตกัมมะใน นิมนเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี อาสนสาละ การิตกัมมะใน ปุเรตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสินฺสสฯ กิตติ พุทธปมฺขสส กิตติ วิเสสนะของ ภิกขุสงฆ์สสฯ สัมปทานใน อทาสี ปณิธ วิเสสนะของ ขาหนีบฯ กิตติ โภชนีย กิตติ อุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๒๙. สตุถา กตมตฺตกิจฺโจ “กสฺส เอตํ (ทานํ) ทานํ (โหติ)” อิติ ปุจฺฉิ ฯ

สตุถา กตมตฺตกิจฺโจ “กสฺส เอตํ (ทานํ) ทานํ (โหติ)” อิติ ปุจฺฉิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา กตมตฺตกิจฺโจ ผู้ทรงมีกิจด้วยภัตรอันทรงกระทำแล้ว ปุจฺฉิ ตริสถามแล้ว อิติ ว่า “เอตํ (ทานํ) อ.ทานนั้น ทานํ เป็นทาน กสฺส ของใคร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ผู้ทรงทำภัตรกิจแล้ว ตริสถามว่า “ทานนั้น เป็นทานของใคร”

สตุถา สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กตมตฺตกิจฺโจ วิเสสนะของ สตุถา “เอตํ วิเสสนะของ ทานํฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺส สามีสัมพันธะใน ทานํฯ วิกิตกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๐. “ภคินิยา เม ภนุเต โรหิณิยา”ติ ฯ

(เถโร “เอตํ ทานํ) ภคินิยา เม ภนุเต โรหิณิยา (ทานํ โหติ)” อิติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เอตํ ทานํ) อ.ทานนั้น (ทานํ) เป็นทาน โรหิณิยา ของโรหิณี ภคินิยา ผู้เป็นน้องสาว เม ของข้าพระองค์ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทานนั้น เป็นทานของโรหิณีผู้เป็นน้องสาวของข้าพระองค์”

เถโร สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ภนุเต อาลปนะ เอตํ วิเสสนะของ ทานํ ๑ สุทธกัตตาใน โหติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก ภคินิยา วิเสสนะของ โรหิณิยา ๑ สามีสัมพันธะใน ทานํ ๑ วิกติกัตตาใน โหติ เม สามีสัมพันธะใน ภคินิยา” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๑

๓๑. “สา ปน กหนฺติ ?

(สตฺถา) “สา (โรหิณี) ปน กหํ (จาเน คตา)” อิติ (ปฺจุจฺฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ สา (โรหิณี) อ.โรหิณี นั้น (คตา) ไปแล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ก็โรหิณีไปแล้วในที่ไหน ?”

สตฺถา สุทธกัตตาใน ปฺจุจฺฉิ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สา วิเสสนะของ โรหิณี ๑ สุทธกัตตาใน คตา ๑ กิตตบทกัตตฺวาจก กหํ วิเสสนะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน คตา” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจุจฺฉิ ๑

๓๒. “เคเห ภนุเต”ติ ฯ

(เถโร “สา โรหิณี) เคเห (วสตี) ภนุเต”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (สา

โรหิณี) อ.โรหิณีนั่น (วสติ) ย่อมอยู่ เคเห ในตำหนัก” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โรหิณีนั่น ย่อมอยู่ในตำหนัก”

เถโร สุทธกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ สา วิเสสนะ ของ โรหิณี” สุทธกัตตาใน วสติ” อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เคเห วิสยาธาระใน วสติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหฺย ฯ

๓๓. “ปุกโกสถ นนฺติ ?

(สตฺถา “ตุมฺเห) ปุกโกสถ นฺ (โรหิณี)” อิติ (อาหฺ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาหฺ) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ปุกโกสถ จงร้อง เรียก นฺ (โรหิณี) ซึ่งโรหิณีนั่น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “พวกเธอจงร้องเรียกโรหิณีนั่น”

สตฺถา สุทธกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ตุมฺเห สุทธกัตตาใน ปุกโกสถ” อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นฺ วิเสสนะของ โรหิณี” อวุตตกัมมะใน ปุกโกสถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหฺย ฯ

๓๔. สา อาคนฺตุํ น อิจฺฉิ ฯ

สา (โรหิณี) อาคนฺตุํ น อิจฺฉิ ฯ

สา (โรหิณี) อ.พระนางโรหิณีนั่น น อิจฺฉิ ไม่ปรารถนาแล้ว อาคนฺตุํ เพื่ออันเสด็จ มา ฯ

พระนางโรหิณีนั่น ไม่ปรารถนาเพื่อจะเสด็จมา

สา วิเสสนะของ โรหิณี” สุทธกัตตาใน อิจฺฉิ” อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อาคนฺตุํ ตุมฺถถ- สัมปทานใน อิจฺฉิ นศัพท์ ปฏิเสระใน อิจฺฉิ ฯ

๓๕. อถ นฺ สตฺถา อนิจฺฉมานปี ปุกโกสาเปสิเยว ฯ

อถ (ปุคฺคัล) น (โรหิณี) สตฺถา อนิจฺจมานปี ปกุโกสาเปสิ เอว ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา (ปุคฺคัล) ทรงยังบุคฺคล ปกุโกสาเปสิ เอว ให้เรียกแล้ว น (โรหิณี) ซึ่งพระนางโรหิณีนั้น อนิจฺจมานปี แม้ผู้ไม่ปรารถนาอยู่ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาทรงรับสั่งให้เรียกพระนางโรหิณีนั้นนั้นแหละ แม้ผู้ไม่ปรารถนาอยู่

อถ กาลสัตตมมี สตฺถา เหตุกัตตาใน ปกุโกสาเปสิ ฯ อาชยาตบพเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคัล การิตกัมมะใน ปกุโกสาเปสิ น วิเสสนะของ โรหิณี ฯ อวุตตกัมมะใน ปกุโกสาเปสิ อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ อนิจฺจมานํ ฯ วิเสสนะของ โรหิณี เอวตฺทํ อวธารณะ เข้ากับ ปกุโกสาเปสิ ฯ

๓๖. อาคนฺตุวา จ ปน วนฺทิตฺวา นิสินฺนํ อาห “โรหิณี กสฺมา นาคมีติ ?

(สตฺถา โรหิณี) อาคนฺตุวา จ ปน วนฺทิตฺวา นิสินฺนํ อาห “(ตุว) โรหิณี กสฺมา น อาคนฺติ ?

จ ปน ก็แล (สตฺถา) อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว (โรหิณี) กะพระนางโรหิณี อาคนฺตุวา วนฺทิตฺวา นิสินฺนํ ผู้เสด็จมาแล้ว ถวายบังคมแล้ว นั่งแล้ว อิติ ว่า “โรหิณี ดูก่อนโรหิณี (ตุว) อ.เธอ น อาคนฺติ ไม่มาแล้ว กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็แล พระศาสดาตรัสกะพระนางโรหิณีผู้เสด็จมาแล้ว ถวายบังคมแล้วจึงนั่งว่า “ดูก่อนโรหิณี ทำไมเธอจึงไม่มา ?”

จ ปน นิปาตสมฺมุหะ สตฺถา สุตฺรกัตตาใน อาห ฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก โรหิณี อภิตกัมมะใน อาห อาคนฺตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺนํ ฯ วิเสสนะของ โรหิณี “โรหิณี อาลปนะ ตฺวํ สุตฺรกัตตาใน อาคนฺติ ฯ อาชยาตบพ กัตตฺวาจก กสฺมา เหตุใดใน อาคนฺติ นตฺทํ ปฏิเสระใน อาคนฺติ” อิติตฺทํ อากาเรใน อาห ฯ

๓๗. “สรีเร เม ภนฺเต จวิโรโค อตฺถิ, เตน ลชฺชมานา นาคตามฺหิ”ติ ฯ

(โรหิณี) “สรีเร เม ภนฺเต จวิโรโค อตฺถิ, เตน (อห) ลชฺชมานา น อาคนฺตา อมฺหิ”ติ (อาห) ฯ

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จวิโรโค อ.โรคแห่งผิวหนัง อตฤถิ มีอยู่ สรีเร ในสรีระ เม ของหม่อมฉัน, เตน เพราะเหตุนั้น (อห) อ.หม่อมฉัน ลชชมานา ละอายอยู่ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น น หามีได้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางโรหิณี กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โรคผิวหนังมีอยู่ในสรีระของหม่อมฉัน, เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันละอายอยู่ จึงไม่มาแล้ว”

โรหิณี สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภนุเต อาลปนะ จวิโรโค สุทธกัตตาใน อตฤถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สรีเร วิสยาธาระใน อตฤถิ เม สามีสัมพันธะใน สรีเร, เตน เหตุวัตถะ อหฺ สุทธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ลชชมานา อัปฺกันตกริยาของ อหฺ นศฺพท์ ปฏฺิเสธนัตถะ อาคตา วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพฺทอาการะใน อาห ฯ

๓๘. “ชานาสี ปน ‘กั เต นิสฺสาย เอส อุปฺปนฺโน’ติ ?

(สตฺถา “ตุว) ชานาสี ปน ‘กั เต นิสฺสาย เอส (จวิโรโค) อุปฺปนฺโน’ติ (ปฺจุฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจุฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน กั (ตุว) อ.เธอ ชานาสี ย่อมรู้ อิติ ว่า ‘เอส (จวิโรโค) อ.โรคแห่งผิวนั้น อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว เตน แก่เธอ นิสฺสาย เพราะอาศัย กั ซึ่งอะไร’ อิติ ดังนี้หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ก็เธอย่อมรู้ว่า ‘โรคผิวนั้น เกิดขึ้นแก่เธอ เพราะอาศัยอะไร ?’ ดังนี้หรือ ?”

สตฺถา สุทธกัตตาใน ปฺจุฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ปนศัพฺท วากยารัมภโชตกะ ตุว สุทธกัตตาใน ชานาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ‘เอส วิเสสณะของ จวิโรโคฯ สุทธกัตตาใน อุปฺปนฺโนฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก กั อวฺุตตกัมมะใน นิสฺสาย เตน สัมปทานใน อุปฺปนฺโน นิสฺสาย เหตุใน อุปฺปนฺโน’ อิติศัพฺท อาการะใน ชานาติ” อิติศัพฺท อาการะใน ปฺจุฉิ ฯ

๓๙. “น ชานามิ ภนุเต”ติ ฯ

(โรหิณี “อห) น ชานามิ ภาณเต”ติ (อาห) ๫

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อห) อ.หม่อมฉัน น ชานามิ ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี้ ๫

พระนางโรหิณี กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันย่อมไม่รู้”

โรหิณี สุธรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภาณเต อาลปนะ อห สุธรกัตตาใน ชานามิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท ปฏิสเสระใน ชานามิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

๔๐. “ตว โกรธ นิสสาย อุปฺปนโน เอส”ติ ๫

(สตถา) “ตว โกรธ นิสสาย อุปฺปนโน เอส (โรโค)” อิติ (อาห) ๫

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เอส (โรโค) อ.โรคนั้น อุปฺปนโน เกิดขึ้นแล้ว นิสสาย เพราะอาศัย โกรธ ซึ่งความโกรธ ตว ของเธอ” อิติ ดังนี้ ๫

พระศาสดา ตรัสว่า “โรคนั้น เกิดขึ้นเพราะอาศัยความโกรธของเธอ”

สตถา สุธรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เอส วิเสสณะของ โรโคๆ สุธร- กัตตาใน อุปฺปนโนๆ กิตบทกัตตุวจาก ตว สามีสัมพันธะใน โกรธๆ อวุตตกัมมะใน นิสสายๆ เหตุโน อุปฺปนโน” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

๔๑. “กั ปน เม ภาณเต กตฺนติ ?

(โรหิณี) “กั (กมฺม) ปน เม ภาณเต กตฺนติ (ปฺจุฉิ) ?

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี (ปฺจุฉิ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน กั กั (กมฺม) อ.กรรมอะไร เม อันหม่อมฉัน กตฺ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ๫

พระนางโรหิณี ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็กรรมอะไรที่หม่อมฉันทำแล้ว”

โรหิณี สุธรกัตตาใน ปฺจุฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภาณเต อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ กั วิเสสณะของ กมฺมๆ อวุตตกัมมะใน กตฺๆ กิตบทกัมมวจาก

เม อนุภิตกัตตาใน กต” อิตีศัพท อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๒. “เตนหิ สุณahi”ติ ฯ

(สตฺถา) “เตนหิ (ตุว) สุณahi”ติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.เธอ สุณahi จงฟัง” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง”

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เตนหิ อุยโยชนัตถะ ตุว สุทฺธกัตตา ใน สุณahiฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิตีศัพท อาการะใน อาห ฯ

๔๓. อถสฺสา สตฺถา อตีตํ อาหริ ฯ

อถ อสฺสา (โรหิณียา) สตฺถา อตีตํ (วตฺถุ) อาหริ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา อาหริ ทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอันเป็น ไปล่วงแล้ว อสฺสา (โรหิณียา) ของพระนางโรหิณีนั่น

ครั้งนั้น พระศาสดาทรงนำเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้วของพระนางโรหิณีนั่นมาแล้ว

อถ กาลสัตตมี สตฺถา สุทฺธกัตตาใน อาหริฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสฺสา วิเสสณะ ของ โรหิณียาฯ สามีสัมพันธะใน วตฺถุ อตีตํ วิเสสณะของ วตฺถุฯ อวุตตกัมมะใน อาหริ ฯ

๔๔. อตีเต พาราณสีรณฺโณ อคฺคมเหสี เอกิสฺสา รณฺโณ นาฏกิตฺติยา อาฆาตํ พนฺธิตฺวา “ทุกฺขมสฺสา อุปฺปาเทสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา มหากจฺจุณฺณานิ อหฺราเปตฺวา ตํ นาฏกิตฺติ อตฺตโน สนฺติกํ ปกฺโกสาเปตฺวา, ยถา สา น ชานาติ, เอวมสฺสา สยเน เจว ปารูปเน จ ปจฺจตฺตรณาทินญจ อนุตเรสุ กจฺจุณฺณานิ จปาเปสิ, เกฬิ กุรุมานา วิย ตสฺสา สรีเรปิ โอกิริ ฯ

อตีเต พาราณสีรณฺโณ อคฺคมเหสี เอกิสฺสา รณฺโณ นาฏกิตฺติยา อาฆาตํ พนฺธิตฺวา ‘(อห)

ทุกขํ อสฺสา (นาฏกิตฺติยา) อุปฺปาเทสฺสามีติ จินฺเตตฺวา (ปฺคุลล์) มหาภจฺจุณฺณานิ อหฺราเปตฺวา (ปฺคุลล์) ตํ นาฏกิตฺติ อตฺตโน สฺนฺติกํ ปกฺโกสาเปตฺวา, ยถา สฺา (นาฏกิตฺติ) น ชานาติ, เอวํ (ปฺคุลล์) อสฺสา (นาฏกิตฺติยา) สยเน เจว ปารูปเน จ ปจฺจตฺตรณาทินํ (วตฺถุณํ) จ อนฺตเรสุ ภจฺจุณฺณานิ จปาเปสิ, เกพี กุรฺมานา วีย ตสฺสา (นาฏกิตฺติยา) สรีเรปิ โอกิริ ฯ

อดีตเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **อคฺคฺมเหสี** อ.พระอัคฺรมเหสี **พาราณสีรญโย** ของพระราชผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี **พฺนฺธิตฺวา** ผูกแล้ว **อาฆาตํ** ซึ่งความอาฆาต **นาฏกิตฺติยา** ในหญิงนักฟ้อน **รญโย** ของพระราช **เอภิสฺสา** คนหนึ่ง **จินฺเตตฺวา** คิดแล้ว **อิตฺติ** ว่า ‘(อหํ) อ.เรา **ทุกขํ** ยังความทุกข์ **อุปฺปาเทสฺสามิ** จักให้เกิดขึ้น **อสฺสา (นาฏกิตฺติยา)** แก่หญิงนักฟ้อนนั้น’ **อิตฺติ** ดังนี้ **(ปฺคุลล์)** ทรงยังบุคคล **อหฺราเปตฺวา** ให้นำมาแล้ว **มหาภจฺจุณฺณานิ** ซึ่งผลแห่งหมามุ่ยใหญ่ **ท. (ปฺคุลล์)** ทรงยังบุคคล **ปกฺโกสาเปตฺวา** ให้เรียกแล้ว **ตํ นาฏกิตฺติ** ซึ่งหญิงนักฟ้อนนั้น **สฺนฺติกํ** สู้สำนัก **อตฺตโน** ของพระองค์ **(ปฺคุลล์)** ทรงยังบุคคล **จปาเปสิ** ให้วางไว้แล้ว **ภจฺจุณฺณานิ** ซึ่งผงแห่งหมามุ่ย **ท. สยเน** เจว บนที่เป็นที่นอนด้วยนั้นเที่ยว **ปารูปเน** จ บนผ้าเป็นเครื่องห่มด้วย **อนฺตเรสุ** ในระหว่าง **ท. ปจฺจตฺตรณาทินํ (วตฺถุณํ)** แห่งวัตถุ **ท. มีวัตถุเป็นเครื่องลาดเป็นต้น** จ ด้วย **อสฺสา (นาฏกิตฺติยา)** ของหญิงนักฟ้อนนั้น **เอวํ** โดย-, **สฺา (นาฏกิตฺติ)** อ.หญิงนักฟ้อนนั้น **น ชานาติ** ย่อมไม่รู้ **ยถา** โดยประการใด, -ประการนั้น, **กุรฺมานา** **วีย** รวากะว่ากระทำอยู่ **เกพี** ซึ่งการเยาะเย้ย **โอกิริ** ทรงโปรยลงแล้ว **สรีเรปิ** แม้บนสรีระ **ตสฺสา (นาฏกิตฺติยา)** ของหญิงนักฟ้อนนั้น ฯ

ในอดีตกาล พระอัคฺรมเหสีของพระเจ้าพาราณสี ผูกอาฆาตในหญิงนักฟ้อนของพระราช **คนหนึ่ง** คิดว่า “เราจักยังความทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่หญิงนักฟ้อนนั้น” ดังนี้ รับสั่งให้นำผลหมามุ่ยใหญ่ทั้งหลายมา แล้วรับสั่งให้เรียกหญิงนักฟ้อนนั้นสำนักของพระองค์ รับสั่งให้วางผลหมามุ่ยทั้งหลายไว้บนที่นอนนั้นแหละและผ้าห่ม ในระหว่างทั้งหลายแห่งวัตถุทั้งหลายมีวัตถุเป็นเครื่องลาดเป็นต้น ของหญิงนักฟ้อนนั้นโดยประการที่หญิงนักฟ้อนนั้น จะไม่รู้ได้ ดุจทำการเยาะเย้ยอยู่ ทรงโปรยลงแม้บนสรีระของหญิงนักฟ้อนนั้น

อดีตเต กาลสัตตมมีใน โอกิริ **อคฺคฺมเหสี** เหตุกัตฺตาใน **จปาเปสิ** และสุทฺธกัตฺตาใน โอกิริ

จปาเปลิ อาชยาตบพเหตุกัตตวาจาก โอภิรี อาชยาตบพกัตตวาจาก พาราณสีรณโณ
 สามีสัมพันธะใน อคฺคมเหสี เอภิสุสา วิเสสนะของ นาฏกิตฺติยา รณโณ สามีสัมพันธะใน
 นาฏกิตฺติยา วิสยาธาระใน พนฺธิตฺวา อาฆาตํ อวุตตกัมมะใน พนฺธิตฺวา ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน จินฺเตตฺวา “อหิ เหตุกัตตาใน อุปฺปาเทสฺสามิ อาชยาตบพเหตุกัตตวาจาก
 ทุกฺขํ การิตกัมมะใน อุปฺปาเทสฺสามิ อสุสา วิเสสนะของ นาฏกิตฺติยา สัมปทานใน
 อุปฺปาเทสฺสามิ” อิตฺติศัพฺพํ อาการะใน จินฺเตตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหาราเปตฺวา
 ปุคฺคํ การิตกัมมะใน อาหาราเปตฺวา มหาจจุณฺณานิ อวุตตกัมมะใน อาหาราเปตฺวา
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสนะ
 ของ นาฏกิตฺติยา อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺติกํ
 สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จปาเปลิ, สา วิเสสนะของ
 นาฏกิตฺติยา สุทฺธกัตตาใน ชานาติ อาชยาตบพกัตตวาจาก ยถา ปการัตตะ นศัพฺพํ
 ปฏฺฐิเสหะใน ชานาติ, เอวํ ปการัตตะ ปุคฺคํ การิตกัมมะใน จปาเปลิ อสุสา วิเสสนะ
 ของ นาฏกิตฺติยา สามีสัมพันธะใน สยเน ปารุปนํ และ อนฺตเรสุ สยเน กิตฺติ ปารุปนํ
 กิตฺติ อนฺตเรสุ กิตฺติ วิสยาธาระใน จปาเปลิ ปจฺจตุตฺถรณาทินํ วิเสสนะของ วตฺถุนํ
 สามีสัมพันธะใน อนฺตเรสุ เอวํ ศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ จจ สามศัพฺพํ ปทสมฺมจยัตตะ
 เข้ากับ สยเน ปารุปนํ และ ปจฺจตุตฺถรณาทินํ อนฺตเรสุ กจจุณฺณานิ อวุตตกัมมะ
 ใน จปาเปลิ, เกฬิ อวุตตกัมมะใน กุรุมานา อุปฺมาอัปฺภันตฺรกิริยาของ อคฺคมเหสี
 วิยศัพฺพํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ เกฬิ กุรุมานา ตสฺสา วิเสสนะของ นาฏกิตฺติยา
 สามีสัมพันธะใน สรีเร อปีศัพฺพํ อเปกขัตตะเข้ากับ สรีเร วิสยาธาระใน โอภิรี ฯ

๔๕. ตํขณฺณเณว ตสฺสา สรีริ อุปฺปุกฺกุปฺปุกํ คณฺหาคณฺหาตํ อโหสิ ฯ

ตํขณฺณํ เอว ตสฺสา (นาฏกิตฺติยา) สรีริ อุปฺปุกฺกุปฺปุกํ คณฺหาคณฺหาตํ อโหสิ ฯ

ตํขณฺณํ เอว ในขณะนั้นนั้นเทียว สรีริ อ.สรีระ ตสฺสา (นาฏกิตฺติยา) ของหญิงนัก
 ฟอนนั้น อุปฺปุกฺกุปฺปุกํ เป็นสรีระทั้งฟองขึ้นแล้วทั้งฟองขึ้นแล้ว คณฺหาคณฺหาตํ
 เป็นสรีระมีตุ่มน้อยและตุ่มใหญ่เกิดแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ในขณะนั้นนั้นแหละ สรีระของหญิงนักฟอนนั้น ได้เป็นสรีระทั้งฟองขึ้นแล้วทั้งฟองขึ้น
 แล้ว ได้เป็นสรีระมีตุ่มน้อยและตุ่มใหญ่เกิดแล้ว

เอาจัณฑ์ อวธารณะเข้ากับ ตัณห์ๆ หุติยากาลสัตตมีใน อโหสิ สรีร์ สุทธกัตตาใน
อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ นาฏกิตติยาๆ สามีสัมพันธ์ใน
สรีร์ อุปฺปฏฺกฏฺปฏฺก กิตฺติ คณฺหาคณฺหาตํ กิตฺติ วิกิตกัตตาใน อโหสิ ๕

๔๖. สา กณฺฑวณฺโณ คณฺฑวา สยเน นิปชฺชติ ๕

สา (นาฏกิตฺติ) กณฺฑวณฺโณ คณฺฑวา สยเน นิปชฺชติ ๕

สา (นาฏกิตฺติ) อ.หญิงนักฟ้อน กณฺฑวณฺโณ เกาอยู่ คณฺฑวา ไปแล้ว นิปชฺชติ นอน
แล้ว สยเน บนที่เป็นที่นอน ๕

หญิงนักฟ้อนนั้น เกาอยู่ ไปแล้ว นอนแล้วบนที่นอน

สา วิเสสณะของ นาฏกิตฺติๆ สุทธกัตตาใน นิปชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กณฺฑวณฺโณ
อํพัณฺตรกิริยาของ นาฏกิตฺติ คณฺฑวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปชฺชติ สยเน อุปฺปเลสิกการะ
ใน นิปชฺชติ ๕

๔๗. ตตฺตราปิสุสา กจฺจุจฺจุณฺเณหิ ขาทยิมาณาย ขรตฺตรา เวทนา อุปฺปชฺชติ ๕

ตตฺร อปี (สยเน) อสุสา (นาฏกิตฺติยา) กจฺจุจฺจุณฺเณหิ ขาทยิมาณาย ขรตฺตรา เวทนา อุปฺปชฺชติ ๕

เวทนา อ.เวทนา ขรตฺตรา อันกล้ากว่า อุปฺปชฺชติ เกิดขึ้นแล้ว อสุสา (นาฏกิตฺติยา)
แก้หญิงนักฟ้อนนั้น กจฺจุจฺจุณฺเณหิ ขาทยิมาณาย ผู้อันผงแห่งหมามุ่ย ท. กัดกินอยู่
ตตฺร อปี (สยเน) บนที่เป็นที่นอนแม่นั้น ๕

เวทนากล้ากว่า เกิดขึ้นแก้หญิงนักฟ้อน ผู้ถูกผงหมามุ่ยทั้งหลายกัดกินอยู่บนที่นอน
แม่นั้น

ขรตฺตรา วิเสสณะของ เวทนาๆ สุทธกัตตาใน อุปฺปชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีตฺตํ
อเปกขัตตะเข้ากับ ตตฺรๆ วิเสสณะของ สยเนๆ วิสยาระใน ขาทยิมาณาย อสุสา
วิเสสณะของ นาฏกิตฺติยาๆ สัมปทานใน อุปฺปชฺชติ กจฺจุจฺจุณฺเณหิ อนภิตกัตตาใน
ขาทยิมาณายๆ วิเสสณะของ นาฏกิตฺติยา ๕

๔๘. ตทา อคฺคมเหสี โรหิณี อโหสิ ฯ

ตทา อคฺคมเหสี (อิทานิ) โรหิณี อโหสิ

อคฺคมเหสี อ.พระอัครมเหสี ตทา ในกาลนั้น โรหิณี เป็นพระนางโรหิณี อโหสิ
ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้ ฯ

พระอัครมเหสีในคราวนั้น ได้เป็นพระนางโรหิณีในบัดนี้

อคฺคมเหสี สุทรกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตทา กาลสัตตมีใน อคฺคมเหสี
อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ โรหิณี วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๔๙. สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา “โรหิณี ตทา ตยา เจตํ กมฺมํ กตํ, อปฺปมตฺตโกปิ หิ
โกโธ วา อิสฺสา วา กาทํ น ยุตฺตรูปาเยว”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“โกธํ ชเห วิปฺปชฺเหยฺย มานํ,
สํโยชนํ สพฺพมตฺติกเมยฺย;
ตํ นามรูปสฺมิมสฺสชฺชมานํ,
อภิญฺจนํ นานุปตฺนติ ทฺวาทิ” ฯ

สตฺถา อิมํ อตีตํ (วตฺถุ) อาหริตฺวา “โรหิณี ตทา ตยา จ เจตํ กมฺมํ กตํ, อปฺปมตฺตโกปิ หิ
โกโธ วา อิสฺสา วา กาทํ น ยุตฺตรูปา เอว (โหติ)” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(ปฺปคฺคโล) โกธํ ชเห วิปฺปชฺเหยฺย มานํ,
สํโยชนํ สพฺพํ อตฺติกเมยฺย;
ตํ (ปฺปคฺคลํ) นามรูปสฺมิมํ อสฺสชฺชมานํ,
อภิญฺจนํ น อนุปตฺนติ ทฺวาทิ” ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไป
ล่วงแล้ว อิมํ นี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โรหิณี ดูก่อนโรหิณี จ ก็ เจตํ กมฺมํ
อ.กรรมนั้น ตยา อันเธอ กตํ กระทำแล้ว ตทา ในกาลนั้น, หิ จริงอยู่ โกโธ วา
อ.ความโกรธหรือ อิสฺสา วา หรือว่า อ.ความริษยา อปฺปมตฺตโกปิ แม้อันมีประมาณ
น้อย ยุตฺตรูปา เอว เป็นกิริยามีรูปอันควรแล้วนั้นเทียว กาทํ เพื่่อันกระทำ โหติ
ย่อมเป็น น หามีได้” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า

“(บุคคล) อ.บุคคล ชเห พิงละ โกรธ ซึ่งความโกรธ
 วิปฺปชฺเหยฺย พิงละ มานํ ซึ่งมานะ อติกกฺกเมยฺย พิงก้าวล่ง
 สโยชนํ ซึ่งสังโยชนํ สพุพฺพํ ทั้งปวง, ทุกฺขา อ.ความทุกข์ ท.
 น อนุปตฺตุนฺติ ย่อมไม่ตกไปตาม ตํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น
 อสขฺชฺมานํ ผู้ไม่ข้องอยู่ นามรูปสฺสํ ในนามและรูป อภิณฺจนํ
 ผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ครั้นทรงนำเรื่องที่เป็นไปล่วงแล้วนี้มาแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนโรหิณี กิกรรม
 นั้น เธอทำแล้วในคราวนั้น, แท้จริง ความโกรธหรือว่าความริษยา แม้มีประมาณน้อย
 เป็นกิริยามีสภาพไม่ควรแล้วเพื่อจะทำนั้นแหละ” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลพิงละความโกรธ พิงละมานะ พิงก้าวล่งสังโยชนํทั้ง
 ปวง, ความทุกข์ทั้งหลาย ย่อมไม่ตกไปตามบุคคลนั้น ผู้ไม่ข้อง
 อยู่ในนามและรูป ผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหํ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก อิมํ กิธึ อติตํ กิธึ วิเสสนะของ
 วตฺถุญํ อวุตตกัมมะใน อาหริตฺวาญํ ลักขณฺตถะ “โรหิณี อาลปนะ จตฺตํ วากยารัมภ-
 ชาติกะ เอตํ วิเสสนะของ กมฺมํญํ วุตตกัมมะใน กตํญํ กิตบทกัมมวาทจก ตทา กาล-
 สัตตมึใน กตํ ตยา อนภิชิตกัตฺตาใน กตํ, หิตฺตํ ทัพพิกฺกณฺตถะ อปิตฺตํ
 อเปกขตถะเข้ากับ อปฺปมตฺตโกญํ วิเสสนะของ โภโญญํ กิธึ อิสฺสา กิธึ สุทฺธกัตฺตาใน
 โหติญํ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก วา สองตฺตํ ปทวิกปฺปตฺตถะเข้ากับ โภโญ และ อิสฺสา
 กาคํ ตุมฺมตถสัมฺปทานใน ยุตฺตฺตฺรฺปา นตฺตํ ปฏฺฐิสฺสณฺตถะ เอวตฺตํ อวธารณฺตถะเข้ากับ
 ยุตฺตฺตฺรฺปาญํ วิกตีกัตฺตาใน โหติ” อิติตฺตํ อากาเรใน วตฺวาญํ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห
 อิมํ วิเสสนะของ คาคํญํ อวุตตกัมมะใน อาห

“บุคคลโส สุทฺธกัตฺตาใน ชเห วิปฺปชฺเหยฺย และ อติกกฺกเมยฺย ชเห
 กิธึ วิปฺปชฺเหยฺย กิธึ อติกกฺกเมยฺย กิธึ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก
 โกรธ อวุตตกัมมะใน ชเห มานํ อวุตตกัมมะใน วิปฺปชฺเหยฺย
 สพุพฺพํ วิเสสนะของ สโยชนํญํ อวุตตกัมมะใน อติกกฺกเมยฺย,
 ทุกฺขา สุทฺธกัตฺตาใน อนุปตฺตุนฺติญํ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตํ กิธึ
 อสขฺชฺมานํ กิธึ อภิณฺจนํ กิธึ วิเสสนะของ บุคคล นามรูปสฺสํ

วิสยาธาระไน อสซุชมานัน นศัพทํ ปฏิสเสระไน อนุปตฺตุนติ”
 อิตติศัพทํ สรุปะไน อิมํ คาถํ ฯ

๕๐. ตตฺถ โภธนฺติ สพฺพการิปิ โภธํ นววิธํปี มานํ ชเหยย ฯ

ตตฺถ (ปเทศุ) “โภธนฺติ (ปทสฺส “ปฺคฺคโล) สพฺพการิปิ โภธํ นววิธํปี มานํ ชเหยย” (อติ
 อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(ปฺคฺคโล) อ.บุคคล ชเหยย ฟังละ โภธํ ซึ่งความโกรธ
 สพฺพการิปิ แม้อันมีอาการทั้งปวง มานํ ซึ่งมานะ นววิธํปี แม้อันมีอย่างเก้า” (อติ)
 ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) “โภธนฺติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “โภธํ”
 ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “โภธํ” ความว่า บุคคลพึงละความโกรธแม้อันมีอาการทั้งปวง
 มานะแม้มี ๙ อย่าง

ตตฺถ วิสเสนะของ ปเทศุๆ นิทธารณะไน ปทสฺส “โภธํ” สรุปะไน อติๆ ศัพทํ สรุปะไน
 ปทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธ์ไน อตฺโถ “ปฺคฺคโล สุทฺธกัตตาไน ชเหยยๆ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺพการิๆ วิสเสนะของ โภธํๆ
 กิติ มานํ กิติ อวุตตกัมมะไน ชเหยย อปิศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ นววิธํ วิสเสนะ
 ของ มานํ” อิตติศัพทํ สรุปะไน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๕๑. สํโยชนนฺติ กามราคสํโยชนาทิกํ ทสฺวิธํปี สพฺพํ สํโยชนํ อติทุกเมยฺย ฯ

“สํโยชนนฺติ (ปทสฺส “ปฺคฺคโล) กามราคสํโยชนาทิกํ ทสฺวิธํปี สพฺพํ สํโยชนํ อติทุกเมยฺย” (อติ
 อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(ปฺคฺคโล) อ.บุคคล อติทุกเมยฺย ฟังก้าวล่วง สํโยชนํ ซึ่ง
 สังโยชนํ ทสฺวิธํปี แม้อันมีอย่างสิบ กามราคสํโยชนาทิกํ อันมีสังโยชนํคือกามราคะ
 เป็นต้น สพฺพํ ชื่อว่าทั้งปวง” อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สํโยชนนฺติ ว่า “สํโยชน”
 ดังนี้ ฯ

บทว่า “สํโยชน” ความว่า บุคคลพึงก้าวล่วงสังโยชนแม้อันมี ๑๐ อย่างมีสังโยชนคือกาม-

ราคาเป็นต้น ชื่อว่าทั้งปวง

“สัโยชน” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท สรุปะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะไน อตุโธ “ปุคฺคโล
สุทฺธกัตฺตาไน อติกุเมยฺย ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กามราคสัโยชนาทิก กัตฺติ ทสฺวิธ
กัตฺติ สพฺพ กัตฺติ วิเสสนะของ สัโยชน ๑ อวุตตกัมมะไน อติกุเมยฺย อปิศัพท อเปกขัตถะ
เข้ากับ ทสฺวิธ กามราคสัโยชนาทิก ทสฺวิธปิ สัญญี สพฺพ สัญญา” อิติศัพท สรุปะไน
อตุโธ ๑ ลิงคัตถะ ๑

๕๒. อสชฺชมานนฺติ อลฺลคฺคฺมาน ๑

“อสชฺชมานนฺติ (ปทสฺส) “อลฺลคฺคฺมาน” (อติ อตุโธ) ๑

(อตุโธ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “อลฺลคฺคฺมาน” ผู้ไม่ข้องอยู่” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“อสชฺชมานนฺติ ว่า “อสชฺชมาน” ดังนี้ ๑

บทว่า “อสชฺชมาน” ได้แก่ผู้ไม่ข้องอยู่

“อสชฺชมาน” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท สรุปะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะไน อตุโธ “อลฺลคฺคฺมาน
วิเสสนะของ ปุคฺคล” อิติศัพท สรุปะไน อตุโธ ๑ ลิงคัตถะ ๑

๕๓. โย หิ “มม รูปํ มม เวทนา”ติอาทินา นเยน นามรูปํ คณฺหาติ, ตสฺมิญจ
ภิชฺชมาเน โสจติ วิหณฺณติ; อโย นามรูปสฺมึ สชฺชติ นาม; เอวํ อคฺคณฺหนโต ปน
น สชฺชติ นาม; ตํ ปุคฺคลํ เอวํ อสชฺชมานํ ราคาทีนํ อภาเวน อภิณฺจนํ ทุกฺขา
นาม นานุปตฺตนฺตํ อตุโธ ๑

“โย (ปุคฺคโล) หิ “มม รูปํ มม เวทนา”ติอาทินา นเยน นามรูปํ คณฺหาติ, ตสฺมึ (นามรูปเ)
จ ภิชฺชมาเน, โสจติ วิหณฺณติ; อโย (ปุคฺคโล) นามรูปสฺมึ สชฺชติ นาม; (โย ปุคฺคโล) เอวํ
อคฺคณฺหนโต ปน น สชฺชติ นาม; ตํ ปุคฺคลํ เอวํ อสชฺชมานํ ราคาทีนํ (กิเลสานํ) อภาเวน
อภิณฺจนํ ทุกฺขา นาม น อนุปตฺตนฺตํ อตุโธ ๑

อตุโธ อ.อธิบาย อติ ว่า “หิ ก็ โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด คณฺหาติ ย่อมถือเอา
นามรูป ซึ่งนามและรูป นเยน โดยนัย อติอาทินา มีว่า “รูป อ.รูป มม ของเรา,

เวทนา อ.เวทนา มม ของเรา” อิตติอาทินา ดังนี้ เป็นต้น, จ ก็ ตสฺมี (นามรูป) ครั้นเมื่อนามและรูปนั้น ภิขุขมาเน แดกไปอยู่, โสจติ ย่อมเศร้าโศก วิหณฺณติ ย่อมเดือดร้อน; อยฺ (ปฺคุคฺโล) อ.บุคคลนี้ สขฺชติ นาม ชื่อว่าย่อมช้อง นามรูปสฺมี ในนามและรูป; ปน ส่วนว่า (โย ปฺคุคฺโล) อ.บุคคลใด อคฺคณฺหนโต ไม่ถือเอาอยู่ เอรฺ อย่างนี้ น สขฺชติ นาม ชื่อว่าย่อมไม่ช้อง, ทุกฺขา นาม ชื่อ อ.ความทุกข์ ท. น อนุปตฺนติ ย่อมไม่ตกไปตาม ตํ ปฺคุคฺลํ ซึ่งบุคคลนั้น อสขฺชมานํ ผู้ไม่ช้องอยู่ เอรฺ อย่างนี้ อภิณฺจนํ ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล อภาเวน เพราะความไม่มี ราคาทีนํ (กิเลสอัน) แห่งกิเลส ท. มีราคาเป็นต้น” อิติ ดังนี้ ฯ

อธิบายว่า “ก็บุคคลใด ย่อมถือเอานามและรูป โดยนัยมีว่า “รูปของเรา เวทนาของเรา” ดังนี้ เป็นต้น, ก็เมื่อนามและรูปนั้น แดกไปอยู่, ย่อมเศร้าโศก ย่อมเดือดร้อน, บุคคลนี้ ชื่อว่าย่อมช้องในนามและรูป; ส่วนว่า บุคคลใด ไม่ถือเอาอยู่อย่างนี้ ชื่อว่าย่อมไม่ช้อง, ชื่อว่าความทุกข์ทั้งหลาย ย่อมไม่ตกไปตามบุคคลนั้น ผู้ไม่ช้องอยู่อย่างนี้ ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล เพราะความไม่มีกิเลสทั้งหลายมีราคาเป็นต้น”

“หิตฺัพพ์ วากยารัมภโชตกะ โย วิเสสณะของ ปฺคุคฺโลฯ สุตฺธกัตตาใน คณฺหาติ โสจติ และ วิหณฺณติ คณฺหาติ กิตฺติ โสจติ กิตฺติ วิหณฺณติ กิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “มม สามีสัมพันธะใน รูปฺฯ ลิงคัตตะ มม สามีสัมพันธะใน เวทนาฯ ลิงคัตตะ” อิตฺติศัพท์ สฺรูปะใน อาทินาฯ วิเสสณะของ นนฺเณฯ ตติยาวิเสสณะใน คณฺหาติ นามรูปฺ อวุตตกัมมะใน คณฺหาติ, จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ตสฺมี วิเสสณะของ นามรูปฺฯ ลักขณะใน ภิขุขมาเนฯ ลักขณกิริยา, อยฺ วิเสสณะของ ปฺคุคฺโลฯ สุตฺธกัตตาใน สขฺชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นามรูปสฺมี วิสยาธาระใน สขฺชติ นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ สขฺชติ, ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ โย วิเสสณะของ ปฺคุคฺโลฯ สุตฺธกัตตาใน สขฺชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอรฺ กิริยาวิเสสณะใน อคฺคณฺหนโตฯ อัปภันตรกิริยาของ ปฺคุคฺโล นศัพท์ ปฏฺิเสระใน สขฺชติ นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ สขฺชติ, นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ ทุกฺขาฯ สุตฺธกัตตาใน อนุปตฺนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ ปฺคุคฺลํฯ อวุตตกัมมะใน อนุปตฺนติ เอรฺ กิริยาวิเสสณะใน อสขฺชมานํฯ วิเสสณะของ ปฺคุคฺลํ ราคาทีนํ วิเสสณะของ กิเลสานํฯ ภาวาทิสัมพันธะใน อภาเวนฯ เหตุใน อนุปตฺนติ อภิณฺจนํ วิเสสณะของ ปฺคุคฺลํ นศัพท์ ปฏฺิเสระใน อนุปตฺนติ” อิตฺติศัพท์ สฺรูปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๕๔. เทสนาวसानะ พหู โสตาปตติผลาทีนิ ปาปุณีสสุ ฯ

เทสนาวसानะ พหู (ชนา) โสตาปตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณีสสุ ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก ปาปุณีสสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตติผลาทีนิ มีโสตปาตติผลเป็นต้น ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตปาตติผลเป็นต้น

เทสนาวसानะ กาลสัตตมมีใน ปาปุณีสสุ พหู วิเสสนะของ ชนาฯ สุกทกัตตาใน ปาปุณีสสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิฯ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสสุ ฯ

๕๕. โรหิณีปี โสตาปตติผล ปติฏฺฐิตา ฯ

โรหิณีปี แม้ อ.พระนางโรหิณี ปติฏฺฐิตา ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตติผล ใน โสตาปตติผล ฯ

แม้พระนางโรหิณีตั้งอยู่เฉพาะแล้วในโสตปาตติผล

อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ โรหิณีฯ สุกทกัตตาใน ปติฏฺฐิตาฯ กิตบทกัตตฺวาจาก โสตาปตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐิตา ฯ

๕๖. ตังณเวยสสุสา สรีรํ สุวณฺณวณฺณํ อโหสิ ฯ

ตังณ เวย อสุสา (โรหิณียา) สรีรํ สุวณฺณวณฺณํ อโหสิ ฯ

ตังณ เวย ในขณะนั้นนั้นเทียว สรีรํ อ.สรีระ อสุสา (โรหิณียา) ของนางโรหิณีนั่น สุวณฺณวณฺณํ เป็นสรีระมีสีเพียงดั่งสีแห่งทอง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ในขณะนั้นนั้นแหละ สรีระของนางโรหิณีนั่น ได้เป็นสรีระมีสีดุจทอง

เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตังณฯ ทฺติยากาลสัตตมมีใน อโหสิ สรีรํ สุกทกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสุสา วิเสสนะของ โรหิณียาฯ สามีสัมพันธะใน สรีรํ

สุวณฺณวณฺณ วิกตีกัตตาโน อโหสิ ฯ

๕๗. สา ตโต จูตา ตาวตีสภาเน จตฺนุโน เทวปุตฺตานํ สีมฺนฺตเร นิพฺพตฺติตฺวา ปาสาทิกา
รูปโสภคคฺปตฺตา อโหสิ ฯ

สา (โรหิณี) ตโต (อตุตถาวโต) จูตา ตาวตีสภาเน จตฺนุโน เทวปุตฺตานํ สีมฺนฺตเร
นิพฺพตฺติตฺวา ปาสาทิกา รูปโสภคคฺปตฺตา อโหสิ ฯ

สา (โรหิณี) อ.นางโรหิณีนั่น จูตา เคลื่อนแล้ว ตโต (อตุตถาวโต) จากอัฐภาพ
นั้น นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว สีมฺนฺตเร ในระหว่างแห่งเขตแดน เทวปุตฺตานํ แห่ง
เทพบุตร ท. จตฺนุโน สื่องค์ ตาวตีสภาเน ในภาพชื่อว่าดาวตีส ปาสาทิกา เป็นผู้ยัง
ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้น รูปโสภคคฺปตฺตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความงามแห่งรูปอันเลิศ
อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

นางโรหิณีนั่น เคลื่อนจากอัฐภาพนั้นแล้ว บังเกิดในระหว่างเขตแดนของเทพบุตร ๔
องค์ ในภาพดาวตีส เป็นผู้นำเลื่อมใส ได้เป็นผู้ถึงความงามแห่งรูปอันเลิศ

สา วิเสสฺสนะของ โรหิณีฯ สุทฺธกัตตาโน อโหสิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตโต วิเสสฺสนะ
ของ อตุตถาวโตฯ อปาทานโน จูตาฯ วิเสสฺสนะของ โรหิณี ตาวตีสภาเน วิสยาธาระใน
นิพฺพตฺติตฺวา จตฺนุโน วิเสสฺสนะของ เทวปุตฺตานํฯ สามีสัมพันธะใน สีมฺนฺตเรฯ วิสยาธาระ
ใน นิพฺพตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ ปาสาทิกา ก็ดี รูปโสภคคฺปตฺตา ก็ดี
วิกตีกัตตาโน อโหสิ ฯ

๕๘. จตฺตาโรปี เทวปุตฺตา ตํ ทิสฺวา อุปฺปนฺนสิเนหา หุตฺวา “มม สีมาย อนฺโต
นิพฺพตฺตา, มม สีมาย อนฺโต นิพฺพตฺตา”ติ วิวทนฺตา สกฺกสฺส เทวธฺมโย สนฺติกํ
คนฺตฺวา “เทว อิมํ โน นิสฺสาย อฏฺโฏ อุปฺปนฺโน, ตํ วินิจฺฉินฺตา”ติ อาหํสู ฯ

จตฺตาโรปี เทวปุตฺตา ตํ (เทวธฺมธโร) ทิสฺวา อุปฺปนฺนสิเนหา หุตฺวา “(เทวธฺมธโร) มม สีมาย
อนฺโต นิพฺพตฺตา, (เทวธฺมธโร) มม สีมาย อนฺโต นิพฺพตฺตา”ติ วิวทนฺตา สกฺกสฺส เทวธฺมโย
สนฺติกํ คนฺตฺวา “เทว อิมํ (เทวธฺมธโร) โน นิสฺสาย อฏฺโฏ อุปฺปนฺโน, (ตฺมฺเห) ตํ (อฏฺโฏ)
วินิจฺฉินฺตา” อิติ อาหํสู ฯ

เทวปุตตา อ.เทพบุตร ท. จตุตารโหปี แมสึ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เทวธิดา) ซึ่งเทพธิดา นั้น อุปฺปนฺนสึเนหา เป็นผู้มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว วิวทฺหตา วิวาทกันอยู่ อิติ ว่า “(เทวธิดา) อ.เทพธิดา นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว อนฺโต ในภายใน สีมาย แห่งเขตแดน มม ของเรา, (เทวธิดา) อ.เทพธิดา นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว อนฺโต ในภายใน สีมาย แห่งเขตแดน มม ของเรา” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สกฺกสฺส ของท้าวสักกะ เทวธิดา ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อาหํสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่เทพเจ้า อญฺโฆ อ.คติ อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว โน แก่ข้าพระองค์ ท. นิสฺสาย เพราะอาศัย อิมํ (เทวธิดา) ซึ่งเทพธิดานี้, (ตุมฺเห) อ.พระองค์ วินิจฺฉินถ จงวินิจฉัย ตํ (อญฺโฆ) ซึ่งคตินั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

อปิศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ จตุตารโหปี วิเสสณะของ เทวปุตตาฯ สุธรทตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ เทวธิดาฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาล-กิริยาใน อุปฺปนฺนสึเนหาฯ วิกตีกตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิวทฺหตา “เทวธิดา สุธรทตฺตาใน นิพฺพตฺตาฯ กิตฺตทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน สีมายฯ สามีสัมพันธะ ใน อนฺโตฯ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตา, เทวธิดา สุธรทตฺตาใน นิพฺพตฺตาฯ กิตฺตทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน สีมายฯ สามีสัมพันธะใน อนฺโตฯ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตา” อิติศัพฺพํ อาการะใน วิวทฺหตาฯ อัปฺกนฺตรกิริยาของ เทวปุตฺตา เทวธิดาฯ วิเสสณะ ของ สกฺกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาล-กิริยาใน อาหํสุ “เทว อาลปนะ อญฺโฆ สุธรทตฺตาใน อุปฺปนฺโนฯ กิตฺตทกัตตฺวาจาก อิมํ วิเสสณะของ เทวธิดาฯ อวุตตกัมมะใน นิสฺสาย โน สัมปทานใน อุปฺปนฺโน นิสฺสายฯ เหตุใด อุปฺปนฺโน, ตุมฺเห สุธรทตฺตาใน วินิจฺฉินถฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะ ของ อญฺโฆฯ อวุตตกัมมะใน วินิจฺฉินถ” อิติศัพฺพํ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๕๙. สกฺโกปิ ตํ โอลฺเกตฺวา อุปฺปนฺนสึเนโห หุตฺวา เอวมาห “อิมาย โว ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺจาย กถํ จิตฺตานิ อุปฺปนฺนนานิติ ฯ

สกฺโกปิ ตํ (เทวธิดา) โอลฺเกตฺวา อุปฺปนฺนสึเนโห หุตฺวา เอว อาห “อิมาย (เทวธิดา) โว ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺจาย กถํ จิตฺตานิ อุปฺปนฺนนานิ” อิติ ฯ

สกฺโกปิ แม อ.ท้าวสักกะ โอลฺเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว ตํ (เทวธิดา) ซึ่งเทพธิดานั้น

อุปปนฺหฺนฺสเนโห เป็นผู้มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว อาห ตรัสแล้ว เอว
 อย่างนี้ อิติ ว่า “จิตฺตานิ อ.จิต ท. อุปฺปนฺหานิ เกิดขึ้นแล้ว ถ้า อย่างไร ปฏฺจาย
 จำเดิม อิมาย (เทวธิตฺตฺยา) โว ทิฏฺฐกาลโต แต่กาล แห่งเทพธิดานี้ เป็นผู้อันท่าน ท.
 เห็นแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้ท้าวสักกะทรงแลดูเทพธิดานั้น เป็นผู้เกิดความรักแล้ว ตรัสอย่างนี้ว่า “จิตทั้งหลาย
 เกิดขึ้นแล้วอย่างไร จำเดิมแต่กาลแห่งเทพธิดานี้ เป็นผู้ที่พวกท่านเห็นแล้ว”

อปีศัพฺพํ อเปกชตฺถะเข้ากับ สกฺโกฏฺฏ สุตฺรกตฺตาใน อาหฺย อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ตํ
 วิเสสฺนํของ เทวธิตฺตฺรํ อวุตฺตกัมมํใน โอลฺเกตฺวา เอวศัพฺพํ อวชารณํเข้ากับ
 โอลฺเกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺปนฺ- อุปฺปนฺหฺนฺสเนโห วิกตีกตฺตาใน หุตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหฺ เอว กิริยาวิเสสฺนํใน อาหฺ “จิตฺตานิ สุตฺรกตฺตาใน อุปฺปนฺหานิฯ
 กิตฺตบทกตฺตฺวาจาก อิมาย วิเสสฺนํของ เทวธิตฺตฺยาฯ สามีสัมพันธํใน ทิฏฺฐกาลโต โว
 อนภินิหิตกตฺตาใน ทิฏฺฐ- ทิฏฺฐกาลโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสฺนํใน
 อุปฺปนฺหานิ ถ้า ปุจฺจนตฺถะ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน อาหฺ ฯ

๖๐. อเถโก อาห “มม ตาว อุปฺปนฺนํ จิตฺตํ สงฺคามภริ วีย สนนฺนีสํกิตฺตํ นาสกฺขี”ติ ฯ

อถ เอโก (เทวปุตฺโต) อาห “มม ตาว อุปฺปนฺนํ จิตฺตํ สงฺคามภริ วีย สนนฺนีสํกิตฺตํ น อสฺกฺขี”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอโก (เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร องค์หนึ่ง อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า
 “จิตฺตํ อ.จิต อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว มม แก่ข้าพระองค์ น อสฺกฺขี ไม่ได้อาจแล้ว
 สนนฺนีสํกิตฺตํ เพื่ออันสงบ สงฺคามภริ วีย รวากะ อ.กลองอันบุคลดีแล้วในสงคราม
 ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เทพบุตรองค์หนึ่ง กราบทูลว่า “จิตที่เกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์ ไม่ได้อาจเพื่อจะ
 สงบ ดุจกลองที่เขาดตีในสงครามก่อน”

อถ กาลสัตฺตมํ เอโก วิเสสฺนํของ เทวปุตฺโตฯ สุตฺรกตฺตาใน อาหฺย อาชยาตบท
 กตฺตฺวาจาก “อุปฺปนฺนํ วิเสสฺนํของ จิตฺตํ สุตฺรกตฺตาใน อสฺกฺขีฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก
 มม สัมปทานใน อุปฺปนฺนํ ตาวศัพฺพํ กิริยาวิเสสฺนํใน อสฺกฺขี สงฺคามภริ อุปฺมาลึงคตฺถะ
 วียศัพฺพํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ สงฺคามภริ สนนฺนีสํกิตฺตํ ตุมฺถสสัมปทานใน อสฺกฺขี นศัพฺพํ

ปฏิเสชนใน อสกุขิ” อิตีศัพท อากาละใน อาห ฯ

๖๑. ทูติโย “มม จิตตํ ปพพตฺถนํ วยี สีมํ ปวตฺตติเยวา”ติ ฯ

ทูติโย (เทวปุตุโต) “มม จิตตํ ปพพตฺถนํ วยี สีมํ ปวตฺตติ เอว” อิติ (อาห) ฯ

(เทวปุตุโต) อ.เทพบุตร ทูติโย องค์ที่ ๒ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “จิตตํ อ.จิตมม ของข้าพระองค์ ปวตฺตติ เอว ย่อมเป็นไปทั่วพละนั้นเทียว สีมํ พละนํ ปพพตฺถนํ วยี รวากะ อ.แม่น้ำอันไหลแล้วจากภูเขานี้” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรองค์ที่ ๒ กราบทูลว่า “จิตของข้าพระองค์ ย่อมเป็นไปทั่วพละนั้นแหละ ดูกแม่น้ำที่ไหลจากภูเขานี้”

ทูติโย วิเสสนะของ เทวปุตุโตๆ สุธรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “จิตตํ สุธรกัตตาใน ปวตฺตติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน จิตตํ ปพพตฺถนํ อุปมาลึงคัตถะ วยีศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ ปพพตฺถนํ สีมํ กิริยาวิเสสนะใน ปวตฺตติ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปวตฺตติ” อิตีศัพท อากาละใน อาห ฯ

๖๒. ตติโย “มม อิมิสฺสา ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย กกุกฺกุสฺส วยี อุกฺขินี นิภขมียํ”ติ ฯ

ตติโย (เทวปุตุโต) “มม (มยา) อิมิสฺสา (เทวธีตฺยา) ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย กกุกฺกุสฺส (อุกฺขินี) วยี อุกฺขินี นิภขมียํ” อิติ (อาห) ฯ

(เทวปุตุโต) อ.เทพบุตร ตติโย องค์ที่ ๓ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “อุกฺขินี อ.นัยน์ตา ท. มม ของข้าพระองค์ นิภขมียํ ถลนออกแล้ว (อุกฺขินี) วยี รวากะ อ.นัยน์ตา ท. กกุกฺกุสฺส ของปู ปฏฺฐาย จำเดิม (มยา) อิมิสฺสา (เทวธีตฺยา) ทิฏฺฐกาลโต แต่กาล แห่งเทพธิดานี้ เป็นผู้อันข้าพระองค์ เห็นแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรองค์ที่ ๓ กราบทูลว่า “นัยน์ตาทั้งหลายของข้าพระองค์ถลนออกแล้ว ดูกนัยน์ตาทั้งหลายของปู จำเดิมแต่กาลแห่งเทพธิดานี้ เป็นผู้อันข้าพระองค์เห็นแล้ว”

ตติโย วิเสสนะของ เทวปุตุโตๆ สุธรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อุกฺขินี สุธรกัตตาใน นิภขมียํๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน อุกฺขินี มยา

อนภิตกัตตาใน ทิฏฐ- อิมิสฺสา วิเสสฺสนะของ เทวธิดา ๆ สามีสัมพันธะใน ทิฏฐกาลใด ๆ
 อุปาทานใน ปฏฺฐาย ๆ กิริยาวิเสสฺสนะใน นิคมมฺมฺสฺ กฏกฏสฺส สามีสัมพันธะใน อภฺษินิ ๆ
 อุปมาลึงคัตตะ วิยศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ กฏกฏสฺส อภฺษินิ” อิตติศัพฺท อากาเรใน
 อาห ๕

๖๓. จตุตฺโถ “มม จิตฺตํ เจติเย อุตฺสาปิตทฺช วิย นิจฺจลฺลํ จาตุํ นาสกฺขี”ติ ๕

จตุตฺโถ (เทวปุตฺโต) “มม จิตฺตํ (ปุคฺคเลน) เจติเย อุตฺสาปิตทฺช วิย นิจฺจลฺลํ จาตุํ น อสฺกฺขี”
 อิติ (อาห) ๕

(เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร จตุตฺโถ องค์กรที่ ๔ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “จิตฺตํ อ.จิต
 มม ของข้าพระองค์ น อสฺกฺขี ไม่ได้ आजแล้ว จาตุํ เพื่ออันดำรงอยู่ นิจฺจลฺลํ มีอัน
 ไหวออกแล้ว (ปุคฺคเลน) อุตฺสาปิตทฺช วิย รวากะ อ.รณ อันบุคฺคล ให้ยกขึ้นแล้ว
 บนเจดีย์” อิติ ดังนี้ ๕

เทพบุตรองค์กรที่ ๔ กราบทูลว่า “จิตของข้าพระองค์ ไม่ได้ आजแล้วเพื่อจะดำรงอยู่ ไม่มี
 การไหว ดุจธงที่บุคฺคลให้ยกขึ้นบนเจดีย์”

จตุตฺโถ วิเสสฺสนะของ เทวปุตฺโต ๆ สุตฺรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “จิตฺตํ
 สุตฺรกัตตาใน อสฺกฺขี ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ ปุคฺคเลน
 อนภิตกัตตาใน อุตฺสาปิต- เจติเย วิสยาธาระใน อุตฺสาปิตทฺช ๆ อุปมาลึงคัตตะ
 วิยศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ เจติเย อุตฺสาปิตทฺช นิจฺจลฺลํ กิริยาวิเสสฺสนะใน จาตุํ ๆ
 ตุมฺถตสฺสพทานใน อสฺกฺขี นศฺพทฺท ปรฺวิเสสฺสนะใน อสฺกฺขี” อิตติศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๖๔. อถ เน สกฺโก อาห “ตาตา ตุมฺหากํ ตาว จิตฺตานิ ปสฺยหฺรฺูปานิ; อหํ ปน อิมํ
 ลภฺนโต ชีวิสฺสามิ, อลภฺนตฺสฺส เม มรณํ ภวิสฺสตี”ติ ๕

อถ เน (เทวปุตฺเต) สกฺโก อาห “ตาตา ตุมฺหากํ ตาว จิตฺตานิ ปสฺยหฺรฺูปานิ (โหนฺติ); อหํ ปน
 อิมํ (เทวธิดา) ลภฺนโต ชีวิสฺสามิ, อลภฺนตฺสฺส เม มรณํ ภวิสฺสตี” อิติ ๕

อถ ครั้งนั้น สกฺโก อ.ท้าวสักกะ อาห ตรัสแล้ว เน (เทวปุตฺเต) กะเทพบุตร ท.
 เหล่านั้น อิติ ว่า “ตาตา ลูกก่อนพ่อ ท. จิตฺตานิ อ.จิต ท. ตุมฺหากํ ของท่าน ท.

ปสยหรูปานิ เป็นจิตมีรูปอันบุคคลพึงชมได้ (โหนติ) ย่อมเป็น ดาว ก่อน, ปน ส่วนว่า อหิ อ.เรา ลภนโต เมื่อได้ อิมิ (เทวธิดา) ซึ่งเทพธิดานี้ ชีวิสุสามิ จักเป็นอยู่, มรณิ อ.ความตาย ภวิสสุติ จักมี เม แก่เรา อลภนตสฺส ผู้ไม่ได้อยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น ท้าวสักกะตรัสกะเทพบุตรเหล่านั้นว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย จิตทั้งหลายของพวกท่าน เป็นจิตมีรูปที่สามารถชมได้ก่อน, ส่วนว่า เราเมื่อได้เทพธิดานี้ จักเป็นอยู่, ความตายจักมีแก่เราผู้ไม่ได้อยู่” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี สกุโก สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เน วิเสสณะของ เทวปุตฺเตฯ อภิตตัมมะใน อาห “ตาทา อาลปนะ จิตฺตานิ สุทรกัตตาใน โหนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตุมหากิ สามิสัมพันธะใน จิตฺตานิ ดาวศัพท กิริยาวิเสสณะใน โหนติ ปสยหรูปานิ วิคตีกัตตาใน โหนติ, ปนศัพท ปักขันตรโชตกะ อหิ สุทรกัตตาใน ชีวิสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมิ วิเสสณะของ เทวธิดาฯ อวุตตกัมมะใน ลภนโตฯ อัปกันตรกิริยาของ อหิ, มรณิ สุทรกัตตาใน ภวิสสุติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อลภนตสฺส วิเสสณะของ เมฯ สัมปทานใน ภวิสสุติ” อิติศัพท อากาเรใน อาห ฯ

๖๕. เทวปุตฺตา “มหาราช ตุมหากิ มรณเณ อตฺโถ นตฺถิ ตํ สกฺกสฺส วิสฺสชฺเชตฺวา ปกฺกมึสฺส ฯ

เทวปุตฺตา “มหาราช ตุมหากิ มรณเณ อตฺโถ นตฺถิ” อิติ (วตฺวา) ตํ (เทวธิดา) สกฺกสฺส วิสฺสชฺเชตฺวา ปกฺกมึสฺส ฯ

เทวปุตฺตา อ.เทพบุตร ท. (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาราชเจ้า อตฺโถ อ.ความต้องการ มรณเณ ด้วยความตาย ตุมหากิ ของพระองค์ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชตฺวา สละแล้ว ตํ (เทวธิดา) ซึ่งเทพธิดานั้น สกฺกสฺส แก่ท้าวสักกะ ปกฺกมึสฺส หลีกไปแล้ว ฯ

เหล่าเทพบุตร กราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า ความต้องการด้วยความตายของพระองค์ ย่อมไม่มี” จึงพากันสละเทพธิดานั้น แก่ท้าวสักกะ แล้วก็หลีกไป

เทวปุตฺตา สุทรกัตตาใน ปกฺกมึสฺสฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “มหาราช อาลปนะ อตฺโถ

สุทรภักตดาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจาก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน มรณนฺฯ
 ตติยาวิเสสณะใน อตฺถโถ” อิตติศัพท์ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสขฺเชตฺวา
 ตํ วิเสสณะของ เทวธิดาฯ อวตฺตกัมมะใน วิสฺสขฺเชตฺวา สกฺกสฺส สัมปทานใน
 วิสฺสขฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกมฺมฺสุ ฯ

๖๖. สา สกฺกสฺส ปิยา อโหสิ มนาปา ฯ

สา (เทวธิดา) สกฺกสฺส ปิยา อโหสิ มนาปา ฯ

สา (เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น ปิยา เป็นที่รัก มนาปา เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ สกฺกสฺส
 ของท้าวสักกะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

เทพธิดานั้น ได้เป็นที่รัก เป็นที่เอิบอาบใจของท้าวสักกะ

สา วิเสสณะของ เทวธิดาฯ สุทรภักตดาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก สกฺกสฺส
 สามีสัมพันธะใน ปิยา และ มนาปา ปิยา ก็ดี มนาปา ก็ดี วิกติกัตฺตาใน อโหสิ ฯ

๖๗. “อสุกกิฬํ นาม คจฺฉามา”ติ วุตฺเต, สกฺโก ตสฺสา วจฺนํ ปฏิภฺชิปิตุํ นาสุภฺชิเยวาติ ฯ

“(มยฺ) อสุกกิฬํ นาม คจฺฉามา” อติ (วจฺเน ตาย เทวธิดา) วุตฺเต, สกฺโก ตสฺสา (เทวธิดา)
 วจฺนํ ปฏิภฺชิปิตุํ น อสุภฺชิ เอว” อติ ฯ

(วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อติ ว่า “(มยฺ) อ.หม่อมฉัน ท. คจฺฉามา จะไป อสุกกิฬํ นาม
 ชื่อผู้ที่เล่นโน้่น” อติ ดังนี้ (ตาย เทวธิดา) อันเทพธิดานั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว,
 สกฺโก อ.ท้าวสักกะ น อสุภฺชิ เอว ไม่ได้ทรงอาจแล้วนั้นเทียว ปฏิภฺชิปิตุํ เพื่ออัน
 ทรงห้าม วจฺนํ ซึ่งคำ ตสฺสา (เทวธิดา) ของเทพธิดานั้น อติ ดังนี้แล ฯ

เมื่อเทพธิดานั้น กราบทูลแล้วว่า “พวกหม่อมฉันจะไปชื่อผู้ที่เล่นโน้่น” ดังนี้, ท้าวสักกะ
 ไม่ได้ทรงอาจแล้วนั้นแหละเพื่อจะทรงห้ามคำของเทพธิดานั้น ดังนี้แล

“มยฺ สุทรภักตดาใน คจฺฉามาฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ
 อสุกกิฬํฯ สัมปาปุณฺณกัมมะใน คจฺฉามา” อิตติศัพท์ สรุปะใน วจฺเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ
 ลักษณะกิริยา ตาย วิเสสณะของ เทวธิดาฯ อนภิตกัตฺตาใน วุตฺเต, สกฺโก สุทรภักตดา

ใน อสกุขิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ เทวธัตฺตยาๆ สามีสัมพันธะใน
 วจนๆ อวุตตกัมมะใน ปฏิกุขิปีตฺตํ ตุมถสสัมปทานใน อสกุขิ นคัพพํ ปฏิเสระใน อสกุขิ
 เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ อสกุขิ อิตคัพพํ สมาปนะ ฯ

โรหิณีขตฺติยกณฺณวาทถุ ฯ

โรหิณีขตฺติยกณฺณวาทถุ (นิฏฺฐิตํ)

โรหิณีขตฺติยกณฺณวาทถุ อ.เรื่องแห่งเจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

โรหิณีขตฺติยกณฺณวาทถุ สุตทกัตตาใน นิฏฺฐิตํๆ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องเจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัวทิต

โกธวคควณณา

เป็นบัญญัติปรัสนมาส โดยมิตติยาตปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณณเติ เอตายาติ วณณนา. (วณณ วิตถาเร ในการขยายความ + เณปัจจย + ยุปัจจย + อาปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(ปณฺธิโต) อ.บัณฑิต วณณเติ ย่อมพรรณนา เอตาย (วากาย) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เอสํ วากา) อ.วาจานั้น วณณนา ชื่อว่าวณณนา. (วากาเป็นเครื่องพรรณนา)

๒. โกธเณ สลลกฺขิตो วคฺโค โกธวคฺโค. (โกธ + สลลกฺขิต + วคฺค) ตติยาตปรัสนมาส วคฺโค อ.วรรค (ปณฺธิเตน) สลลกฺขิตอ อันบัณฑิต กำหนดแล้ว โกธเณ ด้วยความโกรธ โกธวคฺโค ชื่อว่าโกธวคฺค. (วรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความโกรธ)

๓. โกธวคฺคสฺส วณณนา โกธวคฺควณณนา. (โกธวคฺค + วณณนา) บัญญัติปรัสนมาส วณณนา อ.วากาเป็นเครื่องพรรณนา โกธวคฺคสฺส ซึ่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความโกรธ โกธวคฺควณณนา ชื่อว่าโกธวคฺควณณนา. (วากาเป็นเครื่องพรรณนาวรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยความโกรธ)

โรหิณีขตติยกณณาวตฺถุ

เป็นบัญญัติปรัสนมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โรหิณี จ สํ ขตติยกณณา จาติ โรหิณีขตติยกณณา. (โรหิณี + ขตติยกณณา) วิเสสน-บุพพบทกัมมธารยสมาส

โรหิณี จ อ.พระนามว่าโรหิณีด้วย สํ อ.พระนามว่าโรหิณีนั่น ขตติยกณณา จ เป็นเจ้าหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โรหิณีขตติยกณณา ชื่อว่าโรหิณีขตติยกณณา. (เจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี)

๒. โรหิณีขตติยกณณาย วตฺถุ โรหิณีขตติยกณณาวตฺถุ. (โรหิณีขตติยกณณา + วตฺถุ) บัญญัติปรัสนมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง โรหิณีขตติยกณณาย แห่งเจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี โรหิณีขตติยกณณาวตฺถุ ชื่อว่าโรหิณีขตติยกณณาวตฺถุ. (เรื่องเจ้าหญิงพระนามว่าโรหิณี)

ปณจสตา, ภิกขุ

เป็นฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ปณจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปณจสตา, ภิกขุ. (ปณจ + สต + มตฺตา)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปณจ ห้า มตฺตา เป็นประมาณ เยสฺ (ภิกขุ) แห่งภิกษุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปณจสตา ชื่อว่าปณจสตา (มี ๕๐๐ รูป เป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ รูป), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

จวิโรโค

เป็นฉนฺธิตฺตปฺริสสมาส มิวิเคราะหฺว่า

จวิสฺส โรโค จวิโรโค. (จวิ + โรค)

โรโค อ.โรค จวิสฺส แห่งผิวหนัง จวิโรโค ชื่อว่าจวิโรค. (โรคผิวหนัง)

ปสาธนภณฺทกํ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ปสาธนเมว ภณฺทกํ ปสาธนภณฺทกํ. (ปสาธน + ภณฺทก)

ปสาธนํ เอว อ.เครื่องประดับนั้นเที่ยว ภณฺทกํ เป็นสิ่งของ ปสาธนภณฺทกํ ชื่อว่าปสาธน-ภณฺทก. (สิ่งของคือเครื่องประดับ)

ทสฺสทสฺสมุลํ, ปสาธนภณฺทกํ

เป็นฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ทสฺสทสฺสํ มุลํ ยสฺสาติ ทสฺสทสฺสมุลํ, ปสาธนภณฺทกํ. (ทสฺสทสฺส + มุล)

ทสฺสทสฺสํ อ.หมื่น มุล เป็นค่า ยสฺส (ปสาธนภณฺทกสฺส) แห่งสิ่งของคือเครื่องประดับใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ปสาธนภณฺทกํ) อ.สิ่งของคือเครื่องประดับนั้น ทสฺสทสฺสมุลํ ชื่อว่าทสฺสทสฺสมุล (มีหนึ่งหมื่นเป็นค่า, มีค่าหนึ่งหมื่น), ได้แก่สิ่งของคือเครื่องประดับ.

กีมูล, ปล้าธนภณทก

เป็นจัญญ์ทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กี มูล ยสฺสาติ กีมูล, ปล้าธนภณทก. (กี + มูล)

มูล อ.มูลค่า กี อย่างไร ยสฺส (ปล้าธนภณทกสฺส) แห่งสิ่งของคือเครื่องประดับ (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ต่อ ปล้าธนภณทก) อ.สิ่งของคือเครื่องประดับนั้น กีมูล ชื่อว่ากีมูล (มีมูลค่าอย่างไร), ได้แก่สิ่งของคือเครื่องประดับ.

ทวิภูมิภา, อาสนสาลา

เป็นสังสัจจฐาทิอเนกตตตติต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทว ภูมิโย ทวิภูมิโย. (ทวิ + ภูมิ) อสมาหารทิสมาส

ภูมิโย อ.ขึ้น ท. เทว สอง ทวิภูมิโย ชื่อว่าทวิภูมิ. (๒ ชั้น)

๒. ทวิภูมิทิ นิยุตตา ทวิภูมิภา, อาสนสาลา. (ทวิภูมิ + ฦกปัจจย)

(อาสนสาลา) อ.หอฉัน นิยุตตา อันประกอบแล้ว ทวิภูมิทิ ด้วยชั้นสอง ท. ทวิภูมิภา ชื่อว่าทวิภูมิภา (ประกอบด้วย ๒ ชั้น), ได้แก่หอฉัน.

ทินนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทินนภจ ตํ กาโล จาติ ทินนกาโล. (ทินน + กาล)

ทินน จ อ.เป็นที่อันนายช่างให้แล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่อันนายช่างให้แล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุนั้น ทินนกาโล ชื่อว่าทินนกาล. (กาลเป็นที่อันนายช่างให้แล้ว)

ปานียพญา

เป็นจัญญ์ตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปานีเยน ปุณฺณพญา ปานียพญา. (ปานี + ปุณฺณ + พญา)

พญา อ.หม้อ ท. ปุณฺณ อันเต็มแล้ว ปานีเยน ด้วยน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ปานียพญา ชื่อว่าปานียพญา. (หม้อที่เต็มด้วยน้ำดื่มทั้งหลาย, หม้อน้ำดื่มทั้งหลาย)

สมมุขุขนาทีน, กิจจานิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

สมมุขุขน์ อาทิ เยสนฺติ สมมุขุขนาทีน, กิจจานิ. (สมมุขุขน์ + อาทิ)

สมมุขุขน์ อ.การปิดกวาง อาทิ เป็นต้น เยสฺ (กิจจานิ) แห่งกิจ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กิจจานิ) อ.กิจ ท. เหล่านั้น สมมุขุขนาทีน ชื่อว่าสมมุขุขนาทิ (มีการปิดกวาง
เป็นต้น), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

พทุธปฺมุโข, ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

พทุธ ปมุโข ยสฺสาติ พทุธปฺมุโข, ภิกขุสงฺโฆ. (พทุธ + ปมุข)

พทุธ อ.พระพทุธเจ้า ปมุโข เป็นประมุข ยสฺส (ภิกขุสงฺฆสฺส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุสงฺโฆ) อ.หมู่แห่งภิกษุนั้น พทุธปฺมุโข ชื่อว่าพทุธปฺมุข (มีพระพทุธเจ้าเป็น
ประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฆ์.

ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉัฏฐีตปฺปรีสสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ภิกขุณํ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺข)

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกขุณํ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

กตมตฺตกิจฺโจ, สตฺถา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีตติยาตปฺปรีสสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. มตฺเตน กิจจํ มตฺตกิจฺจํ. (มตฺต + กิจจ) ตติยาตปฺปรีสสมาส

กิจจํ อ.กิจ มตฺเตน ด้วยภัตฺร มตฺตกิจฺจํ ชื่อว่ามตฺตกิจฺจ. (กิจด้วยภัตฺร, ภัตฺรกิจ)

๒ กตํ มตฺตกิจฺจํ เยนาคิ กตมตฺตกิจฺโจ, สตฺถา. (กต + มตฺตกิจฺจ) ตติยาทวีปทตฺลยาธิ-
กรณพหุพพิทิสมาส

มตฺตกิจฺจํ อ.กิจด้วยภัตฺร เยน (สตฺถารา) อันพระศาสดาใด กตํ ทรงกระทำแล้ว อติ
เพราะเหตุนั้น (โส สตฺถา) อ.พระศาสดานั้น กตมตฺตกิจฺโจ ชื่อว่ากตมตฺตกิจฺจ (ผู้มีภัตฺรกิจอันทรงทำ
แล้ว), ได้แก่พระศาสดา.

นาฏกิตติ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นาฏกา จ ส่า อิตติ จาติ นาฏกิตติ. (นาฏกา + อิตติ)

นาฏกา จ อ.นักฟ้อนด้วย ส่า อ.นักฟ้อนนั้น อิตติ จ เป็นหญิงด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้
นาฏกิตติ ชื่อว่านาฏกิตติ. (หญิงนักฟ้อน)

มหากัจฉุผลานิ

เป็นฉัฏฐิปุริสส์มาส โดยมีวิเสสบุพพบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหนต์ จ ส่า กัจฉุ จาติ มหากัจฉุ. (มหนต์ + กัจฉุ) วิเสสบุพพบทกัมมธารยส์มาส
มหนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่นั้น กัจฉุ จ เป็นหมามุ่ยด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้
มหากัจฉุ ชื่อว่ามหากัจฉุ. (หมามุ่ยใหญ่)

๒. มหากัจฉุณิ ผลานิ มหากัจฉุผลานิ. (มหากัจฉุ + ผล) ฉัฏฐิปุริสส์มาส
ผลานิ อ.ผล ท. มหากัจฉุณิ แห่งหมามุ่ยใหญ่ ท. มหากัจฉุผลานิ ชื่อว่ามหากัจฉุผล. (ผล
หมามุ่ยใหญ่ทั้งหลาย)

ปจจตุตถนาทีนิ, วตฺถุณิ

เป็นฉัฏฐิวิปทตฺถยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจตุตถณิ อาทิ เยสฺนติ ปจจตุตถนาทีนิ, วตฺถุณิ. (ปจจตุตถณ + อาทิ)

ปจจตุตถณิ อ.เครื่องลาด อาทิ เป็นต้น เยสฺ (วตฺถุณิ) แห่งวัตถุ ท. เหล่าใด (อิตติ) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วตฺถุณิ) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น ปจจตุตถนาทีนิ ชื่อว่าปจจตุตถนาที (มีเครื่อง
ลาดเป็นต้น), ได้แก่วัตถุทั้งหลาย.

กัจฉุจฺจนฺตานิ

เป็นฉัฏฐิปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กัจฉุณิ จฺจนฺตานิ กัจฉุจฺจนฺตานิ. (กัจฉุ + จฺจนฺต)

จฺจนฺตานิ อ.ผง ท. กัจฉุณิ แห่งหมามุ่ย ท. กัจฉุจฺจนฺตานิ ชื่อว่ากัจฉุจฺจนฺต. (ผงหมามุ่ยทั้งหลาย)

อุปปกกุปปกํ, สรีรํ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปปกกุญจ ตํ อุปปกกุญจาติ อุปปกกุปปกํ, สรีรํ. (อุปปก + อุปปก)

ตํ (สรีรํ) อ.สรีระนั้น อุปปกํ จ พองขึ้นแล้วด้วย อุปปกํ จ พองขึ้นแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุปปกกุปปกํ ชื่อว่าอุปปกกุปปก (ทั้งพองขึ้นแล้วทั้งพองขึ้นแล้ว), ได้แก่สรีระ.

คณทาคณชาตํ, สรีรํ

เป็นจตุตถิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณโท จ อคณโท จ คณทาคณทํ. (คณท + อคณท) สมาหารทวันทสมาส

คณโท จ อ.ต่มน้อยด้วย อคณโท จ อ.ต่มใหญ่ด้วย คณทาคณทํ ชื่อว่าคณทาคณท. (ต่มน้อยและต่มใหญ่)

๒. คณทาคณทํ ชาตํ ยสฺสาติ คณทาคณทชาตํ, สรีรํ. (คณทาคณท + ชาต) จตุตถิ-
ทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

คณทาคณทํ อ.ต่มน้อยและต่มใหญ่ ชาตํ เกิดแล้ว ยสฺส (สรีรสฺส) แก่สรีระใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ สรีรํ) อ.สรีระนั้น คณทาคณทชาตํ ชื่อว่าคณทาคณทชาต (มีต่มน้อยและต่มใหญ่เกิดแล้ว), ได้แก่สรีระ.

ขรตรา, เวทนา

เป็นวิเสสตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

อยมิมาลํ วิเสเสน ขราติ ขรตรา, เวทนา. (ขรา + ตรปฺจจฺย)

อยํ (เวทนา) อิมาลํ (เวทนานํ) อ.- แห่งเวทนา ท. เหล่านี้หนา -เวทนา นี้ ขรา เป็นเวทนา
กล้า วิเสเสน โดยวิเศษ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ ขรตรา ชื่อว่าขรตรา (กล้ากว่า), ได้แก่
เวทนา.

ยุตตรูปา, อิสฺสา

เป็นจตุตถิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยุตตํ รูปํ ยสฺสาติ ยุตตรูปา, อิสฺสา. (ยุตต + รูป)

รูป อ.รูป ยุติ อันควรแล้ว ยสฺสา (ยัสฺสา) แก่ความริษยาใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สา ยัสฺสา) อ.ความริษยานั้น ยุติรูปา ชื่อว่ายุติรูปา (มีรูปอันควรแล้ว), ได้แก่ความริษยา.

นามรูป

เป็นสมาทานทนต์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นามณจ รูปณจ นามรูป. (นาม + รูป)

นาม จ อ.นามด้วย รูป จ อ.รูปด้วย นามรูป ชื่อว่านามรูป. (นามและรูป)

อภิญโน, บุคฺคโล

เป็นนินิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฺถิ กิณฺณํ ยสฺสาติ อภิญโน, บุคฺคโล. (น + กิณฺณ)

กิณฺณํ อ.กิเลสเป็นเครื่องกังวล นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส (บุคฺคลสฺส) แก่บุคคลใด อติ เพราะเหตุนี้ (โส บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อภิญโน ชื่อว่าอภิญโน (ผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวล), ได้แก่บุคคล.

สพฺพการโ, โกโธ

เป็นนินิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพา อการา ยสฺสาติ สพฺพการโ, โกโธ. (สพฺพ + อการ)

อการา อ.อการ ท. สพฺพา ทั้งปวง ยสฺส (โกธสฺส) แห่งความโกรธใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส โกโธ) อ.ความโกรธนั้น สพฺพการโ ชื่อว่าสพฺพการ (มีอการทั้งปวง), ได้แก่ความโกรธ.

นวิโธ, มาโน

เป็นนินิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นวิ วิธา ยสฺสาติ นวิโธ, มาโน. (นวิ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. นวิ แก่ ยสฺส (มานสฺส) แห่งมานะใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส มาโน) อ.มานะนั้น นวิโธ ชื่อว่านวิธ (มี ๙ อย่าง), ได้แก่มานะ.

กามราคส์โยชนาทิกัง, สโยชนัง

เป็นฉนฺทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมโวรธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตังนี้

๑. กามราโคเยว สโยชนัง กามราคส์โยชนัง. (กามราค + สโยชน) อวธารณบุพพทกัมมธารย-
สฺมาส

กามราโค เอว อ.กามราคะนั้นเทียว สโยชนัง เป็นสังโยชนัง กามราคส์โยชนัง ชื่อว่า
กามราคส์โยชน. (สังโยชน์คือกามราคะ)

๒. กามราคส์โยชนัง อาทิ ยสฺสํสาติ กามราคส์โยชนาทิกัง, สโยชนัง. (กามราคส์โยชน + อาทิ)
ฉนฺทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

กามราคส์โยชนัง อ.สังโยชน์คือกามราคะ อาทิ เป็นต้น ยสฺส (สโยชนสฺส) แห่งสังโยชน์ใด
(อตุฏฺธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ สโยชนัง) อ.สังโยชน์นั้น กามราคส์โยชนาทิกัง ชื่อว่ากามราค-
ส์โยชนาทิก (มีสังโยชน์คือกามราคะเป็นต้น), ได้แก่สังโยชน์.

ทสฺวิธัง, สโยชนัง

เป็นฉนฺทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทสฺ วิธํ ยสฺสํสาติ ทสฺวิธัง, สโยชนัง. (ทส + วิธ)

วิธํ อ.อย่าง ท. ทสฺ สิบ ยสฺส (สโยชนสฺส) แห่งสังโยชน์ใด (อตุฏฺธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตํ สโยชนัง) อ.สังโยชน์นั้น ทสฺวิธัง ชื่อว่าทสฺวิธ (มี ๑๐ อย่าง), ได้แก่สังโยชน์.

ราคาทโย, กิเลสํ

เป็นฉนฺทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ราโค อาทิ เยสนฺติ ราคาทโย, กิเลสํ. (ราค + อาทิ)

ราโค อ.ราคะ อาทิ เป็นต้น เยส (กิเลสํ) แห่งกิเลส ท. เหล่าใด (อตุฏฺธิ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนั้น (เต กิเลสํ) อ.กิเลส ท. เหล่านั้น ราคาทโย ชื่อว่าราคาทิ (มีราคะเป็นต้น), ได้แก่กิเลส
ทั้งหลาย.

เทสนาวสาน

เป็นภริยัติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทีนิ, อริยผลานิ

เป็นภริยัติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทีนิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทีนิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาที (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

สวณฺณวณฺณํ, สรีรํ

เป็นภริยัติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สวณฺณสฺส วิย วณฺโณ ยสฺส ตํ สวณฺณวณฺณํ, สรีรํ. (สวณฺณวณฺณ + วิย + วณฺณ)

วณฺโณ อ.วรรณะ สวณฺณสฺส (วณฺโณ) วิย รวากะ อ.วรรณะ แห่งทอง ยสฺส (สรีรสฺส) แห่งพระสรีระใด (อติ) มีอยู่ ตํ (สรีรํ) อ.พระสรีระนั้น สวณฺณวณฺณ ชื่อว่าสวณฺณวณฺณ (มีวรรณะดุจวรรณะแห่งทอง), ได้แก่พระสรีระ.

สิมนฺตรํ

เป็นภริยัติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิมายนฺตรํ สิมฺนฺตรํ. (สิมา + อนฺตร)

อนฺตรํ อ.ระหว่าง สิมายนฺตรํ แห่งแดน สิมฺนฺตรํ ชื่อว่าสิมนฺตร. (ระหว่างแห่งแดน)

ปาสาทิกา, โรหิณี

เป็นสังสังสุทธานิเทศกัตถัตถิต มิวเคราะห์ว่า

ปสาท นินพุตเตตติ ปาสาทิกา, โรหิณี. (ปสาท + นิภัจจย)

(ยา โรหิณี) อ.นางโรหิณีใด ปสาท ยังความเลื่อมใส นินพุตเตติ ย่อมให้บังเกิด อิติ เพราะเหตุนั้น (สา โรหิณี) อ.นางโรหิณีนั้น ปาสาทิกา ชื่อว่าปาสาทิกา (ผู้ยังความเลื่อมใสให้บังเกิด), ได้แก่นางโรหิณี.

รูปโสภคคปุตตา, โรหิณี

เป็นทุตติยาตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาส และวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวเคราะห์ดังนี้

๑. รูปสส โสภา รูปโสภา. (รูป + โสภา) จัญฐิตปุริสสมาส

โสภา อ.ความงาม รูปสส แห่งรูป รูปโสภา ชื่อว่ารูปโสภา. (ความงามแห่งรูป)

๒. รูปโสภา จ สา อคฺคา จาติ รูปโสภคฺคา. (รูปโสภา + อคฺคา) วิเสสนุตตรบทกัมมธารย-
สมาส

รูปโสภา จ อ.ความงามแห่งรูปด้วย สา อ.ความงามแห่งรูปนั้น อคฺคา จ เป็นอันเลิศ
ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น รูปโสภคฺคา ชื่อว่ารูปโสภคฺคา. (ความงามแห่งรูปอันเลิศ)

๓. รูปโสภคฺค ปุตตา รูปโสภคคปุตตา, โรหิณี. (รูปโสภคฺคา + ปุตตา) ทุตติยาตปุริส-
สมาส

(โรหิณี) อ.พระนางโรหิณี ปุตตา ถึงแล้ว รูปโสภคฺค ซึ่งความงามแห่งรูปอันเลิศ
รูปโสภคคปุตตา ชื่อว่ารูปโสภคคปุตตา (ผู้ถึงความงามแห่งรูปอันเลิศ), ได้แก่พระนางโรหิณี.

อุปพนฺสนินฺหา, เทวปุตตา

เป็นจตุตถิทวีปทตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวเคราะห์ว่า

อุปพนฺโน สินฺโท เยสนฺติ อุปพนฺสนินฺหา, เทวปุตตา. (อุปพนฺน + สินฺท)

สินฺโท อ.ความรัก อุปพนฺโน เกิดขึ้นแล้ว เยสฺ (เทวปุตตานํ) แก่เทพบุตร ท. เหล่าใด (อตุถิ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต เทวปุตตา) อ.เทพบุตร ท. เหล่านั้น อุปพนฺสนินฺหา ชื่อว่าอุปพนฺสนินฺหา
(ผู้มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว), ได้แก่เทพบุตรทั้งหลาย.

อุปนุณสินเโท, สกโก

เป็นจตุตถิวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปนุโน สินเโท ยสฺสาติ อุปนุณสินเโท, สกโก. (อุปนุณ + สินเท)

สินเโท อ.ความรัก อุปนุโน เกิดขึ้นแล้ว ยสฺส (สกฺกสฺส) แก่ท้าวสักกะไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส สกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น อุปนุณสินเโท ชื่อว่าอุปนุณสินเท (ผู้มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว), ได้แก่ท้าวสักกะ.

ทิกฺขกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิกฺขโจ จ โส กาโล จาติ ทิกฺขกาโล. (ทิกฺข + กาล)

ทิกฺขโจ จ อ.เป็นที่อื่นเขาเห็นแล้วด้วย โส อ.เป็นที่อื่นเขาเห็นแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ทิกฺขกาโล ชื่อว่าทิกฺขกาล. (กาลเป็นที่อื่นเขาเห็นแล้ว)

สงฺคามเภาวิ

เป็นสัดตมิตปฺริสสมาส, มัชฌะโลปะ ลบ ปหริตพพคัพท มีวิเคราะห์ว่า

สงฺคามเภา ปหริตพพา เภาวิ สงฺคามเภาวิ. (สงฺคาม + ปหริตพพา + เภาวิ)

เภาวิ อ.กลอง (บุคคลเล่น) ปหริตพพา อันบุคคล ฟังดี สงฺคาม ในสงฺคราม สงฺคามเภาวิ ชื่อว่าสงฺคามเภาวิ. (กลองที่บุคคลฟังดีในสงฺคราม)

ปพฺพตฺนที

เป็นปัญจมิตปฺริสสมาส, มัชฌะโลปะ ลบ ปติตคัพท มีวิเคราะห์ว่า

ปพฺพตฺสฺมา ปติตา นที ปพฺพตฺนที. (ปพฺพต + ปติต + นที)

นที อ.แม่น้ำ ปติตา อันตกแล้ว ปพฺพตฺสฺมา จากภูเขา ปพฺพตฺนที ชื่อว่าปพฺพตฺนที. (แม่น้ำที่ตกจากภูเขา)

อุสสาปิตทุโธ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุสสาปิโต จ โส ธโธ จาติ อุสสาปิตทุโธ. (อุสสาปิต + ธช)

อุสสาปิโต จ อ.อันบุคคลให้ยกขึ้นแล้วด้วย โส อ.อันบุคคลให้ยกขึ้นแล้วนั้น ธโธ จ เป็นธงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุสสาปิตทุโธ ชื่อว่าอุสสาปิตทุโธ. (ธงที่บุคคลให้ยกขึ้นแล้ว)

ปสยหรูปานิ, จิตตานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสยหานิ รูปานิ เยสนติ ปสยหรูปานิ, จิตตานิ. (ปสยห + รูป)

รูปานิ อ.รูป ท. (บุคคลเล่น) ปสยหานิ อันบุคคลพึงเล่นได้ เยส (รูปาน) แห่งรูป ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ จิตตานิ) อ.จิต ท. เหล่านั้น ปสยหรูปานิ ชื่อว่าปสยหรูป (มีรูปอันบุคคลพึงเล่นได้), ได้แก่จิตทั้งหลาย.

อสุกกีฬา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุกา จ ล่า กีฬา จาติ อสุกกีฬา. (อสุกา + กีฬา)

อสุกา จ อ.โน้นด้วย ล่า อ.โน้นนั้น กีฬา จ เป็นที่เล่นด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อสุกกีฬา ชื่อว่าอสุกกีฬา. (ที่เล่นโน้น)

๒. อณฺณตรภิกขุขวตฺถ [๑๗๔]

อณฺณตรภิกขุขวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

อณฺณตรภิกขุขวตฺถ อ.เรื่องแห่งภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

อณฺณตรภิกขุขวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเต ฯ อาชยาตบทกัมมมาจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

๑. “โย เว อุปฺปติตฺ โกธฺนฺติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา อคฺคาพเว เจติเย วิหรนฺโต
อณฺณตรํ ภิกขุํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา อคฺคาพเว เจติเย วิหรนฺโต อณฺณตรํ ภิกขุํ อารพฺภ “โย เว อุปฺปติตฺ โกธฺนฺติ อิมํ
ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เจติเย ในเจตีย์ อคฺคาพเว ชื่อว่า
อคฺคาพเว อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกขุํ ซึ่งภิกษุ อณฺณตรํ รูปใดรูปหนึ่ง กเถสิ ตรัส
แล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “โย เว อุปฺปติตฺ โกธฺนฺติ” ว่า “โย เว
อุปฺปติตฺ โกธฺ” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในเจตีย์ชื่อว่าอคฺคาพเว ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ตรัส
พระธรรมเทศนาคือว่า “โย เว อุปฺปติตฺ โกธฺ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “โย เว อุปฺปติตฺ โกธฺ” สรุปะใน
อิตฺยํคํพํ อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํ ๑ วุตตกัมมะใน
กเถสิ อคฺคาพเว สํญญาวิเสสนะของ เจติเย ๑ วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ๑ อัปภันตริกิริยา
ของ สตุถา อณฺณตรํ วิเสสนะของ ภิกขุํ ๑ วุตตกัมมะใน อารพฺภ ๑ สมานกาลกิริยาใน
กเถสิ ฯ

.....
.....

๒. สตถารา หิ ภิกขุสงฆสฺส เสนาสเน อนฺนญายเต, ราชคหเสฏฺฐิจาทีหิ เสนาสเนสุ การิยมานesu, เอโก อาพวิโก ภิกขุ อุตฺตโน เสนาสนํ กโรนฺโต เอกํ มนาปํ รุกฺขํ ทิสฺวา จินฺทิตุํ อารภิ ฯ

สตถารา หิ ภิกขุสงฆสฺส เสนาสเน อนฺนญายเต, ราชคหเสฏฺฐิจาทีหิ (เสฏฺฐิหิ) เสนาสเนสุ (ปุคฺคล) การิยมานesu, เอโก อาพวิโก ภิกขุ อุตฺตโน เสนาสนํ กโรนฺโต เอกํ มนาปํ รุกฺขํ ทิสฺวา จินฺทิตุํ อารภิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เสนาสเน ครั้นเมื่อเสนาสนะ สตถารา อันพระศาสดา อนฺนญายเต ทรงอนุญาตแล้ว ภิกขุสงฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ, เสนาสเนสุ ครั้นเมื่อ เสนาสนะ ท. (เสฏฺฐิหิ) อันเศรษฐี ท. ราชคหเสฏฺฐิจาทีหิ มีเศรษฐีผู้อยู่ในเมือง ราชคฤห์เป็นต้น (ปุคฺคล) ยังบุคคล การิยมานesu ให้กระทำอยู่, ภิกขุ อ.ภิกษุ อาพวิโก ผู้อยู่ในเมืองชื่อว่าอาพวิ เอโก รูปหนึ่ง กโรนฺโต กระทำอยู่ เสนาสนํ ซึ่งเสนาสนะ อุตฺตโน เพื่อตน ทิสฺวา เห็นแล้ว รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้ มนาปํ อันยังใจให้ เือบอาบ เอกํ ต้นหนึ่ง อารภิ เริ่มแล้ว จินฺทิตุํ เพื่ออันตัด ฯ

ความพิสดารว่า เมื่อพระศาสดาทรงอนุญาตเสนานะเพื่อภิกษุสงฆ์, เมื่อเหล่าเศรษฐี มีเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์เป็นต้นให้ช่างสร้างเสนาสนะทั้งหลายอยู่, ภิกษุชาวเมือง อาพวิรูปหนึ่ง กำลังสร้างเสนาสนะเพื่อตน เห็นต้นไม้ต้นหนึ่งที่นาชอบใจ จึงเริ่มเพื่อจะ ตัด

หิศัพท์ ทัพพหิกรณโชตกะ เสนาสเน ลักษณะใน อนฺนญายเตฯ ลักษณะกิริยา สตถารา อนภิตกัตตาใน อนฺนญายเต ภิกขุสงฆสฺส สัมปทานใน อนฺนญายเต, เสนาสเนสุ ลักษณะใน การิยมานesuฯ ลักษณะกิริยา ราชคหเสฏฺฐิจาทีหิ วิเสสนะของ เสฏฺฐิหิฯ อนภิตกัตตาใน การิยมานesu ปุคฺคล การิตกัมมะใน การิยมานesu, เอโก กิติ อาพวิโก กิติ วิเสสนะของ ภิกขุฯ สุตฺรกัตตาใน อารภิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตฺตโน สัมปทาน ใน กโรนฺโต เสนาสนํ อุตฺตตกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ ภิกขุ เอกํ กิติ มนาปํ กิติ วิเสสนะของ รุกฺขํฯ อุตฺตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารภิ จินฺทิตุํ ตุมัตถสัมปทานใน อารภิ ฯ

๓. ตตถ ปน นิพพุตตา เอกา ตรุณปุตฺตา เทวตา ปุตฺตํ องฺเกนาทาย จิตฺตา ยาจิ
“มา เม สามิ วิมานํ จินฺท, น สกฺขิสฺสามิ ปุตฺตกํ อาทาย อนาวาสา วิจฺจิตฺตุนฺติ ฯ

ตตถ (รุกฺเข) ปน นิพพุตตา เอกา ตรุณปุตฺตา เทวตา ปุตฺตํ องฺเกน อาทาย จิตฺตา ยาจิ “(ตุว)
มา เม สามิ วิมานํ จินฺท, (อหํ) น สกฺขิสฺสามิ ปุตฺตกํ อาทาย อนาวาสา (หุตฺวา) วิจฺจิตฺตุนฺติ ฯ

ปน ก็ เทวตา อ.เทวตา **ตรุณปุตฺตา** ผู้มีบุตรอ่อน เอกา ตนหนึ่ง **นิพพุตตา**
ผู้บังเกิดแล้ว ตตถ (รุกฺเข) ที่ต้นไม้นั้น **ปุตฺตํ องฺเกน อาทาย จิตฺตา** ผู้ยื่น อุ้มแล้ว
ซึ่งบุตร ด้วยสะเอว ยาจิ วิงวอนแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย (ตุว) อ.ท่าน
มา จินฺท ของงอย่าตัด วิมานํ ซึ่งวิมาน เม ของข้าพเจ้า, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า
น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ ปุตฺตกํ อาทาย อนาวาสา วิจฺจิตฺตํ เพื่ออัน อุ้ม ซึ่งบุตรน้อย
เป็นผู้ไม่มีที่อยู่ เป็น เทียวไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็เทวตา มีบุตรอ่อนตนหนึ่ง ผู้บังเกิดแล้วที่ต้นไม้นั้น ผู้ยื่นอุ้มบุตรด้วยสะเอว วิงวอน
ว่า “ข้าแต่นาย ท่านของงอย่าตัดวิมานของข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าจักไม่อาจเพื่อจะอุ้มบุตร
น้อยแล้วจึงเป็นผู้ไม่มีที่อยู่เทียวไป”

ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ นิพพุตตา กิตฺติ เอกา กิตฺติ ตรุณปุตฺตา กิตฺติ วิเสสณะ
ของ เทวตาฯ สุตฺรกัตตานิ ยาจิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตตถ วิเสสณะของ รุกฺเขฯ
วิสยาธาระไน นิพพุตตา ปุตฺตํ อวุตตกัมมะไน อาทาย องฺเกน กรณะไน อาทายฯ
สมานกาลกิริยาไน จิตฺตาฯ วิเสสณะของ เทวตา “สามิ อาลปนะ ตุว สุตฺรกัตตานิ จินฺทฯ
อาชยตบทกัตตฺวาจก มาศัพท ปรุฏีเสระไน จินฺท เม สามิ สัมพันธะไน วิมานํฯ
อวุตตกัมมะไน จินฺท, อหํ สุตฺรกัตตานิ สกฺขิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก นศัพท
ปรุฏีเสระไน สกฺขิสฺสามิ ปุตฺตกํ อวุตตกัมมะไน อาทายฯ สมานกาลกิริยาไน หุตฺวา
อนาวาสา วิคตีกัตตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาไน วิจฺจิตฺตํฯ ตุมัตตสัมปทานไน
สกฺขิสฺสามิ” อิติศัพท อาการะไน ยาจิ ฯ

๔. โส “อหํ อณฺณตฺถ อีทิสฺ รุกฺขํ น ลภิสฺสามิ”ติ ตสฺสา วจฺนํ อนาถาย ฯ

โส (ภิกฺขุ) “อหํ อณฺณตฺถ (จาเน) อีทิสฺ รุกฺขํ น ลภิสฺสามิ”ติ (จินฺเตตฺวา) ตสฺสา (เทวตฺยา)
วจฺนํ อนาถาย ฯ

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น (จินตเตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา น ลภิสฺสามิ จักไม่ได้ อีทิสฺ รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้อันเช่นนี้ อณฺณตฺถ (จาเน) ในที่อื่น” อิติ ดังนี้ อนาทยิ ไม่ถือเอาแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ ตสฺสา (เทวดาย) ของเทวดานั้น ฯ

ภิกษุ นั้น คิดว่า “เราจักไม่ได้ต้นไม้อันเช่นนี้ในที่อื่น” ดังนี้ จึงไม่ถือเอาคำของเทวดานั้น

โส วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ สุทฺธกัตฺตาใน อนาทยิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “อหิ สุทฺธกัตฺตา ใน ลภิสฺสามิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อณฺณตฺถ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน ลภิสฺสามิ อีทิสฺ วิเสสณะของ รุกฺขํ ๆ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสามิ นคฺคํ ปฏิสฺสเรใน ลภิสฺสามิ” อิติศัพทํ อากาเรใน จินตเตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนาทยิ ตสฺสา วิเสสณะของ เทวดาย ๆ สามีสัมพันธะใน วจฺหนํ ๆ อวุตตกัมมะใน อนาทยิ ฯ

๕. สา “อิมิ ทาว ทารกํ โอลเเกตฺวา โอรมิสฺสตีติ ปุตุตฺ รุกฺขสาขาย จเปสิ ฯ

สา (เทวดา “อัย ภิกขุ) อิมิ ทาว ทารกํ โอลเเกตฺวา โอรมิสฺสตีติ (จินตเตวา) ปุตุตฺ รุกฺขสาขาย จเปสิ ฯ

สา (เทวดา) อ.เทวดานั้น (จินตเตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อัย ภิกขุ) อ.ภิกษุ นี้ โอลเเกตฺวา แลดูแล้ว อิมิ ทารกํ ซึ่งเด็กนี้ โอรมิสฺสตี จังต ทาว ก่อน” อิติ ดังนี้ จเปสิ วางไว้แล้ว ปุตุตฺ ซึ่งบุตร รุกฺขสาขาย บนกิ่งของต้นไม้ ฯ

เทวดานั้น คิดว่า “ภิกษุ นี้ แลดูเด็กนี้แล้ว จังตก่อน” ดังนี้ จึงวางบุตรไว้บนกิ่งของต้นไม้

สา วิเสสณะของ เทวดา ๆ สุทฺธกัตฺตาใน จเปสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “อัย วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ สุทฺธกัตฺตาใน โอรมิสฺสตี ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อิมิ วิเสสณะของ ทารกํ ๆ อวุตตกัมมะใน โอลเเกตฺวา ทาวศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน โอลเเกตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอรมิสฺสตี” อิติศัพทํ อากาเรใน จินตเตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปสิ ปุตุตฺ อวุตตกัมมะใน จเปสิ รุกฺขสาขาย วิสยาธาระใน จเปสิ ฯ

๖. โสปี ภิกขุ อุกฺขิตฺตผรสุํ สนฺธาเรตุํ อสฺสโกนฺโต ทารกสฺส พหุํ ฉินฺทิ ฯ

โสปี ภิกษุ (อุตตนา) อุกขิตตผรสุ สนฺธาเรตุ อสกุโกนฺโต ทารกสฺส พาหุ จินฺทิ ฯ

โสปี ภิกษุ อ.ภิกษุแม้นั้น อสกุโกนฺโต ไม่อาจอยู่ สนฺธาเรตุ เพื่ออันยังไว้ (อุตตนา) อุกขิตตผรสุ ซึ่งขวาน อันตน เงื่อขึ้นแล้ว จินฺทิ ตัดแล้ว พาหุ ซึ่งแขน ทารกสฺส ของเด็ก ฯ

ภิกษุแม้นั้น ไม่อาจเพื่อจะยังขวานที่ตนเงื่อขึ้นแล้วได้ ตัดแขนของเด็ก

อุปัติทฺธ อเปกขัตถะเข้ากับ โสๆ วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุกฺกัตตาใน จินฺทิๆ อาชยาตบท กัตตุวาก อุตตนา อนภิกขิตกัตตาใน อุกขิตต- อุกขิตตผรสุ อุตตกัมมะใน สนฺธาเรตุๆ ตุมฺถถสฺมปทานใน อสกุโกนฺโตๆ อัปภันตรกิริยาของ ภิกษุ ทารกสฺส สามีสัมพันธะใน พาหุๆ อุตตกัมมะใน จินฺทิ ฯ

๗. เทวตา อุปฺปนฺนพลวโกธา “ปฺหริตฺวา น มาเรสฺสามิ”ติ อุโภ หตฺเถ อุกฺขิปปิตฺวา เอวํ ตาว จินฺเตสิ “อํ ภิกฺขุ สีลฺวา, สจฺจํ อิมํ มาเรสฺสามิ, นิริยคามินิ ภาวิสฺสามิ, เสสฺสเทวตาปิ อุตฺตโน รุกฺขํ จินฺทฺหนฺเต ภิกฺขุ ทิสฺวา ‘อสุกฺกเทวตาย เอวํ นาม มารีโต ภิกฺขุ’ติ มํ ปมาณํ กตฺวา ภิกฺขุ มาเรสฺสนฺตีติ; อยฺมจฺจ สสฺสามิโก ภิกฺขุ, สามิกสฺส เอวํ น กเถสฺสามิ”ติ อุกฺขิตฺเต หตฺเถ อปเนตฺวา โรทฺมานา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วณฺทิตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ

เทวตา อุปฺปนฺนพลวโกธา (หฺตฺวา “อํ” ปฺหริตฺวา น (ภิกฺขุ) มาเรสฺสามิ”ติ (จินฺเตตฺวา) อุโภ หตฺเถ อุกฺขิปปิตฺวา เอวํ ตาว จินฺเตสิ “อํ ภิกฺขุ สีลฺวา (โหติ), สจฺจ อํ อิมํ (ภิกฺขุ) มาเรสฺสามิ, (อํ) นิริยคามินิ ภาวิสฺสามิ, เสสฺสเทวตาปิ อุตฺตโน รุกฺขํ จินฺทฺหนฺเต ภิกฺขุ ทิสฺวา ‘อสุกฺกเทวตาย เอวํ นาม มารีโต ภิกฺขุ’ติ มํ ปมาณํ กตฺวา ภิกฺขุ มาเรสฺสนฺตีติ; อยฺมจฺจ สสฺสามิโก (โหติ) ภิกฺขุ, (อํ) สามิกสฺส เอวํ น (ภิกฺขุ) กเถสฺสามิ”ติ (อุตตนา) อุกฺขิตฺเต หตฺเถ อปเนตฺวา โรทฺมานา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วณฺทิตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ

เทวตาอ.เทวตา อุปฺปนฺนพลวโกธาเป็นผู้มีความโกรธมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว (หฺตฺวา) เป็น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อํ) อ.เรา ปฺหริตฺวา ประหารแล้ว น (ภิกฺขุ) ยังภิกษุนั้น มาเรสฺสามิ จักให้ตาย” อิติ ดังนี้ อุกฺขิปปิตฺวา ยกขึ้นแล้ว หตฺเถ ซึ่งมีอ ท. อุโภ ทั้งสอง จินฺเตสิ คิดแล้ว เอวํ อย่างนี้ ตาว ก่อน อิติ ว่า “อํ ภิกฺขุ

อ.ภิกษุนี้ สีลวา เป็นผู้มืศีล (โหติ) ย่อมเป็น, สเจ ถ้าว่า อหิ อ.เรา อิมิ (ภิกขุ) ยังภิกษุนี้ มาเรสุสามิ จักให้ตายไสร, (อหิ) อ.เรา นิรยคามินิ เป็นผู้ไปสู่นรกโดยปกติ ภวิสสามิ จักเป็น, เสสเทวดาปิ แม้อ.เทวดาผู้เหลือ ท. ทิสวา เห็นแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. จินทนต์ ผู้ตัดอยู่ รุกข ซึ่งต้นไม้ อตตโน ของตน กตวา กระทำแล้ว ม ซึ่งเรา ปมาณ ให้เป็นประมาณ อิติ ว่า ‘ภิกขุ อ.ภิกษุ อสุกเทวดาย อันเทวดาโน้น มาริโต ให้ตายแล้ว เอว นาม ชื่ออย่างนี้’ อิติ ดังนี้ ภิกขุ ยังภิกษุ ท. มาเรสุสนติ จักให้ตาย อิติ ดังนี้แล; จ ก็ อย ภิกขุ อ.ภิกษุนี้ สสุสามิโก เป็นผู้เป็นไปกับด้วยเจ้าของ (โหติ) ย่อมเป็น, (อหิ) อ.เรา กเถสุสามิ จักบอก หิ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุนั้น สามิกสุส เอว แก่เจ้าของนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อปเนตวา นำไปปราศแล้ว หตเถ ซึ่งมีอ ท. (อตตนา) อุภุชิตเต อันอันตนยกขึ้นแล้ว โรทมานา ร้องให้อยู่ คนุตวา ไปแล้ว สนติโก สำนัก สตุฏ ของพระศาสดา วนุทิตวา ถวายบังคมแล้ว อฏจาสิ ได้ยืนแล้ว เอกมเหตุ ฌ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

เทวดา เป็นผู้เกิดความโกรธอันมีกำลัง คิดว่า “เราประหารภิกษุนั้นแล้ว ยังภิกษุนั้นจักให้ตาย” ดังนี้ จึงยกมือทั้งสองข้างขึ้น แล้วคิดอย่างนี้ก่อนว่า “ภิกษุนี้ เป็นผู้มืศีล, ถ้าเราจักยังภิกษุนี้ให้ตายไสร, เราจักเป็นไปสู่นรกโดยปกติ, แม้พวกเทวดาที่เหลือ เห็นเหล่าภิกษุผู้กำลังตัดต้นไม้ของตน ทำเราให้เป็นประมาณว่า ‘ภิกษุ ถูกเทวดาโน้นให้ตายชื่ออย่างนี้’ ดังนี้ จังยังภิกษุทั้งหลายให้ตาย ดังนี้แล; ก็ภิกษุนี้ มีเจ้าของ, เราจักบอกภิกษุนั้นแก่เจ้าของนั้นแหละ” ดังนี้ นำมือทั้งหลายที่ตนยกขึ้นออกไปแล้ว ร้องให้อยู่ ไปสู่สำนักของพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ได้ยืน ฌ ที่สมควร

เทวดา สุททกัตตาโน อฏจาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปฺปนฺนพลวโกธา วิตติกัตตาโน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาโน จินฺเตตฺวา “อหิ เหตุกัตตาโน มาเรสุสามิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปหริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาโน มาเรสุสามิ น วิเสสนะของ ภิกขุฯ การิตกัมมะโน มาเรสุสามิ” อิติศัพท์ อากาเรโน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อุภุชิตฺวา อุโภ วิเสสนะของ หตเถฯ อุตตกัมมะโน อุภุชิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน จินฺเตสิ เอว กิริยาวิเสสนะโน จินฺเตสิ ตาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะโน จินฺเตสิ “ออย วิเสสนะของ ภิกขุฯ สุททกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สีลวา วิตติกัตตาโน โหติ, สเจศัพท์ ปริกัปปัตตะ อหิ เหตุกัตตาโน มาเรสุสามิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก

อิม วิเสสณะของ ภิกขุๆ การิตกัมมะใน มาเรสุสสามิ, อหิ สุธกัตตาใน ภวิสสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นิรยคามินี วิกตีกัตตาใน ภวิสสามิ, อปีศัพทฺ อเปกชัตถะ เข้ากับ เสสเทวดาๆ เหตุกัตตาใน มาเรสุสนฺติๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน รุกขิๆ อุตฺตกัมมะใน จินฺทเนเตๆ วิเสสณะของ ภิกขุๆ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ‘ภิกขุ วุตตกัมมะใน มาริโตๆ กิตฺตบทเหตุกัมมฺวาจาก อสุกเทวดาย อนภิตกัตตาใน มาริโต นามศัพทฺ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ เหว่ๆ กิริยา- วิเสสณะใน มาริโต’ อิตฺติศัพทฺ สรุปะใน ปมาณ มํ อุตฺตกัมมะใน กตฺวา ปมาณ วิกตีกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน มาเรสุสนฺติ ภิกขุ การิตกัมมะใน มาเรสุสนฺติ อิตฺติศัพทฺ สมาปนะ; จศัพทฺ วากยารัมภโชตกะ อยู่ วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุธกัตตา ใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สสุสามิโก วิกตีกัตตาใน โหติ, อหิ สุธกัตตาใน กเถสุสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพทฺ อวธารณะเข้ากับ สามิกสุสุๆ สัมปทาน ใน กเถสุสามิ นํ วิเสสณะของ ภิกขุๆ อกถิตกัมมะใน กเถสุสามิ” อิตฺติศัพทฺ อาการะใน จินฺเตสิ อุตฺตนา อนภิตกัตตาใน อุกฺขิตฺเตๆ วิเสสณะของ หตฺเถๆ อุตฺตกัมมะใน อปเนตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โรทมานาๆ อัปฺภันตรกิริยาของ เทวดา สตฺถุ สามิ- สัมพันธะใน สนฺติกัๆ สัมปาปฺญเียกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐาสิ เอกมฺนตฺ วิสยาธาระใน อฏฺฐาสิ ฯ

๘. อถ นํ สตฺถา “กิ เทวเต”ติ อาห ฯ

อถ นํ (เทวตํ) สตฺถา “กิ เทวเต”ติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว นํ (เทวตํ) กะเทวดานั้น อิติ ว่า “เทวเต ดูก่อนเทวดา กิ อ.อะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดา ตรัสกะเทวดานั้นว่า “ดูก่อนเทวดา อะไร ?”

อถ กาลสัตตมึ สตฺถา สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสณะของ เทวตํๆ อกถิตกัมมะใน อาห “เทวเต อาลปนะ กิ ปุจฺฉนฺตถลึงคัตถะ” อิตฺติศัพทฺ อาการะ ใน อาห ฯ

๙. สา “ภนฺเต ตุมฺหากเมว สวาทนํ อิทํ นาม กตํ, อหํปิ นํ มาเรตุกามา หุตฺวา อิทํ นาม จินฺตตฺวา อมาเรตฺวาว อิทาถตา”ติ สพฺพนฺตํ ปวตฺตํ วิตุถารโต อาโรเจสิ ฯ

สา (เทวตา) “ภนฺเต ตุมฺหากํ เอว สวาทนํ อิทํ นาม (กมฺม) กตํ, อหํปิ นํ (ตุมฺหากํ สวาทํ) มาเรตุกามา หุตฺวา อิทํ นาม (การณํ) จินฺตตฺวา (ตุมฺหากํ สวาทํ) อมาเรตฺวาว อิท (จาเน) อาถตา (อมฺหิ)” อิติ (วตฺวา) สพฺพํ ตํ ปวตฺตํ วิตุถารโต อาโรเจสิ ฯ

สา (เทวตา) อ.เทวดานั่น (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทํ นาม (กมฺม) อ.กรรมชื่อนี้ สวาทนํ อันสวาท ตุมฺหากํ เอว ของพระองค์นั้นเทียว กตํ กระทำแล้ว, อหํปิ แม้ ข้าพระองค์ นํ (ตุมฺหากํ สวาทํ) มาเรตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ยังสวาท ของพระองค์ ให้ตาย หุตฺวา เป็นแล้ว จินฺตตฺวา คิดแล้ว อิทํ นาม (การณํ) ซึ่งเหตุชื่อนี้ (ตุมฺหากํ สวาทํ) อมาเรตฺวาว ไม่ยังสวาท ของพระองค์ ให้ตายแล้วเทียว อาถตา เป็นผู้มาแล้ว อิท (จาเน) ในที่นี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ ปวตฺตํ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น สพฺพํ ทั้งปวง วิตุถารโต โดยพิสดาร ฯ

เทวดานั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กรรมชื่อนี้ อันสวาทของพระองค์นั้นแหละทำแล้ว, แม้ข้าพระองค์ เป็นผู้ประสงค์เพื่อจะยังสวาทของพระองค์นั้นให้ตายแล้ว คิดถึงเหตุชื่อนี้ ไม่ยังสวาทของพระองค์ให้ตายนั้นแหละ เป็นผู้มาแล้วในที่นี้” ดังนี้ กราบทูลความเป็นไปนั้นทั้งปวงโดยพิสดาร

สา วิเสสนะของ เทวตาฯ สุทธกัตตาใน อาโรเจสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนํ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทํ วิเสสนะของ กมฺมํ วุตตกัมมะใน กตํ กิตตบทกัมมวาทก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สวาทนํ อนภิตกัตตาใน กตํ, อปิตศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อหํ สุทธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ สวาทํ ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สวาทํ การิตกัมมะใน มาเรตุกามาฯ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺตตฺวา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทํ วิเสสนะของ การณํ อวุตตกัมมะใน จินฺตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อมาเรตฺวา ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สวาทํ การิตกัมมะใน อมาเรตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อมาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาถตา อิท วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อาถตาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิตติศัพท์

อาการใน วตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ สพฺพ กิตฺติ ตํ กิตฺติ วิเสสชะของ ปวตฺตีญ
อวุตตกัมมะใน อาโรเจสิ วิตุถารโต ตติยาวิเสสชะใน อาโรเจสิ ฯ

๑๐. สตฺถา ตํ สุตฺวา “สาธุ สาธุ เทวเต, สาธุ เต กตํ เอวํ อุปปนฺหนํ โกปํ ฆนฺตํ รตฺถํ
วีย นิคฺคณฺหมานายา”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“โย เว อุปปตฺติโก ฆนฺตํ รตฺถํ ฆนฺตํ ธารเย;
ตมฺหิ สารถิ พุรุมฺมิ รสฺมิกฺคาโห อิตโร ชโน”ติ ฯ

สตฺถา ตํ (วจนํ) สุตฺวา “สาธุ สาธุ เทวเต, สาธุ เต กตํ เอวํ อุปปนฺหนํ โกปํ ฆนฺตํ รตฺถํ
(นิคฺคณฺหนโต สารถิ) วีย นิคฺคณฺหมานาย” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“โย เว (บุคฺคโล) อุปปตฺติโก ฆนฺตํ รตฺถํ (จเปฺนฺโต สารถิ) อิว ธารเย;
ตํ (บุคฺคลํ) อหํ สารถิ พุรุมฺมิ, รสฺมิกฺคาโห (โหติ) อิตโร ชโน” อิติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า
“เทวเต ดูก่อนเทวดา สาธุ อ.ดีละ สาธุ อ.ดีละ, สาธุ อ.กรรมอันยังประโยชน์ให้
สำเร็จ เต อันท่าน นิคฺคณฺหมานาย ผู้ข่มอยู่ โกปํ ซึ่งความโกรธ อุปปนฺหนํ อันเกิด
ขึ้นแล้ว เอวํ อย่างนี้ (สารถิ) วีย ผู้ราวกะว่านายสารถิ (จเปฺนฺโต) ผู้ยึดไว้อยู่ รตฺถํ
ซึ่งรถ ฆนฺตํ อันแล่นไปแล้ว กตํ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่ง
พระคาถานี้ อิติ ว่า

“โย เว (บุคฺคโล) อ.บุคฺคลใดแล ธารเย ฟังห้าม โกธํ ซึ่ง
ความโกรธ อุปปตฺติโก อันเกิดขึ้นแล้ว (สารถิ) อิว เพียงดัง
อ.นายสารถิ (จเปฺนฺโต) หยุดอยู่ รตฺถํ ซึ่งรถ ฆนฺตํ อันแล่นไป
แล้ว, อหํ อ.เรา พุรุมฺมิ ย่อมเรียก ตํ (บุคฺคลํ) ซึ่งบุคฺคคนั้น
สารถิ ว่าเป็นสารถิ, อิตโร ชโน อ.ชนนอกนี้ รสฺมิกฺคาโห
เป็นผู้ถือเอาซึ่งเชือก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ฟังคำนั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนเทวดา ดีละ, กรรมที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ
อันท่านผู้ข่มความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ ผู้ดูจนนายสารถิผู้ยึดรถที่แล่นไปแล้วไว้
ทำแล้ว” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคฺคลใดแล ฟังห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นแล้ว ดูจนนายสารถิ

หยุดรถที่เล่นไปแล้ว, เราย่อมเรียกบุคคลนั้นว่าเป็นสารถิ, ชน
นอกนี้ เป็นผู้ถือเอาเชือก”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ วจฺณํ อุตฺตกัมมะ
ใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “เทวเต อาลปนะ สารุ สองบท ลิงคัตถะ, สารุ
อุตฺตกัมมะใน กตฺถํ กิตฺตบทกัมมฺวาจาก เต อนภิหิตกัตตาใน กตํ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน
อุปฺปนฺนํ วิเสสณะของ โกธํ อุตฺตกัมมะใน นิคฺคณฺหมานาย ฆนฺตํ วิเสสณะของ รตฺถํ
อุตฺตกัมมะใน นิคฺคณฺหนฺโตฯ วิเสสณะของ สารถิฯ อุปฺมาลึงคัตถะ วิวีรยํ อุปฺมา-
โชตกะเข้ากับ ฆนฺตํ รตฺถํ นิคฺคณฺหนฺโต สารถิ นิคฺคณฺหมานาย วิเสสณะของ เต”
อิตฺติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คาทํ อุตฺต-
กัมมะใน อาห ฯ

“โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตาใน ธารเยฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก เวตฺถํ ปทปฺปฺรณะ อุปฺปติตํ วิเสสณะของ โกธํ
อุตฺตกัมมะใน ธารเย ฆนฺตํ วิเสสณะของ รตฺถํ อุตฺตกัมมะใน
จเปฺนฺโตฯ วิเสสณะของ สารถิฯ อุปฺมาลึงคัตถะ วิวีรยํ อุปฺมา-
โชตกะเข้ากับ รตฺถํ ฆนฺตํ จเปฺนฺโต สารถิ, อหํ สุทธกัตตาใน
พฺรุมฺมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ อุตฺต-
กัมมะใน พฺรุมฺมิ สารถิ สัมภาวนาใน พฺรุมฺมิ, อิตโร วิเสสณะของ
ชโนฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก รสฺมิมคฺคาโ
วิกิตกัตตาใน โหติ” อิตฺติศัพท์ สฺรุปะใน อิมํ คาทํ ฯ

๑๑. ตตฺถ อุปฺปติตฺตํ อุปฺปนฺนํ ฯ

ตตฺถ (ปะเทสุ) “อุปฺปติตฺตํ (ปะทสฺส) “อุปฺปนฺนํ” (อิตฺติ อตฺถโ) ฯ

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทสุ)
“อุปฺปติตฺตํ (ปะทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อุปฺปติตํ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อุปฺปติตํ” แปลว่า เกิดขึ้นแล้ว

ตตฺถ วิเสสณะของ ปะเทสุฯ นิทธารณียะใน ปะทสฺส “อุปฺปติตํ” สฺรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์

สรูปะใน ปทสฺสจฺ นิตฺถารณะและสามีสัมพันธะใน อตฺถโก “อุปฺปนฺนํ วิเสสณะของ โกธํ”
อิตฺติศัพฺพํ สรูปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๒. รถํ ฆนฺตฺวาติ ยถา นาม เจโก สารถิ อติเวเคน ฆวานฺตํ รถํ นิคฺคณฺหิตฺวา
ยถิจฺจนํ จเปสฺสิ; เอวํ โย ปุคฺคโล อุปฺปนฺนํ โกธํ ฆารเย นิคฺคณฺหิตํ สกฺโกติ ฯ

“รถํ ฆนฺตฺวาติ (ปททวยสฺส) “ยถา นาม เจโก สารถิ อติเวเคน ฆวานฺตํ รถํ นิคฺคณฺหิตฺวา
ยถิจฺจนํ จเปสฺสิ; เอวํ โย ปุคฺคโล อุปฺปนฺนํ โกธํ ฆารเย นิคฺคณฺหิตํ สกฺโกติ” (อิตฺติ อตฺถโก) ฯ

(อตฺถโก) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “สารถิ อ.นายสารถิ เจโก ผู้ฉลาด นิคฺคณฺหิตฺวา ยึดไว้
แล้ว รถํ ซึ่งรถ ฆวานฺตํ อันแล่นไปอยู่ อติเวเคน โดยเร็วยิ่ง จเปสฺสิ หยดได้แล้ว
ยถิจฺจนํ ตามความปรารถนา ยถา นาม ชื่อฉันใด, โย ปุคฺคโล อ.บุคคลใด ฆารเย
พึงห้าม สกฺโกติ คือว่าย่อมอาจ นิคฺคณฺหิตํ เพื่ออันข่ม โกธํ ซึ่งความโกรธ
อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว เอวํ ฉะนั้น” อิตฺติ ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท
“รถํ ฆนฺตฺวาติ ว่า “รถํ ฆนฺตฺว” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “รถํ ฆนฺตฺว” ความว่า นายสารถิผู้ฉลาด ยึดรถอันแล่นไปอยู่โดยเร็วยิ่ง
หยดได้ตามความปรารถนา ชื่อฉันใด, บุคคลใด พึงห้าม คือย่อมอาจเพื่อจะข่มความ
โกรธที่เกิดขึ้นแล้ว ฉะนั้น

“รถํ ฆนฺตฺว” สรูปะใน อิตฺติฯ ศัพฺพํ สรูปะใน ปททวยสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน อตฺถโก
“เจโก วิเสสณะของ สารถิฯ สุทฺธกัตตาใน จเปสฺสิฯ อาฆยตบทกัตตฺวาจก ยถา นาม
อุปฺมาโชตกะ อติเวเคน ตติยาวิเสสณะใน ฆวานฺตฺจฺ วิเสสณะของ รถํฯ อวฺตตกัมมะใน
นิคฺคณฺหิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน จเปสฺสิ ยถิจฺจนํ กิริยาวิเสสณะใน จเปสฺสิ, โย วิเสสณะ
ของ ปุคฺคโลฯ สุทฺธกัตตาใน ฆารเย และ สกฺโกติ ฆารเย กิตฺติ สกฺโกติ กิตฺติ อาฆยตบท
กัตตฺวาจก เอวํ อุปฺเมยยโชตกะ อุปฺปนฺนํ วิเสสณะของ โกธํฯ อวฺตตกัมมะใน ฆารเย
นิคฺคณฺหิตํ ตุมฺตถสัสมฺปทานใน สกฺโกติ อุปฺปนฺนํ โกธํ ฆารเย วิวริยะใน นิคฺคณฺหิตํ
สกฺโกติฯ วิวรรณะ” อิตฺติศัพฺพํ สรูปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๓. ตมฺหานฺติ ตํ อหํ สารถี พุณฺณิ ฯ

“ตมหนฺติ (ปทสฺส) “ตํ (ปฺคุคลํ) อหํ สารถี พฺรุมิ” (อติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อหํ อ.เรา พฺรุมิ ย่อมเรียก ตํ (ปฺคุคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น สารถี ว่าเป็นสารถี” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ตมหนฺติ ว่า “ตมหํ” ดังนี้ ๕

บทว่า “ตมหํ” ความว่า เราย่อมเรียกบุคคลนั้นว่าเป็นสารถี

“ตมหํ” สรุปะใน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๕ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อหํ สุทธกัตตา ใน พฺรุมิ ๕ อาชยาตบกกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ปฺคุคลํ ๕ อวุตตกัมมะใน พฺรุมิ สารถี สัมภาวนาใน พฺรุมิ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๑๔. อิตโร ชโนติ อิตโร ปน ราชอุปราชาทินํ รตสารถิ ชโน รสฺมิกคาโห นาม โหติ น อุตฺตมสารถิติ ๕

“อิตโร ชโนติ (ปททฺวยสฺส) “อิตโร ปน ราชอุปราชาทินํ (อิสฺสรชนานํ) รตสารถิ ชโน รสฺมิกคาโห นาม โหติ น อุตฺตมสารถี (โหติ)” อติ (อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อติ ว่า “ปน ส่วนว่า อิตโร ชโน อ.ชน ท. นอกนี้ ราชอุปราชาทินํ (อิสฺสรชนานํ) รตสารถิ คือว่า ผู้ยังรถ ของอิสฺสรชน ท. มีพระราชาและอุปราชเป็นต้น ให้แล่นไป รสฺมิกคาโห นาม ชื่อว่าเป็นผู้จับซึ่งเชือก โหติ ย่อมเป็น อุตฺตมสารถี คือว่าเป็นสารถีผู้สูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่ง หมวดสองแห่งบท “อิตโร ชโนติ ว่า “อิตโร ชโน” ดังนี้ ๕

สองบทว่า “อิตโร ชโน” ความว่า ส่วนชนนอกนี้ คือว่าผู้ยังรถของอิสฺสรชนทั้งหลาย มีพระราชาและอุปราชเป็นต้นให้แล่นไป ชื่อว่าเป็นผู้จับเชือก ได้แก่เป็นสารถีผู้สูงสุด หามิได้

“อิตโร ชโน” สรุปะใน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะใน ปททฺวยสฺส ๕ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ อิตโร กิติ รตสารถิ กิติ วิเสสณะของ ชโน ๕ สุทธกัตตาใน โหติ ๕ สองบท อาชยาตบกกัตตฺวาจก ราชอุปราชาทินํ วิเสสณะของ อิสฺสรชนานํ ๕ สามีสัมพันธะใน รตสารถิ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ รสฺมิกคาโห ๕ วิกติกัตตา ใน โหติ นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ อุตฺตมสารถี วิกติกัตตาใน โหติ อิตโร วิวริยะใน

ราชอุปราชาทิน รตสารถี วิวรรณะ รสุมิคุคาโห นาม โหติ วิวริยะโน น อุตตมสารถี
โหติ วิวรรณะ” อิติศัพท์ สรุปะโน อตฺถโก ฌิงคัตตะ ฯ

๑๕. เทสนาวสานะ เทวตา โสตาปัตติผล ปติฏฺฐาหิ ฯ

เทสนาวสานะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา เทวตา อ.เทวตา ปติฏฺฐาหิ
ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปัตติผล ในโสตาปัตติผล ฯ

เวลาจบพระเทศนา เทวตาตั้งอยู่เฉพาะในโสตาปัตติผล

เทสนาวสานะ กาลสัตตมีใน ปติฏฺฐาหิ เทวตา สุทธกัตตาใน ปติฏฺฐาหิ ฌายาตบ
กัตตุวาก โสตาปัตติผล วิสยาธาระโน ปติฏฺฐาหิ ฯ

๑๖. สมฺปตฺตปริสายปิ สาตฺถิกา ฌมฺมเทสนา อโหสิตี ฯ

ฌมฺมเทสนา อ.พระธรรมเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจา มีประโยชน์
อโหสิ ได้มีแล้ว สมฺปตฺตปริสายปิ แม้แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

พระธรรมเทศนา ได้เป็นเทศนามีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ดังนี้แล

ฌมฺมเทสนา สุทธกัตตาใน อโหสิ ฌายาตบ กัตตุวาก อปัติพฺ อเปกขัตตะเข้ากับ
สมฺปตฺตปริสาย ฌมฺปทานใน อโหสิ สาตฺถิกา วิกิตกัตตาใน อโหสิ อิติศัพท์ สมานปะ ฯ

๑๗. เทวตา ปน โสตาปนฺนา หุตฺวาปิ โรทฺมานา อฏฺฐาสิ ฯ

ปน ส่วนว่า เทวตา อ.เทวตา โสตาปนฺนา เป็นโสตาบัน หุตฺวาปิ แม้เป็น โรทฺมานา
อฏฺฐาสิ ได้ยืนร้องให้อยู่แล้ว ฯ

ส่วนเทวตา แม้เป็นโสตาบันแล้ว ได้ยืนร้องให้อยู่แล้ว

ปนศัพท์ ปักขันตรโศตกะ เทวตา สุทธกัตตาใน อฏฺฐาสิ ฌายาตบ กัตตุวาก
โสตาปนฺนา วิกิตกัตตาใน หุตฺวา อปัติพฺ อเปกขัตตะเข้ากับ หุตฺวา ฌมานกาลกิริยา
ใน โรทฺมานา ฌพฺกัณทรกิริยาของ เทวตา ฯ

๑๘. อถ นํ สตุถา “กึ เทวเต”ติ ปุจฺจิตฺวา, “ภนฺเต วิมานํ เม นนฺจํ, อิทานิ กึ กริสฺสามิ”ติ วุตฺเต, “อลํ เทวเต, มา จินฺตยิ, อหฺนฺเต วิมานํ ทสฺสามิ”ติ เชตวเน คณฺหกุสิมฺมีเป ปุริมทิวเส จุตเทวตํ เอกํ รุกฺขํ อปทิสฺสนฺโต “อมุกฺสมิ โโอกาเส อสุโก รุกฺโข วิวิตโต, ตตฺถ อุปคจฺฉา”ติ อาห ฯ

อถ นํ (เทวตํ) สตุถา “กึ เทวเต”ติ ปุจฺจิตฺวา, “ภนฺเต วิมานํ เม นนฺจํ, (อหํ) อิทานิ กึ กริสฺสามิ”ติ (วจเน เทวตาย) วุตฺเต, “อลํ เทวเต, (ตุวํ) มา จินฺตยิ, อหํ เต วิมานํ ทสฺสามิ”ติ (วตฺวา) เชตวเน คณฺหกุสิมฺมีเป ปุริมทิวเส จุตเทวตํ เอกํ รุกฺขํ อปทิสฺสนฺโต “อมุกฺสมิ โโอกาเส อสุโก รุกฺโข วิวิตโต, (ตุวํ) ตตฺถ (rukhe) อุปคจฺฉา”ติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว นํ (เทวตํ) ซึ่งเทวดานั้น อิติ ว่า “เทวเต ดูก่อนเทวดา กึ อ.อะไร” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วิมานํ อ.วิมาน เม ของข้าพระองค์ นนฺจํ จิบหายแล้ว, อิทานิ ในกาลนี้ (อหํ) อ.ข้าพระองค์ กริสฺสามิ จักกระทำ กึ อย่างไร” อิติ ดังนี้ (เทวตาย) อันเทวดา วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เทวเต ดูก่อนเทวดา อลํ อ.อย่าเลย, (ตุวํ) อ.ท่าน มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว, อหํ อ.เรา ทสฺสามิ จักให้ วิมานํ ซึ่งวิมาน เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ อปทิสฺสนฺโต ทรงช้อยู่ รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้ เอกํ ต้นหนึ่ง จุตเทวตํ อันมีเทวดาเคลื่อนแล้ว ปุริมทิวเส ในวันอันมีในกาลก่อน คณฺหกุสิมฺมีเป ในที่ใกล้แห่งพระคันธกุฎี เชตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเชตวัน อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “rukhe อ.ต้นไม้ อสุโก โนน อสุกฺสมิ โโอกาเส ในโอกาสโน้น วิวิตโต สงัดแล้ว, (ตุวํ) อ.ท่าน อุปคจฺฉ จงเข้าไป ตตฺถ (rukhe) ที่ต้นไม้โน้นเกิด” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสถามเทวดานั้นว่า “ดูก่อนเทวดา อะไร?”, เมื่อเทวดากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วิมานของข้าพระองค์จิบหายแล้ว, ในกาลนี้ ข้าพระองค์จักทำอะไร?”, จึงตรัสว่า “ดูก่อนเทวดา อย่าเลย, ท่านอย่าคิดไปเลย, เราจักให้วิมานแก่ท่าน” ดังนี้ ทรงช้อยู่ต้นไม้ต้นหนึ่งที่มีเทวดาจุตแล้วในวันอันมีในกาลก่อน ในที่ใกล้พระคันธกุฎี ในพระเชตวัน แล้วตรัสว่า “ต้นไม้โน้นในโอกาสโน้น สงัดแล้ว, ท่านจงเข้าไปที่ต้นไม้โน้นเกิด”

อถ กาลสัตตมึ สตุถา สุทฺธกัตตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ

เทวดา ๆ อวตตกัมมะใน ปุณฺณิตวา “เทเวเต อาลปนะ ก็ ปุณฺณิตถลึงคัตถะ” อิติศัพท์
 อากาโรใน ปุณฺณิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา, “ภนฺเต อาลปนะ วิมานํ สุทฺธกัตตาใน
 นนฺทจฺจ กิตฺตบถกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน วิมานํ, อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน กริสฺสามิ
 อหํ สุทฺธกัตตาใน กริสฺสามิ ๆ อาชยาตบถกัตตฺวาจก ก็ อวตตกัมมะใน กริสฺสามิ”
 อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนยฺย ลักษณะใน วุตเตยฺย ลักษณะกิริยา เทเวตยา อนภินิหิตกัตตาใน
 วุตเตยฺย, “เทเวเต อาลปนะ อลํ ปฏฺวีเสธลึงคัตถะ, ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน จินฺตยฺย อาชยาต-
 บถกัตตฺวาจก มาศัฟท์ ปฏฺวีเสธะใน จินฺตยฺย, อหํ สุทฺธกัตตาใน ทสฺสามิ ๆ อาชยาตบ-
 ถกัตตฺวาจก เต สัมปทานใน ทสฺสามิ วิมานํ อวตตกัมมะใน ทสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาโร
 ใน วตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อปทิสฺสนฺโต เชตวเน วิสยาธาระใน คณฺธกฺขิสฺมีเปยฺย
 วิสยาธาระใน รุกฺขํ ปุริมทิวเส กาลสัตตมฺมีใน อปทิสฺสนฺโต จุตเทเวตํ กิตฺติ เอกํ กิตฺติ
 วิเสสณะของ รุกฺขจฺจ อวตตกัมมะใน อปทิสฺสนฺโต ๆ อัปภันตรกิริยาของ สตุฏฺธา “อสุโก
 วิเสสณะของ รุกฺโขยฺย สุทฺธกัตตาใน วิวิตฺโตยฺย กิตฺตบถกัตตฺวาจก อมุกฺขมฺมี วิเสสณะของ
 โอภาเสยฺย วิสยาธาระใน รุกฺโขยฺย, ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน อุปคจฺจนํ อาชยาตบถกัตตฺวาจก
 ตตฺถ วิเสสณะของ รุกฺโขยฺย วิสยาธาระใน อุปคจฺจน” อิติศัพท์ อากาโรใน อาห ฯ

๑๙. สา ตตฺถ อุปคณฺณิ ฯ

สา (เทเวตา) ตตฺถ (รุกฺโขยฺย) อุปคณฺณิ ฯ

สา (เทเวตา) อ.เทเวตานันฺ อุปคณฺณิ เข้าไปสถิตแล้ว ตตฺถ (รุกฺโขยฺย) ที่ต้นไม้นั้น ฯ

เทเวตานันฺ เข้าไปสถิตที่ต้นไม้นั้นแล้ว

สา วิเสสณะของ เทเวตา ๆ สุทฺธกัตตาใน อุปคณฺณิ ๆ อาชยาตบถกัตตฺวาจก ตตฺถ
 วิเสสณะของ รุกฺโขยฺย วิสยาธาระใน อุปคณฺณิ ฯ

๒๐. ตโต ปฏฺจาย “พุทฺธทตฺติยํ อิมิสฺสา วิมานนฺติ มหเสกฺขา เทเวตาปี อาคณฺตฺวา ตํ
 จาเลตฺถํ นาสกฺขีสุ ฯ

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย “พุทฺธทตฺติยํ (โหติ) อิมิสฺสา (เทเวตา) วิมานนฺติ (ณตฺวา) มหเสกฺขา
 เทเวตาปี อาคณฺตฺวา ตํ (วิมานํ) จาเลตฺถํ น อสกฺขีสุ ฯ

เทวดาปี แม้อ.เทวดา ท. มเหสกุขา ผู้มีศักดิ์ใหญ่ (ญตฺวา) รู้แล้ว อิติ ว่า “วิมานน์ อ.วิมานน์ อิมิสฺสา (เทวดาย) ของเทวดา นี้ พุทฺธทตฺตํ เป็นวิมานน์อันพระพุทฺธเจ้าประทานแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาคนฺตฺวา มาแล้ว น อสกุขิสฺส ไม่ได้อาจแล้ว ตํ (วิมานน์) จาเลตฺตํ เพื่ออัน ยังวิมานน์นั้น ให้หวั่นไหว ปฏฺจาย จาเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๆ

แม้พวกเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ รู้ว่า “วิมานน์ของเทวดา นี้ เป็นวิมานน์ที่พระพุทฺธเจ้าประทานแล้ว” ดังนี้ มาแล้ว ไม่ได้อาจแล้วเพื่อจะยังวิมานน์นั้น ให้หวั่นไหว จาเดิมแต่กาลนั้น

มเหสกุขา วิเสสนะของ เทวดา อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เทวดา ๆ สุกฺกัตตาใน อสกุขิสฺส อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตโต วิเสสนะของ กาลโต ๆ อปาทานใน ปฏฺจาย ๆ กิริยาวิเสสนะใน อสกุขิสฺส “วิมานน์ สุกฺกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พุทฺธทตฺตํ วิกิตกัตตาใน โหติ อิมิสฺสา วิเสสนะของ เทวดา ๆ สามีสัมพันธะใน วิมานน์” อิติศัพฺทํ อาการะใน ญตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสกุขิสฺส ตํ วิเสสนะของ วิมานน์ ๆ การิตกัมมะใน จาเลตฺตํ ตุมฺถถสฺมปทานใน อสกุขิสฺส นศัพฺทํ ปฏฺจิสฺสใน อสกุขิสฺส ๆ

๒๑. สตุถา ตํ อตฺถุปฺปตฺตี กตฺวา ภิกฺขุณฺ ภุตคามสิกฺขาปทํ ปณฺญาเปสฺติ ฯ

สตุถา ตํ (วตฺถุ) อตฺถุปฺปตฺตี กตฺวา ภิกฺขุณฺ ภุตคามสิกฺขาปทํ ปณฺญาเปสิ อิติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ตํ วตฺถุ ซึ่งเรื่องนั้น อตฺถุปฺปตฺตี ให้เป็น เหตุเกิดขึ้นแห่งเนื้อความ ปณฺญาเปสิ ทรงบัญญัติแล้ว ภุตคามสิกฺขาปทํ ซึ่งภุตคามสิกฺขาบท ภิกฺขุณฺ แก่ภิกษุ ท. อิติ ดังนี้แล ฯ

พระศาสดา ทรงทำเรื่องนั้น ให้เป็นเหตุเกิดขึ้นแห่งเนื้อความ ทรงบัญญัติภุตคามสิกฺขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้แล

สตุถา สุกฺกัตตาใน ปณฺญาเปสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ วตฺถุ ๆ อวุตตกัมมะใน กตฺวา อตฺถุปฺปตฺตี วิกิตกัมมะใน กตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปณฺญาเปสิ ภิกฺขุณฺ สัมปทานใน ปณฺญาเปสิ ภุตคามสิกฺขาปทํ อวุตตกัมมะใน ปณฺญาเปสิ อิติศัพฺทํ สમાปนะ ฯ

อณฺณตรภิกขุขุวตฺถุ ฯ

อณฺณตรภิกขุขุวตฺถุ (นิมฺมิติ)

อณฺณตรภิกขุขุวตฺถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (นิมฺมิติ) จบแล้ว ฯ

อณฺณตรภิกขุขุวตฺถุ สุตฺตกัถตาใน นิมฺมิติ กิตฺตบทกัถตฺวาจก ฯ

จบเรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

อณฺณตรภิกขุวตฺถุ

เป็นฉนฺธิ์ต้ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อณฺณตรโร จ โส ภิกขุ จาติ อณฺณตรภิกขุ. (อณฺณตร + ภิกขุ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อณฺณตรโร จ อ.คนใดคนหนึ่งด้วย โส อ.คนใดคนหนึ่งนั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อณฺณตรภิกขุ ชื่อว่าอณฺณตรภิกขุ. (ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง)

๒. อณฺณตรภิกขุสฺส วตฺถุ อณฺณตรภิกขุวตฺถุ. (อณฺณตรภิกขุ + วตฺถุ)

วตฺถุ อ.เรื่อง อณฺณตรภิกขุสฺส แห่งภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง อณฺณตรภิกขุวตฺถุ ชื่อว่าอณฺณตรภิกขุวตฺถุ. (เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง)

ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉนฺธิ์ต้ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุโน สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺฆ)

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกขุโน แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

ราชคฺทเสฏฺฐิอาทโย, เสฏฺฐิโน

เป็นฉนฺธิ์ทวีปทตฺถยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีลัตตมิตต้ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ราชคฺเท วาสโก เสฏฺฐิ ราชคฺทเสฏฺฐิ. (ราชคฺท + วาสก + เสฏฺฐิ) ลัตตมิตต้ปฐิสสมาส, มัชฌิมะนิคาเย สบ วาสกคัพพ

เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี วาสโก ผู้อยู่ ราชคฺเท ในเมืองราชคฤห์ ราชคฺทเสฏฺฐิ ชื่อว่าราชคฺทเสฏฺฐิ. (เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์)

๒. ราชคฺทเสฏฺฐิ อาทิ เยสํนติ ราชคฺทเสฏฺฐิอาทโย, เสฏฺฐิโน. (ราชคฺทเสฏฺฐิ + อาทิ) ฉนฺธิ์ทวีปทตฺถยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ราชคฺทเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์ อาทิ เป็นต้น เยสํ (เสฏฺฐิโน) แห่งเศรษฐี ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต เสฏฺฐิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น ราชคฺทเสฏฺฐิอาทโย ชื่อว่าราชคฺทเสฏฺฐิอาทิ (มีเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์เป็นต้น), ได้แก่เศรษฐีทั้งหลาย.

อาฬวก, ภิกษุ

เป็นสังฆราชาทอนกัดตัตถิต มีวิเคราะหว่า

อาฬวก วสตีติ อาฬวก, ภิกษุ. (อาฬวก + ฦกปจจย)

(โย ภิกษุ) อ.ภิกษุใด วสตี ย่อมอยู่ อาฬวก ในเมืองอาฬวก อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกษุ)
อ.ภิกษุนั้น อาฬวก ชื่อว่าอาฬวก (ผู้อยู่ในเมืองอาฬวก), ได้แก่ภิกษุ.

ตรณปุตตา, เทวดา

เป็นนัฏฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพีฬมาส มีวิเคราะหว่า

ตรณ ปุตโต ยสสาติ ตรณปุตตา, เทวดา. (ตรณ + ปุตต)

ปุตโต อ.บุตร ตรณ อ่อน ยสสา (เทวดาย) ของเทวดาใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (สา เทวดา) อ.เทวดานั้น ตรณปุตตา ชื่อว่าตรณปุตตา (ผู้มีบุตรอ่อน), ได้แก่เทวดา.

รูกขสาขา

เป็นนัฏฐิตปฐิสมาส มีวิเคราะหว่า

รูกขสสา สาขา รูกขสาขา. (รูกข + สาขา)

สาขา อ.กิ่ง รูกขสสา ของต้นไม้ รูกขสาขา ชื่อว่ารูกขสาขา. (กิ่งของต้นไม้, กิ่งไม้)

อุกขิตตผล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยมาส มีวิเคราะหว่า

อุกขิตโต จ โส ผล จาติ อุกขิตตผล. (อุกขิตต + ผล)

อุกขิตโต จ อ.อันตนยกขึ้นแล้วด้วย โส อ.อันตนยกขึ้นแล้วนั้น ผล จ เป็นขวานด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อุกขิตตผล ชื่อว่าอุกขิตตผล. (ขวานที่ตนยกขึ้นแล้ว)

อุปปนพลวโกธา, เทวดา

เป็นจตุตถิวิปทูลยาธิกรณพหุพีฬมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะหดังนี้

๑. พลวา จ โส โกธ จาติ พลวโกธ. (พลวนตุ + โกธ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยมาส

พลว จ อ.อันมีกำลังด้วย โส อ.อันมีกำลังนั้น โกธ จ เป็นความโกรธด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น พลวโกธ ชื่อว่าพลวโกธ. (ความโกรธอันมีกำลัง)

๒. อุปฺปนโน พลวโกธ ยสฺสาติ อุปฺปนพลวโกธา, เทวตา. (อุปฺปน + พลวโกธ) จตฺตติ-
ทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพีทิสมาส

พลวโกธ อ.ความโกรธอันมีกำลัง อุปฺปนโน อันเกิดขึ้นแล้ว ยสฺสา (เทวตาย) แก่เทวตา
โต (จตฺตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ส่า เทวตา) อ.เทวตานัน อุปฺปนพลวโกธา ชื่อว่าอุปฺปนพลว-
โกธา (ผู้มี ความโกรธอันมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว), ได้แก่เทวตา)

สึลวา, ภิกขุ

เป็นอัสสัถิตตฺทิต มิวีเคราะห์ว่า

สึลํ อสฺสํ จตฺตติ สึลวา, ภิกขุ. (สึล + วนฺตฺปัจจย)

สึลํ อ.สึล อสฺส (ภิกขุสฺส) แห่งภิกษุนั้น จตฺตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุ
นั้น สึลวา ชื่อว่าสึลวนฺตฺ (ผู้มีสึล), ได้แก่ภิกษุ.

นिरยคามินี, อหํ

เป็นทุตฺติยาตฺปปริสฺสมาส, กิตฺตตฺสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺส่าธนะ มิวีเคราะห์ว่า

นिरยํ คจฺจติ สึเลนาติ นिरยคามินี, อหํ. (นिरยสทฺทูปท + คมฺ คตฺมฺติ ในการไป + ณี
ปัจจย + อินฺปัจจย)

(ยา อหํ) อ.เราใด คจฺจติ จะไป นिरยํ สู้รบ สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ส่า
อหํ) อ.เรานั้น นिरยคามินี ชื่อว่านिरยคามินี (ผู้จะไปสู้รบโดยปกติ), ได้แก่เรา.

เสสเทวตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

เสสํ จ ตา เทวตา จาติ สีสเทวตา. (เสสํ + เทวตา)

เสสํ จ อ.ผู้เหลือ ท. ด้วย ตา อ.ผู้เหลือ ท. เหล่านั้น เทวตา จ เป็นเทวดาด้วย อิติ
เพราะเหตุ นั้น สีสเทวตา ชื่อว่าเสสเทวตา. (เทวดาผู้เหลือทั้งหลาย)

อสุกเทวดา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุกา จ ส่า เทวดา จาติ อสุกเทวดา. (อสุกา + เทวดา)

อสุกา จ อ.โน้นด้วย โส อ.โน้นนั้น เทวดา จ เป็นเทวดาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อสุก-
เทวดา ชื่อว่าอสุกเทวดา. (เทวดาโน้น)

สัสสามิโก, ภิกขุ

เป็นสทบุพพบทพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท สามีเกน โย วตตติติ สัสสามิโก, ภิกขุ. (สท + สามิก)

โย (ภิกขุ) อ.ภิกษุใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ สามิเกน ด้วยเจ้าของ อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น สัสสามิโก ชื่อว่าสัสสามิก (ผู้เป็นไปกับด้วยเจ้าของ, มีเจ้าของ), ได้แก่ภิกษุ.

มาเรตุกามา, อหิ

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

มาเรตุ กามาตติติ มาเรตุกามา, อหิ. (มาเรตุสทบุพพท + กมุ กนติย ในความใคร่ + ณ
ปัจจัย)

(ยา อหิ) อ.ข้าพระองค์ใด กามาติ ย่อมใคร่ (ตุมหากัง ส่าวัก) มาเรตุ เพื่ออัน ยังสาวก
ของพระองค์ ให้ตาย อิติ เพราะเหตุนั้น (ส่า อหิ) อ.ข้าพระองค์นั้น มาเรตุกามา ชื่อว่ามาเรตุกามา
(ผู้ใคร่เพื่อจะยังสาวกของพระองค์ให้ตาย), ได้แก่ข้าพระองค์.

รสมิคคาโท, ชโน

เป็นทุตติยาตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

รสมิ คณหาตติติ รสมิคคาโท, ชโน. (รสมิสทบุพพท + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณ
ปัจจัย)

(โย ชโน) อ.ชนใด คณหาติ ย่อมถือเอา รสมิ ซึ่งเชือก อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ชโน) อ.ชน
นั้น รสมิคคาโท ชื่อว่ารสมิคคาท (ผู้ถือเอาเชือก), ได้แก่ชน.

ยติจกั

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยัภาวสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ยา ยา อิจจกั ยติจกั. (ยถา + อิจจกั)

อิจจกั อ.ความปรารถนา ยา ยา ไตย ยติจกั ชื่อว่ายติจก. (ตามความปรารถนา)

ราชอุปราชาทโย, อีสสร

เป็นฉฐวิทวิปตลยาธิกรณพหุพพิทสมาส โดยมีอิตรียตโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ราช จ อุปราช จ ราชอุปราชโน. (ราช + อุปราช) อิตรียตโยคทวันทสมาส

ราช จ อ.พระราชด้วย อุปราช จ อ.อุปราชด้วย ราชอุปราชโน ชื่อว่าราชอุปราช.
(พระราชและอุปราชทั้งหลาย)

๒. ราชอุปราชโน อาทิ เยสนติ ราชอุปราชาทโย, อีสสร. (ราชอุปราช + อาทิ) ฉฐวิทวิป-
ตลยาธิกรณพหุพพิทสมาส

ราชอุปราชโน อ.พระราชและอุปราช ท. อาทิ เป็นต้น เยส (อีสสราน) แห่งชนผู้เป็น
ใหญ่ ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต อีสสร) อ.ชนผู้เป็นใหญ่ ท. เหล่านั้น ราช-
อุปราชาทโย ชื่อว่าราชอุปราชาทิ (มีพระราชและอุปราชเป็นต้น), ได้แก่ชนผู้เป็นใหญ่ทั้งหลาย.

รตสารถิ

เป็นทติยาตปปริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตลสาณะ มิวีเคราะห์ว่า

รต สารถิ รตสารถิ, ชโน. (รตสทูปปท + สร คติย ในการไป + เณปัจจย + ติปัจจย)

(โย ชโน) อ.ชนใด รต ยักรต สารถิ ย่อมให้แล่นไป อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ชโน) อ.ชน
นั้น รตสารถิ ชื่อว่ารตสารถิ (ผู้ยักรตให้แล่นไป), ได้แก่ชน.

อุตตมสารถิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อุตตโม จ โส สารถิ จาติ อุตตมสารถิ. (อุตตม + สารถิ)

อุตตโม จ อ.ผู้สูงสุดด้วย โส อ.ผู้สูงสูดนั้น สารถิ จ เป็นสารถิด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อุตตมสารถิ ชื่อว่าอุตตมสารถิ. (สารถิผู้สูงสุด)

เทสนาวสาน์

เป็นบัญญัติปฐีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน์ เทสนาวสาน์. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน์ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน์ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

สมุปตตปริสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมุปตตา จ ส่า ปริสา จาติ สมุปตตปริสา. (สมุปตตา + ปริสา)

สมุปตตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ส่า อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สมุปตตปริสา ชื่อว่าสมุปตตปริสา. (บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว)

โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ

เป็นบัญญัติวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินี ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

คณทฎฐิสมีปี

เป็นบัญญัติปฐีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คณทฎฐิยา สมีปี คณทฎฐิสมีปี. (คณทฎฐิ + สมีปี)

สมีปี อ.ที่ใกล้ คณทฎฐิยา แห่งพระคณทฎฐิ คณทฎฐิสมีปี ชื่อว่าคณทฎฐิสมีปี. (ที่ใกล้พระคณทฎฐิ)

ปุริมทิวโส

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุริโม จ โส ทิวโส จาติ ปุริมทิวโส. (ปุริม + ทิวโส)

ปุริโม จ อ.อันมีในกาลก่อนด้วย โส อ.อันมีในกาลก่อนนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะ
เหตุ นั้น ปุริมทิวโส ชื่อว่าปุริมทิวโส. (วันอันมีในกาลก่อน)

จตุเทวตา

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุตา จ ส่า เทวตา จาติ จตุเทวตา. (จตุตา + เทวตา)

จตุตา จ อ.ผู้เคลื่อนแล้วด้วย ส่า อ.ผู้เคลื่อนแล้วนั้น เทวตา จ เป็นเทวดาด้วย อิติ เพราะ
เหตุ นั้น จตุเทวตา ชื่อว่าจตุเทวตา. (เทวดาผู้เคลื่อนแล้ว)

พทุทตติย, วิมาน

เป็นตติยัตตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุเณ ทตติย พทุทตติย, วิมาน. (พทุท + ทตติย)

(วิมาน) อ.วิมาน พทุเณ อันพระพทุทเจ้า ทตติย ประทานแล้ว พทุทตติย ชื่อว่าพทุทตติย
(อันพระพทุทเจ้าประทานแล้ว), ได้แก่วิมาน.

อตถุปปตติ

เป็นฉฐฐิตตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อตถสส อุปปตติ อตถุปปตติ. (อตถ + อุปปตติ)

อุปปตติ อ.เหตุเกิด อตถสส แห่งนี้ความ อตถุปปตติ ชื่อว่าอตถุปปตติ. (เหตุเกิดแห่งนี้
ความ)

๓. อุตตราอุปาสิกาวตถุ [๑๗๕]

อุตตราอุปาสิกาวตถุ (มยา วุจเต) ฯ

อุตตราอุปาสิกาวตถุ อ.เรื่องแห่งอุปาสิกาชื่อว่าอุตตรา
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทธโฆสะ) (วุจเต) จะกล่าว ฯ

อุตตราอุปาสิกาวตถุ วุตตัมมะใน วุจเต ฯ อาชยาตบัททัมมาจาก
มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ฯ

๓. เรื่องอุปาสิกาชื่อว่าอุตตรา

๑. “อกุโกเรน ชินะ โกรนติ อิมั ฌมมเทสนั สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต อุตฺตราย เคเห
กตมตฺตกิจฺโจ อุตฺตรั อุปาสิกั อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต อุตฺตราย เคเห กตมตฺตกิจฺโจ อุตฺตรั อุปาสิกั อารพฺภ “อกุโกเรน
ชินะ โกรนติ อิมั ฌมมเทสนั กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน กต-
มตฺตกิจฺโจ ผู้มีกิจด้วยภัตรอันทรงกระทำแล้ว เคเห ในเรือน อุตฺตราย ของนาง
อุตฺตรา อารพฺภ ทรงปรารภ อุปาสิกั ซึ่งอุปาสิกา อุตฺตรั ชื่อว่าอุตฺตรา กเถสิ ตรัส
แล้ว อิมั ฌมมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “อกุโกเรน ชินะ โกรนติ ว่า “อกุโกเรน
ชินะ โกร” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวพฺพวัน ผู้มีภัตรกิจในเรือนของนางอุตฺตรอันทรงทำ
แล้ว ทรงปรารภอุปาสิกาชื่อว่าอุตฺตรา ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “อกุโกเรน ชินะ
โกร” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตฺรกัตตาใน กเถสิ ฯ อาชยาตบัททัตถฺวาจาก “อกุโกเรน ชินะ โกร” สรุปะใน อิติ ฯ
คัพพั อาหยัตถะใน อิมั ฌมมเทสนั อิมั วิเสสนะของ ฌมมเทสนั ฯ อุตฺตัมมะใน กเถสิ
เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ฯ อัปฺพันฺตรกิริยาของ สตุถา อุตฺตราย สามีสัมพันธะ
ใน เคเห ฯ วิสยาธาระใน กต- กตมตฺตกิจฺโจ วิเสสนะของ สตุถา อุตฺตรั สัญญาวิเสสนะ
ของ อุปาสิกั ฯ อุตฺตัมมะใน อารพฺภ ฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. ตตฺตฺรายํ อนุปฺพุพฺพิกถา ฯ

ตตฺตฺร (วตฺถุมฺหิ) อัย อนุปฺพุพฺพิกถา ฯ

อนุปฺพุพฺพิกถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ ตตฺตฺร (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่องนั้น อัย นี้ ฯ

อนุปฺพุพฺพิกถาในเรื่องนั้น ดังต่อไปนี้

ตตฺตฺรวิเสสณะของ วตฺถุมฺหิ ๑ วิสยาธาระใน อนุปฺพุพฺพิกถา อัย วิเสสณะของ อนุปฺพุพฺพิกถา ๑
ลึงค์ตถะ ฯ

๓. ราชคเห กิร สุมฺนเสฏฺฐิ นิสฺสาย ปุณฺโณ นาม ทลิตฺโต ภาติ กตฺวา ชีวติ ฯ

กิร ได้ยินว่า ทลิตฺโต อ.คนขัดสน ปุณฺโณ นาม ชื่อว่าปุณณะ นิสฺสาย อาศัยแล้ว
สุมฺนเสฏฺฐิ ซึ่งเศรษฐีชื่อว่าสุมณะ กตฺวา กระทำแล้ว ภาติ ซึ่งการรับจ้าง ชีวติ ย่อม
เป็นอยู่ ราชคเห ในเมืองชื่อว่าราชคฤห์ ฯ

ได้ยินว่า คนขัดสนชื่อว่าปุณณะ อาศัยเศรษฐีชื่อว่าสุมณะ ทำการรับจ้าง ย่อมเป็นอยู่ใน
เมืองราชคฤห์

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ ปุณฺโณ ๑ วิเสสณะของ
ทลิตฺโต ๑ สุทฺธกตฺตาใน ชีวติ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ราชคเห วิสยาธาระใน ชีวติ
สุมฺนเสฏฺฐิ อุตฺตกัมมะใน นิสฺสาย ๑ สมานกาลกิริยาใน กตฺวา ภาติ อุตฺตกัมมะใน
กตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชีวติ ฯ

๔. “ตสฺส ภริยา จ อุตฺตฺรา นาม ธีตา จาติ เทวเยว เคเห มานุสฺสา ฯ

“ตสฺส (ปุณฺณสฺส) ภริยา จ อุตฺตฺรา นาม ธีตา จาติ เทว เอว เคเห มานุสฺสา (อหฺลํ) ฯ

มานุสฺสา อ.หมู่แห่งมนุษย์ ท. เคเห ในเรือน เทว เอว สองนั้นเทียว อิติ คือ
“ภริยา อ.ภรรยา ตสฺส (ปุณฺณสฺส) ของนายปุณณะนั้น จ ด้วย ธีตา อ.ธิดา
อุตฺตฺรา นาม ชื่อว่าอุตฺตรา จ ด้วย” (อหฺลํ) ได้มีแล้ว ฯ

หมู่มนุษย์ในเรือน ๒ คนเท่านั้น คือ “ภรรยาของนายปุณณะนั้น และธิดาชื่อว่าอุตฺตรา”

ได้มีแล้ว

เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เทวๆ วิเสสนะของ มานุสกาๆ สุธกัถตาใน อเหสุๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “ตสฺส วิเสสนะของ ปุณฺณสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ภริยาๆ ลิงคัถตะ นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ อุตุตราๆ วิเสสนะของ ฐิตาๆ ลิงคัถตะ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัถตะเข้ากับ ตสฺส ภริยา และ อุตุตรา นาม ฐิตา” อิติศัพท์ สรุปะใน เทวเยว มานุสสกา เคเห วิสยาธาระใน มานุสกา ฯ

๕. อเถกทิวสํ “สตฺตาทํ นกฺขตฺตํ กิฬิตพฺพนฺติ ราชคเห โฆสนํ กรีสํ ฯ

อถ เอกทิวสํ (ชนา “ปุคฺคเลน) สตฺตาทํ นกฺขตฺตํ กิฬิตพฺพนฺติ (ฉาปนเหตุกํ) ราชคเห โฆสนํ กรีสํ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง (ชนา) อ.ชน ท. กรีสํ กระทำแล้ว โฆสนํ ซึ่งการ ปาวรร้อง ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ (ฉาปนเหตุกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “นกฺขตฺตํ อ.นักรัษตร (ปุคฺคเลน) อันบุคคล กิฬิตพฺพํ ฟังเล่น สตฺตาทํ ตลอดวันเจ็ด” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

ครั้งภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกชนทำการปาวรร้องในเมืองราชคฤห์มีอันให้รู้ว่า “นักรัษตร ที่บุคคลฟังเล่นตลอดสัปดาห์” ดังนี้เป็นเหตุ

อถ กาลสัตตมึ เอกทิวสํ ทูติยากาลสัตตมึใน กรีสํ ชนา สุธกัถตาใน กรีสํๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “นกฺขตฺตํ วุตตกัมมะใน กิฬิตพฺพํๆ กิตบทกัมมวจาก ปุคฺคเลน อนภิทกัถตาใน กิฬิตพฺพํ สตฺตาทํ อัจจันตสํโยคะใน กิฬิตพฺพํ” อิติศัพท์ อาการะใน ฉาปนเหตุกํๆ กิริยาวิเสสนะใน กรีสํ ราชคเห วิสยาธาระใน โฆสนํๆ อุตุตกัมมะใน กรีสํ ฯ

๖. ตํ สุตฺวา สุมณฺเสฏฺฐิ ปาโถว อาคตํ ปุณฺณํ อามนฺเตตฺวา “ตาท อมฺหากํ ปริชฺโช นกฺขตฺตํ กิฬิตฺกามา, ตวํ กิ นกฺขตฺตํ กิฬิสฺสสิ อุทาหุ ภติ กริสฺสสิ”ติ อาห ฯ

ตํ (โฆสนํ) สุตฺวา สุมณฺเสฏฺฐิ ปาโถว อาคตํ ปุณฺณํ อามนฺเตตฺวา “ตาท อมฺหากํ ปริชฺโช นกฺขตฺตํ กิฬิตฺกามา (โหติ), ตวํ กิ นกฺขตฺตํ กิฬิสฺสสิ อุทาหุ (ตวํ) ภติ กริสฺสสิ”ติ อาห ฯ

สมณเสฏฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่าสมณะ สุตวา ฟังแล้ว ตั (โฆสน) ซึ่งการปาวร้องนั้น อามนุเตตวา เรียกแล้ว ปุณณ ซึ่งนายปุณณะ อาคตฺ ผู้มาแล้ว ปาโตว ในเวลาเข้า เทียว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ดูก่อนพ่อ ปริชโน อ.ชนผู้เป็นบริวาร อมหากิ ของเรา ท. กิพิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเล่น นกขตฺต ซึ่งนักษัตร (โหติ) ย่อมเป็น, ตฺว อ.เจ้า กิพิสุสสิ จักเล่น นกขตฺต ซึ่งนักษัตร กิ หรือ อุทาหุ หรือว่า (ตฺว) อ.เจ้า กริสุสสิ จักกระทำ ภาติ ซึ่งการรับจ้าง” อิติ ดังนี้ ฯ

สมณเศรษฐีฟังการปาวร้องนั้นแล้ว เรียกนายปุณณะผู้มาในเวลาเข้าเทียว กล่าวว่า “ดูก่อนพ่อ ชนผู้เป็นบริวารของพวกเรา เป็นผู้ประสงค์เพื่อจะเล่นนักษัตร, เจ้าจักเล่น นักษัตรหรือว่าเจ้าจักทำการรับจ้าง”

สมณเสฏฐิ สุธรกัตตาใน อาหฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตั วิเสสนะของ โฆสนฺฯ อุตต-
กัมมะใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อามนุเตตวา เอวสัพพ อวธารณะเข้ากับ ปาโตฯ
กาลสัตตมึใน อาคตฺฯ วิเสสนะของ ปุณณฺฯ อุตตกัมมะใน อามนุเตตวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน อาห “ตาต อาลปนะ ปริชโน สุธรกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก
อมหากิ สามีสัมพันธะใน ปริชโน นกขตฺต อุตตกัมมะใน กิพิตุกาโมฯ วิกติกัตตาใน
โหติ, ตฺว สุธรกัตตาใน กิพิสุสสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก กิศัพท์ ปุจจนัตถะ นกขตฺต
อุตตกัมมะใน กิพิสุสสิ อุทาหุ ปุจจนัตถะ ตฺว สุธรกัตตาใน กริสุสสิฯ อาขยาตบท
กัตตฺวาจาก ภาติ อุตตกัมมะใน กริสุสสิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๗. “สามิ นกขตฺตกีพนฺนาม สรณานํ โหติ, มม ปน เคเห สุวตนาย ยาคฺคตฺถุสฺสปี
นตฺติ, กิ เม นกขตฺเตน, โคเณ ลภนฺโต กสิตุํ คมิสฺสามิ”ติ ฯ

(ปุณฺโณ) “สามิ นกขตฺตกีพนํ นาม สรณานํ (ชนานํ) โหติ, มม ปน เคเห สุวตนาย
ยาคฺคตฺถุสฺสปี นตฺติ, กิ (ปโยชน) เม นกขตฺเตน, (อห) โคเณ ลภนฺโต กสิตุํ คมิสฺสามิ”ติ
(อาห) ฯ

(ปุณฺโณ) อ.นายปุณณะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่่นาย นกขตฺตกีพนํ
นาม ชื่อ อ.การเล่นซึ่งนักษัตร โหติ ย่อมมี (ชนานํ) แก่ชน ท. สรณานํ ผู้เป็นไป
กับด้วยทรัพย์, ปน ส่วนว่า ยาคฺคตฺถุสฺสปี แม้ อ.ข้าวสารเพื่อประโยชน์แก่ข้าวยากู
สุวตนาย เพื่อการบริโภคนั้นจะมีในวันพรุ่งนี้ เคเห ในเรือน มม ของกระผม นตฺติ

ย้อมไม่มี, ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร นกขตุเตน ด้วยนักษัตร เม แก่กระผม,
(อห) อ.กระผม ลกนโต เมื่อได้ โคนเ ซึ่งโค ท. คมัสสามิ จักไป กลิตุ เพื่ออันใด”
อติ ดังนี้ ฯ

นายปุณณะกล่าวว่า “ข้าแต่ นายชื้อว่าการเล่นนักษัตร ย้อมมีแก่พวกชนผู้มีทรัพย์, ส่วน
แม้ข้าวสารเพื่อข้าวยาคุเพื่อจะกินในวันพรุ่งนี้ในเรือนของกระผม ย้อมไม่มี, ประโยชน์
อะไรด้วยนักษัตรแก่กระผม, กระผมเมื่อได้โคทั้งหลาย จักไปเพื่ออันใด”

ปุณโณ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สามิ อาลปะนะ นามศัพท์ สัญญา-
โชตกะเข้ากับ นกขตุตกีพนิงฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สรณาน
วิเสสณะของ ชนานิงฯ สัมปทานใน โหติ, ปณศัพท์ ปักขันตรโชตกะ อปีศัพท์ อเปกขัตตะ
เข้ากับ ยาคุตณหุลฯ สุทธกัตตาใน นตฺถิงฯ กิริยาบทกัตตุวจาก มม สามีสัมพันธะใน
เคเหฯ วิสยาธาระใน ยาคุตณหุลฯ สุวตนาย สัมปทานใน ยาคุตณหุล, ก็ วิเสสณะ
ของ ปโยชนิงฯ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชน นกขตุเตน ตติยาวิเสสณะใน ปโยชน,
อห สุทธกัตตาใน คมัสสามิงฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โคนเ อวุตตกัมมะใน ลกนโตฯ
อัปภันตรกิริยาของ อห กลิตุ ตุมัตถสัมปทานใน คมัสสามิ” อติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๘. “เตนหิ โคนเ คณหสฺสูติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “เตนหิ (ตุว) โคนเ คณหสฺสูติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.เจ้า
คณหสฺสู จงรับเอา โคนเ ซึ่งโค ท.” อติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงรับเอาโคทั้งหลาย”

เสฏฺฐิ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เตนหิ อยู่โยชนัตตะ ตุว สุทธกัตตา
ใน คณหสฺสู อาชยาตบทกัตตุวจาก โคนเ อวุตตกัมมะใน คณหสฺสู” อติศัพท์ อาการะ
ใน อาห ฯ

๙. โส พลวโคเน จ นนฺคณฺจ คเหตฺวา “ภทฺเท นาคฺรา นกขตุตํ กิพฺนติ, อห
ทลิตฺททาย ภาตี กาทุํ คมัสสามิ, มยหํปี ตาว อชฺช ทฺวิคฺคณฺ นินวป ปจิตฺวา ภาตฺตํ

อาหเรยยาสิ”ติ ภริยํ วตฺวา เขตฺตํ อคฺมาสิ ฯ

โส (ปุณฺณ) พลวโคณฺเ จ นนฺทํ จ คเหตฺวา “ภทฺเท นาคฺรา (ชนา) นกฺขตฺตํ กิพฺพติ, อหํ (มม) ทลิตฺทตฺตาย ภตฺติ กาทํ คมิสฺสามิ, (ตฺว) มยฺหํปี ตาว อชฺช ทฺวิคฺคณฺ นินาปํ ปจิตฺวา ภตฺตํ อาหเรยยาสิ”ติ ภริยํ วตฺวา เขตฺตํ อคฺมาสิ ฯ

โส (ปุณฺณ) อ.นายปุณณะนั้น คเหตฺวา รับเอาแล้ว พลวโคณฺเ จ ซึ่งโคตัวมีกำลัง ท. ด้วย นนฺทํ จ ซึ่งไถด้วย วตฺวา กล่าวแล้ว ภริยํ ภรรยา อิติ ว่า “ภทฺเท แนะ นางผู้เจริญ (ชนา) อ.ชน ท. นาคฺรา ผู้อยู่ในนคร กิพฺพติ ย่อมเล่น นกฺขตฺตํ ซึ่ง นกษัตร, อหํ อ.เรา คมิสฺสามิ จักไป กาทํ เพื่ออันกระทำ ภตฺติ ซึ่งการรับจ้าง (มม) ทลิตฺทตฺตาย เพราะความที่ แห้งเรา เป็นคนขัดสน, (ตฺว) อ.เธอ ปจิตฺวา ต้มแล้ว นินาปํ ซึ่งผัก ทฺวิคฺคณฺ อันคุณด้วยสอง อาหเรยยาสิ พึ่งนำมา ภตฺตํ ซึ่งภัตร มยฺหํปี แม้เพื่อเรา อชฺช ในวันนี้ ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้ อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว เขตฺตํ สู่หา ฯ

นายปุณณะ รับเอาโคตัวมีกำลังทั้งหลายและไถ กล่าวภรรยาว่า “แะนางผู้เจริญ ชาวเมืองย่อมเล่นนกษัตร, เราจักไปเพื่อจะทำการรับจ้าง เพราะความที่เราเป็นคน ขัดสน, เธอต้มผักเป็นทวิคฺคณ พึ่งนำภัตรมาแม้เพื่อเราในวันนี้ก่อน” ดังนี้แล้ว ได้ไปสู่ หา

โส วิเสสฺหะของ ปุณฺณ๑ สุตฺรกัฏฺฐาใน อคฺมาสิ๑ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก พลวโคณฺเ กิติ นนฺทํ กิติ อุตฺตกัมมะใน คเหตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ พลวโคณฺเ และ นนฺทํ “ภทฺเท อาลปนะ นาคฺรา วิเสสฺหะของ ชนา๑ สุตฺรกัฏฺฐาใน กิพฺพติ๑ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก นกฺขตฺตํ อุตฺตกัมมะใน กิพฺพติ, อหํ สุตฺรกัฏฺฐาใน คมิสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก มม ภาวาทิสัมพันธะใน ทลิตฺทตฺตาย๑ เหตุไฉน คมิสฺสามิ ภตฺติ อุตฺตกัมมะใน กาทํ๑ ตุมฺมตฺถสัมปทานใน คมิสฺสามิ, ตฺว สุตฺรกัฏฺฐาใน อาหเรยยาสิ๑ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ มยฺหํ๑ สัมปทานใน อาหเรยยาสิ ตาว กิริยาวิเสสฺหะใน อาหเรยยาสิ อชฺช กาลสัตฺตมิ ใน อาหเรยยาสิ ทฺวิคฺคณฺ วิเสสฺหะของ นินาปํ๑ อุตฺตกัมมะใน ปจิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อาหเรยยาสิ ภตฺตํ อุตฺตกัมมะใน อาหเรยยาสิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวา ภริยํ อภิตกัมมะใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺมาสิ เขตฺตํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

๑๐. ตทา สารีปุตตตเถโรปิ สุตตาทํ นิโรธสมาปนโน ตํทิวสํ วุฏฺฐาย “กสฺส นุ โข อชฺช มยา สงฺคหํ กาทํ วุฏฺฐตี”ติ โอลเกนฺโต ปุณฺณํ อตฺตโน ฌาณชาลสฺส อนฺโต ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา “สทฺโธ นุ โข เอส, สกฺขิสฺสตี วา เม สงฺคหํ กาทุนฺติ โอลเกนฺโต ตสฺส สทฺธภาวญฺจ สงฺคหํ กาทํ สมตฺถภาวญฺจ ตปฺปจฺจยา จสฺส มหาสมฺปตฺติปฏฺิลาภํ ฌตฺวา ปตฺตจิวรรมาทาย ตสฺส กสณฺฏจानํ คนฺตฺวา อาวาฏฺตีเร เอกํ คุมฺพํ โอลเกนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ

ตทา สารีปุตตตเถโรปิ สุตตาทํ นิโรธสมาปนโน (หุตฺวา) ตํทิวสํ วุฏฺฐาย “กสฺส นุ โข อชฺช มยา สงฺคหํ กาทํ วุฏฺฐตี”ติ โอลเกนฺโต ปุณฺณํ อตฺตโน ฌาณชาลสฺส อนฺโต ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา “สทฺโธ นุ โข (โหติ) เอส (ปุณฺณ, เอส ปุณฺณ) สกฺขิสฺสตี วา เม สงฺคหํ กาทุนฺติ โอลเกนฺโต ตสฺส (ปุณฺณสฺส) สทฺธภาวํ จ (ตสฺส ปุณฺณสฺส) สงฺคหํ กาทํ สมตฺถภาวํ จ ตปฺปจฺจยา จ อสฺส (ปุณฺณสฺส) มหาสมฺปตฺติปฏฺิลาภํ ฌตฺวา ปตฺตจิวรร อาทาย ตสฺส (ปุณฺณสฺส) กสณฺฏจานํ คนฺตฺวา อาวาฏฺตีเร เอกํ คุมฺพํ โอลเกนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ

ตทา ในกาลนั้น สารีปุตตตเถโรปิ แม้อ.พระสารีบุตรผู้เถระ นิโรธสมาปนโน เป็นผู้เข้าแล้วซึ่งนิโรธสมาบัติ สุตตาทํ ตลอดวันเจ็ด (หุตฺวา) เป็นแล้ว วุฏฺฐาย ออกแล้ว ตํทิวสํ ในวันนั้น โอลเกนฺโต ตรวจดูอยู่ อิติ ว่า “มยา สงฺคหํ กาทํ อ.อัน อันเรา กระทำ ซึ่งการสงเคราะห์ กสฺส นุ โข แก่ใครหนอแล อชฺช ในวันนี้ วุฏฺฐติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว ปุณฺณํ ซึ่งนายปุณณะ ปวิฏฺฐํ ผู้เข้าไปแล้ว อนฺโต ในภายใน ฌาณชาลสฺส แห่งชายคือญาณ อตฺตโน ของตน โอลเกนฺโต ตรวจดูอยู่ อิติ ว่า “เอส (ปุณฺณ) อ.นายปุณณะนั้น สทฺโธ นุ โข เป็นผู้มึศรัทธาหรือหนอแล (โหติ) ย่อมเป็น, วา หรือว่า (เอส ปุณฺณ) อ.ปุณณะนั้น สกฺขิสฺสตี จักอาจ กาทํ เพื่ออันกระทำให้ สงฺคหํ ซึ่งการสงเคราะห์ เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ฌตฺวา รู้แล้ว ตสฺส (ปุณฺณสฺส) สทฺธภาวํ จ ซึ่งความที่ แห่งนายปุณณะนั้น เป็นผู้มึศรัทธาด้วย (ตสฺส ปุณฺณสฺส) สงฺคหํ กาทํ สมตฺถภาวํ จ ซึ่งความที่ แห่งนายปุณณะนั้น เป็นผู้สามารถ เพื่ออันกระทำให้ ซึ่งการสงเคราะห์ด้วย มหาสมฺปตฺติปฏฺิลาภํ ซึ่งการได้เฉพาะซึ่งสมบัติใหญ่ อสฺส (ปุณฺณสฺส) แห่งนายปุณณะนั้น ตปฺปจฺจยา เพราะบุญนั้นเป็นปัจจัย จ ด้วย อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตจิวรร ซึ่งบาตรและจีวร คนฺตฺวา ไปแล้ว กสณฺฏจานํ สู้ที่เป็นที่ใด ตสฺส (ปุณฺณสฺส) ของนายปุณณะนั้น โอลเกนฺโต อฏฺฐาสิ ได้ยืนแลดูอยู่

แล้ว **คุมพ์** ซึ่งกอไม้ **เอกั** กอหนึ่ง **อาวาฏตีเร** ที่ฝั่งแห่งสระน้ำ ฯ

ในคราวนั้น แม้พระสารีบุตรเถระเป็นผู้เข้านิโรธสมาบัติตลอดหนึ่งสัปดาห์ ออกแล้ว ในวันนั้น ตรวจดูอยู่ว่า “การที่เราทำการสงเคราะห์แก่ใครหนอแลในวันนี้ ย่อมควร” เห็นนายปุณณะผู้เข้าไปในภายในแห่งชายคือญาณของตน ตรวจดูอยู่ว่า “นายปุณณะ นั้น เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวยหรือหนอแล หรือว่านายปุณณะนั้นจักอาจเพื่อจะทำการสงเคราะห์ แก่เรา” ดังนี้ รู้ความที่นายปุณณะนั้นเป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย ความที่นายปุณณะนั้นเป็นผู้ สามารถเพื่อจะทำการสงเคราะห์ และการได้สมบัติใหญ่แห่งนายปุณณะนั้น เพราะบุญ นั้นเป็นปัจจัย จึงถือเอาบาตรและจีวร ไปสู่ที่เป็นไปไถของนายปุณณะนั้น ได้ยื่นแลดู กอไม้กอหนึ่งที่ฝั่งแม่สระน้ำ

ตथा กาลสัตตมีใน อฏฺฐาสี อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สารีปุตฺตตเถโร สุทฺธกัตฺตา ใน อฏฺฐาสี อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สดฺดทาหิ อัจจันตสํโยคะใน นิโรธสมาปนโน วิกิตกัตฺตาใน หุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วฏฺฐาย ตํทิวสํ ทุตฺติยา กาลสัตตมีใน วฏฺฐาย ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺโต “กาตุํ ตุมฺหังกัตฺตาใน วฏฺฐาย ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กสฺส สัมปทานใน กาตุํ นุศฺพทํ สังกัปปัตถะ ไชศฺพทํ วจนาลังการะ อชฺช กาลสัตตมี ใน กาตุํ มยา อนภิทกัตฺตาใน กาตุํ สงคหํ อวุตฺตกัมมะใน กาตุํ” อิติศัพทํ อาการะใน โอโลเกนฺโต ๑ อัปฺภันตริกิริยาของ สารีปุตฺตตเถโร ปุณฺณ อวุตฺตกัมมะใน ทิสฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ฌาณชาลสฺส สามีสัมพันธะใน อนฺโต ๑ วิสยาระใน ปวิจฺจ ๑ วิเสสของ ปุณฺณ ทิสฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺโต “เอโส วิเสสของ ปุณฺณ ๑ สุทฺธกัตฺตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สทฺโธ วิกิตกัตฺตาใน โหติ นุศฺพทํ สังกัปปัตถะ ไชศฺพทํ วจนาลังการะ, เอโส วิเสสของ ปุณฺณ ๑ สุทฺธกัตฺตา ใน สกฺขิสฺสติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เม สัมปทานใน กาตุํ สงคหํ อวุตฺตกัมมะใน กาตุํ ๑ ตุมฺหังกัตฺตาใน สกฺขิสฺสติ วาศฺพทํ วากยวิกัปปัตถะเข้ากับ สทฺโธ นุ ไช เอโส ปุณฺณ และ เอโส ปุณฺณ สกฺขิสฺสติ เม สงคหํ กาตุํ” อิติศัพทํ อาการะใน โอโลเกนฺโต ๑ อัปฺภันตริกิริยาของ สารีปุตฺตตเถโร ตสฺส วิเสสของ ปุณฺณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน สทฺธภาวํ ตสฺส วิเสสของ ปุณฺณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน สมตฺถภาวํ สทฺธภาวํ กิตี สมตฺถภาวํ กิตี มหาสมฺปตฺติปฏฺิลาภํ กิตี อวุตฺตกัมมะใน ฌตฺวา สงคหํ อวุตฺตกัมมะใน กาตุํ ๑ ตุมฺหังกัตฺตาใน สมตฺถภาวํ ตปฺปจฺยา เหตุ

ใน มหาสมปตติปฏิลาภํ อสฺส วิเสสณะของ ปุณฺณสฺสํ สามีสัมพันธะใน มหาสมปตติ-
ปฏิลาภํ จ สามัคัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ตสฺส ปุณฺณสฺส สทฺธภาวํ ตสฺส ปุณฺณสฺส
สงฺคหํ กาคํ สมตฺตภาวํ และ ตปฺปจฺจยา อสฺส ปุณฺณสฺส มหาสมปตติปฏิลาภํ ฌตฺวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ปตฺตจฺจิวํ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน
คณฺตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ ปุณฺณสฺสํ สามีสัมพันธะใน กสนฺนุจฺจณํฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะ
ใน คณฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลฺเกนฺโต อาวาทฺตฺเร วิสยาธาระใน โอลฺเกนฺโต เอกํ
วิเสสณะของ คุมฺพํฯ อวุตตกัมมะใน โอลฺเกนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ สารีปุตฺตตฺเถโร ฯ

๑๑. ปุณฺโณ เถรํ ทิสฺวา กสิ จเปตฺวา ปณฺจปติฏฺฐิตเณ เถรํ วนฺทิตฺวา “ทนต์กฏฺเฐน
อตฺโต ภวิสฺสตี”ติ ทนต์กฏฺจํ กปฺปิยํ กตฺวา อทาสิ ฯ

ปุณฺโณ เถรํ ทิสฺวา กสิ จเปตฺวา ปณฺจปติฏฺฐิตเณ เถรํ วนฺทิตฺวา “ทนต์กฏฺเฐน อตฺโต
ภวิสฺสตี” อิติ (จินฺเตตฺวา) ทนต์กฏฺจํ กปฺปิยํ กตฺวา อทาสิ ฯ

ปุณฺโณ อ.นายปุณณะ ทิสฺวา เห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ จเปตฺวา พักไว้แล้ว
กสิ ซึ่งการไถ วนฺทิตฺวา กราบไหว้แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ปณฺจปติฏฺฐิตเณ ด้วย
อันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ห้ำ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อตฺโต อ.ความต้องการ
ทนต์กฏฺเฐน ด้วยไม้เป็นเครื่องชำระซึ่งฟัน ภวิสฺสตี จักมี” อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำ
แล้ว ทนต์กฏฺจํ ซึ่งไม้เป็นเครื่องชำระซึ่งฟัน กปฺปิยํ ให้เป็นของสมควร อทาสิ ได้
ถวายแล้ว ฯ

นายปุณณะ เห็นพระเถระ พักการไถไว้ กราบไหว้พระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์ คิด
ว่า “ความต้องการด้วยไม้ชำระฟันจักมี” จึงทำไม้ชำระฟันให้เป็นของสมควร ได้ถวาย
แล้ว

ปุณฺโณ สุทฺธกัตตาใน อทาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เถรํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา กสิ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา
ปณฺจปติฏฺฐิตเณ ภาระใน วนฺทิตฺวา เถรํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน จินฺเตตฺวา “อตฺโต สุทฺธกัตตาใน ภวิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทนต์กฏฺเฐน
ตติยาวิเสสณะใน อตฺโต” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา
ทนต์กฏฺจํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา กปฺปิยํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน

อทาสี ฯ

๑๒. อถ สุตส เถโร ปตฺตตฺถจ ปริสฺสวณฺณจ นีหริตฺวา อทาสี ฯ

อถ อุตส (ปฺณฺณุตส) เถโร ปตฺตํ จ ปริสฺสวณฺํ จ นีหริตฺวา อทาสี ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ นีหริตฺวา นำออกแล้ว ปตฺตํ จ ซึ่งบาตรด้วย ปริสฺสวณฺํ จ ซึ่งภาชนะเป็นเครื่องกรองน้ำด้วย อทาสี ได้ให้แล้ว อุตส (ปฺณฺณุตส) แก่นายปฺณฺณณั้น ฯ

ครั้งนั้น พระเถระนำบาตรและเครื่องกรองน้ำออก ได้ให้แก่นายปฺณฺณณั้น

อถ กาลสัตตมี เถโร สุทฺธกัตฺตาใน อทาสี ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อุตส วิเสสณะของ ปฺณฺณุตส ฯ สัมปทานใน อทาสี ปตฺตํ กัถิ ปริสฺสวณฺํ กัถิ อวุตตกัมมะใน นีหริตฺวา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัถะเข้ากับ ปตฺตํ และ ปริสฺสวณฺํ นีหริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ฯ

๑๓. โส “ปานีเยน อตุโถ ภวิสฺสตี”ติ ตํ อาทาย ปานีเย ปริสฺสาเวตฺวา อทาสี ฯ

โส (ปฺณฺโณ) “ปานีเยน อตุโถ ภวิสฺสตี”ติ (จินฺเตตฺวา) ตํ (ปริสฺสวณฺภาชน) อาทาย ปานีเย ปริสฺสาเวตฺวา อทาสี ฯ

โส (ปฺณฺโณ) อ.นายปฺณฺณณั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อตุโถ อ.ความต้องการ ปานีเยน ด้วยน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ภวิสฺสตี จักมี” อิติ ดังนี้ อาทาย ถือเอาแล้ว ตํ (ปริสฺสวณฺภาชน) ซึ่งภาชนะเป็นเครื่องกรองน้ำนั้น ปริสฺสาเวตฺวา กรองแล้ว ปานีเย ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม อทาสี ได้ถวายแล้ว ฯ

นายปฺณฺณณั้น คิดว่า “ความต้องการด้วยน้ำดื่มจักมี” จึงถือเอาภาชนะเป็นเครื่อง กรองน้ำนั้น กรองน้ำดื่ม ได้ถวายแล้ว

โส วิเสสณะของ ปฺณฺโณ ฯ สุทฺธกัตฺตาใน อทาสี ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อตุโถ สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสตี ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปานีเยน ตติยาวิเสสณะใน อตุโถ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ตํ วิเสสณะของ ปริสฺสวณฺภาชน ฯ

อูตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน ปรีสุสาเวตวา ปาณีย์ อูตตกัมมะใน
ปรีสุสาเวตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาสี ฯ

๑๔. เถโร จินฺตสิ “อโย ปเรสํ ปจฺฉิมเคเห วสตี, สจฺจสฺส เคหทวารํ คมิสฺสามิ, อิมสฺส
ภริยา มํ ทฏฺฐํ น ลภิสฺสติ; ยาวสฺส ภตฺตํ อาทาย มคฺคํ ปฏิปชฺชตี, ตาว อิธ
ภวิสฺสามิ”ติ ฯ

เถโร จินฺตสิ “อโย (ปุณฺณ) ปเรสํ (ชนานํ) ปจฺฉิมเคเห วสตี, สจ (อหํ) อสฺส (ปุณฺณสฺส)
เคหทวารํ คมิสฺสามิ, อิมสฺส (ปุณฺณสฺส) ภริยา มํ ทฏฺฐํ น ลภิสฺสติ; ยาว (ภริยา) อสฺส
(ปุณฺณสฺส) ภตฺตํ อาทาย มคฺคํ ปฏิปชฺชตี, ตาว (อหํ) อิธ เอว (จาเน) ภวิสฺสามิ”ติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ จินฺตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อโย (ปุณฺณ) อ.นายปุณณะนี้ วสตี ย่อม
อยู่ ปจฺฉิมเคเห ในเรือนอันมีในภายหลัง ปเรสํ (ชนานํ) ของชน ท. เหล่าอื่น, สจ
ถ้าว่า อหํ อ.เรา คมิสฺสามิ จักไป เคหทวารํ สู่ประตูแห่งเรือน อสฺส (ปุณฺณสฺส)
ของนายปุณณะนั้นไซ้, ภริยา อ.ภรรยา อิมสฺส (ปุณฺณสฺส) ของนายปุณณะนี้ น
ลภิสฺสติ จักไม่ได้ ทฏฺฐํ เพื่ออันเห็น มํ ซึ่งเรา; (ภริยา) อ.ภรรยา อาทาย ถือเอา
แล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตร อสฺส (ปุณฺณสฺส) เพื่อนายปุณณะนั้น ปฏิปชฺชตี จะดำเนินไป
มคฺคํ สู่หนทาง ยาว เพียงใด, (อหํ) อ.เรา ภวิสฺสามิ จักมี อิธ เอว (จาเน) ในที่นี้
นั้นเทียว ตาว เพียงนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระคิดว่า “นายปุณณะนี้ ย่อมอยู่ในเรือนหลังสุดท้ายของพวกชนเหล่าอื่น, ถ้าเรา
จักไปสู่ประตูเรือนของนายปุณณะนั้นไซ้, ภรรยาของนายปุณณะนั้น จักไม่ได้เพื่อจะ
เห็นเรา, ภรรยาถือเอาภัตรเพื่อนายปุณณะนั้น จะดำเนินไปสู่หนทางตราบใด, เราจักมี
อยู่ในที่นั้นแหละตรานั้น”

เถโร สุทฺธกัตตาโน จินฺตสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อโย วิเสสฺสนะของ ปุณฺณฯ สุทฺธ-
กัตตาโน วสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปเรสํ วิเสสฺสนะของ ชนานํฯ สามีสัมพันธะใน
ปจฺฉิมเคเหฯ วิสยาธาระใน วสตี, สจฺจํ พริกัปปัตถะ อหํ สุทฺธกัตตาโน คมิสฺสามิฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสฺสนะของ ปุณฺณสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เคหทวารํฯ
สัมปาปุณฺณียกัมมะใน คมิสฺสามิ, ภริยา สุทฺธกัตตาโน ลภิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
อิมสฺส วิเสสฺสนะของ ปุณฺณสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ภริยา มํ อูตตกัมมะใน ทฏฺฐํฯ

ตุ้มตถสัมปทานโน ลภิสฺสตี นคฺคํ ปฏฺวีเสระโน ลภิสฺสตี, ภริยา สุทฺธกตฺตาโน ปฏิปชฺชติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ยาวคฺคํ ปฺริจเณทนต์ถะ อสฺส วิเสสณะของ ปุณฺณสฺสฯ สัมปทานโน อาทาย ภตฺตํ อวุตตกัมมะโน อาทายฯ สมานกาลกิริยาโน ปฏิปชฺชติ มคฺคํ สัมปาปฺณียกัมมะโน ปฏิปชฺชติ, อหํ สุทฺธกตฺตาโน ภวิสฺสามิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ตาวคฺคํ ปฺริจเณทนต์ถะ เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากับ อิทฺถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระโน ภวิสฺสามิ” อิติคฺคํ อากาเรโน จินฺเตสิ ฯ

๑๕. โส ตตฺถ เถว โลกํ วิดีนาเมตฺวา ตสฺสา มคฺคารุพฺพภาวํ ฅตฺวา อนฺโตนคราภิมุโข ปายาสี ฯ

โส (เถโร) ตตฺถ เถว (จาเน) โลกํ (กาลํ) วิดีนาเมตฺวา ตสฺสา (ปุณฺณสฺส ภริยาย) มคฺคารุพฺพภาวํ ฅตฺวา อนฺโตนคราภิมุโข (หุตฺวา) ปายาสี ฯ

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น โลก (กาล) ยังกาลหน้อยหนึ่ง วิดีนาเมตฺวา ให้น้อมไป ล่วงวิเศษแล้ว ตตฺถ เถว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว ฅตฺวา รู้แล้ว ตสฺสา (ปุณฺณสฺส ภริยาย) มคฺคารุพฺพภาวํ ซึ่งความที่ แห่งภรรยา ของนายปุณฺณะ นั้น เป็นผู้ขึ้นแล้ว สู่หนทาง อนฺโตนคราภิมุโข เป็นผู้มีหน้าเฉพาะต่อภายในแห่งนคร (หุตฺวา) เป็น ปายาสี ได้ดำเนินไปแล้ว ฯ

พระเถระนั้น ยังกาลหน้อยหนึ่งให้ผ่านไป รู้ความที่ภรรยาของนายปุณฺณะนั้น เป็นผู้ขึ้นสู่หนทางแล้ว เป็นผู้มุ่งหน้าต่อภายในเมือง ได้ดำเนินไปแล้ว

โส วิเสสณะของ เถโรฯ สุทฺธกตฺตาโน ปายาสีฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถฯ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระโน วิดีนาเมตฺวา โลกํ วิเสสณะของ กาลํฯ การิตกัมมะโน วิดีนาเมตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ฅตฺวา ตสฺสา วิเสสณะของ ภริยาย ปุณฺณสฺส สามีสัมพันธะโน ภริยายฯ ภาวาทิสัมพันธะโน มคฺคารุพฺพภาวํฯ สัมปาปฺณียกัมมะโน ฅตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน หุตฺวา อนฺโตนคราภิมุโข วิกตีกตฺตาโน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาโน ปายาสี ฯ

๑๖. สว อนฺตรามคฺเค เถรํ ทิสฺวา จินฺเตสิ “อปฺเปกทาหํ เทยฺยธมฺเม สติ อายฺยํ น ปสฺสามิ, อปฺเปกทา เม อายฺยํ ปสฺสนฺติยา เทยฺยธมฺโม น โหติ, อชฺช ปน อายฺโย จ

ทิฏฐิโจ, เทยยธมโม จายิ อตฺถิ, กริสฺสติ นุ โข เม สงฺคหนฺติ ฯ

สา (ปฺณฺณสฺส ภริยา) อนฺตรามคฺเค เถริ ทิสฺวา จินฺตฺติ “อปี เอกทา อหิ เทยยธมฺเม สติ
อยยิ น ปสฺสามิ, อปี เอกทา เม อยยิ ปสฺสนฺติยา เทยยธมฺโม น โหติ, อชฺช ปน (มยา)
อยโย จ ทิฏฐิโจ, เทยยธมฺโม จ อยิ อตฺถิ, (อยโย) กริสฺสติ นุ โข เม สงฺคหนฺติ ฯ

สา (ปฺณฺณสฺส ภริยา) อ.ภรรยา ของนายปฺณณะนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว เถริ ซึ่งพระ
เถระ อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง จินฺตฺติ คิดแล้ว อิติ ว่า “อปี เอกทา
แม้ในกาลบางคราว อหิ อ.เรา เทยยธมฺเม ครั้นเมื่อไทยธรรม สติ มีอยู่ น ปสฺสามิ
ย่อมไม่เห็น อยยิ ซึ่งพระคุณเจ้า, อปี เอกทา แม้ในกาลบางคราว เม เมื่อเรา
ปสฺสนฺติยา เห็นอยู่ อยยิ ซึ่งพระคุณเจ้า เทยยธมฺโม อ.ไทยธรรม น โหติ ย่อม
ไม่มี, ปน แต่ว่า อชฺช ในวันนี้ อยโย อ.พระคุณเจ้า (มยา) อันเรา ทิฏฐิโจ เห็นแล้ว
จ ด้วย, อยิ เทยยธมฺโม อ.ไทยธรรมนี้ อตฺถิ มีอยู่ จ ด้วย, (อยโย) อ.พระคุณเจ้า
กริสฺสติ นุ โข จักกระทำการหรือหนอแล สงฺคหิ ซึ่งการสงเคราะห์ เม แก่เรา” อิติ
ดังนี้ ฯ

ภรรยาของนายปฺณณะนั้น เห็นพระเถระในระหว่างทาง คิดว่า “แม้ในกาลบางคราว
เรา เมื่อไทยธรรมมีอยู่ ย่อมไม่เห็นพระคุณเจ้า, แม้ในกาลบางคราว เมื่อเราเห็นอยู่ซึ่ง
พระคุณเจ้า ไทยธรรม ย่อมไม่มี, แต่ว่าในวันนี้ พระคุณเจ้า เราเห็นแล้ว และไทยธรรมมี
อยู่, พระคุณเจ้าจักทำการสงเคราะห์แก่เราหรือหนอแล ?”

สา วิเสสณะของ ภริยาฯ สฺมกฺกตฺตาใน จินฺตฺติฯ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก ปฺณฺณสฺส
สามีสัมพันธะใน ภริยา อนฺตรามคฺเค วิสยาธาระใน ทิสฺวา เถริ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวาฯ
ปฺพพกาลกิริยาใน จินฺตฺติ “อปีศัพฺท อเปกขัถะเข้ากับ เอกทาฯ กาลสัถฺตมีใน
ปสฺสามิ อหิ สฺมกฺกตฺตาใน ปสฺสามิฯ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก เทยยธมฺเม ลักษณะใน
สติฯ ลักษณะกิริยา อยยิ อุตฺตกัมมะใน ปสฺสามิ นศัพฺท ปฏฺิเสระใน ปสฺสามิ, อปีศัพฺท
อเปกขัถะเข้ากับ เอกทาฯ กาลสัถฺตมีใน โหติ เม อนาทรใน ปสฺสนฺติยาฯ อนาทร-
กิริยา อยยิ อุตฺตกัมมะใน ปสฺสนฺติยา เทยยธมฺโม สฺมกฺกตฺตาใน โหติฯ อาชยตบท
กัถฺตฺวาจก นศัพฺท ปฏฺิเสระใน โหติ, ปนศัพฺท วิเสสโชตกะ อชฺช กาลสัถฺตมีใน ทิฏฐิโจ
อยโย วุตฺตกัมมะใน ทิฏฐิโจฯ กิตฺตบทกัมมวาทก มยา อนภิหิตกัถฺตฺตาใน ทิฏฐิโจ, อยิ
วิเสสณะของ เทยยธมฺโมฯ สฺมกฺกตฺตาใน อตฺถิฯ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก จ สองศัพฺท

วากยสมุจจยัตถะเข้ากับ อชฺช อโย โทฏโฐ และ เทยฺยธมฺโม อโย อตฺถิ, อโย โสฺฐ-
กัตตาใน กริสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นุคฺคํ สังกปฺปัตถะ โชคฺคํ วจนาลังการะ
เม สัมปทานใน กริสฺสติ สงฺคหํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสติ” อิติคฺคํ อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๑๗. สา ภตฺตภาชนํ โอตฺถเรตฺวา เถรํ ปญฺจปติฏฺฐิจเตน วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ‘อิทํ ลูขํ วา
ปณฺตีตํ วาติ อจินฺเตตฺวา ทาสสฺส โว สงฺคหํ กโรถา”ติ อาห ฯ

สา (ปฺนุณฺณสฺส ภริยา) ภตฺตภาชนํ โอตฺถเรตฺวา เถรํ ปญฺจปติฏฺฐิจเตน วนฺทิตฺวา “(ตุมฺเห) ภนฺเต
‘อิทํ (ภตฺตํ) ลูขํ วา ปณฺตีตํ วา (โหติ)’ อิติ อจินฺเตตฺวา ทาสสฺส โว สงฺคหํ กโรถา”ติ อาห ฯ

สา (ปฺนุณฺณสฺส ภริยา) อ.ภรรยา ของนายปฺนุณฺณะ นั้น ภตฺตภาชนํ ยังภาชนะแห่ง
ภตฺร โอตฺถเรตฺวา ให้ข้ามลงแล้ว วนฺทิตฺวา กราบไหว้แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ปญฺจ-
ปติฏฺฐิจเตน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ห้า อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่
ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน อจินฺเตตฺวา ไม่คิดแล้ว อิติ ว่า ‘อิทํ (ภตฺตํ) อ.ภตฺรนี้
ลูขํ วา เป็นภตฺรอันเศร้าหมองหรือ ปณฺตีตํ วา หรือว่าเป็นภตฺรอันประณีต (โหติ)
ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ กโรถ จงกระทำ สงฺคหํ ซึ่งการสงเคราะห์ ทาสสฺส แก่ทาส โว
ของท่าน” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยาของนายปฺนุณฺณะนั้น ยังภาชนะภตฺรให้ข้ามลงแล้ว ไหว้พระเถระด้วยเบญจางค-
ประดิษฐ์ กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านอย่าคิดว่า ‘ภตฺรนี้ เป็นของเศร้าหมอง
หรือว่าเป็นของประณีต’ จงทำการสงเคราะห์แก่ทาสของท่านเถิด”

สา วิเสสณะของ ภริยาฯ สฺฐกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปฺนุณฺณสฺส สามิ-
สัมพันธะใน ภริยา ภตฺตภาชนํ การิตกัมมะใน โอตฺถเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
วณฺทิตฺวา เถรํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิจเตน ภาระใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สฺฐกัตตาใน กโรถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
‘อิทํ วิเสสณะของ ภตฺตํฯ สฺฐกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ลูขํ ก็ดี ปณฺตีตํ
ก็ดี วิกติกัตตาใน โหติ วา สองคฺคํ ปทวิกปฺปัตถะเข้ากับ ลูขํ และ ปณฺตีตํ” อิติคฺคํ
อาการะใน อจินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรถ ทาสสฺส สัมปทานใน กโรถ โว สามิ-
สัมพันธะใน ทาสสฺส สงฺคหํ อวุตตกัมมะใน กโรถ” อิติคฺคํ อาการะใน อาห ฯ

๑๘. เถโร ปตฺตํ อุปนาเมตฺวา ตาย เอเกน หตฺเถน ภาชนํ ธาเรตฺวา เอเกน หตฺเถน ภตฺตํ ททมานาย อุปทฺทภตฺเต ทินฺเน “อลนฺติ หตฺเถน ปตฺตํ ปิทฺติ ๗

เถโร ปตฺตํ อุปนาเมตฺวา, ตาย (ปฺณฺณสฺส ภริยาย) เอเกน หตฺเถน ภาชนํ ธาเรตฺวา เอเกน หตฺเถน ภตฺตํ ททมานาย อุปทฺทภตฺเต ทินฺเน, “อลนฺติ (ฉาปนเหตุกํ) หตฺเถน ปตฺตํ ปิทฺติ ๗

เถโร อ.พระเถระ ปตฺตํ ยังบาตร อุปนาเมตฺวา ให้น้อมเข้าไปแล้ว, อุปทฺทภตฺเต ครั้นเมื่อภตฺตรอันเข้าไปด้วยทั้งกึ่ง ตาย (ปฺณฺณสฺส ภริยาย) อันภรรยา ของนาย ปฺณฺณะ นั้น เอเกน หตฺเถน ภาชนํ ธาเรตฺวา เอเกน หตฺเถน ภตฺตํ ททมานาย ผู้ทรงไว้ ซึ่งภาชนะ ด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วจึงถวายอยู่ ซึ่งภตฺตร ด้วยมือข้างหนึ่ง ทินฺเน ถวายแล้ว, ปิทฺติ ปิดแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺเถน ด้วยมือ (ฉาปนเหตุกํ) มีอันให้ รู้- อิติ ว่า “อล อ.พอละ” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๗

พระเถระน้อมบาตรเข้าไปใกล้ๆ, เมื่อภรรยาของนายปฺณฺณะนั้น ใช้มือข้างหนึ่ง ทรง ภาชนะไว้ ใช้มืออีกข้างหนึ่งถวายภตฺตรอยู่เข้าไปครั้งหนึ่ง, จึงปิดบาตรด้วยมือมีอันให้ รู้ว่า “พอละ” ดังนี้เป็นเหตุ

เถโร สุทฺธกัตตาใน ปิทฺติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปตฺตํ การิตกัมมะใน อุปนาเมตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปิทฺติ, อุปทฺทภตฺเต ลักษณะใน ทินฺเน ๗ ลักษณะกิริยา ตาย วิเสสนะ ของ ภริยาย ปฺณฺณสฺส สามีสัมพันธะใน ภริยาย ๗ อนภิหิตกัตตาใน ทินฺเน เอเกน วิเสสนะของ หตฺเถน ๗ ภาระใน ธาเรตฺวา ภาชนํ อุตฺตกัมมะใน ธาเรตฺวา ๗ สمان- กาลกิริยาใน ททมานาย เอเกน วิเสสนะของ หตฺเถน ๗ ภาระใน ททมานาย ภตฺตํ อุตฺตกัมมะใน ททมานาย ๗ วิเสสนะของ ภริยาย, “อลํ ปฏฺฐิเสธะลึงคัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะใน ฉาปนเหตุกํ ๗ กิริยาวิเสสนะใน ปิทฺติ หตฺเถน ภาระใน ปิทฺติ ปตฺตํ อุตฺต- กัมมะใน ปิทฺติ ๗

๑๙. สา “ภนฺเต เอโกว ปฏฺฐิวิโส น สกฺกา ทฺวิธา กาคฺคํ, ตุมฺหากํ ทาสสฺส อิทฺโลกสงฺคหํ อกตฺวา ปรโลกสงฺคหํ กโรถ, นีรวเสสเมว ทาทูกามมฺหิ”ติ วตฺวา สพฺพํ เถรสฺส ปตฺเต ปติฏฺฐเปตฺวา “ตุมฺहेหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺสเวย ภาคินี อสฺสนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ ๗

สา (ปฺณฺณสฺส ภริยา) “ภนฺเต เอโกว ปฏฺฐิวิโส (มยา) น สกฺกา ทฺวิธา กาคฺคํ, (ตุมฺเห) ตุมฺหากํ

ทาสสุส อธิโลกสงคหิ อกตวา ปรโลกสงคหิ กโรถ, (อห) นิรวเสส เอว (ภตต) ทาตุกามา
อมหิ”ติ วตวา สพพ (ภตต) เถรสส ปตเต ปติฏฐเปตวา “(อห) ตุมเหติ ทิฏฐธมมสุส เอ
ภาคินี อสสนติ ปตถน อกาสิ ฯ

สา (ปฺณณสุส ภริยา) อ.ภรรยาของนายปฺณณะ นั้น วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปฏิวีโส อ.ส่วน เอโกว ส่วนเดียวเทียว (มยา) อันดิฉัน น สกฺกา
ไม่อาจ กาตุ์ เพื่ออันกระทำ ทฺวิธา โดยส่วนสอง, (ตุมฺเห) อ.ท่าน อกตวา ไม่
กระทำแล้ว อธิโลกสงคหิ ซึ่งการสงเคราะห์ในโลกนี้ กโรถ ขอจงกระทำ ปรโลก-
สงคหิ ซึ่งการสงเคราะห์ในโลกอื่น ทาสสุส แก่ทาส ตุมฺหากํ ของท่าน, (อห) อ.ดิฉัน
ทาตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันถวาย (ภตต) ซึ่งภักตร นิรวเสส เอว มีส่วนเหลือลง
ออกแล้วนั้นเทียว อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปติฏฐเปตวา ตั้งไว้เฉพาะแล้ว สพพ
(ภตต) ซึ่งภักตรทั้งปวง ปตเต ในบาตร เถรสส ของพระเถระ อกาสิ ได้กระทำแล้ว
ปตถน ซึ่งความปรารภนา อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน ภาคินี เป็นผู้มีส่วน ตุมฺเหติ
ทิฏฐธมมสุส เอว แห่งธรรม อันท่าน เห็นแล้วนั้นเทียว อสฺสํ ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยาของนายปฺณณะนั้น กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ส่วนเดียว ดิฉันไม่อาจเพื่อจะ
ทำให้เป็น ๒ ส่วนได้, ขอท่านไม่ทำการสงเคราะห์ในโลกนี้ จงทำการสงเคราะห์ในโลก
อื่น แก่ทาสของท่านเถิด, ดิฉัน เป็นผู้มีความประสงค์จะถวายภักตรไม่ให้มีส่วนเหลืออัน
แหละ” ดังนี้แล้ว ตั้งไว้เฉพาะภักตรทั้งปวงในบาตรของพระเถระ ได้ทำความปรารภนา
ว่า “ดิฉันฟังเป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้วนั้นแหละ”

สา วิเสสนะของ ภริยาฯ สฺุทธกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ
เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ เอโกฯ วิเสสนะของ ปฏิวีโสฯ วุตตกัมมะใน สกฺกาฯ
กิริยาบทกัมมวาทก มยา อนภินิหิตกัตตาใน สกฺกา นศัพฺทํ ปฏิวีโสฯ ใน สกฺกา ทฺวิธา
ตติยาวิเสสนะใน กาตุ์ฯ ตุมฺตถกัตตาใน สกฺกา, ตุมฺเห สฺุทธกัตตาใน กโรถฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ทาสสุสฯ สัมปทานใน กโรถ อธิโลกสงคหิ
อวุตตกัมมะใน อกตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรถ ปรโลกสงคหิ อวุตตกัมมะใน กโรถ,
อห สฺุทธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ นิรวเสสฯ
วิเสสนะของ ภตตฺตฺว อวุตตกัมมะใน ทาตุกามาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพฺทํ อากา-
ระ ใน วตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปติฏฐเปตวา สพพ วิเสสนะของ ภตตฺตฺว อวุตตกัมมะใน

ปติภูจเปตฺวา เถรสฺส สามีสัมพันธะใน ปตฺเตจฺจ วิสยาธาระใน ปติภูจเปตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อกาลิ “อหิ สุตฺรกัฏฺฐาใน อสฺสํฯ อาขยาตบทกัฏฺฐาจาก ตุมฺเหหิ อนภิหิต-
กัฏฺฐาใน ทิฏฺฐจ- เอวคัप्พํ อวธารณะเข้ากับ ทิฏฺฐจรมมสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ภาคินีฯ
วิกติกัฏฺฐาใน อสฺสํ” อิติคัप्พํ สรุปะใน ปตฺถนํฯ อวุตตกัมมะใน อกาลิ ฯ

๒๐. เถโร “เอวํ โหตุ”ติ วตฺวา จิตโกว อนุโมทนํ กริตฺวา เอกสฺมี อุกกผาสุกฺกุจฺจาเน
นิสสีทิตฺวา ภาตฺตกิจฺจํ อกาลิ ฯ

เถโร “เอวํ (ตยา ปตฺถิตปตฺถนา) โหตุ”ติ วตฺวา จิตโกว อนุโมทนํ กริตฺวา เอกสฺมี อุกก-
ผาสุกฺกุจฺจาเน นิสสีทิตฺวา ภาตฺตกิจฺจํ อกาลิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอวํ (ตยา ปตฺถิตปตฺถนา) อ.ความ
ปรารธนา อันธอ ปรารธนาแล้ว อย่างนี้ โหตุ จงสำเร็จ” อิติ ดังนี้ จิตโกว ผู้ยืน
แล้วเทียว กริตฺวา กระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา นิสสีทิตฺวา นั่งแล้ว
อุกกผาสุกฺกุจฺจาเน ในที่ที่เป็นที่ผาสูกด้วยน้ำ เอกสฺมี แห่งหนึ่ง อกาลิ ได้กระทำแล้ว
ภาตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตตร ฯ

พระเถระ กล่าวว่า “ขอความปรารธนาที่เธอปรารธนาแล้วอย่างนี้จงสำเร็จ” ผู้ยืนนั้น
แหละ ทำการอนุโมทนา นั่งในที่ที่เป็นที่ผาสูกด้วยน้ำแห่งหนึ่ง ได้ทำภัตตรกิจ

เถโร สุตฺรกัฏฺฐาใน อกาลิฯ อาขยาตบทกัฏฺฐาจาก “ปตฺถิตปตฺถนา สุตฺรกัฏฺฐาใน
โหตุฯ อาขยาตบทกัฏฺฐาจาก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน ปตฺถิต- ตยา อนภิหิตกัฏฺฐาใน
ปตฺถิต-” อิติคัप्พํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จิตโก เอวคัप्พํ อวธารณะเข้า
กับ จิตโกฯ วิเสสณะของ เถโร อนุโมทนํ อวุตตกัมมะใน กริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
นิสสีทิตฺวา เอกสฺมี วิเสสณะของ อุกกผาสุกฺกุจฺจาเนฯ วิสยาธาระใน นิสสีทิตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน อกาลิ ภาตฺตกิจฺจํ อวุตตกัมมะใน อกาลิ ฯ

๒๑. สาปิ นิวตฺติตฺวา ตณฺฑุเล ปรีเยสิตฺวา ภาตฺตํ ปจิ ฯ

สาปิ (ปฺฤณฺณสฺส ภริยา) นิวตฺติตฺวา ตณฺฑุเล ปรีเยสิตฺวา ภาตฺตํ ปจิ ฯ

สาปิ (ปฺฤณฺณสฺส ภริยา) อ.ภรรยา ของนายปฺฤณณะ แม่นั้น นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว

ปริเยสิตวา แสงหาแล้ว ตณฺหุเล ซึ่งข้าวสาร ท. ปจิ หุงแล้ว ภตุตฺ ซึ่งภัตร ๫

ภรรยของนายปฺณณะแม่นั้น กลับแล้ว แสงหาข้าวสารทั้งหลาย หุงภัตรแล้ว

อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สาๆ วิเสสณะของ ภริยาๆ สุธรกัตตาใน ปจิๆ อาชยาตบท กัตตฺวาจาก ปฺณณสฺส สามีสัมพันธะใน ภริยา นิวตฺติตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริเยสิตวา ตณฺหุเล อวุตตกัมมะใน ปริเยสิตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจิ ภตุตฺ อวุตตกัมมะใน ปจิ ๫

๒๒. ปฺณฺโณปิ อทุฏฺเฐกัสมฺมตฺตญฺจํ กสิตฺวา ชิมฺจํ สหิตุํ อสกุโกนฺโต โคณ วิสฺสชฺเชตฺวา เอกํ รุกฺขจฺฉายํ ปวิสิตฺวา มคฺคํ โอโลเกนฺโต นิสิตฺติ ๫

ปฺณฺโณปิ แม อ.นายปฺณณะ กสิตฺวา ไถแล้ว อทุฏฺเฐกัสมฺมตฺตญฺจํ ซึ่งที่มีกิ่งแห่ง กรีสเป็นประมาณ อสกุโกนฺโต ไม่อาจอยู่ สหิตุํ เพื่ออันอดกลั้น ชิมฺจํ ซึ่งความหิว วิสฺสชฺเชตฺวา ปล่อยแล้ว โคณ ซึ่งโค ท. ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว รุกฺขจฺฉายํ สู่เงา ของต้นไม้ เอกํ ต้นหนึ่ง โอโลเกนฺโต นิสิตฺติ นั่งแลดูอยู่แล้ว มคฺคํ ซึ่งหนทาง ๫

แม่นายปฺณณะ ไถทีประมาณครึ่งกรีส ไม่อาจเพื่อจะทนความหิวได้ จึงปล่อยโค ทั้งหลาย เข้าไปสู่เงาต้นไม้ต้นหนึ่ง นั่งแลดูทางอยู่แล้ว

อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปฺณฺโณๆ สุธรกัตตาใน นิสิตฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อทุฏฺเฐกัสมฺมตฺตญฺจํ อวุตตกัมมะใน กสิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสกุโกนฺโต ชิมฺจํ อวุตตกัมมะใน สหิตุํ ตุมฺถถสํปทานใน อสกุโกนฺโตๆ อัปภันตรกิริยาของ ปฺณฺโณ โคณ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา เอกํ วิเสสณะของ รุกฺขจฺฉายํ อวุตตกัมมะใน ปวิสิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺโต มคฺคํ อวุตตกัมมะใน โอโลเกนฺโตๆ อัปภันตรกิริยาของ ปฺณฺโณ ๫

๒๓. อถสฺส ภริยา ภตุตฺ อาทาย คจฺจนานา ตํ ทิสฺวาว “เอส ชิมฺจฺฉาย ปิพิโต มํ โอโลเกนฺโต นิสินฺโน; สเจ มํ ‘อติวีย เข จิรายิตนฺ’ติ ตชฺเชตฺวา ปโตทยญฺจิยา มํ ปหริสฺสติ, มยา กตกมฺมํ นีรตฺถกํ ภวิสฺสติ, ปฏิกจฺเจวสฺส อาโรเจสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา เอวมาห “สามิ อชฺเชกทิวสํ จิตฺตํ ปสาเทหิ, มา มยา กตกมฺมํ นีรตฺถกํ อกาสิ; อหํ หิ ปาโตว เต ภตุตฺ อาหารนฺตี อนฺตรามคฺเค ฅมฺมเสนาปตี ทิสฺวา ตว ภตุตฺ ตสฺส

ทตฺวา ปุณฺ คณฺตุวา ภตฺตํ ปจิตฺวา อาคตา, ปสาเทหิ สามิ จิตฺตุนฺติ ฯ

อถ อสฺส (ปุณฺณสฺส) ภริยา ภตฺตํ อาทาย คจฺจนานา ตํ (ปุณฺณ) ทิสฺวาว “เอโส (สามิโก) ชิมฺมจฺฉาย ปิฬิตโต มํ โอลฺลเกนฺโต นิสินฺโน; สเจ (สามิโก) มํ ‘(ตยา) อติวียฺ เช จิรายิตนฺ’ติ ตชฺเชตฺวา ปโตทยภูจฺฉิยา มํ ปหริสฺสติ, มยา กตกมฺมํ นิริตฺถกํ ภวิสฺสติ, (อหํ) ปฏิกฺกเจว อสฺส (สามิกสฺส) อาโรเจสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา เอวํ อาห “สามิ อชฺช (ตุวํ) เอกทิวสํ จิตฺตํ ปสาเทหิ, (ตุวํ) มา มยา กตกมฺมํ นิริตฺถกํ อกาสิ; อหํ หิ ปาโตว เต ภตฺตํ อาหารนฺตี อนฺตรามคฺเค ฐมฺมเสนาปตี ทิสฺวา ตว ภตฺตํ ตสฺส (ฐมฺมเสนาปติสฺส) ทตฺวา ปุณฺ คณฺตุวา ภตฺตํ ปจิตฺวา อาคตา (อมฺหิ, ตวํ) ปสาเทหิ สามิ จิตฺตุนฺติ ฯ

อถ ครั้นนั้น ภริยา อ.ภรรยา อสฺส (ปุณฺณสฺส) ของนายปุณฺณะนั้น อาทาย ถือเอาแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตฺร คจฺจนานา ไปอยู่ ทิสฺวาว เห็นแล้วเทียว ตํ (ปุณฺณ) ซึ่งนายปุณฺณะนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “เอโส (สามิโก) อ.สามีนั่น ชิมฺมจฺฉาย ปิฬิตโต ผู้อันความหิว บีบคั้นแล้ว โอลฺลเกนฺโต นิสินฺโน นั่งแลดูอยู่แล้ว มํ ซึ่งเรา; สเจ ถ้าว่า (สามิโก) อ.สามี ตชฺเชตฺวา ลูกคามแล้ว มํ ซึ่งเรา อิติ ว่า ‘เช แนะ แม่สาวใช้ (ตยา) อันเธอ จิรายิตํ ประพฤติช้แล้ว อติวีย เกินเปรียบ’ อิติ ดังนี้ ปหริสฺสติ จักตี มํ ซึ่งเรา ปโตทยภูจฺฉิยา ด้วยด้ามแห่งปฏักไซ้รั, มยา กตกมฺมํ อ.กรรม อันเรา กระทำแล้ว นิริตฺถกํ เป็นกรรมมีประโยชน์ออกแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น, (อหํ) อ.เรา อาโรเจสฺสามิ จักบอก อสฺส (สามิกสฺส) แก่สามีนั่น ปฏิกฺกเจว ก่อนนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อชฺช ในวันนี้ (ตุวํ) อ.ท่าน จิตฺตํ ยังจิต ปสาเทหิ จงให้เลื่อมใส เอกทิวสํ ตลอดวันหนึ่ง, (ตุวํ) อ.ท่าน มา อกาสิ อยาได้กระทำแล้ว มยา กตกมฺมํ ซึ่งกรรม อันดิฉัน กระทำแล้ว นิริตฺถกํ ให้เป็นกรรมมีประโยชน์ออกแล้ว; หิ เพราะว่ อหํ อ.ดิฉัน อาหารนฺตี นำมาแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตฺร เต เพื่อท่าน ปาโตว ในเวลาเช้าเทียว ทิสฺวา เห็นแล้ว ฐมฺมเสนาปตี ซึ่งพระธรรมเสนาปตี อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง ทตฺวา ถวายแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตฺร ตว ของท่าน ตสฺส (ฐมฺมเสนาปติสฺส) แก่พระธรรมเสนาปตินั้น คณฺตุวา ไปแล้ว ปจิตฺวา หุงแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตฺร อาคตา เป็นผู้มาแล้ว ปุณฺ อิก (อมฺหิ) ย่อมเป็น, สามิ ข้าแต่ นาย (ตุวํ) อ.ท่าน จิตฺตํ ยังจิต ปสาเทหิ จงให้เลื่อมใส” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น ภรรยาของนายปुณณะนั้น ถือเอาภัตตมาอยู่ เห็นนายปุณณะนั้นเท่านั้น ก็คิดว่า “สามีนั้นถูกความหิวบีบคั้นแล้ว นั่งแลดูเราอยู่แล้ว, ถ้าสามีดูความว่า ‘แม่สาวใช้ เธอประพฤติก้าวเกินเปรียบ’ ดังนี้ จักใช้ตามประดักดีเราไซ้, กรรมที่เราทำแล้ว จักเป็นกรรมที่ไร้ประโยชน์, เราจักบอกแก่สามีนั้นก่อนทีเดียว” ดังนี้ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าแต่นาย ในวันนี้ ท่านจงยังจิตให้เลื่อมใสตลอดวันหนึ่ง, ท่านอย่าได้ทำกรรมที่ดิฉันทำแล้วให้เป็นของไร้ประโยชน์เลย, เพราะว่า ดิฉันเมื่อนำภัตตมาเพื่อท่านแต่เช้าตรู่ พบพระธรรมเสนาบดีในระหว่างทาง จึงถวายภัตตของท่านแก่พระธรรมเสนาบดีนั้น ไปอีก หุงภัตต เป็นผู้มาแล้ว, ข้าแต่นาย ขอท่านจงยังจิตให้เลื่อมใสเถิด”

อถ กาลสัตตมมี ภริยา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสฺสนะของ ปุณฺณสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ภริยา ภตฺตํ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน จจนมานาฯ อัปภันตรกิริยาของ ภริยา ตํ วิเสสฺสนะของ ปุณฺณฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวคฺคํ าวธารณะเข้ากับ ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “เอโส วิเสสฺสนะของ สามีโกฯ สุทธกัตตาใน นิสินฺโนฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ชิมฺมจฺฉาย อนภิหิตกัตตาใน ปิฬิตฺโตฯ วิเสสฺสนะของ สามีโก มํ อวุตตกัมมะใน โอลฺลเกนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สามีโก, สเจคฺคํ ปรักกัปปตฺถะ สามีโก สุทธกัตตาใน ปหริสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มํ อวุตตกัมมะใน ตชฺเชตฺวา ‘เซ อาลปนะ ตยา อนภิหิตกัตตาใน จิรายิตฺตํ กิตฺตบทกาวาจก อติวีย กิริยาวิเสสฺสนะใน จิรายิตฺตํ’ อิตฺติคฺคํ อาการะใน ตชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหริสฺสติ ปโตทฺยญฺญา ภาระใน ปหริสฺสติ มํ อวุตตกัมมะใน ปหริสฺสติ, กตกมฺมํ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มยา อนภิหิตกัตตาใน กต- นิสฺสํ วิกิตกัตตาใน ภวิสฺสติ, อหํ สุทธกัตตาใน อาโรเจสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวคฺคํ าวธารณะเข้ากับ ปฏิกจฺจฯ กิริยาวิเสสฺสนะใน อาโรเจสฺสามิ อสฺส วิเสสฺสนะของ สามีกสฺสฯ สัมปทานใน อาโรเจสฺสามิ” อิตฺติคฺคํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห เอว กิริยาวิเสสฺสนะใน อาห “สามี อาลปนะ อชฺช กาลสัตตมมีใน ปสาเทหิ ตวํ เหตุกัตตาใน ปสาเทหิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก จิตฺตํ การิตกัมมะใน ปสาเทหิ, ตวํ สุทธกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาคฺคํ ปฏฺธิสฺสะใน อกาสิ มยา อนภิหิตกัตตาใน กต- กตกมฺมํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ นิสฺสํ วิกิตกัมมะใน อกาสิ, หิตฺคํ เหตุชฺชตฺถะ อหํ สุทธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวคฺคํ าวธารณะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสัตตมมีใน อหฺรณฺตี เต สัมปทานใน อหฺรณฺตี

ภตต์ อุตตกัมมะใน อาหารตี่ๆ อ้วนันตรกิริยาของ อหิ อนุตรามคฺเค วิสยาธาระ
ใน ทิสฺวา ฌมฺมเสนาปตี อุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา ตว สามิ-
สัมพันธะใน ภตต์ๆ อุตตกัมมะใน ทตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ ฌมฺมเสนาปติสฺสๆ
สัมปทานใน ทตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ปุณฺ กิริยาวิเสสณะใน คนฺตฺวาๆ
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจิตฺวา ภตต์ อุตตกัมมะใน ปจิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคตฺวา
วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, สามิ อาลปนะ ตฺว เหตุกัตตาใน ปสาเทหิๆ อาชยาตบพเหตุ-
กัตตฺวาจก จิตฺตํ การิตกัมมะใน ปสาเทหิ” อิติศัพฺพ สฺรูปะใน เหว ฯ

๒๔. โส “กั วเทสิ ภทฺเท”ติ ปุจฺจิตฺวา ปุณฺ ตมตฺถํ สุตฺวา “ภทฺเท สาธุ วต เต กตํ
มม ภตฺตํ อยฺยสฺส ททมานาย, มยาปิ สฺส อชฺช ปาโตว ทนฺตกฏฺฏจ มุโขทกฏฺจ
ทินฺนุนฺติ ปสนฺนมานโส ตํ วจฺหนํ อภินฺนุทิตฺวา อุตฺตฺเร ลทฺธภตฺตตตาย กิลฺนฺตกาโย
ตสฺสา องฺเก สีสํ กตฺวา นิทฺทํ โอฏฺกมิ ฯ

โส (ปุณฺโณ “ตฺว”) กั (วจฺหนํ) วเทสิ ภทฺเท”ติ ปุจฺจิตฺวา ปุณฺ ตํ อตฺถํ สุตฺวา “ภทฺเท สาธุ
วต เต กตํ มม ภตฺตํ อยฺยสฺส ททมานาย, มยาปิ สฺส (อฺยฺยสฺส) อชฺช ปาโตว ทนฺตกฏฺจ
จ มุโขทกฏฺ จ ทินฺนุนฺติ (วตฺวา) ปสนฺนมานโส ตํ วจฺหนํ อภินฺนุทิตฺวา (อตฺตโน) อุตฺตฺเร (กาลเ)
ลทฺธภตฺตตตาย กิลฺนฺตกาโย ตสฺสา (ภริยาย) องฺเก สีสํ กตฺวา นิทฺทํ โอฏฺกมิ ฯ

โส (ปุณฺโณ) อ.นายปุณฺณนั้น ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท แะนางผู้เจริญ
(ตฺว) อ.เธอ วเทสิ ย่อมกล่าว กั (วจฺหนํ) ซึ่งคำอะไร ?” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ
อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ปุณฺ อีก (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท แะนางผู้เจริญ
สาธุ วต อ.กรรมอันยังประโยชน์ให้สำเร็จหนอ เต อันเธอ ททมานาย ผู้ถวายอยู่
ภตฺตํ ซึ่งภัตฺร มม ของเรา อยฺยสฺส แก่พระคุณเจ้า กตํ กระทำแล้ว, ทนฺตกฏฺจ จ
อ.ไม่เป็นเครื่องชำระซึ่งฟันด้วย มุโขทกฏฺ จ อ.น้ำเป็นเครื่องล้างซึ่งหน้าด้วย มยาปิ
แม้อันเรา ทินฺนํ ถวายแล้ว อุตฺต (อฺยฺยสฺส) แก่พระคุณเจ้านั้น ปาโตว ในเวลาเช้า
เทียว อชฺช ในวันนี้” อิติ ดังนี้ ปสนฺนมานโส ผู้มีใจอันเลื่อมใสแล้ว อภินฺนุทิตฺวา
เพลิดเพลินยั้งแล้ว ตํ วจฺหนํ ซึ่งคำนั้น กิลฺนฺตกาโย มีกายอันเหน็ดเหนื่อยแล้ว อตฺตโน
อุตฺตฺเร (กาลเ) ลทฺธภตฺตตตาย เพราะความที่ แห้งตน เป็นผู้มีภัตฺรอันได้แล้ว ในกาล
มีพระอาทิตย์สูง กตฺวา กระทำแล้ว สีสํ ซึ่งศึรชะ องฺเก บนตัก ตสฺสา (ภริยาย)

ของภรรยาฉัน โอทุกมิ ก้าวลงแล้ว นิทุทำ สู้ความหลับ ฯ

นายปุณณะนั้น ถามว่า “แนะนำผู้เจริญ เธอกล่าวคำอะไร ?” ฟังเนื้อความนั้นซ้ำอีก กล่าวว่ “แนะนำผู้เจริญ กรรมอันยังประโยชน์ให้สำเร็จหนอ ที่เธอผู้ถวายภัตรของเราแก่พระคุณเจ้า ทำแล้ว, ไม่ชำระฟันและน้ำล้างหน้า แม้เราก็กวายเป็นพระคุณเจ้านั้นในเวลาแต่เช้าตรู่ในวันนี้” ผู้มีใจอันเลื่อมใสแล้ว เพลิดเพลินยิ่งแล้วซึ่งคำนั้น มีร่างกายอันเหน็ดเหนื่อยแล้ว เพราะความที่ตนเป็นผู้ได้ภัตรในกาลที่พระอาทิตย์ขึ้นสูงยิ่งแล้ว ทำศิระะบนตักของภรรยาฉัน ก้าวลงแล้วสู้ความหลับ

โส วิเสสณะของ ปุณฺโณ ๑ สุทธกัตตาใน โอทุกมิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภทฺเท อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน วเทสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ก็ วิเสสณะของ วจฺณ ๑ อุตตกัมมะใน วเทสิ” อิตติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา ปุณฺ กิริยาวิเสสณะใน สุตฺวา ตํ วิเสสณะของ อตฺถ ๑ อุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภทฺเท อาลปนะ สาธุ วุตตกัมมะใน กตํ ๑ กิตฺตบทกัมมฺวาจาก วตติศัพท์ อัจฉริยัตถะ เต อนภิหิตกัตตาใน กตํ มม สามีสัมพันธะใน ภตฺต ๑ อุตตกัมมะใน ททมานาย อยฺยสุส สัมปทานใน ททมานาย ๑ วิเสสณะของ เต, ทนฺตกญฺจํ ก็ดี มุโขทกํ ก็ดี วุตตกัมมะใน ทินฺน ๑ กิตฺตบทกัมมฺวาจาก อปีติศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มยา ๑ อนภิหิตกัตตาใน ทินฺนํ อสุส วิเสสณะของ อยฺยสุส ๑ สัมปทานใน ทินฺนํ อชฺช กาลสัตตมียใน ทินฺนํ เอวติศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปาโต ๑ กาลสัตตมียใน ทินฺนํ จ สองติศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ทนฺตกญฺจํ และ มุโขทกํ” อิตติศัพท์ อากาเรใน วตฺวา ๑ ปุพฺพ-กาลกิริยาใน ปสนฺนมานโส ๑ วิเสสณะของ ปุณฺโณ ตํ วิเสสณะของ วจฺณ ๑ อุตตกัมมะใน อภินฺนุทิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อตฺตโน ภาวาหีสัมพันธะใน ลทฺธภตฺตตฺตาย อสุสุเร วิเสสณะของ กาลสัตตมียใน ลทฺธ- ลทฺธภตฺตตฺตาย เหตุใน กิลนฺตกาโย ๑ วิเสสณะของ ปุณฺโณ ตสฺสา วิเสสณะของ ภริยาย ๑ สามีสัมพันธะใน องฺเก ๑ วิสยาธาระใน กตฺวา สีสํ อุตตกัมมะใน กตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอทุกมิ นิทุทำ สัมปาปญฺเีย-กัมมะใน โอทุกมิ ฯ

๒๕. อถสุส ปาโตว กสิตฺตฺถจฺฉานํ ปัสสฺสจฺฉณํ อุปาทาย สพฺพํ รตฺตสฺสวณฺณํ กณฺนิการปฺปพฺราสิ-
วีย โสภมานํ อญฺจาสิ ฯ

อถ อสุส (ปุณณสุส) ปาโตว กสิตฏฺจนํ ปัสฺสุจฺจนฺณํ อุปาทาย สพฺพํ รตฺตสฺวณฺณํ (หุตฺวา) กณฺธิการปฺปฺพรสาสิ วิย โสภมาณํ อฏฺฐาสิ ฯ

อถ ครั้นนั้น อสุส (ปุณณสุส) กสิตฏฺจนํ อ.ที่ อันนายปุณณะนั้น ไถแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว รตฺตสฺวณฺณํ เป็นทองมีสีสุก สพฺพํ ทั้งปวง อุปาทาย เข้าไปถือเอา ปัสฺสุจฺจนฺณํ ซึ่งผงแห่งดินร่วน (หุตฺวา) เป็น โสภมาณํ อฏฺฐาสิ ได้ตั้งงดงามอยู่แล้ว กณฺธิการปฺปฺพรสาสิ วิย รวากะ อ.กองแห่งดอกกรรณิการ ฯ

ครั้งนั้น ที่ที่นายปุณณะนั้นไถแล้วแต่เช้าตรู่ เป็นทองสีสุกทั้งปวง เข้าไปถือเอาผงดินร่วน ได้ตั้งงดงามอยู่แล้ว ดูกองแห่งดอกกรรณิการ

อถ กาลสัตฺตมํ กสิตฏฺจนํ ๑ สุทฺธกัตฺตาใน อฏฺฐาสิ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อสุส วิเสสนะของ ปุณณสุส ๑ จัณฺฐิออนภิทกัตฺตาใน กสิต- เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ปาโต ๑ กาลสัตฺตมํใน กสิตฏฺจนํ ปัสฺสุจฺจนฺณํ อวุตตกัมมะใน อุปาทาย ๑ สมานกาลกิริยา ใน หุตฺวา สพฺพํ วิเสสนะของ รตฺตสฺวณฺณ ๑ วิกิตกัตฺตาใน หุตฺวา ๑ สมานกาลกิริยา ใน โสภมาณํ กณฺธิการปฺปฺพรสาสิ อุปมาลึงคัถะ วิยคัพฺพํ อุปมาโชดกะเข้ากับ กณฺธิการ- ปฺปฺพรสาสิ โสภมาณํ อัปภันตรกิริยาของ กสิตฏฺจนํ ๑

๒๖. โส ปพฺพุโร โอลฺโลกเตว ภาริยมาห “ภทฺเท เอตํ กสิตฏฺจนํ สพฺพํ มม สุวณฺณํ หุตฺวา ปณฺณายติ, กิณฺहु โข เม อติอุสฺสุเร ลทฺธภตฺตตาย อกฺขิณี ภมฺนฺติ”ติ ฯ

โส (ปุณฺโณ) ปพฺพุโร โอลฺโลกเตว ภาริย อาห “ภทฺเท เอตํ (มยา) กสิตฏฺจนํ สพฺพํ มม สุวณฺณํ หุตฺวา ปณฺณายติ, กิณฺहु โข เม (มม) อติอุสฺสุเร (กาเล) ลทฺธภตฺตตาย อกฺขิณี ภมฺนฺติ”ติ ฯ

โส (ปุณฺโณ) อ.นายปุณณะนั้น ปพฺพุโร ตื่นแล้ว โอลฺโลกเตว แลดูแล้ว อาห กล่าว แล้ว ภาริย กะภรรยา อิติ ว่า “ภทฺเท แะนางผู้เจริญ เอตํ (มยา) กสิตฏฺจนํ อ.ที่ อันเรา ไถแล้วนั้น สุวณฺณํ เป็นทอง สพฺพํ ทั้งปวง หุตฺวา เป็น ปณฺณายติ ย่อม ปรากฏ มม แก่เรา, อกฺขิณี อ.นัยน์ตา ท. เม ของเรา ภมฺนฺติ ย่อมหมุ่น (มม) อติอุสฺสุเร (กาเล) ลทฺธภตฺตตาย เพราะความที่ แะงเรา เป็นผู้มีภักตรอันได้แล้ว ในกาล มีพระอาทิตย์อันสูงยิ่ง กิณฺहु โข หรือหนอแล ?” อิติ ดังนี้ ฯ

นายปุณณะนั้น ตื่นแล้ว แลดูแล้ว กล่าวกะภรรยาว่า “เณนางผู้เจริญ ที่ที่เราได้แล้ว นั้นทั้งปวง เป็นทอง ย่อมปรากฏแก่เรา, นัยน์ตาทั้งหลายของเรา ย่อมหมุ่น เพราะความที่เราเป็นผู้มีภักตร์อันได้แล้วในกาลที่พระอาทิตย์ขึ้นสูงยิ่งหรือหนอแล?”

โส วิเสสณะของ ปุณฺณโณ สุทฺธกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปพฺพุโธ วิเสสณะของ ปุณฺณโณ โอลเกตุวา ปพฺพกาลกิริยาใน อาห ภริยํ อภิตกัมมะใน อาห “ภทฺเท อาลปนะ เอตํ วิเสสณะของ กสิตฺถุจํใน ปรณฺยาตติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มยา อนภิตกัตตาใน กสิต- สพฺพํ วิเสสณะของ สุวณฺณํ มม สัมปทานใน ปรณฺยาตติ สุวณฺณํ วิคิตกัตตาใน หุตฺวา สมนกาลกิริยาใน ปรณฺยาตติ, อภฺชิโน สุทฺธกัตตาใน ภมฺนฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กิณฺณํ ปุจฺฉนฺตถะ โชศัพฺทํ วจนาลังการะ เม สามีสัมพันธะใน อภฺชิโน มม ภาวาทิสัมพันธะใน ลทฺธภตฺตตาย อติอุสฺสุเร วิเสสณะของ กาละยํ กาลสํตตมฺมีใน ลทฺธ- ลทฺธภตฺตตาย เหตุโน ภมฺนฺติ” อิตฺติศัพฺทํ อาการะใน อาห ๫

๒๗. [สาปิ] “มยฺหํปิ เอวเมว ปรณฺยาตติ”ติ ๫

[สาปิ ปุณฺณสฺส ภริยา] “(ตํ จานํ) มยฺหํปิ เอวเมว ปรณฺยาตติ”ติ (อาห) ๫

(สาปิ ปุณฺณสฺส ภริยา) อ.ภรรยา ของนายปุณณะ แม่นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตํ จานํ) อ.ที่นั่น ปรณฺยาตติ ย่อมปรากฏ เอวํ เอว อย่างนั้นนั่นเทียว มยฺหํปิ แม่แก่ดิฉัน” อิติ ดังนี้ ๫

ภรรยาของนายปุณณะแม่นั้น กล่าวว่า “ที่นั่น ย่อมปรากฏอย่างนั้นนั่นแหละแม่แก่ดิฉัน”

อปิศัพฺทํ อเปกขตตะเข้ากับ สาฯ วิเสสณะของ ภริยาฯ สุทฺธกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุณฺณสฺส สามีสัมพันธะใน ภริยา “ตํ วิเสสณะของ จานํฯ สุทฺธกัตตาใน ปรณฺยาตติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปิศัพฺทํ อเปกขตตะเข้ากับ มยฺหํฯ สัมปทานใน ปรณฺยาตติ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ เอวํฯ กิริยาวิเสสณะใน ปรณฺยาตติ” อิตฺติศัพฺทํ อาการะใน อาห ๫

๒๘. โส อุฏฺฐาย ตตฺถ คนฺตฺวา เอกํ ปิณฺฑํ คเหตฺวา นงฺคลสีเส ปหริตฺวา สุวณฺณภาวํ
 ฌตฺวา “อโห อยฺยสฺส ฌมฺมเสนาปติสฺส เม ทินฺนทาเนน อชฺชเวย วิปาโก ทสฺสีโต,
 น โข ปน สกฺกา เอตฺตํ ฐนํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปริภุญฺชิตฺฺนติ ภริยาย อากตํ
 ภตฺตปาตี สุวณฺณสฺส ปุเรตฺวา ราชกฺุลํ คนฺตฺวา รมฺญา กโตกาโส ปวิสิตฺวา ราชานํ
 อภิวาเทตฺวา “กึ ตาตา”ติ วุตฺเต, “เทว อชฺช มยา กสิตฺถจฺานํ สพฺพํ สุวณฺณ-
 ภริตเมว หุตฺวา จิตํ, อิํ สุวณฺณํ อหฺราเปตฺุ วฏฺฏตี”ติ ฯ

โส (ปุณฺโณ) อุฏฺฐาย ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา เอกํ ปิณฺฑํ คเหตฺวา นงฺคลสีเส ปหริตฺวา (ตสฺส
 ปิณฺฑทสฺส) สุวณฺณภาวํ ฌตฺวา “อโห อยฺยสฺส ฌมฺมเสนาปติสฺส เม ทินฺนทาเนน อชฺช เวย
 วิปาโก ทสฺสีโต, (มยา) น โข ปน สกฺกา เอตฺตํ ฐนํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปริภุญฺชิตฺฺนติ
 (จินฺเตตฺวา) ภริยาย อากตํ ภตฺตปาตี สุวณฺณสฺส ปุเรตฺวา ราชกฺุลํ คนฺตฺวา รมฺญา กโตกาโส
 ปวิสิตฺวา ราชานํ อภิวาเทตฺวา, “กึ ตาตา”ติ (วจเน รมฺญา) วุตฺเต, “เทว อชฺช มยา
 กสิตฺถจฺานํ สพฺพํ สุวณฺณภริตํ เวย หุตฺวา จิตํ, (ตุเมเหติ ราชปฺริสํ) อิํ สุวณฺณํ อหฺราเปตฺุ
 วฏฺฏตี”ติ (อาห) ฯ

โส (ปุณฺโณ) อ.นายปุณฺณนั้น อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน)
 ในที่นั้น คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปิณฺฑํ ซึ่งก้อน เอกํ ก้อนหนึ่ง ปหริตฺวา ทบแล้ว
 นงฺคลสีเล ที่นอนแห่งใด ฌตฺวา รู้แล้ว (ตสฺส ปิณฺฑทสฺส) สุวณฺณภาวํ ซึ่งความ
 ที่แห่งก้อนนั้น เป็นทอง (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ วิปาโก อ.วิปาก
 เม ทินฺนทาเนน อันทาน อันเรา ถวายแล้ว ฌมฺมเสนาปติสฺส แก่พระธรรมเสนาบดี
 อยฺยสฺส ผู้เป็นพระคุณเจ้า ทสฺสีโต แสดงแล้ว อชฺช เวย ในวันนี้แน่เทียว, ปน ก็
 (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ เอตฺตํ ฐนํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปริภุญฺชิตฺุ เพื่ออัน
 ปกปิด ซึ่งทรัพย์ อันมีประมาณเท่านี้ แล้วจึงใช้สอย” อิติ ดังนี้ ภตฺตปาตี ยังคาดแห่ง
 ภตฺร ภริยาย อากตํ อันอันภรรยานำมาแล้ว ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว สุวณฺณสฺส ด้วย
 ทอง คนฺตฺวา ไปแล้ว ราชกฺุลํ สู่ราชตระกูล รมฺญา กโตกาโส ผู้มีโอกาส อันพระ
 ราชฯ ทรงกระทำแล้ว ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว ราชานํ
 ซึ่งพระราชา, (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “ตาต ดูก่อนพ่อ กึ อ.อะไร?” อิติ
 ดังนี้ (รมฺญา) อันพระราชา วุตฺเต ตรัสแล้ว, (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว
 ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อชฺช ในวันนี้ มยา กสิตฺถจฺานํ อ.ที่ อันข้าพระองค์ ไถ

แล้ว สุวณฺณภริตฺ เอว เป็นที่อันเต็มแล้วด้วยทองนั้นเทียว สพุพฺพํ ทั้งปวง หุตฺวา เป็น จิตฺ ตั้งอยู่แล้ว, (ตุมฺเหติ ราชปฺริสฺ) อิํ สุวณฺณํ อหฺราเปตฺ อ.อัน อัน พระองค์ ทรงยังราชบุรุษ ให้นำมา ซึ่งทองนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

นายปุณฺณะนั้น ลุกขึ้นแล้ว ไปในที่นั้น ถือเอาก่อนๆ หนึ่ง ทบทิ้งอนไถ รู้ความที่ ก้อนนั้นเป็นทอง คิดว่า “โอ วิบากอันทานที่เราถวายแล้วแก่พระธรรมเสนาบดีผู้เป็น พระคุณเจ้า แสดงแล้วในวันนี้แน่แหละ, ก็เราไม่อาจเพื่อจะปกปิดทรัพย์มีประมาณเท่า นี้แล้วใช้สอยได้” ยังเถาคัตถ์ที่ภรรยานำมาแล้ว ให้เต็มด้วยทอง ไปสู่ราชตระกูล ผู้มี โอกาสอันพระราชาทรงทำแล้ว เข้าไปแล้ว ถวายบังคมพระราชาแล้ว, เมื่อพระราชา ตรัสว่า “ดูก่อนพ่อ อะไร?”, กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ในวันนี้ ที่ที่ข้า พระองค์ไถแล้วทั้งปวง เป็นที่อันเต็มแล้วด้วยทองทั้งปวงนั้นเทียวตั้งอยู่แล้ว, การที่ พระองค์ทรงรับสั่งให้นำทองนี้มา ย่อมควร”

โส วิเสสฺนะของ ปุณฺโณสุทฺธกัตตฺตาใน อาหํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฏฺฐจาย ปุพฺพ- กาลกิริยาใน คนฺตฺวา ตตฺถ วิเสสฺนะของ จาเนสุ วิสยาธาระใน คนฺตฺวา ปุพฺพกาล- กิริยาใน คเหตุวา เอกํ วิเสสฺนะของ ปิณฺฑํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ปุพฺพกาล- กิริยาใน ปหริตฺวา นงฺคลสึเส วิสยาธาระใน ปหริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ฃตฺวา ตสฺส วิเสสฺนะของ ปิณฺฑตสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน สุวณฺณภาวํ อวุตตกัมมะใน ฃตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “โอโห อัจฉริยัตตะ วิปาโก วุตตกัมมะใน ทสฺสิโตฏฺฐ กิตฺตบทกัมมวาทก อญฺญตสฺส วิเสสฺนะของ ฐมฺมเสนาปติสฺส สัมปทานใน ทินฺน- เม อนภิตกัตตฺตาใน ทินฺน- ทินฺนทานเนน อนภิตกัตตฺตาใน ทสฺสิโต เอวคัพฺพ อวชารณะ เข้ากับ อชฺชํ กาลสัตตมีใน ทสฺสิโต, ปนคัพฺพ วากยารัมภโชตกะ มยา อนภิตกัตตฺตา ใน สกฺกาฏฺฐ กิริยาบทภาววาทก นคัพฺพ ปฏิเสธะใน สกฺกา ไซคัพฺพ วจนาลังการะ เอตฺตํ วิเสสฺนะของ ฐนํ อวุตตกัมมะใน ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริภุญฺชิตฺตํ ตุมฺมตฺถกัตตฺตาใน สกฺกา” อิติคัพฺพ อาการะใน จินฺเตตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา ใน ปุเรตฺวา ภริยาย อนภิตกัตตฺตาใน อาภตฺตํ วิเสสฺนะของ ภตฺตปาตีฏฺฐ การิตกัมมะใน ปุเรตฺวา สุวณฺณตสฺส จัฏฐิฏฺฐิการะใน ปุเรตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ราชกฺลฺล สัมปาปฺตญิยกัมมะใน คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กโตกาโส รมฺญา อนภิตกัตตฺตาใน กโต- กโตกาโส วิเสสฺนะของ ปุณฺโณ ปวิสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิวาเทตฺวา

ราชานํ อุตตถกัมมะใน อภิเวทเหตุวาทํ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “ตาท อาลปนะ ก็
 ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักขณะใน วุตเตญ ลักขณกิริยา รมณยา อนภิหิต-
 กัตตาใน วุตเต, “เทว อาลปนะ อชช กาลสัตตมีใน จิตํ กสิตฏจानํ สุทธกัตตาใน
 จิตํ กิตตบถกัตตวาทก มยา อนภิหิตกัตตาใน กสิต- สพพํ วิเสสณะของ สุวณฺณภริตํ
 เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ สุวณฺณภริตํ วิกิตกัตตาใน หุตวาทํ สมานกาลกิริยาใน
 จิตํ, อาหาราเปตํ ตุมตถกัตตาใน วฏฏติญ อาชยาตบถกัตตวาทก ตุมเหหิ อนภิหิต-
 กัตตาใน อาหาราเปตํ ราชปุริสํ การิตกัมมะใน อาหาราเปตํ อิทํ วิเสสณะของ สุวณฺณญ
 วิกิตกัตตาใน อาหาราเปตํ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๒๙. “โกสิ ตวนติ ?

(ราชา) “โก อสิ ตวนติ (ปุจฺฉ) ?

(ราชา) อ.พระราชา (ปุจฺฉ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตวํ อ.ท่าน โก เป็นใคร อสิ ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ ๫

พระราชา ตรัสถามว่า “ท่านเป็นใคร ?”

ราชา สุทธกัตตาใน ปุจฺฉญ อาชยาตบถกัตตวาทก “ตวํ สุทธกัตตาใน อสิญ อาชยาต-
 บถกัตตวาทก โก วิกิตกัตตาใน อสิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๓๐. “ปุณฺณโณ นาม อหนฺติ ๫

(ปุณฺณ) “ปุณฺณโณ นาม (อมฺหิ) อหนฺติ (อาห) ๫

(ปุณฺณ) อ.นายปุณณะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.ข้าพระองค์ ปุณฺณ
 นาม เป็นผู้ชื้อว่าปุณณะ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๫

นายปุณณะ กราบทูลว่า “ข้าพระองค์เป็นผู้ชื้อว่าปุณณะ”

ปุณฺณ สุทธกัตตาใน อาหญ อาชยาตบถกัตตวาทก “อหํ สุทธกัตตาใน อมฺหิญ
 อาชยาตบถกัตตวาทก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุณฺณญ วิกิตกัตตาใน อมฺหิ”
 อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๓๑. “กั ปน เต อชฺช กตฺตุนฺติ ?

(ราชา) “กั (กมฺม) ปน เต อชฺช กตฺตุนฺติ (ปฺจุณฺ) ?

(ราชา) อ.พระราชา (ปฺจุณฺ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน กั กั (กมฺม) อ.กรรมอะไร เต อันท่าน กตฺ กระทำแล้ว อชฺช ในวันนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชา ตรัสถามว่า “กักรรมอะไรที่ท่านทำแล้วในวันนี้”

ราชา สุทฺธกัตฺตนาใน ปฺจุณฺ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “ปนศัพฺท วากยารัมภโศตกะ กั วิเสสณะของ กมฺม ๑ วุตตกัมมะใน กตฺ ๑ กิตฺตทกัมมวาก เต อนภิหิตกัตฺตนาใน กตฺ อชฺช กาลสัตตมึใน กตฺ” อิติศัพฺท อากาเรใน ปฺจุณฺ ฯ

๓๒. “ธมฺมเสนาปติสฺส เม อชฺช ปาโถว ทนฺตกฏฺฏจฺจ มุโขทกฏฺจ ทินฺนํ, ภริยายปิ เม มยฺหิ ออาหารณภตฺตํ ตสฺสฺสว ทินฺนุนฺติ ฯ

(ปฺญฺณ) “ธมฺมเสนาปติสฺส เม อชฺช ปาโถว ทนฺตกฏฺฏจฺจ มุโขทกฏฺจ ทินฺนํ, ภริยายปิ เม มยฺหิ ออาหารณภตฺตํ ตสฺสฺสว (ธมฺมเสนาปติสฺส) ทินฺนุนฺติ (อาห) ฯ

(ปฺญฺณ) อ.นายปฺญฺณะ (อาห) กราบทูลแล้ว “ทนฺตกฏฺฏจฺจ อ.ไม่เป็นเครื่องชำระ ซึ่งพันด้วย มุโขทกฏฺจ อ.น้ำเป็นเครื่องล้างซึ่งหน้าด้วย เม อันข้าพระองค์ ทินฺนํ ถวายแล้ว ปาโถว ในเวลาเช้าเทียว อชฺช ในวันนี้ ธมฺมเสนาปติสฺส แก่พระธรรม เสนาบดี, ออาหารณภตฺตํ อ.ภัตรอันภรรยาเข้ามา มยฺหิ เพื่อข้าพระองค์ ภริยายปิ แม้อันภรรยา เม ของข้าพระองค์ ทินฺนํ ถวายแล้ว ตสฺสฺสว (ธมฺมเสนาปติสฺส) แก่พระธรรมเสนาบดีนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

นายปฺญฺณะ กราบทูลว่า “ไม่เป็นเครื่องชำระพันและน้ำล้างหน้า อันข้าพระองค์ถวาย แต่เช้าตรู่ในวันนี้แก่พระธรรมเสนาบดี, ภัตรที่ภรรยานำมาเพื่อข้าพระองค์ แม้ภรรยา ของข้าพระองค์ถวายแล้วแก่พระธรรมเสนาบดีนั้นนั้นแหละ”

ปฺญฺณ สุทฺธกัตฺตนาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “ทนฺตกฏฺฏจฺจ กัดี มุโขทกฏฺจ กัดี วุตตกัมมะใน ทินฺนํ ๑ กิตฺตทกัมมวาก ธมฺมเสนาปติสฺส สัมปทานใน ทินฺนํ เม อนภิหิตกัตฺตนาใน ทินฺนํ อชฺช กาลสัตตมึใน ทินฺนํ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ปาโถ ๑

กาลสัตตมียใน ทิณฺณ, อารณภตฺตํ วุตตกัมมะใน ทิณฺณ, กิตตภกัมมวจาก อปิตฺตํ
 อเปกขิตตะเข้ากับ ภริยาย, อนภิตกัตตาใน ทิณฺณ, เม อนภิตกัตตาใน ทิณฺณ
 มยุหิ สัมปทานใน อารณภตฺตํ, เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากับ ตสฺส, วิเสสณะของ
 ฌมฺมเสนาปติสฺส, สัมปทานใน ทิณฺณ” อิตติคฺคํ อากาเรใน อาห ๕

๓๓. ตํ สุตฺวา ราชานํ “อชฺช เวกิร โภ ฌมฺมเสนาปติสฺส ทิณฺนทาเนน วิปาโก ทสฺสิโต”ติ
 วตฺวานํ “ตาท กิ กโรมิ”ติ ปุจฺฉิ ๕

ตํ (วจนํ) สุตฺวา ราชานํ “อชฺช เวกิร โภ (ปุณฺณ) ฌมฺมเสนาปติสฺส ทิณฺนทาเนน วิปาโก
 ทสฺสิโต”ติ วตฺวานํ “(อหํ) ตาท กิ กโรมิ”ติ ปุจฺฉิ ๕

ราชานํ อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคํานั้น วตฺวานํ ตรัสแล้ว อิติ ว่า
 “โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า วิปาโก อ.วิปาก (ปุณฺณ) ทิณฺนทาเนน
 อันทาน อันนายปุณฺณะ ถวายแล้ว ฌมฺมเสนาปติสฺส แก่พระธรรมเสนาบดี ทสฺสิโต
 แสดงแล้ว อชฺช เวกิ ในวันนี้มันเกี่ยว” อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตาท
 ดูก่อนพ่อ (อหํ) อ.เรา กโรมิ จะกระทำ กิ อย่างไร ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชาทรงสดับคํานั้นแล้วตรัสว่า “ดูก่อนท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า วิปาก อันทานที่นาย
 ปุณฺณะถวายแก่พระธรรมเสนาบดี แสดงแล้วในวันนี้มันแหละ” ตรัสถามว่า “ดูก่อนพ่อ
 เราจะทำอย่างไร ?”

ราชานํ สุตฺวา กัตตาใน ปุจฺฉิ, อาชยาตตภกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ วจนํ, อวุตตกัมมะ
 ใน สุตฺวา, ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวานํ “โภ อาลปนํ กิรคฺคํ อนุสวณฺตตะ เอวคฺคํ
 อวธารณะเข้ากับ อชฺช, กาลสัตตมียใน ทสฺสิโต, วิปาโก วุตตกัมมะใน ทสฺสิโต, กิตตภ
 กัมมวจาก ปุณฺณ, อนภิตกัตตาใน ทิณฺน- ฌมฺมเสนาปติสฺส, สัมปทานใน
 ทิณฺนทาเนน, อนภิตกัตตาใน ทสฺสิโต” อิตติคฺคํ อากาเรใน วตฺวานํ, ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน ปุจฺฉิ “ตาท อาลปนํ อหํ สุตฺวา กัตตาใน กโรมิ, อาชยาตตภกัตตฺวาจาก กิรคฺคํ
 ปุจฺฉนฺตตะ” อิตติคฺคํ อากาเรใน ปุจฺฉิ ๕

๓๔. “พหุ นิ สกฺกสฺส สหฺสฺสานิ ปหิณฺตี วา สุวณฺณํ อาหาราเปถา”ติ ๕

(ปุณฺโณ “ตุมฺเห) พฺุนฺนิ สกฺกสฺสทฺสฺสาณิ ปหิณฺติวฺวา (ราชปฺริเส) สุวณฺณํ อหฺราเปถา”ติ (อาห) ๕

(ปุณฺโณ) อ.นายปุณณะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.พระองค์ ปหิณฺติวฺวา
ส่งไปแล้ว สกฺกสฺสทฺสฺสาณิ ซึ่งพันแห่งเกี่ยวน ท. พฺุนฺนิ มาก (ราชปฺริเส) ยังราชบุรุษท.
อาหาราเปถ จงให้นำมา สุวณฺณํ ซึ่งทอง” อิติ ดังนี้ ๕

นายปุณณะ กราบทูลว่า “ขอพระองค์จงส่งเกี่ยวนหลายพันเล่มไป ให้เหล่าราชบุรุษนำ
ทองมาเถิด”

ปุณฺโณ สุกฺตรกัถฺตาใน อาห ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก “ตุมฺเห เหตุกัถฺตาใน อาหาราเปถ ๕
อาชยฺยาตบทเหตุกัถฺตฺวาจก พฺุนฺนิ วิเสสนะของ สกฺกสฺสทฺสฺสาณิ ๕ อวฺุตตกัถฺมมะใน
ปหิณฺติวฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหาราเปถ ราชปฺริเส การิตกัถฺมมะใน อาหาราเปถ
สุวณฺณํ อวฺุตตกัถฺมมะใน อาหาราเปถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๓๕. ราชฯ สกฺกฺวานิ ปหิณฺติ ๕

ราชฯ อ.พระราชฯ ปหิณฺติ ทรงส่งไปแล้ว สกฺกฺวานิ ซึ่งเกี่ยวน ท. ๕

พระราชฯ ทรงส่งเกี่ยวนทั้งหลายไป

ราชฯ สุกฺตรกัถฺตาใน ปหิณฺติ ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก สกฺกฺวานิ อวฺุตตกัถฺมมะใน ปหิณฺติ ๕

๓๖. ราชปฺริเสสุ “รณฺโณ สนฺตกนฺติ คณฺหนฺเตสุ คหิตคฺคหิตํ มตฺติกาวิ โหติ ๕

ราชปฺริเสสุ “(สุวณฺณํ) รณฺโณ สนฺตกํ (โหติ)” อิติ (วตฺวา) คณฺหนฺเตสุ, (ราชปฺริเสหิ)
คหิตคฺคหิตํ (สุวณฺณํ) มตฺติกาวิ โหติ ๕

ราชปฺริเสสุ ครั้นเมื่อราชบุรุษ ท. (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(สุวณฺณํ) อ.ทอง
สนฺตกํ เป็นของมีอยู่ รณฺโณ ของพระราชฯ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ คณฺหนฺเตสุ
ถือเอาอยู่, (สุวณฺณํ) อ.ทอง (ราชปฺริเสหิ) คหิตคฺคหิตํ อันอันราชบุรุษ ท. ทั้งถือเอา
แล้วทั้งถือเอาแล้ว มตฺติกาวิ เป็นดินเหนียวเทียว โหติ ย่อมเป็น ๕

เมื่อพวกราชบุรุษกล่าวว่า “ทองเป็นสมบัติของพระราชฯ” ถือเอาอยู่, ทองที่พวกราช
บุรุษทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว เป็นดินเหนียวนั้นแหละ

ราชปรีเสสุ ลักษณะใน คณฺหฺนเตสุฏฺฐ ลักษณะกิริยา “สุวณฺณํ สุทฺธกัฏฺฏตาโน โหติ” อาชยาตบทกัฏฺฏตาจก รมฺโฆ สามีสัมพันธะใน สนฺตกัฏฺฏ วิกิตกัฏฺฏตาโน โหติ” อิตติศัพท์ อาการะใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหฺนเตสุ, คหิตคฺคหิตํ วิเสสณะของ สุวณฺณํ ๑ สุทฺธกัฏฺฏตาโน โหติ ๑ อาชยาตบทกัฏฺฏตาจก ราชปรีเสหิ อนภิตกัฏฺฏตาโน คหิตคฺคหิตํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ มตฺติกา ๑ วิกิตกัฏฺฏตาโน โหติ ๑

๓๗. เต คณฺดฺวา รมฺโฆ อาโรเจตฺวา “ตุมฺเหหิ กิณฺติ วตฺวา คหิตนฺติ ปุณฺณจฺา “ตุมฺหากํ สนฺตกนฺติ อาหึสุ ๑

เต (ราชปรีสา) คณฺดฺวา รมฺโฆ อาโรเจตฺวา (รมฺญา) “ตุมฺเหหิ (สุวณฺณ) กิณฺติ วตฺวา คหิตนฺติ ปุณฺณจฺา “(สุวณฺณ อมฺเหหิ ‘สุวณฺณ) ตุมฺหากํ สนฺตกํ (โหติ)” อิติ (วตฺวา คหิต)” อิติ อาหึสุ ๑

เต (ราชปรีสา) อ.ราชบุรุษ ท. เหล่านั้น คณฺดฺวา ไปแล้ว อาโรเจตฺวา กราบทูลแล้ว รมฺโฆ แก่พระราชา (รมฺญา) ปุณฺณจฺา ผู้อันพระราชา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(สุวณฺณ) อ.ทอง ตุมฺเหหิ อันเธอ ท. วตฺวา กล่าวแล้ว กิณฺติ อย่างไร คหิตํ ถือเอาแล้ว” อิติ ดังนี้ (อาหึสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(สุวณฺณ) อ.ทอง (อมฺเหหิ) อันข้าพระองค์ ท. (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(สุวณฺณ) อ.ทอง สนฺตกํ เป็นของมีอยู่ ตุมฺหากํ ของ พระองค์ (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ คหิตํ ถือเอาแล้ว” อิติ ดังนี้ ๑

พวกราชบุรุษเหล่านั้น ไปแล้ว กราบทูลแด่พระราชา ถูกพระราชาตรัสถามว่า “ทอง พวกเรากล่าวว่าอย่างไร ถือเอาแล้ว” ก็กราบทูลว่า “ทอง พวกข้าพระองค์กล่าวว่า ‘ทอง เป็นสมบัติของพระองค์’ ดังนี้ ถือเอาแล้ว”

เต วิเสสณะของ ราชปรีสา ๑ สุทฺธกัฏฺฏตาโน อาหึสุ ๑ อาชยาตบทกัฏฺฏตาจก คณฺดฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจตฺวา รมฺโฆ สัมปทานใน อาโรเจตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุณฺณจฺา รมฺญา อนภิตกัฏฺฏตาโน ปุณฺณจฺา “สุวณฺณํ วุตตกัมมะใน คหิตํ ๑ กิตบทกัมมวจาก ตุมฺเหหิ อนภิตกัฏฺฏตาโน คหิตํ กิณฺติ ปุณฺณจฺา ๑ วตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คหิตํ” อิตติศัพท์ อาการะใน ปุณฺณจฺา ๑ วิเสสณะของ ราชปรีสา “สุวณฺณํ วุตตกัมมะใน คหิตํ ๑ กิตบทกัมมวจาก อมฺเหหิ อนภิตกัฏฺฏตาโน คหิตํ ‘สุวณฺณํ สุทฺธกัฏฺฏตาโน โหติ ๑ อาชยาตบทกัฏฺฏตาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สนฺตกัฏฺฏ วิกิตกัฏฺฏตาโน โหติ” อิตติศัพท์

อาการใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คหิตัง” อิติศัพท์ อาการใน อาหังสุ ฯ

๓๘. “น มยหิ ตาตา สนฺตกั, คจฺจน ‘ปฺณฺณสฺส สนฺตกนฺติ วตุวา คณฺหถาติ ฯ

(ราชา) “น (สุวรรณ) มยหิ ตาตา สนฺตกั (โหติ), (ตุมุเห) คจฺจน, (ตุมุเห) ‘(สุวรรณ) ปฺณฺณสฺส สนฺตกั (โหติ)’ อิติ วตุวา คณฺหถาติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. (สุวรรณ) อ.ทอง สนฺตกั เป็นของมีอยู่ มยหิ ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, (ตุมุเห) อ.เธอ ท. คจฺจน จงไป, (ตุมุเห) อ.เธอ ท. วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(สุวรรณ) อ.ทอง สนฺตกั เป็นของมีอยู่ ปฺณฺณสฺส ของนายปฺณฺณะ (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ คณฺหถ จงถือเอา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราช ตรัสว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย ทองเป็นสมบัติของเรา หามิได้, พวกเธอจงไป, พวกเธอกล่าวว่า ‘ทองเป็นสมบัติของนายปฺณฺณะ’ แล้วจงถือเอาเถิด”

ราชา สุทฺธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ สุวรรณ สุทฺธกัตฺตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ มยหิ สามีสัมพันธะใน สนฺตกัๆ วิทิกัตฺตาใน โหติ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน คณฺหถๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ‘สุวรรณ สุทฺธกัตฺตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปฺณฺณสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺตกัๆ วิทิกัตฺตาใน โหติ’ อิติศัพท์ อาการใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหถ” อิติศัพท์ อาการใน อาห ฯ

๓๙. เต ตถา กรีสุ ฯ

เต (ราชปริสา) ตถา กรีสุ ฯ

เต (ราชปริสา) อ.ราชบุรุษ ท. เหล่านั้น กรีสุ กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ พวกราชบุรุษเหล่านั้น ทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว

เต วิเสสณะของ ราชปริสาๆ สุทฺธกัตฺตาใน กรีสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตถา กิริยา-วิเสสณะใน กรีสุ ฯ

๔๐. คหิตคคหิตํ สุวณฺณเมว อโหสิ ฯ

(เตหิ ราชปฺริเสหิ) คหิตคคหิตํ (สุวณฺณ) สุวณฺณ เอว อโหสิ ฯ

(สุวณฺณ) อ.ทอง (เตหิ ราชปฺริเสหิ) คหิตคคหิตํ อันอันราชบุรุษ ท. เหล่านั้น ทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว สุวณฺณ เอว เป็นทองนั้นเที่ยว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ทองที่พวกราชบุรุษเหล่านั้นทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว ได้เป็นทองทั้งนั้น

คหิตคคหิตํ วิเสสณะของ สุวณฺณ ๑ สุทฐกัตตาใน อโหสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตหิ วิเสสณะของ ราชปฺริเสหิ ๑ อนภิหิตกัตตาใน คหิตคคหิตํ เอวสํพทํ อวธารณะเข้ากับ สุวณฺณ ๑ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๔๑. ตํ สพฺพํ อahrtiva ราชญฺคณ ราชสี อํกํสุ ฯ

(ราชปฺริสา) ตํ สพฺพํ (สุวณฺณ) อahrtiva ราชญฺคณ ราชสี อํกํสุ ฯ

(ราชปฺริสา) อ.ราชบุรุษ ท. อahrtiva นำมาแล้ว ตํ (สุวณฺณ) ซึ่งทองนั้น สพฺพํ ทั้งปวง อํกํสุ ได้กระทำแล้ว ราชสี ให้เป็นกอง ราชญฺคณ ที่เนินแห่งพระราช ฯ

พวกราชบุรุษนำทองนั้นทั้งปวงมาแล้ว ได้ทำให้เป็นกองที่ลานหลวง

ราชปฺริสา สุทฐกัตตาใน อํกํสุ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ กิตฺติ สพฺพํ กิตฺติ วิเสสณะของ สุวณฺณ ๑ อุตตกัมมะใน อahrtiva ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อํกํสุ ราชญฺคณ วิสยาธาระใน อํกํสุ ราชสี วิกติกัมมะใน อํกํสุ ฯ

๔๒. อสตีหตฺตฺพุเพโธ ราชสี อโหสิ ฯ

ราชสี กอง อสตีหตฺตฺพุเพโธ มีศอกแปดสิบเป็นส่วนสูง อโหสิ ได้มีแล้ว ฯ

กอง ได้มีความสูง ๘๐ ศอกแล้ว

อสตีหตฺตฺพุเพโธ วิเสสณะของ ราชสี ๑ สุทฐกัตตาใน อโหสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฯ

๔๓. ราชานาเร สนนฺปิเตตฺวา “อิมสฺมี นนเร อตฺถิ กสฺสจฺจิ เอตฺตํ สุวณฺณนฺติ ?

ราชา นาคเร (ชเน) สนฺนิปาเตตฺวา “อิมสฺมึ นคเร อตฺถิ กสฺสจฺจิ เอตฺตํ สุวณฺณํ (ปฺจฺฉิ) ?

ราชา อ.พระราชา (ชเน) ยังชน ท. นาคเร ผู้อยู่ในนคร สนฺนิปาเตตฺวา ให้ประชุมกันแล้ว (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “สุวณฺณํ อ.ทอง เอตฺตํ มีประมาณเท่านี้ กสฺสจฺจิ ของใครๆ อิมสฺมึ นคเร ในพระนครนี้ อตฺถิ มีอยู่หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชรับสั่งให้ชาวเมืองประชุมกันแล้ว ตรัสถามว่า “ทองมีประมาณเท่านี้ของใครๆ ในพระนครนี้ มีอยู่หรือ ?”

ราชา สุทฺธกัฏฺฐาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก นาคเร วิเสสณะของ ชเนฯ การิตกัมมะใน สนฺนิปาเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฺจฺฉิ “เอตฺตํ วิเสสณะของ สุวณฺณํฯ สุทฺธกัฏฺฐาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก อิมสฺมึ วิเสสณะของ นคเรฯ วิสยาธาระใน สุวณฺณํ กสฺสจฺจิ สามีสัมพันธะใน สุวณฺณํ” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจฺฉิ ฯ

๔๔. “นตฺถิ เทวาทิ”ติ ฯ

(นาครา ชนา “อิมสฺมึ นคเร กสฺสจฺจิ เอตฺตํ สุวณฺณํ) นตฺถิ เทว” อิติ (อาหํสุ) ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (นาครา) ผู้อยู่ในเมือง (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (สุวณฺณํ) อ.ทอง (เอตฺตํ) อันมีประมาณเท่านี้ กสฺสจฺจิ ของใครๆ อิมสฺมึ นคเร ในพระนครนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

ชาวเมือง กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ทองมีประมาณเท่านี้ของใครๆ ในพระนครนี้ ย่อมไม่มี”

นาครา วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกัฏฺฐาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก “เทว อาลปนะ เอตฺตํ วิเสสณะของ สุวณฺณํฯ สุทฺธกัฏฺฐาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัฏฺฐวาจก อิมสฺมึ วิเสสณะของ นคเรฯ วิสยาธาระใน สุวณฺณํ กสฺสจฺจิ สามีสัมพันธะใน สุวณฺณํ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ฯ

๔๕. “กึ ปนฺสฺส ทาทํ วฏฺฏติ”ติ ?

(ราชา “มยา) กึ ปนฺ อสฺส (ปฺณฺณสฺส) ทาทํ วฏฺฏติ” อิติ (ปฺจฺฉิ) ?

(ราชา) อ.พระราช (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน กิ (มยา) กิ อสฺส (ปฺณฺณสฺส) ทาตุ อ.อัน อันเรา ให้ ซึ่งอะไร แก่นายปฺณฺณนั้น วฏฺฐติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราช ตรัสถามว่า “ก็การที่เราให้อะไรแก่นายปฺณฺณนั้น จึงจะควร”

ราชา สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ปนศัพท วากยารัมภโชนทกะ ทาตุ ตุมตถกัตตาใน วฏฺฐติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มยา อนภิหิตกัตตาใน ทาตุ กิ อุตต-
กัมมะใน ทาตุ อสฺส วิเสสณะของ ปฺณฺณสฺสฯ สัมปทานใน ทาตุ” อิติศัพท์ อากาละใน
ปุจฺฉิ ฯ

๔๖. “เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ เทวาทิ”ติ ฯ

(นาคธา ชนา “ตุมเหหิ) เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ (ตสฺส ปฺณฺณสฺส ทาตุ วฏฺฐติ) เทว” อิติ (อาหฺส) ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (นาคธา) ผู้อยู่ในเมือง (อาหฺส) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว
ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตุมเหหิ) เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ (ตสฺส ปฺณฺณสฺส ทาตุ) อ.อัน
อันพระองค์ พระราชทาน ซึ่งฉัตรแห่งเศรษฐี แก่นายปฺณฺณนั้น (วฏฺฐติ) ย่อมควร”
อิติ ดังนี้ ฯ

ชาวเมืองกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ การที่พระองค์พระราชทานฉัตร-
เศรษฐีแก่นายปฺณฺณนั้น จึงควร”

นาคธา วิเสสณะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน อาหฺสฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว
อาลปนะ ทาตุ ตุมตถกัตตาใน วฏฺฐติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตุมเหหิ อนภิหิตกัตตา
ใน ทาตุ เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ อุตตกัมมะใน ทาตุ ตสฺส วิเสสณะของ ปฺณฺณสฺสฯ สัมปทานใน
ทาตุ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหฺส ฯ

๔๗. ราชา “พหุชนเสฏฺฐิ นาม โหตุ”ติ มหฺนเตน โภเคน สทฺธิ ตสฺส เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ
อทาสิ ฯ

ราชา “(ปฺณฺโณ) พหุชนเสฏฺฐิ นาม โหตุ” อิติ (วตฺวา) มหฺนเตน โภเคน สทฺธิ ตสฺส (ปฺณฺณสฺส)
เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ อทาสิ ฯ

ราชา อ.พระราช (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ปฺณฺโณ) อ.นายปฺณณะ พหุชนเสฏฺฐิจิ นาม เป็นผู้ชื่อว่าพหุชนเศรษฐี โหตุ จงเป็น” อิติ ดังนี้ อทาสี ได้พระราชทานแล้ว เสฏฺฐิจิจตุตฺตํ ซึ่งฉัตรแห่งเศรษฐี ตสฺส (ปฺณฺณสฺส) แก่นายปฺณณะนั้น สทฺธิ กับ โภเคน ด้วยโภคะ มหฺนฺเตน กองใหญ่ ฯ

พระราช ตรัสว่า “นายปฺณณะ จงเป็นผู้ชื่อว่าพหุชนเศรษฐี” แล้วได้พระราชทานฉัตร เศรษฐีแก่นายปฺณณะนั้นพร้อมกับโภคะกองใหญ่

ราชา สุทฺธกัฏฺฐาโน อทาสีฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก “ปฺณฺโณ สุทฺธกัฏฺฐาโน โหตุฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ พหุชนเสฏฺฐิจิฯ วิกตีกัฏฺฐาโน โหตุ” อิติศัพทํ อากาเรโน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อทาสี มหฺนฺเตน วิเสสนะ ของ โภเคนฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะโน อทาสี ตสฺส วิเสสนะของ ปฺณฺณสฺสฯ สัมปทานโน อทาสี เสฏฺฐิจิจตุตฺตํ อวุตตกัมมะโน อทาสี ฯ

๔๘. อถ นํ โส อาห “มยํ เทว เอตฺตํ กาลํ ปฺรกุเล วสิมฺหา, วสนฺภูจํ นโ เทธา”ติ ฯ

อถ นํ (ราชานํ) โส (พหุชนเสฏฺฐิจิ) อาห “มยํ เทว เอตฺตํ กาลํ ปฺรกุเล วสิมฺหา, (ตุมฺเห) วสนฺภูจํ นโ เทธ” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น โส (พหุชนเสฏฺฐิจิ) อ.พหุชนเศรษฐีนั้น อาห กราบทูลแล้ว นํ (ราชานํ) กะพระราชนั้น อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. วสิมฺหา อยู่แล้ว ปฺรกุเล ในตระกูลของบุคคลอื่น กาลํ สิ้นกาล เอตฺตํ อันมีประมาณ เท่านั้น, (ตุมฺเห) อ.พระองค์ เทธ ของจงพระราชทาน วสนฺภูจํ ซึ่งที่เป็นที่อยู่ โน แก่ข้าพระองค์ ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พหุชนเศรษฐีนั้น กราบทูลกะพระราชนั้นว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พวก ข้าพระองค์อยู่ในตระกูลอื่น สิ้นกาลมีประมาณเท่านั้น, ขอพระองค์จงพระราชทานที่เป็น ที่อยู่แก่พวกข้าพระองค์เถิด”

อถ กาลสัตตมํ โส วิเสสนะของ พหุชนเสฏฺฐิจิฯ สุทฺธกัฏฺฐาโน อาหฯ อาชยาตบท กัฏฺฐาจาก นํ วิเสสนะของ ราชานํฯ อกถิตกัมมะโน อาห “เทว อาลปนะ มยํ สุทฺธ-

กัตตาใน วสิมहाฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตุตถัง วิเสสณะของ กาลัง อัจฉินตสังโยคะ ใน วสิมहा ปรกฺขเล วิสยาธาระใน วสิมहा, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก วสนฺภูจัน อวุตตกัมมะใน เทถ โน สัมปทานใน เทถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๔๙. “เตนहि ปสฺส, ทกฺขินโต เอส คุมฺโพ ปณฺณายติ, เอตํ หราเปตฺวา เคหํ กาเรहि”ติ ปุราณเสฏฺฐจิสฺส เคหฺมฺจัน อากิขิ ฯ

(ราชา) “เตนहि (ตุว) ปสฺส, ทกฺขินโต เอส คุมฺโพ ปณฺณายติ, (ตุว ปุคฺคํ) เอตํ (คฺมฺพ) หราเปตฺวา (การุ) เคหํ กาเรहि” อิติ (วตฺวา) ปุราณเสฏฺฐจิสฺส เคหฺมฺจัน อากิขิ ฯ

(ราชา) อ.พระราชา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนहि ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน ปสฺส จงดูเถิด, เอส คุมฺโพ อ.พุ่มไม้นั้น ปณฺณายติ ย่อมปรากฏ ทกฺขินโต ในทิศใต้, (ตุว) อ.ท่าน (ปุคฺคํ) ยังบุคคล หราเปตฺวา ให้นำไปแล้ว เอตํ (คฺมฺพ) ซึ่งพุ่มไม้นั้น (การุ) ยังช่าง กาเรहि จงให้กระทำ เคหํ ซึ่งเรือน” อิติ ดังนี้ อากิขิ ตรัสบอกแล้ว เคหฺมฺจัน ซึ่งที่แห่งเรือน ปุราณเสฏฺฐจิสฺส ของเศรษฐีคนเก่า ฯ

พระราชา ตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น ท่านจงดูเถิด, พุ่มไม้นั้น ย่อมปรากฏในทิศใต้, ท่านใช้คนให้นำพุ่มไม้นั้นออกไป แล้วให้ช่างสร้างเรือนเถิด” ตรัสบอกที่แห่งเรือนของเศรษฐีคนเก่า

ราชา สุทธกัตตาใน อากิขิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เตนहि อุโยชนัตถะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน ปสฺสฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, เอส วิเสสณะของ คุมฺโพฯ สุทธกัตตาใน ปณฺณายติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทกฺขินโต วิสยาธาระใน ปณฺณายติ, ตฺวํ เหตุกัตตาใน กาเรहिฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน หราเปตฺวา เอตํ วิเสสณะของ คฺมฺพฯ อวุตตกัมมะใน หราเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรहि การุ การิตกัมมะใน กาเรहि เคหํ อวุตตกัมมะใน กาเรहि” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากิขิ ปุราณเสฏฺฐจิสฺส สามีสัมพันธะใน เคหฺมฺจันฯ อวุตตกัมมะใน อากิขิ ฯ

๕๐. โส ตสฺมี จาเน กติปาเหเนว เคหํ การาเปตฺวา เคหปปเวสนมฺกุลญจ จตฺตมฺกุลญจ เอกโตว กโรนฺโต สตุตฺตาหํ พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ อทาสี ๕

โส (พหูชนเสฏฺฐิ การุ) ตสฺมี จาเน กติปาเหเนว เอว เคหํ การาเปตฺวา เคหปปเวสนมฺกุล จ จตฺตมฺกุล จ เอกโตว กโรนฺโต สตุตฺตาหํ พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ อทาสี ๕

โส (พหูชนเสฏฺฐิ) อ.พหูชนเศรษฐีนั้น (การุ) ยังช่าง การาเปตฺวา ให้กระทำแล้ว เคหํ ซึ่งเรือน กติปาเหเนว เอว โดยวันเล็กน้อยนั้นเที่ยว ตสฺมี จาเน ในที่นั้น กโรนฺโต กระทำอยู่ เคหปปเวสนมฺกุล ซึ่งมณฑลในเพราะอันเข้าไปสู่เรือน จ ด้วย จตฺตมฺกุล ซึ่งมณฑลในเพราะฉัตร จ ด้วย เอกโตว โดยความเป็นอันเดียวกันเที่ยว อทาสี ได้ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมฺขสฺส มีพระพุทธานุเจ้าเป็นประมุข สตุตฺตาหํ ตลอดวันเจ็ด ๕

พหูชนเศรษฐีนั้น ใช้ช่างให้สร้างเรือน โดยวันเล็กน้อยเท่านั้น ในที่นั้น เมื่อทำมณฑลในเพราะการเข้าไปสู่เรือน และฉัตรมณฑล พร้อมกันทีเดียว ได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธานุเจ้าเป็นประมุขตลอดหนึ่งสัปดาห์

โส วิเสสณะของ พหูชนเสฏฺฐิ ๕ สุตฺตกัตตาใน อทาสี ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก การุ การิตกัมมะใน การาเปตฺวา ตสฺมี วิเสสณะของ จาเน ๕ วิสยาธาระใน การาเปตฺวา เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ กติปาเหเนว ๕ ตติยาวิเสสณะใน การาเปตฺวา เคหํ อวุตตกัมมะใน การาเปตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺโต เคหปปเวสนมฺกุล กิตฺติ จตฺตมฺกุล กิตฺติ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต จ สองคัพทํ ปทสมุจยัตตะเข้ากับ เคหปปเวสนมฺกุล และ จตฺตมฺกุล เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ เอกโตว ๕ ตติยาวิเสสณะใน กโรนฺโต ๕ อัปภันตรกิริยาของ พหูชนเสฏฺฐิ สตุตฺตาหํ อัจจันตสังโยคะใน อทาสี พุทฺธปฺปมฺขสฺส วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ๕ สัมปทานใน อทาสี ทานํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๕๑. อถ สฺส (เสฏฺฐิโน) สตุตฺตา ทานานุโมทนํ กโรนฺโต อนุปฺพุทฺธิกถํ กเถสิ ๕

อถ สฺส (เสฏฺฐิโน) สตุตฺตา ทานานุโมทนํ กโรนฺโต อนุปฺพุทฺธิกถํ กเถสิ ๕

อถ ครั้งนั้น สตุตฺตา อ.พระศาสดา กโรนฺโต เมื่อทรงกระทำ ทานานุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนาซึ่งทาน กเถสิ ตรัสแล้ว อนุปฺพุทฺธิกถํ ซึ่งอนุปฺพุทฺธิกถา สฺส (เสฏฺฐิโน)

แก่เศรษฐีนั้น ๆ

ครั้งนั้น พระศาสดาเมื่อทรงทำการอนุโมทนาทาน ตรัสอนุப்புฬิกถาแก่เศรษฐีนั้น

อถ กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อสฺส วิเสสณะของ
เสฏฺฐิโนฯ สัมปทานใน กเถสิ ทานานุโมทน อุตตกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัมภันตริกิริยา
ของ สตุถา อนุப்புฬิกถ อุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๕๒. รมมกถาวสาเน ปุณฺณเสฏฺฐิ จ ภริยา จ สฺส ธีตา จ อุตุตราติ ตโย ชนา
โสตาปนฺนา อเหสุ ฯ

รมมกถาวสาเน “ปุณฺณเสฏฺฐิ จ ภริยา จ สฺส (เสฏฺฐิสฺส) ธีตา จ อุตุตราติ ตโย ชนา
โสตาปนฺนา อเหสุ ฯ

รมมกถาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกรรมกถา ชนา อ.ชน ตโย สาม อิติ
คือ “ปุณฺณเสฏฺฐิ จ อ.เศรษฐีชื่อว่าปุณณะด้วย ภริยา จ อ.ภรรยา ด้วย อุตุตรา
อ.นางอุตุตรา ธีตา ผู้เป็นธิดา สฺส (เสฏฺฐิสฺส) ของเศรษฐีนั้น จ ด้วย” โสตาปนฺนา
เป็นโสตาบัน อเหสุ ได้เป็นแล้ว ฯ

ในเวลาจบกรรมกถา พวกชน ๓ คน คือ “ปุณฺณเศรษฐี ภรรยา และนางอุตุตราผู้เป็น
ธิดาของเศรษฐีนั้น” ได้เป็นโสตาบันแล้ว

รมมกถาวสาเน กาลสัตตมมีใน อเหสุ ตโย วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน อเหสุฯ
อาชยาตบทกัตตวาจก “ปุณฺณเสฏฺฐิ กิติ ภริยา กิติ อุตุตรา กิติ ลิงคัตถะ สฺส
วิเสสณะของ เสฏฺฐิสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ธีตาฯ วิเสสณะของ อุตุตรา จ สามศัพท์
ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ปุณฺณเสฏฺฐิ ภริยา และ สฺส เสฏฺฐิสฺส ธีตา อุตุตรา” อิติศัพท์
สรุปะใน ตโย ชนา โสตาปนฺนา วิกติกัตตาใน อเหสุ ฯ

๕๓. อปรภาเค ราชคหเสฏฺฐิ ปุณฺณเสฏฺฐิโน ธีตรํ อตฺตโน ปุตุตฺสฺส วาเรสิ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ราชคหเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์
วาเรสิ ขอแล้ว ธีตรํ ซึ่งธิดา ปุณฺณเสฏฺฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่าปุณณะ ปุตุตฺสฺส

เพื่อบุตร อุตตโน ของตน ฯ

ภายหลังต่อมา เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์ขอริดาของปुณณเศรษฐี เพื่อบุตรของตน
อปรภาเค กาลสัตตมโน วาเรสิ ราชคหเสฏฺฐิ สุททกัตตาโน วาเรสิ ฯ อาชยาตบพ
กัตตวาจาก ปุณณเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะโน ธีตรัง อุตตกัมมะโน วาเรสิ อุตตโน สามี-
สัมพันธะโน ปุตตสฺสฯ สัมปทานโน วาเรสิ ฯ

๕๔. โส “นาหิ ทสฺสามิ”ติ วตฺวา, “มา เอวํ กโรตุ, เอตฺตํ กาลํ อมฺहे นิสฺสาย
วสนฺเตเนว เต สมฺปตฺติ ลทฺธา, เทตุ เม ปุตฺตสฺส ธีตรนฺติ วุตฺเต, “โส มิจฺฉาทิฏฺฐิโก,
มม ธีตา ตีหิ รตเนหิ วินา วตฺติตุํ น สกฺโกติ, เนวสฺส ธีตรํ ทสฺสามิ”ติ อาห ฯ

โส (ปุณณเสฏฺฐิ) “น อหิ ทสฺสามิ” อิติ วตฺวา, “(เสฏฺฐิ) มา เอวํ กโรตุ, เอตฺตํ กาลํ อมฺहे
นิสฺสาย วสนฺเตเนว เอว เต สมฺปตฺติ ลทฺธา, (เสฏฺฐิ) เทตุ เม ปุตฺตสฺส ธีตรํ” อิติ (วจน
ราชคหเสฏฺฐิโน) วุตฺเต, “โส (ตว ปุตฺโต) มิจฺฉาทิฏฺฐิโก (โหติ), มม ธีตา ตีหิ รตเนหิ วินา
วตฺติตุํ น สกฺโกติ, (อหิ) เนว อสฺส (ตว ปุตฺตสฺส) ธีตรํ ทสฺสามิ” อิติ อาห ฯ

โส (ปุณณเสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีชื่อว่าปุณณะนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.กระผม
น ทสฺสามิ จักไม่ให้” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี มา
กโรตุ ขอจงอย่ากระทำ เอวํ อย่างนี้, สมฺปตฺติ อ.สมบัติ เต อันท่าน เอตฺตํ กาลํ
อมฺहे นิสฺสาย วสนฺเตเนว เอว ผู้อาศัย ซึ่งเรา ท. แล้วจึงอยู่ สิ้นกาล มีประมาณเท่า
นี้นั้นเทียว ลทฺธา ได้แล้ว, (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี เทตุ ขอจงให้ ธีตรํ ซึ่งริดา ปุตฺตสฺส
แก่บุตร เม ของเรา” อิติ ดังนี้ (ราชคหเสฏฺฐิโน) อันเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์
วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โส (ตว ปุตฺโต) อ.บุตร ของท่าน นั้น
มิจฺฉาทิฏฺฐิโก เป็นผู้มีความเห็นผิด (โหติ) ย่อมเป็น, ธีตา อ.ริดา มม ของกระผม
น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ วตฺติตุํ เพื่ออันเป็นไป วินา เว้น รตเนหิ จากระตนะ ท. ตีหิ
สาม, (อหิ) อ.กระผม เนว ทสฺสามิ จักไม่ให้ ธีตรํ ซึ่งริดา อสฺส (ตว ปุตฺตสฺส) แก่
บุตร ของท่าน นั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ปุณณเศรษฐีนั้น กล่าวว่า “กระผมจักไม่ให้”, เมื่อเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์กล่าวว่า
“ขอเศรษฐีจงอย่าทำอย่างนี้, สมบัติที่ท่านผู้อาศัยพวกเราอยู่สิ้นกาลมีประมาณเท่านี้

นั้นแหละ ได้แล้ว, เศรษฐีของจงให้ธิดาแก่บุตรของเรา”, จึงกล่าวว่า “บุตรของท่านนั้นเป็นมัจฉาทิฎฐิ, ธิดาของกรรม ย่อมไม่อาจเพื่อจะเป็นไปเว้นจากพระรัตนตรัยได้, กรรมจักไม่ให้ธิดาแก่บุตรของท่านนั้นนั่นแหละ”

โส วิเสสณะของ ปุณณเสฏฐิๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อหํ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นคฺคํ ปฏฺฐิเสสฺสใน ทสฺสามิ” อิตฺตคฺคํ อากาเรใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “เสฏฐิ สุทธกัตตาใน กโรตุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาคฺคํ ปฏฺฐิเสสฺสใน กโรตุ เอวํ กิริยาวิเสสฺสใน กโรตุ, สมฺปตฺติ วุตตกัมมะใน ลหฺวๆ กิตฺตบทกัมมวาทก เอตฺตํ วิเสสฺสของ กาลํๆ อัจจันตสํโยคเณ นิสฺสาย อมฺเห อวุตตกัมมะใน นิสฺสายๆ สมานกาลกิริยาใน วสนฺเตน เอวคฺคํ อวชารณเณ เข้ากับ วสนฺเตนๆ วิเสสฺสของ เตๆ อนภินิหิตกัตตาใน ลหฺว, เสฏฐิ สุทธกัตตาใน เทตฺถๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เม สามีสัมพันธเณ ปุตฺตสฺสๆ สัมปทานใน เทตฺถ ธีตรํ อวุตตกัมมะใน เทตฺถ” อิตฺตคฺคํ สฺสรุปะใน วจเณๆ ลักษณะใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา ราชคหเสฏฐินา อนภินิหิตกัตตาใน วุตเต, “โส วิเสสฺสของ ปุตฺโตๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตว สามีสัมพันธเณ ปุตฺโต มัจฉาทิฎฐิโก วิกตีกัตตาใน โหติ, ธีตา สุทธกัตตาใน สกฺโกติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธเณ ธีตา ดีหิ วิเสสฺสของ รตเนหิๆ อปาทานใน วินาๆ กิริยาวิเสสฺสใน วตฺติตฺถๆ ตุมฺถถสัมปทานใน สกฺโกติ นคฺคํ ปฏฺฐิเสสฺสใน สกฺโกติ, อหํ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวคฺคํ อวชารณเณเข้ากับ นๆ คคฺคํ ปฏฺฐิเสสฺสใน ทสฺสามิ อสฺส วิเสสฺสของ ปุตฺตสฺส ตว สามีสัมพันธเณ ปุตฺตสฺสๆ สัมปทานใน ทสฺสามิ ธีตรํ อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ” อิตฺตคฺคํ อากาเรใน อาห ๕

๕๕. อถ นํ พหุ เสฏฐิหปติกาทโย กุลปุตฺตา “มา เตน สทฺธิ วิสฺสาสํ ภินฺทิ, เทหิสฺส ธีตรนฺติ ยาจิสฺสุ ๕

อถ นํ (ปุณณเสฏฐิ) พหุ เสฏฐิหปติกาทโย กุลปุตฺตา “(ตว) มา เตน (ราชคหเสฏฐินา) สทฺธิ วิสฺสาสํ ภินฺทิ, (ตว) เทหิ อสฺส (เสฏฐิโน ปุตฺตสฺส) ธีตรนฺติ ยาจิสฺสุ ๕

อถ ครั้งนั้น กุลปุตฺตา อ.กุลบุตร ท. เสฏฐิหปติกาทโย มีเศรษฐีและคฤหบดี เป็นต้น พหุ มาก ยาจิสฺสุ วิงวอนแล้ว นํ (ปุณณเสฏฐิ) ซึ่งเศรษฐีชื่อว่าปุณณะนั้น

อติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน มา ภินฺทึ อย่าทำลายแล้ว วิสฺสาสํ ซึ่งความคั่นเคย สทฺธิ กับ เตน (ราชคหเสฏฺฐิณา) ด้วยเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์นั้น, (ตฺว) อ.ท่าน เทหิ ขอจงให้ ธีตรํ ซึ่งธิดา อสฺส (เสฏฺฐิโน ปุตฺตสฺส) แก่บุตร ของเศรษฐี นั้น” อติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น กุลบุตรทั้งหลายมีเศรษฐีและคฤหบดีเป็นต้นจำนวนมาก วิงวอนกะป้อนเศรษฐีนั้นว่า “ท่านอย่าทำลายความคั่นเคยกับด้วยเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์นั้นเลย, ท่านจงให้ธิดาแก่บุตรของเศรษฐีนั้นเถิด”

อถ กาลสัตตมํ พหุ กิตฺติ เสฏฺฐิณฺหปติกาทโย กิตฺติ วิเสสนะของ กุลปุตฺตาฯ สทฺธกัตฺตาใน ยาจิสฺสฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ ปุณฺณเสฏฺฐิฯ อภิตกัมมะใน ยาจิสฺส “ตฺว สทฺธกัตฺตาใน ภินฺทึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มาศัप्พํ ปฏฺิเสระใน ภินฺทึ เตน วิเสสนะของ ราชคหเสฏฺฐิณาฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน วิสฺสาสํฯ อวุตตกัมมะใน ภินฺทึ, ตฺว สทฺธกัตฺตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺส เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน ปุตฺตสฺสฯ สัมปทานใน เทหิ ธีตรํ อวุตตกัมมะใน เทหิ” อติศัप्พํ อาการะใน ยาจิสฺส ฯ

๕๖. โส เตสํ วจนํ สมปฏฺิจจิตฺวา อาสาพหฺพุณฺณมายํ ธีตรํ อทาสิ ฯ

โส (ปุณฺณเสฏฺฐิ) เตสํ (กุลปุตฺตานํ) วจนํ สมปฏฺิจจิตฺวา อาสาพหฺพุณฺณมายํ ธีตรํ อทาสิ ฯ

โส (ปุณฺณเสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีชื่อว่าปุณฺณะนั้น สมปฏฺิจจิตฺวา รับพร้อมแล้ว วจนํ ซึ่งคำ เตสํ (กุลปุตฺตานํ) ของกุลบุตร ท. เหล่านั้น อทาสิ ได้ให้แล้ว ธีตรํ ซึ่งธิดา อาสาพหฺพุณฺณมายํ ในดีถีเป็นที่เต็มแห่งเดือนอาสาฬหะ ฯ

ปุณฺณเศรษฐีนั้น รับคำของกุลบุตรเหล่านั้น ได้ให้ธิดาในดีถีวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ

โส วิเสสนะของ ปุณฺณเสฏฺฐิฯ สทฺธกัตฺตาใน อทาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตสํ วิเสสนะของ กุลปุตฺตานํฯ สามีสัมพันธะใน วจนํฯ อวุตตกัมมะใน สมปฏฺิจจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสิ อาสาพหฺพุณฺณมายํ กาลสัตตมํใน อทาสิ ธีตรํ อวุตตกัมมะใน อทาสิ ฯ

๕๗. สา ปติกุลํ คตกาลโต ปฏฺุจาย ภิกฺขุํ วา ภิกฺขุณี วา อุปลงฺกมิตฺถํ ทานํ วา ทาตุํ

ธมฺมํ วา โสตุํ นาลตฺถ ฯ

สา (ธิดา) ปตฺติกฺลํ คตฺกาลโต ปฏฺจาย ภิกฺขุํ วา ภิกฺขุณีํ วา อุปสงฺกมิตฺตํ ทานํ วา ทาตุํ ธมฺมํ
วา โสตุํ น อลตฺถ ฯ

สา (ธิดา) อ.ธิดานั้น น อลตฺถ ไม่ได้ได้แล้ว อุปสงฺกมิตฺตํ เพื่ออันเข้าไปหา ภิกฺขุ
ซึ่งภิกษุ วา หรือวา ภิกฺขุณี ซึ่งภิกษุณี วา หรือ วา หรือว่า ทาตุํ เพื่ออันถวาย
ทานซึ่งทาน วา หรือว่า โสตุํ เพื่ออันฟัง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ปฏฺจาย จำเดิม คตฺกาลโต
แต่กาลเป็นที่ไปแล้ว ปตฺติกฺลํ สู่ตระกูลแห่งสามิ ฯ

ธิดานั้น ไม่ได้แล้วเพื่อจะเข้าไปหาภิกษุหรือว่าภิกษุณี เพื่อจะถวายทานหรือว่าเพื่อจะ
ฟังธรรม จำเดิมแต่กาลเป็นที่ไปแล้วสู่ตระกูลสามิ

สา วิเสสณะของ ธิดา ๆ สุทฺธกัตตาใน อลตฺถ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ปตฺติกฺลํ สัมปาปฺถนีย-
กัมมะใน คตฺกาลโต ๆ อปาทานใน ปฏฺจาย ๆ กิริยาวิเสสณะใน อลตฺถ ภิกฺขุํ กิตฺติ ภิกฺขุณี
กิตฺติ อุตฺตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺตํ วา ศัพท์ ปทวิกปฺปตฺถะเข้ากับ ภิกฺขุํ และ ภิกฺขุณี
อุปสงฺกมิตฺตํ กิตฺติ ทาตุํ กิตฺติ โสตุํ กิตฺติ ตุมตฺถสัมปทานใน อลตฺถ ทานํ อุตฺตตกัมมะใน
ทาตุํ ธมฺมํ อุตฺตตกัมมะใน โสตุํ นศัพท์ ปฏฺวิเสระใน อลตฺถ วา สามศัพท์ ปทวิกปฺปตฺถะ
เข้ากับ ภิกฺขุํ วา ภิกฺขุณี อุปสงฺกมิตฺตํ ทานํ ทาตุํ และ ธมฺมํ โสตุํ ฯ

๕๘. เหวํ อทฺตฺติเยสุ มาเสสุ วิตฺตวตฺเตสุ สา สฺนฺติเก จิตฺตํ ปริจาริกํ ปุจฺฉิ “อิทานิ กิตฺตํ
อนฺโตวสุสฺส อวสิฏฺฐจฺนฺติ ?

เหวํ อทฺตฺติเยสุ มาเสสุ วิตฺตวตฺเตสุ, สา (ธิดา) สฺนฺติเก จิตฺตํ ปริจาริกํ ปุจฺฉิ “อิทานิ กิตฺตํ
อนฺโตวสุสฺส อวสิฏฺฐจฺนฺติ ?

มาเสสุ ครั้นเมื่อเดือน ท. อทฺตฺติเยสุ ที่สามด้วยทั้งกิ่ง วิตฺตวตฺเตสุ เป็นไปล่วงวิเศษ
แล้ว เหวํ อย่างนี้, สา (ธิดา) อ.ธิดานั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว ปริจาริกํ ซึ่งหญิงผู้รับใช้
จิตฺตํ ผู้ยื่นแล้ว สฺนฺติเก ในที่ใกล้ อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ อนฺโตวสุสฺส อ.ภายในแห่ง
กาลฝน กิตฺตํ มีประมาณเท่าไร อวสิฏฺฐฺ์ เหลือลงแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

เมื่อ ๒ เดือนครั้งผ่านไปแล้วยังนี้, ธิดานั้น ถามหญิงผู้รับใช้ผู้นั้นในที่ใกล้ว่า “ในกาลนี้

ภายในพรรษาเหลือประมาณเท่าไร ?”

อหุณฺณติเยสุ วิเสสฺสํของ มาเสสุญฺญํ ลักษณะใน วิตฺติวตฺเตสุญฺญํ ลักษณะกิริยา เหวํ กิริยา-
วิเสสฺสํใน วิตฺติวตฺเตสุ, สา วิเสสฺสํของ ฐิตาญฺญํ สุกฺกตฺตาใน ปุจฺฉิญฺญํ อาชยาตบพ
กัตตฺวาจาก สนฺตึเก วิสยาธาระใน จิตฺตํ วิเสสฺสํของ ปริจาริกํ อนุตฺตกัมมํใน ปุจฺฉิ
“อิทานิ กาลสํตตมึใน อวสิญฺญํ กิตฺตํ วิเสสฺสํของ อนุโตวสุสํญํ สุกฺกตฺตาใน อวสิญฺญํ
กิตฺตพกัตตฺวาจาก” อิติศัพฺพํ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๕๙. “อหุณฺมาโส อยุเย”ติ ฯ

(สา อิตฺถิ) “อหุณฺมาโส (อวสิญฺญํ) อยุเย”ติ (อาห) ฯ

(สา อิตฺถิ) อ.หุณฺณํ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยุเย ข้าแต่แม่เจ้า อหุณฺมาโส
อ.กึ่งแห่งเดือน (อวสิญฺญํ) เหลือลงแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

หุณฺณํ กล่าวว่า “ข้าแต่แม่เจ้า ครึ่งเดือนเหลือลงแล้ว”

สา วิเสสฺสํของ อิตฺถิญฺญํ สุกฺกตฺตาใน อาห าชยาตบพกัตตฺวาจาก “อยุเย อาลปนะ
อหุณฺมาโส สุกฺกตฺตาใน อวสิญฺญํ กิตฺตพกัตตฺวาจาก” อิติศัพฺพํ อากาเรใน อาห ฯ

๖๐. สา ปิตุ สาสนํ ปหิณฺนิ “กสฺมา มํ เอวฺรุเป พนฺธนาคาเร ปกฺขิปีสุ ? วรํ มํ ลกฺขณาทฺ
กตฺวา ปเรสํ ทาสี สาเวตฺถุ, น เอวฺรุปสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิกุลฺลสฺส ทาตุํ [วรํ], อาคตฺกาลโต
ปฏฺจาย ภิกฺขุทสฺสนาทิสฺส เอกํปิ ปุณฺณํ กาทุมํ น ลภามิ”ติ ฯ

สา (ฐิตา) ปิตุ สาสนํ ปหิณฺนิ “(มาตาปิตโร) กสฺมา มํ เอวฺรุเป พนฺธนาคาเร ปกฺขิปีสุ ? วรํ
(โหติ มาตาปิตฺตฺติ) มํ ลกฺขณาทฺ กตฺวา (ปคฺคณํ) ปเรสํ (ชนานํ) ทาสี สาเวตฺถุ, น (มาตาปิตฺตฺติ
มํ) เอวฺรุปสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิกุลฺลสฺส ทาตุํ [วรํ] (โหติ, อหํ) อาคตฺกาลโต ปฏฺจาย ภิกฺขุทสฺสนาทิสฺส
(ปุณฺณเวสฺส) เอกํปิ ปุณฺณํ กาทุมํ น ลภามิ”ติ (ฌาปนเหตุกํ) ฯ

สา (ฐิตา) อ.ธิดานัน ปหิณฺนิ ส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งชาวสาสน์ ปิตุ แก่บิดา (ฌาปน-
เหตุกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. ปกฺขิปีสุ ใส่เข้าไป
แล้ว มํ ซึ่งดิฉัน พนฺธนาคาเร ในเรือนจำ เอวฺรุเป อันมีอย่างนี้เป็นรูป กสฺมา

เพราะเหตุอะไร ? มาตาปิตุหิ) มํ ลกฺขณาทํ กตฺวา (บุคคล) ประสํ (ชนาน) ทาสี สาเวตุํ อ.อัน อันมารดาและบิดา ท. กระทำ ซึ่งดิฉัน ให้เป็นผู้มีลักษณะอันขจัดแล้ว แล้วจึงยังบุคคลให้ได้ฟัง ว่าเป็นทาสี ของชน ท. เหล่าอื่น วรํ เป็นกิริยาประเสริฐ (โหติ) ย่อมเป็น, (มาตาปิตุหิ มํ) เอวรูปสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิกลุสฺส ทาตุํ อ.อัน อันมารดาและบิดา ท. ให้ ซึ่งดิฉัน แก่ตระกูลผู้มีความเห็นผิด ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป วรํ เป็นกิริยาอันประเสริฐ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, (อหํ) อ.ดิฉัน น ลกฺขณํ ย่อมไม่ได้ กาคตุํ เพื่ออันกระทำให้ ภิภุขุทสฺสนาทิสฺส (บุญเยสุ) เอกํปิ ปญฺญํ ซึ่ง- ในบุญ ท. มีการเห็นซึ่งภิกษุเป็นต้นหนา -บุญ แม้อย่างหนึ่ง ปญฺญาย จํเฒิม อาคตกาลโต แต่กาลเป็นที่มาแล้ว” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

ธิดานั้น ส่งข่าวสาส์นไปแก่บิดามารดาให้รู้ว่า “มารดาบิดาทั้งหลาย ใส่ดิฉันเข้าไปในเรือนจำอันเห็นปานนี้ เพราะเหตุอะไร ? การที่มารดาบิดาทั้งหลายทำดิฉันให้เป็นผู้มีลักษณะอันถูกกำจัดแล้วให้ได้ยินว่าเป็นนางทาสีของชนเหล่าอื่น เป็นสิ่งประเสริฐ, การที่มารดาบิดาทั้งหลายให้ดิฉันแก่ตระกูลมิจฉาทิฏฐิอันเห็นปานนี้ เป็นสิ่งไม่ประเสริฐเลย, ดิฉันยอมไม่ได้เพื่อจะทำบุญแม้อย่างหนึ่งในบรรดาบุญทั้งหลายมีการเห็นภิกษุเป็นต้นเลย จํเฒิมแต่กาลเป็นที่มาแล้ว” ดังนี้เป็นเหตุ

สา วิเสสณะของ ธีตาฯ สุทฺธกัตตาใน ปหิณฺญ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปิตุ สัมปทานใน ปหิณฺญ สาสนํ อุตฺตกัมมะใน ปหิณฺญ “มาตาปิตโร สุทฺธกัตตาใน ปกฺขิปีสุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุใน ปกฺขิปีสุ มํ อุตฺตกัมมะใน ปกฺขิปีสุ เอวรูป วิเสสณะของ พนฺธนาคาเรฯ วิสยาราระใน ปกฺขิปีสุ ? สาเวตุํ ตุมฺถกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก วรํ วิกิตกัตตาใน โหติ มาตาปิตุหิ อนภิตกัตตาใน สาเวตุํ มํ อุตฺตกัมมะใน กตฺวา ลกฺขณาทํ วิกิตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สาเวตุํ ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน สาเวตุํ ประสํ วิเสสณะของ ชนानํฯ สามีสัมพันธะใน ทาสีฯ สัมภาวนาใน สาเวตุํ, ทาตุํ ตุมฺถกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก นศฺพํ ปฏฺฐิเสธนัตถะ มาตาปิตุหิ อนภิตกัตตาใน ทาตุํ มํ อุตฺตกัมมะใน ทาตุํ เอวรูปสฺส วิเสสณะของ มิจฺฉาทิฏฺฐิกลุสฺสฯ สัมปทานใน ทาตุํ วรํ วิกิตกัตตาใน โหติ, อหํ สุทฺธกัตตาใน ลกฺขณํฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อาคตกาลโต อปาทานใน ปญฺญายฯ กิริยาวิเสสณะใน ลกฺขณํ ภิภุขุทสฺสนาทิสฺส วิเสสณะของ ปุญฺญเยสุฯ นิทธารณะใน เอกํปิ ปญฺญํ อปีศัพทํ

อเปกขัตถะเข้ากับ เอกัง วิเสสนะของ ปุณณัง นิทธารณียะและอวุตตกัมมะใน กาตุ้ง ตุมัตถสัมปทานใน ลกามิ นัตถ์ ปฏีเสธะใน ลกามิ” อิติศัพท์ สรุปะใน ฌาปนเหตุกัฏฏ กิริยาวิเสสนะใน ปหิณิ ฯ

๖๑. อถ สสุสา ปิตา “ทุกุชิตา วต เม ฐิตา”ติ อนตฺตมณฺตํ ปเวเทตฺวา ปณฺจทส กหาปณ-
สทฺสฺสาณิ เปเสสิ “อิมสฺมี นคเร สิริมา นาม คณิกา อตฺถิ, ‘เทวสิกํ สทฺสฺสํ
คณฺหาติ อิเมหิ กหาปณฺเหติ ตํ อาเนตฺวา สามิกสฺส ปาทปริจาริกํ กตฺวา สยํ
ปญฺญานิ กโรตฺถ”ติ ฯ

อถ สสุสา (อุตฺตราย) ปิตา “ทุกุชิตา วต (โหติ) เม ฐิตา”ติ (วตฺวา ปุคฺคํ อตฺตโน)
อนตฺตมณฺตํ ปเวเทตฺวา ปณฺจทส กหาปณสทฺสฺสาณิ เปเสสิ “อิมสฺมี นคเร สิริมา นาม คณิกา
อตฺถิ, (อุตฺตรา ‘ตฺวํ) เทวสิกํ สทฺสฺสํ คณฺหาติ (วตฺวา) อิเมหิ กหาปณฺเหติ ตํ (สิริมํ) อาเนตฺวา
สามิกสฺส ปาทปริจาริกํ กตฺวา สยํ ปญฺญานิ กโรตฺถ”ติ (วจเนน) ฯ

อถ ครั้งนั้น ปิตา อ.ปิตา สสุสา (อุตฺตราย) ของนางอุตฺตรานั้น (วตฺวา) กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “ฐิตา อ.ธิดา เม ของเรา ทุกุชิตา วต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความทุกข์หนอ
(โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคํ) ยังบุคคล ปเวเทตฺวา ให้รู้แล้ว (อตฺตโน)
อนตฺตมณฺตํ ซึ่งความที่ แห้งตน เป็นผู้มิใช่ของตน เปเสสิ ส่งไปแล้ว กหาปณ-
สทฺสฺสาณิ ซึ่งพันแห่งกหาปณะ ท. ปณฺจทส สิบห้า (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า
“คณิกา อ.หญิงโสเภณี สิริมา นาม ชื่อว่าสิริมา อตฺถิ มีอยู่ อิมสฺมี นคเร ในเมือง
นี้, (อุตฺตรา) อ.นางอุตฺตรา (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(ตฺวํ) อ.เธอ คณฺห จงถือ
เอา สทฺสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ เทวสิกํ ทุกๆ วัน’ อิติ ดังนี้ อาเนตฺวา นำมาแล้ว ตํ
(สิริมํ) ซึ่งนางสิริมานั้น อิเมหิ กหาปณฺเหติ ด้วยกหาปณะ ท. เหล่านี้ กตฺวา กระทำ
แล้ว ปาทปริจาริกํ ให้เป็นหญิงรับใช้ใกล้เท้า สามิกสฺส ของสามี กโรตฺถ จงกระทำ
ปญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. สยํ ด้วยตนเอง” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น ปิตาของนางอุตฺตรานั้น กล่าวว่า “ธิดาของเราเป็นผู้ถึงความทุกข์หนอ” แล้ว
ยังบุคคลให้ความที่ตนเป็นผู้เสียใจ ส่งทรัพย์ ๑๕,๐๐๐ กหาปณะไปด้วยคำว่า “หญิง
แพศยาชื่อว่าสิริมา มีอยู่ในเมืองนี้, นางอุตฺตรากล่าวว่า ‘เธอจงถือเอาทรัพย์ ๑,๐๐๐
ทุกๆ วัน’ ดังนี้ นำนางสิริมานั้นมาด้วยกหาปณะเหล่านี้ ทำให้เป็นหญิงรับใช้ใกล้เท้า

ของสามี จงทำบุญทั้งหลายด้วยตนเองเถิด”

อถ กาลสัตตมี ปีตา สุทรกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสุสา วิเสสนะของ
อุตุตรรายฯ สามีสัมพันธะใน ปีตา “ธิดา สุทรกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
ทุกขิตา วิกติกัตตาใน โหติ วัตคัพพ์ สังเวคัตถะ เม สามีสัมพันธะใน ธิดา” อิติคัพพ์
อาการะใน วตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปเวเทตุวา ปุคคัลล การิตกัมมะใน ปเวเทตุวา
อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน อนตตมนตฺตฯ อตุตตกัมมะใน ปเวเทตุวฯ ปุพพกาลกิริยา
ใน เปเสสิ ปรญจทส วิเสสนะของ กหาปณสหสุสานิฯ อตุตตกัมมะใน เปเสสิ “นามคัพพ์
สัญญาโชตกะเข้ากับ สิริมาฯ วิเสสนะของ คณิกาฯ สุทรกัตตาใน อตุติฯ อาชยาตบท
กัตตุวจาก อิมสมฺม วิเสสนะของ นครเยฯ วิสยาธาระใน อตุติ, อุตุตรา สุทรกัตตาใน
กโรตุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ‘ตุว สุทรกัตตาใน คณฺหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
เทวสิก กิริยาวิเสสนะใน คณฺห สหสฺส อตุตตกัมมะใน คณฺห’ อิติคัพพ์ อาการะใน
วตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนตุวา อิมเห วิเสสนะของ กหาปณเหฯ กระณะใน
อาเนตุวา ตํ วิเสสนะของ สิริมฺมฯ อตุตตกัมมะใน อาเนตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน กตุวา
สามีกสฺส สามีสัมพันธะใน ปาทปริจาริกํฯ อตุตตกัมมะใน กตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน
กโรตุ สยฺ กระณะใน กโรตุ ปุณฺณานิ อตุตตกัมมะใน กโรตุ” อิติคัพพ์ สรุปะใน วจเนนฯ
กระณะใน เปเสสิ ฯ

๖๒. สา สิริมํ ปกุโกสาเปตุวา “สหยาเย อิมะ กหาปณะ คเหตุวา อิมํ อฑฺฒมาสํ ทว
สหยาเก ปริจราหิ”ติ อาห ฯ

สา (อุตุตรา ปุคคัลล) สิริมํ ปกุโกสาเปตุวา “(ตุว) สหยาเย อิมะ กหาปณะ คเหตุวา อิมํ
อฑฺฒมาสํ ทว สหยาเก ปริจราหิ”ติ อาห ฯ

สา (อุตุตรา) อ.นางอุตตรานั้น (ปุคคัลล) ยังบุคคล ปกุโกสาเปตุวา ให้เรียกแล้ว
สิริมํ ซึ่งนางสิริมา อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สหยาเย เนหฺมฺยสหยา (ตุว) อ.ท่าน
คเหตุวา รับเอาแล้ว อิมะ กหาปณะ ซึ่งกหาปณะ ท. เหล่านี้ ปริจราหิ จงปรนนิบัติ
สหยาเก ซึ่งสหยา ทว ของท่าน อิมํ อฑฺฒมาสํ สิ้นกิ่งแห่งเดือนนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางอุตตรานั้น ให้คนเรียกนางสิริมา กล่าวว่า “เนหฺมฺยสหยา ท่านรับเอากาณปะ
เหล่านี้แล้ว จงปรนนิบัติสหยาของท่าน สิ้นครั้งเดือนนี้เถิด”

สา วิเสสนะของ อุตตาราฯ สุธรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุคฺคสฺ การิต-
กัมมะใน ปกโกสาเปตฺวา สิริมฺ อุตตกัมมะใน ปกโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อาห “สหยาเก อาลปนะ ตฺวํ สุธรกัตตาใน ปริจราหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิเม
วิเสสนะของ กหาปเณฯ อุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริจราหิ อิมํ
วิเสสนะของ อหฺมมาสํฯ อัจจันตสังโยคะใน ปริจราหิ ตว สามีสัมพันธะใน สหายกํฯ
อุตตกัมมะใน ปริจราหิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๖๓. สา “สาธฺ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

สา (สิริมา) “สาธฺ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

สา (สิริมา) อ.นางสิริมานั้น สมฺปฏฺิจฺฉิ รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺ อ.ดีละ” อิติ
ดังนี้ ฯ

นางสิริมานั้น รัปพร้อมแล้วว่า “ได้ละ”

สา วิเสสนะของ สิริมาฯ สุธรกัตตาใน สมฺปฏฺิจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “สาธฺ
สมฺปฏฺิจฺฉนัตถลึงคัตถะ” อิตติศัพท์ อาการะใน สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

๖๔. สา ตํ อาทาย สามิกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา, เตนฺ สิริมํ ทิสฺวา “กึ อิท”นฺติ วุตฺเต,
“สามิ อิมํ อหฺมมาสํ มม สหายิกา ตุมฺहे ปริจฺรตฺ, อหํ ปน อิมํ อหฺมมาสํ
ทานญฺเจว ทาตุกามา ฆมฺมญฺจ โสตุกามา”ติ อาห ฯ

สา (อุตฺตรา) ตํ (สิริมํ) อาทาย สามิกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา, เตนฺ (สามิเกน) สิริมํ ทิสฺวา
“กึ อิท (การณฺ)” อิติ (วจเน) วุตฺเต, “สามิ อิมํ อหฺมมาสํ มม สหายิกา ตุมฺहे ปริจฺรตฺ,
อหํ ปน อิมํ อหฺมมาสํ ทานํ เจว ทาตุกามา ฆมฺมํ จ โสตุกามา (อมฺหิ)” อิติ อาห ฯ

สา (อุตฺตรา) อ.นางอุตฺตรานั้น อาทาย พาเอาแล้ว ตํ (สิริมํ) ซึ่งนางสิริมานั้น
คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สามิกสฺส ของสามิ, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า
“อิท (การณฺ)” อ.เหตุนี้ ก็ อะไร” อิติ ดังนี้ เตนฺ (สามิเกน) อันสามินั้น ทิสฺวา เห็น
แล้ว สิริมํ ซึ่งนางสิริมา วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย
สหายิกา อ.หญิงสหาย มม ของดิฉัน ปริจฺรตฺ จงปรนนิบัติ ตุมฺहे ซึ่งท่าน อิมํ

อหุตฺตมาสํ สันกิงแห่งเดือนนี้, ปน ส่วนว่า อหิ อ.ดิฉัน ทาตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันถวาย ทานํ เจว ซึ่งทานด้วยนั้นเกี่ยว โสตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันฟัง ธรรมจ ด้วย อิมิ อหุตฺตมาสํ สันกิงแห่งเดือนนี้ (อมุหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางอุตตรานั้น พาเอานางสิริมานั้นไปแล้วสู่สำนักของสามี, เมื่อสามีนั้นกล่าวว่า “เหตุนี้อะไร?”, ก็กล่าวว่า “ข้าแต่ นาย หญิงสหายของดิฉัน จงปรนนิบัติท่าน สันครึ่งเดือนนี้, ส่วนดิฉัน เป็นผู้ประสงค์เพื่อจะถวายทานด้วยนั้นแหละ เป็นผู้ประสงค์เพื่อจะฟังธรรมด้วย สันครึ่งเดือนนี้”

สา วิเสสณะของ อุตฺตราฯ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ สิริมฯ อุตฺตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สามิกสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, เตน วิเสสณะของ สามีเกนฯ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต สิริม อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วุตฺเต “กิ กิตฺติ อิทํ กิตฺติ วิเสสณะของ การณฺฯ ลิงคัตถะ” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา, “สามี อาลปะนะ สหายิกา สุททกัตตาใน ปริจฺรตุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมิ วิเสสณะของ อหุตฺตมาสํฯ อัจจันตสังโยคะใน ปริจฺรตุ มม สามีสัมพันธะใน สหายิกา ตุมฺเห อุตฺตกัมมะใน ปริจฺรตุ, ปนศัพท์ ปักขันตรโศตกะ อหิ สุททกัตตาใน อมุหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมิ วิเสสณะของ อหุตฺตมาสํฯ อัจจันตสังโยคะใน ทาตุกามา และ โสตุกามา ทานํ อุตฺตกัมมะใน ทาตุกามา ธรรมิ อุตฺตกัมมะใน โสตุกามา ทาตุกามา กิตฺติ โสตุกามา กิตฺติ วิกตีกัตตาใน อมุหิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ จฯ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ทานํ ทาตุกามา และ ธรรมิ โสตุกามา” อิตฺติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๖๕. โส ตํ อภิรูป [อิตฺถิ] ทิสฺวา อุปฺปนฺนสินฺโห “สาธฺ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

โส (สามีโก) ตํ อภิรูป [อิตฺถิ] ทิสฺวา อุปฺปนฺนสินฺโห “สาธฺ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

โส (สามีโก) อ.สามีนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น อภิรูป ผู้มีรูปงาม อุปฺปนฺนสินฺโห มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว สมฺปฏฺิจฺฉิ รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ฯ

สามีนั้น เห็นหญิงนั้นผู้มีรูปงาม เกิดความรักขึ้นแล้ว รับพร้อมแล้วว่า “ดีละ”

โส วิเสสณะของ สามิโกๆ สุทธกัตตาใน สมปฏิจจนิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ กิตฺติ อภิรูปํ
กิตฺติ วิเสสณะของ อิตฺติๆ อวุตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปปนฺนสินฺโหๆ
วิเสสณะของ สามิโก “สาธุ สัมปฏิจจฉนฺตถลึงคัตถะ” อิตฺติคัพฺพ อากาเรใน สมปฏิจจนิ ๙

๖๖. อุตตตราปิ โข พุทฺธปฺปมฺหิ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา “ภนฺเต อิมํ อพฺพมาสํ อณฺเวยตฺถ
 อคฺคตฺวา อิเชว ภิกฺขา คເຫດພຸພາ”ຕີ ສຕຸ ປຣຶຍຸ໌ ຄເຫດວາ “ອິໂຕຫານີ ປຸຸຈາຍ
 ຍາວ ມຫາປວາຣຸນາ, ຕາວ ສຕຸຄາຣ໌ ອຸປຸຈາຕຸ໌ ຫມມຍຈ ໂສຕຸ໌ ລກິສສາມີ”ຕີ ຕຸຸຈຸມານສາ
 “ເອວ໌ ຍາຄຸ໌ ປຈຸ, ເອວ໌ ປຸເວ ປຈຸຄາ”ຕີ ມຫານເສ ສພຸພກິຈຈານີ ສ໌ວິຫນຸຕີ ວິຈຣຕີ ຯ

อุตุตราปิ ไช พุทฺธปมฺหิ ภิกขุสงฆํ นิมนเตตฺวา “ภนฺเต (ตุเมเห) อิมํ อพฺทมมาสํ อณฺเฏถ
(จาเน) อคฺนตฺวา อิธ เอว (จาเน) ภิกขา คເຫດພາ”ຕີ (ວຕຸວາ) ສຕຸຖຸ ປຼືໂຍໄນຢ່ ກເຫດວາ “ອິໂຕ
(ກາລໂຕ) ອີທານີ ປຼູຈາຍ ຍາວ ມະຫາປາວຣຸນາ (ໂຫຕີ), ຕາວ (ອໍ) ສຕຸຖາຣຳ ອຸປຼຈາຕຸ້ (ຈ) ຮມຸມໍ
ຈ ໂສຕຸ້ ລກັສສາມີ”ຕີ ຕຸຼຽມານສາ “(ຕຸມເ) ເວຣ໌ ຍາຄຸ້ ປຈຸ, (ຕຸມເ) ເວຣ໌ ປຼເວ ປຈຸຕາ”ຕີ
ມະຫານເສ ສພພກິຈຈານີ ສັວິທຸນຕີ ວິຈຣຕີ ຯ

อุตุตตราปี โข แม้อ.นางอุตุตราแล นิมนต์เตตวา นิมนต์แล้ว ภิกขุสงฆ์ ซึ่งหมู่แห่ง
ภิกษุ พุทธปมุข มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข (วตวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนเต
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกขา อ.ภิกขา (ตุมุเห) อันพระองค์ อคนตวา ไม่เสด็จไป
แล้ว อญตต (จาเน) ในที่อื่น อิมิ อทุตมาสี ตลอดกิ่งแห่งเดือนนี้ คเหตุพา
พึงรับ อิธ เอว (จาเน) ในที่นี้นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ คเหตุวา รับเอาแล้ว ปฏิญญ
ซึ่งปฏิญญา สตุฏ ของพระศาสดา ตุมจมานสา มีใจอันยินดีแล้ว อิติ ว่า
“มหาปวารณา อ.วันมหาปวารณา (โหติ) จะมี ปฏฺจาย จำเดิม อิตโต (กาลโต)
แต่กาลนี้ อิทานิ ในกาลนี้ ยาว เพียงใด, (อห) อ.เรา ลภิสสามิ จักได้ อุฏฺจาดู
เพื่ออันบำรุง สตุฏาริ ซึ่งพระศาสดา (จ) ด้วย โสตุ เพื่ออันฟัง ธมฺมิ ซึ่งธรรม จ
ด้วย” อิติ ดังนี้ สัวิทหนฺติ วิจรติ ย่อมเที่ยวจัดแจงอยู่ สพุทฺทิจฺจาหิ ซึ่งกิจทั้งปวง ท.
มหานเส ในโรงครัวใหญ่ อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.เธอ ท. ปจจ จงตัม ยาคุ ซึ่งข้าวยา
เอน์ อย่างนี้, (ตุมุเห) อ.เธอ ท. ปจจ จงทอด ปูเว ซึ่งขนม ท. เอน์ อย่างนี้” อิติ
ดังนี้ ฯ

แม่นางอุตุตราแล นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข กราบทูลแล้วว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษา อันพระองค์ไม่เสด็จไปในที่อื่นตลอดครึ่งเดือนนี้ ฟังรับเอาในที่นี้นั้นแหละ” รับเอาปฏิญญาของพระศาสดาแล้ว มีใจยินดีแล้วว่า “วันมหาปวารณาจะมีจำเดิมแต่กาลนี้ในบัดนี้ ตราบใจ, เราจักได้เพื่อจะบำรุงพระศาสดาและเพื่อจะฟังธรรม” ย่อมเที่ยวจัดแจงกิจทั้งปวงทั้งหลายในโรงครัวใหญ่ว่า “ขอท่านทั้งหลายจงดื่มข้าวยาครูอย่างนี้, ขอท่านทั้งหลายจงทอดขนมอย่างนี้” ดังนี้

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อุตุตราฯ สุทธกัตตาใน วิจรติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โขศัพท์ วจนาลังการะ พุทธปมฺขุ วิเสสนะของ ภิกษุสงฆ์ฯ อุตุตกัมมะใน นิมนเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ ภิกษา วุตตกัมมะใน คเหตุพฺพาฯ กิตบทกัมมวจาก ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน คเหตุพฺพา อิมํ วิเสสนะของ อชฺฐมาสังฯ อัจฉนตสังโยคะใน อคนฺตฺวา อณฺณตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อคนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุพฺพา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธฯ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คเหตุพฺพา” อิตีศัพท์ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวฯ สตุฏฺฐ สามีสัมพันธะใน ปฏิญญํฯ อุตุตกัมมะใน คเหตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน ตุมฺภวณฺสา “มหาปวารณา สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิโต วิเสสนะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจาย อิทานิ กาลสัตตมิใน โหติ ปฏฺจาย กิริยาวิเสสนะใน โหติ ยาวศัพท์ ปริจเณนัตถะ, อหํ สุทธกัตตาใน ลภิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตาวศัพท์ ปริจเณนัตถะ สตุฏฺฐารํ อุตุตกัมมะใน อปฏฺจาทฺตํฯ ตุมฺภตตสัมปทานใน ลภิสฺสามิ ฐมฺมํ อุตุตกัมมะใน โสตุฏฺฐ ตุมฺภตตสัมปทานใน ลภิสฺสามิ จ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ สตุฏฺฐารํ อปฏฺจาทฺตํ และ ฐมฺมํ โสตุฏฺฐ” อิตีศัพท์ อาการะใน ตุมฺภวณฺสาฯ วิเสสนะของ อุตุตรา “ตุมฺเห สุทธกัตตาใน ปจถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ปจถ ยาคุ อุตุตกัมมะใน ปจถ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน ปจถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ปจถ ปุเว อุตุตกัมมะใน ปจถ” อิตีศัพท์ อาการะใน สํวิทหนฺตํ มหานเส วิสยาธาระใน สํวิทหนฺตํ สพฺพกิจจาณิ อุตุตกัมมะใน สํวิทหนฺตํฯ อัปฺภันตรกิริยาของ อุตุตรา ฯ

๖๗. อถสฺสา สามิโก “เสว ปวารณา ภวิสฺสตี”ติ มหานสาภิมุโข วาตปาเน จตฺวา “กิณฺโณ โข กโรหนฺตี สา อนฺธพาลา วิจรตี”ติ โอโลเกนฺโต ตํ เสฏฺฐจิตรี เสทกิลินฺนํ จาริกาย

โอภิกณฺณ อํคารมสมิขุขิตํ ตถา สํวิหิตฺวา วิจฺรมาณํ ทิสฺวา “อโห อนฺธพาลา เอวฺรุเป จาเน อิมํ สิริสมฺปตฺตี นานุโภติ, ‘มฺฤทฺทกสมณฺเ อุปฺภุจฺหิสฺสามิ’ติ ตฺมุจฺจิตฺตา วิจฺรติ”ติ หสิตฺวา อปคณฺนิ ฯ

อถ อสฺสา (อุตฺตฺราย) สามิโก “เสฺว ปวารณา ภวิสฺสติ” อิติ (จินฺเตตฺวา) มหฺนสาภิมุโข วาตปาเน จตฺวา “กึ นฺุ โข ภโรนฺติ สา อนฺธพาลา วิจฺรติ” อิติ (จินฺตเนน) โอลฺเกนฺโต ตํ เสฏฺฐิฉีตฺรํ เสทกิลินฺนํ จาริกาย โอภิกณฺณ อํคารมสมิขุขิตํ ตถา สํวิหิตฺวา วิจฺรมาณํ ทิสฺวา “อโห อนฺธพาลา เอวฺรุเป จาเน อิมํ สิริสมฺปตฺตี น อนฺุโภติ, ‘(อหฺ) มฺฤทฺทกสมณฺเ อุปฺภุจฺหิสฺสามิ’ อิติ ตฺมุจฺจิตฺตา วิจฺรติ” อิติ (จินฺเตตฺวา) หสิตฺวา อปคณฺนิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สามิโก อ.สามิ อสฺสา (อุตฺตฺราย) ของนางอุตฺตรานั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ปวารณา อ.วันปวารณา ภวิสฺสติ จักมี เสฺว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ มหฺนสาภิมุโข ผู้มีหน้าเฉพาะต่อโรงครัวใหญ่ จตฺวา ยืนแล้ว วาตปาเน ที่ช่องเป็นที่ตีมกินซึ่งลม โอลฺเกนฺโต แลดูอยู่ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “สา อนฺธพาลา อ.หญิงอันธพาลนั้น ภโรนฺติ กระทำอยู่ กึ นฺุ โข ซึ่งอะไรหนอแล วิจฺรติ ย่อมเที่ยวไป” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ เสฏฺฐิฉีตฺรํ ซึ่งริดาของเศรษฐีนั้น เสทกิลินฺนํ ผู้เศร้าหมองแล้วด้วยเหงื่อ โอภิกณฺณ ผู้เกลื่อนกล่นแล้ว จาริกาย ด้วยชี้เข้า อํคารมสมิขุขิตํ ผู้เปื้อนแล้วด้วยถ่านเพลิงและเขม่า สํวิหิตฺวา วิจฺรมาณํ ผู้เที่ยวจัดแจงอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ อนฺธพาลา อ.หญิงอันธพาล น อนฺุโภติ ย่อมไม่เสวย อิมํ สิริสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติอันเป็นสิรินี้ จาเน ในที่ เอวฺรุเป อันมีอย่างนี้เป็นรูป ตฺมุจฺจิตฺตา มีจิตอันยินดีแล้ว อิติ ว่า ‘(อหฺ) อ.เรา อุปฺภุจฺหิสฺสามิ จักบำรุง มฺฤทฺทกสมณฺเ ซึ่งสมณะโล้น ท.’ อิติ ดังนี้ วิจฺรติ ย่อมเที่ยว” อิติ ดังนี้ หสิตฺวา หัวเราะแล้ว อปคณฺนิ หลีกไปแล้ว ฯ

ครั้งนั้น สามิของนางอุตฺตรานั้น คิดว่า “วันปวารณาจักมีในวันพรุ่งนี้” มีหน้าตรงต่อโรงครัวใหญ่ ยืนที่หน้าต่าง แลดูด้วยอันคิดว่า “หญิงอันธพาลนั้น ทำอะไรอยู่หนอแล ย่อมเที่ยวไป” เห็นริดาเศรษฐีนั้น ผู้เศร้าหมองด้วยเหงื่อ เกลื่อนกล่นด้วยชี้เข้า ผู้เปื้อนด้วยถ่านเพลิงและเขม่า ผู้เที่ยวจัดแจงอยู่เหมือนอย่างนั้น ก็คิดว่า “โอ หญิงอันธพาล ย่อมไม่เสวยสมบัติอันเป็นสิริในที่อันเห็นปานนี้ มีจิตยินดีว่า ‘เราจักบำรุงสมณะโล้นทั้งหลาย’ ดังนี้ ย่อมเที่ยวไป” ดังนี้ หัวเราะแล้ว ก็หลีกไปแล้ว

อด กาลสัตตมี สามิโก สุทธกัตตาใน อปคณฺฉิ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺสา วิเสสณะ
 ของ อุตตราย ๆ สามิสัมพันธะใน สามิโก “ปวารณา สุทธกัตตาใน ภวิสฺสตี อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจาก เสฺว กาลสัตตมีใน ภวิสฺสตี” อิตฺตํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน จตฺวา มหานสาภิมุโข วิเสสณะของ สามิโก วาตปาเน วิสยาธาระใน จตฺวา
 ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺโต “กโรนฺตี กิตฺติ สากิตฺติวิเสสณะของ อนฺธพาลา สุทธกัตตา
 ใน วิจฺรตี อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กิ อุตตกัมมะใน กโรนฺตี นุสํพํ สังกัปิตตะ
 ไชยํ วจนาลังการะ” อิตฺตํ สรุปะใน จินฺตเนนฺ ภาวะใน โอโลเกนฺโต อํพกัณฺตร-
 กิริยาของ สามิโก ตํ วิเสสณะของ เสฏฺฐจิรฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กิ อุตตกัมมะใน ทิสฺวา เสฏฺฐกิลินฺ
 วิเสสณะของ เสฏฺฐจิรฺ จาริกาย ภาวะใน โอภิณฺณ กิตฺติ อํคารมสมิกฺขิตํ กิตฺติ
 วิเสสณะของ เสฏฺฐจิรฺ ตถา กิริยาวิเสสณะใน สํวิทิตฺวา สมานกาลกิริยาใน
 วิจฺรมาณํ วิเสสณะของ เสฏฺฐจิรฺ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อโห สังกัตตะ
 อนฺธพาลา สุทธกัตตาใน อนฺโภติ และ วิจฺรตี อนฺโภติ กิตฺติ วิจฺรตี กิตฺติ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจาก เอวรูปะ วิเสสณะของ จาเนนฺ วิสยาธาระใน อนฺโภติ อิมํ วิเสสณะของ
 สิริสมฺปตฺตี อุตตกัมมะใน อนฺโภติ นสํพํ ปฏฺธิเสชะใน อนฺโภติ, ‘อหํ สุทธกัตตาใน
 อุปฺภจฺจิสสามิ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มุณฺทกสมเณ อุตตกัมมะใน อุปฺภจฺจิสสามิ’
 อิตฺตํ อากาเรใน ตฺมุจฺจิตฺตา วิเสสณะของ อนฺธพาลา” อิตฺตํ อากาเรใน
 จินฺเตตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อปคณฺฉิ หสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อปคณฺฉิ ฯ

๖๘. ตสฺมี อปคเต ตสฺส สนฺติเก จิตา สิริมา “กิ นุ โข โอโลเกตฺวา เอส หสึ”ติ เตเนว
 วาตปาเนน โอโลเกนฺตี อุตฺตรํ ทิสฺวา “อิมํ โอโลเกตฺวา อิมินา หสิตํ, อทฺธา อิมสฺส
 เอตาย สทฺธิ สนฺถโว อตฺถิ”ติ จินฺเตสิ ฯ

ตสฺมี (สามิโก) อปคเต, ตสฺส (สามิกสฺส) สนฺติเก จิตา สิริมา “กิ นุ โข โอโลเกตฺวา เอส
 (สามิโก) หสึ”ติ (จินฺเตตฺวา) เตเนว วาตปาเนน โอโลเกนฺตี อุตฺตรํ ทิสฺวา “อิมํ (อิตฺถิ)
 โอโลเกตฺวา อิมินา (สามิเกน) หสิตํ, อทฺธา อิมสฺส (สามิกสฺส) เอตาย (อิตฺถิยา) สทฺธิ
 สนฺถโว อตฺถิ”ติ จินฺเตสิ ฯ

ตสฺมี (สามิโก) ครั้นเมื่อสามินั้น อปคเต ไปปราศแล้ว, สิริมา อ.นางสิริมา จิตา
 ผู้ยืนแล้ว สนฺติเก ในที่ใกล้ ตสฺส (สามิกสฺส) แห่งสามินั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิตฺ

ว่า “เอโส (สามิโก) อ.สามีนัน โอลิเกตุวา แลดูแล้ว ก็ หนู โข ซึ่งอะไรหนอแล้ว หสิ หั่วเราะแล้ว” อิติ ดังนี้ โอลิเกนุติ แลดูอยู่ เตน เอว วาตปาเนน โดยช่องเป็น ที่ดื่มกินซึ่งลมนั่นนั้นเทียว ทิสฺวา เห็นแล้ว อุตฺตรํ ซึ่งนางอุตฺตรา จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อิมินา (สามิเกน) อันสามีนี โอลิเกตุวา แลดูแล้ว อิมํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนี้ หสิตํ หั่วเราะแล้ว, สนฺถโว อ.ความเชยชิด สทฺธิ กับ เอตาย (อิตฺถิยา) ด้วยหญิง นั้น อิมสฺส (สามิกสฺส) แห่งสามีนี อตฺถิ มีอยู่ อทฺธา แน่แท้” อิติ ดังนี้ ฯ

เมื่อสามีนันไปปราศแล้ว, นางสิริมาผู้ยืนในที่ใกล้สามีนัน คิดว่า “สามีนัน แลดูอะไร หนอแล หั่วเราะแล้ว” แลดูทางหน้าต่างนั้นนั้นแหละ เห็นนางอุตฺตรา คิดว่า “สามีนีแล ดูหญิงนี้แล้ว ก็หั่วเราะ, ความเชยชิดกับหญิงนั้น แห่งสามีนี ย่อมมีแน่แท้”

ตสฺมี วิเสสณะของ สามิเกฯ ลักษณะใน อปคเตฯ ลักษณะกิริยา, จิตา วิเสสณะของ สิริมายฯ สุตฺรกัตตาใน จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ สามิกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน จิตา “เอโส วิเสสณะของ สามิโกฯ สุตฺรกัตตา ใน หสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ก็ อุตฺตกัมมะใน โอลิเกตุวา อนุตฺตํ สังกัปปัตตะ ไซคัพพํ วจนาลังการะ โอลิเกตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน หสิ” อิตฺติคัพพํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลิเกนุติ เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ เตนฯ วิเสสณะ ของ วาตปาเนนฯ กระณะใน โอลิเกนุติฯ อัปฺกันตฺรกิริยาของ สิริมา อุตฺตรํ อุตฺตกัมมะ ใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “อิมินา วิเสสณะของ สามิเกนฯ อนภิตกัตตา ใน หสิตํฯ กิตฺตภาวาวจาก อิมํ วิเสสณะของ อิตฺถิฯ อุตฺตกัมมะใน โอลิเกตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หสิตํ, สนฺถโว สุตฺรกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อทฺธา กิริยาวิเสสณะใน อตฺถิ อิมสฺส วิเสสณะของ สามิกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺถโว เอตาย วิเสสณะของ อิตฺถิยาฯ สหิตฺถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ ทัพฺพสมวายะใน สนฺถโว” อิตฺติคัพพํ อากาเรใน จินฺเตสิ ฯ

๖๙. สา กิร อทฺธมมาสํ ตสฺมี เกเห พาหิรโกตฺถิ หุตฺวา วสมานาปิ ตํ สมฺปตฺติ อนุภวมานา อตฺตโน พาหิรโกตฺถิภาวํ อชานิตฺวา “อหํ ฆรสามินี”ติ สญฺญมกาสิ ฯ

สา (สิริมา) กิร อทฺธมมาสํ ตสฺมี เกเห พาหิรโกตฺถิ หุตฺวา วสมานาปิ ตํ สมฺปตฺติ อนุภวมานา อตฺตโน พาหิรโกตฺถิภาวํ อชานิตฺวา “อหํ ฆรสามินี (อมฺหิ)” อิติ สญฺญํ อากาสิ ฯ

สา (สิริมา) อ.นางสิริมานั้น พาหิรกิตติ เป็นหญิงมีในภายนอก หุตวา เป็น
วสมานาปี แม้อยู่อยู่ ตสุมิ เคเห ในเรือนนั้น อทุตมาส์ ตลอดกิ่งแห่งเดือน
อนุภวามาหา เสวยอยู่ ตัม สมบัติดี ซึ่งสมบัตินั้น อชานิตวา ไม่รู้แล้ว อตุตโน
พาหิรกิตติภาว ซึ่งความที่ แห่งตน เป็นหญิงมีในภายนอก อกาลิ ได้กระทำแล้ว
สณฺญ ซึ่งความสำคัญ อิติ ว่า “อหิ อ.เรา พระสามินี เป็นเจ้าของแห่งเรือน (อมฺหิ)
ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ไฉนว่า นางสิริมานั้น เป็นหญิงมีในภายนอก แม้อยู่อยู่ในเรือนนั้นตลอดครึ่งเดือน
เสวยสมบัตินั้น ไม่รู้ความที่ตนเป็นหญิงมีในภายนอก ได้ทำความสำคัญว่า “เราเป็น
เจ้าของเรือน”

กิตติศัพท์ อนุสสนันตเถ สา วิเสสนะของ สิริมาย สุทรกัตตาใน อกาลิฯ อาชยาตบพ
กัตตวาจาก อทุตมาส์ อัจจันตสังโยคะใน วสมานา ตสุมิ วิเสสนะของ เคเหฯ
วิสยาธาระใน วสมานา พาหิรกิตติ วิกติกัตตาใน หุตวาฯ สมานกาลกิริยาใน
วสมานา อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ วสมานาฯ อัพกันตรกิริยาของ สิริมา ตัม
วิเสสนะของ สมบัติดีฯ อุตตกัมมะใน อนุภวามาหาฯ อัพกันตรกิริยาของ สิริมา
อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน พาหิรกิตติภาวฯ อุตตกัมมะใน อชานิตวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน อกาลิ “อหิ สุทรกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบพกัตตวาจาก พระสามินี วิกติกัตตา
ใน อมฺหิ” อิติศัพท์ สรุปะใน สณฺญฯ อุตตกัมมะใน อกาลิ ฯ

๗๐. สา อุตตราย อาฆาตัม พนฺธิตวา “ทุกขมสฺสา อุปฺปาเทสฺสามิ”ติ ปาสาทา โอริยุห
มหานสํ ปวิสิตวา ปวปจณฺฏจาเน ปกุกฺกุจฺจํ สบฺปี กญฺจจฺจุนา อาทาย อุตตรากิมฺขี
ปายาสี ฯ

สา (สิริมา) อุตตราย อาฆาตัม พนฺธิตวา “(อหิ) ทุกฺขํ อสฺสา (อุตตราย) อุปฺปาเทสฺสามิ” อิติ
(จินฺเตตฺวา) ปาสาทา โอริยุห มหานสํ ปวิสิตวา ปวปจณฺฏจาเน ปกุกฺกุจฺจํ สบฺปี กญฺจจฺจุนา
อาทาย อุตตรากิมฺขี ปายาสี ฯ

สา (สิริมา) อ.นางสิริมานั้น พนฺธิตวา ผูกแล้ว อาฆาตัม ซึ่งความอาฆาต อุตตราย
ในนางอุตตรา (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา ทุกฺขํ ยังความทุกข์
อุปฺปาเทสฺสามิ จักให้เกิดขึ้น อสฺสา (อุตตราย) แก่นางอุตตรานั้น” อิติ ดังนี้

โอรุหฺลงแล้ว ปาสาทา จากปราสาท ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว มหามสฺ สู่โรงครัวใหญ่
อาทาย ถือเอาแล้ว สปฺปิ ซึ่งเนยใส ปกฺกฏฺจิตฺ อันเดือดพล่านแล้ว ปฺวปจฺนฏฺจาเน
ในที่เป็นที่ทอดซึ่งขนม กฏฺจฺจฺนา ด้วยทัพพี อุตฺตฺราภิมุขี ผู้มีหน้าเฉพาะต่อนาง
อุตฺตรา ปายาสี ได้ดำเนินไปแล้ว ฯ

นางสิริมานั้น ผูกอาฆาตในนางอุตฺตรา คิดว่า “เราจักยังความทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่นาง-
อุตฺตรานั้น” ดังนี้แล้ว ก็ลงจากปราสาท เข้าไปสู่โรงครัวใหญ่ ใช้ทัพพีตักเอาเนยใส
ที่เดือดพล่านแล้วในที่ที่เป็นที่ทอดขนม มีหน้ามุ่งตรงต่อนางอุตฺตรา ได้ดำเนินไปแล้ว

สา วิเสสณะของ สิริมายฺ สุทฺธกัตตาใน ปายาสีฯ อาฆยตบทกัตตฺวาจาก อุตฺตราย
วิสยธาระใน พนฺธิตฺวา อาฆาตํ อุตฺตกัมมะใน พนฺธิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
จินฺเตตฺวา “อหํ เหตุกัตตาใน อุปฺปาเทสฺสามิฯ อาฆยตบทเหตุกัตตฺวาจาก ทุกฺขํ การิต-
กัมมะใน อุปฺปาเทสฺสามิ อสฺสา วิเสสณะของ อุตฺตรายฯ สัมปทานใน อุปฺปาเทสฺสามิ”
อิตฺติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอรุหฺ ปาสาทา อปาทานใน
โอรุหฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา มหามสฺ สัมปาปฺญเญกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน อาทาย ปฺวปจฺนฏฺจาเน วิสยธาระใน อาทาย ปกฺกฏฺจิตฺ วิเสสณะของ
สปฺปิฯ อุตฺตกัมมะใน อาทาย กฏฺจฺจฺนา ภาระใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน
ปายาสี อุตฺตฺราภิมุขี วิเสสณะของ สิริมา ฯ

๗๑. อุตฺตรา ตํ อากจฺจนฺตึ ทิสฺวา “มม สหายิกาย มยฺหํ อุปกาโร กโต, จกฺกวาพํ
อติสมฺพาร्हํ, พุรฺหมโลโก อติเนโจ, มม ปน สหายิกาย คฺโคณฺว มหนฺโต, อหฺมฺหิ
เอตํ นิสฺสาย ทานญจ ทาตุํ ฐมฺมญจ โสตุํ ลภี, สเจ มม เอติสฺสา อุปริ โกโร อตฺถิ,
อิทํ สปฺปิ มํ ทฺหตุ, สเจ นตฺถิ, มา ทฺหตุ”ติ ตํ เมตฺตตาย ฝริ ฯ

อุตฺตรา ตํ (สิริม) อากจฺจนฺตึ ทิสฺวา “มม สหายิกาย มยฺหํ อุปกาโร กโต, จกฺกวาพํ
อติสมฺพาร्ह (โหติ), พุรฺหมโลโก อติเนโจ (โหติ), มม ปน สหายิกาย คฺโคณฺว มหนฺโต (โหติ),
อหํ หิ เอตํ (สิริม) นิสฺสาย ทานํ จ ทาตุํ ฐมฺมํ จ โสตุํ ลภี, สเจ มม เอติสฺสา (สิริมาย)
อุปริ โกโร อตฺถิ, อิทํ สปฺปิ มํ ทฺหตุ, สเจ (มม เอติสฺสา สิริมาย อุปริ โกโร) นตฺถิ, (อิทํ
สปฺปิ) มา ทฺหตุ”ติ (จินฺเตตฺวา) ตํ (สิริม) เมตฺตตาย ฝริ ฯ

อุตตรา อ.นางอุตตรา ทิสวา เห็นแล้ว ต้ม (สิริม) ซึ่งนางสิริมานั้น อาคจณฺหฺติ ผู้มาอยู่ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อุปกาโร อ.อุปการะ สหายิกาย อันหญิงสหายมม ของเรา กโต กระทำแล้ว มยฺหิ แก่เรา, จกฺกวาฬิ อ.จักรวาล อติสมฺพารํ เป็นที่อันแคบยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, พุรฺหมฺโลโก อ.พรหมโลก อติณิโจ เป็นที่อันต่ำยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า คฺุณฺว อ.คุณ สหายิกาย แห่งหญิงสหายมม ของเราเที่ยว มหฺนโต เป็นคุณใหญ่ (โหติ) ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า อหิ อ.เรา หิสฺสหาย อาศัยแล้ว เอตํ (สิริม) ซึ่งนางสิริมานั้น ลภี ได้แล้ว ทาตุ เพื่ออันถวายทาน ซึ่งทาน จ ด้วย โสตุ เพื่ออันฟัง ธรรมํ ซึ่งธรรม จ ด้วย; สเจ ถ้าว่า โกโร อ.ความโกรธ มม ของเรา อตฺถิ มีอยู่ อุปฺริ ในเบื้องบน เอติสฺสา (สิริมา) ของนางสิริมานั้นไซ้, อิทํ สบฺปิ อ.เนยใสนี้ ททฺตุ จงลวก มํ ซึ่งเรา, สเจ ถ้าว่า (โกโร) อ.ความโกรธ (มม) ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี (อุปฺริ) ในเบื้องบน เอติสฺสา (สิริมา) ของนางสิริมานั้นไซ้, (อิทํ สบฺปิ) อ.เนยใสนี้ มา ททฺตุ จงอย่าลวก” อิติ ดังนี้ ผริ แผ่ไปแล้ว ต้ม (สิริม) สู้นางสิริมานั้น เมตฺตตาย ด้วยเมตตา ฯ

นางอุตตราเห็นนางสิริมานั้นผู้กำลังมาอยู่ คิดว่า “อุปการะที่หญิงสหายของเราทำแล้ว, จักรวาล เป็นที่คับแคบ, พรหมโลก เป็นที่ต่ำยิ่ง, ส่วนคุณของหญิงสหายของเราเท่านั้นเป็นคุณใหญ่, เพราะว่า เราอาศัยหญิงสหายนั้น ได้แล้วเพื่อจะถวายทานและเพื่อจะฟังธรรม, ถ้าว่าความโกรธของเรามีอยู่ในเบื้องบนของนางสิริมานั้นไซ้, เนยใสนี้ จงลวกเรา, ถ้าว่าความโกรธของเรา ย่อมไม่มีในเบื้องบนของนางสิริมานั้นไซ้, เนยใสนี้ จงอย่าลวก” ดังนี้ แผ่ไปสู่นางสิริมานั้น ด้วยเมตตา

อุตตรา สุทฺธกัฏฺตาโน ผริฯ อาขยาตบทกัฏฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนะของ สิริมํฯ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวา อาคจณฺหฺติฯ วิเสสฺนะของ สิริมํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อุปกาโร วุตตกัมมะใน กโตฯ กิตฺตบทกัมมฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สหายิกายฯ อนภิหิตกัฏฺตาโน กโต มยฺหิ สัมปทานใน กโต, จกฺกวาฬิ สุทฺธกัฏฺตาโน โหติฯ อาขยาตบทกัฏฺตฺวาจก อติสมฺพารํ วิกิตกัฏฺตาโน โหติ, พุรฺหมฺโลโก สุทฺธกัฏฺตาโน โหติฯ อาขยาตบทกัฏฺตฺวาจก อติณิโจ วิกิตกัฏฺตาโน โหติ, ปนศัพฺทํ ปักขันตรโชตกะ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ คฺุณฺวฯ สุทฺธกัฏฺตาโน โหติฯ อาขยาตบทกัฏฺตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สหายิกายฯ สามีสัมพันธะใน คฺุณฺว มหฺนโต วิกิตกัฏฺตาโน โหติ, หิศัพฺทํ เหตุโชตกะ

อหิ สุธธกัตตานิ ลภีฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสณะของ สิริมํฯ อวุตตกัมมะใน
 นิสฺสายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภี ทานํ อวุตตกัมมะใน ทาตุํ ตุมฺมตถสัมฺปทานใน ลภี
 ฐมมํ อวุตตกัมมะใน โสตุํ ตุมฺมตถสัมฺปทานใน ลภี จ สองคัพฺพทํ ปทสมฺมจฺจยัตถะเข้า
 กับ ทานํ ทาตุํ และ ฐมมํ โสตุํ, สเจตฺพทํ ปริกัปปัตถะ โโกโธ สุธธกัตตานิ อตฺถิฯ
 อาชยาตบหกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน โโกโธ เอติสฺสา วิเสสณะของ สิริมาฯ
 สามีสัมพันธะใน อุปริฯ วิสยาธาระใน อตฺถิ, อิทํ วิเสสณะของ สปปิฯ สุธธกัตตานิ
 ทหตุฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก มํ อวุตตกัมมะใน ทหตุ, สเจตฺพทํ ปริกัปปัตถะ โโกโธ
 สุธธกัตตานิ นตฺถิฯ กิริยาบหกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน โโกโธ เอติสฺสา วิเสส
 ณะของ สิริมาฯ สามีสัมพันธะใน อุปริฯ วิสยาธาระใน นตฺถิ, อิทํ วิเสสณะของ สปปิฯ
 สุธธกัตตานิ ทหตุฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก มาศฺพทํ ปฏฺฐิเสธะใน ทหตุ” อิติศัพฺพ
 อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฝริ ตํ วิเสสณะของ สิริมํฯ สัมปาปญฺเีย-
 กัมมะใน ฝริ เมตฺตตาย กรณะใน ฝริ ฯ

๗๒. ตาย ตสฺสา มตฺตเก อาสิตฺตํ ปกฺกญฺจิตสปปิ สีสฺสทกํ วยิ อโหสิ ฯ

ตาย (สิริมาฯ) ตสฺสา (อุตฺตราย) มตฺตเก อาสิตฺตํ ปกฺกญฺจิตสปปิ สีสฺสทกํ วยิ อโหสิ ฯ

ปกฺกญฺจิตสปปิ อ.เนยใสอันเดือดพล่านแล้ว **ตาย (สิริมาฯ) อาสิตฺตํ** อันอํนางสิริมา
 นั้น ราบแล้ว **มตฺตเก** บนกระหม่อม **ตสฺสา (อุตฺตราย)** ของนางอุตฺตรานั้น **ซิสฺสทกํ**
 วยิ เป็นราวกะว่าน้ำเย็น **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ

เนยใสที่เดือดพล่านแล้ว ที่นางสิริมานั้นราบแล้วบนกระหม่อมของนางอุตฺตรานั้น ได้
 เป็นดุน้ำเย็นแล้ว

อาสิตฺตํ วิเสสณะของ ปกฺกญฺจิตสปปิฯ สุธธกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก
 ตาย วิเสสณะของ สิริมาฯ อนภิทกัตตานิ อาสิตฺตํ ตสฺสา วิเสสณะของ อุตฺตรายฯ
 สามีสัมพันธะใน มตฺตเกฯ วิสยาธาระใน อาสิตฺตํ สีสฺสทกํ อุปมาวิกตีกัตตานิ อโหสิ
 วยิศัพฺพ อุปมาโชตกะเข้ากับ สีสฺสทกํ ฯ

๗๓. อถ น “อิทํ สีสฺสํ ภาวิสฺสตี”ติ ปุณ ภาจฺจุํ ปุเรตฺวา อาทาย อาคจฺจนฺตี อุตฺตราย
 ทาสโย ทิสฺวา “อเปหิ ทฺวพฺพินีเต, น ตวํ อมฺหากํ อยฺยาย อุปริ ปกฺกญฺจิตํ สปปิ

อาสิณจิตฺ อนุจฉวิกา”ติ สนตฺตฺเชนฺตโย อิตฺ จิตฺ จ อุฏฺจาย หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ
โปเถตฺวา ภูมียํ ปาเตสฺสุ ฯ

อด น (สิริม) “อิทํ (สปปิ) สิตลํ ภวิสฺสติ” อิติ (จินฺเตตฺวา) ปุณ กฏฺจํ ปุเรตฺวา อาทาย
อาคจฺฉนฺตี อุตฺตราย ทาสโย ทิสฺวา “(ตฺว) อเปหิ ทุพฺพินิเต, น ตฺว อมฺหากํ อยฺยาย อุปริ
ปฏกฺกฺจิตํ สปปิ อาสิณจิตฺ อนุจฉวิกา (อสิ)” อิติ สนตฺตฺเชนฺตโย อิตฺ (ปสฺสโต) จ อิตฺ
(ปสฺสโต) จ อุฏฺจาย หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ โปเถตฺวา (ตํ สิริม) ภูมียํ ปาเตสฺสุ ฯ

อด ครั้งนั้น ทาสโย อ.นางทาสี ท. อุตฺตราย ของนางอุตตรา ทิสฺวา เห็นแล้ว น
(สิริม) ซึ่งนางสิริมานั้น “อิทํ (สปปิ) สิตลํ ภวิสฺสติ”ติ (จินฺเตตฺวา) ปุณ กฏฺจํ
ปุเรตฺวา อาทาย อาคจฺฉนฺตี ผู้คิดแล้ว ว่า “อ.เนยใส่นี้ เป็นของเย็น จักเป็น” ดังนี้
ยังทัพพี ให้เต็มแล้ว อีก ถือเอาแล้ว มาอยู่ สนตฺตฺเชนฺตโย คูกคามอยู่ อิติ ว่า
“ทุพฺพินิเต” แะหฺญิงผู้อันบุคคลนำไปวิเศษได้โดยยาก (ตฺว) อ.เธอ อเปหิ จง
หลีกไป, ตฺว อ.เธอ อนุจฉวิกา เป็นผู้ควร อาสิณจิตฺ เพื่ออันรด สปปิ ซึ่งเนยใส
ปฏกฺกฺจิตํ อันเดือดพล่านแล้ว อุปริ ในเบื่องบน อยฺยาย แห้งแม่เจ้า อมฺหากํ ของ
เรา ท. (อสิ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ อุฏฺจาย ลุกขึ้นแล้ว อิตฺ (ปสฺสโต) จ
จากข้างนี้ด้วย อิตฺ (ปสฺสโต) จ จากข้างนี้ด้วย โปเถตฺวา โบยแล้ว หตฺเถหิ จ ด้วย
มือ ท. ด้วย ปาเทหิ จ ด้วยเท้า ท. ด้วย (ตํ สิริม) ยังนางสิริมานั้น ปาเตสฺสุ ให้ล้ม
ลงแล้ว ภูมียํ ที่ภาคพื้น ฯ

ครั้งนั้น พวกนางทาสีของนางอุตตรา เห็นนางสิริมานั้น ผู้คิดว่า “เนยใส่นี้ จักเป็นของ
เย็น” จึงใช้ทัพพีตักให้เต็มอีก ถือเอาแล้วมาอยู่ คูกคามอยู่ว่า “แะหฺญิงที่แะหฺนได้
ยาก เธอจงหลีกไป, เธอเป็นผู้ไม่ควรเพื่องจะรดเนยใสที่เดือดพล่านแล้วในเบื่องบนแม่
เจ้าของเรา” ดังนี้ ลุกขึ้นแล้วจากข้างนี้และจากข้างนี้ โบยด้วยมือทั้งหลายและ
ด้วยเท้าทั้งหลาย ยังนางสิริมานั้นให้ล้มลงที่ภาคพื้นแล้ว

อด กาลสัตฺตมี ทาสโย เหตุกัตฺตาใน ปาเตสฺสุ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจาก น วิเสสนะ
ของ สิริม ๑ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวา “อิทํ วิเสสนะของ สปปิ ๑ สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสติ ๑
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก สิตลํ วิกิตกัตฺตาใน ภวิสฺสติ” อิตติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวา ๑
บุพพกาลกิริยาใน ปุเรตฺวา ๑ ปุณ กิริยาวิเสสนะใน ปุเรตฺวา ๑ กฏฺจํ การิตกัมมะใน
ปุเรตฺวา ๑ บุพพกาลกิริยาใน อาทาย ๑ สมานกาลกิริยาใน อาคจฺฉนฺตี ๑ วิเสสนะของ

อก ครั้งนั้น (อุตตรา) อ.นางอุตตรา ปฏิพาหิตวา ห้ามแล้ว ทาสโย ซึ่งนางทาสี ท. สพพา ทั้งปวง จิตา ผู้ดำรงอยู่แล้ว อุปริ ในเบื่องบน อสุสา (สิริมา) ของนางสิริมานั้น (ปุจจิตวา) ถามแล้ว อิติ ว่า “(กมม) อ.กรรม ภาริย์ อันหนัก เอวรूप อันมีอย่างนี้เป็นรูป เต อันเธอ กตฺ กระทำแล้ว กิสฺส เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ โอวทิตวา กล่าวสอนแล้ว สิริมี ซึ่งนางสิริมา (สิริมี) ยังนางสิริมา นุหาเปตวา ให้อาบแล้ว อุณฺโหทเกน ด้วยน้ำอุ่น อพฺภณฺชิ ทาแล้ว สตปากเตเลน ด้วยน้ำมัน อันบุคคลหุงแล้วสิ้นร้อยแห่งวาระ ๕

ครั้งนั้น นางอุตตราห้ามพวกนางทาสีทั้งปวงผู้ดำรงอยู่ในเบื่องบนนางสิริมานั้น ถามว่า “กรรมหนักเห็นปานนี้ เธอทำเพราะเหตุอะไร ?” กล่าวสอนนางสิริมา แล้วยังนางสิริมาให้อาบด้วยน้ำอุ่น ทาด้วยน้ำมันที่หุง ๑๐๐ ครั้ง

อก กาลสัตตมี อุตตรา สุททกัตตาโน อพฺภณฺชิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก อสุสา วิเสสณะของ สิริมา ๑ สามีสัมพันธะใน อุปริ ๑ วิสยาธาระใน จิตา ๑ กิตี สพพา กิตี วิเสสณะของ ทาสโย ๑ อุตตกัมมะใน ปฏิพาหิตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจจิตวา “เอวรूप กิตี ภาริย์ กิตี วิเสสณะของ กมม ๑ วุตตกัมมะใน กตฺ ๑ กิตบทกัมมวาก กิสฺส จัญญีเหตุใน กตฺ เต อนภิตกัตตาโน กตฺ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจจิตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน โอวทิตวา สิริมี อุตตกัมมะใน โอวทิตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน นุหาเปตวา สิริมี การิตกัมมะใน นุหาเปตวา อุณฺโหทเกน กระณะใน นุหาเปตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อพฺภณฺชิ สตปากเตเลน กระณะใน อพฺภณฺชิ ๕

๗๖. ตสฺมี ขณฺเ สา อตฺตโน พาทิริกิตฺถิภาวํ ฌตฺวา จินฺเตสิ “มยา ภาริย์ กมมํ กตํ สามิกสฺส หสนมตฺตการณา อิมิสฺสา อุปริ ปกฺกฏฺจิตํ สปปิ อาสิญฺจนฺติยา, อัย ‘คณฺหถ น’นฺติ ทาสโย น อาณาเปตฺวา มํ วิเหจนฺกาเลปิ สพฺพา ทาสโย ปฏิพาหิตวา มยฺหิ กตฺตพฺพเมว อกาสิ; สจาหิ อิมิ น ขมาเปสฺสามิ, มุทุธา เม สตฺตธา ผลฺเยยา”ติ ตสฺสา ปาหฺมูเล นิปฺชฺชิตฺวา “อัยเย ขมาหิ เม”ติ อาห ๕

ตสฺมี ขณฺเ สา (สิริมา) อตฺตโน พาทิริกิตฺถิภาวํ ฌตฺวา จินฺเตสิ “มยา ภาริย์ กมมํ กตํ สามิกสฺส หสนมตฺตการณา อิมิสฺสา (อุตตรา) อุปริ ปกฺกฏฺจิตํ สปปิ อาสิญฺจนฺติยา, อัย (อุตตรา ‘ตุเม’ คณฺหถ น (สิริมี)” อิติ ทาสโย น อาณาเปตฺวา มํ วิเหจนฺกาเลปิ สพฺพา

ทาสโย ปฏิพาหิตวา (ปุคฺคเลน) มยฺหํ กตฺตพฺพํ เอว (กิจจํ) อกาสิ; สเจ อหํ อิมํ (อุตฺตรํ) น ขมาเปสฺสามิ, มุทุธา เม สตฺตธา ผลฺยยา”ติ ตสฺสา (อุตฺตราย) ปาทมฺULE นิปฺชฺชิตฺวา “(ตุว) อยฺเย ขมาหิ เม”ติ อาห ฯ

ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น สา (สิริมา) อ.นางสิริมานั้น ญตฺวา รู้แล้ว อตฺตโน พหิรกิตฺติภาวํ ซึ่งความที่ แห้งตน เป็นผู้มีในภายนอก จินฺตฺสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “กมฺมํ อ.กรรม ภาริยํ อันหนัก มยา อันเรา อาสิญฺจนฺติยา ผู้ราดอยู่ สบฺปี ซึ่งเนยใส ปกฺกฏฺจิตํ อันเดือดพล่านแล้ว อุปฺริ ในเบื้องบน อิมิสฺสา (อุตฺตราย) แห่งนางอุตฺตรานี้ หสนมตฺตการณา เพราะเหตุสักว่าการหัวเราะ สามิกสฺส แห่งสามีกตํ กระทำแล้ว, อยฺ (อุตฺตร) อ.นางอุตฺตรานี้ น อาณาเปตฺวา ไม่สั่งแล้ว ทาสโย ซึ่งนางทาสี ท. อิติ ว่า ‘(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. คณฺหถ จงจับ หํ (สิริม) ซึ่งนางสิริมานั้น’ อิติ ดังนี้ ปฏิพาหิตฺวา ห้ามแล้ว ทาสโย ซึ่งนางทาสี ท. สพฺพา ทั้งปวง วิเหจนฺกาเลปิ แม้ในกาลเป็นที่เบียดเบียน มํ ซึ่งเรา อกาสิ ได้กระทำแล้ว (กิจจํ) ซึ่งกิจ (ปุคฺคเลน) กตฺตพฺพํ เอว อันอันบุคคล ฟังกระทำแล้วนั้นเทียว มยฺหํ แก่เรา; สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา อิมํ (อุตฺตร) น ขมาเปสฺสามิ จักไม่ ยังนางอุตฺตรานี้ ให้อดโทษไชรั, มุทุธา อ.ศึระะ เม ของเรา ผลฺยฺย ฟังแตก สตฺตธา โดยส่วนเจ็ด” อิติ ดังนี้ นิปฺชฺชิตฺวา หมอบแล้ว ปาทมฺULE ที่ใกล้แห่งเท้า ตสฺสา (อุตฺตราย) ของนางอุตฺตรานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยฺเย ข้าแต่แม่เจ้า (ตุว) อ.ท่าน ขมาหิ ขอจงอดโทษ เม แก่ดิฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

ในขณะนั้น นางสิริมารู้ความที่ตนเป็นหญิงมีในภายนอก คิดว่า “เราผู้ราดเนยใสอันเดือดพล่านลงในเบื้องบนนางอุตฺตรานี้ เพราะเหตุเพียงการหัวเราะแห่งสามี ทำกรรมหนักแล้ว, นางอุตฺตรานี้ไม่สั่งนางทาสีทั้งหลายว่า ‘พวกท่านจงจับนางสิริมานั้น’ ห้ามนางทาสีทั้งหลายทั้งปวงแม้ในกาลเป็นที่เบียดเบียนเรา ได้ทำกิจที่บุคคลควรทำนั้น แหละแก่เรา, ถ้าเราจักไม่ขอขมานางอุตฺตรานี้ไชรั, ศึระะของเราฟังแตกออก ๗ เสียง” ดังนี้แล้ว ก็หมอบใกล้เท้าของนางอุตฺตรานั้น กล่าวว่า “ข้าแต่แม่เจ้า ขอท่านจงอดโทษ แก่ดิฉันด้วยเถิด”

ตสฺมี วิเสสนะของ ขณฺเฏ กาลสัตตมฺมีใน อาห สา วิเสสนะของ สิริมายฺ สุธกัฏฺตาใน จินฺตฺสิ และ อาห จินฺตฺสิ ก็ดี อาห ก็ดี อาชยาตบทกัฏฺฏวาจก อตฺตโน ภาวาทิ-

สัมพันธะใน พาทริกตฤฎีภาวัญ อุตตกัมมะใน ฌตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “ภาริย วิเสสณะของ กมฺมัญ วุตตกัมมะใน กตัญ กิตตทกัมมวาทก มยา อนภิตกัตตทา ใน กตํ สามิกสฺส สามีสัมพันธะใน หสนมตฺตการณญ เหตุโน อาสิญจนฺติยา อิมิสฺสา วิเสสณะของ อุตฺตรายญ สามีสัมพันธะใน อุปฺริญ วิสยาธาระใน อาสิญจนฺติยา ปกุกฺกุจฺติ วิเสสณะของ สบฺปิญ อุตตกัมมะใน อาสิญจนฺติยาญ วิเสสณะของ มยา, อญ วิเสสณะของ อุตฺตรายญ สฺสทกัตตทาใน อกาลิญ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ‘ตุมฺเห สฺสทกัตตทา ใน คณฺหฏญ อาขยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสณะของ สิริมฺญ อุตตกัมมะใน คณฺหฏ’ อิตฺติศัพฺท อากาเรใน อาณาเปตฺวา ทาสโย อุตตกัมมะใน อาณาเปตฺวา นศฺพท ปรฺฏิเสธะ ใน อาณาเปตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน ปรฺฏิพาหิตฺวา มํ อุตตกัมมะใน วิเหจนฺกาลเอ อปิตฺทท อเปกขตฺตะเข้ากับ วิเหจนฺกาลเอ กาลสํตตมฺมิใน ปรฺฏิพาหิตฺวา สพฺพา วิเสสณะของ ทาสโยญ อุตตกัมมะใน ปรฺฏิพาหิตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อกาลิ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตทาใน กตฺตพฺพ มยฺหํ สัมปทานใน กตฺตพฺพ เอวศฺพท อวธารณะเข้ากับ กตฺตพฺพญ วิเสสณะของ กิจจญญ อุตตกัมมะใน อกาลิ, สเจศฺพท ปรฺกิปปตฺตะ อหํ เหตุกัตตทาใน ขมาเปสฺสสามิญ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อิมิ วิเสสณะของ อุตฺตรญ การิตกัมมะใน ขมาเปสฺสสามิ นศฺพท ปรฺฏิเสธะใน ขมาเปสฺสสามิ, มุทฺธา สฺสทกัตตทาใน ผละยญ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน มุทฺธา สตฺตธา ตติยาวิเสสณะใน ผละยญ” อิตฺติศัพฺท อากาเรใน จินฺเตสิ ตสฺสา วิเสสณะของ อุตฺตรายญ สามีสัมพันธะใน ปาหฺมุญญ วิสยาธาระใน นิปฺชชิตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อญเย อาลปนะ ตฺวํ สฺสทกัตตทาใน ขมาหิญ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทานใน ขมาหิ” อิตฺติศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๗๗. “อหํ สปีติกา ธีตา, ปิตริ ขมนฺเต ขมามีติ ๕

(อุตฺตรา) “อหํ สปีติกา ธีตา (อมฺหิ), ปิตริ ขมนฺเต, (อหํ) ขมามีติ (อาห) ๕

(อุตฺตรา) อ.นางอุตตรา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.ดิฉัน ธีตา เป็นธิดา สปีติกา ผู้เป็นไปกับด้วยบิดา (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา ขมนฺเต อุดโทษ อยู่, (อหํ) อ.ดิฉัน ขมามี จะอดโทษ” อิติ ดังนี้ ๕

นางอุตตรา กล่าวว่า “ดิฉันเป็นธิดาที่มีบิดา, เมื่อบิดาอดโทษอยู่, ดิฉันจะอดโทษ”

อุตตรา สุทรกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหฺ สุทรกัตตาใน อมฺหิ ๑ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก สปีติกา วิเสสณะของ ฐีตา ๑ วิคิตกัตตาใน อมฺหิ, ปิตริ ลักษณะใน
ขมนฺเต ๑ ลักษณะกิริยา, อหฺ สุทรกัตตาใน ขมามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์
อาการใน อาห ๕

๗๘. “โหตุ อยุเย, ปิตรฺปิ เต ปุณฺณเสฏฺฐี ขมาเปสฺสามิ” อิติ ๕

(สิริมา “เอตํ การณํ) โหตุ อยุเย, (อหฺ) ปิตรฺปิ เต ปุณฺณเสฏฺฐี ขมาเปสฺสามิ” อิติ (อาห) ๕

(สิริมา) อ.นางสิริมา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยุเย ข้าแต่แม่เจ้า (เอตํ การณํ)
อ.เหตุ นั้น โหตุ จงยกไว้, (อหฺ) อ.ดิฉัน ปุณฺณเสฏฺฐี ยังเศรษฐีชื่อว่าปุณณะ ปิตรฺปิ
แม่ผู้เป็นบิดา เต ของท่าน ขมาเปสฺสามิ จักให้ออดโทษ” อิติ ดังนี้ ๕

นางสิริมา กล่าวว่า “ข้าแต่แม่เจ้า เหตุ นั้น จงยกไว้, ดิฉันยังปุณณเศรษฐีแม่เป็นบิดา
ของท่าน จักให้ออดโทษ”

สิริมา สุทรกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อยุเย อาลปนะ เอตํ วิเสสณะของ
การณ ๑ สุทรกัตตาใน โหตุ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อหฺ เหตุ กัตตาใน ขมาเปสฺสามิ ๑
อาชยาตบทเหตุ กัตตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปิตร ๑ วิเสสณะของ
ปุณฺณเสฏฺฐี ๑ การิตกัมมะใน ขมาเปสฺสามิ” อิติศัพท์ อาการใน อาห ๕

๗๙. “ปุณฺโณ มม วฏฺเฐ ชนกปีตา, วิวฏฺเฐ ชนกปีติ ขมนฺเต ปนาหํ ขมิสฺสามิ” อิติ ๕

(อุตตฺรา) “ปุณฺโณ มม วฏฺเฐ ชนกปีตา (โหติ), (มม) วิวฏฺเฐ ชนกปีติ ขมนฺเต ปน อหฺ
ขมิสฺสามิ” อิติ (อาห) ๕

(อุตตฺรา) อ.นางอุตตฺรา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปุณฺโณ อ.เศรษฐีชื่อว่าปุณณะ
มม ชนกปีตา เป็นบิดาผู้ ยังดิฉัน ให้เกิด วฏฺเฐ ในวฏฺเฐ (โหติ) ย่อมเป็น, ปน
ส่วนว่า (มม) ชนกปีติ ครั้นเมื่อบิดา ผู้ยังดิฉัน ให้เกิด วิวฏฺเฐ ในวิวฏฺเฐ ขมนฺเต
อดโทษอยู่, อหฺ อ.ดิฉัน ขมิสฺสามิ จักอดโทษ” อิติ ดังนี้ ๕

นางอุตตฺรา กล่าวว่า “ปุณณเศรษฐี เป็นบิดาผู้ยังดิฉันให้เกิดในวฏฺเฐ, ส่วนว่า เมื่อบิดา

ผู้ยังดิฉันให้เกิดในวิวิฏฐะ อดโทษอยู่, ดิฉันจักอดโทษ”

อุตตรา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก “ปุณฺโณ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก มม จัญญูการิตกัมมะใน ชนก- วฏฺเฐ วิสยาธาระใน ชนกปีตาฯ วิกตีกัตตาใน โหติ, ปนศัพทํ ปักขันตรโศตกะ ชนกปีตริ ลักษณะใน ขมนฺเตฯ ลักษณะกิริยา มม จัญญูการิตกัมมะใน ชนก- วิวฏฺเฐ วิสยาธาระใน ชนกปีตริ อหํ สุทธกัตตาใน ขมิสฺสามิฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก” อิตติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๘๐. “โก ปน เต วิวฏฺเฐ ชนกปีตาติ ?

(สิริมา) “โก ปน เต วิวฏฺเฐ ชนกปีตา (โหติ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ?

(สิริมา) อ.นางสิริมา (ปุจฺฉิ) ถ้ามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ โก อ.ใคร เต ชนกปีตา เป็นบิดา ผู้ยังท่าน ให้เกิด วิวฏฺเฐ ในวิวิฏฐะ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสิริมา ถาว่า “ก็ใคร เป็นบิดาผู้ยังท่านให้เกิดในวิวิฏฐะเล่า ?”

สิริมา สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก “ปนศัพทํ วากยารัมภโศตกะ โก สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก เต จัญญูการิตกัมมะใน ชนก- วิวฏฺเฐ วิสยาธาระใน ชนกปีตาฯ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิตติศัพทํ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๘๑. “สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ฯ

(อุตตรา) “สมฺมาสมฺพุทฺโธ (เม วิวฏฺเฐ ชนกปีตา โหติ)” อิติ (อาห) ฯ

(อุตตรา) อ.นางอุตตรา (อาห) ถ้ามแล้ว อิติ ว่า “สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ.พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (เม ชนกปีตา) เป็นบิดา ผู้ยังดิฉัน ให้เกิด (วิวฏฺเฐ) ในวิวิฏฐะ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางอุตตรา ถาว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นบิดาผู้ยังดิฉันให้เกิดในวิวิฏฐะ”

อุตตรา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก “สมฺมาสมฺพุทฺโธ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก เม จัญญูการิตกัมมะใน ชนก- วิวฏฺเฐ วิสยาธาระใน ชนกปีตาฯ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิตติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๘๒. “มยุห์ เตน สหฺรี วิสุสาโส นตฺถิ ติ ๕

(สิริมา) “มยุห์ เตน (สมฺมาสมฺพุทฺเธน) สหฺรี วิสุสาโส นตฺถิ ติ (อาห) ๕

(สิริมา) อ.นางสิริมา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “วิสุสาโส อ.ความคุ้นเคย สหฺรี กับ เตน (สมฺมาสมฺพุทฺเธน) ด้วยพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี มยุห์ แก่ดิฉัน” อิติ ดังนี้ ๕

นางสิริมา กล่าวว่า “ความคุ้นเคยกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ย่อมไม่มีแก่ดิฉัน”

สิริมา สุธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “วิสุสาโส สุธกัตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจาก มยุห์ สัมปทานใน นตฺถิ เตน วิเสสนะของ สมฺมาสมฺพุทฺเธนฯ สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สหฺรีฯ ทัพพสมวาเยใน วิสุสาโส” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๘๓. “อหิ กริสฺสามิ, สตุถา เสว ภิกฺขุสงฺฆํ อาทาย อิชาคมิสฺสติ, ตฺวํ ยถาลทฺธํ สกฺกาเร คเหตฺวา อิชฺว อาคฺนฺตฺวา ตํ ขมาเปหิ ติ ๕

(อุตฺตรา) “อหิ กริสฺสามิ, สตุถา เสว ภิกฺขุสงฺฆํ อาทาย อิช (จาเน) อาคมิสฺสติ, ตฺวํ ยถาลทฺธํ สกฺกาเร คเหตฺวา อิชฺว (จาเน) อาคฺนฺตฺวา ตํ (สตุถาร) ขมาเปหิ ติ (อาห) ๕

(อุตฺตรา) อ.นางอุตฺตรา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.ดิฉัน กริสฺสามิ จักกระทำ, สตุถา อ.พระศาสดา อาทาย ทรงพาเอาแล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ อาคมิสฺสติ จักมา อิชฺว (จาเน) ในที่นี้ เสว ในวันพรุ่งนี้, ตฺวํ อ.เธอ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว สกฺกาเร ซึ่งสักการะ ยถาลทฺธํ อันเธอได้แล้วอย่างไร อาคฺนฺตฺวา มาแล้ว อิชฺว (จาเน) ในที่นี้นั้นเทียว ตํ (สตุถาร) ยังพระศาสดานั้น ขมาเปหิ จงให้อัดโทษ” อิติ ดังนี้ ๕

นางอุตฺตรา กล่าวว่า “ดิฉันจักทำ, พระศาสดาทรงพาเอาภิกษุสงฆ์ จักมาในที่นี้ในวัน พรุ่งนี้, เธอถือเอาสักการะตามที่ได้แล้ว มาแล้วในที่นี้นั้นแหละ จงขอขมาพระศาสดา นั้นเถิด”

อุตฺตรา สุธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “อหิ สุธกัตฺตาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก, สตุถา สุธกัตฺตาใน อาคมิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก

เสว กาลสัตตมียใน อาคมิสฺสติ ภิกขุสงฆ์ อุตตกัมมะใน อาทาย ๆ สมานกาลกิริยาใน อาคมิสฺสติ อิธ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน อาคมิสฺสติ, ตวั เหตุกัตตาใน ขมาเปหิ ๆ อาชยาตบพเหตุกัตตฺวาจก ยถาลทฺธ วิเสสณะของ สกุการิ ๆ อุตตกัมมะใน คเหตุวาท สมานกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ อิธ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน อาคนฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ขมาเปหิ ตํ วิเสสณะของ สตุถาริ ๆ การิตกัมมะใน ขมาเปหิ” อิติคัพฺพ อาการะใน อาท ฯ

๘๔. สา “สาธุ อโยเย”ติ อญฺญาย อุตฺตโน เคหิ คนฺตฺวา ปณฺจสตา ปริวาริตฺถิโย อาณเปตฺวา นานาวิธานิ ขาทนียานิ เจว สฺสเปยฺยานิ จ สมฺปาเทตฺวา ปุนทิวเส ตํ สกุการิ อาทาย อุตฺตราย เคหิ อาคนฺตฺวา พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส ปตฺเต ปติฏฺฐาเปตฺว อวิสหนฺติ อญฺจาสิ ฯ

สา (สิริมา) “สาธุ อโยเย”ติ (สมปฏิจฺฉิตฺวา) อญฺญาย อุตฺตโน เคหิ คนฺตฺวา ปณฺจสตา ปริวาริตฺถิโย อาณเปตฺวา นานาวิธานิ ขาทนียานิ เจว สฺสเปยฺยานิ (วตฺถุณิ) จ สมฺปาเทตฺวา ปุนทิวเส ตํ สกุการิ อาทาย อุตฺตราย เคหิ อาคนฺตฺวา (สกุการิ) พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส ปตฺเต ปติฏฺฐาเปตฺว อวิสหนฺติ อญฺจาสิ ฯ

สา (สิริมา) อ.นางสิริมานั้น (สมปฏิจฉิตฺวา) รับประทานแล้ว อิติ ว่า “อโยเย ข้าแต่แม่เจ้า สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อญฺญาย ลูกขึ้นแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหิ สู้เรือน อุตฺตโน ของตน อาณเปตฺวา สั่งแล้ว ปริวาริตฺถิโย ซึ่งหญิงผู้เป็นบริวาร ท. ปณฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ขาทนียานิ เจว ยังของอันบุคคลพึงเคี้ยว ท. ด้วยนั้นเทียว (วตฺถุณิ) ยังวัตถุ ท. สฺสเปยฺยานิ อันเกี่ยวผูกแก่กับ จ ด้วย นานาวิธานิ อันมีอย่างต่างๆ สมฺปาเทตฺวา ให้ถึงพร้อมแล้ว อาทาย ถือเอาแล้ว ตํ สกุการิ ซึ่งสักการะนั้น ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว เคหิ สู้เรือน อุตฺตราย ของนางอุตตรา อวิสหนฺติ ไม่อาจอยู่ (สกุการิ) ปติฏฺฐาเปตฺว เพื่ออัน ยังสักการะ ให้ตั้งอยู่เฉพาะ ปตฺเต ในบาตร ภิกขุสงฺฆสฺส ของหมู่ของภิกษุ พุทฺธปฺปมฺขสฺส มีพระพุทธรูปเป็นประมุข อญฺจาสิ ได้ยืนอยู่แล้ว ฯ

นางสิริมานั้น รับประทานแล้วว่า “ข้าแต่แม่เจ้า เจ้าคะ” ลูกขึ้นแล้ว ไปสู้เรือนของตน สั่งหญิงผู้เป็นบริวารมีประมาณ ๕๐๐ คน ยังของควรเคี้ยวและวัตถุที่เกี่ยวผูกแก่กับอันมี

หลายอย่างให้ถึงพร้อม ในวันรุ่งขึ้น ถือเอาสักการะนั้นไปสู่เรือนของนางอุตตรา ไม่อาจเพื่อจะยังสักการะให้ตั้งอยู่ในบาตรของภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขได้ ได้ ยืนอยู่แล้ว

สา วิเสสณะของ สิริมาๆ สุธรรกัตตาใน อฏฺฐาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อฺยเย อาลปนะ สารุ ลิงคัตตะ” อิตติศัพท์ อากาเรใน สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐาฯๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน เคหๆ สัมปาปฺถึยํกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาณาเปตฺวา ปณฺจสตา วิเสสณะของ ปรีวาริตฺถิโยๆ อวุตตกัมมะใน อาณาเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมฺปาเทตฺวา นานาวิธานิ วิเสสณะของ ขาทนียานิ และ วตฺถุณิ สฺสุเปยฺยานิ วิเสสณะของ วตฺถุณิ ขาทนียานิ กิตฺติ วตฺถุณิ กิตฺติ การิตกัมมะใน สมฺปาเทตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย เอวคฺคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ จๆ สองคฺคัพฺพ ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ นานาวิธานิ ขาทนียานิ และ สฺสุเปยฺยานิ วตฺถุณิ ปุณฺทิวเส กาลสัตตมีใน อาทาย ตํ วิเสสณะของ สกฺกการึๆ อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา อุตฺตราย สามีสัมพันธะใน เคหๆ สัมปาปฺถึยํกัมมะใน อาคนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อวิสหนฺตึ สกฺกการึ การิตกัมมะใน ปตฺติฏฺฐาเปตฺวํ พุทฺธปฺปมุขสฺส วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ปตฺเตฯๆ วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺฐาเปตฺวํ ตุมฺมตฺถสํปทานโน อวิสหนฺตึฯๆ อพฺภันตรกิริยาของ สิริมา ฯ

๘๕. ตํ สพฺพํ คเหตฺวา อุตฺตรา สํวิทฺธิ ฯ

ตํ สพฺพํ (สกฺกการึ) คเหตฺวา อุตฺตรา สํวิทฺธิ ฯ

อุตฺตรา อ.นางอุตตรา คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ตํ (สกฺกการึ) ซึ่งสักการะนั้น สพฺพํ ทั้งปวง สํวิทฺธิ จัดแจงแล้ว ฯ

นางอุตตรา ถือเอาสักการะนั้นทั้งปวง จัดแจงแล้ว

อุตฺตรา สุธรรกัตตาใน สํวิทฺธิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ กิตฺติ สพฺพํ กิตฺติ วิเสสณะของ สกฺกการึๆ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน สํวิทฺธิ ฯ

๘๖. สิริมาปิ ภตฺตกิจฺจาวสาเน สทฺธิ ปรีวารเณ สตฺถุ ปาทมฺเณ นิปฺพุทฺธิ ฯ

สิริมาปี่ แม่ อ.นางสิริมา นิปชฺชี่ หมอบแล้ว ปาทุมฺมเล ฌ ที่ใกล้แห่งพระบาท สตฺถุ
ของพระศาสดา สทฺธิ กับ ปรีวารเณ ด้วยบริวาร ภตฺตกิจฺจาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้น
สุดลงแห่งกิจด้วยภักตร์ ฯ

แม่นางสิริมา หมอบ ฌ ที่ใกล้พระบาทของพระศาสดาพร้อมกับบริวาร ในเวลาสิ้นสุด
ภักตร์กิจ

อปีศัพฺพํ อเปกขตฺถะเข้ากับ สิริมาฯ สทฺธกตฺตาใน นิปชฺชี่ฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก
ภตฺตกิจฺจาวสาเน กาลสัตฺตมีใน นิปชฺชี่ สทฺธิ กิริยาสมวายะใน นิปชฺชี่ ปรีวารเณ
สทฺถกตฺติยาเข้ากับ สทฺธิ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน ปาทุมฺมเลฯ วิสยาธาระใน นิปชฺชี่ ฯ

๘๗. อถ นํ สตฺถา ปุจฺฉิ “โก เต อปฺราโธ”ติ ?

อถ นํ (สิริมา) สตฺถา ปุจฺฉิ “โก เต อปฺราโธ (อตุถิ)” อิติ ?

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว นํ (สิริมา) ซึ่งนางสิริมานั้น อิติ
ว่า “อปฺราโธ อ.ความผิด โก อะไร เต ของเธอ (อตุถิ) มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดา ตรัสถามนางสิริมานั้นว่า “เธอมีความผิดอะไรหรือ ?”

อถ กาลสัตฺตมี สตฺถา สทฺธกตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก นํ วิเสสณะของ
สิริมาฯ อวุตฺตกัมมะใน ปุจฺฉิ “โก วิเสสณะของ อปฺราโธฯ สทฺธกตฺตาใน อตุถิฯ
อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก เต สามีสัมพันธะใน อปฺราโธ” อิติศัพฺพํ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๘๘. “ภนฺเต มยา หีโย อิทฺถนาม กตํ, อถ เม สหายิกา มํ วิเหจฺยมาณา ทาสีโย
นิวาเรตฺวา มยฺหํ อุปการเมว อกาสิ, สาหํ อิมิสฺสา คุณํ ขานิตฺวา อิมํ ขมาเปสึ,
อถ มํ เอสา ‘ตุมฺเหสุ ขมนฺเตสุ, ขมิสฺสามิ’ติ อาห ฯ

(สิริมา) “ภนฺเต มยา หีโย อิทํ นาม (กมฺม) กตํ, อถ (ภาเว สนฺเต), เม สหายิกา มํ
วิเหจฺยมาณา ทาสีโย นิวาเรตฺวา มยฺหํ อุปการี เอว อกาสิ, สา อหํ อิมิสฺสา (สหายิกาย)
คุณํ ขานิตฺวา อิมํ (สหายิก) ขมาเปสึ, อถ (ภาเว สนฺเต), มํ เอสา (สหายิกา) ‘ตุมฺเหสุ
ขมนฺเตสุ, (อหํ) ขมิสฺสามิ’ (อิติ อาห)” อิติ อาห ฯ

(สิริมา) อ.นางสิริมา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทํ หนาม (กมฺมํ) อ.กรรมชื่อนี้ มยา อันหม่อมฉัน กตํ กระทำแล้ว หิโย ในวันวาน, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, สหายิกา อ.หญิงสหาย เม ของ หม่อมฉัน นีวาเรตฺวา ห้ามแล้ว ทาสีโย ซึ่งนางทาสี ท. วิหะยมานา ผู้เบียดเบียน อยู่ มํ ซึ่งหม่อมฉัน อกาสิ ได้กระทำแล้ว อุปการํ เอว ซึ่งอุปการะนั้นเกี่ยว มยฺหํ แก่หม่อมฉัน, สา อหํ อ.หม่อมฉันนั้น ชานิตฺวา รู้แล้ว คุณํ ซึ่งคุณ อิมิสฺสา (สหายิกาย) ของหญิงสหายนี้ อิมํ (สหายิกํ) ยังหญิงสหายนี้ ขมาเปสึ ให้อดโทษ แล้ว, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, เอสา (สหายิกา) อ.หญิงสหายนั้น (อาห) กล่าวแล้ว มํ กะหม่อมฉัน (อิติ) ว่า ‘ตุมฺเหสุ ครั้นเมื่อ พระองค์ ขมฺนฺเตสุ อดโทษอยู่, (อหํ) อ.ดิฉัน ขมิสฺสามิ จักอดโทษ’ (อิติ) ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสิริมา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กรรมชื่อนี้ ที่ทำหม่อมฉันทำแล้วใน เมื่อวาน, เมื่อเป็นเช่นนั้นก็มีอยู่, หญิงสหายของหม่อมฉัน ห้ามนางทาสีทั้งหลาย ผู้เบียดเบียนหม่อมฉัน ได้ทำอุปการะนั้นแหละแก่หม่อมฉัน, หม่อมฉันนั้น รู้คุณของ หญิงสหายนี้ ยังหญิงสหายนี้ให้อดโทษแล้ว, เมื่อเป็นเช่นนั้นก็มีอยู่, หญิงสหายนั้น กล่าว กะหม่อมฉันว่า ‘เมื่อพระองค์อดโทษอยู่, ดิฉันจักอดโทษ’ ดังนี้”

สิริมา สุตฺรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ นามศัพทํ สัญญา- ไซตถะเข้ากับ อิทํ วิเสสณะของ กมฺมํฯ วุตตกัมมะใน กตํฯ กิตบทกัมมวาทก มยา อนภิตกัถตาใน กตํ หิโย กาลสัตตมีใน กตํ, อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, สหายิกา สุตฺรกัถตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เม สามิ- สัมพันธะใน สหายิกา มํ อวุตตกัมมะใน วิหะยมานาฯ อัปภันตริกิริยาของ สหายิกา ทาสีโย อวุตตกัมมะใน นีวาเรตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อกาสิ มยฺหํ สัมปทานใน อกาสิ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อุปการํฯ อวุตตกัมมะใน อกาสิ, สา วิเสสณะ ของ อหํฯ เหตุกัถตาใน ขมาเปสึฯ อาชยาตบทเหตุกัถตฺวาจก อิมิสฺสา วิเสสณะของ สหายิกายฯ สามิสัมพันธะใน คุณํฯ อวุตตกัมมะใน ชานิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ขมาเปสึ อิมํ วิเสสณะของ สหายิกํฯ การิตกัมมะใน ขมาเปสึ, อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, เอสา วิเสสณะของ สหายิกาฯ สุตฺรกัถตาใน อาหฯ

อาชยาตบทกัตตฺวจาก มํ อกถิตกัมมะใน อาห ‘ตุมฺเหสุ ลักขณะใน ขมนฺเตสุ
ลักขณกิริยา, อหํ สุทฺธกัตตาใน ขมฺิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก’ อิติศัพฺทํ อากา­ระ
ใน อาห” อิติศัพฺทํ อากา­ระใน อาห ฯ

๘๙. “เอวํ กิร อุตฺตเร”ติ ?

(สตฺถา) “เอวํ กิร อุตฺตเร”ติ (ปฺจฺฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อุตฺตเร ตุก่อนนางอุตตตรา กิร
ไดยินว่า เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ตูก่อนนางอุตตตรา ไดยินว่าอย่างนั้นหรือ ?”

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “อุตฺตเร อาลปนะ กิรศัพฺทํ
อนุสฺสนันตถะ เอวํ ลิงคัตถะ” อิติศัพฺทํ อากา­ระใน ปฺจฺฉิ ฯ

๙๐. “อาม ภนฺเต, สีเส เม สหายิกาย ปกฺกฏฺฐิตสฺปิ อาสิตฺตฺนฺติ ฯ

(อุตฺตตรา) “อาม ภนฺเต (เอวํ), สีเส เม สหายิกาย ปกฺกฏฺฐิตสฺปิ อาสิตฺตฺนฺติ (อาห) ฯ

(อุตฺตตรา) อ.นางอุตตตรา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อาม พระเจ้าข้า (เอวํ) อ.อย่างนั้น, ปกฺกฏฺฐิตสฺปิ อ.เนยใสอันเดือดพล่านแล้ว
สหายิกาย อันหญิงสหาย อาสิตฺตํ รดแล้ว สีเส บนศีรษะ เม ของหม่อมฉัน” อิติ
ดังนี้ ฯ

นางอุตตตรา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้นพระเจ้าข้า, แม้นเนยใสที่เดือด
พล่านแล้ว ที่หญิงสหายรดแล้วบนศีรษะของหม่อมฉัน”

อุตฺตตรา สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “ภนฺเต อาลปนะ อาม
สัมปฏฺฐิฉนฺตถะ เอวํ ลิงคัตถะ, ปกฺกฏฺฐิตสฺปิ วุตตกัมมะใน อาสิตฺตํ กิตบทกัม­
วจาก สีเส วิสยาธาระใน อาสิตฺตํ เม สามีสัมพันธะใน สีเส สหายิกาย อนภิหิต­
กัตตาใน อาสิตฺตํ” อิติศัพฺทํ อากา­ระใน อาห ฯ

๙๑. “อถ ตยา กี จินฺติตนฺติ ?

(สตฺถา) “อถ (ภาเว สนฺเต), ตยา กี จินฺติตนฺติ (ปฺจฺฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, กี อ.อะไร ตยา อันเธอ จินฺติตํ คิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้นก็มีอยู่, อะไรที่เธอคิดแล้ว”

สตฺถา สุทรรกัถตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, กี วุตตกัมมะใน จินฺติตํ กิตบทกัมมวาทจ ตยา อนภิทกัถตาใน จินฺติตํ” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจฺฉิ ฯ

๙๒. “จกฺกวาฬิ อติสมฺพาริ, พุรหฺมโลโก อติเนโจ, มม สหายิกาย คุโณว มหนฺโต; อหฺนฺติ เอตํ นิสฺสาย ทานญจ ทาตุํ ฐมฺมญจ โสตุํ อลฺลตฺถํ, สเจ เม อิมิสฺสา อุปริ โโกโร อตฺถิ, อิทํ มํ ทฺหตุ, โน เจ, มา ทฺหตุ”ติ เอวํ จินฺเตตฺวา อิมํ เมตฺตตาย ฝริ ภนฺเตติ ฯ

(อฺตฺตฺรา) “(อหฺ) ‘จกฺกวาฬิ อติสมฺพาริ (โหติ), พุรหฺมโลโก อติเนโจ (โหติ), มม สหายิกาย คุโณว มหนฺโต (โหติ); อหฺ หิ เอตํ (สหายิกํ) นิสฺสาย ทานํ จ ทาตุํ ฐมฺมํ จ โสตุํ อลฺลตฺถํ, สเจ เม อิมิสฺสา (สหายิกาย) อุปริ โโกโร อตฺถิ, อิทํ (สปปิ) มํ ทฺหตุ, โน เจ (เม อิมิสฺสา สหายิกาย อุปริ โโกโร อตฺถิ), (อิทํ สปปิ) มา ทฺหตุ’ อิติ เอวํ จินฺเตตฺวา อิมํ (สิริมํ) เมตฺตตาย ฝริ ภนฺเต” อิติ (อาห) ฯ

(อฺตฺตฺรา) อ.นางอฺตฺตฺรา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหฺ) อ.หม่อมฉัน จินฺเตตฺวา คิดแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘จกฺกวาฬิ อ.จักรวาล อติสมฺพาริ เป็นที่อันแคบยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, พุรหฺมโลโก อ.พรหมโลก อติเนโจ เป็นที่อันต่ำยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, คุโณว อ.คุณ สหายิกาย แห่งหญิงสหาย มม ของเราเทียว มหนฺโต เป็นคุณใหญ่ (โหติ) ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า อหฺ อ.เรา นิสฺสาย อาศัยแล้ว เอตํ (สหายิกํ) ซึ่งหญิงสหายนั้น อลฺลตฺถํ ได้ได้แล้ว ทาตุํ เพื่ออันถวาย ทานํ ซึ่งทาน จ ด้วย โสตุํ เพื่ออันฟัง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม จ ด้วย; สเจ ถ้าว่า โโกโร อ.ความโกรธ เม ของเรา อตฺถิ มีอยู่ อุปริ ในเบื้องบน อิมิสฺสา (สหายิกาย)

ของหญิงสหายนี้ไซ้, **อิทํ สปปิ** อ.เนยใส **นี้ ททตุ** จงลวก **มํ** ซึ่งเรา, **เจ** หากว่า (โกโร) อ.ความโกรธ **(เม)** ของเรา **โน (อติ)** ย่อมไม่มี **อุปรี** ในเบื่องบน (อิมิสฺสา สหายิกาย) ของหญิงสหายนี้ไซ้, **(อิทํ สปปิ)** อ.เนยใส **นี้ มา ททตุ** จงอย่าลวก' **อิตี** ดังนี้ **ฟรี** แผ่ไปแล้ว **อิมํ (สิริมํ)** สุนางสิริมานี้ **เมตฺตาย ด้วยเมตตา"** **อิตี** ดังนี้ ฯ

นางอุตตรา กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันคิดอย่างนี้ว่า 'จักรวาล เป็นที่แคบยิ่ง, พรหมโลก เป็นที่ต่ำยิ่ง, คุณของหญิงสหายของเรานั้นแหละ เป็นคุณใหญ่, เพราะว่า เราอาศัยหญิงสหายนั้น ได้ได้แล้วเพื่อจะถวายนานและเพื่อจะฟังธรรม, ถ้าว่า ความโกรธของเรามีอยู่ในเบื่องบนหญิงสหายนี้ไซ้, เนยใส จงลวกเรา, ถ้าว่า ความโกรธของเรา ย่อมไม่มีในเบื่องบนของหญิงสหายนี้ไซ้, เนยใส จงอย่าลวก' ดังนี้ แผ่ไปสู่ นางสิริมานี้ด้วยเมตตา"

อุตตรา สุธรกัตตาใน อาหฺย อาชยตบทกัตตฺวจาก "ภนฺเต อาลปนะ อหํ สุธรกัตตาใน ฟรีฺย อาชยตบทกัตตฺวจาก 'จกฺกวาฬํ สุธรกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก อติสมฺพารํ วิกตีกัตตาใน โหติ, พุรฺหมโลโก สุธรกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก อตินิโจ วิกตีกัตตาใน โหติ, เอวสํพทํ อวธารณะเข้ากับฺ คฺโคณํ สุธรกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก มม สามีสํพนฺธะใน สหายิกายํ สามีสํพนฺธะใน คฺโคณ มหนฺโต วิกตีกัตตาใน โหติ, หิตํพทํ เหตุไซตฺถกะ อหํ สุธรกัตตาใน อลตฺถํ อาชยตบทกัตตฺวจาก เอตํ วิเสสณะของ สหายิกํ อุตตกัมมะใน นิสฺสายํ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อลตฺถํ ทานํ อุตตกัมมะใน ทาตุํ ตุมฺถตสํปทานใน อลตฺถํ ฐมฺมํ อุตตกัมมะใน โสตุํ ตุมฺถตสํปทานใน อลตฺถํ จ สองศัพทํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับฺ ทานํ ทาตุํ และ ฐมฺมํ โสตุํ, สเจศํพทํ ปริกัปปัตถะ โโกโร สุธรกัตตาใน อติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก เม สามีสํพนฺธะใน โโกโร อิมิสฺสา วิเสสณะของ สหายิกายํ สามีสํพนฺธะใน อุปรีฯ วิสยาธาระใน อติ, อิทํ วิเสสณะของ สปปิฯ สุธรกัตตาใน ททตุฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก มํ อุตตกัมมะใน ททตุ, เจศํพทํ ปริกัปปัตถะ โโกโร สุธรกัตตาใน อติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก โนศํพทํ ปฏฺฐิเสสะใน อติ เม สามีสํพนฺธะใน โโกโร อิมิสฺสา วิเสสณะของ สหายิกายํ สามีสํพนฺธะใน อุปรีฯ วิสยาธาระใน อติ, อิทํ วิเสสณะของ สปปิฯ สุธรกัตตาใน ททตุฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก มาศํพทํ ปฏฺฐิเสสะ

ใน ทหตุ” อิตีศัพท์ สรุปะใน เหว่ๆ กิริยาวิเสสณะใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ผริ
อิม วิเสสณะของ สิริมิงๆ สัมปาปุณียกัมมะใน ผริ เมตตตาย กรณะใน ผริ” อิตีศัพท์
อาการะใน อาห ๕

๙๓. สตุถา “สาธุ สาธุ อุตฺตเร, เหว่ โกรธ ชินิตุ่ ฏฏติ, โกโร หิ นาม อุกโกเรน,
อกโกสกปริภาสโก อนุกโกสเนน อปริภาสเนน, ญทฺธมจฺฉริ อุตฺตโน สนฺตกสฺส
ทาเนน ชินิตฺพุโป, มุสาวาทิ สจฺจวจฺเจเนน ชินิตฺพุโป”ติ วตฺวา อิม คาถมาห
“อุกโกเรน ชิน โกรธ, อสาธุ สาธุหา ชิน;
ชิน กทริยํ ทาเนน, สจฺเจนาสิกฺขิตฺวาทินฺนติ ๕

สตุถา “สาธุ สาธุ อุตฺตเร, (ตยา) เหว่ โกรธ ชินิตุ่ ฏฏติ, โกโร หิ (ปุคฺคโล) นาม
(ปุคฺคเลน) อุกโกเรน (ชินิตฺพุโป), อุกโกสกปริภาสโก (ปุคฺคโล ปุคฺคเลน) อนุกโกสเนน
อปริภาสเนน (ชินิตฺพุโป), ญทฺธมจฺฉริ (ปุคฺคโล ปุคฺคเลน) อุตฺตโน สนฺตกสฺส ทาเนน
ชินิตฺพุโป, มุสาวาทิ (ปุคฺคโล ปุคฺคเลน) สจฺจวจฺเจเนน ชินิตฺพุโป” อิติ วตฺวา อิม คาทิ อาห
“(ปุคฺคโล) อุกโกเรน ชิน โกรธ (ปุคฺคล),
(ปุคฺคโล) อสาธุ (ปุคฺคล) สาธุหา ชิน;
(ปุคฺคโล) ชิน กทริยํ (ปุคฺคล) ทาเนน,
(ปุคฺคโล) สจฺเจน อสิกฺขิตฺวาทินํ (ปุคฺคล ชิน)” อิติ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อุตฺตเร ดูก่อนนางอุตฺตรา สาธุ
อ.ดีละ สาธุ อ.ดีละ, (ตยา) เหว่ โกรธ ชินิตุ่ อ.อัน อันเธอ ชนะ ซึ่งความโกรธ อย่าง
นี้ ฏฏติ ย่อมควร, หิ เพราะว่า โกโร (ปุคฺคโล) นาม ชื่อ อ.บุคคลผู้มีอันโกรธ
เป็นปกติ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ชินิตฺพุโป ฟังชนะ อุกโกเรน ด้วยความไม่โกรธ,
(ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุกโกสกปริภาสโก ผู้ทั้งด่าทั้งบริภาษ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล
(ชินิตฺพุโป) ฟังชนะ อนุกโกสเนน ด้วยการไม่ด่า อปริภาสเนน ด้วยการไม่บริภาษ,
(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ญทฺธมจฺฉริ ผู้ตระหนี่กระด้าง (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ชินิตฺพุโป
ฟังชนะ ทาเนน ด้วยการให้ สนฺตกสฺส ซึ่งของอันเป็นของมีอยู่ อุตฺตโน ของตน,
(ปุคฺคโล) อ.บุคคล มุสาวาทิ ผู้กล่าวเท็จโดยปกติ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ชินิตฺพุโป
ฟังชนะ สจฺจวจฺเจเนน ด้วยคำสัตย์” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิม คาทิ ซึ่งพระศาสดา

นี้ อิติ ว่า

“(บุคคล) อ.บุคคล ชินะ ฟิงชนะ โกรธ (บุคคล) ซึ่งบุคคล
ผู้โกรธโดยปกติ อุกโกธเน ด้วยความไม่โกรธ, (บุคคล)
อ.บุคคล ชินะ ฟิงชนะ อสารุ (บุคคล) ซึ่งบุคคล ผู้ไม่ดี สาธุ
ด้วยความดี; (บุคคล) อ.บุคคล ชินะ ฟิงชนะ กทริย
(บุคคล) ซึ่งบุคคล ผู้ตระหนี่ ทาเนน ด้วยการให้, (บุคคล)
อ.บุคคล (ชินะ) ฟิงชนะ อลิกวาทิน (บุคคล) ซึ่งบุคคล
ผู้กล่าวเหลวไหลและโดยปกติ สจุเจน ด้วยคำสัตย์” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนอุตตรา ดีละๆ, การที่เธอชนะความโกรธอย่างนี้ ย่อมควร,
เพราะว่า ชื่อว่าบุคคลผู้มักโกรธ อันบุคคลฟิงชนะด้วยความไม่โกรธ, บุคคลผู้ทั้งต่ำ
ผู้ทั้งบริภาษ อันบุคคลฟิงชนะด้วยการไม่ต่ำ ด้วยการไม่บริภาษ, บุคคลผู้ตระหนี่
กระต้าง อันบุคคลฟิงชนะด้วยการให้ของที่มีอยู่ของตน, บุคคลผู้กล่าวเท็จโดยปกติ
อันบุคคลฟิงชนะด้วยการกล่าวคำสัตย์” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลฟิงชนะบุคคลผู้มักโกรธด้วยความไม่โกรธ, บุคคลฟิง
ชนะบุคคลไม่ดี ด้วยความดี, บุคคลฟิงชนะบุคคลผู้ตระหนี่
ด้วยการให้, บุคคลฟิงชนะบุคคลผู้กล่าวเหลวไหลและ ด้วยคำ
สัตย์”

สตถา สุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตฺตเร ฮาลปะนะ สาธุ ลิงคัตตะ
สาธุ ลิงคัตตะ, ชินิตุํ ตุมัตถกัตตาใน วฏฺฐติฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา อนภิต-
กัตตาใน ชินิตุํ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ชินิตุํ โกรธ อุตตกัมมะใน ชินิตุํ, หิตัพพํ เหตุ-
โชตกะ นามคัพพํ สญฺญาโชตกะเข้ากับ โกโธฏ วิเสสนะของ บุคคลใด ๆ วุตตกัมมะใน
ชินิตพฺโพ ๆ กิตบทกัมมวาทจก บุคคลเลน อนภิตกัตตาใน ชินิตพฺโพ อุกโกธเน ภาวะ
ใน ชินิตพฺโพ, อุกโกสภปริภาสโก วิเสสนะของ บุคคลใด ๆ วุตตกัมมะใน ชินิตพฺโพ ๆ
กิตบทกัมมวาทจก บุคคลเลน อนภิตกัตตาใน ชินิตพฺโพ อนกโกสเนน กิตติ อปริภาสเนน
กิตติ ภาวะใน ชินิตพฺโพ, ญานุจจรี วิเสสนะของ บุคคลใด ๆ วุตตกัมมะใน ชินิตพฺโพ ๆ
กิตบทกัมมวาทจก บุคคลเลน อนภิตกัตตาใน ชินิตพฺโพ อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน
สนตกสฺสจ จัญญูวุตตกัมมะใน ทาเนน ภาวะใน ชินิตพฺโพ, มุสาวาที วิเสสนะของ

ปุคฺคโล ๑ วุตตกัมมะใน ชินิตพุโพ ๑ กิตตบทกัมมวจาก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน
ชินิตพุโพ สจฺจวจนน ภาวะใน ชินิตพุโพ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตุวา ๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อาห อิม วิเสสของ คาล ๑ วุตตกัมมะใน อาห

“ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน ชิน ๑ อาขยาตบทกัตตวจาก อฏฺโฏเรน
ภาวะใน ชิน โกธ วิเสสของ ปุคฺคล ๑ วุตตกัมมะใน ชิน,
ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน ชิน ๑ อาขยาตบทกัตตวจาก อสาลู
วิเสสของ ปุคฺคล ๑ วุตตกัมมะใน ชิน สาธุภา ภาวะใน
ชิน, ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน ชิน ๑ อาขยาตบทกัตตวจาก
กทริย วิเสสของ ปุคฺคล ๑ วุตตกัมมะใน ชิน ทาเนน ภาวะ
ใน ชิน, ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน ชิน ๑ อาขยาตบทกัตตวจาก
สจฺเจน ภาวะใน ชิน อลิกวาทิน วิเสสของ ปุคฺคล ๑ วุตต-
กัมมะใน ชิน” อิติศัพท์ สรุปะใน อิม คาล ๑

๙๔. ตตฺถ “อฏฺโฏเณนาติ “โกธโน หิ ปุคฺคโล อฏฺโฏเณน หุตฺวา ชินิตพุโพ, อสาลู
อภทฺทโก ภทฺทเกน หุตฺวา, กทริโย ฅทฺธมจฺจรี อตฺตโน สนฺตกสฺส จาคจิตฺเตน,
อลิกวาทิ สจฺจวจนน ชินิตพุโพ; ตสฺมา เอวมาห “อฏฺโฏเณน ชิน โกธ ๑เปฯ
สจฺเจนาสิกวาทินนฺติ ๑

ตตฺถ (ปะเทสุ) “อฏฺโฏเณนาติ (ปะทสฺส) “โกธโน หิ ปุคฺคโล (ปุคฺคเลน) อฏฺโฏเณน หุตฺวา
ชินิตพุโพ, อสาลู อภทฺทโก (ปุคฺคโล ปุคฺคเลน) ภทฺทเกน หุตฺวา (ชินิตพุโพ), กทริโย
ฅทฺธมจฺจรี (ปุคฺคโล ปุคฺคเลน) อตฺตโน สนฺตกสฺส จาคจิตฺเตน (ชินิตพุโพ), อลิกวาทิ (ปุคฺคโล
ปุคฺคเลน) สจฺจวจนน ชินิตพุโพ; ตสฺมา (ภควา) เอว อาห ‘อฏฺโฏเณน ชิน โกธ ๑เปฯ
สจฺเจนาสิกวาทินนฺติ (อตฺโถ) ๑

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “หิ ก็ ปุคฺคโล อ.บุคฺคล โกธโน ผู้โกรธโดยปกติ (ปุคฺคเลน)
อันบุคฺคล อฏฺโฏเณน เป็นผู้ไม่โกรธ หุตฺวา เป็น ชินิตพุโพ ฟังชนะ, (ปุคฺคโล)
อ.บุคฺคล อสาลู ผู้ไม่ดี อภทฺทโก คือว่าผู้ไม่เจริญ (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคล ภทฺทเกน
เป็นผู้เจริญ หุตฺวา เป็น (ชินิตพุโพ) ฟังชนะ, (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล กทริโย ผู้ตระหนี่
ฅทฺธมจฺจรี ผู้ตระหนี่กระด้าง (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคล (ชินิตพุโพ) ฟังชนะ จาคจิตฺเตน

ด้วยจิตอันประกอบแล้วด้วยการสละ **สนุดกสุส** ซึ่งของอันเป็นของมีอยู่ **อุตตโน** ของตน, (**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อลิกวาที** ผู้กล่าวเลาะแหละโดยปกติ (**ปุคฺคเลน**) อันบุคคล **ชินิตพุโพ** ฟังชนะ **สจฺจวจน** ด้วยคำสัตย์; **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (**ภควา**) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อาห** ตรัสแล้ว **เอวํ** อย่างนี้ ‘**อกุโกเรน ชินเ โกธํ ฆเปย** **สจฺเจนา**ลิกวาทีนหฺติ ว่า ‘**อกุโกเรน ชินเ โกธํ ฆเปย** **สจฺเจนา**ลิกวาทีน’ ดังนี้” **อิตติ** ดังนี้ **ตตฺถ** (ปะเทศุ) “**อกุโกเรนาติ** (**ปทสฺส**) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “**อกุโกเรน**” ดังนี้ เป็นต้น ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**อกุโกเรน**” ความว่า ก็บุคคลผู้มักโกรธ อันบุคคลเป็นผู้ไม่โกรธ ฟังชนะ, บุคคลผู้ไม่ดี คือว่าผู้ไม่เจริญ อันบุคคลเป็นผู้เจริญ ฟังชนะ, บุคคลผู้ตระหนี่ ผู้ตระหนี่กระต้าง อันบุคคลฟังชนะด้วยจิตที่ประกอบด้วยการสละของที่เป็นของมีอยู่ของตน, บุคคลผู้กล่าวเลาะแหละโดยปกติ อันบุคคลฟังชนะด้วยคำสัตย์, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสอย่างนี้ว่า “**อกุโกเรน ชินเ โกธํ ฆเปย** **สจฺเจนา**ลิกวาทีน”

ตตฺถ วิเสสณะของ ปทสฺส นิตถารณะใน ปทสฺส “**อกุโกเรน**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ นิตถารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “**หิ**ศัพท์ วากยารัมภโชตกะ โภทโน วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ วุตตกัมมะใน ชินิตพุโพฯ กิตบัทกัมมวาทก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน ชินิตพุโพ **อกุโกเรน** วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ชินิตพุโพ, อสากุ กิตี อภทฺทโก กิตี วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ วุตตกัมมะใน ชินิตพุโพฯ กิตบัทกัมมวาทก อสากุ วิวริยะใน อภทฺทโกฯ วิวณะ ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน ชินิตพุโพ ภาทฺทเกณ วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ชินิตพุโพ, กทริโย กิตี ฤทฺธมจฺฉรี กิตี วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ วุตตกัมมะใน ชินิตพุโพฯ กิตบัทกัมมวาทก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน ชินิตพุโพ **อุตตโน** สามีสัมพันธะใน **สนุดกสุส**ฯ ฌณฺฐิอุตต-กัมมะใน จาคจิตฺเตนฯ ภาระใน ชินิตพุโพ, **อลิกวาที** วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ วุตตกัมมะใน ชินิตพุโพฯ กิตบัทกัมมวาทก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน ชินิตพุโพ **สจฺจวจน** ภาระใน ชินิตพุโพ, **ตสฺมา** เหตุวัตถุะ **ภควา** สุทฺธกัตตาใน **อาห**ฯ อาชยาตบัท กัตตุวาทก **เอวํ** กิริยาวิเสสณะใน **อาห** ‘**อกุโกเรน ชินเ โกธํ ฆเปย** **สจฺเจนา**ลิกวาทีน’ สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน **เอวํ**ฯ นิตฺสสนฺตตะ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตตะ ๕

๙๕. เทสนาวसानะ สิริมา สหุรี ปญจस्ताหิ อิตถิหิ โสตาปตติผล ปติฏฺฐหิตี ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา สิริมา อ.นางสิริมา ปติฏฺฐหิตี
ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตติผล ในโสตาปัตติผล สหุรี กับ อิตถิหิ ด้วยหญิง ท.
ปญจस्ताหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ อิตติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา นางสิริมาตั้งอยู่เฉพาะในโสตาปัตติผล พร้อมกับหญิงมีประมาณ
๕๐๐ คน ดังนี้แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมีใน ปติฏฺฐหิ สิริมา สุทธกัตตาใน ปติฏฺฐหิ ฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก สหุรี กิริยาสมวายะใน ปติฏฺฐหิ ปญจस्ताหิ วิเสสนะของ อิตถิหิ ฯ สหัตถ-
ตติยาเข้ากับ สหุรี โสตาปตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ อิตติศัพท์ สมาปนะ ฯ

.....
อุตฺตราวุปาสิกาวตฺถุ ฯ

อุตฺตราวุปาสิกาวตฺถุ (นิมฺนจิตฺ)

อุตฺตราวุปาสิกาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอุปาสิกาสื่อว่าอุตฺตราว (นิมฺนจิตฺ) จบแล้ว ฯ

อุตฺตราวุปาสิกาวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิมฺนจิตฺ ฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องอุตฺตราวุปาสิกา

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

อุตตราอุปาสักาวตฤ

เป็นนัฏฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุตตรา จ ลำ อุปาสักา จาติ อุตตราอุปาสักา. (อุตตรา + อุปาสักา) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

อุตตรา จ อ.ชื่อว่าอุตตราด้วย ลำ อ.ชื่อว่าอุตตรานั้น อุปาสักา จ เป็นอุปาสักาด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อุตตราอุปาสักา ชื่อว่าอุตตราอุปาสักา. (อุปาสักาชื่อว่าอุตตรา)

๒. อุตตราอุปาสักาย วตฤ อุตตราอุปาสักาวตฤ. (อุตตราอุปาสักา + วตฤ)

วตฤ อ.เรื่อง อุตตราอุปาสักาย แห่งอุปาสักาชื่อว่าอุตตรา อุตตราอุปาสักาวตฤ ชื่อว่า
อุตตราอุปาสักาวตฤ. (เรื่องอุปาสักาชื่อว่าอุตตรา)

กตมตตกิจโจ, สตถา

เป็นตติยาทวิพทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีตติยาตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มตเตน กิจจํ มตตกิจจํ. (มตต + กิจจ) ตติยาตปฐิสสมาส

กิจจํ อ.กิจ มตเตน ด้วยมัตร์ มตตกิจจํ ชื่อว่ามตตกิจจ. (กิจด้วยมัตร์)

๒. กตํ มตตกิจจํ เยนาคิ กตมตตกิจโจ, สตถา. (กต + มตตกิจจ) ตติยาทวิพทูลยาธิ-
กรณพหุพพิทิสมาส

มตตกิจจํ อ.กิจด้วยมัตร์ เยน (สตถารา) อันพระศาสดาใด กตํ ทรงกระทำแล้ว อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส สตถา) อ.พระศาสดานั้น กตมตตกิจโจ ชื่อว่ากตมตตกิจจ (ผู้มีกิจด้วยมัตร์อันทรง
ทำแล้ว, ผู้มีมัตร์กิจอันทรงทำแล้ว), ได้แก่พระศาสดา.

อนุพุพพิกถา

เป็นตติยาตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุพุพเพน กถา อนุพุพพิกถา. (อนุพุพ + กถา)

กถา อ.วาทเป็นเครื่องกล่าว อนุพุพเพน ตามลำดับ อนุพุพพิกถา ชื่อว่าอนุพุพพิกถา. (วาท
เป็นเครื่องกล่าวตามลำดับ, อนุพุพพิกถา)

มานุสกา

เป็นสมุหัตถัตติ มิวีเคราะห์ว่า

มนุสฺसानํ สมุโท มานุสกา. (มนุสฺส + กณฺปะจฺจย)

สมุโท อ.หมู่ มนุสฺसानํ แห่งมนุษย์ ท. มานุสกา ชื่อว่ามานุสก. (หมู่มนุษย์)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหารทิสฺมาล มิวีเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

สตุตาห

เป็นสมาหารทิสฺมาล มิวีเคราะห์ว่า

สตุต อทา สตุตาห. (สตุต + อท)

อทา อ.วัน ท. สตุต เจต สตุตาห ชื่อว่าสตุตาห. (๗ วัน, หนึ่งสัปดาห์)

ปริชโน

เป็นปาติบุพพทกัมมธารยสฺมาล มิวีเคราะห์ว่า

ปริวารโร ชโน ปริชโน. (ปริ + ชน)

ชโน อ.ชน ปริวารโร ผู้เป็นบริวาร ปริชโน ชื่อว่าปริชน. (ชนผู้เป็นบริวาร)

กัฬิตุกาโม, ปริชโน

เป็นจตุตถัตติปปริสฺสมาล, กิตันตสฺมาล, กัตตรูป, กัตตุสสาณะ มิวีเคราะห์ว่า

กัฬิตุ กามะตติ กัฬิตุกาโม, ปริชโน. (กัฬิตุสทูปปท + กมุ กณฺธิยํ ในความใคร่ + ฌปะจฺจย)

(โย ปริชโน) อ.ชนผู้เป็นบริวารใด กามะตติ ย่อมใคร่ กัฬิตุ เพื่ออันเล่น อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปริชโน) อ.ชนผู้เป็นบริวารนั้น กัฬิตุกาโม ชื่อว่ากัฬิตุกาโม (ผู้ใคร่เพื่อจะเล่น, ผู้ประสงค์เพื่อจะเล่น), ได้แก่ ชนผู้เป็นบริวาร.

นกขตุตกีฬิน

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นกขตุตสส กีฬิน นกขตุตกีฬิน. (นกขตุต + กีฬิน)

กีฬิน อ.การเล่น นกขตุตสส ซึ่งนักชัฏร นกขตุตกีฬิน ชื้อว่านกขตุตกีฬิน. (การเล่นนักชัฏร)

สวัตน์, ภาตต์

เป็นอภัยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ส่ว ภว สวัตน์, ภาตต์. (ส่ว + ตณปัจจย)

(ภาตต์) อ.ภัต ภว อันจะมี ส่ว ในวันพรุ่งนี้ สวัตน์ ชื้อว่าสวัตน์ (อันจะมีในวันพรุ่งนี้), ได้แก่ภัต.

ยาคุตณุล

เป็นจตุตถิปุริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลบ อตถคัพท มีวิเคราะห์ว่า

ยาคุยา อตถาย ตณุล ยาคุตณุล. (ยาคุ + อตถ + ตณุล)

ตณุล อ.ข้าวสาร อตถาย เพื่อประโยชน์ ยาคุยา แก่ข้าวต้ม ยาคุตณุล ชื้อว่ายาคุตณุล. (ข้าวสารเพื่อประโยชน์แก่ข้าวต้ม)

พลวโคณา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลวโนโต จ เต โคณา จาติ พลวโคณา. (พลวโนตุ + โคณ)

พลวโนโต จ อ.ตัวมีกำลัง ท. ด้วย เต อ.ตัวมีกำลัง ท. เหล่านั้น โคณา จ เป็นโคผู้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พลวโคณา ชื้อว่าพลวโคณ. (โคผู้ตัวมีกำลังทั้งหลาย)

ทลิตทตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ทลิตทสส ภาว ทลิตทตา. (ทลิตท + ตาปัจจย)

ภาว อ.ความเป็น ทลิตทสส แห่งบุคคลผู้จัดสน ทลิตทตา ชื้อว่าทลิตทตา. (ความเป็นคนจัดสน)

ทวิคุโณ

เป็นตติยัตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ทวิทฺธิ คุโณ ทวิคุโณ. (ทวิ + คุณ)

คุโณ อ.คุณ ทวิทฺธิ ด้วยสอง ท. ทวิคุโณ ชื่อว่าทวิคุณ. (คุณด้วยสอง)

สาริปุตตตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

สาริปุตโต จ โส เถโร จาติ สาริปุตตตเถโร. (สาริปุต + เถร)

สาริปุตโต จ อ.พระสารีบุตรด้วย โส อ.พระสารีบุตรนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สาริปุตตตเถโร ชื่อว่าสาริปุตตตเถร. (พระสารีบุตรผู้เถระ, พระสารีบุตรเถระ)

นิโรธสฺมาปฺนโน, สาริปุตตตเถโร

เป็นทตติยัตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

นิโรธํ สฺมาปฺนโน นิโรธสฺมาปฺนโน, สาริปุตตตเถโร. (นิโรธ + สฺมาปฺนโน)

(สาริปุตตตเถโร) อ.พระสารีบุตรผู้เถระ สฺมาปฺนโน ผู้เข้าแล้ว นิโรธํ ซึ่งนิโรธ นิโรธสฺมาปฺนโน ชื่อว่านิโรธสฺมาปฺนโน (ผู้เข้านิโรธ), ได้แก่พระสารีบุตรเถระ.

ฃณชาลํ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ฃณเมว ชาลํ ฃณชาลํ. (ฃณ + ชาล)

ฃณํ เอว อ.ฃณนั้นเที่ยว ชาลํ เป็นช่าย ฃณชาลํ ชื่อว่าฃณชาล. (ช่ายคืออฃณ)

สทฺธมาโว

เป็นฉฺฐีตฺตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. สทฺธา อสฺสํ อตฺถิตฺติ สทฺโธ, ปุณฺณโณ. (สทฺธา + ฃณปจฺจย) อัสสํตฺถิตฺตํ

สทฺธา อ.ศรัทธา อสฺสํ (ปุณฺณสฺส) ของนายปุณฺณนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุณฺณโณ) อ.นายปุณฺณนั้น สทฺโธ ชื่อว่าสทฺธ (ผู้มีศรัทธา), ได้แก่นายปุณฺณ.

๒. สหุสส ภาวโ สหุสภาวโ. (สหุ + ภาว) ัญฐิตปฺปรีสสมาส

ภาวโ อ.ความเป็น สหุสส (ปุณณส) แทนนายปุณณะ เป็นผู้มีศรัทธา สหุสภาวโ
ชื่อว่าสหุสภาว. (ความที่นายปุณณะเป็นผู้มีศรัทธา)

สมตตภาวโ

เป็นัญฐิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมตตส ภาวโ สมตตภาวโ. (สมตต + ภาว)

ภาวโ อ.ความเป็น สมตตส (ปุณณส) แทนนายปุณณะ เป็นผู้สามารถ สมตตภาวโ ชื่อว่า
สมตตภาว. (ความที่นายปุณณะเป็นผู้สามารถ)

ตปฺปจฺโย

เป็นวิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตปฺจ ตํ ปจฺโย จาติ ตปฺปจฺโย. (ต + ปจฺย)

ตํ (ปุณณ) จ อ.บุญนั้นด้วย ตํ อ.บุญนั้น ปจฺโย จ เป็นปัจจัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ตปฺปจฺโย ชื่อว่าตปฺปจฺย. (บุญนั้นเป็นปัจจัย)

มหาสมฺปตติปฏฺฐาโก

เป็นทุตฺยาตปฺปรีสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหฺนฺตี จ สํ สมฺปตติ จาติ มหาสมฺปตติ. (มหฺนฺตี + สมฺปตติ) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

มหฺนฺตี จ อ.ใหญ่ด้วย สํ อ.ใหญ่นั้น สมฺปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหาสมฺปตติ ชื่อว่ามหาสมฺปตติ. (สมบัติใหญ่)

๒. มหาสมฺปตติ ปฏฺฐาโก มหาสมฺปตติปฏฺฐาโก. (มหาสมฺปตติ + ปฏฺฐาโก) ทุตฺยาตปฺปรีส-
สมาส

ปฏฺฐาโก อ.การได้เฉพาะ มหาสมฺปตติ ซึ่งสมบัติใหญ่ มหาสมฺปตติปฏฺฐาโก ชื่อว่า
มหาสมฺปตติปฏฺฐาโก. (การได้เฉพาะสมบัติใหญ่)

ปัตตจีวร

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

ปัตโต จ จีวรญจ ปัตตจีวร. (ปัตต + จีวร)

ปัตโต จ อ.บาตรด้วย จีวร จ อ.จีวรด้วย ปัตตจีวร ชื่อว่าปัตตจีวร. (บาตรและจีวร)

กสนฏฺฐาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

กสนญจ ตํ จานญจาติ กสนฏฺฐาน. (กสน + จาน)

กสนํ จ อ.เป็นที่ไถด้วย ตํ อ.เป็นที่ไถนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กสนฏฺฐาน
ชื่อว่ากสนฏฺฐาน. (ที่เป็นที่ไถ)

อวาวฏฺตีร

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อวาวฏฺส ตีร อวาวฏฺตีร. (อวาวฏ + ตีร)

ตีร อ.ฝั่ง อวาวฏฺส แห่งบ่อ อวาวฏฺตีร ชื่อว่าอวาวฏฺตีร. (ฝั่งบ่อ)

ปญฺจปตฺติฏฺจิต

เป็นทุตียาตปุริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลป องคคัพท มีวิเคราะหว่า

ปญฺจ องคานิ ปตฺติฏฺจิต ปญฺจปตฺติฏฺจิต. (ปญฺจ + องค + ปตฺติฏฺจิต)

ปตฺติฏฺจิต อ.อันตั้งไว้เฉพาะ องคานิ ซึ่งองคํ ท. ปญฺจ ท้า ปญฺจปตฺติฏฺจิต ชื่อว่าปญฺจป-
ตฺติฏฺจิต. (อันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองคํ ๕, เบญจางคประดิษฐ์)

ทนต์กฏฺจ

เป็นทุตียาตปุริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลป โสณคัพท มีวิเคราะหว่า

ทนต์ โสณํ กฏฺจ ทนต์กฏฺจ. (ทนต์ + โสณ + กฏฺจ)

กฏฺจ อ.ไม้ โสณํ เป็นเครื่องชำระ ทนต์ ซึ่งฟัน ทนต์กฏฺจ ชื่อว่าทนต์กฏฺจ. (ไม่เป็นเครื่องชำระ
ฟัน)

ปจฺฉิมเคห์

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 ปจฺฉิมญจ ตํ เคหญจาติ ปจฺฉิมเคห์. (ปจฺฉิม + เคห)
 ปจฺฉิม จ อ.อันมีในภายหลังด้วย ตํ อ.อันมีในภายหลังนั้น เคห์ จ เป็นเรือนด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น ปจฺฉิมเคห์ ชื่อว่าปจฺฉิมเคห. (เรือนอันมีในภายหลัง, เรือนหลังสุดท้าย)

เคหทวาร

เป็นัญญัติปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 เคหสฺส ทวารํ เคหทวาร. (เคห + ทวาร)
 ทวารํ อ.ประตู เคหสฺส แห่งเรือน เคหทวาร ชื่อว่าเคหทวาร. (ประตูเรือน)

มคฺคารุพฺพภาโว

เป็นัญญัติปฺริสสฺมาส โดยมีทุตียาตปฺริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้
 ๑. มคฺคํ อารุพฺพา มคฺคารุพฺพา, ปุณฺณสฺส ภริยา. (มคฺค + อารุพฺพา) ทุตียาตปฺริสสฺมาส
 (ปุณฺณสฺส ภริยา) อ.ภรรยา ของนายปุณฺณะ อารุพฺพา ขึ้นแล้ว มคฺคํ สู้หนทาง
 มคฺคารุพฺพา ชื่อว่ามคฺคารุพฺพา (ขึ้นสู้หนทาง), ได้แก่ภรรยาของนายปุณฺณะ.
 ๒. มคฺคารุพฺพาย ภาโว มคฺคารุพฺพภาโว. (มคฺคารุพฺพา + ภาว) ัญญัติปฺริสสฺมาส
 ภาโว อ.ความเป็น มคฺคารุพฺพาย (ปุณฺณสฺส ภริยาย) แห่งภรรยา ของนายปุณฺณะ ขึ้น
 แล้วสู้หนทาง มคฺคารุพฺพภาโว ชื่อว่ามคฺคารุพฺพภาว. (ความที่ภรรยาของนายปุณฺณะขึ้นสู้หนทาง)

อนฺโตนคราภิมุโข, เถโร

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพพิทสฺมาส โดยมีนินบาตบุพพะ อพยฺยิภาวสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ
 ดังนี้
 ๑. นครสฺส อนฺโต อนฺโตนคร. (อนฺโต + นคร) นินบาตบุพพะ อพยฺยิภาวสฺมาส
 อนฺโต ในภายใน นครสฺส แห่งเมือง อนฺโตนคร ชื่อว่าอนฺโตนคร. (ภายในเมือง)
 ๒. อนฺโตนครสฺส อภิมุโข ยสฺสาติ อนฺโตนคราภิมุโข, เถโร. (อนฺโตนคร + อภิมุข) ทวิปท-
 ภินนาธิกรณพหุพพิทสฺมาส

อภิมุข อ.หน้าเฉพาะ อนฺโตนครสฺส ต่อภายในแห่งเมือง ยสฺส (เถรสฺส) แห่งพระเถระใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น อนฺโตนคราภิมุโข ชื่อว่าอนฺโตนคราภิมุข (มีหน้ามุ่งตรงต่อภายในเมือง), ได้แก่พระเถระ.

อนฺตรามคฺค

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยภาวสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคฺคสฺส อนฺตรา อนฺตรามคฺค. (อนฺตรา + มคฺค)

อนฺตรา ในระหว่าง มคฺคสฺส แห่งหนทาง อนฺตรามคฺค ชื่อว่าอนฺตรามคฺค. (ระหว่างทาง)

ภตฺตภาชน

เป็นฉนฺตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตฺตสฺส ภาชน ภตฺตภาชน. (ภตฺต + ภาชน)

ภาชน อ.ภาชนะ ภตฺตสฺส แห่งภัตร ภตฺตภาชน ชื่อว่าภตฺตภาชน. (ภาชนะภัตร)

อุพฺพทภตฺต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุพฺพทภจ ต ภตฺตญจาติ อุพฺพทภตฺต. (อุพฺพท + ภตฺต)

อุพฺพท จ อ.อันเข้าไปด้วยทั้งกึ่งด้วย ต อ.อันเข้าไปด้วยทั้งกึ่งนั้น ภตฺต จ เป็นภัตรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุพฺพทภตฺต ชื่อว่าอุพฺพทภตฺต. (ภัตรเข้าไปด้วยทั้งกึ่ง, ภัตรครึ่งหนึ่ง)

อิธโลกสงฺคโท

เป็นสัตตมิตฺปฺปรีสสฺมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อิธ จ โส โลโก จาติ อิธโลโก. (อิธ + โลก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

อิธ จ อ.นี้ด้วย โส อ.นี้โน้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อิธโลโก ชื่อว่าอิธโลก. (โลกนี้)

๒. อิธโลเก สงฺคโท อิธโลกสงฺคโท. (อิธโลก + สงฺคท) สัตตมิตฺปฺปรีสสฺมาส

สงฺคโท อ.การสังเคราะห์ อิธโลเก ในโลกนี้ อิธโลกสงฺคโท ชื่อว่าอิธโลกสงฺคท. (การ

สงเคราะห์ในโลกนี้)

ปรโลกสงคโท

เป็นลัตตมัตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปโร จ โส โลโก จาติ ปรโลก. (ปร + โลก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ปโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปรโลก
ชื่อว่าปรโลก. (โลกอื่น, โลกหน้า, ปรโลก)

๒. ปรโลกะ สงคโท ปรโลกสงคโท. (ปรโลก + สงคท) ลัตตมัตปปริสสมาส

สงคโท อ.การสงเคราะห์ ปรโลกะ ในโลกอื่น ปรโลกสงคโท ชื่อว่าปรโลกสงคท. (การ
สงเคราะห์ในโลกอื่น)

นิรวเสส, ทาน

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพิหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคคโต อวเสโส อสฺมาติ นิรวเสส, ทาน. (นิ + อวเสส)

อวเสโส อ.ส่วนเหลือลง นิคคโต ออกแล้ว อสฺมา (ทานา) จากทานนั้น อิติ เพราะเหตุนั้น
(ต้ ทาน) อ.ทานนั้น นิรวเสส ชื่อว่านิรวเสส (มีส่วนเหลือลงออกแล้ว, ไม่มีส่วนเหลือ), ได้แก่ทาน.

ทาทูกามา, อห

เป็นจตุตถัตปปริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ทาทู กามาเตติ ทาทูกามา, อห. (ทาทูสหุอุปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)

(ยา อห) อ.เราใด กามาติ ย่อมใคร่ ทาทู เพื่ออันถวายเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (สา อห)
อ.เรานั้น ทาทูกามา ชื่อว่าทาทูกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะถวายเป็น, ผู้ประสงค์เพื่อจะถวายเป็น), ได้แก่เรา.

ทิกฺขจฺฉมโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิกฺขจฺ จ โส ฌมโม จาติ ทิกฺขจฺฉมโม. (ทิกฺขจ + ฌมม)

ทิกฺขจฺ จ อ.อันสัตว์เห็นแล้วด้วย โส อ.อันสัตว์เห็นแล้วนั้น ฌมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทิกฺขจฺฉมโม ชื่อว่าทิกฺขจฺฉมม. (ธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว, ชาตินี้)

อุทกผาสูกฏจान

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมิตติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุทเคน ผาสูกิ อุทกผาสูกิ. (อุทก + ผาสูก) ตติยาตปปริสสมาส

ผาสูกิ อ.ผาสูก อุทเคน ด้วยน้ำ อุทกผาสูกิ ชื่อว่าอุทกผาสูก. (ผาสูกด้วยน้ำ)

๒. อุทกผาสูกญจ ต จานญจาติ อุทกผาสูกฏจान. (อุทกผาสูก + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อุทกผาสูกิ จ อ.อันผาสูกด้วยน้ำด้วย ต อ.อันผาสูกด้วยน้ำนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุทกผาสูกฏจาน ชื่อว่าอุทกผาสูกฏจาน. (ที่ผาสูกด้วยน้ำ)

ภตตกิจจ

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ)

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตฺร ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

อหุณกรีสมตฺ, จาน

เป็นฉนฺธิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส โดยมีอมาทิปรตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กรีสสฺ อหุณ อหุณกรีส. (อหุณ + กรีส) อมาทิปรตปปริสสมาส

อหุณ อ.กึ่ง กรีสสฺ แห่งกรีส อหุณกรีส ชื่อว่าอหุณกรีส. (ครึ่งกรีส)

๒. อหุณกรีส มตฺตา ยสฺสาติ อหุณกรีสมตฺ, จาน. (อหุณกรีส + มตฺตา) ฉนฺธิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส

อหุณกรีส อ.กึ่งแห่งกรีส มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (จานสฺ) แห่งที่ใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ต จาน) อ.ที่นั้น อหุณกรีสมตฺ ชื่อว่าอหุณกรีสมตฺ (มีครึ่งกรีสเป็นประมาณ, สักว่าครึ่งกรีส), ได้แก่ที่.

รูกฺขจฺฉายา

เป็นฉนฺธิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รูกฺขสฺ ฉายา รูกฺขจฺฉายา. (รูกฺข + ฉายา)

ฉายา อ.เงา รูกฺขสฺ แห่งต้นไม้ รูกฺขจฺฉายา ชื่อว่ารูกฺขจฺฉายา. (เงาต้นไม้)

ปโตทยญฺจิ

เป็นจัญญิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปโตทสฺส ยญฺจิ ปโตทยญฺจิ. (ปโตท + ยญฺจิ)

ยญฺจิ อ.ตำม ปโตทสฺส แห่งปฏัก ปโตทยญฺจิ ชื้อว่าปโตทยญฺจิ. (ตำมปฏัก)

กตกมฺม

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตญจ ตํ กมฺมญจาติ กตกมฺม. (กต + กมฺม)

กตํ จ อ.อันญกกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันญกกระทำแล้วนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตกมฺม ชื้อว่ากตกมฺม. (กรรมที่ญกกระทำแล้ว)

นिरตถกํ, กตกมฺม

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต อตฺโต ยสฺมาติ นิตถกํ, กตกมฺม. (นิ + อตฺถ)

อตฺโต อ.ประโยชน์ นิคฺคโต ออกไปแล้ว ยสฺมา (กตกมฺมา) จากกรรมอันเรากระทำแล้วใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ กตกมฺม) อ.กรรมอันเรากระทำแล้วนั้น นิตถกํ ชื้อว่านิตถก (มีประโยชน์ออกแล้ว, ไร้ประโยชน์, ไม่มีประโยชน์), ได้แก่กรรมที่เราทำแล้ว.

มุโขทกํ

เป็นทติยาตปปริสส์มาส, มัชฌิมโลปะ ลบ โธวนคัพทฺ มีวิเคราะห์ว่า

มุขํ โธวนํ อุทกํ มุโขทกํ. (มุข + โธวน + อุทก)

อุทกํ อ.น้ำ โธวนํ อันเป็นเครื่องล้าง มุขํ ซึ่งหน้า มุโขทกํ ชื้อว่ามุโขทก. (น้ำเป็นเครื่องล้างหน้า, น้ำล้างหน้า, น้ำสำหรับล้างหน้า)

ปสนฺนมานโส, ปุณฺณโณ

เป็นจัญญิต์ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสนฺนํ มานสํ ยสฺสาติ ปสนฺนมานโส, ปุณฺณโณ. (ปสนฺน + มานส)

มานส์ อ.ใจ ปสนน์ อันเลื่อมใสแล้ว ยสส์ (ปุณณสส์) แห่งนายปุณณะโต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุณณ) อ.นายปุณณะนั้น ปสนน์มานส์ ชื่อว่าปสนน์มานส์ (ผู้มีใจอันเลื่อมใสแล้ว), ได้แก่นายปุณณะ.

อุสสุโร, กาโล

เป็นนัฏฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุพเพธ สุโร ยสส์ชาติ อุสสุโร, กาโล. (อุ + สุร)

สุโร อ.พระอาทิตย์ อุพเพธ อันสูง ยสส์ (กาลสส์) แห่งกาลโต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส กาโล) อ.กาลนั้น อุสสุโร ชื่อว่าอุสสุร (มีพระอาทิตย์อันสูง), ได้แก่กาล.

ลทฏมตตตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลทฏ มตต เยนติ ลทฏมตโต, อตตา. (ลทฏ + มตต) นัฏฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

มตต อ.ภักตร เยน (อตตนา) อันตนโต ลทฏ ได้แล้ว อติ เพราะเหตุนี้ (โส อตตา) อ.ตนนั้น ลทฏมตโต ชื่อว่าลทฏมตต (ผู้มีภักตรอันได้แล้ว), ได้แก่นตน.

๒. ลทฏมตตสส์ ภาโว ลทฏมตตตา. (ลทฏมตต + ตาปัจจย) ภาวัตถิต

ภาโว อ.ความเป็น ลทฏมตตสส์ (อตตโน) แห่งตน ผู้มีภักตรอันได้แล้ว ลทฏมตตตา ชื่อว่าลทฏมตตตา. (ความที่ตนเป็นผู้มีภักตรอันได้แล้ว, ความที่ตนเป็นผู้ได้ภักตรแล้ว)

กิลนตกาโย, ปุณณ

เป็นนัฏฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิลนโต กาโย ยสส์ชาติ กิลนตกาโย, ปุณณ. (กิลนต + กาย)

กาโย อ.กาย กิลนโต อันเหน็ดเหนื่อยแล้ว ยสส์ (ปุณณสส์) แห่งนายปุณณะโต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุณณ) อ.นายปุณณะนั้น กิลนตกาโย ชื่อว่ากิลนตกาย (ผู้มีกายอันเหน็ดเหนื่อยแล้ว), ได้แก่นายปุณณะ.

กสิตฏจาน

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กสิตฏจ ตํ จานญจาติ กสิตฏจาน. (กสิต + จาน)

(ปุณณณ) กสิตํ จ อ.เป็นที่อันนายปุณณะไถแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่อันนายปุณณะไถแล้วนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กสิตฏจาน ชื่อว่ากสิตฏจาน. (ที่เป็นที่อันนายปุณณะไถแล้ว)

ปัสสัจจณ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัสสโน จณณํ ปัสสัจจณ. (ปัส + จณณ)

จณณํ อ.ผจ ปัสสโน แห่งดินร่วน ปัสสัจจณ ชื่อว่าปัสสัจจณ. (ผจดินร่วน)

รตตสฺวณ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตตญจ ตํ สฺวณญจาติ รตตสฺวณ. (รตต + สฺวณ)

รตตํ จ อ.สีกด้วย ตํ อ.สีกนั้น สฺวณํ จ เป็นทองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ รตต-
สฺวณ ชื่อว่ารตตสฺวณ. (ทองสีก)

กณการปุปฺพราสี

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กณการปุปฺพานํ ราสี กณการปุปฺพราสี. (กณการปุปฺพ + ราสี)

ราสี อ.กอง กณการปุปฺพานํ แห่งดอกกรณการ กณการปุปฺพราสี ชื่อว่ากณการปุปฺพราสี. (กอง
ดอกกรณการ)

อติอุสฺสโร, กาโล

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติอุเพโธ สฺสโร ยสฺสาติ อติอุสฺสโร, กาโล. (อติอุ + สฺสโร)

สฺสโร อ.พระอาทิตย์ อติอุเพโธ อันสูงยิ่ง ยสฺส (กาลสฺส) แห่งกาลใด (อติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โล่ กาโล) อ.กาลนั้น อติอุสฺสโร ชื่อว่าอติอุสฺสโร (มีพระอาทิตย์อันสูงยิ่ง), ได้แก่กาล.

นงคสลิสี

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

นงคสสฺส ลีสี นงคสลิสี. (นงค + ลีสี)

ลีสี อ.งอน นงคสสฺส แห่งไถ นงคสลิสี ชื่อว่านงคสลิสี. (งอนไถ)

สฺวณฺณภาโว

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

สฺวณฺณสฺส ภาโว สฺวณฺณภาโว. (สฺวณฺณ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น สฺวณฺณสฺส (ปิณฺทสฺส) แห่งกอนฺดิน เป็นทอง สฺวณฺณภาโว ชื่อว่าสฺวณฺณ-
ภาว. (ความที่กอนฺดินเป็นทอง)

ทินฺนทานํ

เป็นวิเสสํบุพฺพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ทินฺนญจ ตํ ทานญจาติ ทินฺนทานํ. (ทินฺน + ทาน)

(มยา) ทินฺนํ จ อ.อันอันเราถวายแล้วด้วย ตํ อ.อันอันเราถวายแล้วนั้น ทานํ จ เป็นทาน
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทินฺนทานํ ชื่อว่าทินฺนทาน. (ทานที่เราถวายแล้ว)

ภตฺตปาติ

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ภตฺตสฺส ปาติ ภตฺตปาติ. (ภตฺต + ปาติ)

ปาติ อ.ถาต ภตฺตสฺส แห่งภตฺตร ภตฺตปาติ ชื่อว่าภตฺตปาติ. (ถาตภตฺตร)

กโตกาโส, ปุณฺโณ

เป็นจตุตฺถีทวิปฺตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

กโต โอกาโส ยสฺสํติ กโตกาโส, ปุณฺโณ. (กต + โอกาส)

โอกาโส อ.โอกาส (รณฺญา) กโต อันอันพระราชา ทรงกระทำแล้ว ยสฺสํ (ปุณฺณสฺส) แก่นาย
ปุณฺณะใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุณฺโณ) อ.นายปุณฺณะนั้น กโตกาโส ชื่อว่ากโตกาส

(มีโอกาสดังที่พระราชทานมาแล้ว), ได้แก่นายปณณะ.

สวณณภริต, จาน

เป็นตติยัตปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สวณณ ภริต สวณณภริต, จาน. (สวณณ + ภริต)

จาน อ.ที่ ภริต อันเต็มแล้ว สวณณ ด้วยของ สวณณภริต ชื้อว่าสวณณภริต (อันเต็มแล้ว ด้วยของ), ได้แก่ที่.

อาทรณภตต์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาทรณญจ ต่ ภตตญจาติ อาทรณภตต์. (อาทรณ + ภตต)

(ภริยาย) อาทรณ จ อ. อันอันภรรยานำมาด้วย ต่ อ.อันภรรยานำมานั้น ภตต์ จ เป็นภตต์ ด้วย อติ เพราะเหตุนั้น อาทรณภตต์ ชื้อว่าอาทรณภตต. (ภตต์ที่ภรรยานำมา)

สภฏสทสسانی

เป็นจณฐิตปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สภฏาน สทสسانی สภฏสทสسانی. (สภฏ + สทส)

สทสسانی อ.พัน ท. สภฏาน แห่งเกี่ยวน ท. สภฏสทสسانی ชื้อว่าสภฏสทสส. (เกี่ยวน ๑,๐๐๐)

คหิตคคหิต, สวณณ

คหิตญจ ต่ คหิตญจาติ คหิตคคหิต, สวณณ. (คหิต + คหิต)

ค (สวณณ) อ.ของนั้น (ราชปุริเสหิ) คหิต จ อันอันราชบุรุษ ท. ถือเอาแล้วด้วย (ราชปุริเสหิ) คหิต จ อันอันราชบุรุษ ท. ถือเอาแล้วด้วย คหิตคคหิต ชื้อว่าคหิตคคหิต (อันพวกราชบุรุษทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว), ได้แก่ของ.

ราชังคโณ

เป็นฉนฺธิต้ปฐิสสมาส มิวเระหว่า

ราชิโน อังคโณ ราชังคโณ. (ราช + อังคณ)

อังคโณ อ.เนน ราชิโน แห่งพระราชา ราชังคโณ ชื่อว่าราชังคณ. (เนนแห่งพระราชา, ลานหลวง, สนามหลวง)

อสีติหตฺถุเพโธ, ราลี

เป็นฉนฺธิทวิปทฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอสมหารทิสมาสอยู่ภายใน มิวเระหว่าดังนี้

๑. อสีติ หตฺถา อสีติหตฺถา. (อสีติ + หตฺถ) อสมหารทิสมาส

หตฺถา อ.ศอก ท. อสีติ แปดสิบ อสีติหตฺถา ชื่อว่าอสีติหตฺถ. (๘๐ ศอก)

๒. อสีติหตฺถา อฺพุเพโธ ยสฺสาติ อสีติหตฺถุเพโธ, ราลี. (อสีติหตฺถ + อฺพุเพธ) ฉนฺธิ-
ทวิปทฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

อสีติหตฺถา อ.ศอกแปดสิบ ท. อฺพุเพโธ เป็นส่วนสูง ยสฺส (ราลีส) แห่งกองใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส ราลี) อ.กองนั้น อสีติหตฺถุเพโธ ชื่อว่าอสีติหตฺถุเพโธ (มี ๘๐ ศอกเป็นส่วนสูง, สูง ๘๐ ศอก), ได้แก่ง.

นาคฺรา, ชนา

เป็นสํสํฐาทิอเนกตตฺตติต มิวเระหว่า

นคเร วสฺนตฺติ นาคฺรา, ชนา. (นคเร + ณปัจจย)

(ชนา) อ.ชน ท. วสฺนติ ย่อมอยู่ นคเร ในเมือง อติ เพราะเหตุนั้น นาคฺรา ชื่อว่านาคเร (ผู้อยู่ในเมือง, ชาวเมือง), ได้แก่งทั้งหลาย.

เสฏฺฐิจฺจตฺตํ

เป็นฉนฺธิต้ปฐิสสมาส มิวเระหว่า

เสฏฺฐิสฺส จตฺตํ เสฏฺฐิจฺจตฺตํ. (เสฏฺฐี + จตฺต)

จตฺตํ อ.จตร เสฏฺฐิสฺส แห่งเศรษฐี เสฏฺฐิจฺจตฺตํ ชื่อว่าเสฏฺฐิจฺจตฺต. (จตรเศรษฐี)

พทุธนเสฏฐิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พทุธน จ โส เสฏฐิ จาติ พทุธนเสฏฐิ. (พทุธน + เสฏฐิ)
 พทุธน จ อ.ชื่อว่าพทุธนด้วย โส อ.ชื่อว่าพทุธนนั้น เสฏฐิ จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น พทุธนเสฏฐิ ชื่อว่าพทุธนเสฏฐิ. (เศรษฐีชื่อว่าพทุธน)

ปรกุล

เป็นฉัฏฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปรสส กุล ปรกุล. (ปร + กุล)
 กุล อ.ตระกูล ปรสส (บุคคลส) ของบุคคลอื่น ปรกุล ชื่อว่าปรกุล. (ตระกูลของบุคคลอื่น)

วสนฏจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วสนญจ ต จานญจาติ วสนฏจัน. (วสน + จาน)
 วสน จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ต อ.เป็นที่อยู่นั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วสนฏจัน
 ชื่อว่าวสนฏจัน. (ที่เป็นที่อยู่)

ปุราณเสฏฐิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปุราณ จ โส เสฏฐิ จาติ ปุราณเสฏฐิ. (ปุราณ + เสฏฐิ)
 ปุราณ จ อ.เก่าด้วย โส อ.เก่านั้น เสฏฐิ จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปุราณ-
 เสฏฐิ ชื่อว่าปุราณเสฏฐิ. (เศรษฐีเก่า)

เคทฏจัน

เป็นฉัฏฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เคทสส จัน เคทฏจัน. (เคท + จัน)
 จัน อ.ที่ เคทสส แห่งเรือน เคทฏจัน ชื่อว่าเคทฏจัน. (ที่เรือน, ตำแหน่งเรือน)

กติปาห

เป็น วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติปิ อหํ กติปาห. (กติปิ + อห)

อหํ อ. วัน กติปิ อันเล็กน้อย กติปาห ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย, เพียงสองสามวัน)

เคทปปเวสนมงคล

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เคทสส ปเวสนํ เคทปปเวสนํ. (เคท + ปเวสน) จัญฐิตปุริสสมาส

ปเวสนํ อ.การเข้าไป เคทสส ลูเรือ่น เคทปปเวสนํ ชื่อว่าเคทปปเวสน. (การเข้าไปลูเรือ่น)

๒. เคทปปเวสเน มงคลํ เคทปปเวสนมงคลํ. (เคทปปเวสน + มงคล) สัตตมัตตปุริสสมาส

มงคลํ อ.มงคล เคทปปเวสเน ในเพราะการเข้าไปลูเรือ่น เคทปปเวสนมงคล ชื่อว่าเคทปปเวสนมงคล. (มงคลในเพราะการเข้าไปลูเรือ่น)

จตุตมมงคล

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุเต มงคลํ จตุตมมงคล. (จตุต + มงคล)

มงคลํ อ.มงคล จตุเต ในเพราะจัตถ จตุตมงคล ชื่อว่าจตุตมงคล. (มงคลในเพราะจัตถ)

พุทฺธปมฺโข, ภิกฺขุสงฺโฆ

เป็นจัญฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทฺธ ปมฺโข ยสฺสํติ พุทฺธปมฺโข, ภิกฺขุสงฺโฆ. (พุทฺธ + ปมฺโข)

พุทฺธ อ.พระพุทฺธเจ้า ปมฺโข เป็นประมุข ยสฺสํ (ภิกฺขุสงฺฆสฺส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อดีต) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนั้น (สํ ภิกฺขุสงฺโฆ) อ.หมู่แห่งภิกษุนั้น พุทฺธปมฺโข ชื่อว่าพุทฺธปมฺโข (มีพระพุทฺธเจ้าเป็น
ประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฆ์.

ภิกฺขุสงฺโฆ

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุño สงโฆ ภิกขุสงโฆ. (ภิกขุ + สงโฆ)

สงโฆ อ.หมู่ ภิกขุño แห่งภิกขุ ท. ภิกขุสงโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฆ. (หมู่ภิกขุ, ภิกขุสงฆ)

ทานานุโมทนา

เป็นทนต์ยาตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาน์ อนุโมทนา ทานานุโมทนา. (ทาน + อนุโมทนา)

อนุโมทนา อ.การอนุโมทนา ทาน์ ซึ่งทาน ทานานุโมทนา ชื่อว่าทานานุโมทนา. (การอนุโมทนา ทาน)

ธมมกถาวสาน์

เป็นนัฎฐิตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมมกถาย อวสาน์ ธมมกถาวสาน์. (ธมมกถา + อวสาน์)

อวสาน์ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง ธมมกถาย แห่งธรรมกถา ธมมกถาวสาน์ ชื่อว่าธมมกถาวสาน์. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งธรรมกถา, เวลาจบธรรมกถา)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปโร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อปรภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก, เวลาต่อมา)

มัจฉาทิฎฐิกโก, ราชคหเสฎฐิ

เป็นอัสสัถิตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

มัจฉาทิฎฐิ อสส อตติติ มัจฉาทิฎฐิกโก, ราชคหเสฎฐิ. (มัจฉาทิฎฐิ + อิกปัจจย)

มัจฉาทิฎฐิ อ.ความเห็นผิด อสส (ราชคหเสฎฐิโน) แห่งเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์นั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ราชคหเสฎฐิ) อ.เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์นั้น มัจฉาทิฎฐิกโก ชื่อว่ามัจฉาทิฎฐิก (ผู้มีความเห็นผิด, เป็นมัจฉาทิฎฐิ), ได้แก่เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์.

เสฏฺฐิคหปติกาทโย, กุลปุตฺตา

เป็นฉัฏฐีทวีปตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมิตริตรโยคทวันทมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เสฏฺฐิ จ คหปติ จ เสฏฺฐิคหปติกา. (เสฏฺฐิ + คหปติ) อิตริตรโยคทวันทมาส

เสฏฺฐิ จ อ.เศรษฐิด้วย คหปติ จ อ.คฤหบดีด้วย เสฏฺฐิคหปติกา ชื่อว่า เสฏฺฐิคหปติก.
(เศรษฐิและคฤหบดีทั้งหลาย)

๒. เสฏฺฐิคหปติกา อาทิ เยสนฺติ เสฏฺฐิคหปติกาทโย, กุลปุตฺตา. (เสฏฺฐิคหปติก + อาทิ)
ฉัฏฐีทวีปตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

เสฏฺฐิคหปติกา อ.เศรษฐิและคฤหบดี ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (กุลปุตฺตานํ) แห่งกุลบุตร ท.
เหล่านี้ (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต กุลปุตฺตา) อ.กุลบุตร ท. เหล่านี้ เสฏฺฐิคหปติกาทโย
ชื่อว่าเสฏฺฐิคหปติกา (มีเศรษฐิและคฤหบดีเป็นต้น), ได้แก่กุลบุตรทั้งหลาย.

อาสาฬหปุณฺณมา, ตติ

เป็นฉัฏฐีตปฺปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสาฬหสฺส ปุณฺณมา อาสาฬหปุณฺณมา, ตติ. (อาสาฬห + ปุณฺณมา)

(ตติ) อ.ตติ ปุณฺณมา อันเป็นที่เต็ม อาสาฬหสฺส แห่งเดือนอาสาฬหะ อาสาฬหปุณฺณมา
ชื่อว่าอาสาฬหปุณฺณมา (เป็นที่เต็มแห่งเดือนอาสาฬหะ), ได้แก่ตติ.

คตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คตฺถจ ตํ กาโล จาติ คตกาโล. (คต + กาล)

คตํ จ อ.เป็นที่ไปแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
คตกาโล ชื่อว่าคตกาล. (กาลเป็นที่ไปแล้ว)

อฏฺเฒติยา, มาสา

เป็นตติยาตปฺปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อฏฺเฒน ตติยา อฏฺเฒติยา, มาสา. (อฏฺเฒ + ตติยา)

(มาสา) อ.เดือน ท. ตติยา ที่สาม อฏฺเฒน ด้วยทั้งนี้ อฏฺเฒติยา ชื่อว่าอฏฺเฒติย (สองเดือน

ครึ่ง), ได้แก้เดือนทั้งหลาย.

อนโตวสุล

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วสุลสฺส อนโต อนโตวสุล. (อนโต + วสุล)
 อนโต ในภายใน วสุลสฺส แห่งกาลฝน อนโตวสุล ชื่อว่าอนโตวสุล. (ภายในกาลฝน, ภายใน
 พรรษา)

อหุฒมาโส

เป็นอมาทิปรตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มาสสฺส อหุฒ อหุฒมาโส. (อหุฒ + มาส)
 อหุฒ อ.กึ่ง มาสสฺส แห่งเดือน อหุฒมาโส ชื่อว่าอหุฒมาโส. (ครึ่งเดือน)

พณณาการ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พณณญจ ตํ อการญจาติ พณณาการ. (พณณ + อการ)
 พณณ จ อ.เป็นที่จงจำด้วย ตํ อ.เป็นที่จงจำนั้น อการ จ เป็นเรือนด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น พณณาการ ชื่อว่าพณณาการ. (เรือนเป็นที่จงจำ, เรือนจำ)

ลกขณาทตา, อห

เป็นฉนัญฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ลกขณ อาทตํ ยสฺสาตติ ลกขณาทตา, อห. (ลกขณ + อาท)
 ลกขณ อ.ลักษณะ ยสฺสา (มม) ของดิฉันใด (โรเคน) อาทตํ อันอันโรค ขจัดแล้ว (อติ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ส่า อห) อ.ดิฉันนั้น ลกขณาทตา ชื่อว่าลกขณาทตา (ผู้มีลักษณะอันถูกขจัด
 แล้ว), ได้แก้ดิฉัน.

มิจจาทิฏฐิกกุล

เป็นฉัฏฐีตปฺปริสฺสมาส มิวีเคราะหฺตังนํ

๑. มิจจาทิฏฐิ อสฺส อตฺถิติ มิจจาทิฏฐิโก, ปุคฺคโล. (มิจจาทิฏฐิ + อิกปจฺจย)
มิจจาทิฏฐิ อ.ความเห็นผิด อสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มิจจาทิฏฐิโก ชื่อว่ามิจจาทิฏฐิก (ผู้มีความเห็นผิด, เป็นมิจจาทิฏฐิ), ได้แก่บุคคล.
๒. มิจจาทิฏฐิกสฺส กุลํ มิจจาทิฏฐิกกุลํ. (มิจจาทิฏฐิก + กุล) ฉัฏฐีตปฺปริสฺสมาส
กุลํ อ.ตระกูล มิจจาทิฏฐิกสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้มีความเห็นผิด มิจจาทิฏฐิกกุลํ
ชื่อว่ามิจจาทิฏฐิกกุล. (ตระกูลของบุคคลผู้มีความเห็นผิด, ตระกูลของมิจจาทิฏฐิบุคคล)

อาคตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

- อาคตญฺจ ตํ กาโล จาติ อาคตกาโล. (อาคต + กาล)
อาคตํ จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่มาแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อาคตกาโล ชื่อว่าอาคตกาล. (กาลเป็นที่มาแล้ว)

ภิกขุทสฺสนาทินิ, กิจจานิ

เป็นฉัฏฐีทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส โดยมีฉัฏฐีตปฺปริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺตังนํ

๑. ภิกขุณํ ทสฺสนํ ภิกขุทสฺสนํ. (ภิกขุ + ทสฺสน) ฉัฏฐีตปฺปริสฺสมาส
ทสฺสนํ อ.การเห็น ภิกขุณํ ซึ่งภิกษุ ท. ภิกขุทสฺสนํ ชื่อว่าภิกขุทสฺสน. (การเห็นภิกษุ)
๒. ภิกขุทสฺสนํ อาทิ เยสนฺติ ภิกขุทสฺสนาทินิ, กิจจานิ. (ภิกขุทสฺสน + อาทิ) เป็นฉัฏฐี-
ทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า
ภิกขุทสฺสนํ อ.การเห็นซึ่งภิกษุ อาทิ เป็นต้น เยสํ (กิจจานํ) แห่งกิจ ท. เหล่าใด (อตฺถิ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กิจจานิ) อ.กิจ ท. เหล่านั้น ภิกขุทสฺสนาทินิ ชื่อว่าภิกขุทสฺสนาทิ (มี
การเห็นภิกษุเป็นต้น), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

ทุกจิตตา, อิตา

เป็นทนต์ยาตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ทุกข์ อิตา ทุกจิตตา, อิตา. (ทุกข + อิตา)

(อิตา) อ.อิตา อิตา ผู้ถึงแล้ว ทุกข์ ซึ่งทุกข์ ทุกจิตตา ชื่อว่าทุกจิตตา (ผู้ถึงทุกข์), ได้แก่อิตา.

อนตฺตมฺนตา

เป็นภาวตฺถิติต มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. อตฺตโน มโน อตฺตมโน. (อตฺต + มน) ฌณฺฐิตปฺปรีสสฺมาส

มโน อ.ใจ อตฺตโน ของตน อตฺตมโน ชื่อว่าอตฺตมโน. (ใจของตน)

๒. นตฺติ อตฺตมโน ยสฺสํติ อนตฺตมโน, เทวทตฺโต. (น + อตฺตมโน) นนฺิบาดบุพฺพท-
พฺพพิทิสฺมาส

อตฺตมโน อ.ใจของตน ยสฺส (เทวทตฺตสฺส) แห่งพระเทวทตฺโต นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะ
เหตุนี้ (โส เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น อนตฺตมโน ชื่อว่าอนตฺตมโน, ได้แก่พระเทวทตฺ. (ผู้ไม่มีใจของ
ตน, ผู้มีใจมิใช่ของตน)

๓. อนตฺตมณฺสสฺ ภาวโ อนตฺตมณฺตา. (อนตฺตมณ + ตาปัจจย) ภาวตฺถิติต

ภาวโ อ.ความเป็น อนตฺตมณฺสสฺ (อตฺตโน) แห่งตน เป็นผู้มิใช่ใจมิใช่ของตน อนตฺตมณฺตา
ชื่อว่าอนตฺตมณฺตา. (ความที่ตนเป็นผู้มิใช่ใจมิใช่ของตน)

กหาปณสฺหสฺสาณิ

เป็นฌณฺฐิตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

กหาปณํ สหสฺสาณิ กหาปณสฺหสฺสาณิ. (กหาปณ + สหสฺส)

สหสฺสาณิ อ.พัน ท. กหาปณํ แห่งกหาปณะ ท. กหาปณสฺหสฺสาณิ ชื่อว่ากหาปณสฺหสฺส.
(๑,๐๐๐ กหาปณะ)

ปทปริจาริกา

เป็นลตฺตมิตปฺปรีสสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปเท ปริจาริกา ปทปริจาริกา. (ปท + ปริจาริกา)

ปริจาริกา อ.หญิงรับใช้ ปเท ไกล่เท้า ปทปริจาริกา ชื่อว่าปทปริจาริกา. (หญิงรับใช้ไกล่เท้า)

โสตุกามา, อหิ

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตูลาณะ มีวิเคราะห์ว่า
 โสตุ กามาเมติ โสตุกามา, อหิ. (โสตุสัททูปปท + กมุ กนติย ในความใคร่ + ฌปจจย)
 (ยา อหิ) อ.ติจันโต กามาเมมิ ย่อมใคร่ โสตุ เพื่ออันฟัง อิติ เพราะเหตุนั้น (สา อหิ) อ.ติจัน
 นั้น โสตุกามา ชื่อว่าโสตุกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะฟัง, ผู้ประสงค์เพื่อจะฟัง), ได้แก่ติจัน.

อุปปนฺนสินฺโท, สามิกโก

เป็นจตุตถัตถิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อุปฺปนฺโน สินฺโท ยสฺสาติ อุปฺปนฺนสินฺโท, สามิกโก. (อุปปนฺน + สินฺท)
 สินฺโท อ.ความรัก อุปฺปนฺโน อันเกิดขึ้นแล้ว ยสฺส (สามิกสฺส) แห่งสามีใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (โส สามิกโก) อ.สามีนัน อุปฺปนฺนสินฺโท ชื่อว่าอุปปนฺนสินฺโท (ผู้มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว,
 ผู้เกิดความรักแล้ว), ได้แก่สามี.

ตุฏฺฐมานสํ, อุตฺตรา

เป็นจตุตถัตถิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ตุฏฺฐํ มานสํ ยสฺสาติ ตุฏฺฐมานสํ, อุตฺตรา. (ตุฏฺฐ + มานส)
 มานสํ อ.ใจ ตุฏฺฐํ อันยินดีแล้ว ยสฺสา (อุตฺตราย) แห่งนางอุตฺตราใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (สา อุตฺตรา) อ.นางอุตฺตรานั้น ตุฏฺฐมานสํ ชื่อว่าตุฏฺฐมานสํ (ผู้มีใจยินดีแล้ว), ได้แก่
 นางอุตฺตรา.

สพฺพกิจฺจานิ

เป็นวิเสสนูปพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สพฺพานิ จ ตานิ กิจฺจานิ จาติ สพฺพกิจฺจานิ. (สพฺพ + กิจจ)
 สพฺพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กิจฺจานิ จ เป็นกิจด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ สพฺพกิจฺจานิ ชื่อว่าสพฺพกิจจ. (กิจทั้งปวงทั้งหลาย)

มหานสาภิมุโข, สามโก

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหานสสฺส อภิมุขํ ยสฺสํติ มหานสาภิมุโข, สามโก. (มหานส + อภิมุข)

อภิมุขํ อ.หน้าเฉพาะ มหานสสฺส ต่อโรงครวใหญ่ ยสฺส (สามิกสฺส) แห่งสามิโต (อุตติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (โส สามโก) อ.สามินั้น มหานสาภิมุโข ชื้อว่ามหานสาภิมุข (ผู้มีหน้าตรงต่อโรงครว
ใหญ่, ผู้มุ่งหน้าตรงต่อโรงครวใหญ่), ได้แก่สามิ.

เสฏฺฐิจิตตา

เป็นจณฺฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฺฐิโน จิตตา เสฏฺฐิจิตตา. (เสฏฺฐิ + จิต)

จิตตา อ.จิตตา เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี เสฏฺฐิจิตตา ชื้อว่าเสฏฺฐิจิตฺ. (จิตตาของเศรษฐี)

เสทกิลินนา, เสฏฺฐิจิตตา

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสเทน กิลินนา เสทกิลินนา, เสฏฺฐิจิตตา. (เสท + กิลินนา)

(เสฏฺฐิจิตตา) อ.จิตตาของเศรษฐี กิลินนา ผู้เศร้าหมองแล้ว เสดเทน ด้วยเห็ญ เสทกิลินนา ชื้อว่า
เสทกิลินนา (ผู้เศร้าหมองแล้วด้วยเห็ญ), ได้แก่จิตตาของเศรษฐี.

องฺคารมสิมฺภุจิตตา, เสฏฺฐิจิตตา

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีอิติตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. องฺคาโร จ มลฺลิ จ องฺคารมสโย. (องฺคาร + มลฺลิ) อิติตรโยคทวันทสมาส

องฺคาโร จ อ.ถ่านเพลิงด้วย มลฺลิ จ อ.เขม่าด้วย องฺคารมสโย ชื้อว่าองฺคารมสฺ. (ถ่าน
เพลิงและเขม่าทั้งหลาย)

๒. องฺคารมสฺสิทฺธิ มฺภุจิตตา องฺคารมสิมฺภุจิตตา, เสฏฺฐิจิตตา. (องฺคารมสฺ + มฺภุจิตตา) ตติยาตปุริส-
สมาส

(เสฏฺฐิจิตตา) อ.จิตตาของเศรษฐี มฺภุจิตตา ผู้เปื้อนแล้ว องฺคารมสฺสิทฺธิ ด้วยถ่านเพลิงและเขม่า ท.
องฺคารมสิมฺภุจิตตา ชื้อว่าองฺคารมสิมฺภุจิตตา (ผู้เปื้อนด้วยถ่านเพลิงและเขม่า), ได้แก่จิตตาเศรษฐี.

สิริสมบัติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิริ จ ส่า สมบัติ จาติ สิริสมบัติ. (สิริ + สมบัติ)

สิริ จ อ.อันเป็นสิริด้วย ส่า อ.อันเป็นสิรินั้น สมบัติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สิริสมบัติ ชื่อว่าสิริสมบัติ. (สมบัติอันเป็นสิริ)

มุนทกสมณ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มุนทกา จ เต สมณ จาติ มุนทกสมณ. (มุนทก + สมณ)

มุนทกา จ อ.โสน ท. ด้วย เต อ.โสน ท. เหล่านั้น สมณ จ เป็นสมณะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มุนทกสมณ ชื่อว่ามุนทกสมณ. (สมณะโสนทั้งหลาย)

ตุฏฐจิตตา, เสฏฐจิตตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฏฐ จิตต์ ยสสาติ ตุฏฐจิตตา, . (ตุฏฐ + จิตต์)

จิตต์ อ.จิต ตุฏฐ อันยินดีแล้ว ยสสา (เสฏฐจิตตา) แห่งจิตตาของเศรษฐีใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า เสฏฐจิตตา) อ.จิตตาของเศรษฐีนั้น ตุฏฐจิตตา ชื่อว่าตุฏฐจิตตา (ผู้มีจิตอันยินดีแล้ว), ได้แก่จิตตาของเศรษฐี.

พาทริกอิตถิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พาทิกา จ ส่า อิตถิ จาติ พาทริกอิตถิ. (พาทิกา + อิตถิ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

พาทิกา จ อ.มีในภายนอกด้วย ส่า อ.มีในภายนอกนั้น อิตถิ จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พาทริกอิตถิ ชื่อว่าพาทริกอิตถิ. (หญิงมีในภายนอก)

พาทริกอิติภาโว

เป็นฉันทลักษณ์ประสม โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พาทริกา จ ลำ อิติ จาติ พาทริกอิติ. (พาทริกา + อิติ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

พาทริกา จ อ.มีในภายนอกด้วย ลำ อ.มีในภายนอกนั้น อิติ จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พาทริกอิติ ชื่อว่าพาทริกอิติ. (หญิงมีในภายนอก)

๒. พาทริกอิติยา ภาโว พาทริกอิติภาโว. (พาทริกอิติ + ภาว) ฉันทลักษณ์ประสม

ภาโว อ.ความเป็น พาทริกอิติยา (อุตตโน) แห่งตน เป็นหญิงมีในภายนอก พาทริกอิติภาโว ชื่อว่าพาทริกอิติภาว. (ความที่ตนเป็นหญิงมีในภายนอก)

พรสามินี

เป็นฉันทลักษณ์ประสม มีวิเคราะห์ว่า

พรส ลำมีนี่ พรสามินี. (พร + ลำมีนี่)

ลำมีนี่ อ.หญิงเจ้าของ พรส แห่งเรือน พรสามินี ชื่อว่าพรสามินี. (หญิงเจ้าของเรือน)

ปวปจนฏจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีฉันทลักษณ์ประสมอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปวาน์ ปจัน ปวปจน. (ปว + ปจัน) ฉันทลักษณ์ประสม

ปจัน อ.เป็นที่ทอด ปวาน์ ซึ่งขนม ท. ปวปจน ชื่อว่าปวปจน. (เป็นที่ทอดขนม)

๒. ปวปจนญจ ต จานญจาติ ปวปจนฏจัน. (ปวปจน + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ปวปจน จ อ.เป็นที่ทอดซึ่งขนมด้วย ต อ.เป็นที่ทอดซึ่งขนมนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปวปจนฏจัน ชื่อว่าปวปจนฏจัน. (ที่เป็นที่ทอดขนม)

อุตตราภิมุขี, ลิริมา

เป็นทวิพทินนาธิกรณพหุพหิตสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุตตราย อภิมุขี ยสฺสาติ อุตตราภิมุขี, ลิริมา. (อุตตรา + อภิมุข)

อภิมุขํ อ.หน้าเฉพาะ อุตตราย ต่อนางอุตตรา ยสฺสา (สิริมา) แห่งนางสิริมาโต (อติ) มี
อยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (สา สิริมา) อ.นางสิริมานั้น อุตตราภิมุขี ชื่อว่าอุตตราภิมุขี (ผู้มีหน้ามุ่งตรงต่อ
นางอุตตรา), ได้แก่นางสิริมา.

มหาอุปการโ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหุโต จ โส อุปการโ จาติ มหาอุปการโ. (มหุต + อุการ)

มหุโต จ อ.มากด้วย โส อ.มากนั้น อุปการโ จ เป็นอุการะด้วย อติ เพราะเหตุนี้
มหาอุปการโ ชื่อว่ามหาอุการ. (อุการะมาก)

ปฏุกุญจิตสปี

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฏุกุญจิตตจ ตํ สปี จาติ ปฏุกุญจิตสปี. (ปฏุกุญจิต + สปี)

ปฏุกุญจิตํ จ อ.อันเตอดพลาแล้วด้วย ตํ อ.อันเตอดพลาแล้วนั้น สปี จ เป็นเนยใสด้วย
อติ เพราะเหตุนี้ ปฏุกุญจิตสปี ชื่อว่าปฏุกุญจิตสปี. (เนยใสอันเตอดพลาแล้ว)

ทุพพินิตา, อิตถิ

เป็นตติยาดปฺปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุกฺเคน วินิตา ทุพพินิตา, อิตถิ. (ท + วินิตา)

(อิตถิ) อ.หญิง (บุคคลเลน) วินิตา อันอันบุคคลแนะนำแล้ว ทุกเคน โดยยาก ทุพพินิตา
ชื่อว่าทุพพินิตา (ผู้อันบุคคลแนะนำได้โดยยาก), ได้แก่หญิง.

อุณฺโหทกํ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุณฺหตจ ตํ อุทกญจาติ อุณฺโหทกํ. (อุณฺห + อุทก)

อุณฺทํ จ อ.อุ่นด้วย ตํ อ.อุ่นนั้น อุทกํ จ เป็นน้ำด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อุณฺโหทกํ ชื่อว่า
อุณฺโหทก. (น้ำอุ่น, น้ำร้อน)

สตกปากเตล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

๑. วารสฺส สตก สตก. (วาร + สตก) ัญญิตฺตปฺปิริสสมาส
สตก อ.ร้อย วารสฺส แห่งวาระ สตก ชื่อว่าสตก. (๑๐๐ ครั้ง)
๒. ปากญจ ตํ เตลญจจติ ปากเตล. (ปาก + เตล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
ปาก จ อ.อันบุคคลพึงหุงด้วย ตํ อ.อันบุคคลพึงหุงนั้น เตล จ เป็นน้ำมันด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปากเตล ชื่อว่าปากเตล. (น้ำมันอันบุคคลพึงหุง)
๓. สตก ปากเตล สตกปากเตล. (สตก + ปากเตล) ทุตียัตตปฺปิริสสมาส
ปากเตล อ.น้ำมันอันบุคคลพึงหุง สตก ลั่นร้อยแห่งวาระ สตกปากเตล ชื่อว่าสตกปากเตล.
(น้ำมันที่บุคคลพึงหุง ๑๐๐ ครั้ง)

พาหิริตติภาโว

เป็นัญญิตฺตปฺปิริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พาหิรา จ ล่า อิตฺติ จาติ พาหิริตฺติ. (พาหิรา + อิตฺติ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส
พาหิรา จ อ.มีในภายนอกด้วย ล่า อ.มีในภายนอกนั้น อิตฺติ จ เป็นหญิงด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ พาหิริตฺติ ชื่อว่าพาหิริตฺติ. (หญิงมีในภายนอก)
๒. พาหิริตฺติยา ภาโว พาหิริตฺติภาโว. (พาหิริตฺติ + ภาว) ัญญิตฺตปฺปิริสสมาส
ภาโว อ.ความเป็น พาหิริตฺติยา (อิตฺติโน) แห่งตน เป็นหญิงมีในภายนอก พาหิริตฺติภาโว
ชื่อว่าพาหิริตฺติภาว. (ความที่ตนเป็นหญิงมีในภายนอก)

ทลิตมตตการณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีัญญิตฺตทวิปทตฺตยาธิการณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. ทลิตํ มตฺตา ยสฺสาติ ทลิตมตฺตํ, การณ. (ทลิต + มตฺตา)
ทลิตํ อ.การท้าวเรา มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อิตฺติ) มีอยู่
อิตฺติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ ทลิตมตฺต ชื่อว่าทลิตมตฺต (มีการท้าวเราเป็นประมาณ, ลักว่า
การท้าวเรา), ได้แก่เหตุ.

๒. หลีตมตตญจ ตํ การณญจาติ หลีตมตตการณํ. (หลีตมตต + การณ) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

หลีตมตตํ จ อ.สัการการทวเราะด้วย ตํ อ.สัการการทวเราะนั้น การณํ จ เป็นเหตุด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ หลีตมตตการณํ ชื่อว่าหลีตมตตการณ. (เหตุสัการการทวเราะ)

วิเทจนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิเทจนญจ ตํ กาโล จาติ วิเทจนกาโล. (วิเทจน + กาล)

วิเทจนํ จ อ.เป็นที่เปียดเบียนด้วย ตํ อ.เป็นที่เปียดเบียนนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ วิเทจนกาโล ชื่อว่าวิเทจนกาล. (กาลเป็นที่เปียดเบียน)

สตุตธา

เป็นอพยยตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

สตุตติ วิภาเคติ สตุตธา. (สตุต + ธาปัจจย)

วิภาเคติ โดยส่วน ท. สตุตติ เจต สตุตธา ชื่อว่าสตุตธา. (โดย ๗ ส่วน)

ปาทมูล

เป็นณัฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทสส มูล ปาทมูล. (ปาท + มูล)

มูล อ.ใกล้ ปาทสส แห่งเท้า ปาทมูล ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้เท้า)

สปีติกา, อิตา

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปิตุนา ยา วตตติติ สปีติกา, อิตา. (สท + ปิตุ)

ยา (อิตา) อ.อิตาใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปิตุนา ด้วยปิตา อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า
อิตา) อ.อิตานั้น สปีติกา ชื่อว่าสปีติกา (ผู้เป็นไปกับด้วยปิตา, ผู้มีปิตา), ได้แก่อิตา.

ชนกปิตา

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชนโก จ โส ปิตา จาติ ชนกปิตา. (ชนก + ปิต)

(ตว) ชนโก จ อ.ผู้ยังท่านให้เกิดด้วย โส อ.ผู้ยังท่านให้เกิดนั้น ปิตา จ เป็นปิตาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ชนกปิตา ชื่อนว่าชนกปิต. (ปิตาผู้ยังท่านให้เกิด)

ปริวาริตติโย

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริวารา จ เต อิตติโย จาติ ปริวาริตติโย. (ปริวาร + อิตติ)

ปริวารา จ อ.ผู้เป็นปริวาร ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นปริวาร ท. เหล่านั้น อิตติโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปริวาริตติโย ชื่อนว่าปริวาริตติ. (หญิงผู้เป็นปริวารทั้งหลาย)

นानาวิชานิ, ขาทนิยานิ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นানা วิชา เยสนติ นานาวิชานิ, ขาทนิยานิ. (นানা + วิช)

วิชา อ.อย่าง ท. นานา ต่างๆ เยส (ขาทนิยานิ) แห่งของอันบุคคลพึงเคี้ยว ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ขาทนิยานิ) อ.ของอันบุคคลพึงเคี้ยว ท. เหล่านั้น นานาวิชานิ ชื่อนว่า นานาวิช (อันมีอย่างต่างๆ, มีหลายประการ), ได้แก่ของควรเคี้ยวทั้งหลาย.

สุเปยยานิ, วตฺถุณิ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สุปานํ ทิตานิ สุเปยยานิ, วตฺถุณิ. (สุป + เณยฺยปัจจัย)

(วตฺถุณิ) อ.วัตถุ ท. ทิตานิ อันเกื้อกูล สุปานํ แก่กับ ท. สุเปยยานิ ชื่อนว่าสุเปย (อันเกื้อกูล แก่กับ), ได้แก่วัตถุทั้งหลาย.

ภตตกิจจาวสาน

เป็นฉฐิตูปุริสสมาส โดยมีติยาตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ) ตติยาตูปุริสสมาส

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตฺร ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

๒. ภตตกิจจสฺส อวสาน ภตตกิจจาวสาน. (ภตตกิจจ + อวสาน) ฉฐิตูปุริสสมาส

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง ภตตกิจจสฺส แห่งกิจด้วยภตฺร ภตตกิจจาวสาน ชื่อว่าภตตกิจจาวสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วยภตฺร, เวลาจบภตฺรกิจ)

อภุโกสกปริภาสโก, ปุคฺคโล

เป็นวิเศษโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อภุโกสกโก จ โส ปริภาสโก จาติ อภุโกสกปริภาสโก, ปุคฺคโล. (อภุโกสก + ปริภาสโก)

โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อภุโกสกโก จ ผู้ดำด้วย ปริภาสโก จ ผู้บริภาษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อภุโกสกปริภาสโก ชื่อว่าอภุโกสกปริภาสโก (ผู้ทั้งดำผู้ทั้งบริภาษ), ได้แก่บุคคล.

อนภุโกสน

เป็นนินิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อภุโกสน อนภุโกสน. (น + อภุโกสน)

อภุโกสน อ.การดำ น ทาไม่ได้ อนภุโกสน ชื่อว่าอนภุโกสน. (การไม่ดำ)

อปริภาสน

เป็นนินิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปริภาสน อปริภาสน. (น + ปริภาสน)

ปริภาสน อ.การบริภาษ น ทาไม่ได้ อปริภาสน ชื่อว่าอปริภาสน. (การไม่บริภาษ)

ถทุมจจรี

เป็นอัสนัตถิตถิตี มีวิเคราะห์ว่า

ถทุมจจรี อสฺส อตฺถิตี ถทุมจจรี, ปุคฺคโล. (ถทุมจจรี + อธิปจฺย)

ถุทมจจโร อ.ความตระหนักระต่าง อสส์ (บุคคลสส์) ของบุคคลนั้น อติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส บุคโล) อ.บุคคลนั้น ถุทมจจโร ชื่อว่าถุทมจจโร (ผู้มีความตระหนักระต่าง), ได้แก่บุคคล.

มุสาวาที, บุคโล

เป็นทติยาตปปริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสัสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

มุสา วทติ สึเลนาติ มุสาวาที, บุคโล. (มุสาสทูปปท + วท วิยตติย วาจา ใน การพูด + ณีปัจจย)

(โย บุคโล) อ.บุคคลใด วทติ ย่อมกล่าว มุสา เท็จ สึเลน โดยปกติ อติ เพราะเหตุนี้ (โส บุคโล) อ.บุคคลนั้น มุสาวาที ชื่อว่ามุสาวาที (ผู้กล่าวเท็จโดยปกติ, ผู้มักพูดเท็จ), ได้แก่บุคคล.

สจจวณ

เป็นนฎฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สจจสส วณ สจจวณ. (สจจ + วณ)

วณ อ.การกล่าว สจจสส ซึ่งคำสัตย์ สจจวณ ชื่อว่าสจจวณ. (การกล่าวคำสัตย์)

อลิกวาที, บุคโล

เป็นทติยาตปปริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสัสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

อลิก วทติ สึเลนาติ อลิกวาที, บุคโล. (อลิกสทูปปท + วท วิยตติย วาจา ใน การพูด + ณีปัจจย)

(โย บุคโล) อ.บุคคลใด วทติ ย่อมกล่าว อลิก ซึ่งคำเหลวไหล สึเลน โดยปกติ อติ เพราะเหตุนี้ (โส บุคโล) อ.บุคคลนั้น อลิกวาที ชื่อว่าอลิกวาที (ผู้กล่าวคำเหลวไหลโดยปกติ), ได้แก่บุคคล.

จาคจิตต์

เป็นตติยาตปปริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลป ยุตตคัพพ มีวิเคราะห์ว่า

จาเคน ยุตต์ จิตต์ จาคจิตต์. (จาค + ยุตต์ + จิตต์)

จิตต์ อ.จิต ยุตต์ อันประกอบแล้ว จาเคน ด้วยจาคะ จาคจิตต์ ชื่อว่าจาคจิตต์. (จิตที่ประกอบด้วยจาคะ)

เทสนาวสาน์

เป็นภริยาดีปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน์ เทสนาวสาน์. (เทสนา + อวสาน์)

อวสาน์ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน์ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

๔. มหาโมคคัลลานตเถรปญ्हุตถุ [๑๓๖]

มหาโมคคัลลานตเถรปญ्हุตถุ (มยา วุจเต) ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรปญ्हุตถุ อ.เรื่องแห่งปัญหาของพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธส) (วุจเต) จะกล่าว ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรปญ्हุตถุ วุตตกัมมะใน วุจเต ฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจเต ฯ

๔. เรื่องปัญหาของพระมหาโมคคัลลานเถระ

๑. “สจฺจํ ภณฺเต อิมํ ฐมฺมทฺสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต มหาโมคคัลลานตเถรสฺส
ปญฺหํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต มหาโมคคัลลานตเถรสฺส ปญฺหํ อารพฺภ “สจฺจํ ภณฺเต อิมํ
ฐมฺมทฺสนํ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตฺวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ปญฺหํ ซึ่งปัญหา มหาโมคคัลลานตเถรสฺส ของพระมหา-
โมคคัลลานะผู้เถระ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมทฺสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “สจฺจํ
ภณฺเต ว่า “สจฺจํ ภณฺ” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเขตวัน ทรงปรารภปัญหาของพระมหาโมคคัลลาน-
เถระ ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “สจฺจํ ภณฺ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกตกัตตาใน กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “สจฺจํ ภณฺ” สรุปะไน อิติ ฯ ศัพทํ
อาชยัตถะไน อิมํ ฐมฺมทฺสนํ อิมํ วิเสสชะของ ฐมฺมทฺสนํ ฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เขตฺวเน วิสยาธาระไน วิหรนฺโต ฯ อัปภันตรกิริยาของ สตุถา มหาโมคคัลลานตเถรสฺส
สามีสัมพันธะไน ปญฺหํ ฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ ฯ สมานกาลกิริยาไน กเถสิ ฯ

.....
.....

๒. เอกสุมี หิ สมเย เถโร เทวจาริกं คนฺตฺวา มหฺสกุขาย เทวธิตาย วิมานทฺวาเร จตฺวา ตํ อตฺตโน สนฺติกํ อาคนฺตฺวา วณฺทิตฺวา จิตฺํ เอวมาห “เทวธิตฺเต มหฺตี เต สมฺปตฺติ, กิํ กมฺมํ กตฺวา ลทฺธา”ติ ?

เอกสุมี หิ สมเย เถโร เทวจาริกं คนฺตฺวา มหฺสกุขาย เทวธิตาย วิมานทฺวาเร จตฺวา ตํ (เทวธิตฺร) อตฺตโน สนฺติกํ อาคนฺตฺวา วณฺทิตฺวา จิตฺํ เอวํ อาห “เทวธิตฺเต มหฺตี เต สมฺปตฺติ, (ตยา) กิํ กมฺมํ กตฺวา (สมฺปตฺติ) ลทฺธา” อิติ ?

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกสุมี สมเย ในสมัยหนึ่ง เถโร อ.พระเถระ คนฺตฺวา ไปแล้ว เทวจาริกํ สู่ที่จาริกในเทวโลก จตฺวา ยืนแล้ว วิมานทฺวาเร ที่ประตูแห่งวิมาน เทวธิตาย ของเทพธิดา มหฺสกุขาย ผู้มีศักดิ์ใหญ่ อาห กล่าวแล้ว ตํ (เทวธิตฺร) กะเทพธิดานั้น อตฺตโน สนฺติกํ อาคนฺตฺวา วณฺทิตฺวา จิตฺํ ผู้มาแล้ว สู่สำนักของตน ไหว้แล้ว ยืนแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “เทวธิตฺเต ดูก่อนเทพธิดา สมฺปตฺติ อ.สมบัติ เต ของเธอ มหฺตี ใหญ่, (สมฺปตฺติ) อ.สมบัติ (ตยา) อันเธอ กตฺวา กระทำแล้ว กิํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอะไร ลทฺธา ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระเถระไปสู่ที่จาริกในเทวโลก ยืนอยู่ที่ประตูวิมานของเทพธิดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ กล่าวกะเทพธิดานั้น ผู้มาสู่สำนักของตน ไหว้แล้ว ยืนแล้ว อย่างนี้ว่า “ดูก่อนเทพธิดา สมบัติของเธอใหญ่, สมบัติ อันเธอทำกรรมอะไร ได้แล้ว ?”

หิศัพท์ วิตถารโชตกะ เอกสุมี วิเสสณะของ สมเยฯ กาลสัตตมียใน อาห เถโร สุทธกัตตา ใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เทวจาริกํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา มหฺสกุขาย วิเสสณะของ เทวธิตายฯ สามีสัมพันธะใน วิมานทฺวาเรฯ วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห ตํ วิเสสณะของ เทวธิตฺรฯ อภิตกัมมะใน อาห อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วณฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จิตฺํฯ วิเสสณะของ เทวธิตฺร เอวํ กิริยาวิเสสณะใน อาห “เทวธิตฺเต อาลปนะ มหฺตี วิเสสณะของ สมฺปตฺติฯ ลิงคัตตะเต สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติ, สมฺปตฺติ วุตตกัมมะใน ลทฺธาฯ กิตบทกัมมวาทก ตยา อนภิตกัตตาใน ลทฺธา กิํ วิเสสณะของ กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลทฺธา” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๓. “มา มั ภาณเต ปุจฉา”ติ ฯ

(เทวธิดา “ตุมุเห) มา มั ภาณเต ปุจฉา”ติ (อาห) ฯ

(เทวธิดา) อ.เทพธิดา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมุเห) อ.ท่าน มา ปุจฉา ของจงอย่าถาม มั ซึ่งดิฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพธิดากล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านอย่าถามดิฉันเลย”

เทวธิดา สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภาณเต อาลปนะ ตุมุเห สุทธกัตตา ใน ปุจฉา ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาศัพทฺ ปฏิเสชะใน ปุจฉา มั อวุตตกัมมะใน ปุจฉา” อิติศัพทฺ อากาละใน อาห ฯ

๔. เทวธิดา กิร อตฺตโน ปริตฺตกมฺเมน ลชฺชมานา เอวํ วทติ ฯ

กิร ได้ยินว่า เทวธิดา อ.เทพธิดา ลชฺชมานา ละอายอยู่ ปริตฺตกมฺเมน เพราะกรรม อันนิดหน่อย อตฺตโน ของตน วทติ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้ ฯ

ได้ยินว่า เทพธิดาละอายอยู่ เพราะกรรมอันนิดหน่อยของตน ย่อมกล่าวอย่างนี้

กิริศัพทฺ อนุสฺสวณฺตถะ เทวธิดา สุทธกัตตาใน วทติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปริตฺตกมฺเมน ๆ เหตุใด ลชฺชมานา ๆ อัมภันตริกิริยาของ เทวธิดา เอวํ กิริยาวิเสสณะใน วทติ ฯ

๕. สา ปน เถเรน “กเถหิเยวา”ติ วุจฺจมานา อาห “ภาณเต มยา เนว ทานํ ทิณฺณํ, น ปุชา กตา, น ฌมฺโม สุโต; เกวลํ สจฺจมตฺตํ รกฺขิตนฺติ ฯ

สา (เทวธิดา) ปน เถเรน “(ตุมุ) กเถหิ เอว” อิติ วุจฺจมานา อาห “ภาณเต มยา เนว ทานํ ทิณฺณํ, (มยา) น ปุชา กตา, (มยา) น ฌมฺโม สุโต; (มยา) เกวลํ สจฺจมตฺตํ (การณ) รกฺขิตนฺติ ฯ

ปน ก็ สา (เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น เถเรน วุจฺจมานา ผู้อันพระเถระ กล่าวอยู่ อิติ ว่า “(ตุมุ) อ.เธอ กเถหิ เอว ของจงบอกนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ

ว่า “**ภนุเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **ทาน** **อ.ทาน** **มยา** อันดิฉัน **เนว** **ทินฺน** ไม่ถวายแล้ว
 นั้นเทียว, **ปฺชชา** **อ.การบูชา** (**มยา**) อันดิฉัน **น** **กตา** ไม่กระทำแล้ว, **ธมฺโม** **อ.ธรรม**
 (**มยา**) อันดิฉัน **น** **สุโต** ไม่ฟังแล้ว; (**การณ**) **อ.เหตุ** **สจฺจมตฺต** สักว่าคำสัตย์ (**มยา**)
 อันดิฉัน **รกฺขิต** รักษาแล้ว **เกวล** อย่างเดียว” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

ก็เทพธิดานั้น ถูกพระเถระกล่าวอยู่ว่า “เธอของจงบอกนั้นแหละ” ก็กล่าวว่า “ข้าแต่ท่าน
 ผู้เจริญ **ทาน** อันดิฉันไม่ได้ถวายแล้วนั้นแหละ, **การบูชา** อันดิฉันไม่ได้ทำแล้ว, **ธรรม**
 อันดิฉัน ไม่ได้ฟังแล้ว, **เหตุ** เพียงคำสัตย์ อันดิฉันรักษาแล้วอย่างเดียว”

ปนศัพท์ วากยารัมภโขตกะ สา วิเสสณะของ เทวธิดาๆ สุธกัตตาใน อาหๆ อาขยาต-
 บทกัตตฺวาจาก เถเรน อนภินิหิตกัตตาใน วุจฺจมานา “ตฺว สุธกัตตาใน กเถหิๆ อาขยาต-
 บทกัตตฺวาจาก เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ กเถหิ” อิตติศัพท์ อากาละใน วุจฺจมานาๆ
 อัปภันตรกิริยาของ เทวธิดา “**ภนุเต** **อาลปะเน** **ทาน** **วุตตกัมมะ**ใน **ทินฺน**ๆ กิตบทกัมม-
 วาจาก **มยา** อนภินิหิตกัตตาใน **ทินฺน** **เอวคัพพ** **อวธารณะ**เข้ากับ **น**ๆ ศัพท์ ปฏิเสระ
 ใน **ทินฺน**, **ปฺชชา** **วุตตกัมมะ**ใน **กตา**ๆ กิตบทกัมมวาจาก **มยา** อนภินิหิตกัตตาใน **กตา**
 นศัพท์ ปฏิเสระใน **กตา**, **ธมฺโม** **วุตตกัมมะ**ใน **สุโต**ๆ กิตบทกัมมวาจาก **มยา** อนภินิหิต-
 กัตตาใน **สุโต** นศัพท์ ปฏิเสระใน **สุโต**, **สจฺจมตฺต** วิเสสณะของ **การณ**ๆ **วุตตกัมมะ**ใน
รกฺขิตๆ กิตบทกัมมวาจาก **มยา** อนภินิหิตกัตตาใน **รกฺขิต** **เกวล** กิริยาวิเสสณะใน **รกฺขิต**”
 อิตติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๖. **เถโร** **อญฺญานปิ** **วิมานทวารานิ** **คนฺตฺวา** **อาคตาคตา** **อปราปี** **เทวธิดโร** **ปฺจุฉิ** ฯ

เถโร **อ.พระเถระ** **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **วิมานทวารานิ** สู่ประตูแห่งวิมาน **ท.** **อญฺญานปิ**
 แม่เหล่าอื่น **ปฺจุฉิ** ถามแล้ว **เทวธิดโร** ซึ่งเทพธิดา **ท.** **อปราปี** แม่เหล่าอื่นอีก
อาคตาคตา ผู้ทั้งมาแล้วผู้ทั้งมาแล้ว ฯ

พระเถระไปสู่ประตูวิมานแม่เหล่าอื่น ถามเหล่าเทพธิดาแม่เหล่าอื่นอีก ผู้ทั้งมาแล้วทั้ง
 มาแล้ว

เถโร **สุธกัตตา**ใน **ปฺจุฉิ**ๆ **อาขยาต**บทกัตตฺวาจาก **อปิศัพท์** **อเปกขัตตะ**เข้ากับ
อญฺญานิๆ วิเสสณะของ **วิมานทวารานิ**ๆ **สัมปาปุณียกัมมะ**ใน **คนฺตฺวา**ๆ **ปฺพุพพกาล-**

กิริยาใน ปุจฉา อปัติพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อปรา อาคตาคตา กิตี อปรา กิตี วิเสสนะ ของ เทวธัตโรจ อวุตตกัมมะใน ปุจฉา ฯ

๗. ตาสูปิ ตเถว นิคุหิตฺวา เถรํ ปฏิพาหิตุํ อสกุโกณตีสฺส เอกา ตาว อาห “ภนฺเต มยา ทานาทีสุ กตํ นาม นตฺถิ, อหํ ปน กสฺสปพฺพุทฺธกาเล ปรสุส ทาสี อโหสฺสี, ตสฺสา เม สามิโก อติวีย จณฺโท ผรุโส คหิตฺตคฺคหิตฺเตเนว กญฺเณ วา กลิงฺคเรณ วา สีสํ ภินฺทติ, สาหํ อุปฺปนฺเน โกเป ‘เอส ทว สามิโก ลกฺขณาหตํ วา ตํ กาทุํ นาสาทีนํ วา เต จินฺทิตุํ อิสฺสโร, มา กุชฺฌี’ติ อุตฺตนาเมว ปริภาสิตฺวา โกเป นาม นากาสี; เตน เม ยมํ สมฺปตฺติ ลพฺธา”ติ ฯ

ตาสูปิ (เทวธิตาสู) ตเถว เหว นิคุหิตฺวา เถรํ ปฏิพาหิตุํ อสกุโกณตีสฺส เอกา (เทวธิตา) ตาว อาห “ภนฺเต มยา ทานาทีสุ (ปุญญกมฺเมสุ) กตํ นาม (ปุญญกมฺมํ) นตฺถิ, อหํ ปน กสฺสปพฺพุทฺธกาเล ปรสุส (ปุคฺคลสฺส) ทาสี อโหสฺสี, ตสฺสา เม สามิโก อติวีย จณฺโท ผรุโส (หุตฺวา อุตฺตนา) คหิตฺตคฺคหิตฺเตเนว เหว กญฺเณ วา กลิงฺคเรณ วา สีสํ ภินฺทติ, สา อหํ อุปฺปนฺเน โกเป ‘เอส ทว สามิโก ลกฺขณาหตํ วา ตํ กาทุํ นาสาทีนํ (อวยวานิ) วา เต จินฺทิตุํ อิสฺสโร (โหติ, ตฺว) มา กุชฺฌี’ติ อุตฺตนาเหว ปริภาสิตฺวา โกเป นาม น อากาสี; เตน เม ยมํ สมฺปตฺติ ลพฺธา”ติ ฯ

ตาสูปิ (เทวธิตาสู) ตเถว เหว นิคุหิตฺวา เถรํ ปฏิพาหิตุํ อสกุโกณตีสฺส เอกา (เทวธิตา) อ.- ในเทพธิดา ท. แม่เหล่านั้น ผู้ไม่อาจอยู่ เพื่ออัน ปกปิด เหมือนอย่าง นั้นนั้นเทียว แล้วจึงห้าม ซึ่งพระเถระหนา -เทพธิดา องค์หนึ่ง อาห กล่าวแล้ว ตาว ก่อน อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยา ทานาทีสุ (ปุญญกมฺเมสุ) กตํ นาม (ปุญญกมฺมํ) อ.- ในบุญกรรม ท. มีทานเป็นต้นหนา -บุญกรรม ชื่ออันอันดิฉัน กระทำ แล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ว่า อหํ อ.ดิฉัน ทาสี เป็นนางทาสี ปรสุส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลอื่น กสฺสปพฺพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ อโหสฺสี ได้เป็นแล้ว, สามิโก อ.เจ้านาย ตสฺสา เม ของดิฉันนั้น จณฺโท เป็นคนดูร้าย ผรุโส เป็นคนหยาบคาย อติวีย เกินเปรียบ (หุตฺวา) เป็น ภินฺทติ ย่อมทำลาย สีสํ ซึ่งศีรษะ กญฺเณ วา ด้วยไม้หรือ กลิงฺคเรณ วา หรือว่าด้วยฟัน (อุตฺตนา) คหิตฺตคฺคหิตฺเตเนว เหว อันอันตน ทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้วนั้นเทียว, สา อหํ อ.ดิฉันนั้น โกเป ครั้นเมื่อความโกรธ อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว ปริภาสิตฺวา บริภาษแล้ว อุตฺตนา

เอว ซึ่งตนนั้นเกี่ยว อิติ ว่า “เอโส ตว สามิโก อ.เจ้านาย ของเธอ นั้น อีสุโร เป็นใหญ่ กาคู เพื่ออันกระทำ ต่ ซึ่งเธอ ลกขณาทต ให้เป็นผู้มีลักษณะอันถูกขจัดแล้ว วา หรือ วา หรือว่า จินฺหิตุ เพื่ออันตัด (อวยวานิ) ซึ่งอวัยวะ ท. นาสาทินิ มีจุมก เป็นต้น เต ของเธอ (โหติ) ย่อมเป็น, (ตุว) อ.เธอ มา กุขุณิ อย่าโกรธแล้ว” อิติ ดังนี้ น โอกาส ไม่ได้กระทำแล้ว โกป นาม ชื่อซึ่งความโกรธ; เตน เพราะเหตุนั้น อัย สมฺปตติ อ.สมบัตินี้ เม อันดิฉัน ลหุธา ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

บรรดาเทพธิดาแม่เหล่านั้ ผู้ไม่อาจเพื่อจะปกปิดเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ แล้วจึงห้ามพระเถระ เทพธิดาตนหนึ่งกล่าวแล้วก่อนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาบุญกรรม มีทานเป็นต้น บุญกรรมชื่อว่าอันดิฉันทำแล้ว ย่อมไม่มี, แต่ว่าดิฉันได้เป็นนางทาสีของบุคคลอื่นในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ, เจ้านายของดิฉันนั้น เป็นผู้ดูร้าย หยาบคายเกินเปรียบ ย่อมทำลายศีระด้วยไม้หรือว่าด้วยฟันที่ตนทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้วนั้นแหละ, ดิฉันนั้น เมื่อความโกรธเกิดขึ้นแล้ว บริภาษตนนั้นแหละว่า ‘เจ้านายของเธอนั้น เป็นใหญ่เพื่อจะทำเจ้าให้เป็นผู้มีลักษณะอันถูกขจัดแล้ว หรือว่าเพื่อจะตัดอวัยวะมีจุมกเป็นต้นของเธอ, เธออย่าโกรธแล้ว’ ดังนี้ ไม่ได้ทำชื่อซึ่งความโกรธ, เพราะเหตุนี้ สมบัตินี้ อันดิฉันได้แล้ว”

อปิตัพห์ อเปกขัตตะเข้ากับ ตาสุญ วิเสสณะของ เทวธิดาสุญ นิทธารณะใน เอกา เทวธิดา เอวตัพห์ อวธารณะเข้ากับ ตถาญ กิริยาวิเสสณะใน นิคุหิตฺวาญ ปุพพกาล-กิริยาใน ปฏิพาหิตุ เถร อวุตตกัมมะใน ปฏิพาหิตุญ ตุมตถสัมปทานใน อสกุโกนุตฺตสุญ วิเสสณะของ เทวธิดาสุ เอกา วิเสสณะของ เทวธิดาญ นิทธารณียและสุทธกัตตาใน อาหญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาว กิริยาวิเสสณะใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ทานาที่สุ วิเสสณะของ ปุณณกมฺเมสุญ นิทธารณะใน กตํ นาม ปุณณกมฺมํ นามตัพห์ สัณฺญา-โชตกะเข้ากับ กตญ วิเสสณะของ ปุณณกมฺมญ นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน นตฺถิญ กิริยาบทกัตตฺวาจก มยา อนภิตกัตตาใน กตํ, ปนตัพห์ วิเสสโชตกะ อหํ สุทธกัตตา ใน โอโหสิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺสพพุทฺธกาเล กาลสัตตมฺเิใน โอโหสิ ปรสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสสุ สามีสัมพันธะใน ทาสีญ วิกตีกัตตาใน โอโหสิ, สามิโก สุทธ-กัตตาใน ภินฺหิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ เมญ สามีสัมพันธะใน สามิโก อติวีย กิริยาวิเสสณะใน จณฺโท และ ผรุโส จณฺโท กิตฺติ ผรุโส กิตฺติ วิกตีกัตตา

ใน หุตวาท สมานกาลกิริยาใน ภินุทติ อุตตนา อนภิตกัตตาใน คหิตคคหิเตน
 เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ คหิตคคหิเตน วิเสสณะของ กฏฺเจน และ กลิงฺคเรน กฏฺเจน
 กิตฺติ กลิงฺคเรน กิตฺติ ภาระใน ภินุทติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ กฏฺเจน และ
 กลิงฺคเรน สีสํ อุตตกัมมะใน ภินุทติ, สา วิเสสณะของ อหํ สุธรกัตตาใน อากาสี
 อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โกเป ลักษณะใน อุปฺปนฺเนยฺ ลักษณะกิริยา ‘เอโส วิเสสณะของ
 สามิโก สุธรกัตตาใน โหติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตว สามีสัมพันธะใน สามิโก
 ลกฺขณาทํ วิกิตกัมมะใน กาทํ ตํ อุตตกัมมะใน กาทํ ตมฺตถสัมปทานใน อิสฺสโร
 นาสาทินิ วิเสสณะของ อวยานิ อุตตกัมมะใน จินฺทิตํ เต สามีสัมพันธะใน อวยานิ
 จินฺทิตํ ตมฺตถสัมปทานใน อิสฺสโร วิกิตกัตตาใน โหติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะ
 เข้ากับ ลกฺขณาทํ ตํ กาทํ และ นาสาทินิ เต จินฺทิตํ, ตว สุธรกัตตาใน กุชฺฌิ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาศัพท ปฏิเสระใน กุชฺฌิ’ อิตติศัพท์ อากาเรใน ปริภาสิตฺวา
 เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อุตตนา อุตตกัมมะใน ปริภาสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อากาสี นามศัพท์ สญฺญาโชตกะเข้ากับ โกธํ อุตตกัมมะใน อากาสี นศัพท์ ปฏิเสระใน
 อากาสี, เตน เหตุวัตตะ อยํ วิเสสณะของ สมฺปตฺติ อุตตกัมมะใน ลหฺฐา กิตบทกัมม-
 วาจาก เม อนภิตกัตตาใน ลหฺฐา” อิตติศัพท์ อาห ๕

๘. อปฺรา อาห “อหํ ภนฺเต อัจฺจุเขตฺตํ รกฺขมานา เอกสฺส ภิกฺขุโน เอกํ อัจฺจุญฺญจฺจิ
 อทาสี; อปฺรา ‘เอกํ ติมฺพฺรฺสํ อทาสี; อปฺรา ‘เอกํ เอลาพฺกํ อทาสี; อปฺรา ‘เอกํ
 ฬารุสํ อทาสี; อปฺรา ‘เอกํ มฺลฺมฺญจฺจิ อทาสี; อปฺรา ‘นิมฺพมฺญจฺจิ อทาสินฺติอาทินา
 นเยน อุตตนา อุตตนา กตํ ปริตฺตํ ทานํ อาโรเจตฺวา “อิมินา การณฺเนน อมฺเหหิ
 อยํ สมฺปตฺติ ลหฺฐา”ติ อาหฺส ๕

(เทวธิตโร) “อปฺรา (เทวธิตา) อาห ‘อหํ ภนฺเต อัจฺจุเขตฺตํ รกฺขมานา เอกสฺส ภิกฺขุโน
 เอกํ อัจฺจุญฺญจฺจิ อทาสี’ (อิตฺติ); อปฺรา (เทวธิตา อาห ‘อหํ) เอกํ ติมฺพฺรฺสํ อทาสี’ (อิตฺติ); อปฺรา
 (เทวธิตา อาห ‘อหํ) เอกํ เอลาพฺกํ อทาสี’ (อิตฺติ); อปฺรา (เทวธิตา อาห ‘อหํ) เอกํ ฬารุสํ
 อทาสี’ (อิตฺติ); อปฺรา (เทวธิตา อาห ‘อหํ) เอกํ มฺลฺมฺญจฺจิ อทาสี’ (อิตฺติ); อปฺรา (เทวธิตา
 อาห ‘อหํ) นิมฺพมฺญจฺจิ อทาสี’ (อิตฺติ)” อิตฺติอาทินา นเยน อุตตนา อุตตนา กตํ ปริตฺตํ ทานํ
 อาโรเจตฺวา “อิมินา การณฺเนน อมฺเหหิ อยํ สมฺปตฺติ ลหฺฐา”ติ อาหฺส ๕

(เทวธิดโร) อ.เทพธิดา ท. อาโรเจตฺวา บอกแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปริตฺตํ อันนิต หน้อย อุตฺตนา อุตฺตนา กตํ อันอันตน อันตน กระทำแล้ว อิตฺติอาทินา หนเยน โดยนัยมีว่า “อปฺรา (เทวธิดา) อ.เทพธิดาอื่นอีก อาห กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า ‘ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหํ อ.ดิฉัน รกฺขมานา รักษาอยู่ อฺจุจฺจุเขตฺตํ ซึ่งนาแห่งอ้อย อทาสี ได้ถวายแล้ว อฺจุจฺจุภฺยฺยํ ซึ่งลำแห่งอ้อย เอกํ ลำหนึ่ง ภิกฺขุโน แก่ภิกษุ เอกสฺส รูปหนึ่ง’ (อิตฺติ) ดังนี้; อปฺรา (เทวธิดา) อ.เทพธิดาอื่นอีก (อาห) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน อทาสี ได้ถวายแล้ว ติมฺพรุสํ ซึ่งมะพลับ เอกํ ผลหนึ่ง’ (อิตฺติ) ดังนี้; อปฺรา (เทวธิดา) อ.เทพธิดาอื่นอีก (อาห) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน อทาสี ได้ถวายแล้ว เอลาพุกํ ซึ่งผักเหลียง เอกํ ลูกหนึ่ง’ อิตฺติ ดังนี้; อปฺรา (เทวธิดา) อ.เทพธิดาอื่นอีก (อาห) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน อทาสี ได้ถวายแล้ว ฝารุสํ ซึ่งมะปราง เอกํ ผลหนึ่ง’ (อิตฺติ) ดังนี้; อปฺรา (เทวธิดา) อ.เทพธิดาอื่นอีก (อาห) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน อทาสี ได้ถวายแล้ว มุลมฺภฺยฺยํ ซึ่งกำแห่งเหมงำมัน เอกํ กำหนึ่ง’ (อิตฺติ) ดังนี้; อปฺรา (เทวธิดา) อ.เทพธิดาอื่นอีก (อาห) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน อทาสี ได้ถวายแล้ว นิมฺพมฺภฺยฺยํ ซึ่งกำแห่งสะเดา เอกํ กำหนึ่ง’ (อิตฺติ) ดังนี้” อิตฺติอาทินา ดังนี้เป็นต้น อาหํสุ กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “อํยํ สมฺปตฺติ อ.สมบัตินี้ อมฺเหติ อันดิฉัน ท. ลทฺธา ได้แล้ว อิมินา การณฺน เพราะเหตุนี้” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

เหล่าเทพธิดา บอกทานนิตหน้อยที่ตนๆ ได้ทำไว้แล้วโดยนัยเป็นต้นว่า “เทพธิดาอื่นอีกกล่าวว่า ‘ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันรักษาอยู่ซึ่งนาอ้อย ได้ถวายลำอ้อยหนึ่งลำแก่ภิกษุรูปหนึ่ง’, เทพธิดาอื่นอีกกล่าวว่า ‘ดิฉันได้ถวายมะพลับผลหนึ่ง’, เทพธิดาอื่นอีกกล่าวว่า ‘ดิฉันได้ถวายผักเหลียงลูกหนึ่ง’, เทพธิดาอื่นอีกกล่าวว่า ‘ดิฉันได้ถวายมะปรางผลหนึ่ง’, เทพธิดาอื่นอีกกล่าวว่า ‘ดิฉันได้ถวายกำเหมงำมันกำหนึ่ง’, เทพธิดาอื่นอีกกล่าวว่า ‘ดิฉันได้ถวายกำสะเดากำหนึ่ง’ ดังนี้ กล่าวว่า “สมบัตินี้ อันพวกดิฉันได้แล้วเพราะเหตุนี้”

เทวธิดโร สุทฺธกตฺตาใน อาหํสุๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “อปฺรา วิเสสณะของ เทวธิดาๆ สุทฺธกตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ‘ภนฺเต อาปละ อหํ สุทฺธกตฺตาใน อทาสีๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อฺจุจฺจุเขตฺตํ อุตฺตกัมมะใน รกฺขมานาๆ อํพกัณฺตรกิริยาของ อหํ

เอกสุ วิเสสนะของ ภิกขุโนๆ สัมปทานใน อทาสี เอก วิเสสนะของ อุจฺจุยฺญจีๆ อุตฺต-
กัมมะใน อทาสี' อิตฺติศัพท์ อากาละใน อาห, อปรา วิเสสนะของ เทวธิดาๆ สุทฺธกัตฺตา
ใน อาหๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก 'อหํ สุทฺธกัตฺตาใน อทาสีๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก
เอก วิเสสนะของ ติมฺพรุสๆ อุตฺตกัมมะใน อทาสี' อิตฺติศัพท์ อากาละใน อาห, อปรา
วิเสสนะของ เทวธิดาๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก 'อหํ สุทฺธกัตฺตาใน
อทาสีๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก เอก วิเสสนะของ เอลาพุๆ อุตฺตกัมมะใน อทาสี'
อิตฺติศัพท์ อากาละใน อาห, อปรา วิเสสนะของ เทวธิดาๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาด-
บทกัตฺตฺวาจก 'อหํ สุทฺธกัตฺตาใน อทาสีๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก เอก วิเสสนะ
ของ ฬารุสๆ อุตฺตกัมมะใน อทาสี' อิตฺติศัพท์ อากาละใน อาห, อปรา วิเสสนะของ
เทวธิดาๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก 'อหํ สุทฺธกัตฺตาใน อทาสีๆ
อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก เอก วิเสสนะของ มุลมฺมุจีๆ อุตฺตกัมมะใน อทาสี' อิตฺติศัพท์
อากาละใน อาห, อปรา วิเสสนะของ เทวธิดาๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาดบท
กัตฺตฺวาจก 'อหํ สุทฺธกัตฺตาใน อทาสีๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก นิมฺพมฺมุจี อุตฺตกัมมะ
ใน อทาสี' อิตฺติศัพท์ อากาละใน อาห" อิตฺติอาทินา วิเสสนะของ นเยนๆ ตติยาวิเสสนะ
ของ อาโรเจตฺวา อุตฺตนา สองบท อนภิตกัตฺตาใน กตํๆ กิตฺติ ปริตฺตํ กิตฺติ วิเสสนะ
ของ ทานํๆ อุตฺตกัมมะใน อาโรเจตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ "อโย วิเสสนะของ
สมฺปตฺติๆ อุตฺตกัมมะใน ลหฺวๆ กิตฺตบทกัมมวาทก อิมินา วิเสสนะของ การณนๆ เหตุ
ใน ลหฺวา อมฺเหหิ อนภิตกัตฺตาใน ลหฺวา" อิตฺติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ฯ

๙. เถโร ตาหิ กตกมฺมํ สุตฺวา สคฺคโต โอตฺริตฺวา สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ "สกุภา
นุ โข ภนฺเต สจฺจกถณมตฺเตน โกปนินฺพุพาปนมตฺเตน อติปริตฺตเกน ติมฺพรุสกาภิ-
ทานมตฺเตน ทิพฺพสมฺปตฺติ ลหฺวณฺติ ฯ

เถโร ตาหิ (เทวธิดา) กตกมฺมํ สุตฺวา สคฺคโต โอตฺริตฺวา สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ
“(ปุจฉา) สกุภา นุ โข ภนฺเต สจฺจกถณมตฺเตน (การณ) โกปนินฺพุพาปนมตฺเตน (การณ)
อติปริตฺตเกน ติมฺพรุสกาภิทานมตฺเตน (การณ) ทิพฺพสมฺปตฺติ ลหฺวณฺติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ สุตฺวา ฟังแล้ว ตาหิ (เทวธิดา) กตกมฺมํ ซึ่งกรรม อันเทพธิดา ท.
เหล่านั้น กระทำแล้ว โอตฺริตฺวา ข้ามลงแล้ว สคฺคโต จากสวรรค์ อุปสงฺกมิตฺวา

เข้าไปเฝ้าแล้ว **สตถุ** ซึ่งพระศาสดา **ปุจฉิ** ทูลถามแล้ว **อิติ** ว่า “**ภนุเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (**ปุคคลเสน**) อันบุคคล **สกุภา** นุ โข อาจหรือหนอแล **ลทฺธํ** เพื่ออันได้ **ทิพฺพสมฺปตฺติ** ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ (**การณ**) เพราะเหตุ **สจฺจกณฺมตฺเตน** สักว่าการกล่าวซึ่งคำสัตย์ (**การณ**) เพราะเหตุ **โกปนิพฺพาปนมตฺเตน** สักว่าการยังความโกรธให้ดับ (**การณ**) เพราะเหตุ **ติมฺพรุสกาภิทานมตฺเตน** สักว่าการถวายซึ่งผลไม่มีมะพลับเป็นต้น **อติปริตฺตเกน** อันนิตหน้อยยิ่ง” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระเถระฟังกรรมที่เหล่าเทพธิดาทำแล้ว ข้างลงจากสวรรค์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลอาจเพื่อจะได้ทิพย์สมบัติ เพราะเหตุสักว่าการกล่าวคำสัตย์ เพราะเหตุสักว่าการดับความโกรธ เพราะเหตุสักว่าการถวายผลไม่มีมะพลับเป็นต้นที่นิตหน้อยยิ่งหรือหนอแล ?”

เถโร สุทฺธกัฏฺฐาใน ปุจฉิ ฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก ตาหิ วิเสสนะของ เทวธิดุหิ ฯ อนภิตกัฏฺฐาใน กต- กตกมฺมํ อวุตตกัมมใน สุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอตฺริตฺวา สคฺคโต อปาทานใน โอตฺริตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา สตถุ อวุตตกัมมใน อุปสงฺกมิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “**ภนุเต** อาลปนะ **ปุคคลเสน** อนภิตกัฏฺฐา ใน สกุภา ฯ กิริยาบทภาวจาก นุสฺสพฺ ฺปุจฺฉนฺตถะ โขสฺสพฺ วจนาลังการะ สจฺจกณฺมตฺเตน วิเสสนะของ การณ ฯ เหตุใน สกุภา **โกปนิพฺพาปนมตฺเตน** วิเสสนะของ การณ ฯ เหตุใน สกุภา **อติปริตฺตเกน** กัฏฺฐิ **ติมฺพรุสกาภิทานมตฺเตน** กัฏฺฐิ วิเสสนะของ การณ ฯ เหตุใน สกุภา **ทิพฺพสมฺปตฺติ** อวุตตกัมมใน **ลทฺธํ** ตุมฺมัตถสํปทานใน สกุภา” **อิติ**สฺสพฺ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๑๐. “**กสฺมา** มํ **โมคฺคฺคฺลฺลฺลฺล** **ปุจฺฉสิ** ? **นฺนุ** **เต** **เทวตาหิ** **อยํ** **อตุโถ** **กถิโต**”ติ ?

(สตฺถา “**ตุวํ**) **กสฺมา** มํ **โมคฺคฺคฺลฺลฺล** **ปุจฺฉสิ** ? **นฺนุ** **เต** **เทวตาหิ** **อยํ** **อตุโถ** **กถิโต**”ติ (ปุจฉิ) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (**ปุจฉิ**) ตรัสถามแล้ว **อิติ** ว่า “**โมคฺคฺคฺลฺลฺล** **ตูกอน** **โมคคฺลฺล** **น** **(ตุวํ)** อ.เธอ **ปุจฺฉสิ** ย่อมถาม **มํ** ซึ่งเรา **กสฺมา** เพราะเหตุอะไร ?, **อยํ** **อตุโถ** อ.เนื้อความนี้ **เทวตาหิ** อันเทวดา ท. **กถิโต** บอกแล้ว **เต** แก่เธอ **นฺนุ** มิใช่หรือ ?” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอย่อมถามเราเพราะเหตุอะไร ? เนื้อหานี้ อันเหล่าเทวดาบอกแล้วแก่เธอมีใช่หรือ ?”

สตถุสาธุรทกัตตาในปุณณิ อาชยาตบทกัตตวาจาก “โมคคัลลาน อาลปนะ ตวัสุททกัตตา ใน ปุณณสิ อาชยาตบทกัตตวาจาก กสฺมา เหตุโน ปุณณสิ มํ อุตตกัมมะโน ปุณณสิ ? อัย วิเสสชะของ อตฺถิโก วุตตกัมมะโน กถิตโต กิตตบทกัมมวาจาก นนุสัพพ ปุณณัตตะ เต สัมปทานโน กถิตโต เทวตาหิ อนนภิหิตกัตตาโน กถิตโต” อิตติสัพพ อากาเรโน ปุณณิ ๕

๑๑. “อาม ภนฺเต, ลพฺภติ มณฺเณ เอตฺตเกน ทิพฺพสมฺปตฺติ”ติ ๕

(เถโร) “อาม ภนฺเต (เอวํ, ปุคฺคเลน) ลพฺภติ มณฺเณ เอตฺตเกน (การณฺน) ทิพฺพสมฺปตฺติ”ติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอวํ) อ.อย่างนั้น, ทิพฺพสมฺปตฺติ อ.สมบัติอันเป็นทิพย์ (ปุคฺคเลน) ลพฺภติ มณฺเณ เห็นจะ อันบุคคล ย่อมได้ (การณฺน) เพราะเหตุ เอตฺตเกน อันมีประมาณ เท่านั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้นพระเจ้าข้า, ทิพฺพสมฺปตฺติ เห็นจะ ย่อมถูกได้เพราะเหตุมีประมาณเท่านั้น”

เถโรสุททกัตตาโนอาห อาชยาตบทกัตตวาจาก “ภนฺเต อาลปนะ อาม สัมปฏิจฺจนัตตะ เอวํ สัจจวาจากลึงคัตตะ, ทิพฺพสมฺปตฺติ วุตตกัมมะโน ลพฺภติ อาชยาตบทกัมมวาจาก ปุคฺคเลน อนนภิหิตกัตตาโน ลพฺภติ มณฺเณ สัจยัตตะ เอตฺตเกน วิเสสชะของ การณฺน ๕ เหตุโน ลพฺภติ” อิตติสัพพ อากาเรโน อาห ๕

๑๒. อถ นํ สตถุ “โมคคัลลาน สจฺจมตฺตํ กเถตฺวาปิ โกปมตฺตํ ชหิตฺวาปิ ปริตฺตํ ทานํ ทตฺวาปิ เทวโลกํ คจฺฉติเยวา”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“สจฺจํ ภณฺ, น กุชฺฌเยยฺ, ทชฺชา อปฺปปี ยาจิโต;
เอเตหิ ดีหิ จาเนหิ คจฺฉเ เทวาน สนฺติเก”ติ ๕

อถ นั (เถร) สตุถา “(ปุคฺคโล) โมคฺคฺลฺลาน สจฺจมตฺตํ (การณ) กเถตฺวาปิ โกปมตฺตํ (การณ) ขหิตฺวาปิ ปริตฺตกํ ทานํ ทตฺวาปิ เทวโลกํ คจฺจติ เอว” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(ปุคฺคโล) สจฺจํ ภณ, (ปุคฺคโล) น กุชฺฌเมยฺย,
(ปุคฺคโล) ทชฺชา อปฺปปี (เทยฺยธมฺมํ ปพฺพชิตฺน) ยาจิโต;
(ปุคฺคโล) เอเตหิ ตีหิ จาเนหิ คจฺจเน เทวานํ สนฺติเก” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว นั (เถร) กะพระเถระนั้น อิติ ว่า “โมคฺคฺลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล กเถตฺวาปิ แม้กล่าวแล้ว (การณ) ซึ่งเหตุ สจฺจมตฺตํ สักว่าคำสัตย์ ขหิตฺวาปิ แม้ละแล้ว (การณ) ซึ่งเหตุ โกปมตฺตํ สักว่าความโกรธ ทตฺวาปิ แม้ให้แล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปริตฺตกํ อันนิตนน้อย คจฺจติ เอว ย่อมไปนั้นเที่ยว เทวโลกํ สูเทวโลก” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ภณ ฟังกล่าว สจฺจํ ซึ่งคำสัตย์, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล น กุชฺฌเมยฺย ไม่ฟังโกรธ, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปพฺพชิตฺน) ยาจิโต ผู้อันบรรพชิต ขอแล้ว ทชฺชา ฟังให้ (เทยฺยธมฺมํ) ซึ่งไทยธรรม อปฺปปี อันน้อย, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล คจฺจเน ฟังไป สนฺติเก ในสำนัก เทวานํ ของเทวดา ท. เอเตหิ ตีหิ จาเนหิ เพราะเหตุ ท. สาม เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพระเถระนั้นว่า “ดูก่อนโมคคัลลานะ บุคคลแม้กล่าวเหตุ เพียงคำสัตย์ แม้ละเหตุเพียงความโกรธ แม้ให้ทานนิตนน้อย ย่อมไปสูเทวโลกนั้นแหละ” ดังนี้แล้ว ก็ตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลฟังกล่าวคำสัตย์, บุคคลไม่ฟังโกรธ บุคคลผู้ถูกบรรพชิต ขอแล้ว ฟังให้ไทยธรรมอันน้อย, บุคคลฟังไปในสำนักของ เทวดาทั้งหลาย เพราะเหตุ ๓ เหล่านั้น”

อถ กาลสัตตมึ สตุถา สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก นั วิเสสนะของ เถรฯ อกถิตกัมมะใน วตฺวา “โมคฺคฺลฺลาน อาลปนะ ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน คจฺจติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สจฺจมตฺตํ วิเสสนะของ การณฯ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวา อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ กเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจติ โกปมตฺตํฯ วิเสสนะ

ของ การณฺญ อุตตกัมมะใน ชหิตฺวา อปีคัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ ชหิตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน คจฺจนฺติ ปริตฺตกํ วิเสสณะของ ทานํฯ อุตตกัมมะใน ทตฺวา อปีคัพฺพ
อเปกขัตถะเข้ากับ ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺติ เทวโลกํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน
คจฺจนฺติ เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ คจฺจนฺติ” อิติคัพฺพ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คากํฯ อุตตกัมมะใน อาห

“ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน ภาณฺญ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก สจฺจํ
อุตตกัมมะใน ภาณฺ, ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน กุชฺฌเมยฺยฯ
อาขยาตบทกัตตฺวาจาก นคัพฺพ ปฏฺวิเสระใน กุชฺฌเมยฺย, ปุคฺคโล
สุทฺธกัตตาใน ทชฺชาฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อปีคัพฺพ
อเปกขัตถะเข้ากับ อปฺปํฯ วิเสสณะของ เทยฺยธมฺมํฯ อุตต-
กัมมะใน ทชฺชา ปพฺพชิตฺเตน อนภินิหิตกัตตาใน ยาจิโตฯ
วิเสสณะของ ปุคฺคโล, ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน คจฺเณฯ อาขยาต-
บทกัตตฺวาจาก เอเตหิ กิตฺติ ทิหิ กิตฺติ วิเสสณะของ จาเนหิฯ เหตุ
ใน คจฺเณ เทวานํ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน
คจฺเณ” อิติคัพฺพ สรุปะใน อิมํ คากํ ฯ

๑๓. ตตฺถ “สจฺจํ ภาณฺติ สจฺจํ ทิเปยฺย โวหเรยฺย, สจฺจเ ปติฏฺฐเหยฺยาติ อตฺโถ ฯ

ตตฺถ (ปเทสฺ) “สจฺจํ ภาณฺติ (ปททฺวยสฺส) “สจฺจํ ทิเปยฺย โวหเรยฺย” (อิตฺติ อตฺโถ), “สจฺจเ
ปติฏฺฐเหยฺยาติ อตฺโถ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ทิเปยฺย พิงฺแสดง โวหเรยฺย คือว่าพิงกล่าว สจฺจํ ซึ่ง
คำสัตย์” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “สจฺจํ ภาณฺติ (ปททฺวยสฺส) แห่ง- ในบท ท.
เหล่านั้นหนา -หมวดสองแห่งบทว่า “สจฺจํ ภาณฺ” ดังนี้, อตฺโถ อ.อธิบาย อิตฺติ ว่า
“ปติฏฺฐเหยฺย พิงตั้งอยู่เฉพาะ สจฺจเ ในคำสัตย์” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “สจฺจํ ภาณฺ” ความว่า พิงแสดง คือว่าพิงกล่าวคำสัตย์,
อธิบายว่า พิงตั้งอยู่เฉพาะในคำสัตย์

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสฺฯ นิทธารณะใน ปททฺวยสฺส “สจฺจํ ภาณฺ” สรุปะใน อิตฺติฯ คัพฺพ
สรุปะใน ปททฺวยสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “สจฺจํ อุตตกัมมะใน

ที่เปยุย และ โวหเรยฺย ที่เปยุย ก็ดี โวหเรยฺย ก็ดี อาชยาดบทกัตตฺวจากของ ปุคฺคโล”
 อิติศัพทํ สรุปะไน อตุโถยฺย ลิงคัตถะ, “สจเจ วิสยารธาระไน ปติฏฺฐเจหฺยเยยฺย อาชยาดบท
 กัตตฺวจากของ ปุคฺคโล” อิติศัพทํ สรุปะไน อตุโถยฺย ลิงคัตถะ ๕

๑๔. น กุชฺฌเมยฺยยาติ ปรสฺส น กุชฺฌเมยฺย ๕

“น กุชฺฌเมยฺยยาติ (ปทสฺส) “ปรสฺส (ปุคฺคลสฺส) น กุชฺฌเมยฺย” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “น กุชฺฌเมยฺย ไม่พึงโกรธ ปรสฺส (ปุคฺคลสฺส) ต่อบุคคล
 อื่น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “น กุชฺฌเมยฺยยาติ ว่า “น กุชฺฌเมยฺย” ดังนี้ ๕

บทว่า “น กุชฺฌเมยฺย” ความว่า ไม่พึงโกรธต่อบุคคลอื่น

“น กุชฺฌเมยฺย” สรุปะไน อิตติยฺย ศัพทํ สรุปะไน ปทสฺสยฺย สามีสัมพันธะไน อตุโถ “ปรสฺส
 วิสเสนะของ ปุคฺคลสฺสยฺย สัมปทานไน กุชฺฌเมยฺย นศัพทํ ปฏฺฐิเสธะไน กุชฺฌเมยฺย
 อาชยาดบทกัตตฺวจากของ ปุคฺคโล” อิติศัพทํ สรุปะไน อตุโถยฺย ลิงคัตถะ ๕

๑๕. ยาจิตฺติ ยาจกา นาม สีลวนฺโต ปพฺพชิตา, เต หิ ภิกฺขุจาปี “เทถา”ติ
 อยาจิตฺตวาว ชรทฺวาเร ติฏฺฐนฺติ, อตฺถโต ปน ยาจนฺติเอว นาม; เอวํ สีลวนฺเตหิ
 ยาจิตฺโต อปฺปสฺมีปิ เทยฺยธมฺเม วิชฺชมาเน อปฺปมตฺตกมฺปิ ทเทยฺย ๕

“ยาจิตฺติ (ปทสฺส) “ยาจกา นาม สีลวนฺโต ปพฺพชิตา, เต (ปพฺพชิตา) หิ ภิกฺขุจาปี “(ตุมฺเห) เทถ”
 อิตติ อยาจิตฺตวาว ชรทฺวาเร ติฏฺฐนฺติ, อตฺถโต ปน (เต ปพฺพชิตา) ยาจนฺติ เอว นาม; (ปุคฺคโล)
 เอวํ สีลวนฺเตหิ (ปพฺพชิตะหิ) ยาจิตฺโต, อปฺปสฺมีปิ เทยฺยธมฺเม วิชฺชมาเน, อปฺปมตฺตกมฺปิ (เทยฺยธมฺม)
 ทเทยฺย” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปพฺพชิตา อ.บรพฺพชิต ท. สีลวนฺโต ผู้มีศีล ยาจกา นาม
 ชื่อว่าผู้ขอ, หิ จริยังอยู่ เต (ปพฺพชิตา) อ.บรพฺพชิต ท. เหล่านั้น อยาจิตฺตวาว ไม่ขอ
 แล้วเทียว อิตติ ว่า ‘(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เทถ ขอจงให้’ อิตติ ดังนี้ ติฏฺฐนฺติ ย่อมยืน
 ชรทฺวาเร ที่ประตู่แห่งเรือน ภิกฺขุจาปี แม้ก็จริง, ปน ถึงอย่างนั้น (เต ปพฺพชิตา)
 อ.บรพฺพชิต ท. เหล่านั้น ยาจนฺติ เอว นาม ชื่อว่าย่อมขอนั้นเทียว อตฺถโต โดย
 อรรถ; (ปุคฺคโล) อ.บุคคล เอวํ สีลวนฺเตหิ (ปพฺพชิตะหิ) ยาจิตฺโต ผู้อันบรพฺพชิต ท.

ผู้มีศีล ขอแล้ว อย่างนี้, เทพยธมฺเม ครั้นเมื่อไทยธรรม **อปฺปสุมิปี** แม้น้อย **วิชฺชมาเน** มีอยู่, ทเทยฺย พิงถวาย (**เทพยธมฺม**) ซึ่งไทยธรรม **อปฺปมตฺตกมฺปิ** แม้มีประมาณน้อย” อิติ ดังนี้ (**ปทสฺส**) แห่งบท “**ยาจิโต**ติ ว่า “**ยาจิโต**” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

บทว่า “**ยาจิโต**” เป็นต้น ความว่า บรรพชิตทั้งหลายผู้มีศีล ชื่อว่าผู้ขอ, แท้จริง บรรพชิตเหล่านั้น ไม่ขอนั้นแหละว่า “ขอท่านทั้งหลายจงให้” ย่อมยืนที่ประตูเรือน แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น บรรพชิตเหล่านั้น ชื่อว่าย่อมขอนั้นแหละโดยอรรถ, บุคคลผู้ถูก บรรพชิตทั้งหลายผู้มีศีลขอแล้วอย่างนี้ เมื่อไทยธรรมแม้น้อยมีอยู่ พิงถวายไทยธรรม แม้มีประมาณน้อย

“**ยาจิโต**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ยาจกาฯ กิตติ สีสวนโต กิตติ วิเสสณะของ ปพฺพชิตาฯ ลิงคัตถะ, หิศัพท์ ทฬทิกฺรณโชตกะ เต วิเสสณะของ ปพฺพชิตาฯ สุตฺรกัตตาใน ติฏฺฐนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก กิณฺจาปี อรุจิสูจันตถะ ‘ตุมฺเห สุตฺรกัตตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก’ อิตติศัพท์ อากาเรใน อยาจิตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อยาจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ติฏฺฐนฺติ ฆรทฺวาเร วิสยาธาระใน ติฏฺฐนฺติ, ปนศัพท์ อนุคคหัตถะ เต วิเสสณะของ ปพฺพชิตาฯ สุตฺรกัตตาใน ยาจนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก อตฺโถ ตติยาวิเสสณะใน ยาจนฺติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ยาจนฺติ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ยาจนฺติ, ปุคฺคโล สุตฺรกัตตาใน ทเทยฺยฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก เอว กิริยาวิเสสณะใน ยาจิโต สีสวนเตหิ วิเสสณะของ ปพฺพชิตะหิฯ อนภิทกัตตาใน ยาจิโตฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโล อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อปฺปสุมิฯ วิเสสณะของ เทพยธมฺเมฯ ลักษณะใน วิชฺชมาเนฯ ลักษณะกิริยา, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อปฺปมตฺตกํฯ วิเสสณะของ เทพยธมฺมํฯ อวตฺตกัมมะใน ทเทยฺย” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๖. **เอเตหิ ตีหิติ** เอเตสุ ตีสุ เอเกนาปี การณเณ เทวโลกํ คจฺเจยฺยาติ อตฺโถ ฯ

“**เอเตหิ ตีหิติ** (**ปททฺยสฺส** “**ปุคฺคโล**) **เอเตสุ ตีสุ** (**การณเณสุ**) **เอเกนาปี** การณเณ **เทวโลกํ** **คจฺเจยฺย**” อิติ อตฺโถ ฯ

อตฺโต อ.อรรถ อิติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล คจฺเจยฺย พึงไป เทวโลกํ สู่เทวโลก
เอเตสุ ตีสุ (การณฺสุ) เอเกนาปี การณฺน เพราะ- เหตุ ท. สาม เหล่านั้นหนา -เหตุ
แม้อย่างหนึ่ง” อิติ ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “เอเตหิ ตีหิ” ว่า
“เอเตหิ ตีหิ” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “เอเตหิ ตีหิ” ความว่า บุคฺคลพึงไปสู่เทวโลก ในบรรดาเหตุ ๓ เหล่านี้
เพราะเหตุแม้อย่างหนึ่ง

“เอเตหิ ตีหิ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโต
“ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน คจฺเจยฺยฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เอเตสุ กิตฺติ ตีสุ กิตฺติ วิเสสนะ
ของ การณฺสุฯ นิทธารณฺใน เอเกนาปี การณฺน อปีศัพท์ อเปกขัตตะข้ากับ เอเกนฯ
วิเสสนะของ การณฺนฯ นิทธารณฺเยและเหตุใน คจฺเจยฺย เทวโลกํ สัมปาปญฺเญยํกัมมะ
ใน คจฺเจยฺย” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโตฯ ลิงคัตตะ ฯ

๑๗. เทสนาวसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปาปญฺเญสุติ ฯ

เทสนาวसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลาณิ) ปาปญฺเญสุ อิติ ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
ปาปญฺเญสุ บรรลุแล้ว (อริยผลาณิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนึ มีโสตาปตฺติผล-
เป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมึใน ปาปญฺเญสุ พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน
ปาปญฺเญสุฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนึ วิเสสนะของ อริยผลาณิฯ
สัมปาปญฺเญยํกัมมะใน ปาปญฺเญสุ อิติศัพท์ สมาปนะ ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรปญหวัตถุ ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรปญหวัตถุ (นิฎฐิต์)

มหาโมคคัลลานตเถรปญหวัตถุ อ.เรื่องแห่งปัญหาของพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ
(นิฎฐิต์) จบแล้ว ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรปญหวัตถุ สุทธกัตตาใน นิฎฐิต์ๆ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องปัญหาของพระมหาโมคคัลลานเถระ

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

โมคคัลลานตเถรปญทตถุ

เป็นฉนฺฐิตูปริสสมาส โดยมีวิเสสนุตตบถกัมมธารยสมาส และฉนฺฐิตูปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหาโมคคัลลาน จ โส เถโร จาติ มหาโมคคัลลานตเถโร. (มหาโมคคัลลาน + เถร) วิเสสนุตตบถกัมมธารยสมาส

มหาโมคคัลลาน จ อ.พระมหาโมคคัลลანด้วย โส อ.พระมหาโมคคัลลำนั่น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาโมคคัลลานตเถโร ชื่อว่ามหาโมคคัลลานตเถร. (พระมหาโมคคัลลანะผู้เถระ, พระมหาโมคคัลลันเถระ)

๒. มหาโมคคัลลานตเถรสส ปญโท มหาโมคคัลลานตเถรปญโท. (มหาโมคคัลลานตเถร + ปญท) ฉนฺฐิตูปริสสมาส

ปญโท อ.ปัญหา มหาโมคคัลลานตเถรสสของพระมหาโมคคัลลันะผู้เถระ มหาโมคคัลลานตเถรปญโท ชื่อว่า มหาโมคคัลลานตเถรปญท. (ปัญหาของพระมหาโมคคัลลันเถระ)

๓. มหาโมคคัลลานตเถรปญทสส วตถุ มหาโมคคัลลานตเถรปญทวตถุ. (มหาโมคคัลลานตเถรปญท + วตถุ) ฉนฺฐิตูปริสสมาส

วตถุ อ.เรื่อง มหาโมคคัลลานตเถรปญทสส แห่งปัญหาของพระมหาโมคคัลลันะผู้เถระ มหาโมคคัลลานตเถรปญทวตถุ ชื่อว่ามหาโมคคัลลานตเถรปญทวตถุ. (เรื่องปัญหาของพระมหาโมคคัลลันเถระ)

เทวจาริโก

เป็นสัดตมิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทเวสฺ จาริโก เทวจาริโก. (เทว + จาริก)

จาริโก อ.ที่เฑียวไป เทเวสฺ ในเทวโลก ท. เทวจาริโก ชื่อว่าเทวจาริก. (ที่จาริกในเทวโลก)

วิมานทวาริ

เป็นฉนฺฐิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิมานสฺ ทวาริ วิมานทวาริ. (วิมาน + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู วิมานสฺ แห่งวิมาน วิมานทวาริ ชื่อว่าวิมานทวาร. (ประตูวิมาน)

ปริตตกมม

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริตตญจ ตํ กมมญจาติ ปริตตกมม. (ปริตต + กมม)

ปริตตํ จ อ.อันนิตทน้อยด้วย ตํ อ.อันนิตทน้อยนั้น กมมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น ปริตตกมมํ ชื่อว่าปริตตกมม. (กรรมนิตทน้อย)

วิมานทวารานิ

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิมานานํ ทวารานิ วิมานทวารานิ. (วิมาน + ทวาร)

ทวารานิ อ.ประตู ท. วิมานานํ แห่งวิมาน ท. วิมานทวารานิ ชื่อว่าวิมานทวาร. (ประตูวิมาน
ทั้งหลาย)

อาคตาคตา, เทวธิดโร

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตา จ ตา อาคตา จาติ อาคตาคตา, เทวธิดโร. (อาคตา + อาคตา)

ตา (เทวธิดโร) อ.เทพธิดา ท. เหล่านั้น อาคตา จ มาแล้วด้วย อาคตา จ มาแล้ว
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคตาคตา ชื่อว่าอาคตาคตา (ผู้ทั้งมาแล้วผู้ทั้งมาแล้ว), ได้แก่เทพธิดา
ทั้งหลาย.

กสฺสปพุทฺธกาโล

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส โดยมีวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กสฺสโป จ โส พุทฺโธ จาติ กสฺสปพุทฺโธ. (กสฺสป + พุทฺธ) วิเสสบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

กสฺสโป จ อ.พระนามว่ากัสสปะด้วย โส อ.พระนามว่ากัสสปะนั้น พุทฺโธ จ เป็น
พระพุทธเจ้านั้น อิติ เพราะเหตุนี้ กสฺสปพุทฺโธ ชื่อว่ากสฺสปพุทฺธ. (พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ)

๒. กสฺสปพุทฺธสฺส กาลो กสฺสปพุทฺธกาล. (กสฺสปพุทฺธ + กาล) จัญฐิตปุริสสมาส

กาลอ.กาล กสฺสปพุทฺธสฺส แห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ กสฺสปพุทฺธกาล ชื่อว่า
กสฺสปพุทฺธกาล. (กาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ)

ทานาทินี, ปุณณานิ

เป็นฉัฏฐีทวีปตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทานํ อาทิ เยสนฺติ ทานาทินี, ปุณณานิ. (ทาน + อาทิ)

ทานํ อ.ทาน อาทิ เป็นต้น เยสํ (ปุณณานิ) แห่งบุญ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ทานิ ปุณณานิ) อ.บุญ ท. เหล่านั้น ทานาทินี ชื่อว่าทานาทิ (มีทานเป็นต้น), ได้แก่บุญทั้งหลาย.

คหิตคหิตํ, กฏัจ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คหิตยจ ตํ คหิตยจาติ คหิตคหิตํ, กฏัจ. (คหิต + คหิต)

ตํ (กฏัจ) อ.ก่อนไม้นั้น (อดีตนา) คหิตํ จ อันอันตนถือเอาแล้วด้วย (อดีตนา) คหิตํ จ อันอันตนถือเอาแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น คหิตคหิตํ ชื่อว่าคหิตคหิต (อันตนทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว), ได้แก่ก่อนไม้.

ลกขณาทตา, ตวํ

เป็นฉัฏฐีทวีปตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลกขณํ อาทตํ ยสฺสํติติ ลกขณาทตา, ตวํ. (ลกขณ + อาท)

ลกขณํ อ.ลักษณะ ยสฺสํ (ตว) ของเธอใด (โรเคน) อาทตํ อันอันโรค ขจัดแล้ว (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ลํ ตว) อ.เจ้านั้น ลกขณาทตา ชื่อว่าลกขณาทตา (ผู้มีลักษณะอันถูกขจัดแล้ว), ได้แก่เจ้า.

นาสาทีนิ, อวยวานิ

เป็นฉัฏฐีทวีปตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นาสาํ อาทิ เยสนฺติ นาสาทีนิ, อวยวานิ. (นาสา + อาทิ)

นาสาํ อ.จมูก อาทิ เป็นต้น เยสํ (อวยวานิ) แห่งอวัยวะ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ทานิ อวยวานิ) อ.อวัยวะ ท. เหล่านั้น นาสาทีนิ ชื่อว่านาสาติ (มีจมูกเป็นต้น), ได้แก่อวัยวะทั้งหลาย.

อุจฺจุฏฺเฏเตตฺตํ

เป็นนัฏฐิตูปปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อุจฺจุสฺส เตะตฺตํ อุจฺจุฏฺเฏเตตฺตํ. (อุจฺจุ + เตะต)

เตะตฺตํ อ.ไว้ อุจฺจุสฺส แห่งอ้อย อุจฺจุฏฺเฏเตตฺตํ ชื่อว่าอุจฺจุฏฺเฏเตต. (ไว้อ้อย)

อุจฺจุยฺมฺมฺจิ

เป็นนัฏฐิตูปปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อุจฺจุสฺส ยฺมฺมฺจิ อุจฺจุยฺมฺมฺจิ. (อุจฺจุ + ยฺมฺมฺจิ)

ยฺมฺมฺจิ อ.ลำ อุจฺจุสฺส แห่งอ้อย อุจฺจุยฺมฺมฺจิ ชื่อว่าอุจฺจุยฺมฺมฺจิ. (ลำอ้อย)

มฺลกมฺมฺจิ

เป็นนัฏฐิตูปปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

มฺลกันํ มฺมฺมฺจิ มฺลกมฺมฺจิ. (มฺล + มฺมฺมฺจิ)

มฺมฺมฺจิ อ.กำ มฺลกันํ แห่งเหม้งมัน ท. มฺลกมฺมฺจิ ชื่อว่ามฺลกมฺมฺจิ. (กำแห่งเหม้งมัน)

กตกมฺมํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

กตญจ ตํ กมฺมญฺจาติ กตกมฺมํ. (กต + กมฺม)

กตํ จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตกมฺมํ ชื่อว่ากตกมฺม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว)

สจฺจกณมตฺตํ, การณํ

เป็นนัฏฐิตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีนัฏฐิตูปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สจฺจสฺส กณํ สจฺจกณํ. (สจฺจ + กณ) นัฏฐิตูปปริสฺสมาส

กณํ อ.การกล่าว สจฺจํ ซึ่งคำสัตย์ สจฺจกณํ ชื่อว่าสจฺจกณ. (การกล่าวคำสัตย์)

๒. สจฺจกณํ มตฺตา ยสฺสาติ สจฺจกณมตฺตํ, การณํ. (สจฺจกณ + มตฺตา) นัฏฐิตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

สัจจกณ อ.การกล่าวซึ่งคำสัตย์ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อตุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ สัจจกณมตฺตํ ชื่อว่าสัจจกณมตฺต (มีการกล่าวคำสัตย์เป็นประมาณ, สักว่าการกล่าวคำสัตย์), ได้แก่เหตุ.

โกปนินุพพาปนมตฺตํ, การณ

เป็นจัญญูทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมิจัญญูตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. โกปสฺส นินุพพาปนํ โกปนินุพพาปน. (โกป + นินุพพาปน) จัญญูตฺตปฺริสฺสมาส

โกปสฺส นินุพพาปนํ อ.การ ยังความโกรธ ให้ดับ โกปนินุพพาปน ชื่อว่าโกปนินุพพาน. (การยังความโกรธให้ดับ)

๒. โกปนินุพพาปนํ มตฺตา ยสฺสาติ โกปนินุพพาปนมตฺตํ, การณ. (โกปนินุพพาปน + มตฺตา) จัญญูทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

โกปนินุพพาปนํ อ.การยังความโกรธให้ดับ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อตุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ โกปนินุพพาปนมตฺตํ ชื่อว่าโกปนินุพพาปน-มตฺต (มีการยังความโกรธให้ดับ, สักว่าการยังความโกรธให้ดับ), ได้แก่เหตุ.

ติมฺพรุสกาทิตานมตฺตํ, การณ

เป็นจัญญูทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมี จัญญูทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส และ ทุตฺติยาตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทิมฺพรุสํ อาทิตี เยสนฺติ ทิมฺพรุสกาทิตินิ, ผลานิ. (ติมฺพรุสํ + อาทิตี) จัญญูทวิปทฺตลยา-ธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

ติมฺพรุสํ อ.ผลมะพลับ อาทิตี เป็นต้น เยสนฺติ (ผลานํ) แห่งผลไม้ ท. เหล่าใด (อตุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ผลานิ) อ.ผลไม้ ท. เหล่านี้ ทิมฺพรุสกาทิตินิ ชื่อว่าติมฺพรุสกาทิตี (มีผลมะพลับเป็นต้น), ได้แก่ผลไม้ทั้งหลาย.

๒. ทิมฺพรุสกาทิตินิ ทานานิ ทิมฺพรุสกาทิตานานิ. (ติมฺพรุสกาทิตี + ทาน) ทุตฺติยาตฺตปฺริสฺสมาส ทานานิ อ.การถวาย ท. ทิมฺพรุสกาทิตินิ (ผลานิ) ซึ่งผลไม้ ท. มีผลมะพลับเป็นต้น ทิมฺพรุสกาทิตานานิ ชื่อว่าติมฺพรุสกาทิตาน. (การถวายผลไม้มีผลมะพลับเป็นต้น)

๓. ทิมฺพรุสกาทิตานานิ มตฺตา ยสฺสาติ ทิมฺพรุสกาทิตานมตฺตํ, การณ. (ติมฺพรุสกาทิตาน + มตฺตา) จัญญูทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

ติมฺพรุสกาทิตานานิ อ.การถวายเป็นผลไม่มีผลมะพลับเป็นต้น ท. มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณฺส) แห่งเหตุใด (สนฺติ) มีอยู่ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ ติมฺพรุสกาทิตานมตฺตํ ชื่อว่าติมฺพรุสกาทิตานมตฺต (มีการถวายเป็นผลไม่มีผลมะพลับเป็นต้นเป็นประมาณ, ลักว่าการถวายเป็นผลไม่มีผลมะพลับเป็นต้น), ได้แก่เหตุ.

ทิพฺพสมฺปตฺติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ทิพฺพา จ สํ สมฺปตฺติ จาติ ทิพฺพสมฺปตฺติ. (ทิพฺพา + สมฺปตฺติ)

ทิพฺพา จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย สํ อ.อันเป็นทิพย์นั้น สมฺปตฺติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพฺพสมฺปตฺติ ชื่อว่าทิพฺพสมฺปตฺติ. (สมบัติทิพย์)

สจฺจมตฺตํ, การณ

เป็นนิจฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

สจฺจํ มตฺตา ยสฺสํ สจฺจมตฺตํ, การณ. (สจฺจ + มตฺตา)

สจฺจํ อ.คำสัตย์ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณฺส) แห่งเหตุใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ สจฺจมตฺตํ ชื่อว่าสจฺจมตฺต (มีคำสัตย์เป็นประมาณ, ลักว่าคำสัตย์), ได้แก่เหตุ.

โกปมตฺตํ, การณ

เป็นนิจฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

โกโป มตฺตา ยสฺสํ โกปมตฺตํ, การณ. (โกป + มตฺตา)

โกโป อ.ความโกรธ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณฺส) แห่งเหตุใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ โกปมตฺตํ ชื่อว่าโกปมตฺต (มีความโกรธเป็นประมาณ, ลักว่าความโกรธ), ได้แก่เหตุ.

สึลฺลวณฺโตะ, ปพฺพชิตา

เป็นอัสสัถิตัตถิต มิวีเคราะหฺว่า

สึลฺลํ เยสํ อตฺติสึลฺลวณฺโตะ, ปพฺพชิตา. (สึลฺล + วณฺตุปัจจย)

สึลฺลํ อ.ศีล เยสํ (ปพฺพชิตาน) แห่งบรรพชิต ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต

ปพพชิตา) อ.บรรพชิต ท. เหล่านั้น สีสวนโต ชื่อว่าสีสวนตุ (ผู้มีศีล), ได้แก่บรรพชิตทั้งหลาย.

พรทวาร

เป็นภัญญิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พรสฺส ทวาร พรทวาร. (พร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู พรสฺส แห่งเรือน พรทวาร ชื่อว่าพรทวาร. (ประตูเรือน)

อูปมตตก, ทาน

เป็นภัญญิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อูปา มตตา ยสฺสํติ อูปมตตก, ทาน. (อูปา + มตตา)

มตตา อ.ประมาณ อูปา อันน้อย ยสฺส (ทานสฺส) แห่งทานใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ดี ทาน) อ.ทานนั้น อูปมตตก ชื่อว่าอูปมตตก (มีประมาณน้อย), ได้แก่ทาน.

เทสนาวสาน

เป็นภัญญิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ

เป็นภัญญิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาที เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาที)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาที เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทีน ชื่อว่าโสตาปัตติผลาที (มีโสตาปัตติผล เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๕. ภิกขุหิ ปุฏฺจปณฺหวตฺถ [๑๓/๓]

ภิกขุหิ ปุฏฺจปณฺหวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

ภิกขุหิ ปุฏฺจปณฺหวตฺถ อ.เรื่องแห่งปัญหา อันภิกษุ ท. ทูลถามแล้ว
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสเส) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

ปุฏฺจปณฺหวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก ภิกขุหิ อนนฺนิตกัตตนาใน ปุฏฺจ-
มยา อนนฺนิตกัตตนาใน วุจฺเจเต ฯ

๕. เรื่องปัญหาที่พวกภิกษุทูลถามแล้ว

๑. “อหีสกา เยติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สุตถา สาเกตํ นิสฺสาย อณฺชนวเน วิหรนฺโต ภิกขุหิ
ปุฏฺจปณฺหิ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สุตถา สาเกตํ นิสฺสาย อณฺชนวเน วิหรนฺโต ภิกขุหิ ปุฏฺจปณฺหิ อารพฺภ “อหีสกา เยติ อิมํ
ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ฯ

สุตถา อ.พระศาสดา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว สาเกตํ ซึ่งเมืองสาเกต วิหรนฺโต ทรง
ประทับอยู่ อณฺชนวเน ในป่าอัญชนวัน อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกขุหิ ปุฏฺจปณฺหิ ซึ่ง
ปัญหา อันภิกษุ ท. ทูลถามแล้ว กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา
นี้ “อหีสกา เยติ ว่า “อหีสกา เย” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยเมืองสาเกตประทับอยู่ที่อัญชนวัน ทรงปรารภปัญหาที่เหล่า
ภิกษุทูลถาม ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า “อหีสกา เย” ดังนี้ เป็นต้น

สุตถา สุตทกัตตนาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “อหีสกา เย” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์
อาทยัตถะ ใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
สาเกตํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺโต อณฺชนวเน วิสาขาระ
ใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สุตถา ภิกขุหิ อนนฺนิตกัตตนาใน ปุฏฺจ- ปุฏฺจปณฺหิ
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

.....

๒. ภควโต กิร ภิกขุสงฆปริวตฺตสฺส สาเกตํ ปิณฑาย ปวิสฺนกาเล เอโก สาเกตวาสี มหุลลภพฺราหฺมโณ นครโต นิขมฺนโต อนฺตรทฺวารเ ทสพลํ ทิสฺวา ปาเทสฺส นิปตฺติวฺวา โคปฺผเกสฺส ทพฺพํ คเหตฺวา “ตาท นนฺ นาม ปุตฺเตหิ ชิณฺณกาเล มาตาปิตโร ปฏฺยคฺคิตพฺพา; กสฺมา เอตฺตํ กาลํ อมฺหากํ อตฺตานํ น ทสฺเสสฺสี ? มยา ตาว ทิฏฺฐโจสิ, มาตฺรปิ ปสฺสิตฺตุํ เอหิ”ติ สตฺถาโร คเหตฺวา อตฺตโน เคหํ อคฺมาสิ ฯ

ภควโต กิร ภิกขุสงฆปริวตฺตสฺส สาเกตํ ปิณฑาย ปวิสฺนกาเล เอโก สาเกตวาสี มหุลลภพฺราหฺมโณ นครโต นิขมฺนโต อนฺตรทฺวารเ ทสพลํ ทิสฺวา ปาเทสฺส นิปตฺติวฺวา โคปฺผเกสฺส ทพฺพํ คเหตฺวา “ตาท นนฺ นาม ปุตฺเตหิ (มาตาปิตฺตุน) ชิณฺณกาเล มาตาปิตโร ปฏฺยคฺคิตพฺพา; (ตฺว) กสฺมา เอตฺตํ กาลํ อมฺหากํ อตฺตานํ น ทสฺเสสฺสี ? (ตฺว) มยา ตาว ทิฏฺฐโจ อสิ, (ตฺว) มาตฺรปิ ปสฺสิตฺตุํ เอหิ”ติ (วตฺวา) สตฺถาโร คเหตฺวา อตฺตโน เคหํ อคฺมาสิ ฯ

กิร ได้ยินว่า มหุลลภพฺราหฺมโณ อ.พราหมณ์แก่ สาเกตวาสี ผู้อยู่ในเมืองสาเกต โดยปกติ เอโก คนหนึ่ง นิขมฺนโต ออกไปอยู่ นครโต จากเมือง ปวิสฺนกาเล ในกาลเป็นที่เสด็จเข้าไป สาเกตํ สู่มืองสาเกต ปิณฑาย เพื่อบิณฑบาต ภควโต แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกขุสงฆปริวตฺตสฺส ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว ทสฺพลํ ซึ่งพระทศพล อนฺตรทฺวารเ ในระหว่างแห่งประตู นิปตฺติวฺวา หมอบแล้ว ปาเทสฺส ที่พระบาท ท. คเหตฺวา จับแล้ว โคปฺผเกสฺส ที่ข้อพระบาท ท. ทพฺพํ มั่น (วตฺวา) ทูลแล้ว อิติ ว่า “ตาท เนะพ่อ มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ปุตฺเตหิ อันบุตร ท. ปฏฺยคฺคิตพฺพา พึงปรนนิบัติ (มาตาปิตฺตุน) ชิณฺณกาเล ในกาล แห่งมารดาและบิดา ท. แก่แล้ว นนฺ นาม ชื่อมิใช่หรือ ? (ตฺว) อ.ท่าน น ทสฺเสสฺสี ไม่แสดงแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน อมฺหากํ แก่เรา ท. กาลํ ตลอดกาล เอตฺตํ มีประมาณเท่านี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ? (ตฺว) อ.ท่าน มยา ทิฏฺฐโจ เป็นผู้ อันเรา เห็นแล้ว ตาว ก่อน อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน เอหิ จงมา ปสฺสิตฺตุํ เพื่ออันเยี่ยม มาตฺรปิ แม้ซึ่งมารดา” อิติ ดังนี้ คเหตฺวา พาเอาแล้ว สตฺถาโร ซึ่งพระศาสดา อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว เคหํ สู้เรือน อตฺตโน ของตน ฯ

ได้ยินว่า พราหมณ์แก่ชาวเมืองสาเกตคนหนึ่ง ออกไปจากเมือง ในกาลเป็นที่เสด็จเข้าไปสู่มืองสาเกตเพื่อบิณฑบาตแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ที่ภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว เห็นพระทศพลในระหว่างประตู หมอบแล้วที่พระบาททั้งหลาย จับที่ข้อพระบาท

ทั้งหลายมัน ทูลว่า “แน่พ้อ มารดาและบิดาทั้งหลาย อันพวกบุตรพึงปรนนิบัติ ในกาลที่มารดาและบิดาทั้งหลายแก่แล้ว ชื่อมิใช่หรือ ? ท่านไม่แสดงตน แก่พวกเรา ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ เพราะเหตุอะไร ? ท่านเป็นผู้อันเราเห็นแล้วก่อน, ท่านจงมาเพื่อจะเยี่ยมแม่มารดา” ดังนี้ พาเอาพระศาสดาได้ไปสู่เรือนของตนแล้ว

กิริศัพท อนุสสวณัตถะ เอโก กิติ สาเกตวาสี กิติ วิเสสณะของ มหุลลกพราหมณ์ๆ สุธรรกัตตาใน อคมาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ภควโต สามีสัมพันธะใน ปวิสณกาละ ภิกขุสงฺฆปริวุตตสฺส วิเสสณะของ ภควโต สาเกตํ สัมปาปญฺเญกัมมะใน ปวิสณกาละ ปินุทาย สัมปทานใน ปวิสณกาละๆ กาลสัตตมีใน อคมาสิ นครโต อปาทานใน นิภขมนุโตๆ อัพภันตรกิริยาของ มหุลลกพราหมณ์ อนุตฺรทฺวาเร วิสยาธาระใน ทิสฺวา ทสพลํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปตติวาท ปาเทสุ วิสยาธาระใน นิปตติวาทๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตฺวา โคปฺพเกสุ วิสยาธาระใน คเหตฺวา ทพฺพํ กิริยา- วิเสสณะใน คเหตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ดาต อาลปะนะ มาตาปิตโร วุตตกัมมะใน ปฏฺธิชคฺคิตพฺพาๆ กิตบทกัมมวาทก นนุ นาม ปุจฺฉนัตถะ ปุตฺเตหิ อนภิตกัตตาใน ปฏฺธิชคฺคิตพฺพา มาตาปิตูนํ สามีสัมพันธะใน ชินฺณกาละๆ กาลสัตตมีใน ปฏฺธิชคฺคิตพฺพา, ตวํ สุธรรกัตตาใน ทสฺเสสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กสฺมา เหตุไฉน ทสฺเสสิ เอตฺตํ วิเสสณะของ กาลๆ อัจจันตสังโยคะใน ทสฺเสสิ อมฺหากํ สัมปทานใน ทสฺเสสิ อตฺตทานํ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสสิ นคฺคัพทํ ปฏฺธิเสระใน ทสฺเสสิ, ตวํ สุธรรกัตตาใน อสิๆ อาชยาต- บทกัตตฺวาจาก มยา อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐิโจ ตาว กิริยาวิเสสณะใน ทิฏฺฐิโจๆ วิกตีกัตตาใน อสิ, ตวํ สุธรรกัตตาใน เอหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปิตัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ มาตรๆ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตฺตํ ตุมฺมตถสัมปทานใน เอหิ” อิตติศัพท อาการะใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมาสิ สตุถารํ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อคมาสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน เคาหํ สัมปาปญฺเญกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๓. สตุถา ตตฺถ คนฺตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสฺสิทึ สทฺธิ ภิกขุสงฺฆเมว ฯ

สตุถา ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา (ปุคฺคเลน) ปญฺญตฺเต อาสเน นิสฺสิทึ สทฺธิ ภิกขุสงฺฆเมว ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น นิสฺสิทึ ประทับนั่ง แล้ว อาสเน บนอาสนะ (ปุคฺคเลน) ปญฺญตฺเต อันอันบุคคลปลาดแล้ว สทฺธิ กับ

ภิกขุสงฺฆเมว ด้วยหมู่แห่งภิกษุ ฯ

พระศาสดา เสด็จไปในที่นั้น ประทับนั่งบนอาสนะที่บุคคลปูลาดไว้แล้วกับด้วยภิกษุ-
สงฆ์

สตถา สุททกัตตาใน นิสีทิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสชะของ จาเนจฺจ
วิสยารชะใน คนุตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทิจฺจ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน
ปญฺญตฺเตจฺจ วิเสสชะของ อาสเนจฺจ อุปฺปิลลสิกาชะใน นิสีทิจฺจ สทฺธิ กิริยาสมวาเยใน
นิสียทิจฺจ ภิกขุสงฺฆเมว สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ ฯ

๔. พุราหมณียิ อาคนุตฺวา สตฺถุ ปาเทสุ นิปติตฺวา “ตาท เอตฺตํ กาลํ กุหิ คโตสิ
? นนุ นาม มาตาปิตโร มหุลลกกาเล อุปฺภูจาทพฺพา”ติ วตฺวา ปุตฺตธิตโร “เอถ,
ภาตโร วนฺทถา”ติ วนฺทาเปสิ ฯ

พุราหมณียิ อาคนุตฺวา สตฺถุ ปาเทสุ นิปติตฺวา “(ตุํ) ตาท เอตฺตํ กาลํ กุหิ (จาเน) คโต
อสิ ? นนุ นาม (ตยา) มาตาปิตโร (มาตาปิตฺน) มหุลลกกาเล อุปฺภูจาทพฺพา”ติ วตฺวา
ปุตฺตธิตโร “(ตุมฺเห) เอถ, (ตุมฺเห) ภาตโร วนฺทถา”ติ (วจเนน) วนฺทาเปสิ ฯ

พุราหมณียิ แม้อ.นางพุราหมณียิ อาคนุตฺวา มาแล้ว นิปติตฺวา หมอบแล้ว ปาเทสุ
ที่พระบาท ท. สตฺถุ ของพระศาสดา วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ตาท แนะพ่อ
(ตุํ) อ.ท่าน คโต เป็นผู้ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน กาลํ ตลอดกาล เอตฺตํ อัน
มีประมาณเท่านี้ อสิ ย่อมเป็น ? มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. (ตยา) อันท่าน
อุปฺภูจาทพฺพา พึ่งบารุง (มาตาปิตฺน) มหุลลกกาเล ในกาล แห่งมารดาและบิดา ท.
เป็นคนแก่ นนุ นาม ชื่อมิใช่หรือ ?” อิติ ดังนี้ ปุตฺตธิตโร ยังบุตรและธิดา ท.
วนฺทาเปสิ ให้ถวายบังคมแล้ว (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. เอถ
จมา, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. วนฺทถ จงไหว้ ภาตโร ซึ่งพี่ชาย” อิติ ดังนี้ ฯ

แม่นางพุราหมณียิ มาแล้ว หมอบแล้วที่พระบาททั้งหลายของพระศาสดา กราบทูลว่า
“แนะพ่อ ท่านเป็นผู้ไปแล้วในที่ไหน ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ ? มารดาและบิดา อัน
ท่านพึ่งบารุงในกาลที่มารดาและบิดาเป็นคนแก่ ชื่อมิใช่หรือ ?” ดังนี้ ให้บุตรและธิดาทั้ง
หลายถวายบังคมด้วยคำว่า “พวกเธอจงมา, พวกเธอจงไหว้พี่ชายเถิด”

อภิสัพพัญญู อเปกขัตถะเข้ากับ พุราหมณ์ๆ เหตุกัตตานิ วรนาเปสิๆ อาชยาตบพเหตุ กัตตวาจก อาคณตวา ปุพพกาลกิริยาใน นิปติตวา สตุฏฐ สามีสัมพันธะใน ปาเทสุๆ วิสยาธาระใน นิปติตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “ตาท อาลปนะ ตวั สุทธกัตตานิ อสิๆ อาชยาตบพกัตตวาจก เอตตัก วิเสสณะของ กาลัง อัจฉินตสังโยคะใน คโต กุหิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คโตๆ วิกตีกัตตานิ อสิ, มาตาปิตโร วุตตกัมมะ ใน อุปปุจาสตพพาๆ กิตตบพกัมมวาจก นนุ นาม ปุจณัตถะ ตยา อนภิหิตกัตตานิ อุปปุจาสตพพา มาตาปิตูนํ สามีสัมพันธะใน มหุลลกาเลๆ กาลสัตตมีใน อุปปุจาสตพพา” อิตติศัพท์ อากาเรใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วรนาเปสิ ปุตตธัตโร การิตกัมมะใน วรนาเปสิ “ตุเมเห สุทธกัตตานิ เอถๆ อาชยาตบพกัตตวาจก, ตุเมเห สุทธกัตตานิ วรนาเปสิ อาชยาตบพกัตตวาจก ภาตริ อวุตตกัมมะใน วรนาเปสิ” อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเนนๆ ภาระใน วรนาเปสิ ๕

๕. เต อุโภปิ ตูฏฐมานสา พุทฺธปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวีสิตฺวา “ภนฺเต อีเชว นิพฺพุตฺติ ภิกฺขุ คณฺหณฺตา”ติ วตฺวา, “พุทฺธา นาม เอกกฺขจฺจาเนว นิพฺพุตฺติ ภิกฺขุ น คณฺหณฺตา”ติ วุตฺเต, “เตนฺหิ ภนฺเต เย โว นิมนฺเตตุํ อากจฺจนฺติ, เต อมฺหากํ สนฺติกํ ปหิณฺเวยยาถา”ติ อาหํสุ ๕

เต อุโภปิ (ชนา) ตูฏฐมานสา พุทฺธปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวีสิตฺวา “(ตุเมเห) ภนฺเต อีชฺ เอว (จาเน) นิพฺพุตฺติ ภิกฺขุ คณฺหณฺตา”ติ วตฺวา, “พุทฺธา นาม เอกกฺขจฺจาเนว นิพฺพุตฺติ ภิกฺขุ น คณฺหณฺตา”ติ (วจเน สตุฏฐารา) วุตฺเต, “เตนฺหิ ภนฺเต เย (ชนา) โว นิมนฺเตตุํ อากจฺจนฺติ, (ตุเมเห) เต (ชเน) อมฺหากํ สนฺติกํ ปหิณฺเวยยาถา”ติ อาหํสุ ๕

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโภปิ แม่ทั้งสอง ตูฏฐมานสา ผู้มีใจอันยินดีแล้ว ปรีวีสิตฺวา อังคาสแล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปมฺขํ มีพระพุทฺธเจ้า เป็นประมุข วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุเมเห) อ.พระองค์ คณฺหณฺตา ขอจงรับ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา นิพฺพุตฺติ เนื่องนิตยฺ อีชฺ เอว (จาเน) ในที่นั้นนัยทึว” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “พุทฺธา นาม ชื่อ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. น คณฺหณฺตา ย่อมไม่รับ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา นิพฺพุตฺติ เนื่องนิตยฺ เอกกฺขจฺจาเนว เอว ในที่แห่งเดียวนั้นนัยทึว” อิติ ดังนี้ (สตุฏฐารา) อันพระศาสดา

วุดเต ตรัสแล้ว, อาหิสฺส กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เตนฺหิ ถ้อยคำนั้น เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด อาคจฺจนฺติ ย่อมมา นิมนฺเตตุ เพื่ออัน นิมนต์ โว ซึ่งพระองค์, (ตุเม) อ.พระองค์ ปหิณฺเวยยาถ พึงส่งไป เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้น สนฺติกั สู้สำนัก อมฺหากั ของข้าพระองค์ ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนแม้ทั้ง ๒ เหล่านั้น มีใจยินดีแล้ว อังคาสภิกขุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงรับภิกษาในที่นี้แน่แท้และเนื่องนิตย์”, เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “ขึ้นชื่อว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่รับภิกษาในที่แห่งเดียว เท่านั้นเนื่องนิตย์”, จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น พวกชนเหล่าใด ย่อมมาเพื่อจะทูลนิมนต์, พระองค์พึงส่งพวกชนเหล่านั้นสู่สำนักของพวกข้าพระองค์”

อปีตัพพํ อเปกขตฺตงฺเข้ากั อโภ เต กิตฺติ อโภ กิตฺติ วิเสสฺนํของ ชนาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาหิสฺสฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตุมฺหํจมานสา วิเสสฺนํของ ชนา พุทฺธปฺปมุขํ วิเสสฺนํของ ภิกขุสงฆ์ฯ อวุตตกัมฺมะใน ปรีวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปฺนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน คณฺหฺลฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เอวตฺตํ าวธารณํเข้ากั อิตฺฯ วิเสสฺนํของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คณฺหฺล นิพฺพุตฺ กิริยาวิเสสฺนํใน คณฺหฺล ภิกขุ อวุตตกัมฺมะใน คณฺหฺล” อิตฺตํพํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหิสฺส, “นาม-ตฺตํพํ สัณฺญาไซตฺถกํเข้ากั พุทฺธาฯ สุทฺธกัตฺตาใน คณฺหฺนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เอวตฺตํ าวธารณํเข้ากั เอกฺกฺจจาเนฯ วิสยาธาระใน คณฺหฺนฺติ นิพฺพุตฺ กิริยาวิเสสฺนํใน คณฺหฺนฺติ ภิกขุ อวุตตกัมฺมะใน คณฺหฺนฺติ นตฺตํพํ ปฏฺิเสธะใน คณฺหฺนฺติ” อิตฺตํพํ สรุปะใน วจเนฯ ลักขณํใน วุดเตฯ ลักขณกิริยา สตุถารา อนภิหิตกัตฺตาใน วุดเต, “ภนฺเต อาลปฺนะ เตนฺหิ อุกฺกัชฺชนตฺถะ เย วิเสสฺนํของ ชนาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาคจฺจนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก โว อวุตตกัมฺมะใน นิมนฺเตตุฯ ตุมฺถตถสัมฺปทานใน อาคจฺจนฺติ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน ปหิณฺเวยยาถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เต วิเสสฺนํของ ชเนฯ อวุตตกัมฺมะใน ปหิณฺเวยยาถ อมฺหากั สามีสัมพันธะใน สนฺติกัฯ สัมปาปฏฺิเญกัมฺมะใน ปหิณฺเวยยาถ” อิตฺตํพํ อากาเรใน อาหิสฺส ฯ

๖. สตุถา ตโต ปฏฺุจาย นิมนฺเตตุ อากเต “คณฺดฺวา พฺราหฺมณฺสฺส อาโรเจยฺยาถา”ติ เปเสสิ ฯ

สตถา ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย นิมฺมเตตฺ อากเต (ชเน “ตุมฺเห) คนฺตวา พฺราหฺมณสฺส
อาโรเจยฺยาถ”ติ (วจนเน) เปเสสิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว (ชเน) ซึ่งชน ท. อากเต ผู้มาแล้ว
นิมฺมเตตฺ เพื่ออันนิมนต์ (วจนเน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.
คนฺตวา ไปแล้ว อาโรเจยฺยาถ ฟังบอก พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์” อิติ ดังนี้
ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

พระศาสดา ทรงส่งพวกชนผู้มาแล้วเพื่อจะนิมนต์ไป ด้วยพระดำรัสว่า “พวกท่านไป
แล้ว ฟังบอกแก่พราหมณ์” ดังนี้ จำเดิมแต่กาลนั้น

สตถา สฺสทกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ตโต วิเสสฺสของ กาลโตฯ
อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสฺสใน เปเสสิ นิมฺมเตตฺ ตมฺตถสํปทานใน อากเตฯ
วิเสสฺสของ ชเนฯ อวุตตกัมมใน เปเสสิ “ตุมฺเห สฺสทกัตตาใน อาโรเจยฺยาถฯ
อาชยาตบทกัตตฺวจาก คนฺตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจยฺยาถ พฺราหฺมณสฺส
สํปทานใน อาโรเจยฺยาถ” อิติศัพท์ สฺสฺรูปะใน วจนเนฯ ภาวะใน เปเสสิ ฯ

๗. เต คนฺตวา “มยฺ สฺวาทนาย สตุถารํ นิมฺมเตมา”ติ พฺราหฺมณํ วทนฺติ ฯ

เต (ชนา) คนฺตวา “มยฺ สฺวาทนาย สตุถารํ นิมฺมเตมา”ติ พฺราหฺมณํ วทนฺติ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คนฺตวา ไปแล้ว วทนฺติ ย่อมกล่าว พฺราหฺมณํ
กะพราหมณ์ อิติ ว่า “มยฺ อ.ข้าพเจ้า ท. นิมฺมเตม ย่อมทูลนิมนต์ สตุถารํ ซึ่งพระ
ศาสดา สฺวาทนาย เพื่อภัตตบริโภคนั้นจะมีในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้น ไปแล้ว ย่อมกล่าวกะพราหมณ์ว่า “พวกข้าพเจ้าย่อมทูลนิมนต์พระ
ศาสดา เพื่อเสวยภัตตในวันพรุ่งนี้”

เต วิเสสฺสของ ชนาฯ สฺสทกัตตาใน วทนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก คนฺตวา ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน วทนฺติ “มยฺ สฺสทกัตตาใน นิมฺมเตมฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก สฺวาทนาย
สํปทานใน นิมฺมเตม สตุถารํ อวุตตกัมมใน นิมฺมเตม” อิติศัพท์ อากาละใน วทนฺติ
พฺราหฺมณํ อภิตกัมมใน วทนฺติ ฯ

๘. พุราหุมน โณ ปุนทิวเส อตฺตโน เคะโต ภตฺตภาชนสฺสเปยฺยภาชนานิ อาทาย สตฺถุ นิสีทนฺนฺจฺจํ คจฺฉติ ฯ

พุราหุมน อ.พราหมณ์ อาทาย ถือเอาแล้ว ภตฺตภาชนสฺสเปยฺยภาชนานิ ซึ่ง ภาชนะแห่งภัตรและภาชนะแห่งวัตถุอันเกื้อกูลแก่แกง ท. เคะโต จากเรือน อตฺตโน ของตน คจฺฉติ ย่อมไป นิสีทนฺนฺจฺจํ สู้ที่เป็นที่ประทับนั่ง สตฺถุ ของพระศาสดา ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ฯ

พราหมณ์ถือเอาภาชนะภัตรและภาชนะแห่งวัตถุที่เกื้อกูลแก่แกงทั้งหลายจากเรือน ของตน ย่อมไปสู้ที่เป็นที่ประทับนั่งของพระศาสดาในวันรุ่งขึ้น

พุราหุมน สฺสทกัตตาใน คจฺฉติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุนทิวเส กาลสัตฺตมีใน คจฺฉติ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน เคะโต ฯ อปาทานใน อาทาย ภตฺตภาชนสฺสเปยฺยภาชนานิ อุตฺตกัมมะใน อาทาย ฯ สมานกาลกิริยาใน คจฺฉติ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน นิสีทนฺน- จฺจํ สัมปาปญฺเญกัมมะใน คจฺฉติ ฯ

๙. อญฺญตฺถ ปน นิมนฺตเน อสฺติ, สตฺถา พุราหุมนสฺส เอว เคะเห ภตฺตกิจฺจํ กโรติ ฯ

อญฺญตฺถ (จาเน) ปน นิมนฺตเน อสฺติ, สตฺถา พุราหุมนสฺส เอว เคะเห ภตฺตกิจฺจํ กโรติ ฯ

ปน ก็ นิมนฺตเน ครั้นเมื่ออันนิมนต์ อญฺญตฺถ (จาเน) ในที่อื่น อสฺติ ไม่มีอยู่, สตฺถา อ.พระศาสดา กโรติ ย่อมกระทำ ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตร เคะเห ในเรือน พุราหุมนสฺส เอว ของพราหมณ์นั้นเที่ยว ฯ

ก็เมื่อกิจนิมนต์ในที่อื่นไม่มี, พระศาสดา ทรงทำภัตรกิจในเรือนของพราหมณ์นั้นแหละ

ปนศัพทํ วากยารัมภโฆตกะ นิมนฺตเน ลักษณะใน อสฺติ ฯ ลักษณะกิริยา อญฺญตฺถ วิเสสนะของ จาเน ฯ วิสยาหาระใน นิมนฺตเน, สตฺถา สฺสทกัตตาใน กโรติ ฯ อาชยาต- บทกัตตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ พุราหุมนสฺส สามีสัมพันธะใน เคะเห ฯ วิสยาหาระใน กโรติ ภตฺตกิจฺจํ อุตฺตกัมมะใน กโรติ ฯ

๑๐. เต อุโกปิ อตฺตโน เทยฺยธมฺมํ นิจฺจกัลลํ ตถาคตสฺส เทนฺดา ฐมฺมกถํ สฺสณฺหา
อนาคามีผลํ ปาปฺณิสฺส ฯ

เต อุโกปิ (ชนา) อตฺตโน เทยฺยธมฺมํ นิจฺจกัลลํ ตถาคตสฺส เทนฺดา ฐมฺมกถํ สฺสณฺหา
อนาคามีผลํ ปาปฺณิสฺส ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโกปิ แม่ทั้งสอง เทนฺดา ถวายอยู่ เทยฺยธมฺมํ
ซึ่งไทยธรรม อตฺตโน ของตน ตถาคตสฺส แก่พระตถาคต นิจฺจกัลลํ ตลอดกาลเป็น
นิตยํ สฺสณฺหา พังอยู่ ฐมฺมกถํ ซึ่งธรรมกถา ปาปฺณิสฺส บรรลุแล้ว อนาคามีผล
ซึ่งอนาคามีผล ฯ

พวกรักเหล่านั้นแม่ทั้ง ๒ ถวายไทยธรรมของตนแก่พระตถาคตตลอดกาลเป็นนิตยํ
พึงธรรมกถาอยู่ บรรลุอนาคามีผลแล้ว

อปีตฺถํ อเปกขิตฺตํ เข้ากับ อุโก เต ก็ดี อุโก ก็ดี วิเสสนะของ ชนาฯ สฺสทกัตฺตาใน
ปาปฺณิสฺสฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน เทยฺยธมฺมํฯ อวุตตกัมมะ
ใน เทนฺดา นิจฺจกัลลํ อัจจันตสังโยคะใน เทนฺดา ตถาคตสฺส สัมปทานใน เทนฺดาฯ
อภันตริกิริยาของ ชนา ฐมฺมกถํ อวุตตกัมมะใน สฺสณฺหาฯ อภันตริกิริยาของ ชนา
อนาคามีผล สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺส ฯ

๑๑. ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส อสุโก นาม พฺราหฺมโณ ‘ตถาคตสฺส สฺสทฺโรทโน
ปีตา, มหามายา มาตา’ติ ชานาติ, ชานนฺโตว สทฺธิ พฺราหฺมณียา
ตถาคตํ ‘อมฺหากํ ปุตฺโต’ติ วทติ, สตฺถาปิ ตเถว อธิวาเสติ; กิณฺุ โข การณฺนติ ?

ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส อสุโก นาม พฺราหฺมโณ ‘ตถาคตสฺส สฺสทฺโรทโน
ปีตา (โหติ), มหามายา (ตถาคตสฺส) มาตา (โหติ)’ อิติ ชานาติ, (พฺราหฺมโณ) ชานนฺโตว
สทฺธิ พฺราหฺมณียา ตถาคตํ ‘อมฺหากํ ปุตฺโต’ติ วทติ, สตฺถาปิ (ตํ วจฺนํ) ตถา เอว อธิวาเสติ;
กิ ญ โข การณฺ” อิติ ?

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. กถํ ยัจฺจวาจาเป็นเครื่องกล่าว สมฺภูจาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ พฺราหฺมโณ อ.พราหมณ์ อสุโก นาม ชื่อโน้น
ชานาติ ย่อมรู้ อิติ ว่า ‘สฺสทฺโรทโน อ.พระราชอาชวราชนามว่าสฺสทฺโรทนะ ปีตา เป็นพระ

บิดา ตถาคตสฺส ของพระตถาคต (โหติ) ย่อมเป็น, มหามายา อ.พระนางมหามายา มาตา เป็นพระมารดา (ตถาคตสฺส) ของพระตถาคต (โหติ) ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้, (พฺราหฺมโณ) อ.พราหมณ์ ชานนฺโต รู้อยู่ วทติ ย่อมเรียก ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต อิติ ว่า 'ปุตฺโต อ.บุตร อมฺหากํ ของเรา ท.' อิติ ดังนี้ สทฺธิ กับ พฺราหฺมณียา ด้วย นางพราหมณี, สตฺถาปิ แม่ อ.พระศาสดา (ตํ วจฺหนํ) ยังคํานั้น อธิวาเสติ ย่อมให้อยู่ทับ ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว; ก็ นุ โข การณํ อ.เหตุอะไรหนอแล" อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุสนทนากันในธรรมสภาว่า "ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พราหมณ์ชื่อโน้น ย่อมรู้ว่า 'พระเจ้าสุทโธทนะ เป็นพระบิดาของพระตถาคต, พระนางมหามายา เป็นพระมารดาของพระตถาคต', พราหมณ์ทั้งรู้ผู้นั้นแหละ ก็กล่าวพระตถาคตว่า 'บุตรของพวกเรา' ดังนี้ พร้อมกับนางพราหมณี, ฝ่ายพระศาสดา ก็ทรงรับคํานั้นเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ, เหตุอะไรหนอแล"

ภิกขุ เหตุกัตตาใน สมฺมจฺจาเปสฺสุฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ฐมฺมสภายํ วิสยาธาระใน สมฺมจฺจาเปสฺสุ กถํ การิตกัมมะใน สมฺมจฺจาเปสฺสุ "อาวุโส อาลปนะ นามศัพทํ สัญญา-โชตกะเข้ากับ อสุโกญ วิเสสณะของ พฺราหฺมโณญ สุตฺรกัตตาใน ชานาติญ อาชยตบท กัตตฺวาจก 'สุทฺโธทโน สุตฺรกัตตาใน โหติญ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตถาคตสฺส สามี-สัมพันธะใน ปิตาญ วิกิตกัตตาใน โหติ, มหามายา สุตฺรกัตตาใน โหติญ อาชยตบท กัตตฺวาจก ตถาคตสฺส สามีสัมพันธะใน มาตาญ วิกิตกัตตาใน โหติ' อิติศัพทํ อากา-ระใน ชานาติ, พฺราหฺมโณ สุตฺรกัตตาใน วทติญ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ชานนฺโตญ อัปฺภันตริกิริยาของ พฺราหฺมโณ สทฺธิ กิริยาสมวาเยใน วทติ พฺราหฺมณียา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ ตถาคตํ อวุตตกัมมะใน วทติ 'อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ปุตฺโตญ ลิงคัตถะ' อิติศัพทํ อากา-ระใน วทติ, อปีศัพทํ อเปกขัตถะ เข้ากับ สตฺถาญ เหตุกัตตาใน อธิวาเสติญ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ วจฺหนํญ การิตกัมมะใน อธิวาเสติ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตถาญ กิริยาวิเสสณะใน อธิวาเสติ, ก็ วิเสสณะของ การณํญ ลิงคัตถะ นุศัพทํ ปุจฺจนัตถะ โขศัพทํ วจนาลังการะ" อิติศัพทํ สรุปะใน กถํ ฯ

๑๒. สตถา เตสํ ภณํ สุตวา “ภิกขเว อุโภปิ เต อตตโน ปุตตเมว ‘ปุตโตติ วทนตี’ติ วตวา อตีตํ อาหาริ “ภิกขเว อयํ พุราหุมนิ นรินฺตรํ ปณฺจ ชาตีสตานิ มยฺหํ ปิตา อโหสิ, ปณฺจ ชาตีสตานิ จุลลปิตา, ปณฺจ ชาตีสตานิ มหาปิตา; สปิ พุราหุมนิ นรินฺตรเมว ปณฺจ ชาตีสตานิ มยฺหํ มาตา อโหสิ, ปณฺจ ชาตีสตานิ จุลลมาตา, ปณฺจ ชาตีสตานิ মহามาตา; เอวํหํ ทิยขุณฺณชาตีสหสฺสํ พุราหุมนสฺส หตฺถे สํวทุโณ, ทิยขุณฺณชาตีสหสฺสํ พุราหุมนิยา หตฺถे สํวทุโณติ ตีณิ ชาตีสหสฺसानิ เตสํ ปุตตภาวํ ทสฺเสตฺวา อิมา คากา อภาสิ

“ยสฺมี มโน นิวิสติ,	จิตฺตญฺจาปิ ปสํหติ;
อทิฏฺฐปฺพุพฺเพ โปเส,	กามํ ตสฺมีปิ วิสฺสเส,
ปฺพุพฺเพ สหฺนิวาเสน	ปจฺจุปฺปนฺนหิตเณ วา
เอวํ ตํ ชายเต เปมํ	อุปฺปลวํ ยถาทเก”ติ ฯ

สตถา เตสํ (ภิกขุ) ภณํ สุตวา “ภิกขเว อุโภปิ เต (ชนา) อตตโน ปุตตํ เอว ‘ปุตโตติ วทนตี’ติ วตวา อตีตํ (วตถุ) อาหาริ “ภิกขเว อยํ พุราหุมนิ นรินฺตรํ ปณฺจ ชาตีสตานิ มยฺหํ ปิตา อโหสิ, ปณฺจ ชาตีสตานิ จุลลปิตา (อโหสิ), ปณฺจ ชาตีสตานิ มหาปิตา (อโหสิ); สปิ พุราหุมนิ นรินฺตรํ เอว ปณฺจ ชาตีสตานิ มยฺหํ มาตา อโหสิ, ปณฺจ ชาตีสตานิ จุลลมาตา (อโหสิ), ปณฺจ ชาตีสตานิ মহามาตา (อโหสิ); เอวํ อหํ ทิยขุณฺณชาตีสหสฺสํ พุราหุมนสฺส หตฺถे สํวทุโณ (อโหสิ), ทิยขุณฺณชาตีสหสฺสํ พุราหุมนิยา หตฺถे สํวทุโณ (อโหสิ)” อิติ (วจนเณ อตตโน) ตีณิ ชาตีสหสฺसानิ เตสํ (ชนาน) ปุตตภาวํ ทสฺเสตฺวา อิมา คากา อภาสิ

“ยสฺมี (ปุริเส) มโน นิวิสติ (จ), (ยสฺมี ปุริเส) จิตฺตํ จ อปิ ปสํหติ;
(ปุคฺคโล อตตนา) อทิฏฺฐปฺพุพฺเพ โปเส, กามํ ตสฺมี อปิ วิสฺสเส ฯ
“เอวํ ตํ เปมํ ‘ปฺพุพฺเพ สหฺนิวาเสน ปจฺจุปฺปนฺนหิตเณ วา’ อิติ
ทวิหิ การเณหิ ชายเต, ยถา อุปฺปลวํ วา เสสํ อุทกชาตปฺปฬํ วา
‘อุทกํ เจว กทฺถมํ จ’ อิติ เทว การณานิ นิสฺสาย อุทเก (ชายเต)” อิติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา สุตวา ฟังแล้ว ภณํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสํ (ภิกขุ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น วตวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโภปิ แม้ทั้งสอง วทนติ ย่อมเรียก ปุตตํ เอว ซึ่งบุตรนั้นเกี่ยว อตตโน ของตน อิติ ว่า ‘ปุตโต อ.บุตร’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ อาหาริ ทรงนำมาแล้ว

อดีต (วตุฏฐ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว ทสเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว (อตุตฺตโน) ตัณ
ชาติสหุสฺสานิ เตสํ (ชนานํ) ปุตุตฺตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งพระองค์ เป็นบุตร ของชน
ท. เหล่านั้น ตลอดพันแห่งชาติ ท. สาม (วจนฺเณ) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดู
ก่อนภิกษุ ท. อัย พุราหฺมณฺเณ อ.พราหฺมณฺเณ ปิตา เป็นบิดา มยฺหํ ของเรา อโหสิ ได้
เป็นแล้ว ชาติสตานิ ตลอดร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ห้า นีรหฺตฺร มีระหว่างออกแล้ว,
จุลฺลปิตา เป็นอา (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ชาติสตานิ ตลอดร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ห้า,
มหาปิตา เป็นลุง (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ชาติสตานิ ตลอดร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ห้า;
สาปฺปิ พุราหฺมณฺเณ อ.นางพราหฺมณฺเณมํนั้น มาตา เป็นมารดา มยฺหํ ของเรา อโหสิ
ได้เป็นแล้ว ชาติสตานิ ตลอดร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ห้า นีรหฺตฺร เหว มีระหว่าง
ออกแล้วนั้นเทียว, จุลฺลมาตา เป็นน้า (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ชาติสตานิ ตลอดร้อย
แห่งชาติ ท. ปญฺจ ห้า, มหามาตา เป็นป้า (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ชาติสตานิ ตลอด
ร้อยแห่งชาติ ท. ปญฺจ ห้า; อหํ อ.เรา สํวทุโธ เป็นผู้เติบโตแล้ว หตฺเถ ในมือ
พุราหฺมณฺสฺส ของพราหฺมณฺ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว กิยฺหฺมชาติสหุสฺสํ ตลอดพันแห่ง
ชาติที่สองด้วยทั้งกึ่ง, สํวทุโธ เป็นผู้เติบโตแล้ว หตฺเถ ในมือ พุราหฺมณฺยา ของ
นางพราหฺมณฺ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว กิยฺหฺมชาติสหุสฺสํ ตลอดพันแห่งชาติที่สองด้วย
ทั้งกึ่ง” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“มโน อ.ใจ นิวิสฺติ ย่อมตั้งลง ยสฺมึ (ปุริเส) ในบุรุษใด (จ)
ด้วย, จิตฺตํปิ แม้ อ.จิต ปสฺสํติ ย่อมเลื่อมใส (ยสฺมึ ปุริเส)
ในบุรุษใด จ ด้วย; (ปฺคุคฺคโล) อ.บุคคล วิสฺสเส พึงคุ้นเคย
ตสฺมึปิ โปเส ในบุรุษมํนั้น (อตุตฺตนา) อทิฏฺฐปฺพุพฺเพ อัน
อันตน ไม่เห็นแล้วในกาลก่อน กามํ โดยแท้ ฯ

อุปฺปลํ วา อ.ดอกอุบลหรือ อุทกชาติปฺพุผํ วา หรือว่า
อ.ดอกไม้อันเกิดแล้วในน้ำ เสสํ ที่เหลือ นิสฺสาย อาศยแล้ว
การณานิ ซึ่งเหตุ ท. เทว สอง อิติ คือ ‘อุทกํ เจว ซึ่งน้ำ
ด้วยนั้นเทียว กทฺทมํ จ ซึ่งตมด้วย’ ชายเต ย่อมเกิด อุทเก
ในน้ำ ยถา จันใด, ตํ เปมํ อ.ความรักนั้น ชายเต ย่อมเกิด
การณฺเหติ เพราะเหตุ ท. ทุวิหิ สอง อิติ คือ ‘สนฺนิวาเสน
เพราะการอยู่ร่วมกัน ปฺพุเพว ในกาลก่อนนั้นเทียว วา หรือ

ว่า **ปจฺจุปฺปนฺนหิตน** เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน' เอว
ฉินฺนํ" ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวก
ชนเหล่านั้นแม้ทั้งสอง ย่อมเรียกบุตรของตนนั้นแหละว่า "บุตร" ดังนี้ ทรงนำเรื่อง
อันเป็นไปล่วงแล้วมา ทรงแสดงความจริงที่พระองค์เป็นบุตรของชนเหล่านั้นสิ้น ๓,๐๐๐
ชาติ ด้วยพระดำรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์นี้ ได้เป็นบิดาของเรา ตลอด
๕๐๐ ชาติต่อเนื่องกัน ได้เป็นอาชวของเรา ตลอด ๕๐๐ ชาติต่อเนื่องกัน ได้เป็นลูกของ
เรา ตลอด ๕๐๐ ชาติต่อเนื่องกัน ฝ่ายนางพรหมณีนั่น ได้เป็นมารดาของเรา ตลอด
๕๐๐ ชาติต่อเนื่องกันนั้นแหละ ได้เป็นน้าของเรา ตลอด ๕๐๐ ชาติต่อเนื่องกัน ได้เป็น
ป้าของเรา ตลอด ๕๐๐ ชาติต่อเนื่องกัน เราได้เป็นผู้เติบโตในมือของพรหมณ์ ตลอด
๑,๕๐๐ ชาติ ได้เป็นผู้เติบโตในมือของนางพรหมณี ตลอด ๑,๕๐๐ ชาติ" ดังนี้ ได้ตรัส
พระคาถาเหล่านี้ว่า

“ใจย่อมตั้งลงในบุรุษใด และแม้จิตย่อมเลื่อมใสในบุรุษใด,
บุคคล พึงคุ้นเคยในบุรุษผู้นั้น ที่ตนไม่เคยเห็นแล้วโดยแท้,
ดอกอูบลหรือดอกไม้ไม้น้ำที่เหลื่ออาศัยเหตุ ๒ อย่าง คือ น้ำ และ
เปือกตม ย่อมเกิดในน้ำ ฉนฺต, ความรักนั้น ย่อมเกิดเพราะ
เหตุ ๒ อย่าง คือ เพราะการอยู่ร่วมกันในกาลก่อนนั้นแหละ
หรือว่าเพราะเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ฉินฺนํ”

สตฺถา สุทฺธกตฺตาใน อาหริ และ อภาสิ อาหริ กิตฺติ อภาสิ กิตฺติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก
เตสํ วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุณฺญํ สามิสัมพันธะใน กถํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ อปิตฺตํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อุกฺโกฯ กิตฺติ เต กิตฺติ
วิเสสฺสนะของ ชนาฯ สุทฺธกตฺตาใน วทฺนฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก อตฺตโน สามิ-
สัมพันธะใน ปุตฺตํ เอวสฺสํ อวธารณะเข้ากับ ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน วทฺนฺติ ‘ปุตฺโต
ลึงคตฺถะ’ อิตฺติสฺสํ อากาเรใน วทฺนฺติ” อิตฺติสฺสํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อาหริ อตฺตํ วิเสสฺสนะของ วตฺถุญํ อวุตตกัมมะใน อาหริ “ภิกฺขเว อาลปนะ อยู่ วิเสสฺสนะ
ของ พุราหมณฺญํ สุทฺธกตฺตาใน อโหสิฯ สามบท อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก นิรฺนฺตรํ
กิริยาวิเสสฺสนะใน อโหสิ ปญฺจ วิเสสฺสนะของ ชาติสฺตานิฯ อัจจันตสังโยคะใน อโหสิ

มยุห์ สามีสัมพันธะใน ปีตาฯ วิทิกัตตาใน โอโหสิ, ปญจ วิเสสณะของ ชาตีสตานีฯ
 อัจฉนตสังโยคะใน โอโหสิ จุลลปีตา วิทิกัตตาใน โอโหสิ, ปญจ วิเสสณะของ
 ชาตีสตานีฯ อัจฉนตสังโยคะใน โอโหสิ มหาปีตา วิทิกัตตาใน โอโหสิ, อปิตัพท
 อเปกขัตตะเข้ากับ สาฯ วิเสสณะของ พุราหุมนีฯ สุทธกัตตาใน โอโหสิฯ สามบท
 อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ นิรนตรฯ กิริยาวิเสสณะใน โอโหสิ
 ปญจ วิเสสณะของ ชาตีสตานีฯ อัจฉนตสังโยคะใน โอโหสิ มยุห์ สามีสัมพันธะใน
 มาตาฯ วิทิกัตตาใน โอโหสิ, ปญจ วิเสสณะของ ชาตีสตานีฯ อัจฉนตสังโยคะใน โอโหสิ
 จุลลมาตา วิทิกัตตาใน โอโหสิ, ปญจ วิเสสณะของ ชาตีสตานีฯ อัจฉนตสังโยคะใน
 โอโหสิ มหามาตา วิทิกัตตาใน โอโหสิ, อหฺ สุทธกัตตาใน โอโหสิฯ สองบท อาชยาดบท-
 กัตตฺวาจก เอว ปการัตตะ ทิยทุพฺพชาตีสหสฺส อัจฉนตสังโยคะใน โอโหสิ พุราหุมนสฺส
 สามีสัมพันธะใน หตฺเถฯ วิสยาธาระใน สวฺขุโณฯ วิทิกัตตาใน โอโหสิ, ทิยทุพฺพชาตีส-
 หสฺส อัจฉนตสังโยคะใน โอโหสิ พุราหุมนิยา สามีสัมพันธะใน หตฺเถฯ วิสยาธาระ
 ใน สวฺขุโณฯ วิทิกัตตาใน โอโหสิ” อิตีคัพท สรุปะใน วจเนนฯ กระณะใน ทสฺเสตฺวา
 อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน ปุตฺตภาวํ ตีณิ วิเสสณะของ ชาตีสหสฺसानีฯ อัจฉนต-
 สังโยคะใน ปุตฺตภาวํ เตสฺ วิเสสณะของ ชนानํฯ สามีสัมพันธะใน ปุตฺต- ปุตฺตภาวํ
 อวุตตกัมมะใน ทสฺเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อีมา วิเสสณะของ คาถาฯ
 อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“มโน สุทธกัตตาใน นิวิสติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ยสฺมี
 วิเสสณะของ ปุริเสฯ วิสยาธาระใน นิวิสติ, อปิตัพท อเปกขัตตะ
 เข้ากับ จิตตํฯ สุทธกัตตาใน ปสฺสิติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก
 ยสฺมี วิเสสณะของ ปุริเสฯ วิสยาธาระใน ปสฺสิติ จ สองคัพท
 วากยสมฺมจยัตตะเข้ากับ ยสฺมี มโน นิวิสติ และ จิตตํปี ปสฺสิติ,
 ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน วิสฺสเสฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก อตฺตนา
 อนภิทกัตตาใน อทิจฺจ- อทิจฺจปุพฺพเก วิเสสณะของ ไปเสฯ
 วิสยาธาระใน วิสฺสเส กามํ กิริยาวิเสสณะใน วิสฺสเส อปิตัพท
 อเปกขัตตะเข้ากับ ตสฺมีฯ วิเสสณะของ ไปเส,
 ตํ วิเสสณะของ เปมฺฯ สุทธกัตตาใน ชายเตฯ อาชยาดบท
 กัตตฺวาจก เอว อุปเมยยไซตตะ ‘ปุพฺพเว สนฺนิวาเสน

ปัจจุปปนฺนหิเตน วา' สรูปะใน อิติฯ ศัพทํ สรูปะใน ทวีหิ
 การณฺเห ทวีหิ วิเสสฺนฺของ การณฺเหฯ เหตุไฉน ชายเต,
 อุปฺปลํ กิตฺติ อุกฺกชาตปฺปฬํ กิตฺติ สฺมกฺกตฺตาใน ชายเตฯ อาชยาต-
 บกฺกตฺตฺวาจาก ยถา อุปฺมาโชตฺกะ วา สองศัพทํ ปทฺวิกปฺปตฺตะ
 เข้ากับ อุปฺปลํ และ เสสํ อุกฺกชาตปฺปฬํ เสสํ วิเสสฺนฺของ
 อุกฺกชาตปฺปฬํ 'อุทกํ เจว กทฺทมํ จ' สรูปะใน อิติฯ ศัพทํ สรูปะ
 ใน เทว การณฺหานิ เทว วิเสสฺนฺของ การณฺหานิฯ อวฺตตกัมมะ
 ใน นิสฺสายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชายเต อุกฺเก วิสยาธาระใน
 ชายเต" อิติศัพทํ สรูปะใน อิมํ คาคา ๒

๑๓. สตุถา เตมาสเมว ตํ กุลํ นิสฺสาย วิหาลิ ๒

สตุถา เตมาส เอว ตํ กุลํ นิสฺสาย วิหาลิ ๒

สตุถา อ.พระศาสดา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว ตํ กุลํ ซึ่งตระกูลนั้น เตมาส เอว
 ตลอดเดือนสามนั้นเทียว วิหาลิ ประทับอยู่แล้ว ๒

พระศาสดา ทรงอาศัยตระกูลนั้น ตลอดไตรมาสนั้นแหละ ประทับอยู่แล้ว

สตุถา สฺมกฺกตฺตาใน วิหาลิฯ อาชยาตบกกตฺตฺวาจาก เอวศัพทํ อวฺชารณฺะเข้ากับ
 เตมาสฯ อัจฉนฺตสํโยคะใน นิสฺสาย ตํ วิเสสฺนฺของ กุลํฯ อวฺตตกัมมะใน นิสฺสายฯ
 สมานกาลกิริยาใน วิหาลิ ๒

๑๔. เต อุโภปิ อรหฺตํ สจฺฉิกตฺวา ปรีนิพฺพายีสุ ๒

เต อุโภปิ (ชนา) อรหฺตํ สจฺฉิกตฺวา ปรีนิพฺพายีสุ ๒

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโภปิ แม้ทั้งสอง สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว
 อรหฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ปรีนิพฺพายีสุ ปรีนิพฺพานแล้ว ๒

พวกชนเหล่านั้นแม้ทั้ง ๒ ทำให้แจ้งความเป็นพระอรหันต์ ปรีนิพฺพานแล้ว

อปีศัพทํ อเปกฺขตฺตะเข้ากับ อุโภ เต กิตฺติ อุโภ กิตฺติ วิเสสฺนฺของ ชนาฯ สฺมกฺกตฺตาใน

ปรีนิพฺพายีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อรหฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะในฺ สจฺฉิกิตฺวาฯ
ปฺพพกาลกิริยาในฺ ปรีนิพฺพายีสุฯ

๑๕. อถ เนสํ มหาสกุการํ กตฺวา อุโภปิ เอกกุฎฏาคารเมว อาโรเปตฺวา นีหริสุฯ

อถ (ชนา) เนสํ (ชนาณ) มหาสกุการํ กตฺวา อุโภปิ (ชเน) เอกกุฎฏาคารํ เอว อาโรเปตฺวา
นีหริสุฯ

อถ ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. กตฺวา กระทำแล้ว มหาสกุการํ ซึ่งสักการะใหญ่ เนสํ
(ชนาณ) แก่ชน ท. เหล่านั้น อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว ชเน ซึ่งชน ท. อุโภปิ แม้ทั้ง
สอง เอกกุฎฏาคารํ เอว สู้เรือนอันประกอบแล้วด้วยยอดหลังเดียวกันนั้นเทียว นีหริสุ
นำออกไปแล้วฯ

ครั้งนั้น พวกชนทำสักการะใหญ่แก่พวกชนเหล่านั้น ยกชนแม้ทั้งสองขึ้นสู่เรือนยอด
หลังเดียวกันนั้นแหละ นำออกไปแล้ว

อถ กาลสัตตมํ ชนา สุทฺธกัตตาในฺ นีหริสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เนสํ วิเสสนะของ
ชนาณฯ สัมปทานในฺ กตฺวา มหาสกุการํ อวุตตกัมมะในฺ กตฺวาฯ ปฺพพกาลกิริยาใน
อาโรเปตฺวา อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อุโภฯ วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน
อาโรเปตฺวา เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ เอกกุฎฏาคารํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน
อาโรเปตฺวาฯ ปฺพพกาลกิริยาใน นีหริสุฯ

๑๖. สตุถาปิ ปญฺจสตภิกฺขุปรีวารโ เตหิ สทฺธิเยว อาพาหนํ อคมาสิฯ

สตุถาปิ ปญฺจสตภิกฺขุปรีวารโ เตหิ (ชเนหิ) สทฺธิ เอว อาพาหนํ อคมาสิฯ

สตุถาปิ แม้อ.พระศาสดา ปญฺจสตภิกฺขุปรีวารโ ผู้มีภิกษุมีร้อยห้าเป็นประมาณเป็น
บริวาร อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว อาพาหนํ สู้ป่าช้า สทฺธิ เอว กับ เตหิ (ชเนหิ)
ด้วยชน ท. เหล่านั้นนั้นเทียวฯ

แม้พระศาสดา ผู้มีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเป็นบริวาร ได้เสด็จไปสู่ป่าช้ากับด้วยพวก
ชนเหล่านั้นนั้นแหละ

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สตฺถาฯ สุทฺธกัตตาใน อคฺมาสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ปณฺจสตภิกฺขุปรีวโร วิเสสณะของ สตฺถา เตหิ วิเสสณะของ ชเนหิฯ สหัตถตติยา เข้ากับ สทฺธิ เอวคฺพท์ อวธารณะเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน อคฺมาสิ อาพาหนํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

๑๗. “พุทฺธานํ กิร มาตาปิตโร กาลกตา”ติ มหาชนโน นิกุมมิ ฯ

“พุทฺธานํ กิร มาตาปิตโร กาลกตา (โหนฺติ)”ติ (จินฺตเนน) มหาชนโน นิกุมมิ ฯ

มหาชนโน อ.มหาชน นิกุมมิ ออกไปแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. พุทฺธานํ ของพระพุทฺธเจ้า ท. กาลกตา เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

มหาชนออกไปแล้ว ด้วยอันคิดว่า “ได้ยินว่า มารดาและบิดาทั้งหลาย ของพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้เสียชีวิตแล้ว”

มหาชนโน สุทฺธกัตตาใน นิกุมมิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก “กิริศัพฺพํ อนุสฺสวณฺตถะ มาตาปิตโร สุทฺธกัตตาใน โหนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก พุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร กาลกตา วิกิตกัตตาใน โหนฺติ” อิติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนนฯ กระณะใน นิกุมมิ ฯ

๑๘. สตฺถาปิ อาพาหนสมิเป เอกํ สาลํ ปวิสิตฺวา อฏฺฐาสิ ฯ

สตฺถาปิ แม้ อ.พระศาสดา ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว สาลํ สู่ศาลา เอกํ หลังหนึ่ง อาพาหนสมิเป ในที่ใกล้แห่งป่าช้า อฏฺฐาสิ ได้ประทับยืนแล้ว ฯ

แม้พระศาสดา เสด็จเข้าไปสู่ศาลาหลังหนึ่งในที่ใกล้ป่าช้า ได้ประทับยืนแล้ว

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สตฺถาฯ สุทฺธกัตตาใน อฏฺฐาสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อาพาหนสมิเป วิสยาธาระใน ปวิสิตฺวา เอกํ วิเสสณะของ สาลํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐาสิ ฯ

๑๙. มนุสฺสา สตฺถาริ วณฺหิตฺวา เอกมฺนฺเต จตฺวา “ภนฺเต ‘มาตาปิตโร โว กาลกตา’ติ มา จินฺตยิตฺถาติ สตฺถารา สทฺธิ ปฏฺิสนฺถาริ กโรนฺติ ฯ

มนุสฺสา สตฺถาริ วณฺหิตฺวา เอกมฺนฺเต จตฺวา “(ตุมฺเห) ภนฺเต ‘มาตาปิตโร โว กาลกตา (โหนฺติ)’ อิติ มา จินฺตยิตฺถ” อิติ (วจเนน) สตฺถารา สทฺธิ ปฏฺิสนฺถาริ กโรนฺติ ฯ

มนุสฺสา อ.มณฺษยฺ ท. วณฺหิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา จตฺวา ยืนแล้ว เอกมฺนฺตฺ ฌ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง กโรนฺติ ย่อมกระทำ ปฏฺิสนฺถาริ ซึ่งการปฏิสนฺถาร สทฺธิ กับ สตฺถารา ด้วยพระศาสดา (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.พระองค์ มา จินฺตยิตฺถ อย่าคิดแล้ว อิติ ว่า ‘มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. โว ของพระองค์ กาลกตา เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกมณฺษยฺถวายบังคมพระศาสดา ยืนแล้ว ฌ ที่สมควร ย่อมทำการปฏิสนฺถารกับพระศาสดา ด้วยคำว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์อย่าคิดแล้วว่า ‘มารดาและบิดาทั้งหลายของพระองค์ เป็นผู้เสียชีวิตแล้ว’

มนุสฺสา สุทฺธกัตตาใน กโรนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตฺถาริ อวุตตกัมมะใน วณฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา เอกมฺนฺเต วิสยาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺติ “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน จินฺตยิตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘มาตาปิตโร สุทฺธกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โว สามีสัมพันธะใน มาตา-ปิตโร กาลกตา วิกตีกัตตาใน โหนฺติ’ อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺตยิตฺถ มาศัพท์ ปฏิเสระใน จินฺตยิตฺถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนฯ กรณะใน กโรนฺติ สตฺถารา สหัตถตติยาเข้า กับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน กโรนฺติ ปฏฺิสนฺถาริ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ ฯ

๒๐. สตฺถา เต “มา เอวํ อวจฺจุตฺตา”ติ อปฺปฏฺิกฺขิปีตฺวาว ปริสาย อชฺฌาสยํ โอลฺลเกตฺวา ตํชณฺณารูปํ ฐมฺมํ เทเสนฺโต

“อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ,

โย เจปิ อติจฺจุ ชีวติ,

อิทํ ชราสฺสตุตฺตํ กเถสิ ฯ

โอรํ วสฺสสตาปิ มียติ;

อถ โส ชรสาปิ มียติ”ติ

สตถา เต (ชเน) “ตุเมเห มา เอว อวจุตถา”ติ อปปฏิขิปิตวาว ปริสาย อชฺฌาสยํ
โอลเกตฺวา ตํชณานุรูปํ ฌมมํ เทเสนโต

“อปปี วต ชีวติ อิํ, (สตโต) โอริ วสฺสสตปิ มียติ;
โย (บุคคล) เจปิ อติจฺจ ชีวติ, อถ โข โส (บุคคล) ชรสปิ มียติ”ติ

อิํ ชราสุตฺตํ กเถสิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อปปฏิขิปิตวาว ไม่ทรงห้ามแล้วเทียว เต (ชเน) ซึ่งชน ท.
เหล่านั้น อิติ ว่า “(ตุเมเห) อ.ท่าน ท. มา อวจุตถ อย่าได้กล่าวแล้ว เอว อย่างนี้”
อติ ดังนี้ โอลเกตฺวา ทรงตรวจดูแล้ว อชฺฌาสยํ ซึ่งอรรถาัย ปริสาย ของบริษัท
เทเสนโต เมื่อทรงแสดง ฌมมํ ซึ่งธรรม ตํชณานุรูปํ อันสมควรแก่ขณะนั้น กเถสิ
ตรัสแล้ว อิํ ชราสุตฺตํ ซึ่งชราสูตรนี้ อิติ ว่า

“อิํ ชีวติ อ.ชีวิตนี้ อปปี วต น้อยหนอ, (สตโต) อ.สัตว์
มียติ ย่อมตาย โอริ ในภายใน วสฺสสตปิ แม้แต่ร้อยแห่งปี,
เจปิ แม้หากว่า โย (บุคคล) อ.บุคคลใด ชีวติ ย่อมเป็นอยู่
อติจฺจ เกินไปไฉรั, โส (บุคคล) อ.บุคคลนั้น มียติ ย่อมตาย
ชรสปิ แม้เพราะชรา อถ โข โดยแท้แล” อติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

พระศาสดา ไม่ทรงห้ามพวกชนเหล่านั้นนั้นแหละว่า “พวกท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้
เลย” ทรงตรวจดูอรรถาัยของบริษัท เมื่อทรงแสดงธรรมอันสมควรแก่ขณะนั้น ตรัส
ชราสูตรนี้ว่า

“ชีวิตนี้น้อยหนอ, สัตว์ย่อมตายในภายในแม้แต่ ๑๐๐ ปี, แม้
หากว่า บุคคลใด ย่อมเป็นอยู่เกินไฉรั, บุคคลนั้น ย่อมตายแม้
เพราะชราโดยแท้แล” ดังนี้เป็นต้น

สตถา สุททกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะ
ใน อปปฏิขิปิตวาว “ตุเมเห สุททกัตตาใน อวจุตถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มา ศัพท์
ปฏิเสชนะใน อวจุตถ เอว กิริยาวิเสสนะใน อวจุตถ” อิติศัพท์ อากาเรใน อปปฏิขิปิตวาว
เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อปปฏิขิปิตวาวฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเกตฺวา ปริสาย
สามีสัมพันธะใน อชฺฌาสยํฯ อวุตตกัมมะใน โอลเกตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน เทเสนโต
ตํชณานุรูปํ วิเสสนะของ ฌมมํฯ อวุตตกัมมะใน เทเสนโตฯ อัพกันตรกิริยาของ สตถา

“อิหํ กิธึ อปปิ กิธึ วิเสสณะของ ชีวติๆ ลิงคัตถะ วตศัพทํ
 สังเวคัตถะ, สตฺโต สุตฺรกัตตาใน มียติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก
 โอโร วิสยาธาระใน มียติ อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ วสฺสสตาๆ
 อปาทานใน มียติ, อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เจๆ ศัพทํ
 ปริกัปัตถะ โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลๆ สุตฺรกัตตาใน ชีวติๆ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อติจฺจ กิริยาวิเสสณะใน ชีวติ, อถ
 อปรนัย โขศัพทํ วจนาลังการะ โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลๆ สุตฺร-
 กัตตาใน มียติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อปีศัพทํ อเปกขัตถะ
 เข้ากับ ชรสาๆ เหตุใน มียติ” อิติศัพทํ สรุปะใน อิหํ ชราสุตฺตํ
 อิหํ วิเสสณะของ ชราสุตฺตํๆ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๒๑. เทสनावसानะ จตุราสีติยา ปาณสหัสสาณํ ฐมาภิสมโย อโหสิ ฯ

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา ฐมาภิสมโย อ.การตรัสรู้
 ซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณสหัสสาณํ แก่พันแห่งสัตว์ ท. จตุราสีติยา แปลสิบสี่ ฯ

เวลาจบพระเทศนา สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้ตรัสรู้ธรรม

เทสनावसानะ กาลลัตตมึใน อโหสิ ฐมาภิสมโย สุตฺรกัตตาใน อโหสิๆ อาขยาตบท
 กัตตฺวาจาก จตุราสีติยา วิเสสณะของ ปาณสหัสสาณํๆ สัมปทานใน อโหสิ ฯ

๒๒. ภิกฺขุ พุราหุณฺณสฺส จ พุราหุณฺณียา จ ปรีนิพฺพุตภาวํ อชานนฺตา “ภนฺเต เตสํ โก
 อภิสมฺปราโย”ติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ พุราหุณฺณสฺส จ พุราหุณฺณียา จ ปรีนิพฺพุตภาวํ อชานนฺตา “ภนฺเต เตสํ (ทวิหนฺ
 ชนํ) โก อภิสมฺปราโย (โหติ)” อิติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อชานนฺตา ไม่รู้อยู่ พุราหุณฺณสฺส จ พุราหุณฺณียา จ ปรีนิพฺพุต-
 ภาวํ ซึ่งความที่ แห่งพราหมณ์ด้วย แห่งนางพราหมณีด้วย เป็นผู้ปรีนิพพานแล้ว
 ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อภิสมฺปราโย อ.ภพเป็นที่ไป
 ในเบื้องหน้า เตสํ (ทวิหนฺ ชนํ) ของชน ท. สอง เหล่านั้น โก เป็นอย่างไร (โหติ)

ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุไม่รู้ความที่พราหมณ์และนางพราหมณ์เป็นผู้ปรินิพพานแล้ว กราบทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภพหน้าของพวกชนทั้ง ๒ เหล่านั้น เป็นอย่างไร ?”

ภิกษุ สุทธกัตตาใน ปุจฉิสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พฺราหมณฺสฺส กิตฺติ พฺราหมณฺนิยา กิตฺติ ภาวาทิสัมพันธะใน ปรินิพฺพุตภาวํ อวุตตกัมมะใน อชานนฺตา จ สองคัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ พฺราหมณฺสฺส และ พฺราหมณฺนิยา อชานนฺตา อัปฺภันตริกิริยา ของ ภิกษุ “ภนฺเต อาลปนะ อภิสมฺปฺราโย สุทธกัตตาใน โหติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสํ กิตฺติ ทฺวินฺนํ กิตฺติ วิเสสนะของ ชนानํ สามิสัมพันธะใน อภิสมฺปฺราโย โก วิกตีกัตตา ใน โหติ” อิติคัพทํ อากาเรใน ปุจฉิสุ ฯ

๒๓. สตฺถา “ภิกฺขเว เอวฺรฺพานํ อเสขมฺนีนํ อภิสมฺปฺราโย นาม นตฺถิ, เอวฺรฺปา หิ อจฺจุตฺมมํ มหานิพฺพานเมว ปาปฺพนฺตํ”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“อหิสฺกา เย มฺนโย หิจฺจํ กาเยน สํวฺตา;
เต ยนฺหติ อจฺจุตฺ จานํ, ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจเร”ติ ฯ

สตฺถา “ภิกฺขเว เอวฺรฺพานํ อเสขมฺนีนํ อภิสมฺปฺราโย นาม นตฺถิ, เอวฺรฺปา (ชนา) หิ อจฺจุตฺมมํ มหานิพฺพานํ เอว ปาปฺพนฺตํ”ติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“อหิสฺกา เย มฺนโย หิจฺจํ กาเยน สํวฺตา;
เต (มฺนโย) ยนฺหติ (ตํ) อจฺจุตฺ จานํ, (ชนา) ยตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา น โสจเร”

อิติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อภิสมฺปฺราโย นาม ชื่อ อ.ภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้า อเสขมฺนีนํ ของพระอเสขมฺนี ท. เอวฺรฺพานํ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป นตฺถิ ย่อมไม่มี, หิ เพราะว่า (ชนา) อ.ชน ท. เอวฺรฺปา ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป ปาปฺพนฺตํ ย่อมบรรลุมหานิพฺพานํ เอว ซึ่งมหานิพฺพาน อจฺจุตฺ อันไม่เคลื่อนแล้ว อมตํ อันไม่ตายแล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“เย มฺนโย อ.มฺนี ท. เหล่าใด อหิสฺกา ผู้ไม่เบียดเบียน สํวฺตา

สำรวมแล้ว กาเยน ทางกาย นิจุจํ เนิองนิตยํ, (ชนา) อ.ชน ท.
 คนฺตุวา ไปแล้ว ยตถ (จาเน) ในฐานะใด น โสจเร ย่อมไม่
 เสร้าโศก, เต (มุนโย) อ.มุนี ท. เหล่านั้น ยนฺติ ย่อมไป (ต)
 จานํ สู่ฐานะนั้น อจฺจุตํ อันไม่เคลื่อนแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าภพหน้าของพระอเสขมุนีผู้เห็นปานนี้
 ย่อมไม่มี, เพราะว่า พวกชนผู้เห็นปานนี้ ย่อมบรรลุล้อมตมหานิพพานที่ไม่เคลื่อนนั้น
 แหละ” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“พระมุนีเหล่าใด ผู้ไม่เบียดเบียน สำรวมแล้วทางกายเนิอง
 นิตยํ, พวกชนไปแล้วในที่ใด ย่อมไม่เศร้าโศก, พระมุนีเหล่า
 นั้น ย่อมไปสู่ฐานะนั้น ที่ไม่เคลื่อนแล้ว”

สตฺถา สุทธกัตตาใน อาหํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกขเว อาลปนะ นามศัพท์
 สัญญาโชตกะเข้ากับ อภิสมฺปฺราโยฯ สุทธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก
 เอวรฺูปา วิเสสณะของ อเสขมุนีฯ สามีสัมพันธะใน อภิสมฺปฺราโย, หิศัพท์ เหตุโชตกะ
 เอวรฺูปา วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปาปฺถนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อจฺจุตํ
 กิตฺติ อมตํ กิตฺติ วิเสสณะของ มหานิพฺพานํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ มหานิพฺพานํฯ
 สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปาปฺถนฺติ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห
 อิมํ วิเสสณะของ คาคํฯ อวุตตกัมมะใน อาห

“อหีสกา กิตฺติ เย กิตฺติ วิเสสณะของ มุนโยฯ สุทธกัตตาใน
 สํวฺตฺตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก นิจุจํ กิริยาวิเสสณะใน สํวฺตฺตา กาเยน
 ตติยาวิเสสณะใน สํวฺตฺตา, เต วิเสสณะของ มุนโยฯ สุทธกัตตาใน
 ยนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ กิตฺติ อจฺจุตํ กิตฺติ วิเสสณะของ
 จานํฯ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ยนฺติ, ชนา สุทธกัตตาใน โสจเรฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยตถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระ
 ใน คนฺตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โสจเร นศัพท์ ปฏิเสธะใน
 โสจเร” อิติศัพท์ สรุปะใน อิมํ คาคํ ฯ

๒๔. ตตถ มุนโยติ โมเนยฺยปฏิปทาย มคฺคผลปฺปตฺตา อเสขมุนโย ฯ

ตตถ (คากาย) “มุนโยติ โมเนยฺยปฏิปทาย มคฺคผลปฺปตฺตา อเสขมุนโย ฯ

อเสขมุนโย อ.พระอเสขมุนี ท. **มคฺคผลปฺปตฺตา** ผู้บรรลุแล้วซึ่งมรรคและผล
โมเนยฺยปฏิปทาย ด้วยปฏิปทาอันเกื้อกูลแก่ความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้ “มุนโยติ ชื่อว่า
มุนโย ตตถ (คากาย) ในพระคากานั่น ฯ

พระอเสขมุนีทั้งหลายผู้บรรลุมรรคผลแล้ว ด้วยปฏิปทาที่เกื้อกูลแก่ความเป็นผู้รู้ ชื่อว่า
มุนโย ในพระคากานั่น

ตตถ วิเสสของ คากาย ๆ วิสยาขาระใน มุนโย ๆ สรุปะใน อิติ ๆ ศัพท์ สัญญาโชตกะ
เข้ากับ มุนโย โมเนยฺยปฏิปทาย กระณะใน มคฺคผลปฺปตฺตา ๆ วิเสสของ อเสขมุนโย ๆ
ลึงค์ตตะ ฯ

๒๕. กาเยนาติ เทสนามตฺตเมเวตฺ ฯ

“กาเยนาติ เทสนามตฺต เอว (โหติ) เอตฺ (ปท) ฯ

เอตฺ (ปท) อ.บทนั้น “กาเยนาติ ว่า “กาเยน” ดังนี้ เทสนามตฺต เอว เป็นสักว่า
เทศนานั้นเกี่ยว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

บทนั้นว่า “กาเยน” เป็นสักว่าเทศนาเท่านั้น

“กาเยน” สรุปะใน อิติ ๆ ศัพท์ สรุปะใน เอตฺ ปท เอตฺ วิเสสของ ปท ๆ สุธกัตตาใน
โหติ ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เทสนามตฺต ๆ วิกติกัตตาใน
โหติ ฯ

๒๖. “ดีหิปี ทฺวาเรหิ สํวตาติ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “สํวตา สํรวมแล้ว ทฺวาเรหิ โดยทวาร ท. ดีหิปี แม่สาม”
อิตี ดังนี้ ฯ

อธิบายว่า “สํรวมแล้วโดยทวารแม่ ๓”

“อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ดีหิๆ วิเสสณะของ ทูวาเรหิๆ ตติยาวิเสสณะใน สัฏฐาๆ
กิตบทกัตตฺวาจากของ มุนโย” อิติศัพท สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๒๗. **อจุจฺตนฺติ** สสฺสํ ๫

“อจุจฺตนฺติ (ปทสฺส) “สสฺสํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “สสฺสํ อันเที่ยงแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“อจุจฺตนฺติ” ว่า “อจุจฺตํ” ดังนี้ ๫

บทว่า “อจุจฺตํ” แปลว่า อันเที่ยงแล้ว

“อจุจฺตํ” สรุปะใน อิตฺติๆ ศัพท สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “สสฺสํ วิเสสณะ
ของ จานํ” อิติศัพท สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๒๘. **จฺานฺนฺติ** อกฺุปฺปจฺานํ ฐวฺจฺานํ ๫

“จฺานฺนฺติ (ปทสฺส) “อกฺุปฺปจฺานํ ฐวฺจฺานํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อกฺุปฺปจฺานํ” สู่ฐานะอันไม่กำเริบ ฐวฺจฺานํ ก็ว่าสู่ฐานะ
อันยั่งยืน” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “จฺานฺนฺติ” ว่า “จฺานํ” ดังนี้ ๫

บทว่า “จฺานํ” ความว่า สู่ฐานะที่ไม่กำเริบ ได้แก่สู่ฐานะอันยั่งยืน

“จฺานํ” สรุปะใน อิตฺติๆ ศัพท สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อกฺุปฺปจฺานํ” กิตฺติ
ฐวฺจฺานํ กิตฺติ สัมปาปุณียกัมมะใน ญนฺติ อกฺุปฺปจฺานํ วิริยะใน ฐวฺจฺานํๆ วิวรณะ”
อิติศัพท สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๒๙. **ยตฺถาติ** ยสฺมี คณฺตฺวา น โสจฺนฺติ น วิหณฺณฺติ, ตํ นิพฺพานจฺานํ คจฺฉนฺตฺติ
อตฺโถ ๫

“ยตฺถาติ (ปทสฺส “ชนา) ยสฺมี (นิพฺพาน) คณฺตฺวา น โสจฺนฺติ น วิหณฺณฺติ, (เต มุนโย)
ตํ นิพฺพานจฺานํ คจฺฉนฺตฺติ อตฺโถ ๫

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. คนตุวา ไปแล้ว ยสฺมี นิพพาน ในพระนิพพานใด น โสจนฺติ ย่อมไม่เศร้าโศก น วิหญญนฺติ ย่อมไม่เดือดร้อน, (เต มุนโย) อ.พระมุนี ท. เหล่านั้น คจฺจนฺติ ย่อมไป ตํ นิพพานญาณํ สู้ที่คือพระนิพพานนั้น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยตุถาติ ว่า “ยตุถ” ดังนี้เป็นต้น ฯ

บทว่า “ยตุถ” ความว่า พวกชนไปในพระนิพพานใด ย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมไม่เดือดร้อน, พระมุนีเหล่านั้น ย่อมไปสู่ที่คือพระนิพพานนั้น

“ยตุถ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “ชนา สุกตัตตา ใน โสจนฺติ และ วิหญญนฺติ โสจนฺติ ก็ดี วิหญญนฺติ ก็ดี อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ยสฺมี วิเสสนะของ นิพพานะ วิสยาธาระใน คนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โสจนฺติ และ วิหญญนฺติ น สองศัพท์ ปฏิเสธะใน โสจนฺติ และ วิหญญนฺติ, เต วิเสสนะของ มุนโยฯ สุกตัตตาใน คจฺจนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ นิพพานญาณํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจนฺติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๓๐. เทสนาวสาเน พหุ โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปฺณิสฺสุติ ฯ

เทสนาวสาเน พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสุ อิติ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนิ มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ดังนี้แล

เทสนาวสาเน กาลสัตตมฺมีใน ปาปฺณิสฺสุ พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุกตัตตาใน ปาปฺณิสฺสุฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปตฺติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสุ อิติศัพท์ สมাপนะ ฯ

ภิกขุหิ ปุญฺจปณฺหวตฺตํ ฯ

ภิกขุหิ ปุญฺจปณฺหวตฺตํ (นิมฺมิติ)

ภิกขุหิ ปุญฺจปณฺหวตฺตํ อ.เรื่องแห่งปัญหา อันภิกษุ ท. ทูลถามแล้ว (นิมฺมิติ) จบแล้ว ฯ

ปุญฺจปณฺหวตฺตํ สุทฺธกัตฺตานิ นิมฺมิตฺตํ กิตฺตบทกัตฺตวาจก

ภิกขุหิ อนนิกิตกัตฺตานิ ปุญฺจ- ฯ

จบเรื่องปัญหาที่พวกภิกษุทูลถามแล้ว

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และตัทธิต

ปุณฺณปัญฺหวตฺต

เป็นฉัฏฐัตถ์ปฐีสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุณฺณ โฉ จ โส ปณฺโท จาติ ปุณฺณปัญฺโท. (ปุณฺณ + ปณฺท) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส (ภิกขุท) ปุณฺณ โฉ จ อ.อันภิกษุ ท. ทูลถามแล้วด้วย โส อ.อันภิกษุ ท. ทูลถามแล้วนั้น ปณฺโท จ เป็นปัญหาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปุณฺณปัญฺโท ชื่อว่าปุณฺณปัญฺท. (ปัญหาที่พวกภิกษุทูลถามแล้ว)
๒. ปุณฺณปัญฺทสฺส วตฺต ปุณฺณปัญฺหวตฺต. (ปุณฺณปัญฺท + วตฺต) ฉัฏฐัตถ์ปฐีสมาส
วตฺต อ.เรื่อง ปุณฺณปัญฺทสฺส แห่งปัญหาอันภิกษุ ท. ทูลถามแล้ว ปุณฺณปัญฺหวตฺต ชื่อว่า
ปุณฺณปัญฺหวตฺต. (เรื่องปัญหาที่พวกภิกษุทูลถามแล้ว)

ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต, ภคฺวา

เป็นตติยัตถ์ปฐีสมาส โดยมีฉัฏฐัตถ์ปฐีสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกฺขุณฺโ สงฺโฆ ภิกฺขุสงฺโฆ. (ภิกฺขุ + สงฺฆ) ฉัฏฐัตถ์ปฐีสมาส
สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกฺขุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกฺขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)
๒. ภิกฺขุสงฺฆเมณฺ ปริวฺโต ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต, ภคฺวา. (ภิกฺขุสงฺฆ + ปริวฺโต) ตติยัตถ์ปฐีสมาส (ภคฺวา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกฺขุสงฺฆเมณฺ อันหมู่แห่งภิกษุ ปริวฺโต แวดล้อมแล้ว ภิกฺขุ-
สงฺฆปริวฺโต ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆปริวฺต (ผู้อันหมู่ภิกษุแวดล้อมแล้ว, ผู้อันภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว)

ปวิสนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

- ปวิสนญจ ตํ กาโล จาติ ปวิสนกาโล. (ปวิสน + กาล)
- ปวิสนํ จ อ.เป็นที่เข้าไปด้วย ตํ อ.เป็นที่เข้าไปนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปวิสนกาโล ชื่อว่าปวิสนกาล. (กาลเป็นที่เข้าไป)

สาเกตวาสี, มหุลลกพราหมโณ

เป็นสัตตมัตตปฐิสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสิสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

สาเกตเต วสตี ลีเสนาติ สาเกตวาสี, มหุลลกพราหมโณ. (สาเกตสหุปปท + วส นิวาเส
ในการอยู่ + ธิปัจจัย)

(โย มหุลลกพราหมโณ) อ.พราหมณ์ผู้แก่โต วสตี ย่อมอยู่ สาเกตเต ในเมืองสาเกต ลีเสน
โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มหุลลกพราหมโณ) อ.พราหมณ์ผู้แก่นั้น สาเกตวาสี ชื่อว่าสาเกต-
วาสี. (ผู้อยู่ในเมืองสาเกตโดยปกติ, ชาวเมืองสาเกต), ได้แก่พราหมณ์แก่.

มหุลลกพราหมโณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหุลโก จ โส พราหมโณ จาติ มหุลลกพราหมโณ. (มหุลลก + พราหมณ)

มหุลโก จ อ.ผู้แก่ด้วย โส อ.ผู้แก่นั้น พราหมโณ จ เป็นพราหมณ์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหุลลกพราหมโณ ชื่อว่ามหุลลกพราหมณ. (พราหมณ์ผู้แก่, พราหมณ์แก่)

อนตรทวาร

เป็นอมาทิปรตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวารสส อนตริ อนตรทวาร. (อนตร + ทวาร)

อนตริ อ.ระหว่าง ทวารสส แห่งประตู อนตรทวาร ชื่อว่าอนตรทวาร. (ระหว่างประตู)

จิณณกาล

เป็นฉนฺธิตฺตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิณณาน กาล จิณณกาล. (จิณณ + กาล)

(กาล) อ.กาล จิณณาน (มาตาปิตูน) แห่งมารดาและบิดา ท. แก่แล้ว จิณณกาล ชื่อว่า
จิณณกาล. (กาลที่มารดาและบิดาเป็นคนแก่แล้ว)

มาตาปิตโร

เป็นอิติไตรยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดาทั้งหลาย)

มหลลกกกาโล

เป็นนัฏฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหลลกานํ กาลो มหลลกกกาโล. (มหลลก + กาล)

(กาล) อ.กาล มหลลกานํ (มาตาปิตุณ) แห่งมารดาและบิดา ท. แก่ มหลลกกกาโล ชื่อว่ามหลลกกกาล. (กาลที่มารดาและบิดาเป็นคนแก่)

ปุตตธิตโร

เป็นอิตรียะทวินทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตโต จ ธิตา จ ปุตตธิตโร. (ปุตต + ธิตุ)

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ธิตา จ อ.ธิดาด้วย ปุตตธิตโร ชื่อว่าปุตตธิตุ. (บุตรและธิดาทั้งหลาย)

ตุฏฐมานสา, ปุตตธิตโร

เป็นนัฏฐิต์วิปทูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฏฐํ มานสํ เยสนนติ ตุฏฐมานสา, ปุตตธิตโร. (ตุฏฐ + มานส)

มานสํ อ.ใจ ตุฏฐํ อันยินดีแล้ว เยสน (ปุตตธิตราณ) แห่งบุตรและธิดา ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุตตธิตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น ตุฏฐมานสา ชื่อว่าตุฏฐมานส (มีใจอันยินดีแล้ว), ได้แก่บุตรและธิดาทั้งหลาย.

พทุธปมุโข, ภิกขุสงโฆ

เป็นนัฏฐิต์วิปทูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธो ปมุโข ยสสาติ พทุธปมุโข, ภิกขุสงโฆ. (พทุธ + ปมุ)

พทุธो อ.พระพทุธเจ้า ปมุโข เป็นประมุข ยสส (ภิกขุสงฆส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกขุสงโฆ) อ.หมู่แห่งภิกษุนี้ พทุธปมุโข ชื่อว่าพทุธปมุข (มีพระพทุธเจ้าเป็นประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฆ์.

ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉนฺธิตฺตปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ภิกขุณฺโ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺฆ)

สงฺโฆ อ.หฺมู ภิกขุณฺโ แห่งภิกขุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หฺมูภิกขุ, ภิกขุสงฺฆ)

เอกภฺจฺจาน

เป็นอสมาหาคารทิสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

เอกภฺจ ตํ จานญฺจาติ เอกภฺจฺจาน. (เอก + จาน)

เอกํ จ อ.แห่งเดียวกันด้วย ตํ อ.แห่งเดียวกันนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เอกภฺจฺจาน ชื่อว่าเอกภฺจฺจาน. (ที่แห่งเดียวกัน, ที่เดียวกัน)

สฺวาทนํ, ภาตตํ

เป็นอัพยยตฺตทิต มิวิเคราะหฺว่า

สฺวํ ภาวํ สฺวาทนํ, ภาตตํ. (สฺว + ตนปัจจย)

(ภาตตํ) อ.ภักตร ภาวํ อันจะมี สฺวํ ในวันพรุ่งนี้ สฺวาทนํ ชื่อว่าสฺวาทน (อันจะมีในวันพรุ่งนี้), ได้
แก่ภักตร.

ภาตตภาชนฺสูเปยฺยภาชนานิ

เป็นอิตริตฺตโยคทวันทสฺมาส โดยมีฉนฺธิตฺตปฺริสฺสมาส และฉนฺธิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺ
ดังนี้

๑. ภาตตสฺส ภาชนํ ภาตตภาชนํ. (ภาตต + ภาชน) ฉนฺธิตฺตปฺริสฺสมาส

ภาชนํ อ.ภาชนะ ภาตตสฺส แห่งภักตร ภาตตภาชนํ ชื่อว่าภาตตภาชน. (ภาชนะภักตร)

๒. สูเปยฺยสฺส ภาชนํ สูเปยฺยภาชนํ. (สูเปยฺย + ภาชน) ฉนฺธิตฺตปฺริสฺสมาส

ภาชนํ อ.ภาชนะ สูเปยฺยสฺส แห่งวัดอุยฺนควรแก่กับ สูเปยฺยภาชนํ ชื่อว่าสูเปยฺยภาชน.
(ภาชนะแห่งวัดอุยฺนควรแก่กับ)

๓. ภาตตภาชนญฺจ สูเปยฺยภาชนญฺจ ภาตตภาชนฺสูเปยฺยภาชนานิ. (ภาตตภาชน + สูเปยฺยภาชน)
อิตริตฺตโยคทวันทสฺมาส

ภคตภาชนี จ อ.ภาชนะแห่งภัตตรด้วย สุปะยุภาชนี จ อ.ภาชนะแห่งวัตถุอันควรแก่กับ
ด้วย ภคตภาชนีสุปะยุภาชนานิ ชื่อว่าภคตภาชนีสุปะยุภาชน. (ภาชนะภัตตรและภาชนะแห่งวัตถุอันควร
แก่กับทั้งหลาย)

นิสัณฑจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า
นิสัณฑจ ต จานญจาติ นิสัณฑจัน. (นิสัณฑ + จัน)
นิสัณฑ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ต อ.เป็นที่นั่งนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิสัณฑจัน ชื่อว่านิสัณฑจัน. (ที่เป็นที่นั่ง)

ภคตกิจจ

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ภคเตน กิจจ ภคตกิจจ. (ภคต + กิจจ)
กิจจ อ.กิจ ภคเตน ด้วยภัต ภคตกิจจ ชื่อว่าภคตกิจจ. (กิจด้วยภัต, ภัตกิจ)

นิจจกาล

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
นิจจ กาล นิจจกาล. (นิจจ + กาล)
กาล อ.กาล นิจจ เป็นนิตย นิจจกาล ชื่อว่านิจจกาล. (กาลเป็นนิตย)

ชาติสตาน

เป็นจณัฐิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ชาติน สตาน ชาติสตาน. (ชาติ + สต)
สตาน อ.ร้อย ท. ชาติน แห่งชาติ ท. ชาติสตาน ชื่อว่าชาติสต. (ร้อยชาติ)

ทียทตชาติสทส

เป็นจณัฐิตปฺปรีสสมาส โดยมิตติยาตปฺปรีสสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาอยู่ภายใน มี

วิเคราะห์ดังนี้

๑. อหุเพณ ทุตียา ทิยทุณา, ชาติ. (อหุณ + ทุตียา) ตติยาตปฺปิริสฺสมาส
(ชาติ) อ.ชาติ ทุตียา ที่สอง อหุเพณ ด้วยทั้งกึ่ง ทิยทุณา ชื่อว่าทิยทุณา (ที่สองด้วย
ทั้งกึ่ง, หนึ่งครึ่ง), ได้แก่ชาติ.
๒. ทิยทุณา จ ส่า ชาติ จาติ ทิยทุณชาติ. (ทิยทุณา + ชาติ) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสฺมาส
ทิยทุณา จ อ.ที่สองด้วยทั้งกึ่งด้วย ส่า อ.ที่สองด้วยทั้งกึ่งนั้น ชาติ จ เป็นชาติด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ ทิยทุณชาติ ชื่อว่าทิยทุณชาติ. (ชาติที่สองด้วยทั้งกึ่ง, หนึ่งชาติครึ่ง)
๓. ทิยทุณชาตินิ สหสฺสํ ทิยทุณชาติสหสฺสํ. (ทิยทุณชาติ + สหสฺส) ญฺฐิตปฺปิริสฺสมาส
สหสฺสํ อ.พัน ทิยทุณชาตินิ แห่งชาติที่สองด้วยทั้งกึ่ง ทิยทุณชาติสหสฺสํ ชื่อว่าทิยทุณ-
ชาติสหสฺส. (๑,๕๐๐ ชาติ)

ปุตตภาโว

- เป็นญฺฐิตปฺปิริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
- ปุตตสฺส ภาโว ปุตตภาโว. (ปุตต + ภาว)
- ภาโว อ.ความเป็น ปุตตสฺส (อตฺตโน) แห่งพระองค์ ผู้เป็นบุตร ปุตตภาโว ชื่อว่าปุตตภาว.
(ความเป็นบุตร)

อทิฏฐปุพฺพโก, โปโส

- เป็นอภยตตฺถสฺมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
๑. น ทิฏฺฐิ อทิฏฺฐิ, โปโส. (น + ทิฏฺฐิ) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส
(โปโส) อ.บุรุษ (อตฺตนา) อันตน ทิฏฺฐิ เห็นแล้ว น หามิได้ อทิฏฺฐิ ชื่อว่าอทิฏฐ
(อันตนไม่เห็นแล้ว), ได้แก่บุรุษ.
 ๒. อทิฏฺฐิ ปุพฺพนฺติ อทิฏฐปุพฺพโก, โปโส. (อทิฏฐิ + ปุพฺพ) อภยตตฺถสฺมาส
(โปโส) อ.บุรุษ อทิฏฺฐิ อันตนไม่เห็นแล้ว ปุพฺพ ในกาลก่อน อิตติ เพราะเหตุนี้ อทิฏฐ-
ปุพฺพโก ชื่อว่าอทิฏฐปุพฺพโก (อันตนไม่เคยเห็นแล้ว), ได้แก่บุรุษ.

ปจฺจุปฺปนฺนทิตฺ

เป็นสัตตมัตตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปจฺจุปฺปนฺเน ทิตฺ ปจฺจุปฺปนฺนทิตฺ. (ปจฺจุปฺปนฺน + ทิต)

ทิตฺ อ.ความเกี่ยวคู่กัน ปจฺจุปฺปนฺเน ในปัจจุบัน ปจฺจุปฺปนฺนทิตฺ ชื่อว่าปจฺจุปฺปนฺนทิต. (ความเกี่ยวคู่กันในปัจจุบัน)

เตมาส

เป็นสมาหารทิสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ตโย มาสํ เตมาส. (ติ + มาส)

มาสํ อ.เดือน ท. ตโย สาม เตมาส ชื่อว่าเตมาส. (๓ เดือน, ไตรมาส)

มหาสฺกกาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

มหนฺโต จ โส สกฺกาโร จาติ มหาสฺกกาโร. (มหนฺต + สกฺการ)

มหนฺโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น สกฺกาโร จ เป็นสักการะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาสฺกกาโร ชื่อว่ามหาสฺกการ. (สักการะใหญ่)

เอกกฺกฺวาคาโร

เป็นอสมาหารทิสฺสมาส โดยมิวิสเนสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. กฺวฺโวก จ โส อาคาโร จาติ กฺวฺวาคาโร. (กฺวฺว + อาคาร) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

กฺวฺโวก จ อ.ยอดด้วย โส อ.ยอดนั้น อาคาโร จ เป็นเรือนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กฺวฺวาคาโร ชื่อว่ากฺวฺวาคาร. (เรือนยอด)

๒. เอกก จ โส กฺวฺวาคาโร จาติ เอกกฺกฺวาคาโร. (เอก + กฺวฺวาคาร) อสมาหารทิสฺสมาส

เอกก จ อ.หลังเดียวกันด้วย โส อ.หลังเดียวกันนั้น กฺวฺวาคาโร จ เป็นเรือนยอดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกกฺกฺวาคาโร ชื่อว่าเอกกฺกฺวาคาร. (เรือนยอดหลังเดียวกัน)

ปณจสตภิกขุปริวารโ, สตถา

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส โดยมิจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส และวิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปณจสตา, ภิกขุ. (ปณจ + สต + มตฺตา) จัญญูทวิปท-
ตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส, อันตโลปะ ลบ มตฺตาคัพท

สตานิ อ.ร้อย ท. ปณจ ทำ มตฺตา เป็นประมาณ เยส (ภิกขุ) แห่งภิกษุ ท. เหล่าใด
(สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปณจสตา ชื่อว่าปณจสต (มี ๕๐๐
รูปเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ รูป), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

๒. ปณจสตา จ เต ภิกขุ จาติ ปณจสตภิกขุ. (ปณจสต + ภิกขุ) วิเสสนบุพพบทกัมม
ธารยสมาส

ปณจสตา จ อ.ผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.ผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. เหล่า
นั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปณจสตภิกขุ ชื่อว่าปณจสตภิกขุ. (ภิกษุมีประมาณ ๕๐๐
รูป)

๓. ปณจสตภิกขุ ปริวารโ ยสฺสาติ ปณจสตภิกขุปริวารโ, สตถา. (ปณจสตภิกขุ + ปริวาร)
จัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

ปณจสตภิกขุ อ.ภิกษุผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ปริวารโ เป็นปริวาร ยสฺส (สตถุโน) ของ
พระคาสตาใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สตถา) อ.พระคาสตานี้ ปณจสตภิกขุปริวารโ
ชื่อว่าปณจสตภิกขุปริวาร (ผู้มีภิกษุมีประมาณ ๕๐๐ รูปเป็นปริวาร), ได้แก่พระคาสตา.

กาลกตา, มาตาปิตโร

เป็นตติยาทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโล กโต เยทีติ กาลกตา, มาตาปิตโร. (กาล + กต)

กาโล อ.กาละ เยติ (มาตาปิตุ) อันมารดาและบิดา ท. เหล่าใด กโต กระทำแล้ว อิติ
เพราะเหตุนี้ กาลกตา ชื่อว่ากาลกต (ผู้มีกาละอันทำแล้ว, เสียชีวิตแล้ว), ได้แก่มารดาและบิดา
ทั้งหลาย.

อาพาทสนมมีป

เป็นนัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาพาทสนสฺ สมนิ ป อาพาทสนมมีป. (อาพาท + สมนิ)

สนนิ อ.ทีโกสฺ อาพาทสนสฺ แห่งป้าข้า อาพาทสนมมีป ชื่อว่าอาพาทสนมมีป. (ทีโกสฺป้าข้า)

ตังณานุรูป, ธมโม

เป็นทวีปทมิณนาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตังณสฺ อนุรูป ยสฺสาติ ตังณานุรูป, ธมโม. (ตังณ + อนุรูป)

อนุรูป อ.สมศวร ตังณสฺ แก่งณะนั้น ยสฺ (ธมมสฺ) แห่งธรรมใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โล ธมโม) อ.ธรรมนั้น ตังณานุรูป ชื่อว่าตังณานุรูป (สมศวรแก่งณะนั้น), ได้แก่งธรรม.

วสสสต

เป็นนัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสฺสานํ สตํ วสสสต. (วสฺ + สต)

สตํ อ.ร้อย วสฺสานํ แห่งปี ท. วสสสต ชื่อว่าวสสสต. (๑๐๐ ปี)

จตุราสตี

เป็นนตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุทฺธิ อติกา อสตี จตุราสตี. (จตุ + อสตี)

อสตี อ.แปดสิบ อติกา อันยํ จตุทฺธิ ด้วยสี่ ท. จตุราสตี ชื่อว่าจตุราสตี. (แปดสิบสี่)

ปาณสทสฺสานิ

เป็นนัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาณานํ สทสฺสานิ ปาณสทสฺสานิ. (ปาณ + สทสฺ)

สทสฺสานิ อ.พัน ท. ปาณานํ แห่งสัตว์ ท. ปาณสทสฺสานิ ชื่อว่าปาณสทสฺ. (สัตว์หนึ่งพัน)

ธมฺมาภิสํโย

เป็นทุตยาดปฺปฺริสฺสํมาส มิวีเคราะหฺว่า

ธมฺมํ อภิสํโย ธมฺมาภิสํโย. (ธมฺม + อภิสํย)

อภิสํโย อ.การตรัสรู้ ธมฺมํ ซึ่งธรรม ธมฺมาภิสํโย ชื่อว่าธมฺมาภิสํย. (การตรัสรู้ซึ่งธรรม)

ปรินิพพุตภาโว

เป็นภวิสฺสิดปฺปฺริสฺสํมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปรินิพพุตานํ ภาโว ปรินิพพุตภาโว. (ปรินิพพุต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ปรินิพพุตานํ (ชนานํ) แห่งชน ท. เป็นผู้ปรินิพพานแล้ว ปรินิพพุตภาโว ชื่อว่าปรินิพพุตภาว. (ความที่พวกชนเป็นผู้ปรินิพพานแล้ว)

โมเนยฺยปฺปฏิปทา

เป็นวิเสสํนบุพพทกัมมธารยสํมาส มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. มุณีโน ทิตา โมเนยฺยา, ปฏิปทา. (มุณี + เณยฺยปัจจย)

(ปฏิปทา) อ.ปฏิปทา ทิตา อันเกื้อกูล มุณีโน แก่ความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้ โมเนยฺยา ชื่อว่าโมเนยฺยา. (อันเกื้อกูลแก่ความเป็นผู้รู้), ได้แก่ปฏิปทา.

๒. โมเนยฺยา จ สํ ปฏิปทา จาติ โมเนยฺยปฏิปทา. (โมเนยฺยา + ปฏิปทา)

โมเนยฺยา จ อ.อันเกื้อกูลแก่ความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้ด้วย สํ อ.อันเกื้อกูลแก่ความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้ นั้น ปฏิปทา จ เป็นปฏิปทาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โมเนยฺยปฏิปทา ชื่อว่าโมเนยฺยปฏิปทา. (ปฏิปทาอันเกื้อกูลแก่ความเป็นผู้รู้)

มคฺคผลปตฺตา, อเสขมฺโน

เป็นทุตยาดปฺปฺริสฺสํมาส โดยมีอิตรียทกทวนทสํมาอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. มคฺคา จ ผลานิ จ มคฺคผลานิ. (มคฺค + ผล) อิตรียทกทวนทสํมา

มคฺคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคฺคผลานิ ชื่อว่ามคฺคผล. (มรรค และผลทั้งหลาย)

๒. มคฺคผลานิ ปตฺตา มคฺคผลปฺปตฺตา, อเสขมฺนโย. (มคฺคผล + ปตฺต) ทูติยาตฺปฺริสฺสํมาส (อเสขมฺนโย) อ.พระอเสขมุนี ท. ปตฺตา บรรลุแล้ว มคฺคผลานิ ซึ่งมรรคและผล ท. มคฺค-ผลปฺปตฺตา ชื่อว่ามคฺคผลปฺปตฺต (ผู้บรรลุมรรคและผล) ได้แก่พระอเสขมุนีทั้งหลาย.

เทสนามตฺตํ, วจนํ

เป็นนัฏฐิวิปทฺตฺยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 เทสนา มตฺตา ยสฺสํลํติ เทสนามตฺตํ, วจนํ. (เทสนา + มตฺตา)
 เทสนา อ.เทศนา มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (วจนยสฺส) แห่งคำใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะ
 เหตุนั้น (ตํ วจนํ) อ.คำนั้น เทสนามตฺตํ ชื่อว่าเทสนามตฺต (มีเทศนาเป็นประมาณ, ลักว่าเทศนา), ได้แก่
 คำ.

อกุปฺปฏฺจํ

เป็นวิเสสบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีนนิบาตบุพฺพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ
 ดังนี้

๑. น กุปฺปี อกุปฺปี, จานํ. (น + กุปฺปี) นนิบาตบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส
 (จาน) อ.ที่ กุปฺปี อันกำเริบ น หามิได้ อกุปฺปี ชื่อว่าอกุปฺปี (อันไม่กำเริบ), ได้แก่ที่.
๒. อกุปฺปญฺจ ตํ จานญฺจาติ อกุปฺปฏฺจํ. (อกุปฺปี + จาน) วิเสสบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส
 อกุปฺปี จ อ.อันไม่กำเริบด้วย ตํ อ.อันไม่กำเริบนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อติ เพราะเหตุ
 นั้น อกุปฺปฏฺจํ ชื่อว่าอกุปฺปฏฺจํ. (ที่อันไม่กำเริบ)

ตุฏฺฐํ

เป็นวิเสสบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 ตุฏฺฐํ ตํ จานญฺจาติ ตุฏฺฐํ. (ตุฏฺฐ + จาน)
 ตุฏฺฐํ จ อ.อันยังยืนด้วย ตํ อ.อันยังยืนนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ตุฏฺฐํ
 ชื่อว่าตุฏฺฐํ. (ที่อันยังยืน)

นิพพานญาณ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

นิพพานเมว จานํ นิพพานญาณํ. (นิพพาน + จาน)

นิพพานํ เอว อ.พระนิพพานนั้นเทียบ จานํ เป็นที่ นิพพานญาณํ ชื่อว่านิพพานญาณ. (ที่คือพระนิพพาน)

เทสนาวสานํ

เป็นัญญัตตปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทีนํ, อริยผลานิ

เป็นัญญัตติวิปทูลยาธิกรรมพหุพพิทสมาส มิวีเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผลํ อาที เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทีนํ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาที)

โสตาปัตติผลํ อ.โสตาปัตติผล อาที เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทีนํ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาที (มีโสตาปัตติผล เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๖. ปุณณทาสีวตถุ [๑๓/๘]

ปุณณทาสีวตถุ (มยา วุจเจเต) ๕

ปุณณทาสีวตถุ อ.เรื่องแห่งนางทาสีชื่อว่าปุณณา
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทธโฆสะ) (วุจเจเต) จะกล่าว ๕

ปุณณทาสีวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาตบทกัมมมาจาก
มยา อนภิหิตกัตตาใน วุจเจเต ๕

๖. เรื่องนางปุณณทาสี

๑. “สทา ชาครมานานนฺติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา คิชฺฌกุญฺเฏ ปพฺพเต วิหรนฺโต ปุณฺณํ นาม ราชคหเสฏฺฐจิโน ทาสี อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา คิชฌกุญเฏ ปพพเต วิหรนโต ปุณณํ นาม ราชคหเสฏฐจิโน ทาสี อารพภ “สทา ชาครมานานนฺติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนโต เมื่อทรงประทับ ปพพเต บนภูเขา คิชฌกุญเฏ ชื่อว่า คิชฌกุญเฏ อารพภ ทรงปรารภ ทาสี ซึ่งนางทาสี ราชคหเสฏฐจิโน ของเศรษฐีผู้อยู่ ในเมืองราชคฤห์ ปุณณํ นาม ชื่อว่าปุณณา กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่ง พระธรรมเทศนาคือ “สทา ชาครมานานนฺติ” ว่า “สทา ชาครมานาน” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดา เมื่อประทับบนภูเขาชื่อว่าคิชฌกุญเฏ ทรงปรารภนางทาสีของเศรษฐีผู้อยู่ ในเมืองราชคฤห์ ชื่อว่านางปุณณา ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “สทา ชาครมานาน” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกุทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “สทา ชาครมานาน” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ วุตตกัมมะใน กเถสิ คิชฌกุญเฏ สัญญาวิเสสนะของ ปพพเตฯ วิสยาธาระใน วิหรนโตฯ อัပ္ภันตริ-กิริยาของ สตุถา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุณณํฯ วิเสสนะของ ทาสี ราชคห-เสฏฐจิโน สามีสัมพันธะใน ทาสีฯ วุตตกัมมะใน อารพภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....

๒. ตสฺสา กิร เอกทิวสํ โภฏฺฏนตฺถาย พหุ วีหิ อทาสิ ฯ

(ราชคหเสฏฺฐิ) ตสฺสา (ปฺณฺณาย) กิร เอกทิวสํ โภฏฺฏนตฺถาย พหุ วีหิ อทาสิ ฯ

กิร ได้ยินว่า (ราชคหเสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์ อทาสิ ได้ให้แล้ว วีหิ ซึ่งข้าวเปลือก ท. พหุ มาก ตสฺสา (ปฺณฺณาย) แก่นางปฺณฺณานั้น โภฏฺฏนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การซ่อม เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ฯ

ได้ทราบว่ เศรษฐีในเมืองราชคฤห์ ได้ให้ข้าวเปลือกทั้งหลายมากแก่นางปฺณฺณานั้น เพื่อประโยชน์แก่การซ่อมในวันหนึ่ง

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ ราชคหเสฏฺฐิ สุทฺธกัตฺตาใน อทาสิจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสณะของ ปฺณฺณายจฺจ สัมปทานใน อทาสิ เอกทิวสํ ทฺติยากาลสัตฺตมึใน อทาสิ โภฏฺฏนตฺถาย สัมปทานใน อทาสิ พหุ วิเสสณะของ วีหิจฺจ อวุตตกัมมะใน อทาสิ ฯ

๓. สา รตฺติ ปทีป ชาเลตฺวา วีหิ โภฏฺฏนตฺติ วิสฺสมนตฺถาย เสทฺตินฺเตน คตฺเตน พหิ วาเต อฏฺฐาสิ ฯ

สา (ปฺณฺณา) รตฺติ ปทีป ชาเลตฺวา วีหิ โภฏฺฏนตฺติ วิสฺสมนตฺถาย เสทฺตินฺเตน คตฺเตน พหิ วาเต อฏฺฐาสิ ฯ

สา (ปฺณฺณา) อ.นางปฺณฺณานั้น ปทีป ยังประทีป ชาเลตฺวา ให้โพลงแล้ว รตฺติ ในเวลากลางคืน โภฏฺฏนตฺติ ซ่อมอยู่ วีหิ ซึ่งข้าวเปลือก ท. คตฺเตน มีร่างกาย เสทฺตินฺเตน อันชุ่มแล้วด้วยเหงื่อ อฏฺฐาสิ ได้ยื้นแล้ว วาเต เหนือลม พหิ ในภายนอก วิสฺสมนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การหยุดพัก ฯ

นางปฺณฺณานั้น ยังประทีปให้โพลงแล้วในเวลากลางคืน ซ่อมข้าวเปลือกทั้งหลายอยู่ มีร่างกายที่ชุ่มด้วยเหงื่อ ได้ยื้นเหนือลมในภายนอก เพื่อประโยชน์แก่การหยุดพัก

สา วิเสสณะของ ปฺณฺณาจฺจ สุทฺธกัตฺตาใน อฏฺฐาสิจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก รตฺติ กาลสัตฺตมึใน ชาเลตฺวา ปทีป การิตกัมมะใน ชาเลตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน โภฏฺฏนตฺติ วีหิ อวุตตกัมมะใน โภฏฺฏนตฺติจฺจ อัปฺภันตฺรกิริยาของ ปฺณฺณา วิสฺสมนตฺถาย สัมปทานใน

อภุจาสี เสทตินุเตน วิเสสนะของ คตเตนๆ อิตถัมภูตะของ ปุณณนา พหิ วิสยาธาระ
ใน อภุจาสี วาเต วิสยาธาระใน อภุจาสี ฯ

๔. ตสฺมี สมเย ทพฺโพ มลลปฺตุโต ภิกฺขุณฺเณ สေနาสนปฺปญฺญาปโก โหติ ฯ

ตสฺมี สมเย ทพฺโพ มลลปฺตุโต (ภิกฺขุ) ภิกฺขุณฺเณ สေနาสนปฺปญฺญาปโก โหติ ฯ

ตสฺมี สมเย ในสมัยนั้น **(ภิกฺขุ)** อ.ภิกษุ **มลลปฺตุโต** ผู้เป็นโอรสของเจ้ามัลละ **ทพฺโพ**
ชื่อว่าทัพพะ **สေနาสนปฺปญฺญาปโก** เป็นผู้แต่งตั้งซึ่งเสนาสนะ **ภิกฺขุณฺเณ** เพื่อภิกษุ ท.
โหติ ย่อมเป็น ฯ

ในสมัยนั้น พระทัพพมัลลบุตร เป็นผู้แต่งตั้งเสนาสนะเพื่อภิกษุทั้งหลาย

ตสฺมี วิเสสนะของ สมเยๆ กาลสัตตมฺมีใน โหติ ทพฺโพ สัญญาวิเสสนะของ ภิกฺขุ
มลลปฺตุโต วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สุกทกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ภิกฺขุณฺเณ
สัมปทานใน โหติ สေနาสนปฺปญฺญาปโก วิกิตกัตตาใน โหติ ฯ

๕. โส ฐมฺมํ สุตฺวา อตฺตโน อตฺตโน สေနาสนํ คจฺจนฺตานํ ภิกฺขุณฺเณ อํคุลี ชาเลตฺวา
ปฺรโต ปฺรโต มคฺคเทสนตฺถาย คจฺจนฺโต ภิกฺขุณฺเณ อาโลกํ นิมนฺนินิ ฯ

โส (เถโร) ฐมฺมํ สุตฺวา อตฺตโน อตฺตโน สေနาสนํ คจฺจนฺตานํ ภิกฺขุณฺเณ อํคุลี ชาเลตฺวา ปฺรโต
ปฺรโต มคฺคเทสนตฺถาย คจฺจนฺโต ภิกฺขุณฺเณ อาโลกํ นิมนฺนินิ ฯ

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น **อํคุลี** ยังนี้ **ชาเลตฺวา** ให้โพลงแล้ว **ภิกฺขุณฺเณ** เพื่อภิกษุ ท.
ฐมฺมํ สุตฺวา อตฺตโน อตฺตโน สေနาสนํ **คจฺจนฺตานํ** ผู้ฟังแล้ว ซึ่งธรรม ไปอยู่
สู่เสนาสนะ ของตนๆ **คจฺจนฺโต** ไปอยู่ **มคฺคเทสนตฺถาย** เพื่อประโยชน์แก่การแสดง
ซึ่งหนทาง **ปฺรโต** ในที่ข้างหน้า **ปฺรโต** ในที่ข้างหน้า **นิมนฺนินิ** เนรมิตแล้ว **อาโลกํ** ซึ่ง
แสงสว่าง **ภิกฺขุณฺเณ** เพื่อภิกษุ ท. ฯ

พระเถระนั้น ยังนี้ให้โพลงเพื่อภิกษุทั้งหลายผู้ฟังธรรมแล้วไปอยู่สู่เสนาสนะของตนๆ
ไปอยู่เพื่อประโยชน์แก่การแสดงทางในที่ข้างหน้าๆ เนรมิตแล้วซึ่งแสงสว่างเพื่อภิกษุ
ทั้งหลาย

โส วิเสสณะของ เถโร๑ สุทธกัตตาโน นิมมิณี๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ฐมฺมํ อวุตต-
กัมมะโน สุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน คจฺจนฺตานํ อตฺตโน สองบท สามีสัมพันธ์ใน
เสนาสน์๑ สัมปาปฺณียกัมมะโน คจฺจนฺตานํ๑ วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺณ๑ สัมปทานใน
ชาเลตฺวา องฺคุลี การิตกัมมะโน ชาเลตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิมมิณี ปุรฺโต สองบท
วิสยาธาระโน คจฺจนฺโต มคฺคเทสนตฺถาย สัมปทานโน คจฺจนฺโต๑ อพฺกัณฺตรกิริยาของ
เถโร ภิกฺขุณฺณ สัมปทานโน นิมมิณี อาโลกํ อวุตตกัมมะโน นิมมิณี ๕

๖. ปุณฺณา เตนาโลเกน ปพฺพเต วิจฺรุตฺเต ภิกฺขุ ทิสฺวา “อหํ ตาว อตฺตโน ทุกฺเคน
อุปฺทฺตฺวา อิมายปิ เวลาย นิทฺทํ น อุเปมิ, ภทฺทฺตา กิการณํ น นิทฺทายนฺติ”ติ
จิฺนฺเตตฺวา “อทฺธา กสฺสจฺจิ ภิกฺขุโน อผาสฺกํ วา ภวิสฺสตี, ทิฆฺชาติเกน วา อุปฺทฺทโว
ภวิสฺสตี”ติ สญฺญํ กตฺวา ปาโตว กุณฺทกํ อาทาย อุทฺเทน เตเมตฺวา หตฺถตฺเล ปูวํ
กตฺวา องฺคาเรสุ ปจิตฺวา อุจฺจนฺเต กตฺวา “ติตฺถมคฺเค ขาทิสฺสามิตี ฆฏฺฐิ อาทาย
ติตฺถาภิมุขี ปายาสี ๕

ปุณฺณา เตน อาโลเกน ปพฺพเต วิจฺรุตฺเต ภิกฺขุ ทิสฺวา “อหํ ตาว อตฺตโน ทุกฺเคน
อุปฺทฺตฺวา อิมายปิ เวลาย นิทฺทํ น อุเปมิ, ภทฺทฺตา กิการณํ น นิทฺทายนฺติ”ติ จิฺนฺเตตฺวา
“อทฺธา กสฺสจฺจิ ภิกฺขุโน อผาสฺกํ วา ภวิสฺสตี, ทิฆฺชาติเกน (สตุเตน) วา อุปฺทฺทโว ภวิสฺสตี”ติ
สญฺญํ กตฺวา ปาโตว กุณฺทกํ อาทาย (กุณฺทกํ) อุทฺเทน เตเมตฺวา หตฺถตฺเล ปูวํ กตฺวา
องฺคาเรสุ ปจิตฺวา อุจฺจนฺเต กตฺวา “(อหํ) ติตฺถมคฺเค ขาทิสฺสามิตี (จิฺนฺเตตฺวา) ฆฏฺฐิ อาทาย
ติตฺถาภิมุขี ปายาสี ๕

ปุณฺณา อ.นางปุณฺณา ทิสฺวา เห็นแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. วิจฺรุตฺเต ผู้เที่ยวไปอยู่
ปพฺพเต บนภูเขา เตน อาโลเกน ด้วยแสงสว่างนั้น จิฺนฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า
“อหํ อ.เรา อตฺตโน ทุกฺเคน อุปฺทฺตฺวา ผู้อันทุกข์ของตนเข้าไปประทุษร้ายแล้ว น
อุเปมิ ย่อมไม่เข้าถึง นิทฺทํ ซึ่งความหลับ อิมายปิ เวลาย ในเวลาแม้นี้ ตาว ก่อน,
ภทฺทฺตา อ.ท่านผู้เจริญ ท. น นิทฺทายนฺติ ย่อมไม่ประพฤติหลับ กิการณํ เพราะ
เหตุอะไร?” อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว สญฺญํ ซึ่งความสำคัญ อิติ ว่า “อผาสฺกํ
อ.ความไม่ผาสุก ภวิสฺสตี จักมี ภิกฺขุโน แก่ภิกษุ กสฺสจฺจิ บางรูป วา หรือ วา หรือ
ว่า อุปฺทฺทโว อ.อุปัททวะ (สตุเตน) เพราะสัตว์ ทิฆฺชาติเกน ตัวมีชาติแห่งสัตว์ยาว

ภวิสฺสติ จักมี อทุธา แน่แท้” อิติ ดังนี้ อาทาย ถือเอาแล้ว กุณฺทกํ ซึ่งรำ ปาโตะ ในเวลาเช้าเทียว (กุณฺทกํ) ยังรำ เตเมตฺวา ให้เปียกแล้ว อุทเกณ ด้วยน้ำ กตฺวา กระทำแล้ว ปูวํ ซึ่งขนม หตฺถตฺเล บนพื้นแห้งมือ ปจิตฺวา ปิ้งแล้ว องฺคาเรสุ บนถ่านเพลิง ท. กตฺวา กระทำแล้ว อุจฺจฺเณ ที่ชายพก (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ขาทิสฺสามิ จักเคี้ยวกิน ติตฺถมคฺเค ในหนทางเป็นที่ไปสู่ท่าน้ำ” อิติ ดังนี้ อาทาย ถือเอาแล้ว ฆฏํ ซึ่งหม้อน้ำ ติตฺถาภิมฺขี ผู้มีหน้าเฉพาะต่อท่าน้ำ ปายาสี ได้ดำเนินไปแล้ว ฯ

นางปทุมณฑาเห็นพวกภิกษุผู้กำลังเทียวไปบนภูเขาด้วยแสงสว่างนั้น คิดว่า “เราถูกทุกข์ ของตนเข้าไปประทุษร้าย ย่อมไม่เข้าถึงความหลับเผลอในเวลานี้ก่อน, ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ย่อมไม่ประพฤติหลับเพราะเหตุอะไร ?” ทำความสำคัญว่า “ความไม่ผาสุก จักมีแก่ภิกษุบางรูปหรือว่าอุปัทวเหตุเพราะสัตว์ตัวมีชาติยาว จักมีแน่แท้” ถือเอารำข้าว แต่เช้าตรู่ แล้วให้เปียกด้วยน้ำ ทำขนมบนพื้นมือ ปิ้งบนถ่านเพลิงทั้งหลาย ทำไว้ที่ ชายพก คิดว่า “เราจักเคี้ยวกินในหนทางเป็นที่ไปสู่ท่าน้ำ” ดังนี้ แล้วถือน้ำหม้อน้ำ มุ่งหน้าต่อท่าน้ำ ได้ดำเนินไปแล้ว

ปทุมณฑา สุตฺรกัถฺตฺตาใน ปายาสี ฯ อาชยาดบทกัถฺตฺวาจาก เตน วิเสสฺนะของ อาโลเกน ฯ ภาระใน วิจฺรุตฺเต ปพฺพเต วิสยาธาระใน วิจฺรุตฺเต ฯ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุ ฯ อุตฺตตกัมมะ ใน ทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อหํ สุตฺรกัถฺตฺตาใน อุเปมิ ฯ อาชยาดบท กัถฺตฺวาจาก ตาว กิริยาวิเสสฺนะใน อุเปมิ อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน ทุกฺเคน ฯ อนภิต- กัถฺตฺตาใน อุปทฺทฺตา ฯ วิเสสฺนะของ อหํ อปิตฺถํ อเปกขัตถะเข้ากับ อิมาย ฯ วิเสสฺนะ ของ เวลาย ฯ กาลสัตตมีใน อุเปมิ นิทฺถํ สัมปาปฺถึนัยกัมมะใน อุเปมิ นคฺคํ ปฏฺธิเสระ ใน อุเปมิ, ภาทนฺตา สุตฺรกัถฺตฺตาใน นิทฺทายนฺติ ฯ อาชยาดบทกัถฺตฺวาจาก ก็การณา เหตุใน นิทฺทายนฺติ นคฺคํ ปฏฺธิเสระใน นิทฺทายนฺติ” อิตฺถํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา “อผาสฺกํ สุตฺรกัถฺตฺตาใน ภวิสฺสติ ฯ อาชยาดบทกัถฺตฺวาจาก อทุธา กิริยาวิเสสฺนะใน ภวิสฺสติ กสฺสจิ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุโน ฯ สัมปทานใน ภวิสฺสติ, อุปทฺทฺโว สุตฺรกัถฺตฺตาใน ภวิสฺสติ ฯ อาชยาดบทกัถฺตฺวาจาก ที่มชาติเกณ วิเสสฺนะของ สตฺเตน ฯ เหตุใน อุปทฺทฺโว วา สองคฺคํ วากยวิกัปตฺถะเข้ากับ อทุธา กสฺสจิ ภิกฺขุโน อผาสฺกํ ภวิสฺสติ และ ที่มชาติเกณ อุปทฺทฺโว ภวิสฺสติ” อิตฺถํ สรุปะใน

สมณัง อุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสัตตมึใน อาทาย กุณฺหํ อุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน เตเมตฺวา กุณฺหํ การิตกัมมะใน เตเมตฺวา อุทเกณ ภาระใน เตเมตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา หตฺถเล วิสยธาระใน กตฺวา ปุว อุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจิตฺวา อังคาเรสุ วิสยธาระใน ปจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อังคเ วิสยธาระใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ขาทิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ติตฺถมคฺเค วิสยธาระใน ขาทิสฺสามิ” อิตฺคัพฺพ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ฆมฺมํ อุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน ปายาสิ ติตฺถาภิมุขี วิเสสณะของ ปุณฺณา ฯ

๗. สตุถาปิ คามํ ปวิสิตุํ ตเมว มคฺคํ ปฏิปชฺชิ ฯ

สตุถาปิ แม้ อ.พระศาสดา **ปฏิปชฺชิ** เสด็จดำเนินไปแล้ว **ตํ** เอว **มคฺคํ** สู้หนทางนั้น นั้นเทียว **ปวิสิตุํ** เพื่ออันเสด็จเข้าไป **คามํ** สู้หมู่บ้าน ฯ

แม้พระศาสดาเสด็จดำเนินไปสู่หนทางนั้นนั้นแหละเพื่อจะเสด็จเข้าไปสู่หมู่บ้าน

อปีคัพฺพ อเปกชัตตะเข้ากับ สตุถาฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปฏิปชฺชิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก คามํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตุํฯ ตุมฺมตฺตสัมปทานใน ปฏิปชฺชิ เอวคัพฺพ อวธารณะ เข้ากับ ตํฯ วิเสสณะของ มคฺคํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปฏิปชฺชิ ฯ

๘. สา สตุถารํ ทิสฺวา [จินฺเตสิ] “อณฺเณสุ ทิวเสสุ สตุถริ ทิฏฺฐเจปิ มม เทยฺยธมฺโม น โหติ, เทยฺยธมฺเม สติ, สตุถารํ น ปสฺสามิ; อิทานิ เม เทยฺยธมฺโม จ อตฺถิ, สตุถา จ สมฺมุขีญฺโตะ; สเจ ‘ลฺลฺลํ วา ปณฺีตํ วาติ อจินฺเตตฺวา คณฺฺเหยฺย, ทเทยฺยาหํ อิมํ ปฺวนฺติ ฆมฺมํ เอกมฺนฺเต นิภฺชิปีตฺวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา “ภนฺเต อิมํ ลฺลฺลํ ทานํ ปฏิคฺคณฺฺหนฺตา มม สงฺคหํ กโรธา”ติ อาห ฯ

สา (ปุณฺณา) สตุถารํ ทิสฺวา [จินฺเตสิ] “(มยา) อณฺเณสุ ทิวเสสุ สตุถริ ทิฏฺฐเจปิ, มม เทยฺยธมฺโม น โหติ, เทยฺยธมฺเม สติ, (อหํ) สตุถารํ น ปสฺสามิ; อิทานิ เม เทยฺยธมฺโม จ อตฺถิ, สตุถา จ สมฺมุขีญฺโตะ (โหติ); สเจ (สตุถา ‘อิทํ ทานํ) ลฺลฺลํ วา ปณฺีตํ วา (โหติ)’ อิติ อจินฺเตตฺวา คณฺฺเหยฺย, ทเทยฺย อหํ อิมํ ปฺวํ” อิติ ฆมฺมํ เอกมฺนฺเต นิภฺชิปีตฺวา สตุถารํ

วนทิตวา “(ตุ้มเห) ภาหเต อิมํ ลูขํ ทานํ ปฏิคฺคณฺหนฺตา มม สงฺคหํ กโรธา”ติ อาห ฯ

สา (ปทุมณฑา) อ.นางปทุมณฑานั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “สตฺถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา (มยา) อันเรา ทิฏฺฐเจปิ แม่เห็นแล้ว ทิวเสสุ ในวัน ท. อญฺเฆสุ เหล่าอื่น, เทยฺยธมฺโม อ.ไทยธรรม มม ของเรา น โหติ ย่อมไม่มี, เทยฺยธมฺเม ครั้นเมื่อไทยธรรม สติ มีอยู่, (อหํ) อ.เรา น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา; อิทานิ ในกาลนี้ เทยฺยธมฺโม อ.ไทยธรรม เม ของเรา อตฺถิ มีอยู่ จ ด้วย, สตฺถา อ.พระศาสดา สมมุขีฏฺโต เป็นผู้มีความพร้อมเป็นแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น จ ด้วย; สเจ ถ้าว่า (สตฺถา) อ.พระศาสดา อจินฺเตตฺวา ไม่ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า ‘(อิทํ ทานํ) อ.ทานนี้ ลูขํ ภา เป็นทานอันเศร้าหมองหรือ ปณฺธิตฺวา หรือว่าเป็นทานอันประณีต (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ คณฺเหยฺย พึงรับใช้รั, อหํ อ.เรา ทเทยฺยํ พึงถวาย อิมํ ปูวํ ซึ่งขมนนี้” อิติ ดังนี้ นิภฺชิปิตฺวา วางไว้แล้ว ฃฏฺฐิ ซึ่งหม้อ เภกมฺนฺเต ภา ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง วนทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาหเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุ้มเห) อ.พระองค์ ปฏิคฺคณฺหนฺตา เมื่อทรงรับ อิมํ ลูขํ ทานํ ซึ่งทานอันเศร้าหมองนี้ กโรธ ขอจงกระทำ สงฺคหํ ซึ่งการสงเคราะห์ มม แก่หม่อมฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

นางปทุมณฑานั้น เห็นพระศาสดา คิดว่า “เมื่อเราแม่เห็นพระศาสดาในวันเหล่านี้, ไทยธรรมของเรา ก็ไม่มี, เมื่อไทยธรรมมีอยู่, เราก็มองไม่เห็นพระศาสดา, บัดนี้ ไทยธรรมของเรา ก็มี และพระศาสดา ก็ทรงเป็นผู้มีต่อหน้า, ถ้าพระศาสดาไม่ทรงดำริว่า ‘ทานนี้ เป็นของเศร้าหมองหรือว่าเป็นของประณีต’ พึงรับเอาใช้รั, เราพึงถวายขมนนี้” ดังนี้ จึงวางหม้อน้ำไว้ ภา ที่ข้างหนึ่ง ถวายบังคมพระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เมื่อทรงรับทานที่เศร้าหมองนี้ จงทำการสงเคราะห์แก่หม่อมฉันเถิด”

สา วิเสสณะของ ปทุมณฑา สุทฺธกัตตาใน จินฺเตสิ และ อาห จินฺเตสิ ก็ดี อาห ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “สตฺถริ ลักษณะใน ทิฏฺฐเจฯ ลักษณะกิริยา มยา อนภินิหิตกัตตาใน ทิฏฺฐเจ อญฺเฆสุ วิเสสณะของ ทิวเสสุฯ กาลสัตตมีใน ทิฏฺฐเจ อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ทิฏฺฐเจ, เทยฺยธมฺโม สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน เทยฺยธมฺโม นศัพทํ ปฏิเสระใน โหติ, เทยฺยธมฺเม ลักษณะใน สติฯ ลักษณะกิริยา, อหํ สุทฺธกัตตาใน

ปสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สตุถาริ อวุตตกัมมะใน ปสุสามิ นคัพพิ ปฏิสเสระ
 ใน ปสุสามิ, อิทานิ กาลสัตตมีใน อตฺถิ เทยฺยธมฺโม สุตฺรกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน เทยฺยธมฺโม สตุถา สุตฺรกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก สมมุขีญฺโตะ วิกตีกัตตาใน โหติ จ สองคัพพิ วากยสมุจจยัตถะเข้ากับ
 อิทานิ เม เทยฺยธมฺโม อตฺถิ, สตุถา สมมุขญฺโตะ, สเจคัพพิ ปริกัปปัตถะ สตุถา สุตฺร-
 กัตตาใน คณฺเหยฺยฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ‘อิหิ วิเสสณะของ ทานํฯ สุตฺรกัตตาใน
 โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ลุขํ กิตฺติ ปณฺธิตํ กิตฺติ วิกตีกัตตาใน โหติ วา สองคัพพิ
 ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ลุขํ และ ปณฺธิตํ’ อิตฺติคัพพิ อากาเรใน อจินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน คณฺเหยฺย, อหิ สุตฺรกัตตาใน ทเทยฺยํ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมิ วิเสสณะ
 ของ ปุวํฯ อวุตตกัมมะใน ทเทยฺยํ’ อิตฺติคัพพิ อากาเรใน จินฺเตสิ ฃญฺญิ อวุตตกัมมะใน
 นิภูขิปีตฺวา เอกมฺนุเต วิสยาธาระใน นิภูขิปีตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺหิตฺวา สตุถาริ
 อวุตตกัมมะใน วนฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺहे สุตฺรกัตตา
 ใน กโรถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมิ กิตฺติ ลุขํ กิตฺติ วิเสสณะของ ทานํฯ อวุตตกัมมะใน
 ปฏิคฺคณฺหนตาฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ ตุมฺहे มม สัมปทานใน กโรถ สงฺคหิ อวุตต-
 กัมมะใน กโรถ” อิตฺติคัพพิ อากาเรใน อาห ฯ

๙. สตุถา อานนฺทตฺเถริ โอลฺลเกตฺวา เตน นีหริตฺวา ทินฺนํ มหาราชทตฺติยิ ปตฺตํ
 อุปนาเมตฺวา ปุวํ คณฺหิ ฯ

สตุถา อานนฺทตฺเถริ โอลฺลเกตฺวา เตน (เถเรน) นีหริตฺวา ทินฺนํ มหาราชทตฺติยิ ปตฺตํ
 อุปนาเมตฺวา ปุวํ คณฺหิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา โอลฺลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว อานนฺทตฺเถริ ซึ่งพระอานนฺท์
 ผู้เถระ ปตฺตํ ทรงยังบาตร มหาราชทตฺติยิ อันท้าวมหาราชถวายแล้ว เตน (เถเรน)
 นีหริตฺวา ทินฺนํ อันอันพระเถระนั้น นำออกแล้ว ถวายแล้ว อุปนาเมตฺวา ให้น้อม
 เข้าไปใกล้แล้ว คณฺหิ ทรงรับแล้ว ปุวํ ซึ่งขนม ฯ

พระศาสดา ทรงแลดูพระอานนฺทเถระ ทรงน้อมบาตรที่ท้าวมหาราชถวายแล้ว อันพระ
 เเถระนั้นนำออกถวายแล้วให้เข้าไปใกล้แล้ว ทรงรับขนมแล้ว

สตุถา สุตฺรกัตตาใน คณฺหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อานนฺทตฺเถริ อวุตตกัมมะใน

โอโละเกตุวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุปนาเมตวาว เตน วิเสสณะของ เถเรนๆ อนภิตกัตตาใน ทินนุ นีหริตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทินนุๆ ก็ดี มหาราชทตฺติย ก็ดี วิเสสณะของ ปตฺตํๆ การิตกัมมะใน อุปนาเมตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหิ ปุว อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ฯ

๑๐. ปุณฺณปิ ตํ สตุฏฺ ปตฺเต ปติฏฺฐเปตฺวา ปณฺจปติฏฺฐิติน วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ตุมฺเหทฺธิ ฏิกฺขณฺโมเอว เม สมิชฺชตฺตุ”ติ อาห ฯ

ปุณฺณปิ ตํ (ปุว) สตุฏฺ ปตฺเต ปติฏฺฐเปตฺวา ปณฺจปติฏฺฐิติน วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ตุมฺเหทฺธิ ฏิกฺขณฺโม เอว เม สมิชฺชตฺตุ”ติ อาห ฯ

ปุณฺณปิ แม อ.นางปทุมณฑา ปติฏฺฐเปตฺวา วางไว้เฉพาะแล้ว ตํ (ปุว) ซึ่งขนมั้น ปตฺเต ในบาตร สตุฏฺ ของพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ปณฺจปติฏฺฐิติน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ห้า อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ตุมฺเหทฺธิ ฏิกฺขณฺโม เอว อ.ธรรม อันพระองค์เห็นแล้วนั้นเทียว สมิชฺชตฺตุ ของจงสำเร็จ เม แก่หม่อมฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

ฝ่ายนางปทุมณฑา วางขนมั้นไว้ในบาตรของพระศาสดา ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอธรรมที่พระองค์ทรงเห็นแล้วนั้นแหละ จงสำเร็จแก่หม่อมฉัน”

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปุณฺณๆ สุกฺทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ ปุวๆ อวุตตกัมมะใน ปติฏฺฐเปตฺวา สตุฏฺ สามีสัมพันธะใน ปตฺเตๆ วิสยารณะใน ปติฏฺฐเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา ปณฺจปติฏฺฐิติน กรณะใน วนฺทิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ฏิกฺขณฺโมๆ สุกฺทกัตตาใน สมิชฺชตฺตุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตุมฺเหทฺธิ อนภิตกัตตาใน ฏิกฺข- เม สัมปทานใน สมิชฺชตฺตุ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๑๑. สตุถา “เอวํ โหตุ”ติ จิตฺโกว อนฺโมทนํ อกาสิ ฯ

สตุถา “เอวํ (ตยา ปตฺติตปตฺถนา) โหตุ”ติ (วตฺวา) จิตฺโกว อนฺโมทนํ อกาสิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตยา ปตฺถิตปตฺถนา) อ.ความปรารภณา อันธอ ปรารภณาแล้ว เอวํ อย่างนี้ โหตุ ของจงสำเร็จ” อิติ ดังนี้ จิตโกวประทับยืนแล้วเทียว อากาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ความปรารภณาที่ปรารภณาแล้วอย่างนี้ ของจงสำเร็จ” ประทับยืนอยู่นั้นแหละ ได้ทรงทำการอนุโมทนา

สตถา สุทฺธกัตตาใน อากาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ปตฺถิตปตฺถนา สุทฺธกัตตาใน โหตุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน ปตฺถิต- ตยา อนภิหิตกัตตาใน ปตฺถิต-” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน จิตโก เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ จิตโกฯ วิเสสณะของ สตถา อนุโมทนํ อวุตตกัมมะใน อากาสิ ฯ

๑๒. ปุณฺณปิ จินฺเตสิ “กิญจาปิ เม สตถา สงฺคหํ กโรนฺโต ปุวํ คณฺหิ, น ปน ตํ ขาทิสฺสติ; อทฺธา ปุโรโต กากสฺส วา สุนฺขสฺส วา ทตฺวา รณฺโณ วา มหามตฺตสฺส วา เคหํ คณฺตฺวา ปณฺีตโกชนํ ภูณฺชิสฺสตี”ติ ฯ

ปุณฺณปิ จินฺเตสิ “กิญจาปิ เม สตถา สงฺคหํ กโรนฺโต ปุวํ คณฺหิ, (สตถา) น ปน ตํ (ปุวํ) ขาทิสฺสติ; (สตถา) อทฺธา ปุโรโต กากสฺส วา สุนฺขสฺส วา ทตฺวา รณฺโณ วา มหามตฺตสฺส วา เคหํ คณฺตฺวา ปณฺีตโกชนํ ภูณฺชิสฺสตี”ติ ฯ

ปุณฺณปิ แม้อ.นางปุณณ จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “สตถา อ.พระศาสดา กโรนฺโต ทรงกระทำอยู่ สงฺคหํ ซึ่งการสงเคราะห์ เม แก่เรา คณฺหิ ทรงรับเอาแล้ว ปุวํ ซึ่งขนม กิญจาปิ แม้ก็จริง, ปน ถึงอย่างนั้น (สตถา) อ.พระศาสดา น ขาทิสฺสติ จักไม่เสวย ตํ (ปุวํ) ซึ่งขมนั้น; (สตถา) อ.พระศาสดา ทตฺวา ประทานแล้ว กากสฺส วา แก่กาหรือ สุนฺขสฺส วา หรือว่าแก่สุนัข ปุโรโต ในที่ข้างหน้า คณฺตฺวา เสด็จไปแล้ว เคหํ สู่เรือน รณฺโณ วา ของพระราชาหรือ มหามตฺตสฺส วา หรือว่าของมหาอำมาตย์ ภูณฺชิสฺสติ จักเสวย ปณฺีตโกชนํ ซึ่งโภชนะอันประณีต อทฺธา แน่แท้” อิติ ดังนี้ ฯ

ฝ่ายนางปุณณคิดว่า “พระศาสดาเมื่อทรงทำการสงเคราะห์แก่เรา ทรงรับเอาขนมแล้วแม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น พระศาสดาจักไม่เสวยขมนั้น, พระศาสดา ทรงประทาน

แล้วแก้กาหรือว่าแก้สุนัขในที่ข้างหน้า เสด็จไปสู่พระตำหนักของพระราชหรือว่าของมหาอำมาตย์ จักเสวยโภชนาที่ประณีตเป็นแน่แท้”

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ปุณฺณฯ สุทฺธกัตตาใน จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “สตฺถา สุทฺธกัตตาใน คณฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กิณฺจาปิ อรุจิสูจนันตตะ เม สัมปทานใน กโรนฺโต สงฺคหํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ สตฺถา ปุริ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ, ปณศัพท์ อนุคคหัตตะ สตฺถา สุทฺธกัตตาใน ขาทิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพท์ ปฏฺวิเสระใน ขาทิสฺสติ ตํ วิเสสนะของ ปุริฯ อวุตตกัมมะใน ขาทิสฺสติ, สตฺถา สุทฺธกัตตาใน ภูณฺชิสุสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อทฺธา กิริยาวิเสสนะใน ภูณฺชิสุสฺสติ ปุริโต วิสยาธาระใน ทตฺวา กากสฺส กิตฺติ สุนฺขสฺส กิตฺติ สัมปทานใน ทตฺวา วา สองศัพท์ ปทวิกปป์ตตะเข้ากับ กากสฺส และ สุนฺขสฺส ทตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา รมฺโย กิตฺติ มหามตฺตสฺส กิตฺติ สามีสัมพันธะใน เคหฺฯ สัมปาปฏฺนียกัมมะใน คนฺตฺวา วา สองศัพท์ ปทวิกปป์ตตะเข้ากับ รมฺโย และ มหามตฺตสฺส คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ภูณฺชิสุสฺสติ ปณฺตีโกชนํ อวุตตกัมมะใน ภูณฺชิสุสฺสติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตสิ ฯ

๑๓. สตฺถาปิ “กิณฺหุ โข เอสา จินฺเตสิ”ติ ตสฺสา จิตฺตวารี ฌตฺวา อานนฺทตฺเถโร โอลเกตฺวา นิสิตฺถนาการํ ทสฺเสสิ ฯ

สตฺถาปิ “กิ หนุ โข เอสา (ปุณฺณฯ) จินฺเตสิ”ติ (จินฺเตตฺวา) ตสฺสา (ปุณฺณฯ) จิตฺตวารี ฌตฺวา อานนฺทตฺเถโร โอลเกตฺวา นิสิตฺถนาการํ ทสฺเสสิ ฯ

สตฺถาปิ แม้ อ.พระศาสดา (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “เอสา (ปุณฺณฯ) อ.นางปทุมณฑานั้น จินฺเตสิ คิดแล้ว กิณฺหุ โข ซึ่งอะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ฌตฺวา ทรงทราบแล้ว จิตฺตวารี ซึ่งวาระแห่งจิต ตสฺสา (ปุณฺณฯ) ของนางปทุมณฑานั้น โอลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว อานนฺทตฺเถโร ซึ่งพระอานนทผู้เถระ ทสฺเสสิ ทรงแสดงแล้ว นิสิตฺถนาการํ ซึ่งอาการคืออันประทับนั่ง ฯ

ฝ่ายพระศาสดา ทรงดำริว่า “นางปทุมณฑานั้นคิดอะไรหนอแล” ทรงทราบวาระแห่งจิตของนางปทุมณฑานั้นแล้ว ทรงแลดูพระอานนทเถระ ทรงแสดงอาการคืออันประทับนั่ง

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สตุถาฯ สุทธกัตตาใน ทสฺเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 “เอสา วิเสสนะของ ปุณฺณายฯ สุทธกัตตาใน จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ อุตต-
 กัมมะใน จินฺเตสิ นุศัพทํ ปุจฺฉนัตถะ โขศัพทํ วจนาลังการะ” อิตติศัพทํ อาการะใน
 จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฌตฺวา ตสฺสา วิเสสนะของ ปุณฺณายฯ สามีสัมพันธะ
 ใน จิตฺตวารฺฯ อุตตกัมมะใน ฌตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลฺลเกตฺวา อานนฺตฺเถ
 อุตตกัมมะใน โอลฺลเกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺเสสิ นิสิตนการํ อุตตกัมมะใน ทส-
 เสสิ ฯ

๑๔. เถโร จีวรํ ปณฺญาเปตฺวา อทาสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ปณฺญาเปตฺวา ปลูกัดแล้ว จีวรํ ซึ่งจีวร อทาสิ ได้ถวายแล้ว ฯ

พระเถระปลูกัดจีวรได้ถวายแล้ว

เถโร สุทธกัตตาใน อทาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จีวรํ อุตตกัมมะใน ปณฺญาเปตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสิ ฯ

๑๕. สตุถา พหิณฺณเร เอว นิสิติตฺวา ภาตฺตกิจฺจํ กาสิ ฯ

สตุถา พหิณฺณเร เอว นิสิติตฺวา ภาตฺตกิจฺจํ อทาสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา นิสิติตฺวา ประทับนั่งแล้ว พหิณฺณเร เอว ในภายนอกแห่ง
 พระนครนั้นเที่ยว อทาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ภาตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตร ฯ

พระศาสดา ประทับนั่งในภายนอกแห่งพระนครนั้นแหละ ได้ทรงทำภัตรกิจ

สตุถา สุทธกัตตาใน อทาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ
 พหิณฺณเร วิสยาธาระใน นิสิติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสิ ภาตฺตกิจฺจํ อุตตกัมมะใน
 อทาสิ ฯ

๑๖. เทวตา สกลจกฺกวาพคฺคฺคา เทวมนุสฺसानํ อุปกปฺปนํ โอชํ มรฺุปฺภูลํ วิวํ ปิเพตฺวา
 ตตฺถ ปกฺขิปีสุ ฯ

เทวดา สกลจกัฏฐาพคพพะ เทวมนุสสุสาน์ อุปกปฺปนํ โอิชํ มรฺฐปฏฺฐํ (ปีเพนฺโต ปุคฺคโล) วีย
ปีเพตฺวา ตตฺถ (ปฺปเว) ปกฺขิปิสุ ฯ

เทวดา อ.เทวดา ท. ปีเพตฺวา บิบบแล้ว โอิชํ ซึ่งโอชะ อุปกปฺปนํ อันเป็นเหตุ
เข้าไปสำเร็จ เทวมนุสสุสาน์ แก่เทวดาและมนุษย์ ท. สกลจกัฏฐาพคพพะ ในห้อง
แห่งจักรวาลทั้งสิ้น (ปุคฺคโล) วีย ราวกะ อ.บุคคล (ปีเพนฺโต) บิบบอยู่ มรฺฐปฏฺฐํ
ซึ่งรวงแห่งผึ้ง ปกฺขิปิสุ ใส่เข้าไปแล้ว ตตฺถ (ปฺปเว) ในชนมนั้น ฯ

เทวดาทั้งหลาย บิบบโอชะที่เหตุเข้าไปสำเร็จแก่พวกเทวดาและมนุษย์ในห้องจักรวาล
ทั้งสิ้น ดุจบุคคลบิบบรวงผึ้ง ใส่เข้าไปในชนมนั้น

เทวดา สุทรกัฏฐาใน ปกฺขิปิสุ ฯ อาชยาตบทกัฏฐาจก สกลจกัฏฐาพคพพะ วิสยาธาระ
ใน เทวมนุสสุสาน์ ฯ สัมปทานใน อุปกปฺปนํ ฯ วิเสสนะของ โอิชํ ๑ อุตตกัมมะ
ใน ปีเพตฺวา มรฺฐปฏฺฐํ อุตตกัมมะใน ปีเพนฺโต ฯ วิเสสนะของ ปุคฺคโล ๑ อุปมาลึงคัตตะ
วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ มรฺฐปฏฺฐํ ปีเพนฺโต ปุคฺคโล ปีเพตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน
ปกฺขิปิสุ ตตฺถ วิเสสนะของ ปฺปเว ฯ วิสยาธาระใน ปกฺขิปิสุ ฯ

๑๗. ปุณฺณา จ โอลิเกนฺตี อฏฺฐาสิ ฯ

จ ส่วนว่า ปุณฺณา อ.นางปุณณา โอลิเกนฺตี อฏฺฐาสิ ได้ยืนแลดูอยู่แล้ว ฯ

ส่วนนางปุณณา ได้ยืนแลดูอยู่แล้ว

จศัพท์ ปักขันตรโชตกะ ปุณฺณา สุทรกัฏฐาใน อฏฺฐาสิ ฯ อาชยาตบทกัฏฐาจก
โอลิเกนฺตี อัปภันตรกิริยาของ ปุณฺณา ฯ

๑๘. ภาตฺตกิจฺจาวสาเน เถโร อุทกํ อทาสี ฯ

ภาตฺตกิจฺจาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วยภัตร เถโร อ.พระเถระ อทาสี
ได้ถวายแล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ ฯ

เวลาสิ้นสุดภัตตกิจ พระเถระได้ถวายน้ำ

ภาตฺตกิจฺจาวสาเน กาลสัตตมฺใน อทาสี เถโร สุทรกัฏฐาใน อทาสี ฯ อาชยาตบ

กัตตุวาก อุกกั อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๑๙. สตถา กตมตตักกัจโจ ปุณฺณ อามนฺเตตฺวา “กสฺมา ตฺวํ ปุณฺณ มม สวเก ปริวาสี”ติ อาห ฯ

สตถา อ.พระศาสดา กตมตตักกัจโจ ผู้มีกิจด้วยภัตรอันทรงกระทำแล้ว อามนฺเตตฺวา ตรัสเรียกแล้ว ปุณฺณ ซึ่งนางปุณณา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปุณฺณ ดูก่อนนาง ปุณณา ตฺวํ อ.เธอ ปริวาสี ย่อมดูหมิ่น สวเก ซึ่งสาวก ท. มม ของเรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ผู้มีภัตรกิจที่ทรงทำแล้ว ตรัสเรียกนางปุณณาแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนปุณณา เธอย่อมดูหมิ่นเหล่าสาวกของเรา เพราะเหตุอะไร ?”

สตถา สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตตุวาก กตมตตักกัจโจ วิเสสณะของ สตถา ปุณฺณ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ปุณฺณ อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ปริวาสี ๑ อาชยตบทกัตตุวาก กสฺมา เหตุใด ปริวาสี มม สามีสัมพันธะใน สวเก ๑ อวุตตกัมมะใน ปริวาสี” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๒๐. “น ปริวามี ภนฺเตติ ฯ

(ปุณฺณา “อหฺ” น ปริวามี ภนฺเตติ (อาห) ฯ

(ปุณฺณา) อ.นางปุณณา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหฺ) อ.หม่อมฉัน น ปริวามี ย่อมไม่ดูหมิ่น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางปุณณา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันย่อมไม่ดูหมิ่น”

ปุณฺณา สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตตุวาก “ภนฺเต อาลปนะ อหฺ สุทฺธกัตตาใน ปริวามี ๑ อาชยตบทกัตตุวาก นศัพท์ ปฏิเสธะใน ปริวามี” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๒๑. “อถ ตยา มม สวเก โอลเเกตฺวา กิ กถิตนฺติ ?

(สตฺถา) “อถ (ภาเว สนฺเต), ตยา มม สาวเก โอลฺเกตฺวา ก็ (วจนฺ) กถิตฺนติ (อาห) ?

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, ก็ (วจนฺ) อ.คำอะไร ตยา อันเธอ โอลฺเกตฺวา แลดูแล้ว สาวเก ซึ่งสาวก ท. มม ของเรา กถิตฺ ก่แล้วแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น มีอยู่, คำอะไรที่เธอแลดูเหล่าสาวกของเรา ก่แล้วแล้ว”

สตฺถา สุตฺรกัถิตาใน อาหฯ อาชยตบทกัถิตฺวาจก “อถ วิเสสฺนของ ภาเวฯ ลักขณะใน สนฺเตฯ ลักขณกิริยา, ก็ วิเสสฺนของ วจนฺฯ วุตตกัถิมมะใน กถิตฺฯ กิตบทกัถิม- วาจก ตยา อนภิตกัถิตาใน กถิตฺ มม สามีสัมพันธะใน สาวเกฯ อวุตตกัถิมมะใน โอลฺเกตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กถิตฺ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๒. “อหิ ตาว อิมินา ทุกฺขปทุทเวณ นิทฺทํ น อุเปมิ, ภทฺทตา กิมตฺถํ นิทฺทํ น อุเปนฺติ, อทฺธา กสฺสจि อผาสฺกํ วา ภวิสฺสติ, ทิฆชชาติเกณ วา อุปฺททโว ภวิสฺสตี”ติ เอตฺตํ มยา ภนฺเต จินฺติตฺนติ ฯ

(ปฺณณ) “อหิ ตาว อิมินา ทุกฺขปทุทเวณ นิทฺทํ น อุเปมิ, ภทฺทตา กิมตฺถํ นิทฺทํ น อุเปนฺติ, อทฺธา กสฺสจิ อผาสฺกํ วา ภวิสฺสติ, ทิฆชชาติเกณ (สตฺเตน) วา อุปฺททโว ภวิสฺสติ” อิติ เอตฺตํ (การณ) มยา ภนฺเต จินฺติตฺ” อิติ (อาห) ฯ

(ปฺณณ) อ.นางปณณ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอตฺตํ (การณ) อ.เหตุ อันมีประมาณเท่านี้ อิติ ว่า ‘อหิ อ.เรา น อุเปมิ ย่อมไม่เข้าถึง นิทฺทํ ซึ่งความหลับ อิมินา ทุกฺขปทุทเวณ เพราะอุปัททวะคือทุกข์นี้ ตาว ก่อน, ภทฺทตา อ.ท่านผู้เจริญ ท. น อุเปนฺติ ย่อมไม่เข้าถึง นิทฺทํ ซึ่งความหลับ กิมตฺถํ เพื่อประโยชน์อะไร ? อผาสฺกํ อ.ความไม่ผาสุก ภวิสฺสติ จักมี กสฺสจิ แก่ใครๆ วา หรือ วา หรือว่า อุปฺททโว อ.อุปัททวะ (สตฺเตน) เพราะสัตว์ ทิฆชชาติเกณ ตัวมีชาติแห่งสัตว์ยาว ภวิสฺสติ จักมี อทฺธา แน่แท้” อิติ ดังนี้ มยา อันหม่อมฉัน จินฺติตฺ คิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

นางปณณ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุมีประมาณเท่านี้ว่า ‘เราย่อมไม่เข้า

ถึงความหลับ เพราะอุปัทวะคือทุกข์นี้ก่อน, ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ย่อมไม่เข้าถึงความหลับ เพื่อประโยชน์อะไร ? ความไม่ผาสุก จักมีแก่ใครๆ หรือว่าอุปัทวะ เพราะสัตว์ตัวมีชาติแห่งสัตว์ยาว จักมีแน่แท้” ดังนี้ อันหม่อมฉันคิดแล้ว”

ปุณณ สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ เอตตํ วิเสสชะของ การณํ วุตตกัมมะใน จินฺติตํ กิตตบทกัมมวาทก ‘อหํ สุทธกัตตาใน อุเปมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาว กิริยาวิเสสชะใน อุเปมิ อิมินา วิเสสชะของ ทุกฺขุปฺพทเวณฺเหตฺใน อุเปมิ นิทฺทํ สัมปาปญฺญิกัมมะใน อุเปมิ นศฺพทํ ปฏฺวิเสสชะใน อุเปมิ, ภทฺนฺดา สุทธกัตตาใน อุเปนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิมตฺถํ สัมปทานใน อุเปนฺติ นิทฺทํ สัมปาปญฺญิกัมมะใน อุเปนฺติ นศฺพทํ ปฏฺวิเสสชะใน อุเปนฺติ, อผาสุกํ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อทฺธา กิริยาวิเสสชะใน ภวิสฺสติ กสฺสจฺจ สัมปทานใน ภวิสฺสติ อุปฺททวํ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทิฆชะติเกณ วิเสสชะของ สตุเตนฺฯ เอตฺใน อุปฺททวํ วา สองศัพทํ วากยวิกปฺปตฺตะเข้ากัปป อทฺธา กสฺสจฺจ อผาสุกํ ภวิสฺสติ และ ทิฆชะติเกณ อุปฺททวํ ภวิสฺสติ” อิตฺติศัพทํ สฺสฺรูปะใน เอตตํ การณํ มยา อนภินิทฺกัตตาใน จินฺติตํ” อิตฺติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๒๓. สตุถา ตสฺสา วจฺนํ สุตฺวา “ปุณฺณเณ ตวํ ตาว อตฺตโน ทุกฺขุปฺพทเวณ น นิทฺทายสิ, มม ปน สาวกา สทา ชาคริยํ อนฺยุตฺตตาย น นิทฺทายนฺตี”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห
- “สทา ชาครมานาหํ อโหโรตฺตานุสิกฺขิณํ;
นิทฺทพฺพานํ อธิมุตฺตานํ อฏฺฐจํ คจฺฉนฺติ อาสวา”ติ ฯ

สตุถา ตสฺสา (ปุณณาย) วจฺนํ สุตฺวา “ปุณณเณ ตวํ ตาว อตฺตโน ทุกฺขุปฺพทเวณ น นิทฺทายสิ, มม ปน สาวกา (มม สาวกานํ) สทา ชาคริยํ อนฺยุตฺตตาย น นิทฺทายนฺตี”ติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“สทา ชาครมานาหํ อโหโรตฺตานุสิกฺขิณํ;
นิทฺทพฺพานํ อธิมุตฺตานํ (ปฺคฺคฺลลนํ) อฏฺฐจํ คจฺฉนฺติ อาสวา”ติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจฺนํ ซึ่งคำ ตสฺสา (ปุณณาย) ของนางปุณณานั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปุณณเณ ดูก่อนนางปุณณา ตวํ อ.เธอ น นิทฺทายสิ ย่อมไม่ประพฤติหลับ ทุกฺขุปฺพทเวณ เพราะอุปัทวะคือทุกข์ อตฺตโน

ของตน ตาว ก่อน, ปน ส่วนว่า สาวกา อ.สาวก ท. มม ของเรา น นิททายนุติ
ยอมไม่ประพฤติหลับ (มม สาวกาน) อนุญาตตาย เพราะความที่ แห่งสาวก ท.
ของเรา เป็นผู้ตามประกอบแล้ว ชาครีย์ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ตื่น สทา ในกาล
ทุกเมื่อ” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิม คาลิ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“อาสวา อ.อาสวะ ท. (บุคคลาน) ของบุคคล ท. ชาครมานาน
ผู้ตื่นอยู่ สทา ในกาลทุกเมื่อ อโหระตตานุสิกขิน ผู้มีอัน
ตามศึกษาในเวลากลางวันและในเวลากลางคืนเป็นปกติ
อธิมุตตาน ผู้ปล่อยไปแล้ว นิพพาน สู่พระนิพพาน จจนนุติ
ยอมถึง อญฺจ ซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงสดับคำของนางปณณานั้น ตรัสว่า “ดูก่อนปณณา เธอยอมไม่ประพฤติ
หลับเพราะอุปัทวเหตุคือทุกข์ของตนก่อน, ส่วนเหล่าสาวกของเรา ย่อมไม่ประพฤติ
หลับ เพราะว่าเหล่าสาวกของเราตามประกอบความเป็นผู้ตื่นในกาลทุกเมื่อ” ดังนี้ แล้ว
ตรัสพระคาถานี้ว่า

“อาสวะทั้งหลายของบุคคลทั้งหลายผู้ตื่นอยู่ในกาลทุกเมื่อ
ผู้มีตามศึกษาในกลางวันและกลางคืนเป็นปกติ ผู้ปล่อยไปสู่พระ
นิพพาน ยอมถึงการตั้งอยู่ไม่ได้”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ ปุณฺณาย ๑
สามีสัมพันธะใน วจฺณ ๑ อุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ปุณฺณ
อาลปน ๑ ตฺว สุทธกัตตาใน นิททายสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาว กิริยาวิเสสณะใน
นิททายสิ อุตฺโน สามีสัมพันธะใน ทุกฺขุปฺพทเวณ ๑ เหตุใด นิททายสิ นคฺคํ ปฏฺิเสระ
ใน นิททายสิ, ปนคฺคํ ปักขันตรโชตกะ สาวกา สุทธกัตตาใน นิททายนุติ ๑ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สาวกา มม สามีสัมพันธะใน สาวกาน ๑ ภาวาทิ-
สัมพันธะใน อนุญาตตาย สทา กาลสํตตมฺิใน อนุญาตตาย ชาครีย์ อุตตกัมมะใน
อนุญาตตาย ๑ เหตุใด นิททายนุติ นคฺคํ ปฏฺิเสระใน นิททายนุติ” อิติคฺคํ อากาเร
ใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสณะของ คาลิ ๑ อุตตกัมมะใน อาห

“อาสวา สุทธกัตตาใน จจนนุติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
สทา กาลสํตตมฺิใน ชาครมานาน ๑ กิตฺติ อโหระตตานุสิกขิน

กัฏฐิ อธิมุตตานํ กัฏฐิ วิเสสชะของ ปุคฺคฺลนํ ๑ สามีสัมพันธะใน
 อาสวา นิพฺพานํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อธิมุตตานํ อฏฺฐจํ
 สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจนฺติ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะไน อิมํ คาถํ ๑

๒๔. ตตฺถ อโหฺรตฺตานุสิกฺขินฺนํ ทิวา จ รตฺติจํ ติสฺโส สิกฺขา สิกฺขมานานํ ๑

ตตฺถ (ปะเทสุ) “อโหฺรตฺตานุสิกฺขินฺนํ (คาถาปาทสุส) “ทิวา จ รตฺติ จ ติสฺโส สิกฺขา
 สิกฺขมานานํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๑

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “สิกฺขมานานํ ผู้ศึกษาอยู่ สิกฺขา ซึ่งสิกฺขา ท. ติสฺโส
 สาม ทิวา จ ในเวลากลางวันด้วย รตฺติ จ ในเวลากลางคืนด้วย” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ
 (ปะเทสุ) “อโหฺรตฺตานุสิกฺขินฺนํ (คาถาปาทสุส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาท
 แห่งพระคาถาว่า “อโหฺรตฺตานุสิกฺขิน” ดังนี้ ๑

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า “อโหฺรตฺตานุสิกฺขิน” ความว่า ผู้ศึกษาสิกฺขา ๓
 ในเวลากลางวันและในเวลากลางคืน

ตตฺถ วิเสสชะของ ปะเทสุ ๑ นิทธารณะใน คาถาปาทสุส “อโหฺรตฺตานุสิกฺขิน” สฺรุปะไน
 อิตฺติ ๑ ศัพฺทํ สฺรุปะไน คาถาปาทสุส ๑ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ทิวา กัฏฐิ
 รตฺติ กัฏฐิ กาลสัตฺตมี สิกฺขมานานํ จ สองศัพฺทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ทิวา และ รตฺติ
 ติสฺโส วิเสสชะของ สิกฺขา ๑ อวุตตกัมมะใน สิกฺขมานานํ ๑ วิเสสชะของ ปุคฺคฺลนํ”
 อิติศัพฺทํ สฺรุปะไน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ๑

๒๕. นิพฺพานํ อธิมุตตานนฺติ นิพฺพานชฺฌาสยานํ ๑

“นิพฺพานํ อธิมุตตานนฺติ (คาถาปาทสุส) “นิพฺพานชฺฌาสยานํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๑

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “นิพฺพานชฺฌาสยานํ ผู้มีอริยาตัยในพระนิพฺพาน” (อิตฺติ)
 ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “นิพฺพานํ อธิมุตตานนฺติ ว่า
 “นิพฺพานํ อธิมุตตาน” ดังนี้ ๑

บาทพระคาถาว่า “นิพฺพานํ อธิมุตตาน” ความว่า ผู้มีอริยาตัยในพระนิพฺพาน

“นิพพาน อธิมุตตาน” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสสุฯ สามีสัมพันธะ
ใน อตุโก “นิพพานชฎาสยาน วิเสสณะของ ปุคคลาน” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโกฯ
ลึงคัตถะ ฯ

๒๖. **อฏฺฐิ คจฺจนฺตํ**ติ เอวรูปานํ สพฺเพปิ อาสวา อฏฺฐิ วินาสํ นตฺถิภาวํ คจฺจนฺตํ
อตุโก ฯ

“อฏฺฐิ คจฺจนฺตํ (ปททวยสฺส) “เอวรูปานํ (อาสวานํ) สพฺเพปิ อาสวา อฏฺฐิ วินาสํ นตฺถิภาวํ
คจฺจนฺตํ” อิติ อตุโก ฯ

อตุโก อ.อรรถ อิติ ว่า “อาสวา อ.อาสวะ ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง คจฺจนฺตํ ย่อม
ถึง อฏฺฐิ ซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้ วินาสํ คือว่าซึ่งความพินาศ เอวรูปานํ (อาสวานํ)
นตฺถิภาวํ คือว่าซึ่งความที่ แห่งอาสวะ ท. อันมีอย่างนี้เป็นรูป ไม่มีอยู่” อิติ ดังนี้
(ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “อฏฺฐิ คจฺจนฺตํ” ว่า “อฏฺฐิ คจฺจนฺตํ” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “อฏฺฐิ คจฺจนฺตํ” ความว่า อาสวะทั้งหลายแม้ทั้งปวง ย่อมถึงซึ่งการตั้งอยู่
ไม่ได้ คือความพินาศ ได้แก่ความไม่มีแห่งอาสวะทั้งหลายอันเห็นปานนี้

“อฏฺฐิ คจฺจนฺตํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโก
“อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺเพฯ วิเสสณะของ อาสวาฯ สุทธกัตตาใน คจฺจนฺตํฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวรูปานํ วิเสสณะของ อาสวานํฯ ภาวาทิสัมพันธะใน
นตฺถิภาวํ อฏฺฐิ กิตฺติ วินาสํ กิตฺติ นตฺถิภาวํ กิตฺติ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจนฺตํ อฏฺฐิ
วิริยะใน วินาสํฯ วิวรรณะและวิริยะใน นตฺถิภาวํฯ วิวรรณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโกฯ
ลึงคัตถะ ฯ

๒๗. เทสนาวสาเน ยถาจิตาว ปุณฺณา โสตาปตฺติผลํ ปตฺติฏฺฐิ ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา ปุณฺณา อ.นางปุณณา
ยถาจิตาว ผู้ย่นแล้วอย่างไรเทียว ปตฺติฏฺฐิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล
ในโสตาปัตติผล ฯ

เวลาจบพระเทศนา นางปุณณาผู้ตามที่ย่นแล้วนั้นแหละ ตั้งอยู่เฉพาะแล้วในโสตา-

ปัตติผล

เทศนาสาธเน กาลสัตตมียใน ปติฏฺฐหิ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ยถาจิตาญ วิเสสณะ
ของ ปุณฺณาย สุตฺรกัตตาใน ปติฏฺฐหิ อยายาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปตฺติผล
วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๒๘. สมฺปตฺตปริสาयปี สาตฺถิกา ฌมฺมเทศนา อโหสิ ฯ

ฌมฺมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมี
ประโยชน์ อโหสิ ได้มีแล้ว สมฺปตฺตปริสาयปี แม่แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ฯ

พระธรรมเทศนา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาที่มีประโยชน์ ได้มีแล้วแม่แก่บริษัท
ผู้ถึงพร้อมแล้ว

ฌมฺมเทศนา สุตฺรกัตตาใน อโหสิ อยายาตบทกัตตฺวาจาก อปีคัพพ อเปกขัตตะเข้ากับ
สมฺปตฺตปริสายปี สัมปทานใน อโหสิ สาตฺถิกา วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๒๙. สตุถา กุณฺหกกองคารปฺปเวน ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา วิหารํ อคฺมาสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตร กุณฺหก-
องคารปฺปเวน ด้วยขณมนันบุคคลกระทำแล้วด้วยรำและอันบุคคลบิ๊งแล้วบนถ่านเพลิง
อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ฯ

พระศาสดา ทรงทำภัตรกิจด้วยขณมนันที่ทำความด้วยรำและบิ๊งที่ถ่านเพลิง ได้เสด็จไปสู่วิหาร
แล้ว

สตุถา สุตฺรกัตตาใน อคฺมาสิ อยายาตบทกัตตฺวาจาก กุณฺหกกองคารปฺปเวน กระณะใน
กตฺวา ภตฺตกิจฺจํ อุตฺตกัมมะใน กตฺวา ปรุพพกาลกิริยาใน อคฺมาสิ วิหารํ สัมปาปฺถึย-
กัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

๓๐. ภิกฺขุ ฌมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสุ “ทุกกัรํ อาวุโส สมฺมาสมฺพุทฺธเรน กถํ ปุณฺณาย
ทินฺเนน กุณฺหกกองคารปฺปเวน ภตฺตกิจฺจํ กโรเนเตนา”ติ ฯ

ภิกษุ ฐมมสภายี กถิ์ สมุฏฐาเปสฺสุ “ทุกฺกัรึ (กมฺม) อวฺุโส สมฺมาสมฺพุทฺเฐน กถิ์ ปุณฺณาย
ทินฺนเนน กุณฺทกกองฺการปฺปูเวณ ภตฺตกิจฺจํ กโรฺนฺเตนา”ติ ฯ

ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. ถัด ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อวฺุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ
(กมฺม) อ.กรรม ทุกฺกัรึ อันบุคคลกระทำได้โดยยาก สมฺมาสมฺพุทฺเฐน อันพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า กโรฺนฺเตน ผู้ทรงกระทำอยู่ ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตร กุณฺทก-
กองฺการปฺปูเวณ ด้วยขนมอันบุคคลกระทำแล้วด้วยรำและอันบุคคลปิ้งแล้วบนถ่านเพลิง
ปุณฺณาย ทินฺนเนน อันอันนางปณณทาสี ถวายแล้ว กถิ์ ทรงกระทำแล้ว” อิติ ดังนี้
สมุฏฐาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฐมมสภายี ในโรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดงซึ่ง
ธรรม ฯ

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในธรรมสภาว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กรรมที่บุคคล
ทำได้ยาก อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงทำภัตรกิจด้วยขนมที่ทำด้วยรำและปิ้งที่ถ่าน
เพลิงที่นางปณณทาสีถวายแล้ว ทรงทำแล้ว”

ภิกษุ เหตุที่ตัดตาใน สมุฏฐาเปสฺสุฯ อาชยาตบทเหตุที่ตัดตาจาก ฐมมสภายี วิสยาธาระใน
สมุฏฐาเปสฺสุ กถิ์ การติดกัมมะใน สมุฏฐาเปสฺสุ “อวฺุโส อาลปนะ ทุกฺกัรึ วิเสสณะของ
กมฺมํ วจฺตตกัมมะใน กถิ์ กิตตบทกัมมวาจก สมฺมาสมฺพุทฺเฐน อนภินิหิตกัตตาใน กถิ์
ปุณฺณาย อนภินิหิตกัตตาใน ทินฺนเนน วิเสสณะของ กุณฺทกกองฺการปฺปูเวณฯ ภาระใน
กโรฺนฺเตน ภตฺตกิจฺจํ วจฺตตกัมมะใน กโรฺนฺเตน วิเสสณะของ สมฺมาสมฺพุทฺเฐน”
อิตติศัพฺพํ สรุปะใน กถิ์ ฯ

๓๑. สตุถา อาคณฺตวา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถา ย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา,
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต, “น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ มยา อิมาย ทินฺนํ กุณฺทกํ
ปริภุตฺตเมวา”ติ วุตฺวา อตีตํ อาหริตฺวา

“ภุตฺวา ตินฺนปริฆาสํ
เอตฺนฺเต โภชนํ อาสิ,
ยตฺถ โปสํ น ชานนฺติ,
พหุ ตตฺถ มหาพฺรหฺเม
ตวญฺจ โข มํ ปชานาสิ

ภุตฺวา อาจามกุณฺทกํ;
กสฺมาทานิ น ภุขฺยสิ ?
ชาติยา วินยฺเณ วา;
อปี อาจามกุณฺทกํ,
‘ยาทิสายํ หยตฺตโม’

ชานนุโต ชานมามุม น เต ภกขามิ ญญทกนฺติ

อิมิ ญญทกสิณฺธวโปตกชาตกั วิตุถาเรตฺวา กเถสิตี ๕

สตถา อาคนฺตฺวา “(ตุมฺเห) กาย ญฺ อตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สฺนฺหิสิณฺหา” อิติ ปุจฺฉิตฺวา,
“(มยฺ เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สฺนฺหิสิณฺหา อมฺห)” อิติ (วจเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “น
ภิกฺขเว อิทานิ เอว (มยา อิมาย ปุณฺณาย ทินฺนํ ญฺญทกํ ปริภุตฺตํ), ปุพฺเพปิ มยา อิมาย
(ปุณฺณาย) ทินฺนํ ญฺญทกํ ปริภุตฺตํ เอว” อิติ วตฺวา อตีตํ (วตฺถุ) อาหริตฺวา

“(โพรสิตฺโต ปจฺมํ คาลํ อาห)

‘(ตฺวํ) ภูตฺวา ติณฺปรินาสํ (สํวทฺโธ อสิ),

(ตฺวํ จ) ภูตฺวา อาจาณญฺญทกํ (สํวทฺโธ อสิ);

เอตํ (ติณฺปรินาสอาจาณญฺญทกํ) เต โภชนํ อสิ,

(ตฺวํ) กสฺมา อิทานิ (เอตํ โภชนํ) น ญฺญชฺสี?’ (อิติ),

“(สิณฺธวโปตโก อิตฺรา อิมํ คาลา อภาสิ)

‘(ชนา) ยตฺถ (จาเน) โปสํ น ชานนฺติ ชาตียา วินเยน วา;

พหุ (โหติ) ตตฺถ (จาเน) มหาพฺรหฺเม อปี อาจาณญฺญทกํ,

ตฺวํ จ โข มํ ปชานาสิ ‘ยาทีโส อยฺ หโย, (ตาทีโส หโย) อุตฺตโม (โหติ)’ (อิติ),

(อหํ) ชานนุโต ชานํ (ตํ) อามุม น เต (สฺนฺหิตเก) ภกขามิ ญฺญทกํ’ อิติ” (อิติ)

อิมิ ญฺญทกสิณฺธวโปตกชาตกั วิตุถาเรตฺวา กเถสิ อิติ ๕

สตถา อ.พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
“ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. สฺนฺหิสิณฺหา เป็นผู้หนึ่งประชุมกันแล้ว
กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย ญฺ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาลนี้”
อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สฺนฺหิสิณฺหา) เป็นผู้หนึ่ง
ประชุมกันแล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี
(เอตฺรหิ) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูล
แล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ญฺญทกํ) อ.ร่า (อิมาย
ปุณฺณาย ทินฺนํ) อันอันทางปฺณณานี้ ถวายแล้ว (มยา) อันเรา (ปริภุตฺตํ) บริโภค
แล้ว อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเที่ยว น หามิได้, ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน ญฺญทกํ
อ.ร่า อิมาย (ปุณฺณาย) ทินฺนํ อันอันทางปฺณณานี้ ถวายแล้ว มยา อันเรา ปริภุตฺตํ

เอว บริโภคแล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว อิมํ กุณฺทกสินฺธฺวโปตกชาตกํ ทรงยังกุณฺทกสินฺธฺวชาตกนี้ อิติ ว่า

“(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) กล่าวแล้ว (คาถ) ซึ่งคาถา (ปจฺม) ที่หนึ่ง (อิตฺติ) ว่า

‘(ตฺว) อ.เจ้า กุตุวา กินแล้ว ตินฺปรีมาส ซึ่งหญาอันเป็นเดน (สํวทฺโธ) เป็นผู้เติบโตแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น, (จ) อนึ่ง (ตฺว) อ.เจ้า กุตุวา กินแล้ว อาจามกุณฺทกํ ซึ่งข้าวตั้งและรำ (สํวทฺโธ) เป็นผู้เติบโตแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น, เอตํ (ติณฺปรีมาสอาจามกุณฺทกํ) อ.หญาอันเป็นเดน ข้าวตั้งและรำนั้น โภชนํ เป็นโภชนะ เต ของเจ้า อาสิ ได้เป็นแล้ว, (ตฺว) อ.เจ้าน กุณฺชสิ ย่อมไม่กิน (เอตํ โภชนํ) ซึ่งโภชนะนั้น อิทานิ ในกาลนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร?’ (อิตฺติ) ดังนี้,

“(สินฺธฺวโปตโก) อ.ม้าสินธพตัวลูกน้อย (อภาสิ) ได้กล่าวแล้ว (อิตฺรา อีมา คาถา) ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ นอกนี้ อิติ ว่า

‘(ชนา) อ.ชน ท. น ชานนฺติ ย่อมไม่รู้ โปสํ ซึ่งสัตว์อันบุคคลพึงเลี้ยง ชาตฺยา โดยชาติ วา หรือว่า วินฺเยน โดยวินัย ยตฺถ (จาเน) ในที่ใด, มหาพฺรหฺเม ข้าแต่ท่านมหาพรหม อาจามกุณฺทกํ อปิ แม้ อ.ข้าวตั้งและรำ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น พหุ เป็นของมาก (โหติ) ย่อมเป็น, จ โข ก็แล ตฺว อ.ท่าน ปชานาสิ ย่อมรู้ มํ ซึ่งข้าพเจ้า (อิตฺติ) ว่า ‘ยาทีโส หโย อ.ม้าตัวเช่นใด อย่างนี้, (ตาทีโส หโย) อ.ม้าตัวเช่นนั้น อุตฺตโม เป็นม้าตัวสูงสุด (โหติ) ย่อมเป็น’ (อิตฺติ) ดังนี้, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า ชานนฺโต รู้อยู่ อาคมฺม อาศัยแล้ว (ตํ) ซึ่งท่าน ชานํ ผู้รู้อยู่ น ภกฺขามิ ย่อมไม่กิน กุณฺทกํ ซึ่งรำ (สนฺติเก) ในสำนัก เต ของท่าน’ อิติ ดังนี้” (อิตฺติ) ดังนี้

วิตุถาเรตฺวา ให้พิสดารแล้ว กเถสิ ตรัสแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามแล้วว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย เป็นผู้

นั่งประชุมกันแล้วด้วยเรื่องอะไรหนอ ย่อมมีในกาลนี้”, เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์ เป็นผู้ซึ่งประชุมกันด้วยเรื่องชื่อนี้ ย่อมมีในกาลนี้”, จึงตรัสว่า “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราบริโภครำที่นางปุลณานี้ถวายเป็นแล้วในกาลนี้เท่านั้น ห้ามได้, แม้ใน กาลก่อน เราก็บริโภครำที่นางปุลณานี้ถวายเป็นแล้วนั้นแหละ” ดังนี้ ทรงนำเรื่องที่ล่วงไป แล้วมา ตรัสให้พิสดารซึ่งกุกุณทกสินธวไปตกชาตกนี้ว่า

“พระโพธิสัตว์กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

‘เจ้ากินหญ้าอันเป็นเดน เป็นผู้เติบโตแล้ว, อนึ่ง เจ้ากินข้าวตั้ง และรำ เป็นผู้เติบโตแล้ว, หญ้าอันเป็นเดน ข้าวตั้งและรำนั้น ได้เป็นโภชนะของเจ้าแล้ว, เจ้าย่อมไม่กินโภชนะนั้นในกาลนี้ เพราะเหตุอะไร ? ดังนี้

“ลูกม้าสินธพ กล่าว ๒ คาถานอกนี้ว่า

‘พวกชนย่อมไม่รู้สัตว์โดยชาติหรือว่าโดยวินัยในที่ใด, ข้าแต่ ท้าวมหาพรหม ข้าวตั้งและรำในที่นั้น เป็นของมาก, ก็แล ท่าน ย่อมรู้ข้าพเจ้าว่า ‘ม้าตัวเช่นไฉน, ม้าตัวเช่นนั้น เป็นม้าสูงสุด’ ดังนี้, ข้าพเจ้ารู้อยู่ อาศัยท่านผู้รู้อยู่ ย่อมไม่กินรำในสำนักของท่าน’ ดังนี้

สตถา สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺहे สุทธกัตตาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กาย วิเสสฺนะของ กาย นคฺคํ ปุจฺจณตฺถะ เอตฺรหิ กาลสํตตมฺีใน อตฺถ กาย ภาวะใน สนนินฺนํฯ วิกตีกัตตาใน อตฺถ” อิตฺคํพํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, “มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอตฺรหิ กาลสํตตมฺีใน อมฺห นามคํพํ สํญญาโชตกะเข้ากับ อิมายฯ วิเสสฺนะของ กายฯ ภาวะใน สนนินฺนํฯ วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิตฺคํพํ สฺรูปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุหิฯ อนภินิทกัตตาใน วุตเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ ทินฺนํ วิเสสฺนะของ กุณฺทกํฯ วุตตกัมมะใน ปริภุตฺตํ กิตบทกัมมวจาก นคฺคํ ปฏฺิเสธนตฺถะ เอวคํพํ อวธารณะเข้ากับ อิทานิฯ กาลสํตตมฺีใน ปริภุตฺตํ มยา อนภินิทกัตตาใน ปริภุตฺตํ อิมาย วิเสสฺนะของ ปุณฺณายฯ อนภินิทกัตตาใน ทินฺนํ, อปคํพํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ปุพฺเพฯ กาลสํตตมฺีใน ปริภุตฺตํ ทินฺนํ วิเสสฺนะของ กุณฺทกํฯ วุตตกัมมะใน ปริภุตฺตํ

กิตตบถกัมมวาทก มยา อนภิตกัตตทานิ ปริภุตุตัม อิมาย วิเสสณะของ ปุณณายะ
อนภิตกัตตทานิ ทินนัง เอวสัพพ อวชาธะเข้ากับ ปริภุตุตัม” อิติศัพพ อากาธะใน
วตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน อาหริตฺวา อติตัม วิเสสณะของ วตฺถุฏ อุตฺตกัมมะใน
อาหริตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน วิตฺถาเรตฺวา

“โพธิสตุโต สุทธกัตตทานิ อาหะฏ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก ปจัม วิเสสณะของ
คาถ์ฏ อุตฺตกัมมะใน อาห

‘ตฺวํ สุทธกัตตทานิ อสิฏ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก ตินฺนปริฆาสํ
อุตฺตกัมมะใน ภูตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน สัพพโฆฏฏ วิกิต-
กัตตทานิ อสิ, จศัพพ สัมปิณฺณตฺถะ ตฺวํ สุทธกัตตทานิ อสิฏ
อาชยาตบถกัตตฺวาจาก อาจามกฺกฺกํ อุตฺตกัมมะใน ภูตฺวาฏ
ปุพพกาลกิริยาใน สัพพโฆฏฏ วิกิตกัตตทานิ อสิ, เอตัม วิเสสณะ
ของ ตินฺนปริฆาสอาจามกฺกฺกํ สุทธกัตตทานิ อาสิฏ
อาชยาตบถกัตตฺวาจาก เต สามีสัมพันธะใน โภชนะฏ วิกิต-
กัตตทานิ อาสิ, ตฺวํ สุทธกัตตทานิ ภูตฺขสิฏ อาชยาตบถ
กัตตฺวาจาก กสฺมา เหตุใน ภูตฺขสิ อิทานิ กาลสํตตฺตมิใน ภูตฺขสิ
เอตัม วิเสสณะของ โภชนะฏ อุตฺตกัมมะใน ภูตฺขสิ นศัพพ
ปฏฺฐิเสธะใน ภูตฺขสิ’ อิติศัพพ สฺรูปะใน ปจัม คาถ์,

“สินฺธุวโปตโก สุทธกัตตทานิ อภาสิฏ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก อิตฺธา กิตฺติ
อิมาย กิตฺติ วิเสสณะของ คาถ์ฏ อุตฺตกัมมะใน อภาสิ

‘ชนา สุทธกัตตทานิ ชานนฺติฏ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก ยตฺถ
วิเสสณะของ จาเนฏ วิสยาธาระใน ชานนฺติ โปสํ อุตฺตกัมมะใน
ชานนฺติ นศัพพ ปฏฺฐิเสธะใน ชานนฺติ ชาติยา กิตฺติ วินยเณ
กิตฺติ ตติยาวิเสสณะใน ชานนฺติ วาศัพพ ปทวิกัปปตฺถะเข้ากับ
ชาติยาและวินยเณ, มหาพฺรหฺเม อาลปนะ อปิตัพพอเปกชตฺถะ
เข้ากับ อาจามกฺกฺกํ สุทธกัตตทานิ โหติฏ อาชยาตบถ
กัตตฺวาจาก พหุ วิกิตกัตตทานิ โหติ ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนฏ
วิสยาธาระใน โหติ, จ โข นิปาตสมฺมุหะ ตฺวํ สุทธกัตตทานิ
ปชานาสิฏ อาชยาตบถกัตตฺวาจาก มํ อุตฺตกัมมะใน ปชานาสิ

‘ยาทีโส ก็ดี อัย ก็ดี วิเสสณะของ หโยๆ ลิงคัตถะ, ตาทีโส
 วิเสสณะของ หโยๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 อุตฺโตโม วิกติกัตตาใน โหติ’ อิตติศัพท์ อาการะใน ปชานาสี,
 อหิ สุทธกัตตาใน ภกฺขามิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ชานนุโต
 อัปภันตรกิริยาของ อหิ ชาน วิเสสณะของ ตัๆ อุตฺตตกัมมะ
 ใน อาคมมๆ ปุพพกาลกิริยาใน ภกฺขามิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน
 ภกฺขามิ เต สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาราระใน ภกฺขามิ
 กุณฺทกํ อุตฺตตกัมมะใน ภกฺขามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน สรุปะใน
 อิตรา อีมา คาคา” อิตติศัพท์ สรุปะใน อิมิ กุณฺทกสิณฺธว-
 โปตกชาตกั

อิมิ วิเสสณะของ กุณฺทกสิณฺธวโปตกชาตกัๆ การิตกัมมะใน วิตฺถาเรตฺวาๆ สมาน-
 กาลกิริยาใน กเถสิ อิตติศัพท์ สમાปนะ ะ

.....

ปุณฺณทาสีวตฺถุ ะ

ปุณฺณทาสีวตฺถุ (นิฏฺฐิต)

ปุณฺณทาสีวตฺถุ อ.เรื่องแห่งนางทาสีชื่อว่าปุณฺณา (นิฏฺฐิต) จบแล้ว ะ

ปุณฺณทาสีวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตๆ กิตฺตบทกัตตุวจาก ะ

จบเรื่องเจ้าปุณฺณทาสี

—————❖—————

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

ปทุมทาสีวตถุ

เป็นนญัฐิปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุณณา จ ส่า ทาสี จาติ ปุณณทาสี. (ปุณณา + ทาสี) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

ปุณณา จ อ.ชื่อว่าปุณณาด้วย ส่า อ.ปุนณานั้น ทาสี จ เป็นนางทาสีด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปุณณทาสี ชื่อว่าปุณณทาสี. (นางทาสีชื่อว่าปุณณา, นางปุณณทาสี)

๒. ปุณณทาสียา วตถุ ปุณณทาสีวตถุ. (ปุณณทาสี + วตถุ) นญัฐิปุริสสมาส
วตถุ อ.เรื่อง ปุณณทาสียา แห่งนางทาสีชื่อว่าปุณณา ปุณณทาสีวตถุ ชื่อว่าปุณณทาสี-
วตถุ. (เรื่องนางทาสีชื่อว่าปุณณา, เรื่องนางปุณณทาสี)

เอกทิวโส

เป็นอสมาทหิตุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส
ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

โกฏฏนตถาย

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกฏฏนสส อตถาย โกฏฏนตถาย. (โกฏฏน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ โกฏฏนสส แก่การซ่อม โกฏฏนตถาย ชื่อว่าโกฏฏนตถ. (ประโยชน์แก่
การซ่อม)

วิสสมนตถาย

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสสมนสส อตถาย วิสสมนตถาย. (วิสสมน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ วิสสมนสส แก่การพักผ่อน วิสสมนตถาย ชื่อว่าวิสสมนตถ. (ประโยชน์
แก่การพักผ่อน)

เสทตินุตฺ, คตฺ

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะห์ว่า

เสเทน ตินุตฺ เสทตินุตฺ, คตฺ. (เสท + ตินุต)

(คตฺ) อ.ตัว ตินุตฺ อันชุ่มแล้ว เสเทน ด้วยเหื่อ เสทตินุตฺ ชื่อว่าเสทตินุต (อันชุ่มด้วยเหื่อ), ได้แก่ตัว.

เสนาสนปณฺญาปโก, ทพฺโพ มลฺลปฺตุโต

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส, กิตฺตสฺมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ มิวีเคราะห์ว่า

เสนาสนํ ปณฺญาเปตฺติ เสนาสนปณฺญาปโก, ทพฺโพ มลฺลปฺตุโต. (เสนาสนสทฺทูปปท + ป + ฅป นิกฺขิปปเน ในการไล่เข้าไป + ฅนุปฺจจฺย)

(โย ทพฺโพ มลฺลปฺตุโต) อ.พระทพฺพมัลลบุตรโต ปณฺญาเปติ ย่อมแต่งตั้ง เสนาสนํ ซึ่ง เสนาสนํ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ทพฺโพ มลฺลปฺตุโต) อ.พระทพฺพมัลลบุตรนั้น เสนาสนปณฺญาปโก ชื่อว่าเสนาสนปณฺญาปโก (ผู้แต่งตั้งเสนาสนํ), ได้แก่พระทพฺพมัลลบุตร.

มคฺคเทสฺนตฺถาย

เป็นจตุตถิตปฺปรีสฺสมาส โดยมีจณฺฐิตปฺปรีสฺสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. มคฺคสฺส เทสํ มคฺคเทสํ. (มคฺค + เทสํ) จณฺฐิตปฺปรีสฺสมาส

เทสํ อ.การแสดง มคฺคสฺส ซึ่งหนทาง มคฺคเทสํ ชื่อว่ามคฺคเทส. (การแสดงหนทาง)

๒. มคฺคเทสฺนสฺส อตฺถาย มคฺคเทสฺนตฺถาย. (มคฺคเทสํ + อตฺถ) จตุตถิตปฺปรีสฺสมาส

อตฺถาย เพื่อประโยชน์ มคฺคเทสฺนสฺส แก่การแสดงซึ่งหนทาง มคฺคเทสฺนตฺถาย ชื่อว่ามคฺค-เทสฺนตฺถ. (ประโยชน์แก่การแสดงหนทาง)

อผาสฺกํ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะห์ว่า

น ผาสฺกํ อผาสฺกํ. (น + ผาสฺก)

ผาสฺกํ อ.ความผาสฺก น หามิได้ อผาสฺกํ ชื่อว่าอผาสฺก. (ความไม่ผาสฺก)

ทิมชาติโก, สดโต

เป็นทวีปทมิฬนาถิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิมสฺส ชาติ ยสฺสาติ ทิมชาติโก, สดโต. (ทิม + ชาติ)

ชาติ อ.ชาติ ทิมสฺส (สตุตสฺส) แห่งลัตว์ยาว ยสฺส (สตุตสฺส) แห่งลัตว์ไค (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โล สดโต) อ.ลัตว์นั้น ทิมชาติโก ชื่อว่าทิมชาติ (ตัวมีชาติแห่งลัตว์ยาว), ได้แก่ลัตว์.

หตุถล

เป็นทมิฬนาถิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตุถลฺล ลฺ หตุถล. (หตุถ + ล)

ล อ.พื้น หตุถลฺล แห่งฝ่ามือ หตุถล ชื่อว่าหตุถล. (พื้นฝ่ามือ)

ติดมคโค

เป็นทมิฬนาถิกรณพหุพีทิสมาส, มัชฌิมะ โลปะ ลบ คมนคัพท มีวิเคราะห์ว่า

ติดํ คมนํ มคโค ติดมคโค. (ติด + คมน + มค)

มคโค อ.หนทาง คมน เป็นที่ไป ติดํ สู่น้ำ ติดมคโค ชื่อว่าติดมคค. (หนทางเป็นที่ไป สู่น้ำ)

ติดตถามิขี, ทาสี

เป็นทมิฬนาถิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติดตถลฺล อมิขี ติดตถามิขี, ทาสี. (ติด + อมิขี)

(ทาสี) อ.นางทาสี อมิขี ผู้มีหน้าเฉพาะ ติดตถลฺล ต่อหน้า ติดตถามิขี ชื่อว่าติดตถามิขี (ผู้มีหน้าเฉพาะต่อหน้า, มุ่งหน้าต่อหน้า), ได้แก่นางทาสี.

สมมุขิภูโต, สดถา

เป็นวิเศษนุตรบพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมมุขํ อสฺส อติตติ สมมุขี, สดถา. (สมมุข + อัสสจฺย) อัสสจฺยอติตติ

สมมุขํ อ.หน้าพร้อม อสฺส (สตุตฺส) แห่งพระศาสดานั้น อติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น

(โส สัตถา) อ.พระศาสดานั้น สมนุชชี ชื่อว่าสมนุชชี (มีหน้าพร้อม), ได้แก่พระศาสดา.

๒. สมนุชชี ภูโต สมนุชชีภูโต, สัตถา. (สมนุชชี + ภูโต) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส
 สมนุชชี อ.ผู้มีหน้าพร้อม ภูโต เป็นแล้ว สมนุชชีภูโต ชื่อว่าสมนุชชีภูโต (ผู้มีหน้าพร้อมเป็นแล้ว),
 ได้แก่พระศาสดา.

มหาราชทตติโย, ปตโต

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหาราญญา ทตติโย มหาราชทตติโย, ปตโต. (มหาราช + ทตติโย)

(ปตโต) อ.บาตร มหาราญญา อันท้าวมหาราช ทตติโย ถวายแล้ว มหาราชทตติโย ชื่อว่า
 มหาราชทตติโย (อันท้าวมหาราชถวายแล้ว), ได้แก่บาตร.

ปญจปติฏฺฐิตโต

เป็นทติยาตปปริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลป องคคัพพท มีวิเคราะห์ว่า

ปญจ องคานิ ปติฏฺฐิตโต ปญจปติฏฺฐิตโต. (ปญจ + องค + ปติฏฺฐิต)

ปติฏฺฐิตโต อ.อันตั้งไว้เฉพาะ องคานิ ซึ่งองค์ ท. ปญจ ท้า ปญจปติฏฺฐิตโต ชื่อว่าปญจป-
 ปติฏฺฐิต. (อันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ ๕, เบญจางคประดิษฐ์)

ทิกฺขจธมฺโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิกฺขโจ จ โส ธมฺโม จาติ ทิกฺขจธมฺโม. (ทิกฺข + ธมฺม)

ทิกฺขโจ จ อ.อันสัตว์เห็นแล้วด้วย โส อ.อันสัตว์เห็นแล้วนั้น ธมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น ทิกฺขจธมฺโม ชื่อว่าทิกฺขจธมฺม. (ธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว, ขาดนี้)

ปณฺธิโกชนํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณฺธิณญ ตํ โภชนญจาติ ปณฺธิโกชนํ. (ปณฺธิ + โภชน)

ปณฺธิ จ อ.อันประณีตด้วย ตํ อ.อันประณีตนั้น โภชน จ เป็นโภชนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ปณฺธิโกชนํ ชื่อว่าปณฺธิโกชน. (โภชนะอันประณีต)

จิตตวโร

เป็นบัญญัติปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิตตสฺส วโร จิตตวโร. (จิตต + วร)

วโร อ.วาระ จิตตสฺส แห่งจิต จิตตวโร ชื่อว่าจิตตวโร. (วาระแห่งจิต)

นิสัทนากาโร

เป็นอวธานบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิสัทนเมว อากาโร นิสัทนากาโร. (นิสัทน + อาการ)

นิสัทน เอว อ.อันนั้นนั้นเทียว อากาโร เป็นอาการ นิสัทนากาโร ชื่อว่านิสัทนาการ. (อาการคืออันนั้น)

พหินคร

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นคฺรสฺส พหิ พหินคร. (พหิ + นคร)

พหิ ในภายนอก นคฺรสฺส แห่งเมือง พหินคร ชื่อว่าพหินคร. (ภายนอกเมือง)

ภตตกิจจ

เป็นนตติยาตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ)

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตฺร ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

สกลจกกวาฬคพโม

เป็นบัญญัติปรัสนมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สกลญจ ตํ จกกวาฬญจติ สกลจกกวาฬ. (สกล + จกกวาฬ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น จกกวาฬ จ เป็นจักรวาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลจกกวาฬ ชื่อว่าสกลจกกวาฬ. (จักรวาลทั้งสิ้น)

๒. สกสจกุกวฬสฺส คพฺโม สกสจกุกวฬคพฺโม. (สกสจกุกวฬ + คพฺม) จักฺขิตฺตปฺปรีสฺสมาส
คพฺโม อ.หฺอง สกสจกุกวฬสฺส แห่งจักรวาลทั้งล้น สกสจกุกวฬคพฺโม ชื่อว่าสกส-
จกุกวฬคพฺม. (หฺองแห่งจักรวาลทั้งล้น)

เทวมนุสฺสา

เป็นอิติตรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เทวา จ มนุสฺสา จ เทวมนุสฺสา. (เทว + มนุสฺส)

เทวา จ อ.เทวดา ท. ด้วย มนุสฺสา จ อ.มนุษย์ ท. ด้วย เทวมนุสฺสา ชื่อว่าเทวมนุสฺส.
(เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย)

มรฺตูปภฺน

เป็นจักฺขิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มรฺตูลฺ ปภฺน มรฺตูปภฺน. (มรฺ + ปภฺ)

ปภฺน อ.รวง มรฺตูลฺ แห่งฝ้ง มรฺตูปภฺน ชื่อว่ามรฺตูปภฺน. (รวงฝ้ง)

ภตตกิจจาวสานํ

เป็นจักฺขิตฺตปฺปรีสฺสมาส โดยมีตติยาตฺปฺปรีสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ภตฺเตน กิจจํ ภตตกิจจํ. (ภตฺ + กิจจ) ตติยาตฺปฺปรีสฺสมาส

กิจจํ อ.กิจ ภตฺเตน ด้วยภตฺร ภตตกิจจํ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

๒. ภตตกิจจสฺส อวสานํ ภตตกิจจาวสานํ. (ภตตกิจจ + อวสาน) จักฺขิตฺตปฺปรีสฺสมาส

อวสานํ อ.กาลเป็นที่ล้นสุดลง ภตตกิจจสฺส แห่งกิจด้วยภตฺร ภตตกิจจาวสานํ ชื่อว่า
ภตตกิจจาวสาน. (กาลเป็นที่ล้นสุดลงแห่งกิจด้วยภตฺร, เวลาจบภตฺรกิจ)

ภตตกิจจโ, สตฺถา

เป็นตติยาทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพฬิหฺสมาส โดยมีตติยาตฺปฺปรีสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ภตฺเตน กิจจํ ภตตกิจจํ. (ภตฺ + กิจจ) ตติยาตฺปฺปรีสฺสมาส

กิจจํ อ.กิจ ภตฺเตน ด้วยภตฺร ภตตกิจจํ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

๒. กตํ ภตฺตกิจฺจํ เยน โส กตภตฺตกิจฺโจ, สฺตถา. (กต + ภตฺตกิจฺจ) ตติยาวิพ-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาลํ

ภตฺตกิจฺจํ อ.กิจด้วยภัตถร เยน (สฺตถารา) อันพระศาสดาใด กตํ ทรงกระทำแล้ว โส
(สฺตถา) อ.พระศาสดานั้น กตภตฺตกิจฺโจ ชื่อว่ากตภตฺตกิจจ (ผู้มีกิจด้วยภัตถรอันทรงทำแล้ว), ได้แก่พระ
ศาสดา.

ทุกฺขุปททโว

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสฺมาลํ มีวิเคราะห์ว่า
ทุกฺขเมว อุปททโว ทุกฺขุปททโว. (ทุกฺข + อุปททว)
ทุกฺโข เอว อ.ทุกฺขนั้นเทียว อุปททโว เป็นอุปททวะ ทุกฺขุปททโว ชื่อว่าทุกฺขุปททว. (อุปททวะคือ
ทุกฺข)

ชาคริยํ

เป็นภาวตฺถิตี มีวิเคราะห์ว่า
ชาครสฺส ภาวโว ชาคริยํ. (ชาคร + ฌยปัจจย)
ภาวโว อ.ความเป็น ชาครสฺส (ปุคฺคสฺส) แห่งบุคคลผู้ตื่น ชาคริยํ ชื่อว่าชาคริย. (ความเป็นผู้
ตื่น)

อนฺยุตฺตตา

เป็นภาวตฺถิตี มีวิเคราะห์ว่า
อนฺยุตฺตสฺส ภาวโว อนฺยุตฺตตา. (อนฺยุตฺต + ตาปัจจย)
ภาวโว อ.ความเป็น อนฺยุตฺตสฺส (อตุตฺตโน) แห่งตน ผู้ตามประกอบแล้ว อนฺยุตฺตตา ชื่อว่าอนฺยุตฺตตา.
(ความที่ตนเป็นผู้ตามประกอบแล้ว)

อโหฺรตฺตานุสฺสิกฺขิโน, ปุคฺคลา

เป็นสํตฺตมิตฺตปุริสสฺมาลํ โดยมีสํมาหารทวันทสฺมาลํอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อหฺมฺจ รตฺติ จ อโหฺรตฺตํ. (อห + รตฺติ) สํมาหารทวันทสฺมาลํ

อหิ จ อ.กลางวันด้วย รตติ จ อ.กลางคืนด้วย อโหรรตติ ชื่อว่าอโหรรตติ. (กลางวันและกลางคืน)

๒. อโหรรตเต อหฺลิกฺขิตุํ สิลํ เยสํนติ อโหรรตตานุสฺสิกฺขิโน, ปุคฺคฺลา. (อโหรรต + อหฺ + ลิกฺข วิชฺโชปาทาเน ในการถือเอาซึ่งวิชา + ณีปัจจย) สัตตมัตตปฺปรีสฺสํมาส, กิตฺตํตสํมาส, สํมาสฺรูป, ตัสสํสํสาธนะ

อหฺลิกฺขิตุํ อ.อันตามศึกษา อโหรรตเต ในกลางวันและกลางคืน สิลํ เป็นปกติ เยสํ (ปุคฺคฺลานํ) แห่งบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น อโหรรตตานุสฺสิกฺขิโน ชื่อว่าอโหรรตตานุสฺสิกฺขิ (ผู้มีอันตามศึกษาในกลางวันและกลางคืนเป็นปกติ), ได้แก่บุคคลทั้งหลาย.

นิพพานขุณฺณสาธยา, ปุคฺคฺลา

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพพิทสํมาส มิวีเคราะห์ว่า

นิพพานะ อขุณฺณสาธโย เยสํนติ นิพพานขุณฺณสาธยา, ปุคฺคฺลา. (นิพพาน + อขุณฺณสาธ)

อขุณฺณสาธโย อ.อภัยอาศัย นิพพานะ ในพระนิพพาน เยสํ (ปุคฺคฺลานํ) แห่งบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น นิพพานขุณฺณสาธยา ชื่อว่านิพพานขุณฺณสาธย (ผู้มีอภัยอาศัยในพระนิพพาน), ได้แก่บุคคลทั้งหลาย.

นตฺธิภาโว

เป็นภวิสฺฐิตตปฺปรีสฺสํมาส มิวีเคราะห์ว่า

นตฺธิ ภาโว นตฺธิภาโว. (นตฺธิ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น นตฺธิ (อาสวํ) แห่งอาสวะ ท. ไม่มี นตฺธิภาโว ชื่อว่านตฺธิภาว. (ความไม่มี)

เทสนาวสานํ

เป็นภวิสฺฐิตตปฺปรีสฺสํมาส มิวีเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

ยถาจิตา, ปุณณนา

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยถา จิตา ยถาจิตา, ปุณณนา. (ยถา + จิตา)

(ปุณณนา) อ.นางปุณณนา จิตา ยืนแล้ว ยถา อย่างไร ยถาจิตา ชื่อว่ายถาจิตา (ผู้ยืนแล้ว
อย่างไร), ได้แก่นางปุณณนา.

สมุปตตปริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมุปตตา จ ส่า ปริสา จาติ สมุปตตปริสา. (สมุปตตา + ปริสา)

สมุปตตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ส่า อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สมุปตตปริสา ชื่อว่าสมุปตตปริสา. (บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว)

สาตติกา

เป็นสหบุพพบทพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตฺโต อสฺสํ อตฺตติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺต + อิก) อัสนัตถิตฺตติ

อตฺโต อ. ประโยชน์ อสฺสํ (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า
วาจา) อ. วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สทฺ อตฺติกาย ยถา วตฺตติติ สาตฺติกา, เทสนา. (สท + อตฺติกา) สทบุพพบทพหุพีหิ-
สมาส

ยถา (เทสนา) อ. เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตฺติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา
อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า เทสนา) อ. เทศนานั้น สาตฺติกา ชื่อว่าสาตฺติกา (อันเป็นไปกับ
ด้วยวาจาอันมีประโยชน์), ได้แก่เทศนา.

กฤษฏกของคารปว

เป็นสมาทานทวนทสมาส โดยมีติยาตปฺริสสมาสและสัจตมิตปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. กฤษฏเกณ กตํ ปวํ กฤษฏกปวํ. (กฤษฏก + ปว) ตติยาตปฺริสสมาส

ปฐ อ.ขณม (ปคฺคเลน) กตฺ อํนํนํบุคคลุท กรทํแล้ว กุณฺทเกณ ด้วยรํ กุณฺทกปฐ
ชื่อว่ากุณฺทกปฐ. (ขณมทํด้วยรํ)

๒. อังคาระ ปกํ ปฐ อังคารปฐ. (อังคาร + ปก + ปฐ) สัตตมิตฺตปฐสํมาส, มํชเณ-
โลปะ ลบ ปกคัพท

ปฐ อ.ขณม (ปคฺคเลน) ปกํ อํนํนํบุคคลุทปั้งแล้ว อังคาระ ที่ถ่านเพลิง อังคารปฐ
ชื่อว่าอังคารปฐ. (ขณมทํบุคคลุทปั้งที่ถ่านเพลิง)

๓. กุณฺทกปฐญจ อังคารปฐญจ กุณฺทกอังคารปฐ. (กุณฺทกปฐ + อังคารปฐ) สํมาทาทวณฺท-
สํมาส, ลบ ปฐคัพททึงเสียหนึ่งคัพท

กุณฺทกปฐ จ อ.ขณมอํนํบุคคลุทกรทํแล้วด้วยรํด้วย อังคารปฐ จ อ.ขณมอํนํบุคคลุทปั้ง
แล้วที่ถ่านเพลิงด้วย กุณฺทกอังคารปฐ ชื่อว่ากุณฺทกอังคารปฐ. (ขณมทํบุคคลุทด้วยรํและปั้งที่ถ่านเพลิง)

ภตตกิจจ

เป็นตติยาตฺตปฐสํมาส มีวิเคราะทว่า

ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ)

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตฺร กตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

ทุกกร, กมม

เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะทว่า

ทุกฺเคน กรียตติ ทุกกร, กมม. (ท + กร กรเณ ในการกรทํ + ขปัจจย)

(ยํ กมม) อ.กรรมใด (ปคฺคเลน) อํนํบุคคลุท กรียติ ย่อมกรทํ ทุกฺเคน โดยยาก อิติ เพราะ
เหตุณั (ตํ กมม) อ.กรรมณั ทุกกร ชื่อว่าทุกกร (อํนํบุคคลุทกรทํได้โดยยาก), ไตแก่กรรม.

ติณปริมาโส

เป็นวิเสสนุตรบทกัมมธารยสํมาส มีวิเคราะทว่า

ติณญจ ตํ ปริมาโส จาติ ติณปริมาโส. (ติณ + ปริมาส)

ติณ จ อ.หญ้าด้วย ตํ อ.หญ้านั ปริมาโส จ อํนํเป็นเตนด้วย อิติ เพราะเหตุณั ติณ-
ปริมาโส ชื่อว่าติณปริมาส. (หญ้าอํนํเป็นเตน)

อาจามกฤษทกั

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจาโม จ กฤษทโก จ อาจามกฤษทกั. (อาจาม + กฤษทก)

อาจาโม จ อ.ข้าวตั้งด้วย กฤษทโก จ อ.ร่ำด้วย อาจามกฤษทกั ชื่อว่าอาจามกฤษทก. (ข้าวตั้งและร่ำ)

หยุตตโม

เป็นวิเสสนุตตบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หโย จ โส อุตตโม จาติ หยุตตโม. (หโย + อุตตม)

หโย จ อ.ม้ำด้วย โส อ.มำนั่น อุตตโม จ เป็นสัตว์สูงสุดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น หยุตตโม ชื่อว่าหยุตตม. (ม้ำสูงสุด)

๓/. อตุลอุปาสกวัตถุ [๑๓/๙]

อตุลอุปาสกวัตถุ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

อตุลอุปาสกวัตถุ อ.เรื่องแห่งอุปาสกชื่อว่าอตุล
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

อตุลอุปาสกวัตถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนนิกิตกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๓/. เรื่องอตุลอุปาสก

๑. “ไปราณเมตฺตนิ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต อตุลนฺนาม อุปาสกํ
อารพฺภา กเถสิ ฯ

สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต อตุลํ นาม อุปาสกํ อารพฺภา “ไปราณเมตฺตนิ อิมํ ฌมฺมเทสนํ
กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เชตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเชตวัน
อารพฺภา ทรงปรารภ อุปาสกํ ซึ่งอุปาสก อตุลํ นาม ชื่อว่าอตุล กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ
ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “ไปราณเมตฺตนิ ว่า “ไปราณเมตฺ” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อทรงประทับในพระเชตวัน ทรงปรารภอุปาสกชื่อว่าอตุล ตรัสพระ
ธรรมเทศนาคือว่า “ไปราณเมตฺ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตฺถกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “ไปราณเมตฺ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์
อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เชตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา นามศัพท์ สัญญาโชตกะ
เข้ากับ อตุลํฯ วิเสสนะของ อุปาสกํฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภาฯ สมานกาลกิริยาใน
กเถสิ ฯ

.....
.....

๒. โส หิ สาวตถิวาสี อุปาสโก ปญจสตอุปาสกปริวารโ เอกทิวสํ เต อุปาสเก อาทาย ฌมมสฺสวณฺตถาย วิหารํ คนฺตฺวา เรวตตฺเถรสฺส สนฺติเก ฌมมํ โสตุกาโม หุตฺวา เรวตตฺเถรํ วณฺทิตฺวา นิสิตฺติ ฯ

โส หิ สาวตถิวาสี อุปาสโก ปญจสตอุปาสกปริวารโ (หุตฺวา) เอกทิวสํ เต อุปาสเก อาทาย ฌมมสฺสวณฺตถาย วิหารํ คนฺตฺวา เรวตตฺเถรสฺส สนฺติเก ฌมมํ โสตุกาโม หุตฺวา เรวตตฺเถรํ วณฺทิตฺวา นิสิตฺติ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร อุปาสโก อ.อุปาสก สาวตถิวาสี ผู้อยู่ในเมืองสาวตถิโดยปกติ โส นั้น ปญจสตอุปาสกปริวารโ เป็นผู้มีอุปาสกมีร้อยห้าเป็นประมาณเป็นปริวาร (หุตฺวา) เป็น อาทาย พาเอาแล้ว เต อุปาสเก ซึ่งอุปาสก ท. เหล่านั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ฌมมสฺสวณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การฟังซึ่งธรรม โสตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันฟัง ฌมมํ ซึ่งธรรม สนฺติเก ในสำนัก เรวตตฺเถรสฺส ของพระเรวตะผู้เถระ หุตฺวา เป็นแล้ว วณฺทิตฺวา ไหว้แล้ว เรวตตฺเถรํ ซึ่งพระเรวตะผู้เถระ นิสิตฺติ นั่งแล้ว ฯ

ความพิสดารว่า อุปาสกชาวเมืองสาวตถิคนหนึ่ง มีอุปาสกประมาณ ๕๐๐ คนเป็นปริวาร ในวันหนึ่ง พาเอาอุปาสกเหล่านั้นไปสู่วิหารเพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม เป็นผู้ประสงค์เพื่อจะฟังธรรมในสำนักของพระเรวตะเถระ ไหว้พระเรวตะเถระแล้ว จึงนั่ง

หิศัพท์ วิตถารชิตกะ โส ก็ดี สาวตถิวาสี ก็ดี วิเสสนะของ อุปาสโกๆ สุธกัตตาใน นิสิตฺติๆ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ปญจสตอุปาสกปริวารโ วิกติกัตตาใน หุตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อาทาย เอกทิวสํ หุตฺยากลสัตตมึใน อาทาย เต วิเสสนะของ อุปาสเกๆ อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ฌมมสฺสวณฺตถาย สัมปทานใน คนฺตฺวา วิหารํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา เรวตตฺเถรสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน โสตุกาโม ฌมมํ อวุตตกัมมะใน โสตุกาโมๆ วิกติกัตตาใน หุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วณฺทิตฺวา เรวตตฺเถรํ อวุตตกัมมะใน วณฺทิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสิตฺติ ฯ

๓. โส ปนายสฺมา ปฏิสลฺลนารโม สีโห วีย เอกจาโร; ตสฺมา เตน สทฺธิ น กิณฺจิกเถสิ ฯ

โส ปน อายสฺมา (เรวตตเถโร) ปฏิสลฺลานารามो สีโห วิย เอกจาโร (โหติ); ตสฺมา (เถโร) เตน (อุปาสเกน) สหฺวํ น กิณฺจ (วจนฺ) กเถสิ ฯ

ปน ก็ โส อายสฺมา (เรวตตเถโร) อ.พระเรวตเถระ ผู้มีอายุนั้น ปฏิสลฺลานารามो เป็นผู้มีคุณหลักธำเนนเป็นที่ยินดี เอกจาโร เป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว สีโห วิย รวากะ อ.ราชสีห์ (โหติ) ย่อมเป็น; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (เถโร) อ.พระเถระ น กเถสิ ไม่กล่าวแล้ว กิณฺจ (วจนฺ) ซึ่งคำอะไรๆ สหฺวํ กับ เตน (อุปาสเกน) ด้วยอุบาสกนั้น ฯ

ก็พระเรวตเถระผู้มีอายุนั้น เป็นผู้มีคุณดีในการหลักธำเนน เป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว คุราชสีห์, เพราะฉะนั้น พระเถระ จึงไม่กล่าวคำอะไรๆ กับอุบาสกนั้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโชคตะ โส ก็ดี อายสฺมา ก็ดี วิสฺสเนของ เรวตตเถโรฯ สหฺวํกตฺตา ใน โหติฯ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก ปฏิสลฺลานารามो ก็ดี เอกจาโร ก็ดี วิกตฺกตฺตาใน โหติ สีโห อุปมาลึงคตฺตะ วิยศัพท์ อุปมาโชคตะเข้ากับ สีโห, ตสฺมา เหตุวตฺตะ เถโร สหฺวํกตฺตาใน กเถสิฯ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก เตน วิสฺสเนของ อุปาสเกนฯ สหฺวํกตฺตฺติยาเข้ากับ สหฺวํฯ กิริยาสมวายะใน กเถสิ นศัพท์ ปฏิสฺสเนใน กเถสิ กิณฺจ วิสฺสเนของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๔. โส “อโย เถโร น กิณฺจ กเถสิ”ติ กุทฺโธ อญฺญาย สารีปุตฺตเถรสฺส สนฺติโก คนฺตฺวา เอกมนฺตํ จิโต, เถเรน “เกนตฺเถน อาคตฺตฺตา”ติ วุตฺเต, “ภนฺเต อหํ อิมเ อปาสเก อาทาย ฆมฺมสฺสวณฺตฺถาย เรวตตเถโร อุปสงฺกมํ, ตสฺส เม เถโร น กิณฺจ กเถสิ, โสหํ ตสฺส กุชฺฌิตฺวา อิธาคโต; ฆมฺมํ เม กเถถา”ติ อาห ฯ

โส (อุปาสโก) “อโย เถโร น กิณฺจ (วจนฺ) กเถสิ”ติ กุทฺโธ อญฺญาย สารีปุตฺตเถรสฺส สนฺติโก คนฺตฺวา เอกมนฺตํ จิโต, เถเรน “(ตุมฺเห) เกน อตฺเถน อาคตฺตา อตฺถา”ติ (วจนเ) วุตฺเต, “ภนฺเต อหํ อิมเ อปาสเก อาทาย ฆมฺมสฺสวณฺตฺถาย เรวตตเถโร อุปสงฺกมํ, ตสฺส เม เถโร น กิณฺจ (วจนฺ) กเถสิ, โส อหํ ตสฺส (เถรสฺส) กุชฺฌิตฺวา อิธ (จาเน) อาคโต (อมฺหิ; ตุมฺเห) ฆมฺมํ เม กเถถา”ติ อาห ฯ

โส (อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น กุทฺโธ โกรธแล้ว อิติ ว่า “อโย เถโร อ.พระเถระนั้น น กเถสิ ไม่กล่าวแล้ว กิณฺจ (วจนฺ) ซึ่งคำอะไรๆ” อิติ ดังนี้ อญฺญาย ลุกขึ้นแล้ว

คนุตวา ไปแล้ว สหุติกั สู้สำนัก สารีปุตตตเถรสุส ของพระสารีบุตรผู้เถระ จิโต ยืนแล้ว เอกมณฺห์ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง, (วจนฺ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว เกณ อตฺเถน ด้วยประโยชน์อะไร อตฺถ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ เถเรน อันพระเถระ วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหํ อ.กระผม อาทาย พาเอาแล้ว อิเม อุปาสเก ซึ่งอุบาสก ท. เหล่านี้ อุปสงฺกมึ เข้าไปหาแล้ว เรวตตเถร ซึ่งพระเรวตะผู้เถระ ฌมฺมสุสฺวนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม, เถโร อ.พระเถระ น กเถสิ ไม่กล่าวแล้ว กิณฺจ (วจนฺ) ซึ่งคำอะไรๆ ตสฺส เม แก่กระผมนั้น, โส อหํ อ.กระผม นั้น กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว ตสฺส (เถรสุส) ต่อพระเถระนั้น อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อิทฺ (จาเน) ในที่นี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น; (ตุมฺเห) อ.ท่าน กเถถ ของงกล่าว ฌมฺม ซึ่งธรรม เม แก่กระผม” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสกนั้น โกรธว่า “พระเถระนี้ ไม่กล่าวคำอะไรๆ เลย” ดังนี้ ลุกขึ้นแล้ว ไปสู่สำนัก ของพระสารีบุตรเถระ ยืนแล้ว ณ ที่สมควร, เมื่อพระเถระกล่าวว่า “พวกท่านเป็นผู้มาแล้ว ด้วยประโยชน์อะไร?”, ก็กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมพาอุบาสกเหล่านี้ เข้าไปหาพระเรวตะเถระ เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม, พระเถระไม่กล่าวคำอะไรๆ แก่ กระผมเลย, กระผม นั้น จึงโกรธต่อพระเถระนั้น เป็นผู้มาแล้วในที่นี้, ขอท่านจงกล่าว ธรรมแก่กระผมเถิด”

โส วิเสสฺนะของ อุปาสโกฯ สุตฺรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก “อัย วิเสสฺนะ ของ เถโรฯ สุตฺรกัถตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก นศฺพทฺ ปรุฏีเสธะใน กเถสิ กิณฺจ วิเสสฺนะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ” อิติศัพทฺ อากาเรใน กุทฺโธฯ วิเสสฺนะ ของ อุปาสโก อุฏฺฐาย ปุพฺพกาลกิริยาใน คนุตฺวา สารีปุตตตเถรสุส สามีสัมพันธะใน สหุติกัฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน คนุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จิโต เอกมณฺห์ วิสยาธาระ ใน จิโตฯ วิเสสฺนะของ อุปาสโก, เถเรน อนภินิหิตกัถตาใน วุตฺเต “ตุมฺเห สุตฺรกัถตาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก เกณ วิเสสฺนะของ อตฺเถนฯ ตติยาวิเสสฺนะใน อาคตาฯ วิกิตกัถตาใน อตฺถ” อิติศัพทฺ สรุปะใน วจนฺฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา, “ภนฺเต อาลปนะ อหํ สุตฺรกัถตาใน อุปสงฺกมึฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก อิเม วิเสสฺนะของ อุปาสเกฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน อุปสงฺกมึ ฌมฺมสุสฺวนตฺถาย

สัมปทานใน อุปสงกมฺมี เรวตตเถรํ อุตุตถกัมมะใน อุปสงกมฺมี, เถโร สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ เมฯ สัมปทานใน กเถสิ นคฺคัพทฺ ปฏิเสระใน กเถสิ กิณฺจ วิเสสณะของ วจฺนํฯ อุตุตถกัมมะใน กเถสิ, โส วิเสสณะของ อหํฯ สุทธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ เถรสฺสฯ สัมปทานใน กุชฺฌิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคโธ อิทฺ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อาคโธฯ วิกิตกัตตาใน อมฺหิ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน กเถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ฐมฺมํ อุตุตถกัมมะใน กเถ เม สัมปทานใน กเถฯ อิตฺคัพทฺ อาการะใน อาห ฯ

๕. อถ เถโร “เตนฺหิ อุปาสกา นิสิตฺถา”ติ วตฺวา พหุํ กตฺวา อภิธมฺมกถํ กเถสิ ฯ

อถ เถโร “เตนฺหิ (ตุมฺเห) อุปาสกา นิสิตฺถา”ติ วตฺวา พหุํ กตฺวา อภิธมฺมกถํ กเถสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสกา ดูก่อนอุบาสก ท. เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. นิสิตฺถ จงนั่งเถิด” อิติ ดังนี้ กเถสิ กล่าวแล้ว อภิธมฺมกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งพระอภิธรรม กตฺวา กระทำ พหุํ ให้มาก ฯ

ครั้งนั้น พระเถระกล่าวว่า “ดูก่อนอุบาสกทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงนั่งเถิด” ดังนี้แล้ว ก็กล่าวพระอภิธรรมกถาทำให้มาก

อถ กาลสัตตมฺมี เถโร สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อุปาสกา อาลปนะ เตนฺหิ อุโยชนัตถะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน นิสิตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก” อิตฺคัพทฺ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ พหุํ วิกิตกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะใน กเถสิ อภิธมฺมกถํ อุตุตถกัมมะใน กเถสิ ฯ

๖. อุปาสโกปิ “อภิธมฺมกถา นาม อติสฺสนฺหา อติสฺสุมา, เถโร พหุํ อภิธมฺมเมว กเถสิ, อมฺหากํ อิมินา โก อตฺโถ”ติ กุชฺฌิตฺวา ปริสํ อาทาย อานนฺตเถรสฺส สนฺติกํ อคมาสิ; เถเรนาปิ “กิ อุปาสกา”ติ วตฺเต, “ภนฺเต มยฺ ฐมฺมสฺสวณฺตถาย เรวตตเถรํ อุปสงกมฺมฺหา, ตสฺส สนฺติเก อาลาปสฺสลาปมตฺตํปี อลภิตฺวา กุทฺธา สาริปฺพุตฺตเถรสฺส สนฺติกํ อาคมมฺหา, โสปี โน อติสฺสนฺหํ พหุํ อภิธมฺมเมว กเถสิ, ‘อิมินา อมฺหากํ โก อตฺโถ’ติ เอตฺสสาปิ กุชฺฌิตฺวา อิธาคมมฺหา; กเถหิ โน ภนฺเต

ธมมกถนุติ ฯ

อุปาสโกปิ “อภิธมมกถา นาม อติสณฺหา อติสฺขุมา (โหติ), เถโร พหุ อภิธมฺม เอว กเถสิ, อมฺหากํ อิมินา (เถเรน) โก อตฺโถ”ติ กุชฺฌิตฺวา ปริสํ อาทาย อานนฺตตฺเถรสฺส สนฺติกํ อคมาสิ; เถเรนาปิ “กํ อุปาสกา”ติ (วจเน) วุตฺเต, “ภนฺเต มยํ ธมฺมสฺสวณฺตถาย เรวตตฺเถโร อุปสงฺกมิมฺหา, (มยํ) ตสฺส (เรวตตฺเถรสฺส) สนฺติเก อาลาปสฺสลาปมตฺตปิ (การณ) อลภิตฺวา กุทฺธา สาริปฺุตตฺเถรสฺส สนฺติกํ อากมิมฺหา, โสปิ (สาริปฺุตตฺเถโร) โน อติสณฺหํ พหุ อภิธมฺม เอว กเถสิ, (มยํ) ‘อิมินา (เถเรน) อมฺหากํ โก อตฺโถ’ติ เอตฺสสาปิ (สาริปฺุตตฺเถรสฺส) กุชฺฌิตฺวา อิธ (จาเน) อากมิมฺหา; (ตฺวํ) กเถहि โน ภนฺเต ธมฺมกถนุติ (อาห) ฯ

อุปาสโกปิ แม้ อ.อุปาสก กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว อิติ ว่า “อภิธมมกถา นาม ชื่อ อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งพระอภิธรรม อติสณฺหา เป็นธรรมอันละเอียดยิ่ง อติสฺขุมา เป็นธรรมอันสุขุมยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, เถโร อ.พระเถระ กเถสิ กล่าว แล้ว อภิธมฺม เอว ซึ่งพระอภิธรรมนั้นเกี่ยว พหุ มาก, โก อตฺโถ อ.ประโยชน์ อะไร อิมินา (เถเรน) ด้วยพระเถระนี้ อมฺหากํ แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ อาทาย พาเอาแล้ว ปริสํ ซึ่งบริษัท อคมาสิ ได้ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก อานนฺตตฺเถรสฺส ของพระอานนฺตผู้เถระ; (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก กํ อ.อะไร ?” อิติ ดังนี้ เถเรนาปิ แม้อันพระเถระ วุตฺเต กล่าวแล้ว, (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ.กระผม ท. อุปสงฺกมิมฺหา เข้าไปหาแล้ว เรวตตฺเถโร ซึ่งพระเรวตะผู้เถระ ธมฺมสฺสวณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การฟังซึ่งธรรม, (มยํ) อ.กระผม ท. อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว (การณ) ซึ่งเหตุ อาลาปสฺสลาปมตฺตปิ แม้สักว่าการเจรจาและการสนทนา สนฺติเก ในสำนัก ตสฺส (เรวตตฺเถรสฺส) ของพระเรวตะผู้เถระนั้น กุทฺธา โกรธแล้ว อากมิมฺหา มาแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สาริปฺุตตฺเถรสฺส ของพระสาริปฺุตฺรผู้เถระ, โสปิ (สาริปฺุตตฺเถโร) อ.พระสาริปฺุตฺร ผู้เถระเมื่อนั้น กเถสิ กล่าวแล้ว อภิธมฺม เอว ซึ่งพระอภิธรรมนั้นเกี่ยว พหุ มาก อติสณฺหํ อันละเอียดยิ่ง โน แก่กระผม ท., (มยํ) อ.กระผม ท. กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว เอตฺสสาปิ (สาริปฺุตตฺเถรสฺส) ต่อพระสาริปฺุตฺรผู้เถระเมื่อนั้น อิติ ว่า ‘โก อตฺโถ อ.ประโยชน์อะไร อิมินา (เถเรน) ด้วยพระเถระนี้ อมฺหากํ แก่เรา ท.’ อิติ ดังนี้ อากมิมฺหา มาแล้ว อิธ (จาเน) ในที่นี้; ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตฺวํ) อ.ท่าน

กเถหิ ขอจกกล่าว ฐมมกถิ์ ซึ่งธรรมกถา โน แก่กระผม ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้อุบาสกโกรธแล้วว่า “ชื่อว่าอภิธรรมกถา เป็นธรรมละเอียดยิ่ง เป็นธรรมสุขุมยิ่ง, พระเถระกล่าวพระอภิธรรมนั้นแหละมาก, ประโยชน์อะไรด้วยพระเถระนี้แก่พวกเรา” ดังนี้ พาเอาบริษัทได้ไปสู่สำนักของพระอานนทเถระ, แม้เมื่อพระเถระกล่าวว่า “ดูก่อน อุบาสกทั้งหลาย อะไร?”, ก็กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกกระผมเข้าไปหาพระ เรวตเถระ เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม, พวกกระผมไม่ได้เหตุแม้สักว่าการเจรจาและ สนทนาในสำนักของพระเรวตเถระนั้น โกรธแล้ว มาแล้วสู่สำนักของพระสารีบุตรเถระ, พระสารีบุตรเถระเมื่อนั้น กล่าวพระอภิธรรมนั้นแหละที่ละเอียดยิ่งมากแก่พวกกระผม, พวกกระผม โกรธต่อพระสารีบุตรเถระเมื่อนี้ว่า ‘ประโยชน์อะไรด้วยพระเถระนี้แก่พวกเรา’ ดังนี้ มาแล้วในที่นี้, ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงกล่าวธรรมกถาแก่พวกกระผมเถิด”

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ อุปาสโกๆ สุทธกัตตาใน อคมาสิ และ อาห อคมาสิ ก็ดี อาห ก็ดี อาชยาตบทกัตตุวจาก “นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ อภิธมมกถาๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อติสณหา ก็ดี อติสุขุม ก็ดี วิกตีกัตตาใน โหติ, เถโร สุทธกัตตาใน กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก พหุ วิเสสณะของ อภิธมม อเวศัพท อวธารณะเข้ากับ อภิธมมๆ อวุตตกัมมะใน กเถสิ, โก วิเสสณะของ อตฺโถๆ ลิงคัตตะ อมฺหากิ สัมปทานใน อตฺโถ อิมินา วิเสสณะของ เถเรนๆ ตติยาวิเสสณะใน อตฺโถ” อิติศัพท อาการะใน กุชฺฌิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย ปริส อวุตตกัมมะ ใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน อคมาสิ อานนทเถระสุส สามีสัมพันธะใน สนฺติกๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคมาสิ; อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ เถเรนๆ อนภินิหิตกัตตา ใน วุตเต “อุปาสกา อาลปนะ ก็ ปุจฺจนตฺถลึงคัตตะ” อิติศัพท สรุปะใน วจเนๆ ลักษณะใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา, ภาเนเต อาลปนะ มยิ์ สุทธกัตตาใน อุปสงกมิมหาๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ฐมมสุสวานาย สัมปทานใน อุปสงกมิมหา สนฺติก สัมปาปฺณียกัมมะใน อุปสงกมิมหา, มยิ์ สุทธกัตตาใน อาคิมิมหาๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺส วิเสสณะของ เรวตเถระสุสๆ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน อลภิตวาๆ อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ อาลาปสลฺลาลปมตฺตๆ วิเสสณะของ การณๆ อวุตตกัมมะ ใน อลภิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กุฑฺธาๆ วิเสสณะของ มยิ์ สารีปุตฺตเถระสุส สามิ-

สัมพันธะใน สนฺติกัฏฐ สัมปาปญฺเญกัมมะใน อากมิมฺหา, อปีตัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ โสฏ วิเสสณะของ สารีปุตฺตตเถโรฏฐ สุธธกัฏฐาใน กเถสิฏฐ อาชยาตบทกัฏฐวาจก โน สัมปานใน กเถสิ อติสณฺหํ กัฏฐิ พหุํ กัฏฐิ วิเสสณะของ อภิธมฺมํ เอวคัพพํ อวธารณะ เข้ากับ อภิธมฺมํ อวุตตกัมมะใน กเถสิ, มยํ สุธธกัฏฐาใน อากมิมฺหาฏฐ อาชยาตบทกัฏฐวาจก ‘โก วิเสสณะของ อตฺโถฏฐ ลิงคัตถะ อิมินา วิเสสณะของ เถเรนฏฐ ตติยาวิเสสณะใน อตฺโถ อมฺหากํ สัมปทานใน อตฺโถ’ อิติตัพพํ อาการะใน กุชฺฌิตวา อปีตัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ เอตสฺสฏฐ วิเสสณะของ สารีปุตฺตตเถรสฺสฏฐ สัมปทาน ใน กุชฺฌิตวาฏฐ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากมิมฺหา อิท วิเสสณะของ จาเนฏฐ วิสยาธาระใน อากมิมฺหา; ฆนฺเต อาลปนะ ตวํ สุธธกัฏฐาใน กเถสิฏฐ อาชยาตบทกัฏฐวาจก โน สัมปทานในกเถสิ ฐมฺมกถํ อวุตตกัมมะใน กเถสิ” อิติตัพพํ อาการะใน อาห ๫

๗. “เตนฺหิ นิสีทิตฺวา สุณฺนาถาติ ๫

(เถโร) “เตนฺหิ (ตุมฺเห) นิสีทิตฺวา สุณฺนาถาติ (อาห) ๫

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. นิสีทิตฺวา นั้งแล้ว สุณฺนาถ จงฟังเถิด” อิติ ดังนี้ ๫

พระเถระกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น พวกท่านนั้งแล้วจงฟังเถิด”

เถโร สุธธกัฏฐาใน อาหฏฐ อาชยาตบทกัฏฐวาจก “เตนฺหิ อูยโยชนัตถะ ตุมฺเห สุธธกัฏฐาใน สุณฺนาถฏฐ อาชยาตบทกัฏฐวาจก นิสีทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สุณฺนาถ” อิติตัพพํ อาการะใน อาห ๫

๘. เถโร เตสํ สุวัญญะยฺยํ กตฺวา อปฺปกเมว ฐมฺมํ กเถสิ ๫

เถโร เตสํ (อุปาสกาณฺ) สุวัญญะยฺยํ กตฺวา อปฺปกํ เอว ฐมฺมํ กเถสิ ๫

เถโร อ.พระเถระ กเถสิ กล่าวแล้ว ฐมฺมํ ซึ่งธรรม อปฺปกํ เอว อันน้อยนั้นเทียว กตฺวา กระทำ สุวัญญะยฺยํ ให้เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้ได้โดยง่าย เตสํ (อุปาสกาณฺ) แก่อุปาสก ท. เหล่านั้น ๫

พระเถระกล่าวธรรมนิตนอยเท่านั้น ทำให้เป็นธรรมที่บุคคลพึงรู้ได้ง่าย แก่พวกอุบาสกเหล่านั้น

เถโร สุทรกัตตาโน กเถสิญ อาชยาตบทกัตตวาจก เตสํ วิเสสณะของ อุปาสกานัง สัมปทานโน กเถสิ สุวิญญะยยัง วิกตีกัมมะโน กตวาญ กิริยาวิเสสณะโน กเถสิ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อปปกัง วิเสสณะของ ฌมมัง อวุตตกัมมะโน กเถสิ ฯ

๙. เต เถรสสาปิ กุชฺฌิตวา สตุถุ สนฺติกํ คนฺตวา วนฺทิตวา เอกมนฺตํ นิสีทิสฺสุ ฯ

เต (อุปาสก) เถรสสาปิ กุชฺฌิตวา สตุถุ สนฺติกํ คนฺตวา วนฺทิตวา เอกมนฺตํ นิสีทิสฺสุ ฯ

เต (อุปาสก) อ.อุบาสก ท. เหล่านั้น กุชฺฌิตวา โกรธแล้ว เถรสสาปิ แม้ต่อพระเถระ คนฺตวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา นิสีทิสฺสุ นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

พวกอุบาสกเหล่านั้น โกรธแม้ต่อพระเถระ ไปสู่สำนักของพระศาสดา นั่งแล้ว ณ ที่สมควร

เต วิเสสณะของ อุปาสกานัง สุทรกัตตาโน นิสีทิสฺสุ อาชยาตบทกัตตวาจก อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ เถรสสุ สัมปทานโน กุชฺฌิตวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน คนฺตวา สตุถุ สามีสัมพันธะโน สนฺติกัง สัมปาปุณียกัมมะโน คนฺตวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน วนฺทิตวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิสีทิสฺสุ เอกมนฺตํ วิสยาระโน นิสีทิสฺสุ ฯ

๑๐. อถ เน สตุถา อาห “กสฺมา อุปาสกา อาคตตฺถา”ติ ?

อถ เน (อุปาสก) สตุถา อาห “(ตุมฺเห) กสฺมา อุปาสกา อาคตา อตฺถา”ติ ?

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว เน (อุปาสก) กะอุบาสก ท. เหล่านั้น อิติ ว่า “อุปาสกา ดูก่อนอุบาสก ท. (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อตฺถ ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะอุบาสกเหล่านั้นว่า “ดูก่อนอุบาสกทั้งหลาย พวกท่าน เป็นผู้มาแล้วเพราะเหตุอะไร ?”

อถ กาลสัตตมึ สตุถา สุทธกัตตาใน อาหุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เน วิเสสนะของ
อุปาสเกฯ อกถิตกัมมะใน อาห “อุปาสกา อาลปนะ ตุมहे สุทธกัตตาใน อตุถฯ
อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺมา เหตุโน อตุถ อาคตา วิกติกัตตาใน อตุถ” อิติศัพท์
อาการะใน อาห ฯ

๑๑. “ธมฺมสุสฺวนตฺถาย ภาณเต”ติ ฯ

(เต อุปาสกา “มยฺ” ธมฺมสุสฺวนตฺถาย (อาคตา อมฺห) ภาณเต” อิติ (อาหฺสุ) ฯ

(เต อุปาสกา) อ.อุปาสก ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (อาคตา) เป็นผู้มาแล้ว ธมฺมสุสฺวนตฺถาย
เพื่อประโยชน์แก่การฟังซึ่งธรรม (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกอุปาสกเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ เป็นผู้มา
แล้วเพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม”

เต วิเสสนะของ อุปาสกาฯ สุทธกัตตาใน อาหฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภาณเต
อาลปนะ มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ธมฺมสุสฺวนตฺถาย สัมปทาน
ใน อาคตาฯ วิกติกัตตาใน อมฺห” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺสุ ฯ

๑๒. “สุโต ปน โว ธมฺโม”ติ ?

(สตุถา) “สุโต ปน โว ธมฺโม” อิติ (ปฺจุฉิ) ?

(สตุถา) อ.พระศาสดา (ปฺจุฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ธมฺโม อ.ธรรม โว
อันท่าน ท. สุโต ฟังแล้วหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “ก็ธรรม พวกท่านฟังแล้วหรือ ?”

สตุถา สุทธกัตตาใน ปฺจุฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ปนศัพท์ วากยารัมภโขตกะ ธมฺโม
วุตตกัมมะใน สุโตฯ กิตบทกัมมวจาก โว อนภิหิตกัตตาใน สุโต” อิติศัพท์ อาการะ
ใน ปฺจุฉิ ฯ

๑๓. “ภนฺเต มยฺ อาทิโต เรวตตเถรํ อุปสงฺกมิมฺหา, โส อมฺเหติ สทุธิํ น กิณฺจิ กเถสิ, ตสฺส กุชฺฌิตฺวา สารีปฺตตเถรํ อุปสงฺกมิมฺหา, เตน โน พหุ อภิธมฺโม กถิโต, ตํ อสฺสฺลฺกฺเขตฺวา กุชฺฌิตฺวา อานนฺทตเถรํ อุปสงฺกมิมฺหา, เตน โน อปฺปมตฺตโกว รมฺโม กถิโต, ตสฺสาปิ กุชฺฌิตฺวา อิธาคตฺมฺหา”ติ ฯ

(เต อุบาสกา) “ภนฺเต มยฺ อาทิโต เรวตตเถรํ อุปสงฺกมิมฺหา, โส (เถโร) อมฺเหติ สทุธิํ น กิณฺจิ (วณฺ) กเถสิ, (มยฺ) ตสฺส (เรวตตเถรสฺส) กุชฺฌิตฺวา สารีปฺตตเถรํ อุปสงฺกมิมฺหา, เตน (เถเรน) โน พหุ อภิธมฺโม กถิโต, (มยฺ) ตํ (ธมฺมํ) อสฺสฺลฺกฺเขตฺวา กุชฺฌิตฺวา อานนฺทตเถรํ อุปสงฺกมิมฺหา, เตน (เถเรน) โน อปฺปมตฺตโกว รมฺโม กถิโต, (มยฺ) ตสฺสาปิ (อานนฺทตเถรสฺส) กุชฺฌิตฺวา อิธ (จาเน) อาคตา อมฺห” อิติ (อาหํสุ) ฯ

(เต อุบาสกา) อ.อุบาสก ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. อุปสงฺกมิมฺหา เข้าไปหาแล้ว เรวตตเถรํ ซึ่งพระเรวตเถระ อาทิโต ในเบื้องต้น, โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น น กเถสิ ไม่ กล่าวแล้ว กิณฺจิ (วณฺ) ซึ่งคำอะไรๆ สทุธิ กับ อมฺเหติ ด้วยข้าพระองค์ ท., (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว ตสฺส (เรวตตเถรสฺส) ต่อพระเรวตเถระ นั้น อุปสงฺกมิมฺหา เข้าไปหาแล้ว สารีปฺตตเถรํ ซึ่งพระสารีบุตรเถระ, อภิธมฺโม อ.พระอภิธรรม เตน (เถเรน) อันพระเถระนั้น กถิโต กล่าวแล้ว โน แก่ข้าพระองค์ ท., (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. อสฺสฺลฺกฺเขตฺวา กำหนดไม่ได้แล้ว ตํ (ธมฺมํ) ซึ่งธรรมนั้น อุปสงฺกมิมฺหา เข้าไปหาแล้ว อานนฺทตเถรํ ซึ่งพระอานนทเถระ, รมฺโม อ.ธรรม อปฺปมตฺตโกว มีประมาณน้อยเทียว เตน (เถเรน) อันพระเถระนั้น กถิโต กล่าว แล้ว โน แก่ข้าพระองค์ ท., (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว ตสฺสาปิ (อานนฺทตเถรสฺส) ต่อพระอานนทเถระแม้ว่านั้น อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อิธ (จาเน) ในที่นี้ อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกอุบาสกเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เข้าไปหา พระเรวตเถระ ในเบื้องต้น, พระเถระนั้น ไม่กล่าวคำอะไรๆ กับพวกข้าพระองค์เลย, พวกข้าพระองค์จึงโกรธต่อพระเรวตเถระนั้น เข้าไปหาพระสารีบุตรเถระ, พระเถระ นั้น กล่าวพระอภิธรรมแก่พวกข้าพระองค์, พวกข้าพระองค์กำหนดธรรมนั้นไม่ได้ จึงเข้าไปหาพระอานนทเถระ, พระเถระนั้น กล่าวธรรมมีประมาณนิดหน่อยเท่านั้น

แก่พวกข้าพระองค์, พวกข้าพระองค์จึงโกรธต่อพระอานนทเถระเมื่อนั้น จึงเป็นผู้มาแล้วในที่นี้”

เต วิเสสณะของ อุปาสกาฯ สุธธกัตตาใน อาหฺสฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สุธธกัตตาใน อุปสงฺกมิมฺหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาทิตฺโต วิสยาธาระ ใน อุปสงฺกมิมฺหา เรวตตฺเถรํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิมฺหา, โส วิเสสณะของ เถโรฯ สุธธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมฺเหหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน กเถสิ นคฺคํ ปฏฺฐิเสธะใน กเถสิ กิณฺณํ วิเสสณะของ วจฺณํ อวุตตกัมมะใน กเถสิ, มยฺ สุธธกัตตาใน อุปสงฺกมิมฺหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เรวตตฺเถรสฺสฯ สัมปทานใน กุชฺฌิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิมฺหา สาริปุตฺตตฺเถรํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิมฺหา, พหุ วิเสสณะของ อภิธมฺโมฯ วุตตกัมมะใน กเถโตฯ กิตบทกัมมวาทก เตณ วิเสสณะของ เถเรณฺฯ อนภิหิตกัตตาใน กเถโต โน สัมปทานใน กเถโต, มยฺ สุธธกัตตาใน อุปสงฺกมิมฺหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน อสฺสุลฺลเกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กุชฺฌิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิมฺหา อานนฺทตฺเถรํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิมฺหา, เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากับ อปฺปมตฺตโกฯ วิเสสณะของ ฐมฺโมฯ วุตตกัมมะใน กเถโตฯ กิตบทกัมมวาทก เตณ วิเสสณะของ เถเรณฺฯ อนภิหิตกัตตาใน กเถโต โน สัมปทานใน กเถโต, มยฺ สุธธกัตตาใน อมฺหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปคฺคํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ตสฺสฯ วิเสสณะของ อานนฺทตฺเถรสฺสฯ สัมปทานใน กุชฺฌิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคตา อิทฺ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อาคตาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหา” อิตคฺคํ อากาเรใน อาหฺสฺย ฯ

-
๑๔. สตฺถา ตสฺส กถํ สุตฺวา “อตุล โปราณโต ปฏฺฐาย อาจิณฺณเมเวตํ, ตฺถเหิฏฺฐมฺปิ พหุภกฺคํ มนฺทกถํ ครหฺนติเยว, เอกนฺตํ ครหิตพฺโพเยว หิ ปสฺสิตพฺโพเยว วา นตฺถิ; ราชานํปิ เอกจฺเจ นินฺทนฺติ, เอกจฺเจ ปสฺสนฺติ, มหาปจฺฉิมฺปิ จนฺทิมสฺสุริเยปิ, อากาสาทโยปิ, จตฺตปฺปริสมชฺเฒ นิสฺสํกิตฺวา ฐมฺมํ กเถนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํปิ เอกจฺเจ นินฺทนฺติ, เอกจฺเจ ปสฺสนฺติ; อนฺธพาลานํ หิ นินฺทา วา ปสฺสา วา อปฺปมาณํ; ปณฺธุเตน ปน เมธาวินา นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺวา นาม, ปสฺสิตํ ปสฺสิตํ นาม โหติ”ติ วตฺวา อิมํ คาถา อภาสิ

นิกุขิ ชมโพนทสฺส อิว

โก ตํ (ปคุคล) นิหิโกตุม อรหติ;

เทวาปิ นํ (ภิกขุ) ปัสสันหติ,

(โส ภิกขุ) พุรหุมนาปิ ปัสสีโต'ติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ภณํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตสฺส (อุปาสกสฺส) ของอุปาสกนั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อดุล ถูก่อนอดุละ (นิหุทฺทํ วา) อ.การนินทาหรือ (ปัสสันํ วา) หรือว่า อ.การสรรเสริญ เอตํ นั้น (ชเนहि) อันชน ท. อาจิณฺณ เอว ประพฤติแล้วนั้นเทียว ปฏฺจาย จำเดิม โปราณโต แต่กาลก่อน, (ชนา) อ.ชน ท. ครหฺนติ เอว ย่อมติเตียนนั้นเทียว (ปคุคล) ซึ่งบุคคล ตฺถุหิฏฺฐมฺปิ แม้ผู้เป็นหนึ่งเป็นแล้ว พหุภฺถปิ แม้ผู้มีวาจาเป็นเครื่องกล่าวมาก มนุทฺถภฺถปิ แม้ผู้มีวาจาเป็นเครื่องกล่าวน้อย, หิ ด้วยว่า (ปคุคล) อ.บุคคล (ปคุคฺเลน) ครหิตฺพุโพ เอว เป็นผู้อันบุคคลพึงติเตียนนั้นเทียว วา หรือว่า (ปคุคฺเลน) ปัสสีตพุโพ เอว เป็นผู้อันบุคคลพึงสรรเสริญนั้นเทียว เอกนฺตํ โดยส่วนเดียว นตฺถิ ย่อมไม่มี; (ชนา) อ.ชน ท. เอกจฺเจ บางพวก นิหุทฺทติ ย่อมนินทา ราชานปิ แม้ซึ่งพระราชา ท., (ชนา) อ.ชน ท. เอกจฺเจ บางพวก ปัสสันหติ ย่อมสรรเสริญ (ราชานปิ) แม้ซึ่งพระราชา ท., (ชนา) อ.ชน ท. (เอกจฺเจ) บางพวก (นิหุทฺทติ) ย่อมนินทา มหาปจฺฉิมฺปิ แม้ซึ่งแผ่นดินใหญ่, (ชนา) อ.ชน ท. (เอกจฺเจ) บางพวก (ปัสสันหติ) ย่อมสรรเสริญ (มหาปจฺฉิมฺปิ) แม้ซึ่งแผ่นดินใหญ่, (ชนา) อ.ชน ท. (เอกจฺเจ) บางพวก (นิหุทฺทติ) ย่อมนินทา จนุทฺสฺริเยปิ แม้ซึ่งพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท., (ชนา) อ.ชน ท. (เอกจฺเจ) บางพวก (ปัสสันหติ) ย่อมสรรเสริญ (จนุทฺสฺริเยปิ) แม้ซึ่งพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท., (ชนา) อ.ชน ท. (เอกจฺเจ) บางพวก (นิหุทฺทติ) ย่อมนินทา อากาสาทโยปิ (ธาดโว) ซึ่งธาตุ ท. แม้มีอากาศเป็นต้น, (ชนา) อ.ชน ท. (เอกจฺเจ) บางพวก (ปัสสันหติ) ย่อมสรรเสริญ (อากาสาทโยปิ ธาดโว) ซึ่งธาตุ ท. แม้มีอากาศเป็นต้น, (ชนา) อ.ชน ท. เอกจฺเจ บางพวก นิหุทฺทติ ย่อมนินทา สมฺมาสมฺพุทฺธํ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จตฺตูปริสมชฺเฌ นิสิตฺตฺวา ธมฺมํ กเถนฺตํ ผู้ประทับนั่งแล้ว ในท่ามกลางแห่งบริษัทที่ ตรัสอยู่ ซึ่งธรรม, (ชนา) อ.ชน ท. เอกจฺเจ บางพวก ปัสสันหติ ย่อมสรรเสริญ (สมฺมาสมฺพุทฺธํ) แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (จตฺตูปริสมชฺเฌ นิสิตฺตฺวา ธมฺมํ กเถนฺตํ) ผู้ประทับนั่งแล้ว ในท่ามกลางแห่งบริษัทที่ ตรัสอยู่ ซึ่งธรรม, หิ จริงอยู่ นิหุทฺทา วา อ.การนินทาหรือ ปัสสา วา หรือว่า อ.การสรรเสริญ อนุทฺทาลาณํ ของคนอันธพาล ท. อปฺปมาณํ ไม่เป็นประมาณ (โหติ) ย่อมเป็น; ปน

ส่วนว่า (ปคุคโล) อ.บุคคล ปณฺทิตน เมธาวิหา นินฺทิตอ ผู้อันบัณฑิต ผู้มีปัญญานินทาแล้ว นินฺทิตอ นาม ชื่อว่าเป็นผู้อันท่านนินทาแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, (ปคุคโล) อ.บุคคล (ปณฺทิตน เมธาวิหา) ปสฺสโต ผู้อันบัณฑิต ผู้มีปัญญา สรรเสริญแล้ว ปสฺสโต นาม ชื่อว่าเป็นผู้อันท่านสรรเสริญแล้ว โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อภาสิได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“อตุล ดูก่อนอตุลละ (นินฺทหนํ วา) อ.การนินทาหรือ (ปสฺสหนํ วา) หรือว่า อ.การสรรเสริญ เอตํ นัน โปราณํ เป็นธรรมเก่า (โหติ) ย่อมเป็น, (นินฺทหนํ วา) อ.การนินทาหรือ (ปสฺสหนํ วา) หรือว่า อ.การสรรเสริญ เอตํ นัน อชฺชตนา อิว เป็นเพี้ยดังมีในวันนี้ (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้,

(ชหา) อ.ชน ท. นินฺทนฺตติ ย่อมนินทา (ปคุคฺลํ) ซึ่งบุคคล ตุนฺทิมาสีฬํ ผู้นั่งนิ่ง, (ชหา) อ.ชน ท. นินฺทนฺตติ ย่อมนินทา (ปคุคฺลํ) ซึ่งบุคคล พหุภาณินํ ผู้มีอันพูดมากเป็นปกติ, (ชหา) อ.ชน ท. นินฺทนฺตติ ย่อมนินทา (ปคุคฺลํ) ซึ่งบุคคล มิตภาณปิ แม้ผู้มีอันพูดพอประมาณเป็นปกติ, (ปคุคฺโล) อ.บุคคล (ชเนน) อนินฺทิตอ เป็นผู้อันชน ไม่นินทาแล้ว โลเก ในโลก นตฺถิ ย่อมไม่มี,

โปโส อ.สัตว์ผู้อันบุคคลพึงพอกเลี้ยง (ปคุคฺเลน) นินฺทิตอ ผู้อันบุคคลนินทาแล้ว เอกนฺตํ โดยส่วนตัว วา หรือว่า (ปคุคฺเลน) ปสฺสโต ผู้อันบุคคลสรรเสริญแล้ว เอกนฺตํ โดยส่วนตัว น จ อหุ ไม่ได้มีแล้วด้วย น จ ภวิสฺสติ จักไม่มีด้วย น จ เอตฺรหิ วิชฺชติ ย่อมไม่มี ในกาลนี้ด้วย;

เจ หากว่า วิญญู อ.บัณฑิตผู้รู้แจ้ง อนฺวิจฺจ ใคร่ครวญแล้ว สุเว ในวัน สุเว ในวัน ปสฺสหนฺตติ ย่อมสรรเสริญ ยํ (ปคุคฺลํ) ซึ่งบุคคลใด อจฺฉิทฺตวตฺตํ ผู้มีความประพฤดีไม่ขาดสาย เมธาวิ ผู้มีปัญญา ปญฺญาสึลลสมาหิตํ ผู้ตั้งมั่นแล้วในปัญญา และศีลไซ้,

โก อ.ใคร อรหติ ย่อมควร นินฺทิตุํ เพื่อบุคคลนินทา ตํ (ปคุคฺลํ)

ซึ่งบุคคลนั้น นิรุกขิ ชมฺโพนทสฺส อิว ผู้เพียดัง แท่ง แท่ง
ทองชมพูท, เทวาปี แม่ อ.เทวดาและมนุษย์ ท. ปลื้สนฺติ
ย่อมสรรเสริญ หํ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุนั้น, (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น
พรหมนาปี แม่อันพรหม ปลื้สลิโต สรรเสริญแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของอุบาสกนั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนอตุลละ การนินทาหรือ
ว่าการสรรเสริญนั้น อันพวกชนประพติดกันแล้วนั้นแหละ จำเดิมแต่กาลก่อน, พวก
ชน ย่อมนินทาบุคคลผู้เป็นผู้หนึ่งบ้าง ผู้กล่าวมากบ้าง ผู้กล่าวน้อยบ้าง, ด้วยว่า บุคคล
เป็นผู้ไม่ถูกติเตียนนั้นแหละหรือไม่ถูกสรรเสริญนั้นแหละโดยส่วนเดียว ย่อมไม่มี,
ชนบางพวก ย่อมนินทาแม้พระราชาทั้งหลาย, ชนบางพวก ย่อมสรรเสริญ, ชนบาง
พวก ย่อมนินทาแผ่นดินบ้าง, ชนบางพวก ย่อมสรรเสริญแผ่นดินบ้าง, ชนบางพวก
ย่อมนินทาพระจันทร์และพระอาทิตย์บ้าง, ชนบางพวก ย่อมสรรเสริญพระจันทร์และ
พระอาทิตย์บ้าง, ชนบางพวก ย่อมนินทาธาตุทั้งหลายมีอากาศเป็นต้นบ้าง, ชนบาง
พวก ย่อมสรรเสริญธาตุทั้งหลายมีอากาศเป็นต้นบ้าง, ชนบางพวก ย่อมนินทาพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประทับนั่งตรัสธรรมในท่ามกลางบริษัท ๔ บ้าง, ชนบางพวก ย่อม
สรรเสริญพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประทับนั่งตรัสธรรมในท่ามกลางบริษัท ๔ บ้าง,
แท้จริง การนินทาหรือว่าการสรรเสริญ ของพวกคนอันธพาล ไม่เป็นประมาณ, ส่วน
บุคคลที่ถูกบัณฑิตผู้มีปัญญานิินทาแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ถูกนิินทาแล้ว, บุคคลผู้ถูกบัณฑิต
ผู้มีปัญญาสรรเสริญแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ถูกสรรเสริญแล้ว” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้
ว่า

“ดูก่อนอตุลละ การนินทาหรือว่าการสรรเสริญนั้น เป็นธรรม
เก่า, การนินทาหรือว่าการสรรเสริญนั้น เป็นธรรมดุษณีในวินัย
หาไม่ได้,

พวกชน ย่อมนินทาบุคคลผู้หนึ่ง, พวกชน ย่อมนินทาบุคคล
ผู้กล่าวมากเป็นปกติ, พวกชน ย่อมนินทาบุคคลผู้กล่าวพอ
ประมาณเป็นปกติ, บุคคลผู้ไม่ถูกนิินทาไม่มีในโลก,

บุคคลผู้ถูกนิินทาโดยส่วนเดียวหรือว่าผู้ถูกสรรเสริญโดยส่วน
เดียว ไม่ได้มีแล้ว จักไม่มี และย่อมไม่มีในกาลบัดนี้,

หากว่า วิญญูชนพิจารณาแล้วทุก ๆ วัน ย่อมสรรเสริญบุคคลใด

ผู้มีสติปัญญาไม่ขาดสาย ผู้มีปัญญา ผู้ตั้งมั่นด้วยปัญญา
และศีลไฉรั,

ใครย่อมควรเพื่อจะนิพนธ์คุณคุณนั้น ดุจแห่งทองชมพูนุท, แม้
พวกเทวดาและมนุษย์ ย่อมสรรเสริญภิกษุนี้, ภิกษุนี้ แม้แต่
พรหมก็สรรเสริญแล้ว”

สตถา สุทธกัตตาใน อภาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ อุปาสกสฺสๆ
สามีสัมพันธะใน กถ์ๆ อุตุตกัมมะใน สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อุตุล อลปนะ
เอตํ วิเสสณะของ นิหฺนํ และ ปสฺสนํ นิหฺนํ กิตฺติ ปสฺสนํ กิตฺติ อุตุตกัมมะใน อาจิณฺณๆ
กิตฺตบทกัมมวาทก ชเนหิ อนภิกิตกัตตาใน อาจิณฺณํ โปราณโต อปาทานใน ปฏฺจาเยๆ
กิริยาวิเสสณะใน อาจิณฺณํ เอวคํพํ อวชารณะเข้ากับ อาจิณฺณํ วา สองคํพํ ปท-
วิกัปปิตตะเข้ากับ นิหฺนํ และ ปสฺสนํ, ชนา สุทธกัตตาใน ครหฺนติๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก อปี สามคํพํ อเปกขัตตะเข้ากับ ตฺถนํหิฏฺฐํ พหุคํถํ และ มนฺทกถํ ตฺถนํหิฏฺฐํ
กิตฺติ พหุคํถํ กิตฺติ มนฺทกถํ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคัลลํ อุตุตกัมมะใน ครหฺนติ เอวคํพํ
อวชารณะเข้ากับ ครหฺนติ, หิตคํพํ ผลโชตกะ ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบท
กัตตฺวาจาก ปุคฺคเลน อนภิกิตกัตตาใน ครหิตพฺโพ และ ปสฺสิตพฺโพ เอกนฺตํ กิริยา-
วิเสสณะใน ครหิตพฺโพ และ ปสฺสิตพฺโพ เอว สองคํพํ อวชารณะเข้ากับ ครหิตพฺโพ
และ ปสฺสิตพฺโพ วาคํพํ ปทวิกัปปิตตะเข้ากับ เอกนฺตํ ครหิตพฺโพ เอว และ ปสฺสิตพฺโพ
เอว, เอกจฺเจ วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน นิหฺนนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
อปีคํพํ อเปกขัตตะเข้ากับ ราชานํๆ อุตุตกัมมะใน นิหฺนนฺติ, เอกจฺเจ วิเสสณะ
ของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปสฺสนนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก, เอกจฺเจ วิเสสณะของ
ชนาๆ สุทธกัตตาใน นิหฺนนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีคํพํ อเปกขัตตะเข้ากับ
มหาปจฺจวิๆ อุตุตกัมมะใน นิหฺนนฺติ, เอกจฺเจ วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน
ปสฺสนนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีคํพํ อเปกขัตตะเข้ากับ มหาปจฺจวิๆ อุตุตกัมมะ
ใน ปสฺสนนฺติ, เอกจฺเจ วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน นิหฺนนฺติๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก อปีคํพํ อเปกขัตตะเข้ากับ จนฺทิมสฺสุริเยๆ อุตุตกัมมะใน นิหฺนนฺติ,
เอกจฺเจ วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปสฺสนนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีคํพํ
อเปกขัตตะเข้ากับ จนฺทิมสฺสุริเยๆ อุตุตกัมมะใน ปสฺสนนฺติ, เอกจฺเจ วิเสสณะของ
ชนาๆ สุทธกัตตาใน นิหฺนนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีคํพํ อเปกขัตตะเข้ากับ

อากาสาโยๆ วิเสสณะของ ชาติโวๆ อุตตกัมมะใน นินฺหนติ, เอกจฺเจ วิเสสณะของ
 ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปัสสันติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ
 อากาสาโยๆ วิเสสณะของ ชาติโวๆ อุตตกัมมะใน ปัสสันติ, เอกจฺเจ วิเสสณะของ
 ชนาๆ สุทธกัตตาใน นินฺหนติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก จตุปฺปริสมชฺเฌ วิสยาธาระใน
 นิสิติตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน กเถนฺตํ รมฺมํ อุตตกัมมะใน กเถนฺตํๆ วิเสสณะของ
 สมมาสมพุทฺธ อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ สมมาสมพุทฺธๆ อุตตกัมมะใน นินฺหนติ,
 เอกจฺเจ วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปัสสันติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก จตุปฺปริส-
 มชฺเฌ วิสยาธาระใน นิสิติตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน กเถนฺตํ รมฺมํ อุตตกัมมะใน
 กเถนฺตํๆ วิเสสณะของ สมมาสมพุทฺธ อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ สมมาสมพุทฺธๆ
 อุตตกัมมะใน ปัสสันติ, หิศัพฺท ทัพฺพีกรณโชตกะ นินฺหา กิตฺติ ปัสสา กิตฺติ สุทธกัตตา
 ใน โหติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อนฺธพาลานํ สามีสัมพันธะใน นินฺหา และ ปัสสา
 วา สองศัพฺท ปทวิกปฺปัตตะเข้ากับ นินฺหา และ ปัสสา อปฺปมาณํ วิกติกัตตาใน โหติ,
 ปนศัพฺท ปักขันตรโชตกะ ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน โหติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
 เมธาวินา วิเสสณะของ ปณฺหิเตนๆ อนภิตกัตตาใน นินฺหิตฺโตๆ วิเสสณะของ ปุคฺคโล
 นามศัพฺท สัญญาโชตกะเข้ากับ นินฺหิตฺโตๆ วิกติกัตตาใน โหติ, ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน
 โหติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เมธาวินา วิเสสณะของ ปณฺหิเตนๆ อนภิตกัตตาใน
 ปสฺสีโตๆ วิเสสณะของ ปุคฺคโล นามศัพฺท สัญญาโชตกะเข้ากับ ปสฺสีโตๆ วิกติกัตตาใน
 โหติ” อิตีศัพฺท อากาเรใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อีมา วิเสสณะของ คาถาๆ
 อุตตกัมมะใน อภาสิ

“อตุล อาลปนะ เอตํ วิเสสณะของ นินฺหนํ และ ปัสสนํ นินฺหนํ
 กิตฺติ ปัสสนํ กิตฺติ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
 โปราณํ วิกติกัตตาใน โหติ วา สองศัพฺท ปทวิกปฺปัตตะเข้า
 กับ นินฺหนํ และ ปัสสนํ, เอตํ วิเสสณะของ นินฺหนํ และ ปัสสนํ
 นินฺหนํ กิตฺติ ปัสสนํ กิตฺติ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาขยาตบ
 ทกัตตฺวาจก นศัพฺท ปฏฺวีเสธนฺตตะ อชฺชตนา อูปมาวิกติกัตตาใน
 โหติ อิวศัพฺท อูปมาโชตกะเข้ากับ อชฺชตนา วา สองศัพฺท
 ปทวิกปฺปัตตะเข้ากับ นินฺหนํ และ ปัสสนํ,
 ชนา สุทธกัตตาใน นินฺหนติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตฺถุหิ-

มาสิน วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อวุตตกัมมะใน นิหฺนฺทฺติ, ชนา
 สฺทฺธกัฏฺฐาใน นิหฺนฺทฺติฯ อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก พหุภาณิน
 วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อวุตตกัมมะใน นิหฺนฺทฺติ, ชนา สฺทฺธกัฏฺฐา
 ใน นิหฺนฺทฺติฯ อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก อปีศัพฺทํ อเปกขัฏฺฐะเข้า
 กับ มิตภาณินํ วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อวุตตกัมมะใน นิหฺนฺทฺติ,
 ปุคคฺโล สฺทฺธกัฏฺฐาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัฏฺฐวาจก โลเก
 วิสยาธาระใน นตฺถิ ชเนน อนภินิหิตกัฏฺฐาใน อนินฺทฺติโตฯ
 วิเสสณะของ ปุคคฺโล,

นิหฺนฺทฺติโต กัฏฺฐิ ปัสสีโต กัฏฺฐิ วิเสสณะของ โปโสฯ สฺทฺธกัฏฺฐาใน
 อหุ ภาวิสฺสติ และ วิชฺชติ อหุ กัฏฺฐิ ภาวิสฺสติ กัฏฺฐิ วิชฺชติ กัฏฺฐิ
 อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก น สามศัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน อหุ ภาวิสฺสติ
 และ วิชฺชติ เอตฺรหิ กาลสัฏฺฐตฺถิมิใน วิชฺชติ จ สามศัพฺทํ ปท-
 สมุจจยัฏฺฐะเข้ากับ น อหุ น ภาวิสฺสติ และ น เอตฺรหิ วิชฺชติ
 ปุคฺคเลน อนภินิหิตกัฏฺฐาใน นิหฺนฺทฺติโต เอกนฺตํ กิริยาวิเสสณะใน
 นิหฺนฺทฺติโต ปุคฺคเลน อนภินิหิตกัฏฺฐาใน ปัสสีโต เอกนฺตํ กิริยา-
 วิเสสณะใน ปัสสีโต วาศัพฺทํ ปทวิกปปีฏฺฐะเข้ากับ เอกนฺตํ
 นิหฺนฺทฺติโต และ เอกนฺตํ ปัสสีโต,

เจศัพฺทํ ปริกปปีฏฺฐะ วิญญู สฺทฺธกัฏฺฐาใน ปัสสนฺติฯ อาชยาต-
 บทกัฏฺฐวาจก ยํ วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อวุตตกัมมะใน ปัสสนฺติ
 อนุวิจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปัสสนฺติ สุเว สองบท กาลสัฏฺฐตฺถิมิใน
 ปัสสนฺติ อจฺฉินฺทวฺตุตฺถิ กัฏฺฐิ เมธาวี กัฏฺฐิ ปณฺณาสีลสมาหิตํ กัฏฺฐิ
 วิเสสณะของ ปุคคัลลํ,

โก สฺทฺธกัฏฺฐาใน อรหฺติฯ อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก นิภฺขํ
 อุปมาวิเสสณะของ ปุคคัลลํ ชมฺโพนทสฺส สามีสัมพันธะใน นิภฺขํ
 อิวศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ นิภฺขํ ชมฺโพนทสฺส ตํ วิเสสณะ
 ของ ปุคคัลลํ อวุตตกัมมะใน นิหฺนฺทฺติโตฯ ตุมฺถถสัสมฺปทานใน
 อรหฺติ, อปีศัพฺทํ อเปกขัฏฺฐะเข้ากับ เทวาฯ สฺทฺธกัฏฺฐาใน
 ปัสสนฺติฯ อาชยาตบทกัฏฺฐวาจก น วิเสสณะของ ภิกฺขุํ อวุตต-

กัมมะใน ปัสสันติ, โส วิเสสณะของ ภิกขุๆ วุตตกัมมะใน
ปัสสิโตๆ กิตตบทกัมมวาทก อภิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ
พหุมนาๆ อนภิตกัตตาใน ปัสสิโต” อิตติศัพท์ สรุปะใน อิมมา
คาถา ฯ

๑๕. ตตุถ ไปราณเมตุนติ ปุราณกั เอตํ ฯ

ตตุถ (ปเทสุ) “ไปราณเมตุนติ (ปทสฺส) “ปุราณกั (โหติ) เอตํ (นินฺทน์ วา ปัสสนํ วา” อิติ
อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(นินฺทน์ วา) อ.การนินทาหรือ (ปัสสนํ วา) หรือว่า
อ.การสรรเสริญ เอตํ นั้น ปุราณกั เป็นธรรมเก่า (โหติ) ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ ตตุถ
(ปเทสุ) “ไปราณเมตุนติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “ไปราณ-
เมตํ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ไปราณเมตํ” ความว่า การนินทาหรือว่าการสรรเสริญนั้น
เป็นธรรมเก่า

ตตุถ วิเสสณะของ ปเทสุๆ นิทธารณะใน ปทสฺส “ไปราณเมตํ” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์
สรุปะใน ปทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “เอตํ วิเสสณะของ นินฺทน์
และ ปัสสนํ นินฺทน์ ก็ดี ปัสสนํ ก็ดี สุตทกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
ปุราณกั วิกติกัตตาใน โหติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปตตะเข้ากับ นินฺทน์ และ ปัสสนํ”
อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตตะ ฯ

๑๖. อตุลาติ ตํ อุปาสกํ อาลปติ ฯ

(ภควา) “อตุลาติ ตํ อุปาสกํ อาลปติ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาลปติ ย่อมตรัสเรียก ตํ อุปาสกํ ซึ่งอุปาสกนั้น
อิตติ ว่า “อตุล ตุก่อนอตุลละ” อิตติ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกอุปาสกนั้นว่า “ตูก่อนอตุลละ”

ภควาสุทรรกัตตาใน อาลปติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อตุล อาลปนะ” อิติศัพท์อาการะ
ใน อาลปติ ตํ วิเสสณะของ อุปาสกํ อวุตตกัมมะใน อาลปติ ฯ

๑๗. **เนตํ อชฺชตนาไมวาติ** อิทํ นิรุทฺถํ วา ปสฺสณํ วา อชฺชตณํ อรฺหฺนา อุปฺปนฺนํ วีย น
โหติ ฯ

“**เนตํ อชฺชตนาไมวาติ** (คาถาปาทสุส) “อิทํ นิรุทฺถํ วา ปสฺสณํ วา อชฺชตณํ อรฺหฺนา อุปฺปนฺนํ
วีย น โหติ” (อติ อตุโล) ฯ

(อตุโล) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**นิรุทฺถํ** วา อ.การนินทาหรือ **ปสฺสณํ** วา หรือว่า อ.การ
สรรเสริญ **อิทํ** นี **อชฺชตณํ** วีย เป็นราวกะว่ามีในวันนี้ **อุปฺปนฺนํ** คือว่าเกิดขึ้นแล้ว
อรฺหฺนา ในกาลไม่นานนี้ **โหติ** ย่อมเป็น **น** หามีได้” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่ง
บาทแห่งพระคาถา “**เนตํ อชฺชตนาไมวาติ** ว่า “**เนตํ อชฺชตนาไมว**” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “**เนตํ อชฺชตนาไมว**” ความว่า การนินทาหรือว่าการสรรเสริญนี้
เป็นดุษณีในวันนี้ คือว่าเกิดขึ้นในกาลไม่นานนี้ หามีได้

“**เนตํ อชฺชตนาไมว**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุสฯ สามีสัมพันธะใน
อตุโล “อิทํ วิเสสณะของ นิรุทฺถํ และ ปสฺสณํ นิรุทฺถํ ก็ดี ปสฺสณํ ก็ดี สุทรรกัตตาใน
โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ นิรุทฺถํ และ ปสฺสณํ
อชฺชตณํ ก็ดี อุปฺปนฺนํ ก็ดี อุปมาวิกติกัตตาใน โหติ อรฺหฺนา กาลสัตตมมีใน อุปฺปนฺนํ
วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อชฺชนํ และ อรฺหฺนา อุปฺปนฺนํ นศัพท์ ปฏิเสธนัตตะ
อชฺชตณํ วิวริยะใน อรฺหฺนา อุปฺปนฺนํฯ วิวริยะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโลฯ ลึงค์ตตะ ฯ

๑๘. **ตุณฺหีมาสินฺมปิ** “กึ เอโส มฺุโค วีย พริโร วีย กิณฺจิ อชานฺนโต วีย ตฺุณฺหี หุตฺวา
นิสินฺโนติ นิรุทฺถติ, พหุภาณินฺปิ “กึ เอส วาตาหตตาลปณฺณํ วีย กฏฺกฏายติ,
อิมสฺส กถาปริยฺนโตเยว นตฺถิติ นิรุทฺถติ, มิตภาณินฺปิ “กึ เอส สุวณฺณหิรณฺณํ วีย
อตุตโน วจฺนํ มณฺณมาโน เอกํ วา เทว วา วตฺวา ตฺุณฺหี โหติติ นิรุทฺถติ: เอวํ
สพฺพถาปิ อิมสฺมี โลเก อนินฺทิตโต นาม นตฺถิติ อตุโล ฯ

“(ชนา) ตฺุณฺหีมาสินฺมปิ (บุคฺคํ) ‘กึ เอโส (บุคฺคโล) มฺุโค (บุคฺคโล) วีย พริโร (บุคฺคโล) วีย

กัญจิ อชานนโต (ปุคฺคโล) วีย ตฺถุหี หุตฺวา นิสินฺโนติ นินฺทนฺติ, (ชนา) พหุภาณินฺปิ (ปุคฺคลํ) “กั เอโส (ปุคฺคโล) วาตาหตฺตาลปณฺณ วีย กฏากฏายติ, อิมสฺส (ปุคฺคลสฺส) กถาปริยฺญโต เอว นตฺถิติ นินฺทนฺติ, (ชนา) มิตฺภาณินฺปิ (ปุคฺคลํ) “กั เอโส (ปุคฺคโล) สุวณฺณหิรณฺย วีย อตฺตโน วจฺน มณฺญมาโน เอกํ (วจฺน) วา เทว (วจฺนาณิ) วา วตฺวา ตฺถุหี โหติตฺติ นินฺทนฺติ: (ปุคฺคโล ปุคฺคเลน) เอวํ สพฺพธาปิ อิมสฺมี โลเก อนินฺทิตฺโต นาม นตฺถิ” อิติ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.ธธิบาย อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. นินฺทนฺติ ย่อมินทา (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล ตฺถุหีมาสินฺมุปี แม้ผู้หนึ่ง อิติ ว่า ‘เอโส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ตฺถุหี เป็นผู้หนึ่ง หุตฺวา เป็น นิสินฺโน นิ่งแล้ว มฺุโค (ปุคฺคโล) วีย ราวกะ อ.บุคคล ผู้ไป พริโร (ปุคฺคโล) วีย ราวกะ อ.บุคคล ผู้หนวก (ปุคฺคโล) วีย ราวกะ อ.บุคคล อชานนฺโต ไม่รู้อยู่ กัญจิ ซึ่งอะไรๆ ก็ ทำไม’ อิติ ดังนี้, (ชนา) อ.ชน ท. นินฺทนฺติ ย่อมินทา (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล พหุภาณินฺปิ แม้ผู้มีอันพูดมากเป็นปกติ อิติ ว่า ‘เอโส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กฏากฏายติ ย่อมประพตฺติกฏะกฏะ วาตาหตฺตาลปณฺณ วีย ราวกะ อ.ไปแห่งตาลอันลมกระทบแล้ว ก็ ทำไม, กถาปริยฺญโต เอว อ.ที่สุตรอบแห่งวจา เป็นเครื่องกล่าวนั้นเที่ยว อิมสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี’ อิติ ดังนี้, (ชนา) อ.ชน ท. นินฺทนฺติ ย่อมินทา (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล มิตฺภาณินฺปิ แม้ผู้มีอัน พูดพอประมาณเป็นปกติ อิติ ว่า ‘เอโส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มณฺญมาโน สำคัญ อยู่ วจฺน ซึ่งคำ อตฺตโน ของตน สุวณฺณหิรณฺย วีย ราวกะ อ.ทองและเงิน วตฺวา กล่าวแล้ว เอกํ (วจฺน) วา ซึ่งคำหนึ่งหรือ เทว (วจฺนาณิ) วา หรือว่าซึ่งคำ ท. สอง ตฺถุหี เป็นผู้หนึ่ง โหติ ย่อมเป็น ก็ ทำไม’ อิติ ดังนี้: (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปุคฺคเลน) อนินฺทิตฺโต นาม ชื่อว่าเป็นผู้อันบุคคล ไม่นินทาแล้ว อิมสฺมี โลเก ในโลกนี้ สพฺพธาปิ แม้โดยประการทั้งปวง นตฺถิ ย่อมไม่มี เอวํ ด้วยประการฉะนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ธธิบายว่า “พวกชนย่อมินทาบุคคลแม้ผู้หนึ่งชื่อว่า ‘บุคคลนั้น เป็นผู้หนึ่งแล้ว จุจ บุคคลผู้เป็นไป จุจบุคคลผู้หนวก จุจบุคคลผู้ไม่รู้อะไรๆ เลย ทำไม ?’, พวกชนย่อม นินทาบุคคลผู้พูดมากเป็นปกติว่า ‘บุคคลนั้น ย่อมประพตฺติกฏะกฏะ จุจไปตาลที่ถูก ลมพัดทำไม ?, ที่สิ้นสุดแห่งถ้อยคำของบุคคลนั้นนั่นแหละ ย่อมไม่มี’, พวกชนย่อม นินทาผู้พูดพอประมาณเป็นปกติว่า ‘บุคคลนั้น สำคัญคำพูดของตน จุจทองและเงิน กล่าวหนึ่งคำหรือสองคำแล้ว ย่อมเป็นผู้หนึ่ง ทำไม ?’, บุคคล ชื่อว่าไม่ถูกนินทาในโลก

นี้แม้โดยประการทั้งปวง ย่อมไม่มีด้วยประการฉะนี้”

“ชนา สุทธกัตตาใน นินฺหนุตติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ
ตุณฺหีมาสีนํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ อวุตตกัมมะใน นินฺหนุตติ “เอโส วิเสสณะของ
ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตาใน นินฺหนุตติฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจก กิศัพทํ ปุจฺจนัตถะ มุโค วิเสสณะ
ของ ปุคฺคโลฯ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ มุโค ปุคฺคโล พริโร
วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ ลึงคัตถะ วียศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ พริโร ปุคฺคโล กิณฺจ
วิเสสณะของ อชานนฺโตฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพทํ อุปมาโชตกะ
เข้ากับ กิณฺจ อชานนฺโต ปุคฺคโล ตุนฺหี วิกิตกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน
นินฺหนุตติ” อิตีศัพทํ อากาเรใน นินฺหนุตติ, ชนา สุทธกัตตาใน นินฺหนุตติฯ อาชยาตบ
ทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ พหุภาณินํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ อวุตตกัมมะ
ใน นินฺหนุตติ “เอโส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตาใน กฏกฏายติฯ อาชยาตบ
ทกัตตฺวาจก กิศัพทํ ปุจฺจนัตถะ วาตาหตตาลปณฺณํ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพทํ อุปมา
โชตกะเข้ากับ วาตาหตตาลปณฺณํ, เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ กถาปริยนฺโตฯ สุทธ
กัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก อิมสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สามีสัมพันธะ
ใน กถาปริยนฺโต” อิตีศัพทํ อากาเรใน นินฺหนุตติ, ชนา สุทธกัตตาใน นินฺหนุตติฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ มิตภาณินํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ
อวุตตกัมมะใน นินฺหนุตติ “เอโส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยา
ตบทกัตตฺวาจก กิศัพทํ ปุจฺจนัตถะ สุวณฺณหิรณฺยํ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพทํ อุปมา
โชตกะเข้ากับ สุวณฺณหิรณฺยํ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน วจฺนํฯ อวุตตกัมมะใน
มณฺญมาโนฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ปุคฺคโล เอกํ วิเสสณะของ วจฺนํฯ อวุตตกัมมะใน
วตฺวา เทว วิเสสณะของ วจฺนานิฯ อวุตตกัมมะใน วตฺวา วา สองศัพทํ ปทวิกัปปัตถะ
เข้ากับ เอกํ วจฺนํ และ เทว วจฺนานิ วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โหติ ตุนฺหี วิกิต
กัตตาใน โหติ” อิตีศัพทํ อากาเรใน นินฺหนุตติ; ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยา
บทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน อนินฺนุทิตฺ เอวํ ปการัตถะ อปีศัพทํ อเปกขัตถะ
เข้ากับ สพฺพภาฯ ตติยาวิเสสณะใน อนินฺนุทิต อิมสฺมี วิเสสณะของ โลเกฯ วิสยาหาระ
ใน อนินฺนุทิต นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ อนินฺนุทิตฺฯ วิกิตกัตตาใน นตฺถิ” อิตีศัพทํ
สรุปะใน อตฺถิฯ ลึงคัตถะ ฯ

๑๙. น จาหุติ อตีเตปิ นาโหสิ, อนาคเตปิ น ภวิสสติ ฯ

“น จาหุติ (ปทสฺส) “อตีเตปิ น โหสิ, อนาคเตปิ น ภวิสสติ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “น โหสิ ไม่ได้มีแล้ว อตีเตปิ แม้ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว น ภวิสสติ จักไม่มี อนาคเตปิ แม้ในกาลอันไม่มาแล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “น จาหุติ ว่า “น จาหุ” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

บทว่า “น จาหุ” เป็นต้น ความว่า ไม่ได้มีแล้วแม้ในอดีตกาล จักไม่มีแม้ในอนาคตกาล

“น จาหุ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อตีเตฯ กาลสัตตมมีใน โหสิฯ อาขยาดบทกัตตฺวาจกของ โปโส นศัพท์ ปฏิเสระใน โหสิ, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อนาคเตฯ กาลสัตตมมีใน ภวิสสติฯ อาขยาดบทกัตตฺวาจกของ โปโส นศัพท์ ปฏิเสระใน ภวิสสติ” อติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๐. ยํ เจ วิญญูติ พาลานํ นิรุทา วา ปสฺสา วา อปฺปมาณํ, ยํ ปน ปณฺหิตา ทิวเส ทิวเส อนฺวิจฺจ นิรุทาการณํ วา ปสฺสการณํ วา ชานิตฺวา [ปสฺสนฺติ] อจฺฉิทฺทาย วา ลิกฺขาย อจฺฉิทฺทาย วา ชีวิตฺตฺตฺติยา สมฺมุนาคตฺตฺตา อจฺฉิทฺทตฺติ รมฺโมชปณฺณาย สมฺมุนาคตฺตฺตา เมธาวิ โลกียโลกุตฺตรปณฺณาย เจว จตฺตฺปาริสฺสฺสฺสฺสเลน จ สมฺมุนาคตฺตฺตา ปณฺณาสีลสมฺมาหิตํ ปสฺสนฺติ, ตํ สุวณฺณทิสฺสวิริทํ ฆฏฺฏณมฺชฺชนฺกขมํ ชมฺพุนทนิกฺขํ วิว โก นิรุทิตฺมรหิตํ อตฺโถ ฯ

“ยํ เจ วิญญูติ (ปททฺวยสฺส) “พาลานํ นิรุทา วา ปสฺสา วา อปฺปมาณํ (โหติ), ยํ (ปุคฺคํ) ปน ปณฺหิตา ทิวเส ทิวเส อนฺวิจฺจ นิรุทาการณํ วา ปสฺสการณํ วา ชานิตฺวา [ปสฺสนฺติ] (อตฺตโน) อจฺฉิทฺทาย วา ลิกฺขาย อจฺฉิทฺทาย วา ชีวิตฺตฺตฺติยา สมฺมุนาคตฺตฺตา อจฺฉิทฺทตฺติ (อตฺตโน) รมฺโมชปณฺณาย สมฺมุนาคตฺตฺตา เมธาวิ (อตฺตโน) โลกียโลกุตฺตรปณฺณาย เจว จตฺตฺปาริสฺสฺสฺสเลน จ สมฺมุนาคตฺตฺตา ปณฺณาสีลสมฺมาหิตํ ปสฺสนฺติ, ตํ (ปุคฺคํ) สุวณฺณทิสฺสวิริทํ ฆฏฺฏณมฺชฺชนฺกขมํ ชมฺพุนทนิกฺขํ วิว โก นิรุทิตฺมรหิตํ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อรรถ อติ ว่า “นิรุทา วา อ.การนินทาหรือ ปสฺสา วา หรือว่า อ.การสรรเสริญ พาลานํ ของคนพาล ท. อปฺปมาณํ ไม่เป็นประมาณ (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า

ปณฺธิตา อ.บัณฑิต ท. อนุวิจฺจ ไครฺครวณฺแล้ว ทิวเส ไนวน ทิวเส ไนวน ชานิตฺวา
 คือว่ารู้แล้ว นินฺทาการณฺ วา ซึ่งเหตุแห่งการนินทาหรือ ปลฺสสารการณฺ วา หรือว่าซึ่ง
 เหตุแห่งการสรรเสริญ ปลฺสสนฺติ ย่อมสรรเสริญ ยํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลใด อจฺฉิทฺทตฺติ
 ชื่อว่าผู้มีความประพฤติไม่ขาดสาย (อตฺตโน) อจฺฉิทฺทาย วา สิกฺขาย อจฺฉิทฺทาย
 วา ชีวิตฺตฺติยา สมฺนฺหาตตฺตา เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว
 ด้วยสิกขา อันไม่ขาดสายหรือ หรือว่าด้วยความเป็นไปแห่งชีวิต อันไม่ขาดสาย
 เมธาวิ ชื่อว่าผู้มีปัญญา (อตฺตโน) ธมฺโมชปณฺณาย สมฺนฺหาตตฺตา เพราะความ
 ที่ แห่งตน เป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว ด้วยปัญญาอันรุ่งเรืองในธรรม ปณฺณาสีลสมาหิตํ
 ชื่อว่าผู้ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล (อตฺตโน) โลกียโลกุตฺตรปณฺณาย เจว
 จตฺตปาริสฺสทฺธิสีเลน จ สมฺนฺหาตตฺตา เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มาตามพร้อม
 แล้ว ด้วยปัญญาอันเป็นโลกียะและโลกุตระด้วยนั้นเทียว ด้วยปาริสฺสทฺธิสีล ๔ ด้วย,
 โก อ.ไคร อรหติ ย่อมควร นินฺทิตํ เพื่ออันนินทา ตํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น
 ชมฺพุนทนิทํ วย ผู้ร่าเริงว่าแห่งแห่งทองชมพูนุท สุวณฺณโทสวิริทํ อันเว้น
 แล้วจากโทษแห่งทอง ฆฏฺฏนฺมชฺชนกฺขมํ อันควรแก่อันบุญและอันขัด” อิติ ดังนี้
 (ปทพฺพยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “ยํ เจ วิญฺญู” ว่า “ยํ เจ วิญฺญู” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

สองบทว่า “ยํ เจ วิญฺญู” เป็นต้น ความว่า การนินทาหรือว่าการสรรเสริญของพวกคน
 พาล ไม่เป็นประมาณ, ส่วนพวกบัณฑิต ไครฺครวณฺแล้วทุก ๆ วัน คือว่ารู้เหตุแห่งการ
 นินทาหรือว่าเหตุแห่งการสรรเสริญ ย่อมสรรเสริญบุคคลใด ชื่อว่าผู้มีความประพฤติ
 ไม่ขาดสาย เพราะว่าตนเป็นผู้ประกอบด้วยสิกขาที่ไม่ขาดสายหรือว่าด้วยความ
 เป็นไปแห่งชีวิตที่ไม่ขาดสาย ชื่อว่าผู้มีปัญญา เพราะว่าตนเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาที่
 รุ่งเรืองในธรรม ชื่อว่าผู้ตั้งมั่นในปัญญาและศีล เพราะว่าตนเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา
 ที่เป็นโลกียะและโลกุตระนั้นแหละ และด้วยปาริสฺสทฺธิสีล ๔, ไครย่อมควรเพื่อจะนินทา
 บุคคลนั้นได้เล่า ผู้ดูแห่งทองชมพูนุท ที่เว้นจากโทษทอง ที่ควรแก่การบุญและขัด

“ยํ เจ วิญฺญู” สรุปใน อิติ ฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทพฺพยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโต
 “นินฺทา กิตฺติ ปลฺสสา กิตฺติ สุตฺรทกฺตฺตาใน โหติ ฯ อาชยาตบทกิตฺตฺตาจาก พาลานํ สามี-
 สัมพันธะใน นินฺทา และ ปลฺสสา วา สองศัพท์ ปทวิกัปิตถะเข้ากับ นินฺทา และ
 ปลฺสสา อนุปมาณ วิกิตกิตฺตาใน โหติ, ปนศัพท์ ปักขันตรโฆตกะ ปณฺธิตา สุตฺรทกฺตฺตา

ใน ปัสสันตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยํ วิเสสณะอง ปุคฺคัลํ อุตฺตกัมมะใน ปัสสันตฺติ
ทิวเส สองบท กาลสัตตมีใน อนุวิจฺจํ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชานิตฺวา นิหฺทาการณํ
กิตฺติ ปัสสาการณํ กิตฺติ อุตฺตกัมมะใน ชานิตฺวา วา สองศัพท์ ปทวิกปปัตตะเข้ากับ
นิหฺทาการณํ และ ปัสสาการณํ ชานิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปัสสันตฺติ อุตฺตโน สามบท
ภาวาทิสัมพันธ์ใน สมฺนาคตตฺตา อจฺฉิทฺทาย วิเสสณะของ ลิกฺขาย ๆ ตติยาวิเสสณะ
ใน สมฺนาคตตฺตา อจฺฉิทฺทาย วิเสสณะของ ชีวิตฺวุตฺติยา ๆ ตติยาวิเสสณะใน
สมฺนาคตตฺตา วา สองศัพท์ ปทวิกปปัตตะเข้ากับ อจฺฉิทฺทาย ลิกฺขาย และ
อจฺฉิทฺทาย ชีวิตฺวุตฺติยา สมฺนาคตตฺตา สามบท เหตุใด ปัสสันตฺติ อจฺฉิทฺทวุตฺติ
วิเสสณะของ ปุคฺคัล รมฺโมชปณฺณาย ตติยาวิเสสณะใน สมฺนาคตตฺตา เมธาวิ วิเสสณะ
ของ ปุคฺคัล โลกียโลกุตฺตรปณฺณาย กิตฺติ จตฺตปาริสฺสทฺธิสฺสเลน กิตฺติ ตติยาวิเสสณะใน
สมฺนาคตตฺตา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ จจฺ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ
โลกียโลกุตฺตรปณฺณาย และ จตฺตปาริสฺสทฺธิสฺสเลน ปณฺณาสีลสมาคิตฺ วิเสสณะของ
ปุคฺคัล อจฺฉิทฺทาย วา ลิกฺขาย อจฺฉิทฺทาย วา ชีวิตฺวุตฺติยา สมฺนาคตตฺตา
สัณฺญี อจฺฉิทฺทวุตฺติ สัณฺญา รมฺโมชปณฺณาย สมฺนาคตตฺตา สัณฺญี เมธาวิ สัณฺญา
โลกียโลกุตฺตรปณฺณาย เจว จตฺตปาริสฺสทฺธิสฺสเลน จ สมฺนาคตตฺตา สัณฺญี
ปณฺณาสีลสมาคิตฺ สัณฺญา, โก สุทฺธกัตตาใน อรหติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ
วิเสสณะของ ปุคฺคัล อุตฺตกัมมะใน อรหติ สุวณฺณโทสวิริหิตํ กิตฺติ ฆฏฺฐนฺมชฺชนกฺขมํ
กิตฺติ วิเสสณะของ ชมฺพุนทนิกฺขํ อุมมาวิเสสณะของ ปุคฺคัล วยัศฺพทํ อุมมาโชตกะเข้ากับ
สุวณฺณโทสวิริหิตํ ฆฏฺฐนฺมชฺชนกฺขมํ ชมฺพุนทนิกฺขํ นิหฺทิตุํ ตุมฺถถสํปทานใน
อรหติ” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโก ํ ลิงคัตตะ ๕

๒๑. เทวาปีติ เทวาปี ปณฺทิตมนุสฺสาปี ตํ ภิกฺขุ อุมฺมจาย โถเมนฺติ ปัสสันตฺติ ๕

“เทวาปติ (ปทสฺส) “เทวาปี ปณฺทิตมนุสฺสาปี ตํ ภิกฺขุ อุมฺมจาย โถเมนฺติ ปัสสันตฺติ” (อิตฺติ
อตฺถโก) ๕

(อตฺถโก) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “เทวาปี แม้อ.เทวดา ท. ปณฺทิตมนุสฺสาปี แม้อ.มนุษย์
ผู้เป็นบัณฑิต ท. อุมฺมจาย ลุกขึ้นแล้ว โถเมนฺติ ย่อมชมเชย ปัสสันตฺติ ชื่อว่าย่อม
สรรเสริญ ตํ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุนั้น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เทวาปีติ ว่า “เทวาปี”

ดังนี้ ฯ

บทว่า “เทวาปี” ความว่า แม้พวกเทวดา แม้พวกมนุษย์ผู้เป็นบัณฑิต ลูกขึ้นแล้ว ย่อมชมเชย ชื่อว่าย่อมสรรเสริญภิกษุนั้น

“เทวาปี” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “อปี สองศัพท์ อเพกชัตตะเข้ากับ เทวา และ ปณฺหิตมนุสฺสา เทวา ก็ดี ปณฺหิตมนุสฺสา ก็ดี สุตฺรกัตตา ใน โถเมนฺติ และ ปสฺสนฺติ โถเมนฺติ ก็ดี ปสฺสนฺติ ก็ดี อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะไน โถเมนฺติ และ ปสฺสนฺติ อฏฺฐาย ปุพฺพกาลกิริยาไน โถเมนฺติ และ ปสฺสนฺติ โถเมนฺติ สํญญี ปสฺสนฺติ สํญญา” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงกัตตะ ฯ

๒๒. **พฺรหฺมณาปีติ** น เกวลํ เทวมนุสฺสา, ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ มหาพฺรหฺเมหิปี เอส ปสฺสีโตเยวาติ อตุโถ ฯ

“พฺรหฺมณาปีติ (ปทสฺส) “น เกวลํ เทวมนุสฺสา (ปสฺสนฺติ), ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ มหาพฺรหฺเมหิปี เอโส (ภิกฺขุ) ปสฺสีโต เอว” อิติ อตุโถ ฯ

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “เทวมนุสฺสา อ.เทวดาและมนุษย์ ท. (ปสฺสนฺติ) ย่อมสรรเสริญ เกวลํ อย่างเดียว น หามีได้, เอโส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น มหาพฺรหฺเมหิปี แม้อันท้าว มหาพรม ท. ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ ในจักรวาลหมื่นหนึ่ง ปสฺสีโต เอว สรรเสริญแล้ว นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “พฺรหฺมณาปีติ ว่า “พฺรหฺมณาปี” ดังนี้ ฯ

บทว่า “พฺรหฺมณาปี” ความว่า พวกเทวดาและมนุษย์ ย่อมสรรเสริญเพียงอย่างเดียว หามีได้, ภิกษุนั้น แม้ท้าวมหาพรมทั้งหลายในหมื่นจักรวาล ก็สรรเสริญแล้วนั้น แหะละ

“พฺรหฺมณาปี” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “เทวมนุสฺสา สุตฺรกัตตาไน ปสฺสนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพท์ ปฏิเสธนัตตะ เกวลํ กิริยาวิเสสไน ปสฺสนฺติ, เอโส วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ วุตตกัมมะไน ปสฺสีโตฯ กิตบทกัมมวาทก ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ วิสยาธาระไน มหาพฺรหฺเมหิ อปีศัพท์ อเพกชัตตะ เข้ากับ มหาพฺรหฺเมหิฯ อนภิตกัตตาไน ปสฺสีโต เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปสฺสีโต”

อิตีศัพทํ สรุปะไน อตุโถๆ ลิงคัตตะ ๕

๒๓. เทสนาวसानะ ปญจस्ताปี อุปาสภา โสตาปัตติผล ปติฏฐหีสูติ ๕

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา อุปาสภา อ.อุบาสก ท.
ปญจस्ताปี แม้ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ปติฏฐหีสูติ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปัตติผล
ในโสตาปัตติผล อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระเทศนา อุบาสกแม้มีประมาณ ๕๐๐ คน ตั้งอยู่เฉพาะในโสตาปัตติผล ดังนี้
แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมมีใน ปติฏฐหีสู อปิตัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ปญจस्ताๆ วิเสสนะ
ของ อุปาสภาๆ สุตหัตตทานใน ปติฏฐหีสูๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผล
วิสยาธาระไน ปติฏฐหีสู อิตีศัพทํ สมาปนะ ๕

อตุลอุปาสกวตฺถ ๕

อตุลอุปาสกวตฺถ (นิฎฐิตํ)

อตุลอุปาสกวตฺถ อ.เรื่องแห่งอุบาสกชื่อว่าอตุล (นิฎฐิตํ) จบแล้ว ๕

อตุลอุปาสกวตฺถ สุตหัตตทานใน นิฎฐิตํๆ กิตบทกัตตฺวาจาก ๕

จบเรื่องอตุลอุบาสก

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

อตุลอุบาสกวตถุ

เป็นนัฏฐิต์ปฐิสมาส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตุโล จ โส อุปาสโก จาติ อตุลอุปาสโก. (อตุล + อุปาสก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

อตุโล จ อ.ชื่อว่าอตุลด้วย โส อ.ชื่อว่าอตุลนั้น อุปาสโก จ เป็นอุบาสกด้วย อติ
เพราะเหตุนี้ อตุลอุปาสโก ชื่อว่าอตุลอุปาสก. (อุบาสกชื่อว่าอตุล, อตุลอุบาสก)

๒. อตุลอุปาสกสส วตถุ อตุลอุปาสกวตถุ. (อตุลอุปาสก + วตถุ) นัฏฐิต์ปฐิสมาส
วตถุ อ.เรื่อง อตุลอุปาสกสส แห่งอุบาสกชื่อว่าอตุล อตุลอุปาสกวตถุ ชื่อว่าอตุลอุปาสก-
วตถุ. (เรื่องอุบาสกชื่อว่าอตุล, เรื่องอตุลอุบาสก)

สาวตติวาสี, อุปาสโก

เป็นสัตตมิต์ปฐิสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสิลสาธนะ มิวิเคราะห์ว่า

สาวตติย วสตี สีเลนาติ สาวตติวาสี, อุปาสโก. (สาวตติสทูปปท + วส นิวาเส ในการ
อยู่ + ณิจัจย)

(โย อุปาสโก) อ.อุบาสกใด วสตี ย่อมอยู่ สาวตติย ในเมืองสาวตติ สีเลน โดยปกติ อติ
เพราะเหตุนี้ (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น สาวตติวาสี ชื่อว่าสาวตติวาสี (ผู้อยู่ในเมืองสาวตติโดยปกติ,
ชาวเมืองสาวตติ), ได้แก่อุบาสก.

ปญจสตุอุปาสกปริวโร, อุปาสโก

เป็นนัฏฐิต์ทวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีนัฏฐิต์ทวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปญจสตา, อุปาสกา. (ปญจ + สต + มตฺตา) นัฏฐิต์-
ทวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส, อันตโลปะ ลป มตฺตาศัพท์

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ท้า มตฺตา เป็นประมาณ เยส (อุปาสกาน) แห่งอุบาสก ท.
เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต อุปาสกา) อ.อุบาสก ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่า
ปญจสต (มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่อุบาสกทั้งหลาย.

๒. ปญจस्ता จ เต อุปาสกา จาติ ปญจสตอุปาสกา. (ปญจสต + อุปาสก) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

ปญจस्ता จ อ.ผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.ผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. เหล่า
นั้น อุปาสกา จ เป็นอุบาสกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปญจสตอุปาสกา ชื่อว่าปญจสตอุปาสก. (อุบาสก
มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, อุบาสกมีประมาณ ๕๐๐ คน)

๓. ปญจสตอุปาสกา ปริวาริ ยสฺสาติ ปญจสตอุปาสกปริวาริ, อุปาสโก. (ปญจสตอุปาสก
+ ปริวาริ) ญฺฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

ปญจสตอุปาสกา อ.อุบาสกผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ปริวาริ เป็นปริวาร ยสฺส
(อุบาสกสฺส) แห่งอุบาสกใด (อุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น ปญจสต-
อุปาสกปริวาริ ชื่อว่าปญจสตอุปาสกปริวาร (ผู้มีอุบาสกมี ๕๐๐ คนเป็นประมาณเป็นปริวาร, ผู้มีอุบาสก
มีประมาณ ๕๐๐ คนเป็นปริวาร), ได้แก่อุบาสก.

เอกทิวโส

เป็นอสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส
ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

ธมฺมสฺสวณฺตถาย

เป็นจตุตถิตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีญฺฐิตฺปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺมสฺส สวณฺ ธมฺมสฺสวณฺ. (ธมฺม + สวณ) ญฺฐิตฺปฺปฺริสฺสมาส

สวณฺ อ.การฟัง ธมฺมสฺส ซึ่งธรรม ธมฺมสฺสวณฺ ชื่อว่าธมฺมสฺสวณ. (การฟังธรรม)

๒. ธมฺมสฺสวณฺสฺส อุตถาย ธมฺมสฺสวณฺตถาย. (ธมฺมสฺสวณ + อุตฺถ) จตุตถิตปฺปฺริสฺสมาส

อุตถาย เพื่อประโยชน์ ธมฺมสฺสวณฺสฺส แก่การฟังซึ่งธรรม ธมฺมสฺสวณฺตถาย ชื่อว่าธมฺมส-
สวณฺตถ. (ประโยชน์แก่การฟังธรรม)

โสตุกาโม, อุบาสโก

เป็นจตุตถิ์ตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตุ กาเมตติ โสตุกาโม, อุบาสโก. (โสตุสททุปปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปฺจย)
(โย อุบาสโก) อ.อุบาสกโต กาเมติ ย่อมใคร่ โสตุ เพื่ออันฟัง อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
อุบาสโก) อ.อุบาสกนั้น โสตุกาโม ชื่อว่าโสตุกาม (ผู้ใคร่เพื่อจะฟัง, ผู้ประสงค์เพื่อจะฟัง), ได้แก่อุบาสก.

ปฏิสลลนาราม, เรวตตเถโร

เป็นจณฺฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฏิสลลโน อาราม ยสฺสาติ ปฏิสลลนาราม, เรวตตเถโร. (ปฏิสลลน + อาราม)
ปฏิสลลโน อ.ความหลีกเร้น อาราม เป็นที่มายินดี ยสฺส (เรวตตเถรสฺ) แห่งพระเรวตะ
ผู้เถระใด (อุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เรวตตเถโร) อ.พระเรวตะผู้เถระนั้น ปฏิสลลนาราม
ชื่อว่าปฏิสลลนาราม (ผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี), ได้แก่พระเรวตเถระ.

เอกจโร, อุบาสโก

เป็นอสมถาททิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส จโร จาติ เอกจโร, อุบาสโก. (เอก + จร)
เอโก จ อ.ผู้เดียวด้วย โส อ.ผู้เดียวนั้น จโร จ เป็นผู้เที่ยวไปด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
เอกจโร ชื่อว่าเอกจร (ผู้เที่ยวไปผู้เดียว), ได้แก่อุบาสก.

อลลปสฺลลปมตฺต, การณ

เป็นจณฺฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอิตฺติรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อลลปโป จ สลลปโป จ อลลปสฺลลปปา. (อลลป + สลลป) อิตฺติรโยคทวันทสมาส
อลลปโป จ อ.การเจรจาด้วย สลลปโป จ อ.การสนทนาด้วย อลลปสฺลลปปา ชื่อว่า
อลลปสฺลลป. (การเจรจาและการสนทนาทั้งหลาย)

๒. อลลปสฺลลปปา มตฺตา ยสฺสาติ อลลปสฺลลปมตฺต, การณ. (อลลปสฺลลป + มตฺตา)
จณฺฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

อลลปสฺลลปปา อ.การเจรจาและการสนทนา ท. มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส)

แห่งเหตุใด (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ อลลุปสฺสลาปมตฺตํ ชื่อว่า
อลลุปสฺสลาปมตฺต (มีการเจรจาและการสนทนาเป็นประมาณ, ลักว่าการเจรจาและการสนทนา), ได้แก่เหตุ.

อุปมตฺตโก, ธมฺโม

เป็น ฌณฺฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

อุปปา มตฺตา ยสฺสํสํติ อุปมตฺตโก, ธมฺโม. (อุปปา + มตฺตา)

มตฺตา อ.ประมาณ อุปปา น้อย ยสฺส (ธมฺมสฺส) แห่งธรรมใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส ธมฺโม) อ.ธรรมนั้น อุปมตฺตโก ชื่อว่าอุปมตฺตก (มีประมาณน้อย), ได้แก่ธรรม.

ตุณฺหิภฺวโต, ปุคฺคโล

เป็นวิเสสํนตฺตบพทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ตุณฺหิ ภฺวโต ตุณฺหิภฺวโต, ปุคฺคโล. (ตุณฺหิ + ภฺวโต)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ตุณฺหิ เป็นผู้หนึ่ง ภฺวโต เป็นแล้ว ตุณฺหิภฺวโต ชื่อว่าตุณฺหิภฺวต (เป็นผู้หนึ่งเป็นแล้ว,
เป็นผู้หนึ่งแล้ว), ได้แก่บุคคล.

พหุโก, ปุคฺคโล

เป็นทวีปทภินนาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

พหุ กถา ยสฺสํสํติ พหุโก, ปุคฺคโล. (พหุ + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว พหุ มาก ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น พหุโก ชื่อว่าพหุโก (มีถ้อยคำมาก, ผู้พูดมาก), ได้แก่บุคคล.

มนฺทโก, ปุคฺคโล

เป็นฌณฺฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

มนฺทา กถา ยสฺสํสํติ มนฺทโก, ปุคฺคโล. (มนฺทา + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว มนฺทา น้อย ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มนฺทโก ชื่อว่ามนฺทโก (ผู้มีถ้อยคำน้อย, ผู้พูดน้อย), ได้แก่
บุคคล.

มหาปจวี

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺติ จ ส่า ปจวี จาติ มหาปจวี. (มหนฺติ + ปจวี)

มหนฺติ จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่นั้น ปจวี จ เป็นแผ่นดินด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาปจวี
ชื่อว่ามหาปจวี. (แผ่นดินใหญ่)

จนฺทิมสุริยา

เป็นอิตรียคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จนฺทิมมา จ สุริโย จ จนฺทิมสุริยา. (จนฺทิม + สุริย)

จนฺทิมมา จ อ.พระจันทร์ด้วย สุริโย จ อ.พระอาทิตย์ด้วย จนฺทิมสุริยา ชื่อว่าจนฺทิมสุริย.
(พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งหลาย)

อากาสาทโย, ชาติโว

เป็นจัญญิตวิปทูลยาธิกรณพหุพพีทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อากาโส อาทิ เยสนฺติ อากาสาทโย, ชาติโว. (อากาส + อาทิ)

อากาโส อ.อากาศ อาทิ เป็นต้น เยสนฺติ (ชาติวน) แห่งชาติ ท. เหล่าใด (อุตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต ชาติโว) อ.ชาติ ท. เหล่านั้น อากาสาทโย ชื่อว่าอากาสาทิ (มีอากาศเป็นต้น), ได้แก่
ชาติทั้งหลาย.

จตุปปริสฺมขุโม

เป็นจัญญิตปปริสสมาส โดยมีอสมาทารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตฺสโส ปริสา จตุปปริสา. (จตุ + ปริสา) อสมาทารทิสมาส

ปริสา อ.บริษัท ท. จตฺสโส สี่ จตุปปริสา ชื่อว่าจตุปปริสา. (บริษัท ๔)

๒. จตุปปริสํ มขุโม จตุปปริสฺมขุโม. (จตุปปริสา + มขุโม) จัญญิตปปริสสมาส

มขุโม อ.ท่ามกลาง จตุปปริสํ แห่งบริษัท ๔ ท. จตุปปริสฺมขุโม ชื่อว่าจตุปปริสฺมขุโม.
(ท่ามกลางบริษัท ๔)

เมธาวิ, ปุคฺคโล

เป็นอัสสัถิตัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

เมธา อสส อตฺถิตติ เมธาวิ, ปุคฺคโล. (เมธา + วิปฺจจฺย)

เมธา อ.ปัญญา อสส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เมธาวิ ชื่อว่าเมธาวิ (ผู้มีปัญญา), ได้แก่บุคคล.

อชฺชตนา, นิหทา วา ปลฺลสา วา

เป็นอพยยัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

อชฺช ภวา อชฺชตนา, นิหทา วา ปลฺลสา วา. (อชฺช + ตนปฺจจฺย)

(นิหทา วา) อ.การนิทาหรือ (ปลฺลสา วา) หรือว่า อ.การสรรเสริญ ภวา อันมี อชฺช ในวันนี้ อชฺชตนา ชื่อว่าอชฺชตนา (มีในวันนี้), ได้แก่การนิทาหรือว่าการสรรเสริญ.

พหุภาณโน, ชนา

เป็นทุตียาตปฺปรีสสฺมาส, กิตฺตตสฺมาส, กัตตรูป, ตสฺสสัลลาธนะ มิวิเคราะห์ว่า

พหุ ภณฺนติ สึเลนฺนาติ พหุภาณโน, ชนา. (मितสทฺทูปปท + ภณ วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ฌปฺจจฺย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ภณฺนติ ย่อมกล่าว พหุ มาก สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น พหุภาณโน ชื่อว่าพหุภาณโน (ผู้กล่าวมากโดยปกติ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

मितภาณิ, ชโน

เป็นทุตียาตปฺปรีสสฺมาส, กิตฺตตสฺมาส, กัตตรูป, ตสฺสสัลลาธนะ มิวิเคราะห์ว่า

मित ภณฺนติ สึเลนฺนาติ มิตภาณิ, ชโน. (मितสทฺทูปปท + ภณ วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ฌปฺจจฺย)

(โย ชโน) อ.ชนใด ภณฺนติ ย่อมกล่าว มิต พอประมาณ สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ชโน) อ.ชนนั้น มิตภาณิ ชื่อว่าमितภาณิ (ผู้กล่าวพอประมาณโดยปกติ), ได้แก่ชน.

อจฺฉิทฺทวฺตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

อจฺฉิทฺทวฺ จ สํ วฺตติ จาติ อจฺฉิทฺทวฺตติ. (อจฺฉิทฺทวฺ + วฺตติ)

อจฺฉิทฺทวฺ จ อ.อันไม่ขาดสายด้วย สํ อ.อันไม่ขาดสายนั้น วฺตติ จ เป็นความเป็นไปด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อจฺฉิทฺทวฺตติ ชื่อว่าอจฺฉิทฺทวฺตติ. (ความเป็นไปไม่ขาดสาย)

ปณฺณาสีลสฺมาทิตฺ, ปุคฺคโล

เป็นตติยาตฺปปริสฺสมาส โดยมีสมาหารทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณฺณว จ สีลญจ ปณฺณาสีล. (ปณฺณว + สีล) สฺมาหารทวันทสฺมาส

ปณฺณว จ อ.ปัญญาด้วย สีล จ อ.ศีลด้วย ปณฺณาสีล ชื่อว่าปณฺณาสีล. (ปัญญาและศีล)

๒. ปณฺณาสีเลน สฺมาทิตฺ ปณฺณาสีลสฺมาทิตฺ, ปุคฺคโล. (ปณฺณาสีล + สฺมาทิต) ตติยา-
ตฺปปริสฺสมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สฺมาทิตฺ ตั้งมั่นแล้ว ปณฺณาสีเลน ด้วยปัญญาและศีล ปณฺณาสีล-
สฺมาทิตฺ ชื่อว่าปณฺณาสีลสฺมาทิต (ผู้ตั้งมั่นแล้วด้วยปัญญาและศีล), ได้แก่บุคคล.

เทว

เป็นเอกเสถสฺมาส, อิตฺตริยอคทวันทสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

เทว จ มนุสฺสํ จ เทว. (เทว + มนุสฺส)

เทว จ อ.เทวดา ท. ด้วย มนุสฺสํ จ อ.มนุษย์ ท. ด้วย เทว ชื่อว่าเทว. (เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย)

วาทาหตฺตาลปณฺณ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมีตติยาตฺปปริสฺสมาส และจฺญฐิตฺปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. วาเตน อาหตํ วาทาหตํ, ตาลปณฺณ. (วาท + อาหต) ตติยาตฺปปริสฺสมาส

(ตาลปณฺณ) อ.ใบแห่งตาล วาเตน อันลม อาหตํ กระทบแล้ว วาทาหตํ ชื่อว่าวาทาหต
(อันลมกระทบแล้ว), ได้แก่ใบตาล.

๒. ตาลสฺส ปณฺณํ ตาลปณฺณํ. (ตาล + ปณฺณ) จัญญีตปฺปรีสฺสํมาส
ปณฺณํ อ.ใบ ตาลสฺสํ แท่งตาล ตาลปณฺณํ ชื่อว่าตาลปณฺณ. (ใบตาล)

๓. วาตาหตฺตญจ ตํ ตาลปณฺณญจาติ วาตาหตตาลปณฺณํ. (วาตาหต + ตาลปณฺณ) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสฺมาส

วาตาหตํ จ อ. อันลมกระแทบแล้วด้วย ตํ อ.อันลมกระแทบแล้วนั้น ตาลปณฺณํ จ เป็นใบ
แท่งตาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วาตาหตตาลปณฺณํ ชื่อว่าวาตาหตตาลปณฺณ. (ใบตาลที่ถูกลมกระแทบ
แล้ว)

สฺวณฺณทิริญญํ

เป็นสํมาหารทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สฺวณฺณญจ ทิริญญญจ สฺวณฺณทิริญญํ. (สฺวณฺณ + ทิริญญ)

สฺวณฺณํ จ อ.ทองด้วย ทิริญญํ จ อ.เงินด้วย สฺวณฺณทิริญญํ ชื่อว่าสฺวณฺณทิริญญ. (ทองและ
เงิน)

นินฺทาการณํ

เป็นจัญญีตปฺปรีสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

นินฺทาย การณํ นินฺทาการณํ. (นินฺทา + การณ)

การณํ อ.เหตุ นินฺทาย แท่งการนินทา นินฺทาการณํ ชื่อว่านินฺทาการณ. (เหตุแห่งการนินทา)

ปลฺสํการณํ

เป็นจัญญีตปฺปรีสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปลฺสําย การณํ ปลฺสํการณํ. (ปลฺสํ + การณ)

การณํ อ.เหตุ ปลฺสําย แท่งการสรวเรญญ ปลฺสํการณํ ชื่อว่าปลฺสํการณ. (เหตุแห่งการ
สรวเรญญ)

ชีวิตวฺตติ

เป็นจัญญีตปฺปรีสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีวิตสฺส วฺตติ ชีวิตวฺตติ. (ชีวิต + วฺตติ)

วฺตติ อ.ความเป็นไป ชีวิตสฺส แท่งชีวิต ชีวิตวฺตติ. (ความเป็นไปแห่งชีวิต)

สมนาคตตุด

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สมนาคตตูล์ ภาโว สมนาคตตุด. (สมนาคต + ตตปจจัย)

ภาโว อ.ความเป็น สมนาคตตูล์ (อตุตโน) แห่งตน ผู้มาตามพร้อมแล้ว สมนาคตตุด ชื่อว่า สมนาคตตุด. (ความที่ตนประกอบแล้ว)

สวณณโธลวิริทิต, ชมพูนทนิกข

เป็นปัญจมีตปฐิสสมาส โดยมีจัญฐิตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สวณณสูล์ โทโส สวณณโธล. (สวณณ + โทโส) จัญฐิตปฐิสสมาส

โทโส อ.โทษ สวณณสูล์ แห่งทอง สวณณโธล ชื่อว่าสวณณโธล. (โทษแห่งทอง)

๒. สวณณโธลสุม วิริทิต สวณณโธลวิริทิต, ชมพูนทนิกข. (สวณณโธล + วิริทิต) ปัญจมี-
ตปฐิสสมาส

(ชมพูนทนิกข) อ.แห่งแห่งทองชมพูนท วิริทิต อันเว้นแล้ว สวณณโธลสุม จากโทษแห่ง
ทอง สวณณโธลวิริทิต ชื่อว่าสวณณโธลวิริทิต (เว้นจากโทษแห่งทอง), ได้แก่แห่งทองชมพูนท.

พญานมชชนกขม, ชมพูนทนิกข

เป็นจตุตถิตปฐิสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พญานมจ มชชนกข พญานมชชนานิ. (พญาน + มชชน) อิตรียคทวันทสมาส

พญาน จ อ.การบูด้วย มชชน จ อ.การขัดด้วย พญานมชชนานิ ชื่อว่าพญานมชชน.
(การบูและการขัด)

๒. พญานมชชนานิ ขม พญานมชชนกขม, ชมพูนทนิกข. (พญานมชชน + ขม) จตุตถิตปฐิส-
สมาส

(ชมพูนทนิกข) อ.แห่งแห่งทองชมพูนท ขม อันควร พญานมชชนานิ แก่การบูและการขัด

ท. พญานมชชนกขม ชื่อว่าพญานมชชนกขม (ควรแก่การบูและการขัด), ได้แก่แห่งทองชมพูนท.

ขมฺพุนทนิฏฺข

เป็นฉนฺธิสฺสตีปฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ขมฺพุนทสฺส นิกฺขํ ขมฺพุนทนิฏฺข. (ขมฺพุนท + นิกฺข)

นิฏฺขํ อ.แห่ง ขมฺพุนทสฺส แห่งของขมฺพุนท ขมฺพุนทนิฏฺขํ ชื่อว่าขมฺพุนทนิฏฺข. (แห่งของขมฺพุนท)

ปณฺทิตมนุสฺสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปณฺทิตา จ เต มนุสฺสา จาติ ปณฺทิตมนุสฺสา. (ปณฺทิต + มนุสฺส)

ปณฺทิตา จ อ.ผู้มีบัณฑิต ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นบัณฑิต ท. เหล่านั้น มนุสฺสา จ เป็นมนุษย์ ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปณฺทิตมนุสฺสา ชื่อว่าปณฺทิตมนุสฺส. (มนุษย์ผู้เป็นบัณฑิตทั้งหลาย)

เทวมนุสฺสา

เป็นอิตริตโรยคทวันทสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

เทวา จ มนุสฺสา จ เทวา. (เทว + มนุสฺส)

เทวา จ อ.เทวดา ท. ด้วย มนุสฺสา จ อ.มนุษย์ ท. ด้วย เทวา ชื่อว่าเทว. (เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย)

ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬิ

เป็นสฺมาหารทิสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ทสฺสทสฺसानิ จกฺกวาฬานิ ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬิ. (ทสฺสทสฺส + จกฺกวาฬิ)

จกฺกวาฬานิ อ.จักรวาล ท. ทสฺสทสฺसानิ หนึ่ง ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬิ ชื่อว่าทสฺสทสฺสจกฺกวาฬิ. (หนึ่งจักรวาล)

เทสฺนาวสานํ

เป็นฉนฺธิสฺสตีปฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

เทสฺนาย อวสานํ เทสฺนาวสานํ. (เทสฺนา + อวสาน)

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสฺนาย แห่งพระเทศนา เทสฺนาวสานํ ชื่อว่าเทสฺนาวสาน. (เวลาจบพระเทศนา)

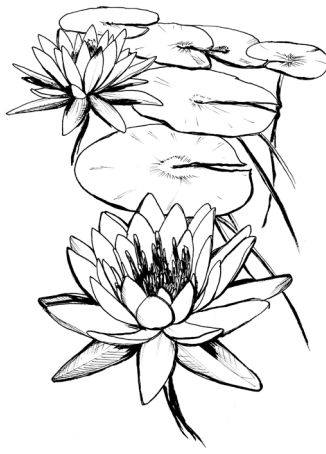
ปณจสตา, อุบาสกา

เป็นนัฏฐิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส, อันตโลปะ ลบ มตฺตาตัพท มิวีเคราะหฺว่า

ปณจ สตานิ มตฺตา เยสนฺติ ปณจสตา, อุบาสกา. (ปณจ + สต + มตฺตา)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปณจ ห้า มตฺตา เป็นประมาณ เยสฺ (อุบาสกาน) แห่งอุบาสก ท. เหล่า
ใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต อุบาสกา) อ.อุบาสก ท. เหล่านั้น ปณจสตา ชื่อว่าปณจสตา
(มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่อุบาสกทั้งหลาย.

๘. จพพคฺคิยภิกขวตฺถ [๑๘๐]

จพพคฺคิยภิกขวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

จพพคฺคิยภิกขวตฺถ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวก ๖
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโสมฺพะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

จพพคฺคิยภิกขวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนนฺทิกตฺตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๘. เรื่องภิกษุจพพคฺคิย

๑. “กายปฺปโกปนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต จพพคฺคิเย ภิกขุ
อารพฺภา กเถสิ ฯ

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต จพพคฺคิเย ภิกขุ อารพฺภา “กายปฺปโกปนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ กเถสิ
ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺภา ทรงปรารภ ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. จพพคฺคิเย ผู้มีอยู่ในพวกหก กเถสิ ตรัส
แล้ว อิมํ ฌมฺมเทสํ ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “กายปฺปโกปนฺติ” ว่า “กายปฺปโกป” ดังนี้
เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวพฺพวัน ทรงปรารภภิกษุจพพคฺคิย ตรัสพระธรรม-
เทศนาว่า “กายปฺปโกป” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุตฺตกตฺตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกตฺตวาทก “กายปฺปโกป” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์
อาทยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสํ อิมํ วิเสสณะของ ฌมฺมเทสํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตริกิริยาของ สตุถา จพพคฺคิเย วิเสสณะของ
ภิกขุฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภาฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. เอกทิวสํ หิ สตุถา เตสํ อุโภหิ หตฺถเถหิ ยญฺญจโย คเหตฺวา กญฺจปาทุกํ อารุญฺห
ปิฏฺฐิจิปาสาณเ จงฺกมนฺตานํ “ขญฺญาตฺติ สทฺทํ สุตฺวา “อานนฺท กีสฺสทฺโท นามะโส”ติ

ปุจฉิตวา “ฉพฺพคฺคิยานํ กญฺจปาทุกํ อารุห จงฺกมนฺตานํ ขณฺณสทฺโท”ติ สุตฺวา
 สิกฺขาปทํ ปณฺณาเปตฺวา “ภิกฺขุณา นาม กายาทีนํ รกฺขิตุํ วณฺณตฺติ”ติ วตฺวา ฌมฺมํ
 เทเสฺนโต อีมา คาคา อภาสิ

“กายปฺปโกปํ รกฺขเยยฺย,	กาเยน สํวฺโต สียา,
กายทฺถจฺจริตํ หิตฺวา	กาเยน สุจฺริตํ จเร;
วจีปโกปํ รกฺขเยยฺย,	วาจาย สํวฺโต สียา,
วจิตฺถจฺจริตํ หิตฺวา	วาจาย สุจฺริตํ จเร;
มโนปโกปํ รกฺขเยยฺย,	มนสา สํวฺโต สียา,
มโนทฺถจฺจริตํ หิตฺวา	มนสา สุจฺริตํ จเร;
กาเยน สํวฺตา อีรา,	อโธ วาจาย สํวฺตา,
มนสา สํวฺตา อีรา,	เต เว สุปริสํวฺตา”ติ ฯ

เอกทิวสํ หิ สตฺถา เตสํ (ฉพฺพคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺ) อุโภหิ หตฺถเอหิ ยญฺจโย คเหตฺวา กญฺจปาทุกํ
 อารุห ปิณฺณปาสาณํ จงฺกมนฺตานํ “ขณฺณสทฺโท”ติ สุตฺวา “อานนฺท กีสทฺโท นาม (โหติ)
 เอโส (สทฺโท)” อิติ ปุจฉิตฺวา “(เอโส สทฺโท) ฉพฺพคฺคิยานํ (ภิกฺขุณฺ) กญฺจปาทุกํ อารุห
 จงฺกมนฺตานํ ขณฺณสทฺโท (โหติ)” อิติ สุตฺวา สิกฺขาปทํ ปณฺณาเปตฺวา “ภิกฺขุณา นาม
 กายาทีนํ (ทวารานํ) รกฺขิตุํ วณฺณตฺติ”ติ วตฺวา ฌมฺมํ เทเสฺนโต อีมา คาคา อภาสิ

“(ปุคฺคโล) กายปฺปโกปํ รกฺขเยยฺย,	(ปุคฺคโล) กาเยน สํวฺโต สียา,
(ปุคฺคโล) กายทฺถจฺจริตํ หิตฺวา	กาเยน สุจฺริตํ จเร;
(ปุคฺคโล) วจีปโกปํ รกฺขเยยฺย,	(ปุคฺคโล) วาจาย สํวฺโต สียา,
(ปุคฺคโล) วจิตฺถจฺจริตํ หิตฺวา	วาจาย สุจฺริตํ จเร;
(ปุคฺคโล) มโนปโกปํ รกฺขเยยฺย,	(ปุคฺคโล) มนสา สํวฺโต สียา,
(ปุคฺคโล) มโนทฺถจฺจริตํ หิตฺวา	มนสา สุจฺริตํ จเร;
กาเยน สํวฺตา อีรา,	อโธ (อีรา) วาจาย สํวฺตา,
มนสา สํวฺตา อีรา,	เต (อีรา) เว สุปริสํวฺตา (โหนฺติ)” อิติ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ เอกทิวสํในวันหนึ่ง สตฺถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว
 สทฺทํ ซึ่งเสียง “ขณฺณสทฺโท” ว่า “ขณฺณสทฺโท” ดังนี้ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท. (ฉพฺพคฺคิยานํ)
 ผู้มีอยู่ในพวกหก เตสํ เหล่านั้น อุโภหิ หตฺถเอหิ ยญฺจโย คเหตฺวา กญฺจปาทุกํ

อารุห ปิฏฐิปาสาณ จงกมนุทาน ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งไม้เท้า ท. ด้วยมือ ท. ทั้งสอง ขึ้นแล้ว สู้เขียงเท้าอันเป็นวิหารแห่งไม้ จงกรมอยู่ บนแผ่นหินมีหลัง ปุจฉิตวา ตรัสตามแล้ว อิติ ว่า “อานนท ดูก่อนอานนท์ เอโส (สทโท) อ.เสียงนั้น ก็สทโท นาม ชื่อว่าเป็นเสียงอะไร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ สุตวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “(เอโส สทโท) อ.เสียงนั้น ขณฺณสทโท เป็นเสียงขณฺณขณฺณ (ภิกขุหน) แห่งภิกษุ ท. จพบคฺคิยาน์ ผู้มีอยู่ในพวกหก กฏฐปาทุกิ อารุห จงกมนุทาน ผู้ขึ้นแล้ว สู้เขียงเท้าอันเป็นวิหารแห่งไม้ จงกรมอยู่ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปณฺญาเปตวา ทรงบัญญัติแล้ว สิกฺขาปทํ ซึ่งสิกขาบท วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุณา นาม กายาทินิ (ทวารานิ) รกฺขิตุํ อ.อัน ชื่ออันภิกษุ รักษา ซึ่งทวาร ท. มีกายเป็นต้น วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ธรรม ซึ่งธรรม อภาสี ได้ตรัส แล้ว อิม่า คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล รกฺเขยฺย พึงรักษา กายปฺปโกป ซึ่ง ความกำเรบทางกาย, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สํวุโต เป็นผู้สำรวม แล้ว กาเยน ทางกาย สียา พึงเป็น, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล หิตฺวา ละแล้ว กายทฺถจฺจริตํ ซึ่งกายทฺถจฺจริต จเร พึงประพฤติ สฺจจริตํ ซึ่งสุจริต กาเยน ทางกาย,

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล รกฺเขยฺย พึงรักษา วจิปโกป ซึ่งความ กำเรบทางวาจา, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สํวุโต เป็นผู้สำรวมแล้ว วาจาเยน ทางวาจา สียา พึงเป็น, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล หิตฺวา ละแล้ว วจิทฺถจฺจริตํ ซึ่งวจิทฺถจฺจริต จเร พึงประพฤติ สฺจจริตํ ซึ่งสุจริต วาจาเยน ทางวาจา,

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล รกฺเขยฺย พึงรักษา มโนปโกป ซึ่งความ กำเรบทางใจ, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สํวุโต เป็นผู้สำรวมแล้ว มนฺสา ทางใจ สียา พึงเป็น, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล หิตฺวา ละแล้ว มโนทฺถจฺจริตํ ซึ่งมโนทฺถจฺจริต จเร พึงประพฤติ สฺจจริตํ ซึ่งสุจริต มนฺสา ทางใจ,

ธีรา อ.นักปราชญ์ ท. สํวุตา สำรวมแล้ว กาเยน ทางกาย, อโถ อนึ่ง (ธีรา) อ.นักปราชญ์ ท. สํวุตา สำรวมแล้ว วาจาเยน

ทางวาจา, อธิรา อ.นักปราชญ์ ท. สัฏฐา สำรวมแล้ว มนสา
ทางใจ, เต (อธิรา) เว อ.นักปราชญ์ ท. เหล่านั้นแล สุปริสัฏฐา
เป็นผู้สำรวมรอบด้วยดีแล้ว (โหนติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ดังจะกล่าวโดยย่อ ในวันหนึ่ง พระศาสดาทรงสดับเสียงว่า “ขณฺเฑ” ของพวกภิกษุ
ฉัพพัคคีย์เหล่านั้น ผู้ใช้มือทั้ง ๒ ข้างถือเอาไม้เท้าทั้งหลาย ขึ้นสู่เชิงเท้าไม้แล้ว
จงกรมอยู่บนแผ่นหินมีหลัง จึงตรัสถามว่า “ดูก่อนอานนท์ เสียงนั้น ชื่อว่าเป็นเสียง
อะไร ?” ดังนี้ ทรงสดับว่า “เสียงนั้น เป็นเสียงขณฺเฑของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ผู้ขึ้น
สู่เชิงเท้าจงกรมอยู่” ดังนี้ ทรงบัญญัติสิกขาบท ตรัสว่า “ธรรมดาว่าภิกษุรักษาการ
ทั้งหลายมีกายเป็นต้น จึงควร” ดังนี้ เมื่อทรงแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า

“บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางกาย, บุคคลพึงเป็นผู้สำรวม
แล้วทางกาย, บุคคลละกายทุจริต พึงประพฤตีสุจริตทางกาย,
บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางวาจา, บุคคลพึงเป็นผู้สำรวม
แล้วทางวาจา, บุคคลละวจีทุจริต พึงประพฤตีสุจริตทางวาจา,
บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางใจ, บุคคลพึงเป็นผู้สำรวมแล้ว
ทางใจ, บุคคลละมโนทุจริต พึงประพฤตีสุจริตทางใจ,
นักปราชญ์ทั้งหลาย สำรวมแล้วทางกาย, อนึ่ง นักปราชญ์ทั้ง
หลาย สำรวมแล้วทางวาจา, นักปราชญ์ทั้งหลาย สำรวมแล้ว
ทางใจ, นักปราชญ์เหล่านั้นแล เป็นผู้สำรวมรอบดีแล้ว”

หิศัพทํ สังเขปโชตกะ เอกทิวสํ ทุตติยาภาสัตตตมโน อภาสี สตุฏา สุททกัตตาใน
อภาสีฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก เตสํ กิตฺติ จพฺพคฺคิยานํ กิตฺติ วิเสสนะของ ภิกขุหนึ่ง
สามีสัมพันธะใน สทฺทํ อุโภทฺติ วิเสสนะของ หตฺเถหิฯ กระณะใน คเหตุวา ยญฺญิโย
อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารุหฺ กญฺจปาทุกํ สัมปาปญฺเญยกัมมะ
ใน อารุหฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จงฺกมนฺตานํ ปิฏฺฐิปาสาณํ อุปฺปิลลสิกาธาระใน
จงฺกมนฺตานํฯ วิเสสนะของ ภิกขุหนึ่ง “ขณฺเฑ” สรุปะใน อิติฯ ศัพทํ สรุปะใน สทฺทํ
อวุตตกัมมะใน สตุฏาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “อานนฺท อาลปนะ เอโส วิเสสนะ
ของ สทฺโทฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะเข้า
กับ กีสทฺโทฯ วิกิตกัตตาใน โหติ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน

สุตฺวา “เอโส วิเสสณะของ สทุโท๑ สทุธกัตฺตนาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
 จพฺพคฺคิยานํ วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺ๑ สามีสัมพันธะใน ขณฺณสทุโท กณฺณปาทุกั
 สัมปาปฺณียกัมมะใน อารุห๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จงฺกมนฺตนา๑ วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺ
 ขณฺณสทุโท วิกิตกัตฺตนาใน โหติ” อิตฺติศัพฺพ อากาเรใน สุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปณฺณาเปตฺวา ลิกฺขาปทํ อุตฺตกัมมะใน ปณฺณาเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา
 “รฺกฺขิตฺตํ ตุมฺหิถกัตฺตนาใน วณฺณุตฺติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นามศัพฺพ สัณฺญาโชตกะเข้า
 กับ ภิกฺขุณา๑ อนภินิถกัตฺตนาใน รฺกฺขิตฺตํ กายาทีนํ วิเสสณะของ ทวารานิ๑ อุตฺตกัมมะ
 ใน รฺกฺขิตฺตํ” อิตฺติศัพฺพ อากาเรใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน เทเสนฺโต ฐมฺมํ อุตฺตกัมมะ
 ใน เทเสนฺโต๑ อัปภันตรกิริยาของ สตุถา อีมา วิเสสณะของ คาถา๑ อุตฺตกัมมะใน
 อภาสิ

“ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน รฺกฺขเขยฺย๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
 กายปโปกัปํ อุตฺตกัมมะใน รฺกฺขเขยฺย, ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน
 สียา๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก กาเยน ตติยาวิเสสณะใน สํวฺโต๑
 วิกิตกัตฺตนาใน สียา, ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน จเร๑ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจาก กายทฺวจฺจริตํ อุตฺตกัมมะใน หิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน จเร กาเยน ตติยาวิเสสณะของ จเร สุจฺจริตํ อุตฺตกัมมะ
 ใน จเร,

ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน รฺกฺขเขยฺย๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
 วจิปโปกัปํ อุตฺตกัมมะใน รฺกฺขเขยฺย, ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน
 สียา๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก วาจาเยน ตติยาวิเสสณะใน สํวฺโต๑
 วิกิตกัตฺตนาใน สียา, ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน จเร๑ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจาก วจิทฺวจฺจริตํ อุตฺตกัมมะใน หิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน จเร วาจาเยน ตติยาวิเสสณะของ จเร สุจฺจริตํ อุตฺตกัมมะใน
 จเร,

ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน รฺกฺขเขยฺย๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
 มโนปโปกัปํ อุตฺตกัมมะใน รฺกฺขเขยฺย, ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน
 สียา๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มนสา ตติยาวิเสสณะใน สํวฺโต๑
 วิกิตกัตฺตนาใน สียา, ปฺคุคฺโล สทุธกัตฺตนาใน จเร๑ อาชยาตบท

กัตตุวจาก มโนหุจจิริต อุตตตกัมมะใน หิตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน จเร มนสา ตติยาวิเสสณะของ จเร สุจิริต อุตตตกัมมะ
ใน จเร,

ธีรา สุทฺธกัตตาใน สํวตาฯ กิตฺตทกัตตุวจาก กาเยน ตติยา-
วิเสสณะใน สํวตา, อโถ สัมปินฺทนต์ถะ ธีรา สุทฺธกัตตาใน
สํวตาฯ กิตฺตทกัตตุวจาก วาจาเยน ตติยาวิเสสณะใน สํวตา,
ธีรา สุทฺธกัตตาใน สํวตาฯ กิตฺตทกัตตุวจาก มนสา ตติยา-
วิเสสณะใน สํวตา, เต วิเสสณะของ ธีราฯ สุทฺธกัตตาใน
โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เวศฺพท ปทปุรณะ สุปริสํวตา
วิกตีกัตตาใน โหนฺติ” อิติศัพทํ สรุปะใน อีมา คาคาฯ

๓. ตตฺถ กายปฺปโกปฺนติ ติวริ กายหุจจิริต รุกฺเขยฺยฯ

ตตฺถ (ปเทสุ) “กายปฺปโกปฺนติ (ปทสฺส) “ติวริ กายหุจจิริต รุกฺเขยฺย” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “รุกฺเขยฺย พิงรักษา กายหุจจิริต ซึ่งกายหุจจิริต ติวริ อัน
มีอย่างสาม” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ) “กายปฺปโกปฺนติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท.
เหล่านั้นหนา -บทว่า “กายปฺปโกป” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “กายปฺปโกป” ความว่า พิงรักษากายหุจจิริต ๓ อย่าง

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสุฯ นิทธารณะใน ปทสฺส “กายปฺปโกป” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพทํ
สรุปะใน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “ติวริ วิเสสณะของ
กายหุจจิริต อุตตตกัมมะใน รุกฺเขยฺยฯ อาชยาตบทกัตตุวจากของ ปุคฺคโล” อิติศัพทํ
สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๔. กาเยน สํวโตติ กายทฺวาเร หุจจิริตปฺปเวสนํ นิวาเรตฺวา สํวโต ปิหิตทฺวาโร สียา;

“กาเยน สํวโตติ (ปทหฺวยสฺส “ปุคฺคโล) กายทฺวาเร หุจจิริตปฺปเวสนํ นิวาเรตฺวา สํวโต
ปิหิตทฺวาโร สียา” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล นิวาเรตฺวา ห้ามแล้ว หุจจิริตป-

ปเวสน์ ซึ่งการเข้าไปแห่งทุจิริต กายทวาร ในกายทวาร สู้โต เป็นผู้สำรวจแล้ว
 ปิหิตทวาร คือว่าเป็นผู้มีทวารอันปิดแล้ว สียา ฟังเป็น” (อิตติ) ดังนี้ (ปททวยส)
 แห่งหมวดสองแห่งบท “กาเยน สู้โตติ ว่า “กาเยน สู้โต” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “กาเยน สู้โต” ความว่า บุคคลห้ามการเข้าไปแห่งทุจิริตในกายทวาร
 ฟังเป็นผู้สำรวจแล้ว คือว่าฟังเป็นผู้ปิดทวารแล้ว

“กาเยน สู้โต” ระบุปะใน อิตติฯ ศัพท์ ระบุปะใน ปททวยสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ
 “ปุคฺคโล สุทฺธกัฏฺฐาโน สียาฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจก กายทวาร วิสยาธาระโน
 ทุจิริตปเวสน์ฯ อวุตตกัมมะโน นิวาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน สู้โตฯ กิตฺติ
 ปิหิตทวาร กิตฺติ วิกิตกัฏฺฐาโน สียา สู้โต วิวริยะโน ปิหิตทวารฯ วิวริณะ” อิตติศัพท์
 ระบุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕. ยสฺมา ปน กายทุจิริตํ หิตฺวา กายสุจิริตํ จรฺนโต อุกฺกมฺปิ เกตํ กโรติ; ตสฺมา
 “กายทุจิริตํ หิตฺวา, กาเยน สุจิริตํ จเรติ วุตฺตํ ฯ

ยสฺมา ปน (ปุคฺคโล) กายทุจิริตํ หิตฺวา กายสุจิริตํ จรฺนโต อุกฺกมฺปิ เกตํ (กมฺม) กโรติ;
 ตสฺมา (ภควตา) “กายทุจิริตํ หิตฺวา, กาเยน สุจิริตํ จเรติ (วจนฺ) วุตฺตํ ฯ

ปน ก็ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล หิตฺวา ละแล้ว กายทุจิริตํ ซึ่งกายทุจิริต จรฺนโต
 ประพฤติอยู่ กายสุจิริตํ ซึ่งกายสุจิริต กโรติ ย่อมกระทำ เกตํ (กมฺม) ซึ่งกรรม
 นั้น อุกฺกมฺปิ แม้ทั้งสอง ยสฺมา เพราะเหตุใด; ตสฺมา เพราะเหตุนี้ (วจนฺ) อ.พระ
 ดำรัส “กายทุจิริตํ หิตฺวา, กาเยน สุจิริตํ จเรติ ว่า “กายทุจิริตํ หิตฺวา, กาเยน
 สุจิริตํ จเร” ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

ก็บุคคลละกายทุจิริต ประพฤติกายสุจิริต ย่อมทำกรรมนั้นแม้ทั้ง ๒ เพราะเหตุใด,
 เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระดำรัสว่า “กายทุจิริตํ หิตฺวา, กาเยน
 สุจิริตํ จเร” ดังนี้

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ปุคฺคโล สุทฺธกัฏฺฐาโน กโรติฯ อาชยาตบทกัฏฺฐาจก
 ยสฺมา เหตุโน กโรติ กายทุจิริตํฯ อวุตตกัมมะโน หิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน จรฺนโต
 กายสุจิริตํฯ อวุตตกัมมะโน จรฺนโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ ปุคฺคโล อปิตฺถ์ อเปกษัตถะ

เข้ากับ อุภยํ กิตฺติ เอตํ กิตฺติ วิเสสณะของ กมฺมํ ๑ อุตตกัมมะใน กโรติ; ตสฺมา เหตุวิตถะ “กายทฺถจฺจริตํ หิตฺวา กาเยน สุจฺจริตํ จเร” สฺรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สฺรุปะใน วจฺนํ ๑ วุตตกัมมะใน วุตตํ ๑ กิตตบทกัมมวาทก ภควตา อนภิหิตกัตตาใน วุตตํ ๑

๖. อนนฺตรคาถาสฺปิ เอสฺว นโย ๑

อนนฺตรคาถาสฺปิ เอสฺว เอว นโย ๑

นโย อ.นัย อนนฺตรคาถาสฺปิ แม้ในคาถาอันไม่มีระหว่าง ท. เอสฺว เอว นั้นนัยเทียว ๑

นัยแม้ในคาถาไม่มีระหว่างทั้งหลาย นั้นนัยแหละ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อนนฺตรคาถาสฺ ๑ วิสยาธาระใน นโย เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ เอสฺ ๑ วิเสสณะของ นโย ๑ ลิงคัตถะ ๑

๗. กาเยน สํวฺตา อีราติ เป ปณฺหิตา ปาณาติปาตาทีนํ อภิโรนฺตา กาเยน สํวฺตา นาม, มุสฺสาวาทาทีนํ อภิโรนฺตา วาจาเย สํวฺตา นาม, อภิขฺมาทีนํ อสมฺมุจฺจาเปนฺตา มนฺสา สํวฺตา นาม, เต อิทฺ โลกสฺมี สฺปริสํวฺตา สฺรภฺชิตา สฺโคปีตา สฺปิหิตทฺวาราทิ อตฺโถ ๑

“กาเยน สํวฺตา อีราติ (คาถาปาทสฺส) “เป ปณฺหิตา ปาณาติปาตาทีนํ (กายทฺถจฺจริตานํ) อภิโรนฺตา กาเยน สํวฺตา นาม, มุสฺสาวาทาทีนํ (วจฺทฺถจฺจริตานํ) อภิโรนฺตา วาจาเย สํวฺตา นาม, อภิขฺมาทีนํ (มโนทฺถจฺจริตานํ) อสมฺมุจฺจาเปนฺตา มนฺสา สํวฺตา นาม, เต (ปณฺหิตา) อิทฺ โลกสฺมี สฺปริสํวฺตา สฺรภฺชิตา สฺโคปีตา สฺปิหิตทฺวาราทิ (โหนฺติ)” อิติ อตฺโถ ๑

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “เป ปณฺหิตา อ.ปณฺหิต ท. เหล่าใด อภิโรนฺตา ไม่กระทำ อยู่ (กายทฺถจฺจริตานํ) ซึ่งกายทฺถจฺจริต ท. ปาณาติปาตาทีนํ มีปาณาติปาตเป็นต้น สํวฺตา นาม ชื่อว่าสํารวมแล้ว กาเยน ทางกาย, อภิโรนฺตา ไม่กระทำอยู่ (วจฺทฺถจฺจริตานํ) ซึ่งวจฺทฺถจฺจริต ท. มุสฺสาวาทาทีนํ มีมุสฺสาวาทเป็นต้น สํวฺตา นาม ชื่อว่า สํารวมแล้ว วาจาเย ทางวาจา, อภิขฺมาทีนํ (มโนทฺถจฺจริตานํ) อสมฺมุจฺจาเปนฺตา ไม่ ย่อมโนทฺถจฺจริต ท. มีอภิขฺมาเป็นต้น ให้ตั้งขึ้นพร้อมอยู่ สํวฺตา นาม ชื่อว่าสํารวมแล้ว มนฺสา ทางใจ, เต (ปณฺหิตา) อ.ปณฺหิต ท. เหล่านั้น สฺปริสํวฺตา เป็นผู้สํารวมด้วย

ดีแล้ว **สุรภขिता** เป็นผู้รักษาดีแล้ว **สุโคปิตา** เป็นผู้คุ้มครองดีแล้ว **สุปิตทวาร** เป็นผู้มิดทวารอันปิดดีแล้ว **อิธ โลกสมิ** ในโลกนี้ **(โหนดิ)** ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้ **(คาถาปาหสฺส)** แห่งบาทแห่งพระคาถา “**กาเยน สํวฺตา ธีราติ** ว่า “กาเยน สํวฺตา ธีรา” ดังนี้ เป็นต้น ๕

บาทพระคาถาว่า “**กาเยน สํวฺตา ธีรา**” ความว่า พวกบัณฑิตเหล่าใด ไม่ทำกายทุจริตทั้งหลาย มีปาณาติปาต เป็นต้น ชื่อว่าสํวํแล้วทางกาย, ไม่ทำวจีทุจริตทั้งหลาย มีมุสาวาท เป็นต้น ชื่อว่าสํวํแล้วทางวาจา, ไม่ยังมีโมหทุจริตทั้งหลาย มีอภิชฌา เป็นต้น ให้ตั้งขึ้น ชื่อว่าสํวํแล้วทางใจ, พวกบัณฑิตเหล่านั้น เป็นผู้สํวํรอบดีแล้วรักษาดีแล้ว คุ้มครองดีแล้ว ปิดทวารดีแล้วในโลกนี้

“กาเยน สํวฺตา ธีรา” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาหสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโก “เย วิเสสณะของ ปณฺธิตาฯ สุทฺธกัตตาใน สํวฺตาฯ สามยทกิตยทกัตตฺวาทก ปาณาติปาตาทีนิ วิเสสณะของ กายทฺวจฺจิตานีฯ อวฺตตกัมมะใน อกโรนฺตาฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ปณฺธิตา กาเยน ตติยาวิเสสณะใน สํวฺตา นามศัพท์ สํญญาโชตกะเข้ากับ สํวฺตา, มุสาวาทาทีนิ วิเสสณะของ วจีทฺวจฺจิตานีฯ อวฺตตกัมมะใน อกโรนฺตาฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ปณฺธิตา วาจาเยน ตติยาวิเสสณะใน สํวฺตา นามศัพท์ สํญญาโชตกะเข้ากับ สํวฺตา, อภิชฌาทีนิ วิเสสณะของ มโนทฺวจฺจิตานีฯ การิตกัมมะใน อสมฺมุจฺจาเปนฺตาฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ปณฺธิตา มนสา ตติยาวิเสสณะใน สํวฺตา นามศัพท์ สํญญาโชตกะเข้ากับ สํวฺตา, เต วิเสสณะของ ปณฺธิตาฯ สุทฺธกัตตาใน โหนดิฯ อาชยทกิตตฺวาทก อิธ วิเสสณะของ โลกสมิฯ วิสยาทระใน สุปริสํวฺตา สุรภขिता สุโคปิตา และ สุปิตทวาร สุปริสํวฺตา กิตฺติ สุรภขिता กิตฺติ สุโคปิตา กิตฺติ สุปิตทวาร กิตฺติ วิกิตกัตตาใน โหนดิ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโกฯ ลิงคัตถะ ๕

๘. เทสนาวสานะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปฺณิสฺสุติ ๕

เทสนาวสานะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนิ (อริยมลานิ) ปาปฺณิสฺสุ อิติ ๕

เทสนาวสานะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยมลานิ) ซึ่งอริยมล ท. โสตาปตฺติผลาทีนิ มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุนิธิผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทศนาว่าสาเน กาลสัตตมียใน ปาปุนีสุ พหุ วิเสสนะของ ชนาญ สุธกัตตาใน
ปาปุนีสุๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิๆ
สัมปาปุนีนิยักมมะใน ปาปุนีสุ อิตติศัพท์ สมาปนะ ฯ

.....

ฉพพคฺคิยภิกฺขวตฺถุ ฯ

ฉพพคฺคิยภิกฺขวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ)

ฉพพคฺคิยภิกฺขวตฺถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวก ๖ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

ฉพพคฺคิยวตฺถุ สุธกัตตาใน นิฏฺฐิตํๆ กิตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์

โกธวคฺคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

โกธวคฺคฺควณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรค
อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยความโกรธ นิฏฺฐิตา จบแล้ว ฯ

จบโกธวรรคพรรณนา

สตฺตฺรสมวคฺโค ฯ

สตฺตฺรสมวคฺโค (นิฏฺฐิตอ) ฯ

สตฺตฺรสมวคฺโค อ.วรรคที่ ๑๗ (นิฏฺฐิตอ) จบแล้ว ฯ

สตฺตฺรสมวคฺโค สุธกัตตาใน นิฏฺฐิตอๆ กิตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบวรรคที่ ๑๗

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

ฉัพพคฺคิยวตฺถุ

เป็นนัฎฐิตุปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฉ วตฺตา ฉพฺพคฺคา. (ฉ + วตฺต) อสฺมาทวารทิสฺสมาส

วตฺตา อ.พวก ท. ฉ ทก ฉพฺพคฺคา ชื่อว่าฉพฺพคฺค. (พวก ๖ ทั้งหลาย)

๒. ฉพฺพคฺเคสฺส ภวา ฉพฺพคฺคิยา, ภิกฺขุ. (ฉพฺพคฺค + อียปัจจย) สํสํญฺฐาทิอเนกัตถตฺตธิต

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. ภวา ผู้มีอยู่ ฉพฺพคฺเคสฺส ในพวกทก ท. ฉพฺพคฺคิยา ชื่อว่าฉพฺพคฺคิย (ผู้มีอยู่ในพวก ๖), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

๓. ฉพฺพคฺคิยา จ เต ภิกฺขุ จาติ ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุ. (ฉพฺพคฺคิย + ภิกฺขุ) วิเสสํนุพฺพท-
กัมมธารยสฺมาส

ฉพฺพคฺคิยา จ อ.ผู้มีอยู่ในพวกทก ท. ด้วย เต อ.ผู้มีอยู่ในพวกทก ท. เหล่านั้น ภิกฺขุ
จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุ ชื่อว่าฉพฺพคฺคิยภิกฺขุ. (ภิกษุผู้มีอยู่ในพวก ๖, ภิกษุ
ฉัพพัคคีย์)

๔. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุณฺํ วตฺถุ ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ. (ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุ + วตฺถุ) นัฎฐิตุปฺปริส-
สมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุณฺํ แห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวกทก ท. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ ชื่อว่า
ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ. (เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์)

เอกทิวโส

เป็นอสฺมาทวารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส
ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

กฏฺฐปาทุกั

เป็นนัฎฐิตุปฺปริสฺสมาส, มัชฌิมะโลปะ ลบ วิการคัพพ์ มีวิเคราะห์ว่า

กฏฺฐสฺส วิกาโร ปาทุกั กฏฺฐปาทุกั. (กฏฺฐ + วิการ + ปาทุก)

ปาทุกั อ.เจียงเท้า วิกาโร อันเป็นวิการ กฏจัสส แห่งไม้ กฏจปาทุกั ชื่อว่ากฏจปาทุก. (เจียงเท้าไม้)

ปิฏจิปาสาโณ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิฏจิจ จ โส ปาสาโณ จาติ ปิฏจิปาสาโณ. (ปิฏจิจ + ปาสาณ)

ปิฏจิจ จ อ.มีหลังด้วย โส อ.มีหลังนั้น ปาสาโณ จ เป็นแผ่นหินด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปิฏจิปาสาโณ ชื่อว่าปิฏจิปาสาณ. (แผ่นหินมีหลัง)

ขมฺมขมฺมสทฺโท

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขมฺมขมฺม อิติ สทฺโท ขมฺมขมฺมสทฺโท. (ขมฺมขมฺม + อิติ + สทฺท)

สทฺโท อ.เสียง ขมฺมขมฺม อิติ ว่าขมฺมขมฺม ขมฺมขมฺมสทฺโท ชื่อว่าขมฺมขมฺมสทฺท. (เสียงว่าขมฺมขมฺม)

กายาทินิ, ทวารานิ

เป็นฉลฺฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กายโย อาทิ เยสนฺติ กายาทินิ, ทวารานิ. (กาย + อาทิ)

กายโย อ.กาย อาทิ เป็นต้น เยสนฺ (ทวาราน) แห่งทวาร ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ดานิ ทวารานิ) อ.ทวาร ท. เหล่านั้น กายาทินิ ชื่อว่ากายาทิ (มีกายเป็นต้น), ได้แก่ทวารทั้งหลาย.

กายปฺปโกโป

เป็นตติยาดัปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กายเณ ปโกโป กายปฺปโกโป. (กาย + ปโกป)

ปโกโป อ.ความกำเริบ กายเณ ทางกาย กายปฺปโกโป ชื่อว่ากายปฺปโกป. (ความกำเริบทางกาย)

กายทุจจริต

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

กาเยน ทุจจริต กายทุจจริต. (กาย + ทุจจริต)

ทุจจริต อ.ทุจจริต กาเยน ทางกาย กายทุจจริต ชื่อว่ากายทุจจริต. (ทุจจริตทางกาย, กาย-
ทุจจริต)

วจิปโกโป

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

วจส่า ปโกโป วจิปโกโป. (วจ + ปโกโป)

ปโกโป อ.ความกำเริบ วจส่า ทางวาจา วจิปโกโป ชื่อว่าวจิปโกโป. (ความกำเริบทางวาจา)

วจิทุจจริต

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

วจส่า ทุจจริต วจิทุจจริต. (วจ + ทุจจริต)

ทุจจริต อ.ทุจจริต วจส่า ทางวาจา วจิทุจจริต ชื่อว่าวจิทุจจริต. (ทุจจริตทางวาจา, วจิ-
ทุจจริต)

มโนปโกโป

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

มนส่า ปโกโป มโนปโกโป. (มน + ปโกโป)

ปโกโป อ.ความกำเริบ มนส่า ทางใจ มโนปโกโป ชื่อว่ามโนปโกโป. (ความกำเริบทางใจ)

มโนทุจจริต

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

มนส่า ทุจจริต มโนทุจจริต. (มน + ทุจจริต)

ทุจจริต อ.ทุจจริต มนส่า ทางใจ มโนทุจจริต ชื่อว่ามโนทุจจริต. (ทุจจริตทางใจ, มโนทุจจริต)

ติวิธ, กายทุจจริต

เป็นฉนฺธิฐิตวิปทตฺสยาธิกรณพหุพพิทสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

ตโย วิธ ๒ สลฺลํ ติวิธ, กายทุจจริต. (ติ + วิธ)

วิธ ๒. ๒. ๒. ตโย สลฺลํ ๒ (กายทุจจริต) แห่งกายทุจจริตใด (สนฺติ) มีอยู่ ๒
เพราะเหตุนี้ ติวิธ ชื่อว่าติวิธ (มี ๓ ๒), ได้แก่กายทุจจริต.

ทุจจริตปเวสน

เป็นฉนฺธิฐิตปปริสสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

ทุจจริตสฺล ปเวสน ทุจจริตปเวสน. (ทุจจริต + ปเวสน)

ปเวสน ๒. การเข้าไป ทุจจริตสฺล แห่งทุจจริต ทุจจริตปเวสน ชื่อว่าทุจจริตปเวสน. (การเข้าไป
แห่งทุจจริต)

ปิติตทวาร, ปุคฺคโล

เป็นตติยาตฺปปริสสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

ปิติต ทวาร เยนติ สฺปิติตทวาร, ปุคฺคโล. (ปิติต + ทวาร)

ทวาร ๒. ทวาร เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด ปิติต ปิดแล้ว ๒ เพราะเหตุนี้ (สฺ ปุคฺคโล)
๒. บุคคลนั้น ปิติตทวาร ชื่อว่าปิติตทวาร (ผู้มีทวารอันปิดแล้ว, ผู้ปิดทวารแล้ว), ได้แก่บุคคล.

กายสฺจจริต

เป็นตติยาตฺปปริสสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

กายสฺจจริต กายสฺจจริต. (กาย + สฺจจริต)

สฺจจริต ๒. สฺจจริต กายสฺจจริต ทางกาย กายสฺจจริต ชื่อว่ากายสฺจจริต. (สฺจจริตทางกาย, กายสฺจจริต)

อนนฺตรคาถาโย

เป็นนิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมโนบาตบุพพทพพิทสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺดังนี้

๑. นตฺติ อนนฺตร ยาสนฺติ อนนฺตรา, คาถาโย. (น + อนนฺตร) มโนบาตบุพพทพพิทสฺมาส
อนนฺตร ๒. ระหว่าง ยาส (คาถา) แห่งคาถา ๒. เหล่าใด นตฺติ ย่อมไม่มี ๒ เพราะ

เหตุนี้ (ตา คาถาโย) อ.คาถา ท. เหล่านั้น อนนตรา ชื่อว่าอนนตรา (ไม่มีระหว่าง), ได้แก่คาถาทั้งหลาย.

๒. อนนตรา จ ตา คาถาโย จาติ อนนตรคาถาโย. (อนนตรา + คาถา) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

อนนตรา จ อ.ไม่มีระหว่าง ท. ด้วย ตา อ.ไม่มีระหว่าง ท. เหล่านั้น คาถาโย จ เป็น
คาถาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนนตรคาถาโย ชื่อว่าอนนตรคาถา. (คาถาไม่มีระหว่างทั้งหลาย)

ปาตาทิปาตาทินี, กายทุจจรัตน

เป็นบัญญัติวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาตาทิปาโต อาทิ เยสนฺติ ปาตาทิปาตาทินี, มโนทุจจรัตน. (ปาตาทิปาต + อาทิ)

ปาตาทิปาโต อ.ปาตาทิปาต อาทิ เป็นต้น เยส (กายทุจจรัตน) แห่งกายทุจจรัต ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานี กายทุจจรัตน) อ.กายทุจจรัต ท. เหล่านั้น ปาตาทิปาตาทินี
ชื่อว่าปาตาทิปาตาทิ (มีปาตาทิปาตเป็นต้น), ได้แก่กายทุจจรัตทั้งหลาย.

มุสาวาทาทินี, วจิตุจจรัตน

เป็นบัญญัติวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มุสาวาทา อาทิ เยสนฺติ มุสาวาทาทินี, วจิตุจจรัตน. (มุสาวาท + อาทิ)

มุสาวาทา อ.มุสาวาท อาทิ เป็นต้น เยส (วจิตุจจรัตน) แห่งวจิตุจจรัต ท. เหล่าใด (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานี วจิตุจจรัตน) อ.วจิตุจจรัต ท. เหล่านั้น มุสาวาทาทินี ชื่อว่ามุสาวาทาทิ
(มีมุสาวาทเป็นต้น), ได้แก่วจิตุจจรัตทั้งหลาย.

อภิษัณาทินี, มโนทุจจรัตน

เป็นบัญญัติวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อภิษัณา อาทิ เยสนฺติ อภิษัณาทินี, มโนทุจจรัตน. (อภิษัณา + อาทิ)

อภิษัณา อ.อภิษัณา อาทิ เป็นต้น เยส (มโนทุจจรัตน) แห่งมโนทุจจรัต ท. เหล่าใด (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานี มโนทุจจรัตน) อ.มโนทุจจรัต ท. เหล่านั้น อภิษัณาทินี ชื่อว่าอภิษัณาทิ
(มีอภิษัณาเป็นต้น), ได้แก่มโนทุจจรัตทั้งหลาย.

สุปิติตทวาราร, ชนา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุปิติต ทวาริ เยหิตติ สุปิติตทวาราร, ชนา. (สุปิติต + ทวาร)

ทวาริ อ.ทวาร เยหิ (ชเนหิ) อันชน ท. เหล่าใด สุปิติต ปิดดีแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สุปิติตทวาราร ชื่อว่าสุปิติตทวาร (ผู้มีทวารอันปิดดีแล้ว, ผู้ปิดทวารดีแล้ว), ได้แก่ ชนทั้งหลาย.

เทสนาวสาน

เป็นฉนฺตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานิ เทสนาวสานิ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานิ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานิ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (กาล เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ

เป็นฉนฺตูปริสสมาส โดยมิตติยาตูปริสสมาสและฉนฺตูปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

โสตาปัตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทีน ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทีน (มีโสตาปัตติผล เป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

โกธวคฺควณฺณนา

เป็นฉนฺตูปริสสมาส โดยมีตติยาตูปริสสมาสและฉนฺตูปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณฺณเถติ เอตายาติ วณฺณนา. (วณฺณ วิตถาเร ในการขยายความ + เณปัจจย + ยุ ปัจจย + อาปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(ปณฺหิโต) อ.บัณฺหิต วณฺณเถติ ย่อมพรรณนา เอตาย (วาจา) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอสํ วาจา) อ.วาจานั้น วณฺณนา ชื่อว่าวณฺณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณนา)

๒. โกเธน สลฺลภฺขิตो วคฺโค โกธวคฺโค. (โกธ + สลฺลภฺขิต + วคฺค) ตติยาตูปริสสมาส วคฺโค อ.วรรค (ปณฺหิเตน) สลฺลภฺขิตอ อันบัณฺหิต กำหนดแล้ว โกเธน ด้วยความโกรธ

โกธวคฺโค ชื่อว่าโกธวคฺค. (วรรคที่บัญญัติกำหนดด้วยความโกรธ)

๓. โกธวคฺคสฺส อตฺถโก โกธวคฺโค. (โกธวคฺค + อตฺถ) จมฺฐิตฺตปฺปรีสฺสํมาส, อันตโลปสํมาส
 อตฺถโก อ.เนื้อความ โกธวคฺคสฺส แห่งวรรคอันบัญญัติกำหนดแล้วด้วยความโกรธ โกธวคฺโค
 ชื่อว่าโกธวคฺค. (เนื้อความแห่งวรรคอันบัญญัติกำหนดแล้วด้วยความโกรธ)

๔. โกธวคฺคสฺส วณฺณนา โกธวคฺควณฺณนา. (โกธวคฺค + วณฺณนา) จมฺฐิตฺตปฺปรีสฺสํมาส
 วณฺณนา อ.วาทเป็นเครื่องพรรณนา โกธวคฺคสฺส ซึ่งวรรคอันบัญญัติกำหนดแล้วด้วยความ
 โกรธ โกธวคฺควณฺณนา ชื่อว่าโกธวคฺควณฺณนา. (วาทเป็นเครื่องพรรณนาวรรคที่บัญญัติกำหนดด้วยความ
 โกรธ)

สตุตรสโม, วคฺโค

เป็นสังขาตฺตธิต มีวิเคราะห์ว่า

สตุตรสนฺนิ ปุโรเณ สตุตรสโม, วคฺโค. (สตุตรส + มปัจจย)

(วคฺโค) อ.วรรค ปุโรเณ อันเป็นอรรถเต็ม สตุตรสนฺนิ แห่งสิบเจ็ด ท. สตุตรสโม ชื่อว่าสตุตรสม
 (ที่ ๑๗), ได้แก่วรรค.

คำศัพท์กริยานำรู้
กริยาคุณพากย์และกริยาในระหว่าง (อาขยาต-กิตก์)

อกมฺห	อ + กร กรณ ในการกระทำ + มฺห	ได้กระทำแล้ว
อกริ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกริสฺส	อ + กร กรณ ในการกระทำ + สฺส	จักได้กระทำแล้ว
อํสฺ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อํ	ได้กระทำแล้ว
อกาลิ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี / โ	ได้กระทำแล้ว
อกาลิ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกฺกนฺต	อา + กมฺ ปทวิเจเป ในการก้าวเท้า + ต	(อัน...) เหยียบแล้ว
อกฺกมนฺต	อา + กมฺ ปทวิเจเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺต	เหยียบอยู่, เมื่อเหยียบ
อกฺกมิตฺวา	อา + กมฺ ปทวิเจเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	เหยียบแล้ว
อกฺโกสิ	อา + กุสฺ อกฺโกเส ในการดำ + อี	ดำแล้ว
อกฺโกสิตฺวา	อา + กุสฺ อกฺโกเส ในการดำ + ตฺวา	ดำแล้ว
อคมฺสฺ	อ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อํ	ได้ไปแล้ว
อคมาสิ	อ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อี	ได้ไปแล้ว
อคฺคณฺหนฺต	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + อนฺต	ไม่ถือเอาอยู่, เมื่อไม่ถือเอา
อคฺคณฺหิตฺวา	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ตฺวา	ไม่ถือเอาแล้ว, ไม่เรียนเอาแล้ว
อคฺคเทตฺวา	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	ไม่ถือเอาแล้ว, ไม่เรียนเอาแล้ว
อคฺคเทสิ	อ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + อี	ได้ถือเอาแล้ว, ได้เรียนเอาแล้ว
อคฺคเทสิ	อ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + อี	ได้ถือเอาแล้ว, ได้เรียนเอาแล้ว
อคฺษมฺติ	อคฺษ มฺลฺเย ในความมีราคา + อ + ติ	ย่อมถึงค่า
อจริ	อ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อี	ได้เที่ยวไปแล้ว
อจินฺเตตฺวา	น + จินฺต จินฺตํ ในความคิด + ณฺ + ตฺวา	ไม่คิดแล้ว (จ.)
อจฺจุคฺคต	อติ + อฺ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	ขึ้นไปล่วงแล้ว
อจฺจิ	อาสฺ อุปฺเวลฺเน ในการเข้าไป + อี	อยู่แล้ว
อชฺเนตฺวา	น + ชน ชนเน ในการเกิด + ณฺ + ตฺวา	ไม่ (ยัง...) ให้เกิดแล้ว
อชฺ่านฺต	น + ฌา อวโธเน ในการรู้ + นา + อนฺต	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้

อชานมาน	น + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มาน	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้
อชานิตพพ	น + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตพพ	(อัน...) ไม่พึงรู้
อชานิตวา	น + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตวา	ไม่รู้แล้ว
อชีวิมุทา	อ + ชิว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + มุทา	ได้เป็นอยู่แล้ว
อชุมวาสติ	อติ + อา + วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ย่อมอยู่ครอง
อชุโณตถ	อติ + อว + ธร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ต	(อัน...) ท่วมทับแล้ว, ปกคลุมแล้ว
อชุโณตถริ	อติ + อว + ธร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ธิ	ท่วมทับแล้ว, ปกคลุมแล้ว
อชุโณตถริตวา	อติ + อว + ธร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตวา	ท่วมทับแล้ว, ปกคลุมแล้ว
อญฺเวยตก	น + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + ต + (ก)	(อัน...) ไม่รู้แล้ว
อญฺเวยลล	อ + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ลล	ได้รู้แล้ว
อญฺเวยลล	อ + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ลล	ได้รู้แล้ว
อญฺจัส	อ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ	ได้ยืนแล้ว, ได้ดำรงอยู่แล้ว
อญฺจาลิ	อ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ธิ	ได้ยืนแล้ว, ได้ดำรงอยู่แล้ว
อติกกนต	อติ + กมุ ปทวิกกเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว, ผ่านไปแล้ว
อติกกมนฺติ	อติ + กมุ ปทวิกกเขเป ในการก้าวเท้า + อ + นฺติ	ย่อมก้าวล่วง
อติกกมิตวา	อติ + กมุ ปทวิกกเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ก้าวล่วงแล้ว
อติกกเมยฺย	อติ + กมุ ปทวิกกเขเป ในการก้าวเท้า + อ + เมยฺย	พึงก้าวล่วง
อติจจ	อติ + ธิ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	เป็นไปล่วงแล้ว, เกินไปแล้ว
อติโรจติ	อติ + รุจ ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อ + ติ	ย่อมรุ่งเรืองล่วง
อติต	อติ + ธิ คติมฺหิ ในการไป + ต	เป็นไปล่วงแล้ว
อตุถ	อส ภูว ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	จงมี, จงเป็น
อตุถ	อส ภูว ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อตุตราเปตวา	อา + ธร วิตุตราเน ในการแผ่ไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ปลูตแล้ว
อตุตริตวา	อา + ธร อตุตฺตเน ในการปลูต + ตวา	ปลูตแล้ว
อตุถิ	อส ภูว ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น, มีอยู่
อทตวา	น + ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ไม่ให้แล้ว
อทส	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อ	ได้ให้แล้ว, ได้ถวายแล้ว
อทสเสตวา	น + ทิส อุจฺจารเน ในการสวด, แสดง + ณา + ตวา	ไม่แสดงแล้ว (จ.)

อทาสี	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อี	ได้ให้แล้ว, ได้ถวายแล้ว
อทาสี	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อี	ได้ให้แล้ว, ได้ถวายแล้ว
อททลั	อ + ทิล เปกขณ ในการดู, การเห็น + อ + อัง	ได้เห็นแล้ว, ได้ทอดพระเนตรแล้ว
อททล	อ + ทิล เปกขณ ในการดู, การเห็น + อ + อา	ได้เห็นแล้ว, ได้ทอดพระเนตรแล้ว
อททลล์	อ + ทิล เปกขณ ในการดู, การเห็น + อัง	ได้เห็นแล้ว, ได้ทอดพระเนตรแล้ว
อททล้า	อ + ทิล เปกขณ ในการดู, การเห็น + อ + อา	ได้เห็นแล้ว, ได้ทอดพระเนตรแล้ว
อติคจนามิ	อติ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + มิ	ย่อมบรรลु, ย่อมถึงทับ, ย่อมได้
อติคจเฉยฺย	อติ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + เอยฺย	พึงบรรลุ, พึงถึงทับ, พึงได้
อติฏฺฐทิสฺ	อติ + จา คตินิวดติมฺหิ ในการห้ามการไป + อัง	อติชฺฐานแล้ว
อติฏฺฐาย	อติ + จา คตินิวดติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	อติชฺฐานแล้ว
อติปฺเปต	อติ + ป + อี คติมฺหิ ในการไป + ต	(อัน...) ประสงค์เอาแล้ว
อติมุจฺจิตฺวา	อติ + มุจ โมกฺเช ในความหลุดพ้น + ตฺวา	ลึงอยู่แล้ว
อติวตฺถ	อติ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + ต	ลึงอยู่แล้ว, อาศัยอยู่แล้ว
อติวาลยิตฺถ	อติ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + ฌย + ตฺถ	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, รับนิมิตต์แล้ว
อติวาลเสถ	อติ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + ฌ + ถ	(ยัง...) จงให้อยู่ทับ, จงรับนิมิตต์
อติวาลเสสิ	อติ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + ฌ + อี	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, รับนิมิตต์แล้ว
อนกฺขาต	น + อา + ขา กถเน ในการกล่าว + ต	(อัน...) ไม่กล่าวแล้ว
อนาคฺนตฺวา	น + อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	ไม่มาแล้ว
อนาจิภฺขณฺต	น + อา + จิภฺข วยตฺตํ วาจาญ ในการพูดขัด + อ + อนฺต	ไม่บอกอยู่
อนาจิภฺขิตฺวา	น + อา + จิภฺข วยตฺตํ วาจาญ ในการพูดขัด + ตฺวา	ไม่บอกแล้ว
อนาทฺยิ	น + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ย + อี	ไม่ถือเอาแล้ว
อนาทฺยิตฺวา	น + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ย + ตฺวา	ไม่ถือเอาแล้ว
อนาโรเจตฺวา	น + อา + รุจ เทสฺเน ในการแสดง + ฌ + ตฺวา	ไม่บอกแล้ว (จ.)
อนิจฺจมาน	น + อิลฺล อิจฺจาญ ในความปรารถนา + อ + มาน	ไม่ปรารถนาอยู่, เมื่อไม่ปรารถนา
อนิฏฺฐิต	น + นิ + จา คตินิวดติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ไม่สำเร็จแล้ว
อนินฺนิต	น + นินฺนท นินฺนทาญ ในการติเตียน + ต	(อัน...) ไม่ติเตียนแล้ว, ไม่ตำหนิแล้ว
อนุคฺจจติ	อนุ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมไปตาม
อนุคฺนตฺวา	อนุ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	ตามไปแล้ว, ตามสั่งแล้ว

อนฺคนตฺวา	อนฺ + คมฺ คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ตฺวา	ไปตามแล้ว, ตามส่งแล้ว
อนฺขานีสุ	อนฺ + ฌา อวโพนฺเ ในการรู้ + นา + อํ	อนุญาตแล้ว
อนฺญญาต	อนฺ + ฌา อวโพนฺเ ในการรู้ + ต	(อัน...) อนุญาตแล้ว
อนฺตปฺนติ	อนฺ + ตป ทาเท ในความเร้าร้อน + อ + อนฺติ	ย่อมตามเดือดร้อน
อนฺตปฺปติ	อนฺ + ตป ทาเท ในความเร้าร้อน + ย + ติ	ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง (ทิ.)
อนฺปปริกฺขิตฺวา	น + อฺป + ปริ + อิกฺข ทสฺสเน ในการดู + ตฺวา	ไม่พิจารณาแล้ว
อนฺปสํกมฺนต	น + อฺป + สํ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺต	ไม่เข้าไปหาอยู่
อนฺปปฺนฺน	น + อฺ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ต	ไม่อุบัติขึ้นแล้ว, ไม่เกิดขึ้นแล้ว
อนฺปปาเทตฺวา	น + อฺ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ไม่ให้เกิดขึ้นแล้ว
อนฺพฺนฺนิตฺวา	อนฺ + พฺนฺธ พฺนฺธเน ในการผูก + ตฺวา	ติดตามแล้ว
อนฺพฺรฺุทฺเย	อนฺ + พฺรฺุท วทฺพนฺเ ในความเจริญ + ฌย + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้เจริญ, พึงให้งอกงาม
อนฺภวฺนต	อนฺ + ภู สฺตตฺยาํ ในความมี, ความเป็น + อ + อนฺต	เสวยอยู่, เมื่อเสวย
อนฺภวฺมาน	อนฺ + ภู อนฺภวฺเน ในการเสวย + อ + มาน	เสวยอยู่, เมื่อเสวย
อนฺภวฺิตฺวา	อนฺ + ภู สฺตตฺยาํ ในความมี, ความเป็น + ตฺวา	เสวยแล้ว
อนฺโมติ	อนฺ + ภู สฺตตฺยาํ ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย่อมเสวย
อนฺยุณฺจฺนต	อนฺ + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + อ + อนฺต	ตามประกอบอยู่, เมื่อตามประกอบ
อนฺยุณฺจฺนต	อนฺ + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + อ + อนฺต	ตามประกอบอยู่, เมื่อตามประกอบ
อนฺวิจฺจ	อนฺ + วิจ วิเวเก ในความสงบ + ตฺวา	ใคร่ครวญแล้ว, พิจารณาแล้ว
อนฺลํสียฺมาน	อนฺ + ลํสํ อนฺลํสิฏฺฐิมฺทฺธิ ในการพร่ำสอน + ย + มาน	(อัน...) พร่ำสอนอยู่
อนฺลฺสฺรฺนต	อนฺ + ลฺร คตฺติจฺนฺตฺยาํ ในการไปและคิด + อ + อนฺต	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
อนฺลฺสฺรฺนตี	อนฺ + ลฺร คตฺติจฺนฺตฺยาํ ในการไปและคิด + อ + อนฺต + อี	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
อนฺลฺสฺริ	อนฺ + ลฺร คตฺติจฺนฺตฺยาํ ในการไปและคิด + อี	ระลึกถึงแล้ว
อนฺลฺสฺริต	อนฺ + ลฺร คตฺติจฺนฺตฺยาํ ในการไปและคิด + ต	(อัน...) ระลึกถึงแล้ว
อนฺลฺสํวเลสิ	อนฺ + ลฺ สวฺเณ ในการฟัง + เณ + อี	(ยัง...) ให้ฟังแล้ว, ให้ได้ยินแล้ว
อนฺโลจฺติ	อนฺ + ลฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + ติ	ย่อมตามเศร้าโศก
อนฺตรธายถ	อนฺตร + ธา อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ย + ถ	ย่อมหายไป (ทิ.)
อนฺตรธายิ	อนฺตร + ธา อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ย + อี	หายไปแล้ว (ทิ.)
อนฺตรธายิสฺสตี	อนฺตร + ธา อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ย + สฺสตี	จักหายไป (ทิ.)

อนวย	อน + อี คติมติ ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว
อนเวติ	อน + อี คติมติ ในการไป + อ + ติ	ยอมไปตาม
อปกุกทตติตวา	อป + กทต อากทตเน ในการจุด,ลาก,ดึง + ตวา	ชักออกแล้ว
อปคจณ	อป + คมฺ คติมติ ในการไป + อ + ถ	จงไปปราศ
อปคจจิ	อป + คมฺ คติมติ ในการไป + อี	ไปปราศแล้ว
อปคณจิ	อป + คมฺ คติมติ ในการไป + อี	ไปปราศแล้ว
อปตติตวา	น + ปต ปตเน ในการตกไป + ตวา	ไม่ตกไปแล้ว
อปทิสติ	อป + ทิส โพธเน ในการให้รู้ + อ + ติ	ยอมแสดงอ้าง
อปนีต	อป + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปปราศแล้ว
อปเนตวา	อป + นี นเย ในการนำไป + ตวา	นำไปปราศแล้ว
อปเนยยาถ	อป + นี นเย ในการนำไป + อ + เอยยาถ	พียงนำไปปราศ
อปยิรูปาสนต	น + ปริ + อุป + อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ +อ+ อนต ไม่เข้าไปนั่งใกล้อยู่	
อปปริบถณ	น + ปริ + ปูร ปูรณ ในการเต็ม + ต	ไม่เต็มรอบแล้ว, ไม่บริบูรณ์แล้ว
อปลายิตวา	น + ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตวา	ไม่หนีไปแล้ว
อปสกกิตวา	อป + สกฺก คเต ในการไป + ตวา	ถอยไปแล้ว
อปสํทิต	อป + สํท สํทเน ในความยินดี + ต	รุกรานแล้ว
อปสสฺสนต	น + ทิส เปกฺขณ ในการดู + อ + อนต	ไม่เห็นอยู่, เมื่อไม่เห็น
อปสสฺสนตี	น + ทิส เปกฺขณ ในการดู,การเห็น + อ + อนต + อี	ไม่เห็นอยู่, เมื่อไม่เห็น
อปฺจุจฺจิมฺหา	อ + ปฺจุจ ปฺจุจเน ในการถาม + มฺหา	ได้ถามแล้ว
อปฺจุจจาสิสฺสนต	น+ปติ+อา+ ลิส อิจฺจายํ ในความปรารถนา +อ+อนต	ไม่หวังเฉพาะอยู่
อปฺปฏิกฺกขิปีตวา	น + ปติ + ขิปี โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ไม่ทําแล้ว, ไม่ปฏิเสธแล้ว
อปฺปฏิทิต	น + ปติ + ทน ทิสํยํ ในความเบียดเบียน + ต	(อัน...) ไม่กระทบแล้ว
อปฺปติฏฺฐจิต	น + ปติ + จา คตินิเวตติมฺหิ ในการทําการไป + ต	ไม่ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
อปฺปมตฺต	น + ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ต	ไม่ประมาทแล้ว
อเปถ	อป + อี คติมติ ในการไป + อ + ถ	จงหลีกเลี่ยง
อเปท	อป + อี คติมติ ในการไป + อ + ทิ	จงหลีกเลี่ยง
อพพยุท	อา + วท ปาปเน ในการให้ถึง + ตวา	ถอนแล้ว
อพฺภณฺชิ	อภิ + อณฺช มกฺขเน ในการทา,เจิม + อี	ทาแล้ว, เจิมแล้ว

อภุคฺคฺนฺตฺวา	อภิ + อุ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	เหาะขึ้นแล้ว, ฟุ้งขึ้นแล้ว
อภสฺสํ	อ + ภสฺ อโรเปเต ในการพลัดตก + ย + ตถ	ได้พลัดตกแล้ว (ท.)
อภาสี	อ + ภาสฺ วยตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อี	ได้กล่าวแล้ว, ได้ตรัสแล้ว
อภิชฺชิตฺวา	น + ภิท ภิชฺชเน ในการแตก + ตฺวา	ไม่แตกแล้ว
อภินฺถวาท	อภิ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) รู้ยั้งแล้ว
อภินฺถวาย	อภิ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ตฺวา	รู้ยั้งแล้ว
อภินฺนทฺต	อภิ + นนฺท นนฺทเน ในความเพลิตเพลิต + อ + อนฺต	เพลิตเพลิตยั้งอยู่, เมื่อเพลิตเพลิตยั้ง
อภินฺนทฺตติ	อภิ + นนฺท นนฺทเน ในความเพลิตเพลิต + อ + อนฺติ	ย่อมเพลิตเพลิตยั้ง
อภินฺนทฺตย	อภิ + นนฺท นนฺทเน ในความเพลิตเพลิต + อ + เอยฺย	พึงเพลิตเพลิตยั้ง
อภินฺนทฺตยฺ	อภิ + นนฺท นนฺทเน ในความเพลิตเพลิต + อ + เอยฺยํ	พึงเพลิตเพลิตยั้ง
อภินฺนมิทฺวา	อภิ+นิ+ มา ปริมาเณ ในการวัด, ชั่ง, ตวง + นา + ตฺวา	เนรมิตแล้ว
อภิกุญฺยมาณ	อภิ + ภู สฺตฺตํ ในความมี, ความเป็น + ย + มาณ	(อัน...) ครอบงำอยู่, เมื่อครอบงำ
อภิกฺกฺต	อภิ + ภู สฺตฺตํ ในความมี, ความเป็น + ต	(อัน...) ครอบงำแล้ว
อภิมิตฺวา	อภิ + รฺม กิฬายํ ในการเล่น + ตฺวา	ยินดียั้งแล้ว
อภिरุญฺห	อภิ + รุห ชนฺเน ในการรู้ + ตฺวา	ขึ้นเฉพาะแล้ว
อภिरุทฺติ	อภิ + รุห ชนฺเน ในการเกิด + อี	ขึ้นเฉพาะแล้ว
อภิวาทตฺวา	อภิ + วท วทฺตเน ในการกราบไหว้ + ฌ + ตฺวา	กราบไหว้แล้ว (จ.)
อภิทต	อภิ + ทร ทรฺธเน ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปเฉพาะแล้ว
อภิทรฺตติ	อภิ + ทร ทรฺธเน ในการนำไป + อ + อนฺติ	ย่อมนำไปเฉพาะ
อภุญฺชฺนฺต	น + ภู พฺยวทฺรฺธเน ในการกลืนกิน + อ + อนฺต	ไม่กินอยู่, เมื่อไม่กิน
อมฺท	อสฺ ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + ม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อมฺทา	อสฺ ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + มฺทา	มีแล้ว, เป็นแล้ว
อมฺทติ	อสฺ ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อยฺยุญฺชฺนฺต	น + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + อ + อนฺต	ไม่ประกอบอยู่, เมื่อประกอบอยู่
อยฺยุจฺจิตฺตพฺพ	น + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + ตพฺพ	(อัน...) ไม่พึงประกอบ
อยฺยุตฺต	น + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + ต	ไม่ประกอบแล้ว, ไม่ควรแล้ว
อรฺทติ	อรฺท โยเค ในความสมควร + อ + ติ	ย่อมสมควร
อลฺลคฺตฺมาณ	น + ลคฺตฺ สํสฺเต ในความข้อง, ติด, เกี้ยว + อ + มาณ	ไม่ติดอยู่, ไม่ข้องอยู่

อลงกต	อล + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) ประดับแล้ว
อลงกริตวา	อล + กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	ประดับแล้ว
อลตฤ	อ + ลม ลาภ ในการได้ + อี	ได้ได้แล้ว
อลตณั	อ + ลม ลาภ ในการได้ + อี	ได้ได้แล้ว
อลมนุต	น + ลม ลาภ ในการได้ + อ + อนุต	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลมมาน	น + ลม ลาภ ในการได้ + อ + มาน	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลมิ	อ + ลม ลาภ ในการได้ + อี	ได้ได้แล้ว
อลมิตฤ	อ + ลม ลาภ ในการได้ + ตฤ	ได้ได้แล้ว
อลมิตวา	น + ลม ลาภ ในการได้ + ตวา	ไม่ได้แล้ว
อลมิตวา	น + ลม ลาภ ในการได้ + ตวา	ไม่ได้แล้ว
อวગงขนติ	อว + กขิ กงขาย ในความสงสัย + อ + ขนติ	ย่อมหวัง
อวจ	อ + วจ วียตติย วาจา ในการพูดชัด + อา/โอ	ได้กล่าวแล้ว
อวจ	อ + วจ วียตติย วาจา ในการพูดชัด + อ	ได้กล่าวแล้ว
อวจตฤ	อ + วจ วียตติย วาจา ในการพูดชัด + ตฤ	ได้กล่าวแล้ว
อวดวา	น + วจ วียตติย วาจา ในการพูดชัด + ตวา	ไม่กล่าวแล้ว, ไม่ตรัสแล้ว
อวนทิตวา	อ + วนท วนทเน ในการกราบไหว้ + ตวา	ไม่กราบไหว้แล้ว
อวลิมุจ	อว + ลิส อลพพยุชเณ ในการไม่ประกอบทั้งปวง + ต	เหลือลงแล้ว
อวิจริตวา	น + วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตวา	ไม่เที่ยวไปแล้ว
อวิหิต	น + วิ + ทา จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) ไม่สละแล้ว, ไม่ละแล้ว
อวิหิตวา	น + วิ + ทา จาเค ในการสละ + ตวา	ไม่ละแล้ว, ไม่สละแล้ว
อวิขุमान	น + วิท ภาเว ในความมี,ความเป็น + ย + มาน	ไม่มีอยู่, เมื่อไม่มี
อวิโนเทตวา	น + วิ + นุท โนทเน ในการขัดไป + เณ + ตวา	ไม่ขัดแล้ว (จุ.)
อวิวิตต	น + วิ + วิจ วิเวจเน ในความสงัด + ต	ไม่สงัดแล้ว, ไม่สงบแล้ว
อวิสทนต์	น + วิ + สท สทเน ในความอดทน + อ + อนุต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อวิสทนต์	น + วิ + สท สทเน ในความอดทน + อ + อนุต + อี	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อวิสสมิตวา	น + วิ + สมุ อุปสเม ในการเข้าไปสงบ + ตวา	ไม่พักผ่อนแล้ว
อโวจ	อ + วจ วียตติย วาจา ในการพูดชัด + อา	ได้กล่าวแล้ว, ได้ตรัสแล้ว
อโวจตฤ	อ + วจ วียตติย วาจา ในการพูดชัด + ตฤ	ได้กล่าวแล้ว, ได้ตรัสแล้ว

อสกฺโกนุต	น + สกฺ สัตตมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + โอ + อนุต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสกฺโกนุตฺติ	น + สกฺ สัตตมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + โอ + อนุต + อี	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสกฺขิ	อ + สกฺ สัตตมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + อุณา + อี	ได้อาจแล้ว
อสกฺขี	อ + สกฺ สัตตมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + อุณา + อี	ได้อาจแล้ว
อสกฺขีสุ	อ + สกฺ สัตตมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + อุณา + อํ	ได้อาจแล้ว
อสนฺชฺมาน	น + สชฺชฺ สจฺเค ในความข้อง + อ + มาน	ไม่ข้องอยู่, เมื่อไม่ข้อง
อสนฺชฺหิตฺวา	น + ส + จา คตินิวตฺตมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ไม่ดำรงอยู่ด้วยดีแล้ว
อสนฺททฺหนต	น + ส + ธา สทฺททฺเน ในความเชื่อ + อ + อนุต	ไม่เชื่ออยู่
อสนฺต	น + อส ภูวฺ ในความมี,ความเป็น + อ + อนุต	ไม่มีอยู่, เมื่อไม่มี
อสนฺมฺภูจาเปนต	น+ส+อ+จา คตินิวตฺตมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อนุต	(ยัง...) ไม่ให้ตั้งขึ้นพร้อมอยู่
อสนฺท	น + สทฺ ขนฺตฺย ในความอดทน + อ + อนุต	ไม่อดทนอยู่, ไม่อดทนอยู่
อสนิ	อสน ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + ส	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อสนฺมิ	อสน ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อสนฺลํ	อสน ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺย / เอยฺยยามิ	พึงมี, พึงเป็น
อสนฺลํสํ	อา + สลฺ อสนฺลํสํหิ ในการทลายใจ + อ + ติ	จงทลายใจเข้า
อสนฺลํ	อสน ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
อสนฺลํสํ	อ + ลฺ สวฺณ ในการฟัง + ณา + อี	ได้ฟังแล้ว, ได้ยินแล้ว
อสนฺลํสํ	อ + ลฺ สวฺณ ในการฟัง + ณา + อี	ได้ฟังแล้ว
อหุ	อ + หุ สัตตฺยา ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อหฺลํ	อ + หุ สัตตฺยา ในความมี, ความเป็น + อํ	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + หุ สัตตฺยา ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + หุ สัตตฺยา ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อากงฺขติ	อา + กขิ กงฺขาย ในความสงสัย + อ + ติ	ย่อมหวัง
อากทฺตฺตฺวา	อา + กทฺท อากทฺตฺเน ในการจุด,ตั้ง + ตฺวา	คร่ำมาแล้ว, ตั้งแล้ว, จุดแล้ว
อากิริ	อา + กิริ วิกิริเน ในการเกลี่ย + อี	เกลี่ยลงแล้ว
อากจฺจติ	อา + คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมมา
อากจฺจตุ	อา + คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ต	จงมา
อากจฺจถ	อา + คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมมา, จงมา

อาคจฺจนฺต	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	มาอยู่, เมื่อมา
อาคจฺจมาน	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + มาน	มาอยู่, เมื่อมา
อาคจฺจลฺล	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + ล	ย่อมมา
อาคจฺจลฺลนฺติ	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + ลฺลนฺติ	จักมา
อาคจฺเจยฺยาถ	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + เอยฺยาถ	พึงมา
อาคจฺเจยฺยาลิ	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + เอยฺยาลิ	พึงมา
อาคต	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
อาคฺมยฺมาน	อา + คฺมฺ อธิวาทเน ในความมอดกัณ + ฌย + มาน	คอยทำอยู่, รอคอยอยู่ (จ.)
อาคมิ	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + อี	มาแล้ว
อาคมิมา	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + มา	มาแล้ว
อาคมิสฺสามิ	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + สฺสามิ	จักมา
อาคมิสฺ	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + อํ	มาแล้ว
อาคฺมม	อา + คฺมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	มาแล้ว, อาศัยแล้ว
อาคเมถ	อา + คฺมฺ อธิวาทเน ในความมอดกัณ + ฌ + ถ	จงคอยทำ, จงรอคอย (จ.)
อาจิกฺข	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + ทิ	จงบอก
อาจิกฺขถ	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + ถ	จงบอก
อาจิกฺขถ	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + ถ	จงบอก
อาจิกฺขนฺต	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + อนฺต	บอกอยู่, เมื่อบอก
อาจิกฺขมาน	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + มาน	บอกอยู่, เมื่อบอก
อาจิกฺขาเปตฺวา	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้บอกแล้ว
อาจิกฺขาหิ	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + ทิ	จงบอก, บอกเถิด, ขอจงบอก
อาจิกฺขิ	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อี	บอกแล้ว, กราบพูลแล้ว
อาจิกฺขิตฺวา	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + ตฺวา	บอกแล้ว
อาจิกฺขิสฺสามิ	อา + จิกฺข วยตฺตํ วาจาญํ ในการพูดขัด + สฺสามิ	จักบอก
อาจิณฺณ	อา + จรฺ จรณฺ ในการเที่ยวไป + ต	(อัน...) ประพฤติแล้ว
อาณตฺต	อาณฺ อาณตฺตํ ในการสั่ง + ต	(อัน...) สั่งแล้ว, บังคับแล้ว
อาณาเปตฺวา	อาณฺ อาณตฺตํ ในการสั่ง + ฌาเป + ตฺวา	สั่งแล้ว, บังคับแล้ว (กัตตุรูป)
อาณาเปสิ	อาณฺ อาณตฺตํ ในการสั่ง + ฌาเป + อี	สั่งแล้ว, บังคับแล้ว (กัตตุรูป)

อาทาย	อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว, พาเอาแล้ว, อุ้มแล้ว
อาทิตต	อา + ทิป ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ต	(อัน...) ดิตทั่วแล้ว
อาณยิสฺ	อา + นี นเย ในการนำไป + อฺ	นำมาแล้ว
อาณาเปสิ	อา + นี นเย ในการนำไป + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาณาเปสฺสามิ	อา + นี นเย ในการนำไป + ณาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้นำมา
อาเนต	อา + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาเนยมาน	อา + นี นเย ในการนำไป + ย + มาน	(อัน...) นำมาอยู่, เมื่อนำมา
อาเนตฺวา	อา + นี นเย ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาเนถ	อา + นี นเย ในการนำไป + อ + ถ	จงนำมา
อาเนสฺสถ	อา + นี นเย ในการนำไป + สฺสถ	จักนำมา
อาเนสฺสาม	อา + นี นเย ในการนำไป + สฺสาม	จักนำมา
อาเนสฺสามิ	อา + นี นเย ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำมา
อาปฺชฺชถ	อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ถ	ย่อมถึง, ย่อมต้อง
อาปฺชฺชิตฺวา	อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ตวา	ถึงแล้ว, ต้องแล้ว
อาปฺชฺชีสฺ	อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อฺ	ถึงแล้ว, ต้องแล้ว (ทิ.)
อาปนฺน	อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	ถึงแล้ว, ต้องแล้ว
อาปฺจฺจิตฺวา	อา + ปฺจฺจ ปฺจฺจเน ในการถาม + ตวา	อ้ามาแล้ว, ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว
อาภต	อา + ภร ภรเณ ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาภนฺเตตฺวา	อา + มนฺต อวฺทาเน ในการร้องเรียก + เณ + ตวา	เรียกแล้ว, ตรัสเรียกแล้ว (จุ.)
อาภนฺเตตฺวา	อา + มนฺต อวฺทาเน ในการร้องเรียก + เณ + ตวา	เรียกแล้ว, ตรัสเรียกแล้ว (จุ.)
อาภนฺเตสิ	อา + มนฺต อวฺทาเน ในการเรียก + เณ + อี	เรียกแล้ว, ตรัสเรียกแล้ว (จุ.)
อายาจิ	อา + ยาจ อายาจเน ในการอ้อนวอน + อี	อ้อนวอนแล้ว
อายาจิตฺวา	อา + ยาจ อายาจเน ในการอ้อนวอน + ตวา	อ้อนวอนแล้ว
อารทฺธ	อา + รก รกสฺสเ ใน การเริ่มต้น + ต	(อัน...) ปรารภแล้ว, เริ่มแล้ว
อารพฺภ	อา + รก รกสฺสเ ใน การเริ่มต้น + ตวา	ปรารภแล้ว, เริ่มต้นแล้ว
อารภิ	อา + รก รกสฺสเ ใน การเริ่มต้น + อี	ปรารภแล้ว, เริ่มต้นแล้ว
อารภีสฺ	อา + รก รกสฺสเ ใน การเริ่มต้น + อฺ	ปรารภแล้ว, เริ่มต้นแล้ว
อาราธेतฺวา	อา + ราธ โตสฺเน ในความยินดี + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้อยินดีแล้ว

อาราธณีสามี	อา + ราธ โตสน ในความยินดี + ณ + สามี	(ยัง...) จักให้ยินดี
อารุห	อา + รุห ชำเน ในการเกิด + ตวา	ขึ้นแล้ว
อาโรจยิสฺ	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณย + อฺ	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาโรจยิสฺ	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณย + อฺ	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาโรจาเปตวา	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้บอกแล้ว
อาโรจาเปถ	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณาเป + ถ	(ยัง...) จงให้บอก
อาโรจาเปสี	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณาเป + สี	(ยัง...) ให้บอกแล้ว
อาโรจิต	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + ต	(อัน...) บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจตวา	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + ตวา	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาโรเจถ	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + ถ	จงบอก (จ.)
อาโรเจยฺย	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + เอยฺย	พึงกล่าว (จ.)
อาโรเจสี	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + สี	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาโรเจสี	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + สี	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาโรเจสฺ	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + อฺ	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาโรเจสฺสามี	อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + ณ + สามี	จักบอก, จักกราบทูล (จ.)
อาโรเปตวา	อา + รุห อาโรหนมติ ในการขึ้น + ณ + ตวา	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อาลปติ	อา + ลป อามนฺตเน ในการร้องเรียก + อ + ติ	ย่อมร้องเรียก
อาลปิ	อา + ลป อามนฺตเน ในการร้องเรียก + อี	ร้องเรียกแล้ว
อาลปิตวา	อา + ลป วากฺเย ในการพูด + ตวา	ร้องเรียกแล้ว
อวชฺชนฺต	อา + วชฺช อวชฺชน ในการไคร้ครวญ + อ + หนต	ไคร้ครวญอยู่, เมื่อไคร้ครวญ
อวชฺชิตวา	อา + วชฺช อวชฺชน ในการไคร้ครวญ + ตวา	ไคร้ครวญแล้ว, พิจารณาแล้ว
อวชฺเชสี	อา + วชฺช อวชฺชน ในการไคร้ครวญ + ณ + สี	ไคร้ครวญแล้ว, พิจารณาแล้ว (จ.)
อวเส	อา + วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + เอยฺย	พึงอยู่ครอง
อวิกโรนต	อาวิ + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + หนต	กระทำให้แจ้งอยู่, เมื่อกระทำให้แจ้ง
อวิภวิสฺสติ	อาวิ + ภฺ สัตตํ ในความมี,ความเป็น + สฺสติ	จักมีแจ้ง
อาสนน	อา + สท ตตฺยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	ใกล้แล้ว
อาลี	อ + อล ภฺ วิ ในความมี,ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อาลีณฺจณฺตี	อา + ลิจ เสเก ในการรด,ราด + อ + หนต + อี	รดอยู่, ราดอยู่, หยอตอยู่

อาลิตต	อา + ลิจ เสเก ในการรต,รต + ต	(อัน...) รตแล้ว,รตแล้ว,หยอดแล้ว
อาท	พฐู วยิตตติย วาจาย ในการพูดขัด + อ	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว, กราบทูลแล้ว
อาทร	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาทรถ	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + ถ	จงนำมา
อาทรนุต	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + อนุต	นำมาอยู่, เมื่อนำมา
อาทรนุติ	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + อนุติ	ย่อมนำมา
อาทราเปตวา	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาทราเปลี	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + ณาเป + ลี	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาทรามิ	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + มิ	ย่อมนำมา
อาทริ	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว
อาทริต	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาทริตพพ	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + ตพพ	(อัน...) พึงนำมา
อาทริตวา	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาทริสสาม	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + สสาม	จักนำไป
อาทริสสามิ	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + สสามิ	จักนำมา
อาทริส	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ	นำมาแล้ว
อาทเรขยาลิ	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + เอยยาลิ	พึงนำมา
อาทเรลี	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + เณ + อี	กลืนกินแล้ว(จุ.), (ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาทส	พฐู วยิตตติย วาจาย ในการพูดขัด + อ	กล่าวแล้ว
อาท	พฐู วยิตตติย วาจาย ในการพูดขัด + อ	กล่าวแล้ว
อิจฺจติ	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + ติ	ย่อมปรารถนา
อิจฺจนุต	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + อนุต	ปรารถนาอยู่, เมื่อปรารถนา
อิจฺจลล	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + ลล	ย่อมปรารถนา
อิจฺจามิ	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + มิ	ย่อมปรารถนา
อิจฺจมิ	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อี	ปรารถนาแล้ว
อิจฺจนิต	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + ต	(อัน...) ต้องการแล้ว, ปรารถนาแล้ว
อิจฺจนิสสามิ	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + สสามิ	จักปรารถนา
อิจฺเจยย	อิสุ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + เอยย	พึงปรารถนา

อิจเฉยยาสิ	อิสุ อิจฉาย ในความปรารถนา + อ + เอยยาสิ	พึงปรารถนา
อิฐิณิสฺสตี	อิธ อิทธิย ในความสำเร็จ + ย + สฺสตี	จักสำเร็จ (ท.)
อุกกณฺจิต	อุ + กฏจ อชฺฌยเน ในความเกียจคร้าน + ต	เบื่อหน่ายแล้ว, กระสั่นขึ้นแล้ว
อุกฺกจิตต	อุ + จิป โนทเน ในการขัดไป + ต	(อัน...) ยกขึ้นแล้ว
อุกฺกชิปนฺต	อุ + จิป โนทเน ในการขัดไป + อ + อนฺต	ยกขึ้นอยู่, เมื่อยกขึ้น
อุกฺกชิปฺตวา	อุ + จิป โนทเน ในการขัดไป + ตฺวา	ยกขึ้นแล้ว
อุคฺคจฺจนฺต	อุ + คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	ขึ้นไปอยู่, เมื่อขึ้นไป
อุคฺคจฺจํ	อุ + คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อี	สุดขึ้นแล้ว, เทาะขึ้นไปแล้ว
อุคฺคณฺท	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ทิ	จงเรียนเอา
อุคฺคณฺทหนฺต	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + อนฺต	เรียนเอาอยู่, เมื่อเรียนเอา
อุคฺคณฺทหาติ	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ติ	ย่อมเรียนเอา
อุคฺคณฺทิตฺตวา	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ตฺวา	เรียนเอาแล้ว
อุคฺคเทตฺตวา	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	เรียนเอาแล้ว
อุคฺโฆเสสิ	อุ + ฆุสฺ สทฺเท ในการทำเสียง + เณ + อี	ป่าวร้องแล้ว, ประกาศแล้ว (จ.)
อุคฺโฆเสตี	อุ + ฆุสฺ สทฺเท ในการทำเสียง + เณ + ทิ	จงป่าวร้อง, จงประกาศ (จ.)
อุจฺฉิขฺสีสฺสตี	อุ + ฉิทิ ฉิขฺเณ ในการขาดไป + ย + สฺสตี	จักขาดสูญ (ท.)
อุชฺฌายนฺต	อุ + ฌเ จินฺตาย ในความคิด, พัง, เผา + อ + อนฺต	ยกโทษอยู่, เมื่อยกโทษ
อุชฺฌายีสุ	อุ + ฌเ จินฺตาย ในความคิด, พัง, เผา + อํ	ยกโทษแล้ว
อุชฺฌเณต	อุชฺฌเณ อุลลสฺสคฺเต ในการสละ, ละ, ทิ้ง + ต	(อัน...) ทิ้งแล้ว
อุฏฺฐนฺติ	อุ + จา คตฺติวตฺตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺติ	ย่อมลุกขึ้น, ย่อมตั้งขึ้น
อุฏฺฐจฺติ	อุ + จา คตฺติวตฺตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ลุกขึ้นแล้ว, ตั้งขึ้นแล้ว, สุดขึ้นแล้ว
อุฏฺฐจฺทิสฺสตี	อุ + จา คตฺติวตฺตติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสตี	จักลุกขึ้น, จักสุดขึ้น, จักตั้งขึ้น
อุฏฺฐจฺทิสฺสุ	อุ + จา คตฺติวตฺตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อํ	ลุกขึ้นแล้ว, ตั้งขึ้นแล้ว, สุดขึ้นแล้ว
อุฏฺฐาย	อุ + จา คตฺติวตฺตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ลุกขึ้นแล้ว, ตั้งขึ้นแล้ว, สุดขึ้นแล้ว
อุฏฺฐจิต	อุ + จา คตฺติวตฺตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ลุกขึ้นแล้ว, ตั้งขึ้นแล้ว, สุดขึ้นแล้ว
อุทฺปาติ	อุ + อ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ได้เกิดขึ้นแล้ว (ท.)
อุทฺทาเนตฺตวา	อุทาน + เณ + ตฺวา	เปล่งแล้ว (นามธาตุ)
อุทฺทาเนนฺต	อุทาน + เณ + อนฺต	เปล่งอยู่, เมื่อเปล่ง (นามธาตุ)

อุทาเนสิ	อุทาน + เณ + อี	เปล่งแล้ว (นามธาตุ)
อุทาหริตวา	อุ + อา + หร หรณ ในการนำไป + ตวา	เปล่งแล้ว, นำมาแสดงแล้ว
อุททิสส์	อุ + ทิส อูจจารณ ในการสวด, การแสดง + ตวา	เจาะจงแล้ว, อุทิศแล้ว
อุทธรนุต	อุ + ธร ธารณ ในการทรงไว้ + อ + อนุต	ถอนขึ้นอยู่, เมื่อถอนขึ้น
อุทธริตวา	อุ + ธร ธารณ ในการทรงไว้ + ตวา	ดักขึ้นแล้ว, ถอนขึ้นแล้ว
อุปปญฺหนตี	อุป+จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ+อนต+อี	บำรุงอยู่, เมื่อบำรุง
อุปปญฺจาเปติ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป + ทิ (ยัง...) จงให้บำรุง, จงให้อุปัฏฐาก	
อุปปญฺหนุต	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนต	บำรุงอยู่, เมื่อบำรุง, อุปัฏฐากอยู่
อุปปญฺจติ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	บำรุงแล้ว, ปรากฏแล้ว
อุปปญฺจทิมหา	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + มหา	บำรุงแล้ว, อุปัฏฐากแล้ว
อุปปญฺจทิสฺสลิ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสลิ	จักบำรุง, จักอุปัฏฐาก
อุปปญฺจทิสฺสามิ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสามิ	จักบำรุง, จักอุปัฏฐาก
อุปปญฺจทิสฺ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อํ	บำรุงแล้ว, ปรากฏแล้ว
อุปปญฺจาตพฺพ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตพฺพ	(อัน...) พึงบำรุง, พึงอุปัฏฐาก
อุปปญฺจาลิ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ปรากฏแล้ว, บำรุงแล้ว
อุปปญฺจาทิ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ทิ	จงบำรุง, จงปรากฏ
อุปปญฺจิต	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	(อัน...) บำรุงแล้ว, ปรากฏแล้ว
อุปปญฺจียมาน	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ย + มาน	(อัน...) บำรุงอยู่
อุปฺพทเวติ	อุป + ทว ตาเป ในความเดือดร้อน + อ + ติ	ย่อมเบียดเบียน, ย่อมขัดขวาง
อุปฺพทุต	อุป + ทู วธ ในการฆ่า, เบียดเบียน + ต	(อัน...) เข้าไปเบียดเบียนแล้ว
อุปฺธารยมาน	อุป + ธร อุปธารณ ในการไคร้ครวญ + ฌย + มาน	ไคร้ครวญอยู่, เมื่อไคร้ครวญ (จ.)
อุปฺธारेถ	อุป + ธร อุปธารณ ในการไคร้ครวญ + ฌย + ถ	จงไคร้ครวญ (จ.)
อุปฺธารณตี	อุป + ธร ธารณ ในการทรงไว้ + ฌย + อนต + อี	ไคร้ครวญอยู่, เมื่อไคร้ครวญ (จ.)
อุปฺธारेสิ	อุป + ธร อุปธารณ ในการไคร้ครวญ + ฌย + อี	ไคร้ครวญแล้ว (จ.)
อุปฺธारेสฺสาม	อุป + ธร อุปธารณ ในการไคร้ครวญ + ฌย + สฺสาม	จักไคร้ครวญ (จ.)
อุปฺธारेติ	อุป + ธร อุปธารณ ในการไคร้ครวญ + ฌย + ทิ	จงไคร้ครวญ (จ.)
อุปฺนಾಮตฺวา	อุป + นม นต ในการโน้มกาย + ฌย + ตวา	(ยัง...) ให้น้อมเข้าไปแล้ว
อุปฺนามสิ	อุป + นม นต ในการโน้มกาย + ฌย + อี	(ยัง...) ให้น้อมเข้ามาแล้ว

อุปนิสสัย	อุป + นิ + สิ สเย ในการนอน + ตวา	เข้าไปอาศัยแล้ว
อุปปริกขิตวา	อุป + ปริ + อิกข ทสฺสเน ในการดู + ตวา	พิจารณาแล้ว
อุปสิมปีตวา	อุ + สิป สิมฺปน ในการฉาบทา + ตวา	ฉาบทาแล้ว, สูดแล้ว
อุปสงฺกมฺนต	อุป + ลํ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต	เข้าไปหาอยู่, เข้าไปเฝ้าอยู่
อุปสงฺกมฺสิ	อุป + ลํ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + สิ	ยอมเข้าไปหา, ยอมเข้าไปเฝ้า
อุปสงฺกมิ	อุป + ลํ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	เข้าไปหาแล้ว
อุปสงฺกมิตวา	อุป + ลํ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เข้าไปหาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปสงฺกมิมฺหา	อุป + ลํ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + มฺหา	เข้าไปหาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปสงฺกมึ	อุป + ลํ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	เข้าไปหาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปสนต	อุป + สมฺ อุปสฺเม ในการเข้าไปสงบ + ต	เข้าไปสงบแล้ว
อุปสมฺปชฺช	อุป + ลํ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตวา	เข้าถึงด้วยดีแล้ว, อุปสมบทแล้ว
อุปปชฺชติ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ติ	ย่อมเกิดขึ้น (ทิ.)
อุปปชฺชฺนต	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อนต	เกิดขึ้นอยู่, เมื่อเกิดขึ้น (ทิ.)
อุปปชฺชฺมาน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน	เกิดขึ้นอยู่, เมื่อเกิดขึ้น (ทิ.)
อุปปชฺชึ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	เกิดขึ้นแล้ว (ทิ.)
อุปปชฺชิตวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ตวา	เกิดขึ้นแล้ว (ทิ.)
อุปปชฺชิสฺสติ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสติ	จักเกิดขึ้น (ทิ.)
อุปปนฺน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาทยิสฺสุ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ฌย + อํ	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาเทตพฺพ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ฌ + ตพฺพ	(อัน...) พึงให้เกิดขึ้น
อุปปาเทตวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาเทสิ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ฌ + อี	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาเทสฺสามิ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ฌ + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้เกิดขึ้น
อุปปีเพตวา	อุ + ปีฬ ปีฬเน ในการเบียดเบียน + ฌ + ตวา	เข้าไปเบียดเบียนแล้ว, บีบคั้นแล้ว
อุปผณฺฑิยฺมาน	อุ + ผทฺ ทาเส ในการท้วงแฉะ + ฌ + ย + มาน	(อัน...) เหยะเยยอยู่ (จุ.)
อุปเปติ	อุป + อิ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมเข้าถึง
อุปเปฺนติ	อุป + อิ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนติ	ย่อมเข้าถึง
อุปเปมิ	อุป + อิ คติมฺหิ ในการไป + อ + มิ	ย่อมเข้าถึง

อุมุมิเลตวา	อุ + มิล ลีเลสน์ ในการติดแน่น + ตวา	ลืมนตาแล้ว
อุยุโยเซตวา	อุ + ยุช โยเค ในการประกอบ + เณ + ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยุโยเซสิ	อุ + ยุช โยเค ในการประกอบ + เณ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุสุสสน	อุ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	ทนขึ้นแล้ว
อุสุสาปิต	อุ + สิ คติยัม ในการไป + ณาเป + ต	(อัน...) ให้ยกขึ้นแล้ว
เอติ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมพัดไป, ย่อมไป, ย่อมมา
เอตุ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ตุ	จงมา
เอถ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ถ	จงมา
เอหิ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + หิ	จงมา
โอภิณฺณ	อว + กิร วิกิริเณ ในการเรียราย + ต	เรียรายแล้ว, กระจายกระจายแล้ว
โอภกฺกนต	อว + กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวลงแล้ว
โอภกฺกมิ	อว + กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ก้าวลงแล้ว
โอจิณฺตวา	อว + จิ จเย ในการสั่งสม + นา + ตวา	เลือกเก็บแล้ว
โอตรติ	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + อ + ติ	ย่อมข้ามลง
โอตรนฺติ	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + อ + อนฺติ	ย่อมข้ามลง
โอตริตฺวา	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + ตวา	ข้ามลงแล้ว
โอตารตฺวา	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ข้ามลงแล้ว
โอติณฺณ	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + ต	ข้ามลงแล้ว
โอตุถฺรติ	อว + ถร วิตุถาเร ในการแผ่ไป + อ + ติ	ย่อมท่วมทับ
โอตุถฺรนต	อว + ถร วิตุถาเร ในการแผ่ไป + อ + อนต	ท่วมทับอยู่, เมื่อท่วมทับ
โอปปิเพตฺวา	อว + ปีฬ วธโลพเณ ในการเบียดเบียนและรบกวน + เณ + ตวา บิปลงแล้ว (จ.)	
โอภาคฺค	อว + ภนฺช อวมทฺทเน ในการย้าย + ต	หักลงแล้ว
โอภาเสตฺวา	อว + ภาส ชฺเต ในความรุ่งเรือง + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้สว่างแล้ว
โอภาเสนฺต	อว + ภาส ชฺเต ในความรุ่งเรือง + เณ + อนต	(ยัง...) ให้สว่างอยู่, เมื่อให้สว่าง
โอภินฺทนฺติ	อว + ภิกิ วิททาเร ในการทำลาย + อ + อนฺติ	ย่อมทำลายลง
โอรัมมิสฺสตี	อว + รมุ กิฬายัม ในการเล่น + สฺสตี	จักงดเว้น
โอรฺยุท	อว + รุท ชฺนเน ในการเกิด + ตวา	ลงแล้ว
โอโรทฺนต	อว + รุท ชฺนเน ในการเกิด + อ + อนต	ลงอยู่, เมื่อลง

โอลมพิตวา	อว + ลพิ อวลมพเน ในการพึงพา, ห้อย + ตวา	ห้อยลงแล้ว
โอลุพภ	อว + ลุภ คิพธิมฺหิ ในความอยาก + ตวา	ข้องแล้ว, ติดใจแล้ว
โอลิกยมาน	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌย + มาน	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอลิกิต	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌ + ต	(อัน...) แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอลิเกติ	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌ + ติ	ย่อมแลดู, ย่อมตรวจดู (จ.)
โอลิเกตวา	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌ + ตวา	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอลิเกนุต	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌ + อนุต	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอลิเกสิ	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌ + อี	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอลิเกสฺสามิ	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌ + สฺสามิ	จักแลดู, จักตรวจดู (จ.)
โอลิเกติ	อว + โลก ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ฌ + ทิ	จงแลดู, จงตรวจดู (จ.)
โอวทติ	อว + วท วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + ติ	กล่าวสอนอยู่
โอวทนุต	อว + วท วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + อนุต	กล่าวสอนอยู่, เมื่อกล่าวสอน
โอวทิตวา	อว + วท วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตวา	กล่าวสอนแล้ว
โอวทียมาน	อว + วท วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ย + มาน	(อัน...) กล่าวสอนอยู่, เมื่อกล่าวสอน
โอสกฺกิตวา	อว + สกฺก คเต ในการไป + ตวา	ย่องลงแล้ว
โอสฺรนฺติ	อว + สฺร คตฺติจฺนฺตยาญํ ในการไปและคิด + อ + อนฺติ	ย่อมประชุมลง
โอทหาย	อว + ทา จาเค ในการสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว
โอทหฺราเปตวา	อว + ทร ทรเณ ในการนำไป + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ปลงลงแล้ว
โอทฺธิยิตวา	อว + ทา จาเค ในการสละ + ย + ตวา	ล้าลงแล้ว
กต	กร กรเณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
กตตพฺพ	กร กรเณ ในการกระทำ + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งกระทำ, ควรกระทำ
กตวา	กร กรเณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำแล้ว
กตยมาน	กถ กถเณ ในการกล่าว + ฌย + มาน	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว (จ.)
กตยฺสุ	กถ กถเณ ในการกล่าว + ฌย + อฺ	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กตาเปตวา	กถ กถเณ ในการกล่าว + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้บอกแล้ว, ให้กล่าวแล้ว
กถิต	กถ กถเณ ในการกล่าว + ฌ + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว, บอกแล้ว (จ.)
กเถตพฺพ	กถ กถเณ ในการกล่าว + ฌ + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งกล่าว (จ.)
กเถตวา	กถ กถเณ ในการกล่าว + ฌ + ตวา	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว, กราบทูลแล้ว

กเถถ	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + ถ	จงกล่าว, จงบอก, จงตรัสบอก (จ.)
กเถนุต	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว (จ.)
กเถมิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + มิ	ย่อมกล่าว, ย่อมตรัสบอก (จ.)
กเถสิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + อี	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กเถสิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + อี	กล่าวแล้ว, บอกแล้ว (จ.)
กเถสุ	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + อุ	กล่าวแล้ว, ตรัสบอกแล้ว (จ.)
กเถสสามิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + สสามิ	จักกล่าว, จักตรัส (จ.)
กเถติ	กถ กถเน ในการกล่าว + เถ + ทิ	จงกล่าว, จงบอก, จงตรัสบอก (จ.)
กนุตติ	กติ เจตเน ในการตัด + อ + ติ	ย่อมตัด
กนุทนต์	กนุท โรทเน ในการร้องไห้, คร่ำครวญ + อ + อนุต	คร่ำครวญอยู่
กนุทิตวา	กนุท โรทเน ในการร้องไห้ + ตวา	ร้องไห้แล้ว, คร่ำครวญแล้ว
กมุปติ	กปิ สยจลเน ในความหวั่นไหว + อ + ติ	ย่อมหวั่นไหว
กมุปมาน	กปิ สยจลเน ในความหวั่นไหว + อ + มาน	หวั่นไหวอยู่, เมื่อหวั่นไหว, สะท้าน
กมุปี	กปิ สยจลเน ในความหวั่นไหว + อี	หวั่นไหวแล้ว
กยิรมาน	กร กรณ ในการกระทำ + ย + มาน	กระทำอยู่, (อัน...) กระทำอยู่
กยิรา	กร กรณ ในการกระทำ + ยิร + เอยฺย	พึงกระทำ
กยิราถ	กร กรณ ในการกระทำ + ยิร + เอถ	พึงกระทำ
กรณีย	กร กรณ ในการกระทำ + อนีย	(อัน...) พึงกระทำ
กรสสุ	กร กรณ ในการกระทำ + โส + สสุ	จงกระทำ
กริ	กร กรณ ในการกระทำ + อี / โส	กระทำแล้ว
กริตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำแล้ว
กริตวาน	กร กรณ ในการกระทำ + ตวาน	กระทำแล้ว
กริยมาน	กร กรณ ในการกระทำ + ย + มาน	(อัน...) กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
กริสฺสติ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสติ	จักกระทำ
กริสฺสนฺติ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสนฺติ	จักกระทำ
กริสฺสลิ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสลิ	จักกระทำ
กริสฺสาม	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสาม	จักกระทำ
กริสฺสามิ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสามิ	จักกระทำ

กริสุ	กร กรณ ในการกระทำ + อุ	กระทำแล้ว
กรเอย	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + เอย	พึงกระทำ
กรโติ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ติ	ย่อมกระทำ
กรโถ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ถ	ย่อมกระทำ, จงกระทำ
กรโหนด	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + หนด	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
กรโหนดิ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + หนดิ	ย่อมกระทำ
กรโหนดุ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + หนดุ	จงกระทำ
กรโหม	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ม	ย่อมกระทำ, จงกระทำ
กรโหมิ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + มิ	ย่อมกระทำ, จงกระทำ
กรโหสิ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + สิ	ย่อมกระทำ
กรโหติ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ทิ	จงกระทำ
กสฺติ	กสฺ วิเลขเน ในการขีดเขียน + อ + ติ	ย่อมไถ
กสฺมาน	กสฺ วิเลขเน ในการขีดเขียน + อ + มาน	ไถอยู่, เมื่อไถ
กสฺามิ	กสฺ วิเลขเน ในการขีดเขียน + อ + มิ	ย่อมไถ
กาตพพ	กร กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พึงกระทำ
การาเปสิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
การิยมาน	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ย + มาน	(อัน...) ให้กระทำอยู่, เมื่อให้กระทำ
กาเรตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรนุต	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + หนด	(ยัง...) ให้กระทำอยู่, เมื่อให้กระทำ
กาเรนุตติ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + หนดิ	(ยัง...) ย่อมให้กระทำ
กาเรสิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรสิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรสิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรสฺสติ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + สฺสติ	(ยัง...) จักให้กระทำ
กาเรติ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ทิ	(ยัง...) จงให้กระทำ
กาหสิ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสสิ	จักกระทำ
กาหามิ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสามิ	จักกระทำ
กิลนุต	กิลมฺ เจเท ในความลำบาก + ต	ลำบากแล้ว, เหน็ดเหนื่อยแล้ว

กิลมิสฺสฺสนฺติ	กิลมุ เขเท ในความลำบาก + สฺสฺสนฺติ	จักลำบาก
กิลิฏฺฐ	กิลิสฺ อุปตปฺปมลิเน ในความเร่าร้อนและเศร้าหมอง + ต	เศร้าหมองแล้ว
กิต	กิ ทพฺพวิณิเม ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + ต	(อัน...) ซื้อมแล้ว
กิฬฺหานฺติ	กิฬ กิฬายํ ในการเล่น + อ + อนฺติ	ย่อมเล่น
กิฬิสฺสาม	กิฬ กิฬายํ ในการเล่น + สฺสาม	จักเล่น
กุกฺกุกฺจายิตฺวา	กุกฺกุกฺจ + อาย + ตฺวา	ประพฤติรังเกียจแล้ว (นามธาคฺ)
กุซฺฌ	กุธ โกเป ในความกำเริบ + ย + ทิ	จงโกรธ (ทิ.)
กุซฺฌติ	กุธ โกเป ในความกำเริบ + ย + ติ	ย่อมโกรธ (ทิ.)
กุซฺฌิ	กุธ โกเป ในความกำเริบ + ย + อี	โกรธแล้ว (ทิ.)
กุซฺฌิตฺวา	กุธ โกเป ในความกำเริบ + (ย) + ตฺวา	โกรธแล้ว (ทิ.)
กุซฺฌิสฺ	กุธ โกเป ในความกำเริบ + ย + อํ	โกรธแล้ว (ทิ.)
กุซฺฌเอยฺย	กุธ โกเป ในความกำเริบ + ย + เอยฺย	พึงโกรธ
กุฑฺธ	กุธ โกเป ในความกำเริบ + ต	โกรธแล้ว
กุฑฺพนฺติ	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนฺติ	ย่อมกระทำ
กรุเต	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + เต	ย่อมกระทำ
โกฏฺฐาเปตฺวา	โกฏฺฐ โกฏฺฐเน ในการทุบ + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ตอกแล้ว, ให้ปักแล้ว
โกฏฺฐนฺตํ	โกฏฺฐ เชน ใน การตัด + ฌ + อนฺต + อี	ตำอยู่, ทุบอยู่, ซ่อมอยู่ (จ.)
ขนาเปตฺวา	ขนุ อวทารณ ในการชูด + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ชูดแล้ว
ขมถ	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + อ + ถ	จงอดโทษ
ขมนีย	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + อนีย	(อัน...) พึงอดทนได้
ขมนุต	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + อ + อนฺต	อดโทษอยู่, เมื่ออดโทษ
ขมาเปตฺวา	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขมาเปสึ	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขมาเปสึ	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขมาเปสฺสามิ	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + ฌาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้อดโทษ
ขมาเปทึ	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + ฌาเป + ทิ	(ยัง...) จงให้อดโทษ
ขมามิ	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + อ + มิ	ย่อมอดโทษ
ขมาทึ	ขมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + อ + ทิ	จงอดโทษ

ขมิษฐ์สติ	ขมุ ขนฺติย ในความอดทน + ษฐ์สติ	จักอดทน
ขมิษฐ์สำมิ	ขมุ ขนฺติย ในความอดทน + ษฐ์สำมิ	จักอดโทษ
ขาทติ	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อ + ติ	ย่อมเคี้ยวกิน
ขาทนต์	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อ + อนฺต	เคี้ยวกินอยู่, เมื่อเคี้ยวกิน
ขาทมาน	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อ + มาน	เคี้ยวกินอยู่, เมื่อเคี้ยวกิน
ขาทลี	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อ + ลี	ย่อมเคี้ยวกิน
ขาทิตฺวา	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + ตฺวา	เคี้ยวกินแล้ว
ขาทิสฺสติ	ขาท ภกฺขณ ในการกิน + ษฐ์สติ	จักเคี้ยวกิน
ขาทิสฺสถ	ขาท ภกฺขณ ในการกิน + ษฐ์สถ	จักเคี้ยวกิน
ขาทิสฺสาม	ขาท ภกฺขณ ในการกิน + ษฐ์สาม	จักเคี้ยวกิน
ขาทิสฺสามิ	ขาท ภกฺขณ ในการกิน + ษฐ์สามิ	จักเคี้ยวกิน
ขายติ	ขา ปากฏ ในความปรากฏ + อ + ติ	ย่อมปรากฏ
จิปสี	จิป โนทเน ในการขัดไป + อ + ลี	ย่อมโยนไป, ย่อมขว้างไป, ขัดไป
จิปี	จิป โนทเน ในการขัดไป + อี	ขัดไปแล้ว, ตีไปแล้ว, ใส่ไปแล้ว
จิปีตฺวา	จิป โนทเน ในการขัดไป + ตฺวา	ขัดไปแล้ว, ขว้างไปแล้ว, ใส่ไปแล้ว
จิปีสุ	จิป โนทเน ในการขัดไป + อู	โยนไปแล้ว, ขว้างไปแล้ว
จิยติ	จี ขเย ในความสิ้นไป + ย + ติ	ย่อมสิ้นไป (ท.)
จีณ	จี ขเย ในความสิ้นไป + ต	สิ้นไปแล้ว
จุลิต	จุล จุลฺเน ในการตำ + เณ + ต	(อัน...) ชูแล้ว, ตำแล้ว, รุกรานแล้ว(จุ.)
คจฺจ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จะไป
คจฺจ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จะไป
คจฺจติ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมไป
คจฺจณ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ณ	ย่อมไป, จะไป
คจฺจณฺต	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	ไปอยู่, เมื่อไป
คจฺจณฺติ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺติ	ย่อมไป
คจฺจณฺตุ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺตุ	จะไป
คจฺจาม	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ม	ไปอยู่, ย่อมไป, จะไป
คจฺจามิ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + มิ	ย่อมไป

คจฺฉิสฺสํ	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + สฺสํ	จักไป
คจฺเจ	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + เอยฺย	พึงไป
คจฺเจยฺย	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + เอยฺย	พึงไป
คณฺห	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ทิ	จงถือเอา, จงเรียนเอา
คณฺหติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ติ	ย่อมถือเอา, ย่อมเรียนเอา
คณฺหถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ถ	จงถือเอา, จงพาเอา, จงเรียนเอา
คณฺหนฺต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + นนฺต	ถือเอาอยู่, เมื่อถือเอา
คณฺหนฺต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + นนฺต	ถือเอาอยู่, เมื่อถือเอา
คณฺหนฺติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + นนฺติ	ย่อมถือเอา, ย่อมเรียนเอา
คณฺหาติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ติ	ย่อมถือเอา, ย่อมเรียนเอา
คณฺหาเปติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ณาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ถือเอา
คณฺหาเปนฺต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ณาเป + นนฺต	(ยัง...) ให้ถือเอาอยู่, เมื่อให้ถือเอา
คณฺหาเปสํ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ณาเป + สํ	(ยัง...) ให้ถือเอาแล้ว
คณฺหาเปสํ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณาเป + สํ	(ยัง...) ให้ถือเอาแล้ว
คณฺหาเปสฺสํ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ณาเป + สฺสํ	(ยัง...) จักให้ถือเอา
คณฺหาสิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + สิ	ย่อมถือเอา, ย่อมเรียนเอา
คณฺหาทิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ทิ	จงถือเอา, จงเรียนเอา
คณฺหิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ฮิ	ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
คณฺหิสฺสํ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + สฺสํ	จักถือเอา, จักเรียนเอา
คณฺหิสฺสํ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + สฺสํ	จักถือเอา, จักเรียนเอา
คณฺหิสฺสํ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + สฺสํ	จักถือเอา, จักเรียนเอา
คณฺหิสฺ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + อํ	ถือเอาแล้ว, เรียนเอาแล้ว
คณฺหะยฺย	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + เอยฺย	พึงถือเอา, พึงเรียนเอา
คต	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ต	ไปแล้ว
คตฺตพฺพ	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ตพฺพ	(อัน...) พึงไป
คตฺตวา	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ตวา	ไปแล้ว
คตฺตํ	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + สฺสํ	จักไป
คตฺตํ	คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + สฺสํ	จักไป

คมิษฐ์	คมุ คติมิท ในการไป + ฐิ	จักไป
คมิษฐ์สาม	คมุ คติมิท ในการไป + ฐิสาม	จักไป
คมิษฐ์สามิ	คมุ คติมิท ในการไป + ฐิสามิ	จักไป
คมิษฐ์	คมุ คติมิท ในการไป + ฐิ	ไปแล้ว
คยท	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ญ	(อัน...) พึงถือเอา
คยทมาน	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ย + มาน	(อัน...) ถือเอาอยู่, เมื่อถือเอา
ครทนต์	ครท นิรุทาย ในความติเตียน + อ + อนต	ติเตียนอยู่, เมื่อติเตียน
ครทนต์	ครท นิรุทาย ในการติเตียน + อ + อนติ	ย่อมติเตียน, ย่อมตำหนิ
ครทิตพพ	ครท นิรุทาย ในการติเตียน + ตพพ	(อัน...) พึงติเตียน, พึงตำหนิ
ครทิตวา	ครท นิรุทาย ในการติเตียน + ตวา	ติเตียนแล้ว, ตำหนิแล้ว
คทิต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) ถือเอาแล้ว, เรียนเอาแล้ว
คเหตุพพ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตพพ	(อัน...) พึงถือเอา, พึงพาเอาไป
คเหตุวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว, เรียนแล้ว
คาทาเปตวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ถือเอาแล้ว
คิลิตวา	คิล นิคริเน ในการกลืน + ตวา	กลืนแล้ว
พฏฏิตวา	พฏฏ พฏฏเน ในการกระทบ + ฌ + ตวา	กระทบแล้ว (จุ.)
พฏฏิตวา	พฏฏ พฏฏเน ในการสืบทอด + ฌ + ตวา	สืบทอดแล้ว (จุ.)
พฏฏนต์	พฏฏ ทิสฺสเน ในความเบียดเบียน + ฌ + อนต	เพียรอยู่, เมื่อเพียร (จุ.)
พาตาเปยฺย	ทน ทิสฺสาย ในการเบียดเบียน + ฌาเป + อยฺย	(ยัง...) พึงให้ฆ่า
พาเตตุ	ทน ทิสฺสาย ในการเบียดเบียน + ฌ + ต	(ยัง...) จงให้ฆ่า
พาเตตวา	ทน ทิสฺสาย ในการเบียดเบียน + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ฆ่าแล้ว
พาเตนต์	ทน ทิสฺสาย ในการเบียดเบียน + ฌ + อนต	(ยัง...) ให้ฆ่าอยู่, เมื่อให้ฆ่า
พาเตสฺสติ	ทน ทิสฺสาย ในการเบียดเบียน + ฌ + ฐิ	(ยัง...) จักให้ฆ่า
พายิตวา	พมา คนฺโธอุปาทาเน ในการถือเอา + ฌ + ตวา	สุดตมแล้ว
จกมณฺต	กมุ ปทวิฏเฐเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต	จงกรมอยู่, เมื่อจงกรม
จร	จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + ทิ	จงเที่ยวไป, จงประพฤติ
จรติ	จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + ติ	ย่อมเที่ยวไป, ย่อมประพฤติ
จรนต์	จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + อนต	เที่ยวไปอยู่, ประพฤติอยู่

จรนุต	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
จรนุติ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุติ	ย่อมเที่ยวไป, ย่อมประพฤติ
จรมาน	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + มาน	เที่ยวไปอยู่, ประพฤติอยู่
จรามิ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + มิ	ย่อมเที่ยวไป, ย่อมประพฤติ
จริ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อี / โอ	เที่ยวไปแล้ว, ประพฤติแล้ว
จริตวา	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว, ประพฤติแล้ว
จริสฺสลิ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + สฺสลิ	จักเที่ยวไป, จักประพฤติ
จริสฺสาม	จร จรณ ในการเที่ยวไป + สฺสาม	จักเที่ยวไป, จักประพฤติ
จริสฺสามิ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + สฺสามิ	จักเที่ยวไป, จักประพฤติ
จเร	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + เอยฺย	พึงเที่ยวไป, พึงประพฤติ
จาเลสิ	จล กมฺปน ในความทวนไหว + เณ + อี	(ยัง...) ให้ไหวแล้ว, ให้สิ้นแล้ว
จินฺตยิ	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + ฌย + อี / โอ	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จินฺตยิตฺถ	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + ฌย + ตฺถ / อา	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จินฺตยีสฺ	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + ฌย + อฺ	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จินฺติต	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + เณ + ต	(อัน...) คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จินฺเตตฺวา	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + เณ + ตฺวา	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จินฺเตนฺต	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + เณ + อนฺต	คิดอยู่, เมื่อคิด, เมื่อดำริ (จ.)
จินฺเตสิ	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + เณ + อี	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จินฺเตสิ	จินฺต จินฺตํ ในความคิด + เณ + อี	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จิรายนฺติ	จิร + าย + อนฺติ	ย่อมประพฤติซัดซ้ำ (นามธาคู)
จิรายิต	จิร + าย + ต	(อัน...) ประพฤติซัดซ้ำแล้ว (นามธาคู)
จฺจ	จฺจ จวเน ในการเคลื่อน + ต	เคลื่อนแล้ว, ตายแล้ว
เจตยติ	จิต สญฺเจตเน ในความจงใจ + ฌย + ติ	ย่อมตั้งใจ, ย่อมคิด (จ.)
จฺจทิต	จฺจทฺท จจฺจทฺทเน ในการทิ้ง + เณ + ต	(อัน...) ทิ้งแล้ว (จ.)
จฺจทฺเจตฺวา	จฺจทฺท จจฺจทฺทเน ในการทิ้ง + เณ + ตฺวา	ทิ้งแล้ว (จ.)
จฺจทฺทสฺสติ	จฺจทฺท จจฺจทฺทเน ในการทิ้ง + เณ + สฺสติ	จักทิ้ง (จ.)
ฉาเทติ	ฉนฺที อิจฺฉนฺ ในความปรารถนา + เณ + ติ	ย่อมควร (จ.)
ฉิขฺขมาน	ฉิขฺ ฉิขฺเน ในการขาด + ย + มาน	ขาดอยู่ (ท.)

ฉินท	ฉิทธิ ทวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ทิ	จงตัด
ฉินทนต์	ฉิทธิ ทวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + อนต	ตัดอยู่, เมื่อตัด
ฉินทาทิ	ฉิทธิ ทวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ทิ	จงตัด
ฉินทิต	ฉิทธิ ทวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อี	ตัดแล้ว
ฉินทิตวา	ฉิทธิ ทวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ตัดแล้ว
เฉตวาน	ฉิทธิ ทวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวาน	ตัดแล้ว
ชหติ	หา จาเค ในการสละ + อ + ติ	ย่อมละ, ย่อมสละ
ชหิตวา	หา จาเค ในการสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว
ชเห	หา จาเค ในการสละ + อ + เอยย	พึงละ, พึงสละ
ชเอยย	หา จาเค ในการสละ + อ + เอยย	พึงละ, พึงสละ
ชาครนต	ชาคร วิพฺเช ในความตื่น + อ + อนต	ตื่นอยู่, เมื่อตื่น (ญ., ต.)
ชาครมาน	ชาคร วิพฺเช ในความตื่น + อ + มาน	ตื่นอยู่, เมื่อตื่น
ชาต	ชน ชนเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ชานนต	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนต	รู้อยู่, เมื่อรู้
ชานนติ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนติ	ย่อมรู้
ชานมาน	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มาน	รู้อยู่, ทราบอยู่
ชานาติ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ติ	ย่อมรู้
ชานาตุ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตุ	จงรู้
ชานาถ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ถ	ย่อมรู้, จงรู้
ชานาเปสิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้รู้แล้ว
ชานามิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มิ	ย่อมรู้, จงรู้
ชานาสี	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สี	ย่อมรู้, ย่อมทราบ
ชานาหิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + หิ	จงรู้
ชานิตวา	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตวา	รู้แล้ว
ชานิสฺสติ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสติ	จักรู้
ชานิสฺสามิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสามิ	จักรู้
ชานเอยย	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + เอยย	พึงรู้
ชานเอยฺย	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + เอยฺย	พึงรู้

ช่ายติ	ชน ชนเน ในการเกิด + ย + ติ	ย่อมเกิด (ท.)
ช่ายเต	ชน ชนเน ในการเกิด + ย + เต	ย่อมเกิด (ท.)
ช่ายถ	ชน ชนเน ในการเกิด + ย + เอถ	พึงเกิด (ท.)
ชาเลตวา	ชล ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้โพลงแล้ว, ให้รุ่งเรืองแล้ว
ชิมฺจฺจิต	มส อทเน ในการกิน + จ + ต	ทิวแล้ว
ชีณฺณ	ชร วโยทานิมฺหิ ในความเสื่อมวัย + ต	แก่แล้ว, คร่ำคร่าแล้ว
ชีตฺวาน	จี ชเย ในความชนะ + ตวาน	ชนะแล้ว
ชีนฺนต	จี ชเย ในการชนะ + นา + อนฺต	ชนะอยู่, เมื่อชนะ
ชีนิตฺตพฺพ	จี ชเย ในความชนะ + นา + ตพฺพ	(อัน...) พึงชนะ
ชีเน	จี ชเย ในความชนะ + นา + เอยฺย	พึงชนะ
ชีรติ	ชร วโยทานิมฺหิ ในความเสื่อมวัย + อ + ติ	ย่อมแก่, ย่อมคร่ำคร่า
ชีวติ	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + ติ	ย่อมเป็นอยู่
ชีวตุ	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + ต	จงเป็นอยู่
ชีวนฺติ	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + อนฺติ	ย่อมเป็นอยู่
ชีวฺมาน	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต อ + มาน	เป็นอยู่อยู่, เมื่อเป็นอยู่
ชีวาม	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + ม	ย่อมเป็นอยู่
ชีวาทิ	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + ทิ	จงเป็นอยู่
ชีวิสฺสํสามิ	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสํสามิ	จักเป็นอยู่
ฌาปิต	ฌเ จินฺตาย ในความคิด, พงฺ, เผา + ฌาเป + ต	(อัน...) ให้ไหม้แล้ว, เผาแล้ว
ฌาเปตฺวา	ฌเ จินฺตาย ในความคิด, พงฺ, เผา + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ไหม้แล้ว
ฌาเปสึ	ฌเ จินฺตาย ในความคิด, พงฺ, เผา + ฌาเป + ฮิ	(ยัง...) ให้ไหม้แล้ว
ฌาม	ฌเ จินฺตาย ในความคิด, พงฺ, เผา + ต	(อัน...) ไหม้แล้ว
ฌายติ	ฌเ จินฺตาย ในความคิด, พงฺ, เผา + อ + ติ	ย่อมไหม้
ฌตฺวา	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ตวา	รู้แล้ว
ฌาต	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว
ฌายติ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + เต	(อัน...) ย่อมรู้
จตฺวา	จา คตฺตินวตฺติมฺหิ ในการทำการไป + ตวา	ยืนแล้ว, ดำรงอยู่แล้ว, ตั้งอยู่แล้ว
จปาเปตฺวา	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้วางไว้แล้ว

จปาเปลิ	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้วางไว้แล้ว, ให้ตั้งไว้แล้ว
จปีต	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ฌ + ต	(อัน...) ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว (จ.)
จเปตวา	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ฌ + ตวา	ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว, เว้น (จ.)
จเปลิ	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ฌ + อี	ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว (จ.)
จเปลฺ	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ฌ + อฺ	ตั้งไว้แล้ว, เก็บไว้แล้ว, วางไว้แล้ว (จ.)
จิต	จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + ต	ยืนแล้ว, ดำรงอยู่แล้ว, ตั้งอยู่แล้ว
ททยหมาน	ทท ทาเท ในความเร่าร้อน + ย + มาน	(อัน...) ไหม้อยู่, เมื่อไหม้
ททติ	ทท ทาเท ในความเร่าร้อน + อ + ตี	ย่อมเผา
ททตุ	ทท ทาเท ในความเร่าร้อน + อ + ตุ	จงรวก, จงไหม้
ททนต์	ทท ทาเท ในความเร่าร้อน + อ + อนุต	เผาอยู่, เผื่อเผา
ตฺชฺชิต	ตฺชฺช ฆสฺสเน ในการข่มขู่, ต่ำว่า + ฌ + ต	(อัน...) คุกคามแล้ว, ข่มขู่แล้ว (จ.)
ตฺชฺชิตฺวา	ตฺชฺช ฆสฺสเน ในการต่ำว่า, ข่มขู่ + ฌ + ตวา	คุกคามแล้ว, ข่มขู่แล้ว, ต่ำว่าแล้ว (จ.)
ตาเปตวา	ตป ทาเท ในความร้อน + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ร้อนแล้ว
ตาลเณต	ตฬ อาทาเต ในการทุบ, ตี, ฆ่า + ฌ + อนุต	เพี้ยนอยู่, เมื่อเพี้ยน (จ.)
ติกิจฺจติ	กิต โรคาปนยเน ในการนำไปซึ่งโรค + ฌ + ต	(อัน...) เยียวยาแล้ว
ติกิจฺจติพพ	กิต โรคาปนยเน ในการนำไปซึ่งโรค + ฌ + ตพพ	(อัน...) พึงเยียวยา
ติฏฺจติ	จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + อ + ตี	ย่อมยืนอยู่, ย่อมดำรงอยู่
ติฏฺจต	จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + อ + ถ	ย่อมยืน, จงยืน
ติฏฺจนฺต	จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + อ + อนุต	ยืนอยู่, เมื่อยืน, ดำรงอยู่
ติฏฺจนฺติ	จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + อ + อนุติ	ย่อมยืน, ย่อมดำรงอยู่
ติฏฺจนฺตุ	จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + อ + อนุต	จงยืน, จงหยุด, จงดํารงอยู่
ติฏฺจามิ	จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + อ + มิ	ย่อมยืน, ย่อมดำรงอยู่, ย่อมตั้งอยู่
ตุฏฺจ	ตุล ปัตติมฺหิ ในความยินดี + ต	ยินดีแล้ว
ตุลิตฺวา	ตุล ปัตติมฺหิ ในความยินดี + ตวา	ยินดีแล้ว
ตุลลิสฺส	ตุล ปัตติมฺหิ ในความยินดี + ย + อฺ	ยินดีแล้ว (ทิ.)
เตเมตฺวา	ติม กิเลเท ในความเปียก, ชุ่มชื้น + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เปียกแล้ว
โตเสนฺตุ	ตุล ปัตติมฺหิ ในความยินดี + ฌ + อนุต	(ยัง...) จงให้ยินดี
โตเสสิ	ตุล ปัตติมฺหิ ในความยินดี + ฌ + อี	(ยัง...) ให้ยินดีแล้ว

โถมเตวา	โถม ถเว ในการสรรเสริญ + เณ + ตวา	ชมเชยแล้ว, สรรเสริญแล้ว (จ.)
โถมณติ	โถม ถเว ในการสรรเสริญ + เณ + อนุติ	ย่อมชมเชย, -สรรเสริญ, -ยกย่อง
ทชู้ชา	ทา ทาเน ในการให้ + อ + เอยย	พึงให้
ททฒ	ทท ทาเท ในความเร้าร้อน + ต	(อัน...) ไทม์แล้ว
ทตวา	ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ให้แล้ว
ททมาน	ทา ทาเน ในการให้ + อ + มาน	ให้อยู่, เมื่อให้
ททามิ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + มิ	ย่อมให้, จงให้
ททามุท	ทา ทาเน ในการให้ + มุทา	ให้แล้ว
ทเทยย	ทา ทาเน ในการให้ + อ + เอยย	พึงให้
ทเทยยั	ทา ทาเน ในการให้ + อ + เอยยั	พึงให้
ทเทยยาถ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + เอยยาถ	พึงให้
ทเทยยุ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + เอยยุ	พึงให้
ทสฺสติ	ทา ทาเน ในการให้ + สฺสติ	จักให้
ทสฺสณติ	ทา ทาเน ในการให้ + สฺสณติ	จักให้
ทสฺสยีสฺ	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + ณย + อฺ	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺสาม	ทา ทาเน ในการให้ + สฺสาม	จักให้
ทสฺสาม	ทา ทาเน ในการให้ + สฺสาม	จักให้
ทสฺสามิ	ทา ทาเน ในการให้ + สฺสามิ	จักให้
ทสฺลิต	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + ต	(อัน...) แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺเสติ	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + ติ	แสดงอยู่, ย่อมแสดง (จ.)
ทสฺเสตวา	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + ตวา	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺเสนต	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + อนุต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
ทสฺเสสิ	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺเสสฺสาม	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + สฺสาม	จักแสดง (จ.)
ทสฺเสสฺสามิ	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + สฺสามิ	จักแสดง (จ.)
ทสฺเสติ	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + ทิ	จงแสดง (จ.)
ทาทพพ	ทา ทาเน ในการให้ + ตพพ	(อัน...) พึงให้, ควรให้
ทาเปสิ	ทา ทาเน ในการได้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ให้แล้ว

ทัญจ	ทิสฺ เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + ต	(อัน...) เห็นแล้ว
ทินน	ทา ทาเน ในการให้ + ต	(อัน...) ให้แล้ว, ถวายแล้ว
ทิสฺวา	ทิสฺ เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + ตฺวา	เห็นแล้ว, เฝ้าแล้ว, พบแล้ว
ทีเปยฺย	ทีป ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + เณ + เอยฺย	พียงแสดง (จ.)
ทุกฺกฏ	ทุ + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำไม่ดีแล้ว, กระทำชั่ว
ทุกฺขิต	ทุกฺข ทุกฺขเน ในความเป็นทุกข์, ลำบาก + ต	เป็นทุกข์แล้ว, ลำบากแล้ว
ทุกฺขียติ	ทุกฺข + อีย + ติ	ย่อมประสบซึ่งความทุกข์
ทุขฺชาน	ทุ + ฌา อวโธเน ในการรู้ + นา + อ	รู้ได้ยาก
ทุพฺพินฺต	ทุ + วิ + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) แนะนำได้โดยยาก
ทฺยฺหมาน	ทฺท โททเน ในการรีด + ย + มาน	(อัน...) รีดอยู่, เมื่อรีด
ทฺสฺเสติ	ทฺสฺ นาสเ ในการทำลาย + เณ + ติ	ย่อมประทุษร้าย (จ.)
ทฺสฺเสสิ	ทฺสฺ นาสเ ในการทำลาย + เณ + อี	ประทุษร้ายแล้ว (จ.)
ทฺทิตฺวา	ทฺท โททเน ในการรีด + ตฺวา	รีดแล้ว
เทติ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ติ	ย่อมให้
เทตุ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ตฺ	จงให้
เทถ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ถ	ย่อมให้, จงให้
เทนฺติ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺติ	ย่อมให้, ย่อมถวาย
เทมิ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + มิ	ย่อมให้, จงให้
เทสิยฺมาน	ทิสฺ อฺจุจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + ย + มาน	(อัน...) แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
เทเสฺตฺวา	ทิสฺ อฺจุจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + ตฺวา	แสดงแล้ว (จ.)
เทเสนฺต	ทิสฺ อฺจุจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + อนฺต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
เทเสสิ	ทิสฺ อฺจุจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
เทเสสฺสฺติ	ทิสฺ อฺจุจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + สฺสฺติ	จักแสดง (จ.)
เทเสสิ	ทิสฺ อฺจุจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
เทหิ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + หิ	จงให้
ธฺรฺนฺติ	ธฺร ธฺรณ ในการทรงไว้ + อ + อนฺติ	ย่อมทรงไว้, ย่อมกั้น
ธฺเรตฺวา	ธฺร ธฺรณ ในการทรงไว้ + เณ + ตฺวา	ทรงไว้แล้ว, กั้นแล้ว (จ.)
ธฺวณฺติ	ธฺว เวตฺตติยํ ในการไปเร็ว + อ + อนฺติ	ย่อมวิ่งไป, ย่อมเล่นไป

ฐมาเปตวา	ฐม + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้มีควันแล้ว
ฐมายนติ	ฐม + อาย + อนติ	ย่อมประพฤติเพียงดั่งควันไฟ
โธวถ	โธว โธวเน ในการล้าง + อ + ถ	ย่อมชำระ, ย่อมล้าง
โธวาเปตวา	โธว โธวเน ในการล้าง + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ล้างแล้ว, ให้ชำระแล้ว
โธวิตวา	โธว โธวเน ในการล้าง + ตวา	ล้างแล้ว, ชำระแล้ว
นฏจ	นส วินาเส ในความพินาศ + ต	ฉิบหายแล้ว
นทนต	นท อพยตตสทเท ในการทำให้ยังไม่ขัด + อ + อนต	บรรลืออยู่, เมื่อบรรลือ
นยิส	นี ปาปณ ในการให้ถึง + อ	นำไปแล้ว
นสฺสติ	นส วินาเส ในความพินาศ + ย + ต	ย่อมพินาศ, ย่อมฉิบหาย (ทิ.)
นสฺสฺนติ	นส วินาเส ในความพินาศ + ย + อนติ	ย่อมพินาศ, ย่อมฉิบหาย (ทิ.)
นสฺสึ	นส วินาเส ในความพินาศ + ย + อี	พินาศแล้ว, ฉิบหายแล้ว (ทิ.)
นสฺสึสฺสฺนติ	นส วินาเส ในความพินาศ + ย + สฺสฺนติ	จักพินาศ, จักฉิบหาย (ทิ.)
นสฺสึสฺสฺนติ	นส วินาเส ในความพินาศ + ย + สฺสฺนติ	จักฉิบหาย, จักพินาศ
นสฺสึส	นส วินาเส ในความพินาศ + ย + อ	พินาศแล้ว, ฉิบหายแล้ว (ทิ.)
นทาตวา	นทา สโธเน ในการทำให้หมดจด + ตวา	อาบแล้ว
นทาเปตวา	นทา สโธเน ในการทำให้หมดจด + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อาบแล้ว
นทาเปตวา	นทา สโธเน ในการทำให้หมดจด + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อาบแล้ว
นทาถ	นทา สโธเน ในการทำให้หมดจด + ย + ถ	จงอาบ (ทิ.)
นทายิตวา	นทา สโธเน ในการทำให้หมดจด + ย + ตวา	อาบแล้ว, สรงแล้ว, ทรงสนานแล้ว
นาสิต	นส วินาเส ในความพินาศ + เณ + ต	(อัน...) ให้ฉิบหายแล้ว
นาเสถ	นส วินาเส ในความพินาศ + เณ + ถ	(ยัง...) พึงให้พินาศ
นาเสนติ	นส วินาเส ในความพินาศ + เณ + อนติ	(ยัง...) ย่อมให้พินาศ
นาเสสิ	นส วินาเส ในความพินาศ + เณ + อี	(ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว
นิกฺขนต	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ออกไปแล้ว
นิกฺขมติ	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ต	ย่อมออกไป
นิกฺขมถ	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ถ	ย่อมออกไป, จงออกไป
นิกฺขมนต	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต	ออกไปอยู่, เมื่อออกไป
นิกฺขมนติ	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต + อี	ออกไปอยู่, เมื่อออกไป

นิกขมิ	นิ + กมุ ปทวิกเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ออกไปแล้ว
นิกขมิตวา	นิ + กมุ ปทวิกเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ออกไปแล้ว
นิกขมัส	นิ + กมุ ปทวิกเขเป ในการก้าวเท้า + อุม	ออกไปแล้ว
นิกขมม	นิ + กมุ ปทวิกเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ออกไปแล้ว
นิกขิปิตวา	นิ + ขิป โนทเน ในการขัดไป + ตวา	วางไว้แล้ว
นิคฺขิตวา	นิ + คฺขุ ลัทรเน ในการปกปิด + ตวา	ปกปิดแล้ว
นิคฺคณฺหิสฺสํสามิ	นิ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + สฺสามิ	จักข่ม
นิมฺมจฺจิต	นิ + จา คตินิวดตฺตมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	จบแล้ว, สำเร็จแล้ว
นิมฺมจฺหิตวา	นิ + จฺมา จฺมา ในการถ่มน้ำลาย + ตวา	ถ่ม(น้ำลาย)แล้ว
นิตฺถุนนฺต	นิ + ถฺ นิตฺถุนเน ในการถอนใจ, ทอดถอน + นา + อนฺต	ทอดถอนอยู่, เมื่อทอดถอน
นิทฺทายติ	นิทฺทา + อาย + ติ	ย่อมประพฤติหัลบ
นิทฺทายนฺติ	นิทฺทา + อาย + อนฺติ	ย่อมประพฤติหัลบ
นิทฺทายสิ	นิทฺทา + อาย + สิ	ย่อมประพฤติหัลบ
นิทฺทิสฺสนฺต	นิ + ทิส โปธเน ในการให้รู้ + อ + อนฺต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง
นิทฺเธมิ	นิ + ธา ญฺยาเส ในการฝากไว้ + อ + มิ	ย่อมไซ, ย่อมฝังไว้
นิทฺทนฺติ	นิทฺท นินฺทาย ในการติเตียน + อ + อนฺติ	ย่อมติเตียน, ย่อมตำหนิ
นิทฺทิต	นิทฺท นินฺทาย ในการติเตียน + ต	(อัน...) ติเตียนแล้ว, ตำหนิแล้ว
นิปฺชฺชาเปสฺสิ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ฌาเป + อุม	(ยัง...) ให้นอนแล้ว
นิปฺชฺชามิ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + มิ	ย่อมนอน (ทิ.)
นิปฺชฺชิ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	นอนแล้ว (ทิ.)
นิปฺชฺชิตวา	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ตวา	นอนแล้ว (ทิ.)
นิปฺชฺชิสฺสํสามิ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสามิ	จักนอน (ทิ.)
นิปตฺตนฺติ	นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อนฺติ	ย่อมหมอบ, ย่อมตกไป
นิปตฺติตวา	นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตวา	หมอบแล้ว, ตกไปแล้ว
นิปฺนฺน	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	นอนแล้ว
นิปฺปชฺเชยฺย	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + เอยฺย	พียงนอน (ทิ.)
นิปฺสชฺชิสฺสํสํ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสํ	จักสำเร็จ
นิปฺสฺสนฺ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	สำเร็จแล้ว

นิปฺพาเทสิ	นิ + ปท คติมุทิต ในการไป + เณ + สิ	(ยัง...) ย่อมให้สำเร็จ
นิพฺพตฺต	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺตติ	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ติ	ย่อมบังเกิด
นิพฺพตฺตนฺติ	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนฺติ	ย่อมบังเกิด
นิพฺพตฺติ	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อี	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺติตฺวา	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺเตตฺวา	นิ + วตฺต วตฺตเน ในความเป็นไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้บังเกิดแล้ว
นิพฺพิชฺชิตฺวา	นิ + วิท ตฺมุจฺจํ ในความยินดี + (ย) + ตฺวา	เปื้อนหายแล้ว (ทิ.)
นิมนฺตยฺสิ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + ฌย + อํ	นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺตาเปติ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + ฌาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้นิมนต์, ย่อมให้เชื้อเชิญ
นิมนฺตาเปตฺวา	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นิมนต์แล้ว, ให้เชื้อเชิญแล้ว
นิมนฺตติ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ต	(อัน...) นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺเตติ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ติ	ย่อมนิมนต์, ย่อมเชื้อเชิญ (จ.)
นิมนฺเตตฺวา	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ตฺวา	นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺเตม	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ม	ย่อมนิมนต์, ย่อมเชื้อเชิญ (จ.)
นิมนฺเตสิ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + อี	นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺเตลฺลํ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + อํ	นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺเตทฺติ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ทิ	จงนิมนต์, จงเชื้อเชิญ (จ.)
นิมฺมิณิ	นิ + มา มาเน ในการนับ, ชั่ง, ตวง + นา + อี	เนรมิตแล้ว
นิมฺมิเสตฺวา	นิ + มิล ลีเลสน ในการติดแน่น + ตฺวา	ทลั้บแล้ว (ทลั้บตาแล้ว)
นิยเมตฺวา	นิ + ยมุ นิจฺจยวเตลฺลํ ในการตัดสินและประพฤติ + ตฺวา	กำหนดแล้ว
นิยฺยาเทนฺต	นิ + ยต นิยฺยาตเน ในการมอบให้ + เณ + อนฺต	มอบให้อยู่, เมื่อมอบให้ (จ.)
นิยฺยาเทสิ	นิ + ยต นิยฺยาตเน ในการมอบให้ + เณ + อี	มอบให้แล้ว (จ.)
นิสฺสิยิ	นิ + ลี ลีเลสน ในการแอบซ่อน + ย + อี	แอบแล้ว, ซ่อนแล้ว (ทิ.)
นิสฺสิยฺลํ	นิ + ลี ลีเลสน ในการแอบ + ย + อํ	แอบแล้ว, ซ่อนแล้ว (ทิ.)
นิวตฺต	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	กลับแล้ว
นิวตฺตาเปลฺลํ	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + ฌาเป + ลฺลํ	(ยัง...) จักให้กลับ
นิวตฺตาทฺติ	นิ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ทิ	จงกลับ

นิวตติ	นิ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + อี	กลับแล้ว
นิวตติตวา	นิ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + ตวา	กลับแล้ว
นิวตติสฺสลิ	นิ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + สฺสลิ	จกกลับ
นิวตติสฺสามิ	นิ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + สฺสามิ	จกกลับ
นิวตติสฺ	นิ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + อฺ	กลับแล้ว
นิวตเตนต	นิ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + เณ + อนาคต	(ยัง...) ให้กลับอยู่, เมื่อให้กลับ
นิวาเรตวา	นิ + วร อวารเณ ในการปิดกั้น, ป้องกัน + เณ + ตวา	ห้ามแล้ว (จุ.)
นิวาเสตวา	นิ + วสฺ นิวาเส ในการนั่ง + เณ + ตวา	นั่งแล้ว (จุ.)
นิวาเสยฺยาถ	นิ + วสฺ อจฺยาถเน ในการปกปิด + เณ + เอยฺยาถ	พียงนั่ง (จุ.)
นิวาเสลิ	นิ + วสฺ อจฺยาถเน ในการปกปิด + เณ + อี	นั่งแล้ว (จุ.)
นิวิสฺติ	นิ + วิสฺ พุยาปเน ในการแผ่ไป + อ + ติ	ยอมตั้งลง
นิวุตฺถ	นิ + วสฺ อจฺยาถเน ในการนั่ง + ต	(อัน...) นั่งแล้ว
นิสินฺน	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งแล้ว
นิสฺสิท	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + ทิ	จนั่ง
นิสฺสิทถ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + ถ	จนั่ง
นิสฺสิทฺหนฺติ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + อนาคต ย่อมนั่ง	
นิสฺสิทาเปตฺวา	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นั่งแล้ว
นิสฺสิทาเปถ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ณาเป + ถ	(ยัง...) จงให้นั่ง
นิสฺสิทามิ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + มิ	ยอมนั่ง
นิสฺสิทิ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อี	นั่งแล้ว
นิสฺสิทิตฺวา	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตวา	นั่งแล้ว
นิสฺสิทิสฺสนฺติ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + สฺสนฺติ	จักนั่ง
นิสฺสิทิสฺสามิ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + สฺสามิ	จักนั่ง
นิสฺสิทิสฺ	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อฺ	นั่งแล้ว
นิสฺสิเทยฺย	นิ + สทฺ คตฺยาวัสสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + เอยฺย	พียงนั่ง
นิสฺสํย	นิ + สิ สย ในการนอน + ตวา	อาศัยแล้ว, เพราะอาศัย
นิยฺมาน	นิ นย ในการนำไป + ย + มาน	(อัน...) นำไปอยู่, เมื่อนำไป
ปาเยติ	ปา ปาเน ในการตี + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ตี

นีทฏ	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + ต	(อัน...) นำออกไปแล้ว
นีทต	นี + ทน ทิสาย ในความเบียดเบียน + ต	(อัน...) เบียดเบียนแล้ว
นีทรนต	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + อนต	นำออกไปอยู่, เมื่อนำออกไป
นีทริต	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + ต	(อัน...) นำออกแล้ว
นีทริตวา	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + ตวา	นำออกไปแล้ว
นีทริส	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + อ	นำออกไปแล้ว
เนตวา	นี นเย ในการนำไป + ตวา	นำไปแล้ว
ปกต	ป + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
ปกาสตวา	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + ณ + ตวา	ประกาศแล้ว (จุ.)
ปกาสเนต	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + ณ + อนต	ประกาศอยู่, เมื่อประกาศ (จุ.)
ปกาสเญย	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + ณ + เญย	พึงประกาศ (จุ.)
ปกาสสิ	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + ณ + อี	ประกาศแล้ว (จุ.)
ปกุก	ปจ ปาเก ในการทงตัม + ต	ทงแล้ว, สุกแล้ว
ปกุกนต	ป + กมุ ปทวิเกเป ในการก้าวเท้า + ต	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกุกมนต	ป + กมุ ปทวิเกเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต	หลีกเลี่ยงอยู่, เมื่อหลีกเลี่ยง
ปกุกมิตวา	ป + กมุ ปทวิเกเป ในการก้าวเท้า + ตวา	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกุกมิลลัม	ป + กมุ ปทวิเกเป ในการก้าวเท้า + ลลัม	จักหลีกเลี่ยง
ปกุกมิล	ป + กมุ ปทวิเกเป ในการก้าวเท้า + อ	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกุกามิ	ป + กมุ ปทวิเกเป ในการก้าวเท้า + อี	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกุกฏจิต	ป + กุฏ ทาเท ในความร้อน + ต	เดือดพล่านแล้ว
ปกุกอสติ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อ + ติ	ย่อมร้องเรียก
ปกุกอสถ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อ + ถ	จงร้องเรียก
ปกุกอสถ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อ + ถ	จงร้องเรียก
ปกุกอส่าเปตวา	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ร้องเรียกแล้ว
ปกุกอส่าเปตวา	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ร้องเรียกแล้ว
ปกุกอส่าเปตวา	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ร้องเรียกแล้ว
ปกุกอส่าเปลิ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ร้องเรียกแล้ว
ปกุกอส่าทิ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อ + ทิ	จงร้องเรียก

ปกโกสิด	ป + กุส อวทานะ ในการร้องเรียก + ต	(อัน...) ร้องเรียกแล้ว
ปกโกสิดวา	ป + กุส อวทานะ ในการร้องเรียก + ตวา	ร้องเรียกแล้ว
ปกโกสิดสนฺติ	ป + กุส อวทานะ ในการร้องเรียก + สฺสนฺติ	ย่อมร้องเรียก
ปกขนฺต	ปกขนฺท เวคคตฺยํ ในการไปเร็ว + ต	แล่นไปแล้ว
ปกขลิตวา	ป + ขล ปกขลเน ในการสิ้น + ตวา	สิ้นแล้ว
ปกชิปติ	ป + ชิป โนทเน ในการเข้าไป + อ + ติ	ย่อมใส่เข้าไป
ปกชิปิตวา	ป + ชิป โนทเน ในการเข้าไป + ตวา	ใส่เข้าไปแล้ว
ปกชิปิสฺ	ป + ชิป โนทเน ในการเข้าไป + อฺ	ใส่เข้าไปแล้ว
ปคฺคยฺท	ป + คท อุปาทานะ ในการถือเอา + ตวา	ประกอบแล้ว, ยกย่องแล้ว
ปจต	ปจ ปาเก ในการทง, ต้ม + อ + ต	จกทง, จกต้ม, จกทอด
ปจาเปตวา	ปจ ปาเก ในการทง, การต้ม + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ทงแล้ว, ให้ต้มแล้ว
ปจิ	ปจ ปาเก ในการทง, การต้ม + อี	ทงแล้ว, ไหม้แล้ว
ปจิตวา	ปจ ปาเก ในการทง, การต้ม + ตวา	ทงแล้ว, ต้มแล้ว, ไหม้แล้ว
ปจติ	ปจ ปาเก ในการทง, การต้ม + ย + ติ	ย่อมเผ็ดผล, ย่อมไหม้ (ทิ.)
ปจฺจนุโมมิ	ปติ + อนุ + ภู สัตตยา ในความมี, เป็น + อ + มิ	ย่อมเสวยเฉพาะ
ปจฺจมาน	ปจ ปาเก ในการทง, การต้ม + ย + มาน	(อัน...) ทงอยู่, ไหม้อยู่
ปจฺจเวกฺขิตพฺพ	ปติ+อว+ อิกฺข ทสฺสเน ในการดู, การเห็น + ตพฺพ	(อัน...) พิจารณา
ปจฺจาคจฺจตุ	ปติ + อา + คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + ต	จกกลับมา
ปจฺจาคมาลี	ปติ + อ + คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อี	ได้กลับไปแล้ว
ปจฺจาลีสฺติ	ปติ + อา + ลิสฺ อาลิสฺเน ในความหวัง + อ + ติ	ย่อมหวังเฉพาะ
ปจฺจาลีสํมิ	ปติ + อา + ลิสฺ อาลิสฺเน ในความหวัง + อ + มิ	ย่อมหวังเฉพาะ
ปจฺจิสฺส	ปจ ปาเก ในการทงต้ม + ย + สฺส	จักไหม้ (ทิ.)
ปจฺจฺจคนฺตวา	ปติ + อฺ + คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ตวา	ต้อนรับแล้ว
ปจฺจฺจภูจฺติ	ปติ + อฺ + จา คตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ปรากฏแล้ว
ปชํนาลี	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ลี	ย่อมรู้ทั่ว
ปณฺณตต	ป + ฌป นิกฺขิเปเน ในการใส่เข้าไป + ต	(อัน...) ปุสาดแล้ว, บัญญัติแล้ว
ปณฺณเปตวา	ป + ฌป นิกฺขิเปเน ในการใส่เข้าไป + ฌา + ตวา	ปุสาดแล้ว, บัญญัติแล้ว (จุ.)
ปณฺณต	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว, ปรากฏแล้ว

ปณญาเปตวา	ป + ฌป นิภชิปน ในการใส่เข้าไป + ฌ + ตวา	ปูลาดแล้ว, บัญญัติแล้ว (จ.)
ปณญาเปลี	ป + ฌป นิภชิปน ในการใส่เข้าไป + ฌ + อี	ปูลาดแล้ว, บัญญัติแล้ว (จ.)
ปณญาเปติ	ป + ฌป นิภชิปน ในการใส่เข้าไป + ฌ + ทิ	จงปูลาด, จงบัญญัติ (จ.)
ปณญายติ	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + ติ	ย่อมปรากฏ (ทิ.)
ปณญายถ	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + ถ	จงปรากฏ (ทิ.)
ปณญาयी	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + อี	ปรากฏแล้ว (ทิ.)
ปณญายิสฺสถ	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + สฺสถ	จักปรากฏ (ทิ.)
ปฏิกุฏฺติ	ปติ + กุฏ ปวตฺตเน ในความเป็นไป + อ + ติ	ย่อมทวนกลับ
ปฏิกุกฺกต	ปติ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวกลับแล้ว
ปฏิกุกฺกิตฺวา	ปติ + กร กรเณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำคืนแล้ว, กระทำตอบแล้ว
ปฏิกโกเสยฺย	ปติ + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อ + เอยฺย	พึงห้าม, พึงคัดค้าน, พึงด่าตอบ
ปฏิกฺขมาปิต	ปติ + ขมุ ขนฺติย ในความอดทน + ฌาเป + ต	(อัน...) ให้อดโทษกลับแล้ว
ปฏิกฺขิตฺต	ปติ + จิป โนทเน ในการขัดไป + ต	(อัน...) ห้ามแล้ว, ปฏิเสธแล้ว
ปฏิกฺขิปี	ปติ + จิป โนทเน ในการขัดไป + อี	ห้ามแล้ว, ปฏิเสธแล้ว
ปฏิกฺขิปีตฺวา	ปติ + จิป โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ห้ามแล้ว, ปฏิเสธแล้ว
ปฏิกฺคณฺหนต	ปติ + คห อฺปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + หนต	รับเอาอยู่, เมื่อรับเอา
ปฏิกฺคณฺหนติ	ปติ + คห อฺปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + หนติ	ย่อมรับเอา
ปฏิกฺคห	ปติ + คห อฺปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + ทิ	จงรับเอา
ปฏิกฺคเหตฺวา	ปติ + คห อฺปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	รับเอาแล้ว
ปฏิจฺจ	ปติ + อี คตฺมฺหิ ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว, เพราะอาศัย
ปฏิจฺจณฺน	ปติ + จห อปฺวารเณ ในการปกปิด + ต	ปกปิดแล้ว, ปกคลุมแล้ว, กลบแล้ว
ปฏิจฺจาทฺตฺวา	ปติ + จหิ สํวฺรเณ ในการปกปิด + ฌ + ตวา	กลบแล้ว, ปกปิดแล้ว (จ.)
ปฏิจฺจาทฺเทนฺต	ปติ + จห อปฺวารเณ ในการปกปิด + ฌ + หนต	ปกปิดอยู่, เมื่อปกปิด, คลุมอยู่ (จ.)
ปฏิจฺจาทฺสิ	ปติ + จห อปฺวารเณ ในการปกปิด + ฌ + อี	ปกปิดแล้ว, คลุมแล้ว (จ.)
ปฏิจฺจาทฺเท	ปติ + จห อปฺวารเณ ในการปกปิด + ฌ + ทิ	จงปกปิด, จงคลุม (จ.)
ปฏิจฺจาทฺเปตฺวา	ปติ + อิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารถนา + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้รับแล้ว
ปฏิจฺจาทฺเปลี	ปติ + อิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารถนา + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้รับแล้ว
ปฏิจฺจาทฺเปตฺวา	ปติ + อิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารถนา + ตวา	รับเอาแล้ว

ปฏิบัติคนุต	ปติ + ชฺคต โปสน ในการเลี้ยงดู + อ + อนุต	ปรนนิบัติอยู่, ประคับประคองอยู่
ปฏิบัติ	ปติ + ชฺคต โปสน ในการเลี้ยงดู + อี	ปรนนิบัติแล้ว, ประคับประคองแล้ว
ปฏิบัติตพพ	ปติ + ชฺคต โปสน ในการเลี้ยงดู + ตพพ	(อัน...) พึงประคับประคอง
ปฏิบัติตวา	ปติ + ชฺคต โปสน ในการเลี้ยงดู + ตวา	ปรนนิบัติแล้ว, ประคับประคองแล้ว
ปฏิบัติสสติ	ปติ + ทิส เปกฺขณ ในการเห็น + ย + ติ	ย่อมปรากฏ (ท.)
ปฏิบัติ	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ติ	ย่อมปฏิบัติ, ย่อมดำเนินไป
ปฏิบัติมาน	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน	ปฏิบัติอยู่, ดำเนินไปอยู่ (ท.)
ปฏิบัติ	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ปฏิบัติแล้ว, ดำเนินไปแล้ว (ท.)
ปฏิปน	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	ดำเนินไปแล้ว, ปฏิบัติแล้ว
ปฏิบัติสมฺมิ	ปติ + ป + สมฺม วิสฺสาเส ในความค้นเคຍ + อี	ระงับแล้ว
ปฏิพท	ปติ + พท พนฺธเน ในการผูก + ต	เกี่ยวเนื่องแล้ว, ผูกพันแล้ว
ปฏิพาติตวา	ปติ + พาท ปยตเน ในความพยายาม + ตวา	ท้อมแล้ว, ปฏิเสธแล้ว
ปฏิมณฺทิต	ปติ + มท ภูสเน ในการประดับ + ต	(อัน...) ประดับแล้ว, ตกแต่งแล้ว
ปฏิมฺญจิตวา	ปติ + มฺจ โมกฺเข ในความหลุดพ้น + ตวา	สว่มแล้ว
ปฏิยต	ปติ + ยต นิยฺยตเน ในการมอบให้ + ต	(อัน...) ตกแต่งแล้ว, จัดแจงแล้ว
ปฏิยาทิต	ปติ + ยต นิยฺยตเน ในการมอบให้ + เณ + ต	(อัน...) จัดแจงแล้ว (จ.)
ปฏิยาเทตวา	ปติ + ยต นิยฺยตเน ในการมอบให้ + เณ + ตวา	จัดแจงแล้ว, ตระเตรียมแล้ว (จ.)
ปฏิยาเทถ	ปติ + ยต นิยฺยตเน ในการมอบให้ + เณ + ถ	จงจัดแจง (จ.)
ปฏิลท	ปติ + ลภ ลาภะ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิลภติ	ปติ + ลภ ลาภะ ในการได้ + อ + ติ	ย่อมได้เฉพาะ
ปฏิวสตี	ปติ + วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ย่อมอาศัยอยู่
ปฏิวิธิตพพ	ปติ + วิธ ตาพเน ในการแทง + ย + ตพพ	(อัน...) พึงแทงตลอด
ปฏิวิรต	ปติ + วิ + รม กิพาย ในการเล่น + ต	เว้นเฉพาะแล้ว
ปฏิสาเมต	ปติ + สม ปติสํมมฺหิ ในการเก็บ + เณ + อนุต	เก็บจำอยู่, เมื่อเก็บจำ (จ.)
ปฏิสฺสณิตวา	ปติ + สฺส สวณะ ในการฟัง + ณา + ตวา	ฟังตอบแล้ว, รับคำแล้ว, ตอบรับแล้ว
ปฏิเสวตี	ปติ + สิว เสวาย ในการเล่น + อ + ติ	ย่อมเล่นเฉพาะ
ปฏิสเปตวา	ป + ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + ตวา	เริ่มตั้งไว้แล้ว (จ.)
ปฏิสเปสิ	ป + ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + อี	เริ่มตั้งไว้แล้ว (จ.)

ปฏฺจาย	ป + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	จำเดิม
ปฏฺเจนฺติ	ปตฺถ ปตฺถเน ในความปรารภณา + เณ + อนฺติ	ย่อมปรารภณา (จ.)
ปตฺตุ	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + ตฺ	จงตกไป, จงล้ม
ปตฺมาน	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + มาน	ตกไปอยู่, เมื่อตกไป, เมื่อล้ม
ปตฺามิ	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + มิ	ย่อมตกไป, ย่อมล้ม
ปติ	ปต ปตเน ในการตกไป + อี	ตกไปแล้ว, ล้มแล้ว
ปติฏฺจเปตฺวา	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+ตฺวา	(ยัง...) ให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจติ	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจทิสฺสติ	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสติ	จักตั้งอยู่เฉพาะ
ปติฏฺจทิสฺ	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อํ	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจเหยย	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + เอยฺย	พึงตั้งไว้เฉพาะ, พึงประดิษฐานไว้
ปติฏฺจาเปลิ	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อ	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจาย	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจติ	ปติ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งไว้เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปตฺิต	ปต ปตเน ในการตกไป + ต	ตกไปแล้ว, ล้มแล้ว
ปตฺิตฺวา	ปต ปตเน ในการตกไป + ตฺวา	ตกไปแล้ว, ล้มแล้ว
ปตฺิสฺสนฺติ	ปต ปตเน ในการตก + สฺสนฺติ	จักตกไป, จักล้ม
ปตฺิต	ปติ + อี คติมฺหิ ในการไป + ต	อิมเอบแล้ว
ปตฺิสฺ	ปต ปตเน ในการตกไป + อํ	ตกไปแล้ว, ล้มแล้ว
ปตฺุต	ป + อป ปาปฺตเน ในการถึง + ต	ถึงแล้ว, (อัน...) ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปตฺุถริ	ป + ถร วิตุถาเร ในการแผ่ไป + อี	แผ่ไปแล้ว
ปตฺฺวา	ป + อป ปาปเน ในการถึง + ตฺวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปทฺทหนฺต	ป + ธา ธาเรน ในการทรงไว้ + อ + อนฺต	เพียรอยู่, เมื่อเพียร, เริ่มตั้งไว้อยู่
ปพฺพฺฉิตฺวา	ป + พุช ชาคฺเร ในการตื่น + (ย) + ตฺวา	ตื่นแล้ว (ท.)
ปพฺพฺฉะเยย	ป + พุช ชาคฺเร ในการตื่น + ย + เอยฺย	พึงตื่น (ท.)
ปพฺพช	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงบวช, จงเนรเทศ
ปพฺพช	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + อี	บวชแล้ว
ปพฺพชิต	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + ต	บวชแล้ว

ปพพชิตฺวา	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	บวชแล้ว
ปพพชิสฺสํ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + สฺสํ	จักบวช, จักเณรเทศ
ปพพพาเซตฺ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตฺ	(ยัง...) จงให้บวช, จงให้เณรเทศ
ปพพพาเซตฺวา	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้บวชแล้ว, ให้เณรเทศแล้ว
ปพพพาเซถ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ถ	(ยัง...) จงให้บวช, จงให้เณรเทศ
ปพพพาเซหนฺต	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + หนฺต	(ยัง...) ให้บวชอยู่, ให้เณรเทศอยู่
ปพพพาเซยฺย	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้บวช, พึงให้เณรเทศ
ปพพพาเซสิ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + สิ	(ยัง...) ให้บวชแล้ว, ให้เณรเทศแล้ว
ปพพพาเซสฺ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + สฺ	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปมชฺชสิ	ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ย + สิ	ย่อมประมาท (ท.)
ปยต	ป + ยมฺ อุปรฺเม ในการรงตเวณ + ต	ล้างแล้ว
ปยฺรูปาสติ	ปฺริ+อุป+ อาสฺ อุปเวสฺเน ในการเข้าไปใกล้ + อ + ติ	ย่อมเข้าไปนั่งใกล้
ปยฺรูปาสนฺต	ปฺริ+อุป+ อาสฺ อุปเวสฺเน ในการเข้าไปใกล้ + อ + หนฺต	เข้าไปนั่งใกล้อยู่, เมื่อเข้าไปนั่งใกล้
ปยฺรูปาสฺมาน	ปฺริ+อุป+ อาสฺ อุปเวสฺเน ในการเข้าไปใกล้ + อ + มาน	เข้าไปนั่งใกล้อยู่, เมื่อเข้าไปนั่งใกล้
ปยฺรูปาสิตฺพพ	ปฺริ+อุป+ อาสฺ อุปเวสฺเน ในการเข้าไปใกล้ + ตพพ	(อัน...) พึงเข้าไปนั่งใกล้
ปยฺรูปาสฺเสถ	ปฺริ+อุป+ อาสฺ อุปเวสฺเน ในการเข้าไปใกล้ + อ + เถถ	พึงเข้าไปนั่งใกล้
ปโยเซตฺวา	ป + ยชฺ โยเค ในการประกอบ + เณ + ตฺวา	ประกอบแล้ว (จ.)
ปราชิต	ปรา + ชิ ชเย ในการชนะ + ต	พ่ายแพ้แล้ว
ปราชิตฺวา	ปรา + ชิ ชเย ในการชนะ + ตฺวา	พ่ายแพ้แล้ว
ปริกฺขิตฺต	ปฺริ + ขิป โนทฺเน ในการขัดไป + ต	(อัน...) ล้อมแล้ว
ปริกฺขิปีสฺ	ปฺริ + ขิป โนทฺเน ในการขัดไป + อฺ	ล้อมแล้ว
ปริกฺขิณ	ปฺริ + ชิ ชเย ในความล้นไป + ต	ล้นไปรอบแล้ว
ปริคฺคณฺทิสฺสาม	ปฺริ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณา + สฺสาม	จักกำหนดจับ, จักกำหนดถือเอารอบ
ปริจรตฺ	ปฺริ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + ต	จงปรนนิบัติ, จงบำเรอ
ปริจราท	ปฺริ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + ทิ	จงปรนนิบัติ, จงบำเรอ
ปริจฺจชฺ	ปฺริ + จชฺ จาเค ในการสละ + อี	สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริจฺจชิตฺวา	ปฺริ + จชฺ จาเค ในการสละ + ตฺวา	สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริจฺจตฺต	ปฺริ + จชฺ จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว

ปริจฺจินฺทติ	ปริ + จิธิ ทวิธาการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ติ	ย่อมกำหนดตัด
ปริจฺจินฺทถ	ปริ + จิธิ ทวิธาการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ถ	จงกำหนดตัด
ปริทฺยหมาน	ปริ + ทท ทาเท ในความร้อน + ย + มาน	(อัน...) เผาไหม้อยู่, แผลเผาอยู่
ปริณฺมตติ	ปริ + นม นเต ในการน้อมกาย + อ + ติ	ย่อมเปลี่ยนแปลง
ปริทฺทิตฺวา	ปริ + ธา อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตฺวา	นุ่งห่มแล้ว
ปริเทวนฺต	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อ + อนฺต	คร่ำครวญอยู่, เมื่อคร่ำครวญ
ปริเทวมาน	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อ + มาน	คร่ำครวญอยู่, เมื่อคร่ำครวญ
ปริเทวิ	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อี	คร่ำครวญแล้ว
ปริเทวิต	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + ต	(อัน...) คร่ำครวญแล้ว
ปริเทวิตฺวา	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + ตฺวา	คร่ำครวญแล้ว
ปริเทวีสุ	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อํ	คร่ำครวญแล้ว
ปริณิฏฺจติ	ปริ + นิ + จา คตินิวดติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	จบแล้ว, สำเร็จแล้ว
ปริณิพฺพายนฺติ	ปริ + นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ย + อนฺติ	ย่อมปริณิพพาน (ทิ.)
ปริณิพฺพายิ	ปริ + นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ปริณิพพานแล้ว (ทิ.)
ปริณิพฺพายิสฺสตี	ปริ + นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสตี	จักปริณิพพาน (ทิ.)
ปริณิพฺพายิสฺสํมี	ปริ + นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสํมี	จักปริณิพพาน (ทิ.)
ปริณิพฺพายิสฺสุ	ปริ + นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ย + อํ	ปริณิพพานแล้ว (ทิ.)
ปริณิพฺพุต	ปริ + นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ต	ดับแล้ว, ปริณิพพานแล้ว
ปริปฺจุณฺต	ปริ + ปฺจุณ ปฺจุณเน ในการถาม + อ + อนฺต	สอบถามอยู่, เมื่อสอบถาม
ปริปฺกุณฺณ	ปริ + ปฺรู ปฺรูเณ ในการเต็ม + ต	เต็มรอบแล้ว, บริบูรณ์แล้ว
ปริปฺปูริ	ปริ + ปฺรู ปฺรูเณ ในการเต็ม + อี	เต็มรอบแล้ว, บริบูรณ์แล้ว
ปริปฺปูเรนฺต	ปริ + ปฺรู ปฺรูเณ ในการเต็ม + เณ + อนฺต	เต็มรอบอยู่, เมื่อเต็มรอบ (จุ.)
ปริภาวามิ	ปริ + ภา อวชานเน ในการดูหมิ่น + อ + มิ	ย่อมดูหมิ่น
ปริภาวิ	ปริ + ภา อวชานเน ในการดูหมิ่น + อี	ดูหมิ่นแล้ว
ปริภาสิตฺวา	ปริ + ภาส วิยตฺติยํ วาจาญ ในการพูดชัด + ตฺวา	บริภาษแล้ว
ปริภฺวณฺชิ	ปริ + ภฺว พยวทรเณ ในการกลืนกิน + อี	บริโภคแล้ว, ใช้อย่างแล้ว, จิ้นแล้ว
ปริภฺวณฺชิตฺวา	ปริ + ภฺว พยวทรเณ ในการกลืนกิน + ตฺวา	บริโภคแล้ว, ใช้อย่างแล้ว, จิ้นแล้ว
ปริภฺวณฺชิสฺสุ	ปริ + ภฺว พยวทรเณ ในการกลืนกิน + อํ	บริโภคแล้ว, ใช้อย่างแล้ว, จิ้นแล้ว

ปริภุญเซยฺยํ	ปริ + ภุชฺ พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + เยยฺ	พึงบริโภค, พึงใช้สอย, พึงฉัน
ปริภุตต	ปริ + ภุชฺ พยวทรณ ในการกลืนกิน + ต	(อัน...) บริโภคแล้ว, ใช้สอยแล้ว
ปริมชฺชํ	ปริ + มชฺชฺ มชฺชเน ในการนวด + อี	นวดแล้ว
ปริมุจฺจนติ	ปริ + มุจฺ โมกฺเช ในความหลุดพ้น + ย + อนุติ	ย่อมพ้น, ย่อมหลุดพ้น (ที.)
ปริเยสฺสนต	ปริ + เอสฺ ปริเยสฺเน ในการแสวงหา + อ + อนุต	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
ปริเยสฺสิตฺวา	ปริ + เอสฺ ปริเยสฺเน ในการแสวงหา + ตฺวา	แสวงหาแล้ว
ปริเยสฺสํสํมิ	ปริ + เอสฺ ปริเยสฺเน ในการแสวงหา + สํสํมิ	จักแสวงหา
ปริวตฺตติตฺวา	ปริ + วตฺต วตฺตเน ในความเป็นไป + ตฺวา	เป็นไปรอบแล้ว, หมุนไปแล้ว
ปริวตฺเตตฺวา	ปริ + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว
ปริวาเรตฺวา	ปริ + วรฺ ยาจเน ในการขอ + เณ + ตฺวา	แวดล้อมแล้ว (จุ.)
ปริวาเรสฺสิ	ปริ + วรฺ ยาจเน ในการขอ + เณ + อี	แวดล้อมแล้ว (จุ.)
ปริวิสฺ	ปริ + วิสฺ โปสฺเน ในการเลี้ยงดู + อ + ทิ	จงอ้างศาล, จงเลี้ยงดู
ปริวิสฺถ	ปริ + วิสฺ โปสฺเน ในการเลี้ยงดู + อ + ถ	จงอ้างศาล, จงเลี้ยงดู
ปริวิสฺสิ	ปริ + วิสฺ โปสฺเน ในการเลี้ยงดู + อี	อ้างศาลแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปริวิสฺสิตฺวา	ปริ + วิสฺ โปสฺเน ในการเลี้ยงดู + ตฺวา	อ้างศาลแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปริวิสฺสิตฺวา	ปริ + วิสฺ โปสฺเน ในการเลี้ยงดู + ตฺวา	อ้างศาลแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปริวิสฺสิสุ	ปริ + วิสฺ โปสฺเน ในการเลี้ยงดู + อํ	อ้างศาลแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปริวุต	ปริ + วรฺ อวารณ ในการปิดกัน + ต	(อัน...) แวดล้อมแล้ว
ปริสฺสํเวตฺวา	ปริ + สฺสฺ ปสฺเน ในการไถล + เณ + ตฺวา	กรองแล้ว (จุ.)
ปริทรนต	ปริ + ทรฺ ทรณ ในการนำไป + อ + อนุต	บริหารอยู่, หลีกเลี้ยงอยู่
ปริทรมาน	ปริ + ทรฺ ทรณ ในการนำไป + อ + มาน	บริหารอยู่, หลีกเลี้ยงอยู่
ปริทรียมาน	ปริ + ทรฺ ทรณ ในการนำไป + ย + มาน	(อัน...) บริหารอยู่
ปริทฺยาติ	ปริ + ทา จาเต ในการสละ + อ + ทิ	ย่อมเสื่อมรอบ
ปริทฺยาติ	ปริ + ทา จาเต ในการสละ + อี	เสื่อมรอบแล้ว
ปริทฺยาติสฺสติ	ปริ + ทา จาเต ในการสละ + สฺสติ	จักเสื่อมรอบ
ปริทฺหิ	ปริ + ทา จาเต ในการสละ + ต	เสื่อมรอบแล้ว
ปโรทฺติ	ป + รุทฺ อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อี	ร้องไห้ทั่วแล้ว
ปโรทฺติสุ	ป + รุทฺ อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อํ	ร้องไห้ทั่วแล้ว

ปลาด	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ต	หนีไปแล้ว
ปลายนุด	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + อนุด	หนีไปอยู่, เมื่อหนีไป
ปลายิ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อี	หนีไปแล้ว
ปลายิตฺวา	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตฺวา	หนีไปแล้ว
ปลายีสุ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อุมุ	หนีไปแล้ว
ปลิพฺพทฺนุด	ปฺริ + พฺพุธ ภาณ ในความรู้ + อ + อนุด	กีดกันอยู่, เมื่อกีดกัน
ปลฺลทฺ	ป + ลฺล ทิทธิมิทฺ ในความอยาก + ต	ข้องแล้ว, ตัดใจแล้ว
ปโลเกตฺวา	ป + ลฺล ทิทธิมิทฺ ในความอยากไป + เณ + ตฺวา	ประโลมแล้ว (จ.)
ปวตฺตติ	ป + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ติ	ยอมเป็นไปทั่ว
ปวตฺตนฺติ	ป + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนฺติ	ยอมเป็นไปทั่ว
ปวตฺตยิสุ	ป + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + ญ + อุมุ	(ยัง...) ให้เป็นไปทั่วแล้ว
ปวตฺติสฺสติ	ป + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + สฺสติ	จักเป็นไปทั่ว
ปวตฺตีสุ	ป + วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อุมุ	เป็นไปทั่วแล้ว
ปวายติ	ป + วา คติมิทฺ ในการไป + อ + ติ	ยอมแพ้ไป
ปวาเรตฺวา	ป + วร ฆาณ ในการขอ + เณ + ตฺวา	ปวารณาแล้ว (จ.)
ปวิจฺ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปวิวิตฺ	ป + วิ + วิจ วิเวจเน ในความสัจ + ต	สัจแล้ว, สงบแล้ว
ปวิสติ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + ติ	ยอมเข้าไป
ปวิสถ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + ถ	จงเข้าไป, ยอมเข้าไป
ปวิสนฺ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + อนฺ	เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสํมิ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + มิ	ยอมเข้าไป
ปวิสิตฺวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ตฺวา	เข้าไปแล้ว
ปวิสิสฺสติ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + สฺสติ	จักเข้าไป
ปวิสิสฺสถ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + สฺสถ	จักเข้าไป
ปวิสิสฺสํ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + สฺสํ	จักเข้าไป
ปวิสิสุ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อุมุ	เข้าไปแล้ว
ปวิเสยฺย	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + เอยฺย	พึงเข้าไป
ปเวเตตฺวา	ป + วิท ภาณ ในความรู้ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้รู้ทั่วแล้ว

ปเวเสตวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เข้าไปแล้ว
ปสนุน	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + ต	เลื่อมใสแล้ว, ใสแล้ว
ปสวัตติ	ป + สฺ คเต ในการไป, ถึง, บรรลุ + อ + ติ	ย่อมประสพ
ปสสันนติ	ป + สลฺ ปสํสาຍ ในการสรรเสริญ + อ + อนนติ	ย่อมสรรเสริญ
ปสสิตติ	ป + สลฺ ปสํสาຍ ในการสรรเสริญ + ต	(อัน...) สรรเสริญแล้ว
ปสสิตตพพ	ป + สลฺ ปสํสาຍ ในการสรรเสริญ + ตพพ	(อัน...) พึงสรรเสริญ
ปสาเทตวา	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เลื่อมใสแล้ว
ปสาเทหิ	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + เณ + หิ	(ยัง...) จงให้เลื่อมใส
ปสาเรติ	ป + สร คตियํ ในการไป + เณ + ติ	ย่อมจึง, ย่อมเหยียดออก (จ.)
ปสาเรตวา	ป + สร คติจินฺตายํ ในการไปและคิด + เณ + ตวา	จึงแล้ว, เหยียดออกแล้ว (จ.)
ปสาเรนต	ป + สร คตियํ ในการไป + เณ + อนต	กรออยู่, เหยียดออกอยู่ (จ.)
ปสาเรลล	ป + สร คติมฺหิ ในการไป + เณ + อี	จึงแล้ว, เหยียดออกแล้ว (ท.)
ปสาเรลลํสามิ	ป + สร คติมฺหิ ในการไป + เณ + ลลํสามิ	จักจึง, จักเหยียดออก (จ.)
ปสัทติ	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + อ + ติ	ย่อมเลื่อมใส
ปสัททิ	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + อี	เลื่อมใสแล้ว, ใสแล้ว
ปสัททิตวา	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + ตวา	เลื่อมใสแล้ว
ปสัททิสฺ	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + อํ	เลื่อมใสแล้ว
ปสฺส	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + หิ	จงดู, จงเห็น
ปสฺสติ	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + ติ	ย่อมเห็น
ปสฺสถ	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + ถ	ย่อมเห็น, จงเห็น, จงดู
ปสฺสนนต	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + อนต	เห็นอยู่, เมื่อเห็น
ปสฺสนนติ	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + อนต + อี	เห็นอยู่, เมื่อเห็น
ปสฺสลล	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + ลล	ย่อมดู, ย่อมเห็น
ปสฺสลํ	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + ม	ย่อมดู, ย่อมเห็น
ปสฺสลํมิ	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + มิ	ย่อมดู, ย่อมเห็น
ปสฺลลิสฺสาม	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + ลลํสาม	จักดู, จักเห็น
ปสฺเสยฺยยาถ	ทิสฺ เปกฺขณเณ ในการดู, การเห็น + อ + เอยฺยยาถ	พึงเห็น, พึงดู
ปทฺฏ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ต	(อัน...) ตีแล้ว, ประหารแล้ว

ปฏฺจุ	ป + หฺสฺ ทาเส ในการหัวเราะ + ต	ร่าเริงหัวแล้ว, หัวเราะแล้ว
ปทรนต	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + อนต	ตีอยู่, เมื่อตี, เคาะอยู่, ตีตอยู่
ปทริ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อี	ตีแล้ว, เคาะแล้ว, ตีแล้ว
ปทริตฺวา	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ตฺวา	เคาะแล้ว, ตีแล้ว, ตีแล้ว
ปทริสฺสติ	ป + ทร ปทาเร ในการตี, ประหาร + สฺสติ	จกตี, จกประหาร, จกเคาะ, จกตีต
ปทริ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อี	ตีแล้ว, เคาะแล้ว, ประหารแล้ว
ปทาตพฺพ	ป + ทา จาเค ในการสละ + ตพฺพ	(อัน...) พึงละ
ปทาย	ป + ทา จาเค ในการสละ + ตฺวา	ละแล้ว, สละแล้ว
ปทินิ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + อี	ส่งไปแล้ว
ปทินิสฺ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + อุ	ส่งไปแล้ว
ปทินฺเอยยาถ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + เอยยาถ	พึงส่งไป
ปทิต	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว
ปทิน	ป + ทา จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) ละได้แล้ว
ปทียติ	ป + ทา จาเค ในการสละ + ย + ต	(อัน...) ย่อมละได้
ปทิสฺสติ	ป + ทฺ สติตฺยา ในความมี, ความเป็น + สฺสติ	จักเพียงพอ
ปากฺก	ป + อา + กร กรเณ ในการกระทำ + ต	ปรากฏแล้ว
ปาจาเปตฺวา	ปจ ปาเก ในการทวงถาม + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ทวงแล้ว
ปาเตตฺวา	ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ตกไปแล้ว
ปาเตสิ	ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้ตกลงแล้ว
ปาเตสิ	ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + อุ	(ยัง...) ให้ตกไปแล้ว
ปาปิต	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + เณ + ต	(อัน...) ให้ถึงแล้ว
ปาปฺณนฺติ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + อนฺติ	ย่อมถึง, ย่อมบรรลุ
ปาปฺณนฺติ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + ติ	ย่อมถึง, ย่อมบรรลุ
ปาปฺณิ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + อี	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาปฺณิสฺสติ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + สฺสติ	จักถึง, จักบรรลุ
ปาปฺณิสฺสํ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + สฺสํ	จักถึง, จักบรรลุ
ปาปฺณิ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + อี	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาปฺณิสฺ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + อุ	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว

ปาปฺณยุย์	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + เอยยุ	พึงถึง, พึงบรรลุ
ปาเปลี	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + เณ + อี	(ยัง...) ให้ถึงแล้ว, ให้บรรลุแล้ว
ปาเปลฺ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + เณ + อุ	(ยัง...) ให้ถึงแล้ว, ให้บรรลุแล้ว
ปายาลิ	ป + ยา คติมฺหิ ในการไป + อี	ได้ดำเนินไปแล้ว
ปาเยลฺ	ปา ปาเน ในการตี + อุ	ตีแล้ว
ปาเยตฺวา	ปา ปาเน ในการตี + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ตีแล้ว
ปารุปีตฺวา	ป + อา + รุท ชนเน ในการเกิด + ตฺวา	ห่มแล้ว
ปาลยณฺต	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + อนุต	หนีไปอยู่, เมื่อหนีไป
ปาวิลิ	ป + อ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อี	ได้เข้าไปแล้ว
ปาวิลิลฺ	ป + อ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อุ	ได้เข้าไปแล้ว
ปิตฺวา	ปา ปาเน ในการตี + ตฺวา	ตีแล้ว
ปิทธาเปตฺวา	อปิ + ธา ธาเรน ในการทรงไว้ + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ปิดแล้ว
ปิทธิ	อปิ + ธา ธาเรน ในการทรงไว้ + อี	ปิดแล้ว
ปิทธิตฺวา	อปิ + ธา ธาเรน ในการทรงไว้ + ตฺวา	ปิดแล้ว
ปิวนฺต	ปา ปาเน ในการตี + อ + อนุต	ตีอยู่, เมื่อตี
ปิวิตฺวา	ปา ปาเน ในการตี + ตฺวา	ตีแล้ว
ปิทยณฺติ	ปิท อิจฺฉาย ในความปรารถนา + ณย + อนุติ	ย่อมต้องการ, ย่อมกระหาย (จ.)
ปิเทติ	ปิท อิจฺฉาย ในความปรารถนา + เณ + ติ	ย่อมปรารถนา, ย่อมกระหาย (จ.)
ปีฬิต	ปีฬ ปีฬเน ในการเบียดเบียน + เณ + ต	(อัน...) เบียดเบียนแล้ว (จ.)
ปีฬेติ	ปีฬ ปีฬเน ในการเบียดเบียน + เณ + ติ	ย่อมบีบคั้น, ย่อมเบียดเบียน (จ.)
ปีฬेतฺวา	ปีฬ ปีฬเน ในการเบียดเบียน + เณ + ตฺวา	บีบแล้ว, บีบคั้นแล้ว, เบียดเบียนแล้ว
ปุจฺจ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ทิ	จงถาม
ปุจฺจติ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ติ	ย่อมถาม
ปุจฺจถ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ถ	จงถาม
ปุจฺจณฺต	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + อนุต	ถามอยู่, เมื่อถาม
ปุจฺจลฺ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ลี	ย่อมถาม
ปุจฺจจิ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อี	ถามแล้ว
ปุจฺจจิต	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว

ปุจฉิตวา	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + ตวา	ถามแล้ว
ปุจฉิสฺสํ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + สฺสํ	จักถาม
ปุจฉิสฺ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + อฺ	ถามแล้ว
ปุจเจยฺยาลิ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + อ + เยยาลิ	พึงถาม
ปุฏฺจ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุฏฺจ	ปุสฺ ไปเส ในการเลี้ยงดู + ต	(อัน...) เลี้ยงแล้ว, ประนเปรือแล้ว
ปุชิต	ปุชฺ ปุชํ ในการบูชา + เณ + ต	(อัน...) บูชาแล้ว (จ.)
ปุเชนติ	ปุชฺ ปุชํ ในการบูชา + เณ + อนติ	ย่อมบูชา (จ.)
ปุเชสิ	ปุชฺ ปุชํ ในการบูชา + เณ + อี	บูชาแล้ว (จ.)
ปุเชสิ	ปุชฺ ปุชํ ในการบูชา + เณ + อี	บูชาแล้ว (จ.)
ปุเชสฺสํ	ปุชฺ ปุชํ ในการบูชา + เณ + สฺสํ	จักบูชา (จ.)
ปุรยิสฺ	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + ฌย + อฺ	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
ปุราเปสิ	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
ปุริต	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + ต	เต็มแล้ว, (อัน...) ให้เต็มแล้ว
ปุริสฺ	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + อฺ	เต็มแล้ว
ปุเรติ	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้เต็ม (ฏ), ย่อมเต็ม (จ)
ปุเรตวา	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
ปุเรนต	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + อนต	(ยัง...) ให้เต็มอยู่, เมื่อให้เต็ม
ปุเรมิ	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + มิ	(ยัง...) ย่อมให้เต็ม
ปุเรยฺย	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + เยย	(ยัง...) พึงให้เต็ม
ปุเรสฺสํ	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + สฺสํ	(ยัง...) จักให้เต็ม
เปสิต	เปสฺ เปสเน ในการส่งไป + เณ + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเสตวา	เปสฺ เปสเน ในการส่งไป + เณ + ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเสสิ	เปสฺ เปสเน ในการส่งไป + เณ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเสสิ	เปสฺ เปสเน ในการส่งไป + เณ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
โปถาเปตวา	โปถ โปถเน ในการโบย + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้โบยแล้ว, ให้ทุบแล้ว
โปถียมาน	โปถ โปถเน ในการตี + เณ + ย + มาน	(อัน...) โบยอยู่, ทุบอยู่ (จ.)
โปถेतวา	โปถ โปถเน ในการโบย + เณ + ตวา	โบยแล้ว, ทุบแล้ว, ตีแล้ว (จ.)

โปเถนุด	โปถ โปถเน ในการโบย + เถ + อนุด	โบยอยู่, ทูบอยู่ (จ.)
โปเถสฺสามิ	โปถ โปถเน ในการโบย + เถ + สฺสามิ	จักโบย, จักทูบ (จ.)
โปสยมาน	ปฺส โปสเน ในการเลี้ยงดู + ณย + มาน	เลี้ยงดูอยู่, พอกเลี้ยงอยู่ (จ.)
โปสิต	ปฺส โปสเน ในการเลี้ยงดู + เถ + ติ	(อัน...) เลี้ยงดูแล้ว (จ.)
โปสิสุ	ปฺส โปสเน ในการเลี้ยงดู + เถ + อฺ	เลี้ยงดูแล้ว (จ.)
โปเสสฺสามิ	ปฺส โปสเน ในการเลี้ยงดู + เถ + สฺสามิ	จักเลี้ยงดู, จักพอกเลี้ยง (จ.)
ผริ	ผร พยาปเน ในการแผ่ไป + อี	แผ่ไปแล้ว
ผรี	ผร พยาปเน ในการแผ่ไป + อี	แผ่ไปแล้ว
ผเสยย	ผล ภิชฺชเน ในการแตก + อ + เอยย	เพิ่งแตก
ผฏ	ผฺล สฺมผฺลเส ในการกระทบ + ต	(อัน...) ถูกต้องแล้ว, กระทบแล้ว
ผฏจ	ผฺล สฺมผฺลเส ในการกระทบ + ต	(อัน...) กระทบแล้ว, สัมผัสแล้ว
ผฺลิตฺวา	ผฺล สฺมผฺลเส ในการกระทบ + ตฺวา	กระทบแล้ว, สัมผัสแล้ว
พทุธ	พธ พนฺธเน ในการผูก + ต	(อัน...) ผูกแล้ว, จองจำแล้ว
พนฺธาเปตฺวา	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ผูกแล้ว, ให้จองจำแล้ว
พนฺธาเปยฺย	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ณาเป + เอยย	(ยัง...) พึงให้ผูก, พึงให้จองจำ
พนฺธิ	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + อี	ผูกแล้ว, จองจำแล้ว
พนฺธิตฺวา	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ตฺวา	ผูกแล้ว, จองจำแล้ว
พนฺธิสฺสามิ	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + สฺสามิ	จักผูก, จักจองจำ
พฺยากริตฺวา	วิ + อา + กร กรณ ในการกระทำ + ตฺวา	พยากรณ์แล้ว
พฺรุเทยฺย	พฺรุท วฑฺฒเน ในความเจริญ + เถ + เอยย	(ยัง...) พึงให้งอกงาม, พึงให้เจริญ
ภกฺขามิ	ภกฺข ภกฺขณ ในการกิน + อ + มิ	ย่อมกิน
ภคฺค	ภนฺช อวมทฺทเน ในการย่ำ + ต	(อัน...) ทักแล้ว
ภชฺติ	ภชฺ เสวาย ในการเสฟ + อ + ติ	ย่อมคบ, ย่อมเสฟ
ภชฺิตพฺพ	ภชฺ ภาตเสวาสฺ ในการแบ่งและเสฟ + ตพฺพ	(อัน...) พึงแบ่ง, พึงเสฟ
ภเชถ	ภชฺ เสวาย ในการเสฟ + อ + เถถ	พึงเสฟ, พึงคบ
ภฏฺจ	ภนฺช มทฺทเน ในการผ่า, ทำลาย + ต	หักแล้ว
ภณฺนุด	ภณ สทฺเท ในการทำเสียง + อ + อนุด	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
ภณฺนาทิ	ภณ วิยตฺติยํ วาจาญ ในการพูดชัด + อ + ทิ	จงกล่าว

ภณิ	ภณ วิยตติย วาจาย ในการพูตซ์ต + อี	กล่าวแล้ว
ภณเ	ภณ วิยตติย วาจาย ในการพูตซ์ต + อ + เอยย	พึงกล่าว
ภณฺติ	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + อ + อนฺติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
ภวิตพฺพ	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + ตพฺพ	(อัน...) พึงมี, พึงเป็น
ภวิสฺสติ	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + สฺสติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสนฺติ	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + สฺสนฺติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสํ	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + สฺสํ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสํมิ	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + สฺสํมิ	จักมี, จักเป็น
ภเวยฺย	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย	พึงมี, พึงเป็น
ภเวยฺย	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย	พึงมี, พึงเป็น
ภสฺสฺนฺต	ภสฺส ภสฺสเน ในการดำ + อ + อนฺต	ต่ำอยู่, บ่นอยู่, พุดคุ้ยอยู่
ภาเชฺตฺวา	ภช ภาเต ในการจำแนก + เณ + ตฺวา	แบ่งแล้ว (จ.)
ภายสิ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + สิ	ย่อมกลัว
ภายามิ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + มิ	ย่อมกลัว
ภายิ	ภี ภเย ในความกลัว + อี	กลัวแล้ว
ภายิตฺวา	ภี ภเย ในความกลัว + ตฺวา	กลัวแล้ว
ภาวยฺยํ	ภฺ สตฺตํ ในความมี, ความเป็น + ญ + อํ	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
ภาสฺนฺติ	ภาส วิยตติย วาจาย ในการพูตซ์ต + อ + อนฺติ	ย่อมกล่าว
ภาสฺสิสฺสํมิ	ภาส วิยตติย วาจาย ในการพูตซ์ต + สฺสํมิ	จักกล่าว
ภิชฺชํมาน	ภิชิ ภิच्छเน ในการแตก + ย + มาน	แตกอยู่ (ทิ.)
ภิชฺชิตฺวา	ภิชิ ภิच्छเน ในการแตก, ทัก + (ย) + ตฺวา	แตกแล้ว
ภินฺทติ	ภิชิ วิหารเณ ในการทำลาย + อ + ติ	ย่อมทำลาย
ภินฺทนฺติ	ภิชิ วิหารเณ ในการทำลาย + อ + อนฺติ	ย่อมทำลาย
ภินฺทิ	ภิชิ วิหารเณ ในการทำลาย + อี	ทำลายแล้ว
ภินฺทิตพฺพ	ภิชิ วิหารเณ ในการทำลาย + ตพฺพ	(อัน...) พึงทำลาย
ภินฺทิตฺวา	ภิชิ วิหารเณ ในการทำลาย + ตฺวา	ทำลายแล้ว
ภินฺทิสฺสํ	ภิชิ วิหารเณ ในการทำลาย + สฺสํ	จักทำลาย
ภินฺน	ภิชิ ภิच्छเน ในการแตก + ต	แตกแล้ว

ภิต	ภี ภย ในความกลัว + ต	กลัวแล้ว
ภุช	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + ทิ	จงบริโภค, จงเสวย, จงฉัน
ภุชติ	ภช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + ติ	ย่อมบริโภค, ย่อมเสวย, ย่อมฉัน
ภุชนุต	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + อนุต	บริโภคอยู่, เมื่อบริโภค, ฉันอยู่
ภุชสิ	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + สิ	ย่อมบริโภค, ย่อมเสวย, ย่อมฉัน
ภุชชี	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อี	บริโภคแล้ว, เสวยแล้ว, ฉันแล้ว
ภุชชีตวา	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + ตวา	บริโภคแล้ว, เสวยแล้ว, ฉันแล้ว
ภุชชีสฺสติ	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + สฺสติ	จักบริโภค, จักเสวย, จักฉัน
ภุชเชถ	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + เอถ	พึงบริโภค, พึงเสวย, พึงฉัน
ภุตวา	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + ตวา	บริโภคแล้ว, เสวยแล้ว, ฉันแล้ว
โภเชตวา	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้กินแล้ว, ให้บริโภคแล้ว
โภเชสฺสามิ	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + เณ + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ฉัน, ให้บริโภค
ภกขียิสฺ	ภกข ภกขเน ในการลูบไล้ + ฌย + อํ	(ยัง...) ให้ทาแล้ว, ให้ลูบไล้แล้ว
ภกขเตวา	ภกข ภกขเน ในการลูบไล้ + เณ + ตวา	ทาแล้ว (จ.)
ภจฺจรายติ	ภจฺจร + อาย + ติ	ย่อมประพาศิตระหนี่
ภจฺจรายนุต	ภจฺจร + อาย + อนุต	ประพาศิตระหนี่อยู่
ภณฺยติ	ภณ ภาณ ในความรู้ + ย + ติ	ย่อมสำคัญ (ทิ.)
ภณฺยนตุ	ภณ ภาณ ในความรู้ + ย + อนุต	จงสำคัญ (ทิ.)
ภณฺยมาน	ภณ ภาณ ในการรู้ + ย + มาน	สำคัญอยู่, เมื่อสำคัญ (ทิ.)
ภณฺยเตตวา	ภติ ภูสเน ในการประดับ + เณ + ตวา	ประดับแล้ว (จ.)
ภทฺทนุต	ภทฺท ภทฺทเน ในการย่ำยี + อ + อนุต	เหยียบอยู่, เมื่อเหยียบ
ภทฺทเทยฺยุ	ภทฺท ภทฺทเน ในการย่ำยี + อ + เอยฺยุ	พึงเหยียบ
ภนฺตยิสฺ	ภนฺต คุตฺตภาสเน ในการกล่าวคุ่มครอง + ฌย + อํ	ปรึกษาแล้ว (จ.)
ภนฺเตตวา	ภนฺต คุตฺตภาสเน ในการกล่าวคุ่มครอง + เณ + ตวา	ปรึกษาแล้ว (จ.)
ภรฺนต	ภร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนุต	ตายอยู่, เมื่อตาย
भापेत्तวา	भाप भापने ในการสร้าง, เนมิต + เณ + ตวา	เนรมิตแล้ว, สร้างแล้ว (จ.)
ภาริต	ภร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ต	(อัน...) ให้ตายแล้ว
ภारियमान	ภร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ย + มาน	(อัน...) ให้ตายอยู่, เมื่อให้ตาย

มาเรตฺวา	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
มาเรนฺต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + อนฺต	(ยัง...) ให้ตายอยู่, เมื่อให้ตาย
มาเรนฺติ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้ตาย
มาเรสฺสามิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ตาย
มิลายนฺต	มิเล กนฺติสฺงฺขเย ในความสิ้นไปแห่งความส่วยงาม + อ + อนฺต	เที่ยวแห่งอยู่, เที่ยวเจออยู่
มิลาเย	มิเล กนฺติสฺงฺขเย ในความสิ้นไปแห่งความส่วยงาม + อี	เที่ยวแห่งแล้ว, อับเจอแล้ว
มียติ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + ติ	ย่อมตาย
มุจฺจติ	มุจ โมกฺখে ในความหลุดพ้น + ย + ติ	ย่อมพ้น, ย่อมหลุดพ้น (ที.)
มุจฺจถ	มุจ โมกฺখে ในความหลุดพ้น + ย + ถ	ย่อมหลุดพ้น, จงหลุดพ้น (ที.)
มุจฺจิสฺสนฺติ	มุจ โมกฺখে ในความหลุดพ้น + ย + สฺสนฺติ	จักพ้น, จักหลุดพ้น (ที.)
มุจฺจิสฺสตี	มุจ โมกฺখে ในความหลุดพ้น + สฺสตี	จักหลุดพ้น
มุตฺต	มุจ โมกฺখে ในความหลุดพ้น + ต	หลุดพ้นแล้ว, ปล่อยแล้ว
โมเจตฺวา	มุจ จาเค ในการสละ + เณ + ตฺวา	เปลื้องแล้ว (จุ.)
โมเจสฺสิ	มุจ จาเค ในการสละ + เณ + อี	เปลื้องแล้ว (จุ.)
ยชฺชิตฺวา	ยชฺ ปุชฺชาเย ในการบูชา + ตฺวา	บูชาแล้ว, บวงสรวงแล้ว
ยฺนฺติ	ยา คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺติ	ย่อมไป, ย่อมถึง
ยาจนฺติ	ยาจ ยาจนเ ในการขอ + อ + อนฺติ	ย่อมขอ, ย่อมอ้อนวอน
ยาจนฺตี	ยาจ ยาจนเ ในการขอ + อ + อนฺต + อี	ขออยู่, เมื่อขอ, อ้อนวอนอยู่
ยาจิ	ยาจ ยาจนเ ในการขอ + อี	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิต	ยาจ ยาจนเ ในการขอ + ต	(อัน...) ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจียมาน	ยาจ ยาจนเ ในการขอ + ย + มาน	(อัน...) ขออยู่, อ้อนวอนอยู่
ยาจิสฺสตี	ยาจ ยาจนเ ในการขอ + สฺสตี	จักขอ
ยาจิสฺสุ	ยาจ ยาจนเ ในการขอ + อํ	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาถ	ยา คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + ถ	จงไป
ยาเปติ	ยา คตฺติมฺหิ ในการไป + ฌาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้เป็นไป
ยิฏฺฐ	ยชฺ ปุชฺชาเย ในการบูชา + ต	(อัน...) บูชาแล้ว
ยุชฺฌนฺต	ยุธ สมฺปหาเร ในการต่อสู้ + ย + อนฺต	รบอยู่, เมื่อรบ (ที.)
ยุชฺฌนฺต	ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + อ + อนฺต	ประกอบอยู่, เมื่อประกอบ

ยุตต	ยุช โยเค ในการประกอบ + ต	ควรแล้ว, ประกอบแล้ว
โยชเปตวา	ยุช โยเค ในการประกอบ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ประกอบแล้ว
โยเชติ	ยุช โยเค ในการประกอบ + ฌ + ติ	ย่อมประกอบ (จ.)
รทนต์	รทญ รทณ ในการรักษา + อ + ฌต	รักษาอยู่, เมื่อรักษา
รทนต์	รทญ รทณ ในการรักษา + อ + ฌต	ย่อมรักษา
รทมน	รทญ รทณ ในการรักษา + อ + ฌน	รักษาอยู่, เมื่อรักษา
รทมมิ	รทญ รทณ ในการรักษา + อ + มิ	ย่อมรักษา
รทจติ	รทญ รทณ ในการรักษา + ต	(อัน...) รักษาแล้ว
รทจิสสาม	รทญ รทณ ในการรักษา + ฌสาม	จักรักษา
รทจิสสามิ	รทญ รทณ ในการรักษา + ฌสามิ	จักรักษา
รทญเยย	รทญ รทณ ในการรักษา + อ + ฌเยย	พึงรักษา
รทญเยยยาลิ	รทญ รทณ ในการรักษา + อ + ฌเยยยาลิ	พึงรักษา
รชิตฺวา	รณฺ ราชเต ในความกำหนด, ย่อม + ตวา	กำหนดแล้ว, ย่อมแล้ว
รต	รณฺ กีฬายํ ในการเล่น + ต	ยินดีแล้ว
รตติ	รณฺ กีฬายํ ในการเล่น + อ + ติ	ย่อมยินดี
รจจติ	รจ ปิติมฺหิ ในความยินดี + ย + ติ	ย่อมชอบใจ
รชฺชติ	รชฺ ไรเค ในการเสียดแทง + ย + ติ	ย่อมเสียดแทง (ท.)
รทมน	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ฌน	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรทติ	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ติ	ย่อมร้องไห้
โรทนต์	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ฌต	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรทนต์	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ฌต + อี	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรทมน	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ฌน	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรทล	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ล	ย่อมร้องไห้
โรทาเปถ	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + ณาเป + ฌ	(ยัง...) ย่อมให้ร้องไห้
โรทามิ	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + มิ	ย่อมร้องไห้
โรท	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อี	ร้องไห้แล้ว
โรทิตฺวา	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + ตวา	ร้องไห้แล้ว
โรทิสฺ	รท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อัง	ร้องไห้แล้ว

ลคฺเคตฺวา	ลคฺ สงฺเค ในการข้องอยู่ + เณ + ตฺวา	ข้องแล้ว, เกี้ยวแล้ว (จ.)
ลขฺชฺมาน	ลขฺชี ลขฺชฺาย ในความละอาย + อ + มาน	ละอายอยู่, เมื่อละอาย
ลทฺธ	ลภ ลาภ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ลทฺธพฺพ	ลภ ลาภ ในการได้ + ตพฺพ	(อัน...) พึงได้
ลทฺธาน	ลภ ลาภ ในการได้ + ตฺวาน	ได้แล้ว
ลพฺภติ	ลภ ลาภ ในการได้ + ย + เต	(อัน...) ย่อมได้
ลภติ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + ติ	ย่อมได้
ลภถ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + ถ	ย่อมได้, จงได้
ลภนฺติ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + หนฺติ	ย่อมได้
ลภมาน	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + มาน	ได้อยู่, เมื่อได้
ลภาม	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + ม	ย่อมได้
ลภามิ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + มิ	ย่อมได้
ลภิ	ลภ ลาภ ในการได้ + อี	ได้แล้ว
ลภิตฺวา	ลภ ลาภ ในการได้ + ตฺวา	ได้แล้ว
ลภิมฺหา	ลภ ลาภ ในการได้ + มฺหา	ได้แล้ว
ลภิสฺส	ลภ ลาภ ในการได้ + สฺส	จักได้แล้ว
ลภิสฺสติ	ลภ ลาภ ในการได้ + สฺสติ	จักได้
ลภิสฺสสิ	ลภ ลาภ ในการได้ + สฺสสิ	จักได้
ลภิสฺสาม	ลภ ลาภ ในการได้ + สฺสาม	จักได้
ลภิสฺสามิ	ลภ ลาภ ในการได้ + สฺสามิ	จักได้
ลภี	ลภ ลาภ ในการได้ + อี	ได้แล้ว
ลภยฺย	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + เอยฺย	พึงได้
ลภยฺยํ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + เอยฺยํ	พึงได้
ลภยฺยาสี	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + เอยฺยาสี	พึงได้
ลายาเปสฺสามิ	ลี ทฺรเว ในการละลาย + ณาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้เกี้ยว
ลิปฺปาเปตฺวา	ลิปฺ ลิปฺเน ในการฉาบทา + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ฉาบทาแล้ว
ลฺลยฺจนฺต	ลฺลยฺจ อปฺนยฺมฺหิ ในการนำออก + อ + หนฺต	ถอนออกอยู่, เมื่อถอน
ลฺลยฺจาเปตฺุ	ลฺลยฺจ อปฺนยฺมฺหิ ในการนำออก + ณาเป + ตฺุ	เพื่ออัน (ยัง...) ให้ถอนออก

ลฺยจ	ลฺยจ อปนยมติ ในการนำออก + อี	ถอนแล้ว
ลฺยจสิ	ลฺยจ อปนยมติ ในการนำออก + อู	ถอนแล้ว
วฺกษนฺติ	วฺก วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + สฺสนฺติ	จักกล่าว
วฺกษามิ	วฺก วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + สฺสํามิ	จักกล่าว
วฺชฺเชตฺวา	วฺชฺ จาเค ในการสละ + เณ + ตฺวา	เว้นแล้ว (จ.)
วณฺจยมาน	วณฺจ วณฺจเน ในการลวง + ฌย + มาน	ลวงอยู่, เมื่อลวง (จ.)
วณฺเจตฺวา	วณฺจ วณฺจเน ในการหลอกลวง + เณ + ตฺวา	ลวงแล้ว, หลอกลวงแล้ว (จ.)
วณฺเจนฺต	วณฺจ วณฺจเน ในการลวง + เณ + อนุต	ลวงอยู่, เมื่อลวง (จ.)
วณฺณติ	วณฺ วณฺณเน ในการทมนไป + อ + ติ	ย้อมควร
วณฺณิสฺสตี	วณฺณ วตฺตเน ในการเป็นไป + สฺสตี	จักควร
วณฺเณติ	วณฺณ วณฺณเน ในการกรอ + เณ + ติ	ย้อมกรอ (จ.)
วทฺมตี	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + อ + ติ	ย้อมเจริญ
วทฺมณฺต	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + อ + อนุต	เจริญอยู่
วทฺมณฺติ	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + อ + อนุติ	ย้อมเจริญ
วทฺมมาน	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + อ + มาน	เจริญอยู่, เมื่อเจริญ
วทฺมยฺสิ	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + ฌย + อู	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทฺมสิสฺสตี	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + สฺสตี	จักเจริญ
วทฺเมตฺวา	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทฺเมยฺย	วทฺม วทฺมเน ในความเจริญ + เณ + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้เจริญ
วตฺตนฺตุ	วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนุต	จงเป็นไป
วตฺตพฺพ	วจ วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตพฺพ	(อัน...) พึงกล่าว
วตฺตมาน	วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + มาน	เป็นไปอยู่, เมื่อเป็นไป
วตฺเตตฺวา	วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เป็นไปแล้ว
วตฺวา	วจ วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตฺวา	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว, กราบทูลแล้ว
วท	วท วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ทิ	จงกล่าว
วทติ	วท วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ติ	ย้อมกล่าว
วทนฺต	วท วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
วทนฺติ	วท วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อนุติ	ย้อมกล่าว

วท	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อี	กล่าวแล้ว
วทิสฺ	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อุํ	กล่าวแล้ว
วเทถ	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + ถ	จงกล่าว, ย่อมกล่าว
วเทมิ	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + มิ	ย่อมกล่าว
วเทยยาถ	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + เอยยาถ	พึงกล่าว
วเทยยาสี	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + เอยยาสี	พึงกล่าว
วเทสิ	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + สิ	ย่อมกล่าว
วเททิ	วท วิยตติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + ทิ	จงกล่าว
วติตฺวา	วท ทิสํ ในการเบียดเบียน + ตฺวา	ฆ่าแล้ว
วทฺท	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + อ + ทิ	ย่อมกราบไหว้, ย่อมถวายบังคม
วทฺทถ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + อ + ถ	จงกราบไหว้, จงถวายบังคม
วทฺทสิ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + อ + สิ	ย่อมกราบไหว้, ย่อมถวายบังคม
วทฺทาเปลิ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้กราบไหว้แล้ว
วทฺทามิ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + อ + มิ	ย่อมกราบไหว้, ย่อมถวายบังคม
วทฺทิ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + อี	กราบไหว้แล้ว, ถวายบังคมแล้ว
วทฺทิตฺวา	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + ตฺวา	กราบไหว้แล้ว, ถวายบังคมแล้ว
วทฺทิสฺสติ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + สฺสติ	จักกราบไหว้, จักถวายบังคม
วทฺทิสฺสามิ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + สฺสามิ	จักกราบไหว้, จักถวายบังคม
วทฺทิสฺ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + อุํ	กราบไหว้แล้ว, ถวายบังคมแล้ว
วทฺทิสฺ	วทฺท วทฺทเน ในการกราบไหว้ + อุํ	ไหว้แล้ว
วปามิ	วป พินฺนิกฺเขเป ในการทว่านพินฺ + อ + มิ	ย่อมทว่าน
วสติ	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + ทิ	ย่อมอยู่
วสถ	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + ถ	ย่อมอยู่, จงอยู่
วสนฺต	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนฺต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วสนฺติ	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนฺต + อี	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วสฺมาน	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + มาน	เมื่ออยู่, อยู่อยู่
วสฺสิ	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + สิ	ย่อมอยู่
วสฺสํ	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + ทิ	จงอยู่

วลี	วล นิวาเส ในการอยู่ + อี	อยู่แล้ว
วลิตก	วล นิวาเส ในการอยู่ + ต	(อัน...) อยู่แล้ว
วลีสลามี	วล นิวาเส ในการอยู่ + สลามี	จักอยู่
วลีสุ	วล นิวาเส ในการอยู่ + อู่	อยู่แล้ว
วลส์ต	วลส์ เสเก ในการรต,รต + อ + ต	(ฝน) จงดก
วลส์นต	วลส์ เสเก ในการรต,รต + อ + อนต	(ฝน) ตกอยู่, เมื่อตก
วลส์ปยีส	วลส์ เสเก ในการรต,รต + ณาปย + อู่	(ยัง...) ให้ตกแล้ว
วลส์าเปส	วลส์ เสเก ในการรต,รต + ณาเป + อู่	(ยัง...) ให้ตกแล้ว
วลส์	วลส์ เสเก ในการรต,รต + อี	(ฝน) ตกแล้ว
วลส์ิตวา	วลส์ เสเก ในการรต,รต + ตวา	ตกแล้ว
วลส์ิสลติ	วลส์ เสเก ในการรต,รต + สลติ	(ฝน) จักตก
วาติ	วา คติมติ ในการไป + อ + ต	ย่อมพุ่งไป, ย่อมพัดไป
วายนต	วายน อุลลสาเท ในความพยายาม + อ + อนต	พยายามอยู่, เมื่อพยายาม
วายน	เว ตนตสนฺตนาเน ในการสืบทอดเส้นด้าย + อ + มาน	ทออยู่, เมื่อทอ, ถักอยู่, เมื่อถัก
วาราเปสลามี	วร นิเสธ ในการห้าม + ณาเป + สลามี	(ยัง...) จักให้ห้าม, จักให้ขอ
วาริมาณ	วร นิวารณ ในการห้าม + ณ + ย + มาน	(อัน...) ห้ามอยู่, เมื่อห้าม (จ.)
วาเรนต	วร นิวารณ ในการห้าม + ณ + อนต	ห้ามอยู่, เมื่อห้าม (จ.)
วาเรลี	วร ยาจน ในการขอ + ณ + อี	ขอแล้ว, ทาบทามแล้ว (จ.)
วาเรสลามี	วร นิเสธ ในการห้าม + ณ + สลามี	จักห้าม, จักขอ (จ.)
วาเรส	วล นิวาเส ในการอยู่ + ณ + อู่	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว
วิกุกิริสสนติ	วิ + กิร วิกุเชปน ในการขัดไป + สสนติ	จักทวน
วิกุชาเลตวา	วิ + ชล โสธเน ในการชำระ + ณ + ตวา	บัวแล้ว (จ.)
วิกุชาเลลี	วิ + ชล โสธเน ในการชำระ + ณ + อี	บัวแล้ว (จ.)
วิจรติ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ต	ย่อมเที่ยวไป
วิจรนต	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
วิจรนติ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนติ	ย่อมเที่ยวไป
วิจรมาน	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + มาน	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
วิจรลี	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ลี	ย่อมเที่ยวไป

วิจริ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อี	เที่ยวไปแล้ว
วิจริสฺสาม	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + สฺสาม	จักเที่ยวไป
วิจริสฺ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อฺ	เที่ยวไปแล้ว
วิจเรยยาสี	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + เอยยาสี	พึงเที่ยวไป
วิจาเรตฺวา	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + เณ + ตฺวา	แจกแล้ว, พิจารณาแล้ว (จ.)
วิจาเรนฺต	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + เณ + อนฺต	พิจารณาอยู่, จัดแจงอยู่ (จ.)
วิหิตฺวา	วิ + หา จาเค ในการสละ + ตฺวา	สละแล้ว, ละแล้ว
วิชาตา	วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ต + อา	คลอดแล้ว
วิชานาติ	วิ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ติ	ย่อมรู้, ย่อมรู้แจ้ง
วิชายี	วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ย + อี	คลอดแล้ว (ทิ.)
วิษฺขติ	วิท ภาเว ในความมี, ความเป็น + ย + ติ	มีอยู่, ย่อมมี (ทิ.)
วิษฺขนฺติ	วิท ภาเว ในความมี, ความเป็น + ย + อนฺติ	ย่อมมี
วิษฺขมาน	วิท ภาเว ในความมี, ความเป็น + ย + มาน	มีอยู่ (ทิ.)
วิญเณต	วิ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว
วิญเณย	วิ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ตฺวา	รู้แล้ว
วิตฺถาเรตฺวา	วิ + ธร วิตฺถาเร ในความพิสดาร + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้พิสดารแล้ว
วิทิตฺวา	วิท ฌาเณ ในความรู้ + ตฺวา	รู้แล้ว
วิทฺธสฺมาน	วิ + ธฺสฺ อโธปตเน ในการตกไปในเบื้องล่าง + อ + มาน	ตกไปอยู่, เมื่อตกไป, ก่าจัดอยู่
วิทฺธเสตฺวา	วิ + ธฺสฺ วิทฺธสฺเน ในการทำลาย + เณ + ตฺวา	ก่าจัดแล้ว, ทำลายแล้ว (จ.)
วิทฺธเสนฺต	วิ + ธฺสฺ วิทฺธสฺเน ในการก่าจัด, ทำลาย + เณ + อนฺต	ก่าจัดอยู่, ทำลายอยู่ (จ.)
วินสฺส	วิ + นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ย + ทิ	จงพินาศ, จงฉิบหาย (ทิ.)
วินสฺสตี	วิ + นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ย + ติ	ย่อมพินาศ, ย่อมฉิบหาย
วินสฺสิสฺสตี	วิ + นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ย + สฺสตี	จักพินาศ, จักฉิบหาย (ทิ.)
วินาเสติ	วิ + นสฺ วินาเส ในความพินาศ + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้พินาศ, ย่อมให้ฉิบหาย
วินิจฺฉิต	วิ + นิ + จิ จเย ในการสั่งสม + ต	(อัน...) วินิจฉัยแล้ว
วินิจฺฉินถ	วิ + นิ + จิ จเย ในการสั่งสม + นา + ถ	จงวินิจฉัย, จงตัดสิ้น
วินิปาเตนฺติ	วิ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้ตกไป
วิทุติ	วิท ลาภะ ในการได้ + อ + ติ	ย่อมประสบ, ย่อมได้

วิโนเทติ	วิ + นุท โนทเน ในการขัดไป + อ + ติ	ย่อมบรรเทา
วิโนเทนุต	วิ + นุท โนทเน ในการขัดไป + อ + อนุต	บรรเทาอยู่, เมื่อบรรเทา
วิปจจติ	วิ + ปจ ปาเก ในการทึง, ต้ม + ย + ติ	ย่อมเผล็ดผล, ย่อมให้ผล (ท.)
วิปจจมาน	วิ + ปจ ปาเก ในการทึง, ต้ม + ย + มาน	เผล็ดผลอยู่, เมื่อเผล็ดผล (ท.)
วิปาดยनुต	วิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ฌย + อนุต	(ยัง...) ให้ตกไปวิเศษอยู่
วิปุปกิรีสุ	วิ+ป+ กิรี วิกุเขปวิกิรเณ ในการขัดไปและเรียราย + อ	เกลี้ยงแล้ว, กระจัดกระจายแล้ว
วิปุปกิรี	วิ+ป+ กิรี วิกุเขปวิกิรเณ ในการขัดไปและเรียราย + อ	เกลี้ยงแล้ว, เรียรายไปแล้ว
วิปุปชเหยุย	วิ + ป + ทา จาเค ในการสละ + อ + เอยย	พึงสละ, พึงละ
วิปุปมุตต	วิ + ป + มุจ โมจเน ในการหลุดพ้น + ต	หลุดพ้นแล้ว, พ้นแล้ว
วิปุปปนต	วิ + ป + ลป อนตฺตเก ในการพูดเพื่อเจอ + อ + อนุต	บ่นเพ้ออยู่, เมื่อบ่นเพ้อ
วิปฺวาริต	วิ + ฌร พยาปน ในการแผ่ไป + ฌ + ต	แผ่ชานไปแล้ว (จ.)
วิพภมิตฺวา	วิ + ภมฺ อนุวฏฺฐิตะ ในการไม่ดำรงอยู่ + ตฺวา	ลี้กแล้ว, ลาลีกาแล้ว
วิภษณต	วิ + ภษ ภาเค ในการจำแนก + อ + อนุต	แบ่งอยู่, เมื่อแบ่ง, จำแนกอยู่
วิภษิตฺวา	วิ + ภษ ภาเค ในการจำแนก + ตฺวา	แบ่งแล้ว, จำแนกแล้ว
วิภาต	วิ + ภา ทิตฺติยํ ในความรุ่งเรือง + ต	สว่างแล้ว
วิมุจจิสฺสุ	วิ + มุจ โมจเ ใน การหลุดพ้น + ย + อ	หลุดพ้นแล้ว (ท.)
วิมุตต	วิ + มุจ โมจเ ใน ความหลุดพ้น + ต	หลุดพ้นแล้ว
วิยฺยทิตฺวา	วิ + อฺย ทกฺเก ในความตรึก + ตฺวา	ซึ่แล้ว, เชื้อแล้ว, ถอดถอนแล้ว
วิรวิตฺวา	วิ + รุ สทฺเท ในการทำเสียง + ตฺวา	ร้องแล้ว
วิโรจติ	วิ + รุจ ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อ + ติ	ย่อมรุ่งโรจน์
วิลุมนต	วิ + ลุป วิลุมนเ ในการปล้น, แ่งชิง + อ + อนุต	ปล้นอยู่, เมื่อปล้น
วิลุมนตฺวา	วิ + ลุป วิลุมนเ ในการปล้น, แ่งชิง + ตฺวา	ปล้นแล้ว, แ่งชิงแล้ว
วิเลจิต	วิ + ลิจ เลจเน ในการขีดเขียน + ต	(อัน...) เกาแล้ว
วิวฏ	วิ + วร สัวรเณ ในการปิดกัน + ต	(อัน...) ปิดแล้ว
วิวทนต	วิ + วท วิยตฺติยํ วาจาญ ในการพูดขัด + อ + อนุต	วิวาทอยู่, เมื่อวิวาท
วิวร	วิ + วร สัวรเณ ในการปิด + อ + ทิ	จงเปิด
วิวราเปลิ	วิ + วร สัวรเณ ในการปิด + ฌาเป + อ	(ยัง...) ให้เปิดแล้ว
วิวริตฺวา	วิ + วร สัวรเณ ในการปิด + ตฺวา	เปิดแล้ว

วิสทิ	วิ + สท อุสฺสาเท ในความพยายาม + อี	อาจแล้ว, พยายามแล้ว
วิสเทยฺย	วิ + สท อุสฺสาเท ในความพยายาม + อ + เอยฺย	พึงอาจ, พึงสามารถ
วิสิฏฺจ	วิ + สิสฺ วิสเส ในการทำให้วิเศษ + ต	วิเศษแล้ว
วิสิทฺเพนฺต	วิ + สิวฺ วิสเน ในความเที่ยวแห่ง + เณ + อนฺต	ผิงอยู่, เมื่อผิง (จ.)
วิสฺสชฺเชตฺวา	วิ + สชฺชฺ จาเค ในการสละ + เณ + ตฺวา	สละแล้ว, ปล่อยแล้ว, เปล่งแล้ว (จ.)
วิสฺสชฺเชนฺต	วิ + สชฺชฺ จาเค ในการสละ + เณ + อนฺต	แก้อยู่, สละอยู่, เปล่งอยู่ (จ.)
วิสฺสชฺเชสิ	วิ + สชฺชฺ จาเค ในการสละ + เณ + อี	สละแล้ว, ปล่อยแล้ว, แก่แล้ว (จ.)
วิสฺสฏฺจ	วิ + สชฺชฺ จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) ปล่อยแล้ว, เปล่งแล้ว
วิสฺสเส	วิ + สสฺ วิสฺสาเน ในความคุ้นเคย + อ + เอยฺย	พึงคุ้นเคย
วิทญฺณติ	วิ + ทนฺ ทิสายํ ในการเบียดเบียน + ย + ติ	ย่อมเดือดร้อน (ท.)
วิทญฺณนฺต	วิ + ทนฺ ทิสายํ ในการเบียดเบียน + ย + อนฺต	เดือดร้อนอยู่, เมื่อเดือดร้อน (ท.)
วิทญฺณนฺติ	วิ + ทนฺ ทิสายํ ในการเบียดเบียน + ย + ติ	ย่อมเดือดร้อน (ท.)
วิทฺรติ	วิ + ทรฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ย่อมอยู่
วิทฺรต	วิ + ทรฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + ต	จงอยู่, ย่อมอยู่
วิทฺรนฺต	วิ + ทรฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนฺต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่, เมื่อประทับ
วิทฺเรยฺย	วิ + ทรฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + เอยฺย	พึงอยู่
วิทฺรมิ	วิ + ทรฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + มิ	ย่อมอยู่
วิทฺเรยฺยํ	วิ + ทรฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + เอยฺยํ	พึงอยู่
วิทาสี	วิ + ทรฺ นิวาเส ในการอยู่ + อี	อยู่แล้ว
วิเทจฺยมาน	วิ + เทจฺ พาทเน ในการเบียดเบียน + ฌย + มาน	เบียดเบียนอยู่, เมื่อเบียดเบียน (จ.)
วิตินาเมตฺวา	วิ + อติ + นมฺ นเต ในการโน้มกาย + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วิตินาเมนฺติ	วิ + อติ + นมฺ นเต ในการโน้มกาย + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้น้อมไปล่วงวิเศษ
วิตินาเมมิ	วิ + อติ + นมฺ นเต ในการโน้มกาย + เณ + มิ	(ยัง...) ย่อมให้น้อมไปล่วงวิเศษ
วิตินาเมสิ	วิ + อติ + นมฺ นเต ในการโน้มกาย + เณ + อี	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วิตินาเมสิ	วิ + อติ + นมฺ นเต ในการโน้มกาย + เณ + อี	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วิตินาเมสฺสาม	วิ + อติ + นมฺ นเต ในการโน้มกาย + เณ + สฺสาม	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วิตฺวตฺต	วิ + อติ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	เป็นไปล่วงวิเศษแล้ว
วิตฺวตฺตสฺส	วิ + อติ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + สฺส	จงเป็นไปล่วงวิเศษ

วิมส์นต	มาน วิมส์เน ในการไคร่ครวญ + ส + อนต	ไคร่ครวญอยู่, เมื่อไคร่ครวญ
วิมส์ลิสสามิ	มาน วิมส์เน ในการไคร่ครวญ + ส + ลสามิ	จักพิจารณา, จักทดลอง
วจจติ	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + เต	(อัน...) ย่อมเรียก, ย่อมถูกเรียก
วจจนติ	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + อนเต	(อัน...) ย่อมกล่าว
วจจมาน	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + มาน	(อัน...) กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
วฏจาย	วิ + อุ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ออกแล้ว
วฏจาลิ	วิ + อุ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ออกแล้ว
วฏจิต	วิ + อุ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ออกแล้ว
วุตต	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
วุตถ	วส นิวาเส ในการอยู่ + ต	อยู่แล้ว, อยู่จำแล้ว
วุปสนต	วิ + อุป + สมฺ อุปสเม ในการเข้าไปสงบ + ต	เข้าไปสงบวิเศษแล้ว
วุปสมมาน	วิ + อุป + สมฺ อุปสเม ในความสงบ + อ + มาน	เข้าไปสงบอยู่, เมื่อเข้าไปสงบ
วุปสมิสฺสติ	วิ + อุป + สมฺ อุปสเม ในความสงบ + สฺสติ	จักเข้าไปสงบ
เวเจตวา	เวจ เวจเน ในการพัน, รัด + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้พันแล้ว
เวทิตพพ	วิท ญาเณ ในความรู้ + เณ + ตพพ	(อัน...) ฟังรู้ (จ.)
โวโรเปสิ	วิ + อว + รุป ชนเน ในการเกิด + เณ + อี	ปลงลงแล้ว (จ.)
โวโลเกนต	วิ + อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + เณ + อนต	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โวทเรยย	วิ + อว + ทร วเจ ในการกล่าว + อ + เอยย	พังก้าว
สกุโกติ	สก สติมฺหิ ในความอาจ + โอ + ติ	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ
สกุโกนติ	สก สติมฺหิ ในความอาจ, สามารถ + โอ + อนติ	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ
สกุโกม	สก สติมฺหิ ในความอาจ, สามารถ + โอ + ม	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ
สกุโกมิ	สก สติมฺหิ ในความสามารถ + โอ + มิ	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ
สกุขิสฺสติ	สก สติมฺหิ ในความอาจ, สามารถ + อุณา + สฺสติ	จักอาจ, จักสามารถ
สกุขิสฺสลิ	สก สติมฺหิ ในความอาจ, สามารถ + อุณา + สฺสลิ	จักอาจ, จักสามารถ
สกุขิสฺสาม	สก สติมฺหิ ในความอาจ + อุณา + สฺสาม	จักอาจ, จักสามารถ
สกุขิสฺสามิ	สก สติมฺหิ ในความอาจ, สามารถ + อุณา + สฺสามิ	จักอาจ, จักสามารถ
สงฺชาต	ส + ชา กถเน ในการกล่าว + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
สงฺขุมิ	ส + ขุม สยฺจลเน ในการทวนไหวอย่างแรง + อี	แตกตื่นแล้ว, กระฉ่อนแล้ว

สงฺขุภิตฺวา	สํ + ขุภ สบฺยเจ ในความหวั่นไหวอย่างแรง + ตฺวา	แตกตื่นแล้ว, กระฉ่อนแล้ว
สงฺจฺจิกตฺวา	สงฺจฺจิ + กร กรณ ในการกระทำ + ตฺวา	กระทำให้แจ้งแล้ว
สงฺจฺจิกโรติ	สงฺจฺจิ + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ติ	ย่อมกระทำให้แจ้ง
สงฺจฺจิกาดตฺพ	สงฺจฺจิ + กร กรณ ในการกระทำ + ตตฺพ	(อัน...) พึงกระทำให้แจ้ง
สงฺชฺชติ	สงฺชฺชํ สงฺเค ในความข้อง + อ + ติ	ย่อมข้อง
สงฺชฺชิต	สงฺชฺชํ จาเค ในการสละ + เณ + ต	(อัน...) ตระเตรียมแล้ว (จ.)
สงฺชฺเชตฺวา	สงฺชฺชํ สงฺชเต ในการปรุ้งแต่ง + เณ + ตฺวา	ตระเตรียมแล้ว, จัดแจงแล้ว (จ.)
สงฺชฺเชสิ	สงฺชฺชํ จาเค ในการสละ + เณ + อี	ตระเตรียมแล้ว (จ.)
สญฺจรติ	สํ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ติ	ย่อมสญฺจรไป, ย่อมเที่ยวไป
สญฺจานํ	สํ + ฌา อวโธธน ในการรู้ + นา + อี	จำได้แล้ว
สญฺจานํตฺวา	สํ + ฌา อวโธธน ในการรู้ + นา + ตฺวา	จำได้แล้ว
สญฺจเปตฺวา	สํ + ฌป ฌปน ในการตั้งไว้ + เณ + ตฺวา	ตั้งอยู่ด้วยดีแล้ว (จ.)
สญฺจทิตฺวา	สํ + จา คตนิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ตั้งอยู่ด้วยดีแล้ว, ดำรงอยู่ด้วยดีแล้ว
สทฺทหนฺติ	สํ + ฌา สทฺทหน ในความเชื่อ + อ + อนฺติ	ย่อมเชื่อ
สทฺททาเปสิ	สํ + ฌา สทฺทหน ในความเชื่อ + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้เชื่อแล้ว
สทฺทเทยฺยํ	สํ + ฌา สทฺทหน ในความเชื่อ + อ + เอยฺยํ	พึงเชื่อ, พึงศรัทธา
สนฺต	อส ภูว ในความมี, ความเป็น + อ + อนฺต	มีอยู่, เป็นอยู่
สนฺตชฺเชนฺติ	สํ + ตชฺช ฆสฺสน ในการดำ, ช่มชู้ + เณ + อนฺต + อี	ช่มชู้อยู่, ตะคอกอยู่ (จ.)
สนฺติ	อส ภูว ในความมี, ความเป็น + อ + อนฺติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น, มีอยู่
สนฺถมฺภิตฺวา	สํ + ฌภ ฌมฺเถ ในความกระด้าง + ตฺวา	สะดุ้งแล้ว
สนฺธาย	สํ + ฌา ฌาณ ในการทรงไว้ + ตฺวา	หมายเอาแล้ว
สนฺนิปตฺนฺติ	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อนฺติ	ย่อมประชุมกัน
สนฺนิปตฺนฺตุ	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อนฺตุ	จงประชุมกัน
สนฺนิปติ	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อี	ประชุมกันแล้ว
สนฺนิปติสฺสนฺติ	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + สฺสนฺติ	จักประชุม
สนฺนิปตีสฺสุ	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อุมฺ	ประชุมกันแล้ว
สนฺนิปาเตตฺวา	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ประชุมกันแล้ว
สนฺนิสินฺน	สํ + นิ + สท คตฺยวสํ ใน การสิ้นสุดการไป + ต	นั่งพร้อมกันแล้ว, ประชุมกันแล้ว

สนนีสืตัก	ส + นิ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	เพื่ออันส่งบั่น, เพื่ออันประชุมกัน
สนนุนาศต	ส + อนุ + อา + คม คติมฺหิ ในการไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบแล้ว
สนนุเวสตี	ส + อนุ + เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + ตี	ย่อมแสวงหาด้วยดี
สนมปิต	ส + อปป ปาปุณเน ในการถึง + ต	(อัน...) ถึงพร้อมแล้ว
สมาคฺจเญย	ส + อา + คม คติมฺหิ ในการไป + อ + เญย	พึงมาพร้อมกัน, พึงสมาคม
สมาคณฺหิ	ส + อา + คม คติมฺหิ ในการไป + อี	มาพร้อมกันแล้ว, สมาคมแล้ว
สมาทยีส	ส + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ย + อ	ถือเอาด้วยดีแล้ว, สมาทานแล้ว (ท)
สมาทาย	ส + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	ถือเอาด้วยดีแล้ว, สมาทานแล้ว (ท)
สมาน	อส ภูริ ในความมี, ความเป็น + อ + มาน	มีอยู่, เป็นอยู่
สมาปชฺชิ	ส + อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	เข้าแล้ว (ท.)
สมาปชฺชิตฺวา	ส + อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ตฺวา	เข้าแล้ว (ท.)
สมาทิต	ส + อา + ธา ธาเรน ในการทรงไว้ + ต	ตั้งไว้ด้วยดีแล้ว, ตั้งมั่นแล้ว
สมิขฺฌต	ส + อธิ สมิทธิย ในความสำเร็จ + ย + ต	จงสำเร็จ
สมฺภูจฺจติ	ส+อุ+ จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ตี	ย่อมตั้งขึ้นพร้อม
สมฺภูจฺจาเปสึ	ส+อุ+ จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อ	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺภูจฺจาเปสฺ	ส+อุ+ จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อ	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺภูจฺจา	ส + อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺภูจฺจิต	ส + อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺพุทฺทจฺรติ	ส+อุ+อา+ จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + ตี	ย่อมประพุดร้องเรียก
สมฺปชฺชฺลิต	ส + ป + ชล ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ต	(อัน...) โพล่งทั่วแล้ว
สมฺปชฺชิ	ส + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ถึงพร้อมแล้ว (ท.)
สมฺปชฺชิสฺสตี	ส + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสตี	จักถึงพร้อม, จักสำเร็จ (ท.)
สมฺปฏฺวิจฺฉิ	ส + ปติ + อิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารภณา + อี	รับพร้อมแล้ว
สมฺปฏฺวิจฺฉิต	ส + ปติ + อิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารภณา + ต	(อัน...) รับเฉพาะแล้ว
สมฺปฏฺวิจฺฉิตฺวา	ส + ปติ + อิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารภณา + ตฺวา	รับพร้อมแล้ว
สมฺปฏฺวิจฺฉิสฺสํ	ส + ปติ + อิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารภณา + สฺสํ	จักรับพร้อม
สมฺปตฺต	ส + ป + อป ปาปเน ในการถึง + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปนฺน	ส + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	ถึงพร้อมแล้ว

สัมปนฺน	ลํ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สัมปวิตฺตก	ลํ + ปริ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	เป็นไปรอบพร้อมแล้ว
สัมปวิตฺตมาน	ลํ + ปริ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + มาน	เป็นไปรอบพร้อมอยู่
สัมปาเทตฺวา	ลํ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว
สัมปาเทสี	ลํ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว
สัมปิยาเยมาน	ลํ + ปิย + อาย + มาน	ประพุดติรักด้วยดีอยู่
สัมพนฺธิตฺวา	ลํ + พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ตฺวา	เกี่ยวข้อแล้ว, สัมพันธ์แล้ว
สัมมุขฺชันฺตี	ลํ + มฺขฺ โสณฺเน ในการปิดกวด, ัจฺต, ญ + อ + อนุต + อี	กวดอยู่, เมื่อกวด
สัมมุขฺชิตฺวา	ลํ + มฺขฺ โสณฺเน ในการปิดกวด, ัจฺต, ญ + ตฺวา	กวดแล้ว
สัมมิญฺชิต	ลํ + อญฺช กมฺเปเน ในความหวั่นไหว + ต	(อัน...) คู้แล้ว
สโมธานตฺวา	สโมธาน + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ประชุมลงแล้ว (นามธาคู)
สโมธานสี	สโมธาน + เณ + อี	(ยัง...) ให้ประชุมลงแล้ว (นามธาคู)
สยติ	ลํ + สเย ในการนอน + อ + ติ	ย่อมนอน
สยถ	ลํ + สเย ในการนอน + อ + ถ	จงนอน, ขอนอน
สยมาน	ลํ + สเย ในการนอน + อ + มาน	นอนอยู่, เมื่อนอน
สยิต	ลํ + สเย ในการนอน + ต	(อัน...) นอนแล้ว
สลฺลฺกฺเขตฺวา	ลํ + ลกฺข อํกฺเณ ในการทำเครื่องหมาย + เณ + ตฺวา	กำหนดแล้ว (จ.)
สลฺลฺกฺเขสี	ลํ + ลกฺข อํกฺเณ ในการทำเครื่องหมาย + เณ + อี	กำหนดแล้ว (จ.)
สลฺลปฺนฺต	ลํ + ลป สลฺลาเป ในการเจรจา + อ + อนุต	ย่อมเจรจา, ย่อมสนทนา
ลํวฑฺฒ	ลํ + วฑฺฒ วฑฺฒเน ในความเจริญ + ต	เจริญแล้ว
ลํวตฺตติ	ลํ + วตฺต วตฺตเน ในความเป็นไป + อ + ติ	ย่อมเป็นไปพร้อม
ลํวิทฺหนฺต	ลํ + วิ + ธา กรณฺเณ ในการกระทำ + อ + อนุต	จัดแจงอยู่, เมื่อจัดแจง
ลํวิทฺหนฺตี	ลํ + วิ + ธา กรณฺเณ ในการกระทำ + อ + อนุต + อี	จัดแจงอยู่, เมื่อจัดแจง
ลํวิทฺหิ	ลํ + วิ + ธา กรณฺเณ ในการกระทำ + อี	จัดแจงแล้ว
ลํวฏ	ลํ + วร ลํวณฺเณ ในการสำรวจ + ต	สำรวจแล้ว, ปกปิดแล้ว
ลํสนฺนฺเตตฺวา	ลํ + สนฺนฺ ปรสฺสเว ในการไต่ลออก + เณ + ตฺวา	เทียบเคียงแล้ว (จ.)
ลํสริตฺวา	ลํ + สร คติจินฺตาย ในการไปและคิด + ตฺวา	ท่องเที่ยวไปแล้ว
ลํทรนฺต	ลํ + ทร ทรณฺเณ ในการนำไป + อ + อนุต	รวบรวมอยู่, พับอยู่

ลิขมาน	ลิข วิชฺโชปาทาน ในการถือเอาวิชา + อ + มาน	ศึกษาอยู่, เมื่อศึกษา
ลิขพาเปตวา	ลิข วิชฺโชปาทาน ในการถือเอาซึ่งวิชา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ศึกษาแล้ว
ลียา	อล ภาว ในความมี,ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
ลุกต	ลฺ + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำดีแล้ว
ลุกถิต	ลฺ + กถ กถเน ในการกล่าว + ถ + ต	(อัน...) กล่าวดีแล้ว (จ.)
ลฺโคปิต	ลฺ + คป โคปเน ในการคุ้มครอง + ณ + ต	(อัน...) คุ้มครองดีแล้ว (จ.)
ลฺณนต	ลฺ สวเน ในการฟัง + ณา + อนต	ฟังอยู่, เมื่อฟัง
ลฺณนตุ	ลฺ สวเน ในการฟัง + ณา + อนตุ	จงฟัง
ลฺณนาติ	ลฺ สวณ ในการฟัง + ณา + ติ	ย่อมฟัง
ลฺณนาถ	ลฺ สวณ ในการฟัง + ณา + ถ	จงฟัง
ลฺณนามิ	ลฺ สวณ ในการฟัง + ณา + มิ	ฟังอยู่, ย่อมฟัง, จะฟัง
ลฺณนาทิ	ลฺ สวเน ในการฟัง + ณา + ทิ	จงฟัง
ลฺณิสฺสาม	ลฺ สวเน ในการฟัง + ณา + ลฺสาม	จักฟัง
ลฺต	ลฺ สวเน ในการฟัง + ต	(อัน...) ฟังแล้ว
ลฺตวา	ลฺ สวเน ในการฟัง + ตวา	ฟังแล้ว, ทรงสดับแล้ว
ลฺทินน	ลฺ + ทา ทาเน ในการให้ + ต	(อัน...) ให้ดีแล้ว
ลฺปติภฺจิต	ลฺ + ปติ + จา คตินิวดติภฺจิต ในการห้ามการไป + ต	(อัน...) ตั้งไว้ดีแล้ว
ลฺปนต	ลฺป สย ในการนอน + อ + อนต	นอนอยู่, เมื่อนอน
ลฺปริสฺวต	ลฺ + ปริ + ล + วรร สวณ ในการสำรวจ + ต	สำรวจรอบดีแล้ว, ปกปิดรอบดีแล้ว
ลฺรูกฺชิต	ลฺ + รกฺช รกฺชเน ในการรักษา + ต	(อัน...) รักษาดีแล้ว
ลฺลทฺธ	ลฺ + ลภ ลาภ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้ดีแล้ว
ลฺวิญญฺเขยฺย	ลฺ + วิ + ญา อวโพน ในการรู้ + ญฺย	(อัน...) ฟังรู้ด้วยดี
เลติ	ลฺ สย ในการนอน + อ + ติ	ย่อมนอน
เลมาน	ลฺ สย ในการนอน + อ + มาน	นอนอยู่, เมื่อนอน
เลวนติ	ลฺวิ เสวํย ในการเสพ + อ + อนติ	ย่อมเสพ, ย่อมคบ
เลวิตพฺพ	ลฺวิ เสวํย ในการเสพ + ตพฺพ	(อัน...) พึงเสพ, พึงคบ
เลเสตฺวา	ลฺล อสพฺพยฺชฺเชน ไม่ประกอบทั้งปวง + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้เหลือแล้ว
โลจติ	ลฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + ติ	ย่อมเศร้าโศก

โสจนติ	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + อนติ	ย่อมเศร้าโศก
โสจเร	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + อนติ	ย่อมเศร้าโศก
โสจามิ	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + มิ	ย่อมเศร้าโศก
โสจิ	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อี	เศร้าโศกแล้ว
โสจิตัพพ	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + ตัพพ	(อัน...) พึงเศร้าโศก
โสธาเปสิ	สฺธ สฺหุติย ในความหมดจด + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้หมดจดแล้ว
โสเธติ	สฺธ สฺหุติย ในความหมดจด + ฌ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้หมดจด
โสเธมิ	สฺธ สฺหุติย ในความหมดจด + ฌ + มิ	(ยัง...) ย่อมให้หมดจด
โสภติ	สฺภ ทิตติมิท ในความรุ่งเรือง + อ + ติ	ย่อมงาม
โสสฺสํสามิ	สฺ สวณ ในการฟัง + ณา + สฺสามิ	จักฟัง
หณฺณติ	หน หีสาย ในการเบียดเบียน + ย + ติ	ย่อมลำบาก (ท.)
หณฺณเย	หน หีสาย ในการเบียดเบียน + ย + เอยฺย	พึงเบียดเบียน (ท.)
หณฺณจ	ทสฺ ทาเส ในการทัวเราะ + ต	ร่าเริงแล้ว, ทัวเราะแล้ว
หนติ	หน หีสาย ในการเบียดเบียน + อ + ติ	ย่อมเบียดเบียน, ย่อมฆ่า
หนนฺต	หน หีสาย ในการเบียดเบียน + อ + อนต	เบียดเบียนอยู่, เมื่อเบียดเบียน
หนฺติ	หน หีสาย ในการเบียดเบียน + อ + ติ	ย่อมเบียดเบียน, ย่อมฆ่า
หฺราเปตฺวา	หฺร หฺรณ ในการนำไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นำไปแล้ว
หฺราเปยฺยาสี	หฺร หฺรณ ในการนำไป + ณาเป + เอยฺยาสี	(ยัง...) พึงให้นำไป
หฺราเปสิ	หฺร หฺรณ ในการนำไป + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้นำไปแล้ว
หฺรายนฺต	หฺเร ลฺชฺชํ ในความละอาย + อ + อนต	ละอายอยู่, เมื่อละอาย
หฺรายมาน	หฺเร ลฺชฺชํ ในความละอาย + อ + มาน	ละอายอยู่, เมื่อละอาย
หฺริ	หฺร หฺรณ ในการนำไป + อี	พัดไปแล้ว
หฺริยมาน	หฺร หฺรณ ในการนำไป + ย + มาน	(อัน...) นำไปอยู่
หฺลี	ทสฺ ทาเส ในการทัวเราะ + อี	ทัวเราะแล้ว
หฺลิต	ทสฺ ทาเส ในการทัวเราะ + ต	ทัวเราะแล้ว
หฺลิตฺตฺวา	ทสฺ ทาเส ในการทัวเราะ + ตฺวา	ทัวเราะแล้ว
หฺลี	ทสฺ ทาเส ในการทัวเราะ + อี	ทัวเราะแล้ว
หฺราเรสิ	หฺร หฺรณ ในการนำไป + ฌ + อี	(ยัง...) ให้นำไปแล้ว

หาเสติ	หสฺ หาเส ในการหั่วเราะ + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้รำเริง, ย่อมให้หั่วเราะ
หิตวา	หา จาเค ในการสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว
หุตวา	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + ตวา	เป็น, เป็นแล้ว
โทติ	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โทตุ	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ตุ	จงมี, จงเป็น, จงยกไว้, จงสำเร็จ
โทถ	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	ย่อมมี, ย่อมเป็น, จงมี, จงเป็น
โทหติ	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + อนุติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โทหตุ	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + อนุตุ	จงมี, จงเป็น
โทหิ	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + หิ	จงมี, จงเป็น

บรรณานุกรม

พระพุทธรูปสาจารย์. ธรรมปทฎกถา (พุทธิโย ภาโค). พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระพุทธรูปสาจารย์. ธรรมปทฎกถา (ฉนุโจ ภาโค). พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระสิริสมันต์คุณเถระ, ธรรมปทฎกถาภาโยชนา, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมาศครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.

พระวรสมโพธิมหาเถระ, ธรรมปทฎกถา, ศิษย์หลวงพ่อดำน้ำ นำโดยพระธรรมปัญญาบดี อุปภมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธิธำมณี (สง่า ปภสฺสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.

พระกัจจายนเถระ. กัจจายนพยุยากรณ. กรุงเทพมหานคร : วิริยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระพุทธรูปสาจารย์. ปทฎกถา. พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ ปรีวรต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาสน์ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.

พระวิสุทธิธำมณีมหาเถระ. ธาตวัตถุสังคหปาฐนิสสยะ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๒, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

———, ธรรมบท ภาค ๓ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.

อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., ธรรมบทภาคที่ ๖ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

ฉบับภูมิพโลภิกขุ, ธรรมบทและธรรมปทฎกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๕๑.

สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, ธรรมบท ภาคที่ ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๘.

พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ, วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒), กรุงเทพมหานคร :

บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

——, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

——, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

——, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

——, **รูปสัททิตีปนี**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.

พระมหานิยม อุตตโม, **หลักสูตรย่อ บาลีไวยากรณ์ ฉบับสมบูรณ์**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเซียง, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔**, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ

ชื่อ-ฉายา	พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปัญโญ (jemlntt)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอนนทบุรี จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอนนทบุรี จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร) ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดสุทธาโฆชน์ ๓๙ ถนนฉลองกรุง แขวงลาดยาว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๒๐
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน ผลงาน	๑. รูปสีที่ปิณี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามขยาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมมาติกาสำหรับวินิจญัติสิกขาบท ๑๒. มังคลัตถปิณีแปล ภาค ๑ ๑๓. มิลินทปัญหาปกรณ์แปล ๑๔. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๑ ๑๕. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒ ๑๖. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๓ ๑๗. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๔ ๑๘. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๕

